

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ
“ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ БОҲТАР БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ”

**МАВОДИ КОНФЕРЕНСИЯИ
ИЛМӢ-АМАЛИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ
ДАР МАВЗУИ «НАҚШИ ВАО ДАР
ШАРОИТИ ҶАҲОНИШАВӢ ВА
БАРХӢРДИ ФАРҶАНГУ ТАМАДДУНҶО»
(11-12 АПРЕЛИ СОЛИ 2025)**

**МАТЕРИАЛЫ ПРОГРАММА-ПРИГЛАШЕНИЕ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ «РОЛЬ СМИ В
УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И СТОЛКНОВЕНИЯ
КУЛЬТУР И ЦИВИЛИЗАЦИЙ»
(11-12 АПРЕЛЯ 2025 ГОДА)**

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ
“ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ БОХТАР БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ”**

**МАВОДИ
КОНФЕРЕНСИЯИ ИЛМӢ-АМАЛИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР МАВЗУИ
«НАҚШИ ВАО ДАР ШАРОИТИ ҶАҲОНИШАВӢ ВА БАРҲӢРДИ ФАРҲАНГУ
ТАМАДДУНӢ» (11-12 АПРЕЛИ СОЛИ 2025)**

**МАТЕРИАЛЫ
ПРОГРАММА-ПРИГЛАШЕНИЕ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ
«РОЛЬ СМИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И СТОЛКНОВЕНИЯ КУЛЬТУР
И ЦИВИЛИЗАЦИЙ» (11-12 АПРЕЛЯ 2025 ГОДА)**

БОХТАР-2025

**ТКБ 76.0+76.12+71.4(2 тоҷик)+63.3(2 тоҷик+92я2
ТДУ 008+07+05+002+37 тоҷик+9 тоҷик
М - 13**

Бо тавсияи Шурои методи МДТ «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав» интишор мешавад.

Мақолаҳо аз конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «**Нақши ВАО дар шароити ҷаҳонишавӣ ва бархӯрди фарҳангу тамаддунҳо**». – Бохтар, 2025. – 716 саҳ.

Зери назари:

Профессор Қурбонзода М.Р., Сафарбекзода Ҳ.С. н.и.х, дотсент

Ҳайати таҳририя:

Тағаймуродов Р., Шарипов С.И., Маҳкамзода Д.Ю., Аҳмадов С.Г.,
Маҳмадалиева М.Р., Муродов А.А., Чиллаев С., Назаров У.Ш., Қурбонов А.А.

Мураттибон:

Шарипов С.И., Маҳкамзода Д.Ю., Назаров У.Ш.

Барои дурустии иқтибос, ҳавола ва пайнавиштҳо, аслият, дараҷаи илмӣ, услуб ва баёни мақолаҳо муаллифон масъуланд.

За точность цитат, ссылки и сносок, оригинальность, научный уровень, стиль и изложение статей ответственность несут авторы.

Authors are responsible for the accuracy of quotations, references and footnotes, originality, scientific quality, style, and presentation of the articles.

ISBN 978-99985-27-58-4

БАХШИ 1.
НАҚШИ ВАО ДАР ХИФЗИ МАНФИАТҲОИ МИЛЛӢ
ВА ТАРБИЯИ ВАТАНПАРАСТӢ

АФЗАЛИЯТҲОИ СОҲАИ САӢӢҲӢ ВА ОМИЛҲОИ РУШДИ ОН
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Қурбонзода М.Р.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Дар шароити мураккабу печидаи замони муосир, бархӯрди фарҳангу тамаддунҳо ва таъмини рушди устувори иқтисодӣ миллӣ барои аксарияти мамлакатҳо соҳаи сайёҳӣ аз ҷумлаи муҳимтарину сердаромаднок ба ҳисоб меравад. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун кишвари соҳибистиклолу обод, озоду демократӣ, дорои мавзёҳои сайёҳӣ ба рушди ин соҳа таваҷҷуҳи махсус зоҳир менамояд. Барои амалӣ намудани ҳадафҳои созандаи давлату ҳукумати мамлакат ва фароҳам овардани фазои солими иттилоотӣ ҷиҳати рушди ин соҳа воситаҳои ахбори омма нақши муҳиму назаррас дораед. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни Паёми навбатии худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди соҳаи сайёҳӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, чунин таъкид намуданд, ки Ҳукумати мамлакат рушди соҳаи сайёҳиро самти афзалиятноки сиёсати иқтисодии худ мешуморад. Тавре маълум аст воситаҳои ахбори омма дар баробари дигар ниҳодҳои давлатӣ дар инъикос ва баррасии соҳаи сайёҳӣ нақши арзишманд доранд. Маҳз тавассути интишору паҳши иттилоот роҷеъ ба навъҳои сайёҳӣ ба кишварамон гардишгарони зиёде меоянд. Ҳамин аст, ки шумораи сайёҳоне, ки соли 2024-ум ба Тоҷикистон ташриф овардаанд, ба 1 миллиону 400 ҳазор нафар расид, ки нисбат ба соли 2019-ум 12 фоиз зиёд аст.

Вале нишондиҳандаи мазкур ба имкониятҳои таърихиву табиӣ, кӯҳнавардӣ, фарҳангӣ ва табобативу истироҳатии кишвар мувофиқ нест, зеро имкониятҳои мавҷуда ба мо шароит фароҳам меоварад, ки шумораи гардишгарони хориҷиро боз ҳам афзун намоем.

Тавре ки маълум аст, соҳаи сайёҳӣ дар тамоми кишварҳои ҷаҳон ҳамчун падидаи иҷтимоию иқтисодии ниҳоят муҳим ба ҳисоб меравад, ки ба нишондиҳандаҳои натиҷавии иқтисодиёти миллии онҳо таъсири самаранок мерасонад. Мувофиқи тадқиқотҳои Созмони умумиҷаҳонии сайёҳӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон узви он мебошад, сайёҳӣ ҳоло ба яке аз соҳаҳои сердаромаду самараноки иқтисодҳои миллӣ табдил ёфта, тибқи таҳлилҳои ин ташкилот дар ҷаҳон аз нигоҳи даромаднокӣ ин бахши баррасишаванда баъд аз соҳаи истеҳсолу коркарди нафт дар ҷойи дуюм меистад. Ҳоло шумораи сайёҳони байналмилалӣ дар дунё бештар аз 1,5 миллиард нафарро ташкил дода, ҳиссаи сайёҳӣ дар маҷмӯи маҳсулоти дохилии дунё 6 фоиз, дар сармоягузориҳои ҷаҳонӣ 7 фоиз, дар бунёди ҷойҳои корӣ 6,3 фоиз, дар хароҷоти истеъмолии дунё 11 фоиз, дар сохтори ҳамаи даромадҳои андозӣ 5 фоизро ташкил медиҳад.

Таҳлилҳо нишон медиҳад, ки дар ҷаҳони муосир рушду инкишофи тамоми соҳаҳои ҳаётан муҳими ҳар як кишвар ба пешрафти иқтисодиёти он вобастагии калон дошта, аз омилҳои асосии муайянкунандаи мавқеъ ва нуфузи он кишвар дар ҷомеаи ҷаҳонӣ ба ҳисоб меравад. Агар таъмини амнияти озуқаворӣ, таъсиси корхонаҳои муштарак, рушди соҳаи соҳибкорӣ, саноат ва энергетика омилҳои муҳими пешрафти иқтисодиёти миллӣ ба шумор равад, пас соҳаи сайёҳӣ метавонад ҳамчун сарчашмаи муҳим ҷиҳати инкишофи он нақши муассирро касб намояд. Илова ба ин дар шароити гуногунрангию ғуртазоди муносибатҳо ва сиёсати ноустувори иқтисодии ҷаҳонӣ ҳар як кишвар дар ҳолате метавонад вобаста ба ташкили

иктисодиёти худ истодагарӣ намояд, ки агар заминаҳо ё таҳкурсии устувории иҷтимоии иқтисодӣ ва маънавӣ дошта бошад. Соҳаи сайёҳӣ ҳамчун яке аз соҳаҳои сердаромади иқтисодӣ дар сатҳи ҷаҳон дар даҳсолаи охир аҳамият ва мавқеи хоси худро пайдо карда, бо самтҳои гуногун тадриҷан рушд ёфта истодааст. Имрӯз дар бозори сайёҳии ҷаҳонӣ ду соҳаи мустақили сайёҳӣ: байналмилалӣ ва дохилӣ бо низоми ва сохторҳои махсуси худ амал менамоянд ва дар байни ҷомеа низ маъруфият пайдо кардаанд. Дар ҷаҳон баъди нафт ва маводи доруворӣ даромад аз сайёҳии байналмилалӣ ҷои сеюмро ишғол менамояд ва он 30 % содироти хизматрасониро ташкил медиҳад [1, с. 14].

Ҳамин тавр, натиҷаҳои қаблии соли 2018 тағйироти зеринро дар сайёҳии ҷаҳонӣ нишон медиҳанд: кишварҳои аврупоӣ ҷойгоҳи аввалро ишғол намуда, минтақаи Осиё ва ҳавзаи уқёнуси Ором дар рейтингҳои байналмилалӣ дар мавқеи дуввум қарор доранд, ки ҳиссаи он дар бозори ҷаҳонии сайёҳӣ аз 15,5% дар миёнаи солҳои 90-ум афзоиш ёфтааст.

Дар сатҳи ҷаҳон ҳамасола наздики 5 млрд ташрифи сайёҳон ба ҳисоб гирифта мешавад, ки 83% - и он (4 млрд ташриф) сайёҳии дохилӣ мебошад. Мисол, дар мамлакатҳои Чин, Корея ва Тайланд аз 100 сайёҳ ҳамагӣ 20 – 30 нафарро сайёҳони хориҷӣ ташкил медиҳанд, боқимонда сайёҳони ватанӣ буда, пайваста ба омӯзиши таъриху фарҳанги худ машғул мебошанд, яъне онҳо ба маконҳои гуногуни кишварашон мунтазам сайру сайёҳат мекунанд.

Дар ҷаҳон 9%-и ҷойҳои қорӣ (аз 11 ҷой 1) ба соҳаи сайёҳӣ ба сифати шугълҳои хизматрасонӣ, ҳамчунин қору молрасонӣ рост меояд. Дар Ҷумҳурии Мардумии Чин 60 млн. ҷойи қорӣ шомили соҳаи сайёҳӣ мебошад, аз ин 73% ё 40 млн. ҷойи қорӣ ба намуди сайёҳии дохилӣ рост меояд [2].

Аз таҷрибаи кишварҳои мутараққии сайёҳӣ бармеояд, ки ҷиҳати рушди сайёҳӣ илова ба мавҷудияти иқтисодии бузурги сайёҳӣ, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳаки онро ба ғайр аз мавзёҳои рекреатсионӣ фароғатӣ 3000 ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ ташкил мекунад, инчунин дастгириву тавачҷуҳи ҳамешагии давлат ва ҳукумат ниҳоят зарур мебошад. Истифода аз имкониятҳои мавҷуда метавонем теъдоди бештари сайёҳони хориҷиро ба кишвар ҷалб намоем.

Ҳамин аст, ки дар солҳои 2018-2023 барои рушди соҳаи сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ дар кишвар чор лоиҳаи сармоягузори давлатӣ ба маблағи 330 миллион сомонӣ амалӣ гардида, илова бар ин, ба субъектҳои соҳа аз ҷониби низоми бонкии кишвар зиёда аз 300 миллион сомонӣ қарзи имтиёзнок ҷудо карда шудааст. Дарвоқеъ, дар рушди соҳаи сайёҳӣ нақши ВАО хеле назаррас буда, роҳбарону масъулини ин соҳаро мебошад бо ВАО-и ватанӣ хориҷӣ робитаро бештар намуда, аз имкониятҳои он ҷиҳати муаррифии шоистаи мавзёҳои таърихиву табобатӣ ва сайёҳӣ васеъ истифода намоянд.

Қобили зикр аст, ки тайи солҳои охир дар баробари андешидани тадбирҳои зарурӣ доир ба ҳалли масъалаҳои соҳаи фарҳанг, ҷиҳати муаррифии фарҳанги бостонии халқи тоҷик дар арсаи байналмилалӣ як қатор иқдоми назаррас амалӣ гардиданд, ки дар самти рушди соҳаи мазкур мусоидати калон менамояд.

Ҳамин аст, ки соли 2023 шумораи умумии сайёҳон, ки ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ташриф овардаанд, ба 1 миллиону 358 ҳазор нафар расид, ки аз ин шумораи умумии шаҳрвандони хориҷӣ, ки ба Ҷумҳурии Тоҷикистон омадаанд, 1 миллиону 201 ҳазор нафарашон сайёҳ арзёбӣ гардидаанд, ки ин нисбат ба ҳамин давраи соли 2022 201 ҳазор сайёҳ ё 20,2 фоиз зиёд мебошад [3, с. 84].

Бояд зикр намуд, ки нишондиҳандаи воридшавии сайёҳон ба кишвари мо дар соли 2023 ба 96 фоизи нишондиҳандаи пешазпандемиявӣ баробар мебошад. Дар ҳоле ки, тибқи маълумоти Созмони ҷаҳонии сайёҳӣ, ин нишондиҳанда ба 90 фоиз баробар аст. Тибқи маълумоти пешакӣ, ҳиссаи соҳаи сайёҳии кишвар дар ММД соли сипаригашта 3 фоизро ташкил дода, ба 3,9 миллиард сомонӣ расид, ки ба ҳисоби

миёна хароҷоти ҳар як сайёҳ дар кишвари мо ба 3500 сомонӣ ё 325 доллари ИМА баробар мебошад. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ташрифи сайёҳон ба давлати мо аз 121 кишвраи ҷаҳон ба қайд гирифта шуда, сол то сол шумораи сайёҳон аз дигар кишварҳо низ мушоҳида карда мешавад. Ба қатори панҷгонаи беҳтарин аз рӯи теъдоди воридшавии шумораи сайёҳон – Ўзбекистон 15 фоиз, Россия 92,8, Қазоқистон 31,8, Чин 490 ва Туркия 61,2 фоиз зиёд шомил гардидаанд. Инчунин, афзоиши сайёҳон аз Туркменистон, Олмон, ИМА, Эрон ва Афғонистон мушоҳида мешавад, ки ин тамоюли мусбат аст. Қобили зикр аст, ки маҳз таҳияву интишори иттилоот фарҳангу маданияти меҳмондориву меҳмоннавозӣ, муаррифии расму оинҳои миллӣ, хунарҳои мардумӣ, баланд бардоштани маърифати муошират бо сайёҳон ва васеъ гардонидани доираи ҷаҳонбинии мардум роҷеъ ба маконҳои истироҳатӣ ва амсоли ин рушд дода мешавад.

Бо ташаббус ва дастгириҳои Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон симои сайёҳии Ватани маҳбубамон, мувофиқи иттилои созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ, мавқеи устувор касб намудааст. Чунончи, кишвари азизи мо соли 2023 узви яке аз кумитаҳои ёрирасони Созмони ҷаҳонии сайёҳии СММ интихоб шуд, ки ин аз боло рафтани мавқеъ ва нуфузи кишвар дар бозори ҷаҳонии сайёҳӣ шаҳодат медиҳад. Ҳамзамон, боиси ифтихор аст, ки соли гузашта дар шаҳри Куала Лумпури Малайзия Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоизаи «Ҷолибтарин кишвари Осиё барои кӯҳнавардӣ»-ро ба даст овард, инчунин, аз нигоҳи амният, субот ва эътимоди шаҳрвандон ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, тибқи рейтингҳои солонаи ҳуқуқ ва тартиботи Пажӯҳишгоҳи амрикоии Gallup, дар байни 142 кишвари ҷаҳон ҷойи аввалро ишғол намуда, дар радабандии соли гузашта Тоҷикистон дар зинаи дуюм қарор гирифта буд [4, с. 68].

Дар баробари ин, соли сипаригардида 15 ёдгории таърихиву фарҳангии тоҷикон ба Феҳристи фарҳанги моддӣ ва ғайримоддии ЮНЕСКО ворид шуд, ки боиси эътибори бештар пайдо кардани фарҳанги бостонии миллати тоҷик дар байни ҷомеаи башарӣ гардид.

Тибқи маълумотҳои оморӣ дар кишвар 306 субъекти хизматрасонии сайёҳӣ фаъолият менамоянд, ки аз ин шумора 190 меҳмонхона, 34 хостел ва мотел, 52 озоишгоҳ, 5 озоишгоҳи кӯдакона ва лагери солимгардонӣ, 8 маркази муолиҷавӣ ва дармонгоҳи солимгардонӣ, 10 хонаи истироҳатӣ, 3 кемпинг, 4 базаи сайёҳӣ ва истироҳатӣ фаъолият менамоянд, ки аз шумораи мазкур дар шаҳри Душанбе 36 меҳмонхона, 9 хостел, мотел ва дигар намуди меҳмонхона бо иқтидори 1925 хучра ва 3720 катҳои хоб ба меҳмонони дохиливу хориҷӣ хизматрасонӣ намуда истодаанд.

Ба ҳолати 1 январи соли 2024 дар ҳудуди ҷумҳурӣ 224 ширкати сайёҳӣ дар асоси иҷозатномаи фаъолияти сайёҳии Кумита фаъолият намуда истодаанд, ки аз ин миқдор дар ВМКБ 41 ширкати сайёҳӣ, дар шаҳри Душанбе 106 адад, вилояти Суғд 45 адад, вилояти Хатлон 17 адад ва шаҳру ноҳияҳои тобеи марказ 15 адад рост меояд.

Яке аз соҳаҳои муҳиме, ки метавонад ҷиҳати рушди соҳаи сайёҳӣ дар кишвар нақши муассирро иҷро намояд, ин сармоягузорӣ ба ҳисоб меравад [5, с.17]. Сармоягузории соҳаи сайёҳӣ яке аз масъалаҳои муҳим ба ҳисоб рафта, айни замон бо дастгирии Ҳукумати мамлакат ва шарикони рушд баҳри рушди соҳаи сайёҳӣ якҷанд лоиҳаҳои сармоягузорӣ мавриди амал қарор доранд. Аз ҷумла, лоиҳаи рушди сайёҳӣ бо маблағгузориҳои Бонки асиёи рушд дар ҳаҷми 10 миллион доллари ИМА ҷиҳати таҳияи корҳои омодаасозӣ ва тарҳи лоиҳаҳои сармоягузории соҳа амалӣ шуда, тибқи нақша, то моҳи сентябри соли 2024 нақшаҳои генералии сайёҳии шаҳри Душанбе ва минтақаҳои атрофи он ва нақшаи генералии сайёҳии Панҷакент ва минтақаҳои кӯҳҳои Фон таҳия ва пешниҳод мешаванд. Дар доираи ин нақшаҳои сайёҳӣ таҳияи чор лоиҳаи сармоягузориҳои дигар, низ барои солҳои оянда пешбинӣ шудааст.

Дар баробари ин, лоихаи рушди иқтисодиёти деҳот аз ҷониби Бонки ҷаҳонӣ 30 миллион доллари ИМА маблағгузорӣ гардида, 15,7 миллион доллари он барои рушди соҳаи сайёҳӣ равона шудааст. Дар доираи он рушди инфрасохтори сайёҳӣ, аз ҷумла ба сатҳи байналмилалӣ расондани мавзеи таърихиву табиӣ Чилучорчашма, мадрасаи Хочамашҳад, мамнӯъгоҳҳои қалъаи Хулбук ва қалъаи Ямчун, бунёди меҳмонхонаҳои хурд, хучраҳои қабули сайёҳон, мағозаи фурӯши армуғон ва дигар инфрасохтори сайёҳӣ, амалӣ мешавад.

Бо вучуди ҳамаи пешравиҳои назаррас дар соҳа, мушоҳидаҳои нишон медиҳанд, ки беҳтар кардани инфрасохтори сариҷа, тақмили ихтисоси мутахассисон, ба талаботи санитарии гигиенӣ мутобиқ намудани марказҳои хизматрасонӣ ва дигар ҷойҳои ташрифи сайёҳон, беҳтар намудани сатҳи хизматрасонӣ, тарғиби беҳтари имкониятҳои сайёҳии маҳаллӣ дар хориҷи мамлакат аз масъалаҳои умдаи соҳа боқӣ мемонанд.

Албатта, имрӯзҳо ниҳоди пешбарандаи соҳа дар ҳамкорӣ бо дигар мақомоти дахлдор ва бахши хусусӣ барои рафъи мушкилоти ҷойдошта тадбирҳо андешида истодаанд [6, с. 18].

Тавре аз маълумотҳои Кумитаи рушди сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бар меояд, ҷиҳати рушди соҳаи сайёҳӣ ва муаррифии иқтидорҳои соҳаи сайёҳии кишвар, махсусан сайёҳии табобатӣ, экологӣ ва кӯҳнавардӣ 55 чорабинӣ дар дохили кишвар ва 37 чорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ давоми соли 2023 баргузор карда шуданд. Ҷиҳати таъмини фаъолияти гурӯҳи кории доимӣ, таҷдиди сохтори идоракунии Кумита, таҳияи стратегияи маркетинги соҳаи сайёҳӣ, таъсиси бахшҳои нав дар шаҳру ноҳияҳо, беҳтар намудани омори сайёҳон, ташкили курсҳои омӯзишии малакаҳои касбӣ, ташкили иттиҳодияҳои касбии ширкатҳои сайёҳӣ, меҳмонхонаҳо, тарабхонаҳо дар сатҳи ҷумҳурӣ, таъсиси фонди рушди сайёҳӣ ва ғайраҳо аз самтҳои фаъолияти ин ниҳод дар кишвар ба ҳисоб меравад. Тасмимҳои анҷом додашуда мутмаин месозанд, ки татбиқи самараноки сиёсати давлатӣ дар соҳаи сайёҳӣ таъмин шуда, ҷолибияти маҳсулоти сайёҳии миллӣ дар бозори ҷаҳонии сайёҳӣ ва рақобатпазирии саноати сайёҳӣ дар кишвар таҳким меёбад.

Ба ҳамагон маълум аст, ки воситаҳои ахбори омма барои ҷалби сайёҳони ватаниву хориҷӣ ба мавзёҳои таърихиву истироҳатӣ ва сайёҳии мамлакат нақши муҳим доранд. Ҳамин аст, ки тавассути таҳияву паҳши маълумот дар ВАО сокинон дар бораи имкониятҳои сайёҳӣ бештар маълумот мегиранд. Дарвоқеъ, нақши ВАО дар дастрасӣ, коркард ва паҳши иттилооти марбут ба сайёҳӣ назаррас мебошад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Паёми Асосгузори Сулҳу Ваҳдати Милли Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон шаҳри Душанбе, аз 28 декабри соли 2024.

2. Стратегияи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030.

3. Гӯшаи зебои дунё, кишварам // А. Ҷӯраев, Ш. Ҷӯраева. – Ҳафтаномаи «Омӯзгор» аз 01.03.2018. – №9.

4. Сомонаи Кумитаи рушди сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон www.ctd.tj (Committee Tourism Development), 2023.

5. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе, 2023. – С. 184 – 185.

6. Диловаров Р.Д., Ёров Ҷ.Н., Сайфуллоев Н.Н. Асосҳои туризм. Китоби дарсӣ. – Душанбе: 2013. – 244 сах.

**АФЗАЛИЯТҲОИ СОҲАИ САЙЁҲӢ ВА ОМИЛҲОИ РУШДИ ОН ДАР
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
АННОТАТСИЯ**

Дар мақолаи мазкур муаллиф самтҳои асосии рушди соҳаи сайёҳӣ ва афзалиятҳои онро дар рушди иқтисодиёт мавриди таҳлил қарор дода, чунин таъкид намудааст, ки амалишавии стратегияи рушди соҳаи сайёҳӣ дар мамлакат имконият фароҳам меоварад, ки дар кишвар ҷойҳои нави кори таъсис ва манбаҳои молиявии давлати афзоиш дода шавад.

Калидвожа: сайёҳӣ, афзалиятҳо, нишондиҳандаҳо, рушди соҳаи сайёҳӣ, механизми идоракунӣ, дастгириҳои давлатӣ, стратегияи соҳаи сайёҳӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Курбанзода Маҳмадали Раҳмат – доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, ректори Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”. Тел: 918-10-43-43.

**ПРЕИМУЩЕСТВА ТУРИЗМА И ФАКТОРЫ ЕГО РАЗВИТИЯ В
РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН
АННОТАТСИЯ**

В данной статье автор проанализировал основные направления развития туристической отрасли и ее преимущества в развитии экономики, а также подчеркнул, что реализация стратегии развития туристической отрасли это дает возможность создать новые рабочие места в стране и увеличить финансовые ресурсы государства.

Ключевые слова: туризм, приоритеты, индикаторы, развитие туристической отрасли, механизм управления, государственная поддержка, стратегия туристической отрасли.

Информация об авторе: Курбанзода Махмадали Раҳмат – доктор экономических наук, профессор, ректор государственного образовательного учреждения “Бахтарский государственный университет имени Насири Хусрава”. Тел: 918-10-43-43.

**ADVANTAGES OF TOURISM AND FACTORS OF ITS DEVELOPMENT IN
THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
ANNOTATION**

In this article, the author analyzed the main directions of the development of the tourism industry and its advantages in the development of the economy, and emphasized that the implementation of the strategy of the development of the tourism industry it provides an opportunity to create new jobs in the country and increase the financial resources of the state.

Key words: tourism, priorities, indicators, development of the tourism industry, management mechanism, state support, strategy of the tourism industry.

Information about the author: Kurbanzoda Mahmadali Rahmat – Doctor of Economics, Professor, Rector of the State Educational Institution “Bakhtar State University named after Nasiri Khusrav”. Phone: 918-10-43-43.

ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ҲАМЧУН ОМИЛИ МУҲИММИ ТАРБИЯИ ХУДШИНОСӢ ВА ХУДОГОӢИИ ШАҲРВАНДОН

Абдурахимзода Қ.С., Қодирӣ И.М.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Ба ҳама аҳли ақлу хирад мусаллам аст, ки соҳиб шудан ва ба даст овардани Истиқлолияти миллӣ ва давлатӣ барои ҳар як халқу миллат ҳамчун падидаи неқ ва арзишманду муқаддас ба ҳисоб меравад. Чунин рӯзи неқ ва арзишманду муқаддас 9-уми сентябри соли 1991 дар баробари дигар Ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шуравӣ ба халқи куҳанбунёд ва фарҳангсолори тоҷик низ фаро расиду ӯ соҳиби давлати соҳибистиқлоле бо номи Ҷумҳурии Тоҷикистон гардид. Имрӯз зиёда аз се даҳсола мешавад, ки халқи тоҷик ва дигар мардуми Тоҷикистон тахти роҳбарии хирадмандона ва талошу кӯшишҳои содиқонаи Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон баҳри рушду нумуъ, пайдорӣ ва устувории пояҳои Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ояндаи дурахшони он ба пеш чаҳду чадал дорад.

Дар ҳамин раванд, бояд фикри муҳими дигареро зикр намоем, ки ба даст овардани Истиқлолияти давлатӣ, чӣ тавре дар боло ишора рафт, барои дилхоҳ халқу миллат ин як падидаи неқ ба ҳисоб меравад. Аммо ин Истиқлолияти давлатиро дар ҷомеаи пуртазоди ҷаҳони муосир, ки дар қисми зиёди мамлакатҳо бесарусомониҳо ҳукмрон аст, пайдору устувор ва дар рушду такомул нигоҳ доштан чандин баробар мушкул ва сангинтар аст.

Имрӯз, боиси ифтихор аст, ки зери роҳбарии хирадмандонаи Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон давлати тоҷиконро баъди соҳиб шудан ба Истиқлолият ҳамчун давлати созандаву бунёдкор, фарҳангсолору тамаддунофар ва ташаббускор сар то сари олам мешиносанду эътироф мекунад. Дар олами муосир халқу миллати тоҷикро дар арсаи ҷаҳонӣ ба сифати халқи дорои таърихи қадимаву пурифтихор ва бо фарҳанги волову илму адабиёташ мешиносанд. Зеро фарзандони фарзонаи миллати тоҷик, аз Абуабдулло Рӯдакӣ, Ибни Сино, Абулқосими Фирдавӣ, Абурайҳони Берунӣ ва садҳо мутафаккирони бузурги гузаштаи мо то Садриддин Айний ва Мирзо Турсунзода дар бораи фарҳанг ва илму адаб асарҳои безаволе навиштаанд, ки то замони муосир аҳамияти волои таълимиву тарбиявии худро аз даст надодаанд.

Бояд тазаққур дод, ки дар замони муосир мо шоҳиди он гашта истодаем, ки фарҳангҳои бегона ба шаҳрвандон, алалхусус ҷавонон, то як андозаи муайян таъсири манфии худро расонида истодаанд. Дар шароити баамаломатаи имрӯза ҳар як шаҳрванди ҷомеа имкон дорад, бе ягон монеа ба воситаи телефонҳои мобилӣ ё компютер дар фазои интернетӣ вазъ ва дар қадом ҳолат қарор доштани ҷомеаи ҷаҳониро омӯхта, иттилооти заруриро аз худ карда, таҳлил намуда, ба хулосае биояд. Маҳз ҳамин раванд яке аз равандҳои хавфноке мебошад, ки хеле ташвишовар буда, бархе аз насли ҷавонро ба гурӯҳҳои ифротӣ, экстремитӣ ва тақлидкорӣ ба фарҳангу ахлоқи бегона мекашад. Албатта, ин аз он далолат медиҳад, ки на ҳамаи шаҳрвандон, махсусан баъзе аз ҷавонон, аз таърих, тамаддун, ҳувияти миллӣ, илму фарҳанг ва адабу хиради азалии хеш ба дурустӣ огоҳӣ доранд. Ва ин ноогоҳӣ ба миллати мо зарбаи сахте мезанад.

Худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ ин маънои онро дорад, ки мо, пеш аз ҳама, дар қалбҳо ва ниҳоди худ меҳру муҳаббати халқу миллат ва меҳани хешро дорему мепарварем. Худшиносу ҳудогоҳ будан ин маънои онро дорад, ки мо таърих,

фарҳанг, илму адаб, ҳувият, таҳаввул, расму оин, анъана, тамаддун, маданият ва рисолати азалии халқу миллати хешро хеле хуб фаҳмида, аз кучо омадану ба кучо рафтан, моҳият, мафҳум ва ҳадафи ниҳони зиндагии онро ба тамоми ҳастии худ дарк менамоем.

Худшиносӣ ва ҳудогоҳӣ яке аз қисматҳои таркибии ватандорӣ буда, ба пиндор, гуфтор, рафтор ва муносибати иҷтимоии шаҳрвандон, ки ҷавҳари асосии он муҳаббат ва хидмат ба халқ, миллат ва Ватан, таъмини ягонагиву якпорчагӣ, ҳифзи марзу буми Тоҷикистони соҳибистиклол, амнияти манфиатҳои миллий ва рушду такомули устувори ҷомеа вобаста мебошад.

Дар шароити рушди ҷомеаи ҷаҳони муосир ҳавфу хатар ва таҳдиди амнияти манфиатҳои миллий тарбияи худшиносӣ ва ҳудогоҳии шаҳрвандон ба яке аз вазифаҳои умдатарини ҷомеаи кунунии мо мубаддал гаштааст. Чунки дар замони имрӯза дар шаҳрвандон, бавижа ҷавонон, марҳилаи муҳиму пурмаҳсули тарбияи худшиносиву ҳудогоҳӣ фаро расидааст. Худшиносӣ ва ҳудогоҳии ҳар як инсон яке аз вазифаҳои муҳимми шахсияти ҷамаҷониба ташаккул ва рушдёфта мебошад. Бинобар ин, мо - падару модарон, устодону омӯзгорон ва дигар ниҳодҳои, ки ба таълиму тарбияи шаҳрвандон ва насли наврас ва ҷавонон сару қор доранд, дар қалбу шуури онҳо ҳисси худшиносиву ҳудогоҳӣ, меҳру муҳаббат ба халқу миллат, Ватан, эҳтиром ба давлату ҷомеа, дастовардҳои қомебихоӣ бузург ва пос доштани хотираи фарзандони фарзонаи гузаштаи миллатро бояд рушду такомул диҳем.

Таъкид бояд қард, ки дар шароити рушди ҷомеаи муосир ва дар раванди худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандони кишвар, дар баробари дигар ниҳодҳои ҷомеа, воситаҳои ахбори омма ҳамчун яке аз воситаҳои муҳимми тарбиявӣ метавонад мавқеъ ва мақоми бениҳоят бузургро дошта бошад.

Ҳамин нуктаро бояд зикр қард, ки дар раванди тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандон омилҳои объектививу субъективии зиёде арзи ҳастӣ доранд, ки воситаҳои ахбори омма яке аз онҳо ба ҳисоб меравад. Дар шароити ҷомеаи Тоҷикистон, ба хотири вуҷуд бахшидани тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандон, аз ҷумла ҷавонон, зарурат ба миён омадааст, ки масъалаи мазкурро воситаҳои ахбори омма чи ба воситаи садоу симо ва чи маҷаллау рӯзномаҳои даврӣ тарғибу ташвиқ намояд.

Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми наватии худ ба маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (28 декабри соли 2024) оид ба масъалаи ҷавонони кишвар сухан қарда, аз ҳисси худшиносиву ҳудогоҳӣ ва садоқат ба ватандории онҳо чунин изҳори ақида қарда буданд: “Мо ифтихор дорем, ки ҷавононамон нисбат ба Ватан меҳру муҳаббати самимӣ доранд, Ватанро сидқан дӯст медоранд, ба арзишҳо ва муқаддасоти миллий арҷ мегузоранд, иродаи мустақкам доранд ва сиёсати пешғирифтаи давлату ҳукумати мамлакатро бо ҳисси баланди миллий ва эҳсоси худшиносиву ҳудогоҳӣ дастғирӣ мекунанд” [1, с.7] .

Дар ин ҷо бояд ишора ба он намоем, ки мақсади воситаҳои ахбори омма дар тағлиғоти масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз фаҳмонидани моҳият ва мафҳумҳои объективии неқӣ ва бадӣ, табдил додани тафаккур ва шуури шаҳрвандон ба ғояҳои (идеяҳои) олии таърихи халқи тоҷик ва ба ин восита, эҳё намудани ғояҳои шахсии ҳар як шаҳрванд оид ба аҳамият ва арзиши шоистаи Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Нуктаи муҳими дигар дар тарбияи худшиносӣ ва ҳудогоҳии шаҳрвандон он аст, ки агар ВАО дар рафти фаъолияти ҳаррӯзаи худ ба масъалаҳои худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандон тавачҷух зоҳир намояд, чунин тарзу усули қор барои тарбия намудани шахсиятҳои инсондӯст, ватанпарвар, бофарҳангу бомаърифат, ботаҳаввулу боиффат ва дигар ҳислатҳои неқи ахлоқи волеи одамӣ шароити мусоидро фароҳам меоварад.

Масалан, барои намуна аз як сафҳои рӯзномаи “Ҷумҳурият” (27 январи соли 2025) оид ба сафари Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вилояти Суғд дар вохӯрӣ бо мардуми шарифи ин диёр чунин мавод пешкаш карда шудааст.

Дар мулоқоти шоир Зафар Аҳмад бо Ҷаноби Олӣ оварда шудааст:

“Сано хонам, ман он марди Худоро.

Садоқатпешаву аҳду вафоро.

Ватандору ба ҷон дилсӯзи миллат,

Расид, эй Пешво, иқболу нусрат,

Зи Эзид нури Раҳмонӣ шуморо!

Ё ин, ки боз дар ҳамин ҷо омадааст:

... Муҳтарам Ҷаноби Олӣ! Шумо муаррифгари миллат ва давлати Тоҷикистон дар ҷаҳони муосир ҳастед ва мо ифтихор мекунем, ки сарварони бузургтарини давлатҳои ҷаҳон Шуморо арҷ мегузоранд ва ҷонибдори сиёсати сатҳи ҷаҳонии Шумо мебошанд...

Афкори дилпуркунандаи Шумо – Пешвои муаззами миллат- “Ватани моро ба ҷуз ману Шумо каси дигар обод намесозад”, имрӯзҳо шиори мардуми тоҷик гардида, ободии роҳи маҳал ва мавзӯҳои таърихиву ҷамъиятӣ боиси ифтихори мо мебошанд ва аз ояндаи неку дурахшон башорат медиҳанд” [2, с.4].

Бубинед, ин суҳанҳо сар то сар, мағз андар мағз пур аз меҳру муҳаббат, садоқат, ифтихор аз халқу миллат, Ватан ва сарвари давлат буда, ба торҳои нозуктарини қалби кас таъсир мекунад, руҳу равони ӯро бедор намуда, ба олами худшиносиву ҳудогоҳӣ ҳидоят мекунад. Маҳз чунин аст таъсири ВАО ҳамчун воситаи муҳими тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии ҳар як шаҳрванди Меҳан.

Худшиносӣ ва ҳудогоҳӣ ин на фақат халқу миллат, таърих, фарҳанг, илму адаб, расму оин ва анъанаҳои онро шинохтан аст, ин пеш аз ҳама, ба манфиати ӯ хидмат кардан ва фидой будан, барои ҳифзи арзишҳо, муқаддасот ва марзу буми Ватан ҳамеша омода будан аст.

Худшиносиву ҳудогоҳӣ як қисмат ва паҳлуи муҳимми ватандӯстӣ ва ахлоқи маънавиёти инсон ба ҳисоб меравад, ки маҳак ва ҷавҳари асосии он муҳаббат ва хидмат ба халқу миллат ва ҳифзи Меҳан, ягонагиву якпорчагӣ ва озодиву соҳибистиклолии ҳар як кишвар, амният ва рушду пешравии он мебошад.

Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар асари худ таҳти унвони “Уфӯқҳои истиқлол” ба воситаҳои ахбори омма дар амнияти иттилоотии кишвар ва рукни асосии пешбарандаи ҷомеа ва тарбияи шаҳрвандони он баҳои арзанда дода, чунин овардааст: “Яке аз омилҳои таъмини амнияти иттилооти кишвар рушди воситаҳои ахбори оммаи дохилӣ аст, ки фазои иттилоотии ватанро бо ахбори шаффоф ва бегарази худ пур мекунад. Манфиат ва арзишҳои миллӣ ва суботи оромии оммаи ватанӣ на танҳо дастгоҳи тавоноии хабарӣ бошанд, балки дар муборизаи иттилоотӣ барои ҳифзи манфиатҳои миллӣ, алаҳқусус амнияти давлатӣ ва ҷомеа хидмат менамояд” [3, с.357].

Хидмати воситаҳои ахбори омма дар ҳамин шабу рӯз ҳамчун воситаи муҳими мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва ифротгароӣ буда, тарғибу ташвиқи масъалаи тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандони ҷомеаро ба роҳ монда, онҳоро дар руҳи амнияти манфиатҳои миллӣ, иштироки фаъолонаи шаҳрвандон дар ҳифзи марзу буми Меҳан аз хавфу хатарҳои дохиливу хориҷӣ таъмин карда истодааст.

Имрӯз ба ҳама равшан аст, ки саҳми воситаҳои ахбори омма дар раванди тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии наврасону ҷавонон, хусусан дар даврони бунёди давлати соҳибистиклоли Ҷумҳурии Тоҷикистон, хеле муҳим ва басо зарур аст. Агар воситаҳои ахбори омма ҳарчи бештар ба тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандон машғул шавад, шаҳрвандонро ба асосҳои илму дониш, таъриху фарҳанги халқу миллат шинос намояд ва дар вучуди онҳо фазилятҳои ахлоқи

ҳамидаи инсониро ташаккул ва рушд диҳад, бо итминони комил гуфтан мумкин аст, ки ВАО аз уҳдаи рисолати худ дар ҷомеа бо сарбаландӣ баромадааст.

Бояд ҳамин андешаро зикр намуд, ки худшиносиву ҳудогоҳӣ ин неруи бузурги инсоние мебошад, ки пояҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва маънавияш ахлоқии ҷомеаро мустаҳкам намуда, дар рушду такомули миллату давлат нақши муҳим дошта, таҳкурсии боэътимоди мубориза бар зидди таҳдиду хавфҳои ҷомеаи ҷаҳони муосир ба ҳисоб меравад. Худшиносиву ҳудогоҳӣ мафҳуми васеъ дошта, ҳамаи самтҳои ҳаёти ҷомеаро дар бар мегирад. Ин падида барои ҷомеа, хусусан дар раванди ҷаҳонишавии тамоми кишварҳои ҳаёти ҷамъияти инсонӣ, заминаи устуворе ба ҳисоб меравад, ки дар оянда барои пойдеории сулҳу субот, ваҳдат, яқинорчиҳои кишвар, тарбияи маънавий-ахлоқии ҳар як фард, бедории тафаккури миллат ва ҳифзи манфиатҳои милливу марзу буми Меҳан метавонад нақши ҳалкунандаро бозад.

Чӣ тавре, ки ба ҳамаи мо аён аст, воситаҳои ахбори омма аз рӯзҳои аввали соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари дигар масъалаҳои умдаи ҷомеаи навин тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии миллии халқи тоҷикро шоистаи мақому мартабаи арзишманд ҳисобида, онро ҳамчун яке аз омилҳои муҳими таҷассумгари сулҳу субот, ваҳдати миллии ва рушду равнақи давлат ва Ҳукумати миллии муаррифӣ кардааст.

Маҳз часорат, далерӣ ва дастгирии сиёсати давлату Ҳукумати Тоҷикистон аз ҷониби рӯзноманигорон ва кормандони воситаҳои ахбори оммаи кишвар буд, ки дар раванди бедор намудани эҳсоси худшиносиву ҳудогоҳии халқи тоҷик баҳри ташаккул ва рушди давлати миллии ва ифтихор аз Меҳани миллии гомҳои устувору умедбахш бардошта шуданд.

Бояд ибраз намуд, ки яке аз сабабҳои шуру ошубҳо дар ибтидои солҳои навадуми қарни 20 ин ҳароб ва дар сатҳи паст қарор доштани эҳсоси худшиносиву ҳудогоҳии мардуми Тоҷикистон буд, ки халқи тоҷикро ба вартаи ҷанги шаҳрвандӣ (1992) гирифтور кард. Маҳз фаъолияти ҳаррӯза ва талошҳои зиёди намоёндогони воситаҳои ахбори омма буд, ки халқи тоҷикро ба эҳсоси худшиносиву ҳудогоҳӣ даъват намуда, ба роҳи сулҳу субот, ваҳдату яқинилии миллии, ҳурмату эҳтиром, бахшидани гуноҳҳои якдигар, ҳувият ва дигар анъанаҳои ҳастии миллии ҳудро ҳифз намуда, дар тарбияи ҳисси инсондӯстиву ватандории халқу миллат ва кишвари Тоҷикистон саҳми бузурги ҳудро гузошт. Масалан, дар воситаҳои ахбори омма – телевизиону радио, дар саҳифаҳои маҷалаҳои рӯзномаҳои даврӣ ва шабакаҳои иҷтимоии интернетӣ мунтазам воқеаҳо ва вазъи сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, илмиву адабӣ ва ахлоқии дохили кишвар ва хориҷи онро ба саҳми бинандогону шунавандагон ба хонандагони закиву андешаманд пешкаш менамуд. Барои баланд бардоштани сатҳи сифати раванди тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии мардуми Тоҷикистон дар саҳифаҳои маҷаллаҳои рӯзномаҳо маводи мавзӯӣ ба ҷоп расонида мешуданд, ки дар баланд бардоштани эҳсоси худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандони ҷумҳурӣ таъсири бевоситаи ҳудро мерасонд; ин ба монанди дар рӯзномаи “Минбари халқ” аз 29.11.2023 дар мавзӯи “Ватандӯстӣ ва ифтихори миллии дар масири пасманзари истиқлоли сиёсӣ”, “Тавони фикрӣ ва шинохти манофеи миллии”, “Ватандӯстӣ заминаи рушди миллат аст”, “Ҷумҳурият” аз 26.09.2023 дар мавзӯи “Арзишҳои миллии. Ҳифзи онҳо асоси пойдеории давлату миллат аст”; “Баҳори Аҷам” аз 17.08.2021 дар мавзӯи “Ҳифзи Меҳан қарзи ҳар инсон аст”, “Ҷумҳурият” аз 25.01.2025 дар мавзӯи “Бардошти мардум аз сафарҳои Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон...” ва дахҳову садҳои дигар метавонанд далели раднопазире бошанд.

Хуласи калом, воситаҳои ахбори омма дар таърихи фаъолияти худ роҳи пурпечутоб ва пуршарафиро паси сар карда, дар раванди тарғиб ва ташвиқи ғояҳои пешқадам ва ғазилатҳои ахлоқӣ неки инсонии давру замон, оммавиғардонии қарору қонунҳои мақомоти ҳокимияти давлатӣ татбиқи сиёсати ҳукумати Ҷумҳурии

Тоҷикистон, талқини руҳияи ободкориву созандагӣ, муаррифии муваффақиятҳо ва дастовардҳои кишвар, баланд бардоштани сифати ҳисси худшиносиву ҳудогоҳӣ, тафаккур, ҷаҳонбинӣ ва ҳувияти миллии саҳми шоиста ва бениҳоят бузург дорад.

Бо итминони комил гуфта метавонем, ки воситаҳои ахбори оммаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рафти инъикоси воқеӣ ва масъалаҳои мубрами ҷомеаи муосир таҷрибаи гузаштаву имрӯзаи худро бо талаботи касбии замони муосир ҳамоҳанг карда, доираи фаъолиятро аз имрӯза дида, боз ҳам рангин, пурсамар ва пурмазмун мегардонад.

Омӯзиш ва таҳлили мавзӯи таҳқиқшавандаи мазкур моро водор месозад, ки ба ҳулосаи зерин қаноатманд гардем:

- нақши воситаҳои ахбори омма ҳамчун воситаи муҳимми тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандони ҷомеаи Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле бузург аст;

- воситаҳои ахбори омма дар заминаи тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандон метавонад барои пойдории сулҳу субот, ваҳдати ягонагӣ, якпорчагии кишвар, рушд ва пешрафти ҷомеа ва ҳифзи марзу буми Ватан шароити мусоидеро фароҳам оварад;

- дар шароити рушди ҷомеаи ҷаҳони муосир, аз ҷиҳати техникӣву технологияи инноватсионӣ ва рақамӣ таъмин намудани тамоми воҳидҳои воситаҳои ахбори оммаи кишвар саривақтӣ буда, ба манфиати халқу миллат ва давлати миллии Тоҷикистон мебошад;

- дар раванди ҷаҳонишавии тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеаи муосир, воситаҳои ахбори омма ҳамчун воситаи муҳимми тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандон ҷиҳати пешгирӣ намудани шомилшавии бархе аз ҷавонон ба равияву гурӯҳҳои террористиву экстремистӣ ва бегонапарастиву ифротгарой метавонад саҳми шоистаи худро гузорад;

- воситаҳои ахбори омма дар заминаи тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандони ҷомеа дар қалбу шуури онҳо сифатҳои ахлоқӣ волои инсонӣ, ба монанди инсондӯстӣ, ватандӯстӣ, сабру таҳаммул, поквичдонӣ, ваҳдати яқдилӣ, озодиҳоӣ, меҳнатдӯстӣ ва ғайраро ташаккул ва рушд дода, дар парвариш ва ба воя расидани инсонии комил ҳамчавори халқу миллати Тоҷикистони озоду соҳибистиқлол бошад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ” // Ҷамрози халқ. – № 01, 02.01.2025.

2. Ҷумҳурият. – № 19 (25134), 27 январи соли 2025.

3. Раҳмон, Э. Уфукҳои Истиқлол / Э. Раҳмон. – Душанбе: Ганҷ-нашриёт, 2018. – 436 саҳ.

ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ҲАМЧУН ОМИЛИ МУҲИММИ ТАРБИЯИ ХУДШИНОСӢ ВА ХУДОГОҲИИ ШАҲРВАНДОН **АННОТАТСИЯ**

Муаллифи мақолаи мазкур яке аз мавзӯҳои доғи рӯзи ҷомеаи муосир - тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандонро мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода, афзудааст, ки вобаста ба вазъи сиёсӣву иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангии ҷомеаи ҷаҳонӣ мавзӯи тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандон ба яке аз вазифаҳои муҳимтарини ҷомеаи инсониро касб кардааст.

Дар мақола муаллиф масъалаи мазкурро ба риштаи таҳлил кашида, ба чунин хулоса омадааст, ки воситаҳои ахбори омма дар рушду пешрафти тамоми самтҳои ҳаёти ҷомеа, бавижа тарбияи худшиносиву ҳудогоҳии шаҳрвандон, ҳамчун яке аз омилҳои муҳим нақши хеле назаррасро мебозад.

Калидвожа: Худшиносӣ, ҳудогоҳӣ, шаҳрвандон, тарбия намудан, ташаккул, воситаҳои ахбори омма, арзишҳои миллий, манфиатҳои миллат, сарҳади меҳан, ифтихори миллий, вазъи ҷомеа, таблиғот.

Маълумот дар бораи муаллиф: Абдурахимзода Қудратулло Саид – доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи педагогикаи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, академики Академияи илмҳои педагогӣ ва иҷтимоии Федератсияи Россия. Тел.: 918-27-46-43., **Қодирӣ Илҳомҷон Маҳмадзода**, номзади илмҳои педагогӣ, саромӯзгори кафедраи педагогикаи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.988-39-89-90.

СРЕДСТВО МАССОВАЯ ИНФОРМАЦИЯ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ВОСПИТАНИЯ САМОСОЗНАНИЕ И САМОПОЗНАНИЕ ГРАЖДАН АННОТАЦИЯ

Автор данной статьи, анализирует одну из актуальных проблем современного общества воспитание самосознание и самопознание граждан.

Автор, анализируя данную тему подчёркивает, что исходя из политического, экономического и социально – культурного положения мирового общества проблема воспитание самосознание и самопознание граждан приобретает характер одну из важных задач человеческого общества.

В статье автор, изучая и анализируя данную проблему приходит к выводу о том, что средства массовая информация в развитие всех жизненных направлений общество, в частности воспитание самосознание и самопознание граждан как один из важных факторов, играет важную роль.

Ключевые слова: самосознание, самопознание, граждан, воспитывать, формирование, средства массовая информация, национальные ценности, национальные интересы, граница Отечество, национальная гордость, общественное положение, пропаганда.

Сведения об авторе: Абдурахимзода К.С. – доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики БГУ имени Носира Хусрава, академик Академии педагогических и социальных наук Российский Федератсия. Тел.: 918-27-46-43., **Қодирӣ Илҳомҷон Маҳмадзода**, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры педагогики Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Тел.: 988-39-89-90.

MASS MEDIA AS AN IMPORTANT FACTOR IN EDUCATION OF SELF- CONSCIOUSNESS AND SELF-KNOWLEDGE OF CITIZENS ANNOTATION

The author of this article analyzes one of the pressing problems of modern society - education of self-consciousness and self-knowledge of citizens.

The author, analyzing this topic, emphasizes that based on the political, economic and socio-cultural situation of world society, the problem of education of self-consciousness and self-knowledge of citizens is acquiring the character of one of the important tasks of human society.

In the article, the author, studying and analyzing this problem, comes to the conclusion that the media in the development of all life areas of society, in particular education of self-consciousness and self-knowledge of citizens as one of the important factors, plays an important role.

Keywords: self-consciousness, self-knowledge, citizens, educate, formation, mass media, national values, national interests, border of the Fatherland, national pride, social status, propaganda.

Information about the authors: Abdurahimzoda K.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy at BSU named after Nosiri Khusrav, Academician of the Academy of Pedagogical and Social Sciences of the Russian Federation. Phone. 918-27-46-43., Qodiri Ilhomjon Mahmadzoda, Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Pedagogy of the Nosiri Khusrav State Educational Service. Phone.: 988-39-89-90.

КУЛЬТУРОЛОГИЯ ЖУРНАЛИСТИКИ: НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ

Корконосенко С.Г.

**Санкт-Петербургского государственного университета
(Россия)**

Десятилетия развития научной культурологии привели к формированию разветвленной структуры, в которой представлены многочисленные предметно-тематические направления исследований. Примечательно, что одним из крупных разделов структуры является отраслевая культурология, в составе которой специалисты выделяют культурологию медиапространства наряду, например, с культурологией религии, науки, образования и др. [11, с. 31]. Между медиапространством и журналистикой, разумеется, нет знака тождества, но они сущностно и функционально связаны между собой, и поэтому предложенная отраслевая классификация стимулирует построение культурологии журналистики как относительно автономной дисциплины. Обоснование целесообразности этого шага заключено в признании ведущей роли прессы в управлении духовными практиками общества: «журналистику можно было бы теоретически рассматривать как совокупность культурных практик – “репертуаров поведения” или “методов самоуправления”, – которые “придают смысл” существованию. Это ключевой культурный ресурс» [16, р. 46]. В свою очередь, есть и потребность, идущая «изнутри» профессии, «исследование журналистики как социокультурного института крайне актуально в XXI веке... по той причине, что возрастает конъюнктурная опасность “переподчинить” журналистику контексту развития информационно-коммуникативных технологий» [5, с. 40]. Наконец, обоснованием служит и активность представителей смежных областей знания, которые прямо заявляют о претензиях своих дисциплин на академический статус: «Для обозначения роли искусства в современном обществе и определения его места в культурологическом знании мы считаем целесообразным введение в научный оборот дефиниции “культурология искусства” [6, с. 75].

Нельзя не согласиться с тем, что «каждое из направлений отраслевой культурологии имеет свой объект и предмет исследования, а также – институциональный статус» [12, с. 49]. Применительно к журналистике попытки определения данных параметров уже сделаны, причем высокую активность проявляют российские авторы. Культурология журналистики называется в ряду компонентов социальной теории журналистики [9], в литературе проводится мысль о том, что журналистика является формой бытия и самореализации культуры [4; 8; 10 и

др.] и т. д. Несмотря на то что вопросы культурологического изучения журналистики иногда ставятся декларативно и рассматриваются фрагментарно, есть основания утверждать, что на теоретико-методологическом уровне наметилось движение к целостному осмыслению молодой дисциплины.

Вместе с тем ошибочным и бесперспективным было бы понимание формирующейся методологии как движения в область отвлеченных умозрительных рассуждений. Опыты системного описания культурологии приводят к заключению о том, что ее цель заключается в выработке представлений, которые важно не только обретать академически (для увеличения знания как такового), но еще и осваивать в процессах образования и использовать для практической регуляции социокультурной жизни общества [11, с. 29]. Обращаясь к нашему предмету, согласимся, что культурология журналистики обретет полноценный статус и жизнеспособность, если будут установлены направления и формы ее соотнесенности с реальной журналистикой как общественной и профессиональной практикой, а также с образовательной подготовкой журналистов. В противном случае она будет обречена на отторжение практикой, а усилия ее поборников и проводников подвергнутся дискредитации. Такая коллизия сложилась в одном австралийском университете. Преобладающую часть преподавателей журналистики составили люди с дипломами культурологов, которые никогда не работали в медиа в каком-либо качестве, реальность отрасли им известна в лучшем случае из третьих рук. По оценке критиков, преподавание профессии тоже стало далеким от реальности [18, р. 73–74].

В настоящей статье мы ставим своей целью обнаружить те характеристики культурологии журналистики, которые дают ей возможность развиваться как области плодотворных научных поисков во взаимодействии с реальной медийной индустрией и, что считаем особенно актуальным, профессиональным журналистским образованием.

Разумеется, речь идет не об утилитарной полезности, а о сущностных взаимосвязях, достойных внимания науки. То есть о подступах к коренным проблемам, стоящим перед профессией и осмысливающим ее бытование исследовательским сообществом. Мировая и отечественная литература ищет пути их решения в культурологическом контексте.

Так, по поводу расхожей идеи об упадке журналистики коллектив авторов из нескольких стран заявляет, что бизнес-модель, которая обеспечила привилегированное положение новостных конгломератов Глобального Севера, больше не является устойчивой, но это не означает, что журналистика в остальном мире переживает кризис. «Каждая культура журналистики уникальна» [17, р. 997–998]. Через призму культурных различий между народами отчетливо видна значимость национального своеобразия в практической редакционной работе. Например, с западной точки зрения, отклонение от либеральных журналистских норм в Центральной и Восточной Европе является аномалией, но на самом деле существующие здесь традиции не менее важны, чем западные: «преданность делу, гражданская ответственность, активность и даже приятие мессианской роли... просто представляют собой другие ценности» [17, с. 1005].

Эти и подобные суждения акцентируют не только черты национальной модели журналистики, но и, соответственно, критерии оценивания продукции СМИ и квалификации их сотрудников. Для представителей индустрии и научно-образовательных школ совсем не «посторонними» будут идеи из смежных областей знания. Так, поборники развития культурологии искусства утверждают, что «искусство всегда убеждает, ориентирует. Оно не может быть нейтральным к действительности» [6, с. 74]. Как не увидеть здесь параллелей с традициями публицистики и заинтересованного участия в общественной жизни, которые глубоко органичны журналистике, в частности в России?

Практическая журналистика, озабоченная своей устойчивостью в конкурентной среде, не может игнорировать фоновые идеи и тенденции,

вырабатываемые в поле культуры и культурологии. В России и за рубежом исследователи обнаруживают, что причиной снижения качества прессы и доверия к ней служит резкий крен в сторону коммерческих интересов и отказ от самоидентификации как общественного блага. Технократизм в организации производства, сопряженный с прагматической ментальностью, противоречит творческой природе профессии, а также гуманистическим ожиданиям от прессы и запросам населения на гражданское соучастие и партнерство. Соотнесенность культурологии с реалиями индустрии проявляется и в ряде других форм. Поэтому, в частности, нельзя не поддержать следующий тезис: как преподаватели журналистики мы обязаны поощрять студентов к развитию навыков критического анализа на уровне двадцать первого века, когда «следует использовать как можно более широкий спектр теорий и методов, вплоть до культурологии!» [16, с. 49–50].

В области взаимодействия прессы с культурной средой есть крупные вопросы, требующие принципиального решения, переосмысления или уточнения. Нельзя сказать, что тематика практического участия журналистики в культурной жизни общества обделена вниманием в научной литературе, однако анализ зачастую сводится к рассмотрению просветительских и развлекательных функций СМИ, а также медийного сопровождения культурно-досуговых событий. Вместе с тем трудно оспорить утверждение о том, что «методология журналистского труда, технологии современных СМИ формируются под воздействием социокультурной среды, одновременно видоизменяя ее» [7, с. 4]. Еще резче взаимосвязи такого рода предстают в трудах исследователей, подчеркивающих, что газеты несут «представления о том, что есть мир в своей основе... это представление реальности, которое придает жизни совокупную форму, порядок и тональность» [13, с. 17], иначе говоря, издания активно участвуют в формировании культурного капитала общества.

Российские исследователи существенно усиливают приведенные характеристики и добавляют к ним новые краски в комплексном описании: «Журналистика выступает не только как средство распространения культурной информации – она сама является неотъемлемой частью культуры. Ее генезис, историческая динамика, характер функционирования обусловлены определенными культурными факторами. Она по-своему участвует в формировании культурного облика общества и удовлетворении его культурных потребностей» [1, с. 241]. На наш взгляд, признание журналистики неотъемлемой частью культуры (а не просто ее сопровождением или ресурсом медиатизации) является реалистичным и весьма продуктивным научным положением. Соответственно, появляются дополнительные аргументы в пользу понимания журналистики того или иного народа как национального достояния, несущего в себе ценности культуры.

Еще один угол зрения на позиции журналистики в сфере культуры связан с ее институциональными характеристиками. Авторитетные исследователи рассматривают журналистику как социальный институт в политическом поле (что в науке встречается чаще всего) и в поле повседневной жизни, где формируется идентичность индивидов [15, с. 147]. Вряд ли нужно специально доказывать, что процессы поиска и уточнения идентичности – индивидуальной, социально-групповой, национальной – имеют социально-культурную природу. Отсюда – прямой путь к пониманию журналистики как института культуры, в общем ряду с наукой, образованием, искусством и религией. Впрочем, спектр ее проявлений в этом статусе гораздо шире, чем формирование идентичности, он включает в себя инкультурацию личностей и культурную интеграцию общностей, освоение, регулирование и сотворение культурного мира, трансляцию культурного опыта и др.

Представляется несомненным, что культурологическое направление должно получить значительную долю внимания в исследовании и преподавании журналистики и перейти из области гипотез и пожеланий в сферу повседневной деятельности. По этому пути идет кафедра теории журналистики и массовых

коммуникаций Санкт-Петербургского государственного университета. В частности, здесь состоялось уже несколько выпусков образовательной программы магистратуры «Журналистика и культура общества», получившей всестороннее методическое обеспечение в специальном учебном издании [3]; по содержанию программа значительно шире, чем магистерское обучение в некоторых других университетах, где тематика сведена до освещения событий из области культуры и искусства. Подготовлены курсы по культурологии журналистики, целенаправленно создавалось «семейство» элективов этого профиля, неизменно привлекающих отечественных и зарубежных обучающихся. В программу международного научного форума «Медиа в современном мире. Петербургские чтения» ежегодно включается дискуссионная панель «Журналистика как институт культуры». В 2023 году прошла крупная международная конференция «Журналистика XXI века: в пространстве культуры» с публикацией материалов многочисленных участников [2]. Наконец, постоянно появляются научные публикации, раскрывающие понятия и проблемы в области культурологии журналистики. Весь этот набор взаимосвязанных шагов призван привести к укреплению позиций дисциплины в академической практике и придать ей импульсы устойчивого развития как в ближайшей, так и в отдаленной перспективе. Зарубежные исследователи региональной прессы России отмечают, что для этой страны органична глубокая, вдумчивая и нравственно возвышенная «литература» в облике журналистики, обладающая «богатым культурным и социальным капиталом» [14, р. 935]. Представляется, что здесь точно определена одна из сущностных черт российской прессы, отличающая ее от медийной индустрии в иных социально-цивилизационных мирах. Богатый культурный капитал заслуживает повышенного внимания со стороны исследователей и педагогов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Воскресенская М. А. Культурологическое знание о журналистике // Теория журналистики в России / под ред. С. Г. Корконосенко. СПб.: Алетейя, 2018. С. 218–251.
2. Журналистика XXI века: в пространстве культуры: матер. междунар. научно-практич. конф., 17–18 ноября 2023 г. / отв. ред., сост. С. Г. Корконосенко. СПб.: Медиапапир, 2023.
3. Журналистика и культура общества: учеб. пособие / под ред. М. А. Воскресенской. СПб.: Изд-во ВВМ, 2019.
4. Коломийцева Е. Ю. Журналистика в сфере культуры: вызовы XXI века // Вестник Моск. гос. ун-та культуры и искусств. 2012. № 3 (47). С. 76–81.
5. Коханая О. Е. Специфические особенности журналистики как культурного феномена // Медиа в современном мире. 60-е Петербургские чтения: сб. матер. Междунар. научн. форума (30 июня – 2 июля 2021 г.) / отв. ред. А. А. Малышев. В 2 т. Т. 1. СПб.: Медиапапир, 2021. С. 40–42.
6. Лях В. И. Искусство в структуре культурологического знания // Общество: философия, история, культура. 2013. № 1. С. 71–75.
7. Марьина Л. П. Культурология журналистики: генезис современной науки // Sciences of Europe. 2018. Т. 29, вып. 3. С. 3–8.
8. Перевалов В. В. Журналистика. Культура. Система. М.: Моск. гос. ун-т печати имени Ивана Федорова, 2012.
9. Политическая журналистика / под ред. С. Г. Корконосенко. М.: Юрайт, 2025.
10. Савинова О. Н. СМИ и культура: вызовы времени // Журнал Белорус. гос. ун-та. Журналистика. Педагогика. 2020. № 1. С. 4–9.

11. Флиер А. Я. Культурологическое знание (опыт составления системного представления) // Вестник Моск. гос. ун-та культуры и искусств. 2015. № 2 (64). С. 28–33.
12. Шмакова О. В. Потенциал отраслевой культурологии в реализации государственной культурной политики // Вестник Моск. гос. ун-та культуры и искусств. 2022. № 4 (108). С. 48–53.
13. Carey J. W. Communication as culture: Essays on media and society (Revised ed.). New York; London: Routledge, 2009.
14. Erzikova E., Lowrey W. Russian regional media. Digital Journalism, 2017, vol. 5, no. 7, pp. 919–937.
15. Hanitzsch T., Vos T. P. Journalism beyond democracy: A new look into journalistic roles in political and everyday life. Journalism, 2018, vol. 19, no. 2, pp. 146–164.
- Meadows M. Cultural studies and journalism. Media International Australia, 1999, vol. 90, no. 1, pp. 43–51.
16. Mutsvauro B., Borges-Rey E., Bebawi S., et al. Ontologies of journalism in the Global South. Journalism and Mass Communication Quarterly, 2021, vol. 98, no. 4, pp. 996–1016.
17. Windschuttle K. Cultural studies in journalism education: Obscurantism equals profundity. Asia Pacific Media Educator, 1998, vol. 4, pp. 60–74.

ФАРҲАНГИ ЖУРНАЛИСТИКА: ИЛМ ВА ТАЪЛИМ АННОТАТСИЯ

Дар мақола равандрои рушди культурологияи журналистика, мавқеи он дар миёни илмҳои гуногун ва дар системаи омодакунии журналистон баррасӣ мешавад. Муаллиф ҳалли ин масъалаҳоро бо таъсири муҳити фарҳангии миллӣ, ки журналистика дар он амал мекунад, пайваст мекунад. Ҳамчун намунаи рушди ин фан, таҷрибаи Донишгоҳи Санкт-Петербург оварда мешавад.

Калидвожа: культурологияи журналистика, фанни илмӣ, амалияи академикӣ, модел, миллӣ, журналистика.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сергей Григорьевич Корконосенко – доктори илмҳои сиёсӣ, профессор, роҳбари кафедраи назарияи журналистика ва коммуникатсияҳои оммавии Донишгоҳи давлатии Санкт-Петербург, Санкт-Петербург, Россия. Телефон: +79213017597

КУЛЬТУРОЛОГИЯ ЖУРНАЛИСТИКИ: НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются направления развития культурологии журналистики и обосновываются ее позиции среди научных дисциплин и в системе подготовки журналистов. Автор связывает решение этих вопросов с влиянием национально-культурной среды, в которой функционирует журналистика. В качестве примера развития дисциплины приводится опыт Санкт-Петербургского университета.

Ключевые слова: культурология журналистики, научная дисциплина, академическая практика, национальная модель журналистики.

Информация об авторе: Сергей Григорьевич Корконосенко – доктор политических наук, профессор, заведующий кафедрой теории журналистики и массовых коммуникаций Санкт-Петербургского государственного университета, Санкт-Петербург, Россия. Тел: +79213017597.

CULTURAL STUDIES OF JOURNALISM: SCIENCE AND EDUCATION

Korkonosenko S.G.

ABSTRACT

The article explores the directions of development of the cultural studies of journalism and justifies its position among academic disciplines and in journalism education system. The author links the resolution of these issues to the impact of the national and cultural context in which journalism functions. The experience of St. Petersburg University is presented as an example of this discipline development.

Keywords: Cultural studies of journalism, scientific discipline, academic practice, national model of journalism.

Author Information: Sergey G. Korkonosenko – Doctor in Political Science, Professor and Chair, Department of the Theory of Journalism and Mass Communications, Saint Petersburg State University, St Petersburg, Russia. Тел: +79213017597.

ИСТИҚЛОЛИЯТ ВА РУШДИ МАТБУОТИ МИЛЛӢ ДАР ТОҶИКИСТОН ДАР ШАРОИТИ ҶАҶОНИШАВӢ

Эркаева Н.С.

Донишгоҳи Шаркии Мичиган
(ИМА)

Эркаев С.А.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”
(Тоҷикистон)

Таҷрибаи Тоҷикистони соҳибистиклол нишон медиҳад, ки рӯзномаву маҷаллаҳо ва телевизиону радио ҳамчун яке аз воситаҳои асосии таъсиррасонӣ ба афкори ҷомеа метавонанд ба ҳалли мушкилоти мавҷуда ғайрарасона мусоидат намоянд. Зеро ҷомеа ба ахбор доир ба ғайрияти мақомоти давлатӣ ва умуман, ҳамаи шохаҳои ҳокимият ниёз дорад, ки ин яке аз аслҳои бунёдии ҷомеаи озода демократӣ аст.

Эмомалӣ Раҳмон

Матбуот (рӯзномаву маҷаллаҳо ва телевизиону радио, самоноҳои иҷтимоӣ, интернет, овозаҳо, онлайнӣ, ВАО-и электронӣ, маркетинг, реклама рақамикунонӣ ва технологияи инноватсионӣ дар журналистикаи нав ва ғайраҳо) ҳамчун яке аз воситаҳои асосии таъсиррасонӣ ва тарбиякунандаи мардум ба афкори ҷомеа метавонанд ба ҳалли мушкилоти мавҷуда ғайрарасона мусоидат менамоянд. Рӯзнома – оинаи ҳаррӯзаи ҳамаи ҷомеаи пешқадам аст, ғайр аз ин имрӯз майдони сулҳу дӯстӣ низ матбуот аст, иттилоот – хабарӣ хабарчиӣ тамоми навгариҳо дунё аст. Дар ҳақиқат, нақши воситаҳои ахбори омма – матбуот дар ҳаёти ҷомеаи муосир беандоза бузург аст [1, с. 32].

Матбуоти миллӣ дар асоси ташкил ва ташаккули матбуоти ҷаҳонӣ ба вуҷуд омад. Дар давраи истиқлолият матбуоти миллӣ дар шароити ҷаҳонишавии иттилоот ҳифзу ҳимояти манфиатҳои милливу давлатамон Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асри ҷаҳонишавӣ муносибатҳои байналмилалӣ ва бархӯрдҳои геополитикӣ вазифаи аввалиндараҷаи аҳли ҷомеаи тоҷик, бахусус матбуот-воситаҳои ахбори омма ба ҳисоб меравад. Барои омӯзиш ва таҳлили масъалаҳои рушди журналистикаи муосир, барраси муаммоҳо, ҳалли масъалаҳои дурномаи журналистикаи тоҷик каме бошад ҳам, дар бораи таърихи матбуот маълумотро пешниҳод менамоям. Дар таърих

аввалин матбуот, таърихи таъсисёбии газета- рӯзнама ба қарни 11 то мелод рост меоят. Аввалин газетаҳо дар Рими қадим ба таъб расидаанд. Харчанд онҳо дар намуд ба маводи нашрии муосир монанд набуданд. Вале рисолаташон паҳн намудани иттилоот, яъне хабар буд. Ин қабл газетаҳо дар ибтидо хусусияти ғайрирасмӣ доштанд, баъдтар бо амри ҳокими давр Юлий Сезар воқеа ва навигариҳои сатҳи давлатӣ, аз ҷумла маърузаҳои расмӣ, ҳисоботи давлатдорон низ дар онҳо ҷой дода мешуданд. Аввалин рӯзнама (ба маънии ҳақиқии имрӯза) бо номи “Навини пойтахт” 1200 сол қабл дар Чин пайдо шудааст. Хабарҳои онро дар тахта бо иероглифҳо менигоштанд. Ҳоло машхуртарин рӯзномаи ҷаҳон “Guardian»-и Британия аст, ки 200 сол боз нашр мешавад. Танҳо дар асри ХУ1 шакли худро дигар намуд, он аллакай ба таъб мерасид. Вожаи “газета” аз номи тангаи итолиёвӣ “госети” пайдо шуда ва маҳз дар Венетсия нахустин марказҳо оид ба ҷамъоварии ахбор, агентҳои иттилоотӣ ва пешаи журналистӣ – рӯзноманигорӣ пайдо шудааст [2, с. 3].

Таърих гувоҳ аст, пас аз ихтирои дастгоҳи чопӣ дар таърихи матбуот таконе (инқилоб-револютсия) ба амал омад, ки маводи таъбу нашр бартарият пайдо кунаду теъдоди газетаҳо зиёд гарданд. Дар Россия аввалин газетаҳо дастӣ бо номи “Варақаҳои иттилоотӣ” ба таъб мерасиданд. Нахустин газета дар давраи Пётри 1, соли 1702 чоп шуд ва он “Ведомости” унвон дошт. Матбуоти тоҷик, журналистикаи тоҷик баъди ишғоли Осиёи Миёна аз ҷониби Россия пайдо шуд. Дар зумраи аввалин нашрияҳо “Туркестанские ведомости”, “Русский Туркестан”, “Самарқанд” (аввалин мақолаҳои Маев, Бартольд, Андреев) ҳам буданд. Дар паҳлуи матбуоти русӣ дар ин қаламрав матбуоти миллий низ ба миён омад, ки он бо забонҳои тоҷикӣ, тоторӣ, туркманӣ, ўзбекӣ, қирғизӣ ва қазоқӣ чоп мешуд. Рӯзнама ва маҷаллаҳои ҷадидон ба вучуд омаданд. Ба ин гурӯҳ нашрияҳои “Оина”, “Турон”, “Хуршед”, “Туччор”, “Шухрат”, “Осиё”, “Наҷот”, “Иршод”, “Вакт” низ дохил мешуданд, ки матни тоҷикӣ ва мухтавои асосии онҳо шеър буд.

Матбуоти тоҷик дар солҳои ҳокимияти шӯравӣ ҳамаҷониба инкишоф ёфт. Соли ҳазор нӯҳсаду бисту панҷ рӯзномаи “Иди тоҷик” (ҳоло “Ҷумҳурият”) ба таъб расид ва баъдан рӯзнама ва маҷаллаҳои дигар таъсис ёфтанд. Нависандаи маъруфи тоҷик Садриддин Айний рӯзномаи “Ҷумҳурият”-ро «Модари матбуоти тоҷик» номидааст [3, с. 16].

Дар даврони Истиқлолият санаи 11 март ҳамчун Рӯзи матбуоти тоҷик таҷлил мегардад. Мо бояд ба воситаи саҳифаҳои матбуоти даврӣ фарҳанг ва тамаддуносоз будани миллати худро ба ҷаҳониён муаррифӣ намоем. Вазифаи асосии матбуоти тоҷик бояд сипари боэътимоди ҳифзи манфиатҳои миллий, арзишҳои таърихиву фарҳангӣ ва дастовардҳои истиқлолияти давлатӣ ва миллат бошад.

Дар ҳақиқат, матбуот якҷо бо аҳли ҷомеа метавонад дар самти мубориза бо таҳдиду хатарҳои ҷаҳони муосир, бегонапарастӣ ва хурофоти баъзе гурӯҳу ашхоси ноогоҳ, дар замири насли имрӯза ҷой додани ҳисси баланди ватандӯстиву ватанхоҳӣ саҳми арзанда гузорад.

Аввалин нашрияи тоҷикӣ дар шаҳраки Когони назди Бухоро бо ташаббуси ҷавонбухориён — Мирзомуҳиддин Мансуров, Мирзо Сирочи Ҳаким ва бо дастгирии консулгарии Русия дар Бухоро аз 11-уми март соли 1912 сар карда, “Бухорои Шариф” аввал ҳафтае 5 шумора, баъдтар ҳафтае 2-3 шумора то ибтидои соли 1913 чоп шудааст. Пас аз он дар шаҳри Самарқанд Маҳмудхӯча Бехбудӣ маҷаллаи “Ойна” ва рӯзномаи “Самарқанд”-ро таъсис дод, ки ҳарду бо забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ нашр мешуданд. Яке аз журналистони асосии ин нашрияҳо Саидризо Ализода буд.

Заминаҳои рушд ва тамоюлоти журналистикаи тоҷик аз ҳамин таърих сарчашма мегиранд. Дар аввалин солҳои истиқлолият ба рушди матбуот эътибори махсус дода шуд. Соли 1991 дар кишвари мо 139 рӯзнама ва маҷалла (аз он 4 хусусӣ) нашр мешуд, вале имрӯз — 621 рӯзнама ва маҷалла ғаёлият мебарад. Аз ҷумла, 371

рӯзнама (109 давлатӣ, 262 хусусӣ), 243 маҷалла (113 давлатӣ, 130 хусусӣ), ғайр аз ин, 313 матбаа-типография (36 давлатӣ, 277 хусусӣ), 45 нуқтаи фурӯши китоб (3 давлатӣ, 42 хусусӣ), 71 нашрия (10 давлатӣ, 61 хусусӣ), 11 агентии ахбор (1 давлатӣ, 10 хусусӣ) барои нашр, паҳн ва рушди матбуоти тоҷик сахми амалӣ доранд. Ҳар яке аз онҳо дар ҳаёти мо мақому мавқеи илмӣ худро дорад. Дар замони печодаву пурҳаводиси муосир бе матбуот зиндагӣ кардан мушкул аст [4, с. 4].

Мазмун ва моҳияти ҳар як рӯзнама дар эпиграфҳояш мухтасар баён шудааст. Матбуот бояд талошу заҳматҳои мардуми заҳматкаши кишвар, дастовардҳои арзандаи халқи тоҷик, табиати зебову нотақрори сарзамини аҷлоӣ, рушди деҳот, сайёҳӣ, ҳунарҳои мардумӣ, истиқлолият, чор ҳадафи созандаи давлату ҳукумат ва муносибатҳои байналмилалиро васеъ инъикос намояд, камбудихоро ошкор созад. Танҳо дар он сурат ба талаботи замони муосир ҷавобгӯ шуда метавонад.

Матбуот мактаби ҳаёт ҳам ҳаст. Ин майдони фаъолияти илмӣ ман ва майдони муборизаи ман барои умдатарин арзишҳои инсонӣ мебошад. Ман ҳамаи кормандони матбуотро бо рӯзи касбиашон табрик гуфта, ба фаъолияти онҳо муваффақият хоҳонам!

Матбуот – оинаи ҳаррӯзаи ҷомеаи пешқадам аст. Имрӯз майдони сулҳу дӯстӣ низ матбуот мебошад, иттилоот — хабарнигори тамоми навгониҳои дунёст. Ман бо шавқ рӯзнамаҳоро мутолиа мекунам ва иди калони матбуоти тоҷикро ботантана истиқбол менамоем.

Ба нақши матбуот Пешвои миллат эътибори алоҳида дода, баён карданд: “Имрӯз беш аз пеш маълум мегардад, ки нақши воситаҳои ахбори омма дар ҳаёти ҷомеаи муосир чӣ гуна бузург аст. Дар ҳақиқат матбуот ва воситаҳои ахбори омма ба ташаккули афкори ҷомеа таъсири муқаддир ва муассир мерасонанд.”

Дар солҳои истиқлолият ҳамасола дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 11-уми март Рӯзи матбуоти тоҷик таҷлил карда мешавад. Қайд кардан зарур аст, ки аҳамияти воситаҳои ахбори омма дар ҳифзи манфиатҳои миллий, дуруст ташаккул додани мафкураи ҷамъиятӣ, алаҳхусус, муборизаҳои иттилоотӣ бағоят калон ва дар фазои ҷаҳонишавӣ журналистика бениҳоят муҳим мебошад. Ба ин масъалаи муҳим замони ҳозира Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эҳғари соҳибистиқлолияти халқи тоҷик, Пешвои миллат, мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳар як Паёмашон (2000-2024) эътибори махсус дода, дар ҳақиқат матбуот ва воситаҳои ахбори омма ба ташаккули афкори ҷомеа таъсири муқаддир ва муассир мерасонанд гуфта, борҳо таъкид менамоянд.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ иттилоот, ки асри иттилоот номида мешавад ва мубориза барои тафаккур ва афкори омма аҳамияти бештар паёмдор кардааст, воситаҳои ахбори омма дар набардҳои иттилоотӣ ҳамчун силоҳи стратегӣ истифода мешаванд. Матбуоти пурқувват метавонад, бидуни шакку шубҳа, ҳатто сабаби низоъҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва ҳарбӣ гардад. Яъне, дар шароити ҷаҳонишавӣ иттилоот воситаҳои ахбори омма воситаи асосии таъсиррасон ба шуури ҷамъиятӣ махсус мешаванд. Онҳо метавонанд афкори умумро шакл диҳанд, ба ташаккули руҳия ва худшиносии миллий мусоидат намоянд ва ба идоракунии раванди сиёсии мамлакатҳо таъсир расонанд. Барои ҳамин ҳам беҷағҳи забон ва услуби маводи медиаи муосир дар раванди рӯйдодҳои замон қувваи қудрати доранд.

Дар замони ҷаҳонишавӣ иттилоот кишварҳо воситаҳои ахбори оммаро ҳамчун силоҳи геополитикӣ барои ҳифзи манфиатҳои миллии худ ба таври васеъ истифода мебаранд. Аз ин рӯ, ҳар кишвар ҳодисаҳо ва воқеаҳои ҷаҳонро бо дарназардошти манфиатҳои худ инъикос мекунад. Бинобар ин, чӣ расонаҳои ҷопӣ ва чӣ электронӣ ҳамчун манбаи муҳим барои таҳлил ва пажӯҳиши воқеият метавонанд далелҳои таҳлилшуда ва дақиқро пешниҳод кунанд. Ба халқ имконият диҳанд, ки маълумоти бозғаймонро дастрас кунанд ва бо гузоришҳои таҳлиلى таъсири иттилоотӣ бардурӯғро кхиш диҳанд. Имрӯз қудрати расонаҳои иҷтимоӣ дар ташкил ва ташаккули афкори умум ва сиёсати ҷаҳонӣ бузург аст. Аз ин рӯ, барои

муҳофизати худ аз таъсири манфии ҳамлаҳои иттилоӣ ва воситаҳои ахбори омма мо бояд саводи расонаи худро баланд бардорем. Бо тафаккури таҳлили ҳар ҳабарро баррасӣ намоем. Дар ин шароити таърихи, яъне, дар шароити ҷаҳонишавии иттилоот дар қатори ҳамаи воситаҳои ахбори омма телевизиони миллии қувваи бузург доранд.

Дар шароити ҷаҳонишавии иттилоот муаммо ва дурномаи асоси гузариш ба матбуоти рақамӣ ва рушди технологияҳои муосир тақозаи замони истиқлолият мебошад. Дар замони ҳозира Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди воситаҳои ахбори оммаи рақамиро дастгирӣ менамояд. Барои он, ки таҳаввулоти технологӣ дар шароити ҷаҳонишавии иттилоот журналистикаро тағйир додааст. Дурномаи асосии матбуот бояд бо ин пешрафтҳо ҳамқадам бошанд. Ин раванд дар рушд ва тамоюлоти журналистикаи нави тоҷик мебошанд.

Дар солҳои охири истиқлолияти давлатӣ аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул ва татбиқ гардидани “Барномаи давлатии рушди телевизион ва радиои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 ва телевизиони рақамӣ барои солҳои 2020 – 2024” гувоҳи гуфтаҳои боло мебошад. Дар ин шароити таърихи, як қатор ҳуҷҷатҳои муҳим дар самти таъмини амният иттилооти мамлакат, аз қабили Консепсияи амнияти иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Консепсияи сиёсати давлатии иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Стратегияи давлатии технологияҳои иттилоотиву коммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи иттилоот”, “Дар бораи матбуоти даври ва дигар воситаҳои ахбори омма” ва як қатор ҳуҷҷатҳои меъёриву ҳуқуқии дигар қабул карда шудааст [5, 7]. Дар ин ҳуҷҷатҳо масъалаҳои рушди журналистикаи муосир, муаммоҳо, дурномаи рушд, масъалаҳои журналистикаи чандрасонӣ дар фазои иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон, падидаҳои иттилоотӣ, вебагҳои забон, услуби маводи медиаи муосир, нақзи меъёрҳои ахлоқиву касбӣ дар раванди бархурдҳои иттилоотӣ, барномаҳои иртиботӣ, матнӣ, сохторӣ, нақди ва дизайнии осори адабӣ-публистистӣ дар матбуоти замони ҳозира, ВАО-и электронӣ, маркетинг ва реклама дар низоми классикӣ ва модерн, фазои ҷаҳонишавии журналистика, вебагҳои рӯзноманингорӣ дар шғароити рақамикунонӣ ва технологияи инноватсионӣ, масъалаҳои таълими фанҳои тахассусӣ дар мактабҳои олӣ ва ғайраҳо мавриди муҳокима гардидааст.

Дар замони истиқлолият нақши матбуот – воситаҳои ахбори омма дар ҷомеаи демократӣ бениҳоят муҳим буда, борҳо таъкид намудаанд зарур аст, ки расонаҳо бояд шаффоф, воқеъбин ва масъулиятнок бошанд. Дар шароити ҳозира матбуоти давлатӣ ва мустақил ду шохаи асосии матбуоти миллии моро ташкил медиҳанд. Ҳарду шохаи матбуот дар фаъолияти худ аз ҳуқуқи баробар бархӯрддоранд. Дар ҳаёт муҳим нест, ки рӯзноманингорон дар кадом самт – матбуоти давлатӣ ё мустақил фаъолият доранд. Ҳадафи асосии матбуоти давлатӣ мустақил ҳамчун ду шохаи бо ҳам пайвастаи матбуоти Тоҷикистон иҷрои рисолати касбӣ, яъне хизмати содиқона ва софдилона ба манфиати халқу Ватан мебошад. Дар ҳамин ҳолат матбуот-воситаҳои ахбори омма вазифаи асосии худро адолатона иҷро карда метавонанд.

Дар солҳои истиқлолият яке аз муҳимтарин нишонаҳои рушди ҷомеаи иттилоотӣ, ки на танҳо ба таъсири муассири расонаҳо дар ташаккули афкори омма мусоидат намуд, балки ба тағйирпазирии он оварда расонид, пайдоиш ва густариши шабакаи умумиҷаҳонии интернет мебошад. Интернет дар рушди матбуот - воситаҳои ахбори омма аҳамияти муҳим дошта, бо як воситаи асосии ахбор мубуддал гаштанд. Мо дар замоне ҳаёт ба сар мебарем, яъне дар давраи истиқлолият, ки воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла шабакаи ҷаҳонии интернет дар ташаккулу танзими афкори ҷомеа нақши муҳим мебозад. Яъне, дар замони муосир касе, ки иттилоотро идора карда метавонад, имкон дорад дар идоракунии афкори ҷомеа низ муваффақ бошад. Аммо аз интернет дуруст ва бо мақсади рушди ҷомеаи кишвар истифода бурдан зарур аст.

Дар солҳои истиқлолият дар сомонаҳои муосир, аз ҷумла шабакаи ҷаҳонии интернет, дар баробари иттилооти муҳимми зарурӣ инчунин, мутаассифона, маводи

гуногуни носолихро низ пахш менамоянд, ки ба ахлоқи чома, бахусус насли наврасу ҷавон таъсири манфӣ мерасонад. Дар ин росто, нақшу ҷойгоҳи рӯзноманигорон, ки васоити ахбори оммаро бо маводҳои гуногун таъмин мекунанд, хеле муҳим аст. Ин муҳимият дар он ифода меёбад, ки ҳамаи мо бояд ба арзишҳои миллии садоқат дошта, манфиатҳои миллии Ватани соҳибистиклоли худро дар фазои иттилоотӣ аз ҳар вақти дигар бештар ҳимоя намоем. Боиси тазаккур аст, ки дар ин ҷода журналист – рӯзноманигори ватандӯсти мо ҳаррӯза хизматҳои арзанда анҷом дода, бо иттилоии дурусти саҳеҳ ба ҳифзи арзишҳои миллии мусоидат менамоянд. Журналисти ҳақиқӣ аз мутолиаи рӯзнома як нав лаззат мебаранд. Ба сомонаҳои хабарӣ ва шабакаҳои иҷтимоиро низ пайваста пайгирӣ мекунанд.

Пеш аз давраи истиқлолият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як телевизион доштем, ҳоло танҳо дар пойтахти Тоҷикистон шаҳри Душанбе 11 телевизион фаъолияти пурсамар мебаранд. Дар кишвар бошанд боз ҳам бисёртар телевизион фаъолият мебаранд. Барои ҳамин ҳам телевизиони миллии дар шароити ҷаҳонишавии иттилоот дар омӯзиш, таҳлили масъалаҳои рӯзмарраи ҳаёти мардуми тамаддунсози халқи тоҷик яке аз воситаҳои ахбори омма ҳисобида мешаванд. Ба шарофати соҳибистиклол гаштани ҚТ, сол ба сол теъдоди шабакаҳои телевизионӣ дар Тоҷикистон зиёд гардида, имрӯз ба 50 расидааст. Аз ин 15 телевизиони давлатӣ ва 35 телевизиони ғайридавлатии маҳаллии хусусиву ҷамъиятӣ мебошанд [6, с. 3].

Дар ҳаёти мардуми давлатҳои мутаракқӣ нақзи журналистон-рӯзноманигорон, аҳли қалам дар ифои рисолати касбиашон, ки инъикоси воқеии ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ ва иқтисодиву фарҳангии чома аст, ба муваффақияту дастовардҳои беназир соҳиб шуданд.

Мардуми тамаддунсозу бунёдкории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи давлатдорӣ навини худ- даврани истиқлолияти сиёсии давлати худ роҳи тараққиёти хешро муайян намуда, бунёди давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқудунёвӣ ва ягонро ихтиёр карданд. Дар ҳақиқат, бунёди чомаи демокративу ҳуқуқбунёдро дар замони мо бе иштироки фаъоли воситаҳои ахбори омма тасаввур кардан ғайриимкон аст. Бинобар ин, матбуоти даврӣ - воситаҳои ахбори омма яке аз пояҳои асосии чомаи демократӣ ва ҳуқуқбунёд ба шумор меравад. Матбуот дар ҳаёти мардуми ҷаҳон ҳамчун тарғиботчию ташвиқотчиӣ чомави (агитатор ва пропагандисти коллектив) хизмат карда меоянд. Матбуоти даврӣ ҳамчун воситаи таъмини озодии суҳан, ваҳдати миллии, рушди кишвар, дӯстии халқҳо, меҳру муҳаббат, тарбияи ҷавонон, ошкорбоёнӣ, адолатпарварӣ, маорифпарварӣ, маърифатпарварӣ, назорати чома, равандҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, иттилоърасонӣ ва ташаккули афкори умум хизмат мекунад.

Таърих гувоҳ аст, ки масъалаҳои рушди журналистикаи муосир дар ҷаҳон истиқлолият бо қадри имкон роҳи ҳалли худро ёфта истодааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон пас аз ба даст овардани Истиқлолияти сиёсии давлатӣ дар ҷодаи татбиқи сиёсати созанда ва пуштибонии ҳамаҷонибаи Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар соҳаи матбуоти даврӣ - воситаҳои ахбори омма ба пешрафтҳои зиёде ноил гардид. Аз ҷумла, дар солҳои истиқлолият шумораи расонаҳои мустақил ва ҷамъияти афзоиш ёфт.

Барои инкишофи матбуоти даврӣ қонунҳои нав дар бораи матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма қабул гардид ва як қатор санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ба тавсиб расиданд, ки барои рушди васоити ахбори омма, масъалаҳои таълими фанҳои таҳассусӣ дар мактабҳои олӣ ва дигар муаммоҳо заминаи мусоид фароҳам меорад.

Дар замони ҳозира воридшави ба фазои рақамӣ ва рушди журналистикаи онлайн дар шабакаҳои иҷтимоӣ ба афзоиши иттилоърасонӣ мусоидат намуд. Дар кишвар рушди журналистикаи касбӣ тавассути тадбирҳои амалии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин карда мешавад. Дар Тоҷикистон донишгоҳҳо ва марказҳои омӯзишӣ, аз ҷумла кафедра ва факултетҳои мактабҳои олӣ барои омода кардани кадрҳои ҳирфавии соҳа мунтазам фаъолият менамоянд. Ғайр аз ин, бо

мақсади рушди соҳаи матбуот - воситаҳои ахбори омма дар пойтахти кишвар шаҳри Душанбе Академияи васоити ахбори омма таъсис дода шуд [7].

Барои ҳалли масъалаҳои рушди журналистикаи муосир, муаммоҳо, дурнома дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҳукумати кишвар ёрии амалӣ мерасонанд, форумҳо ва семинарҳо барои тақмили ихтисоси рӯзноманигорон баргузор мешаванд. Ҳамаи мову шумо шояд ҳастем, Пешвои миллат, Президенти кишвар дар мавриди матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма борҳо изҳори назар карда, нақши онро дар рушди ҷомеа муҳим ва ҳалкунанда арзёбӣ кардаанд. Пешвои миллат матбуоти даврӣ - воситаҳои ахбори оммаро “ойинаи ҷомеа” номида, таъкид мекунанд, ки “воситаҳои ахбори омма бояд воқеиятро инъикос кунанд ва ба рушди маърифати сиёсӣ, иҷтимоиктисодӣ ва фарҳангии ҷомеа мусоидат намоянд”. Дар солҳои истиқлолияти давлати дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи рӯзҳои ид” Рӯзи матбуоти тоҷик аз соли 1994 инҷониб дар саросари кишвар расман ба муносибати нашр гардидани аввалин рӯзномаи тоҷикии “Бухорои Шариф”, ки 11-уми марти соли 1912 рӯйи чоп омадааст, расман таҷлил мегардад ва ин сана ҳамчун иди касбии кормандони матбуоти даврӣ - воситаҳои ахбори омма матбуот ва таъбу нашр ҷашн гирифта мешавад. Хулоса матбуоти тоҷик имсол 113- сола шуд.

Таърих гувоҳ аст, ки дар замони ҳозира дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба туфайли ғамхориҳои пайвастаи Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барои рушди матбуоти даврӣ - воситаҳои ахбори омма ва фаъолияти бенуқсони расонаҳо тамоми заминаҳои ҳуқуқӣ ва шароити зарурӣ фароҳам оварда шудааст. Дар фазои иттилоотии мо барои як хонандаи одӣ маълумоти фаровоне дастраст аст. Дар журналистикаи миллӣ баъзе муаммоҳо ҳастанд, ки онро дар асоси талобота замони муосир ҳал кардани мон зарур аст. Аксарият истифодабарандаи интернет ҳастанд, аммо маводҳои онро на ҳама дуруст қабул карда наметавонанд. Рӯзномаҳои кишвар барои хонандагон на ҳамеша матолиби ҷолиб доранд. Баъзан, журналистон ва рӯзномаҳои мо хонандаро фаромӯш мекунанд. Барои бедор кардани майлу рағбати хонада бисёртар кор кардан зарур. Масалан, вақте хонада ба ин ё оннашрия эътимод пайдо мекунад ва онро ба ин ё он восита дастрас менамояд, бояд дар он зиндагашонро бинад ё муаммоашро бишносад, ё ягон чизи ба ҳаёташ иртиботдоштаро бихонад. Вақте орзуву омолошро намебинад, талаботаш қонеъ намегардад, эътимодаш суст мешавад. Имрӯз бо имконоте, ки технологияи навид дорад рӯзномаҳо дар шинохти завқи хонандагон кор кунанд. Журналистон омӯзишҳои сотсиологӣ гузаронанд, мизҳои муваффақ ва семинарҳо бо ширкати хонандагону коршиносон баргузор карда, рӯзномаҳоро муҳокима кунанд, завқи аудиторияшонро бишиносанд. Барои моҳияти воқеаҳо дарк кардан рӯзноманигорони таҳлилгар лозиманд.

Ман, ҳамчун устод-омӯзгор, маррих, олим, муҳаққиқ ва журналист аз давраи талабаи мактаб буданам ба рӯзномаҳо обуна шуда меоям. Бо қадри имкон дар китобхонаҳо ҳамаи матбуоти даврӣ меҳонам ва ба маводҳои ҳамаи рӯзномаҳо маҷаллаҳо, воситаҳои ахбори омма шинос мешавам. Барои олим- муҳаққиқ шуданам саҳми матбуоти даврӣ беандоза калон аст. Дар матбуоти даврӣ зиёда аз 3500 мақолаҳо ман нашр шудааст. Ҳаёт бе камбуди намешаванд, аз он ҷумла матбуоти даврӣ ҳам аз ин ҳоли нест. Дар назди журналистон ва нашрияҳои матбуоти даврӣ сари таъзим меорам, ки дар рушди ҳаматарафаи кишвар нақши онҳо бениҳоят муҳим аст.

Барои баланд бардоштани нақши матбуоти даврӣ матбуот роҳу равиши худро пайдо кунад, дар натиҷа иртиботи коршиносону мутахассисон бо матбуот мустақкам мегардад, шумораи хонандаи рӯзномаҳо зиёд мешаванд. Қонунгузори кишвар барои фаъолияти журналистон заминаи ҳуқуқӣ фароҳам овардааст. Журналистон дар фикри ободии мамлакат ҳастанд, агар онҳо мушкilotро меғунанд, ҳадаф таслоҳ ва бартараф кардани он аст. Журналист ҳам фарзанди ҳамин мардуми Ватан аст. Дастовардҳоро васф мекунанду камбудихоро ошкор. Дар навбати худ журналистон низ шароитро бояд ба назр бигиранд. Сухани журналистон ва танқиди онҳо бояд

бошад ва ба манфиати миллату давлат равона шуда бошад. Дар замони ҳозира мо барои ҳалли масъалаҳои рушди журналистикаи муосир, муаммоҳо ва дурномаашро бо қадри имком саҳм гузорем. Ба матбуоти рақамӣ ва рушди технологияҳои муосир тақозои замони нав мебошад. Дар иҷрои вазифаи асосии аҳли матбуот саҳми сазовори худро гузорем!

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Раҷабов З. Одамони пешқадами Осиёи Миёна дар бораи Русия ва маданияти рус. - Сталинобод, 1951. -95 с.
2. «Чумхурият» 13.03.2020 №53 (28908).-С.3.
3. «Бочу хироч»№ 10 (1469), 06.03.2025.-С.16.
- 4 «Сухани халқ», №39 (693),20.10.2022.-С.4.
5. «Минбари халқ» №11 (1512) 12 март соли 2025.-С.7
6. «Чумхурият» №205 (24816).16.10.2023.-С.3
- 7.Сухбат ба журналист Р. Муродӣ (10.01.2025).

ИСТИҚЛОЛИЯТ ВА РУШДИ МАТБУОТИ МИЛЛӢ ДАР ТОҶИКИСТОН ДАР ШАРОИТИ ҶАҲОНИШАВӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур масъалаҳои рушди матбуоти милли-воситаҳои ахбори омма дар асоси ташкил ва ташаккули матбуоти ҷаҳонӣ ба вучуд омаданад, давраи истиқлолият, матбуоти милли дар шароити ҷаҳонишавии иттилоот ҳифзу ҳимояи манфиатҳои милливу давлатамон дар асри ҷаҳонишавӣ ва бархӯрдҳои геополитикӣ вазифаи аввалиндараҷаи аҳли ҷомеаи тоҷик ва ғайриҳо мавриди муҳокима гардидааст.

Калидвожа: рушд, журналист, рақамикунонӣ, матбуот, милли, омма, ҷаҳонишавӣ, ҳифз, вазифа, ваҳдат, истиқлолият.

Маълумот дар бораи муаллиф: **Эркаева Нигора Сафаровна** – профессори Донишгоҳи Шарқии Мичиган (ИМА, ш. Ипсиланти), доктори илмҳои фалсафӣ; E-mail: Nigora.erkaeva@gmail. com., **Эркаев Сафар Абдулхайрович** – иштирокчи Иҷлосияи XVI Шурои Олии Чумхурии Тоҷикистон, дотсенти кафедраи археология, этнография ва диншиносии МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров», номзоди илмҳои таърих. Тел: 939222253. E-mail: safar.erkaev@mail.ru

НАЗИВИСИМОСТЬ И РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРЕССЫ В ТАНДЖИКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ АННОТАЦИЯ

В данной статье обсуждаются вопросы развития национальной прессы-СМИ на основе организации и становления мировой прессы, периода независимости, национальной прессы в условиях глобализации информации, защиты наших национальных и государственных интересов в эпоху глобализации и геополитических конфликтов, первоочередной задачи членов таджикского и нетаджикского общества и др.

Ключевые слова: развитие, журналист, пресса, национальный, масса, глобализация, защита, согласия, независимость.

Сведения об авторе: **Эркаева Нигора Сафаровна**, профессор Университета Восточного Мичигана (Ипсиланти, США), доктор философских наук; Электронная почта: Nigora.erkaeva@gmail.com, **Эркаев Сафар Абдулхайрович** – участник ХУ1 Сессии Верховного Совета Республика Таджикистан, доцент кафедры археологии, этнографии и религиоведения «Худжанский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова», кандидат исторических наук. Тел: 939222253. E-mail: safar.erkaev@mail.ru

INDEPENDENCE AND DEVELOPMENT OF NATIONAL PRESS IN TAJIKISTAN IN GLOBAL CONDITIONS ANNOTATION

This article discusses the issues of the development of the national press - mass media - on the basis of the organization and formation of the global press, the period of independence, the national press in the context of the globalization of information, the protection and defense of the interests of our nation and state in the age of globalization and geopolitical confrontations, the primary task of the Tajik and non-Tajik society.

Key words: development, journalist, digitization, press, national, public, globalization, protection, duty, unity, independence.

Information about the authors: **Erkaeva Nigora Safarovna**, professor of Eastern Michigan University (Ypsilanti, USA), Doctor of Philosophical Sciences; E-mail: Nigora.erkaeva@gmail.com, **Erkaev Safar Abdulkhairovich** - participant of the 16th session of the National Academy of Sciences, associate professor of the department of archeology, ethnography and religious studies of the State University "DDH named after academician B. Ghafurov", candidate of historical sciences. Tel: 939222253. E-mail: safar.erkaev@mail.ru.

ТЕМА РЕЛИГИИ В СМИ ТАДЖИКИСТАНА КАК ОТРАЖЕНИЕ ЭВОЛЮЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ СТРАНЫ

Муллоев Ш.Б.

**Российско-Таджикского (Славянского) университета
(Таджикистан)**

Тема религии и её роли в формировании общественного сознания, менталитета целого народа и мировоззрения отдельных личностей представляется многоаспектной, неоднозначной и дискуссионной как с точки зрения различных научных дисциплин, так и в рамках общественного дискурса.

Долгое время ленинский постулат о том, что «религия – это опиум для народа», оставался неоспоримым и доминирующим ориентиром в идеологическом и культурном развитии Советского Союза. Этот афоризм, полный глубокой иронии, подчёркивал, как духовные утешения нередко подменяли реальное осознание социальной и экономической отсталости. Постулат стал не просто утверждением, а скорее аксиомой, определявшей все аспекты жизни в многонациональном государстве. В основе этого взгляда лежала не только критика религиозных верований, но и стремление к созданию «светлого будущего», которое, как мечта, вдохновляло массы. Иными словами, в контексте социалистической идеологии религия воспринималась как оковы, отягощающие общественное сознание, но одновременно как часть человеческой истории, с которой предстояло

взаимодействовать ради построения нового общества, свободного от прежних идеологических цепей.

Однако В.И. Ленин был не единственной исторической фигурой, воспринимавшей религию как деструктивный фактор в развитии общественного сознания. Так, Фридрих Ницше критиковал традиционные религиозные системы за их подавляющее влияние на индивидуальность и творчество. Он считал, что религия создаёт психологические барьеры, мешающие истинному развитию человека. Его знаменитое утверждение «Бог мёртв» стало символом разрыва с устоявшимися моральными нормами и призывом к созданию новой, независимой системы ценностей.

Карл Маркс ещё более глубоко исследовал проблему влияния религии, считая, что религиозные верования отвлекают людей от реальных социальных проблем и способствуют сохранению существующего порядка вещей. Это убеждение оказало значительное влияние на многих революционных деятелей, стремившихся к социальным преобразованиям. В их представлении религия выступала барьером на пути к социальному прогрессу.

Известный американский писатель Марк Твен, обладая острым умом и тонким чувством юмора, в своих произведениях искусно отображал противоречия и многообразие человеческого опыта. Его суждения о Библии были не менее едкими: он писал, что в ней «имеется несколько прекрасных поэтических моментов, несколько хороших моральных поучений, множество непристойностей и несметное количество лжи» [11, с. 77].

Эмиль Золя полагал, что «цивилизация не достигнет совершенства, пока камень последней церкви не упадет на голову последнего священника» [4, с. 34]. Эта резкая метафора выражает не только критику религиозных институтов, но и глубокое неприятие догматизма, который, по мнению писателя, сковывает прогресс. Золя подчёркивал необходимость освобождения от устаревших устоев, ограничивающих мышление и тормозящих развитие общества. Его идеи, вызывавшие бурные споры, резонируют с духом времени, когда человечество постоянно пересматривает устоявшиеся убеждения и освобождается от неэффективных традиций.

В круговороте страстей и предрассудков, окутанных пылью веков, английский поэт, прозаик и критик Ричард Олдингтон тонко подметил: «Религиозные убеждения, как крылья для демонов, служат многим в качестве удобного прикрытия для безнравственных поступков... они – прекрасный предлог, чтобы делать людям гадости» [8, с. 56]. По его мнению, эпоха часто благоволит фанатизму, когда адепты, вдохновленные мифами и догматами, легко переступают через человеческие судьбы, облекая своё безумие в ритуальные наряды.

Знаменитый русский критик и публицист В. Г. Белинский, анализируя состояние общества, утверждал, что реформы не могут ограничиваться только внешними атрибутами власти: «Государству нужны не проповеди, не молитвы, а пробуждение в народе чувства человеческого достоинства, столько веков потерянного в грязи и неволе, права и законы, сообразные не с религиозными учениями, а со здравым смыслом мудрости и справедливости при строгом их выполнении» [1, с. 247].

В отличие от субъективного подхода к вопросу религии и её роли в формировании общественного сознания, который характерен для философов, общественных деятелей и литераторов, научный подход предлагает более структурированное и объективное понимание её влияния на жизнь общества. Социологи и антропологи исследуют её воздействие на институты, взаимодействия и ценности различных социальных групп. Психология, в свою очередь, акцентирует внимание на внутреннем опыте индивидов, которые находят в религии утешение и смысл жизни. Выявление глубинных мотиваций и психологических потребностей, таких как стремление к принадлежности и поиску ответов на экзистенциальные

вопросы, позволяет глубже понять, почему религия сохраняет своё значение в современном обществе.

Данный аспект наиболее продуктивно, с глубиной анализа и обоснованностью выводов представлен в трудах российского академика Н. В. Левашова. Исследуя закономерности и поступательное развитие человечества, он пришёл к выводу: «По мере развития цивилизации появлялись и развивались духовные начала у человека и, как следствие, возникали новые способы управления общественным сознанием, рождались религии, подчиняющие и объединяющие людей на духовной основе. Другими словами, религия на определённом этапе развития человечества имеет объединяющую роль для каждого народа и даёт возможность и шанс на выживание в борьбе за место под солнцем» [5, с. 378].

Таким образом, религиозные системы становились локомотивом формирования общественного сознания. Благодаря своим ритуалам и общим ценностям, они предлагали надёжный каркас для построения индивидуальной и коллективной идентичности. Однако при углублении в работы Н. В. Левашова становится очевидным, что с развитием научной мысли религии постепенно утрачивают своё значение, уступая место системам знаний, охватывающим все сферы бытия человека и природы.

Научные открытия и достижения в области технологий открывают новые горизонты понимания мира, ставя под сомнение традиционные религиозные доктрины. Люди всё чаще обращаются к науке, стремящейся к объективным и подтверждённым фактам, что приводит к изменению мировоззренческих картин и отказу от догматических убеждений.

Однако, как показывает история, процесс замены религиозных ориентиров научными знаниями не является ни линейным, ни однозначным. На каждом этапе развития общества, сталкиваясь с вызовами и кризисами, человечество ищет смысл и ответы на вечные вопросы, которые зачастую оказываются вне пределов рационального анализа. Религиозные представления продолжают выполнять важные функции, поддерживая духовную целостность и моральные устои, особенно в периоды социальной неопределённости или катастроф. Примером могут служить кризисные события начала 1990-х годов на постсоветском пространстве, которые в ряде республик привели к гражданским войнам.

Рассматривая роль религии в формировании общественного сознания Таджикистана, важно отметить, что взгляды на неё, как и в любой другой стране, складывались под воздействием исторических, культурных и политических факторов, создавая уникальный духовный микрокосмос.

Официальной статистики о численности последователей различных конфессий в Таджикистане не существует, что свидетельствует о недостаточности исследований религиозного ландшафта страны. В самой республике преобладает мнение, что мусульмане составляют от 96 до 99 % населения. Однако, по данным Комиссии США по международной религиозной свободе (USCIRF), мусульмане составляют 90 % населения, из которых 86 % – сунниты и 4 % – шииты, а оставшиеся 10 % – это последователи других вероисповеданий, преимущественно христианских, а также атеисты. Этот разнообразный религиозный состав подчёркивает многослойность и сложность духовной жизни таджикского общества, которое, несмотря на преобладание ислама, остаётся открытым для разнообразия верований и взглядов.

Несмотря на научный прогресс и секуляризацию, религия в Таджикистане по-прежнему играет важную роль в удовлетворении психологических потребностей и укреплении социальных связей. Местные праздники и обряды, такие как Навруз и Рамазан, становятся поводом для объединения людей, способствуют укреплению семейных и социальных связей. Эти мероприятия не только подчёркивают религиозную принадлежность, но и служат платформой для культурного обмена между различными группами, создавая атмосферу взаимопонимания и уважения.

Религиозная тематика в СМИ Таджикистана выступает важным индикатором изменений общественного сознания. После гражданской войны 1990-х годов и последующей политической нестабильности религиозные вопросы стали активно подниматься в общественном дискурсе.

Религия в Таджикистане стала не только инструментом идентичности, но и значимым фактором в формировании общественного мнения и политических процессов. Ислам, как доминирующая вера, постепенно обретал новое значение, одновременно выступая источником как единства, так и разногласий среди разных слоёв населения.

С течением времени религиозные организации начали активно включаться в общественную жизнь. Они стали арбитрами социальных конфликтов, инициаторами различных социальных проектов и акций. Однако наряду с конструктивной ролью этих организаций возросли и угрозы радикализации, что вызвало серьёзную обеспокоенность у государственных структур и аналитиков. В стремлении предотвратить экстремистские проявления государство усилило контроль над религиозными институтами и ограничило деятельность некоторых организаций. Это иногда вызывало напряжение и конфликты между властями и религиозными общинами.

СМИ стали важным пространством для обсуждения как традиционного исламского вероучения, так и новых религиозных течений, появившихся под влиянием глобализации. Государственные и независимые медиа играли разные роли в этом процессе. Государственные издания, как правило, акцентировали внимание на традиционных ценностях и национальной идентичности, подчёркивая важность исламских устоев, которые формировались на протяжении веков. В то же время независимые журналисты и блогеры стремились к более открытой дискуссии, анализируя влияние новых течений, таких как салафизм и другие формы религиозных проявлений, что нередко вызывало настороженность у властей.

С ростом интернета и социальных сетей пространство религиозных дискуссий значительно расширилось. Молодежь, активно использующая интернет-платформы, начала задавать вопросы о роли религии в повседневной жизни и о том, как верность традициям может сосуществовать с современными мировыми трендами. Это создало новую динамику и потребовало от религиозных и научных авторитетов адекватного ответа.

Так, постепенно религиозная тема в СМИ Таджикистана стала не только отражением общественного мнения и менталитета народа, но и активным участником их формирования, создавая пространство для диалога и понимания различных культурных и религиозных контекстов.

В последние годы наблюдается заметное изменение в подходе к освещению религиозной темы. Если ранее акцент делался на негативных аспектах, таких как экстремизм и радикализация, то сегодня все чаще обсуждаются вопросы духовного возрождения, культурного и исторического наследия и социальной ответственности. Примером может служить материал под названием «Древние минареты Айни. В Таджикистане сохранилась история IX века». Цель материала, думается, заключается в том, чтобы просветить последователей ислама о далёких предках, которые придерживались иных религиозных убеждений, но при этом развивались и строились, как и подобает любой социальной формации. «Когда на эту территорию пришли завоеватели, принешие ислам, местные жители яростно сражались за свою веру и сдались на милость победителя не сразу. Поэтому укрепление новой веры было делом непростым», – говорится в материале [7].

Такой контент отражает стремление общества к большей гармонии, пониманию себя, своего прошлого и настоящего. Просветительно-образовательную направленность имеет другой материал, рассказывающий читателям о разнообразных традициях, соблюдаемых в священный месяц Рамазан в некоторых мусульманских странах. Так, аудитория, которая придерживается духовных и

общественных обычаев Таджикистана, но нацеленная на расширение знаний о мире, узнаёт, к примеру, что «в Индонезии тоже есть свои уникальные обычаи. По всему государству за день до Рамазана проводятся масштабные ритуалы «очищения», которые носят название «падусан» («купание»). Данный ритуал является свидетельством смешения религии и местной индонезийской культуры. Водные источники имеют важное значение в духовной культуре Явы и являются обязательной частью очищения в священный месяц» [6].

Пребывание медиа под контролем государственного аппарата ограничивает свободу слова и создает определенные рамки для обсуждения религиозной тематики. Важно отметить, что даже в этих условиях СМИ Таджикистана продолжают выполнять функцию платформы для диалога, способствуя эволюции общественного сознания и формированию более толерантного и осведомленного общества. Что касается осведомленности, как нам кажется, большей части аудитории необходимо помнить основные постулаты отечественной Конституции. И если они забываются, то напоминать о них через медийный контент. Очевидно, автор материала под названием «Что говорит Конституция Таджикистана о правах и свободах человека, о демократии?» придерживался такого же мнения. Стоит отметить один момент публикации, имеющий прямое отношение к теме нашей статьи, что согласно ст. 26 Конституции, «Каждый имеет право самостоятельно определять свое отношение к религии, отдельно или совместно с другими исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, участвовать в отправлении религиозных культов, ритуалов и обрядов» [13].

Не менее полезен в плане формирования осведомленности материал, напоминающий верующим о 10 добрых делах, которые следует совершить в месяц Рамазан. «Священный месяц Рамазан сейчас в разгаре. Полезно напомнить о том, какие деяния нужно совершить в этом месяце, чтобы заслужить награду Всевышнего, – пишет автор материала. – Мы собрали список из 10 деяний, совершив которые, вы можете заслужить одобрение и награду, как и обещал нам Аллах. Следует отметить, что добрые дела нужно совершать всегда, но в дни Рамазана они имеют высокую ценность» [3].

Что касается толерантности, то данный аспект затрагивается в рамках пересечения и взаимоотношения двух национальных культур – таджикской и русской, которые, как показывает исторический опыт, построены на фундаменте непреходящих духовно-нравственных ценностей, принципов мира и добрососедства. Однако в современных реалиях действуют силы, стремящиеся посеять рознь между этими народами. Прикрываясь религиозными лозунгами, различные группировки совершают чудовищные преступления, желают вызвать общественные разделения, запугать и ожесточить людей. Именно об этом говорится в материале, посвященном Международным Иоанновским чтениям, прошедшим 15 апреля 2024 года в Душанбе. В материале приводится обращение главы РПЦ патриарха Кирилла к гражданам Таджикистана, выезжающим на постоянные заработки в РФ. «Открывая свои двери для многих жителей Таджикистана, Россия ожидает от них безусловного уважения к русской культуре и православию, подобно тому как это уважение всегда было основой присутствия Русской православной церкви на таджикской земле», – говорится в обращении [9].

На фоне изменений в медийной среде важным остаётся вопрос о балансе между освещением религиозности и государственными интересами. В этом плане интерес вызывают материалы, озвучивающие выступления и различные речи Лидера Нации, многоуважаемого Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона. Так, в одном из материалов, посвящённом встрече главы государства с представителями общественности и религиозными деятелями республики, отмечается серьёзная обеспокоенность Эмомали Рахмона по поводу многократных поездок граждан в хадж и умру: «Только в 2023 году 63 тысячи граждан страны прошли церемонию хаджа и умры, а их средняя затраченная сумма составила более 1 миллиарда 200

миллионов сомони, что в сегодняшних условиях, то есть в то время, когда в большинстве стран мира наблюдается негативный процесс спада экономики, а почти в 80 странах мира люди страдают от нехватки продовольствия и голода, считается очень большой суммой для нашей страны. Если бы эти деньги были потрачены на строительство жилья, улучшение условий жизни и образование детей, обеспечение качественной еды, одежды и школьных принадлежностей, а также на поддержку нуждающихся или на благоустройство, тем лучше были бы условия жизни семей нашей республики» [14].

Президент Таджикистана предложил, «чтобы лица, желающие совершить паломничество во второй и третий раз, действовали согласно заповедям Шариата и расходовали средства на достойную жизнь своей семьи, образование детей и внуков, благоустройство страны, строительство предприятий и школ, дорог и мостов, а также на помощь и поддержку сирот, беспризорных, инвалидов, больных и малообеспеченных семей» [14].

В другом материале приводится поздравительная речь главы государства в честь празднования Иди Курбон, где напоминает, что этот праздник – «не свадьба и не обряд, который тяжким финансовым бременем может лечь на человека и членов его семьи. Жертвоприношения по случаю праздника полагаются только тем, кто имеет благоприятные финансовые возможности» [15].

Несмотря на контроль со стороны властей, журналисты и исследователи находят способы обсуждать сложные темы, такие как религиозная идентичность молодёжи, их поиски духовных ориентиров и способы самореализации. Это создаёт пространство для новых идей и подходов, которые могут способствовать укреплению социальной сплочённости. Так, одним из актуальных вопросов для страны является социальная активность женщин-мусульманок. Согласно догмам ислама, женщина лишена многих прав. К сожалению, несмотря на старания властей, законодательную базу и инициативы различных общественных организаций, направленные на преодоление пережитков прошлого, этот архаичный, характерный для средневековья стереотип по-прежнему имеет силу, что негативно сказывается на статусе большинства женщин республики, особенно в сельской местности. Как показал анализ религиозной тематики в отечественных СМИ, этот вопрос находит довольно частое освещение. В последние годы многие таджикские женщины начали активно участвовать в образовательных и профессиональных сферах, что способствует изменению общественного мнения и разрушению устаревших стереотипов. Тем не менее, на пути к полной реализации своего потенциала они сталкиваются с многочисленными препятствиями, включая культурно-религиозные традиции. В качестве примера можно привести материалы, доказывающие, что женщины Таджикистана могут заниматься даже такими видами спорта, которые в традиционном обществе могут считаться запретными для них. В одном из них говорится о Шоире Зулкайнаровой, единственной в Таджикистане боксерше в хиджабе, которая представляет страну в боях мирового уровня. В беседе с журналистом спортсменка сказала, что «сначала она тренировалась в рукопашном бою, но потом поняла, что создана для бокса. Этот выбор дался ей нелегко. В Таджикистане этот вид спорта считается запретным для женщин с точки зрения религии. Шоире пришлось пройти через критику и предубеждение общества. Несмотря на негативное отношение общества, она не сдаётся и продолжает свой путь в боксе на мировой арене» [2].

С каждым годом всё более заметным становится интерес общества к вопросам исламской культуры и её роли в общественной жизни Таджикистана. Публикации о выдающихся таджикских богословах и религиозных деятелях, активно способствующих правильному пониманию традиций местного ислама и его роли в формировании общественного сознания, становятся всё более популярными. Например, материал о домолло Бегмуроде, заместителе имама соборной мечети города Бустон в Согдийской области. В беседе с журналистом он отметил, что

«религия – одна из важных составляющих обучения человека творить добро ко всему живому на земле. Поэтому у нас, служителей мечетей и имамов, – важная и ответственная миссия, ведь нашим словам внимают сотни, тысячи граждан нашей страны. И какое поколение вырастет, во многом зависит от духовности человека, которую он подпитывает, посещая мечети» [12].

На вопрос о том, чем обусловлена жестокость некоторых детей по отношению к животным, домумлло Бегмурод ответил: «Жестокие дети – это обязательно результат невежественных и неграмотных родителей. Их поведение проецируется и на детей» [12]. Также в беседе он признался, что очень любит животных, и его дети – соответственно тоже. У его дочери дома четыре кошки. Как истинный верующий домумлло объяснил это тем, что «согласно Шариату, человек, у кого живут животные, обязуется ухаживать за ними, создавать комфортные условия для проживания, кормить. Если он всего этого не делает, то с него будет спрос от Всевышнего» [12].

Общественный тренд, касающийся вопросов ислама и его правильного толкования, также поддерживается образовательными инициативами, которые помогают молодежи лучше понимать свою идентичность. Об этом свидетельствует материал «Реформа в системе школьного образования Таджикистана связана с трудовой миграцией», в котором приводится высказывание Муниры Иноятовой, бывшего министра образования Таджикистана, по поводу некоторых упущений в воспитании молодого поколения, имеющих религиозную составляющую: «Вся наша история связана с историей религии. Скажем, светская история, государственная история, культура – всё это связано в прошлом во многом с религией. Если читать Бедия и при этом не знать Коран, можно просто не понять смысла его поэзии. Ведь он использует очень много религиозных источников в своём творчестве» [10].

Рассматривая материалы на религиозную тему в отечественных СМИ, можно прийти к пониманию того, что все аспекты и составляющие религии ислама отчетливо проецируются на общественное сознание. Исследуя данную тематику, мы пришли к убеждению, что глубокое понимание ислама в контексте таджикского общества сталкивается с рядом препятствий, которые затрудняют его гармоничное развитие. В отличие от ряда мусульманских стран, где исламская культура успешно сосуществует с современными социальными явлениями, Таджикистан испытывает влияние различных деструктивных факторов, которые формируют негативное отношение к религиозным традициям.

Одним из таких факторов является недостаток образовательных программ, направленных на изучение истории и философии ислама, что создает пространство для радикализации. Более того, в таджикском обществе наблюдается дефицит культурных практик, которые отражают духовные и гуманистические аспекты религии. В то время как в Турции мусульмане с уважением относятся к животным и окружающей среде, в Таджикистане преобладают более утилитарные взгляды, зачастую игнорирующие этические нормы, присущие исламу. Именно поэтому глава государства уделяет пристальное внимание вопросам духовного просвещения таджикстанцев, неоднократно напоминая о законах, регулирующих проявление религиозности, истинных ценностях религии ислама, которые не имеют ничего общего с идеями исламских радикалов, а иногда просто обращаясь к здравому смыслу и сознательности населения республики.

Таким образом, для преодоления этих современных вызовов необходимо не только реформировать образовательные системы, но и активно способствовать культурному диалогу среди мусульманских обществ, чтобы восстановить подлинные ценности ислама и обеспечить устойчивое развитие страны.

Как и в любой другой стране, в Таджикистане повседневная реальность включает в себя конфликты мнений и восприятий религии. Важно, чтобы СМИ продолжали выполнять свою роль в образовании и информировании общества, способствуя конструктивному диалогу и уважению к многообразию религиозных

взглядов. Это станет основой для построения более открытого и принимающего общества в будущем.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Белинский В.Г. Письмо к Гоголю / В. Г. Белинский // Н. В. Гоголь в русской критике: Сб. ст. – М.: Гос. издат. худож. лит. – 1953. – С. 243-252.
2. Борьба за признание. Как женщины в Центральной Азии пробивают себе дорогу в боевых искусствах // Азия-Плюс. – 2024. – №, 31 марта.
3. Караев С. 10 добрых дел в месяц Рамазан, которые следует совершить каждому / С. Караев // Азия-Плюс. – 2024. – №, 27 марта.
4. Кучборская Е. П. Реализм Эмиля Золя / Е. П. Кучборская. – М.: 1973. –
5. Левашов Н.В. Сущность и разум: в 3 т. Т. 1. / Н.В. Левашов. – СПб.: Изд-во Митракова, 2012. – 592 с.
6. Милана Е. Уникальные и необычные традиции Рамазана в различных мусульманских странах / Е. Милана // Азия-Плюс. – 2024. – №, 24 марта.
7. Мифтахова А. Древние минареты Айни. В Таджикистане сохранилась история IX века / А. Мифтахова // Азия-Плюс. – 2024. – №, 17 августа.
8. Олдингтон Р. Смерть героя / Р. Олдингтон / Пер. с англ. Норы Галь. Примеч. Д. Шестакова. – М.: "Худож. лит.", 1976. – 320 с.
9. Патриарх Кирилл призвал живущих в России таджиков уважать ее культуру и веру // Азия-Плюс. – 2024. – №, 15 апреля.
10. Реформа в системе школьного образования Таджикистана связана с трудовой миграцией // Азия-Плюс. – 2024. – №, 9 марта.
11. Твен М. Письма с Земли / М. Твен. – М.: Изд-во политической литературы, 1964. – 321 с.
12. Хамидуллина А. Говорят ли в мечетях Таджикистана о гуманном отношении к животным? / А. Хамидуллина // Азия-Плюс. – 2024. – №, 22 мая.
13. Что говорит Конституция Таджикистана о правах и свободах человека, о демократии? // Азия-Плюс. – 2024. – №, 5 ноября.
14. Эмомали Рахмон выразил недовольство многократным хаджем таджикстанцев // Азия-Плюс. – 2024. – №, 10 марта.
15. Эмомали Рахмон поздравил народ Таджикистана с Иди Курбон // Азия-Плюс. – 2024. – №, 15 июня.

МАВЗӢИ ДИН ДАР РАСОНАҲОИ ТОҶИКИСТОН ҲАМЧУН ИНӢИКОСИ ТАҲАВВУЛОТИ ШУУРИ ҶАМӢАТИИ КИШВАР АННОТАТСИЯ

Ин матлаб барои инӢикоси мавзӢи дини ислом ва нақши он дар таҳаввули ҳаёти иҷтимоӣ ва маънавии тоҷикон аз призми гуфтугӯи расонаӣ пешбинӣ шудааст.

Дар даҳсолаҳои ахир мавзӢи дин дар расонаҳои Тоҷикистон бештар мубрам шуда, тағйироти ҷиддиро дар шуури ҷамъиятии кишвар инӢикос мекунад. Ислом ба унвони муҳимтарин ҷузъи ҳуввияти фарҳангии тоҷикон дар амалияҳои расонаӣ, ки афкори умум ва андешаҳои мардумро дар бораи арзишҳои мазҳабӣ ташаккул медиҳад, ҷои марказиро ишғол мекунад. Васоити ахбори омма ҳамчун минбари баҳси ҳам паҳлӯҳои мусбат ва ҳам манфии дин хидмат мекунанд, ки дар навбати худ ба тасаввуроти мардум нисбат ба ислом таъсир мерасонад. Пайдо шудани шаклҳои нави расонаҳо, аз ҷумла захираҳои интернетӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ, бархӯрд ба таблиғи ақидаҳо ва равишҳои диниро тағйир медиҳад. Дар баробари ин, сиёсатҳои

хукумат ва дидгоҳҳои ҷамъиятӣ аксар вақт ба ҳам мепайвандад ва манзараи ягонаи ВАО-ро ташкил медиҳанд. Дар ҳоле ки дин ва тафсири он ба мавзӯи баҳсҳои шадид табдил меёбад, ВАО дар ташаккул ва бознигарии назари мардуми тоҷик ба ҳувиати динӣ, фарҳанг ва арзишҳои ахлоқӣ нақши калидӣ доранд ва дар ниҳояти кор дигаргунӣҳои амиқ дар шуури ҷамъиятии кишварро инъикос мекунанд.

Дар матлаб таваҷҷуҳи хоса ба арзишҳо ва суннатҳои исломӣ дар солҳои охир афзоиш ёфтааст, ки аксаран дар баҳсҳои ҷамъиятӣ ва маводи журналистӣ инъикос меёбад. Аксари рӯзноманигорон ва блогерҳо сабӣ мекунанд, ки масъалаҳои тарзи ҳаёти мазҳабиро инъикос намуда, таваҷҷӯхро ба ҷанбаҳои таҳаммулпазирӣ, хайрхоҳӣ ва масъулияти иҷтимоӣ ҷалб кунанд. Ин аст он чизе, ки ба ташаккули симои мусбӣ ва мутавозини ислом дар ҷомеа мусоидат мекунанд.

Калидвожа: дин, ислом, ВАО, ВЭА, таҳаммулпазирӣ, масъулият, шуури ҷамъиятӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Муллоев Шариф Боқиевич – доктори илмҳои филология, профессор, роҳбари Хадамоти матбуоти Донишгоҳи (Славянӣ) Россия ва Тоҷикистон куч. Турсунзода 30, 734025, шаҳри Душанбе Тел: (+992 44) 620 42 33. Печтаи электронӣ: mulloev_sharif@mail.ru

ТЕМА РЕЛИГИИ В СМИ ТАДЖИКИСТАНА КАК ОТРАЖЕНИЕ ЭВОЛЮЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ СТРАНЫ АННОТАЦИЯ

Данная статья освещает вопрос религии и её роли в трансформации общественной и духовной жизни таджикистанцев через призму медийного дискурса.

В последние десятилетия тема религии в средствах массовой информации Таджикистана становится всё более актуальной, что отражает значительные изменения в общественном сознании страны. Ислам, как важнейшая составляющая культурной идентичности таджикистанцев, занимает центральное место в медийных практиках, формирующих общественное мнение и представления о религиозных ценностях.

СМИ служат платформой для обсуждения как положительных, так и негативных аспектов религии, что, в свою очередь, влияет на восприятие ислама в обществе. Появление новых медийных форматов, включая интернет-ресурсы и социальные сети, изменяет подходы к распространению религиозных идей и практик.

При этом государственная политика и общественные взгляды часто пересекаются, формируя уникальный медийный ландшафт. Поскольку религия и её интерпретация становятся предметом активных дебатов, медиа играют ключевую роль в формировании и переосмыслении взглядов таджикистанцев на религиозную идентичность, культуру и моральные ценности, что в итоге отражает глубокие трансформации в общественном сознании страны.

В статье отмечается, что в последние годы наблюдается заметный рост интереса к исламским ценностям и традициям, что нередко находит отражение в общественных дискуссиях и журналистских материалах. Многие журналисты и блогеры стремятся освещать вопросы религиозного образа жизни, привлекая внимание к таким аспектам, как толерантность, благотворительность и социальная ответственность. Это способствует формированию более позитивного и сбалансированного образа ислама в обществе.

Ключевые слова: религия, ислам, медиа, СМИ, толерантность, ответственность, общественное сознание.

Сведения об авторе: Муллоев Шариф Боқиевич – доктор филологических наук, профессор, руководитель пресс-службы Российско-Таджикского (Славянского)

THE THEME OF RELIGION IN TAJIKISTAN'S MEDIA AS A REFLECTION OF THE EVOLUTION OF THE COUNTRY'S PUBLIC CONSCIOUSNESS

ABSTRACT

This article aims to highlight the issue of the religion of Islam and its role in the transformation of the social and spiritual life of Tajikistanis through the prism of media discourse. In recent decades, the topic of religion in the Tajik media has become increasingly relevant, reflecting significant changes in the country's public consciousness. Islam, as the most important component of the cultural identity of Tajikistanis, occupies a central place in media practices that shape public opinion and perceptions of religious values. The media serve as a platform for discussing both positive and negative aspects of religion, which in turn affects the perception of Islam in society. The emergence of new media formats, including online resources and social networks, is changing the approach to the dissemination of religious ideas and practices. At the same time, government policy and public views often overlap, forming a unique media landscape. As religion and its interpretation become the subject of active debate, the media play a key role in shaping and rethinking Tajikistanis' views on religious identity, culture, and moral values, which ultimately reflects profound transformations in the country's public consciousness.

The article draws attention to the fact that in recent years there has been a noticeable increase in interest in Islamic values and traditions, which is often reflected in public discussions and journalistic materials. Many journalists and bloggers seek to cover religious lifestyle issues, drawing attention to aspects such as tolerance, charity, and social responsibility. This is what contributes to the formation of a more positive and balanced image of Islam in society.

Keywords: religion, Islam, media, mass media, tolerance, responsibility, public consciousness.

Information about the authors: Mulloev Sharif Bokievich – Doctor of Philology, Professor, Head of the Press office of the Russian-Tajik (Slavic) University. 734025, M. Tursunzade Street, 30, Dushanbe, Republic of Tajikistan Tel: (+992 44) 620 42 33. E-mail: mulloev_sharif@mail.ru

ВАҲДАТ – РОҲИ РАСИДАН БА ОРМОНҲОИ МИЛЛӢ

Тағаймуродов Р.Ҳ.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Ваҳдат яке аз авомили мустаҳкам ва устувори тартибу низоми ҷамъиятӣ, ҳидоятгари бошууронаву мақсадноки воҳидҳои иҷтимоӣ, хоҳ хонавода, хоҳ қабила ва хоҳ миллату ҷамъият мебошад, ки аъзои ҷомеа ро барои ноил шудан ба ҳадафҳои моҳияти умумидошта сафарбар менамояд.

Дарвоқеъ, ваҳдати миллие, ки дар сарзамини маҳбубамон – Тоҷикистон пайрезӣ ва устувор шуда истодааст, дар ибтидо тавонист баҳри таъмини густурда ва устувори иҷтимоию сиёсӣ ва фарҳангиву иқтисодии ин сарзамин мусоидат намояд. Ваҳдати миллии Тоҷикистон нахуст дар хомӯш кардани оташи даргириҳои ҷанги

шаҳрвандӣ ва истикрори сулҳу ваҳдати миллӣ нақши боризе гузошт, ки тамоми ҷомеа мунтазираш буданд.

Бояд иқрор шуд, ки сарчашмаи ба ваҳдат гаравидани мардуми тоҷик дар замони ҷанги ҷамъиятӣ суҳанони пурихлос ва содиқонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар сессияи 16-уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳри Хучанд боис гардид. Ифодаи «Ваҳдати миллӣ» чун аз забони Сарвари давлат шунида шуд, намоёндогони мардум ва тамоми халқи Тоҷикистон ин мафҳумро дар дилу дида ва мағзу устухони худ ҷой доданд. Бешубҳа, ин суҳани муқаддас тамоми хурду бузурги кишварро ба далериву шӯҷоат, мардонагӣ, эҳсоси баланди Ватану ватандорӣ ҳидоят карда, фаҳму тафаккури миллионҳо ҷамъиятанонро ба мафҳуми ватанпарастӣ ва ваҳдати миллӣ пайванд кард.

Ҷойи ифтихор ва сарфарозист, ки имрӯз ҷомеаи инсонӣ, баҳусус сиёсатшиносони ҷаҳон, барои татбиқи таҷрибаи сулҳи Тоҷикистон дар кишварҳои ҷангзада паҳлуҳои гуногуни онро меомӯзанд ва барои амалӣ намудани сулҳу ризоияти миллӣ ҷаҳду талош меварзанд. Ногуфта намонад, ки раванди таҳкими ваҳдати миллӣ ва истикрори сулҳу оштии нуфузу манзалати Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар арсаи байналмилалӣ баланд бурд ва ҷойгоҳи Сарвари давлатамон Эмомалӣ Раҳмонро дар пешниҳод ва ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли масъалаи зиёди ҳаётан муҳими минтақавиву байналмилалӣ рафъат бахшид.

Сабаби асосии дар як муддати начандон тӯлонӣ ба сулҳу салоҳ омадани миллати тоҷик, пеш аз ҳама, бархӯрдории ин миллат аз фарҳанги сулҳ аст, ки бунёду асоси онро ваҳдати миллӣ ташкил медиҳад. Ваҳдати миллӣ мафҳуми хушку ҳолӣ ва тасаввуроти ҳаёӣ набуда, балки мазмуни жарфи иҷтимоиву таърихӣ дорад. Таърих гувоҳ аст, ки тафаккури андешаи миллати фарҳангофари тоҷик аз даврони оғози пайдоишаш мабнӣ аз сулҳу субот, ватандӯстиву ватанпарастӣ, башардӯстӣ, дӯстиву рафоқат, панду андарз, сидқу вафо, ваҳдату ягонагӣ ва амсоли инҳост. Бояд таъкид кард, ки бо вучуди он ки масоили ғавқуззикр аз арзишҳои баланди инсонӣ ба шумор мераванд, дар тӯли таърихи гузашта гоҳе ҳам шуда, ки адами ин масоил барои миллати тоҷик фоҷиаҳои зиёдеро ба бор оварда, боиси аз даст додани манфиатҳои ҳаёӣ низ гардида буданд, аммо дар замони ҷанги шаҳрвандӣ ин арзишҳо барои дарки манфиатҳои умумимиллӣ мусоидат кардаанд ва миллати моро аз нобудшавӣ эмин ва барои расидан ба ҳадафҳои волеи сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ ҳидоят намуда, то ба ваҳдату якдигарфаҳмӣ оварда расониданд.

Сулҳу салоҳ дар табиату ҳислат, ҳулку атвор, сиришту ниҳод, дар ҳуну пӯст ва дину имони миллати тоҷик аз дер боз мақоми марказиро дорост. Пӯшидаву пинҳон нест, ки тамоми динҳои ҷаҳон, баҳусус дини мубини ислом, ҳама гуна ҷангу низоъро маҳкум ва сулҳу оштиро тарғибу талқин мекунанд, чунки сулҳ дар фарҳанги мо – тоҷикон беҳтарину муҳимтарин василаи расидан ба саодати кавнайн аст. Роҷеъ ба масъалаи ҷанг ва сулҳ дар «Қуръон» махсусан дар сураи «Ал-ҳиҷра» чунин таъкид шудааст: «Ва агар ду гурӯҳе аз мӯъминон ба ҳам бичанганд, онҳоро ба сулҳ кардан моил созед». Бо назардошти ба эътибор гирифтани таълимоти «Қуръон» ва аҳодиси набавӣ миллати тоҷик дар тақия бо консепсус, компромис, эҳтироми рақибӣ сиёсӣ ва монанди инҳо дар ҷодаи бунёди ҷомеаи демократӣ ва мутараққии воқеӣ ин армонҳоро бо мафкураи солими қулли аъзои ҷомеа вобаста медонад.

Роҷеъ ба моҳияти сулҳу субот ва натиҷаи ваҳдати миллӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон дар маросими таҷлили Рӯзи Ваҳдати миллӣ таъкидан чунин мегӯянд: «Дар ин робита меҳодам махсус таъкид намоям, ки сулҳу субот ризоияти ҷомеа ва ваҳдати миллӣ хизмати бениҳоят бузургу таърихӣ халқи азизи Тоҷикистон аст. Аз ин рӯ, бори дигар дар назди халқи шариф ва миллати сарбаланди тоҷик сари таъзим фуруд меорам. Дар марҳилаи ҳозира, ки мардуми шарифи Тоҷикистон бо эҳсоси гарми ватандӯстиву ватанпарастӣ ва ҳештаншиносиву ифтихори миллӣ, созандагиву ободкориро ҳадафи

мукаддаси худ қарор додааст, мо тамоми дастовардҳоямонро бо мавҷудияти суботи сиёсиву ҷамъиятӣ ва ваҳдати миллӣ вобаста медонем».

Дарвоқеъ, роҳи ягона ва кафолати ҳатмии инкишофи ҳамаҷиҳата устувори иқтисодӣ, баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардум, коҳиш додани сатҳи факр, сарсабзу зебо ва боз ҳам обод намудани Ватан натиҷаи сулҳу салоҳ ва суботи оромӣ мебошад. Бинобар ин, ҳар як фарди ҷомеа роҳи лозим аст, ки сулҳу субот ва амонику оромии ҷомеа чун мардуми ҷашм ҳифзу ҳимоят намояд, зеро маҳз аз баракати иттиҳоди нерӯҳои ақлонӣ ва муттаҳид сохтани қувваҳои сиёсӣ истиқлолияти давлатӣ ва тамомияти арзии Ватан ҳифз ва мардуми заҳматкаш аз оворагиву парокандагӣ эмин хоҳад монд.

Ба даст овардани истиқлолияти миллӣ ва давлатӣ дар назди мардуми куҳантасрихи тоҷик вазифа ва масъулияти ҳеле муҳим ва ояндасозро пеш гузошт, ки арзишмандтарини онҳо ватандӯстӣ, сулҳу субот, бунёди давлати миллӣ ба шумор мераванд. Ин арзишҳо боис мегарданд, ки мақому мартабаи инсон дар ҷомеа боз ҳам баланд гардад. Масоили иқтисодиву иҷтимоӣ рушд кунад, сиёсати дохиливу хориҷии кишвар таъсирпазир бошад ва монанди инҳо. Ин арзишҳо аз ҳар фарди ҷомеа тақозо мекунад, ки ҳисси масъулиятшиносияро баланд бардорад ва дар ҳалли мусбати муаммоҳои зиндагӣ саҳмгузор бошад.

Масоил ва ақидаҳои ягонагӣ ва ваҳдатгарой дар тӯли мавҷудияти башарият яке аз муҳимтарин ва арзишмандтарин мавзӯоте мебошад, ки мавриди арзёбӣ ва нашву иртиқои беҳтарин падидаҳои тамаддуни умумиинсонӣ дар риштаҳои муҳталифи улум гардидааст. Ба ҳамагон возеҳу равшан аст, ки маҳбубтарину бузургтарин офаридаҳои маънавии мафкураи инсонӣ, аз замони қадим то кунун, тамоюле ба ҷониби ваҳдати ҳақиқӣ дорад, ки фарҳангу адаби ғарбӣ-тоҷикӣ дар ташаккули густариши масъалаи мавриди назар саҳми арзанда дорад.

Ваҳдати милал, ваҳдати башар, ваҳдати адён, ваҳдати вучуд, ваҳдати шуҳуд ва амсоли инҳо дар маркази таваҷҷуҳи ҳукамо, орифон, адибон, давлатмардон ва дигар табақаҳои мунавварфиги аҳди бостон қарор дошт ва минбаъд низ ин масоил дар афкори аъмоли пасвандон ба таври боиставу шоиста густариш ёфта, ба дараҷаи волеи худ расид. Нуқтаи муҳимме, ки дар ин ҷойгоҳ зикраш бамаврид аст, он аст, ки аввалин хидмат барои рушди густариши ягонагиву ваҳдати милал хидмати тамаддуни қуҳани ориётабор ба тамаддуни қавони ин ақвом аст, яъне тамаддуни қуҳани ориёӣ, ки саропо ваҳдатгар ва аз якдигарфаҳмӣ иборат буд, ба тамаддуни қавону қадиди он қумаку хидмати қашмгире намудасат.

Тафаккур ва андешаи миллӣ ва дар заминаи он арҷ гузоштан ба арзишҳои умумибашарӣ зуҳуроте мебошад, ки аз аҳди бостон дар фарҳанги миллати тоҷик шомил гардида, то кунун идома дорад. Ин фарҳанг аз тафаккур ва пиндори пурғановати мардуми ориёӣ аҳди қадим шурӯъ гардида, батадриҷ ба мафкура ва маънавиёти қавонӣ роҳ ёфтааст ва падидаҳои мусбати тамаддуни ориёӣ дар ташаккули рушди маданияти халқҳои дигар саҳми арзишманде гузоштааст. Фарҳангу маънавиёти гузаштаи мо, ки ба тамаддуни қавонӣ нақши боризе гузоштааст, метавонад дар замони навпои ва истиқлолияти навини Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо он ҳама ҳикмату тадбирҳои созандааш, баҳри пешбурди ҳама соҳоти хоҷагии халқ ва ояндаи дурахшони кишвар саҳмгузор бошад. Барои ин мо - мардуми Тоҷикистонро лозим аст, ки аз фарҳангу маънавиёти гузашта сабақ омӯзем ва қулли мардумро дар роҳи ҳештаншиносиву ҳудогоҳӣ ва эҳёи фарҳанги ориёӣ тарбия ва ҳидоят намоем, зеро эҳёи тафаккури миллӣ, эҳёи фарҳангу тамаддуни ориёӣ ва дар заминаи он эҳёи фарҳангу тамаддуни муосири миллати тоҷик воситаи муҳиму муассири ҳудогоҳӣ, ҳувияти миллӣ ва ташаккули рушди қавонбинии нави миллӣ буда, халқу миллатро ба ваҳдату ягонагӣ ва шуқуғиву бунёдкорӣ хоҳад расонд.

Мусаллам аст, ки илму фарҳанг, расму оин, мазабу кеш, забон, иқтисод, марзу бум, ваҳдату якдигарфаҳмӣ ва дигар мукаддасот қавҳар ва бақои миллат маҳсуб мешаванд ва ҳар як миллати воҳид маҳз ба василаи ҳамин арзишҳо ба тамаддун ва таърихи башарӣ ворид мешаванд. Мардуми маърифатдӯсту

тамаддунофари тоҷик анъаноти волои гузаштагони хешро ҳифз намуда, бо така ба арзишҳои маънавиву ахлоқӣ ва сиёсиву фарҳангӣ аз дер боз миллати худро ба ваҳдату якдигарфаҳмӣ, сулҳу салоҳ ҳидоят карда, ба сӯйи тамаддуни мутараққии умумибашарӣ гом мегузорад. Имрӯз дар ҷаҳон миллати гуногунест вучуд доранд ва он чизе, ки онҳоро ба шакли як миллати воҳид ва ягона даровардааст, зиндагии якҷоя ва қонуну ҳукумати ҳамҷояву муштарак аст, на чизи дигар аз қабилӣ миллату наҷод ва мазҳабу хун. Ваҷҳи муштаракӣ ин воҳидҳо он аст, ки онҳоро ҳукумати воҳиде идора мекунад. Мо тоҷикон, ки собиқаи таърихӣ тӯлонӣ дорем ва аз ҷиҳати ҳукумату қонунҳо дорои вазъи хосе ҳастем, аз дигар миллат танҳо бо фарҳангофарӣ башардӯстӣ, меҳмоннавозиву сулҳпарварӣ, ваҳдатдӯстиву якдигарфаҳмӣ ва дигар суннатҳои хоссамон фарқ мекунем. Аз афкори назарӣ ва амалии бузургонамон медонем, ки ҳудуду қаламрави зӯру зар маҳдуд аст, зеро миллатеро метавон ба василаи зӯрӣ мутеъ кард, аммо бо зӯрӣ наметавон ихлосу имон, бовару эътиқод, андешаву ҷаҳонбинӣ ва дигар эҳсосоти ғоявӣ ёро дар як муддати кӯтоҳ мусаххару ром намуд. Барои ҳамаин ҳам, мағлубият ва шикасти низоъмӣ шикасти мағлубияти ниҳой нест, шикасти ниҳой шикасти унсурҳои ғоявӣ, миллӣ ва фарҳангӣ аст, ки баробари аз байн рафтани онҳо миллат тадриҷан аз байн меравад. Агар чунин намебуд, номи миллати тоҷик дар давоми асрҳои зиёд, ки мутеъи дигар ақвом буданд, аз рӯйи замин бардошта мешуд, вале ин миллат бо назардошти устувор будан дар ақида, андеша, забон, расму ойин, илму фарҳанг ва дигар арзишҳои ғоявӣ на ин ки аз байн нарафт, балки рушду таҳаввул ёфта, худро ба оламиён ҳамчун як миллати бофарҳангу башардӯст, сулҳпарвару озодихоҳ, некандешу мутамаддин муаррифӣ карда тавонист.

Зикр кардан бамаврид аст, ки натионализм ё худ миллатпарастиро набояд ба таври кулӣ мавриди инқору маҳкум қарор дод, зеро агар миллатпарастӣ мӯҷиби ҳамбастагии бештару равобити ҳасанаи бештар ва хайрандешиву эҳсонӣ бештар ба касоне, ки бо онҳо зиндагии муштарак дорем, гардад, муқобили мантиқ нест, вале агар ин падида афродро таҳти унвони миллиятҳои мухталиф аз якдигар ҷудо карда, иртиботи душманонае миёни онҳо ба вучуд орад, ҳуқуқҳои онҳоро қуллан поймол созад нудида гирад, ҳилофи ақлу мантиқ ва сазовори маҳкум аст.

Сиёсати имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар он тамоюли миллатдӯстӣ эҳсос мешавад, миллатпарастии бегазанд буда, ягон афродро мавриди таҳқиру таън қарор намедиханд, балки тамоми миллиятҳои дигарро ба дӯстиву рафоқат, ба сулҳу салоҳ даъват мекунад. Бидуни шакку тардид, сиёсати қунии ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сулҳу ваҳдат ва гиромӣ доштани арзишҳои миллӣ сиёсати танҳо Тоҷикистон набуда, балки тамоми дунё ин сиёсатро пайравӣ ва пазирой мекунад. Ба назар чунин мерасад, ки эҳсосоти миллӣ ва натионализм ин аст, ки ҳар чизе, ки маҳсули як сарзамини воҳид ё натиҷаи тафаккури мардуми он кишвар аст, ҳамаи чиз аз назари он мардум бояд миллӣ шуморида шавад ва ҳар чизе, ки аз қаламрави дигар омадааст, бояд барои мардуми ин сарзамин бегона ба ҳисоб ояд. Дар асл ин баҳодиҳӣ ва муқоисақунӣ дурусту саҳеҳ нест. Баракс, ҳар чизе, ки моҳиятан судманд асту ба нафъи мардум нигаронида шудааст, агар дар марзҳои бегона ба василаи афроди ғайри он миллат ҳам ибдоъ ва кашф шуда бошад миллати дигар кишвар барои пазироии вай оғӯши худро боз қунад, онро наметавон бегонаву хориҷӣ донист. Дар иртибот ба ин гуфтаҳо метавон пайғамбарон, бузургони илм ва қулли донишмандонро, ки мардуми тамоми ҷаҳон аз онҳо суд бардоштаанду мебардоранд, мисол овард, зеро ин бузургмардон ба ҳамаи ҷаҳон тааллуқ доранд ва ақидаву фармонҳо ва зиндагии онҳо дар маҳдудаи як қавму миллат маҳсур нест. Ҳамчунин офтобу барфу борон ва амсоли инҳо маҳсули ҳеҷ миллате нест ва ҳеҷ миллате нисбат ба онҳо эҳсоси бегонагӣ намекунад.

Аз ин мисолҳо маълум мешавад, ки ҳар як падидаи моҳияти умумибашарӣ дошта, ки аз ҷониби афроди ин ё он миллату қавм ба вучуд меояд, танҳо моли ҳуди ҳамаи қавму миллат доништа намешавад, ҳамчунин он чи ки аз марзҳои бегона ворид мешавад аз ҷониби аксарият қобили қабул мегардад, хориҷиву бегона нест.

Аз маҷмӯи матолибе, ки гуфта шуд, доништа мешавад, ки сиёсати имрӯзаи Тоҷикистон роҷеъ ба сулҳу субот ва ваҳдату якдигарфаҳмӣ хусусияти умумибашарӣ дошта, аз қарри асрҳо об меҳӯрад. Ҳамагон ба хубӣ огоҳанд, ки аксари мардуми ҷаҳон баҳри озодӣ ва истиқлолияти миллии кишварҳояшон даҳсолаҳо ва садсолаҳо мубориза бурда, саранҷом аз асорату бандагӣ озод шуда, ваҳдати миллиро ба даст овардаанд. Маҳз ҳамин ваҳдат боис гардид, ки онҳо сарҷамъона ба бунёди давлати соҳибистиклол камар банданд.

ВАҲДАТ – РОҲИ РАСИДАН БА ОРМОНҲОИ МИЛЛӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақола масъалаи ваҳдат ҳамчун унсuri муҳимми пойдории низоми иҷтимоӣ ва заминаи рушду пешрафти миллат мавриди таҳлил қарор мегирад. Муаллиф ба нақши воситаҳои ахбори омма дар ташвиқи арзишҳои ваҳдати миллий, тавсеаи ҷаҳонбинии мардум, таҳкими худшиносии миллий ва тақвияти тафохуму ҳамдигарфаҳмӣ дар ҷомеа тавачҷуҳ менамояд. ВАО ҳамчун абзори таъсиргузори афкори умум ва пояи ваҳдату суботи миллий шинохта мешавад.

Калидвожа: Ваҳдати миллий, ВАО, ҷомеа, ахбор, ҳамбастагӣ, арзишҳои миллий.

Маълумот дар бораи муаллиф: Тағаймуродов Рустам – доктори илмҳои филология, профессори кафедраи адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: 987-31-55-22.

ЕДИНСТВО – ПУТЬ К ДОСТИЖЕНИЮ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИДЕАЛОВ АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается единство как важнейший фактор устойчивости социальной системы и основа развития нации. Автор акцентирует внимание на роли средств массовой информации в пропаганде ценностей национального единства, расширении мировоззрения граждан, укреплении национального самосознания и поощрении взаимопонимания в обществе. СМИ представлены как влиятельный инструмент общественного мнения и фундамент национального согласия и стабильности.

Ключевые слова: Национальное единство, СМИ, общество, информация, сплочённость, национальные ценности

Сведения об авторе: Тағаймуродов Рустам – доктор филологических наук, профессор кафедры таджикской литературы Госуниверситета Бохтар имени Носири Хусрав. Тел.: 987-31-55-22.

UNITY – THE PATH TO ACHIEVING NATIONAL IDEALS ANNOTATION

The article analyzes unity as a vital factor in the stability of social order and a foundation for national development. The author focuses on the role of mass media in promoting the values of national unity, expanding public awareness, strengthening national identity, and encouraging mutual understanding in society. Mass media is recognized as a powerful tool of public opinion and a cornerstone of national unity and stability.

Keywords: national unity, mass media, society, information, cohesion, national values

Author Information: Rustam Tagaymurodov – Doctor of Philology, Professor of the Department of Tajik Literature, Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav.
Tel.: 987-31-55-22.

НАШРИЯИ “жУМжУРИЯТ” МАКТАБИ КАМОЛОТИ МАЪНАВИИ АДИБОНИ ТОЧИК

Нуралӣ Нурзод

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”
(Тоҷикистон)**

Нашрияти расмии Ҳукумати жумҳурии Тоҷикистон ҳарчанд аз назари мақому ҷойгоҳаш миёни васоити ахбори оммави кишвар бештар чун ҷаридаи сиёсӣ муаррифӣ мешавад, вале мурур ба таърихи садсолаи он ин амрро ба субут мерасонад, ки нақши рӯзнома дар ташаккули самтҳои муҳими ҳаёти ҷамъиятии мамлакат, бавежа адабиёт, адабпажӯҳӣ, нақди адабӣ ва тарҷумаи бадеӣ муҳим ва муассир мебошад. Ба таъбири дигар, дар ин мактаби нерӯманд садҳо тан шоирону мунаққидон ва мутарҷимони касбӣ ба камол расидаву дар рушди шеърӯ шоирӣ, насри бадеӣ, адабпажӯҳии тоҷик, инчунин тарҷумаи нашри осори адибони ҷаҳон хидмат намудаанд. Давоми фаъолияти нашрия дар мақоми сардабирии он адибони соҳибноми Тоҷикистон устодони суҳан Абулқосим Лоҳутӣ, Аминҷон Шуқӯҳӣ, Ибод Файзуллоев, Алӣ Бобочон, Юсуф Ақобиров, Нур Табаров, Салимшо Ҳалимшо, Шоҳмузаффар Ёдгорӣ, Муҳаммад Ғоиб ва дигарон хидмат кардаанд. Ин гуруҳи адибон бо ҳузури ҳеш ҳамчун адибу суҳанвар ва ҳамкориҳои мустаққаи аҳли адаб бо нашрия дар дарозии таърихии ҳастии он дар рушди адабиёти миллӣ, инкишофи жанрҳо, нашри маҳсули ҳомаи навқаламони роҳи адабиёт таъсири пурфайзе гузошта меояд.

Ҳанӯз давоми солҳои фаъолияти нашрия ҳамчун “Иди тоҷик”, “Бедории тоҷик”, “Тоҷикистони Сурх” дар қанори интишори маҳсули ҳосаи суҳанварони аҳди ҳеш , аз мероси адибони барҷастаи адабиёти гузаштаи мо намунаҳое ҷоп шудаанд, ки бештари онҳо бори аввал ба қонандаи тоҷик манзур гардидаанд. Дар ин ҷода рисолати нашрияи “жумҳурият” дар қамон айём қамтар аз маҷаллаи “Шарқи сурх” (қоло “Садои Шарқ”) набудааст. Интишори мақолаҳои арзишманди устод Садриддин Айнӣ дар тарҳи аввал роҷеъ ба масъалаҳои муҳими таърих ва адабиёти миллӣ дар саҳифаҳои нашрия дар даврони ҳамчун “Иди тоҷик”, “Бедории тоҷик”, “Тоҷикистони сурх” ба ҷоп расиданаи ҷойгоҳи онро дар таҷассуми масоили мубрами таърихи адабиёти тоҷик ҳеле муҳим ба намоиш меғуздоранд. Дар қанори ин, нашри тарҳи нахустини бархе аз осори устод Садриддин Айнӣ дар сафаҳоти нашрия ва ҷалби дигар адибону пажӯҳишгарони шогирдони мактаби устод- чун Абулқосим Лоҳутӣ, Суҳайлӣ Ҷавҳаризода, Мирзо Турсунзода, Абдусалом Дехотӣ, Ҷалол Иқромӣ, Фазлиддин Муҳаммадиев, Абдулғанӣ Мирзоев, Муҳаммадҷон Раҳимӣ, Раҳим Ҷалил, Аминҷон Шуқӯҳӣ, Ҳилолиён Аскар, Нодир Шанбезода, Мутеулло Начмиддинов, Муҳаммадҷон Шақӯрӣ ва дигарон шореҳи ин нуқтаҳои муҳим аст, ки нашрияи “жумҳурият” дар тамоми масири фаъолияти ҳеш оинаи вазъи таҳаввулоти адабиёт ва нақду суҳансанҷӣ буда, ҳамчун мактаби бузург барои тарбияи адибон, мутарҷимон ва ноқидон хидмат намудааст.

Дар мароҳили баъдӣ низ бевосита дар ин мактаб намояндагони барҷастаи аҳли адаби кишвар чун Басир Расо, Абдуҷаббор Қаҳқорӣ, Муҳиддин Фарҳат, Фотех Ниёзӣ, Воситзода Абдуҷалил, Шодон Ҳаниф, Қароматулло Мирзо, Абдулҳамид Самад, Имомназари Қолназар, Наримон Бақозода, Абдумалик Бақорӣ, Ғоиб Сафарзода, Аюби Қенча, Равшани Ёрмуҳаммад, Ато Ҳамдам, Доро Начот,

Муҳаммад Ғоиб, Ширин Бунёд, Сайф Раҳимзод, Рустами Ваҳҳоб, Нозир Ёдгорӣ, Талъат Нигорӣ, Фотеҳ Абдулло, Мирзо Шукурзода, Ҷумъа Қувват, Зулфия Атой, Мансури Суруш, Ато Мирхоҷа, Диловари Мирзо ва дигарон тарбият дидаву ба камолоти эҷодии хеш расиданд. Дар ин пажӯҳиш ба унвони намунаи тарбият ва камолоти як тан адиби тоҷик дар мисоли шоири халқии Тоҷикистон Доро Начот дар мактаби “Ҷумҳурият” дар солҳои ҳаштодуми асри гузашта изҳори назар мешавад.

Устод Доро Начот яке аз суҳанварону суҳаншиносони тоҷик ба шумор меравад, ки ҳарчанд солҳо дар идораи нашрияҳои “Меҳнат”- и ноҳияи Айнӣ, “Сомон”-и бунёди забони тоҷикӣ ба ҳайси хабарнигор ва ҳатто сардабир ҷаъолият доштааст, аммо бештари корномаҳои рӯзноманигорияш дар мактаби ҷаридаи “Тоҷикистони Советӣ” (ҳоло “Ҷумҳурият” ба зӯҳур расида, ҷеҳраи ин шоири соҳибному муаллифи фарҳанги бузургро ба унвони рӯзноманигори муваффақ муаррифӣ мекунад. Ба таъбири дигар, дар таъмини камолоти эҷодии Доро Начот ҳамчун шоир, фарҳангнавис ва мунаққиду рӯзноманигор ҷаъолият дар идомаи нашрияи “Ҷумҳурият” таъсири матлуб гузоштааст. Ӯ давоми солҳои 1978 то 1991, яъне муддати 13 сол ба ҳайси хабарнигори рӯзномаи “Тоҷикистони советӣ” кор карда, тавассути сеҳри қалами хеш аз минбари ин нашрия на танҳо чун рӯзноманигор, балки ҳамчун шоиру мунаққид ва ҳамзамон муҳаққиқи масоили мубрами адабиёт ва фарҳанги миллий баромад кардааст.

Мавриди таъкид аст, ки устод Доро Начот дар қаламрави адабиёти муосири тоҷик дар канори ин ки чун шоири мубтакир ва яке аз пешгомони шеърӣ наваътироф гардидааст, бо иншои “Фарҳанги Доро”, ки аввал дар як мучаллад ва баъдан ду маротиба дар ду ҷилд ба ҷоп расидааст, дар мактаби фарҳангнависии тоҷикӣ сафҳаи тозаеро боз намуд. Албатта, роҷеъ ба ин фарҳанг нақду назарҳои алоҳидаи муҳаққиқони тоҷик ба нашр расидаанд, ки арзиш ва аҳамияти онро дар раванди фарҳангнигории муосир бо таъя бар таъйини ҷойгоҳаш шарҳу баён кардаанд. Бар ин асос, симои устод Доро Начот дар қаламрави адабиёту фарҳанг, илму маориф, матбуоти тоҷик ҳамчун шоири соҳиббикор, мунаққиди соҳибназар, фарҳангнависи муваффақ инчунин ба унвони як рӯзноманигори ботаҷриба муаррифӣ мешавад, ки дар ин росто нақши рӯзномаи имрӯзаи “Ҷумҳурият” ва дар гузашта “Тоҷикистони Советӣ” хеле бузург аст. Доро Начот тариқи нашрияи мавриди назар бештар ҳамчун шоир ҳузур пайдо намуда, аввалин ҷақидаҳои хомаи хешро низ дар саҳифаҳои ин ҷаридаи бузург манзури хонандагон кардааст. Ҷаъолиятро ҳам дар ин рӯзнома мо ҳамчун ходими адабӣ мешиносем. Ҳанӯз дар шумораи 1 январи соли 1979 яке сурудаҳои устод Доро Начот бо номи “Ғайзу эҳсон” ба нашр расидааст, ки аз ҳузури соли нава ва ғайзҳои он ҳикоят мекунад. Баъдан дар шумораи 4 май шеърӣ “Лаҳни гитор”, ду дубайтӣ, пасон 21 октябри ҳамон сол бошад ду шеърӣ дигари шоир бо номҳои “Бомдод” ва “Баҷағӣ” ба ҷоп расидаанд. Интишори пайваستاи намунаҳои ашъори Доро Начот дар сафҳаҳои ин нашрия шореҳи он аст, ки дар ин давра ҳамчун минбари бузурги шоирони давр симои ҳудро нишон медиҳад. Намунаҳои ашъори аксари суҳанварони давр дар шумораҳои муҳталифи рӯзнома ба ҷоп расидаанд, ки аз ҷумлаи онҳо Мирсаид Миршакар, Ҳабибулло Ғайзулло, Лоик Шералӣ, Муъмин Қаноат, Қутбӣ Киром, Шохмузаффар Ёдгорӣ, Мавҷуда Ҳакимова, Салимшо Ҳалимшо, Гулназар, Ҳақназар Ғоиб, Аскар Ҳаким, Нурмуҳаммад Ниёзӣ, Амонбек Шохзода, Ҷамолиддин Каримзода, Муҳаммад Ғоиб, Камол Насрулло, Норинисо Алимӯҳаммадов ва дигаронро метавон ном бурд. Шахсияти шоирӣ Доро Начот низ пеш аз ҳама тавассути нашрияи “Тоҷикистони Советӣ” барои хонандагонашон муаррифӣ гардидааст.

Дар канори ин, дар шумораи 28 апрели соли 1989 бошад мақолаи “Мазраи шеър: яке даравгару дигаре ҳӯшачин” аз Доро Начот нашр шудааст. Ин мақола ба нақду баррасии ашъори навақаламоне ихтисос ёфта, ки сурудаҳои аввалини хешро ба рӯзнома ирсол намудаанд. Дар шумораи 15 феввали соли 1989 чунин як нақди дигар

ба ашъоре ба қалам омада, ки ба ёди шаҳидони зилзилаи Ҳисор иншо гардиданд. Мақола “Дидаҳо ашки сӯзон пурнам аст” ном гирифта. Аз маҷмуи чунин нақдгунаҳои шоир бармеояд, ки чунин намунаҳои аввалини мақолоти ӯ ба шеърӣ шоирон, ки чехраашро чун суҳаншинос ва ноқид дар баробари суҳанвар муаррифӣ кардаанд, маҳз дар сафҳаҳои ҳамин нашрия ба ҷоп расидаанд.

Бахши дигари мақолоти Доро Начотро ҳамчун корманди нашрия нигоштаҳое роҷеъ ба аҳли ҳунар ба вучуд овардаанд, ки яке аз онҳо таҳти унвони “Санъаткори мумтоз” дар шумораи 30 сентябри соли 1980 ба ҷоп расидааст. Ин мақола ба истиқболи 60 солагии ҳунарманди соҳибноми соҳаи кино Борис Кимёгарон ба қалам омадааст.

Ғузун бар наشري ашъор, нақду баррасиҳои адабӣ устод Доро Начот маҳорати хешро дар мактаби “Тоҷикистони Советӣ” ҳамчун тарҷумон низ мавриди санҷиш қарор додааст. Аз ҷумла, ба истиқболи ҷашни 100 солагии шоири рус Александр Блок дар шумораи 23 ноябри соли 1980 ду шеърӣ ӯро аз русӣ ба тоҷикӣ тарҷумаи намунадааст. Баъдан марҳила ба марҳила намунаҳои ашъори суҳанварони дигари рус Ф. Тютчев, А. Ахматова, В. Соколов, М. Дудин, шоири украин Д. Павличко ва шоири ӯзбек Омон Матҷонро ба тоҷикӣ тарҷума кардааст, ки бархе намунаҳои он дар саҳифаҳои нашрияи “Тоҷикистони советӣ” ҷоп шудаанд. Бо тақия бар ин таҷрибаҳо метавонем бо итминон изҳор дорем, ки Доро Начот дар мактаби “Ҷумҳурият” на танҳо, чун рӯзноманигор, балки чун шоир, мунаққид ва мутарҷим низ ба қамол расидааст. Аз ин рӯ, шоир ҳамеша дилбастагиву иродати хешро ба нашрияи “Ҷумҳурият” ҳифз карда меояд ва ҳамеша поси тарбияти худро аз мактаби ин рӯзномаи бонуфуз нигоҳ медорад. Ҳамин дилбастагӣ ва муҳаббат ба иродат ба нашрияи дӯстдоштаи хеш “Ҷумҳурият” омил гардида, ки дар ҷараёни таълифи “Фарҳанги Доро” аз маводу мақолаҳои он ба ҳукми далел ё санади шохиди шарҳи вожагон фаровон ба қор гирифтааст. Аз ҷумла, дар шарҳи гунаи тоҷикии вожаи “Сигнализатсия” ба шакли бонгсадо далели хешро аз як маводи наشريя пайдо кардаву чунин навиштааст: “БОНГСАДО (jusu-Sib (и. м.) васоили бонги хатар (р. сигнализация): «барои пешгирӣ аз дуздиву гораггарӣ бино ба васоили муҷаддади бот- садо тяммин аст». («Ҷумҳурият», 31-5-2011) Бо мутолеаи ин шарҳи устод Доро Начот эҳсос мешавад, ки твассути як матлаби наشريяи “Ҷумҳурият” як калимаи нава ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ ворид гардида, ки дар баробари бархурдорӣ аз назокату фасоҳат ҷойгузини як мафҳуми бегона дар забони тоҷикӣ (яъне сигнализатсия) шудааст. Дар умум, дар ин фарҳанг мавриди зиёде аз матолиби наشريяи “Ҷумҳурият” ба ҳамин шева истифода гардида, ки аксараш вожагони нодир ва ҷадид буда, чунин амалкарди муаллифи фарҳанг дар як вақт нақши рӯзномаро дар таҳаввули забони адабии тоҷикӣ ва бозтоби қалимоти нодир бозгӯӣ мекунад. Аз сӯи дигар, бо тақия бар ин усули қорбурди вожагон дар фарҳанги тафсирие чун “Фарҳанги Доро” мо метавонем бар ин натиҷа бирасем, ки забони матолиби рӯзнома ба як таҳқиқи амиқи забоншиносӣ, бавежа ҳифозати вожагони нодир ва истифодаи нававожагон, аз ҷумла қалимоте, ки ҷои мафҳум, истилоҳи вожагони бегонаро дар забони тоҷикӣ хоҳад гирифт, ниёз дорад.

Тавре гуфта омада, агар ҷӣ қорномаҳои устод Доро Начот баъд аз наشريяи “Ҷумҳурият” дар рӯзномаи бунёди забони тоҷикии ҷумҳурӣ- наشريяи “Сомон” ҳамчун сардабир идома ёфт, ин масъулият ва боварию ба шахсияти ин суҳанвар ҳам роҳбари як ҷаридаи тозатаъсис боз ҳам метавонем ба хидмат ва қамолот дар мактаби “Ҷумҳурият” унвон намоем. Ба назари мо, парвариш ёфтани Доро Начот ҳамчун рӯзноманигор ва ходими адабӣ дар идораи рӯзномаи “Тоҷикистони Советӣ” ва ҳатто аз даргоҳи ҳамин ҷарида ба таҳсили мактаби олии ҳизбӣ фаро гирифтани шудан сабаби аслии таъини эшон ба ҳайси сармуҳаррири наشريяи таҳассусии тозатаъсис ва бовару эътимод ба идомаи фаъолият ҳамчун роҳбар гардидааст.

Идомаи роҳи эҷодии устод Доро Начотро зухури як таҳаввулоту воқеа дар

андешаву тафаккур ва мактаби суханвариву суханшиносиаш муаррифӣ мекунад. Дар қаламрави шеър ба таҷаддуди сабки сухани хеш муваффақ гардиданд, ки ин амр омил ба эътирофи эшон дар мақоми як шоири тозаназар ва яке аз мубтакирони шеъри нави мудерн дар Тоҷикистон ва қаламрави адабиёти муосири форсӣ гардид. Анҷоми чанд паҷуҳиши муҳим роҷеъ ба рӯзгор ва осори бузургони қаламрави адабиёт, фалсафаву ирфони гузашта, таълифи як фарҳангномаи ҳовии шарҳи бештар аз 25 ҳазор вожаву таркиб бо шеваи хос, иншои нақду баррасихои муайян роҷеъ ба “намову нимои шеъри нав” ва амсоли ин шореҳи вусъати корномаҳои адабиву эҷодии суханвару суханшиноси бузурги мост, ки дар мактаби “Қумҳурият” тарбият дидааст.

Доро Наҷот ҳамакнун дар қаламрави адабиёти муосири тоҷик ҳамчун шоир ба гирифтани унвони баланди “Шоири халқии Тоҷикистон” ва барои китоби ба ҷоидаи ба номи устод Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ мушарраф гардидааст. Нашрияти “Қумҳурият” имрӯз бо номи чунун парвардагони хеш ифтихор мекунад ва Доро Наҷот низ бо камоли сидку ихлос аз минбари ин ҷаридаи бемисл ва садсола суҳан ба забон меоварад, ки дар мактаби он маҳорати ҳунари ва ҳунари шоирии хешро сайқал додаву дар ин боргоҳи эҷодӣ ба камол расидаанд.

Дар даврони истиқлоли миллӣ низ ин рисолати бузурги хешро нашрияти “Қумҳурият” ба шоистагӣ идома дода меояд. Дар мақоми сармуҳаррири нашрия фаъолият намудани суҳанвари Шоири халқии Тоҷикистон Муҳаммад Ғоиб, муовини аввали сармуҳаррир Ато Мирҳоча, фаъолияти муваффақонаи адибони тоҷик, чун Ғотех Абдулло, Талъат Нигорӣ, Абдулқодири Раҳим, Маҳмадулло Табарӣ, Абдуҷаббор Суруш ва дигарон бозгӯи саҳми назарраси аҳли адаб дар рушди фазои иттилоотӣ ва маънавии нашрия ба шумор меравад. Ба вежа, фаъолияти зиёда аз 30 солаи шоири хуби мо Абдуқодири Раҳим дар идораи нашрияти “Қумҳурият” гувоҳ бар он аст, ки воқеан ин адиби соҳибназар дар ин мактаби камолоти маънавӣ ҳамчун суҳанвару суҳаншинос рушд намуда, баробари ин ҷиҳати тарбияи шогирдон низ хидматҳои шоистае ҳам ба анҷом расонидааст.

Давоми солҳои охир, ки сардабирии нашрияро нависандаи ҳаҷвнигор Қурбоналӣ Раҳмонзода бар дӯш дорад, дар канори ин ки аҳли адаби кишвар ҳамкорҳои густардаву шоёнро ба роҳ монда, маҳсули ҳомаи хешро ба нашр мерасонанд, баргузории силсилаи озмунҳои вежаи рӯзнома пайванди суҳанварон ва ҳузури мунаввари эшонро ба ин минбари баланди матбуотии кишвар таҳким бахшид. Ҳузури устодони суҳан Гулназар, Сайдалӣ Маъмур, Абдулҳамид Самад, Камол Насрулло, Муҳтарам Ҳотам ва дигарон аксари озмунҳои мазур ба унвони қофиласорони ин корвони бузурги ваҳдатшиори “Қумҳурият”, ки дар саросари Тоҷикистони азиз доир гардида меояд, нақш ва мақоми адабии нашрияро рифъат мебахшанд. Аз соли 2015 то кунун ба ифтихори бузургдошти Қаҳрамонони Тоҷикистон устод Садриддин Айнӣ, Бобоҷон Ғафуров, Нусратулло Маҳсум, Мирзо Турсунзода, корномаҳои Пешвои миллат дар ҷодаи эҳёи арзишҳои миллӣ, рушди сайёҳӣ ва ҳунармандӣ, бузургдошти модар озмунҳои “Қумҳурият” баргузор гардиданд, ки вучуди бахши вежаи назми он низ баробари таҳкими пайванди нашрияро бо аҳли суҳан бозгӯӣ кардан, нақши онро дар рушду ривоҷи адабиёти миллӣ собит мекунад. Аз нигоҳи дигар, баргузории озмунҳои махсуси “Бехтарин шеърҳои бачагона” дар канори ҷалби бештари хонандагон ба ин шоҳи муҳими адабиёти миллӣ, ки солҳои охир низ ба таваҷҷуҳи афзун ниёз дорад, аз саҳми нашрия баҳри мусоидат ба ин бахши адабиёти тоҷик паём мерасонад. Ҷалб ва ширкати адибоне, ки дар кишварҳои мухталиф бо забони тоҷикӣ эҷод мекунанд ва ғолибияти онҳо паём аз он мерасонад, ки нашрияти “Қумҳурият” дар таъмини камолоти маънавии тоҷикони бурунмарзӣ ва рушди адабиёти тоҷик дар моварои марзҳои кишвари мо низ саҳим аст. Иштироки адибони тоҷикзабони кишвари ҳамсояи Ўзбекистон чун Муҳаммад Ҷаъфари Тирмизӣ, Шараф Халил, Фаридуни Фарҳодзод

ва дигарон, инчунин нашри махсули хаёлу хомаи инҳо нашрияи “Љумхурият”-ро чун ойинаи адабиёти тоҷик дар моварои марзҳо муаррифӣ мекунад. Фаъолияти расмӣи Мирасвори Фарғонӣ ҳамчун хабарнигори нашрия дар ҷумхурии ба мо дӯст ва ҳамсои Ўзбекистон барои иҷрои ин рисолати муҳим ва ривочи пайвандҳои адабии муштарак дар марҳилаи нави таърихӣ мусоидат хоҳад намуд.

Фазилат ва паҳлуҳои дигари аҳамияти ин озмунҳо дар мақолаву навиштаҳои зиёде аз аҳли таҳқиқ ва коршиносону муҳаққиқон ба сурати мустанад таҳлилу баррасӣ шудаанд ва ин мо танҳо ба нақши таъсиргузори ибтикори мазкури “Љумхурият” дар таҳаввули равандҳои мухталифи адабиёт, нақди адабӣ ва тарҷумаи бадеӣ ишорат намудем ва умедвор ҳастем, ки бо идома ёфтани ин ташаббусҳои фардоафрӯзи рӯзнома мақоми он дар ташаккули тамоюлҳои тозаи адабӣ меафзояд. Афзун бар ин, ифтихорманд ва саодатёр аз он ҳастам, ки дар бештари ин озмунҳо ширкат варзидаву ба чандин ҷоизаву сипосномаҳо тақдир гардидаам. Ба таъбири дигар, вучуди ин нашрияи арзишманд бо озмуну ибтикороташ ангезае барои анҷоми чандин ҷусторҳо дар заминаи шинохти ҳадамоти устод Садриддин Айнӣ, Бобочон Ғафуров ва Пешвои муаззами миллат дар таҳаввули мактаби бедилшиносии тоҷик шуданд, ки ҳам дар маҷмуаҳои дастаҷамъии “Љумхурият” ва ҳам осору кутуби дигари муҳим рӯи ҷоп омадаанд.

Дар канори ин, имрӯз низ “Љумхурият” ҳамон рисолати ҳешро дар камолоти маънавии адибони тоҷик ба шоистагӣ ва дар сатҳи матлуб ба иҷро мерасонад. Давоми Шоирӣ ҷавон ва соҳибноми тоҷик Бузургмеҳри Баҳодур ба унвони намояндаи нави ин мактаби бонуфузи тарбияи адибони тоҷик ҷойгоҳ ва мақоми ҳешро дар қаламрави адабиёти муосир дарёфт намудааст. Афзун бар ин ки ҳамчун адиб дар ин мактаби бузург рушд меёбад, навиштаҳои қобили таваҷҷуҳе роҷеъ ба суҳанварони тоҷик, ки ин мактаб тарбият ёфтаанд, ба қалам овардаву нашр менамояд. Навиштаҳои Бузургмеҳри Баҳодур дар бораи тоҷикшиносии ҷаҳон ва тоҷикшиносӣ дар қаламрави илму маорифи олам низ дорои арзиш ва аҳамияти муҳим мебошанд.

Баррасиҳои анҷомдода ин нуктаро мусаллам менамоянд, ки нашрияи “Љумхурият” ҳамчун минбари эҷодӣ дар ривочи адабиёти тоҷик, тарбияи адибон ва ташаккули равандҳои адабӣ чанд хидмати муҳимро анҷом додааст: Нахустин нигоштаҳои на танҳо адибоне, ки дар мактаби адабии он парвариш ёфтаву хидмат кардаанд, балки бештари аҳли суҳан дар саҳифаҳои он нашр шудаанд. Нашрия ҳамчун як мактаби бузурги камолоти адабии суҳанварони зиёде дар дарозии сад соли фаъолият хидмат намудааст, ки дар сарғаҳи он устод Садриддин Айнӣ қарор доранд.

Дар баробари назм ривочи равандҳои мухталифи насри бадеӣ, публицистика, насри ҳаҷвӣ, адабиёти кӯдакона дар ҳар ду равия дар мактаби адабии ин нашрия ҷашмгир мебошад. Адибони дар идораи нашрияи “Љумхурият” фаъолиятдошта таҷрибаҳои шоистае дар қори тарҷумаи осори бадеӣ аз забонҳои мухталаф низ анҷом додаанд, ки намунаҳои он бевосита дар саҳфаҳои рӯзнома ба ҷоп расидаанд ва ин раванди муҳим ва таъсиргузор ба пешрафти адабиёт то кунун низ идома дорад.

Ба таври қуллӣ метавон таъкид намуд, ки нашрияи “Љумхурият” ҳамчун рӯзномаи расмӣи кишвар дар баробари бозтоби масоили мубрами сиёсати давлатдорӣ, низомҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ҳамчун минбари эҷодқорони кишвар, мактаби тарбияи адибон, мунаққидону мутарҷимон хидматҳои бузургеро дар дарозии 100 соли фаъолияти ҳеш ба поён бурдааст. Ба таъбири дигар, нашрияи “Љумхурият” дар давоми фаъолияти яқасраи ҳеш баробари нақши муассир дар таҳаввули ҳаёти сиёсиву иҷтимоӣ ва фарҳангиву маърифатии кишвар ҳамчун мактаби неруманди адабӣ дар тарбияи суҳанварону суҳаншиносон саҳми бузург гузоштааст. Нашри махсули хомаи адибон, ҳосили нақду баррасиҳои олимони адабпажӯ ва суҳаншинос шореҳи он аст, ки воқеан нашрияи мазкур дар таҷассуми ҳаёти адабии кишвар, интишори самараҳои эҷодии суҳанварони наслҳои мухталиф

ва аз ин роҳ таъмини камолоти маънавии адибони кишвар ва тоҷикони ҷаҳон таъсири матлуб гузоштааст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Ойинаи миллат. Баҳшида ба 80 солагии “Ҷумҳурият”.- Душанбе: Эҷод, 2005.- 204 с.
2. Начот, Доро. Фарҳанги Доро. Луғатномаи барҷидаи тафсири ва решашинохтӣ (дар ду ҷилд). Зери назари академик Фарҳод Раҳимӣ. – Душанбе: Дониш, 2021.
3. Начот, Доро. Санъаткори мумтоз. / Тоҷикистони Советӣ. 30 сентябри соли 1980.
4. Начот, Доро. Мазраи шеър: яке даравгару дигаре хӯшачин”. / Тоҷикистони Советӣ. 28 апрели соли 1989.
5. Начот, Доро. Дидаҳо ашки сӯзон пурнам аст. / Тоҷикистони Советӣ. 15 феввали соли 1989.
6. 100 сол. Энциклопедияи «Ҷумҳурият» 1925-2025. -Душанбе: Эр-граф, 2025, 368 сах.

НАШРИЯИ “ҶУМҲУРИЯТ” МАКТАБИ КАМОЛОТИ МАЪНАВИИ АДИБОНИ ТОҶИК АННОТАТСИЯ

Мақола ба таҳқику баррасии нақши рӯзномаи “Ҷумҳурият” дар тарбияи адибони тоҷик дар даврони мухталифи таърихӣ баҳшида шудааст. Баррасиҳои анҷомдодаи муаллифи мақола муайян кардаанд, ки давоми солҳои тулонӣ ба идораи ин рӯзнома шоирони нависандагони зиёди тоҷик ҷалб шуда, ҳамчун кормандони он дар рушду нумуи фазои маънавии кишвар хидмат кардаанд. Афзун бар ин, нақши рӯзномаи “Ҷумҳурият” дар инъикоси муҳити адабӣ, равандҳои адабиётшиносӣ ва нақди адабии тоҷик низ хидмат карда, нахустин навиштаҳои нокидон ва адабпажӯхонро ҳам дар сафҳои худ нашр намудааст.

Калидвожа: “Ҷумҳурият”, адабиёти тоҷик, муҳити адабӣ, шоирону нависандагон, мактаби адабӣ, шеър, осори насрӣ, тарҷумаи бадеӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Нуралӣ Нурзод (Нуров Нуралӣ Норович) – доктори илмҳои филологӣ, профессор, директори институти илмӣ-тадқиқотии илмҳои ҷомеашиносии МДТ “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров. Тел: 992928763797, Email: nurali74@mail. ru.

“ДЖУМХУРИЯТ” – ШКОЛА ДУХОВНОГО РАЗВИТИЯ ТАДЖИКСКИХ ПОЭТОВ И ПИСАТЕЛЕЙ АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию и анализу роли газеты «Джумхурият» в воспитании таджикских писателей в разные исторические эпохи. Проведенные исследования автора статьи показывают, что на протяжении длительного времени к редакции этой газеты привлекались многочисленные поэты и писатели Таджикистана, которые, работая в ней, внесли свой вклад в развитие духовной атмосферы страны. Более того, роль газеты «Джумхурият» в отражении литературной среды, литературоведческих процессов и литературной критики

Таджикистана также была значительной, и она стала первой площадкой для публикации произведений критиков и литературоведов.

Ключевые слова: «Джумхурият», таджикская литература, литературная среда, поэты и писатели, литературная школа, поэзия, проза, художественный перевод.

Сведение об авторе: Нурали Нурзод (Нуров Нурали Норович) – доктор филологических наук, профессор, директор научно-исследовательского института общественных наук ХГПУ им. академика Бобаджона Гафурова. Тел: 992928763797, email: nurali74@mail.ru. Information about the author:

«JUMHURIYAT» – THE SCHOOL OF SPIRITUAL DEVELOPMENT OF TAJIK POETS AND WRITERS ANNOTATION

The article is dedicated to the study and analysis of the role of the newspaper "Jumhuriyat" in the education of Tajik writers throughout different historical periods. The research conducted by the author reveals that over a long period, many poets and writers from Tajikistan were involved in the editorial staff of this newspaper, contributing to the development of the spiritual atmosphere of the country. Furthermore, the role of "Jumhuriyat" in reflecting the literary environment, literary processes, and literary criticism in Tajikistan was also significant, and it became the first platform for publishing works of critics and literary scholars.

Keywords: "Jumhuriyat", Tajik literature, literary environment, poets and writers, literary school, poetry, prose, literary translation.

Information about the authors: Nuraly Nurzod (Nurov Nuraly Norovich) – Doctor of Philological Sciences, Professor, Director of the Research Institute of Social Sciences at Khujand State University named after Academician Bobajon Gafurov. Phone: 992928763797, email: nurali74@mail.ru

САҲМИ ВАСОИТИ АХБОРИ УМУМ ДАР СОХТМОНИ ОБЁРИИ ВОДИИ ВАХШ

Алимов Д.Х.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Мо – тоҷикон баъди ба даст овардани истиқлолият ба як давраи муҳими иҷтимоии таърихи худ, яъне давраи ҳештаншиносӣ дохил шудем. Дар ин давра мо бояд таърих ва тамаддуни ҳар як ғӯшаю канори ҷумҳуриамонро чуқуртар омӯзем ва бад-ин васила таърихи бузурги халқамонро боз ҳам ғанитар гардонем.

Обёрии ҷӯлу даштҳои Вахш дар солҳои сиёми қарни XX икдоми бузурги Ҳокимияти Шуравӣ ба шумор мерафт, Ин боиси он гардид, ки пахтаи навӣ аз ҳама пурқимати маҳиннаҳи мисрӣ ба шароити водӣ мутобиқ шуда, бомуваффақият нашъунамо ёбад. Ин масъала дар қарорҳои ҳокимияти Шуравӣ «Дар бораи ҳолат ва пешомадҳои саноати бофандагӣ» (3 майи соли 1929), «Дар бораи қори «Главхлопком» (Сарраёсати кумитаи пахта) (18 июли соли 1929) масъалаи марказӣ гардид [1, 21]. Дар онҳо ба Тоҷикистон, алаҳусус водии Вахш, диққати ҷиддӣ дода мешуд. Дар ин ҳуҷҷатҳо, аз ҷумла аҳамияти бағоят муҳим ва зарурати сохтмони системаҳои обёрӣ дар водӣ нишон дода мешуданд. Бо тасвиби ин қарорҳо ба сохтмони зарбдори умумиитифоқӣ – «Вахшстрой» ва аз худ қардани водии Вахш

барои парвариши пахтаи мисрӣ ибтидо гузошта шуд. Ба сохтмони "Вахшстрой" аввалинҳо шуда муҳоҷирон аз вилояти Кӯлоб, Қаротегин, ноҳияҳои камзамини қисмати шимолии Тоҷикистон ва аз Фарғона омаданд. Ба унвони роҳбарияти «Вахшстрой» аз кишварҳои гуногун мактубҳои бисёр меомад. Соҳибони мактубҳои меҳостанд, ки ҳамчун ихтиёриён дар ин сохтмони бузург ширкат варзанд [2, 185].

Дар сохтмони бомуваффақияти системаи ирригатсионии Вахш мақомоти таъбу наشري он таъсири бузурги ахлоқиву маънавий мерасониданд. Онҳо бо унвони «Ударник Вахшстроя» ба забони русӣ ва бо номи «Сохтмони зарбдори Вахш» ба забони тоҷикӣ интишор мегардиданд. Онҳо аслиҳаи тавоноии раёсати «Вахшстрой» маҳсуб мегаштанд. Таъбу наشري онҳоро ҳуди ҳаёт тақозо менамуд. Ҳаминро ба назар гирифта, Ҳукумати Тоҷикистон дар бораи дар «Вахшстрой» ҷоп намудани рӯзномаҳои маҳаллӣ 8-уми феввали соли 1931 қарор қабул кард [3]. Онҳо камбудию норасоии, саҳву хатоҳоро ошкор мекарданд, коллективи сершумори бинокоронро ба мусобиқаи байниҳамдигарӣ ва ҳаракати зарбдор, ба тезондани суръати корҳои сохтмонӣ ҳидоят ва сафарбар менамуданд. Дар саҳифаҳои рӯзномаҳо пешқадамони истеҳсолотро ҳамаҷониба ташвиқу тарғиб намуда, танбалону бепарвофалакдорро бераҳмона ба зерӣ тозиинаи танқид гирифта, унсурҳои душманона ғош карда мешуданд.

Рӯзномаҳо санҷишҳои назоратӣ мегузарониданд, рафту суръати корҳоро дар иншооту каналҳо дида баромада, ҳолати нақлиёту механизм ва шароитҳои маданият маишии коргаронро тафтиш мекарданд. Корнамоии аввалини вахшстройчиён ва ободкунандагони замини навро нахустин бор дар саҳифаҳои рӯзномаҳои «Сохтмони зарбдори Вахш» ва «Ударник Вахшстроя» ҳақбинона тасвир намуда буданд [5].

Ҳабару мақолаҳои ин рӯзномаҳо ба солномаи меҳнатии Тоҷикистон саҳифаи пуршарафе зам намуда, боиси сазовор гаштан ба ҳурмати бузург ва ифтихори халқ шуда буд. Рӯзномаи «Сохтмони зарбдори Вахш» дар саҳифаҳои худ меҳнати қаҳрамононаи бунёдкоронро дар ин сохтмони бузург, ки дар таърихи кашфи замини бесамар бемисл буд, воқеъбинона инъикос мекард [3].

Ҳамин таъсири рӯзномаи номбурда сабаби мустаҳкамии дӯстии байналмилалӣ гардид, шаъну шарафи созандагони ҳаёти навро боз ҳам возеҳу равшантар нишон медод.

Дар бораи тавлиди номи рӯзномаи «Вахшстрой» В.Г. Коночкин чунин ёдовар мешавад: «Рақами аввали рӯзномаи деворӣ моҳи майи соли 1931 дар қитъаи асосӣ нашр гардид. Ба ҷоп омода сохтану ороиши онро Леонид Немковский ва ман ба ҷо овардем. Аз байни пешниҳодҳои гуногун номи «Ударник Вахшстроя»-ро интихоб намудем. Ин унвон баъдан рӯзномаи таъбу наشري «Вахшстрой» гардид» [6, 36].

Дар бораи наشري нахустрақами рӯзнома ӯ чунин нигошта буд: «Аз Л.В. Немковский муншии ҳайати ташкилии кумитаи комсомолӣ, С. К. Калижнюк - муовини сардори сохтмон оид ба масъалаҳои механикӣ ва В.Г. Коночкин - узви ҳайати ташкилии кумитаи комсомолӣ, ҳайати таҳририяи сохтмон ба вучуд омад. Онҳо мақолаву гузоришҳои муҳбирони коргарро ҷамъ оварданд, таҳрир ва ба ҷоп омода карданд. Л.В. Немковский маводи ҷопиро гирифта, ба Сталинобод рафт. Ҳуруфчинӣ ва ҷопро ҷавонони корхонаи наشريёт ба ҷо оварданд». Бад-ин тартиб, рақами аввали рӯзномаи «Ударник Вахшстроя» тавлид гардид. Воқеан, онро бевосита дар сохтмон аз ҷоп баровардан мувофиқи мақсад буд. Вале ин кор душвории зиёде дошт. Дар Сталинобод таҷҳизоти ҷопӣ ва дигар воситаҳои зарурӣ набуданд. Нашриёти осеъимии Тошканд ба ёрии сохтмончиён омад. Он ҷопхонаро бо таҷҳизот, дастгоҳу ҳуруфчинҳо таъмин намуд [4, 23].

Дар таъбу наشري «Ударник Вахшстроя» ҳамчунин, мақомоти осеъимии Тошканд, баҳусус муншии кумитаи ҳизбии шаҳри Тошканд Кронберг, ки дар конференсияи дуҷуми ҳизбии «Вахшстрой» (11-13- уми январӣ соли 1932) ҳузур дошт, ёрии калон расонидааст. Ӯ ба сохтмон муҳаррир ва ду муҳбир фиристод. «Ударник Вахшстроя»-

ро Семён Ляхович тахрир мекард. Рӯзномаи «Ударник Вахшстроя» дар сафарбарии омма баҳри иҷрои супоришҳои бинокорон, ки ибтидои соли 1932 ташкил карда шуд, нақши калону назаррас бозид [7, 16].

Он дар байни коргарони тоҷик ва миллатҳои маҳаллӣ шуҳрати тамои дошт. Василий Григоревич Коночкин, Дмитрий Илич Гойфман, Антонина Степанова, Николай Тимофеев, Иван Уривков, В. Чурсин ва В. Нагел ходимони адабии «Ударник Вахшстроя» буданд [9, 12].

Рӯзномаи сертеъдоди «Сохтмони зарбдори Вахш»-ро аз рӯзи таъсисаш то миёнаҳои соли 1933 Насрулло Абдуллоев тахрир мекард [8, 14]. Баъд ӯро ба вазифаи мудири шуъбаи ҷавонони нашриёти давлатии Тоҷикистон гузарониданд. Ба вазифаи муҳаррири рӯзномаи «Сохтмони зарбдори Вахш» ҷавони далеру донишманд Мирсаид Миршакар таъин гардид. Шоири бузурги тоҷик ғаъолияти хешро, асосан давраи ҷавонияшро дар ҳамин водӣ гузаронид.

Дар ҳақиқат Вахшонзамин сарчашмаи илҳами ӯ гардида буд. Ӯ дар хотираҳои худ менависад: “ ба ҳамсолони ман бахти бузурги иштирок намудан дар сохтмони бузурги асри XX – “Вахшстрой” муяссартгашт. Дар ин сохтмон мо дӯстиро бо миллатҳои гуногун пайвастем. Водии Вахшро ман мучассамаи зиндаи дӯстии башардӯстона ва бародарии халқҳои Ватани паҳноварамон ҳисоб мекунам. Системаи нодири обёрикунии ин водиро намоёндагони тамоми миллатҳои Иттиҳоди Шуравӣ сохтанд. Ин анъанаи бузургро онҳо дар дигар сохтмонҳои бузурги асри XX низ идома доданд. Сохтмонҳои нодири аср: нерӯгоҳҳои Сарбанд, Норак, Роғун, корхонаҳои электрохимиявии Ёвон, нуриҳои азотии Вахш, алюминии Турсунзода идомаи сохтмони “Вахшстрой” мебошанд” [10, 11].

Рӯзномаи «Сохтмони зарбдори Вахш» ташкилотчиҳои ҳаракати меҳнати зарбдорона ва мусобиқа маҳсуб мегашт, ғояҳои манфиатбахшу судманди обёрӣ, инкишофи вусъати усулҳои кори ҳаракати зарбдориеро, ки ба бомуваффақият анҷом ёфтани сохтмон мусоидат менамуданд, ташвиқи тарғиб мекард. Ҳамзамон, рӯзнома ба муқобили зараррасонону зиёнкорон, коршиканону қаллобон ва танбалону коргурезон, ки ба сохтмон ҳалал мерасонданд, муборизаи беамон мебуд.

Албатта, корнамоиҳои бузурги сохтмончиёни “Вахшстрой”-ро дигар рӯзномаҳои маҷаллаҳои марказӣ, аз ҷумла рӯзномаҳои «Правда», «Известия», «Сельская жизнь», «Тоҷикистони Советӣ», «Комсомоли Тоҷикистон», «Коммунист Таджикистана» ва маҷаллаҳои «Коммунист», «Вестник ирригации», «Гидротехника и мелиорация», «Хлопковое дело», «Хлопководство», «Сельское хозяйство Таджикистана» ва ғайраҳо дар саҳифаҳои худ тарғибу ташвиқ мекарданд, аммо саҳми рӯзномаҳои ҳуди сохтмончиён – “Сохтмони зарбдори Вахш” ва “Ударник Вахшстроя” дар пешрафти ин сохтмони бузурги аср бениҳоят назаррас аст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Абдурашитов Ф. М. Развитие ирригации и освоения новых земель в Вахшской долине (1960-1985 гг.): дисс... канд. ист. наук / Абдурашитов Фозил Маматович. – Душанбе, 1999. – 151 с.
2. Алимов Д. Х. К вопросу о роли борьбы таджикского народа за освоение целинных земель Вахшской долины в 1930-е годы / Д. Х. Алимов // Наука и школа. – 2013. – №6. – С.184-188.
3. Алимов Д. Саҳми рӯзномаҳои дар обёрии водии Вахш // Хатлон. – 2013. – 5 нояб.
4. Кошкин В. Вахшская оросительная система/ В. Кошкин. – Душанбе, 1967. – 85 с.

5. Миршакар М. Ленивая степь [Текст] / М. Миршакар // Коммунист Таджикистана. – 1964. – 11 окт.
6. Миршакар, М. Хотироти рӯзҳои аҷиб / М. Миршакар // Садои Шарқ. – 1971. – №12. – 35-42.
7. Набиев Р.Н. Гордость республики / Р. Н. Набиев//Золотая долина. – Душанбе: Ирфон, 1984. – С.3-25.
8. Нальский Я.В. В долине Вахша. Очерк/ Я. В. Нальский. – Сталинабад: Таджгиз, 1951. – 48 с.
9. Саидов М. Трудящиеся Таджикистана в борьбе за освоение Вахшской долины и создание в ней базы тонковолокнистого хлопчатника: автореф. дисс. ...канд. ист. наук/ Саидов Мирхан Саидович. – Сталинабад, 1956. – 21 с.
10. Хамидов Ф. М. Из истории строительства Вахшской ирригационной системы: автореф. дисс. ... канд. ист. наук / Хамидов Фуркат. – Худжанд, 1998. – 26 с.

САҲМИ ВАСОИТИ АХБОРИ УМУМ ДАР СОХТМОНИ ОБЁРИИ ВОДИИ ВАХШ АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур муаллиф кӯшиш намудааст, оиди саҳми васоити ахбори умум дар сохтмони шабакаҳои обёрии Вахшстрӣ таҳқиқоти илмӣ барад.

Аз ҷумла муаллиф қайд менамояд, ки обёрии даштҳои Вахш дар солҳои сиёми қарни XX-ро, ки иқдоми бузурги Ҳокимияти Шуравӣ ба шумор мерафт ва боиси он гардид, ки пахтаи навӣ аз ҳама пурқимати маҳиннаҳои мисрӣ ба шароити водӣ мутобиқ шуда, бомуваффақият нашъунамо ёбад, нишон диҳад.

Дар охир муаллиф ба ҷунин ҳулоса меояд, ки обёрӣ намудани даштҳои обталаби водии Вахш ва парвариш намудани навӣ пахти маҳиннаҳои мисрӣ боиси пешравии вазъи иқтисодии минтақа гардид.

Калидвожа: обёрӣ, пахтаи маҳинна, муҳоҷирати аҳоли, сохтмони Вахшстрӣ, азхудкунии заминҳои навқорам, заминҳои кишоварзӣ, иқтисодиёт.

Маълумот дар бораи муаллиф: Алимов Давлаталӣ Халилович – Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”, доктори илмҳои таърих, профессор, мудири кафедраи таърихи умумӣ. Суроға: 735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Хатлон, ш. Бохтар, кӯчаи Айни, 67. E-mail: adavlatali@mail.ru, Телефон: 919-36-35-44.

ВКЛАД СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ИРРИГАЦИОННОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО ВАХШСКОЙ ДОЛИНЫ АННОТАЦИЯ

В данной статье автор попытался провести научные исследования о вкладе средств массовой информации в строительство ирригационных сетей Вахшстроя.

В частности, автор отмечает, что орошение вахшских степей в тридцатые годы XX века стало великим шагом советской власти, приведшим к тому, что самый ценный сорт египетского тонковолокнистого хлопка адаптировался к условиям долины и успешно рос.

В заключение автор делает вывод, что орошение равнин долины Вахш и выращивание тонковолокнистого египетского хлопка привели к улучшению экономической ситуации в регионе.

Ключевые слова: орошение, тонковолдокнистый хлопок, миграция населения, строительство Вахшстроя, освоение новых земель, сельскохозяйственные угодья, экономика.

Сведение об авторах: Алимов Давлатали Халилович – Бохтарский государственный университет им. Носира Хусрава, доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой всеобщей истории. Адрес: 735140, Чумхурй Таджикистан, Хатлонская область, г. Бохтар, ул. Айни, 67, E-mail: adavlatali@mail.ru, Телефон: 919-36-35-44.

MEDIA CONTRIBUTION TO THE IRRIGATION CONSTRUCTION OF THE VAKHSH VALLEY ANOTATHION

In this article, the author has attempted to conduct scientific research on the contribution of the media to the construction of irrigation networks in Vakhshstroy.

In particular, the author notes that irrigation of the Vakhsh steppes in the thirties of the twentieth century was a great step of the Soviet government, which led to the fact that the most valuable variety of Egyptian fine-fiber cotton adapted to the conditions of the valley and successfully grew.

In conclusion, the author concludes that irrigation of the plain of the Vakhsh valley and the cultivation of fine fibrous Egyptian cotton have led to an improvement in the economic situation in the region.

Keywords: irrigation, fine-fiber cotton, population migration, construction of a Vakhshstroy, development of new lands, agricultural land, economy.

Information about the author: Alimov Davlatali Halilovich – Bokhtars state university of Nosir Husrav of the Republic of Tajikistan, applicant to the Department of General History. Address: 735140, Republic of Tajikistan, Khatlon Region, Mr. Bokhtar, Ayni St., 67. E-mail: adavlatali@mail.ru. Phone: 919-36-35-44.

НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММАИ ЧОПИИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН ДАР ИНЪИКОСИ ИНТИХОБОТИ ВАКИЛОНИ ХАЛҚ (ДАР МИСОЛИ ИНТИХОБОТИ СОЛИ 2025)

**Маъмурзода Н.М.
Сармуҳаррири рӯзномаи “Хатлон”
(Тоҷикистон)**

Дар шароити муосири рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва таҳкими пояҳои давлатдорӣ демократӣ нақши воситаҳои ахбори омма, бахусус ВАО-и маҳаллӣ, дар танзими муносибатҳои сиёсӣ ва ташаккули афкори умум аҳамияти хоса касб мекунад. Ин нақш ҳангоми баргузори маърақаҳои муҳими сиёсӣ, аз ҷумла интихоботи вакилони халқ дучанд мегардад. Зеро маҳз ВАО ҳамчун пули иртиботи миёни шаҳрвандон ва мақомот метавонанд заминаи иттилоотии раванди интихоботро фароҳам оварда, иштироки ғайри мардумро таъмин созанд.

Расонаҳои маҳаллӣ, ки аз наздик бо воқеияти ҷамъиятӣ ва сиёсӣ ошноанд, кодиранд мавзӯҳоро дақиқтар ва ба таври боварибахш инъикос намоянд. Онҳо ҳамчун василаи муҳими ташвиқи тарғибот, ошкор намудани мушкилот ва таҳкими масъулияти шаҳрвандӣ дар баланд бардоштани дараҷаи огоҳии интихобкунандагон, бавижа дар сатҳи маҳаллӣ, саҳми назаррас мегузоранд.

Маҳз тавассути таҳлили фаъолияти ВАО-и маҳаллӣ дар маърақаҳои интиҳоботӣ имкон аст равандро демократӣ, сатҳи шаффофияти интиҳобот ва иштироки шаҳрвандон арзёбӣ гардад. Аз ин рӯ, омӯзиши таҷрибаи корбурди воситаҳои иттилоотии маҳаллӣ дар равандро сиёсӣ, бахусус интиҳоботи вакилони халқ, барои таҳияи стратегияҳои муосири иттилоърасонӣ ва таҳкими заминаҳои ҳокимияти мардумӣ зарур ва саривақтӣ мебошад.

“Агитатсияи сиёсӣ мафҳуми дақиқ муайяншуда мебошад. Фаъолияти ташвиқотии воситаҳои ахбори омма ва рӯзманигорон дар ҷараёни маъракаи интиҳоботӣ мутобиқи низомномае сурат мегирад, ки дар санадҳои меъёрӣ муфасссал тасвир ёфтааст. Риоя накардани ин тартиб пайомадҳои ҷиддии ҳуқуқӣ дошта метавонад, дар ҳоле ки риояи дақиқи он имкон медиҳад, ки амалҳо барномарезишуда, самаранок ва бо масъулияти иҷтимоӣ иҷро шаванд” [7, с.27].

Дар фаъолияти васоити ахбори омма, бахусус матбуоти даврии маҳаллӣ, тарғиб ва ташвиқи интиҳобот на танҳо ҳамчун вазифаи иттилоотӣ, балки ҳамчун механизми таъсиррасонӣ ба афкори интиҳобкунандагон баррасӣ мешавад. Аз нигоҳи мо, ВАО бояд дар доираи маърақаҳои сиёсӣ, аз ҷумла интиҳобот, ҳамчун майдони озоди мубодилаи афкор ва ташаккули фарҳанги сиёсӣ амал кунанд. Ин дидгоҳ дар воқеияти Тоҷикистон ҷойи назаррас дорад, ки дар он расонаҳои маҳаллӣ дар заминаҳои то ҷое маҳдуди техникӣ ва молиявӣ, вале бо ангезаи баланди иҷтимоӣ фаъолият мекунанд.

Таҳқиқ нишон медиҳад, ки дар сатҳи вилоят ва шаҳру ноҳияҳои Хатлон нашрияҳои даврӣ, телевизион ва радиои маҳаллӣ зимни интиҳоботи вакилони халқ бештар рӯ ба муаррифии барномаҳои ҳизбӣ, шиносоии ҷомеа бо шахсият ва барномаи номзадҳо ва равшан намудани муҳтавои қонунгузорӣ меоранд. Ин барои ба вуҷуд овардани муҳити иттилоотӣ, ҳамзамон ҷиҳати баланд бардоштани дараҷаи маърифати ҳуқуқии интиҳобкунандагон муҳим аст. Ба гуфти муҳаққиқи рус И. Засурский, «ҷомеае, ки расонаҳои озоду фаъл дорад, имкони баргузориҳои интиҳоботи демократӣ ва шаффофро бештар таъмин мекунад» [2].

Тавре ки аз гузориши Комиссияи марказии интиҳобот ва раёйпурсии Тоҷикистон (КМИРТ) бармеояд, ҷиҳати таъмин намудани шаффофият дар раванди ташкил ва баргузориҳои интиҳоботи соли 2025 Комиссияи марказӣ аз платформаҳои иттилоотӣ ва усулҳои ҷадиди ҳамкорӣ бо ВАО истифода намудааст. Бо ин мақсад маркази матбуотии муваққатии КМИРТ ташкил ва сомонии ин ниҳод фаъл гардонида шуда, дар он иттилооти зарурӣ оид ба фаъолияти Комиссия ва умуман раванди интиҳобот сари вақт ҷой дода шуданд. Замимаи мобилии «Интиҳоботи вакилони халқ-2025» коркард ва мавриди истифода қарор гирифт, ки он хусусияти иттилоотӣ дорад.

Тибқи иттилои расмӣ, КМИРТ доир ба масъалаҳои интиҳобот бо аҳоли зиёда аз 70 вохӯрӣ ва машғулият гузаронида, дар рӯзномаю маҷаллаҳо наشري зиёда аз 40 мақолаю мусоҳибаҳо ташкил намуд.

Барои шарҳи давраҳои раванди интиҳобот, бахусус ҳуқуқи интиҳоботии шаҳрвандон тариқи воситаҳои ахбори оммаи ҷумҳуриявӣ: дар сомонии Агентии миллии иттилоотии “Ховар”, нашрияҳои “Ҷумҳурият”, “Садои мардум”, “Халқ овози”, “Народная газета” ва рӯзномаҳои вилоятию ноҳиявӣ гӯшаи “Интиҳоботи вакилони халқ-2025” ташкил шуда, зиёда аз 730 мавод нашр гардид.

Ба тақвияти ин амал тавассути шабакаҳои телевизионии “Тоҷикистон”, “Ҷаҳоннамо”, “Сафина”, “Синамо”, “Илм ва табиат”, “Душанбе HD”, телевизионҳои Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳои Суғду Хатлон, шаҳри Кӯлоб оид ба раванди интиҳобот зиёда аз 690 намоиш пахш гардид. Аз ин шумора даҳҳо намоиш бо тарҷума барои шахсони дорои имконияташон маҳдуд пешниҳод карда шуд.

Ба воситаи радиоҳои “Тоҷикистон”, “Фарҳанг”, “Овози тоҷик”, “Садои Душанбе” ва радиоҳои вилоятӣ зиёда аз 490 маводи иттилоотӣ садо доданд. Ҳамчунин роликҳои телевизионӣ ба таври мунтазам нишон дода шуда, лавҳаҳои радиой пайваста паҳш гардиданд. Дар давраи интиҳобот дар ҷумҳурӣ ба воситаи 1480 нуктаи радиошунавонӣ (радиоузел) иттилоот дар бораи раванди интиҳобот ва ҳукуқҳои интиҳобкунандагон паҳн карда шуд.

Комиссияи марказӣ дар сомонаҳои иҷтимоии “Фейсбук”, “Инстаграм”, “Телеграм”, “Ютуб” саҳифаҳои алоҳидаро кушод, ки дар натиҷа зиёда аз як миллиону 750 ҳазор нафар бо маводи иттилоотии интиҳоботӣ шинос шуданд. Бояд таъakkур дод, ки иттилоот дар бораи чараҳои омодагӣ ва раванди интиҳобот дар зиёда аз 30 сомонаи ватанӣ ва хориҷӣ инъикос гардид [6].

Дар вилояти Хатлон, ки яке аз бузургтарин воҳидҳои маъмурии Тоҷикистон мебошад, матбуоти даврии маҳаллӣ ҳамчун манбаи асосии иттилоотӣ сиёсӣ ва омили ташаккули афкори ҷамъиятӣ амал мекунад. Тибқи таҳлилҳо, нашрияҳои вилоятӣ “Хатлон”, “Новий Хатлон”, “Дӯстлик” дар фосилаи аз тасвиби фармони Президенти мамлакат “Дар бораи таъини интиҳоботи даъвати нави Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Маҷлисиҳои маҳаллии вакилони халқ” аз 4.12.2024, то рӯзи эълони натиҷаҳои интиҳобот, яъне 3.03.2025, силсилаи маводҳои хабарӣ, маърифатӣ, тарғиботӣ ва таҳлилиро ба таъъ расониданд. Дар ин марҳила дар саҳифаҳои ҷопӣ, инчунин дигар платформаҳои иттилоотии рӯзномаи “Хатлон” беш аз 110 мавод, дар нашрияҳои “Новий Хатлон” зиёда аз 30 ва “Дӯстлик” наздики 25 маводи ғуноғунжанр интишор ёфтааст.

Ин редакцияҳо тибқи Тартиби иштироки намояндагони воситаҳои ахбори оммаи маҳаллӣ дар интиҳоботи вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [8], ҳуҷҷатҳоро барои бақайдгирии намояндаи худ ба комиссияҳои ҳавзавии интиҳобот оид ба интиҳоботи вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон манзур намуда, дар асоси натиҷаи санҷиши ҳуҷҷатҳои пешниҳодгардида ба хабарнигорони худ шаҳодатномаи шакли муқаррарнамудаи Комиссияи марказии интиҳобот ва раёйпурсиро дастрас намуданд. Шаҳодатномаи мазкур ба намояндагони воситаҳои ахбори оммаи маҳаллӣ ҳуқуқ дод, ки давраи омодагӣ ва гузаронидани интиҳоботро бемамониат инъикос намоянд.

Мутобиқи банди 6-и тартиби мазкур, “қабули ҳуҷҷатҳои воситаҳои ахбори оммаи маҳаллӣ барои бақайдгирӣ 20 рӯз пеш аз интиҳобот анҷом меёбад” [8]. Якҷанд расонаи хабарии ватанӣ ва хориҷӣ, аз ҷумла агентии иттилоотии “Азия-плюс”, радиои “Озодӣ” ва “Би-Би-Си” бинобар саривақт пешниҳод накардани ҳуҷҷати намояндагони худ ба Комиссияи марказии интиҳобот, натавонистанд, ки аз аккредитатсия гузаранд. “Азия-Плюс” дар як матлаб навишт, ки нимаҳои моҳи февралӣ соли равон барои дарёфти иттилоъ ба Комиссияи марказии интиҳобот ва раёйпурсии Тоҷикистон муроҷиат кардааст: “...вале аз ин ниҳод ғуфтанд, ки “шумо ҳаққи инъикоси интиҳоботро надоред, чунки барои дарёфти парвона ба ин ниҳод муроҷиат накардаед”. Ҳамин тариқ, ин ниҳод ба “Азия-Плюс” иттилоъ намедихад ва барои дарёфти он тавсия медиҳад, ки ба расонаҳои сабтиномшуда муроҷиат кунем. Аз ин ниҳод ғуфтанд, муҳлати охирини гирифтани иҷозатнома ё парвона 10-уми феврал муайян гардида буд. Ин дар ҳолат, ки тибқи қонунгузорӣ тартиб ва муҳлати гирифтани иҷозатнома бояд пешакӣ эълон мешуд. Аммо ин эълон танҳо дар як ғушаи ноаёнӣ сомонаи КМИР нашр шуда, расонаҳо расман огоҳ нашуда буданд” [9].

КМИРТ ба ин расонаҳо тавсия дод, ки маълумоти мавриди таваҷҷуҳро аз сомонаи расмӣ Комиссияи марказии интиҳобот ва расонаҳое, ки аккредитатсия шудаанд, дастрас намоянд.

Раванди интиҳобот барои ҷомеа ва ҳар як субъекти дар он ширкаткунанда, аз он ҷумла воситаҳои ахбори омма, дорои ҷаҳорҷубаи муайяни қоидаҳо ва муҳлати

муайяни вақт буда, тақозо менамояд, ки онҳо риоя карда шаванд. Бенизомӣ дар интиҳобот қабул нест. Дар ҳолати сар задани бенизомӣ дар пешбурди мубориза ва мушоҳидаи раванди он моҳияти аслии интиҳобот вайрон мешавад. Маҳз аз ҳамин сабаб қувваҳое, ки вориди маъракаи интиҳобот мешаванд, риояи қоидаҳои муайяншударо бояд таъмин намоянд.

Ба андешаи профессор Махфират Хидирзода, таъминоти иттилоотии раванди интиҳобот ба камолоти сиёсӣ ва ҳуқуқии ҷомеа дар раванди интиҳобот мусоидат мекунад. “Иттилоот ҳамчун василаи муҳими ташаккулдиҳандаи фазои интиҳоботӣ ба шумор меравад ва бидуни он тасаввур кардани маъракаи интиҳобот номумкин аст. Зеро маҳз дар заминаи иттилооти бадастомада имконияти интиҳоб ба вучуд меояд. Аҳамияти ин омил дар замони ҷомеаи иттилоотӣ муҳим мебошад. Васеъшавии имкониятҳои иттилоотӣ, зиёдшавии манбаъҳои иттилоотӣ ва дастрасии осон ба онҳо имконият медиҳад, ки шахс иттилооти пурра ва даркориро дар бораи номзад ва ё ҳизби сиёсӣ дастрас намояд” [4, с.93-94].

Бо дарназардошти даврияти маҳдуди ҷопи нашрияҳо, ки ҳафтае як-ду маротиба ба таъбир мерасанд, аҳли эҷоди рӯзномаҳои вилоятӣ барои бозтоби раванди интиҳобот аз платформаҳои онлайнии худ, сомонаи интернетӣ ва саҳифаҳои расмиашон дар шабакаҳои иҷтимоии фэйсбук, инстаграм, мессенҷери телеграм фаровон истифода намуданд.

Дар шароити ҷомеаи иттилоотӣ аксари интиҳобкунандагон маълумотро дар бораи раванди интиҳобот, номзадон ва барномаҳо аз ВАО мегиранд. Бинобар ин, ВАО таваҷҷуҳи мардумро ба интиҳобот зиёд карда, бо пешниҳоди далелу мисолҳо ва баррасиҳои таҳлилӣ, интиҳобкунандагонро ба иштирок дар интиҳобот ҳидоят мекунад. Масалан, дар мақолаи таҳлилии “Интиҳобот ва нақши он дар рушди ҷомеа” муаллиф аҳамияти иштироки масъулиятшиносона ва фаъолонаи аҳолиро дар ин маъракаи сиёсӣ чунин асоснок мекунад: “...бетарафӣ дар интиҳобот ба усули ширкати фаъоли интиҳобкунандагон дар интиҳобот муҳолиф буда, баъзан оқибати ноговор низ дорад. Масалан, тибқи муқаррароти моддаи 48 Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интиҳоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» интиҳобот дар ҳавзаи якмандатии интиҳобот он гоҳ баргузорнашуда ҳисобида мешавад, ки дар он камтар аз нисфи интиҳобкунандагони ба рӯйхат дохилшуда иштирок карда бошанд. Ба ҳамин мазмун моддаи 43 Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интиҳоботи вакилон ба маҷлисиҳои маҳаллии вакилони халқ» меъёр пешбинӣ намудааст. Зоҳир шудани чунин ҳолат боиси таъйини интиҳоботи такрорӣ мегардад. Бояд қайд намуд, ки баргузориҳои маъракаҳои интиҳоботӣ аз ҳисоби буҷети давлатӣ маблағгузорӣ шуда, хароҷоти зиёдеро тақозо менамоянд. Дар сурати таъйини интиҳоботи такрорӣ зарурати харчи иловагии маблағҳои буҷетӣ рӯйи қор меояд, ки чунин ҳолат ҳарчанд мувофиқ ба нишондодҳои ҷомеаҳои демократӣ бошад ҳам, чандон мувофиқи мақсад нест. Зеро, агар шаҳрвандони кишвар дар интиҳоботи асосӣ фаъолона ширкат намоянд, зарурати баргузориҳои интиҳоботи такрорӣ истисно мешавад ва маблағҳои буҷетӣ захира шуда, метавонанд дар соҳаҳои дигари хоҷагии халқ, махсусан самти таъминоти иҷтимоии шаҳрвандон масраф шаванд” [10].

Муаллифи мақолаи “Интиҳобот ва рушди демократия дар Тоҷикистон” бо таъкид ба иштироки ихтиёрӣ ва озодаи шаҳрвандон дар интиҳобот, ки тавсифи демократия ва риояи принципҳои демократӣ мебошад, шаҳрвандонро барои иштироки фаъолона дар ин маъракаи муҳими сиёсӣ ташвиқ мекунад: “Иштироки сиёсӣ нишонаи масъулияти шаҳрвандии субъектони сиёсат буда, ҳавасмандии онҳоро ҷиҳати ширкат дар қабули қарорҳои сиёсӣ, таъмини мардумсолорӣ ва амалӣ намудани ҳуқуқҳои худ баҳри иброи озодаи ақида ифода мекунад. Дар ҳама ҳолат иштироки фаъолонаи шаҳрвандон ба густариши робита байни онҳо ва ҳокимият

мусоидат намуда, чихати таҳкими заминаҳои рушди демократӣ роҳро ҳамвор месозад” [5].

Хабарнигорони рӯзномаи “Хатлон” бо ишора ба он ки зан ҳамчун модар, омӯзгор ва роҳнамои наслҳо дар ташаккули фарҳанги овоздихӣ нақши муассир дорад, ба ташвиқи занон барои иштирок дар овоздихӣ ва раванди интиҳоботӣ пардохта, онро яке аз самтҳои муҳимми тақвияти демократия ва рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ арзёбӣ мекунанд. Дар маводи “Интиҳоби ояндаи шоиста” чунин таъкид меравад: “Бояд дар хотир дошт, ки на дар ҳамаи кишварҳои ҳатто мутараққии олам шаҳрвандон ҳуқуқи баробару озоди интиҳоб шудан ва интиҳоб карданро доранд. Сокинони бешаҳрвандӣ, занон, аз рӯйи ирку наҷод имконияти дар маъракаи интиҳобот ширкат намуданро надоранд” [3].

Дар Тоҷикистон аксарияти аҳолиро ҷавонон ташкил медиҳанд. Аз ин рӯ, иштироки онҳо дар интиҳобот метавонад натиҷаҳои онро муайян созад. Бо инобати ин воқеият, масъулони ҳавзаҳои интиҳоботӣ дар ҳамкорӣ бо матбуоти даврии маҳаллӣ аудиторияи ҷавонро барои иҷрои масъулияти шаҳрвандиашон, яъне иштирок дар интиҳоби вакилони арзанда ва созанда ташвиқ намуданд. “Ҷавонон беш аз 60%-и аҳолии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд. Ин омор нишон медиҳад, ки нақши ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ, аз ҷумла дар интиҳобот, хеле муҳим аст. Дар шароити ҷаҳони муосир, ки ҷолишҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва экологӣ афзоиш ёфтаанд, иштироки ҷавонон дар интиҳобот на танҳо ҳаққи конститутсионӣ, балки нишонаи зиракии сиёсӣ ва иродаи устувори онҳо мебошад... Ҳар овози додаи онҳо саҳме дар сохтани Тоҷикистони муосир ва орзуву ормонҳои насли оянда аст. Ин масъулиятро бо ифтихор ва зиракии баланд иҷро кардан муҳим мебошад. Танҳо бо иттиҳоду ҳамбастагии ҷавонон ва иштироки фаъоли онҳо дар равандҳои сиёсӣ мо метавонем рушди устувори кишвари худро таъмин намоем ва Тоҷикистонро ба давлати боз ҳам шукуфон табдил диҳем” [1].

Мақолаҳои коршиносони дигар, аз ҷумла И. Самадзода “Интиҳобот - падидаи муҳимми демократия”, М. Раҳмонов “Интиҳобот-2025 дар Тоҷикистон - кафили рушду ободии мамлакат ва осоиши наслҳои ояндаи кишвар”, Ф. Баротова “Нақши ҷавонон дар интиҳоботи вакилони халқ”, С. Рустам “Маъракаи интиҳобот – панҷсолаи рушди ҳокимиятдории халқ”, Н. Зокирзода “Иштирок дар интиҳобот масъулияти бузурги шаҳрвандӣ аст” ва ғайра низ оҳанги ташвиқотӣ дошта, дар онҳо ин мазмун қайд шудааст, ки дар замони муосир интиҳобот яке аз унсурҳои ҷудонопазири ҳаёти сиёсӣ ҷамъиятии кишварҳои ҷаҳон буда, вазифаи асосӣ ва муҳимтарини он аз қонунӣ гардонидани ҳокимияти мавҷуда иборат мебошад. Бо роҳи гузаронидани интиҳобот мардум намояндагони худро барои иҷрои вазифа ва мансабҳои муайяни давлатӣ интиҳоб менамоянд. Ифодаи олии бевоситаи ҳокимияти халқ раёйпурсии умумихалқӣ ва интиҳобот аст.

Таҳлил муайян намуд, ки маводи аз чараёни омодагиҳо ва баргузории интиҳоботи вакилони халқ таҳиякардаи хабарнигорони касбии рӯзномаи “Хатлон” бештар ҳислати иттилоотӣ дошта, аломатҳои равшани табиғу ташвиқ ба мушоҳида намерасад (“Овоздихии солмандон ва шаҳрвандони имконоти ҷисмониашон маҳдуд”, “Аксҳо аз рафти интиҳоботи парлумонӣ дар Сафорати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Федератсияи Русия”, “Раиси вилояти Хатлон Давлаталӣ Саид ба қитъаи овоздихӣ омада, ба ҳизб ва номзади арзанда овоз дод”, “Натиҷаҳои пешакии интиҳоботи вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон эълон гардид”, “Нозирони ИДМ раванди интиҳоботро мусбат арзёбӣ карданд”, “Аввалин интиҳобкунандагони ҷавон қадрдонӣ шуданд”, “Мушоҳидони байналмилалӣ аз участкаҳои интиҳоботӣ дар Бохтар دیدан карданд”, суратгузориҳо аз раванди овоздихӣ дар участкаҳои интиҳоботии воқеъ дар хориҷи мамлакат ва м.и.), яъне меъёрҳои касбии нигориш нисбатан риоя гардидаанд.

Дар натиҷаи омӯзиши муҳтавои матбуоти даврии вилояти Хатлон вобаста ба масъалаи интиҳоботи вакилони халқ-2025, ҷанбаҳои асосии бозтоби ин маъракаи муҳими сиёсӣ муайян карда шуданд:

1. Инъикоси барнома ва мавқеи номзадҳо: нашрияҳои ҷопӣ бо мусоҳиба ва баррасии барномаҳои номзадҳо ба интиҳобкунандагон имкон доданд, ки оид ба шахсият ва афкори сиёсии онҳо маълумоти муфасссал дарёфт кунанд.

2. Таъмини шаффофияти интиҳобот: ВАО-и ҷопӣ бо нашри маводи таҳлилӣ, видео ва суратгузориҳо дар бораи ҷараёни интиҳобот, риояи қонунгузорӣ ва ҳузури мушоҳидони миллию байналмилалӣ, шаффофият ва қонуниятро инъикос намуданд.

3. Рақобати солими сиёсӣ: ба воситаи нашри барномаҳои пешазинтиҳоботии ҳамаи ҳизбҳои сиёсии дар интиҳобот ширкаткунанда ВАО муҳити рақобати солимро ташвиқ намуда, ба интиҳобкунандагон имкон доданд, ки дар бораи ҳизбҳо ва номзадҳои арзанда тасмим гиранд.

4. Яке аз хусусиятҳои муҳими матбуоти маҳаллӣ ин фарогирии доираи маҳдуди хонандагон аст. Нашрияҳои вилоятӣ ва шаҳрӣ бештар ба мушкilot, талабот ва виваҷҳои маҳаллии интиҳобот тавачҷуҳ зоҳир мекунанд.

Онҳо аз аввал то анҷоми маъракаи интиҳоботӣ, оғози сабти номзадҳо, барномаҳои пешазинтиҳоботӣ, баргузориҳои вохӯриҳо бо интиҳобкунандагон, рафти овоздиҳӣ ва натиҷаҳои онро пайгирӣ ва инъикос мекунанд.

Ҳамзамон, матбуоти маҳаллӣ бо мардум робитаи наздик дошта, ҳамчун минбар барои баёни афкор ва пешниҳодоти интиҳобкунандагон хидмат мекунад. Инъикоси назарҳои гуногун ва мусоҳиба бо номзадҳо ба шаҳрвандон имкон медиҳад, ки тасмири дуруст гиранд.

5. Мубориза бо хабарҳои бардурӯғ ва пешгирии иғво: дар шароити рушди технологияҳои иттилоотӣ, хатари паҳншавии маълумоти бардурӯғ зиёд шудааст. ВАО-и ҷопӣ бо пешниҳоди маълумоти дақиқ ва асоснок ба ҷилавгирӣ аз таҳрифи воқеият мусоидат намуданд.

Бояд зикр намуд, ки нақши журналистони маҳаллӣ дар раванди бозтоби интиҳобот дучанд аст: онҳо, аз як тараф, иттилоъ медиҳанд, аз тарафи дигар, бо сабаби наздик будан ба воқеият метавонанд шароити воқеиро таҳлил ва мушкilotро нишон диҳанд. Дар айни замон, чунин фаъолият метавонад бо мушкilotи гуногун, аз ҷумла фишорҳои ғайримустақим, дастнорасии маълумот, рӯ ба рӯ шавад, ки бояд тавассути қонунгузориҳои мукамал ва дастгирии институти журналистика ҳалли ҳудро ёбад.

Ба эътибор бояд гирифт, ки имрӯз матбуоти ҷопӣ дар Хатлон бо мушкilotи молиявӣ, кам шудани хонандагон ва рақобат бо ВАО-и электронии зудтаъсир рӯбарӯ аст. Бо вучуди ин, бо истифода аз усулҳои нави таҳлилӣ, инфографика ва нашри маводи мултимедиявӣ имкони густариши таъсири он вучуд дорад.

Хулоса, матбуоти ҷопии вилояти Хатлон дар интиҳоботи вакилони халқ-2025 ҳамчун омили муҳими иттилоърасонӣ ва ташаккули афкори ҷамъиятӣ хидмат намуд. Бинобар ин, ВАО-и маҳаллӣ дар шароити муосир бояд ҳамчун унсури муҳими таҳкими пояҳои давлатдорӣ миллий, мардумсолорӣ ва рушди фарҳанги сиёсӣ арзёбӣ шаванд. Онҳо дар маъракаҳои интиҳоботӣ, бахусус интиҳоботи вакилони халқ, нақши калидӣ доранд - аз иттилоърасонӣ ва таъмини шаффофият, то тарбияи фарҳанги интиҳоботии шаҳрвандон ва ташаккули афкори ҷамъиятӣ.

Ҷиҳати боз ҳам муассиртар гардидани фаъолияти матбуоти даврии маҳаллӣ зарур аст, ки ҳам заминаҳои ҳуқуқӣ ва ҳам имконоти техникаӣ таҳким дода шаванд. Барои самаранокии бештари он рушди муҳтавои таҳлилӣ, мубокиҷшавӣ ба технологияи рақамӣ ва баланд бардоштани сатҳи касбии рӯзноманигорон низ аҳамияти калон дорад.

Аз ин рӯ, нақши расонаҳои маҳаллӣ дар инъикоси интиҳобот бояд на танҳо зери таваҷҷуҳи муҳаққиқони журналистика қарор гирад, балки дар сатҳи амалия низ дастгирӣ ёбад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА МАНОБЕЪ:

1. Амонӣ У. Иштирок дар интиҳобот - масъулияти ҳар як ҷавони зодаи даврони Истиқлол // “Хатлон”, 2025. – 5 феврал. - URL: <http://khatlon-ruznoma.tj/hokimiyati-davlati/5291-ishtirok-dar-intihobot-masulijati-ar-jak-avoni-zodai-davroni-istilol.html> (рӯзи мурочиат: 03.04.2025). – Матн: электронӣ.

2. Засурский И., Масс-медиа второй республики. – М.: МГУ, 1999 // URL: <https://evartist.narod.ru/text3/34.htm> (рӯзи мурочиат: 03.04.2025). – Матн: электронӣ.

3. Маҳкамзода Д. Интиҳоби ояндаи шоиста // “Хатлон”, 2025. – 27 январ. - URL: <http://khatlon-ruznoma.tj/hokimiyati-davlati/5265-intihobi-ojandai-shoista.html> (рӯзи мурочиат: 03.04.2025). – Матн: электронӣ.

4. Маъмурзода Н. Журналистикаи парламентӣ. – Бохтар: Матбаа, 2024. – 166 с., с. 93-94

5. Мирзоева Н. Интиҳобот ва рушди демократия дар Тоҷикистон // “Хатлон”, 2025. – 11 январ. - URL: <http://khatlon-ruznoma.tj/hokimiyati-davlati/5207-intihobot-va-rushdi-demokratija-dar-toikiston.html> (рӯзи мурочиат: 02.04.2025). – Матн: электронӣ.

6. Натиҷаи интиҳоботи парлумонӣ 3 март соли 2025 эълон гардид // youtube.com, 2025. – 3 март. - URL: <https://youtu.be/XRgzw-fLtS4?si=i1K2V1y-snbmQKJy> (рӯзи мурочиат: 02.04.2025). – Матн: электронӣ.

7. Политическая журналистика. — СПб. : С.-Петербург. гос. ун-т, Ин-т «Высш. шк. журн. и мас. коммуникаций», 2015. — 122.

8. Тартиби иштироки намояндагони воситаҳои ахбори оммаи маҳаллӣ дар интиҳоботи вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон // “Хатлон”, 2025. – 15 январ. - URL: <http://khatlon-ruznoma.tj/hokimiyati-davlati/5328-tartibi-ishtiroki-vositaoi-ahbori-ommai-maall-dar-intihoboti-vakiloni-malisi-namojandagoni-malisi-olii-umurii-toikiston.html> (рӯзи мурочиат: 02.04.2025). – Матн: электронӣ.

9. Чанд расонаи мустақил, аз ҷумла “Азия-Плюс” аз бозтоби интиҳоботи парлумонӣ маҳрум шуданд // “Азия-плюс”, 2025. – 28 феврал. - URL: <https://asiaplus.tj/info/tj/news/tajikistan/20250228/chand-rasonai-mustail-az-umla-aziya-plyus-az-boztobi-intihoboti-parlumon-marum-shudand> (рӯзи мурочиат: 04.04.2025). – Матн: электронӣ.

10. Юсуфзода Ш. Интиҳобот ва нақши он дар рушди ҷомеа // “Хатлон”, 2025. – 19 феврал. - URL: <http://khatlon-ruznoma.tj/hokimiyati-davlati/5327-intihobot-va-nashi-on-dar-rushdi-omea.html> (рӯзи мурочиат: 02.04.2025). – Матн: электронӣ.

НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММАИ ЧОПИИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН ДАР ИНЪИКОСИ ИНТИХОБОТИ ВАКИЛОНИ ХАЛҚ (ДАР МИСОЛИ ИНТИХОБОТИ СОЛИ 2025) АННОТАТСИЯ

Мақолаи мазкур ба таҳлили нақши воситаҳои ахбори омма, махсусан расонаҳои маҳаллӣ, дар ташаккули афкори умум ва баланд бардоштани савияи маърифати интиҳоботии шаҳрвандон дар чараёни интиҳоботи вакилони халқ дар Тоҷикистон бахшида шудааст. Муаллиф ба саҳми матбуоти маҳаллӣ дар таъмин

намудани шаффофият ва муҳити иттилоотии муносиб дар маъракаҳои интихоботӣ таваҷҷуҳи хоса зоҳир намуда, нақши муҳим ва таъсиргузори он дар равандҳои сиёсӣ ва иҷтимоии ҷомеа ро таъкид менамояд. Бо овардани омори расмӣ ва иқтибос аз манбаъҳои бозғаймӣ, мақола саҳми муассир ва ғайбонаи расонаҳои вилояти Хатлонро дар тарғибу ташвиқи интихобот ва таъмини иштироки шаҳрвандон равшан месозад.

Муаллиф инчунин масоили марбут ба танзими ҳуқуқии ғайбияти ВАО дар маъракаҳои интихоботӣ, масъалаҳои аккредитатсия ва дастрасӣ ба иттилоотро баррасӣ намуда, ҷанбаҳои муҳимми иштироки ҷавонон ва занон дар интихоботро бо таъкид ба мақолаҳои таҳлилий ва дидгоҳҳои коршиносон шарҳ медиҳад. Дар мақола мавқеи ВАО ҳамчун муҳаррики рушди демократия ва тафаккури сиёсӣ дар ҷомеа нишон дода мешавад ва зарурати рушди заминаҳои ҳуқуқӣ, техникаӣ ва иттилоотии ғайбияти расонаҳо дар маъракаҳои интихоботӣ таъкид мегардад.

Калидвожа: журналистикаи сиёсӣ, ВАО ва интихобот, матбуоти даврии маҳаллӣ, инъикос, ташаккули афкор, ҷаҳонишавӣ, рӯзномаи “Хатлон”, платформаҳои иттилоотӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Маъмурзода Носирҷони Маъмур, номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи рӯзноманигории Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (735140, шаҳри Бохтар, Ҷумҳурии Тоҷикистон). Телефон: (+992) 918-69-64-66, имейл: nosirjon@mail.ru

РОЛЬ ПЕЧАТНЫХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ ХАТЛОНСКОЙ ОБЛАСТИ В ОСВЕЩЕНИИ ВЫБОРОВ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ (НА ПРИМЕРЕ ВЫБОРОВ 2025 ГОДА)

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена анализу роли средств массовой информации, в частности местных СМИ, в формировании общественного мнения и повышении уровня электоральной грамотности граждан в ходе выборов депутатов народа в Таджикистане. Автор уделяет особое внимание вкладу местной прессы в обеспечение прозрачности и создание благоприятной информационной среды в избирательных кампаниях, подчеркивая её важную и влиятельную роль в политических и социальных процессах общества.

Приводя официальную статистику и цитаты из достоверных источников, статья освещает активное и эффективное участие средств массовой информации Хатлонской области в агитационно-пропагандистской деятельности по выборам и обеспечении гражданского участия населения.

Автор также рассматривает вопросы, связанные с правовым регулированием деятельности СМИ в ходе выборов, вопросы аккредитации и доступа к информации, а также анализирует важные аспекты участия молодежи и женщин в выборах на основе опубликованных аналитических статей и экспертных мнений. В статье показана роль СМИ как движущей силы развития демократии и политического мышления в обществе, а также подчеркивается необходимость развития правовой, технической и информационной базы деятельности СМИ в избирательных кампаниях.

Ключевые слова: политическая журналистика, СМИ и выборы, местная периодическая печать, освещение, формирование общественного мнения, глобализация, газета «Хатлон», информационные платформы.

Сведения об авторе: Маъмурзода Носирҷони Маъмур, кандидат филологических наук, доцент кафедры журналистики Бохтарского государственного университета имени Носири Хусрава (735140, Бохтар, Республика Таджикистан). Телефон: (+992) 918-69-64-66, электронная почта: nosirjon@mail.ru

**THE ROLE OF PRINT MEDIA IN THE KHATLON REGION IN COVERING THE
ELECTIONS OF PEOPLE'S DEPUTIES
(BASED ON THE EXAMPLE OF THE 2025 ELECTIONS)**

ABSTRACT

This article is devoted to analyzing the role of mass media, particularly local media outlets, in shaping public opinion and raising the level of electoral literacy among citizens during the elections of people's deputies in Tajikistan. The author pays special attention to the contribution of the local press in ensuring transparency and creating a favorable informational environment during election campaigns, emphasizing its important and influential role in the political and social processes of society.

By presenting official statistics and quotations from reliable sources, the article highlights the active and effective participation of mass media in the Khatlon region in campaigning and promoting civic engagement in the electoral process.

The author also addresses issues related to the legal regulation of media activities during elections, accreditation, and access to information. Additionally, the article explores key aspects of youth and women's participation in the elections, drawing on published analytical articles and expert opinions. The role of the media as a driving force in the development of democracy and political thinking in society is demonstrated, and the need to develop the legal, technical, and informational foundations of media operations during election campaigns is emphasized.

Keywords: *political journalism, media and elections, local periodical press, coverage, public opinion formation, globalization, Khatlon newspaper, information platforms.*

Information about the author: Mamurzoda Nosirjoni Mamur, Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Journalism, Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav (735140, Bokhtar, Republic of Tajikistan). Phone: (+992) 918-69-64-66, email: nosirjon@mail.ru

**БОЗТОБИ МАСОИЛИ ОБ ВА ХИФЗИ ПИРЯХҲО ДАР
НАШРИЯИ СОҲАВИИ “ФУРӯФ”**

Қурбонова Р.М.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

ВАО ва махсусан матбуот яке аз рукнҳои асосии ҷомеа ба ҳисоб рафта, дар таблиғу тарғиби сиёсати ҳукумат, инъикоси воқеаву ҳодисаҳои сиёсӣ ва фарҳангии ҷомеа заминаи муҳим фароҳам меоварад. Матолиби нашрияҳо ҷомеаро бо маънавиёт таъмин месозад ва дар ҳаллу ҷасли мушкилоти он мусоидат менамояд.

Дар бораи махсусияти ВАО дар ҷомеа Пешвои муаззами миллат фармудаанд: “Дар ҳақиқат матбуотва воситаҳои ахбори омма ба ташаккули афкори ҷомеа таъсири муқтадир ва муассир мерасонанд.

Онҳо хусусан дар замони таҳаввулот ва тағйирёбии самтҳои рушди ҷомеа, бадалшавии идеологияҳо ва ташаккули диди нави иҷтимоӣ аҳамияти хоса пайдо мекунамд” [3].

Бояд зикр кард, ки бо ташаббусҳои созандаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон эълон гардидани «Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об — барои рушди устувор», (солҳои 2018-2028) ва эълон гардидани соли 2025 «Соли байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо», ки аз ҷониби намояндагони ҷомеаи ҷаҳонӣ

якдилона пазируфта шуда, бо қатъномаҳои Созмони Милали Муттаҳид расмӣ пайдо кард, обрӯ ва мавқеи Пешвои миллати тоҷиконро дар арсаи байналмилалӣ ҳамчун сиёсатмадори шинохтаи сатҳи ҷаҳонӣ бамаҷраи боло бурд.

Маврид ба ёдоварист, ки масъалаҳои тағйирёбии иқлим, камбудии оби ошомиданӣ, обшавии пирияхҳо ва таъмини амнияти экологии башар дар меҳвари паёмҳои солони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ 28.12.2024, шаҳри Душанбе қайд намуданд, ки “Боиси қаноатмандист, ки Тоҷикистон дар сатҳи байналмилалӣ ҳамчун кишвари ташаббускор дар ҳалли масъалаҳои марбут ба обу иқлим эътироф шудааст. 14-уми декабри соли ҷорӣ Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид дар бораи «Соли байналмилалӣ Ҳифзи пирияхҳо» эълон кардани соли 2025 ва 21-уми март ҳамчун «Рӯзи ҷаҳонии пирияхҳо», ки аз ҷониби Тоҷикистон пешниҳод шуда буд, якдилона қарор қабул кард» [1].

Пешниҳоди навбатии Пешвои миллатро дар иҷлосияи 77-уми Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид оид ба қатъномаи “2025 соли байналмилалӣ Ҳифзи пирияхҳо” 153 кишвари узви Созмони Милали Муттаҳид пазируфт. Қатъномаи мазкур аҳамияти пирияхҳо ба иқлим, муҳити зист, саломатии инсон ва рушди устувор зикр намудааст.

Воқеият аст, ки Тоҷикистон дар сарғаҳои захираҳои бузургӣ оби тозаӣ нӯшоқӣ ҷой гирифта, истеҳсолкунандаи неруи тағйирёбии иқлим қарор гирифта, обшавии онҳо мамлакатҳои Осиёи Марказӣ ва ҷомеаи ҷаҳониро ба ташвиш овардааст. Маҳз бо ҳамин сабаб “Пешвои миллат давоми ду даҳсолаи охир аз минбарҳои баланди ҷаҳонӣ ин масъаларо бардошта, ҷомеаи ҷаҳониро аз таъсир ва оқибатҳои ногувори он ба сайёраи Замин ҳушдор медиҳанд” [2, с.38].

Масъалаҳои умумиҷаҳонии пешниҳоднамудаи сарвари давлат дар ВАО, ҳоса саҳифаҳои матбуоти даврӣ мавриди инъикоси васеъ қарор гирифт. Мо бозтоби яке аз ин масъалаҳоро дар саҳифаҳои нашрияти “Фурӯғ”-и ДДБ ба номи носири Хусрав мавриди баррасӣ қарор додем. Қайд кардан бамаврид аст, ки дар нашрия бо мақсади инъикоси масъалаи мазкур рубрикаи махсус таҳти унвони “Соли 2025 - Соли байналмилалӣ Ҳифзи пирияхҳо” таъсис дода шуда, маводи омӯзгорону донишҷӯён рӯи ҷоп омадаанд.

Маводи Сухроб Юсупов, омӯзгори кафедраи географияи иқтисодӣ ва МТГ, факултети менеҷмент ва идораи сайёҳӣ таҳти унвони “Аҳамияти захираҳои пирияхӣ ва Ҳифзи онҳо” дар шумораи № 25 (551) аз 4-уми ноябри соли 2024 ба нашр расидааст. Муаллиф дар матлаби хеш оид ба аҳамияти пирияхҳо баён медорад, ки “Пирияхҳо барои таъмини устувории манбаъҳои об, муҳити зист ва пешгирӣ аз оқибатҳои ҷиддии тағйирёбии иқлим аҳамияти бузург доранд. Пирияхҳо ҳамчун сарчашмаҳои калони обӣ, барои ташаккулёбии дарёҳо нақши муҳим мебозанд ва барои экосистемаҳои табиӣ ва инсонҳо манбаи асосии об ба шумор мераванд. Вале бо гармшавии глобалии иқлим, пирияхҳо бо суръати баланд об мешаванд, ки ин метавонад ба фалокатҳои экологӣ ва иҷтимоӣ башарият оварда расонад” [5].

Воқеъан, пирияхҳо яке аз манбаъҳои асосии оби тоза дар ҷаҳон ба шумор мераванд. Барои об таъмин будани аҳолии тамоми кишварҳо пирияхҳо неъматӣ асосӣ ҳисобида мешаванд. Муаллиф дар идомаи мақола барои Ҳифзи пирияхҳо, амалишавии як қатор тадбирҳоро муҳим мешуморид: “Коҳиши партови газҳои гулхонаӣ, гармшавии глобалӣ яке аз сабабҳои асосии обшавии пирияхҳост. Кам кардани партовҳои газҳои гулхонаӣ тавассути гузариш ба манбаъҳои энергия барқароршаванда ва истифодаи самараноки энергия метавонад ин равандро суст кунад; Назорати доимии пирияхҳо ва омӯзиши тағйироти онҳо барои пешгӯӣ ва омодагӣ ба пайомадҳои зишти эҳтимолии экологӣ муҳим аст; Низомии пирияхҳо бо

муҳити зисти атроф алоқаманд аст. Муҳофизат ва нигоҳдории чангалҳо, буттазорҳо ва минтақаҳои зисти табиӣ ҳайвонот метавонад дар ҳифзи пирахҳо кумак расонанд;

Таълими аҳоли дар бораи аҳамияти пирахҳо ва таъсири обшавии онҳо ба ҳаёт, дар маҷмӯъ, барои ташвиқи амалҳои масъулони ва эҳтиёткорона муҳим аст” [5].

Воқеан, тадбирҳои пешниҳоднамудаи муаллиф метавонанд то андозае дар пешгирии оқибатҳои нобудшавии пирахҳо ва ҳифзи ин сарватҳои бебаҳои табиӣ мусоидат намоянд.

Дар шумораи рақами 29 (555) нашрия аз 18-уми декабри соли 2024 гузориш дар бораи баргузории озмуни “Расми бехтарин ва мақолаи бехтарин” таҳти унвони “Пирахҳо - манбаи асосии оби ширин дар сайёра” ба нашр расидааст. Дар гузориши мазкур зикр шудааст: “Санаи 10-уми декабри соли равон миёни донишҷӯёни факултети химия ва биологияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав озмун баргузор гардид, ки дар асоси нақша – чорабиниҳои Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба амалисозии ташаббуси панҷуми Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бораи эълон гардидани “Соли 2025 – соли байналмилалӣ ҳифзи пирахҳо” роҳандозӣ шуд” [6].

Муаллифи гузориш ибраз медорад, ки донишҷӯён тибқи муқаррароти озмун расми бехтарин ва мақолаи бехтарин омода карда, пешкаши аъзои ҳакамон намуданд. Дар мусаввараҳои пешниҳодгардида, ҳифзи пирахҳо, тоза нигоҳ доштани оби нушокӣ, эҳтиром намудани набототи ҳайвонот, экосистемаи сайёра таҷассум ёфта буданд. Дар мақолаҳои таълифнамудаи донишҷӯён докталабони озмун, асосан ҳолати кунунии сайёра, нигоҳ доштани манбаи оби Тоҷикистон, баҳусус пирахҳоро зикр намудаанд, ки ҳамоҳангии устодону донишҷӯёни ДДБ-ро нисбати ташаббусҳои Пешвои миллат собит месозад.

Дар шумораи рақами 3 (559) аз 5-уми феввали соли 2025 мақолаи донишҷӯи курси дууми ихтисоси рӯзноманигорӣ Меҳриддин Мамадшоев таҳти унвони “Моҳияти ҳифзи пирахҳо” ба нашр расида, дар он ибраз гардидааст, ки “Дар ҷаҳони муосир дар байни муаммоҳои экологӣ яке аз масоили онро обшавии пирахҳо ҳамчун захираи бунёдии оби ошомидани тоза ташкил медиҳад. Дар давраи Истиқлоли давлатӣ аз ҷониби Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар паёмҳои ҳамасола роҷеъ ба ҳифзи муҳити зист ва ҳолати экологии сайёра зиёда аз 55 маротиба масъалагузориҳо гардидааст, ки аз ин нишондод бештар аз 10 дастур ва ҳадафҳои пешгузошташударо ташаббусҳо вобаста ба ҳифзи захираҳои обӣ бо назардошти ҳифзи пирахҳо ташкил менамояд”[9].

Тавре ба назар мерасад, муаллифи мақола дар бораи саҳми Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон вобаста ба ташаббусҳо дар самти ҳифзи захираҳои обӣ бо назардошти ҳифзи пирахҳо дар давраи Истиқлоли давлатӣ суҳан ронда, муҳим будани масъалаи ҳифзи пирахҳоро таъкид мекунад.

Нашрия дар шумораи рақами 9 (535) аз 29-уми март соли 2024 аз баргузории мизи мудаввар ба масъалаи ҳифзи пирахҳо баҳшида дар Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав шуда, гузориш пешниҳод намудааст.

Дар гузориш зикр шудааст, ки дар мизи мудаввар Файзиддин Қувватов, мудири кафедраи географияи иқтисодӣ ва методикаи таълими география бо маъруза баромад намуд. Зимни суҳанронӣ Ф.Қувватов дар бораи имкониятҳои сайёҳии кишвари Тоҷикистон, аз ҷумла мамнӯъгоҳҳо, боғҳои миллӣ, парваришгоҳҳо, ёдгориҳои табиӣ, хоҷагиҳои мамнӯъи шикорӣ, мамнӯъгоҳҳои биосферавӣ, боғҳои табиӣ, ёдгориҳои мероси умумиҷаҳонӣ, минтақаҳои курортӣ ва табобатию беҳдоштии ба иштирокдорон маълумот дод.

Инчунин, тариқи маҷозӣ (онлайн) А. Қодиров- директори Маркази рушди инноватсионии илм ва технологияҳои навини АМИТ дар мавзӯи “Энергияи барқароршаванда: масъалаҳо ва тамоюли рушд” баромад намуд. Дар ҷараёни мизи мудаввар ибраз гардид, ки “21-уми март муайян гардидани “Рӯзи байналмилалӣ

ҳифзи пирияхҳо” басо рамзӣ ва падидаи нек аст. Зеро ин рӯз мардуми шарифи Тоҷикистон, тамоми тоҷикзабонони ҷаҳон ва мардумони “Ҳавзаи Наврӯз” Ҷашни байналмилалӣ Наврӯзро бо шукӯҳу шаҳомати хосса таҷлил менамоянд. Яъне аз ҷониби Созмони Милали Муттаҳид муайян шудани 21-уми март ҳамчун “Рӯзи байналмилалӣ ҳифзи пирияхҳо” беҳикмат набуда, нишон аз арҷгузори ҷомеаи ҷаҳонӣ, аз ҷумла Созмони Милали Муттаҳид ба фарҳанги тоҷикон, махсусан ташаббусҳои Пешвои тоҷикони ҷаҳон, сиёсатмадори сатҳи байналмилалӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошад” [8].

Бояд гуфт, ки пешбинӣ гардидани 21-уми март ҳамчун Рӯзи байналмилалӣ ҳифзи пирияхҳо ба ҳифз, нигоҳдошт ва аҳаммияти муҳим доштани пирияхҳо дар сатҳи ҷаҳонӣ ҳамчун манбаи обии сайёраи замин равона гардидааст. Дар шумораи рақами 2 (558) аз 23-уми январи соли 2025 нашрия мақолаи Ф. Хайрзода, омӯзгори кафедраи фаъолияти бонкиро бо номи “Пиряхҳо – манбаи об ва ҳаёти инсон” интишор намуда, оид ба масъалаҳои обу иқлим ёдовар шудааст. Аз ҷумла дар мақола дарҷ гардидааст, ки “Обу иқлим бо ҳам робитаи ногусастанӣ доранд ва мусаллам аст, ки тағйирёбии иқлим, пеш аз ҳама, ба ҳаёти ҳаррӯзаи инсонҳо дигаргунӣ ворид менамояд. Обшавии босуръати пирияхҳо дар натиҷаи гармшавии иқлим, зиёдшавии истеъмоли об, ки бо афзоиши аҳоли ва рушди иқтисодӣ вобастагӣ дорад, метавонад ба оқибатҳои манфӣ оварда расонад. Пиряхҳо дар баробари обтаъминкунии дарёҳо, инчунин дар танзими ҷараёни табиӣ дарёҳо нақши муҳим мебозанд” [10].

Муаллифи мақола инчунин қайд намудааст, ки кишвари мо дорои захираҳои зиёди обҳои мусаввонӣ, қуллаҳои сар ба фалаккашидаву барфпӯш, шаршараю дарёҳои хурӯшон, қӯлҳои ҷаззобу дилрабо ва ҷашмаҳои нодиру шифобахш мебошад ва муаллиф ба натиҷае мерасад, ки ҳифзи онҳо вазифаи ҳамагон аст. Дар ҳақиқат, аз ҷиҳати захираҳои об дар Осиёи Марказӣ Ватани мо дар ҷои аввал қарор дорад. Зиёда аз 60 фоизи захираи оби кишварҳои Осиёи Марказӣ дар ҳудуди ҷумҳурии мо ташаккул меёбанд.

Дар шумораи рақами 29 (555) нашрия аз 29-уми декабри соли 2024 мақолаи С. Расулов, омӯзгори факултети химия-биология таҳти унвони “Ташаббусҳо баҳри ҳифзи пирияхҳо” ба нашр расидааст. Дар мақола муаллиф оид ба ташаббусҳои Пешвои миллат баҳри ҳифзи пирияхҳо андешаронӣ намуда, нуқтаи назари мутахассисони соҳаро қайд мекунад ва ибраз меорад: “Қоршиносони ташаббусҳои Президенти кишварро дар мавриди ҳифзи пирияхҳо саривақтӣ ва муҳим шуморида, таъкид менамоянд, ки ин ташаббусҳо ҷиҳати роҳандозии ҳамкории бештари ҷомеаи ҷаҳонӣ дар роҳи расидан ба рушди устувор дар соҳаи об заминаи мусоид фароҳам меоранд” [6].

Мақолаи корманди рӯзнома Хайрулло Саъдуллоев бо номи “Ҳифзи пирияхҳо - мушкилоти муосир” дар шумораи рақами 7(563) нашрия аз 12-уми март соли 2025 интишор шуда, дар он оид ба муҳимияти қабули ташаббусҳои Пешвои миллат ва нуфузи Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ чунин қайд шудааст: “Қабули ташаббуси панҷуми Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба эълон гардидани соли 2025 ҳамчун “Соли байналмилалӣ ҳифзи пирияхҳо” гувоҳи боз ҳам баланд гардидани обрӯи эътибори Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳонӣ мебошад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар пешбурди масоили ҷаҳонӣ обу иқлим ва мавзӯҳои дигари рӯзномаи байналмилалӣ минбаъд низ ба ҳайси кишвари ташаббускор боқӣ хоҳад монд. Мусаллам аст, ки обрӯ ва нуфузи имрӯзаи Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳонӣ самараро талошу заҳматҳои пайгиронаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аст” [11].

Бояд ибраз дошт, ки рӯзномаи донишгоҳӣ дар бораи пирияхҳо ҳамчун сарвати гаронбаҳо ва манбаи асосии оби тозаи ошомиданӣ барои аҳолии сайёра, пешниҳод гардидани Соли байналмилалӣ ҳифзи пирияхҳо аз ҷониби Пешвои миллат бо мақсади бартараф кардани проблемаҳои мавҷудаи глобалӣ ва ҳифзи оби тоза,

пазируфта шудани пешниҳоди кишвари мо оид ба “Соли байналмилалӣи ҳифзи пиряхҳо” эълон гардидани соли 2025 ва 21 –уми март ҳамчун “Рӯзи ҷаҳонӣи пиряхҳо” дар Маҷмааи Умумии Созмони Милалӣ Муттаҳид, пешгому ташаббускор будани тоҷикон дар баробари пешбурди ҳаёти босуботи худ дар ҳалли мушкилоти мардумони дигар кишварҳо ба василаи маводҳои нашршуда ба хонандаи худ иттилоъ расонидааст.

Метавон ба ин натиҷа расид, ки нашрияти соҳавӣи “Фурӯғ”-и ДДБ ба номи Носири Хусрав дар инъикоси муҳимтарин масоил, аз қабили ташаббусу пешниҳодҳои Пешвои миллат дар самти обу “Соли байналмилалӣи ҳифзи пиряхҳо” эълон гардидани соли 2025 ва 21 –уми март ҳамчун “Рӯзи ҷаҳонӣи пиряхҳо”, баргузори мизҳои мудаввар, озмуни “Расми беҳтарин” ва дигар чорабиниҳо дар муассиса ба масъалаи мазкур рисолати хешро ҳамчун ҷузъи ВАО-и кишвар ба қадри тавоноӣ ба иҷро расонидааст.

Инчунин дар маводҳои ба нашр расонидаи нашрия дар бораи хабар дода шудааст, ки баёнгари рисолати иттилоърасонӣи нашрия мебошад. Маводҳои нашрнамудаи нашрияи “Фурӯғ” собит месозад, ки коллективи омӯзгорону донишҷӯёни Донишгоҳи давлатӣи Бохтар ба номи Носири Хусрав дар татбиқи сиёсати давлатӣ дар самти илму маориф, ташвику тарғиби ташаббусҳои ҷаҳонӣи Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон саҳми арзандаву ҷашмрас дошта, баҳри татбиқи иқдомҳои мазкур, сафарбарсозии олимону муҳаққиқон баҳри омӯзишу пажӯҳиши масоили марбут ба обу иқлим ва обшавӣи пиряхҳо корҳои судмандеро роҳандозӣ намудаанд.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосӣи сиёсати дохилӣ ва хориҷӣи ҷумҳурӣ» 28.12.2024 URL: <http://www.president.tj/node/27417> (санаи мурочиат 21.01.2025)

2. Раҳмонзода А.Ш. Саҳми Пешвои миллат дар пешбурди сиёсати обӣ дар ҷаҳони муосир. Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ

“Президент-қафили рушди устувори иқтисодӣ ва зиндагии шоиштаи мардум”, 13-14 ноябри соли 2021 Нашриёти “Ношир”. –Хучанд, 2022 Саҳ 230-237.

3. Суханронӣи Пешвои миллат дар маросими ҷашни 100 солагии матбуоти тоҷик. -Душанбе, 2012.

4. Эмомалӣ Раҳмон. Уфқҳои Истиклол. – Душанбе: “Ганҷ- нашриёт”, 2018 – 436 с.

5. Рӯзномаи “Фурӯғ” № 25 (551) аз 4-уми ноябри соли 2024

6. Рӯзномаи “Фурӯғ” 29 (555) нашрия аз 18-уми декабри соли 2024

7. Рӯзномаи “Фурӯғ” рақами 29 (555) нашрия аз 29-уми декабри соли 2024

8. Рӯзномаи “Фурӯғ” рақами 9 (535) аз 29-уми марти соли 2024

9. Рӯзномаи “Фурӯғ” рақами 3 (559) аз 5-уми феввали соли 2025

10. Рӯзномаи “Фурӯғ” рақами 2 (558) аз 23-уми январӣи соли 2025

11. Рӯзномаи “Фурӯғ” рақами 7(563) нашрия аз 12-уми марти соли 2025

БОЗТОБИ МАСОИЛИ ОБ ВА ҲИФЗИ ПИРЯХҲО ДАР НАШРИЯИ СОҲАВӢИ “ФУРӢҒ”

АННОТАТСИЯ

Дар мақола суҳан дар бораи масоили глобалӣи обу иқлим ва ташаббусҳои

чаҳони Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон меравад. Муаллиф кӯшиш намудааст, ки бозтоби масъалаи зикршударо дар фаъолияти воситаҳои ахбори омма, алалхусус нашрияти “Фурӯғ”-и Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав мавриди баррасӣ қарор диҳад.

Калидвожа: Масоили об, Пешвои миллат, Тоҷикистон, Созмони Милали Мутаҳид, ҳифзи пирахҳо, нашрия, донишгоҳ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Курбонова Раҳёнгул Муминовна, номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи рӯзноманигории ДДБ ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 93-708-02-01.

ОТРАЖЕНИЕ ВОДНЫХ ПРОБЛЕМ И ЛЕДНИКОВОЙ ЗАЩИТЫ В ОТРАСЛЕВОМ ИЗДАНИИ “ФУРУГ” АННОТАЦИЯ

В статье речь идет о глобальных климатических проблемах и глобальных инициативах Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона. Автор попытался рассмотреть отражение указанного вопроса в деятельности средств массовой информации, в частности издания “Фуруг” Бохтарского государственного университета имени Насира Хусрава.

Ключевые слова: водные проблемы, Лидер нации, Таджикистан, Организация Объединенных Наций, защита ледников, издательство, университет.

Информация об авторе: Курбанова Раҳёнгул Муминовна, кандидат филологических наук, доцент кафедры журналистики ДДБ имени Насири Хусрава. Тел.: (+992) 93-708-02-01.

REFLECTION OF WATER PROBLEMS AND GLACIAL PROTECTION IN THE INDUSTRY PUBLICATION FURUG ANNOTATION

The article deals with global climate issues and global initiatives of the Leader of the Nation, respected Emomali Rahmon. The author tried to consider the reflection of this issue in the activities of the mass media, in particular the publication “furor” of Nasir Khusrav Bokhtar State University.

Keywords: water problems, Leader of the Nation, Tajikistan, United Nations, glacier protection, publishing house, university.

Information about the author: Kurbanova Rakhengul Muminovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Journalism of the Children's Library named after Nasiri Khusrav. Tel.: (+992) 93-708-02-01.

БАРАНГЕЗИШИ БАДБИНИИ МИЛЛӢ ДАР ВАО-И БАЙНАЛХАЛҚӢ

**Сухроби Мирзоалӣ
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Журналистикаи байналхалқӣ дар муаррифии миллатҳо, қавмҳо, давлатҳо ва ба ҳам наздик намудани онҳо мусоидат менамоянд, боз метавонанд дар барангехтани кинаю адоват ва душманӣ миёни онҳо сахм дошта бошад. Ба кадом мақсад истифода гардидани ВАО-и байналхалқӣ аз ҳадафи муассисон ва ё дархости ҷонибе вобастагии бузург дорад. “ВАО имкон дорад ҳам имиҷи манфӣ ва ҳам имиҷи мусбати давлатро

ташаккул диҳад” [9, с. 39]. Дар ҷангҳои иттилоотӣ истифода гардидани ВАО ҳамчун василаи таъсиррасонӣ ба кишварҳои рақиб амали маъмулӣ ба шумор меравад ва ин раванд тӯли як асри охир хеле авҷ гирифта, ҳатто ба самти доимии фаъолияти баъзе аз расонаҳо табдил ёфтааст. Муҳаққиқ Муқимов М. дуруст воқеан қайд намудааст, ки Иёлоти муттаҳидаи Амрико тавассути расонаҳои тарғиботиаш “ба 61 забони миллий ва ба 125 кишвари дунё ҷанги иттилоотии густурда мебарад” [6, с. 3]. Илова бар ин ВАО-и байналхалқӣ ва миллии давлатҳо ҷиҳати ба вучуд овардани бадбинӣ ва нифоқ миёни дигар давлатҳо ва миллатҳо метавонанд барқасдона маъракаи иттилоотиро роҳандозӣ намоянд.

Қайд намудан бамаврид аст, ки роҳандозии маъракаи иттилоотӣ ҷиҳати ташаккули имичи мусбати давлате ва ё миллате баъзан ба зарари давлат ё миллати дигар оварда мерасонад. Аксаран нашри чунин мавод тавассути телевизионҳои байналмиллалӣ сурат мегирад ва “дар миёни онҳо, албатта, Си-Эн-Эн мавқеи пешсафиро ишғол мекунад” [4, с. 259].

Дар моҳи январи соли 2025 сомонаи телевизиони байналхалқии CNN силсилаи маводеро доир ба Ўзбекистон нашр намуд, ки дар он мансубияти миллии донишмандони классики тоҷик ба дигар миллат рабт дода шуда буд. Масалан, дар маводи ба рӯзгор ва фаъолияти Абӯалӣ Ибни Сино бахшидаи CNN, ўро падари тибби олам номидан ғалат нест, аммо навиштаи зерини ин расонаи байналхалқӣ комилан таҳрифи таърих аст: “Дар олами илму тиб номи олими ўзбек Ибни Сино чун ситораи раҳнамо, илҳомбахши наслҳои олимону табибон дурахшон аст” [14].

Нашри силсиламаводи CNN норозигии тоҷиконро ҳам дар Тоҷикистон ва ҳам берун аз он ба вучуд овард ва онҳо норозигии худро ба амали расонаи мазкур баён намуданд. Намояндагони илму адаб, рӯзноманигорон, табибон, афроди машҳури тоҷик дар расонаҳои миллий, сомонаҳо ва шабакаҳои иҷтимоӣ ин амалро маҳкум намуданд, инчунин одамони оддӣ низ мавқеи худро дар фазои маҷозӣ дар ин хусус баён намуданд. Силсиламаводи CNN баҳси бузурги интернетиро дар миёни сокинони Осиёи Марказӣ барангехт. Бахусус Абӯалӣ Ибни Синоро ўзбек муаррифӣ намудан дар CNN хеле баҳси доманадор гардид.

Дар ҷавоб ба амали CNN ВАО-и Тоҷикистон низ амал намуданд. Бахтовар Шарифӣ корманди радиои "Овози тоҷик" дар ин мавзӯ бо Яъкуби Ясно пажӯҳишгари адабӣ мусоҳиба намуда, омилҳои ба ин амал даст задани як расонаи байналмилалиро ҷӯё гашт: “Чаро ҷавҳари таърих таҳриф мешавад ва ин навбат фаротар аз марзи минтақа ва дар як расонаи ҷаҳонӣ. Паёму паёмади чунин афкорсозӣ ба кадом авомил рабт дорад? Чаро баъзеҳо далелҳои таърихро нодида мегиранд? Далели интишори чунин матолиб тавассути як расонаи муътабари амрикоӣ чист?” [15].

Воқуниш ба силсиламаводи CNN дар сатҳи расмӣ низ дар Тоҷикистон садо дод. Аз ҷумла, Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Матлубахон Сатториён дар нишастии матбуотӣ гузориши Си-Эн-Эн-ро таҳрифи далелҳо номида, онро "изҳороти расмӣи давлати ҳамсоя нест ва худ мавод таҳрифи воқеият аст” [3] баён намуд. Аммо таҳлилҳо нишон дод, ки баъзе афрод ва баъзе аз мақомоти ҳамсояи кишвар онро ҷонибдорӣ менамоянд. Аз ҷумла, дар сомона ва саҳифаи фејсбукии сафоратхонаи Ҷумҳурии Ўзбекистон дар Миср [8] маводи Си-Эн-Эн бознашр гаштааст. Қаблан ҳамсояи кишвари мо ба ин масъала хеле боэҳтиёт дар сатҳи байналхалқӣ амал менамуд. Санаи 22 апрели соли 2019 дар Фаронса “Боғи ўзбекӣ” ва муҷассмаи Абуалӣ ибни Синоро боз намуда буданд ва он замон ба масъалаи миллати Ибни Сино ҷониби ҳамсояи кишвари мо дахл накарданд. Ин нукта аз лавҳаи дар пояи муҷассама насбгардида баръало маълум мегардад: “Олим, энциклопедист, табиб, файласуф Абуалӣ ибни Сино (980-1037) дар Бухоро таваллуд шудааст. Аз ҳукумати Ҷумҳурии Ўзбекистон, апрел 2019 сол” [10].

Сомонаи “Спутник” дар хусуси баҳси ўзбек номидани шахсиятҳои маъруфи тоҷик маводи “Ибни Сино аз кист?: Воқуниши вазорати фарҳанг ба шабакаи

телевизионии CNN» нашр кард, вале дар мавод тоҷик ё ўзбек будани ин шахсиятҳои машхурро ишора накардааст. Зеро намехостанд ин мавқегириашон боиси малоли хоотири ҷониби Ўзбекистон гардад: «Ҳамин тариқ, дар достони CNN як зумра олимони барҷастаи Шарқи асримиёнагӣ, аз ҷумла табиби маъруф Ибни Сино ва ситорашинос Берунӣ ҳамчун олимони узбек ном бурда мешаванд» [3]. Муҳаққиқ Ҷовид Муқим дуруст қайд намудааст, ки як рӯйдодро дар як вақт қариб ҳамаи расонаҳои иттилоотии бузурги олам хабар медиҳанд, вале тафсири он рӯйдод дар расонаҳо гуногун хоҳад буд: «Ҳар яке аз дидгоҳи худ ва пеш аз ҳама вобаста ба сиёсати давлати худ ба ин ҳодиса баҳо хоҳад дод» [5, с.5].

Дар қисми болои маводи ба Ўзбекистон бахшидашуда Си-Эн-Эн ба муаллифи силсиламавод чунин ишора намудааст: ① content by CISC –яъне Маркази маданияти исломӣ дар назди Девони вазирони Ўзбекистон. Вақти ба аломати ① наздик овардани тирчаи мушаки компютер навиштае пайдо мешавад, ки мазмуни он чунин аст: «Контент аз ҷониби рекламадиҳанда маблағгузори гардида, бренд - студияи контенти ширкати мо омода намудааст. Хабарнигорон ва ҳайати шахсии Си-Эн-Эн дар таҳияи он иштирок накардаанд» [14].

CNN ҳарчанд дурустии маводро ба дӯши фармоишгар бо ишораҳои мазкур ҳавола намоянд ҳам, наشري чунин мавод худ нишони ҳамраӣ ва ҷонибдорӣ аз мавқеи зидди форсу тоҷикӣ мебошад ва онро сирф амали тичоратӣ номидан ғалат аст. Дар ин хусус меарзад, ки ба андешаи муҳаққиқ Неренц Д. В. таваҷҷуҳ намоем «Дар ВАО-и амрикоӣ фирори барқасдона аз таърих ҷой дорад, дар ҳоле ки метавонанд як аҷоибот ё шигифтӣ ба нафъи онҳое гарданд, ки дар ҷомеа бекадранд» [7].

Лозим ба ёдоварист, ки пешниҳоди иваз намудани номи Халиҷи Форс ба Халиҷи Араб борҳо аз тариқи CNN, «Нешнал ҷеографик» ва дигар расонаҳои ИМА садо додааст. Муҳаққиқ Феднева Н.Л. шабакаи телевизионии Алҷазираро нусхаи арабии Си-Эн-Эни амрикоӣ медонад, ки дар миёнаҳои солҳои 90-уми асри гузашта, бинобар коҳиши нуфузи он ташкил шудааст: «...лозим омад, ки сиёсати иттилоотиро тағйир диҳанд, шабакаҳоро вобаста ба маҳалли паҳш дигаргун намуда, журналистони намояндаи миллатҳои гуногунро ба кор ҷалб намоянд» [13].

Зимни таҳқиқи қазияи таҳрифи илми тоҷик дар CNN маълум гардид, ки Маркази маданияти исломии Ўзбекистон дар назди Девони вазирони Ҷумҳурии Ўзбекистон дар ин масъала ҳамдаст аст. Зеро 13 декабри соли 2024 дар Маркази мазкур «мизи муаввар дар бобати офариниши симои ягонаи алломаҳои бузург баргузор гардид» [2]. Сомонаи маркази мазкур хабар медиҳад, ки 100 чехраи муваффақи гузаштаи ин сарзаминро бояд ба ҷаҳониён муаррифӣ намуда, дар баланд бурдани имиҷи миллат ва давлати худ, тарбияи насли нав дар пайравӣ ба бузургон, саҳмгузор гарданд. Аммо киҳо ба садгонаи бузургони миллати ўзбек шомил мешавад, ягон рӯйхатеро дар сомона ҷой надоданд. Пас аз он ҷорабини мазкур дар сомонаи CNN нашр гадидани силсиламавод доир ба бузургони тоҷикро метавон тахмин намуд, ки ин амал натиҷаи ҳамон барномаи Маркази маданияти исломӣ буда метавонад. Инчунин роҳбарияти маркази мазкур бо роҳбарии Фирдавс Абдуҳолиқов зимни сафар ба Британияи Кабир бо масъулони бахши тичоратии ВВС Фред Дурман ва Тамара Уоллш якуми декабри соли 2024 вохӯрӣ намуда, аз онҳо «дар таҳияи филм ва наворҳо дар бораи зиндагиномаи алломаҳои зодаи Ўзбекистон» [11] ҳамкорӣ намуданро хоҳиш карданд. Қабл аз ин санаи 13 ноябри соли 2024 намояндагони Маркази маданияти исломии Ўзбекистон бо намояндагони шабакаи «Евронюс» мулоқоти корӣ анҷом доданд, ки натиҷаи онро сомонаи марказ чунин хабар дод: «ба наздикӣ силсилаи наворҳои махсуси муаррифгари дастовардҳои кишвар ва аҷдододони бузурги халқи ўзбек ва мероси гаронбаҳои онҳо аз тариқи шабакаи Евронюс нашр мегардад» [12].

CNN ҳарчанд худро ҳамчун расонаи мустақили байналхалқӣ муаррифӣ намояд ҳам, дар бораи ҳамкориҳои пинҳонии он бо мақомоти амрикоӣ борҳо муҳаққиқон

ибрози назар намуданд. Аз чумла, дурудароз инъикос намудани авзои Югославияро барномаи якҷояи маъмурияти президент Клинтон ва шабакаи мазкур ҷиҳати дур кардани таваҷҷуҳи омма аз «парвандаи ҷанҷолии Моника Ливински» [13] тахмин менамоянд.

Шубҳае ба миён меояд, ки шояд CNN бо паҳн намудани маводи таҳрифӣ яке аз ҷонибҳои навбатии барангезандаи нотифоқ миёни миллати тоҷик ва ўзбек бошад. Чунки ҳамгирӣ ва равобӣ хуби кишварҳои Осиёи Миёна ба манфиати бархе давлатҳо нест. Мақомоти Русия борҳо хушдор дода буданд, ки рақибони ў хостори барангехтани нооромиҳо дар Осиёи Марказӣ ҳастанд. Дар робита ба ин масъала шоир ва рӯзноманигор Азиз Сангин дуруст қайд намудааст: «CNN ҳамон дасти корозмуда ва заминасозест, ки нахустин донаҳои захроғини ихтилофоту душманиҳоро ба ҷуғрофиёи даргириҳои минбаъдаи мавриди ниёзи Ғарб пош медиҳад» [1].

Ба хотири ҷилавгирӣ аз чунин хатарҳо масъулон, олимон, рӯзноманигорон ва шахрвандони Ҷумҳурии Ўзбекистон ва Ҷумҳурии Тоҷикистонро лозим аст, ки ба чунин дасисаҳои ВАО-и кишварҳои манфиатхоҳ фирефта нагарданд ва ҷиҳати мустақкам намудани дӯстӣ ва равобӣ бехтар кӯшиш намоянд.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Азиз С. Хасдуд ё се «чиро» дар баҳси Сино [Манбаи электронӣ] – URL: <https://www.facebook.com/aziz.sorgenfri> (санаи муроҷиат: 17.02.2025).

2. Буюк алломаларнинг ягона сиймосини яратиш бўйича давра суҳбати бўлиб ўтди [Манбаи электронӣ] – URL: <https://cisc.uz/habar-Buyuk-allomalarning-yagona-siymosini-yaratish-bo-yicha-davra-suhbati-bo-lib-o-tdi-760> (санаи муроҷиат: 16.02.2025).

3. Ибни Сино аз кист?: Воқуниши вазорати фарҳанг ба шабакаи телевизионии CNN [Манбаи электронӣ] – URL: <https://sputnik.tj/20250127/ibni-sino-vokunishi-vazorati-farhang-cnn-1066017780.html> (санаи муроҷиат: 10.02.2025).

4. Мирзоалӣ С. Нақши журналистикаи байналхалқӣ дар ташаккули имичи мусбати давлат [Матн] / Суҳробӣ Мирзоалӣ// Паёми ДМТ. – 2023. – № 8. – С. 259-265.

5. Муқим Ҷ. Радиои Би-би-си: дирӯз ва имрӯз [Матн] / Ҷовид Муқим. – Душанбе: Деваштич. – 2006. – 144 с.

6. Муқим Ҷ. Расонаҳои ҷаҳонии тарғиботи ИМА [Матн] / Ҷовид Муқим. — Душанбе: ДДЗТ, 2021. – 177 с.

7. Неренц Д. В. Роль американских СМИ в информационной войне XXI века [Электронный ресурс] – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=50444935> (дата обращения: 10.02.2025).

8. Публикация Embassy of Uzbekistan in Egypt [Манбаи электронӣ] – URL: <https://www.facebook.com/uzembassyegypt/posts/al-farghani-a-prominent-9th-century-uzbek-scientist-made-pivotal-contributions-t/911536597822684/> (санаи муроҷиат: 16.02.2025).

9. Сафарзода М. Имиҷсозӣ ва бренд дар журналистика [Матн]: дастури таълимӣ / Моҳира Сафарзода. – Душанбе, 2023. – 76 с.

10. «Ўзбекский сад» и памятник ибн Сино открыты во Франции [Электронный ресурс] – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qR6jCxcERxU> (дата обращения: 11.02.2025).

11. Ўзбекистондаги ислом цивилизацияси маркази раҳбари Лондондаги BBC ахборот корпорацияси вакиллари билан учрашди [Манбаи электронӣ] – URL: <https://cisc.uz/habar-O-zbekistondagi-islom-sivilizasiyasi-markazi-rahbari-Londondagi-BBC-ahborot-korporasiyasi-vakillari-bilan-uchrashdi-743> (санаи муроҷиат: 15.02.2025).

12. Ўзбекистон: жадал ислохотлар ва жаҳон миқёсидаги эътироф Euronews нигоҳида [Манбаи электронӣ] – URL: <https://cisc.uz/habar-O-zbekiston-jadal-islohotlar-va-jahon-miqyosidagi-e-tirof-Euronews-nigohida-727> (санаи муроҷиат: 15.02.2025).

13. Феднева Н.Л. CNN как символ американского проникновения на все континенты [Электронный ресурс] – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25044607> (дата обращения: 10.02.2025).

14. Titans who changed the world: The father of medicine [Electronic resources] – URL: <https://edition.cnn.com/sponsor/edition/cisc/uzbekistan-the-father-of-medicine> (date of access: 14.02.2025).

15. Voice of Tajikistan (Овози тоҷик) [Манбаи электронӣ] – URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=930123419255848&ref=sharing> (санаи мурочиат: 14.02.2025).

БАРАНГЕЗИШИ БАДБИНИИ МИЛЛӢ ДАР ВАО-И БАЙНАЛХАЛҚӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақола таҳрифи воқеият дар CNN ва нақши он дар барангехтани баҳсҳои миллӣ миёни тоҷикон ва ўзбекон, масъалаи муаррифии нодурусти Абуалӣ ибни Сино ва дигар олимони тоҷик дар расонаҳои байналхалқӣ таҳқиқ гардидааст.

Клидвожа: CNN, Абуалӣ ибни Сино, Евронюс, BBC, Алхоразмӣ, Абурайҳони Берунӣ, Спутник -Тоҷикистон.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сухробӣ Мирзоалӣ – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзади илмҳои филологӣ, дотсент, докторанти кафедраи журналистикаи байналхалқӣ. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17. E-mail: suhrobjsm@mail.ru Тел: +992918873484

РАЗЖИГАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ НЕНАВИСТИ В МЕЖДУНАРОДНЫХ СМИ АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается искажение реальности на канале CNN и его роль в разжигании национальных споров между таджиками и узбеками, а также проблема искажения информации об Авиценна и других таджикских ученых в международных СМИ.

Ключевые слова: CNN, Авиценна, Euronews, BBC, Аль-Хорезми, Абу Райхан Беруни, Спутник – Таджикистан.

Сведения об авторе: Сухробӣ Мирзоали – Таджикский национальный университет, кандидат филологических наук, дотцент, докторант кафедры международной журналистики. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки, 17. E-mail: suhrobjsm@mail.ru Тел: +992918873484

INCITEMENT OF NATIONAL HATRED IN THE INTERNATIONAL MEDIA ANNATATION

The article examines the distortion of reality on the CNN channel and its role in fueling national disputes between Tajiks and Uzbeks, as well as the problem of distortion of information about Avicenna and other Tajik scientists in the international media.

Key words: CNN, Avicenna, Euronews, BBC, Al-Khwarizmi, Abu Rayhan Beruni, Sputnik - Tajikistan.

Information about the author: Suhrobi Mirzoali – Tajik national university, associate of philological sciences, docent, Department of International Journalism. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Avenue 17. E-mail: suhrobjsm@mail.ru Phone: +992918873484

НАҚШИ ВАО ДАР БАРРАСӢ ВА ИНЪИКОСИ БАРНОМАҲОИ ДАВЛАТӢ ОИД БА МАЪРИФАТИ ЭКОЛОГӢ

Якубов Ҷ.

**Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Шуруъ аз нимаи дуюми асри XX ҳаллу фасли муаммоҳои экологӣ дар маркази таваҷҷуҳи сиёсатмадорон, коршиносону олимон қарор гирифтааст, яъне ин қазияи башарӣ аз ҳамаи кишварҳо дар якҷоягӣ амал карданро тақозо мекунад. Зеро солимиву бехатарии ҷомеаи башарӣ ва сифати ҳаёти инсон ба муҳити зисти солим саҳт марбут аст. Проблемаҳои экологӣ силсилаи ҳалқаи занҷиреро мемонанд, ки бо ҳамдигар пайвандии ногустаанӣ доранд. Коршиносону муҳаққиқон пайдоиши проблемаҳои экологиро ба омили антропогенӣ нисбат медиҳанд. Яъне, аксар бар он назар ҳастанд, ки афзоиши бемайлони аҳоли ба вайроншавии мувозинати табиӣ сабабгор мешавад. Проблемаҳои экологии Тоҷикистон ҳам ба проблемаҳои экологии кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ монанд аст. Ҷамъшавии партовҳо, шӯразании заминҳо, азбайнравии гуногунии биологӣ, ифлосшавии ҳавои атмосфера, коҳишёбии пирахҳо, норасоии оби нӯшокӣ мутаассифона воқеияти имрӯзаи мост. Раванди тағйирёбии иқлим ҳамаи кишварҳоро водор мекунад, ки дар самти коҳиш додани оқибатҳои манфии он ва мутобиқшавӣ ба тағйирёбии иқлим чораҳои оқилона андешида шавад. Иттилоотии саривақтии ҷомеа марбут ба мушкилоти ҷойдошта яке аз омилҳои ҳаллу фасли масоил мебошад. Дар ин ҷо пеш аз ҳама нақши ВАО-ро ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ-сиёсӣ, ки қудрати расондани таъсири бузург ба ҷомеаро дорад, дида баромадан зарур аст. Бояд гуфт, ки расонаҳо ё худ ВАО ба василаи иҷро кардани вазифаҳои иттилоотрасонӣ ва маърифатбахшӣ афкори ҷомеаро шакл медиҳанд. Ҳамин аст, ки дар ҳама барномаҳои давлатии қабулшуда дар самти рушди тарбия ва маърифати экологии аҳоли ба нақши ВАО таваҷҷуҳи хоса зоҳир карда шудааст.

Дар матбуоти аввали солҳои 90-ум дар мавзӯи зарурияти тарбия ва маърифати экологии аҳоли маводҳо пайдо шуданд. Ҷомеаи байналмилалӣ соли 1992 дар Конфронси СММ оид ба рушд дар Рио –де- Жанейро ба баланд бардоштани сатҳи маърифати экологии ҷомеа ҳамчун пояи рушди устувор таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуданд.

Бо назардошти дарки масоили экологии ҷомеа Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар радиои талаботҳои «Конфронси Рио–де- Жанейро» соли 1996 «Барномаи давлатии маърифат ва тарбияи экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2000 ва дар давраи то соли 2010»-ро қабул намуд.

Ин Барнома барои тарбия ва маърифати экологии мунтазам ва ҳамаҷониба дар Тоҷикистон бояд замина ба вучуд меовард. Он тарбия ва маърифати экологиро дар муассисаҳои томактабӣ ва муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ (синфҳои 1-4), тайёр намудани мутахассисон оид ба масъалаҳои ҳифзи муҳити зист дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ, курсҳои таълимиро барои шахсони мансабдор ва баланд бардоштани иттилоотонӣ байни намоёндагони воситаҳои ахбори омма ва ҷомеаи васеъро дар бар мегирифт.

Таҳлили иҷрои Барномаи давлатии маърифат ва тарбияи экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2000-ум ва дар дурнамои то соли 2010 нишон медиҳад, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, гимназияҳо, литсейҳо, коллеҷҳо ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ таълими фанни самтҳои экологӣ ҷорӣ шудаанд. Дар давоми татбиқи Барнома дар муассисаҳои таҳсилоти олий, факултаҳо ва кафедраҳои нав оид ба экология ва ҳифзи муҳити зист таъсис ёфтанд.

Дар барномаи мазкур вазифаи ВАО низ ҳамчун тарғиботчи донишҳои экологӣ муайян карда шуда, аз ҷумла дар он омадааст: «Ин ҳуҷҷат васоити ахбори умум (радио, телевизион, нашрияҳои даврӣ)-ро вазифадор мекунад, ки барномаҳои илмию

методӣ, васоити таълимиро доир ба тарбия ва маълумоти экологӣ аз рӯи масъалаҳои ҳифзи муҳити зист ба таваҷҷӯҳи аҳоли расонанд» [1, с. 3].

Қабули чунин ҳуҷҷати муҳим барои интишори маводи зиёди экологӣ дар саҳифаҳои нашрияҳо ва таҳия ва рӯи эфир омадани барномаҳои муаллифӣ дар радио ва телевизиони Тоҷикистон асос гузошт. Масалан, шуруъ аз соли 1998 аз тариқи шабакаи якуми Телевизиони Тоҷикистон барномаҳои маърифатӣ бо унвонҳои “Дар олами вуҳуш”, “Пайраҳа” ва “Инсон ва табиат” паҳш мегардиданд.

Ҳарчанд дар самти болоравии маърифатнокии аҳоли қадамҳои ҷиддӣ гузошта шуд, аммо бо назардошти таъсис гардидану рӯи кор омадани корхонаҳои саноатӣ норасоии донишҳои экологӣ дар ҷомеа эҳсос карда мешуд.

Бо назардошти тақозои замон бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 апрели соли 2015, № 178 “Барномаи давлатии комплексии рушди тарбия ва маърифати экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2020” тасдиқ гардид. Банди 28.-и боби 5-и Барнома бо номи “Иттилоотонии аҳоли тавассути васоити ахбори омма дар системаи тарбия ва маърифати экологии мунтазам” ёд мешавад. Дар ин банд доир ба ҳадафи ВАО чунин нукта баён гаштааст. “Ҳадафи ВАО аз пешниҳод намудани маълумоти дақиқ оид ба муаммоҳои экологӣ, тарғиби донишҳои экологӣ ба аҳоли иборат аст”.

Вазифаҳо иборат ҳастанд аз “баланд бардоштани нақши васоити ахбори омма дар экологикунории шуури ҷомеа, баланд бардоштани сатҳи саводнокии экологии аҳоли, баланд бардоштани талаботи ҷомеа ва кормандони воситаҳои ахбори омма ба маълумоти дақиқ ва асоснокунии хулосаҳои таҳлилӣ ва пешгӯиҳо” [2, с. 5].

Дар доираи амалигардии Барномаи давлатии комплексии рушди тарбия ва маърифати экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2020 озмунҳо байни намояндагони ВАО, кормандони радио ва телевизион ҳар сол гузаронида шуданд. Ба озмунҳои эҷодӣ ҳам журналистони пуртаҷриба ва ҳам навкор аз пойтахт ва ҳам шаҳру вилоятҳои мамлакат маводхояшон пешкаш намуданд. Баргузориҳои озмунҳо барои намояндагони васоити ахбори на танҳо аз тарафи мақомоти давлатии ҳифзи муҳити зист, балки аз ҷониби созмонҳои байналмилалӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ низ сурат гирифтанд. Ин омилҳо такони ҷиддӣ бахшиданд ба рушди журналистикаи экологӣ дар Тоҷикистон.

Ниҳоят, “Барномаи давлатии маҷмӯии рушди тарбия ва маърифати экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021–2025”, ки аз 3 апрели соли 2021 бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба имзо расид, аз ду барномаи пешин бо якҷанд нишонаҳо фарқ мекунад. Дар ин Барнома якҷанд масъалаҳои нав, монанди вазъи ҳолатҳои фавқуллода, иқтисодиёти сабз, тағйирёбии иқлим, сайёҳии экологӣ ворид карда шуданд. Ҳамчунин нақши ВАО, аз ҷумла матбуот, радио, телевизион ва Интернет дар бандҳои 70, 71, 72 ва 73-и боби 8., ки “Нақши воситаҳои ахбори омма дар рушди тарбия, маърифат ва фарҳанги экологӣ” ном гирифтааст, ишора шудааст. Аз ҷумла, дар бораи аҳамият ва нақши ВАО дар баланд бардоштани тарбия ва маърифати экологии аҳоли омадааст: “Аҳамияти болоравандаи воситаҳои ахбори омма дар иттилоотонӣ ва тарбияи аҳоли хусусияти хоси ҳаёти муосири ҷомеа мебошад. Вазифаҳои асосие, ки воситаҳои ахбори омма дар низоми маърифат ва тарбияи экологӣ анҷом медиҳанд, ташаккули афкори ҷомеа ва мавқеи ҷаҳонӣ ҷамъиятӣ оид ба масъалаҳои ҳифзи муҳити зист, тарбияи фарҳанги экологӣ ва пешниҳоди маълумоти ғайрӣ оид ба маърифати экологии аҳоли мебошад.

Қобили зикр аст, ки барои расондани донишҳои экологӣ ва баланд бардоштани сатҳи маърифати экологии аҳоли ба ҷуз аз Барномаҳои маърифати экологӣ инчунин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маърифати экологии аҳоли” ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи иттилооти экологӣ”, ки соли 2011 ба имзо расида буданд, ба намояндагони ВАО метавонанд ёрирасон бошанд.

Дар моддаи 12-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маърифати экологӣи аҳоли”, ки бо унвони “Салоҳияти мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии шаҳрак ва деҳот” номгузорӣ шудааст, “идоракунии дар системаи маърифати экологии кормандони ВАО” [5, с. 86] зарур шуморида мешавад.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи иттилооти экологӣ” банди 8-моддаи 1 “Мафҳумҳои асосӣ” омадааст: - интишори иттилооти экологӣ – амали молики иттилооти экологӣ, ки мақсадаш тавассути ҷойгиронӣ дар наشريҳо, дигар воситаҳои ахбори омма, сомонаҳои расмӣ худ дар шабакаи умумичаҳони иттилоотӣ ё бо роҳҳои дигари дастраси умум расондани иттилооти экологӣ ба мақомоти давлатӣ, шахсони дигари воқеӣ ва ҳуқуқӣ мебошад” [5, с. 125].

Бояд гуфт, ки ҳар як нави ВАО махсусияти худро дорад. Агар матбуот дар муқоиса бо воситаҳои дигари ахбори омма ҳамчун василаи пуриқтидортарин барои пурра ва муфассал ифшо намудани мундариҷаи ғояҳои тарғибшуда имкон фароҳам оварда тавонад, телевизион нисбат ба нави ВАО воситаи пуриқтидортарин ба шуур ва рафтори одамон таъсиргузор мебошад. Дар мавриди радио бошад, қоршиносон фаъолияти сусти васоити ахбори оммаро дар пешбурди арзишҳои экологӣ ва маърифати экологии аҳоли қайд мекунанд.

Ҷуноғунрангии иттилоот ба матбуот имкон медиҳад, ки масъалаҳои муҳити зистро, ки мавриди баррасӣ қарор мегиранд, ба таври васеъ ва бисёрҷониба инъикос намояд. Ин аз журналист тақозо мекунад, ки маводи ҷамъовардашударо доир ба вазъи экологӣ ба таври дуруст қорқард ва таҳлил намояд.

Таъсир ба шуури экологии тамошобинон, тавассути намоиш додани манзараҳои мубориза бо зараррасонҳо, паҳши гузоришҳо, огоҳонӣ ва муруҷиатҳо ба аҳоли дар бораи рафти ниҳолшинонӣ, нигоҳубини дарахту буттаҳо ва истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ ба даст оварда мешавад.

Дар барномаҳои радиӣ, ки ба масоили экологӣ баҳшида шудаанд, журналистонро лозим аст, ки барои таъсиргузор будани барнома аз эффектҳои ҷуноғуни овозӣ, ки дар табиат дучор шудан мумкин аст, истифода намоянд.

Ягона воситаи бештар рушдкунанда Интернет мебошад, ки бо хусусияти асосии худ ҳамчун воситаи коммуникатсионӣ ба рушди шаклҳои нави таълим ва фарҳанги экологӣ таъсири инқилобӣ дорад. Захираҳои интернет мунтазам тақмил ёфта, шабакаҳои иҷтимоӣ оид ба маърифати экологӣ таҳия мегарданд” [3, с. 15].

Ба таври равшан ВАО ва интернет барои инъикоси ҳама ҷуна рӯйдоду воқеаҳо, баҳусус муаммоҳои экологӣ, таблиғи фаъолиятҳои намунавӣ дар самти беҳдошти муҳити зист ва баланд бардоштани маърифати экологии аҳоли нақши бориз дорад.

Бояд зикр намуд, ки дар самти маърифатбахшии намоёндоғони ВАО доир ба масъалаҳои экологӣ ҷорабиниҳои ҷуноғун, аз ҷумла нишастҳои матбуотӣ, маҳфилҳои эҷунаристон, мизҳои мудаввар дар мавзӯҳои муҳталифи экологӣ, мисли таҷлили Рӯзи Замин, Рӯзи байналмилалӣи муҳити зист барои ҷалби рӯзноманиғорон мусоидат менамояд.

Солҳои охир бо мақсади ҷалби таваҷҷуҳи рӯзноманиғорон, аз ҷониби Ҷумитаи ҳифзи муҳити зист, Комиссияи экологии Маҷлиси намоёндоғон ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятиву ширкатҳои байналмилалӣ баргузориҳои озмунҳои эҷодӣ дар мавзӯҳои экологӣ роҳандозӣ гардидааст, ки ҷунин тадбирҳои метавонанд ҷалбу сатҳи иштироки намоёндоғони ВАО-ро фаъол гардонида, ба болоравии маърифатнокии журналистон мусоидат намояд.

РҶЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Барномаи давлатии маърифат ва тарбияи экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2000 ва дар давраи то соли 2010. – Душанбе, 1999.

2. Барномаи давлатии комплекси рушди тарбия ва маърифати экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2020. – Душанбе, 2015.
3. Барномаи давлатии маҷмӯи рушди тарбия ва маърифати экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025. – Душанбе, 2021.
4. Латифӣ О. Белая осень / О. Латифӣ. – Душанбе, 1974.
5. Маҷмӯаи қонунҳои соҳаи ҳифзи муҳити зисти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2021.
6. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М., 1986.
7. Якубова М. Последняя Весна Отахона Латифӣ / М. Якубова. – Душанбе, 2006.

НАҚШИ ВАО ДАР БАРАСӢ ВА ИНЪИКОСИ БАРНОМАӢОИ ДАВЛАТӢ ОИД БА МАЪРИФАТИ ЭКОЛОӢ АННОТАЦИЯ

Дар мақолаи мазкур нақши ВАО дар инъикос ва баррасии масъалаҳои экологӣ мавриди таҳлилу арзёбӣ қарор гирифта, омилҳои баланд бардоштани донишҳои экологӣ ва мушмилати он дар шароити кунунӣ баён шудааст. Муаллиф барои дуруст ва самарабахш амалӣ гардидани Барномаву ҳадафҳои кишварҳоро оид ба роҳи василаҳои рушди маърифати экологӣ дар ҳамкории зич қарор доштан ифода мекунад. Дар мақола муҳиммати таълиму муносибат ба донишҳои экологӣ аз ҷиҳати илмӣ асоснок гардида, ҳамчун василаи пуррасозии муҳити атроф зикр меёбад. ВАО дар таҷассуми паҳлуҳои Барномаҳои давлатӣ ва татбиқи бандҳои он дар амал чун ниҳоди фаъоли сиёсӣ иттилоотӣ ва тарғиботи маънавӣ ба ҳисоб меравад. Имрӯз зарурати ҳамгироии соҳаҳо, хоса журналистика бо экология аҳамияти бештар касб мекунад.

Калидвожа: ВАО, журналистика, иттилоот, маърифати экологӣ, тағйирёбии иқлим, барномаҳои давлатӣ, муҳити зист, проблемаҳои экологӣ, антропогенӣ,

Маълумот дар бораи муаллиф: Якубов Ҷамолиддин – номзоди илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи журналистикаи байналхалқии факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Тел: (+992) 918179886

ОТРАЖЕНИЕ РОЛИ СМИ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРОГРАММАХ В ОБЛАСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ АННОТАЦИЯ

В данной статье автор научно доказывает как СМИ играет важную роль в развитии экологического просвещения и воспитания экологической культуры населения. Если в первой Государственной Программе по экологическому воспитанию (1996 г.) роль СМИ в развитии экологической воспитании указывается не конкретно, то в Государственная комплексная программа развития экологического воспитания и просвещения населения Республики Таджикистан на 2021-2025 годы, который по Постановлением Правительства Республики Таджикистан было принято от 3 апреля 2021 года, есть специальный раздел – 8, состоящей из 4 пунктов, который приводится спецификации каждого вида СМИ – печать, радио, телевидение и Интернет. В статье рассказывается о роли всех видов СМИ для обеспечения населения с экологической информации и использование их способы в деле просвещения и воспитания экологической культуры.

Ключевой слов: СМИ, журналистика, информация, экологическое просвещение, изменение климата, государственные программы, окружающая среда, экологические проблемы, антропогенный

Сведения об авторах: Якубов Джамолиддин, кандидат филологических наук, доцент кафедры международной журналистики ТНУ. Тел: (+992) 918179886

REFLECTION OF THE ROLE OF MASS MEDIA IN STATE PROGRAMS ON ENVIRONMENTAL EDUCATION

ABSTRACT

This article scientifically substantiates the crucial role of mass media in the development of environmental education and the promotion of ecological culture among the population. While the first State Program on Environmental Education (1996) did not clearly specify the role of media in environmental awareness, the Comprehensive State Program for the Development of Environmental Education and Public Awareness in the Republic of Tajikistan for 2021–2025, adopted by the Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan on April 3, 2021, includes a special Section 8 consisting of four clauses that outline the specific roles of each type of media—print, radio, television, and the Internet. The article discusses the function of all types of media in providing environmental information to the population and the use of their methods in promoting and fostering ecological awareness and education.

Keywords: Mass media, journalism, information, environmental awareness, climate change, state programs, environment, environmental issues, anthropogenic

Author Information: Yakubov Jamoliddin, PhD in Philology, Associate Professor of the Department of International Journalism at Tajik National University. **Phone:** (+992) 918179886

РАВАНДИ СУЛҲСОЗИИ ТОҶИКОҶ ДАР БАҶНОМАҶОИ ТЕЛЕВИЗИОНИ “ТОҶИКИСТОН”

Сафарзода М.А.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Баъди Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон вазъият дар кишвар тағйир ёфт. Ин вазъ ба сохтор ва қори Кумитаи садо ва симо низ бетаъсир намонд. Агар аз ин пеш “...раиси ҷумҳурии вақти Тоҷикистон ба телевизион парваре надошт.... Фишори муҳолифон ба телевизион зиёд буд ва табиист ки андешаҳои онҳо бештар пахш мешуд” [13], акнун, миёни роҳбари нави ҳукумат ва воятаҳои абори омма, махсусан Кумитаи телевизион ва радио робитаи зич барқарор гардид. Раиси Шурои Олӣ Эмомалӣ Раҳмон пайи қадамҳои устувор дар роҳи расидан ба сулҳ пайваста бо журналистон дар ҳамкорӣ қарор дошт. Тавассути ВАО баромаду даъватҳо намуда, тавонист аввалан, журналистони созанда, баъдан тавассути онҳо ҷомеаро атрофи худ ҷамъ намояду ба ҳадафи ягона – сулҳу оромӣ равона гардад. Эмомалӣ Раҳмонро дар тамоми сафарҳои дохилу хориҷ журналистон ҳамроҳӣ карда, амалҳои сулҳпарваронаашро пайваста инъикос менамуданд, ки ин эътимоду боварии ҷомеаро ба роҳбари ҷавон бештар менамуд.

Охири соли 1992 баъди таъини Бобочон Иқромов – мутахассиси соҳаи телевизион ба вазифаи Раиси Ширкати давлатии садо ва симо вазъ тағйир ёфт.

Телевизиони “Тоҷикистон” мавқеи ҳукуматро дастгирӣ мекард. Чун Эмомалӣ Раҳмон масъалаи баргардонидани гурезагонро яке аз масъалаҳои муҳимми давр меҳисобид, Телевизиони “Тоҷикистон” низ ба ин масъала эътибори ҷиддӣ зоҳир менамуд. Эмомалӣ Раҳмон бо дарки қудрати суҳан ва таъсиргузори ВАО пайваста бо онҳо, махсусан, бо телевизион ва радио дар иртибот буда, барои анҷоми корҳои муҳим ин дастгоҳҳои пуққудрати идеологиро ҷалб менамуд, ки самараш имрӯзҳо аён аст. Чунончи, “Барномаи «Во ғарибӣ...» дар доираи амалишавии ниятҳои неки Ҳукумати кишвар ва комиссияи махсус барои баргардонидани гурезаҳо аз Давлати Ислонии Афғонистон бо ибтикори Сарвари давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон таъсис ёфт. Ин барномаро муҳаррир Шералӣ Мустафоқулов ва наворбардор Анвар Ғайбуллоев бевосита аз хоки Афғонистон сабт мекарданд.” Барномаи “Во, ғарибӣ” аз барномаҳои машҳуру сербинанда ва нишонраси замон буд, ки барои баргардонидани гурезагон нақши бориз гузошта тавонист.

Баъди бартараф шудани масъалаи гурезагон, аз соли 1994 инҷониб, масъалаи ваҳдату иттиҳод ва сарҷамъӣ мавзӯи асосии барномаҳои телевизионӣ гардид. Журналисти ботаҷриба Шералӣ Мустафоқулов чанд маротиба шоҳиди бевоситаи ҷанфидоҳои Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон гардида, баъди расидан ба оромиву осудагӣ барнома ва филмномаҳои таҳлилӣ таҳия менамуд, ки тарғибгари сулҳу ваҳдат, иттиҳоду яқдигарфаҳмӣ ва ҳамҷунин, равшангари сафҳоҳои таърихи тоҷикон ҳисобидан мумкин аст. Дар тамоми ин намоишҳои телевизионӣ Эмомалӣ Раҳмон чун қаҳрамони сулҳофар дар маркази таваҷҷуҳ қарор дорад. Барномаи “Аз блокноти журналист” (соли 1997), ки аз ҷараёни ба имзо расидани созишномаи Истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ таҳия гардидааст, тамоми заҳмату талоши роҳбари давлатро дар роҳи расидан ба ин рӯзи фараҳ инъикос менамояд. Ба ҷуз ин барнома, собиқаҳои телевизион Сайидмурод Хочазод аз чанд барномаҳои он даврон чун “Ҳукумат”, “Минбар”, “Сарқонуни мо”, “Муколама”, “Изтироб”, “Қонун ва ҷомеа”, “Меҳмонони Тоҷикистон”, “Самарайи Ваҳдат”, “Меваҳои ҳамбастагӣ”, “Ваҳдат”, “Марзи муқаддас”, “Ваҳдат – Начоти миллат” [9, с.22]. ёдоварӣ мешавад, ки маҳз пайгири мавзӯи боло мебошанд.

Баъди ба имзо расидани “Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ” яке аз вазифаҳои муҳимми Комиссияи оштии миллӣ ин ба мардум фаҳмонидани моҳияти созишнома ва аз мафкураи ҷомеа дур кардани образи душман, муаррифии аппозитсия ҳамчун яке аз ҷонибдорони сулҳ дониста мешуд. Дар ин кор низ телевизион воситаи асосӣ ба ҳисоб мерафт. Бо ин мақсад соли 1997 барномаи “Ваҳдат” таҳия ва пешниҳоди бинандагон гардонид шуд. Муаллиф ва суҳбаторо муҳаққиқ, публицист Иброҳим Усмонов[12]. буд, ки ҳамзамон раиси Комиссия оид ба масъалаҳои сиёсии Комиссияи оштии миллиро ба уҳда дошт. Барнома тӯли як сол идома ёфта, моҳе 2 маротиба пешниҳод мегардид. Дар барнома намояндагони ҳукумат, намояндагони муҳолифин ва Созмони милалӣ муттаҳид иштирок карда, моҳияти созишномаро мефаҳмониданд. Ҳамҷунин, роҳи пешгирифти роҳбари давлатро барои расидан ба сулҳ роҳи дурусту ягона барои начоти миллат ва суботи доимӣ медонистанд.

Барномаи “Афкор”, ки соли 1999 то 2001-ум моҳе ду маротиба тавассути Телевизиони Тоҷикистон паҳш мегардид, дар бедории миллӣ, фаҳмонидани арзиши сулҳу ваҳдат нақш гузоштааст. Ин барномаи аз ҷониби муҳаққиқ ва журналист Сангин Гулов дар жанри суҳбат таҳия гардидааст. Дар он ходимони илму сиёсат Кароматулло Олимов, Сайфулло Сафаров, Ниёз Мирзоев, Абдуқодир Маниёзов ва дигарон аз паҳлуҳои гуногун моҳият ва арзиши сулҳу ваҳдат суҳан ронда, иттиҳоду сарҷамиро дар атрофи Сарвари давлат тарғиб намудаанд [11].

Ба ғайр аз барномаҳои номубарда, баҳшида ба 10-солагии Истиқлолоияти давлатӣ чанд барномаву филмҳои дигари диданӣ низ таҳия гардида, аз 10-соли мушкӣ, талош, ҷонфидоӣ барои расидан ба рӯзҳои оромӣ нақл мекарданд. Аз

ҷумла дар “Даҳ қадами устувор”, ки аз даҳ қисмат идорат буд, аз тамоми дастовардҳои кишвар ва ташаббусҳои Эмомалӣ Раҳмон сухан мерафт. Филми “Шуълае баъд аз ғуруб” (2001) бахшида ба 10-солагии Истиқлолияти Тоҷикистон ва ҷонфидоҳои Сарвари давлат барои расидан ба сулҳ; силсилабарномаи “Вакт довар аст”, ки аз соли 2012 дар ҷашнҳои давлативу миллӣ – Рӯзи Истиқлолияти давлатӣ, Рӯзи Ваҳдати миллӣ, Рӯзи Иҷтисоии тақдирсоз бо истифода аз наворҳои бойгонӣ таърихи начандон дури тоҷиконро варақгардон мешуд. Собикадори телевизион Рафоат Абдусаломова дар китоби худ[1, с.120] аз чанд барномаву филмҳои телевизионӣ аз қабилӣ “Эҳё ва рушд”, “Шуълае баъд аз ғуруб”, “Рӯ ба хуршед”, “Гуфтугӯи мустақими телевизионӣ”, “Тоҷикистон” ва ғайра ёдовар шудааст.

Накши Хадамоти матбуоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар инъикоси раванди сулҳофарӣ ва талошҳои бевоситаи Пешвои миллат дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ тавассути телевизион муҳим аст. Шарҳу тавзеҳ ва баромаду гузоришҳои пайвастаи роҳбари хадамот Сайидзода Зафар Шералӣ тавассути Телевизиони “Тоҷикистон”, аз як ҷониб, мардумро бо иттилоӣ саҳеҳу саривақтӣ бархӯрдон кардан бошад, аз ҷониби дигар, боиси оромӣ ҷомеа ва бо умеду боварӣ нигаристан ба ояндаи нек водор менамуд. Номбурда аз 15-уми ноябри соли 1995 ба ин вазифа таъин шуда бошад ҳам, аммо қаблан, дар вазифаҳои дигар низ пайваста тавассути телевизион баромадҳои судманд менамуд. Дар он давр миёни кишварҳои ИДМ Зафар Сайидзода фаъолтарин котиби матбуотӣ ҳисобида мешуд, ки бо дониши баланди сиёсӣ ҷомеаро бо забонҳои русиву тоҷикӣ аз фаъолияти президенти кишвар ва вазъи ҳукумат огоҳ менамуд. Он замони нооромӣ на ҳар кас ин масъулиятро ба уҳда мегирифт ва на ҳар кас аз уҳдаи он мебаромад. Дар баромадҳои З. Сайидзода таҳлилу шарҳ низ мушоҳида мегардад, ки барои хотирҷамъии ҷомеа мусоидат намуда, ҳамчунин, эътимоди оммаро ба ҳукумат ва талошҳои сулҳпарваронаи сарвари давлат бештар менамуд.

Дар умум, тамоми барномаҳои Телевизиони “Тоҷикистон” дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ва раванди сулҳофарӣ тарғибгари сиёсати давлату ҳукумат ва бевосита, сиёсати хирадмандонаву сулҳпарваронаи Пешвои миллат буда, барои таъмини фазои иттилоотии кишвар имрӯзҳо низ ҳамаҷониба саъю талош мекунанд, ки ин ҳам аз шароитҳои мавҷуда ва дастгириҳои ҳукумати кишвар бармеояд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Абдусаломова Р. Телевизион оинаи зиндагист. – Душанбе, 2002. – 144 с.
2. Атоев А., Зафаров М. Инфокомунникационный анализ транзитного потенциала Таджикистан // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – № 2 (45) – Душанбе, 2015. – С. 144-156.
3. Кенчаев С. Табаддулоти Тоҷикистон. – Душанбе, 1993. – 496 с.
4. Панфилов О. Таджикистан: журналисты на гражданской войне (1992-1997). – М.: Права человека, 2003. – 564 с.
5. Сафарзода М. А. Барномасозӣ дар телевизион (дастури таълимӣ). Душанбе, 2021. – 100с
6. Умарова Г. Телевизион ва воқеияти Тоҷикистон. – Душанбе: Шучоат. – 2011. – 168 с.
7. Усмонов И. Сағанди сулҳофаринӣ. – Душанбе: Бебок, 2017. – 132 с.
- Усмонов И. Соли Набиев. – Душанбе, 1995. – 114 с.
8. Хочазод С. Ташаккули низоми нави телевизионӣ дар Тоҷикистон (воситаи таълимӣ). – Душанбе: ДДОТ, 2024. – 123 с.
9. Эшматов З. Ҷанги шаҳрвандӣ ва телевизиони “Тоҷикистон” // Дар моварои сухан. Маҷмуаи мақолаҳои илмӣ. – Душанбе, 2018. – С. 92
10. Аз суҳбатҳои шахсӣ бо Гулов С. 25.11.2024.
11. Аз суҳбатҳои шахсӣ бо Иброҳим Усмонов 18.09.2024.

12. Аҳмадшоҳ Комилзода: “Ман аз пахши барномаи хабарии телевизиони Эрон розӣ набудам” // https://www.bbc.com/tajik/institutional/2011/08/110817_mm_komilzodah (санаи мурочиат 3.12.2024).

13. Барномаи “Ахбор” // Телевизиони “Тоҷикистон” // <https://www.youtube.com/watch?v=Pq0mBmSCl90&t=20s> (санаи мурочиат 3.03.2024)

Мустафоқулов Ш. “Во ғарибӣ” // Хазинаи Телевизиони “Тоҷикистон”, ксетаи № 49. Афғонистон соли 1993-1994.

14. Сухангӯи Сарвари давлат Зафар Саидов дар бораи давлати дунявӣ (с.1998) // <https://www.youtube.com/watch?v=VG4vIHv3DiM&t=12s>

РАВАНДИ СУЛҲСОЗИИ ТОҶИКОН ДАР БАРНОМАҲОИ ТЕЛЕВИЗИОНИ “ТОҶИКИСТОН” АННОТАТСИЯ

Дар мақола инъикоси раванди сулҳсозӣ дар барномаҳои телевизионӣ, мавқеи журналистон дар даврони барои кишвар мушқил, ҷамоҳангии онҳо бо сиёсати пешгирифтаи ҳукумати кишвар ва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, нақши воситаҳои ахбори омма дар таҳкими сулҳу ваҳдат баррасӣ гардидааст. Барномаҳое, ки дар даврони ҷанги шаҳрвандӣ, раванди сулҳсозӣ ва баъди ба имзо расидани Созишномаи истикрори сулҳ ва ризоияти миллӣ, ҳамчунин, раванди фаъолияти КОМ таҳия ва тариқи Телевизиони “Тоҷикистон” пешниҳод мегардиданд, таҳлилу баррасӣ шудаанд.

Калидвожа: Телевизиони “Тоҷикистон”, Эмомалӣ Раҳмон, инъикос, ҷанги шаҳрвандӣ, Президент, сулҳи тоҷикон, ваҳдат, барнома, журналист, ВАО.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сафарзода Моҳира Амиралӣ – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзадҳои илмҳои филология, докторанти кафедраи телевизион ва радиоишунавонии факултети журналистика. Суроға: : 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯч. Рӯдакӣ 17, E-mail: anusha-16@mail.ru. Тел.: (+992) 93-862-94-65

МИРНЫЕ УСИЛИЯ ЭМОМАЛИ РАХМАНА И ЕГО ОТРАЖЕНИЕ НА ТЕЛЕВИДЕНИИ «ТАДЖИКИСТАН» АННОТАЦИЯ

В статье отражены миротворческий процесс в телевизионных программах, позиция журналистов в трудную для страны эпоху, их согласованность с политикой правительства страны и Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона, роль СМИ в укреплении мира и единства. Проанализированы и обсуждены программы, разработанные в период гражданской войны, миротворческого процесса и после подписания Соглашения об установлении мира и национального согласия на телеканале «Таджикистон».

Ключевые слова: Телевидение «Таджикистон», Эмомали Рахмон, освещение, гражданская война, Президент, мир таджикстанцев, единство, программа, журналист, СМИ.

Сведения об авторе: Сафарзода Моҳира Амиралӣ – Таджикский национальный университет, кандидат филологических наук, докторант кафедры телевидения и радиовещания факультета журналистики. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки 17, E-mail: anusha-16@mail.ru. Тел.: (+992) 93-862-94-65

**PEACEFUL EFFORTS OF EMOMALI RAHMAN
AND ITS REFLECTION ON TAJIKISTAN TELEVISION
ABSTRACT**

The article reflects the peacekeeping process in television programs, the position of journalists in a difficult era for the country, their consistency with the policy of the government of the country and the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon, the role of the media in strengthening peace and unity. The programs developed during the civil war, the peacekeeping process and after the signing of the Agreement on the Establishment of Peace and National Accord on the Tajikistan TV channel are analyzed and discussed.

Key words: Tajikistan, TV, Emomali Rahmon, coverage, civil war, President, world of Tajikistan, unity, program, journalist, media.

Information about the author: Safarzoda Mokhira Amirali – Tajik National University, Candidate of Philology, doctoral student, Department of Television and Radio, Faculty of Journalism. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Ave. 17, E-mail: anusha-16@mail.ru Tel.: (+992) 93-862 -94-65

**НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ДАР ҲИФЗИ МАНФИАТҲОИ
МИЛЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Якубов Ҷ.К.

**Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Дар рушд ва пешрафти ҷомеа ва ҳифзи манфиатҳои миллии воситаҳои ахбори омма (ВАО), ки яке аз ниҳодҳои сиёсии ҷомеаи муосир ба шумор мераванд, нақши барҷаста доранд. Инкишофи шуури ҷамъиятиро бе иштироки ғаёлонаи онҳо тасаввур кардан ғайриимкон аст. Бояд зикр кард, ки дар ҳама марҳалаҳои инкишофи ҷомеа нақш ва мақоми воситаҳои ахбори омма чун имрӯз бузург ва ҳалқунанда набуд. Дар замони муосир нақши онҳо дар пиёда сохтани манфиатҳои миллии афзудааст. Муҳимияти мавзӯ дар он зоҳир мегардад, ки то чи андоза воситаҳои ахбори омма дар ҳифзи манфиатҳои миллии нақши муҳимро соҳибанд.

Муносибати дучонибаи воситаҳои ахбори омма ва сиёсатро муҳаққиқони ватанию хориҷӣ мавриди тадқиқ қарор додаанд. Аз ҷумла, Буданцев Ю.П., Горохов В.М., Грабельников А.А., Губанов А., Засурский Я.Н. Прохоров Е.П. мебошанд. [1] Тадқиқотҳои Эмомалӣ Раҳмон, Г.Н. Зокиров, А. Маҳмадов, А. Муҳаббатов, И. Усмонов, А. Азимов, Д.М. Сайдалиев, Н. Каршибаев, Н.Т. Раҳимов, Н. Ҳамрокулова, З.Х. Файзуллоев, А.С. Ниёзов, А. Раҳнамо, П. А. Маҳмадов, Ҷ. Якубов ва дигарон масъалаи нақши ВАО дар ҳифзи манфиатҳои миллиро низ фаро мегиранд [2].

Қабул аз ҳама, воситаҳои ахбори оммаи кишвар, бахусус телевизион ва радио дар доираи принсипҳои воқеънигорӣ, ҳимояи ҳуқуқи инсон, таъмини озодии фикру андеша ва таҳкими меъёрҳои ҷомеаи шахрвандӣ, ки рухҳои асосии давлати демократӣ мебошанд, дар ҳифзи манфиатҳои миллии нақши барҷаста доранд. “Ҳама гуна ҷомеаи демократӣ, алаҳусус ҷомеаи кишварҳое, ки нав ба ин ҷода қадам гузоштаанд, ба воситаҳои ахбори омма ва ғаёлияти пурсамари онҳо ниёзманд мебошанд” [3].

Манфиатҳои миллии тақозо мекунанд, ки воситаҳои ахбори омма ба сифати дастгоҳи тавоноии иттилоотӣ дар муборизаи таҳмилии иттилоотӣ чун сипари боэътимоди ҳалқу давлат хизмат намоёнд, ба ҳифзи оромиву суботи ҷомеа ғаёлона мусоидат кунанд ва эътимоди мардумро ба фардои нек таҳким бахшанд. Қобили зикр аст, ки ин дастгоҳи муқтадири иттилоотӣ дар бобати сари вақт ба аҳолии расонидани ахбори зарурӣ оид ба ғаёлияти шохаҳои ҳокимияти давлатӣ, бахши хусусӣ, тарбияи ахлоқии ҷомеа, тарғиби анъанаҳои таърихиву фарҳангии мардум ва дастовардҳои замони соҳибистиклолии мамлакат, инчунин ахбору навиғариҳо аз

дохилу хориҷи кишвар мавқеи асосӣ доранд. Махсусан, дар шароити мураккаби ҷаҳонишавӣ вазифаи шабакаҳои иттилоотӣ зиёд гардида, масъалаҳои тарғиби фарҳанги миллӣ, расму ойинҳои мардумӣ, ташвиқи андеша ва тафаккури миллӣ, тарбияи насли ояндасоз, риояи меъёрҳои забони давлатӣ ва ҳифзи асолату тозагии он рисолати муҳимми воситаҳои ахбори омма ба шумор мераванд.

Бояд гуфт, ки солҳои охир дар доираи татбиқи барномаҳои давлатӣ шабакаҳои иттилоотии мамлакат хеле рушд карда, имрӯз инфрасохтори соҳа ба шароит ва талаботи замони муосир мутобиқ гардонида шудааст. Дар баробари рушди шабакаи якуми давлатӣ, ки ба инъикоси масъалаҳои сиёсӣ ва иқтисодиву иҷтимоӣ машғул мебошад, шабакаҳои алоҳидаи фарҳангӣ, иттилоотӣ ва кӯдакону наврасон таъсис ёфта, заминаҳои моддиву техникийи онҳо тақвият ёфтаанд. Фаъолияти боз ду шабакаи нави телевизионӣ бо номҳои «Варзиш» ва «Синамо» бешубҳа, дар самти пурра гардонидани фазои иттилоотии кишвар ва **ҳифзи манфиатҳои миллии Тоҷикистон** саҳми назаррас мегузоранд.

Ба фаъолият шурӯъ намудани Академияи воситаҳои ахбори омма идомаи мантикийи сиёсати иттилоотии Ҳукумати кишвар буда, бо мақсади баланд бардоштани сатҳи маҳорати касбии кормандони телевизиону радио ва дигар воситаҳои ахбори омма, инчунин, тарғиби боз ҳам бештари арзишҳои фарҳанги милливу умумибашарӣ созмон дода шудаанд. Таъсиси шабакаҳои тозаҷод ҷиҳати боз ҳам ғаниву рангоранг гардидани фазои иттилоотии кишвар, дар руҳияи **ватандӯстиву хештаншиносӣ**, тарзи ҳаёти солим ва зебоипарастӣ тарбия намудани насли ҷавон ва дастрасии бештар пайдо кардани аҳолии кишвар ба иттилооти зарурӣ мусоидат менамоянд. ВАО масъуланд, ки ҷавонону наврасонро дар руҳияи худшиносиву ифтихори миллӣ ва меҳанпарастӣ тарбия намоянд. Ватани худро сидқан дӯст доранд ва барои Ҳимояи марзу буми он ҳамеша омода бошанд. Дар шароити кунунии ҷаҳони муосир, ки ба солимӣ ва осоишу оромии инсоният хатарҳои ҷиддӣ, аз қабилӣ бемориҳои гуногуни сирояткунанда, нашъамандӣ, костагии одобу ахлоқ ва ба ҳар гуна гурӯҳу ҳаракатҳои номатлуб гаравидани ҷавонон таҳдид мекунанд, рушди варзиш ва оммавӣ гардонидани он аз ҷумлаи тадбирҳои муҳимтарини пешгирикунанда мебошанд. Бо ин мақсад, роҳбарияти воситаҳои ахбори оммаи кишвар барнома ва маводҳоро ба таври замонавӣ, дар сатҳи баланди касбӣ ва бо ҷалби мутахассисону донишмандон ва варзишгарону мураббӣҳои соҳибтаҷриба таҳия ва ба хонандаву шунавандаву тамошобинон пешкаш менамоянд.

Мақсад аз таъсиси барномаҳои телевизионии ҷадид ба мардум ҳарчи бештар пешниҳод намудани ғизои маънавӣ тавассути филму наворҳои гуногунжанри миллӣ, инчунин оmodасозии мутахассисони соҳа ва ба ин васила таъмин кардани рушди минбаъдаи фазои иттилоотии кишвар мебошад. Дар иртибот ба ин масъала зерин муҳим мебошад. Вақти он расидааст, ки филмҳои дарбаргиранда ва ифодагари арзишҳои неку созандаи миллӣ наворбардорӣ шуда, дар онҳо таъриху фарҳанг ва пешрафту дастовардҳои Тоҷикистони соҳибистиклол инъикос гарданд ва ба ҳамин васила пеши роҳи бозори филмҳои таҳмилии дорои хислат ва мазмуни фаҳшу зӯроварӣ ва таблиғи арзишҳои барои мо бегона гирифта хоҳад шуд.

Дар шароити имрӯза ВАО-и Тоҷикистон имкон доранд, ки дар баробари мусоидат ба эҳёи анъанаҳои миллӣ, густариши ойинҳои фарҳангӣ ва **ҳифзи арзишҳои миллӣ**, инчунин дар таҳкими ваҳдату ҳамдигарфаҳмӣ дар ҷомеаи кишвар саҳми пурарзиш гузоранд. Барои амалӣ намудани чунин мақсади неқ танҳо завқи баланд ва қобилияту истеъдоди эҷодӣ лозим аст. Дар замони соҳибистиклолии кишвар Ҳукумати мамлакат ба ин соҳаи ҳаётан муҳимми ҷомеа диққати махсус медиҳад. Бояд гуфт, ки ҷиҳати ба василаи муассири тарбиявию тарғиботӣ табдил ёфтани ВАО роҳбарону масъулин ва мутахассисони соҳаро зарур аст, ки бо истифода аз таҷрибаи кишварҳои пешрафта ҳарчи бештар саъю талош карда, пеш аз ҳама, дар самти таҳмили маҳорати касбӣ, баланд бардоштани дараҷаи касбияти журналистон чораҳои доимӣ андешанд.

Инкишофу тараққиёти ҳар як давлат, таҳаввулоту сиёсату иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангии он бе ширкати ғайриҷаҳиш аҳли эҷоду ҳунар, баҳусус ВАО мушкул аст. Яъне сатҳу сифати зиндагии ҳар як давру замон бо дастоварду пешрафт ва каму костагии худ маҳз дар ВАО инъикос ёфта, онҳо ифодагари асосии **манфиатҳои миллии** кишвар мебошанд. Аз ҷумла, вазифаи Академияи воситаҳои ахбори оммаи Тоҷикистон тарбияи мутахассисони болаёқати воситаҳои ахбори оммаи мамлакат, ба вижа, шабакаҳои телевизиониву радиои мебошад. Кишвари мо дар қатори давлатҳои пешрафтаи ҷаҳон ба паҳши рақамии барномаҳои телевизион шурӯъ намуд. Паҳши рақамӣ технологияи навтарини ҷаҳонист, ки дақиқияти баланд, сифати олии тасвиру садоро ба вуҷуд меорад. Ин низ имконияти беҳудуди истифода аз теъдоди зиёди шабакаву хизматрасониҳоро доро мебошад.

Тавре ки огоҳӣ дорем, дар тӯли ҷаҳон асри соҳибистиклолӣ ҷомеаи навини Тоҷикистон бо саъю талоши ватандӯстонаи мардуми шарифи кишварамон ба қорҳои ободониву созандагӣ даст задем, ки барои **ҳифзи манфиатҳои миллиамон мусоидат** менамояд. Дар инъикоси воқеии ин амали пуршараф барои хабарнигорон ва масъулини воситаҳои ахбори омма, албатта, маҳорату истеъдод, заҳки баланд ва малакаву истеъдоди касбӣ зарур аст. Вазифаи роҳбарияти Кумитаи телевизион ва радио, инчунин шабакаҳои нартаъсис аз он иборат аст, ки онҳоро дарёфт, тарбия ва дастгирӣ намоянд. Дар ҷунин марҳала **пурра гардонидани фазои иттилоотии кишварамон ва ҳифзи амнияти иттилоотӣ** яке аз ҳадафҳои асосии давлат ва Ҳукумати кишвар буда, воситаҳои ахбори омма, баҳусус шабакаҳои телевизионӣ ва радиои нисбат ба дигар расонаҳои иттилоотӣ ғайр мебошанд. Зеро телевизион ва радио ҳамчун яке аз василаҳои муқтадирӣ таъсиррасонӣ ба афкори ҷомеа мақоми хосса дошта, дар баробари дигар хизматҳо метавонанд дар огоҳонидан ва пешгирӣ кардани хатарҳои ҷаҳони муосир нақши муассир ва созанда дошта бошанд. Барои расидан ба ҷунин ҳадафи созанда дар баробари дигар шабакаҳо муассисаҳои нартаъсис низ бояд ҳамаҷониба омода бошанд.

Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон пешниҳод намуд, ки минбаъд шабакаи якуми телевизионӣ шабакаи “Тоҷикистон” номгузорӣ карда шавад. Бо номи “Тоҷикистон” ба роҳ мондани ғайриҷаҳиш шабакаи марказӣ ин ифтихор аз давлату давлатдорӣ милли, эҳтиром ба номи кишвар ва яке аз роҳҳои муаррифии шоистаи ватани маҳбубамон ҳамчун рамзи ҳастии миллат ва **ҳифзи манфиатҳои миллии** маҳсуб меёбад.

Қормандони воситаҳои ахбори омма ҳамеша таваҷҷуҳ менамоянд, ки тавассути оинаи нилгун ва мавҷи радио шахду зебоии забони ширину шоиронаи тоҷикиро ҳам ба ҳамватанони азизамон ва ҳам ба миллионҳо нафар бинандаву шунавандаи кишварҳои хориҷии дуру наздик расонанд ва ин қор масъулияти зиёдро тақозо мекунад.

Маълум аст, ки дар замонҳои таҳаввулоту босуръати ҷаҳони муосир ва тезутундшавии зиддиятҳои геополитикӣ ахбор ва гузоришҳои телевизиону радио ҳамчун воситаи муҳими таъсиргузори сиёсӣ барои таъмини амнияти давлатҳо нақши калидӣ доранд. Ҳар як кишвар ё ҳукумате, ки дар ҷанги иттилоотӣ мағлуб мегардад, амният ва пойдорӣ **сохти конституционии худро хифз** карда наметавонад. Тавре ки ҳодисаҳои солҳои охир дар ҷумҳуриҳои пасошӯравӣ ва кишварҳои Шарқи Наздик нишон доданд, «инкилобҳои ранга» аввал дар фазои иттилоотӣ амалӣ гардида, сипас ба воқеияти сиёсӣ табдил ёфтанд. Бояд гуфт, ки фазои иттилоотии кишвар ҳанӯз осебпазир буда, таъсири шабакаҳои хориҷӣ ба афкори мардум баланд мебошад. Ҳатто дар шаҳри Душанбе бинобар паст будани муҳтавои барномаҳои телевизионҳои давлатӣ ва камбудии техникӣ қисми муайяни аҳоли онҳоро тамошо намеkunанд. Ин масъаларо низ дар назар бояд дошт, ки телевизиону радиоҳои маҳаллии ғайридавлатӣ ё хусусӣ аксаран пойбанди манфиатҳои молиявӣ буда, бештар иттилооти тижоратӣ, реклама, барномаҳои каммазмуни фароғатӣ паҳш меkunанд ва ба мавзӯҳои тарбиявӣ, ватандӯстӣ, худшиносии миллии ва тарғиби сиёсати Ҳукумат муносибати ҷиддӣ надоранд. Дар

шароити имрӯза рисолати асосие, ки дар назди телевизион қарор дорад, инъикос ва пайгирии мушкилоти ҷомеа, ҳифзи **манфиатҳои миллии** кишвар аст. Шабакаи якуми телевизион бояд бештар шарҳу тафсири масъалаҳои сиёсиро роҳандозӣ намояд.

Дар радиоҳои давлатӣ, аз ҷумла радиои “Ховар”, ки бояд ҳамчун дастгоҳи тарғибкунандаи сиёсати давлатӣ хизмат намояд, тарғиби самтҳои стратегии сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангии мамлакат суҳт ба роҳ монда шудааст. Ин аст, ки рисолати асосии радио, яъне ба вучуд овардани афкори умумии созанда ва солим маҳсуб меёбад.

Боз як масъалаи муҳимро таъкид кардан ба маврид аст, ки баъзе доираҳои манфиатҷӯ воситаҳои ахбори оммаро ҳамчун фишанги таъсиррасонӣ ба фарҳангу маданият ва давлатдорӣ миллии тоҷикон моҳирона истифода бурда, ба ин васила меҳоянд ҳадафҳои душманонаи хешро амалӣ гардонанд. Тарғиботи идеяҳои муҳолиф ба арзишҳои милли аз тарафи хоинони миллат, парастии радикализи динӣ ва ғайрияти созмонҳои ифротӣ ба сохти конститутсионӣ пайомадҳои хатарнок доранд. Дар натиҷаи пайдо шудани холигоҳи иттилоотӣ ҳоло як қисми аҳоли, аз ҷумла, ҷавонон таҳти таъсири рӯҳониёни мутаассиб ва хурофотпарасту ифротгаро, ки барои онҳо мафҳумҳои «миллат», «давлатдорӣ милли», «истиклолияти милли», «дуниявийт», «тараққиёт», «илм» ва «техника» бегонаанд, қарор гирифтаанд. Омили мазкур яке аз сабабҳои асосии гаравиши ҷавонон ба сафи созмонҳои террористӣ, аз ҷумла “Давлати исломӣ” маҳсуб меёбад.

Дар чунин вазъ дар шабакаҳои телевизиони давлатӣ ба намоиши барномаву филмҳои пуртаъсир, матлабҳои нишонрас ва ифшосозандаи ҳадафҳои зишту хатарбори ҳаракату созмонҳои террористиву экстремистӣ, инчунин наворҳои ҷавобгӯ ба **манфиатҳои давлатдорӣ милли** афзалияти бештар додан, ҳамчунин, барои дур кардани таваҷҷуҳи насли ҷавон аз тамоҳои шабакаҳои тарғибкунандаи мафкураи зӯрвариву ифротгароӣ барномаҳо, мусоҳибаҳо ва филмҳои дорои мазмуни баланди маърифативу ахлоқӣ ва худшиносиву ватанпарастӣ намоиш додан ба мақсад мувофиқ мебошад. Дар ин самт, зарур аст, ки Шурои бадеӣ ғайрияти шабакаҳои телевизионӣ ва радиоиро дар асоси талаботи замони муосир, нишон додани посухи сазовор ба “чангҳои иттилоотӣ” ба муқобили Тоҷикистон, истифодаи суруду мусиқии баландмазмун ва саволу ҷавобҳои муассири телефонӣ бо шунавандаҳо таҳти назорати доимӣ қарор диҳад. Рӯзноманигорони мамлакат вобаста ба таҳаввулоти замони муосир тарғиби сулҳу субот ва оромиву осоиши кишвари Тоҷикистонро бештар ба роҳ монда, ба хоити таъмини амнияти иттилоотӣ ва ҳифзи он аз тамои нерӯ ва қобилияти эҷодии худ истифода менамоянд. Зеро гузашти замон нишон дод, ки рушду инкишофи ҳамаи соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва ба ин васила баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли аз суботу оромии ҷомеа, ваҳдати милли ва иттиҳоду ягонагӣ саҳт вобаста мебошад.

Воситаҳои ахбори омма воқеан метавонанд дар пешрафти ҳар як ҷомеа, баланд бардоштани обрӯ ва эътибори давлат нақши бориз дошта бошанд. Роҷеъ ба ин масъала ҳар як аҳли ҷомеа, сарфи назар аз мақому мартаба, забон, дин, ақида бояд таваҷҷуҳ дошта бошанду дар баланд гардидани обрӯ ва нуфузи Тоҷикистон саҳм гузоранд. Бахусус кормандони ВАО, ки сухани онҳо таъсирбахш мебошад.

Ҳар як намояндаи воситаҳои ахбори омма ҳамеша барои ҳифзи амнияти давлат, таҳкими пойдорӣ ҷомеа, тарғиби ҳудогоҳиву худшиносии милли, ғояҳои ватандӯстӣ, эҳтиром ба анъанаҳои фарҳангӣ, рушду густариши забони давлатӣ ҳиссагузор буда, ба халқу миллати худ содиқонаву бегараз хизмат карда, дар ҳимояи **манфиатҳои милли** ва мардуми шарифи кишвар ҳаргиз бетараф набошанд. Бинобар ин, ҳар кадоми моро зарур аст, ки ғайрияти ҳаррӯзаи ҳудро ба хоити амалӣ гардидани ҳадафҳои созандамон равона намуда, ҳимояи дастовардҳои истиклолияти Ватани азизамонро тарғиб созем ва ба Тоҷикистони маҳбубамон ва мардуми шарифи он содиқона хизмат кунем [4].

ХУЛОСА ВА ПЕШНИҲОДҲО

1. Давлатҳои бузург аз қуввати қудрат ва нуфузашон истифода бурда пайваста мекушанд, ки манфиатҳои онҳо аз ҳисоби дигарон, бештар давлатҳои камқуввати камқудрат қонеъ намоянд. Бинобар ин, оқилонаро одилона тарҳрезӣ кардани **манфиати милли** махсусан барои давлатҳои қудрату имконашон маҳдуд муҳим аст.

2. **Манфиатҳои милли** тақозо мекунанд, ки воситаҳои ахбори омма ба сифати дастгоҳи тавоноии иттилоотӣ дар муборизаи таҳмилии иттилоотӣ чун сипари бозғатимоди халқу давлат хизмат намоянд, ба ҳифзи оромиву суботи ҷомеа ғайилона мусоидат кунанд ва эътимоди мардумро ба фардои нек таҳким бахшанд.

3. Дар шароити рақобати иттилоотӣ ҷиҳати шабакаҳои телевизиони давлатӣ ба намоиши барномаву филмҳои пуртаъсир, матлабҳои нишонрас ва ифшосозандаи ҳадафҳои зишту хатарбори ҳаракату созмонҳои террористиву экстремистӣ, инчунин, наворҳои ҷавобгӯ ба **манфиатҳои давлатдории милли** афзалияти бештар додан ба мақсад мувофиқ мебошад.

Воситаҳои ахбори омма зимни иҷрои вазифаҳои худ, ки пеш аз ҳама хабаррасонӣ ва ташаккули афкори омма ба шумор меравад, дар **таъмини манфиатҳои милли** низ нақши муассир мегузоранд. Раванди ҷаҳонишавӣ, ки ба рушду такомули технологияи ВАО мусоидат намуда, доираи аудиторияи расонаҳои хабариро аз марзи давлатҳо ба берун кашонд, боиси мавқеъ пайдо намудани субъектҳои иттилоотии нав дар фазои иттилоотии кишвар гардид.

1. Имрӯз дар фазои иттилоотии Тоҷикистон воситаҳои ахбори оммаи хориҷӣ на танҳо сарчашмаи алтернативии иттилоот, балки иштирокчиҳои ғайилои раванди иттилоотонӣ дар ҷамъият ба ҳисоб рафта, ҳадафҳои стратегии давлатҳои худро бо истифода аз имкониятҳои технологӣ амалан татбиқ мекунанд. Иҷрои аҳдофи стратегӣ дар мисоли расонаҳои хабарии Тоҷикистон дар таъмини аҳолии кишвар бо иттилоот нақши пешсаф доранд.

2. Мазмуну мундариҷаи матолиби расонаҳои ватанӣ беҳбудӣ металабад. Дар тули солҳои соҳибистикдоӣ дар Тоҷикистон сензура аз миён рафта, матбуоти гуногунакида ба вучуд омад. Аммо хеле кам ба назар мерасад, ки нашрияҳо **манфиати умумимиллиро** бо риояи меъёрҳои касбӣ дар сатҳи ҷумҳурий ба миён гузоранд. Матлабҳои танқидӣ зиёд бошанд ҳам, мавзӯи баҳс дар аксари ҳолатҳо аз доираи масоили фарҳангиву маишӣ берун намераванд.

3. Барои раҳой аз таҷовузи иттилоотии расонаҳои хориҷӣ ВАО-и Тоҷикистон бояд пурқувват бошанд. Дар ин росто, мавзӯи тарбияи кадрҳои баландхаттисосу забондоне, ки иқтидори ҳимояи **манфиатҳои давлатиро** дошта бошанд, аҳамияти хоса касб мекунанд.

4. Ҳамкориҳои пайвастаи мансабдорони ватанӣ бо расонаҳои хабарии ватанӣ метавонад нақши муассири расонаҳои хориҷиро дар Тоҷикистон коҳиш диҳанд. Ба назари мо, фазои иттилоотии Тоҷикистон таҳти таъсири нуфузи расонаҳои хабарии бегона қарор гирифта, дар зимн амнияти иттилоотӣ ҳалалдор мегардад.

Роҳандозии шабакаи телевизионии ватанӣ бо забонҳои байналмилалӣ русӣ ва англисӣ дар хориҷи кишвар ҷиҳати шинос намудани аҳолии ҷаҳон бо Тоҷикистон басо зарур аст. Барои мисол, ҳамкорӣ бо шабакаҳои иттилоотии ҷаҳонӣ ва муаррифии Тоҷикистон дар кишварҳои хориҷӣ аз роҳҳои муассири ин гуна тадбирҳо мебошад. Бояд ёдовар шуд, ки ин нуқта дар ҷараёни мулоқоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо кормандони ҳадамоти дипломатии кишвар низ таъкид ёфта буд. Президенти мамлакат масъалаи мусоидат ба эҷоди симои мусбати Тоҷикистон дар хориҷи кишварро аз ҷумлаи мавзӯҳои марказӣ доништа, ба вазорати қорҳои хориҷӣ ва намоёндагӣҳои дипломатии Тоҷикистон супориш дод, ки масъалаи **ҳифзи** мартабаву манзалат, обрӯю эътибор ва шарикии бозғатимодро дар мадди аввал қарор диҳанд. Дар ин робита, роҳбари давлат таъкид дошт, ки «Давлати мо солҳои охир ба масъалаҳои вазъу дурнамои фазои иттилоотии худ, ҳифзу ғанигардонии он муносибати торафт ҷиддӣ зоҳир намуда, ин омилро чун яке аз воситаҳои асосии эҷоди шинохти мусбати кишвар дар арсаи ҷаҳонӣ истифода

бурданист. Зарур аст, ки вазорати корҳои хориҷӣ низ ҳамкории худро бо намоёндагони воситаҳои ахбори умуми кишварҳои хориҷӣ беҳтар роҳандозӣ намуда, нуфузашро дар интернет ва шабакаҳои иҷтимоии он ба таври назаррас афзоиш диҳад».

Расонаҳои иттилоотии ватанӣ дар ҳолати неруву иқтидори кофии муқовимат бо воситаҳои ахбори оммаи хориҷӣ доштан, метавонанд аз **манфиатҳои миллӣ** Тоҷикистон ҳимоят карда, таносуби оқилона ва одилонаи арзишу манфиатҳои давлатиро дарёфт намоёнд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Ниг.: Буданцев Ю.П. Системность в изучении массовых информационных процессов. – М.: 1986;
2. Горохов В.М. Основы журналистского мастерства. - М.: 1993;
3. Грабельников А.А. Русская журналистика на рубеже тысячелетий. Итоги и перспективы. -М., 2000;
4. Губанов А. Пресса: годы 1990-2000. // Среда.- 2000. № 5;
5. Засурский Я.Н. Исследователи журналистики и развитие отечественных СМИ. // Вестник МГУ им. М.В. Ломоносова. Серия 10. Журналистика. - 2002. №1; Система средств массовой информации России: Уч. пособие. Под ред. Я.Н. Засурского. - М., 1996;
6. Попов В.Д. Информациология и информационная политика. — М., 2001;
7. Прохоров Е.П. Введение в теорию журналистики. - М., 1998;
8. Прохоров П. Журналистика и демократия. Теоретические очерки. - М., 2001;
9. Шкондин М.В. Экономические факторы трансформации российских СМИ. - М., 1999;
10. Эмомалӣ Раҳмон. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олӣ. Душанбе, 2024.
11. Зокиров Г.Н. Сиёсатшиносии. –Душанбе: «ЭР-граф», 2010/ 520с.;
12. Усмонов И. Журналистика. Часть 1. Душанбе: Империял групп, 2005;
13. Усмонов И. Журналистика. Часть 2. -Душанбе: Империял групп, 2005;
14. Усмонов И. Қонунҳои Тоҷикистон дар бораи воситаҳои ахбори омма. Душанбе, 2003; Сайдалиев Д.М. Роль СМИ в процессе демократизации общества в Республике Таджикистан. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук. -Душанбе, 2009;
15. Каршибаев Н. Власть и пресса: взаимодействие пресс-служб государственных органов со СМИ (Руководство для пресс-секретарей и журналистов по доступу к информации). Душанбе, «Сармад-Компания». 2013;
16. Хамрокулова Н. Пресса и межтаджикский конфликт. Душанбе, 2003;
17. Якубов Ҷ.К. Ҳокимияти ҷаҳорум. Хучанд, 2017. 180 с.
18. Суханронӣ дар маросими ифтитоҳи муассисаҳои давлатии телевизиони «Варзиш», «Синамо» ва Академияи воситаҳои ахбори омма 01.03.2016 11:47, шаҳри Душанбе.
19. Сармуҳаррири «Минбари халқ» роҷеъ ба таҷрибаҳои ҷаҳонии баланд бардоштани имиджи кишварҳо ва муаррифии Тоҷикистон дар ВАО-и байналмилалӣ, ҳамчунин рӯзноманигор Раҷаби Мирзо ва райси Шӯрои ВАО Қироншоҳ Шарифзода оид ба мавзӯҳои «Мушкилоти сохтани имиджи Тоҷикистон дар матбуоти хориҷӣ» ва «Нақши расонаҳои хабарии миллӣ дар ташкил ва муаррифии имиджи Тоҷикистон» изҳори назар карданд.
20. Усмонов И. Воситаҳои ахбори омма ва сиёсати хориҷии Тоҷикистон. Душанбе: «Сино». 2003.

21. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 22 декабри соли 2017, Душанбе, 2017.
22. Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикистон: чаҳор соли истиқлолият ва худшиносӣ. - Душанбе: Ирфон, 1995.-208 с.

НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА (ВАО) ДАР ҲИФЗИ МАНФИАТҲОИ МИЛЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

АННОТАТСИЯ

Масъалаҳои нақши воситаҳои ахбори омма дар ҳифзи манфиатҳои миллии ва баланд бардоштани обрӯ ва эътибори сиёсии Тоҷикистон дар шароити муосир мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Аз ҷумла, масъалагузорӣ карда мешавад, ки бо баробари фаро расидани истиқлолияти сиёсӣ зарурат ба ҳифзи манфиатҳои миллии ҷиҳати ВАО боз ҳам афзуд. Сиёсати иттилоотии Тоҷикистон фаъолияти воситаҳои ахбори оммаи ватаниро дар ин ҷода равона месозад. Асоснок карда мешавад, ки воситаҳои ахбори оммаи кишвар, бахусус телевизион ва радио дар доираи принципҳои воқеънигорӣ, ҳимояи ҳуқуқи инсон, таъмини озодии фикру андеша ва таҳкими меъёрҳои ҷомеаи шахрвандӣ дар ҳифзи манфиатҳои миллии нақши барҷаста доранд.

Муаллиф ба ҳулосаи амиқ омадааст, ки манфиатҳои миллии тақозо мекунанд, ки воситаҳои ахбори омма ба сифати дастгоҳи тавоноии иттилоотӣ дар муборизаи таҳмилии иттилоотӣ чун сипари бозғатимоди халқу давлат хизмат намоёнд, ба ҳифзи оромиву суботи ҷомеа фаъолона мусоидат кунанд ва эътимоди мардумро ба фардои нек таҳким бахшанд.

Калидвожа: воситаҳои ахбори омма (ВАО), ҳифзи манфиатҳои миллии, матбуот, телевизион, радио

Маълумот дар бораи муаллиф: Якубов Ҷума Калонвич, номзади илмҳои сиёсатшиносӣ, дотсенти кафедраи сиёсатшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. Тел: +992 928799075 e-mail: yakubov.1963@internet.ru

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ (СМИ) В ЗАЩИТЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

АННОТАЦИЯ

Исследуется роль средств массовой информации в защите национальных интересов и политический имидж Таджикистана в современных условиях. В том числе рассматривается вопрос о том, что с приобретением политической независимости возрастает потребность к защите национальных интересов посредством СМИ. Информационная политика Таджикистана направляет деятельность СМИ в этом. Обосновывается, что СМИ страны, в частности радио и телевидение имеют весомую роль в защите национальных интересов на основе принципов реализма, защита прав людей, обеспечение свобода слова и укрепление норм гражданского общества.

Автор приходит к правильному выводу, что национальные интересы требуют, чтобы СМИ в информационном противоборстве как надежный щит служили народу и государству, активно защищали мир и общественный покой, укрепляли веру народа к будущему.

Ключевые слова: средства массовой информации (СМИ), защита национального интереса, пресса, телевизион, радио.

Сведения об авторе: Якубов Джума Калонвич, кандидат политических наук, доцент кафедры политологии Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики, тел: +992 928799075 e-mail: yakubov.1963@internet.ru

THE ROLE OF MASS MEDIA IN PROTECTING THE NATIONAL INTERESTS OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

ANNOTATION

The role of mass media in protecting national interests and political image of Tajikistan in modern conditions is studied. In particular, the issue is considered that with the acquisition of political independence, the need to protect national interests through the media increases. The information policy of Tajikistan directs the activities of the media in this direction. It is substantiated that the country's media, in particular radio and television, play a significant role in protecting national interests based on the principles of realism, protecting people's rights, ensuring freedom of speech and strengthening the norms of civil society. The author comes to the correct conclusion that national interests require that the media in the information confrontation as a reliable tool serve the people and the state, actively protect peace and public order, strengthen the people's faith in the future.

Key words: mass media (media), protection of national interests, press, television, radio.

Information about the authors: Yakubov Juma Kalonovich, Candidate of Political Sciences, Associate Professor of the Department of Political Science at the Tajik State University of Law, Business and Politics. Tel: +992 928799075 E-mail: yakubov.1963@internet.ru

ИМКОНОТИ ЖАНРИ МАҚОЛА ДАР БАРРАСИИ МАСЪАЛАҲОИ САЙЁҲӢ ДАР НАШРИЯИ «ЧУМҲУРИЯТ»

Абдуллоева М.Н.

Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Воқеан, дар рангорангӣ ва бозгӯи масъалаҳои муҳимми рӯз барои идораҳои рӯзномаҳо маводи публитсистӣ мавқеи муайянкунанда доранд, аз ҷумла ҳамаи таълифоти журналистӣ аз хабар сар карда, то мақолаю мухбирнома, ки дар онҳо воқеаву ҳодисот ва далелҳои инъикос мешаванд, барои зиндагии инсонҳо аҳамият дошта, масъалаҳои мубрамо баррасӣ ва масъалагузорӣ мекунад. Низомии жанрии маводи публитсистӣ бо таъсири баъзе омилҳо, ба мисли навъ ва сатҳи нашрия, махсусиятҳои аудиторияи он, даврияти нашрия ва ҳаёти эҷодии редакция, ҳамзамон сатҳи касбияти рӯзноманигор, манфиатҳои эҷодии ӯ, дарки нақши жанр ва хусусиятҳои он ташаккул меёбад. Дар матбуоти даврии мо низ барои баррасии масъалаи сайёҳӣ, ки дар сиёсати Давлату Ҳукумати кишвар яке аз самти авлабиятдор маҳсуб меёбад, аз жанрҳои гуногуни таҳлилӣ васеъ ва ҳадафмандона истифода бурда мешаванд. Зеро жанрҳои таҳлилӣ дар кушодани мавзӯ, муқоиса ва арзёбии вазъ, муаррифии ҳамаҷаҳафа ва ҳалли мушкилоти соҳаи сайёҳӣ имконияти васеъ доранд. Ба андешаи муҳаққиқ И. Усмонов, дар жанрҳои таҳлилӣ «фактҳои зиёде истифода мешаванд, онҳо айнан ё мазмунан ба қор мераванд, таҳлил мешаванд. Аммо ҳулосаҳо ва натиҷаҳо аз онҳо бароварда намешаванд, балки онҳо ҷузъе барои исботи фикри пешниҳодшуда маҳсуб мешаванд» [5, с. 64].

Махсусан идораи нашрияи расмӣ «Чумҳурият» дар тавзеҳи масоили сайёҳӣ ва муаррифии мавзӯҳои ҷолиби сайёҳӣ аз жанри мақола бештар истифода бурдаанд.

Мақола яке аз жанрҳои маъмул ва марказии рӯзнома маҳсуб меёбад ва аз натиҷаи таҳқиқоти мо ба ҷунин ҳулоса расидем, ки дар баррасии масоили сайёҳӣ имконоти ин жанр хеле фарох буда, метавонад тамоми ҷиҳатҳои ин соҳаро бикушояд. Мақола вазифаи таҳлили воқеа ва баррасии мавзӯ, ҳамчунин пешниҳоди

ақида доир ба ин мавзӯро дорад, ки доир ба ин профессор М. Муродов дуруст қайд намудааст, ки «Мақола дар журналистикаи таҳлилӣ аз жанрҳои асосӣ ба шумор меравад. Дар журналистика вай барои таҳлили воқеа, зухурот ва ҷараёни муҳиму муҳталифи иҷтимоӣ истифода мешавад» [2, с.45]. Таҳлил яке аз васоити муҳиму тавоноии матбуот ба ҳисоб меравад, ки тавассути он муаммоҳо ҳалли ҳудро меёбанд. Ҳалли дурусту очилии аксари масъалаҳо маҳз ба ҳамин усул вобаста буда, аз он ба таври мушаххас ва ҳадафмандона истифода бурдани рӯзномаҳо зарур аст. Инро муҳаққиқи соҳа А.А.Тертичний чунин шарҳ медиҳад «Рӯзноманигор метавонад дар як мақола ба умқи баландтарини таҳлил бирасад» [4, с.67], яъне тавассути жанри мақола метавон вазъи соҳаҳои ҷудогонаро мавриди таҳлили васеъ қарор дода, масъалагузорӣ кард, ки ин равишро идораи рӯзномаи “Ҷумҳурият” ба қор мебарад. Рӯзноманигорони ин нашрия дар баррасӣ ва тавзеҳи масъалаҳои сайёҳӣ бештар таъя муаммо ба муаррифии мавзӯҳои сайёҳӣ ва таърихию фарҳангӣ ва масъалагузориҳо, ки аз имконоти фароҳи ин жанр дарак медиҳад. Мақолаҳо, ки дар ин замина дар рӯзнома нашр гардидаанд, хусусиятҳои хоси ин жанро таҷассум менамоянд, ки аз ҳадафҳои сохторӣ ва мундариҷавии он бармеоянд.

Дар мақолаи “Сайёҳӣ ва коронавирус. Поёни шаби сияҳ сафед аст» (Комрон Сафар. – 2020. - 15 май. - №: 93) таъсири пандемияи COVID-19 ба соҳаи сайёҳӣ, оқибатҳои он ва таҷрибаи ҷаҳонӣ дар пешбурди фаъолият пас аз пандемия мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Муаллиф проблемагузорӣ карда, вазъи соҳаро таҳлил ва пас аз раҳебӣ аз бӯҳрон ҷӣ тавр рушд кардани соҳаро ояндабинӣ менамояд ва барои ин ба таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ таъя кардааст. Ҳамзамон, сайёҳии дохилиро беҳтарин интиҳоб барои сайёҳон меҳисобад. Мақола бо зерсарлавҳаҳои зерин, ба мисли “Таҷриба ҷӣ меғӯяд?”, “Туризм ҷӣ тавр тағйир меёбад?”, “Сайёҳии дохилӣ рушд мекунад”, “Кипру Таиланд ба қабули сайёҳон омодаанд” ҷудо карда шудааст ва мазмуни ҳар зербобро сарлавҳааш муайян мекунад, ки ин усул барои ҷалби хонанда ва муъҷазбаёнии мавод таъсирбахш аст. Дар бораи аҳамияти зерсарлавҳа муҳаққиқ С.М. Гуревич чунин ақида дорад, ки “Зерсарлавҳа ва зерсарлавҳаи дохилӣ ҳамчун қисми бахши матн ва ё матни асосӣ баромад карда, асосан сарлавҳаро муайян ва дақиқ мекунад ва хусусияти маводро муайян менамояд” [1, с.58]. Идораи рӯзнома дар муаррифӣ ва тавзеҳи масъалаҳои сайёҳӣ аз ин усули баён ва сарлавҳасозӣ бештар истифода бурдаанд, масалан мақолаҳои “Тоҷикистон. Сайёҳӣ то ҷӣ андоза рушд мекунад?” (Ш.Қурбон. -2025. – 4 март. - № 47), “ Сайёҳӣ – соҳаи ояндадори иқтисоди миллӣ” (Ш.Қурбон. – 2024. - 13 ноябр. - №226), “Тиргон. Муаррифии ҷашни миллӣ ҳамчун бренди миллии сайёҳӣ” (Ш.Қурбон. – 2024. - 11 июл. - №226), “Сайёҳӣ. Андешаҳо, ки бояд гуфт” (К. Сафар. - .2020. – 15 июн. - №110), “Сайёҳии қорӣ - воситаи пешбурди саноати сайёҳӣ” (Қурбон Ш. - 2020. -01 апрел. - №63) ба ҳамин шева – ҷудо намуდან ба зербоҳо ва зерсарлавҳаҳо таҳия гардидаанд. Агар ба сарлавҳаи асосии ин мақолаҳо аҳамият диҳем, мебинем, ки қариб сарлавҳаҳо низ бо як усул омода гардидаанд. Дар онҳо номи мавзӯ ва ё шаҳру навоҳӣ оварда мешаванд ва дар қисмати дувумаш маънӣ ва ё моҳияти асосии мақола ва ё маводи дигар таҷассум мегардад. Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқ ба чунин ҳулоса расидем, ки ин услуб дар ду соли охир бештар қорбааст шудааст, ки танҳо ба ин рӯзнома хос аст. Ин услуб аз ҷанд ҷиҳат қобили пазириш аст, аввалан, барои хондан қулай ва мувофиқ буда, хонандаро бештар ҷалб мекунад, дигар ин ки, ин услуб хоси муъҷазбаёнии ва мушаххасгӯӣ аст ва зери ҳар боб мазмуни мушаххас дарёфт шуда, хосатан барои муаррифии ҷолибияти сайёҳӣ созгор аст.

Дар бораи навъҳои мақола ақидаи муҳаққиқон яксон набуда, профессор И. Усмонов мақоларо ба ҷор гурӯҳ ҷудо намудааст: «сармақола, мақолаҳои директивӣ, мақолаҳои пропагандистӣ ва мақолаҳои мубоҳисавӣ» [5, с.64]. Муҳаққиқони дигар А.Саъдуллоев ва П. Гулмуродзода бошанд, мақоларо ба ду навъ: «...мақолаи проблемавӣ ва мақолаи назариявӣ» [3, с.21] тақсим кардаанд. Дар нашрияи расмӣ “Ҷумҳурият” идораи нашрия дар баррасии масоили ҳалталаби соҳаи сайёҳӣ аз жанри

мақола, хосатан мақолаи проблемавӣ ё мубоҳисавӣ васеъ истифода бурдаанд. Махсусан силсилаи мақолаҳои Шаҳноз Қурбон, ки дар онҳо проблемаҳои соҳа мавриди баҳс ва муҳокима кашида шудаанд, рисолати ин жанро дар ҳалли мушкилоти соҳа бозгӯ мекунад. Дар мақолаи “Сайёҳии таърихӣ-фарҳангӣ. Чаро чораҳои андешидашуда камранганд?” (Қурбон Ш. – 2024. – 21май. - №94) муаллиф таҳқиқоти васеъ бурда, бо арқому далелҳои муътамад камбудию норасоии соҳаи сайёҳӣ хосатан, сайёҳии таърихӣ-фарҳангиро баррасӣ кардааст. Муаллиф барои тақвияти фикр ба арқому санадҳои меъерӣ ва дигар мавод таъя кардааст, ки дар натиҷа вазъи воқеии мавзӯҳои таърихӣ-фарҳангии минтақаҳои сайёҳии Тоҷикистон кушода шудааст. Муаллиф аз унсурҳои жанрсоз дуруст истифода бурда, барои тақвияти таъсирнокӣ ва ҷалби хонанда аз таҳлил ва танқид моҳирона истифода бурдааст. Ҳадафи муаллиф ошкор ва баён кардани камбудихост, ки ба ӯ ин муяссар гардидааст ва ӯ камбудихоро бо овардани омилҳои бавҷудоии онҳо оварда, эътимоднокии ақидаро тақвият додааст. Ӯ барои бартарафсозӣ ва ҳалли камбудихо пешниҳодҳо овардааст. Масалан, ӯ менависад, “Сайёҳон меҳоханд боқимондаҳои аслии ёдгориҳоро бинанд, аммо баъзан аз шахомати қаблӣ чизе боқӣ намонда, ки ба ин шаҳри асримиёнагии Хулбук ва қалъаи Ҳисор мисол шуда метавонанд. Бинобар ин, пешбарандагони сиёсати сайёҳӣ дар бозори ҷаҳонӣ пешниҳод медоранд, ки хангоми тармими ёдгориҳо диққати асосӣ ба ҳифзи намои қаблии қадимаи биноҳо зоҳир шавад” [7]. Дар баробари ин, ӯ дар бораи сармоягузори нокифоя ба сайёҳии фарҳангӣ сухан ронда, аз он нигаронӣ мекунад, ки дар мамлакат маблағгузорӣ ба рушди сайёҳии фарҳангӣ ба андозаи зарурӣ ба роҳ монда нашудааст ва сабабаи онро дар набудани ҳамоҳангӣ байни мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва иншооти сайёҳии фарҳангӣ медонад, зеро бештари ёдгориҳо дар ноҳияҳо ҷойгиранд ва масъулони мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ба онҳо таваҷҷуҳи кофӣ зоҳир наменамоянд.

Ҳамин тавр, сабабҳои камбудихо оварда шуда, инчунин роҳҳои бартарафсозии онҳо низ нишон дода шудааст. Дар баробари ин, муаллиф аз усули муқоиса истифода бурда, бартарияти хизматрасонӣ ва инфрасохтори сайёҳиро дар вилояти Суғд нишон дода, бо объекти мазкур қиёс кардааст.

Мақолаи дигари мубоҳисавӣ-таҳлилӣ ин “Сайёҳӣ дар Ромит рушд намеёбад, чаро?”-и Ш.Қурбон (2021. – 4 июн. - №115) мебошад, ки тамоми унсурҳои жанрсозии мақолаи проблемавиро дорост. Дар он масъалаҳои монешавандаи рушди сайёҳӣ дар дараи Ромит баррасӣ шуда, барои пешгирии камбудихо пешниҳодҳои судманд карда шудааст [6]. Чун хусусиятҳои жанри мақола талаб мекунад, ки “проблемаҳои ҳаёти амиқтар ва фактҳо ҳамазарафа мавриди баррасӣ қарор гиранд» [3, с.15], дар аксари мақолаҳои мубоҳисавии нашрия ин хусусият ба инобат гирифта шуда, мушкилоти соҳаи сайёҳӣ ҳамазарафа таҳлил ва таҳқиқ гардидаанд, дар мақолаи мавриди таҳлил низ ин риоя гардидааст. Ҳадафи навиштани мақолаи таҳлилӣ ин масъалагузорӣ аст, ки дар мисоли зерин журналист монеаҳои рушди соҳаи сайёҳиро дар мавзеи сайёҳӣ, ба мисли норасоии воҳиди қорӣ, камии маош ва набудани пойгоҳи моддӣ – техникӣ, буридани худсаронаи дарахту буттаҳо, ҷамъовариҳои ғиёҳҳои шифобахш аз тарафи аҳолиро аз номи директори Муассисаи ҳудудҳои махсус муҳофизатшавандаи Агентии хоҷагии ҷангали назди Ҳукумати ҷумҳурӣ овардааст, ки ба муътамадии фактҳо далолат медиҳад. Дар оғози мақола сайри таърихӣ ба пайдоиши ин муассиса карда шудааст, ки барои муаррифии ин мавзӯ кумак карда, аз таҳқиқи журналист дарак медиҳад, ки яке аз талаботи жанр ин таҳқиқот аст. Мақсади навиштани мақола равшан кардани зухуроти маълум, муайянсозии сабабу оқибатҳо, таҳлил ё танқиди чизе ва таъсиррасонӣ ба хонанда аст, ки ба он муваффақ шудааст.

Муҳимтар аз ҳама, ҳадаф ва вазифаи жанр аст, ки муаллиф бо инъикоси объекти мушаххас воқеияти соҳаро таҳқиқ ва таҳлил мекунад. «Агар мақсади умумии

жанрҳои публитсистӣ ташаккули афкори умум бошад, пас вазифаи ҳар кадом жанр таҳқиқи паҳлуҳои гуногуни проблемаҳост, ки дар маҷмӯъ онҳо барои амалӣ гардонидани мақсади умумии публитсистика кумак мерасонад» [3, с. 50], гуфтаанд муҳаққиқони соҳа. Дар ин ҷо асос ҷалб кардани диққат ба далелҳо, мушкилот, ҳолатҳои тасвиршуда: возеҳӣ ва муттасилӣ дар системаи далелҳо; шавқангезӣ ва фаросат дар пешниҳоди мавод; эҷоди назари ҳамаҷониба ба мушкилоти соҳаи сайёҳӣ мебошад, ки мавзуи таҳлил аст. Мавзуи таҳлил аз мушкилоти ҷойдошта бармеояд ва муаллиф муаммоҳои мавҷударо аз номи коршинос нишон дода, барои ҳалли онҳо чанд пешниҳод низ ироа доштааст. Муаллиф назди худ ҳадафи ошкор кардани сабабҳои вазъи баамаломада ва баҳогузориҳои ин ҳолат, муайян кардани тамоюли рушди онҳо ва муаммоҳои баамаломада ва агар имконпазир бошад, роҳҳои ҳалли самаранокӣ ин мушкилотро ёфтани ва пешниҳоди якҷанд тавсияҳои судмандро ба аҳли ҷомеа мегузорад. Маълум аст, ки рӯзноманигор – Шахноз Қурбон омилҳои пайдоиши мушкилоти мавҷударо медонад ва мутахассиси соҳа буда, мавзуи сайёҳӣ “мавзуи ўст”. Зеро танҳо дар асоси донишҳои васеъ ва амиқ метавон масъалагузориҳои дурусту ҳадафрас намуд.

Ҳамин тариқ, вазифаи махсуси мақола аз он иборат аст, ки он ба хонандагон ҳам аҳамияти иҷтимоӣ ва ҳам шахсии равандро, ҳолатҳо, падидаҳо, робитаи сабабу натиҷаи воқеиро мефаҳмонад ва бо ин роҳ андешаю амалҳои хонандаро марбут ба мавзуи мавод дар настрия ташаккул медиҳад.

Хулас, мақолаҳои ба таҳқиқ кашидаи мо дорои идеяи ба таври возеҳ ташаккулёфта, мувофиқати унвон ба мавзӯ ва муҳтавои мавод, возеҳии чараҳои мулоҳизаҳои муаллиф, пухтакориҳои композитсионӣ, мувофиқати мантиқии хулосаҳо буда, бавосита ва ё бевосита метавонанд барои рушди сайёҳӣ мусоидат намоянд. Ин мақолаҳо моҳияти зухуроти падидахоро кушода дода, ба шарҳи силсилаи падидаҳои ба ҳам алоқаманд, муайян кардани тамоюлҳо, қолабҳои ҳамкориҳои онҳо ва муайян кардани арзиши онҳо нигаронида шудаанд.

Таҳлилҳо нишон дод, ки доништан ва истифодаи аносири жанри аз чанд ҷиҳат муҳим ва аҳамиятнок аст:

Аввалан, дар қолаби жанрҳои таҳлилий, махсусан мақола ғунҷонидани мавод ва баррасии масоили сайёҳӣ аксаран барои гиреҳкушоии масъалаҳо ва таҳлили вазъ истифода шуда, аз имконияти фароҳии ин жанрҳо далолат медиҳанд.

Дувум, қорбасти аносири жанрҳои таҳлилий имкон медиҳад, ки муаррифии мавзӯҳои сайёҳӣ ба таври густурда сурат гирад, ҷанбаи таблиғотии мавод қавӣ гардад ва ҳадафҳо нишонрас шаванд.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Гуревич С.М. Газета: вчера, сегодня, завтра: учебное пособие для вузов/ С.М. Гуревич. - М.: Аспект Пресс, 2004. – 288с.
2. Муродов М. Асосҳои фаъолияти эҷодии журналист. Қ. 2/М.Муродов. - Душанбе, 2008.- 112 с.
3. Саъдуллоев А. Жанрҳои таҳлилии матбуот / А. Саъдуллоев, П.Гулмурод. - Душанбе, 1994.- 312 с.
4. Тертычный А.А. Жанры периодической печати: учебное пособие для вузов. 5-е изд. преб. допол./ Тертычный А.А. - М.: Аспект Пресс, 2014. -350с.
5. Усмонов И. Жанрҳои публитсистӣ / И.Усмонов.-Душанбе, 2009.- 140 с.
6. Қурбон Ш. Сайёҳӣ дар Ромит рушд намеёбад, чаро? / Ш.Қурбон // Ҷумҳурият. - 2021. – 4 июн. - №115
7. Қурбон Ш. Сайёҳии таърихӣ-фарҳангӣ. Чаро ҷораҳои андешидашуда камранганд? Ш. Қурбон // Ҷумҳурият. – 2024. – 21 май. - №94.

**ИМКОНОТИ ЖАНРИ МАҚОЛА ДАР БАРРАСИИ МАСЪАЛАҲОИ САЙЁҲӢ
ДАР НАШРИЯИ «ҶУМҲУРИЯТ»
АННОТАТСИЯ**

Дар мақола имконияти жанри мақола дар тавзеҳ ва баррасии масъалаҳои сайёҳӣ дар мисоли рӯзномаи «Ҷумҳурият» мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Муаллиф омилҳои ба низоми жанрӣ таъсиррасонро дар мисоли навъ ва сатҳи нашрия, махсусиятҳои аудиторияи он, даврияти нашрия ва ҳайати эҷодии редакция, ҳамзамон сатҳи касбияти рӯзноманигор, дарки нақши жанр ва хусусиятҳои он маънидод кардааст. Бо таҳлили маводи рӯзнома муаллиф имкониятҳои жанрии мақолаҳои ба сайёҳӣ бахшидашударо дар баррасии масоили ин соҳа ва муаррифии мавзёҳои сайёҳии кишвар аҳаммиятнок ва фароҳ арзёбӣ кардааст.

Калидвожа: мақола, жанрҳои таҳлилий, нашрия, имконоти жанр, масъалаҳои сайёҳӣ, хусусиятҳои жанр, зерсарлавҳа, унсурҳои жанрсоз.

Маълумот дар бораи муаллиф: Абдуллоева Машхура Нематовна – н.и.ф., котиби илмӣ ИИТСС ДБССТ, 734055, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Борбад, 48/5. Тел.: (+992) 938080995, E-mail: abdulloieva71@mail.ru

**ВОЗМОЖНОСТИ ЖАНРА СТАТЬИ В ОБСУЖДЕНИИ ВОПРОСОВ ТУРИЗМА
В ИЗДАНИЕ «ҶУМҲУРИЯТ»
АННОТАЦИЯ**

В статье проанализированы возможности жанра статьи в разъяснении и обсуждении вопросов туризма на примере газеты «Ҷумҳурият». Автор рассматривает факторы, влияющие на жанровую систему, на примере типа и уровня издания, особенностей ее аудитории, периодичности и творческого состава редакции, а также уровня профессионализма журналиста, понимание роли жанра и его особенностей.

Анализируя газетный материал, автор оценивает жанровые возможности статей, посвященных туризму, в обсуждении вопросов этой сферы и представлении туристических достопримечательностей страны как важным и широким.

Ключевые слова: статья, аналитические жанры, издание, возможности жанров, проблемы туризма, особенности жанра, подзаголовки, жанрообразующие элементы.

Сведения об авторе: Абдуллоева Машхура Нематовна – кандидат филологических наук, ученый секретарь НИИ туризма и предпринимательства МУТПТ. Адрес: 734055, Республика Таджикистан, ш. Душанбе, проспект Борбада, 48/5. Тел.: (+992) 938080995, E-mail: abdulloieva71@mail.ru

**POSSIBILITIES OF THE ARTICLE GENRE IN DISCUSSION OF TOURISM
ISSUES IN THE PUBLICATION "JUMHURIYAT"
ABSTRACT**

The article analyzes the possibilities of the article genre in explaining and discussing tourism issues using the example of the newspaper "Jumhuriyat". The author examines the factors influencing the genre system using the example of the type and level of the publication, the characteristics of its audience, the frequency and creative composition of the editorial board, as well as the level of professionalism of the journalist, understanding the role of the genre and its features.

Analyzing newspaper material, the author evaluates the genre possibilities of articles devoted to tourism in discussing issues in this area and presenting the country's tourist attractions as important and broad.

Key words: article, analytical genres, publication, genre possibilities, tourism problems, genre features, subtitle, genre-forming elements.

Information about the authors: Abdulloeva Mashhura Nematovna – Candidate of Philological Sciences, Scientific Secretary of the Research Institute of Tourism and Entrepreneurship of IUTET. Address: 734055, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Borbad Avenue, 48/5. Phone: (+992) 938080995, E-mail: abdulloeva71@mail.ru

МАФҲУМИ ХУДШИНОСИИ МИЛЛӢ АЗ НИГОҲИ ОЛИМОН

Тоҳириён З.Ш., Собирзода Л.С.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Таърихи пурпечутоби тоҷикон гувоҳ ҳаст, ки Синову Фирдавсӣ, Рӯдакиву Хаём, Ҳофизу Бедил, Лоик Шералӣ ва даҳо аз уламоҳои машҳури тоҷику форс буданд ва бо илму амали хеш дар тамоми ҷаҳон машҳур шудаву имрӯз низ меросашонро кадр карда, дар тамоми дунё аз рӯи онҳо амал мекунанд.

Худшиносии миллӣ низ чунин аст, яъне ҳар нафари ватандӯст бояд бидонад, ки ӯ кист аз кучо омадааст ва нахуст аҷдодонашон кӣҳо буданд. Чун суҳан дар бораи худшиносии миллӣ меравад, омӯхтани фарҳангу ҳунар, анъанаҳои миллӣ, тозаву покиза нигоҳ доштани забони тоҷикӣ, либоси миллӣ, муқаддасоти миллӣ ва ҳунару ҳунармандиро ҳадафи асосии худ қарор дода, талош бар он варзанд, ки боз ҳам бо ҷасорату матонаташон миёни дигар кишварҳо ҳудро муаррифӣ намоянд [28, с. 84].

Худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ дарахтеро мемонад, ки пур аз шоху навдаву баргҳои гуногун аст. Худшиносӣ ва ҳудогоҳии ҷавонон аз ҳифзу нигоҳдории мероси ниёгон, омӯхтани илмҳои гуногун, обод намудани кишвар, сохта ба истифода додани биноҳои таърихӣ фарҳангӣ фароғатӣ, зинда гардонидани асарҳои бузургон оғоз мегардад. Ҳамин тавр, дар тамоми мамлакатҳои дунё муаррифӣ намудани Тоҷикистон, баланд бардоштани ҳувияти миллӣ онро мемонад, ки мо аз таърихи гузаштагони худ бохабар астем ва барои ин миллату ин давлат ҳастии хешро фидо мекунем. Аз ин рӯ, таваҷҷуҳи мамлакатҳои хориҷа ба маконҳои таърихӣ мо зиёданд. Олимони кишварҳои гуногун ба ин ватани гулгулшукуфои мо омадаву аз мавзӯҳои таърихӣ дида мекунанд ва бори дигар дарк мекунанд, ки мо чи қадар таърихи бою гузаштагони бузург дорем. Меҳри ватандорӣ дар қалбӣ ҷавонону наврасон ва шаҳрвандони ин кишвар сол аз сол, афзуда, тамоми табақаҳои аҳолиро фаро гирифта истодааст. Воситаҳои ҷалбсозии шаҳрвандон барои донишҷуони таърихӣ фарҳанг бошад аз мактабҳои миёна ва омӯзондани китобҳои мактабӣ оғоз гардидааст. Ватан аст, ки мо маҳз дар оғӯши гарми ӯ тавлид шудаву шоду хурсанд ва орому осуда дар он умр ба сар мебарем. Ватан, ошёнест, ки тамоми халқи ҳудро ба мисли як оилае ки бузург аст, иттифок аст нигоҳ медорад. Ватан сипар, пуштибон ва паноҳгоҳи ҳар як фарди ватандӯст ба ҳисоб меравад. Ва меҳри он дар қалби ҳар яки мо, мисли укёнесест, ки ҳеҷ гоҳ поёнӣ надорад. Ватан, дарахтест, ки мо шаҳрвандони ӯ, чун

решаҳояш ҳастем. Қиматтарин гавҳари ноёб барои мо ин Ватан-Модар аст. Оё қиматтар аз Ватан-Модар барои мо чизеву касе ҳаст? Оё болотар аз меҳри Ватан-Модар ягон ҳисси дигаре ҳаст? Оё зеботар аз мулки худ, мулки дигар ёфт мешавад? Ҳаргиз!

Ҳар як инсон дар давоми умраш ба масъалаҳои гуногун дучор меояд, ба монанди дониستاني пайдоиш, пешравӣ, ояндабинӣ. Ва паҳлуҳои дигари ҳаёти инсонӣ. Махсусан оид ба он, ки мо ки ҳастем, аз кучо омадаем, ва гузаштагонамон дар кадом минтақаҳо умр ба сар бурданд ва забони модариямон чигуна буд?

Оиди ин ҳама президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чунин гуфтааст: “Забону фарҳанги мо ойнаест, ки роҳи бисёр тӯлони дар масири таърих тайнамудай тоҷиконро ба ҳама саҳифаҳои гоҳе дурахшон ва гоҳе парешон бо ҳама нишебӣ фарозҳои таърих дар худ инъикос кардааст. Аз ин ойна пайдост, ки барои аҷдоди бонангу номуси мо мафҳумҳои Модар, Ватан, Истиқлол, Забон ва фарҳанг ҳамеша ҳаммаъно буданд” [2, с. 18].

Маҳз ана ҳамин ҳаммаъноии ин мафҳумҳо аст, ки моро ба ҷустуҷӯ равона месозад то аз таърихи миллат огоҳ бошем ва барои дониستاني худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллии ҷавонон ҷавобҳо пайдо кунем. “Албатта ҳама инсонҳо барои ҳудашон ҷавобҳои гуногун медиҳанд, вобаста ба ҷаҳонбинӣ ва андешаашон. Яке ҷавобашро намеёбад, дигарӣ кӯшиш мекунад, ки ба худ тавсифи муфасссал диҳад, сеюми бошад, ба саволҳо ҷавоб гуфта, бо вучуди он, аз ҷавобҳои худ қаноатманд нест. Аммо ин ҳамаро танҳо он нафаре дарк мекунад, ки дорои ғурури милли бошад” [3, с. 2].

Худи гузариши ин саволҳо аз он шаҳодат медиҳад, ки дар тафаккури ҳамаи он нафароне, ки соҳиби ватан ҳастанд, дар онҳо худшиносӣ вучуд дорад ва онҳо метавонанд тавассути ҷустуҷӯ аз аҷдодони гузаштаи худ боҳабар бошанд. Дар ҳақиқат дар олами ботинии ҳар як шахс ин аз хурди ҷойгир шуда, барои раванку ривочи он мебошад, то аз таъриху фарҳанги хеш боҳабар бошад. Зеро он ҳама гузаштаҳои пурталотуми ҳар як миллату давлат дар саҳифаҳои таърих бо хатти заррин сабт шудаанд. Баъзан дар натиҷаи ҷустуҷӯ таъриху фарҳанг ва маданияти гузаштагони ҳар як миллату давлат муайян мегардад. Аз ин сабаб, дар таърихи башарият ҷустуҷӯҳои асосноки барои ҳар як ватандор муҳим ва худшиносии милли бетағйир мемонад, ва ин раванди таърихӣ то он замоне боқӣ мемонад, ки дар инсон ҳисси кунҷковӣ нисбати илму маърифат ва маданияту ҳештаншиносӣ ҷовидони бошад. Зеро мо идеяи милли дорем ва метавонем бо идеяи созандамон комёб гардем; “Бале, мо идеяи милли дорем, ин як вожа аст: СОЗАНДАГӢ. Созандагӣ дар ҳама ҷабҳаҳо дар ҳама коргоҳҳо. Ҳар ки ба коре сар мекунад, бигуздор дар пешаш ҳамин идеяи милли-СОЗАНДАГӢ-ро бигуздорад. Бигуздор аз худ бигуздор, ки имрӯз чи кори хубе, неке кард, чӣ сохт? Ё чӣ меҳодад бисозад, насохта бошад, ё қудрати сохтанро надошта бошад ҳам, ақалан ба созандаҳо ба назари нек нигарад, ақалан ин нияти хайро дар худ тарбият кунад. Ин аст мафҳуми созандагӣ. Пас идеяи миллии мо ин бо маънии томиш Созандагист! Созанда бошед, на сӯзанда!” [8, с. 78].

Воқеан ҳам чунин аст. Идеяе ки созанда аст ҳамеша комёб мегардад, идеяе, ки аз пайи ободкорӣ ва омӯзонидани ҳама ҷабҳаҳои зиндагист ҳамеша муваффақ хоҳад гашт ва омӯзиши масъалаи худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллии ҷавонон ва ҷой намудан дар идеяи онҳо ҳамеша буд ҳаст ва мемонад. Аз ин рӯ ҳар як шахсро мебошад, ки ҳамеша дар ҷустуҷӯи қавму қабила, аҷдод, таърих ва фарҳанги хеш бошанд. Ин масъала хусусан дар давраи истиқлолияти Тоҷикистон, ки ба ташаккули худшиносии миллии аҳоли ва ҷавонони он эътибори ҷиддӣ дода мешавад, аҳамияти муҳим дорад. Оиди худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллии ҷавонон дар ҳама расонаҳои хабарӣ аз ҷумла телевизион, радио, матбуот ва сомонаҳои интернетӣ ҳамарӯза барномаҳои гуногуни тарбиявӣ ва мубрами рӯз пешниҳод карда мешавад. Мафҳуми худшиносии милли дар осори гузаштагон ва олимону адибони тоҷик гуногун шарҳ дода шудааст, ки то ҳол

ягон қоидаи аниқ муаян карда нашудааст. Ҳар як муҳақиқ ва нафаре, ки оиди худшиносии миллӣ корҳои эҷодӣ намудааст ба таври гуногун шарҳ додааст, ки ин ҳамаро ба назар гирифта аз муалифони гуногун андешаҳои онҳоро меорем. “Халқи тоҷик баъди зиёда аз ҳазор сол аз нав соҳиби давлати мустақили миллӣ гардида, мақому манзалати хосса касб намуд. Барои миллат ин бахти нодир ва воқеаи хеле бузургу фараҳбахш ва ифтихор аст. Дар тӯли таърих халқи тоҷик ба як қатор дастовардҳои беназир ноил гардидааст. Бунёди корхонаҳои бузурги саноатӣ, истгоҳҳои барқии обӣ, шаҳрҳои калони сараҳолӣ, биноҳои серошӯна маҳсули заҳмати сокинони ин кишвар ва андешаҳои созандаи онҳо мебошад” [6, с. 26].

Ҳамин тавр ақидаҳо гуногун ҳастанд оиди худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ ва сарчашмаҳои он. Аксарият тарафдори дониستاني таъриху фарҳанг, маданият, гузаштагон, сарчамъ будани миллат ва ҳифзи арзишҳои давлатии он мебошанд ва ҷои дигар чунин гуфта шудааст; “Мо тоҷикон аз он ифтихор дорем, ки гузаштгони мо боре ҳам барои ғасби кишваре лашкар накашидаанд. Баръакс ба намояндагони ҳунару адаб робитаи дӯстӣ барқарор карда, анъанаҳои писандидаи дигар миллатҳоро гулчин намуданд ва дар омезиш бо қолаби шарқӣ пешкаши мардум гардониданд ва муарифгари мероси ниёгон гардониданд” [5, с. 35].

Маҳз ана ҳамин кӯшишу талошҳои родмардони Ватан ба монанди қаҳрамонони тоҷик; Садриддин Айни, А.Лоҳутӣ, Бобочон Ғафур, Мирзо Турсунзода, Эмомалӣ Раҳмон, Шириншо Шохтемур ва Нусратулло Маҳсум буд, ки миллати тоҷик баъди чандин шикастхӯриҳои сиёсӣ ва пошхӯрданҳо боз худро бунёд карда то ба имрӯз яъне давлати соҳибистиклол омада расид. Агарчанде, ки дар давраҳои гуногун шаҳрвандон мушкilotҳои гуногунро аз сар гузарониданд ба монанди “ҷанги шаҳрвандӣ” аммо имрӯз дар зери дирафши истиклол ва фазои осуда пайи пешравӣ ва созандагӣ ҳастанд. Чун андешаҳои солими намояндагони илм ва ақидаҳои маорифпарваронаи бузургони миллат фазои ватанро паҳн кард, тоҷикон талош варзиданд то бунёди ҳастиро пуркуват намоянд. Сафари шуарои дурандеши мо, мисли Носири Хусрав, Камоли Хучандӣ, Саъдии Шерозӣ, Аҳмади Дониш ва дигарон далели андешаҳои болост. Онҳо аз кишварҳои зиёд дидан намуда, бозёфтҳои маънавии ҷомеаро дар асарҳояшон истифода кардаанд. Аз шоирони муосири тоҷик устод Мирзо Турсунзода ин амали шоистаро идома дода, бо абёти саропо рангин Тоҷикистонро чун кишвари зебову афсонавӣ ба ҷаҳониён муаррифӣ кардааст.

“Бо фарорасии фазои мустақили сиёсӣ иқтисодӣ ва фарҳангӣ вазифаҳои шаҳрвандии мо бо тадриҷ афзуд. Тоҷикистон, ки ба сӯйи ҷомеаи демокративу дунявӣ қадамҳои устувор мениҳад, бе ваҳдати ақлу амали ҳар як сокини худ наметавонад аз ин имтиҳони ҷиддии таърих бигзарад. Рушди замони муосир ба кашфи техникаи нав, ихтироёкорӣ, заҳмату талоши шабонарӯзӣ, робита бо мамлакатҳои пешрафтаи дунё ниёз дорад” [4, с. 58].

Ҳоло, ки Тоҷикистонро ҷомеаи ҷаҳонӣ чун кишвари озод эътироф кардааст, мо бояд мисли ангуштҳои як даст, шохобҳои як рӯд, гулҳои як боғ, фарзандони як модар амал намуда, дар меъмори давлати воқеии дунявӣ сахм бигзорем ва танҳо ба номи миллат ифтихор кунем. Зеро мо аз қавми ориёӣҳои бузургем. Аҷдодони мо дар саҳифаҳои таърих номашон ҳамчун миллати тамаддунофару фарҳангсолор сапт шудааст. Ҳар он нафаре, ки оиди худшиносии миллӣ ҳарф мезанад бояд аз гузаштаи фарзандони фарзонаи миллат, ки имрӯз дар ҷаҳон машҳуранд ва эҷодиёташонро дар олам эътироф намудаан ба монанди Абӯали ибни Сино, Саъдии Шерозӣ, Умари Хайём огоҳ бошанд. Инчунин аз он шаҳрҳои қадимае, ки тоҷикон онҳоро бунёд намуданд ба монанди Самарқанду, Бухоро ва ҳазорон солҳо онҳо зиндагӣ намуданд, аммо имрӯз онҳо ўзбек номида шудаанд, ки ин хело аламовар аст барои миллати тоҷикон. Лекин бо зами ин ҳама шикастхӯриҳо боз ҳам забони номи тоҷикӣ аз байн нарафт ва дар Тоҷикистони имрӯза боз ҳам пуркуваттар гардид. Чуноне, ки дар баъзе сарчашмаҳо омадааст: “Мо аз рӯи санадҳои таърихӣ нишон додем, ки асли

Бухороиҳо тоҷиконанд. Лекин чашм аз ҳақиқати таърих пушида ба Бухорову Самарқанди имрӯза назар афканед, боз хоҳед дид, ки агарчи ҳазорон сол халқи ин мамлакат дар зери фишори туркҳо, арабҳо буданд, боз ҳамон забони қадимии худашон забони тоҷикиро аз даст надоданд...” [8, с. 19].

Мо тоҷикон, ки яке аз рукнҳои тамаддуни ҷаҳон ҳастем, бояд таърихи халқи худро воқеъбинона ва бегаразона омӯзем ва мақому манзалати халқи тоҷикро дар арсаи байналхалқӣ боз ҳам боло бардорем. Махсусан ҷавонон, ки ояндаи ҷумҳурӣ дар дасти онҳост, ифтихори миллӣ ва худшиносӣ надошта бошанд, баҳри ободию озодии кишварамон талош карда наметавонем. Аз ин рӯ пос доштани мукаддасоти миллӣ вазифаи ҳар як ватандор аст аз ҷумла ҷавонону наврасон. Омӯхтан ва ба дигарон омӯзондани ҳама пахлуҳои зиндагиномаи аҷдодонамон. Дар баробари ин саҳми телевизион ва радио ҷиҳати тарбияи худшиносӣ ва ҳудогоҳии ҷавонон назаррас аст. Зеро ҳар як барномае, ки дар телевизионҳо махсусан телевизиони Тоҷикистон пахш карда мешавад дорои ҳадаф ва мақсадҳои тарбиядӣ буда, дар тафаккури ҷавонон ҳисси худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллиро бедор менамояд. Ин ҳама гуфтаҳои дар боло буда, ҳамаи тариқи барномаҳои гуногун аз ҳамаи шабакаҳои давлатӣ пахш карда мешавад, махсусан шабакаи якуми телевизиони Тоҷикистон ба омма расонида мешавад ва таъсири худро мерасонад.

Дарвоқеъ, истиқлолияти комил ва озодии миллӣ имкон фароҳам овард, ки мо аз гузаштаи пурифтихори худ ёд кунем ва ҷорабиниҳои муҳимро вобаста ба ин ё он санаи мукаддас барпо намоем. Далели рушани ин гуфтаҳо баргузориҳои як қатор тантанаҳои ҷашнӣ дар шаҳру навоҳии гуногуни мамлакат мебошад. Бояд гуфт, ки истиқлолияти ҳар як давлат боиси осоиштагӣ ва саодатмандии мардум мегардад, ба агар давлате, ки истиқлолияти комили худро надошта бошад, наметавонад аз гузаштаи худ боҳабар бошад. Наметавонад худшиносии миллиашро ба наслҳои оянда фаҳмонад. Зеро масъалаи худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ яке аз масъалаҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Омӯзиш ва таҳлилу тадқиқи он зарур ва талаби замон аст. Таҷрибаи таърихӣ давлатдорӣ аксари кишварҳои олам шаҳодат медиҳад, ки дар раванди ташаккули давлат дарёфти истиқлолияти сиёсӣ давлатӣ ва пойдорӣ хувияти миллӣ нақш ва ҷойгоҳи худшиносии миллӣ хеле баланд ва назаррас аст. Хусусан, дар олами мутамаддин, ки аксарияти миллату халқиятҳо соҳиби давлати хеш гардидаанд, ба падидаи худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ бештар рӯ ба рӯ мегардад.

Худшиносӣ - аз ҷониби инсон шинохтани ҷисман, фикран, мавқеъ ва муносибаташ дар ҷомеа ва муносибати ҷомеа бо худ ва қавму қабилааш мебошад. Аммо худшиносии миллӣ падидаест, ки инъикоскунандаи хусусиятҳои рӯҳиву равонии аҳли ҷомеа, дараҷаи шинохти мақом ва нақши таърихӣ сиёсии миллат, шуури таърихӣ ва шинохти ҷойгоҳи худ дар тамаддуни ҷаҳонӣ, ташаккули ифтихору ғурури созандаи миллӣ аст.

Сабабҳои огоҳ набудан аз гузаштагон дур шудани мо аз фарҳанги асили ниёгонамон мебошад. Тамоми фарҳанги гузаштаи мо чӣ забон, чӣ адабиёт, ва чӣ таърих пурғановату оламшумул буда миёни оламиён муаррифӣ шудаанд. Дар аксари кишварҳои олам намояндагони Тоҷикистон фаъолият доранд, ки ҳар як маросиму анъанаҳои ниёгонро ҷашн мегиранд ва ба дигарон аз рамзҳои давлатдорӣ тоҷикон хабар медиҳанд.

Моҳияти асосии мафҳуми худшиносӣ ва ҳудогоҳии ҷавонро қабл аз ҳама, шинохти хеш, дарк намудан ва шинохтани аслу гузаштаи худ ташкил медиҳад. Ҳамчунин ҳамин ҷиҳати масъаларо махсус бояд таъкид намуд, ки нақши худшиносӣ ва ҳудогоҳии ҷавонон дар таҳкими ваҳдат ва боҳамоии рушду нумӯи миллат хеле барҷаста аст. Хусусан, дар давраҳои ҳассоси таърихӣ дар давраҳои бӯҳрони сиёсӣ иҷтимоӣ нақши худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ дар таъмини ваҳдати ҷомеа хеле муҳим ва зарур аст.

Миллат, агарчи маҷмӯаи афрод аст, вале вижагариҳое дорад, ки ҳар кадом аз афрод ба танҳой онро надоранд. Миллат на танҳо такаҷоҳи афроди ҷомеа аст, он ҳамчунон мардумро бо неъматҳо ва ҳадамоте таъмин менамояд, ки омма ба онҳо ниёз доранд, вале ҳеҷ кас ба танҳой наметавонад онҳоро ҳосил кунад. Дар ҷое ки миллат шакл гирифта бошад, забону фарҳанг ва арзишҳои миллии худро ғиромӣ медоранд ва барои ободию амнияти сарзамин ва пойдории он талош меварзанд. Дар миёни афроди миллат эҳсоси ҳамбастагӣ бародарӣ вучуд дорад ва маъмулан, онҳо бо якдигар ҳамкорию рафоқат мекунанд. Дар аввал мафҳуми “миллат” барои ишора намуდან ба қабила ва халқияте, ки хусусиятҳои умумии фарҳангӣ ва забонӣ доштанд, истифода бурда мешуд.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Бозорзода Н. Истиклолият ва журналистикаи муосир. – Душанбе, 2006.
2. Васоити электронии ахбор ва армонҳои миллӣ. – Душанбе, 2015, 25 с.
3. Гулмуродзода П. Забон ва худшиносии миллӣ. – Душанбе, 2007. 124 с.
4. Гулов С. Амвоҷи сухан. – Душанбе-2005. – 94 с.
5. Дарси ҳештаншиносӣ. – Душанбе, 1991, сах. 56.
6. Дарси ҳештаншиносӣ. – Душанбе, 1989. сах. 86.
7. Мунира Шаҳидӣ. Осиёи марказӣ: худшиносӣ, ҷаҳоншиносӣ ва сулҳсозӣ дар дар афкори адабӣ. – Душанбе, 2004.
8. Садриддин А. Маънои калимаи тоҷик. – Душанбе, 1992, 20 с.

МАФҲУМИ ХУДШИНОСИИ МИЛЛӢ АЗ НИГОҲИ ОЛИМОН АННОТАТСИЯ

Моҳияти асосии мафҳуми худшиносӣ ва ҳудогоҳии ҷавононро қабл аз ҳама, шинохти ҳеш, дарк намуდან ва шинохтани аслу гузаштаи худ ташкил медиҳад. Ҳамчунин ҳамин ҷиҳати масъаларо махсус бояд таъкид наму�, ки нақши худшиносӣ ва ҳудогоҳии ҷавонон дар таҳкими ваҳдат ва боҳамоии рушду нумӯи миллат хеле барҷаста аст. Хусусан, дар давраҳои ҳассоси таърихӣ дар давраҳои бӯҳрони сиёсӣ иҷтимоӣ нақши худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ дар таъмини ваҳдати ҷомеа хеле муҳим ва зарур аст.

Калидвожа: ВАО, журналистика, худшиносии миллӣ, олимон, бӯҳрони сиёсӣ, ҷавонон.

Маълумот дар бораи муаллиф: Тоҳириён Зиёратшоҳ Шарифзода – дотсенти кафедраи адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел. 200855151. Собирзода Лоик Сафархон, муовини декан оид ба таълими факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: 918287710

КОНЦЕПЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ УЧЕНЫХ АННОТАЦИЯ

Основная суть концепции самопознания и самосознания молодежи – это, прежде всего, самопознание, понимание и осознание своего происхождения и прошлого. Важно также подчеркнуть, что роль самосознания и самосознания молодежи в укреплении единства и солидарности развития и прогресса нации весьма заметна. Особенно в сложные исторические периоды, в периоды политических и

социальных кризисов роль национального самосознания и самосознания в обеспечении единства общества весьма важна и необходима.

Ключевые слова: СМИ, журналистика, национальное самосознание, ученые, политический кризис, молодежь.

Сведения об авторе: Тохириён Зиёратшоҳ Шарифзода – доцент кафедры таджикской литературы Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Тел.: 200855151. Собирзода Лоик Сафархон – заместитель декана по учебной части факультета таджикской филологии Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Тел.: 918287710.

THE CONCEPT OF NATIONAL SELF-AWARENESS FROM THE POINT OF VIEW OF SCIENTISTS ABSTRACT

The main essence of the concept of self-awareness and self-awareness of youth is, first of all, self-knowledge, understanding and recognition of one's origin and past. Also, in this aspect of the issue, it should be specially emphasized that the role of self-awareness and self-awareness of youth in strengthening the unity and solidarity of the nation's development and progress is very prominent. Especially in sensitive historical periods, in periods of political and social crisis, the role of national self-awareness and self-awareness in ensuring the unity of society is very important and necessary.

Keywords: Mass media, journalism, national self-awareness, scholars, political crisis, youth.

Author information: Tohiriyon Ziyoratshoh Sharifzoda – Associate Professor of the Department of Tajik Literature at Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav. Tel.: 200855151. Loiқ Sobirzoda Safarkhon – Deputy Dean for Academic Affairs of the Faculty of Tajik Philology at Bukhara State University named after Nasir Khusraw. Phone: 918287710.

ҶАҲОНИШАВИ ЖУРНАЛИСТИКА ВА ОМУЌИШИ ЗАБОНИ РУСӢ ДАР АМОРАТИ БУҲОРО АЗ ТАРАФИ МАОРИФПАРВАРОНИ ТОҶИК

Эркаев С.А.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”

Ниятбекова А.Ю.

Донишгоҳи омӯзгорӣи Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

(Тоҷикистон)

«Муҳим нест, ки рӯзноманигорон дар кадом самт-матбуоти давлатӣ ё мустақил ғайридавлӣ доранд. Ҳадафи асосии матбуоти давлатӣ ва мустақил ҳамчун ду шоян ба ҳам пайвастаи матбуоти Тоҷикистон иҷрои рисолати касбӣ, яъне хизмати содиқона ва софдилона ба манфиати халқу Ватан мебошад».

Эмомалӣ Раҳмон

Матбуоти тоҷик, журналистикаи тоҷик баъди ишғоли Осиёи Миёна аз ҷониби Россия пайдо шуд. Дар Россия аввалин газетаҳо дастӣ бо номи “Варақаҳои иттилоотӣ” ба таъби мерасиданд. Нахустин газета дар давраи Пётри 1, соли 1702 ҷоп шуд ва он “Ведомости” унвон дошт. Дар зумраи аввалин нашрияҳо “Туркестанские ведомости”, “Русский Туркестан”, “Самарқанд” (аввалин мақолаҳои Маев, Бартольд, Андреев) ҳам буданд. Дар паҳлуи матбуоти русӣ дар ин қаламрав матбуоти миллӣ низ ба миён омад, ки вай бо забонҳои тоҷикӣ, тоҷикӣ, туркманӣ, ўзбекӣ,

киргизӣ ва қазоқӣ чоп мешуд. Рӯзнома ва маҷаллаҳои адибон ба вуҷуд омад. Ба ин гурӯҳ нашрияҳои “Оина”, “Тӯрон”, “Хуршед”, “Туччор”, “Шухрат”, “Азия”, “Наҷот”, “Иршод”, “Ваҷт” ҳам дохил мешуданд, ки матни тоҷикии онҳо шеър буд. Зарурати омӯзиши забони русӣ дар байни ҷавонони пешқадами кишвари тоинкилобиямон дар осори рангину пурмухтавои маорифпарварони Осиёи Марказӣ, аз ҷумла, аморати Бухоро ба тариқи возеҳу саҳеҳ инъикос ёфта, душвориҳо ва дастовардҳои он нишон дода шудааст. Вале моҳияти ин масъалаи ҳаётан муҳим ва зарурати онро на ҳамаи аҳди ҷамъияти асри XIX-ибтидои асри XX кишвари, мо мефаҳмиданд, балки онро танҳо равшанфикроне, ки дар рӯҳияи афкори озодихоҳӣ, рушду тараққӣ, ободиву бунёдкорӣ ва дӯстии байни халқҳо парвариш ёфтаанд, бештар дарк карда метавонистанд. Дар воқеъ, намояндагони синфи ҳукмрон, рӯҳониёни иртиҷой ва ҷаҳолатпарастии асри миёнагӣ бар зидди қувваҳои солиму пешқадами замони нав беамон мубориза мебуданд. Хусусан пайвастании Осиёи Марказӣ, аз ҷумла, сарзамини тоҷикон ба Русия, ба ҷиҳати манфии ин ҳодисаи таърихӣ нигоҳ накарда, минбаъд дар рӯзгори мардуми маҳаллӣ дигаргуниҳои кулӣ ба бор овард. Бо вучуди он, дар татбиқи ин нақшаҳои дурандешона надонистани забони русӣ монанди асосӣ ба ҳисоб мерафт.

Намояндагони маорифпарварони бузурги тоҷик Аҳмади Дониш (1827-1897), Маҳмудхоҷаи Бехбудӣ (1865-1919), Сиддиқии Аҷзӣ (1864-1927), Тошхӯҷаи Асирӣ (1864-1915), Садриддин Айни (1878-1954), Мирзо Сирочи Бухорӣ (1877-1914), Абдуллоҳи Фитрат (1886- 1947)’, Содиқхоҷаи Гулшанӣ (1861-1909) дар осори рангини худ доир ба масъалаҳои мубрами тақдирсозии замони нав, хусусан омӯхтани забонҳои гуногуни хориҷӣ, аз ҷумла забони русӣ фикру ақидаҳои ҷолибу ояндасоз баён кардаанд, ки онҳо имрӯз дар даврони истиқлолият ҳам аҳамияти илмиву амалиашонро гум накардаанд. Сардафтери маорифпарварони тоҷик Аҳмади Дониш се маротиба ба Русия (Петербург) сафар намуда, ба пешрафти тисодиву фарҳангии ин мамлакат, ки нисбат ба аморати Бухоро фарқи куллии ҳайратовар дошт, рағбат ва шавқу ҳаваси бештар пайдо карда буд. Зимнан бо одамони пешқадами рус улфатӣ ва қаробат пайдо намуда, аз он ҷо дар қатори ҳиссиёту таассуроти мусбати замони ҳамоҳангӣ худ кураи арз (глобус)-ро ба тариқи армуғон ба Бухоро овардааст. Ин ниятҳои неқ ба пешрафту тараққиёт ва ояндаи дурахшони кишвари мо нигаронида шудаанд. Воқеан дар роҳи амалӣ намудани талаботи маънавӣ ва ботинии мутафаккир ва инчунин боз ҳам наздику қарин гаштан бо халқи рус ва маданияти он надонистани забони русӣ ба ӯ ҳалал мерасонд. Аз ин боис, вай ҳарчанд омӯхтани забони русиро ошкоро тарғиб накардааст, бо ҳасрату надомати бепоён дар бораи забони русиро надонистани худ сухан рондааст. Вале дар матбуоти даврӣ дар ин хусус борҳо ақидаи ғалат интишор ёфтааст. Чунончи, иддае, навиштаанд, ки “Аҳмади Дониш донандаи хуби забони русӣ ба шумор мерафт”. Ин ақидаи беасос аз кучо пайдо шудааст? Зеро таҳқиқи олимони гуфтаҳои худ Аҳмади Дониш ин фикрро қимоман рад мекунад. Худи Аҳмади Дониш навишта буд: “Мо хайф, ки лафзи он (забони русӣ)- ро наметонем”. Мутафаккир дар “Наводир- ул-вақоъ” ҳикоя кардааст, ки ӯ рӯзе дар Петербург, шаби зимистон, муддати дароз роҳро гум карда, дар фойтун мегашт ва ба фойтунҷӣ ҷои истиқомати худро фаҳмонада наметавонист. Пас аз овозагии зиёде ӯ миришабро дучор омадааст, миришаб ҷои истиқомати сафири Бухороро фаҳмонда медиҳад [7, с. 32-33].

Журналистика дар баробари рушду такомули муносибатҳои иқтисодиву тиҷоратии Русия бо Осиёи Марказӣ, ки дар ибтидои асри XX боз ҳам авҷу нумӯш карда, бо номи “Бедории Осиё” маълум аст, дар ин давраи нави таърихӣ масъалаи муносибат ба забон ва адабиёти рус қимоман тағйирёфта, аз орзу ва нияти омӯхтани забони русӣ ба қори амалӣ, яъне тарҷума қардани адабиёти бадеӣ гузашт. Аз рӯи баъзе санадҳо, дар охири асри XIX нахустин шахсе, ки аз байни маорифпарварони тоҷик забони русиро ба тариқи худомӯзӣ ва минбаъд дар курси махсуси адабиёти рус

омӯхта, аз бар намудааст, шоири маорифпарвари тоҷик Сайидахмадхоча Сиддиқии Аҷзӣ ба шумор мерафт. Минбаъд сафи чунин худомӯзони забони русӣ тадричан афзоиш ёфтанд, ки перомунӣ он санаду бурҳонҳо кам нестанд. Масалан, дар бораи забони русиро ба тариқи худомӯзӣ ва бо ёрии муаллимони рус омӯхтани худ (соли 1901) муаллифи китоби сафарномаи «Тухафи аҳли Бухоро» Мирзо Сирочи Ҳаким дар тарҷумаи ҳолаш қайд кардааст: “Баъд аз як сол пеши як нафар муаллими русидон шурӯъ ба хондан ва навиштани забони русӣ намуда, дар муддати шаш моҳ хондан ва навиштани хати русиро бадад шудам. Рӯзҳо бинобар доду ситоди саррофӣ бо рус ҳаматарафа саволу ҷавоб мешудам. Пас аз он дар яке аз мактабҳои русӣ, ки тоза дар Бухоро мафтӯҳ шуд, дохил шуда, як сол таҳсили лисон, риёзӣ, ҷуғрофӣ намудам, атғабӣ шабҳо дарс мегирифтам ва бар аксари рӯзномаҳои русӣ обуна (муштарӣ) гардидам” [4, с. 3].

Забони русиро омӯхтани Сиддиқии Аҷзӣ ва Мирзо Сироч тақрибан дар солҳои 1895- 1901 воқеъ гардидааст. Аз ахбори рӯзномаи «Туркистон вилоятини газети» дар соли 1899 дар бораи тарҷумаи «Қиссаи моҳигар ва моҳии тилло»-и А.С.Пушкин ба забони туркӣ ва баъд ба забони мусулмонӣ» (яъне тоҷикӣ), ки ба Аҷзӣ нисбат дода шудааст, маълум мегардад, ки зиёӣни тараққипарвари тоҷик на танҳо бо омӯхтани забони русӣ, балки бо тарҷумаи шеърҳо аз Кривов ва ҳикояҳои аз Л.Толстой дар маҷмӯаи «Ҷомеъ- ул-хикмат» овардаи муаллими мактаби усули ҷадид Абдуқодири Шакурии Самарқандӣ, ба Аҷзӣ нисбат дода шудани он тарҷумаҳо, «Гинел»-и Гоголро пеш аз инқилоб тарҷума кардани Аҷзӣ низ пурра тасдиқ менамояд.

Робитаи журналистика бо илмҳои дигар-таърих, адабиёт, забон, фарҳанг, равоншиносӣ, информатика, маркетинг ва ғайраҳо рушд ёфта, дар омӯзиши забони русӣ аҳамияти муҳим дорад. Фаъолияти маорифпарварон дар тарҷумаи адабиёти бадеии рус кори хайр буд. Дар ин раванд журналистика саҳми калон гузаштааст. Онҳо дар мисоли ҳадашон мардумро ба омӯхтани забон, адабиёт ва маданияти тараққипарвару демократии рус тарғиб мекарданд, то ки раванди маданиятнокии мардуми маҳаллӣ ва инчунин бо ин роҳу усул каробат ва ба ҳам омадани онҳо бо халқи рус ва дигар халқҳои Русия таъмин намоянд [5, с.6]. Вале дар сари роҳи ин кори наҷиб душманони хавфнок ва ҷиддӣ-рӯҳониёни иртиҷой ва кӯҳнапарастони ҷоҳил меистоданд. Онҳо ҳар гуна кори наву тақдирсоз, аз ҷумла, омӯхтани забони русиро гуноҳ ва қуфр мешумориданд, тарғибкунавдагони забону адабиёти русро қофир эълон мекарданд. Бо вучуди он, маорифпарварони тоҷик мардумро ба роҳи ҳақ ва ҳаётан муҳим тарғиб менамуданд. Чунончи, Сиддиқии Аҷзӣ дар асараш «Анҷумани арвоҳ» ин матлабро чунин ифода кардааст:

Чӣ тирсам аз маломатшову тақфир,

Чӣ ғам, ки нораво соzano таҳқир?!

Даридам пардаи ғафлат ҷаҳонро,

Намудам ҷист дунё мардумонро [4, с. 6].

Муаррихи маъруфи тоҷик, академик З.Раҷабов доир ба авҷ гирифтани чунин ноадолатҳо - ҷаҳолат ва ифротгарой суҳан ронда, бо таассуф қайд кардааст, ки маҳз дар солои 70-90-уми асри XIX дар шароити муҳити феодалий, ҳурофот ва зулму истибдоди ваҳшиёнаи амир синфҳои ҳукмрон ва рӯҳониёни мусулмон нисбат ба тамоми дастовардҳои илмию техникӣ ва маданияти халқи рус кинаву адоват паҳн мекарданд. Аммо дар омӯзиши забони русӣ журналистика саҳми калон гузаштааст [8, с.7]. Маорифпарварони тоҷик, аз ҷумла Аҳмади Дониш, ифодагари идеяҳои пешқадами замони худ буд. Масалан, Аҳмади Дониш тарафдори паҳн намудани илму маърифат ва навгониҳои илмиву техникӣ русу аврупоӣ буда, ба масъалаҳои омӯхтани илмҳои табиатшиносӣ диққати зиёд меод, ба омӯзиши забони русӣ шавқу ҳаваси беандоза бузург зоҳир мекард ва ҳамватанони худро тақлиф менамуд, ки ин забонро ёд гиранд, моҳияти онро дуруст азбар намоянд. Вай ба Русия ва маданият,

адабиёт, забон, таърихи рус бо камоли майл ва эътиқоди комил назар меандӯхт [5, с.7].

Мавсуф таассуроти сафархояшро дар бораи Русия ва маданияти халқи рус дар асархояш бо қаноатмандии бузург тавсиф намудааст. Вай бахшида ба Петербург асари назми калонҳаҷме иншо кардааст, ки онро ба забони русӣ ва дигар забонҳои хориҷӣ тарҷума карда, ба доираи васеи хонавадгон пешниҳод намуда буданд. Аҳмади Дониш дар асарҳои худ нисбат ба Русия, халқи рус ва маданияти он ҳусну таваҷҷуҳи хосса доштани худро ифода намуда, ҳамватанони худро бо ҳаёти кишвари Руссия, ҳулку атвор, зисту зиндагӣ ва маданияти пешқадами рус шинос мекард. Аҳмади Дониш бо боварӣ таъкид кардааст, ки «гарчанде русҳо аз ҷиҳати миллат ва дин аз мо фарқ дошта бошанд ҳам, вале онҳо дар дӯстӣ, самимият ва дар инсонӣ аз мо баланд меистанд» [1, с.7]. Аҳмади Дониш се маротиба ба Петербург сафар карда, аснои мулоқоташ бо русҳо фаҳмид, ки забони русиро омӯхтан ҳатмӣ ва зарур аст. Ё аз забони русиро надониستانаш гила карда, мегӯяд, ки мо бо имову ишора ба ҳамсӯҳбатамон фаҳмонидем, ки «хайф ки мо лафзи (забони) русиро намедонем». Мутафаккир аз надониستاني забони русӣ бо афсӯс ва надомат қайд мекунад, ки «агар маро андак вукуфе ба истилоҳӣ онҳо будӣ, ин миқдор кори ман ба таҳлука наанҷомидӣ» [3, с. 273].

Мутафаккири бузург ба бухориён зарурати дониستاني забони русиро тақроран қайд мекунад ва мегӯяд: «Оре, саҳт ҳолатест, ки касе дар миёни ҷамъ афтад, ки ба забони онҳо воқиф набувад, бисёр дар тааб ва таҳлука афтад. Аз ин ҷиҳат дар дабистони низомия аз ҳамаи забонҳо таламмуз мекунад (меомӯзанд), вукуф бар истилоҳи ҳар тоифаро аз мавҷиб медонанд» [3, с. 271-272]. Бо вучуди ин, Аҳмади Дониш тасдиқ мекунад, ки ба омӯхтани забони русӣ фурсат ёфта наметавонист. Амалан дар осори мутафаккир тарғибу ташвиқи омӯзиши забони русӣ мавқеи муҳимро ишғол менамояд. Аҳмади Дониш паст будани савияи маданияи уламои аморатро бо ҳасрату надомат таъкид кардааст. Онҳое, ки ба моҳияти ҳодисаҳои олам сарфаҳм намерафтанд, худро аҳди илм - уламо вонамуд мекарданд, дар амал бошад, онҳо аз фаҳмиши илми ҳақиқӣ фарсахҳо дур буданд [3, с.343].

Мутафаккир зимни баррасии рушди тиҷорату саноат ва илму фарҳанги кишварҳои Аврупо, аз ҷумла Русия, мардуми Бухоро ба омӯзиши илму маърифат тарғибу ташвиқ карда, доираи ҳаёти воқеии маҳдуди шахшудаи замони феодалии аморатро бо далелҳои раднопазир фoš менамояд. Вай аз боздид ва сафархояш. ба давлатҳои хусусан Русия қиёс мекунад, ки дар он ҷо одамони соҳибмаълумот обрӯву эътибори баланд доранд ва ҳол он ки «дар диёри мо аҳли ҳунарро сағир ва қабир душман медоранд, фалочарам маротиби аҳли фазли ин диёр дар назари ман хурд ва хор даромад» [5, с. 330]. Дар ин робита, Аҳмади Дониш бо маданияти пешқадами рус, дастовардҳои соҳти сармоядорӣ, хусусан роҳи оҳан, тилфону тилгроф, техникаву нақлиёт, илмҳои гуногун: кимия, металлургия ва амсоли он қомилан ҷонибдор аст [7, с. 166].

Яке аз масъалаҳои рӯзмарра ва муҳими замони нави сармоядорӣ аз он иборат буд, ки кадрҳои босавод ва боихтисос омода карда шаванд. Зеро хусусияти ҳоси ҷомеаи феодалий аз он иборат аст, ки дар он муҳандис нест, ҳақим нест, табиб нест, ҷарроҳ нест ва як шахсе, ки бо илму ҳунари замона шинос бошад, нест». Воқеан мутахассисони дархӯрди замонро дар Бухоро ва Туркистон тайёр кардан ғайриимкон буд, танҳо ба беруни мамлакат талаба фиристодан зарур буд. Дар он вақт ба Русия ва Аврупо ба таҳсил фиристодан ҳам аз лиҳози забон ва ҳам дин душворӣ дошт. Кишварҳои мусулмонӣ, аз қабилӣ Афғонистон, Эрон ва Арабистон ба монанди Аморати Бухоро ҳудашон муҳтоҷи мутахассисон буданд. Дар он замон ба Туркия барои таҳсил фиристодани талабаҳо анъана гашта буд. Инчунин на танҳо аз Тотористон, Русия, балки Аврупо муаллимонро ба ин ҷо даъват мекарданд. Агар қаҳрамони асари «Мунозира»-и Фитрат аз Истамбул муаллим оварданро тақлиф

карда бошад, пас қаҳрамони асари дигараш «Баёноти сайёҳи ҳиндӣ» духтуру муаллихро аз Петербург ва Аврупо даъват намуда, аз ҷавонони бухорӣ тайёр кардани муаллиму духтури замони навро ба миён гузоштааст, ки шоистаи таҳсин аст: «Ҳукумати Бухоро... аз Петербург ва ё аз шаҳрҳои бузурги Фарангистон муаллимҳои донишманд бигирад, аз тарафи дигар, ҷавонони борушду закитабӣи бухороиро дар Аврупо фиристода, илми тиб хононад» [11, с. 16-66].

Тазаккури он ҷоиз аст, ки чунин муносибатро дар осори дигар маорифпарварони тоҷик низ дида метавонем. Ҳамин минвол, аз санаду бӯҳронҳои матраҳашта қомилан аён мегарданд, ки Аҳмади Дониш ба омӯхтани забонҳое, ки дар шароити Бухоро зарур буданд, хусусан ба омӯзиши забони русӣ бисёр ташвиқ мекард. Вай дар ҳикояи марди Ҳочӣ аз забони худ: «Оре, саҳт ҳолатест, ки дар миёни ҷамъе афтад, ба забони онҳо воқиф набувад, бисёр дар тааб ва таҳлуқа афтад», - гуён нақд мекунад, ки надониستاني забони русӣ чӣ қадар боиси саргардонӣ ва ранҷи ӯ шуда буд. Дар ҳуди ҳамин ҳикоя нақл мекунад, шудааст, ки «...дар дабириестони низомия аз ҳамаи забонҳо таламмуз мекунад ва вуқуф бар истилоҳи ҳар тоифаро аз мавҷиб медонанд ва бо афсӯс ба он мушоира мекунад, ки дар мадрасаҳои Бухоро таҳсили забонҳои дигар ҷорӣ нест. Аҳмади Дониш худ ба донишандӯзӣ, азхудкунии илмҳои гуногун ва касбу ҳунарҳои муҳталиф дар байни зиёӣони он замон намунаи ибрат буд [12, с. 216].

Аз ин боис, мутафаккир дар «Наводир-ул-вауоеъ» зарурати омӯзиши забони русӣ ва манфиати он баҳри он рӯзҳо ва фардуро таъкид мекунад. Ҳамзамон ахбори маъхазҳо далолат мекунад, ки намоёндогони пешқадами ҷавонони тоҷик ба омӯхтани забон ва адабиёти рус, маданияти мутараққии он рағбати қалон доштанд. Масалан, яке аз ҷавонони боистеъдоди Бухоро Муҳаммад Сиддиқи Ҳайрат баробари дар мактаби кӯҳна ва сипас дар Мадраса таҳсил намуданаш, маълумоти ҳудро асосан ба воситаи ҳудомӯзӣ тақмил меод. Аз рӯи ахбори С.Айнӣ, Ҳайрат забони русиро низ меомӯхт. Инчунин Ҳайрат хайрхори маданияти пешқадами рус буд. Вай аз уламои мутаассиби Бухорои амирӣ натарсида, дар шеърҳои ибораҳои русӣ, аз қабилӣ «фойтун», «вагон», «истанса», «билет» ва амсоли инҳоро ба таври васеъ қор мефармуд [8, с. 260]. Вай дар осораи навгонҳои илмиву техникаи замони сармоядориро, аз ҷумла, аз бартарии нақлиёти роҳи оҳан, қулай будани мусофират ба воситаи роҳи оҳан ва дигар навигарии илму техникаи рус бо ифтихор сухан рондааст. Дар ҳақиқат ҳам Ҳайрат яке аз ашхоси пешқадами Бухорои он замон буда, аз зумраи шогирдони Аҳмади Дониш ва устои Садриддин Айнӣ дар соҳаи шоирӣ ба шумор мерафт. Баъдан ба дасти Ҳайрат рӯзномаҳои форсии Ҳиндустон ва Миср мерасиданд, ки ӯ бо онҳо С.Айниро низ шинос мекард ва тавассути ин рӯзномаҳо онҳо аз аҳволи дунё қаму беш оғай меёфтанд [9, с. 258-261]. Зимнан санадҳо шаҳодат медиҳанд, ки Сайидахмадхонаи Аҷзӣ яке аз ходимони тараққипарвари илму маданияти ибтидои асри XX ба шумор меравад. Ӯ барвақт забони русиро аз худ карда, матбуоти даврии пешқадами русро дар аслаш мутолиа менамуд. Ӯ ба Русия сафар карда, асарҳои мутафаккирони рус Л.Н. Толстой ва И.В. Гоголро дӯст медошт. Ӯ бори аввал «Шинел» ном асари Гоголро тарҷума кардааст.

Инчунин ба забонҳои тоҷикӣ, озорӣ ва арабӣ суханронӣ карда метавонист. Ҳамзамон Аҷзӣ дар осори ранганаш бештар интишор ва паҳн намудани забони русӣ, маданияти пешқадами онро тарафдорӣ мекард. Аз рӯи андешаҳои Аҷзӣ, танҳо тавассути омӯзиши забони русӣ бо маданияти Аврупо шинос шуда, пешрафти илмиву техникаи ва дигаргуниҳои нави он замонро азбар намудан мумкин аст [10, С. 108]. Воқеан аз ҷавонони пешқадами Аморти Бухоро ҷандин нафарро ном бурдан метавон, ки онҳо на танҳо дар омӯзиши илми замони худ ва азбар намудани дастовардҳои пешқадами замон дастболо буданд, балки дар омӯзиши забонҳои хориҷӣ, хусусан забони русӣ низ пешсаф буданд. Масалан, рафтору кирдор ва кӯшишу заҳмат ва талошҳои яке аз ҷавонони пешқадам ва соҳибистеъдоди кишвари

мо Муҳаммад Содикхочаи Бухорой, ки ӯ минбаъд бо тахаллуси Гулшанӣ машҳур мегардад, шоистаи таъкид аст. Содикхочаи чавон ба роҳи пурпечутоби омӯхтани илмҳои гуногуни замони худ пардохта, аз илмҳои роиҷи замонааш бархӯрдор мегардад. Ба ғайр аз ин, аз рӯи маълумоти тазкираҳои адабӣ, ӯ «аз ҳама бештар илми ҷуғрофиёро дӯст медошт, инчунин ҳикоягӯб, таърихдон ва ширинзабон буд...» [1, с.17].

Ховаршиноси маъруф А.Алимардонов дар асоси таҳқиқи омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ ба хулосае омадааст, ки «Гулшанӣ бештар ба илмҳои таърих ва ҷуғрофия таваҷҷуҳ доштааст». Чунин хислати наҷиби таърихдонӣ ва ҷуғрофиёшиносӣ ба Саидхочаи Гулшанӣ имкон медиҳад, ки дар ояндаи наздик дар эҷоди як асари пурмухтаво ва хонданбоб ноил гардад. Маъхазҳои таърихӣ он давр собит мекунад, ки Саидхочаи Гулшанӣ яке аз беҳтарин донандагони забони русӣ ба шумор мерафт. Маорифпарварону мутафаккирони он замон ба дараҷаи кофӣ омӯхтани забони русиро аз беҳтарин фазилатҳои ӯ донистаанд. Масалан, устод С. Айний қайд кардааст, ки Савдхоча «дар бобати азҳуд кардани забони русӣ дар байни толибилмони мадрасаҳои Бухоро нахустин шахс ба шумор мерафт» [1, с. 17]. Абатта, ба Саидхочаи Гулшанӣ дар омӯхтани забони русӣ таъсири пурфайз ва ҳидоятӣ бемонанди алломаи замон Аҳмад Маҳдуми Дониш аз ҳама зиёдтар ба назар мерасад. Вай ҳамчун ҳамгузару ҳамакидаи Аҳмади Дониш борҳо аз машварату сӯҳбат ва зиёрати ӯ мушарраф шуда, аз таҷрибаву малака, илму маърифати ӯ баҳрабардорӣ намудаанд. Бесабаб С.Айний изҳори ақида накардааст, ки Савдхоча Гулшанӣ «...ҳафтае чанд маротиба ба сӯҳбати ӯ» (Аҳмади Дониш), мушарраф мегашту Аҳмад маҳдум ўро ба омӯхтани забони русӣ ташвиқ кардааст ва дар ин миён сабабе пайдо шудааст, ки ӯ ба омӯхтани ин забон комёб гардад [1, с.17].

Бино бар маълумоти маъхазҳои илмиву адабӣ, дар азҳуд намудани забони русӣ ба Саидхоча Гулшанӣ ду омил асосӣ мусоидат намудааст: агар аз як тараф, ҳидоятӣ Аҳмади Дониш ба забон омӯзиши ӯ сабаб гардида бошад, аз ҷониби дигар, дар он айём ба омӯхтани забони русӣ шароити мусоид фароҳам омада буд. Аз рӯи иттилои С.Айний дар «Ёддоштҳо», Содикхоча ҳар сол дар Самарқанд ба манзили тағояш моҳе чанд меҳмон шуда, бештар вақти худро ба омӯзиши забони русӣ сарф мекард [1, с.17-18]. Дар натиҷаи чунин кӯшишу заҳмат ва тақоппӯйҳо Содикхоча забони русиро ба дараҷаи кофӣ азбар месозад, ки ба ҳавли Садри Зиё, дар қаламрави Бухоро шахсе набуд, забони русиро ба дараҷаи у азҳуд карда бошад [6, с.19]. Садриддин Айний ба мисли дигар мутафаккирони пешқадами даврони худ ҳанӯз аз ҷавонӣ ба таассуби динӣ ва таъкиби сохти амирӣ дар Бухоро нигоҳ накарда, пинҳонӣ ба омӯзиши забони русӣ кӯшиши зиёде ба ҳарч медиҳад, то бо фарҳанги халқи рус шинос гардад. Вай ҳангоми дар мадрасаи Мири Араб таҳсил карданиаш ба омӯзиши забони русӣ мепардозад. Устод С. Айний дар «Ёддоштҳо» аз душворӣ ва роҳи усулҳои омӯхтани забони русӣ дар байни толибилмони мадрасаҳои Бухоро бо мамнуният ҳарф задааст. Мувофиқи маълумоти ӯ, ҳамсоияи ҳуҷрагии вай Пирак ба Садриддини чавон пинҳонӣ ибораву калимаҳои русиро меомӯхт. Гарчанде Пирак забони русиро хеле бад медонист, калимаҳои ҷудогонаи русиро аз Мулло Туроб навишта мегирифт. Мулло Туроб ҳам талабаи Мадраса буда, барои омӯзиши калимаҳои русӣ пинҳонӣ ба Самарқанд мерафт, Аксари талабагони мадрасаҳо, аз ҷумла Пирак, Мулло Туроб, Садриддин Айний чавон ва дигарон ба омӯзиши забони русӣ, ки рӯҳониёни ҷохил ва бадбахт онҳоро таҳқир мекарданд, шавқу ҳаваси беандоза доштанд. Садриддин Айний дар «Ёддоштҳо»-и худ қайд кардааст, ки рӯзе ӯ аз Пирак мепурсад:

«- Ту гапҳои русиро аз кучо меёбӣ?

- Мулло Туроб ҳаст-ку, -меғӯяд ӯ, -ана ҳамин кас ба Самарқанд рафту омад дорад. Дар он ҷо уруско бисёр будаанд. Вай дар як дафтарча чанд гапи урусиро навишта гирифта будааст, ман ҳамин гапҳоро аз дафтари ӯ бардошта гирифтам. Ба ӯ меғӯям, ки ин дафъа бисёртар гап ёфта, бо маъниҳояш навишта биёрад. Баъд ман аз

вай навишта мегирам ва ба ту медиҳам.

- Бисёр хуб, -гуфтам ман.

Пирак як сукути авдешамавдона карда, боз ба гап даромад:

- Гапҳои уруси навишта гирифтани маро мабодо ба касе нагӯй. Муллоҳо ганда, агар шунаванд, одамро хафа мекунанд»[2,с.45]. Аз иқтибоси болой дида мешавад, ки дар Бухоро барои омӯзиши забони русӣ шароити мусоид мавҷуд набуд ва таъқибу фишор ҳам хеле зиёд ба назар мерасид. Вале ба ин нигоҳ накарда, намояндаи пешқадами халқи тоҷик ва дигар мардуми Осиёи Марказӣ ба фарҳанги мардуми рус майлу рағбати беандоза бузург доштанд ва омӯзиши забони русиро идома медоданд. Маърифатпарварони ибтидои асри XX омӯхтани забони русӣ ва дар мактабҳои русӣ хонданро роҳи ягонаи ба фарҳангу тамаддуни рус ва Аврупо наздик шудан медонистанд. Масалан, Сиддиқии Аҷзӣ танҳо дар мактабҳои русии он замон мавҷуд будани ҳама гуна шароити мусоидро дар роҳи азбар кардани илму маърифат бо қаноатмандӣ қайд кардааст. Инчунин дигар маорифпарварони тоҷик ин матлабро гаштаю баргашта таъкид намуда, омӯзиши забонҳои хориҷӣ, хусусан забони русиро ташвиқ намудаанд:

**Бихонӣ дар макотибҳои русӣ,
Шавб алломаи машхури Дӯст!
Биёмузад ба ту илму тичорат,
Зи илми ихтироъу тибби тичорат..... [4, с.7].**

Хулоса, маорифпарварони тоҷик мактабҳои русии тоинкилобиро ҷои асосии омӯхтани илму ҳунар ва забони русиро воситаи ба мақсад расидан донистаанд, ки аз он ғоида ҳасту ҳеҷ гоҳ зарару зиён нест. Аҷзӣ аз забон ва маданияти рус гирифтани на танҳо ғизои маънавӣ, балки боигариву фаровонии моддиро низ таъкид карда, онро бо ифодаи «кисаи зар», ки маҷозан ба маънои бахту осоиштагӣ ва саодат омадааст, баён намудааст:

**Забони рус бахшад кисаи зар,
Нахонӣ, пеши рӯят бастай дар [4, с.7].**

Хулоса аз ин иборат, ки дар омӯзиши забони русӣ дар Аморти Бухоро аз тарафи маорифпарварони тоҷик ВАО, журналистика, робитаи журналистика бо илмҳои дигар-таърих, адабиёт, забон, фарҳанг, рабоншиносӣ, информатика, маркетинг ва ғайраҳо нақши бузург гузаштааст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Айнӣ С.Содиқхочаи Гулшанӣ // С. Айнӣ Ёддоштҳо. 3-4. - Сталинобод, 1955.- с. 17-19.
2. Айнӣ С. Ёддоштҳо. Ҷ.2. -Сталинобод, 1949. с. 45.
3. Дониш А. Порчаҳо аз «Наводир-ул-вақоъ».- Сталинобод, 1957. - 285с.
4. Мирзозода Х. Маорифпарварони тоҷик дар бораи омӯхтани забони рус // Мирзозода Х. Адабиёт, таълим ва тарбия. -Душанбе: Маориф, 1983.-С. 3-9.
- 5.Мирзозода Х.Пешгуфтор ба«Зубдаи ашъор»-и Сиддиқии Аҷзӣ//«Фарҳанг»,2009,№3-4,с.33-48.
- 6.Назриев Ҷ. Гулшанӣ ва «Таърихи ҳумоюн»-и ӯ // Муҳаммад Содиқхочаи Гулшанӣ. Таърихи ҳумоюн / Ба ҷоп тайёркунанда, мураттиб ва муаллифи сарсухан Ҷ. Назриев. -Душанбе, 2006. - с. 5-40.
- 7.Рачабов З. Одамони пешқадами Осиёи Миёна дар бораи Русия ва маданияти рус. - Сталинобод, 1951. -95 с.
- 8.Рачабов З. Халқи бузурги рус-бародари калонӣ ва дӯсти халқҳои Осиёи Миёна. -Сталинобод, 1954. -20 с.
9. Рачабов З. Аз таърихи афкори ҷамъиятӣ сиёсии халқи тоҷик дар нимаи

дуҷуми асри XIX - ибтвдои асри XX. - Сталинобод, 1959. - 459 с.

10. Саидаҳмадхочаи Саҳт, Донишу хирад бар зидди хурофот.- Душанбе: Ирфон, 1991.- С. 108-112.

11. Фитрат А. Баёноти сайёҳи ҳиндӣ // Таҳияи П, Гулмуродзода. 'Душанбе: ирфон, 2009. - 92 с.

12. Ҳодизода Р. Аҳмади Дониш ва эҷодиёти ӯ // Аҳмади Дониш. Порчаҳо аз «Наводир-ул-вақоъ». Бо таҳрир, тавзеҳот ва сухани хотимавии Р. Ҳодизода.- Сталинобод, 1957. - с. 215-216.

ҶАҲОНИШАВИ ЖУРНАЛИСТИКА ВА ОМУЗИШИ ЗАБОНИ РУСӢ ДАР АМОРАТИ БУХОРО АЗ ТАРАФИ МАОРИФПАРВАРОНИ ТОЧИК АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур масъалаҳои рушди матбуоти даврӣ, ВАО дар Осиёи Марказӣ, нақши он дар омӯзиши забони русӣ, саҳми маорифпарварони тоҷик дар омӯзиши забон ва адабиёти рус, робитаи журналистика бо илмҳои дигар-таърих, адабиёт, забон, фарҳанг, раёвншиносӣ, информатика, маркетинг ва ғайраҳо, нақши он дар омӯзиши забони русӣ дар Аморати Бухоро ва ғайраҳо мавриди муҳокима гардидааст.

Калидвожа: матбуоти даврӣ, ВАО, журналистика, маорифпарварон, омӯзиш, забони русӣ, робита, фарҳанг, таърих.

Маълумот дар барои муаллифон: **Эркаев Сафар Абдулхайрович** – иштирокчи Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дотсенти кафедраи археология, этнография ва диншиносии МДТ «ДДХ ба номи академик Б. Гафуров», номзади илмҳои таърих. Тел: 939222253. E-mail: safar.erkaev@mail.ru., **Ниятбекова Абреза Юсуфбековна**, мудири кафедраи методикаи таълими забон ва адабиёти рус ДДОТ ба номи С. Айни, н.и.ф., дотсент. 935484911, E-mail: aniyatbekova@bk.box.ru

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ ЖУРНАЛИСТИКА И ИЗУЧЕНИЕ РУССКОМУ ЯЗЫКУ СО СТОРОНЕ ТАДЖИКСУИХ ПРОСВЕДИТЕЛЕЙ В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются вопросы развития периодической печати, средств массовой информации в Центральной Азии, ее роль в изучении русского языка, вклад таджикских просветителей в изучение русского языка и литературы, связь журналистики с другими науками - историей, литературой, языком, культурой, психологией, информатикой, маркетингом и др., ее роль в изучении русского языка в Бухарском эмирате и др.

Ключевые слова: национальной пресса, СМИ, журналистика, просветители, изучение, русский язык, связь, культура, история.

Сведения об авторе: **Эркаев Сафар Абдулхайрович** – участник XVI Сессии Верховного Совета РТ, доцент кафедры археологии, этнографии и религиоведения ГОУ «ДДХ имени академика Б. Гафурова», кандидат исторических наук. Тел: 939222253. E-mail: safar.erkaev@mail.ru., **Ниятбекова Абреза Юсуфбековна**, завкафедрой методики преподавания русского языка и литературы ТГПУ им. С. Айни. к.ф.н., доцент

INTERNATIONALIZATION OF JOURNALISM AND RUSSIAN LANGUAGE TEACHING IN THE EMIRATE OF BUKHARA BY TAJIK EDUCATORS

ANNOTATION

This article discusses the issues of the development of the press and mass media in Central Asia, its role in the study of the Russian language, the contribution of Tajik educators to the study of the Russian language and literature, the relationship of journalism with other sciences - history, literature, language, culture, psychology, computer science, marketing, etc., its role in the study of the Russian language in the Emirate of Bukhara, etc.

Key words: periodicals, media, journalism, educators, education, Russian language, communication, culture, history.

Information about the authors: **Erkaev Safar Abdulkhairovich** - participant of the 16th session of the National Academy of Sciences, associate professor of the department of archeology, ethnography and religious studies of the State University "DDH named after academician B. Ghafurov", candidate of historical sciences. Tel: 939222253. E-mail: safar.erkaev@mail.ru, **Niyatbekova Abreza Yusufbekovna**, head of the department of teaching methods of the Russian language and literature, S.Aini State University of Education, Ph.D., associate professor. 935484911, E-mail: aniyatbekova@bk.box.ru

СОҲАИ САЙЁҲӢ ВА БАҲРАСИИ ОН ДАР СУҲАНРОӢИ ВА ПАЁМҲОИ СОЛОНАИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ

Шарипов С.И.

Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав,

Ғаниева Н.М.

Муассисаи давлатии Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ

Тоҷикистон дар вилояти Хатлон (шаҳри Леваконт)

(Тоҷикистон)

Рушди аксарияти кишварҳои ҷаҳон аз ҷалби сайёҳони ватаниву хориҷӣ вобастагии зиёд дорад. Тавре муҳаққиқ Н.В. Пивоварова навиштааст: «Сайёҳӣ бе рафту омад, бе гузариши худудӣ ва сайру саёҳат, ки аз давраҳои қадим одамон ба он эҳтиёҷ доштанд, номумкин аст. Тавре ки сарчашмаҳои хаттӣ шаҳодат медиҳанд, ҳатто то давраи мо саёҳат дар худуди гузаштагони халқи тоҷик падидаи маъмул будааст» [7, с. 5]. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахусус Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз солҳои аввали соҳибистиклолӣ дар баробари таъмини рушди босуботи бахшу соҳаҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ ба барқарор намудани инфрасохтори соҳаи сайёҳӣ диққати махсус зоҳир намуда, дар ин замина Қонуни Барномаҳои давлатӣ қабул гардида, мавриди амал қарор доранд. Бо мақсади татбиқи санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва дастури супоришҳои Пешвои миллат ҷиҳати беҳтар намудани вазъи хизматрасонии соҳаи сайёҳӣ ва ба ин васила ҷалби шаҳрвандони дохилу хориҷи мамлакат тадбирҳои зиёде андешида шудаанд, ки дар раванди инъикоси баҳрасии он нақши воситаҳои ахбори омма назаррас мебошад. Журналистика ҳамчун ниҳоди бузурги иттилоотӣ дар инъикоси тамоми бахшу соҳаҳо, бавижа имкониятҳои соҳаи сайёҳӣ нақши арзишманд дорад. Ҳамин аст, ки мавқеи он дар ҷомеа рӯз то рӯз бештар мегардад.

Ҷунонҷӣ М.Ф. Ненашев менависад: «Воқеияти таблиғот барои он лозим аст, ки он василаи аз байн бурдани тафриқа байни суҳан ва кор буда, ба воситаҳои ахбори омма эътибор ва бовариро меафзояд. Имрӯз яке аз вазифаҳои аввалиндараҷа барқароркунии боварии ҷомеа ба таблиғот аст» [4, с.57].

Сайёҳӣ яке аз соҳаҳои муҳим буда, дар муаррифӣ ва пешрафти дигар соҳаҳо мусоидат мекунад. Қайд намудан зарур аст, ки дар тамоми Паёмҳои солони

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии кишвар ба вазъи соҳаи сайёҳӣ таваҷҷуҳ мегардад. Дар суҳанрониҳои Сарвари давлат дар баробари пешрафти соҳаи сайёҳӣ мушкилоти мавҷуда низ баррасӣ мегардад. Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси миллии ва Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри дар соли 2022 дар бораи андешидани тадбирҳо чиҳати рушди соҳаи сайёҳӣ ба масъулин дастуру супоришҳои мушаххас доданд. Ҷунонҷӣ дар Паём зикр гардида буд: “Барои таъмин намудани рушди минбаъдаи соҳаи сайёҳӣ зарур аст, ки Кумитаи рушди сайёҳӣ корро чиҳати зиёд кардани номгӯи хизматрасониҳои сайёҳӣ, баланд бардоштани сатҳи сифати хизматрасониҳо дар соҳа, роҳандозии васеи сайёҳии табобатӣ, экологӣ ва кӯҳнавардӣ густариш бахшад. “Дар ин раванд, бояд ба масъалаҳои самаранок ва бо сифати баланд татбиқ намудани лоиҳаҳои сармоягузори соҳа, идома додани бунёди инфрасохтори сайёҳии ба стандартҳои ҷаҳонӣ ҷавобгӯӣ, баланд бардоштани мавқеи байналмилалӣ кишвар, ташаккули бренди миллии фарогири имкониятҳои сайёҳӣ ва муаррифии он дар арсаи ҷаҳонӣ, инчунин, таъмини иқтидори кадрӣ соҳа диққати ҷиддӣ дода шавад” [5].

Масъалагузориҳо дар суҳанрониҳои Пешвои миллат оид ба соҳаи сайёҳӣ ва бозтоби он дар матбуоти даврӣ аз ҷумлаи муҳимтарин масъалаҳои рӯзмарраи кори таҳқиқотӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин самт агарҷӣ баъзе рисолаву мақола ва таълифоти илмӣ ба вуҷуд омада бошад ҳам, онҳо кам ва паҳлуҳои соҳаро пурра дар бар намегиранд. Аз ин рӯ, таҳқиқи мавзӯи мазкур рӯзмарра мебошад. Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ ҷумҳурӣ» дар таърихи 28 декабри соли 2023 дар баробари таҳлили дигар бахшу соҳаҳо ба соҳаи сайёҳӣ низ таваҷҷуҳ намуда, зикр доштанд, ки: “Дар солҳои 2018 – 2023 барои рушди соҳаи сайёҳӣ ва ҳунари мардумӣ чор лоиҳаи сармоягузори давлатӣ ба маблағи 330 миллион сомонӣ амалӣ гардида, илова бар ин, ба субъектҳои соҳа аз ҷониби низомии бонкии кишвар зиёда аз 300 миллион сомонӣ қарзи имтиёзнок ҷудо карда шудааст. Дар ин давра 1450 иншооти сайёҳӣ бунёд гардида, соли 2023 шумораи сайёҳон ба як миллиону дусад ҳазор нафар расидааст. Вале таъкид менамоям, ки имкониятҳои барои рушди соҳа истифоданашуда ҳанӯз хеле зиёданд” [6].

Воситаҳои ахбори омма чиҳати иҷрои ин ҳама супоришҳо ва инъикоси масъалаҳои соҳа маводи журналистӣ таҳия менамоянд, ки онҳо фарогири паҳлуҳои соҳаи сайёҳӣ мебошанд. Ба таъбири профессор М. Муродов: «Нақш ва таъсири матбуот дар қора гардидани орзуву омоли мардум, сарфаҳм рафтан ба ҳастии маънавии шахс ва халқ басо нишонрас аст» [2, с. 5]. Маводи журналистӣ ба афкори омма таъсири амиқ мерасонад.

Дар шароити мураккабу печидаи бӯҳрони иқтисодӣ рушди соҳаи сайёҳӣ ва ҷалби сокинони хориҷӣ ба кишвар ҳамчун василаи муаррифӣ ва таҳким бахшидани иқтидори иқтисодӣ пазируфта шудааст. Воситаҳои ахбори омма дар муаррифии имкониятҳои сайёҳӣ нақши калон доранд. Яке аз расонаҳои хабарии кишвар нашрияти “Ҷумҳурият” мебошад, ки дар саҳифаҳои он пайваста матолиби ба соҳаи сайёҳӣ алоқаманд нашр мешавад.

Дар нашрияти мазкур намоёндагони касбу кори гуногун, аҳоли ва сайёҳони хориҷӣ таассуроти нуктаҳои дар зеҳнашон оид ба вазъи соҳаи сайёҳӣ бавуҷудомадаро дар шаклҳои гуногун баён намудаанд. Нурали Нурзод зимни омӯзиш ва таҳқиқоти зиёд дар мақолаи зерини «Тоҷикистон. Қаламрави таърихӣ рушди сайёҳӣ» [3] ба хулосае меояд, ки сарзамини тоҷикон макони таърихӣ сайёҳӣ мебошад. Ба ин сарзамини аҷдодӣ миллионҳо сайёҳон омада, бо таассуроти хотираҳои фаровон ба кишварҳои худ баргаштаанд. Ҷунонҷӣ дар мақолаи меконӣ: «Воқеан ҷуғрофиёи Тоҷикистони имрӯза дар гузашта низ яке аз қитъаҳои асосӣ ва меҳвари Шохроҳи

бузурги абрешим буда, хати ҳаракати аксари сайёхону мусофирон аз манотиқи мухталифи кишвари мо мегузашт. Мавҷудияти ахбори муҳим дар китобҳои «Бобурнома»-и Бобур Мирзо, «Рӯзномаи сафар ба Самарқанд»-и Руи Гонсалес де Клавихо, «Тоҷ-ут-таворих»-и Амир Абдурахмонхон, «Рӯзномаи сафари Искандаркӯл»-и Абдурахмони Мустаҷир ва амсоли ин аз бозгӯи ҳақиқати ин амр ба шумор меравад» [3]. Дарвоқеъ, сарзамини ниёгонамон маҳз бо табиати зебо, обҳои мусаффо, таъриху фарҳанги пурғановат, расму оинҳо, тарзи рӯзгордорӣ, шугл ва дигар воситаҳои таъсирпазир диққати сайёхонро ба худ ҷалб намудааст.

Маводи дигар, ки дар саҳифаи нашрияи “Ҷумҳурият” зери унвони «Сайёҳии корӣ – воситаи пешбурди саноати сайёҳӣ» аз ҷониби Шаҳноз Қурбон рӯйи ҷоп омадааст боиси таваҷҷуҳи мо гардид. Муаллиф дар мавод аз вазъи соҳаи сайёҳӣ ва аҳаммияти рушд бахшидани он ҳарф зада, таъкид мекунад, ки он пешрафти соҳаи боиси таҳким ёфтани иқтисоди миллӣ мегардад. «Қаблан миқдори сафарҳои кории байналмилалӣ дар як сол тақрибан ним миллион буда, тибқи пешгӯиҳо, соли 2020 ин рақам се баробар афзуда, ба 1,6 миллиард сафар хоҳад расид. Таносубан, гардиши асфдор ҳам афзоиш ёфта, ба андешаи коршиносон, ҳудудан 2 триллион доллари ИМА-ро ташкил медиҳад» [1]. Тавре маълум мегардад, рушди соҳаи сайёҳӣ пеш аз ҳама воситаи таъмини аҳоли бо ҷойи кори доимӣ ва пешрафти иқтисоди миллӣ мегардад.

Сайёҳӣ аз ҷумлаи соҳаҳои афзалиятнок буда, дар баробари даромади иқтисодӣ дар муаррифии таъриху фарҳанг ва расму оинҳои миллӣ ба ҷаҳониён нақши калон дорад. Соҳаи мазкур солҳои охир дар кишвар рушд намуда, дар баробари бехтар гардидани инфрасохтори соҳа садҳо нафар сокинони кишвар аз ин ҳисоб зиндагии худро бехтар менамоянд.

Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масъулини соҳаи сайёҳӣ пайваستا дастуру супоришҳо медиҳанд, ки ҷиҳати рушди соҳаи сайёҳӣ тадбирҳои зарурӣ андешида, барои татбиқи босамари санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва Барномаву Концепсияҳо аз имкониятҳои мавҷуда истифода кунанд. Ҷунонҷӣ зимни ироаи Паёми навбатӣ ҳам ба ин паҳлуи масъала таваҷҷуҳ намуда, зикр дошта буданд: “Бо мақсади самаранок ба роҳ мондани корҳо дар самти сайёҳӣ ва назорати қатъии онҳо зарур аст, ки таҳти роҳбарии муовини дахлдори Сарвазири кишвар бо шомил намудани яке аз муовинони раисони вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо гурӯҳи кории босалоҳияти доимӣ таъсис дода шавад.

Амалисозии барномаву нақшаҳои бунёди инфрасохтори сайёҳӣ, рушди ҳунароҳои мардумӣ, косибӣ, аз ҷумла қолинбофӣ, атласу адрасбофӣ ва заргарӣ, инчунин, касбу ҳунаромӯзии шаҳрвандони мамлакат, ташкилу назорати корҳои ободониву кабудизоркунӣ, тозаву озода нигоҳ доштани маҳалҳои аҳолинишин, ҳифзи табиат ва истифодаи самараноки заминҳои президентӣ ва наздиқавлигӣ ба зиммаи ин гурӯҳи корӣ вогузор карда шавад” [6].

Дар Паёмҳои Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соҳаи сайёҳӣ ҳамеша баррасӣ мегардад, ки ин аз аҳамияти рӯзмарраи доштани соҳа дар шароити бархӯрди фарҳангу тамаддунҳо ва таъмину устувории иқтисодӣ миллӣ дарак медиҳад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Қурбон, Ш. Сайёҳии корӣ — воситаи пешбурди саноати сайёҳӣ / Ш. Қурбон // Ҷумҳурият. – 2020. – 2 апрел.
2. Муродов, М. Истиқлолият ва рушди матбуоти даврӣ [Матн] / М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 320 с.
3. Нурзод, Н. Тоҷикистон. Қаламрави таърихии рушди сайёҳӣ / Н. Нурзод // Ҷумҳурият. – 2018. – 05 сентябр.
4. Ненашев, М.Ф. Газета, читатель, время [Текст] / М.Ф. Ненашев. – М.: Мысль, 1990. – 160 с.

5. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 23.12.2022.
6. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 28.12.2023.
7. Пивоварова, Н.В. История туризма в Таджикистане: XX-начало XXI вв.: диссертация на соис. уч. степ. к.и.н.: 07.00.02 [Текст] / Н.В. Пивоварова. - Душанбе, 2010. – 223 с.

СОҲАИ САЙЁҲӢ ВА БАРАСИИ ОН ДАР СУҲАНРОНӢ ВА ПАЁМҲОИ СОЛОНАИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ АННОТАТСИЯ

Муаллиф дар мақола вазъи соҳаи сайёҳиро дар Паёмҳои солони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон таҳлилу арзёбӣ намуда, омили рушди соҳаро аз таваҷҷуҳи пайвастаи давлату ҳукумат медонанд. Ба андешаи муаллифон яке аз василаҳои асосии таъмини зиндагии шоиста барои сокинон кишвар, расидан ба ин ҳадафҳои муҳимми стратегияи мамлакат, пуррасозии инфрасохтори соҳаи сайёҳӣ мебошад, ки, пеш аз ҳама, бо ҷойи кори доимӣ ва муваққатӣ таъмин кардани аҳоли мусоидат менамояд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёму суҳанрониҳои худ пайваста ҷиҳати рушди соҳаи сайёҳӣ, эҳёи ҳунарҳои мардумӣ, бунёди корхонаҳои хурду бузурги саноатӣ, ғайрияти соҳибкорӣ, истифодаи самараноки обу замин, сарватҳои табиӣ ва амсоли ин суҳанронӣ намуда, ба масъулини соҳаҳои мазкур дастуру супоришҳои мушаххас медиҳанд. Дарвоқеъ, сайёҳӣ ҳамчун соҳаи афзалиятноку сердаромад этироф гардида, барои коҳиш додани сатҳи камбизоатӣ ва расидан ба ҳадафҳои олии кишвар мусоидат менамояд.

Калидвожа: Эмомалӣ Раҳмон, Паём, Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, сайёҳӣ, сайёҳон, дохилӣ, хориҷӣ, соҳаи афзалиятнок, инфрасохтор, даромади иқтисодӣ, ҷойи корӣ, доимӣ, муваққатӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Шарипов Сангимурод Исматуллоевич, номзади илми филология, дотсент, мудири кафедраи рӯзноманигории факултети филологияи тоҷики МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”. **Суроға:** Тоҷикистон, 735140, ш. Бохтар, кӯч. Раҷаб Воҳидов, 78. Тел: (+992) 918-13-03-59 электронная почта: snaripov.sangimurod@mail.ru Ғаниева Наврӯзгул Маҳмадсаидовна, ассистенти кафедраи ҷомеашиносӣ-гуманитарии Филиали Муассисаи Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон дар вилояти Хатлон (шаҳри Леваконт). Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, Тел: (+992) 886-97-13-13. **Почтаи электронӣ.** NavruzgulGhanieva@gmail.com.

СФЕРЫ ТУРИЗМА И ЕЕ РАССМОТРЕНИЕ В ЕЖЕГОДНЫХ ВЫСТУПЛЕНИЯХ И ПОСЛАНИЯХ ЛИДЕРА НАЦИИ АННОТАЦИЯ

Автор статьи анализирует и оценивает состояние туристической отрасли в ежегодных Посланиях Президента Республики Таджикистан, Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона, рассматривая внимание государства и правительства как главный фактор развития данной сферы. По мнению автора, одним из ключевых средств обеспечения достойной жизни граждан и достижения важнейших стратегических целей страны является развитие туристической инфраструктуры, что, прежде всего, способствует созданию постоянных и временных рабочих мест. Основатель мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон в своих Посланиях и выступлениях регулярно

поднимает вопросы развития туризма, возрождения народных ремёсел, строительства малых и крупных промышленных предприятий, предпринимательской деятельности, рационального использования водных и земельных ресурсов, природных богатств и других аспектов, давая соответствующим органам конкретные поручения. В действительности, туризм признан одной из приоритетных и прибыльных отраслей, способствующих сокращению уровня бедности и достижению высших целей страны.

Ключевые слова: Эмомали Рахмон, Послание, Верховное собрание Республики Таджикистан, туризм, туристы, внутренний, внешний, приоритетная отрасль, инфраструктура, экономический доход, рабочие места, постоянные, временные.

Сведения об авторе: Шарипов Сангимурод Исматуллоевич, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой журналистики ГОУ “БГУ им Носира Хусрава”. *Сурога:* Тоҷикистон, 735140, г. Бохтар, ул. Раджаба Вахидова 78. Тел: (+992) 918-13-03-59 электронная почта: NavruzgulGhanieva@gmail.com. Ганиева Наврузгул Махмадсаидовна, ассистент кафедры социологии-гуманитарного факультета Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана в Хатлонской области (город Левакант). **Адрес:** Республика Таджикистан. **Тел:** (+992) 886-97-13-13. **Электронная почта:** NavruzgulGhanieva@gmail.com.

THE SPHERE OF TOURISM AND ITS CONSIDERATION IN THE ANNUAL SPEECHES AND MESSAGES OF THE LEADER OF THE NATION ANNOTATION

The author analyzes and evaluates the state of the tourism sector in the annual Messages of the President of the Republic of Tajikistan, Leader of the Nation, H.E. Emomali Rahmon, considering the continuous attention of the government as a key factor in its development. According to the author, one of the primary means of ensuring a decent standard of living for the population and achieving the country's major strategic goals is the enhancement of tourism infrastructure, which primarily contributes to the creation of both permanent and temporary jobs. The Founder of Peace and National Unity – Leader of the Nation, President of the Republic of Tajikistan, Emomali Rahmon, consistently addresses tourism development, the revival of folk crafts, the establishment of small and large industrial enterprises, entrepreneurship, the effective use of water and land resources, natural wealth, and other related topics in his speeches and messages, giving specific instructions to the responsible authorities. Indeed, tourism is recognized as a priority and highly profitable industry that helps reduce poverty and achieve the country's highest objectives.

Keywords: Emomali Rahmon, Message, Supreme Assembly of the Republic of Tajikistan, tourism, tourists, domestic, international, priority sector, infrastructure, economic income, employment, permanent, temporary.

Information about the authors: Sharipov Sangimurod Ismatulloevich, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Journalism Department, Faculty of Tajik Philology of Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav. Tel: (+992) 918-13-03-59, sangimurods@gmail.com

Navruzgul Makhmadsaidovna Ghaniyeva, Assistant Lecturer at the Department of Sociology, Faculty of Humanities, International University of Tourism and Entrepreneurship of Tajikistan in Khatlon Region (Levakan). **Address:** Republic of Tajikistan. **Phone:** (+992) 886-97-13-13. **Email:** NavruzgulGhanieva@gmail.com.

НАҚШИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММА ДАР НИЗОМИ МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛҲАЛҚӢ

Сафарзода М.Н.
МДТ “Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ”
(Тоҷикистон)

Воситаҳои ахбори омма чузъи ҷудонашавандаи соҳаи фаъолияти сиёсӣ дар муносибатҳои байналмилалӣ мебошад. Сиёсат ба ҳама соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ таъсири ҳудро ба воситаи ахбори омма мерасонад.

Дар шароити тағйирпазирии ҷаҳони муосир таъсири ВАО на танҳо ба равандҳои сиёсӣ, балки дар низоми муносибатҳои байналмилалӣ ҳам меафзояд. Дар баробари ин, воситаҳои ахбори омма афкори ҷамъиятиро ташаккул дода, дар фаъолияти ҷамъиятӣ нақши муҳим мебозанд.

Ҷойи шакку шубҳа нест, ки воситаҳои ахбори оммавӣ ба инкишофи дигаргунии вазъияти сиёсӣ ва муносибатҳои байни давлатҳо таъсири амиқи ҳудро расонда метавонанд. Барои ҳамин васоити зайл аз қабилӣ телевизион, радио, матбуот, интернет ва ғайра муҳимияти васоити ахбори оммаро боз ҳам дучанд мегардонанд. Истилоҳи васоити ахбори умум, маҷмуи воситаҳои гуногуни паҳнкунандаи иттилоот мебошад, ки барои расонидани иттилооти ғаврии зарурӣ ба доираи васеи одамон, гурӯҳҳои иҷтимоӣ, давлат ва ҳатто ба сатҳи байналмилалӣ оварда мерасонад.

Ҳамин тариқ, ВАО аз системаҳои иттилоотӣ иборат буда, як қатор унсурҳои муҳимро дар бар гирифта, дар кишвар, минтақа ва умуман дар ҷаҳон бо шакл, усул ва дараҷаи рушди худ ва новобаста аз хоҳиши одамон зухур менамояд.

Бисёре аз олимони назарияҳои таҳия кардаанд, ки ба омӯзиши ВАО бахшида шудаанд ва дар байни онҳо таҳияи Д. Маккуэйл, ки ба мавзӯи зикршуда нигаронида шудааст, хеле муҳим мебошад. Дар он муаллифони навъҳои асосии назарияҳои зеринро, ки роҳҳо ва хусусиятҳои ташаккули ВАО-ро баррасӣ менамоянд, таъкид намудаанд:

1. Назарияҳои, ки аз илмҳои ҷамъиятшиносӣ пайдо шудаанд. Онҳо моҳият, фаъолият ва таъсири раванди иртиботи оммавиро дарк мекунанд. Хусусияти характерноки ин назарияҳо дар он аст, ки дар онҳо маҷмуи равишҳои анъанавӣ, аксаран санъатшиносӣ (танқиди адабӣ, киношиносӣ ва ғайра) бо равишҳои муосиртар нишон дода шудаанд;

2. Назарияҳои меъёрӣ. Дар ин навъи назарияҳо масъалаҳои, ки бо қор ва фаъолияти воситаҳои ахбори оммавӣ алоқаманданд, мавриди баррасӣ қарор мегиранд. Тадқиқоти ин гуна соҳа асосан мавзӯҳои зеринро дар бар мегиранд: қонун, танзим, сиёсати ВАО, меъёрҳои ахлоқӣ, баҳсҳои ҷамъиятӣ;

3. Гурӯҳи назарияҳои амалиётӣ ё махсус, бо ақидаҳо ва амалияи прагматикӣ зич алоқаманданд. Ҷанбаҳои муайян онҳоро ба назарияҳои меъёрӣ наздик мекунанд;

4. Ниҳоят, ба гурӯҳи ҷорум «назарияҳо» ҳамчун маҷмуи назарҳо ба сатҳи ақли солим дохил мешаванд. Онҳо аз ҷониби одамон дар асоси таҷрибаи ҳаррӯзаи худ ташаккул ёфта, ба интиҳоби ВАО, каналҳо, нашрияҳо, мундариҷа ва баҳодиҳии онҳо таъсир мерасонанд.

Дар раванди тадқиқоти ВАО мутахассисон бо объектҳои мушаххаси воқеӣ сару қор доранд, генезис, рушд, ҳолати имрӯзаи онҳоро тавсиф мекунанд, гарчанде аз равишҳо, парадигмаҳо ва мафҳумҳои гуногун истифода мебаранд. Дар ҷараёни баррасӣ ва омӯзиши васоити ахбори омма бояд дар хотир дошт, ки қори тадқиқотӣ инчунин, баррасии объектҳоро дар сатҳи назариявӣ дар бар мегирад.

Ба сифати мисол усулҳои маъмултарини тадқиқоти миқдорӣ истифода мешаванд: пурсиш, таҳлили мундариҷаи маводи муҳобироти оммавӣ, таҳлили басомади луғати муаллиф ё нашрия.

Ба назари мо, нуқтаи назари мутахассиси маъруфи методологияи тадқиқоти иҷтимоӣ В.А. Ядов ҷолиби диққат аст. Ба андешаи ӯ, «.....интиҳоби усули тадқиқот ба

як қатор омилҳо таъсир мерасонад: самти назариявӣ, гузоштани ҳадаф, захираҳои мавҷуда, амбитсияҳо, тафаккур, майлҳои шахсии тадқиқотчӣ. Дар асоси онҳо стратегияҳои умумии тадқиқот, ба ибораи дигар, стратегияҳои тавсиф, тавзеҳ ва дарки воқеияти иҷтимоӣ сохта мешаванд, ки маҷмуи амалҳои зеринро дар бар мегирад:

- тавсифи омории маҷмуи объектҳои ҷамоатҳои калон;
- тавсифи «зичи»-и предметҳои алоҳида, ки ба инъикоси яклухт ва ҳаматарафаи ҳолатҳои хоси онҳо марбут аст;
- тавзеҳоте, ки ба таносуби маълумоти гирифташуда ва тасдиқи фарзияҳо монанд аст;
- фаҳмиш, ки тафсири рӯйдодҳо ва далелҳоро дар бар мегирад.

Дар ин ҷо илова кардан лозим аст, ки ҳолати эҳтимолии объектҳои омӯхташаванда дар оянда, дар асоси тамоюлҳои оморӣ ё робитаҳои сабабу оқибатҳо дар рушди онҳо муайяншуда пешгӯӣҳои каму беш қатъиро ба вучуд орад» [8, с. 482].

Омӯзиши объектҳо дар натиҷаи партави таъсири мутақобилаи онҳо бо ҷомеаҳои иҷтимоӣ, равандҳо, муносибатҳои иҷтимоӣ, муносибат ба ВАО ҳамчун муассисаҳое, ки ба татбиқи мубодилаи бисёрҷонибаи иттилоот дар системаҳои бузурги иҷтимоӣ машғуланд, интиҳоб карда мешавад, ба хониши онҳо мазмуни муносибати ҷамъиятиро ташкил медиҳад.

Ба андешаи мо, инсон, ки худ табиатан махлуқи сиёсӣ баҳодиҳии фаъолияти ВАО аз мавқеи дастрас будани иштироки оммавии одамон дар муошират низ ҳамчун истёмолкунанда ва ҳам истехсолкунандаи иттилоот аз ҳамин бармеояд. Дар ин ҷо истифодаи усулҳои пурсиши оммавӣ дар бораи муносибати шаҳрвандӣ ба имкониятҳои дахлдори воситаҳои ахбори омма хеле аҳамиятнок аст. Дар баробари ин таҳлили миқдори материалҳо, омӯзиши мактубҳои таҳрирӣ ва паёмҳои аз аудитория бо роҳҳои гуногун гирифташуда, ки расмиёти омориро ташкил медиҳанд, хусусиятҳои асосии ин равиш мебошанд.

Ҳангоми гузаронидани таҳқиқ ва таҳлили ВАО муҳимтарин омили интиҳоб, усул ба шумор меравад, ки ба қобилияту малакаи муҳаққиқ вобаста аст. Чунин ҳолатро низ ба назар гирифтани лозим аст, ки ягон тадқиқотчӣ, масалан, бо тадқиқи оморӣ хусусиятҳои муносибат ба ахбори сиёсӣ дар байни гурӯҳҳои гуногуни шунавандагонро дар алоҳидагӣ коркарду таҳлил карда наметавонад. Агар мутахассис маҳорати баланди касбӣ дошта бошад, ӯ метавонад дар байни ду гурӯҳи хурди ба ҳам муҳолиф таҷриба гузаронад. Масалан, тамошобинони ҷавону калонсоли телевизион ё бо маълумоти на зиёдтар аз мактаби миёна ва дорои маълумоти олӣ тадқиқоти муқоисавӣ гузаронад.

Ҳангоми омӯختан ва таҳлили ВАО ба назар гирифтани таҳлили маълумоти ибтидоӣ ва дуюмдараҷа аҳамияти калон дорад. Таҳлилҳои дуюмдараҷа бояд бо истифода аз маълумоти қаблан аз ҷониби дигар тадқиқотчиён гирифташуда гузаронида шаванд. То онҳо аз як нуқтаи нав баррасӣ карда шаванд ва бо дигар маълумот муқоиса карда шаванд. Махзанҳои электронии ҳозиразамон барои ин имкониятҳои калон фароҳам оварда, ба шумо имкон медиҳанд, ки гурӯҳҳои нав дохил карда, нишондиҳандаҳои алоқии омории байни ҳар як хусусияти омӯхташаванда муайян шуда, кластерҳои объектҳо маълум карда шаванд.

Қоршиносон аксар вақт ҳангоми баррасии ВАО ҳамчун як системаи махсуси иҷтимоӣ принципи методологии систематикиро истифода мебаранд.

Ба сифати мисол системаи паҳнкунии нашрияҳоро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон овардан мумкин аст. Аз ин рӯ объекти системавӣ маҷмуи ташкилотҳое мебошад, ки байни худ дар муносибатҳои муайян қарор доранд, сохтор, вазифаҳо, ҳадафҳо ва меъёрҳои фаъолияти худро доранд. Ё худ мисоли дигар баррасии конвергенсия дар ВАО ҳамчун як раванди системавӣ аст, ки ҷузъҳои он: таърихи рушд, ҷанбаҳои

иҷтимоӣ-психологӣ, иқтисодӣ, технологӣ, ташкилӣ, сиёсӣ, шароит ва омилҳои рушди раванд дар муносибати онҳо мебошанд. Баррасии муназзами объект, муносибати муназзам ба таҳлили ин падида исботро талаб мекунад.

Чунин системаҳои иҷтимоӣ микёси гуногун, монанди ду субъекти мутақобила ва таъсири мутақобила дар сатҳи тамоми инсоният аз тарафи олимони кайҳи муайян карда шудаанд. Онҳо ба воситаи амалияи иҷтимоӣ ва амали ашхоси алоҳида истехсол ва такрористехсолии низомро яқдилони эътироф мекунад ва таъсири мутақобилаи низоми иҷтимоӣ ва муошират, ба назари онҳо пайдора аст. Дар ин хусус тасдиқи Н. Луман, ки: «Системаи иҷтимоӣ ҳар як системаест, ки ҳамчун унсур асосии худ барои бозсозии худ алоқаро тавлид мекунад, қомилан асоснок аст» [6, с. 233], ҳело бомаврид мебошад.

Муҳаққиқи номбурда дар тадқиқоти худ, ки ба проблемаи ВАО бахшида шудааст, асосан ба сатҳи эмпирӣ таҳлил таъия мекунад, ки дар он субъекти шинохт бо объектҳои мушаххаси эмпирӣ сарукор дорад.

Дар раванди гузаронидани таҳқиқоти воситаҳои ахбори омма интиҳоби усулҳои тадқиқот қои муҳимро ишғол мекунад. Дар илми муосир, ки бо омӯзиши ВАО алоқаманд аст, равишҳои гуногуни омӯзиши ВАО вучуд доранд, ки хусусияти мураккаби онҳоро нишон медиҳанд.

Чунин хусусияти ҳоси ВАО-ро таъкид кардан лозим аст, ки онҳоро бисёр илмҳои ҷамъиятшиносӣ ва гуманитарӣ объектҳои тадқиқотӣ медонанд. Ба гуфтаи Д.И. Фомичев, «аз як тараф, инҳо институтсионализида шудаанд (бо фаъолиятҳои, ки дар сохторҳои махсус ташкил карда мешаванд, бо нормаҳои гуногун тарбия ба тартиб медиҳанд). Аз тарафи дигар, васоити ахбори омма маҳсулот истехсол мекунад - мундариҷае, ки воқеиятро ба таври махсус инъикос мекунад ва дар табиқи он иштирок мекунад, зеро дарки мундариҷа аз қониби одамон то ин ҷо он дараҷа ба шуур ва рафтори онҳо таъсир мерасонад. Мундариҷаи ҳело гуногун, ки аз қониби ВАО сохта ҷо интиқол дода мешавад, истифодаи равишҳо ва усулҳои гуногунро пешбинӣ мекунад.

Мавриди зикр аст, ки муҳаққиқон барои омӯзиши фаъолияти ВАО миқдори зиёди робитаҳои онҳоро бо чунин субъектҳои асосии ҳаёти ҷамъиятӣ, аз қабилҳои ҳукумат, ҷомеа ва соҳибкорӣ таҳлил мекунад. Дар ин занҷира муносибати васоити ахбори омма бо дигар иштирокчиёни бозори маҳсулоти иттилоотӣ ва рақибон дар муқаррари барои ҷалби аудиторияи эҳтимоӣ табиқ кардан лозим аст.

Албатта, муҳаққиқоне, ки тадқиқоти ВАО-ро меомӯзанд, дар таҳияи худ усулҳои гуногуни интизомиро васеъ истифода мебаранд, ки дар байни онҳо муҳимтаринашон инҳоянд:

а) равиши фалсафӣ – муайян намудани моҳияти ахбор ва равандҳои иттилоотӣ, робитаи он бо шакли иҷтимоӣ материя, мавҷудият ва мундариҷаи қонунҳои фаъолияти информатсия дар ҷомеа, аҳамияти системаҳои аломатӣ, хусусияти амали муҳобирот;

б) равиши назариявӣ журналистӣ, ки ҳангоми истифодаи он назарияи умумии журналистика, матбуот, телевизион, радио ва интернет-журналистика ба майдон меояд. Муайян намудани танзими хусусияти фаъолияти журналистӣ ва масъалаҳои одоби касбӣ дар ин самт таваҷҷуҳи муҳаққиқонро ба худ ҷалб менамояд. Илова бар ин, ҳалли мушкили ВАО ҳамчун як бахши ҷомеа, типологияи нашрияҳо ва шабакаҳо, синфҳои асосии нашрияҳо ва каналҳои метавон ба имконоти маърифатии ин равиш нисбат дод:

- муносибати ҳукуки ҳалли масъалаҳои танзими воситаҳои ахбори омма, меъёрҳои ҳукукӣ ва асосҳои онҳо, амалияи таъбиқи қонун дар соҳаи фаъолияти онҳо, масъалаҳои ҳукуки муаллиф, аз ҷумла дар воситаҳои ахбори оммаи нав ва ғайраҳо дар бар мегирад;

- самти сиёсатшиносӣ, ки объекти таҳлили он воситаҳои ахбори омма дар низоми муносибатҳои сиёсӣ, ҳузури намоёндагони онҳо дар доираи қувваҳои гуногуни сиёсӣ, таъсири сиёсии ВАО ба табақаҳои васеи аҳоли мебошад. Ин равиш, инчунин муайян намудани имконоти ВАО дар барқарор намудани робитаи байни ҳукумат ва ҷомеа, нақши он дар раванди интиҳобот, таъсири он ба фарҳанги сиёсии ҷомеа, нақши онҳо дар ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ, таъсири сиёсии ВАО-и навро мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

Аз равиш ва самтҳои дар боло зикршуда, ки муҳаққиқон дар омӯзиши ВАО истифода мебаранд, метавон ба ҳулосае омад, ки дар ҷомеаи илмӣ муосир дар равишҳои башардӯстона ва иҷтимоӣ ҷудоии усулҳои хусусӣ ва байнисоҳавӣ ба таври умум қабул нашудааст.

Комилан равшан аст, ки назария ва концепсияҳои илмӣ ҳоло мавҷудаи проблемаҳои ВАО, имконият намедиҳанд, ки байни фанҳои гуманитарӣ ва иҷтимоӣ ҳатти конкретӣ ва равшан гузошта шавад. Ба ин муносибат бархе аз муҳаққиқон бар ин назаранд, ки омӯзиши шахс дар соҳаи фаъолияти маънавия ахлоқӣ, маҳсули чунин фаъолият мавзӯи таҳлили илмҳои гуманитарӣ мебошад. Воқеан, дар вақтҳои охир пайвастагии хоси равишҳо ва усулҳои фанҳои гуногун, ки ба бисёр соҳаҳои илм низ дахл доранд ва объекти омӯзиши онҳоро воситаҳои ахбори омма муайян мекунанд, бештар мушоҳида мешавад. Дар ин бобат раванди инкишофи ба истилоҳ сотсиологияи сифатӣ мисоли равшан шуда метавонад. Он ба беҳамтоии объектҳои алоҳида, тафсир ва фаҳмиши ангеҷаҳои иштирокчиёни ҳодисаҳои алоҳида, ба мисли илмҳои анъанавӣ инсонӣ таваҷҷуҳ дорад.

Махсусияти конвергенсия чунин аст, ки байни тадқиқоти ВАО ба таври анъанавӣ ба равишҳои башардӯстона ва иртибот ҷалб карда мешаванд. Ба ақидаи пажуҳишгари Аврупои Ғарбӣ К.Йенсен ин омил дар ҳамон ҷое ба амал меояд, ки равишҳои илмӣ иҷтимоӣ дар аввал бартарӣ доштанд [9, с. 24]. Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки кӯшиши дарёфти ҷавоб ба саволҳои нав, ҳулосаҳо, ҷаҳорҷӯбаҳо, ақидаҳои қаблан дар илм бадастомадаро пешбинӣ мекунанд.

Яке аз хусусиятҳои муҳимтарини ВАО дар он аст, ки он оммавӣ буда, ба доираи васеи одамон нигаронида шудааст. Шумораи дӯстдорону мухлисони расонаҳо аз заводи онҳо вобаста аст, ки асосан тавассути мақолаҳо ва барномаҳои телевизионӣ дар сатҳҳои гуногун баён мешавад.

Имрӯз унсурҳои муҳими ВАО-ро метавон ба ҷаҳор зерсистема ҷудо кард: матбуот, радио, телевизион ва интернет. Ҳар яки онҳо дорои шабақаҳои зиёди иттилоотӣ мебошанд. Масалан, рӯзномаҳои алоҳида, маҷаллаҳо, китобҳои гуногун, барномаҳои радио ва телевизион, саҳифаҳои интернетӣ ва ғайра.

Васоити ахбори омма ҳамчун як ниҳоди сиёсӣ дорои имконоти пурқуввате мебошад, ки асоси онро интиқоли иттилооти сиёсӣ ва ташаккули афкори ҷомеа ташкил медиҳад. Дар баробари ин воситаҳои ахбори оммавӣ дар соҳаи сиёсати байналхалқӣ ва умуман дар ҳаёти сиёсии ҷамъият як қатор вазифаҳои мушаххасро иҷро мекунанд, ки дар тараққиёт ва дигаргунсозии ҷамъият мақоми хоса доранд. Ин вазифаҳо инҳоянд: коммуникативӣ, аксиологӣ, ташкилӣ, тарбиявӣ, интиқодӣ, манипулятсия ва ғайра.

Бо дарназардошти ин хусусиятҳо расонаҳои муосир бо таъсири амиқ ба тасаввуроти мардум тавассути қолабҳои мушаххаси сиёсӣ муносибати ҷомеаро ба рӯйдодҳои сиёсӣ тағйир медиҳанд. Идеяхое, ки ба қолабӣ табдил ёфтаанд, ба раванди интиқоли иттилоот ва ахбор ворид шуда, дар зехни ҷомеа эҳсосоти манфӣ ва мусбат эҷод мекунанд. Аз ин рӯ, барои нигоҳ доштани мувозинати намоёндагии омма технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ ба таври васеъ истифода мешаванд. Технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ махсусан ба гурӯҳҳои иҷтимоӣ имкон медиҳанд, ки муносибати худро ба масъалаҳои сиёсӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ ошкор ё пинҳонӣ муайян кунанд.

Ҳамин тариқ, ВАО дар даврони дигаргуниҳои ҷаҳони муосир яке аз падидаҳои гуногунҷанба буда, дар шуури омма нуқтаи назари муайянро ташкил медиҳад ва моделҳои сиёсиро ба афкори ҷамъиятӣ ворид мекунад, ки шахс маҷбур мешавад, на танҳо дар дохили кишвари худ, балки берун аз он ба амалҳои мушаххаси сиёсӣ аз нуқтаи назари афкори публитсистӣ ва журналистӣ машғул шавад, ки ин дар сатҳи байналхалқӣ ҳам таъсири амиқ дорад.

Сиёсатшиносони бритониёӣ Колин Спаркс ва Раймонд Уилямс нақши расонаҳоро дар раванди сиёсӣ муайян карда, таъкид мекунанд, ки: «системаи ВАО метавонад тичоратӣ, авторитарӣ, патерналистӣ ва демократӣ бошад» [7, с.52]. Системаи тичоратӣ сатҳи баланди озодии матбуотро мебинад. Аммо дар фаъолияти онҳо маҳдудиятҳои ҷиддӣ мавҷуданд, ин маҳдудиятҳо ба дараҷаи даромаднокии матбуот вобаста мебошад. «Бо ин гуна система ҳама чизро гуфтан мумкин аст, аммо ба шарте, ки сухани шумо муфид ва ғоидаовар бошад» [2, с. 92].

Олимони рус А.И. Соловёв ва В.П. Пугачёв дар масъалаи мазкур барои муайян кардани нақш ва мазмуни воситаҳои ахбори оммаи имрӯза андешаҳои ҷолиб доранд. Онҳо намоёндагони усули инструменталистӣ буда, таъкид мекунанд, ки идоракуни як аз вазифаҳои муҳимтарини воситаҳои ахбори оммавӣ мебошад. Ба ақидаи онҳо, «васоити ахбори омма маҷмуи созмонҳост, ки бо кумаки таҷҳизоти вижаи фанӣ маълумоти заруриро ба таври ошкоро ва расман ба ҳар як нафар мерасонад» [5, с. 331].

Илова бар ин, расонаҳо дар ҳоли ҳозир ба унвони бо ном «шоҳаи ҷаҳоруми қудрат» баррасӣ мешаванд, ки ин боз ҳам муҳимияти ВАО-ро дар ҳаёти ҷамъиятӣ нишон медиҳад. Доир ба ин масъала Я.Н. Засурский қайд мекунад, ки раванди барқарорсозии демократия дар кишварҳои пасошуравӣ бо ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ, волияти қонун, иқтисоди бозорӣ ва эҷоди бевоситаи матбуот алоқаманд аст» [3, с. 9].

Г. Алтшулл бошад, вобаста ба масъалаи мазкур вазъияти матбуоти Америкаро таҳлил карда, ба чунин натиҷа меояд:

«-маъно ва мазмуни иттилооти воситаҳои ахбори омма дар бисёр мавридҳо сиёсати шахсонеро, ки фаъолияти воситаҳои ахбори оммаро бо мақсади сармоя маблағгузорӣ кардаанд, ифода мекунад;

- рӯзномаву маҷаллаҳо, телевизион ва радио ҳарчанд ҳамчун неруи мустақил амал мекунанд, вобастагии онҳо ҳамеша мушоҳида мешавад» [1, с. 276].

Аз ин рӯ, имрӯз дар байни ниҳодҳое, ки дар раванди иҷтимоигардони аҳоли ва ташаккули фарҳанги сиёсии одамон иштирок мекунанд, ВАО мавқеи хоссаеро ишғол менамояд. «Воситаҳои ахбори оммаи имрӯза маҷмуи муассисаҳо, корхонаҳо ва ташкилотҳост, ки ба ҷамъоварӣ, коркард ва интиқоли иттилоот машғул буда, тавассути матбуот, радио, телевизион ва интернет ба аҳоли аз рӯйдоду падидаҳои гуногун хабар медиҳад» [4, с. 277].

Ба фикри мо, воситаҳои ахбори оммавӣ дар он сурат хусусияти сиёсӣ пайдо мекунанд, ки унсурҳои гуногуни он дар раванди муборизаи сиёсӣ барои ба даст овардани ҳокимият, нигоҳ доштани он ё ба эътидол овардани муносибатҳои дутарафа ва бисёртарафаи байни давлатҳо истифода шаванд. Воқеан, ВАО дорои хусусияти ғаврий буда, босуръат тағйир меёбад, аз ин рӯ, чунин хосиятҳо имкон медиҳанд, ки ба ҳаёти маънавии одамон ва шуури табақаҳои васеи аҳоли таъсири ҳалқунанда расонанд. Васоити ахбори омма метавонад афкори ҷомеаро барои пуштибонӣ аз ҳадафҳои муайян равона созад ва ҳамзамон, бо эҷоди равандҳои ҳамгирой мардумро маҷбур созад, ки арзишҳои дар ҷомеа ба вуҷуд омадаро қабул ё амалӣ созанд.

Воситаҳои ахбори оммаи муосир ва истифодаи онҳо аз технологияҳои нави иттилоотӣ имкон медиҳад, ки доираи васеи аҳоли дар равандҳои сиёсӣ, бахусус ҳукумати кишвар, мақомоти қонунгузор ва иҷроия, роҳбарони хизмҳои сиёсӣ,

сиёсатмадорон иштирок намоянд, то ба раванди қабули қарорҳои сиёсӣ таъсир расонанд.

Васоити ахбори омма, инчунин одамонро ба ҷаҳони сиёсат ҷалб намуда, онҳоро ба арзишҳои сиёсии пешниҳодкардаи мақомоти давлатӣ наздиктар мекунад. Аз ин рӯ, раванди паҳнкунии иттилоот низ амалӣ мешавад, зеро онҳо гурӯҳҳои алоҳидаи шаҳрвандонро барои дастгирии стратегияҳои сиёсӣ омода мекунад.

Дар шароити дигаргуниҳои нави ҷаҳонӣ бо назардошти тағйирот ва ташаккули воситаҳои ахбори омма хусусиятҳои муҳим ва фарқкунандаи онҳо чунинанд:

- хусусияти оммавӣ, яъне доираи васеи одамон дар шароити муосир аз воситаҳои ахбори омма истифода мебаранд;

- истеҳсолӣ, яъне воситаҳои ахбори омма барои интиқоли иттилоот таҷҳизоти нави компютерӣ ва рақамиро истифода мебаранд.

Бояд таъкид кард, ки дар ҳар як ҷомеаи муосир расонаҳо як қатор вазифаҳои сиёсии байналмилалиро иҷро мекунад, ки чунин хусусият мазмуни сиёсии онро баланд мебардорад. Иҷрои вазифаҳои иттилоотӣ, тарбиявӣ, иҷтимоӣ, интиқодӣ, назоратӣ, сафарбаркунӣ, равонӣ ва ҳамгирӣ ба ВАО имкон медиҳад, ки мавқеи худро дар ҷомеа, дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ ва муносибатҳои хайрхоҳии байни давлатҳо рӯз то рӯз таҳким бахшад.

Ҳангоми иҷрои вазифаҳои иттилоотӣ раванди ҷамъоварӣ, коркард ва паҳнкунии иттилоот сурат мегирад, ки дар натиҷа шаҳрвандон ва мақомоти ҳокимияти давлатӣ дар бораи ҳодисаю падидаҳои бавуқӯмада маълумоти зарурӣ мегиранд. Бояд гуфт, ки воситаҳои ахбори омма ҳангоми иҷрои вазифаи иттилоотӣ метавонанд маълумотеро пешниҳод кунанд, ки хусусияти сиёсӣ надоранд (масалан, маълумот дар бораи обу ҳаво, барномаҳои варзишӣ, барномаҳои фарҳангии фароғатӣ ва ғ.).

Ҳамин тариқ, ба иттилооти сиёсӣ он хабарҳои дохил мешаванд, ки тавонистанд таваччуқи афкори ҷамъиятиро ҷалб кунанд ва ба мақомоти давлатӣ таъсир расонанд. Масалан, ахбор дар бораи фаъолияти ҳукумат, парламент, ҳизбҳои сиёсии ҳукмрон ва ғайридавлатӣ, ҳаёти иҷтимоӣ иқтисодии ҷамъият ва муносибатҳои байни кишварҳо, ки мазмуни асосии иттилооти сиёсиро ташкил медиҳанд.

Ҳангоми иҷрои вазифаи таълимӣ раванди интиқоли иттилоот амалӣ карда мешавад, ки тавассути он шаҳрвандони кишвар бо арзишҳо ва ҳадафҳои стратегии давлат ошно мешаванд ва ба онҳо донишҳои зарурӣ барои мутобиқ шудан ба рафторашон пешниҳод карда мешаванд.

Бояд гуфт, ки дар ҷараёни интиқоли донишҳои сиёсӣ аз воситаҳои ахбори омма раванди иҷтимоишавии сиёсӣ ҳам дар як вақт сурат мегирад. Ба ибораи дигар, иҷрои вазифаи тарбиявӣ хусусияти дигаргунсозӣ дошта, дониши сиёсии шахсро тадриҷан ташаккул дода, ақидаи ӯро бо тағйироти сифатӣ дучор мегардонад. Аммо дар раванди сотсиализми сиёсӣ рафтори одамон ба воқеияти иҷтимоӣ мутобиқ мешавад, ки чунин вазъият хусусияти дигаргунсозанда дорад. Барои тағйироти доимӣ дар ҳаёти иҷтимоӣ ва сиёсии одамон меёриҳо, арзишҳо ва намунаҳои рафтори ҳатмӣ низ ба тағйирот дучор мешаванд.

Дар баробари ин матбуот вазифаи танқидро низ иҷро мекунад. Хусусан, дар бораи вазъи мураккаби байналмилалӣ, ки бо низоъҳои Шарқи Наздик, Гурҷистон, Украина ва баъзе ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ алоқаманд аст, ки дар робита ба ин мо пайваста хабарҳои гуногунро дар бораи манфиатҳои абаркудратҳо ва давлатҳои ҷангҷӯ мешунавем, ки мисоли ин вазифаҳост.

Ҳар интикоде, ки дар расонаҳо садо медиҳад, доираи васеътари масъалаҳои ҳаёти ҷомеа ро фаро гирифта, ба ҷаъолияти амалии ҳукумат, мақомоти судӣ, паҳлуҳои гуногуни сиёсати давлат, кишварҳо ва ғайра нигаронида шудааст.

Воситаҳои ахбори омма инчунин, вазиҳои назорати ро иҷро мекунанд, ки вобаста ба он нуфузи афкори ҷамъиятӣ асос меёбад.

Гузашта аз ин, ВАО на танҳо ба ҷаъолияти интиқодӣ машғуланд, балки зери таъсири унсурҳои алоҳидаи он раванди ҷудошавии манфиатҳо ва ҳамгироии субъектҳои сиёсӣ сурат мегирад. Маҳз дар ҷунин шароит намоёндагони гурӯҳҳои гуногуни иҷтимоӣ имкон пайдо мекунанд, ки андешаи худро бевосита баён кунанд ва бо ҳамин роҳ ҳамфикрони худро муттаҳид намуда, манфиатҳои худро якҷоя ҳимоя намоёнд. Илова бар ин, маҳз тавассути васоити ахбори омма шахрвандони кишварро барои андешидани тадбирҳои мушаххас сафарбар намуда, дар баъзе мавридҳо барои даст кашидан аз иҷрои онҳо тавсияҳо пешниҳод мешаванд. Татбиқи вазиҳои сафарбар намудани воситаҳои ахбори омма, ки дар ин ҳам ифода ёфтааст, ба шуур, тафаккур ва рафтори шарвандон ва шаклҳои ҷаъолияти онҳо таъсир расонда метавонад.

Таҳлили иҷрои вазиҳои воситаҳои ахбори оммавӣ нишон медиҳад, ки мақсади асосии онҳо паҳн намудани ахбор аст. Одатан интишори иттилоот, барои дастраси умум гардонидани он дар ду шакл сурат мегирад: маълумоти муфасссал ва маълумоти мухтасар. Дар матбуот асосан ахбороти муфасссал истифода шуда, масъалаҳои сиёсӣ ба воситаи мақолаҳо ва асарҳои гуногун ҳаматарафа муҳокима карда мешаванд. Маълумоти мухтасар ба телевизион хос буда, як қатор хусусиятҳои муҳим дорад. Ҳамзамон, аудиторияи ин навъи иттилоот дар бисёр мавридҳо барои дарк намудани моҳияти он ба мушкилӣ дучор мешаванд.

Яке аз сабабҳои афзудани нақш ва маъқеи ВАО дар ҳаёти сиёсии ҷомеа он аст, ки бо кумаки он давлат ва дигар субъектҳои сиёсӣ на танҳо ба аҳоли аз ҳадафҳо, арзишҳои сиёсӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ маълумот медиҳанд, балки ҳамчунин воситаҳои мушаххас эҷод мекунанд. Онҳо пеш аз ҳама ба ташаккули ҷаъолияти табақаи ҳукмрон ва органҳои намоёндагии ҳокимияти давлатӣ хизмат мерасонанд.

Ба ибораи дигар ВАО дар шароити муосир яке аз воситаҳои муҳими танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, мушаххасгардонии муносибатҳои муҳими ҷамъиятӣ, сиёсӣ ва байналмилалӣ ба ҳисоб меравад. Муайян намудани мавзӯҳои баррасӣ ва самти назари онҳо, ҷалби тавачҷуҳи ҷомеа ва ҳукумат яке аз роҳҳои асосии таъсиррасонии сиёсӣ ба ВАО мебошад. Интиҳои мавзӯҳои сиёсӣ ва байналмилалӣ на танҳо ба манфиати расонаҳои ҳоким аст, балки дар шароити гуногунандешии иттилоотӣ таҳти таъсири ҷомеаи муосир сурат мегирад.

Илова бар ин дар солҳои охир бо ҳар роҳи васила созмонҳои ҷамъиятии журналистӣ ва расонаҳои алоҳида, аз ҷумла нашрияҳои даврӣ ва агентҳои мустақил паҳн кардани хабару матолиби пурҳангома, фармоишӣ, интиқодӣ, якҷониба, ғаразнок ва ифротгароро бештар мегабаронад, ки онҳо дорои маълумоти нодуруст буда, амнияти иттилоотиро вайрон мекунанд.

РУЙҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Altshull H. Agents of the Power: the role of the news media in human affairs. – N.Y. – L., 1984. – P. 276-277.
2. Williams R. Communications. – L., 1982. – P.92.
3. Засурский Я.Н. Средства массовой информации как фактор процессов общественной трансформации на рубеже тысячелетий. // Журналистское образование в XXI веке: кого, кому и как учить журналистике: сб. материалов междунар. учебно-методической конф. – Екатеринбург, 2000. – С.9.
4. Политология: Политическая коммуникация и СМИ. Могилев, 2008.

5. Пугачев В.П. Введение в политологию / В.П. Пугачев, А.И. Соловёв. – М., 2002. – С. 331.
6. Ритцер Дж. Современные социологические теории. – СПб.: Питер, 2002. – С. 233.
7. Sparks C. Communism, Capitalism and Mass Media. / C.Sparks, A. Reading. – L., 1998. – P.52.
8. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. – М.: Добросвет, 2001. – С. 482-484.
9. Jensen. K.Introduction //A Handbook of Media and Communication Research / Ed. by K. Jense. – Routledge, 2004. С.24.

НАҚШИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММА ДАР НИЗОМИ МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛҲАЛҚӢ АННОТАТСИЯ

Мақола ба яке аз пахлуҳои муҳими ҷаҳолияти сиёсӣ дар муносибатҳои байналмилалӣ ва нақши васоити ахбори омма дар ташаккул додани афкори ҷамъиятӣ башида шудааст.

Дар шароити тағйирпазирии ҷаҳони муосир таъсири ВАО на танҳо ба раванҷҳои сиёсӣ, балки дар низоми муносибатҳои байналмилалӣ ҳам меафзояд. Дар баробари ин, воситаҳои ахбори омма афкори ҷамъиятиро ташаккул дода, дар ҷаҳолияти ҷамъиятӣ нақши муҳим мебозанд.

Ҷойи шакку шубҳа нест, ки воситаҳои ахбори оммавӣ ба инкишофи дигаргунии вазъияти сиёсӣ ва муносибатҳои байни давлатҳо таъсири амиқи ҳудро расонда метавонанд. Барои ҳамин васоити зайл аз қабилҳои телевизион, радио, матбуот, интернет ва ғайра муҳимияти васоити ахбори оммаро боз ҳам дучанд мегардонанд. Истилоҳи васоити ахбори умум, маҷмуи воситаҳои гуногуни паҳнқунандаи иттилоот мебошад, ки барои расонидани иттилооти ғаврии зарурӣ ба доираи васеи одамон, гурӯҳҳои иҷтимоӣ, давлат ва ҳатто ба сатҳи байналмилалӣ оварда мерасонад.

Калидвожа: ҷаҳон, ҷамъият, муносибат, инкишоф, иттилоот, одамон, нақш, ҷаҳолият, асос, назария, хусусият, давлат, ғаврӣ, таҳқиқот, равиш.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сафарзода Манучехри Начот, доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси рӯзноманигорӣ, дотсенти кафедраи журналистикаи Донишгоҳи давлатии Қӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. Суроға: 735360, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Қӯлоб, кӯчаи С. Сафаров – 16. Тел.: 918484405, E-mail. nadzhodzoda@mail.ru

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ АННОТАЦИЯ

Статья посвящена одному из важных аспектов политической деятельности в международных отношениях и роли средств массовой информации в формировании общественного мнения.

В меняющихся условиях современного мира влияние СМИ возрастает не только на политические процессы, но и на систему международных отношений. При этом средства массовой информации формируют общественное мнение и играют важную роль в общественной деятельности.

Нет сомнения, что средства массовой информации могут оказать глубокое влияние на развитие и изменение политической ситуации и отношений между государствами. Вот почему следующие средства массовой информации, такие как телевидение, радио, пресса, Интернет и т. д., удваивают важность средств массовой информации. Под СМИ понимают совокупность различных средств распространения информации, которая приводит к доставке необходимой

информации широкому кругу людей, социальным группам, государству и даже на международный уровень.

Ключевые слова: мир, общество, взаимоотношения, развитие, информация, люди, роль, деятельность, основа, теория, характеристика, состояние, актуальность, исследование, подход.

Сведения об авторе: Сафарзода Манучехри Наджот, доктор философии (PhD), доктор по специальности журналистики, доцент кафедры журналистики Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки. Адрес: 735360, Республика Таджикистан, город Куляб, улица С. Сафарова - 16. Тел.: 918484405, E-mail. nadzhotzoda@mail.ru

THE ROLE OF MASS MEDIA IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS ANNOTATION

The article is devoted to one of the important aspects of political activity in international relations and the role of the media in shaping public opinion.

In the changing conditions of the modern world, the influence of the media is increasing not only on political processes, but also on the system of international relations. At the same time, the media shape public opinion and play an important role in social activities.

There is no doubt that mass media can have a profound impact on the development and change of the political situation and relations between states. That is why the following mass media such as television, radio, press, Internet, etc. double the importance of mass media. Mass media is understood as a set of various means of disseminating information, which leads to the delivery of necessary information to a wide range of people, social groups, the state and even to the international level.

Key words: world, society, relationships, development, information, people, role, activity, basis, theory, characteristics, state, relevance, research, approach.

Information about the author: Safarzoda Manuchehri Nadzhot, doctor of philosophy (PhD), doctor in journalism, associate professor of the department of journalism of Kulob State University named after Abuabdulloh Rudaki. Address: 735360, Republic of Tajikistan, Kulob city, S. Safarov street - 16. Tel.: 918484405, E-mail. nadzhotzoda@mail.ru.

ҲУВИЯТ – ҶАВШАНИ АМНИЯТИ МИЛЛӢ

Сарфарозова Н.Г.

Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Самаранокии концепсияи амниятӣ миллӣ бо инкишофи ҷомеаи шаҳрвандӣ рӯз аз рӯз бештару беҳтар гардида, давлат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ бо низоми озода ва ҳуқуқҳои шаҳрванд дастовардҳои фарҳангии тӯли таърих ба даст овардаи миллати тоҷикро рушд медиҳанд. Талаботи амнӣ инсон, ки нисбат ба дигар талаботҳои ҳама вақт диди нав ва усулҳои навро металабад, пайдоишаш ҳанӯз аз тавлиди инсон то охири умр унсури асосӣ ба ҳисоб меравад. Бинобар ин, тарҳҳои амниятӣ, ки дар давраи асримиёнагӣ ба мисли «Бораи Бухоро», Қалъа ва ё Диж вучуд дошт, дигар дар замони муосир ба қор намеравад.

Асоси ҳар як миллатро, ки фардҳо ташкил медиҳанд, мо аввал масъалаи амнӣ ҳувиати фардро дар ҷомеаҳои миллӣ мавриди таҳлил қарор додаем. Азбаски пайвасти мураккабшавии муҳити табиӣ, иҷтимоӣ ва ахборотӣ ба ҳувиати инсонӣ

муосир бетаъсир нест, ҳамарӯза дари хувиати фарди замонро равандҳои нави иҷтимоӣ - фалсафӣ ба мисли постмодернизм, ҷаҳоншумулӣ, деглобализатсия ва ғ. мекӯбанд. Дар маҷмӯъ, ивазшавии босуръати технологияҳои комунникатсионӣ ва пайдо шудани имкониятҳои нави фишор овардан ба инсон масъалаи хувиати фарди миллиро боз ҳам мубрамтар мегардонад.

Агар имкониятҳои фарди муосирро ба инобат гирем, пас на ҳама фардҳои миллий ба фишорҳои гирдоби он тоб оварда, хувиати ҳешро нигоҳ дошта метавонанд. Арзишҳои наवे, ки ба вучуд омада истодаанд, баъзеашон куллан ба муқобили арзишҳои суннатии тоҷикон баромад менамоянд. Агар ба умқи масъалаи моҳияти инсон фуру равем, пас мебинем, ки «Ман» – и инсонии муосир, махсусан ҷавонон ва наврасон зиёдтар зери таъсири «Вай» монда, унсурҳои таъсиргузори «Фавкулман»-ро қариб, ки барҳам зада истодаанд. Яъне таҷрибаи андӯхтаи таърихӣ ва дастовардҳои арзиши ҳешро аз даст медиҳанд ва ё бо сабаби ба вучуд омадани меъёрҳои нави иҷтимоӣ камарзиш мегарданд [2, с. 78], ки ба хувиати ӯ таъсири манфӣ мерасонанд. Дар ин ҳолат хувиати инсонро на дар рафтораш, на дар ҷавобҳои, балки дар муҳолифатпазирии нақлии (нарратив) фардии вай ҷӯё бояд шуд [4, с. 104].

Адабиётҳои илмиро таҳлил намуда, хулоса кардан мумкин аст, ки ба инсонии миллий ҳатарҳои зиёд таҳдид менамоянд, ки якҷандтои он таҳдидҳои бунёдӣ ба хувиати инсонии миллий маҳсуб меёбанд:

1. Дур шудан аз муҳити иҷтимоии наздиктарин, ки дар он хувиати миллии фард бояд ташаккул ёбад, мавқеи онро олами виртуалӣ бамаҷоритиб маҳдуд менамояд. Инкилоби илмҳои техникаӣ шурӯъ аз нимаи дууми асри XX тамоми ҷанбаҳои ҳаёти инсониро фаро гирифта, сарҳади давлатҳои миллиро ахбор убур намуда, ба равандҳои ташаккули миллат басо таъсиргузори карда, дар шуури одамон фазои ҷаҳоншумулиро бунёд намудааст [3, с. 35]. Албатта давлат ва ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти роҳбарии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мубрамияти ин масъаларо дуруст дарк намуда, давоми солҳои соҳибистиклолӣ шумораи телевизионҳои давлатӣ ва ғайридавлатиро ба 72 – адад расонида [9, с. 77], шумораи сомонаҳо ва ё торномаҳои миллиро зиёд намуданд. Вале нисбат ба навиштаҷот аксарияти мардуми мо ба расм ва видеоҳои тарғибгаронаи иддаи сабукандешу зоҳирпараст бештар тавачҷуҳ зоҳир намуда, ба қавле ин бозорро гарм месозанд. Бинобар ин, моро мебояд дар ин самт корхоро суръати нав бахшида, блогеронро дар шабакаҳои иҷтимоӣ тарбия намоем, ки хувиати миллии баланд дошта, урфу одат ва забони миллиро дар сатҳи зарурӣ медонанд. Ва доираи он блогеронро, ки ба шаъну шарафи миллат латма мезананд, бо ҳар роҳу восита маҳдуд бояд кард;

2. Дур шудан аз анъанаҳои гузаштагони ҳеш аксарияти инсонҳои муосирро ба «махлук»-е мубаддал гардонидаст, ки ахбори паҳнкардаи ВАО, интернет ва ё шабакаҳои иҷтимоиро дуруст ҳазм карда натавонанд, зеро бешак, он манфиати паҳнкунандаро фаро мегирад, на ҷомеаҳои миллиро. Махсусан бо тарғиби постмодернизм инсоният дар замони ҳукмронии интернет қарор гирифта, дур нест, ба «марғи инсон» шохид шавем. Албатта ин маънои онро дорад, ки бархеҳо ҳастии анъанавии табиӣ - таърихӣ-инсонро инкор карда, олами маънавию предметии гузаштагони ҳешро, ки дар заминаи онҳо айни замон зиндагӣ доранд, ба фаромӯшӣ баранд. Аз ин нуқтаи назар, мо айни замон дар муборизаи байни фарҳанги «миллат» ва фарҳанги «космополит» қарор дорем, ки ғолиб омадан дар ин мубориза аз ҳар як фарди баору номуси тоҷик масъулияти садоқати баланди ватандорӣ талаб менамояд;

3. Дур шудан аз арзишҳои исломи асл боиси костагии хувиат мегардад. Чуноне дар моддаи 26 – и Конститутсияи ҚТ омадааст: «Ҳар кас ҳуқуқ дорад муносибати ҳудро нисбат ба дин мустақилона муайян намояд, алоҳида ва ё якҷоя бо дигарон динро пайравӣ намояд ва ё пайравӣ накунад, дар маросим ва расму оинҳои динӣ иштирок намояд» [10]. Ба ҳамагон маълум аст, ки аксарияти мардуми тоҷик

зиёда аз ҳазор сол пайрави равияи суннии ҳанафии дини ислом ва шумораи каме шиъаи исмоилия мебошанд. Мусулмонони Осиёи Марказӣ анъанаи бойи давлатсозиро дошта, барои гирифтани таҷрибаи шубҳаноки дигарон тавачҷуҳо эҳтиёҷ надоранд. Илова бар ин, мазҳаби ҳанафия принсипи таҳаммулпазиро васеъ истифода мебарад. Мактаби тасаввуф ва махсусан нақшбандия (аксарияти мардуми тоҷик пайрави ин мактабанд) бо таҳаммулпазирӣ худ аз дигарон фарқ мекунад [1, с. 76]. Агар таърихи тоҷиконро варақ занем, мо ягон маротиба бар зидди дигарон шамшер накашидаем ва мардуми мо ягон вақт исломи тундгароро дастгирӣ нанамудааст, аммо мутаассифона баъзе бо ном «тоҷикони нав» кӯшиш менамоянд, ки сутуни ҳувияти динии моро бо андешаҳои аз ҷояш ҷунбонанд. Манзури мо, аз тарафи баъзе аз ашхос паҳн намудани андешаҳои «салафия», «бародарони пок», «шоҳидони яҳво» (дар Тоҷикистон тарғиби онҳо мувофиқи қонунгузорӣ манъ карда шудааст) ва ғ. мебошад. Агар ба умқи андешаҳои онҳо назар андозем, мебинем, ки мафҳуми миллат ба маънои имрӯзааш барои онҳо бегона мебошад ва умуман онро эътироф намекунанд. Пас, агар аз болои андешаҳои онҳо пардaro бардорем, маълум мегардад, ки бо ҳар роҳи восита мардуми тоҷикро ба гумроҳӣ бурда, манфиати кадом як ширкати фаромиллӣ ва ё хоҷагони хориҷашонро дар Тоҷикистон амалӣ карданӣ мешаванд.

4. Офаридани инсонии «оянда» – трансгуманизм, тадқиқотҳои соҳаи охир аз тарафи лабораторияҳои баъзе аз давлатҳои пешрафта нишон медиҳад, ки олимони аллакай меҳоканд ба табиати инсон таъсир расонанд. Доир ба ин масъала физики машҳури охири асри XX ва аввали асри XXI Стивен Хокинг ёдоварӣ мекунад, ки дар ояндаи наздик инсоният метавонад маълумоти ДНК – и фарзандон ва наздикони худро иваз намоянд. Ин ба онҳо имконият медиҳад, ки дорои хотираи рушдфто, ақли расо, масунияти баланд ва организми дарозумро таъмин намояд. Моҳиятан волидони сарватманд метавонанд мустақилона бо роҳи таъсир расонидан ба ДНК ҳаёти минбаъдаи фарзандонашро муайян намоянд [6, с. 144]. Барои инсонии имрӯза тавлиди кӯдак бо роҳи бордоркунии сунъӣ (ЭКО) муъҷиза ҳисоб намешавад, зеро бо ин усул аллакай миллионҳо одам дар дунё таваллуд шудаанд, ки дар Тоҷикистон низ ҷунин марказ бо номи «Насл» соҳаст фаъолият мекунад. Тавассути ин усул бемориҳои ирсии муқовимии наслӣ ба фарзанд намегузарад, ки нисбат ба бордоршавии табиӣ бартарӣ пайдо мекунад, зеро генҳои варшикаста интиқол намеёбанд ва тавлидшавии фарзанди солимро кафолат медиҳанд. Усули дигари тавлиди фарзанд истифода бурдани модарҳои донор (модари сурогатӣ) мебошад, ки тухмҳуҷайраҳои шахсони тамоман бегонаро (зану марди дигарро) зани дигар бордор шуда, таваллуд мекунад – ин усул низ дар Тоҷикистон истифода гардидааст. Усули дигари тавлиди кӯдак – клон ба ҳисоб меравад, ки лабораторияҳои пешрафтаи дунё онро қоркард намудаанд ва таҳқиқотҳо дар ин соҳа идома доранд. Таҳқиқоти охирини аҷиб дар ин соҳа трансгуманизм (мафҳуми латинии trans – пешоянд, ифодакунандаи гузариш, тағйирёбии инсон) консепсияи фалсафии истифодабарандаи пешравиҳои илму техника баҳри зиёд намудани имкониятҳои ақлӣ ва биологӣ инсон бо мақсади аз байн бурдани бемориҳо, тез пир шудани организм ва дарозумр кардани он мебошанд. Трансгуманистон тадқиқотҳои худро босуръат идома дода истодаанд. Дар моҳи март соли 2023 зиёда аз ҳазор нафар олимону сарватмандони бонуфузи олам пешниҳодеро имзо намуданд, ки дар таърихи башарият беҳамто мебошад, онҳо дар ин ҳуҷҷат талаб намуданд, ки тадқиқотҳо барои зехни сунъӣ ақалан барои шаш моҳ боздошта шаванд [5]. Мақсади ниҳонии трансгуманистон дар он аст, ки мавҷудот ва ё техникаеро (робот) бояд биофаранд, ки имкониятҳои зехниаш аз қобилияти маърифати инсонии имрӯза зиёдтар бошад, яъне бо ибораи дигар ба қори худованд таъсиргузор гашта истодаанд. То кадом андоза муваффақ мегарданд, вақт нишон медиҳад.

5. Дар натиҷаи зиёд гардидани нуфузи интернет, ҷаҳоншумули ва деглобализатсия нақши идеалҳои миллӣ баҳри ташаккули хувияти миллии наврасону ҷавонон аз байн рафта истодаанд. Айни замон дар байни наврасон ҳунармандон ва гурӯҳҳои эстраде ҳамаҷун идеал қабул гашта истодаанд, ки хувияти ҷинсиашон номуайян ва ё ғайрианъанавӣ мебошад. Масалан, ҳунармандони ҳоливуд Нил Патрик Харрис, Чим Парсонс, Джоди Фостер, Эндрю Скотт ва ғайраҳо робитаҳои ғайрианъанавиро пайравӣ мекунад ва гурӯҳҳои эстради BTS, Blackpink, K/DA, Stray kids, Little Big ва ғайраҳо баҳри ҷалб намудани аудиторияи зиёд дар байнашон нафарони дорои муносибатҳои ғайрианъанавиро ҳамроҳ намудаанд ва ин гуна одамонро барои наврасон тарғиб мекунад.

Албатта ҷомеаи миллии тоҷикон ҷомеаи суннатӣ буда, равияҳои ғайрианъанавиро қабул надоранд, аммо бо ҳар роҳи восита наврасони моро «ҷомеаи капиталистӣ психологияи мардумро дигар карда, майл ба анъаноти ғарбӣ мебарад» [7, с. 61].

Шашум авҷ гирифтани шаклҳои нави хувият дар байни афроди миллӣ ба космополит ва шахси маргиналӣ. Космополитизм (ка. юн. *kosmopolitmes* – шаҳрванди олам) равияи нав дар фалсафа ба ҳисоб наравад ҳам, дар замони муосир тарафдоронаш хело зиёд гардида истодаанд. Намоёндогони ба дигарон таълим медиҳанд, ки аз урфу одат, анъана, ҷаҳанг, дин, ҳисси ватандӯстӣ, даст кашидан аз истиқлолият ва давлати миллиро тарғиб намоянд. Барои миллати тоҷик, махсусан муҳоҷирони мо тарғиби ин андешаҳо хело хатарнок аст, зеро онҳо метавонанд, ки дар шаҳрҳои калон тез ҳазм шуда, тамоми тоҷикияти хешро аз даст диҳанд. Масъалаи шахси маргиналӣ (кал. лот. *margo*–канор) низ барои давлатҳои миллӣ мисли Тоҷикистон яке аз масъалаҳои ҳассоситарини фалсафаи иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад. Дар замони муосир миллатеро ёфтан ғайриимкон аст, ки бо намоёндогони дигар миллатҳо оила барқарор накунад соҳиби фарзанд нагардида бошанд ва тоҷикон низ истисно нестанд. Фарзандоне, ки падар ё модарашон тоҷик мебошанд, баъзан ба ҳолатҳои ногувор меафтанд, ки худро аз намоёндогони миллат канор гирифта, боиси рӯҳафтадогони мегардад. Бинобар ин, моро зарур аст, ки ба ин масъалаҳо диққати махсус диҳем, зеро баъд аз истиқлолият никоҳи тоҷикони муҳоҷир дар ҶР ва дигар давлатҳо хело зиёд гардидааст. Барои баланд бардоштани хувияти миллии фарзандони онҳо мо бояд механизмҳои махсусро коркард намоем. Мумкин аст, ки дар байни онҳо олимони варзида, варзишгарони касбӣ мутахассисони сатҳи баланд пайдо гарданд ва миллати тоҷикро дар байни дигар миллатҳо муаррифӣ намоянд.

Дар замони муосир ба давлатҳои миллӣ унсурҳои манфии зиёд таҳдид менамоянд, бинобар ин, вақте расидааст, ки бояд ҳар як фарди бошуури ҷомеаи тоҷик бар зидди ҳама гуна унсурҳои манфии бегона муборизаи беамон баранд. Зеро: «Ҳама гуна сохтор ва низом то ҳама вақте самаранокии худро нигоҳ дошта метавонад, ки дар худ боварӣ ва эътиқод нисбат ба қонун ва меъёрҳои иҷтимоии ӯро идоракунанда, вайро фаро гирифтаанд» [8, с. 245]. Сохторҳои марбутаро меболад дар ин бобат самаранокии қори худро дучанду ҳатто вобаста ба зарурат даҳчанд намоянд. Илава бар ин, яке аз институтҳои асосии таъсиркунанда ба шуури одамон ВАО ба ҳисоб меравад. Моро меболад, ки қорро дар ин самт қонноқ намоем ва тавассути барномаҳои илмӣ таҳлилий унсурҳои хувияти миллиро дар намоёндогони миллати тоҷик устувортар намоем, то ин ки онҳо тавонанд ба хатарҳои замони муосир тобовар бошанд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Абдулов С. Р. Концепция социальной справедливости в современных радикальных исламских направлениях. дис. ... канд. фил. наук : 26.03.2020 /Абдулов Сулаймон Раджабович; науч. рук. С. Ахмедов; Душанбе, 2019. – 136с.

2. Ахтямова А. А. Радикальное улучшение способностей человека как угроза идентичности личности // Общество: философия, история, культура. 2017. № 8. С. 76–78.
3. Воронина Т. П. Информационное общество: сущность, черты, проблемы. М.: Изд. отдел ЦАГИ, 1995. 112 с.
4. Добрина О. А. Социальные риски современности и угрозы идентичности: системный анализ концепции Э. Гидденса // Системная психология и социология. 2019. № 1. С. 100–108. DOI: 10.25688/2223-872.2019.29.1.09.
5. Люди впервые испугались своего создания: Почему Маск и Возняк выступили против искусственного интеллекта Читайте на WWW.KP.RU: <https://www.kp.ru/daily/27484/4741304/>.
6. Рахимов М. Х. Трансгуманизм и будущее человечества. Рахимов М.Х., Тураев Ф.Р., // Вестник Таджикского национального университета. Философия. №4, - Душанбе, 2019 г. – С. 141-145, ISSN 2074-1847, УДК: 159.9. (575.3).
7. Саидумаров, С. Роль классических телевизионных фильмов в укреплении национального самосознания (на примере Таджикистана) / С. Саидумаров, Н. Сарфарозова // . – 2017. – Т. 2, № 2(38). – С. 59-64. – EDN ZRTJXL.
8. Саидумаров С. С., Сарфарозова Н. Г. Социально-философский анализ генезиса национального самосознания // Бюллетень науки и практики. Электрон. журн. 2017. №5 (18). С. 239-247. Режим доступа: <http://www.bulletennauki.com/saidumarov> (дата обращения 15.05.2017).
9. Сарфарозова Н.Г. Роль телевидения в совершенствовании национального самосознания (социально – философский анализ). Монография. – Душанбе: “Ирфон” 2019. 232с.
10. <http://mmk.tj/content/конституцияи-чумхурии-тоҷикистон>.

ҲУВИЯТ – ҶАВШАНИ АМНИЯТИ МИЛЛӢ АННОТАТСИЯ

Муаллиф мақолаи мазкурро ба таҳлили яке аз масъалаҳои мубрами иҷтимоӣ – фалсафӣ, фарҳангӣ – сиёсӣ ва раёношиносӣ – антропологии муосир - ҳувиёт ва амнияти давлатҳои милли бахшидааст. Дар аввал ӯ мубрамияти масъаларо барои замони муосир аз нигоҳи муҳаққиқони гуногун муҳтасаран шарҳ дода, пасон хатарҳои асосии замони муосирро ба риштаи таҳлил кашида, роҳҳои пешгириашро низ нишон додааст. Бинобар ин, муаллиф асоснок таъкид менамояд, ки давраи ҷаҳоншумулӣ ва гузариш ба деглобализатсия аз ҳар як фарди миллати тоҷик ва аҳли зиё зиракии сиёсиро аз гузашта дида бештар талаб мекунад баҳри ҳифзату тақвиятбахшии ҳувиёти милли ва ба ояндагон давлати миллии дорандаи ҳувиёти миллии муташаккилро боқӣ гузоштан, қорнамоиҳои дигар.

Калидвожаҳо: ҳувиёт, миллат, худшиносии милли, ҳувиёти милли, тоҷик, зеҳнияи милли, ҳиссиёти милли, воситаҳои ахбори омма, телевизион, ифтихори милли.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сарфарозова Назира Гулазоровна Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои фалсафа, дотсенти кафедраи фалсафа ва илмҳои гуманитарӣ. Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кучаи Саид Носир 33 Телефон: 93-485-24-44. Gmail: nazira.sarfarozi@gmail.com

ИДЕНТИЧНОСТЬ - ОПОРА НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ АННОТАЦИЯ

Автор данную статью посвятил анализу одной из самых актуальных социально-философских, культурно-политических и психолого-антропологических проблем современности - идентичности и безопасности национальных государств. В первую очередь он обосновал значимость проблемы для современного времени с

точки зрения различных исследователей, затем проанализировал основные опасности и угрозы современной эпохи и показал пути их предотвращения. Вследствие этого, автор на полной основе подчёркивает, что эпоха глобализации и перехода к деглобализации, требует от каждого отдельного представителя таджикской нации и интеллигенции ещё большей политической бдительности чем ранее с тем, чтобы защитить и укрепить национальную идентичность, и оставить в наследство будущим поколениям национальное государство с совершенной национальной идентичностью.

Ключевые слова: идентичность, нация, национальное самосознание, национальная идентичность, таджик, национальный менталитет, национальные чувства, СМИ, телевидение, национальная гордость.

Сведение об авторе: Сарфарозова Назира Гулазаровна Академия государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, кандидат философских наук, доцент кафедры философии и гуманитарных наук. Адрес: Республика Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саид Носир 33 Телефон: 93-485-24-44. Gmail: nazira.sarfarozi@gmail.com

IDENTITY IS THE ANCHORMAN OF NATIONAL SECURITY ANNOTATION

The author devoted this article to the analysis of one of the most topical socio-philosophical, cultural-political and psychological-anthropological problems of our time - the identity and security of national states.

First of all, he substantiated the significance of the problem for modern times from the point of view of various researchers, then he analyzed the main dangers and threats of the modern era and showed ways to prevent them.

As a result, the author emphasizes on a full basis that the era of globalization and transition to de-globalization requires from each individual representative of the Tajik nation and intelligentsia even greater political vigilance than before in order to protect and strengthen national identity, and leave the national state as a legacy to future generations with perfect national identity.

Key words: identity, nation, national identity, Tajik, national mentality, national feeling, media, television, national pride.

Information about the authors: Sarfarozi Nazira Gulazarovna Academy of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, candidate of philosophical sciences, docent. Address: Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, st. Said Nosir 33 Phone: 93-485-24-44. Gmail: nazira.sarfarozi@gmail.com

НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АҲБОРИ ОММА ДАР ИНЪИКОСИ МАВЗЕЪҲОИ САЙЁҲИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН (ДАР МИСОЛИ САЙЁҲИИ КҶҲ)

Азиззода Баҳриддин

**Сардори раёсати Агентии назорат дар соҳаи маориф ва илми назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Хатлон
(Тоҷикистон)**

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиклолӣ ба навъҳои соҳаи сайёҳӣ бахусус сайёҳии кӯҳӣ дар мамлакат диққати ҳамаҷониба дода, барои рушди минбаъдаи он заминаҳои заруриро фароҳам овардааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои мероси ғании таърихиву фарҳангӣ ва захираҳои табиӣ буда, барои ҷалби теъдоди зиёди сайёҳони дохилию хориҷӣ ба кишвар иқтисодӣ воқеӣ дорад. Бо

дарназардошти омилҳои зикршуда Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаи сайёҳиро самти афзалиятноки сиёсати иқтисодии кишвар эълон намудааст.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ- Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни пешниҳоди Паёми хеш ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон санаи 28 декабри соли 2024 таъкид намуданд, ки: «Ҳукумати мамлакат рушди соҳаи сайёҳиро самти афзалиятноки сиёсати иқтисодии худ мешуморад. Шумораи сайёҳоне, ки соли 2024-ум ба Тоҷикистон омадаанд, ба 1 миллиону 400 ҳазор нафар расида, нисбат ба соли 2019-ум 12 фоиз афзудааст. Вале нишондиҳандаи мазкур ба имкониятҳои таърихиву табиӣ, кӯҳнавардӣ, фарҳангӣ ва табобативу истироҳатии кишвар мувофиқ нест. Дар баробари ҷалби сайёҳони хориҷӣ ба рушди сайёҳии дохилӣ низ бояд таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир карда шавад» [1]. Ба ҳамин хотир барои рушди инфрасохтори соҳаи сайёҳӣ дар ҳамаи минтақаҳои кишвар бояд тадбирҳои иловагӣ андешида шаванд.

Дар партави сиёсати созанда ва бунёдкоронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соҳаи сайёҳӣ дар мамлакат тадриҷан рушд ёфта, ба натиҷаҳои назаррас ноил гардид. Пешвои миллат соҳаи сайёҳиро самти афзалиятноки иқтисодиёти миллӣ арзёбӣ намуда, барои пешрафти он ҳамаҷониба мусоидат менамоянд.

Дар шароити рушди босуръати илму техника ва гузариши соҳаҳои афзалиятноки мамлакат бахусус соҳаи сайёҳӣ ба иқтисодӣ рақамӣ ва инноватсия, ҳамзамон тарғибу инъикоси масъаҳои сайёҳии дохилӣ тавассути воситаҳои ахбори омма ва шабакаҳои интернетӣ беш аз ҳарвақта аҳамияти муҳимро касб намудааст. Махсусан қайд намудан мумкин аст, ки дар самти тарғиби мавзеҳои сайёҳӣ ва инъикосу баррасии масъалаҳои марбут ба рушди соҳаи сайёҳӣ махсусан сайёҳии кӯҳӣ нақши ВАО, бахусус матбуоти даврӣ арзанда аст. Қобили зикр аст, ки паҳш гардидани барномаҳои тарғиботӣ аз ҷониби шабакаҳои бонуфузи ҷаҳонӣ баҳри муаррифии соҳаи сайёҳии кишвар дар арсаи байналмилалӣ ва баланд гардидани эътимоди сайёҳон барои сафар ба Ватани маҳбубамон мусоидати ҳамаҷониба менамояд.

Сайёҳати кӯҳӣ дар Тоҷикистон яке аз самтҳои ҷолиби сайёҳӣ ба шумор меравад, зеро кишвар бо кӯҳҳои баланд ва манзараҳои табиӣ зебоаш машҳурӣ оламиён гардидааст. Тоҷикистон дорои чандин қуллаҳои баландтарини Осиёи Марказӣ мебошад, ки таваҷҷуҳи кӯҳнавардонро аз тамоми мамлакатҳои ҷаҳон ҷалб мекунад.

Дар ҳудуди кишвар каторкуҳои машҳур аз қабилҳои Помир, Ҳисор ва Зарафшон ҷойгир шудаанд, ки барои сайёҳати кӯҳӣ ва кӯҳнавардӣ имкониятҳои фаровон фароҳам меоранд. Кӯҳнавардӣ дар мамлакат на танҳо як намуди варзиш ё сайёҳат, балки воситаи шиносӣ бо табиати нодирҳои кишвар мебошад. Бояд гуфт, ки яке аз кӯҳҳои номдор ва қуллаи баландтарин дар Осиёи Миёна — ин қуллаи Исмоили Сомонӣ ба ҳисоб рафта, соли 2014 маҷаллаи «Forbes» онро ба рӯйхати 14 макони ғайриоддӣ собиқ кишварҳои шуравӣ, инчунин маҷаллаи «Топ – 100» кӯҳҳои Помирро ба рӯйхати мавзеҳои ҷолиб дохил намуд. Дар айни замон кӯҳнавардӣ ҳамчун намуди алоҳидаи варзиш эътироф шуда, ҳар сол ҳаводорони зиёде пайдо мекунад. Сайёҳии кӯҳӣ ва кӯҳнавардӣ як қадами муҳим барои барқарор намудани тарзи ҳаёти солим гардидааст. Инак ин намуди сайёҳӣ дар баробари варзиши касбии соҳа бо маром рушд карда ба яке аз машғулиятҳои дустдоштаи миллионҳо нафар мардуми сайёра доништа мешавад.

Сайёҳии кӯҳӣ яке аз навъҳои ҷолиб, серталабот ва ояндадори соҳа маҳсуб ёфта, солҳои охир афзалияти бештар касб менамояд. Ҷумҳурии Тоҷикистон иқтидори кофии рушди сайёҳии кӯҳӣ дошта, метавонад дар ин самт ба дастовардҳои назаррас ноил гардад. Аз масоҳати умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон 93 дарсадро кӯҳсор ташкил медиҳад. Дар ҳамин ҳол, нисфи ҳудуди кишвар дар баландии беш аз се ҳазор метр аз

сатҳи баҳр ҷойгир буда, куллаи Исмоили Сомонӣ (7495 метр) нуктаи баландтарини он махсуб меёбад. Барои фатҳи куллаи Исмоили Сомонӣ ҳамасола бо дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Кумитаи рушди сайёҳӣ Экспедитсияи байналмилалӣ кӯҳнавардӣ доир шуда, дар он кӯҳнавардон аз 20 давлати дунё, аз ҷумла Россия, Қазоқистон, Қирғизистон, Лаҳистон, Испания, Англия, Канада, Эстония, Норвегия, Литва, Беларус, Украина, Германия, Италия, Туркия, Чин, Юнон, Мексика, Франсия, Шведсия, Дания ва Австрия ширкатмеварзанд [6].

Кӯҳҳои баланд, пирахҳои бузург, кӯлҳои зиёд, ҳайвоноту наботот, обҳои минералию нарзании хунуку гарм, ёдгориҳои таърихӣ - фарҳангӣ, манзараҳои зебо, ҳудудҳои махсус муҳофизатшавандаи табиӣ барои сайёҳии кӯҳӣ шароити мусоид фароҳам овардаанд. Кӯҳнавардӣ, шухпаймоӣ, рафтинг, пиёдагардӣ дар кӯҳҳо аз бахшҳои афзалиятноки сайёҳии кӯҳӣ дар Тоҷикистон арзёбӣ мешаванд. Аксари сайёҳон маҳз ба хоҳири боздид аз кӯҳҳои сар ба фалак ва зебогиҳои табиат ба Тоҷикистон сафар мекунанд.

Дар баробари ин гуфтан мумкин аст, ки дар қатори 10 давлати ҷолибтарин барои тамошой сайёҳон эълон шудани ҷумҳурӣ, ба 10 роҳи зеботарини дунё ворид намудани шоҳроҳи Помир, ба ҳайси даҳгонаи мавзеъҳои бехатар аз рӯи таъмини амнияти шабона эътироф шудани пойтахти Ватанамон – шаҳри Душанбе, ба даҳгонаи давлатҳои бехтарин аз рӯи сайёҳии пиёдагардӣ ва саргузаштӣ ворид шудани Тоҷикистон ва ба панҷгонаи бехтарин аз рӯи низоми соддаи пешниҳоди равонид дохил шудани ҷумҳурӣ далели дар сатҳи байналмилалӣ эътироф шудани соҳаи сайёҳии Тоҷикистон ва дастовардҳои замони Истиқлолияти давлатӣ мебошанд. Роҳбарияти давлат ва Ҳукумати мамлакат чунин ташаббусҳои созандаро идома дода, бо ҷалби сармояи дохиливу хориҷӣ барои рушди соҳаи сайёҳӣ дар мамлакат, инчунин бунёди инфрасохтори таҳсилӣ барои оморасозии кадрҳои баландхаттисос тадбирҳои судмандро амалӣ менамоянд.

«Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки сайёҳӣ дар Тоҷикистон соҳаи афзалиятноки иқтисоди миллӣ эътироф гардида, дар ин самт ҷорабиниҳои зиёде амалӣ мегарданд. Онҳо ба рушди сайёҳӣ дар ҷумҳурӣ, аз ҷумла бунёди инфрасохтори зарурӣ барои ҷалби сайёҳони хориҷӣ ва дохилӣ, рушди сайёҳии истироҳатӣ таъминоти, ҷалби сармоягузориҳо, грантҳо ва татбиқи барномаҳои сармоягузории давлатӣ, муаррифии бештари ҷумҳурӣ дар арсаи байналмилалӣ, пайдо намудани мавқеи устувор дар бозори ҷаҳонии сайёҳӣ, таъсиси шароити мутобиқ ба талаботи сайёҳони хориҷӣ, омода намудани мутахассисони баландхаттисоси соҳаи сайёҳӣ, зиёд намудани теъдоди ширкатҳои сайёҳӣ ва аз ин ҳисоб зиёд намудани ҷойи кори ҳолӣ нигаронида шудаанд» [7].

Дар ин баробар гуфтам мумкин аст, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сайёҳӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, ҷиҳати рушди он тадбирҳои муассир меандешад. Аз ҷумла, солҳои 2019 - 2021 Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ эълон шуданд. Дар пайи он сохтмони як қатор иншооти сайёҳӣ аз андоз аз арзиши иловашуда озод гардиданд.

Дар замони соҳибистиклолии мамлакат дар Тоҷикистон якҷанд стратегияву консепсияҳо ва қонуну барномаҳо, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи туризм», «Барномаи давлатии рушди туризм дар Тоҷикистон барои солҳои 2004-2009» [5], «Консепсияи миллии рушди туризм барои солҳои 2009-2019», «Барномаи давлатии рушди туризм барои солҳои 2010-2014», «Барномаи рушди туризм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2015-2017», «Барномаи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2018-2020» [4], «Консепсияи идоракунии рушди маҳал дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» ва «Стратегияи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» амалӣ мешаванд, ки дар рушди соҳаи сайёҳӣ заминаи мусоид мегузоранд.

Дар асоси Стратегияи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 «Дар соли 2030 Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун кишвари соҳаи сайёҳиаш устувор ва дар минтақаи сатҳи ҷаҳонӣ эътирофшуда хоҳад шуд. «Саҳми сайёҳӣ дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ назаррас буда, сайёҳӣ ҳамчун меҳвари таъсиси ҷойҳои корӣ дар шаҳру минтақаҳои дурдасти мамлакат нақши муҳим дорад. Ҷалби сармояи хориҷӣ ва дохилӣ, имтиёзҳои махсуси андозию гумрукӣ ба рушди инфрасохтори сариҷа, меҳмонхонаҳо, озоишгоҳҳо, маҷмааҳои сайёҳӣ мақсаднок равона шуда, инчунин шароит ва инфрасохтори нақлиётӣ логистикӣ барои ташаккули ва рушди истеҳсоли маҳсулоти ҳунароӣ дастӣ, соҳибкорӣ саноатӣ ва сайёҳӣ дар деҳот ва дар ноҳияҳои дурдасти кишвар, ки дорои иқлим ва табиати беназир мебошанд, фароҳам оварда шудааст. Муҳоҷирати меҳнатӣ коҳиш ёфтааст ва ҷойҳои кори таъсисдодашуда ташаккул ёфтани табақаи миёнаи аҳолиро дар деҳот таъмин мекунанд» [2].

Дар Стратегияи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидааст, ки ҳиссаи шуглокии аҳоли дар соҳаи сайёҳӣ бояд то соли 2030-ум 10,0 фоизро аз шумораи умумии аҳолии маҷмӯи маҳсулоти дохилии кишвар то ба 8,0 фоиз расад. Дар айни замон, мувофиқи маълумоти февралӣ (пешакӣ) ҳиссаи соҳаи сайёҳӣ дар ташаккули ММД-и кишвар ба 2,8 фоиз расидааст ва ин нишондиҳанда сол аз сол афзоиш меёбад.

Дар робита ба ин ва бо назардошти аҳамияти муҳим доштани рушди соҳаи сайёҳии кӯҳӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва бо ҷойи кор таъмин намудани аҳолии бекор мусоидат менамояд.

Қобили зикр аст, ки нақши Воситаҳои ахбори омма дар паҳн гардидани барномаҳои тарғиботӣ аз ҷониби шабақаҳои бонуфузи ватанӣ ва ҷаҳонӣ баҳри муаррифии соҳаи сайёҳии кишвар дар арсаи байналмилалӣ ва баланд гардидани эътимоди сайёҳон барои сафар ба Ватани маҳбубамон мусоидати ҳамаҷониба менамояд.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ
2. Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсатӣ дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 28.12.2024. [Захираи электронӣ] URL: <https://prezident.tj/event/missives/49225> (санаи мурочиат: 29.12.2024).
3. Стратегияи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз «1» августи соли 2018, №372).
4. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Концепсияи рушди туризм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2019» аз 2 апрели соли 2009, №202;
5. «Барномаи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2018-2020».
6. «Барномаи давлатии рушди туризм дар Тоҷикистон барои солҳои 2004-2009».
7. Сомонаи Агентии стандартизатсия, метрология, сертификатсия ва нозироти савдои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Манбаи электронӣ. <https://standard.tj/tj/TajTourist> (санаи мурочиат)
8. Сомонаи расмӣ /АМИТ «Ховар» /<https://khovar.tj/2024/09/so-ai-sajyo-dar-to-ikiston-338-subekti-hizmatrason-va-214-shirkati-sajyo-faoliyat-menamoyand/>

НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ДАР ИНЪИКОСӢ МАВЗЕЪҲОИ САӢӢХИИ ҶУМӢУРИИ ТОҶИКИСТОН (ДАР МИСОЛИ САӢӢХИИ КӢӢӢ) АННОТАТСИЯ

Мақола ба яке аз мавзӯҳои рӯзмараи замони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Муаллиф бештар ба масъалаҳои рушди соҳаи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши ВАО – ро дар инъикосӣ мавзӯҳои сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар мисоли сайёҳии кӯҳӣ) бо истифода аз сарчашмаҳои илмӣ мавриди таҳлилу омӯзиш қарор додааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои мероси ғании таърихиву фарҳангӣ ва захираҳои табиӣ буда, барои ҷалби тӯдоди зиёди сайёҳони дохилию хориҷӣ ба кишвар иқтисодӣ воқеӣ дорад. Бо дарназардошти омилҳои зикршуда Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаи сайёҳиро самти афзалиятноки сиёсати иқтисодии кишвар эълон намудааст.

Муаллиф чунин хулоса намудааст, ки дар робита ба ин ва бо назардошти аҳамияти муҳим доштани рушди соҳаи сайёҳии кӯҳӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таъсиси ҷойҳои нави қорӣ ва бо ҷойи қор таъмин намудани аҳолии бекор мусоидат менамояд. Қобили зикр аст, ки нақши ВАО дар паҳш гардидани барномаҳои тарғиботӣ аз ҷониби шабакаҳои бонуфузи ватанӣ ва ҷаҳонӣ баҳри муаррифии соҳаи сайёҳии кишвар дар арсаи байналмилалӣ ва баланд гардидани эътимоди сайёҳон барои сафар ба Ватани маҳбубамон мусоидати ҳамаҷониба менамояд.

Калидвожаҳо: сайёҳӣ, сайёҳии кӯҳӣ, ВАО, имкониятҳои сайёҳӣ, сайёҳ, захираҳои фарҳангӣ, захираҳои табиӣ, барномаҳои давлатӣ, инъикос, афзалият.

Маълумот дар бораи муаллиф: Азиззода Баҳриддин - Сардори раёсати Агентии назорат дар соҳаи маориф ва илми назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Хатлон, унвонҷӯи кафедраи географияи сайёҳии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Тел.: (+992) 903866660.

РОЛЬ СМИ В ОТРАЖЕНИИ ТУРИСТИЧЕСКИХ ЗОН РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН (НА ПРИМЕРЕ ГОРНОГО ТУРИЗМА) АННОТАЦИЯ

Статья посвящена одной из актуальных тем периода независимости Республики Таджикистан. Автор анализирует и изучает вопросы развития туризма в Республике Таджикистан и роль средств массовой информации в освещении туристских направлений Республики Таджикистан (на примере горного туризма) с использованием научных источников.

Республика Таджикистан обладает богатым историко-культурным наследием и природными ресурсами, а также имеет реальный потенциал для привлечения в страну большого количества отечественных и иностранных туристов. Учитывая вышеперечисленные факторы, Правительство Республики Таджикистан объявило сферу туризма приоритетным направлением экономической политики страны.

Автор приходит к выводу, что в этой связи, а также учитывая значительную значимость развития горного туризма в Республике Таджикистан, он способствует созданию новых рабочих мест и обеспечению рабочими местами безработного населения. Стоит отметить, что роль СМИ в трансляции рекламных программ влиятельными отечественными и мировыми сетями способствует представлению туристической отрасли страны на международной арене и повышает доверие туристов к поездкам на нашу любимую Родину.

Ключевые слова: туризм, горный туризм, СМИ, туристические возможности, турист, культурные ресурсы, природные ресурсы, государственные программы, освещение, приоритет.

Информация об авторе: Азиззоди Бахриддин – Начальник управления Агентства по надзору в сфере образования и науки при Президенте Республики Таджикистан в Хатлонской области, соискатель кафедры географии туризма Кулябского государственного университета им. Абуабдулло Рудаки, тел.: (+992) 903866660

THE ROLE OF THE MEDIA IN REFLECTING TOURIST AREAS OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN (ON THE EXAMPLE OF MOUNTAIN TOURISM)

ABSTRACT

The article is devoted to one of the topical issues of the period of independence of the Republic of Tajikistan. The author analyzes and studies the issues of tourism development in the Republic of Tajikistan and the role of the media in covering tourist destinations of the Republic of Tajikistan (on the example of mountain tourism) using scientific sources. The Republic of Tajikistan has a rich historical and cultural heritage and natural resources, and also has real potential to attract a large number of domestic and foreign tourists to the country. Taking into account the above factors, the Government of the Republic of Tajikistan declared the tourism sector a priority area of the country's economic policy.

The author concludes that in this regard, and also taking into account the significant importance of the development of mountain tourism in the Republic of Tajikistan, it contributes to the creation of new jobs and providing jobs for the unemployed population. It is worth noting that the role of the media in broadcasting advertising programs by influential domestic and global networks contributes to the presentation of the country's tourism industry in the international arena and increases the confidence of tourists in traveling to our beloved homeland.

Keywords: tourism, mountain tourism, media, tourism opportunities, tourist, cultural resources, natural resources, government programs, coverage, priority.

Information about the author: Azizzoda Bahriddin, Head of the Department of the Agency for Supervision of Education and Science under the President of the Republic of Tajikistan in Khatlon region, candidate for the Department of Geography of Tourism at Abuabduullo Rudaki Kulyab State University, tel.: (+992) 903866660

НАҚШИ ҶОМЕАИ ЖУРНАЛИСТӢ ВА ВОСИТАӢИ АХБОРИ ОММА ДАР ТАЪМИНИ ВАҲДАТИ МИЛӢ

Мачидзода М.З.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ”
(Тоҷикистон)**

Рӯзноманигорӣ ва Ӯ журналистика ниҳоди - махсуси иҷтимоӣ, сиёсӣ ва эҷодие мебошад, ки вазифаи асосии он ҷамъоварӣ кардан, омода сохтан ва паҳши ахбори иҷтимоӣ тавассути васоити ахбори омма аст. Зери мафҳуми Журналистика инчунин маҷмӯи фаъолиятҳои ҳамаи субъектҳои ин соҳа- касбҳои гуногун ва ҷанҳои илмӣ низ ҷамъида мешаванд.

Рӯзноманигорӣ Ӯ журналистика, аслан ҳангоми пайдоиши матбуот ба вуҷуд омада то пайдо шудани нашрияҳо иттилоърасонӣ дар шакли ҷоригӣ, воизӣ ва

қаландарӣ амалӣ мешуд. Дар марҳилаҳои таҳқиқшаванда ба ҳайси як шакли фаъолияти журналистӣ, фаъолияти чорчиён ҳам ёдовар шуда метавонад. Онҳо ашхосе буданд, ки тозатарин ахбори мансуб ба дарборро ба шахр ва қарияҳо паҳн мекарданд. Маъмулан ин хабарҳои ҷанг, ё пирӯзӣ, тантана, хабарҳои мақоми оӣ ва монанди ин буд [1, с. 8].

Ихтироӣ дастгоҳи ҷопкунанда боиси ривочу равнақи назарраси ин соҳа гардида дар ташаккули иртиботи оммавии хаттӣ саҳми арзанда гузошт. Аз таърихи журналистика маълум аст, ки аввалин рӯзномаву маҷаллаҳо дар кишварҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ тараққикардаи Аврупо ба вучуд омадаанд, вале ин нашрияҳо бештар равияи илмӣ доштанд ва дар онҳо имкониятҳои матбуоти даврӣ, иттилоърасонӣ ва ташвиқу тарғиб дар сатҳи паст қарор дошт. Вале аз охири асри XIX сар карда аз Ҳиндустон, Миср ва Аврупою Русия ба сарзамини Мовароуннаҳр рӯзномаҳо ворид мешуданд, ки аз вазъи сиёсӣ иқтисодӣ ва маданияи мамолики олам ва гоҳ-гоҳе Осиёи Марказӣ, хоса Аморати Бухоро низ хабарҳо интишор мешуданд [1, с. 9]. Хушбахтона инқилоби буржуазии Аврупо ба инкишофи журналистика тақон бахшид.

Матбуоти озод қудрати бузург дорад, агар таҳти вожаи қудрат тавони таъсир ба дигарон фаҳмида шавад. Дар кишвари демократӣ маъмулан воситаҳои ахбори омма ҳуқуқ доранд, ки иттилоотро аз ғайри мувофиқаи пешакии ҳукуматдорон интишор диҳанд. Дар аксари кишварҳо журналистон таҳти ҳимояи қонунанд, ки ба шарофати ин аз ҳуқуқҳои мазкур метавонанд истифода баранд. Аммо ҳуқуқҳо, вазифаҳоро низ дар пай доранд. Вазифаи асосии журналистон дар ҷомеаи озод пешниҳоди иттилооти саҳеҳ ва ҳаққонӣ бо риояи меъёрҳои ахлоқии журналистӣ мебошад [3, с. 120].

Ҳоло дар тамоми ҷаҳон соҳаи журналистика пешравиҳои ҷашмгири худро дорад ва ҳамарӯза ташаккул ёфта истодааст. Журналистика на фақат як касб, балки як қисми муҳими ҳаёти ҷомеаи башарист. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ин соҳаи пуқуввате, ки қодир аст ҷаҳонро тағйир диҳад эътироф карда аз соли 1912 то ба имрӯз дар ташаккули он саъй дорад. Нахустрӯзномаи тоҷикӣ — «Бухорои шариф» соли 1912 дар шаҳраки Когон (наздикии Бухоро) ба таъъ расид. Баъд аз ин боз рӯзномаи «Самарқанд» (1913) ва маҷаллаи «Оина» (1913-1915) интишор гардиданд. Дар аввал журналистикаи тоҷик хусусияти маорифпарварона дошта бо дастгирии маорифпарварону таҷаддудхоҳон ба вучуд омад ва ислоҳоти мактубу маорифро пайгирӣ мекард [1, с. 121].

Яке аз ҷунин рузномаҳо, ки дар як муддати кӯтоҳ тавониста буд гурӯҳи калони адибону публикисгонро дар атрофи худ мутаҳхид кунад, ин рузномаи «Овози Тоҷик» буд. Аз рӯзҳои аввал бо он Пайрав Сулаймонӣ, Сухайлӣ Чавҳаризода, Бобочон Ғафуров, Раҳим Ҳошим, Тӯракул Зеҳнӣ ва дигарон ҳамкорӣ мекарданд [1, 100]. Рушди илму техника боиси инкишофи шаклҳои гуногуни журналистика гардид. Дар солҳои 1920 журналистикаи суратгирӣ, дар солҳои 1930 журналистикаи радио, дар солҳои 1950-1960 журналистикаи телевизион ва дар ибтидои асри XXI журналистикаи ҷандрасонӣ ба вучуд омад. Яке аз рӯзномаҳои машҳур ин «Тоҷикистони шӯравӣ»- мебошад. Ин рӯзнома аз солҳои 1990-1991 барои ҷудо шудан аз ноширонаш талош кард ва аз 9 сентябри 1991 то ба имрӯз бо номи «Ҷумҳурият» ҷоп мешавад [1, с. 122].

Эҳтироми журналистон ва баланд нигоҳ доштани арзишҳои ҳуқуқии васоити ахбори омма аҳолии мамлакатро ба бовар кардани озоди қуллии ва эътирофи ҳуқуқҳои онон водор мекунад. Дар замони истиклоли давлатӣ ба шарофати сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тамоми ниҳодҳои иҷтимоӣ рушд карда, фазои иттилоотии мамлакатамон ташаккул ёфт.

Мувофиқи моддаи 19-и Эъломияи умумии ҳукуки башар ва инчунин моддаи 19-и Паймони байналмиллалӣ доир ба ҳуқуқҳои фитрӣ ва сиёсӣ ба ҳар як шахс ҳуқуқи озодии сухан ва баёни ақидаро кафолат додааст. Ин ҳуқуқу озодиҳо риояи беамонесаи ақида, ҷустуҷӯ, коркард ва интишори иттилоот ва афкорро ба ҳар васила, бидуни имулоҳизоти марзӣ ва ё давлатӣ фаро мегирад. Ҳар як монеае, ки аз ҷониби гурӯҳҳои қонунгузори давлатӣ дар ин самт муайян карда мешаванд, бояд барои эҳтироми ҳуқуқ ва обрӯи ашхоси дигар, саломатӣ ё ахлоқи аҳоли зарур бошанд. Яъне, ин ҳуқуқҳо набояд дар ягон шароити дигар маҳдуд карда шаванд. Ба мисли дигар ашхос ва касбу кори гуногун журналистон ҳам ҳуқуқу озодиҳои худро доранд.

Озодии фаъолияти журналистро ба се гурӯҳ чудо мекунад:

- 1) Озодии иҷтимоӣ-эҷодии журналист. Яъне дар ҷамъият озод будан.
- 2) Озодии ҳуқуқии журналист. Яъне дар доираи ҳуқуқҳои мавҷудаи худ фаъолият намудани ӯ. Ягон шахс наметавонад ҳуқуқҳои журналистро поймол кунад.
- 3) Озодии иқтисодии журналист. Яъне журналист бояд аз касе вобаста, муҳтоҷ ва дастнигар набошад [3, с. 84].

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳам озодии сухан, нашр, ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахбор яке аз меъёрҳои конститусионӣ муқаррар карда шуда, бо мақсади рушди расонаҳои хабарӣ ва кафолати озодии баён сензураи давлатӣ ва таъкиб барои танқид манъ гардид.

Чунон, ки аз таърих бармеояд Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳанӯз аз оғози фаъолияти пурсамари худ ба ҳайси Сарвари давлат нақши ҷомеаи журналистӣ ва воситаҳои ахбори оммаро дар таъмини ваҳдати миллий ва якпорчагии мамлакат баланд арзёбӣ намуда, ин ниҳоди муҳими иҷтимоиро яке аз рукнҳои асосӣ ва пешбарандаи ҷомеа ҳисобидаанд. Устод Садриддин Айнӣ дар яке аз мақолаҳои худ чунин навишта буданд: “Рӯзномаи ҳар қавму миллат забони эшон аст. Ҳар қавме, ки рӯзнома надорад, гӯё забон надорад” [1, с. 100]. Дар ИҶШС аз солҳои 1920 донишқадаҳои коммунистии журналистика фаъолият мекунад. Дар Тоҷикистон бошад, соли 1966 дар факултети филологияи тоҷики ДДТ шуъбаи журналистика таъсис ёфта дар заминаи он соли 1992 факултети журналистика ва тарҷумонӣ дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ташкил шуд. Имрӯз дар донишгоҳҳои Тоҷикистон як факултет ва 7 шуъба бо ихтисосҳои гуногун журналист тайёр мекунад [1, с. 229]. Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳбати аввалини худ бо журналистон, ки соли 1992 дар вилояти Суғд баргузор гардида буд, рӯзноманигоронро ба ҷусту ҷолокӣ ва фаъолу ҳушманд будан дар раванди ташаккули ҷомеаи шахрвандӣ даъват намуда, саҳми матбуоти даврӣ, умуман, кулли ВАО-ро ҷун василаи тавоноии тарғибу ташвиқ дар ташаккули афкори омма ва пешрафти давлат бориз хонданд.

“Матбуот ҷашму гӯши халқ, муҳимтарин рукни ҷомеаи демократӣ мебошад ва ҷамъиятро аз бисёр нокомиҳои зараровар раҳо карда метавонад”, – ин таъкиди Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон аз он далолат медиҳад, ки воситаҳои ахбори омма яке аз рукнҳои асосии давлатдорӣ эътироф шуда, дар ҳалли саривактии масъалаҳои барои ҷомеа мубрам бармало таъсиргузор мебошанд.

Аз ин рӯ, ба омӯзиш ва самти фаъолияти журналистон аҳамияти ҷиддӣ зоҳир кардан зарур аст. Яке аз масъалаҳои муҳими журналистика ҳислати эҷодии пешаи журналистӣ мебошад. Журналист на танҳо рӯйдодҳоро инъикос мекунад, балки онҳоро шарҳ медиҳад. Аз ин рӯ, ду навъи журналистика ба вучуд меояд: журналистикаи хабаррасонӣ, рӯзноманигорӣ ва журналистикаи таҳлилӣ. Журналисти муосир бояд ҷаҳонбинияш васеъ, дорои сифатҳои муайяни шахсӣ, ҳамакор, ҷўянда, кунҷков, ҳушмуомила, дилёб ва кордон бошад [1, с. 11].

Рӯзноманигор бояд ҳангоми дурӯғро аз рост ҷудо кардан, ки ба қонунҳои ахлоқ асос меёбад, қобилияти идора карда тавонистани худ, эҳсосот ва иззату нафси

худро дошта бошад. Ин бунёди ахлоқи рӯзноманигорист. Ахлоқи рӯзноманигор на танҳо ба соҳаи одобу ахлоқ, балки ба соҳаи касбу таҳассус ҳам тааллуқ дорад [4, с. 8].

Давоми солҳои соҳибистиклолӣ бо дастгириҳои беназири Пешвои миллат фазои мустақили фаъолияти расонаҳои хабарӣ ва эҷодкорон ташаккул ёфта, як силсила қонунҳо, ки асосҳои ташкилию ҳуқуқии фаъолияти матбуоти даврӣ, телевизион, радио ва дигар воситаҳои ахбори омма ва қаролати давлатии озодии онҳоро муқаррар мекунанд, ба тасвиб расида, дар рушди ин соҳаи ҳаётан муҳим мусоидат намудааст. Ҳамзамон, бо мақсади сайқал додани маҳорати касбии кормандони идораҳои воситаҳои ахбори омма бо ибтикори Сарвари давлат 1-уми март соли 2016 Академияи воситаҳои ахбори омма таъсис ёфт. Дар он шӯъбаҳои телевизион ва радио, нашриёти даврӣ, технологияҳои иттилоотӣ, омӯзиши компютер ва ороиши дизайнерӣ амал мекунад ва бозомӯзии кормандони соҳа, асосан, дар ихтисосҳое ба роҳ монда мешавад, ки то имрӯз дар хориҷи кишвар омӯзонда мешуд. Матбуот аслиҳаи пурқудрат ва бурроост. Дар ҳама давраи замон вай қорҷии ҳақиқат бояд бошад. Одамон аз ин рӯ, ба матбуот боварии беандоза зиёд доранд, зеро вай ҳаётро ҳаматарфа инъикос мекунад [1, с. 134]. Ҳастанд ашхосе, ки дар фаҳмидани хабару рӯйдодҳо пурра ба рӯзноманигорон таъя мекунанд, вале дар айнаи ҳол ҳастанд онҳое, ки умуман ба журналистон бовар намекунанд ва онҳоро дуруғгӯй меҳисобанд. Солҳои охир бисёр кӯшиш мешавад, ки қори журналистони муҳаққиқ ва ҳатто журналистони оддиро аз нигоҳи танқид муҳокима кунанд. Аз ҳамин замимаи хурдакак тасаввуре аз он хусус ҳосил кардан мумкин аст, ки одамони касбу ихтисосҳои гуногун дар бораи таҳқиқоти журналистӣ чи ақидае доранд [2, с. 240]. Аммо ҳатто онҳо ҳам эътироф мекунанд, ки ВАО-и озод барои демократия муҳим аст.

Барои мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ нақши рӯзномаҳо хеле қалон аст. Дар саҳифаҳои «Тоҷикистони Советӣ» таҳти рубрикаи «Ба забони тоҷикӣ-мақоми давлатӣ», «Забон донӣ- ҳаҳон донӣ» ва ғайраҳо мақолаҳои академикҳо ҳоп гардиданд. Ин пешниҳодро дар рӯзномаҳо Лоик ва Адаш Истад ва баъд ин раванд авҷ гирифт ва қонунӣ гашт. Унвони мақолаи Адаш Истад «Забони миллат-боигарии миллат» ба рубрикаи доимии рӯзнома мубаддал гардид [1, с. 237].

Аз ин рӯ, нақши ВАО дар инкишофи ҳомеа, сафарбар намудани таваҷҷуҳи мардум ба самтҳои муайяни мақсаднок, инъикоси дастовардҳои давлату ҳукумат, ифшои қамбудиҳои иҷтимоӣ ва дарёфти роҳҳои ҳалли онҳо ниҳоят бузург аст. Ҳамин аст, ки ВАО ҳамеша дар ҳар як мамлакат таъсири қиддии худро мерасонад.

РҶЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Усмонов И., Давронов Д.. Таърихи журналистикаи тоҷик / Усмонов И., Давронов Д. – Душанбе 2008. – 278 с.
2. Сафарзода М.Н., Шаҳбози Р Асосҳои журналистика // М.Н. Сафарзода., Р Шаҳбоз. – Душанбе, 2019. – 212 с.
3. Чон Уллмен Таҳқиқоти журналисти / Уллмен Чон // Душанбе 2004.
4. Полетаев Эдуард Рӯзноманигории байналҳалқи / Эдуард Полетаев. – Душанбе, 2005.

НАҚШИ ҚОМЕАИ ЖУРНАЛИСТӢ ВА ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ДАР ТАЪМИНИ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақола нақши ҳомеаи журналистӣ ва воситаҳои ахбори омма дар таъмини ваҳдати милли баррасӣ шудааст. Рӯзноманигорӣ ва ё журналистика ниҳоди- махсуси

ичтимой, сиёсӣ ва эҷодие мебошад, ки вазифаи асосии он ҷамоварӣ кардан, омода сохтан ва паҳши ахбори иҷтимоӣ тавассути васоити ахбори омма аст. Зери мафҳуми журналистика инчунин маҷмӯи ғаволиятҳои ҳамаи субъектҳои ин соҳа- касбҳои гуногун ва фанҳои илмӣ низ фаҳмида мешаванд.

Рузноманигорӣ ё журналистика, аслан ҳангоми пайдоиши матбуот ба вучуд омада то пайдо шудани нашрияҳо иттилоърасонӣ дар шакли ҷорчиғӣ, воизӣ ва қаландарӣ амалӣ мешуд. Дар ин мақола дигар манбаҳои тадқиқотӣ аз адабиёти илмӣи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва Донишгоҳи давлатии Қӯлоб истифода шудааст.

Қалидвожа: нашрияҳо, рузноманигорӣ, матбуот, адабиёт, ваҳдати миллий, журналистика, рузнома, маҷалла, ахбор, васоит, гузориш.

Маълумот дар бораи муаллиф: Маҷидзода Муҳтарама Зиёвуддин, ассистенти кафедраи методикаи таълими забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии Қӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. Тел.: +992988506150.

РОЛЬ ЖУРНАЛИСТСКОГО СООБЩЕСТВА И СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ЕДИНСТВА АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается роль журналистского сообщества и средств массовой информации в обеспечении национального единства. Журналистика – это особый общественный, политический и творческий институт, основная задача которого – сбор, подготовка и трансляция социальных новостей через средства массовой информации. Под понятием журналистика понимается также совокупность деятельности всех субъектов этой сферы - различных профессий и научных дисциплин.

Журналистика, или публицистика, первоначально возникла с появлением печати, и до появления издания информация подавалась в виде сплетен, проповедей, пересудов. В данной статье использованы другие исследовательские источники из научной литературы Национального университета Таджикистана и Кулябского государственного университета.

Ключевые слова: публикации, журналистика, пресса, литература, национальное единство, журналистика, газета, журнал, новость, репортаж.

Сведения об авторе: Маҷидзоде Муҳтарама Зиёвуддин ассистент, кафедрой методики преподавания иностранных языков Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рӯдаки, тел. +992988506150.

THE ROLE OF THE JOURNALISTIC COMMUNITY AND MASS MEDIA IN ENSURING NATIONAL UNITY ABSTRACT

The article discusses the role of the journalistic community and mass media in ensuring national unity. Journalism is a special social, political and creative institution whose main task is to collect, prepare and broadcast social news through mass media. Under the concept of journalism is also understood the set of activities of all subjects of this field - various professions and scientific disciplines.

Journalism, or journalism, originally arose when the press appeared, and until the publication appeared, information was provided in the form of gossip, preaching, and gossiping. This article uses other research sources from the scientific literature of the National University of Tajikistan and Kulob State University.

Keywords: publications, journalism, press, literature, national unity, journalism, newspaper, magazine, news, media, report.

Information about the author: Majidzoda Muhtarama Ziyovuddin, assistant of Methods of Teaching Foreign Languages department, Kulob State University named after Abuabdulloh Rudaki, tel.: +992988506150.

ИНЪИКОС ВА ШАРҲИ ВОҚЕИЯТҲОИ МАРБУТ БА САЙЁҲӢ ВА ҲУНАРҲОИ МАРДУМӢ ДАР МАВОДИ ХАБАРИИ НАШРИЯҲОИ «ХАТЛОН» ВА «САФО»

Расулзода К.Б.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

(Тоҷикистон)

Дар публитсистика се гурӯҳи жанрҳоро ҷудо мекунанд, ки аз рӯи хусусият, усули пешниҳоди иттилоот, мавқеи муаллиф тафовут доранд. Муҳаққиқони соҳаи журналистика бар он назаранд, ки дар ВАО ҳар гуна жанр хусусияти услубии хосро касб мекунад, ки он аз рӯи омилҳои амсоли муҳимият, фаврият, рӯзмаррағӣ, баёни фаҳмо, муносибати муаллиф ба мундариҷаи матолиб муайян мешавад. Ба ибораи дигар, «услуи хоси инъикоси воқеият ва характери муносибати эҷодкор ба жанр муаллал аст» [20, с. 3].

Хусусиятҳои асосии жанрҳои гурӯҳи якум маълуманд. Дар маркази жанрҳои хабарӣ навиғӣ қарор дошта, аз нигоҳи ҳаҷм чандон васеъ нестанд. Жанрҳои хабарӣ бо баёни кӯтоҳ, сода ва сареъ будани худ фарқ мекунанд.

Чунинчи муҳаққиқ Н. Маъмурзода навиштааст: «Табиист, ки расонаҳои хабарии Тоҷикистон, аз он ҷумла ВАО-и вилояти Хатлон, вобаста ба тип, ҳаҷми паҳш ё саҳифа, доираи фарогирӣ, сиёсати редаксионӣ, нуруи зеҳнӣ ва зарфиятҳои рӯзноманигорон воқеияти рӯз ё мавзӯҳои мавриди таваҷҷуҳашонро дар қолаби жанрҳои муайян таҳия ва пешкаши аудиторӣ худ мекунанд» [9, с. 185].

Дар шумораҳои рӯзномаи «Хатлон» барои инъикоси масъалаҳои сайёҳӣ ва ҳунари мардумӣ аз жанрҳои хабарӣ, бештар истифода кардаанд. Навҳои жанри хабар – хроника, хабари хурд, хабари васеъ, репортаж ва ҳисобот бартарӣ доранд. Хабарҳои хроникавӣ дар саҳифаи аввал дар рубрикаи «Ҳафт рӯзи Хатлон» истифода шудаанд.

Матнҳои «Имтиёзҳои навиғӣ дар Соли рушди сайёҳӣ» (Хатлон. 2018. – 19 апрел), «Мир Сайид Али Ҳамадонӣ» (Хатлон. 2018. – 26 апрел), «Бозиди сайёҳон аз мавзӯҳои таърихӣ Хатлон» (Хатлон. 2019. – 14 феврал), «Натиҷаҳои рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ назаррасанд» (Хатлон. 2019. – 12 декабр), «Ачинатеппа» (Хатлон. 2021. – 13 апрел), «Мамнӯғҳои «Бешаи палангон» (Хатлон. 2021. – 30 апрел), «Мазори ҳазрати имом Зайналобиддин» (Хатлон. 2021. – 1 май), «Тахти Сангин» (Хатлон. 2021. – 8 июн) хабарҳои хроникавӣ роҷеъ ба сайёҳӣ нашр шудаанд.

Яке аз чунин хабарҳо «Бозиди сайёҳон аз мавзӯҳои таърихӣ Хатлон» иттилоъ дода мешавад, ки «...дар соли 2018 аз мавзеи «Чилучорчашма» 150 ҳазор нафар, «Ачинатеппа» наздики 5 ҳазор нафар, «Ҳоча Машҳад» наздики ҳазор нафар дидан намуданд» [11].

Муҳаққиқ Иброҳим Усмонов хроникаро кӯтоҳтарин шакли хабар номида, қайд кардааст, ки аксаран воқеаҳои расмиро дарбар мегирад ва лиҳоз, сабаку забонаш ҳам расмӣ идораӣ мебошад.

Маводи зикршуда ба талаботи хроника ҷавобгӯ буда, асоси ин маводи журналистиро факт ва навиғӣ ташкил медиҳанд. Ба ҳамин минвол, барои инъикоси мамнӯғҳои табиӣ «Бешаи палангон» (Хатлон. 2021. – 30 апрел) низ хроника истифода шудааст. Дар он аз олами ҳайвоноту ҳазандагон ва парандагону кӯла

дарёҳои мамнуъгоҳ иттилоъ дода, факту рақами мушаххас оварда шудааст. Масалан, ба 1800-2500 расидани шумораи тазарв ва 33 намуни ҳайвоноти ширхӯр дар мамнуъгоҳ барои ҷалби эътимоди аудитория пешниҳод гардидааст.

Хабари хроникавии «Дар Ховалинг «Хонаи сайёд» месозанд» дар бораи азми сохтмони меҳмонсарои «Хонаи сайёд» ва дар шаҳри Норақ бунёди санаторияи нав маълумот медиҳад: «Сохтмони инфрасохтори ибтидоии сариҳои туристӣ аз ду марҳила иборат буда, бунёди ҳочатхонаҳо ва мавзеҳои истироҳати сайёҳон, нуқтаҳои таоми тезтайёр, марказҳои савдо ва таваккуфгоҳҳо пешбинӣ шудааст» [12].

Ба андешаи З. Исмоилзода, «мавзуи хроника низ воқеаҳои муҳими иҷтимоиро дар шакли муъҷаз фаро мегирад. Ақидаи дигаре низ ҳаст, ки аз таркиби хабари асосӣ хроника ба вучуд меояд» [7, с. 13-14].

Муҳаққиқони дигар низ фарқи хроникаро аз хабар дар ниҳоят мухтасар будани он ва зери рубрикаи муайян дар шакли силсилаахбор нашр шудани он ишора кардаанд. Дар зери хроника номи муаллиф навишта намешавад.

Рӯзманигорон дар ғӯшаи «Ҳафт рӯзи Хатлон»-и дар саҳифаи аввали газета бештар дар хабарҳои хурд, хроникаҳо оид ба рӯйдодҳои муҳими ҳаёти вилоят иттилоъ медиҳанд. Хабарҳои «Фестивали «Марҳамат ба Хатлон!» аз ҷумлаи чунин хабарҳои хроникавист, ки ҳеле кӯтоҳ дар бораи истиқболи ғурӯҳи сайёҳону иштирокчиён дар шаҳри Кӯлоб иттилоъ медиҳад. Дар идомаи хабар аз баргузориҳои фестивали фарҳангиву сайёҳии «Таомҳои миллӣ», Форуми байналмилалӣ сайёҳӣ ва бори нахуст Намоишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ таҳти унвони «Тоҷикистон – сарзамини сайёҳӣ» иттилоъ дода шудааст.

Дар хабари хроникавии «Фестивали байналмилалӣ «Хунаҳои мардумӣ ва таомҳои миллӣ» иттилоъ дода шудааст, ки намояндагони вилояти Хатлон хунаҳои мардумӣ ва таомҳои миллии тоҷикиро, ки бештар дар минтақаи ҷанубии Тоҷикистон роиҷ аст, дар ин фестивал муаррифӣ намуданд. Ҳадаф аз баргузориҳои ин чорабинӣ шиносӣ ва муаррифии фарҳангу тамаддун ва анъанаҳои таомҳои миллии тоҷикон ва мардумони кишварҳои хориҷӣ, инчунин мустаҳкам намудани ҳамкориҳои фарҳангӣ ва муносибатҳои дӯстона байни кишварҳо мебошад.

Дар хроникаи «Рушди сайёҳӣ» ба ғайр аз омори сохтмони иншооти сайёҳӣ, инчунин маълумот дар бораи ташрифи сайёҳони дохилӣ ва хориҷӣ ҷой дода шудааст. Тибқи маълумотҳо, дар шаш моҳи соли 2021 ба шаҳруноҳияҳои вилоят 201 ҳазору 769 нафар сайёҳони дохиливу хориҷӣ (1260 нафар сайёҳони хориҷӣ ва 200 ҳазору 509 нафар сайёҳони дохилӣ) ташриф оварданд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки нашриҳои «Хатлон» хроникаро иловатан ба жанрҳои дигари журналистӣ, ки дар мавзуи сайёҳӣ ва хунаҳои мардумӣ таҳия шудаанд, истифода кардааст. Дар онҳо асосан, мавзеҳои сайёҳии вилоят ва вазъи рушди соҳа баррасӣ шудаанд.

Олимонӣ рус, аз ҷумла В. Вакуров, Н. Кохтев ва В. Солганик бар он ақидаанд, ки «жанр ин нишондоди ҳамешагӣ ба навъи муайян, тарзи тасвир, хусусият ва микёси ҷамъбаस्तкунӣ, навъи муносибат ба воқеият аст» [4, с. 9].

Мутаносибан дар шумораҳои маҷаллаи «Сафо» хроника истифода нашудааст. Шояд ин ба вижагии наشري маҷалла ва ба интихоби жанрҳои таҳлилий бартарӣ додани ҳаёти эҷодии он вобаста бошад. Ҳол он ки истифодаи имконияти хроника барои пешниҳоди муъҷазӣ хабарҳо зарур буда, ташкил ғӯша ё сутунҳои хроникадор ба манфиат аст.

Хабар аз ҷумлаи маъмултарин жанрҳои журналистӣ ба ҳисоб рафта, дар матбуоти даврӣ мавқеи хоса дорад. Дар меҳвари ин жанр факти аҳамияти иҷтимоидошта ва навиғарӣ меистад. Воқеан ҳам ҷавҳари хабар факт буда, баёнгарӣ се пахлу: ифодакунандаи ҳақиқат, нишондиҳандаи ҷараёни воқеа ва натиҷаи мушоҳидаи муҳбир мебошад. Хабар паёми мухтасари иттилоотӣ буда, як далели воқеият ва иттилоотро пешниҳод мекунад.

«Хабар – ин маълумоти иттилооти нисбатан васеъ бо маълумоти иловагӣ, тавзеҳот, рақамҳо, иқтибосҳо, истинодҳо ба манбаъҳо ва ғайра мебошад. Матни хабари васеъ аз ҷиҳати ҳаҷм калонтар буда, метавонад дорои маълумоти гуногун бошад, ки сохтори мураккабтару шохабандии матнро ба вуҷуд меорад. Сарлавҳа дорад, дар зер номи муаллиф навишта мешавад» [17, с. 230].

Хабар аз рӯи услуби баён низ образнокӣ ва мураккабро наменпазирад. Хабар, одатан, дар саҳифаҳои аввали рӯзномаву мачалла ҷой дода мешавад. Мақсад аз ин ҷалби таваҷҷуҳи хонанда ба хабарҳои наватарин мебошад.

Идораи рӯзномаи «Хатлон» дар шумораи №3 (3140) аз 25 январи соли 2018, дар рубрикаи «Марҳамат ба Хатлон!» силсилаи маводҳоро доир ба тарғиби соҳаи сайёҳии Хатлон, ҳунарҳои мардумии минтақа пешниҳод намудааст.

Дар хабарҳо масъули ғӯша Фаромӯз Бобоев «Бо ҳам сайри Хатлон мекунем!» мавзёҳои таърихӣ, зиёратӣ ва сайёҳии минтақаҳои табиӣю тамошобоби Хатлон барои хонандагонӣ нашрия батафсил баён гардидаанд. Аз ҷумла, дар хабари Н. Маъмурзода «10 ҳазор сайёҳ ба Бохтар омад» чунин омадааст: «Дар моҳҳои январ-майи соли 2019 наздик ба 10 ҳазор сайёҳи дохилию хориҷӣ ба тамошои мавзёҳои таърихию фарҳангии шаҳри Бохтар омадаанд, ки аз ин шумора 91 нафарашон шаҳрвандонӣ хориҷӣ мебошанд. Ин нукта зимни конфронси «Марҳамат ба Бохтар!», ки чанде пеш дар толори «Кохи Ватан»-и маркази вилоят барпо шуд, зикр гардид» [13].

Журналист барои пурра баррасӣ кардани мавзӯ аз иттилооти кормандони ҳокимияти шаҳр истифода бурда, фактҳои навро пешниҳод мекунад. Аз ҷумла, барои ҷалби сайёҳон ба маркази маъмурии вилояти Хатлон ва оғаҳ намудани онҳо аз таъриху фарҳанги мамлакат имрӯзҳо дар ҳудуди шаҳри Бохтар 17 ёдгорию мавзёҳои таърихию фарҳангӣ, 12 меҳмонхона, 10 мағозаи фурӯши армуғонҳо, ду осорхона, 7 мавзеи сайёҳӣ, 20 тарабхона, 44 банкомати хизматрасонию бонкӣ, ишораҳои сарироҳӣ, ду адад боғи истироҳатӣ мавриди истифода қарор доранд. Дар баробари ин, дар вилояти Хатлон 795 бозёфти таърихӣ, 77 мавзеи сайёҳӣ, 38 осорхона, 114 зиёратгоҳ, 28 боғи истироҳатӣю фароғатӣ, 57 адад мағозаи фурӯши армуғонҳо, 92 меҳмонхона, 34 адад истироҳатгоҳ, озоишгоҳҳо, 117 адад тарабхона, 13 адад ширкати сайёҳӣ мавҷуд аст. Дар ин хабари васеъ фактҳои зиёд омӯхта шуда, вазъи инфрасохтори сайёҳӣ дар маркази вилояти Хатлон таҳлил гардидааст.

Мутахассисон навъи хабареро, ки дар он воқеъ ва рӯйдод дар шакли пурра ва бо шарҳу тавзеҳ баён карда мешавад, хабари васеъ меҳисобанд. Дар ин навъи хабар на танҳо фактҳои баён, балки силсилаи фактҳои ба ҳам алоқаманд низ метавонад бо шарҳу тавзеҳ бозгӯ шаванд.

Дар паҷуҳишҳои наватарини жанрҳои журналистика хусусияти хабари васеъ чун воситаи ёрирасони таҳлилу таҷзияи фактҳои хабар ва дарки масъалаи матраҳшаванда ба хонанда доништа шудааст.

Дар нашрияи «Хатлон» барои инъикоси мавзӯи сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, асосан ҷорабиниҳое, ки бо ин мавзӯ иртибот доранд, истифодаи жанри хабари васеъ бештар мушоҳида мешавад.

Маводҳои «Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ» (Хатлон. 2018. – 26 апрел, «30–солагии Истиқлолияти давлатиро бо дастовардҳои арзанда истиқбол намоем» (Хатлон. 2019. – 11 июл), «Сари Хосор сайёҳонро интизор» (Хатлон. 2020. – 14 январ), Бозиди 40 сафир аз мавзёҳои тамошобоби Ховалинг» (Хатлон. 2020. – 21 январ), «Зарфиятҳои сайёҳӣ баррасӣ гардиданд» (Хатлон. 2020. – 2 июл), «Бостоншиносони тоҷик ба тадқиқоти мавзеи таърихӣ Қалъаи Лағмон оғоз намуданд» (Хатлон. 2020. – 9 июл), «Рушди сайёҳӣ - омили пешрафти ҷомеа» (Хатлон. 2021. – 18 феврал), «Дар шаҳраки қадимаи Сайёд якҷанд ёдгории таърихӣ кашф гардид» (Хатлон. 2021. – 2 июл), «Чилдухтарон» (Хатлон. 2021. – 29 июл), «Хулбук» (Хатлон. 2021. – 2 сентябр), «Мақбараи Шоҳи Хомӯш» (Хатлон. 2021. – 15

октябр), «Қалъаи «Хулбук» – мавзеи таърихии Хуталони бостон» (Хатлон. 2021. – 17 декабр) хабарҳои васеъ роҷеъ ба сайёҳӣ нашр шудаанд.

Нашрияти «Хатлон» дар ғушаи «Марҳабо ба Хатлон!» ба инъикоси маҷмаи меъмории Мир Сайид Али Ҳамадонӣ таваҷҷуҳ кардааст. Журналист ба ғайр аз баёни ҷузъи ин мавзеъ ва мақбараи орифи бузург, ки зиёратгоҳи ҳаводорони шеър, фалсафа ва ирфон гардидааст, дар бораи ҳадафи зиёрати Шоҳи Хомӯш доштани ӯ, зиндагӣ дар Хатлонзамин маълумот додааст: «Ёдгории мазкур яке аз мавзеъҳои ҷолибу диданбоб дар миқёси кишвар ба ҳисоб рафта, дар он хизматрасонӣ дар сатҳи баланд ба роҳ монда шудааст. Мавзеи нодири таърихӣ аз осорхонаи мутафаккир, суратгирхона барои расмҳои фаврӣ, боғи истироҳатӣ ва аз ҷойхонаи миллий иборат аст. Санагузории ёдгории таърихӣ ба қарнҳои XIV-XVI мелодӣ мансуб мебошад» [1].

Хусусияти хабарҳои ин ғуша дар он ифода меёбад, ки дар лиди онҳо мушаххас дар бораи мавзеи сайёҳӣ иттилоъ пешниҳод шуда, аксҳои ин мавзеъҳо ҷой дода шудаанд. Ҳар як маводи журналистӣ бо сарлавҳа ва лид оғоз мешавад. Ин қоида шикастнапазир аст, новобаста аз жанр, ҳоҳ хабар бошад, ҳоҳ мусоҳиба ва ҳоҳ мақола, мо бояд як сарлавҳаи хуб пайдо кунем ва лиди муассир нависем. Лид, ки «фикри асосии матн – муаллифро ифода намуда, хонандаро ба мутолиаи он ҷалб месозад», [14, с. 76] дар маводи журналистӣ нақши муҳим дорад.

Лид ҷузъи дуҷуми муҳими ҳама гуна маводи журналистӣ буда, сархатти якуми матн мебошад, ки матн дар бораи чӣ хоҳад буд. Дар хабари васеи «Хатлон – минтақаи сайёҳӣ» низ ин усули нигориш истифода шудааст.

Шарҳи мавзӯ пас аз лид омада, тафсилоти воқеаро дар бар мегирад. Доир ба қорбурди жанри хабар дар нашрия Н. Маъмурзода чунин навиштааст: «Муҳимтарин сифати жанрии хабар сареият, пурбории иттилоотӣ, факт, мубрам ва дорои аҳамияти ҷамъиятӣ буданаш аст.

Хабарҳои рӯзномаи «Хатлон» аксар вақт дорои ин хусусиятҳо буда, бо риояи стандартҳои байналмилалӣ хабарнигорӣ рӯйи ҷоп меоянд» [8, с. 187].

Мо бо муҳаққиқ ҳамакида буда, дар мисоли матолиби рӯзномаи «Хатлон» доир ба сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ афзалият доштани хабари васеъро дуруст меҳисобем. Жанри дигари хабарӣ – мусоҳиба низ барои инъикоси мавзӯи мавриди таҳқиқ истеъмол гардида, дар қолаби маъмулии он, яъне дар рафти суҳбати журналист ва мусоҳиб баррасӣ гардидани мавзӯи дида мешавад. Олими рус С.М. Гуревич мусоҳибаро «жанри диалогии публицистика» [5, с. 189] номида, таъкид мекунад, ки қаҳрамони мусоҳиба бояд мавқеи муайяни иҷтимоиро соҳиб бошад ва журналист наметавонад, ки бо ҳар роҳгузари кӯча мусоҳиба анҷом диҳад.

Мусоҳибаи муҳбири нашрия Фаромӯз Бобоев бо Абдулазиз Раҷабов, сайёҳи собиқадор, маводи ҷолиб мебошад, ки ба хонанда дар бораи ин дӯстдори сайру саёҳати олам маълумот медиҳад. Мавод «Ҳоҷӣ Пиёда» ҷаҳонро пойи пиёда сайр мекунад» ном дошта, журналист дар лиди мавод ҷеҳраи мусоҳибашро шинос менамояд. Абдулазиз Раҷабов, ҷаҳонгарди 70– солаи тоҷик, сокини ноҳияи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ, маъруф бо номи

«Ҳоҷӣ Пиёда», сайёҳи собиқадори Ҷумҳурии Тоҷикистон қаҳрамони мусоҳибаи муҳбири рӯзнома мебошад. Журналист кӯшиш кардааст, ки мусоҳибаш ба суолҳо посухи саҳеҳ дода, мавзӯро ҳамаатарафа шарҳ диҳад. Сабаби ба сайру саёҳат шавқ доштани А. Раҷабов, сафарҳои ба Россия-Озарбойҷон-Гурҷистон-Туркия-Сурия-Урдун-Арабистони Саудӣ, воҳурӣ бо мири шаҳри Макка Абдулло Довуд ал-Файз, сафарҳои навбатиаш ба Покистон, Афғонистон ва Эрон тавассути саволҳои журналист равшан гардидаанд. Ба посухи журналист, ки Абдулазиз Раҷабов маблағу харчи сафарашро аз кучо пайдо мекунад, чунин ҷавоб оварда шудааст: «Ҳамаи маблағ аз пасандози худам мебошад.

Тақрибан дар ҳар сафар барои мо 1500 доллари амрикоӣ зарур аст. Аз инмиқдор 600 доллар барои харчи хуччатгузорӣ ва боқимонда барои хӯрокаи сарф

мешавад. Дар роҳ, агар бепул монем, ҳамроҳи бачаҳо кор мекунем, зеро ҳамаи онҳо соҳибкасб ҳастанд. Дар як шабонарӯз 12 соат ҳаракат ва 12 соат истироҳат мекунем» [3].

Дар мусоҳиба тавассути нақли ин ҷаҳонгарди тоҷик яке аз мушкилоти асосии сокинони сайёра – таъминот бо оби ошомиданӣ ва соҳиби захираҳои зиёди об будани кишвари мо низ баррасӣ шудааст.

Зери сарлавҳаи «Ҳочӣ Пиёда дар саҳифаҳои матбуоти ҷаҳон» инъикоси достони ҷаҳонгардии «Ҳочӣ Пиёда» дар расонаҳои дохил ва хориҷи кишвар маълумот дода шудааст. Дар интиҳои мавод мусоҳиб омӯхтани забонҳои русӣ ва англисиро тавсия дода, дар бораи нақшаи сафарҳои ояндааш иттилоъ додааст.

Дар маҷаллаи «Сафо» низ истифодаи жанри мусоҳиба барои баррасии мавзӯи сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ мушоҳида мешавад. Барои ин маводи Толибҷон Толибзодаро зери унвони «Чаро таваҷҷуҳ ба ҷомадӯзӣ кам аст?» дида мебароем. Журналист бо зани ҳунарманд Ойдил Ҳайдарова тавассути панҷ савол мавзӯро баррасӣ намуда, ҳатто номи маводро ба тариқи пурсиш гузоштааст. Ин усули таваҷҷуҳи хонандаро ҷалб кардани журналист ба тарзи эҷод ва муносибати ӯ вобаста мебошад.

Андешаҳо перомуни эҳёи ҳунари мардумии занони ҷомадӯзи тоҷик, бахусус шаҳри Бохтар бо Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ иртибот дода шуда, аз як тараф барои ҷалби ҷавондухтарон ба ҳунари ҷомадӯзӣ бошад, аз тарафи дигар намоиши ҳунари қадима ба маърази тамошобин, аз ҷумла сайёҳон ҳамчун армуғони миллӣ муаррифӣ мегардад.

Ба як саволи журналист қаҳрамон чунин ҷавоб медиҳад: «Имрӯз вобаста ба сифат ҷомаҳо аз 300 то 1000 сомонӣ арзиш доранд. Ҳамин тавр, айни замон хонашинам, танҳо вақте ки дар шаҳри Бохтар ягон намоиши ҳунарҳо баргузор гардад, ман чанд адад ҷомаҳои дӯхтаамро ба намоиш мегузорам» [18].

Чи тавре, ки муҳаққиқи соҳа Иброҳим Усмонов мақсади жанри мусоҳибаро дар «...шиносондани ҳамсуҳбат ё шиносондан бо ақидаи ҳамсуҳбат» медонад, дар ин мусоҳиба ин талабот риоя гардидааст.

Дар нашрияи «Хатлон» барои баррасии мавзӯи сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ мусоҳиба бештар истифода шуда, бо қоршиносон, сайёҳони таҷрибадор, ҳунармандон гузаронида шудааст.

Бояд қайд кард, ки ҳисобот чун жанри қадимии матбуот аз рафти ҷаласаву анҷуманҳо, мулоқоту конфронсҳо, ҷамъомишҳои нишастҳо ва симпозиуми мурофияҳо иттилоъ медиҳад.

Мавзӯи ҳисоботи журналистӣ, аз нигоҳи муҳаққиқон, бо муҳтавои ҷорабинӣ ё ҷамъомиш аз ҷониби журналист инъикосшаванда: сиёсӣ, иҷтимоӣ, илмӣ, варзишӣ, фарҳангӣ алоқаманд аст. «Мақсади эҷоди ҳисобот бозтоби баромади иштирокдорони воқеаҳо, ғоя, мақом ва нуқтаи назари онҳо мебошад» [19, с. 52].

Дар ВАО-и муосир, махсусан расонаҳои расмӣ, жанри ҳисобот бисёр истифода мешавад. Ин жанр ба журналистика аз соҳаи фаъолияти ниҳодҳои расмӣ ворид гардида, хусусиятҳои хосро касб намудааст. Маҳз ҳамин хосият ба забон ва муҳтавои ҳисоботи публицистӣ асар кардааст.

Табиист, ки дар нашрияҳои «Хатлон» ва «Сафо» ҳисобот мақоми аниқ дорад, чунки муассисашон мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ мебошад. Дар қолаби жанри ҳисобот дар давраи таҳқиқотӣ дар нашрияи вилоятии «Хатлон» 12 мавод интишор шудааст. Ҳисоботи «Давлатшоҳ Гулмаҳмадзода: «Ба рушди иқтисодиву иҷтимоӣ ва бештар намудани шароити зиндагии аҳоли аз имкониятҳои мавҷуда самаранок истифода намоем» иттилооти ҷамъбасти фаъолияти хоҷагии халқи вилоят дар як сол баррасӣ шудааст. Ин ҳисобот доир ба масъалаи рушди сайёҳии минтақа маълумоти зеринро дар бар мегирад: «Бо мақсади рушди соҳаи сайёҳӣ ва эълон гардидани соли 2018 Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ дар вилоят қорҳои

муайяне ба сомон расонида шуда, чихати дар оянда рушд ёфтани соҳа тадбирҳои иловагӣ андешида мешавад. Дар давраи ҳисоботӣ, харитаи нави иттилоотии сайёҳии вилояти Хатлон омода гардида, дар маркази вилоят ва шаҳри Кӯлоб маркази иттилоотии сайёҳӣ ташкил карда шуд.

Дар ҳудуди вилоят 581 ёдгорику мавзеҳои таърихӣ-фарҳангӣ, 73 меҳмонхона, 31 осорхона, 32 ёдгории шахрсозӣ-меъморий ва монументалӣ, 60 мавзеи табиӣ ва 27 истироҳатгоҳу осоишгоҳҳо, 125 тарабхона ва 18 ширкати сайёҳӣ мавҷуд мебошанд, ки ба сайёҳони дохилию хориҷӣ хизмат расонида истодаанд» [6].

Дар маводи мазкур оид ба чор ёдгории таърихии вилоят, аз ҷумла Қалъаи Хулбуки ноҳияи Восеъ, шаҳраки Тахти Сангини ноҳияи Қубодиён, мадрасаи Хочамашҳади ноҳияи Шаҳритус ва Дайри Ачинатеппаи ноҳияи Вахш ва либоси миллии чакан, ки ба феҳристи мероси умумичаҳонии ЮНЕСКО ворид гардидааст, иттилоъ дода шудааст.

Мухбир ба муҳтавои нотиқон аҳамият дода, кӯшиш кардааст, ки мавзӯро пурратар инъикос кунад. Ин муносибати журналистро мо дар андешаи муҳаққиқ А. Нуралиев мебинем: «Муаллифи ҳисобот вазифадор аст, дар бораи ҳодиса тавре нависад, ки хонанда доир ба оғозу анҷоми намоиш, митинг, маҷлис ва ғайра, доир ба мазмуни баромади нотиқону музокирачӣ он маълумоти аниқ гирад» [16, с. 47].

Дар таҷрибаи нашрияҳои ҷопӣ истифодаи ҳисобот мавқеи хоса дорад, зеро ҷунин нави ҳисоботи иттилоотии бевосита барои иртиботи масъулону мансабдорон, ки меҳондорон барои ҷомеа ҳисобот диҳанд, зарур мебошад. Минбари матбуот барои пешниҳоди ин гуна мавод мувофиқ аст.

Ҳисоботи дигар «Сайёҳони 32 кишвари ҷаҳон ба тамошои Хатлон омаданд» ном дошта, аз доир гардидани ҷаласаи якҷояи Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон ва Кумитаи рушди сайёҳӣ таҳия шудааст. Дар ҳисобот фактҳои аҳамияти иҷтимоидошта ва таҳлили вазъи соҳаи сайёҳӣ дар вилоят истифода шудааст: «... инчунин, 2500 маводи иттилоотӣ дар ҳудуди вилояти Хатлон паҳн карда шудааст. Дар ҳудуди вилоят 975 ёдгорику мавзеҳои таърихӣ-фарҳангӣ, 73 меҳмонхона (16 адад зиёд нисбат ба соли 2017), 50 адад ҳомстей ва гестхаусҳо (40 адад зиёд нисбат ба соли 2017), 106 ҳоҷатхонаи сариҳӣ (56 адад зиёд нисбат ба соли 2017), 55 адад мағозаи фурӯши армуғонҳо (51 адад зиёд нисбат ба соли 2017), 31 осорхона, 60 мавзеи табиӣ, 27 истироҳатгоҳу осоишгоҳ, 125 тарабхона, 31 осорхона, 194 банкомати хизматрасонии бонкӣ, 80 зиёратгоҳ, 22 адад боғҳои фарҳангӣ ва 18 ширкати сайёҳӣ мавҷуд мебошанд, ки ҳамагӯи сайёҳон ба ин мавзеҳо таширф оварда, аз хизматрасонии онҳо истифода мебаранд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ба вилояти Хатлон соли 2018, дар умум, 225 ҳазору 846 нафар сайёҳони дохилию хориҷӣ (218 ҳазору 88 нафар сайёҳони дохилӣ ва 7758 нафар сайёҳони хориҷӣ) аз 32 давлати дунё <...> таширф овардаанд» [10].

Маводи «Муҳимтарин нишондиҳандаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии вилояти Хатлон дар соли 2019» низ дар жанри ҳисобот эҷод шудааст. Дар мавод зимни таҳлилу баррасии бурду боҳти ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқ, ба рушди сайёҳӣ низ диққат дода шудааст: «Тиҷқимаълумотҳо, соли 2019 ба шаҳру ноҳияҳои вилоят 263 ҳазор нафарсайёҳони дохилию хориҷӣ, аз ҷумла 22,4 ҳазор нафар сайёҳони хориҷӣ аз мавзеҳои таърихӣ ва сайёҳии шаҳру ноҳияҳои вилоят дидан намуданд.

Бояд қайд намуд, ки дар вилоят 795 ёдгорику мавзеҳои таърихӣ– фарҳангӣ, бостонӣ ва монументалӣ, 64 мавзеи сайёҳӣ, 101 меҳмонхона, 37 истироҳатгоҳу осоишгоҳ, 36 осорхонаҳо, 228 банкомати хизматрасонии бонкӣ, 121 тарабхона, 58 ҷойхона, 54 ҳомстей ва гестхаус, 69 мағозаи фурӯши армуғонҳо, 97 зиёратгоҳ, 33 боғи фарҳангӣ-фароғатӣ, 20 маркази иттилоотии сайёҳӣ мавҷуд мебошанд, ки ҳамагӯи сайёҳон аз ин мавзеҳо дидан менамоянд» [15].

Дар қолаби жанри ҳисобот иттилооти навбатии Шохзода Дилшод, сармутахассиси шӯбаи рушди сайёҳии Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии

вилояти Хатлон доир ба вазъи соҳаи сайёҳӣ дар соли 2021 пешниҳод шудааст: «...дар қаламрави вилоят 931 ёдгории таърихиву фарҳангӣ арзи вучуд доранд, ки аз онҳо 721 ёдгории бостонӣ, 124 ёдгории меъморӣ ва 86 ёдгории монументалиро ташкил медиҳанд. Бояд қайд намуд, ки ёдгориҳои таърихиву фарҳангии вилоят, аз қабилӣ қалъаи «Хулбук»-и ноҳияи Восеъ, дайри буддоии «Ачинатеппа»-и ноҳияи Вахш, мадрасаи «Хоча Машҳад»-и ноҳияи Шаҳритус, шаҳраки «Тахти Сангин»-и ноҳияи Қубодиён ба Мероси умумичаҳонии ЮНЕСКО дохил гардидаанд, ки ҳамарӯза сайёҳон аз ин мавзёҳо дидан менамоянд.

Ҳолати инфрасохтори соҳа низ дар вилоят ба тадриҷ рушду нумӯ ёфта истодааст. Дар вилоят 109 меҳмонхона, 133 мавзеи сайёҳӣ, 138 истироҳатгоҳу осоишгоҳҳо, 132 тарабхона, 42 осорхона, 79 чойхона, 276 банкомати хизматрасониҳои бонкӣ, 59 ҳомстей ва гестхаусҳо, 80 мағозаи фурӯши армуғонҳо, 116 зиёратгоҳ ва 44 боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ мавҷуд мебошанд, ки ҳамарӯза ба сайёҳон хизмат мерасонанд.

Баъди таъсисёбии шуъбаи рушди сайёҳӣ дар вилояти Хатлон аз ҷониби мутахассисони шуъба сомонаи алоҳидаи сайёҳии вилоят www.sayohikhatlon.tj бо се забон омода гардида, мавриди истифода қарор дорад» [21].

Ҳисоботи мазкур вазъи соҳаи сайёҳии вилоятро васеътар фаро гирифта, ба хонандаи рӯзнома натавон ба дастовардҳои соҳа, балки ояндабинии онро муаррифӣ менамояд. Дар мавод ба шакли муқоиса дар соли 2017-ум фаъолият қардани ҳамагӣ 4 ширкати сайёҳӣ ва дар солҳои 2018-2020-ум ба 19 адад расидани шумораи онҳо иттилоъ дода мешавад.

Зери рубрикаи «30 рӯйдоди муҳимтарини фарҳангӣ дар 30 соли Истиқлоли кишвар» (Хатлон. 2021. – 6 сентябр) иттилооти ҳамаи натиҷаҳои соҳаҳои хоҷагии халқи вилоят қой дода шудаанд. Дар ин радиф маводи дар жанри ҳисобот омодашуда бо муқоисаи солҳои 2017 ва 2018 доир ба амалӣ шудани барномаҳои давлатӣ дар соҳаи сайёҳии вилоят баррасӣ гардидааст. Дар он масъалаҳои ҷорӣ намудани низомии равониди электронӣ барои сайёҳони хориҷӣ, аз ҷумла барои шаҳрвандони зиёда аз 80 кишвар низомии содакардашудаи равонид баррасӣ шудааст.

Матлаби «Махфират Хидирзода: «Туризм воситаи муаррифкунандаи фарҳанги миллии мебошад» дар заминаи баромадҳои маърузачиёни конфронси вилоятӣ тахти унвони «Сайёҳӣ омили рушддиҳандаи иқтисодиёт» таҳия гардидааст. Муҳтавои маводросуханронии муовини раиси вилояти Хатлон Махфират Хидирзода ташкил медиҳад. Ӯ маҳз тавассути тарғибу ташвиқ, пешбурди корҳои маърифативу иттилоотӣ дар самти муаррифии мавзёҳои туристӣ, ҳунарҳои мардумӣ, таъсиси саҳифаҳои алоҳидаро дар сомонаҳои расмӣ мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоят ва шаҳру ноҳияҳо натиҷаи назаррас шуморида, онро омили зиёд гардидани сайёҳон дар минтақаҳои сайёҳии вилоят донистааст.

Мухбир, сипас андешаҳои сармутахассиси шуъбаи сайёҳии вилоят Дилшод Шоев, директори муассисаи давлатии вилоятӣ «Хатлонсинамо» Зафар Муҳаббатов, консултантҳои маркази таълимии Ассотсиатсияи ташкилотҳои муолиявии хурд Раҳимов Собир, рӯзноманигор Шарипов Далер, корманди Раёсати ҳифзи муҳити зист Тӯраев Раҳмоналиро барои инъикоси мавзӯ оварда, мақсади рушди соҳаи сайёҳиро дар ҳудуди вилоят баррасӣ кардааст: «Дар конференсия барои рушди соҳаи сайёҳӣ дар ҳудуди вилоят аз тарафи масъулин пешниҳод гардид, ки баргузориҳои курсҳои омӯзишӣ бо мақсади баланд бардоштани касбият ва таҳассуси масъулини соҳа, барои инкишоф додани туризми кӯҳнавардӣ сохтани базаҳои кӯҳнавардӣ дар мавзёҳои кӯҳӣ, сохтани меҳмонхонаҳои типӣ нав «Ҳомстей» ва «Гестхаус», ташкили иқлими мусоиди сармоягузорӣ барои ҷалби инвеститсияи хориҷӣ ва инфраструктураи сайёҳӣ, коркарди лоиҳаҳои инвеститсионӣ барои шаҳру ноҳияҳои бартариятдошта аз нигоҳи рушди иқтисодӣ ва намудҳои сайёҳӣ, ташкили системаи

хуби тайёр намудани мутахассисони соҳаи сайёҳӣ, фароҳам овардани шароитҳо барои рақобатнокӣ дар самти хизматрасонии сайёҳон ташкил карда шавад» [2].

Таҳлили жанрии маводҳо нишон дод, ки дар солҳои 2018-2021 дар нашриҳои даврии маҳаллии «Хатлон» ва «Сафо» вобаста ба мавзуи мавриди омӯзиши мо 180 мавод дар қолаби жанрҳои иттилоотии хабар, репортаж, мусоҳиба ва ҳисобот таҳия шудаанд. Таносуби жанрии ин матолиб бартарии истифодаи жанри хабарро дар анвои классикии он (хабари хроникавӣ, хабари васеъ) нишон медиҳад.

Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар нашриҳои «Хатлон» ва маҷаллаи «Сафо» истифодаи жанри мусоҳиба яқсон нест. Агар дар шумораҳои солҳои 2018-2021-и рӯзномаи «Хатлон» – 18 мусоҳиба ҷоп шуда бошад, дар шумораҳои ҳамин давраи маҷаллаи «Сафо» ҳамагӣ як мусоҳиба ба назар мерасад. Ҳарчанд ин жанр барои баррасии соҳаи сайёҳӣ, суҳбат бо сайёҳони дохилӣ ва хориҷӣ, ҳунармандони мардумӣ имконияти хуб дорад.

Дар қолаби жанри ҳисобот инъикос шудани мавзуи сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ дар нашриҳои «Хатлон» низ бартарияти муносибати ҳаёти эҷодиро ба ин жанр нишон медиҳад. Дар давраи мавриди таҳқиқ рӯзнома 12 ҳисоботро нашр кардааст, аммо маҷаллаи «Сафо» аз имконоти ин жанр истифода набурдааст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Бобоев, Ф. Мир Саид Али Ҳамадонӣ [Матн] / Ф. Бобоев // Хатлон. – 2018. – №16 (3153). – 26 апрел.

2. Бобоев, Ф. М. Хидирзода: «Туризм воситаи муаррифкунандаи фарҳанги миллии мебошад» [Матн] / Ф. Бобоев // Хатлон. – 2018. – №37 (3174). – 4 октябр.

Бобоев, Ф. «Ҳоҷӣ пиёда» ҷаҳонро пойи пиёда сайр мекунад [Матн] / Ф. Бобоев // Хатлон. – 2018. – №23 (3160). – 14 июн.

3. Вакуров, В., Кохтев, Н., Солганик, Г. Стилистика газетных жанров: учебное пособие [Текст] / В. Вакуров, Н. Кохтев, Г. Солганик – Москва: Высшая школа, 1978. – 210 с.

4. Гуревич, С. М. Газета. Вечер, сегодня, завтра: Учебное пособие для вузов [Текст] / С. Гуревич. – М.: Аспект Пресс, 2004.

5. Давлатшоҳ Гулмаҳмадзода: «Ба рушди иқтисодиву иҷтимоӣ ва бехтар намудани шароити зиндагии аҳоли аз имкониятҳои мавҷуда самаранок истифода намоем» [Матн] // Хатлон. – 2018. – №47 (3184) – 21 декабр.

6. Исмоилзода, З. Жанрҳо ва баъзе қолабҳои нав дар журналистика [Матн] / З. Исмоилзода. – Хучанд: Ношир, 2022. – 154 с.

7. Маъмурзода, Н. Журналистикаи Хатлон: вазъият, тамоюлҳо ва дурнамои рушд [Матн] / Н. Маъмурзода. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 205 с.

8. Маъмурзода, Н. Журналистикаи Хатлон: мушкилот ва пешомадҳо [Матн] / Н. Маъмурзода. – Душанбе: Ирфон. 2023. – 294 с.

9. Маъмурзода, Н. Сайёҳони 32 кишвари ҷаҳон ба тамошои Хатлон омаданд [Матн] / Н. Маъмурзода // Хатлон. – 2019. – №8 (3193). – 21 феврал.

10. Маъмурзода, Н. Бозиди сайёҳон аз мавзёҳои таърихии Хатлон [Матн] / Н. Маъмурзода // Хатлон. – 2019. – №7 (3192). – 14 феврал.

11. Маъмурзода, Н. Дар Ховалинг «Ҳонаи сайёд» месозанд [Матн] / Н. Маъмурзода // Хатлон. – 2018. – №7 (3144). – 22 феврал.

12. Маъмурзода, Н. 10 ҳазор сайёҳ ба Бохтар омад [Матн] / Н. Маъмурзода // Хатлон. – 2019. – №29 (3214). – 16 июл.

13. Муродов, М. Луғати мухтасари ислоҳот ва мафҳумҳои рӯзноманигорӣ [Матн] / М. Муродов. – Душанбе 2011. – 146 с.

14. Муҳимтарин нишондиҳандаҳои рушди иҷтимоӣ иқтисодии вилояти Хатлон дар соли 2019 // Хатлон. 2020. – №4 (3240). – 10 январ.

15. Нуралиев, А. Жанрҳои ахбори матбуот [Матн] / А. Нуралиев. – Душанбе: Деваштич, 2004. 146 с.
16. Прохоров, Е.П. Введение в теорию журналистики: учебное пособие [Текст] / Е.П. Прохоров. – М.: Изд-во РИП холдинг, 2002. – 322 с.
17. Толибзода, Т. Чаро таваҷҷуҳ ба ҷомадӯзӣ кам аст [Матн] / Т. Толибзода // Сафо. – 2018. – №07.
18. Тертычный, А.А. Жанры периодической печати: учебное пособие для студентов вузов. 5-е изд., испр. и доп [Текст] / А.А. Тертычный. – М.: Аспект Пресс, 2014. – 320 с.
19. Чан, В.Л. Роль средств массовой информации Вьетнама в формировании имиджа страны: автореферат на соис. уч. ст. к.ф.н.: 10.01.10 / [Текст] / В.Л. Чан. – Воронеж, 2018. – 28 с.
20. Шохзода, Д. Рушди соҳаи сайёҳӣ дар вилояти Хатлон [Матн] / Д. Шохзода // Хатлон. – 2021. – №17 (3306). – 6 апрел.

ИНЪИКОС ВА ШАРҲИ ВОҚЕИЯТҲОИ МАРБУТ БА САЙЁҲӢ ВА ҲУНАРҲОИ МАРДУМӢ ДАР МАВОДИ ХАБАРИИ НАШРИЯҲОИ «ХАТЛОН» ВА «САФО» АННОТАЦИЯ

Дар ин мақола масъалаи инъикоси ҷойгоҳи таърихиву сайёҳии водии Вахш дар нашрияи вилояти «Хатлон» баррасӣ шудааст.

Муаллиф маводи нашрияро аз рӯи мундариҷа ва жанрҳои журналистӣ таҳлил намуда, бо ҳулосае омадааст, ки саҳми нашрия дар тарғиби сайёҳии минтақа назаррас мебошад.

Калидвожа: сайёҳӣ, нашрия, «Хатлон», инъикос, муассирӣ, мавод, сарчашма, зиёратгоҳ, ҷойҳои сайёҳӣ, рӯзноманигорӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Расулзода Комрон Бахтиёр, омӯзгори кафедраи рӯзноманигории Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 93-703-23-23; e-mail: komronjon.tj@mail.ru.

ОБЗОР И КОММЕНТАРИИ СОБЫТИЙ, СВЯЗАННЫХ С ПУТЕШЕСТВИЯМИ И НАРОДНЫМИ ПРОМЫСЛАМИ В ИНФОРМАЦИОННЫХ МАТЕРИАЛАХ ИЗДАНИЙ «ХАТЛОН» И «САФО» АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается освещение историко-туристических мест Вахшской долины в областной газете «Хатлон».

Автор статьи анализируя материалы газеты по содержанию и жанрам, делает вывод, что издание вносит большой вклад в пропаганде туризма региона.

Ключевые слова: туризм, издание, «Хатлон», освещение, влияние, материал, источник, святыня, достопримечательности, журналистика.

Сведения об авторе: Расулзода Комрон Бахтиёр, преподаватель кафедры журналистики Бохтарского государственного университета имени Носири Хусрава. Тел.: (+992) 93-703-23-23; e-mail: komronjon.tj@mail.ru.

REVIEW AND COMMENTARY OF EVENTS RELATED TO TRAVEL AND FOLK CRAFTS IN THE NEWS MATERIALS OF THE PUBLICATIONS "KHATLON" AND "SAFO"

This article discusses the coverage of historical and tourist places of the Vakhsh Valley in the regional newspaper «Khatlon».

The author of the article, analyzing the materials of the newspaper by content and genre, concludes that the publication makes a great contribution to the promotion of tourism in the region.

Key words: tourism, publication, «Khatlon», coverage, influence, material, source, shrine, sights, journalism.

Information about the author: Rasulzoda Komron Bakhtiyor, Lecturer at the Department of Journalism of Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav. Phone: (+992) 93-703-23-23; e-mail: komronjon.tj@mail.ru.

ИНЪИКОСИ МАВЗУИ МЕРОСИ ФАРҲАНГӢ ДАР ФИЛМИ МУСТАНАДИ ЭТНОГРАФӢ

Муҳсин Раҳимӣ
Радио ва телевизиони Кувайт
(Кувайт)

Дар замони муосир ВАО дар идораи афкори аҳли ҷомеа нақши муҳим мебозанд. Миёни воситаҳои зиёди таблиғотӣ, филмҳои мустанади этнографӣ ва махсусан филмҳои мустанаде, ки ба мавзӯҳои мероси фарҳангӣ бахшида шудаанд, метавонанд ба таври муассир барои таҳкими хувияти миллии фарҳангӣ дар сатҳи ҷомеа замина гузоранд.

Фарҳанг яке аз вижагиҳост, ки инсонро аз ғайриинсон ҷудо мекунад ва ҳамин чиз боиси тамоиши ӯ аз соири мавҷудоти дигар мегардад. Дарвоқеъ, фарҳанг сабаби комил шудани инсон аст.

Аз нигоҳи аксари муҳаққиқону коршиносон, ироаи таърифи ягонаи «фарҳанг» кори басо мушкул аст, зеро фарҳанг як категорияи мураккаб ва баҳсбарангез аст. Аммо шояд метавон гуфт, ки таърифи классикӣ ва маъруфи фарҳанг ҳамоноест, ки инсоншинос (антрополог)-и англис Эдвард Тейлор дар оғози китоби худ оид ба фарҳанги ибтидоӣ овардааст: «Фарҳанг ё тамаддун ин як маҷмӯи бо ҳам омехтаест, ки дониш, дин, ҳунар, ҳуқуқ, ахлоқ, расму оин ва ҳама гуна қобилияти одатҳои дар бар мегирад ва инсон ҳамчун узви ҷомеа онро ба даст меорад» [10, с. 76].

Ба гуфтаи Эрик Эриксон, «хувият посух ба ин савол аст: "Ман кистам?". Дар луғати Оксфорд "хувият" ба маънои "ҷустӣ ва кистии фард" [11, с. 51] ёд шудааст. Хувият яъне ҷанбаи мушаххаси фард ё гурӯҳе, ҷанбаи мушаххасе, ки дар ман аст ва дар ҳеҷ инсонии дигаре нест [1, с. 23].

Дар байни навъҳо ва усулҳои гуногуни расонидани иттилоот ба муҳотабон тавассути расонаҳо, филми ҳуҷҷатӣ як равиши вижаи муассир ба шумор меравад. Истилоҳи филми ҳуҷҷатӣ аз калимаи фаронсавии "Documentaire" гирифта шудааст [3, с. 3]. Калимаи "мустанад" бори аввал аз ҷониби Ҷон Гриерсон барои тавсифи филми "Моана – 1926", ки аз ҷониби Роберт Флаэрти таҳия шудааст, истифода гардидааст. Ҷон Гриерсон филми ҳуҷҷатиро "тафсири эҷодии воқеият" номидааст. Гриерсон муътақид буд, ки филми ҳуҷҷатӣ метавонад ба унвони як воситаи муассир барои муаррифии фарҳангҳо ва омӯзиши онҳо истифода шавад.

Филмҳои ҳуҷҷатӣ маъмулан бо аксарияти ҷомеа ва оммаи васеъ иртибот барқарор мекунанд ва ин мавзӯи ҷолиб ва баҳсбарангезест, ки дар эҳсоси масъулияти иҷтимоии бархе аз таҳиягарони филми мустанад дар назди ҷомеа реша дорад. Ба андешаи Гриерсон, аввалин ва муҳимтарин қорбурди филми мустанад он аст, ки вай руҳияи шаҳрвандонро ба таври пурмазмун ба раванди умумии иҷтимоӣ дигаргун месозад. Розентал низ ҷунин мешуморад, ки қорбурди асосии филми мустанад ин аст, ки дар муқоиса бо дигар бахшҳои ВАО амиқтар ва аз нуқтаи назари интиқодӣ бештар ба таҳқиқи саволҳои душвору мураккаб бипардозад.

Комилан мушаххас аст, ки филмҳои мустанад солҳои охир кӯшиш мекунанд, ки як вижагии муҳиму асосӣ дошта бошанд ва он тавоноии ҷалби тамошбинони

зиёд доштан аст. Тавлиди филмҳои ҳуҷҷатии шабакаҳои телевизионӣ, аз қабили History , BBC, National Geographic , Discovery, ZDF дар саросари ҷаҳон тамошобинони зиёде дорад ва истиқболи рӯзафзунӣ тамошобинон аз онҳо низ баёнгарӣ ин матлаб аст.

Аз назари муҳаққиқону коршиносони соҳа имкониятҳоеро, ки филми мустанади этнографӣ барои расонидани паём ба тамошобин баррасӣ мешаванд, метавон дар 10 банд ҷамъбаст кард.

1. Филми мустанади этнографӣ бар асоси воқеият аст: мисли ҳама филмҳои мустанад, филми ҳуҷҷатии этнографӣ низ дар асоси воқеият таркиб ёфтааст ва ин муҳимтарин тафовут байни филми мустанад ва филми бадеӣ махсуб меёбад. Андешаи Чон Гриерсон, ки филми мустанадро ҳамчун тафсири эҷодии воқеият таъриф мекунад, қобили қабул ва баҳснопазир аст.

Филми мустанад ростгӯтарин нави филм аст. Дар филми мустанад тамошобин барои шунидани ҳарфи рост (воқеӣ) ба тамошӯи асар мешинад ва филми мустанад он замон тамошобини худро аз даст хоҳад дод, агар бинанда эҳсос кунад, ки дар ин филм ба ӯ дурӯғ меғӯянд. Ғоҳ мумкин аст, ки филми ҳуҷҷатӣ дуруғ нагуяд, аммо рӯшанро ҳам нагуяд ва ин нави пешниҳоди ҳақиқат нави аз дуруғ аст, ки тамошобини огоҳро ҷиҳати дастбӣ ба ҳақиқат ба самти расонаҳои рақиб ҳидоят мекунад.

2. Ба асноду мадорики муътабар таъя мекунад: филми мустанади этнографӣ бо истифода аз асноду мадорики бозғамод муассиртар шуда, барои тамошобин хотирмону арзишманд мегардад.

Дар филми мустанад, агар хоҳем, ки ба бинанда ҷизеро исбот кунем, бояд он қадар далелу мадорик биёварем, ки ӯ дар асоси далел натиҷаи андешаи моро ҳамчун муаллифи филми мустанад пайдо кунад. Муносибати эмотсионалӣ ба мавзӯ ва адаби баёнӣ пешниҳоди далелҳо бинандаро қонеъ намекунад.

3. Нақши омӯзишии филми мустанади этнографӣ: чунон ки маълум аст, яке аз хусусиятҳо ва тафовутҳои филми мустанад аз филми бадеӣ дар он аст, ки нақш ва коркарди омӯзишӣ дар он бартарӣ дорад ва ин таъкид бар омӯзиш ва интиқоли мафҳумҳоро иттилоот аст, ки аксар вақт тамошобини махсусро ба худ ҳамроҳ месозад.

Филми ҳуҷҷатӣ дорои як раванди омӯзишӣ буда, бо тафаккур алоқаманд аст. Аз ин рӯ, тамошобинон ҳангоми намоиш метавонанд нафароне бошанд, ки сатҳи огоҳӣ ва иттилооти худро тақвият диҳанд. Умуман, дар филмҳои мустанади таърихӣ бостоншиносӣ вазифаи омӯзишии онҳо аввалиндараҷа аст. Ин омӯзиш метавонад дар сатҳҳои гуногун ва ба шакли умумӣ ё махсус бошад.

Тафовути дигари филми мустанад аз синамои бадеӣ дар эҷоди фикр ва ифшои он дар зехни тамошобин аст. Дар филми бадеӣ ҷанбаи тафреҳӣ бартарӣ дорад, аз ин рӯ ба истилоҳи синамоӣ муҳотабони филми ҳуҷҷатӣ фарҳефтагонанд ва қасе дар пои филми мустанад менишинад, ки дар ҷустуҷӯи бозёфтҳо ва иттилооти нав аст.

4. Эътимоднокии баланди филмҳои мустанад: филми мустанади этнографӣ, ки аз воқеият сарчашма мегирад, тамошобин бо эътимоди бештаре онро нигоҳ мекунад ва ин дар афкори мардум таъсири хоса дорад.

5. Таҳкими сатҳи дониш ва огоҳии тамошобин ба шеваи эстетикӣ: Дар табиати филмҳои мустанади этнографӣ огоҳ шудан аз ҷизе нуҳуфтааст ва филми мустанад метавонад ин амалро бо як усули зебо ва ба таври эстетикӣ анҷом диҳад.

Филми мустанади этнографӣ аз василаҳои мебошад, ки метавонад иттилоот ва огоҳии лозимаро дар ҳавзаи мероси фарҳангӣ таърихӣ дар ихтиёри ашхоси алоқаманд қарор диҳад. Ин нави филми мустанад, ба мисли наққошӣ ва ҳунари бояд мардумро омӯзад ва аз аслияти он огоҳ созад.

Мухотабони имрӯза ниёз ба маълумоти навтар ва фардӣ доранд. Филми мустанади этнографӣ метавонад ин вазифаро ба хубӣ иҷро кунад ва маълумоту огоҳии навро, ки аз пажӯҳишҳо ба даст омадааст, бо тасвирҳои зебо ва ба навъе хунармандона ба тамошобинон пешкаш намояд.

6. Сабти мероси фарҳангии гузашта: Дар ин росто аксари фаъолони соҳаи ҳифз ва нигоҳдории мероси фарҳангӣ бар ин назаранд, ки ба далели афзоиши тағйирот дар замони ҷаҳонишавӣ, зарур аст, ки барои ҳифз ва интиқоли мероси фарҳангии барҷоймонда ба наслҳои дигар дар хусуси онҳо филмҳои ҳуҷҷатӣ гирифта шавад.

Бинобар тағйироти босуръати фарҳанги ҷомеаҳо зарур аст, ки тавассути васоити ахбори омма, аз ҷумла филмҳои ҳуҷҷатии этнографӣ осор ва рӯйдодҳои фарҳангӣ сабт карда шаванд, то ки санаде барои ояндагон ба манзури шинохти саҳеҳ аз ҳувиёту гузаштагонашон пешниҳод карда шавад. Бо ин роҳ инсонҳои ҳазораи баъдӣ дар хусуси пешгузаштагони худ ба таври роҳат маълумот мегиранд. Созандагони филмҳои мустанад метавонанд тамоми паҳлуҳо ва нозуқиҳои фарҳангиро сабт кунанд ва филми мустанад яке аз тӯлонитарин ва пайдортарин абзор барои сабт ва ҳифзи мероси фарҳангӣ аст.

7. Сабт ва намоиши рӯйдодҳои таърихӣ: ин вижагӣ ба далели ғайри қобили такрор будани бисёре аз воқеиятҳо ва осори таърихӣ дар тули замон аҳамияти зиёде дорад. Аз ин рӯ, филми ҳуҷҷатии этнографӣ дар ҳавзаи фарҳангӣ ба воситаи сабти воқеаҳои такрорнашавандаи таърихӣ аз манфиати зиёде бархурдор аст.

8. Филми мустанади этнографӣ ва табдили он ба ҳуҷҷат: ин вижагӣ низ ба унвони як шохиси калидӣ дар филми мустанади этнографӣ аст. Зеро агар филми мустанад кодир бошад, ки воқеиятро сабт кунад, бо мурури замон ба таври худкор ба як санади таърихӣ табдил меёбад ва ин хусусият дар ҳеҷ навъи филми дигар ба назар намерасад. Филми мустанад аз ҳуҷҷат истифода мебарад ва дар ниҳоят худ ба ҳуҷҷати муҳим табдил меёбад. Пас бояд гуфт, ки он чи, ки дар мустанади этнографӣ ба унвони як филм сабт мешавад, метавонад ҳамчун ҳуҷҷат бошад. Ин навъи филми мустанад имкон дорад, ки сабти ҳодисаву рӯйдодҳои ҷомеа ва осори гузаштаре сабту забт намояд. Шояд баъзе аз ин рӯйдодҳо дар замони кунунӣ ба таври рӯзмарра дида шаванд, аммо барои мисол, 60 соли дигар бахше аз таърих маҳсуб мешавад.

Филми мустанади этнографӣ пас аз таҳияаш бо гузашти замон арзиши дигар ҳам касб мекунад, ки ин ба санади муҳим табдил ёфтани он аст. Яъне ҳуди он филми мустанад як ҷузъи мероси фарҳангӣ ва айни замон ба санади муҳимми фарҳангӣ табдил меёбад.

Масалан, дар филмҳои мустанади бостоншиносӣ ва ҳангоми кофтуковҳои бостоншиносии марбута таҳиягари филми ҳуҷҷатӣ ҳангоми анҷом додани кор ба сифати намояндаи мардум дар макони бозҷӯй ҳузур пайдо намуда, ҳодисаҳову маълумоти заруриро ҷамъоварӣ ва интиқол мекунад. Пас аз анҷоми ҳафриёт ва дарёфти маълумоти дахлдор филми мустанади аз ҷараёни он омодашуда санади муҳимме мегардад, ки дар таърих боқӣ мемонад.

9. Нақд ва ташҳису такмили фарҳангӣ: динамизми ҳар фарҳанге нақду полоиш ва зудудани он аз олудагирхост. Бешубҳа, он фарҳанге устувор хоҳад буд, ки ҳамвора мавриди нақду ташҳиси воқеӣ қарор мегирад. Дар ин бобат филми мустанади этнографӣ бо имкониятҳои, ки дар ихтиёр дорад, метавонад нақши созгор дошта бошад.

Агар ба таъриху фарҳанги ҳар кишваре содиқона назар андозем ва аз таърифу ситоиши ночову бемавқеъ роҷеъ ба гузаштаи худ даст кашем шояди рушди фарҳанги миллии он кишвар дар сатҳи ҷомеъ хоҳем шуд. Бори ин масъулияти сангинро як филми ҳуҷҷатӣ оид ба мероси фарҳангӣ бо зебогии ба худ хос метавонад ба душ бикашад.

Филми ҳуҷҷатӣ ба далели он ки дар он унсури воқеият бартарӣ дорад, ҳатто дар навъи ҳаёлитарини он, ки ба унвони филми мустанади шоирона таъбир мешавад, дар муқоиса ба филми бадеӣ ба тамоми паҳлӯҳои фарҳангии ҷомеа, ҷӣ мусбат ва ҷӣ манфӣ, таваҷҷӯҳ карда метавонад.

10. Қобилияти камназири филми мустанади этнографӣ барои ошкорнамоӣ (рӯшангарӣ): филми мустанади этнографӣ метавонад ба воситаи пардохтан ба воқеият ва ироаи асноду далелҳои дахлдор нақши ошкосозиро дар сатҳи ҷомеа бозад. Ин хусусиятест, ки филми бадеӣ наметавонад ба он ноил шавад.

Ҳамин тавр, дар асоси нуктаҳои зикршуда, вобаста ба хусусиятҳо ва имкониятҳои филми мустанади этнографӣ дар воқеъ ин навъи филми мустанад дар замони муосир мақсади фаротар касб кардааст. Филми ҳуҷҷатии этнографӣ дар мавзуи мероси фарҳангӣ метавонад ба воситаи интиқоли огоҳӣ ва иттилоот ба муҳотаб дар заминаи унсурҳои ташкилдихандаи мероси фарҳангӣ метавонад бинандаро нисбат ба мавҷудият, ҷиғунагӣ ва соири иттилооти мавриди ниёз бо зебогии ба худ хосу муассир огоҳ созад ва донистану шинохти мероси фарҳангӣ нахустин марҳила аз фароянди ҳувиятсозе дар оянда аст. Чунки дар оғоз бинанда мебоист нисбат ба мавҷудияти ин мафҳумҳо огоҳии кофӣ касб намуда, сипас ба онҳо эҳсоси алоқаманд зоҳир карда ва ба унвони бахше аз ҳувияти худ интиҳоб кунад.

Дар маҷмӯъ метавон гуфт, ки филмсозон ва мудирони филмҳои мустанад, ки ба ҳифзу эҳёи мероси фарҳангӣ дар ҳар як кишвар таваҷҷӯҳ доранд, бояд дар раванди таҳия ва намоиши филмҳои мустанад ба вижагӣҳо ва унсурҳои махсус таваҷҷӯҳ зоҳир кунанд, то битавонанд ба ҷуз аз офарида ва намоиш додани асарҳои зебою мондагор, инчунин дар роҳи мустаҳкам намудани ҳувияти фарҳангии аҳли ҷомеа низ қадами созгоре гузошта бошанд. Инчунин, беҳбуди фазои мудирият дар кишварҳо ва аҳамият додан ба ҳавзаҳои мероси фарҳангӣ метавонад барои самараноктар шудани ин раванд таъсири амике дошта бошад. Дар сурати таҳқиқи ин стратегияҳо мо шояди ба маротиб боло рафтани сатҳи фарҳангии ҷомеа ва фароҳам овардани замина барои рушду нумӯи фарҳангии хоҳем буд, ки он дар навбати худ асоси рушди тамоми ҷанбаҳои кишварҳоро ташкил медиҳад.

Ҳамон тавре зикр шуд, дар ин матлаб ба шинохту ҳифзи мероси фарҳангӣ ва таҳқиқи ҷанбаҳои таъсиргузори филмҳои мустанади этнографӣ дар мавзуи мероси фарҳангӣ нишон дода шуда бар ин ишора шудааст, ки он дар таҳқими ҳувияти фарҳангӣ заминаи мусоиде фароҳам меорад. Аз ин метавон натиҷагирӣ кард, ки агар филми мустанади этнографӣ битавонад таъвияткунандаи ҳувияти фарҳангии ҷомеа бошад пас он метавонад барои рушди фарҳанг дар ҷомеа низ заминаи боэътимод гузорад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Абулҳасанӣ, Раҳим. Таъйин ва санҷиши муаллифиҳои ҳувияти эронӣ / Раҳим Абулҳасанӣ. – Техрон: Пажӯҳишқадаи таҳқиқоти истротижик, 1388.

2. Барсам, Ричард. Синамои мустанад. (Тарҷумаи Муртазо Поризӣ) / Ричард Барсам. – Техрон: Филмхонаи миллии Эрон, 1362.

3. Имомӣ, Ҳумоюн. Нақде бар сирри таҳаввули гуфтор дар синамои мустанади Эрон / Ҳумоюн Имомӣ. – Техрон: Идораи кулли пажӯҳишҳои симо, 1382.

4. Ошурӣ, Дориюш. Таърифҳо ва мафҳуми фарҳанг. Чопи ҷаҳорум / Дориюш Ошурӣ. – Техрон, 1389.

5. Раҳёб, Ҳусейн. Худковии миллии дар асри ҷаҳонишавӣ. (Маҷмӯаи мақолаҳо) / Ҳусейн Раҳёб. – Техрон, 1381.

6. Ҷаҳормӣ, Аҳмад Забот. Сӣ соли синамо: Баргузидаи мақолаҳои синамоӣ (1355-1385) / Аҳмад Заботи Ҷаҳормӣ. – Техрон: Нашри Ной, 1387.

ИНЪИКОСИ МАВЗУИ МЕРОСИ ФАРҲАНГӢ ДАР ФИЛМИ МУСТАНАДИ ЭТНОГРАФӢ АННОТАТСИЯ

Таъсири ҷаҳонишавӣ ба зухуроте аз қабилӣ камбизоатии баъзе ҷомеаҳои муосир, ҳукмронии сарватмандон, ҷудой ва вайроншавии меъёрҳо, арзишҳо ва ҳувиятҳо, инчунин ҳамгирии фарҳангҳо дучор меоянд. Ба ин далел метавон гуфт, ки ҳама кишварҳо дар рӯ ба рӯ шудан бо ин падидае, ки ба заминаи иҷтимоӣ ва пояҳои ҷомеаҳо, яъне ба шахсияти онҳо таъсир мерасонад, бо имконот ва мушкилоти ҷиддӣ дучор меоянд. Ҳифзи ҳувияти милли ва фарҳангии ҷомеаҳо дар ин шароит аз масъулони қавму миллатҳо тадбирҳои муҳимму таъхирнопазиреро талаб мекунад, ки ба тақвияти худшиносии онҳо мусоидат кунад.

Ҳувияти ҳар як ҷомеа натиҷаи иттилооти милли ва фарҳангии он аст ва дар сурати тағйири иттилоот зарур аст, ки ин иттилоъ тадриҷан ва мувофиқи ниёз тавассути расонаҳо сурат бигирад. Дар байни шаклҳои расонидани паём ба тамошобин аҳамият ва истифодаи филми мустанади этнографӣ дар мавзӯи мероси фарҳангӣ аз ҷойгоҳи хоса ва таъсири амиқ бархурдор аст. Филми мустанад ба ҷуз аз тафреҳу иттилооти сатҳӣ ҳадафи дигаре дорад ва ба далели имконияту тавонмандихош дар ҷодаи фарҳанг ба унвони “синамои солим” низ маъруф аст. Ин мақола дар хусуси имконияту тавонмандии ин шакли филмҳои мустанад маълумот медиҳад.

Калидвожа: Синамо, фарҳанг, филми ҳуҷҷатӣ, мустанади этнографӣ, тадқиқ, мероси фарҳангӣ, ҷаҳонишавӣ, коргардон, камера, мусиқӣ, навор.

Маълумот дар бораи муаллиф: **Муҳсин Раҳимӣ** – Радио ва телевизиони Кувайт, коргардони баҳши мустанадсозии телевизион. Суроға: ш. Ал-Кувайт, Давлати Кувайт, хиёбони Ал-Солиҳия, бинои радио ва телевизион. E-mail: mohsen_rahimi@hotmail.com. Тел.: 0096-597-73-38-54.

ОТРАЖЕНИЕ ТЕМЫ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В ЭТНОГРАФИЧЕСКОМ ДОКУМЕНТАЛЬНОМ ФИЛЬМЕ АННОТАЦИЯ

Влияние глобализации отражается в таких явлениях, как бедность некоторых современных обществ, доминирование богатых, фрагментация и размывание норм, ценностей и идентичностей, а также интеграция культур. По этой причине можно сказать, что все страны сталкиваются с серьезными возможностями и вызовами в борьбе с этим явлением, которое затрагивает социальную структуру и основы обществ, то есть их идентичность. Защита национальной и культурной самобытности обществ в этих обстоятельствах требует от лиц, ответственных за этнические и национальные вопросы, принятия важных и срочных мер, способствующих укреплению их самосознания.

Идентичность каждого общества является результатом его национальной и культурной информации, и если информация меняется, необходимо, чтобы эта информация передавалась постепенно и по мере необходимости через средства массовой информации. Среди форм донесения информации до аудитории особое и значимое место занимают использования этнографического документального кино на тему культурного наследия. Документальное кино имеет цель, выходящую за рамки развлечения и поверхностной информации, и его также называют «здоровым кино» из-за его потенциала и возможностей в сфере культуры. В статье представлена информация о возможностях и сильных сторонах этой формы документального кино.

Ключевые слова: Кино, культура, документальный фильм, этнографический документальный фильм, исследование, культурное наследие, глобализация, режиссер, камера, музыка, кадры.

Сведения об авторе: Мохсен Рахими – Кувейтское радио и телевидение, режиссёр отдела телевизионной документальной продукции. Адрес: город Эль-Кувейт, Государство Кувейт, проспект Аль-Салихия, здание радио и телевидения. E-mail: mohsen_rahimi@hotmail.com. Тел.: 0096-597-73-38-54.

REFLECTION OF THE THEME OF CULTURAL HERITAGE IN AN ETHNOGRAPHIC DOCUMENTARY ANNOTATION

The impact of globalization is reflected in such phenomena as the poverty of some modern societies, the dominance of the rich, the fragmentation and erosion of norms, values and identities, and the integration of cultures. For this reason, it can be said that all countries face serious opportunities and challenges in combating this phenomenon, which affects the social structure and the foundations of societies, that is, their identity. Protecting the national and cultural identity of societies in these circumstances requires those responsible for ethnic and national issues to take important and urgent measures to strengthen their self-awareness.

The identity of each society is the result of its national and cultural information, and if the information changes, it is necessary that this information be transmitted gradually and as needed through the media. Among the forms of conveying information to the audience, the use of ethnographic documentary films on the topic of cultural heritage occupies a special and significant place. Documentary films have a purpose beyond entertainment and superficial information, and are also called "healthy cinema" due to their potential and possibilities in the field of culture. The article presents information on the possibilities and strengths of this form of documentary film.

Keywords: Cinema, culture, documentary, ethnographic documentary, research, cultural heritage, globalization, director, camera, music, footage.

Information about the author: Mohsen Rahimi – Kuwait Radio and Television, Director of the Television Documentary Production Department. Address: Kuwait City, State of Kuwait, Al-Salihya Avenue, Radio and Television Building. E-mail: mohsen_rahimi@hotmail.com. Тел.: 0096-597-73-38-54

НАҚШИ РЪЗНОМАИ ВИЛОЯТИИ “БАДАХШОН” ДАР ТАРҒИБИ СУЛҲУ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ

Донаёрова С.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев”
(Тоҷикистон)**

Воситаҳои ахбори омма дар ҷаҳони муосир ҳамчун яке аз институтҳои муҳимтарини ҷомеа ба шумор рафта, қудрат доранд, ки ба ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодии мардуми ҳар кишвар таъсири мусбӣ ё манфӣ дошта бошанд. Бахусус дар раванди ҷаҳонишавӣ муборизаҳои иттилоотӣ зиёд гардида, ҳар як давлат идеологияи худро ба воситаи васоити ахбори омма ва технологияи иттилоотӣ тарғибу ташвиқ менамояд. Нақши журналистон низ дар ҳама ҳолатҳо дар ҷомеа хеле калон буда, онҳо ҳамчун намоёндагони ВАО метавонанд дар пешбурди идеологияи давлатҳо дар сафи аввал қарор гиранд. Албатта идеологияҳо мухталиф ҳастанд ва журналистон низ на ҳама вақт маводи беғаразонаро ба ҷомеа пешниҳод мекунанд. Дар ин бора муҳаққиқони соҳаи журналистикаи тоҷик Иброҳим Усмонов ва Давлат Давронов дар китоби худ чунин навиштаанд: “Аҳли башар рӯзноманигоронро барои он эҳтиром менамоянд, ки онҳо аксаран хабархоро софдилона ҷамъ оварда, паҳн мекунанд. Дар акси он рӯзноманигороне, ки ба ҳар гуна хабарҳои беаминаву бардурӯғ даст

мезананд, одамонро ба кӯчаи сарбаста ворид ва ба ин васила гумроҳ менамоянд, саҳт мазаммат мешаванд. Аз ин рӯ, иқдоми нолоиқ танҳо ба мукқаддасарин сарват – ҳукуқи инсон истифода шуданаш боиси носолимии авзои рӯзгор ва билохира сабаби барҳам задани низоми ҷомеа мегардад” [7, с.244-245].

Албатта дар кишвари мо низ пас аз барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ дар ВАО дигаргуниҳои кулӣ ба миён омаданд ва ВАО - и мустақил дар миёни мардум обрӯ ва нуфузи бештар пайдо намуда, дар солҳои аввали соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкilotи зиёде дар соҳаи журналистика ба назар мерасид. Дар ин давраи гузариш аз як идеология ба идеологияи дигар ВАО - и давлатӣ дигаргунии азиме паси сар намуда, бо бӯҳрони саҳти сиёсӣ, иқтисодиву маънавӣ рӯ ба рӯ гардид. Дар кишвар ихтилофи гурӯҳҳои мухталиф ба вуҷуд омада, ҷанги шаҳрвандӣ оғоз ёфт ва мардум аз ҷумла рӯзноманигорони зиёде ҷони худро аз даст доданд, қисми дигар ба ҳар тараф гуреза шуданд. Ин рӯйдоди манфӣ ба матбуоти маҳаллӣ ва минтақавӣ аз ҳама зиёд таъсир расонида, рӯзномаҳои давлатӣ ҳатто муддати муайяне аз фаъолият боз монданд. Дар ин бора муҳаққиқон Курбонов Н.Б., Курбонов Г.Б. дар мақолаи худ чунин нигоштаанд: “Мусаллам аст, ки ҷомеаи муосири мо даҳшати ҷанги ҳамватаниро аз сар гузаронидааст. Ин омил низ ба сатҳ ва ҳолати маънавию фарҳангии ҷомеа бетаъсир набуда, то як давраи муайян осори он дар руҳия, кирдору рафтор ва маънавиёти мардум боқӣ хоҳад монд. Дар раванди пуртуғёни ҷаҳонишавӣ барои он, ки миллат ҳам дар дохил ва ҳам дар арсаи байналмилалӣ дуруст муаррифӣ гардида, муваффақиятҳо ба даст оварад ва субот дар ҷомеа барқарор бимонад, пеш аз ҳама тақвият додани ҳувияти миллӣ ва дар ин асос муайян намудани ғояи миллӣ ва рушди он зарур аст. Бахусус васоити ахбори омма (ВАО) метавонад дар ин ҷода саҳми беандоза ва мондагори худро ба ҷо оварад” [1, с.162].

Аслан матбуоти миллии мо ҳам мисли дигар ВАО дар даврони соҳибистиклолии кишвар рисолати худро ба ҷо оварда, рӯзноманигорон заҳмат ба харҷ медоданд, ки то андозае барои мардум ҳифзи истиклолияти миллӣ, таъмини сулҳу субот, таҳким бахшидани ваҳдати миллӣ, ҳифзи арзишҳои миллӣ, рушди забони давлатӣ, эҳё намудани фарҳанги миллӣ, ҳисси худшиносӣ ва ватандӯстии ҷавононро тарғибу ташвиқ намоянд. Ягона рӯзномаи вилоятии “Бадахшон”, ки ҳанӯз 2 сентябри соли 1931 ҳамчун нашрияти маҳаллӣ бо номи “Бадахшони сурх” таъсис гардида, баъдтар номи “Бадахшони советӣ” ва дар даврони истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо номи “Бадахшон” фаъолият менамояд, дар саҳифаҳои худ ҳаёти сиёсӣ, иқтисодию фарҳангии мардуми ин минтақаи дурдастро дар ҳамаи давраҳои муайяни зиёда аз 90 сола инъикос менамояд. Ҳаёти эҷодии хеле қавии ин рӯзнома дар солҳои аввали истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон тавонист сиёсати давлату ҳукуматро барои мардум тарғиб намуда, ин минбарри идеологиро барои ба эътидол овардани вазъият, ташвиқи сулҳу субот дар кишвар, ба ватан баргардондани гурезаҳо, мубориза зидди маводи муҳаддир ва дигар масъалаҳои дар он вақт барои ҷомеа муҳим истифода барад. Ҳанӯз аз соли 1992 дар саҳифаи ин рӯзнома “Изҳороти Раёсат ва Кумитаи иҷроияи Шӯроӣ намояндагони халқ, аз ҷониби раисон Шаҳбозов Ғарибшоҳ ва Шодавлатов Шодавлат ба Раиси Шӯроӣ Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон рафиқ Раҳмонов Эмомалӣ, ба Раиси Шӯроӣ Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон рафиқ Абдуллоҷонов А, ба Раиси Кумитаи амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон рафиқ Зухуров С. 3, ба Вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон рафиқ Салимов Ё дар саҳифаи аввали рӯзномаи “Бадахшон” № 59(9470) аз 18 декабри соли 1992 нашр гардид, ки дар он гуфта мешавад: “Вазъияти рӯзҳои охири шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои атрофи он тамоми бадахшониёнро ба изтироб оварда, Раёсат ва Кумитаи иҷроияи Шӯроӣ намояндагони халқи Бадахшонро водор намуд, ки ба шумо чунин изҳор намоем: Мо ҳукумати феълии Ҷумҳурии Тоҷикистонро пурра эътироф намуда, умедворем, ки аз рӯзҳои нахустини фаъолияташон ба мусибати халқи тоҷик хотима гузошта, баҳри ба эътидол овардани

вазъият ва таъмини амнияти тамоми шаҳрвандон новобаста ба мансубияти маҳал кафолат медиҳад. Имрӯз он чиз мусаллам аст, ки сарчашмаи тамоми бадбахтиҳои миллати тоҷик дар маҳалгарой буда, хавфи нобудшавии давлати тоҷикон беш аз пеш таҳдид мекунад ва ин набояд ягон фарди ҷумҳуриро бетараф гузорад ” [2, с.1]. Баъди ин изҳорот боз дар шумораи дигари рӯзномаи “Бадахшон” дар саҳифаи якум таҳти рақами 58 (9469) аз 11 декабри соли 1992 “Изҳороти Раёсат ва Кумитаи иҷроияи Шӯрои депутатҳои ҶМБ ба Шӯрои Олӣ ва Ҳукумати Тоҷикистон” нашр гардид, ки дар он гуфта мешавад: “Вазъияти имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар як сокини Бадахшонзаминро бетараф гузошта наметавонад. Мардуми Бадахшон иқдоми сулҳҷӯёнаи иҷлосияи шонздаҳуми Шӯрои Олиро ҷонибдорӣ намуда, ба он бо ҷашми умед нигарон буд ва боварӣ дошт, ки он ба ин ҷанги бемақсади бародаркушӣ хотима мебахшад, миллати азияткашидаи тоҷик аз вартаи нестӣ халос ёфта, ба ҳаёти озоишта қадам мезанад. Вале баъди додани ошӣ ошӣ дар шаҳри бостонии Хучанд, ким – кадом қувваи паси пардагӣ, ки манфиатдори бесарусомонӣ дар Тоҷикистони азизамон буд, оташи ҷангро аз нав аланга зад. Воқеаҳои рӯзҳои охир моро водор сохтанд, ки бо чунин мазмун ба Шумо изҳор намоем, то ки пеши роҳи ғочии миллии гирифта шавад. Имрӯз ҳар як мақоми давлатӣ, ҳар як фарди солимфикри ҷомеа бояд дар пешгирии ҷанги бародаркушию аз байнравии давлати тоҷикон саҳмгузор бошад. Мо ҳама вақт ҷонибдори сулҳу озоиштагӣ дар Ватани маҳбубамон – давлати тозабунёди Тоҷикистон будем ва ба ин иқдоми худ то ба охир содиқ мемонем” [3, с.1]. Дар ин изҳорот инчунин дар бораи паҳн гардидани ҳар гуна овозаҳо бардурӯғ ва ҳақиқат надоштани онҳо, афзудани теъдоди гурезагон, барқарор намудани роҳи мошингард ҳамчун ягона воситаи алоқа бо маркази ҷумҳурӣ, аз муҳосираи иқтисодӣ баровардани Бадахшон, кумаки башардӯстона ва ба эътидол овардани вазъият суҳан меравад. Дар саҳифаҳои рӯзномаи “Бадахшон” дар он замон, дар бораи аҳволи гурезаҳо ва ба ҷойҳои муқимӣ баргардондани онҳо мақолаҳои зиёд нашр гардиданд. Мақолаҳо бо номи “Ғами фирориёнро ки меҳӯрад?” (муаллифаш Сатригул Акимбекова, сокини ҷамоати деҳоти Вери ноҳияи Шугнон, рӯзномаи “Бадахшон” № 60(9471), 25 декабри соли 1992, саҳ 1), “Ситоди хайрхоҳон” (муаллифаш Н. Шохинбодов, мухбири рӯзнома, “Бадахшон” № 60(9471), 25 декабри соли 1992, саҳ 1), “Чӣ ҳол дорӣ, фирорӣ?” (мусоҳибаи Имомназари Ҳақназар, рӯзномаи “Бадахшон” №51(9462) аз 23 октябри соли 1992, саҳ 1), “Беженцы возвращаются” (мақолаи Хоҷамир Қурбонбеков, “Бадахшон” №36 (9606) аз 25 августи соли 1995, саҳ. 1) нашр гардида, барои дастгирӣ ва ба ҷои муқимӣ баргардонидани гурезагон маълумот медиҳанд. Хушбахтона 27 июни соли 1997 бо ташаббуси ҳукумати ҷумҳурӣ ва заҳматҳои шабонарӯзии Пешвои муаззами миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллии имзо гардид ва дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сулҳу субот барқарор шуд ва рӯзи 27 июн расман Рӯзи Ваҳдати миллии эълон гардид. Ба ифтихори ин санаи таърихӣ рӯзномаи “Бадахшон” маводҳои мухталифро дар жанрҳои гуногун нашр мекард ва дар рӯзнома рубрикаҳои “Ваҳдати миллии-дастоварди таърихӣ”, “Иншоотҳои ҷашнӣ”, “Афкор”, “Дар мавзӯи рӯз”, “Панди рӯзгор”, “Ифтихор аз Ваҳдат” ва ғайра қушода шуданд. Ҳар сол сол дар арафаи ҷашни Ваҳдати миллии шумораҳои махсус ва шумораҳои идонаи рӯзномаи “Бадахшон” нашр мегарданд, ки хабару мақолаҳои ҷолиб, шеърҳо, мусоҳибаву гузоришҳо, хроникаҳо ва дигар маводҳои хонданибобро дар бар мегирифтанд. Масалан рӯзномаи “Бадахшон”, ки 26 июни соли 2002 таҳти рақами 26 (9895) нашр гардидааст, аз ҷор саҳифа иборат буда, ба ҷашни Ваҳдати миллии бахшида шудааст ва дар саҳифаи аввал аз болои шиносномаи рӯзнома сухани Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон “Ваҳдат ва якдилии халқ бақои миллату давлати мост” [4, с.1] нашр шудааст: Ин шумора азбаски шумораи ҷашнӣ ба ҳисоб меравад, бо ранги сабз ҷоп шудааст ва он вақт ҳанӯз рӯзномаҳо бо технологияи рақамӣ нашр намегардиданд, аз ин сабаб дар ин рӯзнома сурат тамоман мавҷуд нест.

Дар саҳифаи якум номаи табрикоти раиси вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон Алимамад Ниёзмамадов ба ифтихори Рӯзи Ваҳдат ва як хабар бо номи “Ба шарафи чашн” (муаллиф надорад) ва як мақолаи ҳаҷман калон, ки давомаш дар саҳифаи дуюм аст бо номи “Мо барои васл кардан омадем” (муаллифаш М. Шаҳбозов – раиси шӯрои вилояти Ҳаракати Ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон дар ВМКБ, профессор) ҷой дода шудааст. Инчунин дар ин саҳифа очерки сафари муҳбири рӯзнома Раънои Мубориз бо номи “Мурғоб – ноҳияи Ваҳдатобод” нашр гардидааст, ки он ҳам ҳаҷман хеле калон буда, давомаш дар саҳифаи дуюм низ дарҷ шудааст. Дар саҳифаи дуюми ин шумора мусоҳиба бо номи “Ваҳдат ба мо чи дод?”, мавҷуд аст, ки дар оғозаш чунин навишта шудааст: “Дар арафаи чашнгирии панҷсолагии ба имзо расидани Созишномаи умумии истикрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон муҳбирмон бо сиёсатшинос, иштирокчи музокироти тоҷикон баҳри баргардонидани сулҳу ваҳдат ба Тоҷикистон Шамсиддин Орумбеков ҳамсӯҳбат гашт.” Номи муаллифи мусоҳиба навишта нашудааст. Дар саҳифаҳои дуюм ва сеюми ин рӯзнома, ки он бо формати калон, яъне А 2 нашр шудааст, хабару мақолаҳои дигар бахшида ба чашни Ваҳдати миллӣ ҷоп шудаанд: “Рушди мо дар ваҳдати воқеӣ аст”- муаллифаш М. Рӯзадоров устои Донишгоҳи давлатии шаҳри Хоруғ ба номи М. Назаршоев, “Пойдевори ваҳдат сулҳу салоҳ буд”- муаллифаш Гулподшо Хайлобеков, корманди шоистаи маданияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, “Ваҳдат шахди умедхост” муаллифаш Давлатёр Бекназаров – раиси шаҳри Хоруғ. Дар ин шумора дар саҳифаи сеюм шеърҳои шоир Акбар Абдулло дар васфи ватану ваҳдат нашр гардидаанд ва ин шумораи рӯзнома хеле ҷолибу пурмазмун мебошад. Дар шумораи дигари рӯзнома таҳти №40 (10415) аз 19 октябри соли 2012 дар саҳифаи якум хабари калонҳаҷм бо номи “Конференсияи Ҳаракати Ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон” дар саҳифаи якум нашр гардид, ки муаллифаш Шобаҳор Шохуморов мебошад. Дар ин хабар дар бораи баргузор гардидани ин ҷорабинӣ ва теъдоди ташкилотҳои ибтидоӣ, Шӯрои вилояти Ҳаракати Ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон, ҳамкорӣ бо мақомоти маҳаллии Ҳокимияти давлатӣ ва ҳизбҳои дигар, ҳаёати комиссия ва қабул гардидани муроҷиатнома маълумот дода шудааст. Дар саҳифаи дуюми ин шумора “Муроҷиатномаи иштирокдорони конференсияи ҷоруми Ҳаракати Ваҳдати миллӣ ва Эҳёи Тоҷикистон дар ВМКБ ба мардуми шарифи Бадахшон” нашр шудааст. Дар он дар бораи аҳамияти таърихӣ Ҳаракати Ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон ва ҳадафҳои он дар таъмину таҳким сулҳу ваҳдат, пойдевори ҷовидонаи пояҳои давлату давлатдорӣ, ба таври васеъ густурда намудани арзишҳои ҷомеаи демократӣ, баланд бардоштани арзишҳои волеи миллӣ, худшиносӣ, дар асоси он баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардум ва таъмини волеияти қонун суҳан меравад. Дар муроҷиатнома омадааст, ки давраи нави таърихи Тоҷикистон барои созандагӣ бунёдкорӣ, эҳёгарӣ, болоравии шуури миллӣ ва худшиносии миллӣ, бузургдошти шахсиятҳои таърихӣ ва илмию фарҳангӣ, баланд бардоштани мақоми забони давлатии тоҷикӣ, тибқи қонуну қоидаҳои давлати ҳуқуқбунёд ва демократӣ шароити мусоид фароҳам оварда, зӯрвариро ҳамчун воситаи расидан ба мақсад маҳкум карда, сиёсати сулҳу салоҳ ва Ваҳдати миллиро пеш гирифт.

Дар охири муроҷиатнома омадааст: “Аминем, ки зерӣ парчами Ваҳдат, сиёсати хирадмандона ва дурандешонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон садоқатмандона меҳнат мекунем ва Тоҷикистони ҳудро дар ояндаи наздик ба яке аз давлатҳои аҳолиаш зиндагии хуррамона доштаи олам табдил медиҳем” [5, с.1].

Масалан дар моҳи июни соли 2010, ки он вақт вазифаи сармуҳарририи ин рӯзномаро узви иттифоқи журналистони Тоҷикистон Ҷонибеки Қозибек ба ӯҳда дошт, ба хоҳири чашни Ваҳдати миллӣ ду шумораро, яке бо теъдоди 12 саҳифа ва дигаре 8 саҳифагӣ нашр намуд, ки яке наشري махсус буда, дар қоғазӣ аълосифат дар

чопхонаи “Шарқи Озод” ранга нашр гардидааст. Дар ин шуморае, ки дар шаҳри Душанбе бо сифати баланд нашр гардид ва ҳамчун наشري махсус аст, дар саҳифаи якум акси Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо формати калон ҷой дода шудааст ва дар зери ин акс ду хат шеър оварда шудааст:

Як нафас имони ман бе Тоҷикистон нест, нест,

Дар тани ман чони ман бе Тоҷикистон нест, нест.

Дар паҳлуи ин акс сафаарҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ВМКБ аз соли 1993 то соли 2008 ҷой дода шудааст. Ин шумора аз 12 саҳифа иборат буда, хабару мақолаҳои ҷолибро дар бар мегирад. Саҳифаи даҳуми ин шумора шеърҳои “Ваҳдат ниғини мост”-и Шоири халқии Тоҷикистон Ширин Бунёд, “Нури Ваҳдат”-шеъри Шоири халқии Тоҷикистон Лаълҷубаи Мирзоҳасан, “Пайки Ваҳдат”-и шоира Рудобаи Мукаррам, “Шукри Ваҳдат”-и шоир Алидоди Ҷароғабдол, “Ваҳдат”-и шоир Саъдоншоҳи Ҷанобалишӯ чоп шудаанд. Ҳар як саҳифа аз боло бо шеър дар васфи Ваҳдати миллий оғоз мешавад ва тарзи ороиш ва ҷойгиршавии аксҳо хеле диққатҷалбкунанда мебошад.

Дар зарфи бисту ҳашт соли Ваҳдати миллий, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳаввулотӣ зиёдеро аз сар гузаронидааст, матбуоти кишвар, бахусус рӯзномаи вилоятӣ “Бадахшон” ҳамеша ва пеш аз ҳама баҳри он кӯшидаанд, ки тавассути каломӣ ҷопӣ моҳияту аҳамияти иттиҳоду ваҳдатро ба мардуми кишвар фаҳмонанд, ҳувияти миллий ва ифтихори ватандорӣ шаҳрвандонро густариш дода, симои Тоҷикистони соҳибистиклол, таърих, фарҳангу тамаддуни беш аз панҷазорсола, имкониятҳои сулҳу субот, ваҳдати миллий, захираҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маънавиро баҳри бунёди ҷомеаи демокративу ҳуқуқбунёд ва дунявиро тавассути воситаҳои ахбори омма муаррифӣ кунанд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Қурбонов Н.Б., Қурбонов Г.Б. Нақши технологияи иттилоотӣ дар таҳкими густариши Ваҳдати миллий//Ваҳдат-ҷавҳари ҳастии миллат ва омили рушди устувори кишвар. Душанбе: Дониш.-2016, с.162, 386 саҳ.

2. Рӯзномаи “Бадахшон” № 59 (9470), 18 декабри соли 1992, саҳ. 1.

3. Рӯзномаи “Бадахшон” № 58 (9469), 11 декабри соли 1992, саҳ. 1.

4. Рӯзномаи “Бадахшон”, № 26 (9895), 26 июни соли 2002, саҳ. 1.

5. Рӯзномаи “Бадахшон” № 40 (10415), 19 октябри соли 2012, саҳ. 1

6. Рӯзномаи “Бадахшон” (наشري махсус), июни соли 2010.

7. Усмонов И, Давронов.Таърихи журналистикаи тоҷик. Душанбе: Азия принт.- 2008, с.244-245, 280 саҳ.

НАҚШИ РҶЗНОМАИ ВИЛОЯТИИ «БАДАХШОН» ДАР ТАРҒИБИ СУЛҲУ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ АННОТАТСИЯ

Дар ин мақола муаллиф мавзӯи инъикоси сулҳу ваҳдат ва ризоияти миллии халқи тоҷик дар рӯзномаи «Бадахшон» - ро мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор додааст. Ин мақола бо истифода аз намунаи рӯзномаҳои “Бадахшон”, ки дар як давраи хеле мушкул барои кишвар, яъне аз солҳои 1992 то 2012 нашр шудаанд, таълиф гардидааст. Аз таҳлили ин саҳифаҳои ин рӯзнома бармеояд, ки рӯзноманигорон дар як давраи хеле душвор тавонистанд бо қалами худ баҳри ҳифзи сулҳу сулҳу субот ва оромӣ яқпорчагии кишвар мубориза бурда, бо истифода аз

маҳорати худ дар жанрҳои гуногун маводҳоро дар рӯзнома нашр намоянд ва хонандаро ба иттиҳоди сарчамӣ ва якпорчагии кишвар диҳанд.

Калидвожа: «Бадахшон», Вахдат, рӯзнома, ҷумҳурӣ, Тоҷикистон, Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, гуреза, сулҳу субот, якпорчагӣ, вазъият

Маълумот дар бораи муаллиф: Донаёрова Сабоҳат Замирбековна, саромӯзгори кафедраи адабиёт ва рӯзноманигории Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи М. Назаршоев. Тел.: (+992) 93-585-40-01; e-mail: sabohatdon@mail.ru

РОЛЬ ОБЛАСТНОЙ ГАЗЕТЫ «БАДАХШОН» В ПРОПАГАНДЕ МИРА И НАЦИОНАЛЬНОГО ЕДИНСТВА АННОТАЦИЯ

В данной статье автор анализирует и рассматривает тему освещения мира, единства и национального согласия таджикского народа в газете «Бадахшон». Статья основана на материалах номеров газеты «Бадахшон», издававшихся в крайне сложный для страны период — с 1992 по 2012 год.

Анализ этих страниц газеты показывает, что журналисты, несмотря на трудные времена, смогли своим пером бороться за сохранение мира, стабильности и целостности страны. Используя профессиональное мастерство в различных жанрах, они публиковали материалы, призывая читателей к сплочённости, единству и сохранению территориальной целостности государства.

Ключевые слова: Бадахшан, единство, газета, республика, Таджикистан, Горно-Бадахшанская автономная область, беженцы, мир и стабильность, целостность, ситуация.

Сведения об авторе: Донаёрова Сабоҳат Замирбековна, старший преподаватель кафедры литературы и журналистики Хорогского государственного университета им. М. Назаршоева. Тел.: (+992) 93-585-40-01, e-mail: sabohatdon@mail.ru

THE ROLE OF THE REGIONAL NEWSPAPER «BADAKHSHON» IN PROMOTING PEACE AND NATIONAL UNITY ANNOTATION

In this article, the author analyzes and examines how peace, unity, and national reconciliation among the Tajik people are covered in the newspaper Badakhshon. The article is based on materials from issues of Badakhshon published during a particularly difficult period for the country—from 1992 to 2012.

An analysis of these newspaper pages shows that journalists, despite challenging circumstances, used their writing to advocate for the preservation of peace, stability, and the territorial integrity of the country. Employing their professional skills across various genres, they published articles encouraging readers to unite, maintain solidarity, and uphold the nation's territorial integrity.

Keywords: Badakhshon, unity, newspaper, republic, Tajikistan, Gorno-Badakhshan Autonomous Region, refugees, peace and stability, integrity, situation.

Author Information: Sabohat Zamirbekovna Donayorova, Senior Lecturer at the Department of Literature and Journalism, Khorog State University named after M. Nazarshoev. Tel: (+992)93-585-40-01, e-mail: sabohatdon@mail.ru

НАҚШ ВА МАҚОМИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММА ДАР РУШДИ ҚОМЕАИ ДЕМОКРАТӢ

Қаландаров Ғ.Ш.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давоми солҳои соҳибистиклолии давлатӣ чун давлати озоду мустақил таҳти сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар тамоми самту соҳаҳо ба дастовардҳои назаррас ноил гардид. Пешвои миллат, дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намуданд, ки «Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ дар бахшҳои гуногуни қомеа ва ташаккули ҳукумати электронӣ дар заминаи он аз муҳимтарин масъалаҳои замони муосир ба шумор меравад» [6].

Дар шароити ҷаҳонишавӣ нақши воситаҳои ахбори омма дар ҳаёти қомеаи муосир рӯз аз рӯз афзуда, ба ташаккули афкори қомеа таъсири бештар мерасонад ва аҳамияти хоса пайдо мекунад. Ҳамагуна қомеаи демократӣ дар тамоми давраи замон ба воситаҳои ахбори омма ва фаъолияти пурсамари онҳо ниёзи бештар доранд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пайваста ба фаъолияти матбуот ва воситаҳои дигари ахбори омма таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда, зимни яке аз суханронӣҳо баён доштанд, ки «нақши воситаҳои ахбори омма дар ҳаёти қомеаи муосир хеле бузург буда, он ба ташаккули афкори қомеа таъсири муқаддир ва муассир мерасонад». Дар ҳақиқат, воситаҳои ахбори омма ифодагари авзои қомеа буда, ба шаҳрвандон имкон фароҳам меорад, ки ҷараёнҳои ҳаёти башарро дарк ва манфиатҳои миллиро дар равиши талошҳои геопотолитикӣ эҳсос ва ҳимоят намоянд. Зеро арҷгузориба арзишҳои олии кишвар аз масъалаҳои муҳими қомеа махсус меёбад. Тавре Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон изҳор доштанд: «Дар замири ҳар як фарди қомеа тарбия кардан ва таҳкиму тақвият бахшидани ҳисси баланди ватандӯстиву ватандорӣ, ҳештаншиниву худшиниву миллӣ, эҳтиром ба арзишҳои маънавӣ ва муқаддасоти миллӣ яке аз омилҳои муҳими пойдории давлати соҳибистиклол мебошад».

Давоми бештар аз 1 аср аст, ки манфиатҳои миллӣ аз рухҳои асосии тарғибу ташвиқ дар ВАО ба ҳисоб рафта, рӯзноманигорони тоҷик асолати касбии худро дар назди Ватан, миллат ва халқ иҷро мекарданду мекунад. Ин нуқтаро Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар ҷорабиние, ки ба муносибати 100- солагии рӯзи матбуоти тоҷик баргузор гардида буд, чунин таъкид доштанд: «Имрӯз матбуоти тоҷик ба манфиатҳои миллӣ наздик шудааст ...» [9].

Матбуот дар ҳама давраи замон бозгӯии набзи қомеа буда, агар ба таърихи наҷандон дури матбуот нигоҳ кунем, аз оғоз барои ба вучуд омадани нахустин рӯзномаи тоҷикӣ фарзандони равшанзамиру маърифатпарвари миллат, ки ба фаъолияти муассири ҷамъиятиву сиёсӣ ва фарҳангии худ дар он замон эътибори баланд доштанд, ҷӣ хизматҳои шоистаеро ба сомон расониданд [7, 41]. Тавре устод Садриддин Айний ибраз доштааст: «Бухорои Шариф» дар тоҷикистони таърих ҷароғе буд, ки мардумро бо рӯшноияш ба роҳи саводу маърифат ва оғахӣ худшиниву бурд». Ҳамчунин, рӯзномаи маъкур барои вориди майдони матбуот шудану фаъолият намудани наҷрияҳои баъдии тоҷикии «Шӯлаи инқилоб», «Овози тоҷик» ва дигр рӯзномаву маҷаллаҳо замина гузошт.

Дар бораи таърихи журналистикаи тоҷик сухан ронда, «усулан онро метавон ба 3 давраи шартӣ: то шӯравӣ, шӯравӣ ва замони истиқлол ҷудо кард. Ҳарчанд дар ду давраи аввал низ барои таъсису ташаккули журналистикаи тоҷик корҳои мондагоре

сурат гирифтаанд, аммо бо шарофати истиклолияти комили сиёсии Ватани азизамон барои рушди журналистикаи тоҷик заминаҳо ва омилҳои нав ба вучуд омаданд.

Дар ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёд матбуот аз воситаҳои таъсиррасон ба афкори умум буда, нақши он дар раванди демократикунонӣ ва ташаккули афкори ҷомеа хеле муҳим арзёбӣ мешавад. Таҷрибаи Тоҷикистони соҳибистиклол нишон медиҳад, ки рӯзномаву маҷаллаҳо ҳамчун воситаҳои асосии таъсиррасон ба афкори ҷомеа метавонанд ба ҳалли мушкилоти мавҷуда ғайрарасона мусоидат намоянд [7, с. 58]

Яке аз ин соҳаҳо воситаҳои ахбори омма мебошанд, ки рушди он ба ҳайси ниҳоди иҷтимоӣ барои ҳар давлати ҷаҳони муосир хеле муҳим арзёбӣ мешавад. Бояд гуфт, ки нақши ВАО аз давраи пайдоишу шаклгирии он дар ҳаёти ҷомеа, махсусан ташаккул додани афкори ҷамъиятӣ хеле бузург будааст. Ҳамзамон мавриди таъкид аст, ки ин нақш дар охири даҳсолаи қарни XX ва аввали асри XXI бо пайдоиши шабакаи ҷаҳонии Интернет ва ташаккули ҷомеаи иттилоотӣ боз ҳам муҳимтар гардид.

ВАО дар Тоҷикистон дар замони сохти пешин пайдо ва ташаккул ёфт, аммо он то давраи касби истиклоли давлатӣ зертобеи фазои иттилоотии ҳамон давра буд.

Фазои мустақили иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳз бо ибтикороти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ташаккул ёфт. Гузашта аз ин, маҳз дар замони соҳибистиклолӣ давлати мо дорои низоми ягонаи ВАО гардида, марҳала ба марҳала рушду инкишоф ёфта истодааст.

Асоси муътамади рушди ВАО-ро дар ҷумҳурии мо, қабл аз ҳама, қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон гузошт. Қисми якуми моддаи 30-юми Конститутсияи мамлакат чунин муайян менамояд: «Ба ҳар кас озодии сухан, нашр, ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахбор қайсат дода мешавад»[1]. Қайсате, ки Конститутсияи мамлакат ба шаҳрвандон додааст, сабаби он гардид, ки дар мамлакати озоду мустақили мо фарҳанги чандандешӣ густариш ёбад.

Дар баробари ин, дар қисми дуюми ҳамин модда таъкид мегардад: «Таблиғот ва ташвиқоте, ки бадбинӣ ва хусумати иҷтимоӣ, наҷодӣ, миллӣ, динӣ ва забониро бармеангезанд, манъ аст». Яъне, дар раифи озодии сухану чандандешӣ шаҳрвандони мамлакат, махсусан рӯзноманигорон бояд дар назди ҷомеа масъулияти бузург дошта бошанд ва ба хусумату бадбинӣ роҳ надиҳанд.

Қонуни асосии Тоҷикистон заминаи устуворе муҳайё сохт, ки дар мамлакат дар соҳаи ВАО қонунҳои алоҳида қабул гардида, ғайроти наву самтҳои гуногуни онро ба танзим дароваранд, аз ҷумла, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи телевизион ва радиотелевизион» (1996), «Дар бораи иттилоот» (2001), «Дар бораи реклама» (2003), «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот» (2008), «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар ВАО» (2013) ва амсоли ин.

Дар ин раиф, амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкил ва баргузор кардани нишастҳои матбуотӣ» (№АП-1677, аз 04.03.2005) ва Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи воқуниши шахсони мансабдор ба маводҳои танқидӣ ва таҳлили воситаҳои ахбори омма» (№ 622, аз 07.02.2009) ба густариши чандандешӣ мусоидат намуда, мақоми ВАО-ро дар ҳалли саривақтии масъалаҳои барои ҷомеа муҳим боз ҳам боло бурданд. Яке аз муҳимтарин нишонаҳои рушди ҷомеаи иттилоотӣ, ки на танҳо ба таъсири дучандони ВАО ба ташаккули афкори омма мусоидат намуд, балки ба тағйирпазирии он оварда расонид, пайдоиш ва густариши шабакаи умумиҷаҳонии Интернет мебошад. Дар ин хусус Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барҳақ иброз менамоянд: «Мо дар замоне ҳаёт ба сар мебарем, ки воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла шабакаи ҷаҳонии интернет дар ташаккулу танзими афкори ҷомеа

нақши муҳим мебозанд. Яъне дар замони муосир касе, ки иттилоотро идора карда метавонад, имкон дорад дар идоракунии афкори ҷомеа низ муваффақ бошад».

Дар ҳақиқат имрӯз нақши Интернет дар иттилоърасонии сареъ хеле бузург аст, аз ин лиҳоз чунонки иброн намудем, дар ин замина навъҳои дигари расонаҳо низ шакли фаъолияти худро тағйир додаанд. Аз ин рӯ, ба таври фаъол платформаи Интернетро мавриди истифода қарор медиҳанд, то ин ки иттилооти заруриро сари вақт ба аҳли ҷомеа манзур созанд ва дар мавриди ин ё он мушкilot ба афкори ҷомеа таъсир расонанд.

Ин аст, ки матбуот, телевизион ва радиои ватанӣ дар баробари паҳши анъанавӣ, инчунин ба василаи сомонаҳои худ дар Интернет ба хонандагону шунавандагону бинандагон дастрас мебошанд.

Расонаҳои муосир, аз ҷумла шабакаи ҷаҳонии Интернет дар баробари иттилооти муҳиму зарурӣ, инчунин, мутаассифона, маводи гуногуни носолихро низ паҳш менамоянд, ки ба ахлоқи насли наврасу ҷавон, ки ҳанӯз шуури онҳо пурра шакл нагирифтааст, таъсири манфӣ мерасонад.

Ин омилро ба назар гирифта, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид месозанд: «Дар замони пурталотуми ибтидои асри XXI робитаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва иттилоотиву фарҳангии Тоҷикистон бо кишварҳои гуногуни олам рӯз то рӯз вусъат меёбад. Дар чунин шароит ва дар замоне, ки таблиғи аъмоли зишт ва ба фарҳанги миллии мо бегона аз тариқи воситаҳои иттилоотии ҷаҳонӣ ва барномаҳои телевизионии хориҷӣ афзоиш ёфтааст, мо бояд тарбияи ахлоқиро дар навбати аввал гузорем».

Ин суҳанони пурҳикмати Роҳбари давлат бояд сармашқи кори на танҳо рӯзноманигорону аҳли эҷод, балки кулли шаҳрвандони мамлакат бошанд. Ҷаҳонишавӣ, ки ба раҳна намудани фазои иттилоотии давлатҳо оварда расонидааст, масъалаҳои тарбияи ахлоқӣ, ҳифзи арзишҳои миллий ва ҳофизаи таърихӣ, ташаккули худшиносии миллий, тарбияи ватандӯстии шаҳрвандон ва талқини ифтихороти ватандориро ба мадди аввал баровардааст. Бояд ҳамеша дар хотир дошт, ки дар ин замони пургуёну пуртахдид ҳар миллат, аз ҷумла миллати бостониву сарбаланди тоҷикро маҳз ахлоқи ҳамида ва арзишҳои волои аз ниёгонамон бамеросмонда метавонанд ҳифз намоянд, ки аз таърих, фарҳанг, адабиёт ва дар маҷмӯъ тамаддуни ҳазорсолаи мо сарчашма мегиранд.

Дар ин маврид нақшу ҷойгоҳи рӯзноманигорон, ки ВАО-ро бо маводи хеш пур менамоянд, хеле муҳим аст. Ин муҳимият, қабл аз ҳама, дар он ифода меёбад, ки рӯзноманигор бояд ба арзишҳои миллий садоқат дошта, манфиатҳои Ватани соҳибистиклоли худро ҳимоя намояд, яъне шахсияти баркамол бошад. Вай дар тарбияи ахлоқӣ сахмгузор буда, чунонки дар «Меъёрҳои ахлоқии фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон» омадааст, «ҳангоми инъикоси ҳама гуна мавзӯ бояд назокатҳои ахлоқӣ миллиро пос дорад. Ба интишори иттилоот ва маълумоте, ки бадахлоқиро таблиғ мекунанд ва ахлоқи миллиро коста мегардонанд, роҳ надихад».

Сиёсатшиносони бритониёӣ Колин Спаркс ва Раймонд Уилямс нақши расонаҳоро дар раванди сиёсӣ муайян карда, таъкид мекунанд, ки: “системаи ВАО метавонад тичоратӣ, авторитарӣ, патерналистӣ ва демократӣ бошад” [4, с. 52].

Аз ин рӯ, дар донишгоҳу донишқадаҳое, ки барои ВАО-и мамлакат кадрҳои рӯзноманигорӣ омода менамоянд, махсусан муассисаҳои таҳсилоти олиӣ касбӣ, ки мақоми байнидавлатӣ дошта, раванди таҳсил дар асоси стандарту барномаҳои таълимии муштарак ҷараён мегирад, ба масъалаҳои тарбияи ахлоқӣ ва арҷгузориҳои онҳо ба таъриху адабиёту фарҳанги миллий бояд таваҷҷуҳи аввалиндараҷа зоҳир шавад.

Дар замони имрӯза вазъе ба миён омадааст, ки на танҳо давлатҳои алоҳида бояд фазои иттилоотии хешро ҳимоя намоянд, балки кишварҳои як минтақа низ сарчамбона оид ба ин масъалаи муҳим сиёсати ягонаи худро матраҳ сохта, ба

тахрифи инъикоси воқеаҳо, ки аз ҷониби расонаҳои хориҷӣ амалӣ мешаванд, сари вақт посухи муътамад диҳанд.

Бо назардошти ин масъалаи барои ҳифзи фазои иттилоотии мамлакатҳои Осиёи Марказӣ бениҳоят муҳим Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанронии худ дар Воҳӯрии панҷуми машваратии сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ аз 14 сентябри соли 2023 пешниҳод намуданд, ки «Ассотсиатсияи воситаҳои ахбори оммаи давлатҳои Осиёи Марказӣ» таъсис дода шавад. Ин пешниҳоди саривақтии ҳудро Пешвои муаззами миллат чунин тавзеҳ доданд: «Солҳои охир афзоиши сареи таваҷҷуҳи расонаҳои хабариро ба Осиёи Марказӣ мушоҳида менамоем. Фазои ВАО аз маълумоти гуногун, баъзан муҳолиф ва таҳрифшуда дар бораи вазъи минтақа пур шудааст. Зарур аст, то барои ташаккули фазои иттилоотии дӯстии воқеӣ ва ҳамкорӣ дар минтақа, ки на ба тахмину фарзия, балки ба далелҳои ҳақиқӣ асос ёфта бошад, тадбирҳои амалӣ андешида шаванд».

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (2016)
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи телевизион ва радиошунавонӣ» (1996).
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотӣ» (2001).
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама» (2003).
5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот» (2008).
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар ВАО» (2013).
7. Очеркҳо аз таърихи матбуоти тоҷик : Азимов А. Дастури таълимӣ-Душанбе 1998. - 91 с
8. Нуралиев А . Таърихи журналистикаи хориҷӣ . Воситаи таълимӣ – Душанбе , 2011 -244 с.
9. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Манбаи электронӣ.
10. Williams R. Communications. –L., 1982. – P.92.

НАҚШ ВА МАҚОМИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММА ДАР РУШДИ ҶОМЕАИ ДЕМОКРАТӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур шароити ҷаҳонишавӣ, нақши воситаҳои ахбори омма дар ҳаёти ҷомеаи муосир рӯз аз рӯз афзудаистодан, ба ташаккули афкори ҷомеа таъсири бештар ва аҳамияти хоса пайдо васоити ахборӣ омма мебошад. Ҳамагуна ҷомеаи демократӣ дар тамоми давраи замони ба воситаҳои ахбори омма ва фаъолияти пурсамари онҳо ниёзи бештар доранд. Яке аз муҳимтарин нишонаҳои рушди ҷомеаи иттилоотӣ, ки на танҳо ба таъсири дучандони ВАО ба ташаккули афкори омма мусоидат намуд, балки ба тағйирпазирии он оварда расонид, пайдоиш ва густариши шабакаи умумиҷаҳонии Интернет мебошад. Дар ин хусус Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барҳақ иброз менамоянд: «Мо дар замоне ҳаёт ба сар мебарем, ки воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла шабакаи ҷаҳонии интернет дар ташаккули танзими афкори ҷомеа нақши муҳим мебозанд. Яъне дар замони муосир касе, ки иттилоотро идора карда метавонад, имкон дорад дар идоракунии афкори ҷомеа низ муваффақ бошад».

Калидвожа: ВАО, ҷомеа, демократӣ, ҷаҳонишавӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттилоот, қонун.

Маълумот дар бораи муаллиф: Каландаров Голибҷон Шодиевич – омӯзгори кафедраи таърихи умумии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав», Ҷумҳурии Тоҷикистон. **Суроға :** Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735140, вилояти Хатлон, ш. Бохтар, кӯч. Айни, 67, тел.: 919-46-96-46; 5555-68-516.

РОЛЬ И СТАТУС СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В РАЗВИТИИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается вопрос о том, что в условиях глобализации роль средств массовой информации в жизни современного общества с каждым днем возрастает, а средства массовой информации приобретают все большее влияние и особую значимость в формировании общественного мнения. Любое демократическое общество постоянно испытывает большую потребность в средствах массовой информации и их эффективном функционировании. Одним из важнейших признаков развития информационного общества, которое не только способствовало двойственному влиянию СМИ на формирование общественного мнения, но и обусловило его гибкость, является возникновение и расширение Всемирной паутины. В этой связи Президент Республики Таджикистан, Лидер нации Эмомали Рахмон справедливо отмечает: «Мы живем в такое время, когда средства массовой информации, в том числе Всемирная паутина, играют важную роль в формировании и регулировании общественного мнения. «То есть в наше время любой, кто может контролировать информацию, может также успешно контролировать общественное мнение».

Ключевые слова: СМИ, общество, демократия, глобализация, Республика Таджикистан, информация, право.

Сведения об авторе: Каландаров Голибҷон Шодиевич - преподаватель кафедры всеобщей истории государственного образовательного учреждения «Бохтарский государственный университет имени Насири Хусрава», Республика Таджикистан. Адрес: Республика Таджикистан, 735140, Хатлонская область, г. Бохтар, ул. Айни, 67, телефон: 919-46-96-46; 5555-68-516.

THE ROLE AND STATUS OF MASS MEDIA IN THE DEVELOPMENT OF A DEMOCRATIC SOCIETY ABSTRACT

In this article, the role of mass media in the life of modern society is increasing day by day, the mass media have a greater influence on the formation of public opinion and have acquired special importance. Any democratic society at all times has a greater need for mass media and their effective activity. One of the most important signs of the development of the information society, which not only contributed to the double influence of the media on the formation of public opinion, but also led to its flexibility, is the emergence and expansion of the World Wide Web. In this regard, the President of the Republic of Tajikistan, the Leader of the Nation, Emomali Rahmon, rightly states: "We live in a time when mass media, including the World Wide Web, play an important role in the formation and regulation of public opinion. That is, in modern times, anyone who can manage information has the opportunity to be successful in managing public opinion."

Keywords: society, democracy, globalization, Republic of Tajikistan, information, law.

Information about the author: Qalandarov Golibjon Shodieovich - teacher of the department of general history of the state educational institution "Bokhtar State University named after Nasiri Khusrav", Republic of Tajikistan. Address: Republic of Tajikistan, 735140, Khatlon region, sh. Bokhtar, str. Aini, 67, phone: 919-46-96-46; 5555-68-516.

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОСВЕЩЕНИЯ ПРОБЛЕМ ПАТРИОТИЗМА В ТАДЖИКСКОЙ ПРЕССЕ

Мусовирова Ф.В.

**Бохтартского государственного университета имени Носира Хусрава
(Таджикистан)**

Освещение и пропаганда идей патриотизма и национального самосознания (национальной идентичности) была одной из основных и привлекаемых тем средств массовой информации, прежде всего периодической печати. Другие виды СМИ эту функцию начали выполнять в XX веке, перенимая опыт периодической печати, так как со времен своего появления газеты и журналы всегда способствовали национальному пробуждению широких масс, их мобилизации к активным действиям во имя защиты родины и нации.

Первые газеты в этом регионе появились после присоединения Средней Азии к Российской империи. Царская администрация Туркестанского генерал-губернаторства учредила газеты “Туркестанские ведомости” (на русском языке) и “Туркистон вилоятининг газети” (на узбекском языке). По этому поводу академик В.В. Бартольд пишет: “Когда, около того же времени (имеется ввиду 1871 год – Ф.М.), было признано необходимым издавать при официальных “Туркестанских ведомостях” приложения на местных языках, к этим первоначально был причислен и таджикский, наряду с “чагатайским” (т.е. узбекским – Ф.М.) и киргизским” [5, с. 1020].

Как мы знаем из последующей истории того периода таджикская версия официальной “Туркестанской ведомости” так и не была создана и царская власть была лишена возможности обращаться с таджиками непосредственно на их языке. Вместе с тем таджики также не могли узнать о внешней и внутренней политике Российской империи на своем родном языке. Исходя из этого можно сказать, что между царскими властями края и местным таджикским населением Туркестана и Бухары существовал определенный информационный вакуум, которое привело к воздействию периодической печати других восточных стран.

В последней четверти 19 – начале 20 веков этот информационный вакуум начала заполнять не только тюрко-татарская общемусульманская пресса, но и выходившие в свет газеты и журналы на персидско-таджикском языке. Содержание этой прессы было более близким взглядам и духовным потребностям местных читателей, нежели официальной периодической печати царской администрации.

Общемусульманская печать стала еще более активнее распространяться во время первой русской революции 1905-1907 гг. и в последующие годы. Именно в этот период передовая интеллигенция региона начала учреждать собственную прессу, основной целью которой была пробуждение народных масс во имя прогресса и процветания всей Центральной Азии.

Первая национальная газета на таджикском языке появилась – 11 марта 1912 года под названием “Бухорой шариф” (“Священная Бухара”). Редактором газеты был Мирзо Джалол Юсуфзаде. “Бухорой шариф” был первой и последней газетой джадидского направления выходивший на свет на таджикском языке до января 1913 года. В последующие годы и вплоть до Октябрьской революции на территории Бухарского эмирата и Туркестанского генерал-губернаторства других сугубо

таджикских газет и журналов так и не появилось. Печатавшиеся в Самарканде журнал “Оина” и газета “Самарканд” учредителями, которых был известный джадид Махмудходжа Бехбуди являлись двуязычными.

Несмотря на то что, что “Бухорой шариф” был закрыт после 153 номера, оставил неизгладимый след не только в истории таджикской журналистики, но и в зарождении таджикского национального самосознания. Закономерным было и то, что первая таджикская газета была учреждена и вышла в свет именно в Бухаре – тысячелетнем центре таджикско-персидской цивилизации.

Уже сам факт создания газеты в Бухаре оказал положительное воздействие на подъем национального самосознания жителей эмирата. Во-первых зародилась таджикская журналистика и печатная публицистика. Во-вторых в газете печатались многие передовые люди того времени, как Мирзо Джалол Юсуфзаде, Абдурауф Фитрат, Махмудходжа Бехбуди, Саидризо Ализода и другие, но первым таджикским журналистом по мнению А. Набави можно назвать известного джадида Мирзо Сироджа Хакима [5, с. 182].

Во всех публикациях газеты в той или иной мере можно наблюдать патриотические идеи. Эти идеи наиболее выпукло обсуждались в статьях Мирзо Сироджа Хакима и Мирзо Джалола Юсуфзаде, как личностей с широким миропониманием, знакомых с передовой российской и европейской культурой.

Например, Мирзо Джалол Юсуфзаде в статье “Задачи” (“Вазоиф”) достижение расцвета отечества и нации определяет таким образом: «Благоденствие родины и нации возможно через национальное и отечественное развитие. Нам мусульманам и всем жителям благородной Бухары необходимо обеспечить благоденствие нации и отечества через внедрения образования других народов» [5, с. 182].

Следует заметить, что вокруг редакции первой таджикской газеты собрались самые передовые интеллектуальные силы того времени. Газета за короткий срок сумела стать настоящей национальной трибуной таджикского народа и сделала очень многое в деле пробуждения народа. Публикации газеты способствовали зарождению идей таджикского национального самосознания и национального пробуждения, а потому навели страх у эмира, его чиновников и царских властей. Исходя из этого, ими было принято решение о закрытии газеты в январе 1913 года.

Таким образом, газета прекратила свое существование после 153 номера. Эти 153 номера сыграли большую роль в истории таджикского народа: во-первых, газета заложила основы таджикской журналистики и публицистики; во-вторых газета заложила фундамент идей таджикской национальной идентичности.

Вместе с тем, закрытие газеты имело негативное воздействие на развитие таджикского национального самосознания, так как не было печатной трибуны по поиску основ и положений подобной идеи. Это привело к тому что, накануне и после бухарской революции таджикская интеллигенция оказалась неготовой к идейной борьбе со своими соперниками.

Освещение вопросов национального самосознания с новой силой возродилось на страницах первого таджикского советского журнала “Шуълаи инкилоб” (с 10 апреля 1919 года по 8 декабря 1921 года). Главным редактором журнала был известный журналист Саидризо Ализода (1887-1945), у которого был за плечами большой журналистский опыт работы в журнале “Оина”. “В отсутствии М. Бехбуди из-за его поездок в зарубежные страны, обязанности редактора журнала временно исполнял С. Ализода” [6, с. 24-25].

Главным лейтмотивом публикаций данного журнала, особенно статей самых активных авторов – Садриддина Айни и Саидризо Ализода – был призыв к национальному самосознанию персоязычного населения региона, а также защита их национальных интересов.

Эти идеи освещены в таких статьях Садриддина Айни, как “Пламя революции”, “Пробуждение мысли”, “Что дала нам Советская власть”, “Восточный

вопрос”, “Советская власть Туркестана и восточные вопросы”, “Помогите красным солдатам”, “Да здравствует революция”, “В саду Шохи Зинда”, “Пришло время пера”, “Пришло время благоустройства”, “Вопросы просвещения и книги”, “На пути к ликвидации безграмотности” и т.п.

К примеру в статье “Танвири афкор” (“Просветительская деятельность”) С. Айни через призму критики о несознательности таджиков (персов) призывает их к чтению прессы и поддержать единственное в то время периодическое издание на родном языке – журнал «Шуълаи инкилоб» [1, с. 105].

Идеи национального самосознания мы отчетливо наблюдаем, также в таких статьях редактора журнала С. Ализода, как “Туркестан – наша родина”, “По поводу закрытия благотворительного общества Богишамола”, “Одна достойная инициатива Богишамолского комитета”, “Общество знания персов”, “Призыв к персидской нации”, “Иранцы Богишамола”, “Пресидский отдел при комитете по национальным делам”, “Одно корыстное покушение на наш журнал”, “От редакции” и т.д.

В статье “Одно корыстное покушение на наш журнал” С. Ализода подверг резкой критике националистические группы, которые были против существования таджикской прессы в Средней Азии и поэтому все делали для того, чтобы закрыть единственное периодическое издание на таджикском языке [4-26-27].

После закрытия журнала “Шуълаи инкилоб” в течение почти трех лет в информационном пространстве Центральной Азии не было ни одного периодического издания на таджикском языке. Таджикский язык существовал в действующих по-прежнему старых школах, медресе и в быту, но он официально не использовался ни в прессе и ни в государственных структурах. Только начиная со второй половины 1923 года, когда вопрос национально-территориального размежевания региона становился неизбежным, появился “таджикский вопрос” и передовой таджикской интеллигенцией стал обсуждаться в узбекоязычной прессе, так как таджикских газет и журналов не существовало.

Проблемы возрождения таджикского национального самосознания и патриотического воспитания приобрели официальный характер с созданием Таджикской АССР (14 октября 1924 г.) и учреждением двух таджикских газет: “Овози тоджик” (“Голос таджика” – 25 августа 1924 г.) и “Бедории тоджик” (“Пробуждение таджика” – 15 марта 1925 г.). Само появление этих газет с такими названиями было признаком духовного возрождения таджикской нации и ее языка. Именно поэтому в первом номере газеты “Овози тоджик” С. Айни в статье “Таджикская народность и пресса” специально отметил: “Газета каждой народности и нации – это ее язык. Народность у которой нет своей газеты, подобна человека без языка” [1, с. 270-271].

В этих газетах стали освещаться и обсуждаться весь спектр национальных проблем таджикского народа: вопросы языка, терминологии, истории, этнографии, культурного строительства перехода на новый алфавит, международного значения создания Таджикской АССР, критики пантюркизма и национализма, негативного воздействия национально-территориального размежевания на консолидацию таджиков, развития национальной прессы и т.п. Основной целью публикаций на эти темы, являлась воспитание патриотических чувств у таджикского населения региона.

Активными авторами этих газет, освещающих самые различные темы по новому национальному строительству таджикского народа были С. Айни, А. Мунзим, А. Мухиддинов, А. Исмаилзаде, А. Саттори, А. Алиев, С. Ализаде, Абдулгани (А. Мирзоев) А. Аминзаде, Х. Бакозаде, А. Валидов, Т. Зехни, Б. Икром, А. Курби, А. Ниязи, М. Ходжа, Н. Мухаммад, Ф. Обиди, А. Пахлавонзода, Ш. Садруллин, Л. Раджабзаде, Б. Азизи и многие другие.

Воздействие публицистических работ этих авторов посвященных различным аспектам строительства новой национальной жизни таджикского народа на общественное сознание было огромное. Посредством их статей и в целом через газеты “Овози тоджик” и “Бедории Тоджик” у тогдашней таджикской молодежи

формировалось патриотическое сознание и гордость за свой национальный язык. Один из образованных молодых людей того времени и впоследствии известный таджикский писатель Сотим Улугзаде после прочтения первых номеров газеты “Овози тоджик” пришел к такому выводу: “Раньше я думал, что на этом языке (имеется ввиду таджикский-Ф.М.) написаны только старые книги и наше время никто на этом языке не говорит и не пишет. Но теперь видел, что мои знакомые и пишут на этом языке и даже говорят” [10, с. 76].

Многие вышеперечисленные авторы продолжили свою публицистическую деятельность и в 30-е годы XX века, несмотря на то, что это десятилетие было омрачено жестким ограничением свободы слова и репрессиями. Прекратилось характерных 20-м годам обсуждение некоторых тем, таких как национально-территориальное размежевание, необходимость создания таджикской государственности, переход на латинский алфавит и т.п. Считалось, что эти проблемы решены, а потому их освещение на страницах прессы было запрещено.

Вместо них появились другие проблемы характерным реалиям 20-х годов, такие как: жесткая антирелигиозная пропаганда, борьба за внедрение латинского алфавита, обвинение в национализме, пособничестве врагам советского строя, пропаганда советского патриотизма.

Из освещающих проблем в прессе 20-х годов в периодическую печать 30-х годов продолжались рассматриваться вопросы языка и алфавита. Отличие публикаций 30-х годов от 20-х годов по вопросам языка и алфавита заключалось в обсуждении задач данного десятилетия. Официальный переход на латинский алфавит был решен, теперь стояла задача по его практическому осуществлению. В газетах и журналах под общей рубрикой “Борьба со старым алфавитом” началась кампания по внедрению нового, латинского алфавита во все сферы жизни.

Но с конца 30-х годов, началась вторая кампания замены алфавита - переход на кириллицу. Теперь перед прессой и публицистами стояла другая задача: критика латинского алфавита и пропаганда за переход на кириллицу.

Активными авторам периодической печати этих лет по вопросам таджикского языка и алфавита были М. Расули, С. Арзуманова, Л. Бузургзаде, К. Акчурина Р. Абдуллозода, М. Бобоев и другие. Все эти авторы в своих публикациях неизменно продвигали мысль о том, что принятие новых алфавитов – это благо для таджикского народа и будет способствовать развитию таджикского языка и формированию новой национальной идентичности.

В связи с этим, анализируя статью М. Расули “Еще раз по вопросу о терминах” исследователь М. Абдуллаев делает такой вывод: “Проблемы, которые обозначил М. Расули в начале 30-х годов, и поныне волнут наше общество, и задачи остаются те же. М. Расули хорошо понимал, что развитие языка оказывает существенное влияние на более устойчивое формирование национального самосознания...” [3, с. 231].

С конца 30-х - начала 40-х годов XX одним из важных направлений публицистики была пропаганда преданности и любви к своей Родине, которое освещалось в рамках военно-патриотической тематики. Появление данной тематики было неслучайным, так как уже с конца 30-х годов вследствие агрессивных действий фашистской Германии в Европе становилось ясно, что надвигается большая война, которая охватит десятки стран и миллионы людей.

А потому уже в предвоенные годы в советской публицистике в целом, и в таджикской публицистике в частности тема войны и защита мира стала актуальной. С началом Великой Отечественной войны в июне 1941 года на первый план публицистика вышла военно-патриотическая тема. В борьбу против немецко-фашистских захватчиков были мобилизованы все материальные и духовные силы советского народа. Одной из таких мощных духовных сил было публицистическое слово направленное на поднятие патриотического сознания всех наций и народностей с целью защит родной земли от чужеземных поработителей.

Следует отметить, что военное время требовало определенную трансформацию идеологических установок. Народы и нации на борьбу с фашистскими агрессорами и нацистской идеологией можно было вдохновить через поднятия их национального духа и патриотического сознания. Исходя из этого, в идеологии Советского государства в годы войны пропаганда патриотических идей и их освещение через периодическую печать и радио стала приоритетной, а классовое сознание на время (в течение войны) ушло на второй план.

Особенно пристальное внимание было обращено на историю народов с целью поднятия патриотических чувств на примере великих личностей и героев прошлого. Этому дал старт сам И. Сталин в своей речи на военном параде 7 ноября 1941 года, когда враг стоял у ворот Москвы, специально подчеркнул следующее: “И эти люди, без чести и совести, с моралью животных, имеют дерзость желать истребления великой русской нации – нации Плеханова и Ленина, Белинского и Чернышевского, Пушкина и Толстого, Горького и Чехова, Глинки и Чайковского, Сеченова и Павлова, Суворова и Кутузова” [9, с. 105].

Эти слова вдохновили не только русскую интеллигенцию, но также весь творческий слой национальных республик. Во всех республиках, в том числе и в Таджикистане началась активная пропаганда национальной истории, через написание публицистических очерков и статей печатающиеся в прессе. В эти годы были написаны и опубликованы знаменитые исторические очерки Садриддина Айни - “Восстание Муканна”, “Герой таджикского народа Тимурмалик” и его статьи “Чингис XX века”, “Семиглавое чудовище”, “Бесхвостый осел” и т.п. Другими активными публицистами военного времени были Рахим Джалил, Сотим Улугзаде, Павел Лукницкий, Самад Гани, Ш. Хусейнзаде, Н. Масуми, Ф. Ниязи, Х. Мирзозаде и другие.

В публицистических произведениях этих и других авторов были отображены в основном положительные исторические личности, героизм которых не только воспевался и ставился в пример нынешним поколениям, но также сравнивался с подвигом таджикских солдат на полях сражений Второй мировой войны. Деяния отрицательных исторических личностей, как например Чингисхана сравнивались с преступлениями Гитлера и его приспешников.

В статье С. Айни “Чингис XX века” читаем такие эмоциональные слова присущие его публицистике военных лет: «Отличие Гитлера от Чингисхана в том, что, если Чингисхан проливал кровь и разрушал мир с помощью первобытного ружья, мечей, клинков и камнеметателей, то Гитлер осуществляет все свои зверства, посредством автоматических пушек и снарядов, а также ядовитых бомб. Поэтому ясно, что жестокость, человекоубийства и уничтожение культуры со стороны Гитлера в тысячу раз больше и разрушительнее, чем все действия Чингисхана» [1, с. 347-348]. Таким образом, мы согласны с мнением М. Абдуллаева о том, что “период Великой Отечественной войны – это особый этап подъема национального самосознания и патриотизма, отраженный, в публицистике и литературе этого периода” [3, с. 285]. Далее этот исследователь отмечает, что “ в послевоенные наступили другие времена, появились другие идейно-политические потребности. Начиная с послевоенного периода тема национальной идентичности и патриотизма в таджикской публицистике освещалась с различных позиций, каждая из которых, имеет свои особенности и характерные черты” [3, с. 285].

С окончанием войны в советской идеологической политике историческая и национальная основа патриотического воспитания стала уходить на второй план. На первый план, как и в довоенное время, патриотическое воспитание советского народа осуществлялось в рамках т.н. “советского патриотизма” и “социалистической родины”.

Вместе с тем начиная с начала 60-х годов в советской прессе и в частности в таджикской периодической печати появляются публикации возрождавшие национальную культуру и историю. Это в частности можно встретить в публикациях

таджикской прессы 60-х – 70-х годов по теме национального праздника Навруз. В этом плане огромная роль принадлежит газете “Маориф ва маданият” (“Просвещение и культура”) и ее главному редактору Буриниссо Бердиевой. Как точно заметил академик М. Шакури “Газета “Маориф ва маданият” появилась на арену в шестидесятые годы XX века – в то время когда в Таджикистане возникли первые проблески национального пробуждения, а Буриниссо Бердиева этот процесс продолжила и усилила. Ее газета стала своего рода искрой национальных поисков и устойчивости. Она собрала вокруг себя талантливую молодежь, которые имели национальное чувство и их усилиями газета стала газетой пробуждения нации” [11, с. 11].

В числе заметных публикаций этого периода можно назвать такие статьи, как: “Навруз” А. Алимардонова, “Праздник весны” Р. Кудратова (№ 35, 21.03.1963); “Люблю тебя весна” Ш. Хусейнзаде, “Одна мечта” Дж. Икрами (№ 35, 21.03.1968); “Календарь Ахмада Дониша” Р. Ахмедова (№ 34, 22.03.1973); “Удача труду деханина” М. Латифова, “Радостен и благословен прихода Навруза” Дж. Назриева, “Таджикские весенние песни” Р. Ахмедова (№ 34, 22.03, 1979); “Праздник Навруз в контексте советского образа жизни” М. Миррахимова (№ 35, 22.03.1980) и т.п.

В 80-е годы эти тенденции еще более усилились. Если в первой половине этого десятилетия еще продолжались ограничения в освещении национальных вопросов, то во второй половине, с началом перестройки данная тема стала доминирующей на страницах таджикской периодической печати.

Важнейшим аспектом политики перестройки было не только объявление гласности и открытости, но также практическая реализация данного принципа. Политика гласности и открытости существенно изменили содержание материалов периодической печати. На страницах газет и журналов стали затрагиваться темы освещения, которых ранее было запрашено или строго ограничено. Одним из таких тематических направлений являлись национальные проблемы, которые замалчивались на протяжении десятилетий. Исходя из этого, как пишет М. Абдуллаев “политика перестройки и в особенности, объявление гласности способствовали оживлению и подъему духовной жизни и национального самосознания” [2, с. 14].

В Таджикистане такое оживление берет свой начало с января 1988 года, когда на страницах молодежной газеты “Комсомоли Тоджикистон” одна за другой стали печататься аналитические статьи и интервью посвященные национальному языку, истории и культуры.

Следует отметить, что в перестроечные годы в нашей стране помимо официальной прессы, появилась частная периодическая печать, например такие издания, как «Хафтгандж», «Оинаи зиндаги», «Сомон», «Дунё», «Бизнес и политика», «Тоджикистон», «Пайванд», «Таджик-пресс», «Ориён» и т.п. На страницах этих периодических изданий также обсуждались вопросы национального самосознания и патриотизма.

Проблема таджикского языка и его общественного статуса была главной темой этих лет. Эта тема обсуждалась в отдельных статьях таких авторов как: У. Холиқназара “Язык мой-мир мой”, М. Всеволодовой “Наши языки равноправны”, М. Шукурова “Национальный язык имеет свою ценность”, Лоика Шерали “Паспорт нации”, Ф. Абдулло “Необходимо уважать родной язык”, Т. Абдуджаббора “Среда обитания и язык” и другие.

Основным лейтмотивом этих и других многочисленных публикаций был призыв к приданию таджикскому языку государственного статуса, что осуществилось 22 июля 1989 года.

Другой важной темой перестроечных годов была история таджиков XX века. Можно без преувеличения сказать, что на страницах газет и журналов расцвела историческая публицистика, которых можно разделить на две части. В первую часть входят статьи М. Шукурова “Взгляд на историю”, Р. Масова “Голос павших: вопль

из страниц истории”, А. Вишневого “Правда и справедливость”, У. Холикназара “Необходимо знать историю”, Х. Сабохи “Занавесь раздумий ”, Н. Хотамова “Ленинская национальная политика требует правильное применение” и т.п. Вторую часть входят статьи авторов 20-х годов XX века перепечатанные из газет и журналов тех лет. Эти статьи современному читателю представляют интерес в том плане, что их авторы сами находились в гуще тогдашних событий. Такими перепечатанными публикациями являлись “Защита правды” А. Алиева, “Письмо Сталину о социокультурном и экономическом положении таджиков Узбекистана” Ш. Шотемура, “Население города и окрестностей Бухары – таджики или узбеки” А. Мухиддинова и т.д.

Следует отметить, что вышеотмеченные и другие публикации перестроечных лет были собраны и опубликованы в двух сборниках под названием “Уроки самопознания” [7], которые являются ценными источниками по изучению проблем таджикского национального самосознания 80-х годов прошлого столетия.

Как видим, краткий обзор таджикской периодической печати досоветской и советской периодов по освещению темы патриотизма и национального самосознания показывает, что одной из главных целей таджикских публицистов и журналистов было формирование новой национальной идентичности через воздействие прессы на массы. Эту цель пресса в определенной мере достигла, заложив идейные предпосылки для достижения государственной независимости.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Айни, С. Акнун навбати калам аст. Осори баргузида дар ду чилд. Чилди якум. – Душанбе: «Ирфон», 1977. – С. 105 (общ. 471 с.).
2. Абдуллаев, М.А. Освещение темы национальной идентичности в таджикской публицистике перестроечной эпохи (1986-1990 гг.) //Актуальные проблемы журналистики. Сборник научных статей. Выпуск 7. – Душанбе: РТСУ, 2014. – С. 14. (общ. С. 13-20).
3. Абдуллаев М. А. Таджикская публицистика и национальная идентичность. – Душанбе, 2014. – С. 231 (общ. 309 с.)
4. Ализода, С. Як суискаси гаразкорона ба мачаллаи мо / Ализода С. Маслаки мо ҳақ. – Душанбе: «Эҷод», 2007. – С. 26-27 (общ: 160 с.)6.
5. Бартольд В.В. Сочинения. Том II. Ч. 1. – М.: Изд-во Восточной литературы, 1963 - С. 468 (общ. – 1020 с.)
6. Гафаров, Н. Джадидская пресса. – Худжанд: «Ношир», 2012. - С. 24-25 (общ. 64 с.)
7. Дарси хештаншиноси. Сборник статей. Том 1 – Душанбе, Ирфон, 1989. – 272 с.; Том 2. – Душанбе, Ирфон, 1991. – 400 с.9.
8. Набави, А. «Бухорои Шариф»- сарогози матбуоти милли. – Душанбе: «Бухоро», 2012. - С. 130-131 (Общ: 182 с.).
9. Муллоев Ш. Жанрово-тематическое своеобразие таджикской публицистики времен Вов (1941-1945 гг). – Душанбе: РТСУ, 2015. - С. 105 (общ. 303 с.)
10. Улугзода С. Субхи чавонии мо. – Душанбе, 2001.
11. Шакури, М. Машъали пояндагии миллат // Бузургбонуи матбуоти тоҷики.- Душанбе: «Адиб», 2012. – С. 11. (общ. 360 с.)

ҶАНБАҲОИ ТАЪРИХИИ ИНЪИКОСИ МАСЪАЛАҲОИ ВАТАНДҶУСТӢ ДАР МАТБУОТИ ТОҶИК АННОТАТСИЯ

Инъикос ва тарғиби ғояҳои ватандӯстӣ ва худшиносии миллӣ (хувияти миллӣ) яке аз мавзӯҳои асосӣ ва ҷолиби расонаҳои ахбори омма, бахусус матбуоти даврӣ, ба шумор мерафт. Дигар намудҳои ВАО ин вазифаро танҳо дар асри XX ба зимма гирифтанд, таҷрибаи матбуоти даврӣ истифода намуда, зеро аз замони пайдоиши худ рӯзнамаҳо ва маҷаллаҳо ҳамеша ба бедорӣи миллии оммаи васеъ мусоидат намуда, онҳоро барои амалҳои ғайилона ба хоҳири ҳифзи ватан ва миллат сафарбар мекарданд.

Дар чоряки охири асри XIX – оғози асри XX ин фазои иттилоотиро на танҳо матбуоти умумимусалмонӣи туркию тоторӣ пур кардан гирифт, балки рӯзнамаҳо ва маҷаллаҳои бо забони форсӣ-тоҷикӣ низ нашр мешуданд. Мундариҷаи ин матбуот назар ба нашрияҳои расмӣи даврии маъмурияти подшоҳӣ ба афкор ва ниёзҳои рӯҳонӣи хонандагонӣ маҳаллӣ наздиктар буд.

Калидвожа: ватандӯстӣ, ҷанба, таърих, осор, матбуоти тоҷик, публицистика, Аҳмади Дониш, ВАО, рӯзнама, маҷалла.

Маълумот дар бораи муаллиф: Мусовирова Фарзона Восифиевна, омӯзгори кафедраи рӯзноманигорӣи Донишгоҳи давлатӣи Бохтар ба номи Носири Хусрав. Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Бохтар, кӯч. Кайҳонавардон х. 67, хучраи 7. Тел.: 909 99 92 31.

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОСВЕЩЕНИЯ ПРОБЛЕМ ПАТРИОТИЗМА В ТАДЖИКСКОЙ ПРЕССЕ АННОТАЦИЯ

Освещение и пропаганда идей патриотизма и национального самосознания (национальной идентичности) была одной из основных и привлекаемых тем средств массовой информации, прежде всего периодической печати. Другие виды СМИ эту функцию начали выполнять в XX веке, перенимая опыт периодической печати, так как со времен своего появления газеты и журналы всегда способствовали национальному пробуждению широких масс, их мобилизации к активным действиям во имя защиты родины и нации.

В последней четверти 19 – начале 20 веков этот информационный вакуум начала заполнять не только тюрко-татарская общемусульманская пресса, но и выходившие в свет газеты и журналы на персидско-таджикском языке. Содержание этой прессы было более близким взглядам и духовным потребностям местных читателей, нежели официальной периодической печати царской администрации.

Ключевые слова: патриотизм, аспект, история, труды, таджикская пресса, публицистика, Аҳмади Дониш, СМИ, газета, журнал.

Сведения об авторе: Мусовирова Фарзона Восифиевна – преподаватель кафедры журналистики Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Адрес: Республика Таджикистан, г. Бохтар, ул. Космонавтов, д. 67, кв. 7. Телефон: 909 99 92 31.

HISTORICAL ASPECTS OF COVERING PATRIOTISM ISSUES IN THE TAJIK PRESS ANNOTATION

The coverage and promotion of patriotism and national self-awareness (national identity) were among the main and most engaging topics of mass media, especially the periodical press. Other types of media began to fulfill this function only in the 20th century, adopting the experience of periodical publications, as newspapers and magazines had

always contributed to the national awakening of the masses and mobilized them for active actions in defense of their homeland and nation.

In the last quarter of the 19th and early 20th centuries, this informational vacuum began to be filled not only by the Turkic-Tatar general Muslim press but also by newspapers and magazines published in the Persian-Tajik language. The content of this press was closer to the views and spiritual needs of local readers than the official periodicals of the Tsarist administration.

Keywords: patriotism, aspect, history, works, Tajik press, journalism, Ahmad Donish, mass media, newspaper, magazine.

Author Information: Musovirova Farzona Vosifievna – Lecturer at the Department of Journalism, Bokhtar State University named after Nosir Khusrav. Address: Republic of Tajikistan, Bokhtar city, 67 Kosmonavtov St., Apt. 7. Phone: 909 99 92 31.

БАРРАСИИ МАСОИЛИ РАВАНДИ МУҲИТИ ЗИСТ ДАР РЌЗНОМАИ “ХАТЛОН”

Мирзомуродов С.Б.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Дигаргуншавии муҳити зист ва таъсиррасониҳои инсон ба он аз ҷумлаи мушкилоти муҳими ҷаҳонӣ буда, аз ҳар кадоми мо дар ин самт муносибати хоссари тақозо менамояд. Муҳаққиқону коршиносони соҳа барои ҳифзи муҳити зист роҳи усулҳои гуногунро пешниҳод менамоянд, ки яке аз ин омилҳо шинонидани дарахтони мевадихандаву сарсабз ва гулу буттаҳои гуногун мебошад. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон чун давлати фаъолу ташаббускор дар самти ҳифзи муҳити зист дар минтақа ва ҷомеаи ҷаҳонӣ эътироф гардидааст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми наватии худ зикр доштанд, ки: “Дар натиҷаи амалисозии барномаҳои рушди соҳа дар замони истиқлолият майдони боғу тоқзор дар мамлакат 3,6 баробар ва истеҳсоли меваю ангур 4,3 баробар афзоиш ёфт.

Агар майдони умумии боғу тоқзорҳо соли 1991-ум 56 ҳазор гектарро ташкил дода бошад, пас дар соли 2021 ин нишондиҳанда ба 202 ҳазор гектар расонида шуд.

Дар натиҷаи амалисозии барномаҳои соҳавӣ ва имтиёзҳои пешниҳоднамудаи Ҳукумати мамлакат соҳаҳои мазкур бомаром тараққӣ карда, танҳо аз ин ҳисоб дар соҳаи кишоварзӣ зиёда аз 700 ҳазор ҷойи нави корӣ таъсис дода шуд” [5, с. 9]. Чунин муносибат агар аз як сӯй ба коҳиш додани сатҳи камбизоатӣ, таъмини амнияти озуқаворӣ мусоидат намуда бошад, аз сӯйи дигар чун василаи муҳим дар ҳифзи муҳити зист бетаъсир набудаанд.

Имрӯз дар кишвар беш аз 30 иттиҳодия, ҷамъияту ширкатҳо, марказу гурӯҳҳои давлатию хусусӣ, аз ҷумла “Малҳам”, “Зумрад”, “Лочин”, “ЭкоВаҳш”, “Ҷавонони Ҷануб”, “Пайванди ҷавонон”, “Маркази экологӣ”, “Сафина”, “Патрулҳои сабз”, “Ҷавонони асри XXI” ва ғайра дар самти ҳифзи муҳити зист фаъолияти пурсамар доранд. Фаъолияти ташаббусҳои созандаи онҳо тавассути воситаҳои ахбори омма ва сомонҳои иҷтимоӣ инъикоси ҳамаҷонибаи ҳудро меёбанд, ки ин пеш аз ҳама ба боло рафтани донишҳои экологии сокинон ва саҳм гузоштани онҳо дар сарсабзу ҳуррамгардонӣ мусоидат мекунад. Ба таъбири муҳаққиқи соҳа Ҷ. Яқубов “Бо ташаббуси иттиҳодияи ҷамъиятии “Малҳам”-и ноҳияи Носири Хусрав соли 2006 дар мавзеи шӯразамин ба дарозии 8 км зиёда аз 6000 ниҳоли сафедор шинонида шуд” [17, с. 142].

Бояд қайд намуд, ки баланд бардоштани донишҳои экологӣ ва дар ин замина сахм гузоштан дар ҳифзи муҳити зист аз масъалаҳои дигари замони муосир мебошад, ки дар ин чода нақши воситаҳои ахбори омма хеле назаррас мебошад. Имрӯзҳо ВАО баҳри ҳифзи муҳити зист ва пешгирии таъсипазириҳои манфӣ ба табиат дар баробари дигар намояндагони ниҳодҳои соҳавӣ фаъолияти пурсамар доранд. Идораи рӯзномаи “Хатлон” дар баробари дигар масъалаҳои сиёсӣ иқтисодӣ, иҷтимоӣ фарҳангӣ ба мавзӯи ҳифзи муҳити зист, аз ҷумла сарсабзу хуррамгардонии табиат таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, дар ин замина аз ҷониби журналистон, мутахассисону намояндагони соҳаҳои алоҳида пайваста маводу таълифоти гуногунжанр рӯйи нашр меоянд. Аксари навиштаҳои ин матнҳо дар доираи жанрҳои хабар, мақола ва эссе мебошанд. Барои таҳқиқи ин масъала шумораҳои соли 2020-умро мавриди омӯзишу баррасӣ қарор додем. Давоми сол дар саҳифаҳои рӯзномаи “Хатлон” оид ба роҳҳои муҳофизати табиат, аз ҷумла шинонидани гулу бутта ва дарахтони ҳамешасабз, ки яке аз омилҳои асосии ҳифзи табиат мебошад, зиёда аз 40 мавод рӯйи нашр омадаанд, ки аҳамияти бештари иҷтимоӣ иқтисодӣ ва маърифатӣ доранд. Аз ҷумла, маводҳои Давлатова Р. “Ба шаклдарории навдаҳои дарахтон” (Хатлон, 7 январи соли 2020, №3 (3239), Изатшоҳи Мансур Табибони ободгар (Хатлон, 3 январи соли 2020, №2 (3238), Шиносии раиси вилоят аз фаъолияти хоҷагиҳои ниҳолпарварии шаҳри Левакент (Хатлон, 7 январи соли 2020, №3 (3239), Муродов М. Ҳифзи ҷангал – вазифаи умум (Хатлон, 7 январи соли 2020, №3 (3239), Сафарзода Ш. Ҳашари умумишаҳрӣ (Хатлон, 14 январи соли 2020, №5 (3241), Ҳангомаи Исмаи “Сайри гули лола” як рукни наврӯзи оламафрӯз аст (Хатлон, 17 январи соли 2020, №6 (3242), Боғи ботаникӣ узви иттиҳодияи байналмилалии боғҳои ботаникӣ оид ба ҳифзи растанӣ шуд (Хатлон, 17 январи соли 2020, №6 (3242), Собиров Б. Давраи босамари кишти юнучка (Хатлон, 21 январи соли 2020, №7 (3243), Сафарзода Ш. Ярмарка - фурӯши ниҳол дар Кӯлоб (Хатлон, 14 феввали соли 2020, №12 (3248), Ҷамолиддини Сайфиддин Хуш касе, ки боғ бунёд мекунад (Хатлон, 14 феввали соли 2020, №12 (3248), Боймурод С. Боғи раиси Миралӣ (Хатлон, 24 марти соли 2020, №19 (3255) ва ғайра диққати моро бештар ҷалб намуданд. Баъзе аз ин маводҳоро мавриди баррасӣ қарор медиҳем. Дар маводи “Табибони ободгар”, ки муаллифи он сокини ноҳияи Кӯшонӣ Изатшоҳи Мансур мебошад, аслан мушоҳидаҳои худро ҳамчун яке аз сокинони фаъоли вилоят дар раванди корҳои созидагӣ, махсусан дар чодаи ҳифзи муҳити зист баён намудааст. Мавсуф бевосита шохиди рафти ниҳолшинонии кормандони соҳаи тандурустӣ, аз ҷумла беморхонаи Қарияи Болои шаҳри Бохтар гардида, дидаҳояшро рӯйи матн овардааст. Ҷунонҷӣ дар мавод зикр гаштааст: “Як шиноси наздикам дар ин беморхона бистарӣ шуд. Дар арафаи Соли нав ба аёдаташ рафтам. Вақти вориди беморхона шудан аввал ободониву бунёдкориҳо ба ҷашм мерасад. Рӯйи ҳавлӣ ва гирду атрофи беморхона манзараҳои баҳорро менамояд. Аз дастони ободгари табибон ин ҷо гулрезу сабзапӯш шудааст. Кормандони тиб дастаҷамъона ба ҳашар баромада, ба нармкунии беҳи дарахтон, ниҳолу гулшинонӣ, сафедкунии дарахтон машғул буданд. Аз ободкориҳо ва сохтмони биноҳои иловагӣ таъби кас болида мегардад” [14].

Ҳамасола бо мақсади сарсабзу хуррамгардонии муҳити зист ва ба ин васила сахмгузорӣ дар пешгирии гармшавии иқлим ва хушксолӣ аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи ҳифзи муҳити зисти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳо, аз ҷумла шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон дар ин самт тадбирҳои муҳимму саривақтӣ андешида мешаванд. Дар ин замина баҳри таъмини хоҷагиҳо ва аҳоли бо дарахтони мевадиҳандаву ҳамешасабз ва гулу буттаҳои ороишӣ хоҷагиҳои махсуси ниҳолпарварӣ таъсис ёфтаву фаъолияти пурсамар доранд. Дар саҳифаҳои рӯзномаи “Хатлон” бошад маводҳои низ нашр мегарданд, ки аз фаъолияти ҷунин хоҷагиҳо иттилоъ дода мешавад. Дар маводи хабарии “Шиносии раиси вилоят аз фаъолияти

хоҷагиҳои ниҳолпарварии шаҳри Леваконт” ин масъала инъикоси васеи худро ёфтааст. Чунончӣ: “Раиси вилояти Хатлон Қурбон Ҳакимзода 2 январи соли чорӣ аз хоҷагии ниҳолпарварии “Пайванд”, воқеъ дар шаҳри Леваконт, боздид намуд. Роҳбари хоҷагии мазкур Қиёмиддин Муъминов ба раиси вилоят иттилоъ дод, ки майдони умумии хоҷагӣ аз 1,29 гектар иборат буда, 0,5 гектари он боғи модарӣ ва замини боқимонда макони ниҳолпарварӣ аст. Зикр гардид, ки дар ин мавзё зиёда аз 8,5 ҳазор бех ниҳоли мевадихандаи пайвандӣ барои фурӯш омода шудааст, ки 2200 бехи он ниҳолҳои амрикоӣ мебошанд” [13]. Хонанда ҳангоми мутолиаи мавод натавонанд аз рафти сафари кории раиси вилояти Хатлон, балки омилҳои дигари парвариши дарахтону ба ин васила сахм гузоштан дар сарсабзии диёр маълумот мегирад.

Солҳои охир дар натиҷаи рушди ҳамаҷонибаи соҳа боғпарварону кишоварзон имкон пайдо намуданд, ки парваришу нигоҳубини дарахтони мевадихандаву ороишӣ ва гуллу буттаҳоро дуруст ба роҳ монда, натиҷаҳои баландро соҳиб гарданд. Чунин муносибат дар мавод дар мисоли фаъолияти боғпарварии Қиёмиддин Муъминов ҳамаҷониба шарҳ ёфтааст: “Боғпарвар Қиёмиддин Муъминов дар ин боғ навъҳои гуногуни себ, аз ҷумла себҳои фуч, голден делишес, зардолуҳои навъи маҳаллӣ, зардолуҳои навъи “Паттерсон”, “Кастлбрайт”, “Рабада”, “Лорна”, олуи навъи “Блекс-спиндер”, бодоми навъи “Нон-парел”, шафтолуҳои навъи “Квин-крис”, “Флорида-принс”, “Флорида грант”, “Тропик биюти”, “Ангелус” парвариш карда мешавад. Роҳбари хоҷагии ниҳолпарварӣ ҳамчунин майдони навири барои шинонидани 25 ҳазор бех ниҳоли пайвандӣ омода кардааст. Барои мавсими соли 2021 хоҷагии ниҳолпарварии “Пайванд” 8 ҳазор бех ниҳолҳои анвои амрикоиро пайванд кардааст” [13]. Муҳайё намудани шароити мусоиди корӣ ва таваҷҷуҳ ба рушди соҳаи боғу тоқпарварӣ имкон медиҳад, ки дар садҳо ҳазор гектар заминҳои дарахтони мевадихандаву ороишӣ ва гуллу буттаҳо шинонида шуда, ба ин васила дар таъмини амнияти озуқаворӣ ва ҳифзи муҳити зист мусоидат карда шавад. Инъикоси ҳамаҷонибаи рафти шиносоии раиси вилояти Хатлон бо хоҷагиҳои ниҳолпарварии шаҳри Леваконт дар мавод таҷассум ёфтааст, ки ин аз соҳибтаҷриба будани кормандони идораи рӯзномаи “Хатлон” дарак медиҳад. Ҳамчунин дар маводи пешниҳодшуда фаъолияти хоҷагии ниҳолпарварии “Абдукарим” низ шарҳ ёфтааст, ки хонанда метавонад аз он маълумоти заруриро дастрас намояд. Тавре дар матн омадааст: “Раиси вилояти Хатлон Қурбон Ҳакимзода дар идомаи сафари кории худ ба шаҳри Леваконт, ҳамчунин, аз хоҷагии ниҳолпарварии “Абдукарим” дидан намуд. Майдони умумии хоҷагии мазкур 2,04 гектар буда, дар 58 ҳазор бех ниҳолҳои мевадиханда парвариш мешаванд. Роҳбари хоҷагии мазкур Ҳўҷамурод Шомуродов ба раиси вилоят маълумот дод, ки дар ин мавзё, аз ҷумла 10 ҳазор бех гелос, 15 ҳазор бех олу, 8 ҳазор бех нок, 5 ҳазор бех чормағз, 12 ҳазор бех шафтолу ва 30 ҳазор бех арчаи ҳамешасабз парвариш мешавад. Дар назди хоҷагии ниҳолпарварии “Абдукарим”, инчунин, як гармхонаи лимўпарварӣ ва як гармхонаи гулпарварӣ амал мекунад, ки дар он 30 ҳазор бех гули садбарг, 20 ҳазор бех гули қарамшакл ва ҳазор бех палма парвариш меёбад. Раиси вилоят Қурбон Ҳакимзода бо изҳори сипосу миннатдорӣ ба роҳбарону кормандони хоҷагии ниҳолпарварии “Абдукарим” зикр намуданд, ки масъулони умури ободонию қабудизоркунӣ дар шаҳри Леваконт метавонанд гулу гулбуттаҳо ва ниҳолонро аз хоҷагии мазкур дастрас намоянд” [13].

Дар шароити кунунӣ бисёре аз созмону ташкилотҳои бонуфуз ва кишварҳои фаъоли ҳимоятгари табиат ба ҷомеаи ҷаҳонӣ аз дуруст истифода нашудани заминҳои обию ҳосилхез бонги изтироб мезананд. Ҳарчанд ҳамасола дар шаҳру ноҳияҳои кишвар ҳазорон бех дарахтони ҳамешасабзу ороишӣ ва гулу буттаҳо шинонида шаванд ҳам, аммо дар муқоиса ба шумораи одамон онҳо қам мебошанд. “Дар роҳҳои марказии баъзе шаҳрҳо дарахту гул ба назар намерасанд. Ин ҳам аз паст будани маърифати аҳоли дарак медиҳад. Гузашта аз ин сихати омма чандон қаноатбахш нест. Бояд гуфт, ки яке аз омилҳои манфии таъсир ба саломатии аҳоли омилҳои экологӣ

мебошад” [17, с. 61]. Тазаккур бояд дод, ки яке аз омилҳои муҳиму асосӣ дар ин самт ва нигоҳ доштани гуногунии биологӣ аз ҷигунагии парвариши дарахтони мевадихандаву ҳамешасабз ва гулу буттаҳои ороишӣ вобаста мебошад. Имрӯз баҳри сарсабзу хуррамгардони муҳити зист тадбирҳои мушаххасе аз ҷониби давлату ҳукумат ва сохторҳои марбута рӯи кор гирифта мешаванд.

Ҳамасола дар асоси нақша-чорабиниҳои Агентии хоҷагии ҷангали назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон майдони дарахтони гуногуни мевадихандаву ороишӣ ва гулу буттаҳо дар хоҷагиҳои ҷангали шаҳру ноҳияҳои кишвар зиёд карда мешаванд, ки албатта ин омил аз василаҳои асосии таъмини ҳифзи муҳити зист ба шумор меравад. Дар маводи “Ҳифзи ҷангал – вазифаи умум”, ки аз ҷониби Маҳмадулло Муродов, мутахассиси кадрӣ муассисаи давлатии хоҷагии ҷангали ноҳияи Данғара омода шудааст, ин ҳолатро бараъло дидан мумкин аст. “Ҷангал ҳам мисли сарватҳои дигари табиӣ ба манфиати ҷомеа истифода бурда мешавад. Ҷангал дар заминҳои бедарахти фонди ҷангал ба манзури дарахтзоркунии бештари масоҳат, пешгирии фарсоиши хок ва беҳсозии вазъи экологӣ бунёд карда мешавад. Нақши ҷангалро барои рушди иқтисодиёт, беҳдошти муҳити зист, баланд бардоштани некуаҳволии халқ муҳим арзёбӣ метавон кард. Ҷангалзорҳо чун ҷойи зисти ҳайвонот ва парандагон нақши муҳим бозида, тамоми сол ҳайвоноту парандаҳоро бо хӯрок ва макони зист таъмин мекунад” [3]. Мақсад ва ҳадафи асосии кормандони Кумитаи ҳифзи муҳити зисти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Агентии хоҷагии ҷангали назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва зерсохторҳои он дар шаҳру ноҳияҳои кишвар ҳифзи муҳити зист, таъмини гуногунии биологӣ, пешгирии паёмдҳҳои ноҳуши экологӣ, саҳмгузори дар сарсабзии сартосарӣ ва амсоли ин мебошад. Имрӯз ин ду ниҳоди давлатӣ дар самти ҳифзи муҳити зист фаъолона саҳмгузори менамоянд. Ҳифзи ҷангалзорҳо пеш аз ҳама ба таъмини осудаҳолӣ зиндагии сокинон мусоидат менамояд. Аз ин рӯ, баланд бардоштани донишҳои экологии сокинон дар ин самт аз ҳадафҳои муҳими давлатӣ ба ҳисоб меравад. Дар маводи интишоршуда, моҳияти ин ҳама ҳадафҳо ба таври мушаххас ифода ёфта, ҳонандаро дар самти ҳифзи муҳити зист тарбияву роҳнамоӣ мекунад. “Аз рӯи моҳияти хоҷагӣ бешазорро “тиллои сабз” ва ҷангалзорро “корхонаи оксигенҳосилкунӣ ва манбаи саломатӣ” ном мебаранд. Ҷангалзор манбаи ҳар гуна меваҳои хушк ва гиёҳҳои шифобахш буда, дар хоҷагии халқ аҳамияти калон дорад. Ҷангалзор суръати ҳаракати шамолро суст карда, заминро аз эрозия муҳофизат менамояд. Дар бобати обнигоҳдорӣ низ аҳамияти калон дошта, буттазору алафҳои он нишебиҳои кӯҳхоро аз шуста бурдани об муҳофизат карда, заминро хуб нигоҳ медоранд. Муҳофизати ҷангал вазифаи муҳими давлатӣ бошад ҳам, вале ёрии мардум ва мактаббачагон дар ин ҷода басо муҳим аст. Албатта, дарахтро бурида партофтан осон аст, аммо барои шинонидани сабзонидани як дарахт муддати хеле дуру дароз лозим меояд. Ҷаронидани ҷорво дар ҷангалзор ба сарсабзии нашъунамои набототи ҷангал, аз он ҷумла, хушк намудани ниҳолҳои ҷавон, ҷиҳати аз нав бунёд шудани ҷангал ҳалал мерасонад. Муассисаи давлатии хоҷагии ҷангали ноҳияи Данғара аз панҷ минтақаи ҷангал: “Хушдилон”, “Исмоили Сомонӣ”, “Навобод”, “Данғара” ва “Себистон” иборат аст. Айни ҳол, минтақаҳои ҷангалро 35 нафар кормандон муҳофизат ва нигоҳубин мекунанд” [3]. Муаллифи мавод, ки худ бевосита мутахассиси соҳа асту ҳамагӯза бо муносибати гуногуни одамон рӯ ба рӯ мегардад, аз ҳамагон даъват мекунад, ки бояд дар ҳифзи муҳити зист, хусусан ҷангалу бешазорҳо саҳмгузор бошанд. Муносибату масъулиятшиносии аҳоли имкон медиҳанд, ки мо дар самти ҳифзи муҳити зист ташаббусҳои зиёдеро роҳандозӣ намуда, ба мақсадҳои дар пешгузашта ноил гардем. Инчунин дар мавод тадбирҳои Муассисаи давлатии хоҷагии ҷангали ноҳияи Данғара, ки бевосита ба ҳифзи муҳити зист тааллуқ доранд, баён шудааст. “Роҳбарияти хоҷагӣ ба мақсади эмин нигоҳ доштани набототу ҳайвонот дар фасли зимистони солҳои 2019-2020 ва тағйирёбии иқлим дар якҷоягӣ бо кормандони Шуъбаи ҳифзи муҳити зисти ноҳияи

Данғара байни мактаббачагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №17-18 вохӯриву суҳбатҳо гузарониданд. Инчунин, гузаронидани корҳои тарғиботӣ ва ташвиқотӣ дар якҷоягӣ бо кормандони Шуъбаи ҳифзи муҳити зисти ноҳияи Данғара байни мардуми дигар деҳаҳои дар ҳудуди ҷангал ҷойгиршуда ва мактаббачагон дар назар аст. Кормандони муассисаи давлатии хоҷагии ҷангали ноҳияи Данғара тасмим гирифтанд, ки ҷашни 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо меҳнати арзанда ва бунёдкорӣ сазовор пешвоз мегиранд. Истифода аз ин фурсат, ба аҳоли муроҷиат карда хоҳиш мекунем, ки аз ҳолатҳои худсарона буридани дарахтони ҷангал худдорӣ намуда, барои васеъ ва ғанӣ намудани ҷангал ва рушду нумуи ин соҳаи муҳим саҳми муносиб гузоранд” [3]. ВАО, аз ҷумла Идораи рӯзномаи “Хатлон” дар инъикос ва баррасии масъалаи роҳи усулҳои баланд бардоштани донишҳои экологӣ, хосса ҳифзи муҳити зист нақши арзишманд дорад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Боғи ботаникӣ узви иттиҳодияи байналмилалӣ боғҳои ботаникӣ оид ба ҳиҳзи растанӣ шуд // Хатлон, 17 январи соли 2020, №6 (3242).
2. Давлатова Р. Ба шаклдарории навдаҳои дарахтон // Хатлон, 7 январи соли 2020, №3 (3239).
3. Муродов М. Ҳифзи ҷангал – вазифаи умум // Хатлон, 7 январи соли 2020, №3 (3239).
4. Муродов М.Б. Асосҳои
5. Раҳмон Э. Паёми
6. Собиров Б., Насриддинов Г., Бобосаидов Ф. Давраи босамари кишти юнучка // Хатлон, 21 январи соли 2020, №7 (3243).
7. Сафарзода Ш. Ярмарка - фурӯши ниҳол дар Кӯлоб // Хатлон, 14 феввали соли 2020, №12 (3248).
8. Сафарзода Ш. Ҳашари умумишаҳрӣ // Хатлон, 14 январи соли 2020, №5 (3241).
9. Сайдалӣ Б. Боғи раиси Миралӣ // Хатлон, 24 март соли 2020, №19 (3255).
10. Холназаров С., Ёров Ҷ. Асосҳои назариявӣ ва амалии ташаккули салоҳиятнокии экологии хонандагон / С. Холназаров., Ҷ. Ёров. – Душанбе, 2019.
11. Ҳифзи табиат Душанбе ба “шаҳри сабз” табдил хоҳад ёфт // №3 (23) ноябр – декабр, соли 2020.
12. Истиқболи Кумита аз иқдоми раиси шаҳри Душанбе // №3 (23) ноябр – декабр, соли 2020.
13. Шиносии раиси вилоят аз фаъолияти хоҷагии ниҳолпарварии шаҳри Леваконт // Хатлон, 7 январи соли 2020, №3 (3239).
14. Изатшоҳи М. Табибони ободгар // Хатлон, 3 январи соли 2020, №2 (3238)
15. Исмаи Х. “Сайри гули лола” як рӯзи наврӯзи оламафрӯз аст // Хатлон, 17 январи соли 2020, №6 (3242).
16. Ҷамолиддин С. Хуш касе, ки боғ бунёд мекунад // Хатлон, 14 феввали соли 2020, №12 (3248).
17. Яқубов Ҷ. Журналистикаи экологӣ (Воситаи таълим) / Ҷ. Яқубов. – Душанбе, 2012. 167 саҳ.

БАРРАСИИ МАСОИЛИ РАВАНДИ МУҲИТИ ЗИСТ ДАР РҶЗНОМАИ “ХАТЛОН” АННОТАТСИЯ

Накши воситаҳои ахбори омма, бахусус рӯзномаи “Хатлон” дар бозтобу баррасии масоили экологӣ назаррас мебошад. Муаллиф маводи нашрияти мазкурро роҷеъ ба инъикоси раванди муҳити зист мавриди таҳлил қарор додааст. Ба таъкиди муаллиф Идораи рӯзномаи “Хатлон” дар баробари дигар масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ба мавзӯи ҳифзи муҳити зист, аз ҷумла сарсабзу хуррамгардонии табиат таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, дар ин замина аз ҷониби журналистон, мутахассисону намоёндогони соҳаҳои алоҳида пайваста маводу таълифоти гуногунжанр рӯйи нашр меоянд. Аксари навиштаҳои ин матнҳо дар доираи жанрҳои хабар, мақола ва эссе мебошанд.

Калидвожа: журналистика, матбуоти даврии маҳаллӣ, Хатлон, муҳити зист, сарсабзгардонӣ, дигаргуншавӣ, нақш, маърифати экологӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Мирзомуродов Саидумар Баротович – унвонҷӯи кафедраи рӯзноманигории факултети филологияи тоҷики Муассисаи давлатии таълими “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”. Тел: (+992) 907-66-96-96 электронная почта: www.Saidumar85@mail.ru

ОСВЕЩЕНИЕ ВОПРОСОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В ГАЗЕТЕ «ХАТЛОН» АННОТАЦИЯ

Роль средств массовой информации, особенно газеты «Хатлон», в освещении и анализе экологических проблем является значительной. Автор анализирует материалы данного издания, посвященные вопросам охраны окружающей среды. По мнению автора, редакция газеты «Хатлон», наряду с политическими, экономическими, социальными и культурными вопросами, уделяет особое внимание теме защиты окружающей среды, в частности, озеленению и благоустройству природы. В этом направлении журналисты, специалисты и представители различных отраслей регулярно публикуют материалы различных жанров. Большая часть этих публикаций представлена в жанрах новости, статьи и эссе.

Ключевые слова: журналистика, местная периодическая печать, Хатлон, окружающая среда, озеленение, изменения, роль, экологическое просвещение.

Сведения об авторе: Мирзомуродов Саидумар Баротович – соискатель кафедры журналистики факультета таджикской филологии Государственного образовательного учреждения «Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава». Тел.: (+992) 907-66-96-96, электронная почта: www.Saidumar85@mail.ru.

COVERAGE OF ENVIRONMENTAL ISSUES IN THE NEWSPAPER “KHATLON” ANNOTATION

The role of mass media, particularly the newspaper “Khatlon,” in covering and analyzing environmental issues is significant. The author examines the materials published in this newspaper related to environmental processes. According to the author, the editorial board of “Khatlon” pays special attention to environmental protection, particularly greening and beautification of nature, alongside political, economic, social, and cultural issues. In this regard, journalists, specialists, and representatives of various sectors consistently publish materials of different genres. Most of these writings fall within the genres of news, articles, and essays.

Keywords: journalism, local periodical press, Khatlon, environment, greening, changes, role, environmental awareness.

Author information: Mirzomurodov Saidumar Barotovich – PhD candidate at the Department of Journalism, Faculty of Tajik Philology, Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav. Tel.: (+992) 907-66-96-96, email: www.Saidumar85@mail.ru.

ТОҶИКИСТОН ДАР РАВАНДИ ҶАҶОНИШАВӢ: МУШКИЛОТ ВА ДУРНАМО

**Сафарзода Хуршед
Коллеҷи омӯзгорӣи шаҳри Турсунзода
(Тоҷикистон)**

Маълум аст, ки пас аз ғурупошии Иттиҳоди Шуравӣ ва нооромии Тоҷикистон раванди ҷаҳонишавӣ, сиёсисозӣи мушкилоти ба вучуд омадаро тезонд. Ин ҳодиса вобастагии Тоҷикистонро ба минтақаҳои ҷаҳон ва ҷанбаҳои гуногуни зиндагии иҷтимоӣ на танҳо ба вучуд овард, балки тавсеа бахшид. Дар ин раванд суннатҳои амалӣ ва зехнии ҷомеа, ки аз пешрафта ва ақибмонда ба ҳам меомад, тадриҷан дигаргун шуд. Дар ин ҳол ҷаҳонишавӣ чун падидаи сирфан иқтисодӣ ба назар наомада, балки тамоми ҷанбаҳои фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии зиндагии сокинони кишварро фаро мегирифт, ки реша дар таърих ва анъанаҳои сиёсӣ иҷтимоӣ дорад.

Аслан, раванди ҷаҳонишавӣ ва таъсири бисёрҷанбаи онро ҳанӯз дар остонаи даҳсолагии Истиқлолияти давлатӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон воқеъбинона таҳлил намуда, аз ҷумла таъкид доштааст: «Дар сарҳади қутбҳои гуногуни ҷаҳони бисёрҷабҳа қарор гирифта, Тоҷикистон имрӯз барои қабули таъсири онҳо, ки бешубҳа дар асоси эҳёи мероси маданият фарҳангӣ натиҷаи некибинона медиҳад, кушодааст. Глобализатсиякунон халқҳо ба системаи нави ташаккули навгониҳои сайёра ҷалб карда, набояд ба якхелгардонӣ барад. Ҳатто агар ягон кас кӯшиш намояд, ки онро чун ҷаҳони арзишҳои гуногун фаҳмад ва ба ҳамин шакл болои дигарон бор кунад. Маънии бузурги маънавият дар башардӯстии он, дар симои худро молик будан вобаста буда, ба фаҳмиши амиқи монанд набудан ба дигарон нисбат дорад. Маънавияти мо ба монанд набудани ҳамсояҳои наздику нисбатан дур: қирғизҳо, хитойҳо, ўзбекҳо, қазоқҳо, ҳиндуҳо, россияниҳо, аврупоиҳо, амрикоиҳо ва бисёр дигарон муносибати эҳтиёткорона дорад... Мо бояд ҳамеша одамон ва ҷамъияти дигарро, ки аз мо фарқ карда, қорро фаҳмида анҷом медиҳанд ва маҳорату фаҳмиши моро ғайи мегардонанд, қадрдонӣ намоем» [11, с. 158].

Минбаъд дар ҷараёни ҳамгироӣ бо таҳаввулоти ҷаҳонишавӣ ва таъсири он барои амалӣ гардидани ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон нишондоди зикрнамудаи роҳбари давлат нақши калидӣ бозида, барои таъсирпазирӣ аз равандҳои ҷаҳонишавӣ паҳлуҳои мусбат ва манфии он ба эътибор гирифта шудааст.

Зимнан бояд гуфт, ки зуҳури раванди ҷаҳонишавӣ ба маънои имрӯза дар садаи шонздаҳ сар шуда, дар солҳои навадуми асри XX бо ғуфтугӯҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва сиёсӣ дар амалияи робитаҳои халқҳои давлатҳои ҷойгоҳ ва нақши ҳосеро ифода намудааст. Дар ин равиш, албатта, таъсири пешомадҳои муфиди ҷаҳонишавӣ ва таъсири он ба ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодиёти иҷтимоии Тоҷикистон бетаъсир набуд. Ин раванд пешинаи таърихӣ дошт, ки имрӯзро ба гузашта пайваста, ҷанбаи ибратпазирӣ дар амал ва қирдори мардум, баҳусус сиёсатмадорон афзоиш меод. Ҷунончи, сиёсатшиноси тоҷик Г. Зокиров навиштааст: «Аз нимаи дууми солҳои 60-уми асри XX, ки сулҳи умуми зери хатар монда буд, рӯварӣ ба масъалаи инкишофи глобалии олам баланд гардид. Бисёр муҳаққиқон соли 1968-ро «гардиши бузург» медонанд, ки дар саросари ҷаҳон эътирози аҳли ҷомеа ба муқобили бесалоҳитии ҳукуматҳои миллӣ, роҳбарони давлатӣ ва созмонҳои

бонуфузи байналхалқӣ оиди танзим ё муқаррар намудани самтҳои асосии инкишофи глобалии олам баланд гардид» [5, с. 5].

Ба ин тартиб, аввалан, яке аз далелҳои таваҷҷуҳи мақомоти Тоҷикистон дар давраи нави давлатдорӣ натиҷаи мусбати ҷаҳонишавӣ бошад, дувум, вуқуи таҳаввулоти раванди сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дар солҳои ахир аст. Бахусус дар ин солҳо вазъи бӯҳронӣ ва мушкилофар заминасозии воқеии таваҷҷуҳи мақомоти Тоҷикистон ба мушкилоти ҷаҳонишавӣ гардида, омили аслии бавҷудоии ташаббусҳои байналмилалӣ кишвар ва роҳбарияти он дар он ба шумор меравад [ниг. 4, с. 3-4]. Ҳам дар замони нооромӣ вазъиятҳои бӯҳронӣ, ҳам дар солҳои баъд роҳбарияти мамлакат ба ҳодисаҳои ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ кишвар, ки ҳалли ҳама тарафаи он ба ҷомеаи ҷаҳонӣ низ алоқаманд аст, бетаваҷҷуҳ набуд. Ба ифодаи дақиқтар, яке аз омилҳои асосии зуҳури ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дарк ва шинохти мушкилоти ҷаҳонишавӣ дар зинаи ҳосии шаклгирии равандҳои сиёсӣ иҷтимоӣ мебошад.

Роҳбарияти давлат саривақт ба мушкилоти иҷтимоӣ сиёсӣ, ки ҷузъи мушкилоти ҷаҳонишавӣ аст, таваҷҷуҳ карда, барои ҳалли он нахуст аломатҳои онро муайян ва мушаххас намудаанд, сониян, дақиқ карда шудааст, ки масъалаи ҳалли мушкилоти ҷойдошта бе ҳамгирӣ бо ҷомеаи ҷаҳонӣ ва созмонҳои байналхалқӣ бемамар аст. Ин тартиби ташхис гувоҳи воқеиятшиносӣ, ҳирадварзӣ ва ояндабинии Тоҷикистон, бахусус роҳбари давлат мебошад. Ташаббусҳои роҳбари давлат ба ҳалли мушкилоте равона гардидааст, ки ба талаботҳои зер ҷавобгӯ мебошанд:

онҳо хусусияти умумибашарӣ дошта, на фақат манфиатҳои тоҷикон, балки ҳамсояҳо, гурӯҳи ашхоси алоҳида ва дар маҷмӯъ ҷомеаи ҷаҳониро низ ифода мекунанд;

омӯзиш ва ҳалли ин мушкилот ёрии дастаҷамъии башарӣ, аз ҷумла халқову кишварҳои гуногун, созмонҳои ҷамъиятии сатҳи ҷаҳониро тақозо мекунад;

ҳал нагардидани мушкилоти мавҷуда на фақат амният ва осудагии мардуми Тоҷикистонро ба хатар мувҷеҳ мекунад, балки барои ҳамсояҳо ва ҷомеаи ҷаҳонӣ низ судманд нест.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дурнамои пешрафти кишвар ва вазъи душвори сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии давраи аввали истиқлолияти мамлакатро пеши назар оварда, бо назардошти раванди ҷаҳонии сиёсати давлатдорӣ ва масъалаҳои ҷаҳонишавӣ ба ироа ва ҳалли мушкилоти сатҳи ҷаҳонӣ иқдом кардаанд, ки бесобиқа аст. Ин иқдом зери таъсири раванди мусбати ҷаҳонишавӣ ба миён омад ва ниҳоят анҷом ҳам гирифт, ки танҳо ба манфиати Тоҷикистон набуд.

Дар ин марҳила барои роҳбари давлат ва сиёсати давлатдории ӯ, ки зери таъсири ҷараёни ҷаҳонишавӣ қарор дошт, ҷаҳор раванди ҷаҳонишавӣ муҳим будааст:

1. Рақобати солим миёни қудратҳое, ки дар шинохти манфиатҳои умумимиллии тоҷикон ва гурӯҳҳои муҳолифин ҳар кадоме мавқеи худро доранд.

2. Ҷустуҷӯи роҳҳои самаровари муколама ва ҳамгирӣ.

3. Ба эътибор гирифтани манфиатҳои моддиву идеологӣ.

4. Ҷустуҷӯи роҳҳо ва имкониятҳои нав дар роҳи ҳалли мушкилоти сиёсӣ.

Ҳақиқати бебаҳс аст, ки ғурупошии Иттифоқи Шуравӣ, мустақил гардидани ҷумҳуриҳои Шуравӣ ва ниҳоят нооромӣ дар минтақаҳои гуногуни қаламрави мазкур, аз ҷумла Тоҷикистон, зери таъсири равандҳои носолими ҷараёни ҷаҳонишавӣ ба амал омад ва оқибатҳои ҷуброннопазир дошт. Мутаассифона, бо сабабҳои воқеӣ ҳукумати вақти кишвар дар пешгирии кашмакашҳои сиёсии солҳои навадум таъсири мусбат гузошта натавонист. Дар ин давраи ҳассос муҳолифатҳои ҷанги сард, ки аз солҳои панҷоҳум сар шуда, дар солҳои навадум ба авҷ расиданд, мақоми давлатро ҳамчун таъминкунандаи низому амният поин бурд.

Ба далели рақобати ҷаҳониву минтақавӣ барои дастбӣ ба манфиатҳои ҷаҳонии худ роҳбарияти давр натавонист ба пешгирии ҷанги эҳтимоли мутаваҷҷеҳ

шавад ва ин безътиной дар натиҷа ғочаҳоеро барои мардум ва низоми давлатдорӣ ба бор овард.

Дар солҳои баъдӣ бо таъсири баъзе ҷанбаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷаҳонишавӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба натиҷаҳои расид, ки ҳам ба манфиати кишвар ва ҳам ҷомеаи ҷаҳонӣ буд. Аз ҷумла, зери таъсири ҷанбаи сиёсӣ Тоҷикистон ба баҳси аз байн бурдани силоҳи байналмилалӣ, яъне пешниҳодҳои барои ҳазфи тамоми нерӯҳои мусаллаҳ ва ҷангафзорҳо, таҳти назорати як низоми идораи байналмилалӣ, густариши нуфузи Созмони Милали Муттаҳид дар кишварҳои мухталиф ва тавсеаи ҳокимият ва иқтисоди он, низоми навини ҷаҳонӣ (the new world order) пайваста, дар ин замина бо ҷомеаи ҷаҳонӣ ҳамгироии қобили мулоҳиза дошт.

Таъсири ҷанбаи иҷтимоӣ дар он зоҳир мешуд, ки Тоҷикистон дар ҳамгироӣ бо созмонҳои байналмилалӣ «барои беҳбудӣ беҳдошти ҷаҳонӣ, арзаи ҷаҳонии ғизо мабоҳиси марбут ба ғарб ва далоили он дар иртибот бо буъди иҷтимоии ҷаҳонӣ шудан» [8, с. 77] ҳамгироии бардавом дошт ва раванди мазкур ба вазъи иҷтимоии кишвар бетаъсир набуд.

Ҷанбаи фарҳангии ҷаҳонӣ шудан, ки боиси тавсеаи фарҳанги ҷаҳонӣ ва ғанӣ гардидани фарҳанги маҳаллӣ ва минтақавӣ мегардад, дар ин раванд низ таъсиргуздор буд. Ин ҷиҳат ҳам омили таҳкими низоми ҷаҳонӣ ва ҳам арсаи набардҳои маънавӣ ахлоқӣ аст. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт ҳамеша аз омилҳои мусбати таъсиргуздор истиқбол кардааст. Дар ин замина барои ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ низ тадбирҳои судманд андешида шудаанд, ки ба шиносондани фарҳанги миллии дар сатҳи ҷаҳонӣ мусоидат менамояд.

Таъсири ҷанбаи иқтисодӣ тичорати ҷаҳонӣ шудан «дар раванди байналмилалӣ шудани тичорат ва бозаргонӣ, ҳокимияти иқтисоди либерал ва системаи бозори озод дар саросари ҷаҳон, ассимилятсияи иқтисодҳои мухталиф бо ҳамдигар, талошҳои Созмони Ҷаҳонии Тичорат (WTO) зоҳир гардида, заминаро барои рушди иқтисоди кишвар ба вуҷуд овард, ки он тамоюли инкишофи иқтисод ва тичорати Тоҷикистон дар масири ҷаҳонӣ шудан аст» [8, с. 78].

Донишмандон масоили муҳити зистро низ «ваҷҳи ҷаҳонӣ шудан» доништа, «ғарм шудани ҷаҳон», «сурух шудани қабати азон», «ҷангалзудӣ» ё «ҷангалкушӣ» ва олузагии обу ҳаворо ваҷҳи дигари ин раванд арзёбӣ мекунад, ки таъсири он ба шаклирии ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон ҷашмрас аст [ниг. 1, с. 48].

Илова ба омилҳои зикршуда, омилҳои дигари таъсиргуздор ва анғезаҳои ҷаҳонӣ шудан мавҷуданд. Аз ҷумла:

- а) иртибот;
- б) Созмони Милали Муттаҳид
- в) Созмонҳои ҷаҳонӣ ва иқдоми онҳо.

Омили иртибот аз ҷумлаи василаҳои таъсиргуздор дар раванди ҷаҳонӣ шудан буда, «дунёи Ғарб» бо фановарии бартари иртибототӣ дар садаи ҷаҳонисозии арзишҳои худ аст. Дар ин замина иртиботот воситаи тарғиб ва дарёфти ақоид буда, Ҳ. Лосвел (Harold Lasswell) онро чунин маънидод кардааст: Чӣ касе? (Who?), чӣ мегӯяд? (Says What?), дар кадом шабака (In What Channel?), ба чӣ касе? (To Whom?) ва бо чӣ таъсире? (With What Effect?) [8, с. 89]. Пайравони ин раванд аз дунёи пешрафтаи Ғарб буда, он барои Тоҷикистон таъсири манфӣ низ дорад. Ин сухан ба маънии инкори таъсири мусбати ҷаҳонишавӣ нест, балки дар така ба сиёсати огоҳонаи Ҳукумати кишвар эҳтимоли паёмаҳои зиёновар доштани онро ёдрас мекунад. Бо тавачҷу ба он ки гуфта шуд, таъсири мусбат ва манфии ин равандро дар така ба воқеиятҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон ёдрас менамоем.

Таъсири мусбати ин равандро барои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рушди технологӣ, имкони дастрасии осонтар ба шохаҳои илм ва манбаҳои илмӣ, эҷоди фазои рақобат барои афзоиш ва тавсеаи истифодабарӣ бар асари рақобати ҷаҳонӣ, имконоти ҷалби сармоягузори хориҷӣ ва дар натиҷаи афзоиши истеҳсолот ва

чойҳои корӣ дар баъзе соҳаҳо, афзоиши ҷаҳонгардӣ ва монанди инҳо мушаххасан дидан мумкин аст.

Дар ин замина таъсири манфии ин чараёнро ба тариқи зер метавон гурӯҳбандӣ кард:

- ҷаҳонӣ шудан дар сурати вазъи ноустувори иқтисодӣ мавқеи кишварро дар рақобатҳо бо давлатҳои нерӯманд поин мебарад;
- нобаробарӣҳо ва беадолатӣҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар заминаҳои иҷтимоӣ тақвият ёфта, афзун мегардад;
- ба инкишофи табиӣ фарҳанги милли, маҳаллӣ ва минтақавӣ зиён мерасад;
- муҳити зист зери таъсири истифодаи технологияи зараррасон зиён дида, олуда мегардад;
- истиклоли сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва низомӣ таҳти таъсироти ҳамсонӣ аз муҳити беруна ва ғайримиллӣ осеб мебинад.

Тоҷикистон паёмдҳои мусбат ва манфии раванди ҷаҳонишавиро ба эътибор гирифта, дар ин замина стратегияи хоси ҳудро дар роҳи таъсирпазирӣ ва баҳрабардорӣ аз ин раванд таҳия намуд, ки манфиатҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ ва миллиро ба эътибор гирифтааст. Стратегияи мазкур чараёнҳо ва омилҳои асосии бавучудоии ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистонро муайян ва мушаххас карда, роҳро барои сиёсати дурбинонаи Ҳукумат ҳамвор намуд.

Чунон ки зикр шуд, ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон, асосан зери таъсири заминаҳо ва омилҳои сиёсӣ иқтисодӣ ва фарҳангӣ шакл гирифта, ҳангоми тасмимгирӣ дар роҳи пешниҳод ва иҷрои он хусусиятҳои зерини онҳо дар назар дошта шудааст:

- ҳислатҳои умумиҷаҳонӣ, ки манфиатҳои тамоми кишварҳо, халқҳои ҷаҳон ва давлати Тоҷикистону мардуми онро ба ҳисоб мегирад;
- ба пешрафти имрӯза ва ояндаи ҷомеаи ҷаҳонӣ мусоидат менамояд;
- ҳолати ташаккул ва таҳаввули ин раванд монеи бавучудоии мушкilot намегардад;
- дар амалисозии ин ташаббусҳо ҳислати комплексӣ ва системавии онҳо меъёри амал ва ҳамгироӣ аст;
- иҷрои онҳо ба роҳандозии тадбирҳои муҳими сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ ниёз дорад.

Ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар замина ва зери таъсири паёмдҳои ҷаҳонишавӣ шакл гирифта, паҳлуҳои гуногуни мушкilotи сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии ҷаҳонӣ муосирро дар бар мегирад ва бевосита ба вазъи ҷаҳонӣ муосир алоқаманд аст. Бавучудоии силсилаи хатару ситезаҳои сатҳи ҷаҳонӣ, монанди бархурди тамаддунҳо, терроризми байналмилалӣ, экстремизми мазҳабӣ, ҷинояткорӣ трансмиллӣ ва қочоқи маводи муҳаддир на фақат ба амнияти низоми мавҷудаи сиёсӣ, иҷтимоӣ ва ҳукукию гуманитарии ҷаҳонӣ хатар эҷод мекард, балки дар маҷмӯъ ба сулҳу суботи сайёра ва давлатҳои ҷудогона низ зиён дошт. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти он ки аз фишори чунин хатару ситезаҳои глобалӣ берун нест ва бо қисме аз онҳо, аз қабili терроризми байналмилалӣ, мушкilotи экологӣ ва ҷинояткорӣ фаромиллӣ аз солҳои аввали соҳибистиклолӣ бархурд дорад, ҳам ибтикорҳои ҷомеаи ҷаҳониро оид ба масоили глобалӣ собитқадамона пайгирӣ кард, ҳам худ бо иқдоми муҳими сатҳи ҷаҳонӣ дар роҳи пешгирии мушкilotи сатҳи ҷаҳонӣ сарм гузошт.

Дар ин замина яке аз ташаббусҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои Миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба баланд бардоштани нақши марказии Созмони Милали Муттаҳид ба ҳайси созмони байналмилалӣ универсалӣ дар ҳалли мушкilotи ҷаҳонӣ ва таъмини ҳамқадамии он бо рушди босуръати дунёи муосир ва равандҳои ҷаҳонишавӣ алоқаманд буд, ки дар суҳанронии ӯ ҳанӯз моҳи октябри соли 1997 дар Иҷлосияи 52-юми Маҷмааи Умумии Созмони Милали Муттаҳид вобаста ба масъалаи ислоҳоти СММ ироа гардид. Дар ин росто роҳбари давлати тоҷикон дар

робита ба ислоҳоти СММ андешаҳои худро борҳо баён намудааст, ки нуктаҳои зайлро дар бар мегиранд:

- муносибати воқеъбинона ба ислоҳоти СММ бо роҳи бештар таваҷҷуҳ кардан ба ҳалли масъалаҳои нисбатан муҳим, риояи тавозуни оқилонаи навҷӯиҳо ва таҳкими усулҳое, ки самараашонро нишон додаанд;

- афзудани аъзоёни доимии Шурои амнияти СММ, аз ҷумла аз ҳисоби намояндагони кишварҳои рушдёбанда дар асоси интихоби бонавбат;

- иштироки фаъолонаи СММ дар таъмини тараққиёти босуботи кишварҳои дорои иқтисодиёти гузаранда, аз ҷумла дар рафъи оқибатҳои манфии иҷтимоии давраи мазкур;

- таҳким бахшидани нақши СММ дар ҷодаи расондани кӯмаки байналхалқӣ ба ҳамгироии давлатҳои транзитӣ ба системаҳои ҷаҳонии иқтисодию тичоратӣ.

Пешниҳоди тадбирҳо барои ҳифзи амнияти дастаҷамъӣ аз ҷониби роҳбарияти Тоҷикистон заминагузори ташаббусҳои фароғири кишвар буда, аз ҷумла пешниҳодҳои зерин ифодакунандаи мавқеи ислохотхонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар роҳи беҳбуд бахшидан ба вазъи ҷаҳон ва минтақа мебошад:

1. Қабули аҳдномаи муштараки умумиҷаҳонӣ оид ба мубориза бар зидди терроризм, эътироф намудани терроризм ҳамчун зухуроти дорои ҳадафҳои сиёсӣ.

2. Пешбинӣ намудани ҷазо нисбати давлатҳое, ки аз терроризм пуштибонӣ зоҳир менамоянд.

3. Аз ҷониби давлатҳои мутараққӣ таҳия ва роҳандозӣ намудани барномаҳои фароғири кӯмаки иқтисодию иҷтимоӣ ва технологияю иттилоотӣ ба кишварҳои олами сеюм.

4. Таъсис додани Маркази байналмилалӣ зиддитеррористӣ таҳти сарпарастии СММ.

5. Баланд бардоштани нақши ҳамоҳангсози Интерпол дар мубориза бар зидди терроризм.

6. Ташкил намудани маъхази умумии маълумот ва шабакаи муштараки иттилоотӣ дар соҳаи мубориза бо терроризм.

Фаъолияти амалии мақомоти раҳбарии Тоҷикистонро дар ин замина минбаъд ташаббусҳои бевоситаи он, ки зери таъсири ҷараёни ҷаҳонишавӣ шакл гирифтааст, мушаххас месозад. Аз ҷумла, Тоҷикистон дар алоқамандӣ ба хусусияти фаромилӣ доштани терроризм мубориза ба муқобили онро бидуни талошҳои муштараки мақомот ва ниҳодҳои минтақавию байналмилалӣ ғайриимкон дониста, дар ин замина ҳанӯз соли 1995 Президенти кишвар дар Иҷлосияи 56-уми Маҷмааи Умумии СММ изҳор дошта буд, ки «нерӯҳои сулҳовари Созмони Милали Муттаҳид дар сурати ҳамкории он бо созмонҳои минтақавӣ метавонад ба маротиб афзоиш ёбанд ва пеш аз ҳама, дар роҳи пешгирӣ, хомӯш кардан ва танзими ихтилофоти низомӣ, мубориза алайҳи терроризм, зухуроти радикалии равияҳои мухталифи бунёдгари хизмат кунанд» [4, с. 6].

Дар доираи ҳамин гуна талошҳои роҳбари давлат ва ҳамгироии кишварҳои дигар соли 2010 Стратегияи зиддитеррористии глобалии СММ дар Осиёи Марказӣ қабул гардид ва ҳоло ҷумҳурӣ дар таҳияи нақшаи муштараки амалҳо оид ба татбиқи он нақши фаъол дорад. Дар ин замина саҳми Тоҷикистон бо назардошти мушкilotи ҷойдошта дар ҳалли низои Афғонистон, мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, инкишофи захираҳои инсонӣ, масъалаҳои истифодаи захираҳои обӣ, дастгирии кишварҳои ақибмонда ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии сокинони онҳо, пешгирии офатҳои табиӣ, дастгирии соҳаи тандурустӣ, маориф ва ғайра бузург мебошад.

Ташаббусҳои Тоҷикистон вобаста ба ҷараёни воқеаҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷаҳон ва минтақа дар ҳалли мушкilotи дигар, аз ҷумла қочоқи маводи муҳаддир нақши калидӣ дошта, омили муҳокимаи ин масъала дар Конфронси байналмилалӣ таҳти унвони «Тоҷикистон бар зидди маводи муҳаддир» (Душанбе, 1999) ва чорабиниҳои дигар, мисли ҷаласаи 58-уми Маҷмааи Умумии СММ (соли

2003), имзои Созишномаи байни давлатҳои аъзои Созмони ҳамкории Шанхай оид ба ҳамкорӣ дар мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир, психотропӣ ва прекурсорҳои онҳо (17-уми июни соли 2004), ташкили Маркази Созмони Ҳамкории Шанхай бар зидди гардиши маводи мухаддир (Ҳамоиши сарони давлатҳои СҲШ, соли 2008, Душанбе) таҳияи Барномаи муштаракӣ мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир таҳти сарвари СММ ва Соли байналмилалӣ мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир эълон намудани соли 2011 (моҳи майи соли 2009, Душанбе) гардид.

Масъалаи озуқа ва инкишофи захираҳои инсонӣ низ аз ибтидо дар сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгоҳи хос дошта, роҳбари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанрониашон дар мулоқоти сарони ҳукуматҳои ҷаҳон бахшида ба масъалаи озуқа гуфта буд: «Масъалаи пурратар қонун гардондани эҳтиёҷоти мамлакатҳои минтақаи Осиёи Марказӣ ба об барои обёрии замин ва бо мақсади бо маводи хӯроқа таъмин кардани аҳоли дар қаламрави Тоҷикистон ҳалли силсилаи проблемаҳои гидроэнергетикӣ тақозо менамояд. Зеро дарёҳое, ки ба баҳри Арал мерезанд, аз қаламрави Тоҷикистон сар мешаванд». Дар матни ин мулоқот Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкilotи кӯли Сарезро ба миён гузошта, таъкид карда буд, ки истифодаи мақсадноки оби ин кӯл ба «масъалаи барҳам додани гуруснагӣ, камбизоатӣ ва рафъи таҳдиди камбудӣ озуқа дар миқёси ҷаҳон» [11, с.64-65] мусоидат менамояд.

Дар ин раванд дар асоси пешниҳодҳои Тоҷикистон қабул шудани қатъномаҳои СММ оид ба эълон намудани соли 2003 «Соли байналмилалӣ оби тоза», солҳои 2005-2015 «Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои ҳаёт», соли 2013 «Соли байналмилалӣ ҳамкорӣ дар соҳаи об», солҳои 2018-2028 «Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор» ва ниҳоят соли 2025 – Соли ҳифзи пирияхҳо ва ҳамчунин 21 март – Рӯзи ҳифзи пирияхҳо аз ибтикороти муҳим ва таъсиргузор буда, дар асоси ду ташаббуси аввал Дабири кулли СММ Шурои машваратӣ оид ба захираҳои об ва беҳдоштро таъсис дод. Дар доираи ин иқдомҳо дар асоси Қатъномаи Маҷмааи Умумии СММ ва ҳамкорӣ бо ниҳодҳои он дар Душанбе ҷорабиниҳои зиёде, аз ҷумла Форуми байналмилалӣ оби тоза (август соли 2003), Конфронси байналмилалӣ оид ба ҳамкории минтақавӣ дар ҳавзаҳои дарёҳои фаромилӣ (30-уми майи соли 2005), Конфронси байналмилалӣ оид ба коҳиш додани офатҳои табиӣ марбут ба об (соли 2008) ва ғайра баргузор гардиданд.

Пешниҳодоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин замина масъалаҳои муҳими зайлро низ фаро гирифта, дар ҳалли мушкilotи сатҳи ҷаҳонӣ таъсиргузор мебошад.

1. Ташаббус оид ба Бунёди байналмилалӣ ҳифзи пирияхҳо. Ин масъала аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Форуми 3-юми ҷаҳонӣ доир ба иқлим 31 август – 4 сентябри соли 2009 дар шаҳри Женева, сипас дар Конфронси 15-уми ҷонибҳои Конвенсияи СММ оид ба тағйироти иқлим дар Копенгаген 7-8 декабри соли 2009 пешниҳод гардида буд.

2. Ташаббусҳои Тоҷикистон оид ба ҳалли масъалаҳои амниятӣ, мубориза бо терроризм, экстремизм ва гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир. Дар ин самт яке аз масъалаҳои муҳим – таъмини амният ва сулҳу субот дар Афғонистон мебошад. Бо назардошти ин Президенти Тоҷикистон таъдиди иқтисодӣ иҷтимоӣ Афғонистонро ҳамчун василаи таъмини амну субот ба миён гузошт. Вобаста ба ин дар дарёи Панҷ пайи ҳам панҷ пули хурду бузург сохта шуданд, ки дар ҳалли мушкilotи сокинони наздисарҳадӣ нақши муҳим дорад.

3. Идомаи ташаббусҳои сарвари давлат натиҷааш ин буд, ки соли 2013 – Соли байналмилалӣ ҳамкориҳо дар соҳаи об (20 декабри соли 2010) эълон гардид. Дар заминаи ин ташаббус 20-21 августи соли 2013 дар шаҳри Душанбе Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланди ҳамкорӣ дар соҳаи об баргузор гардид, ки дар натиҷа як силсила санадҳои ниҳой қабул шуданд.

4. Даҳсолаи байналмилалӣ «Об барои рушди устувор, 2018 – 2028» боз як марҳилаи муҳим дар раванди муттаҳид гардонидани талошҳои дастаҷамъонаи кишварҳои дунё баҳри расидан ба ҳадафҳои рушди устувор вобаста ба об буда, ифодагари саъйи талошҳои Пешвои миллат дар ҳалли мушкилоти ҷаҳонишавӣ мебошад.

Ҳамин тавр, мутахассисон таъсири ҷаҳонишавиро дар се ҳолат бештар дониста, ба ин натиҷа расидаанд, ки он «мамлакатҳоро ба ҳамдигар бисёр наздик мекунад: аввал дар рафту омади осон байни мамлакатҳо, дувум пайдо шудани техника ва технологияи нав (дар мисоли телевизиони моҳвораӣ, интернет ва воситаҳои дигар) ва сеюм сиёсати давлатҳо, ки имрӯз аз ҳама муҳимтар гардидааст» [13]. Профессор И.Усмонов дар ин замина сиёсати давлатҳоро ба ҳам вобаста дониста, аз ҷумла таъкид менамояд, ки «...ниҳоят мавқеи динҳо ва мазҳабҳо дар ин замон ё барои ҳимоя намудан ё барои вайрон кардани дигаре мустаҳкамтар шуданд, ки ин низ таъсири худро мерасонад. Ҳамаи инҳо раванди таъсири ҷаҳонишавии фарҳангу сиёсату зиндагиро ба вуҷуд овардаанд. Наворе, ки шумо дар телевизион мебинед, нохост ба шумо писанд мешаваду ба он пайравӣ мекунад, ё баръакс ягон чизи бадро мебинеду ба он бо нафрат менигаред. Ҳамаи ин раванди ҷаҳонишавианд» [13].

Умуман, ҷаҳонишавӣ бурд ҳам дораду бохт ҳам, таъсири он ба маданияти миллии ҳам судовар асту ҳам зиёновар. Дар сурати огоҳ набудан ва ба меъёр риоя накардан миллат зарар мебинад, ҳар гоҳе ахлоқи миллии поядор набошад, расму оини бегона хувияти миллиро фуру мебарад. Дар ин ҳол зиёиёни миллат, аҳли илму эҷод бояд дар ҳифзи суннатҳои миллии ва муаррифии онҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ кӯшиш намоянд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Габдулхакова, Р. В. Глобальные проблемы современности / Р. В. Габдулхакова, А. А. Махов. – Уфа, 2000. – 53 с.
2. Гидденс, Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс. – Москва: Весь Мир, 2004. – 247 с.
3. Журналистикаи тоҷик ва масъалаҳои низоми нави ҷаҳон. Маҷмуаи мақолаҳо. – Душанбе, 2004. – 120 с.
4. Зарифӣ, Ҳ. Тоҷикистон ва масоили глобалии ҷаҳони муосир / Ҳ. Зарифӣ // Сиёсати хориҷӣ. – 2012. – № 2. – С. 3-17.
5. Зокиров Г. Назаре ба консепсияи низоми нави ҷаҳон // Журналистикаи тоҷик ва масъалаҳои низоми нави ҷаҳон: Маҷмуаи мақолаҳои илмӣ. – Душанбе, 2004. – С. 5-11.
6. Кагарлицкий, Б. Ю. Глобализация и новые социальные движения / Б. Ю. Кагарлицкий. – Москва: ИСП РАН, 2002. – 187 с.
7. Қамбарӣ, О. Ҷаҳонӣ шудан ва паёмадҳои он / О. Қамбарӣ // - Мураббӣён. – Соли аввал. – Шумораи 2. – С. 75-83.
8. Назарчук, А. В. Этика глобализирующего общества / А. В. Назарчук. – Москва: Директмедиа Пабблишинг, 2002. – 193 с.
9. Нуриддинов, Р. Ш. Фаъолияти иҷтимоӣ-таҳлилии дар муносибатҳои байналхалқӣ / Р. Ш. Нуриддинов, В. З. Демидов, П. Р. Нуриддинов. – Душанбе: «Эр-Граф», 2016. – 340 с.
10. Отахонов, Т. Ҷаҳонӣ шудан ва паёмадҳои он / Т. Отахонов // Ҷаҳонӣ шудан ва мушкилоти ҳифзи фарҳанги миллии. Мураттиб ва муҳаррир Сафар Сулаймонӣ. – Душанбе, 2006. – С.43-54.
11. Раҳмонов, Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Иборат аз ҷаҳор чилд. Ҷилди 2 / Э. Раҳмон. – Душанбе: Ирфон, 2001. – С. 543.

12. Раҳмонов, Э. Суханронӣ дар мулоқоти сарони давлату ҳукуматҳои ҷаҳон бахшида ба масъалаи озуқа / Э. Раҳмонов. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Иборат аз ҷаҳор ҷилд. Ҷилди 1. – Душанбе: Ирфон, 2002. – С. 64-65.

13. Терроризм и средства массовой информации. Резолюция Конференции ЮНЕСКО / [http || www/ ruj.ru | unesco-smi/ html](http://www.ruj.ru/unesco-smi/html)

ТОҶИКИСТОН ДАР РАВАНДИ ҶАҶОНИШАВӢ: МУШКИЛОТ ВА ДУРНАМО АННОТАТСИЯ

Дар мақола омилҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии раванди ҷаҳонишавӣ ва таъсири бисёрҷанбаи он ба арзишҳои миллий, мероси маданият фарҳангӣ ва маънавияти халқҳо, хосса тоҷикону Тоҷикистон баррасӣ шудааст.

Ҷаҳонишавӣ ба маънои имрӯза дар садаи шонздаҳ арзи ҳастӣ карда, дар солҳои навадуми асри XX бо гуфтугӯҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва сиёсӣ дар амалияи робитаҳои халқҳоро давлатҳо ҷойгоҳ ва нақши хос пайдо намуд. Дар ин равиш, албатта, таъсири пешомадҳои муфиди ҷаҳонишавӣ ва таъсири он ба ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодию иҷтимоии Тоҷикистон бетаъсир набуд.

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол бо таъсири ҷаҳонишавӣ роҳбарияти кишвар ба ҳодисаҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ таваҷҷуҳ намуда, ташаббусҳои нишон дод. Ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон далели дарк ва шинохти мушкилоти ҷаҳонишавӣ буда, хусусияти умумибашарӣ ва суди ҷаҳонӣ доранд.

Бо таъсири ҷаҳонишавӣ фарҳанги ҷаҳонӣ тавсеа ва фарҳангҳои маҳаллӣ ва минтақавӣ ганӣ гардид. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт ҳамеша аз омилҳои мусбати таъсиргузор истиқбол кардааст. Дар ин замина барои ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ низ тадбирҳои судманд андешида шудаанд, ки ба шиносондани фарҳанги миллий дар сатҳи ҷаҳонӣ мусоидат менамояд.

Ҳамин тавр, бо таъсири ҷаҳонишавӣ Тоҷикистон иртиботи ҳудро бо бо ҷомеаи ҷаҳонӣ вусъат бахшида, бо кишварҳои гуногун наздик шуд ва сиёсати ҳудро дар фазои олами муосир мустаҳкам намуд.

Калидвожаҳо: ҷаҳонишавӣ, Тоҷикистон, омил, таъсир, ташаббус, сиёсат, масъала, муносибат, нақш, воқеаҳои сиёсӣ ва фарҳангии ҷаҳон.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сафарзода Хуршед Ҳайдар – Коллеҷи омӯзгории шаҳри Турсунзода, номзади илмҳои филологӣ, доценти кафедраи забонҳо, факултети фанҳои гуманитарӣ, Суроға: 737450, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Турсунзода, ҷамоати деҳоти ба номи Турсун Тӯйчиев, деҳаи Дӯстӣ, E-mail: khursheds@mail.ru, Телефон: (+992) 918-21-44-44.

ТАДЖИКИСТАН В ПРОЦЕССЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются политические, социальные, экономические и культурные факторы процесса глобализации и его многостороннее воздействие на национальные ценности, культурное наследие и духовность народов, особенно таджиков и Таджикистана.

Глобализация в ее нынешнем понимании возникла в шестнадцатом веке, а в девяностых годах двадцатого века она обрела особое место и роль в отношениях между народами и государствами посредством экономического, социального, культурного и политического диалога. При таком подходе, безусловно, были

заметны благотворные перспективы глобализации и ее влияние на политическую, экономическую и общественную жизнь Таджикистана.

В независимом Таджикистане под влиянием глобализации руководство страны обратило внимание на события мирового сообщества и проявило инициативы. Международные инициативы Таджикистана являются свидетельством понимания и признания проблем глобализации, и имеют универсальный и всемирный характер.

Под влиянием глобализации расширилась мировая культура и обогатились местные и региональные культуры. Правительство Республики Таджикистан всегда приветствовало позитивные факторы в этом направлении. В этом контексте также были приняты полезные меры по защите культурных ценностей, которые способствуют продвижению национальной культуры на мировом уровне.

Таким образом, под влиянием глобализации Таджикистан расширил свои связи с мировым сообществом, стал ближе к различным странам и усилил свою политику в современном мире.

Ключевые слова: глобализация, Таджикистан, фактор, влияние, инициатива, политика, проблема, отношение, роль, мировые общественно-политические и культурные события.

Сведения об авторе: Сафарзода Хуршед Хайдар – Педагогический колледж города Турсунзаде, кандидат филологических наук, доцент кафедры языков, факультета гуманитарных наук, Адрес: 737450, Республика Таджикистан, г. Турсунзаде, сельский совет имени Турсуна Туйчиева, село Дусти, E-mail: khursheds@mail.ru, Телефон: (+992) 918-21-44-44.

TAJIKISTAN IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION: PROBLEMS AND PROSPECTS ABSTRACT

The article examines the political, social, economic and cultural factors of the globalization process and its multilateral impact on the national values, cultural heritage and spirituality of peoples, especially Tajiks and Tajikistan.

Globalization in its current sense emerged in the sixteenth century, and in the nineties of the twentieth century it found a special place and role in the relations between peoples and states through economic, social, cultural and political dialogues. In this approach, of course, the beneficial prospects of globalization and its impact on the political, economic and social life of Tajikistan was noticeable.

In independent Tajikistan, under the influence of globalization, the country's leadership has paid attention to the events of the world community and has shown initiatives. International initiatives of Tajikistan are evidence of the understanding and recognition of the problems of globalization, and have a universal and world-wide character.

Under the influence of globalization, world culture has expanded and local and regional cultures have been enriched. The Government of the Republic of Tajikistan has always welcomed positive factors in this direction. In this context, beneficial measures have also been taken to protect cultural values, which contribute to the promotion of national culture at the global level.

Thus, under the influence of globalization, Tajikistan has expanded its ties with the world community, has become closer to various countries, and has strengthened its policy in the modern world.

Key words: globalization, Tajikistan, factor, influence, initiative, politics, issue, relation, role, worlds socio-political and cultural events.

Information about the author: Safarzoda Khurshed Haidar – Pedagogical College of Tursunzade, Candidate of Philological Science, Associate Professor at the Department of Languages of the Faculty of Social Sciences, Address 737450, Republic of Tajikistan,

ИНЪИКОСИ МУНОСИБАТҲОИ ТОҶИКИСТОНУ РОССИЯ ДАР МАТБУОТИ ДАВРИИ ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ

Абдуллоев Ҷ.Ф.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Муносибатҳои Тоҷикистону Россия аз гузаштаи дур сарчашма гирифта, ин робитаҳо дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон сатҳу сифати беҳтару хубтареро касб намудаанд. Робитаҳои дипломатии Тоҷикистону Россия дар марҳилаи навин аз 8-уми апрели соли 1992 роҳандозӣ шудаанд, ки он нахустин солҳои соҳибистиклолии ду давлати ба ҳам дӯсту бародар мебошад.

24-маи соли 1993 Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ҳайси Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо нахустин сафари расмӣ ба пойтахти Федератсияи Россия шаҳри Маскав рафтанд.

Дар доираи ин сафар рӯзи 25-май Аҳдномаи дӯстию ҳамкорӣ ва ҳамёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия, Аҳдномаи ҳамкории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар соҳаи ҳарбӣ ва ду созишнома дар бораи мақоми ҳуқуқии қисмҳои низомии Қувваҳои мусаллаҳ ва қисмҳои марзбонии Федератсияи Россия дар қаламрави Тоҷикистон ба имзо расид, ки онҳо нахустин заминаи қарордодию ҳуқуқии ҳамшарикии стратегии Тоҷикистону Россия дар марҳилаи нави давлатдорӣ мебошанд. Моҳи апрели соли 1999, ҳангоми сафари давлатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Федератсияи Россия, дар шаҳри Москва Аҳднома дар бораи ҳамкорию иттифокчигии ба асри бисту як нигаронидашудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия ба имзо расид.

Тоҷикистон ҳамчун давлати соҳибхитӣро мустақил дар сиёсати байналхалқаш азм дорад, ки ҳамкорию муносибатҳояшро бо кишварҳои хориҷа ва талаботи меъёрҳои байналмилалӣ ба роҳ монанд. Дар заминаи бояд робитаҳои баробару тарафайн бо назардошти манфиатҳои миллӣ ба нақша гирифта шаванд. Сарфи назар аз он ки дар сиёсати байналмилалӣ мо «дарҳои кушода» эълон шудааст, барои роҳандозии муносибат бо кишварҳои, ки таърихан робита дорем, афзалиятро қоиладар ҳастем. Аз замони соҳибистиклол гаштан Тоҷикистон эълон кард, ки муносибатҳо, қабл аз ҳама, бо кишварҳои ҳамсоя ва минтақа дар доираи ҷомеаи муштаракулманофеъ, хусусан бо Россия, таҳким бахшида мешавад. Дар сиёсати стратегӣ мо ҳамкорӣ бо давлатҳои дигарӣ бузурги ҷаҳон низ мавқеи калон дорад.

Муносибати Тоҷикистон дар давоми беш аз даҳ сол қонеъкунанда набуданд. Ҳарчанд ки Тоҷикистон дар ин маврид талошҳои дошт, аммо дар мавриди амалӣ кардани созишҳои имзошуда иқдоми ҷиддие анҷом дода намешуд. Ба назар мерасид, ки бо назардошти амали гаштани меъёрҳои демократӣ, равандҳои глобализатсионӣ Россия дигар ба ҳимояи манфиатҳояш дар минтақа эҳтиёҷ надорад. Лекин таҳаввулотҳои сиёсӣ низомӣ ва иқтисодии минбаъдаи ҷаҳон Россияро ба он водор намуд, ки ба ин масъала бархӯрди тоза намояд. Ҷумҳурии мо дар давоми ин солҳо кӯшиш бар он намуд, ки бо Россия ҳамчун шарикӣ боэътимоди стратегӣ дар бахшҳои сиёсӣ низомӣ, фарҳангӣ иқтисодӣ робитаҳои мутақобилаи судмандро ба роҳ монда, дар бобати мубориза ба муқобили терроризм, экстремизм ва қочоқи маводи мухаддир дар фаъолияти созмонҳои минтақавӣ ва байналхалқӣ ҳамкорӣ намояд.

Имрӯз заминаҳои қарордодию ҳукукии муносибатҳои байнидавлатӣ, байнихукуматӣ ва байниидоравии Тоҷикистону Россияро зиёда аз 270 санад танзим менамоянд, ки дар раванди рушду тавсеяи ҳамгироию шарикии стратегияи ду давлат мақоми шоиста доранд.

Таҳлили вазъ ва ҳолати робитаҳо, аз ҷумла натиҷаҳои мулоқоту музокироти сершумори дучонибаю бисёрҷонибаи сатҳу зинаҳои гуногун, пеш аз ҳама, сатҳи олии сиёсӣ собит месозанд, ки дар даҳсолаи аввали рушди мустақили Тоҷикистону Россия масоили сиёсӣ, амниятӣ ва ҳарбӣ-техникӣ мақоми марказӣ дошта, баъдан соҳаҳои иқтисоду тичорат, сармоягузорӣ, саноату истеҳсолот, нақлиёту коммуникатсия, кишоварзӣ, илму техника, фарҳангу маориф, муҳоҷират ва ҳамкориҳои байни минтақаву вилоятҳои ҳамдигар низ дар меҳвари муносибатҳои байнидавлатӣ қарор гирифтаанд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳангоми суҳанронии худ дар Вашингтон дар донишгоҳи Хаткинск махсусан қайд намуд: «Мо сиёсати дарҳои кушодро баргузидаем ва бо ҳамаи мамлакатҳо ҳамкорӣ хоҳем кард ва, албатта, Россия ҳамеша шарикӣ стратегияи мо буд ва хоҳад монд» [15, с.5].

Ба рушди муносибатҳои иқтисодию сармоягузори Тоҷикистону Россия моҳи октябри соли 2004 зимни сафари расмӣ Президенти Федератсияи Россия ба Тоҷикистон заминаҳои бозғимод гузошта шуда, 16 октябр дар ҳузури сарони ду давлат Эмомалӣ Раҳмон ва Владимир Путин созишномаҳо дар бораи иштироки Россия дар сохтмони НБО, танзими муҳоҷирати корӣ ва ҳифзи ҳуқуқи шаҳрвандон дар кишварҳои ҳамдигар ва чанд санади байнихукумати чанбаҳои ҳарбидошта ба имзо расид ва дар низоми муносибатҳои иқтисодии Тоҷикистону Россия марҳалаи нав оғоз гардид.

Бунёд ва мавриди баҳрабардорӣ қарор додани НБО Сангтуда-1 дар таърихи 31-июли соли 2009 бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва он замон Президенти Федератсияи Россия Дмитрий Медведев пурарзиштарин самарайи санадҳои моҳи октябри соли 2004 имзошуда ва ҳанон вақт бузургтарин лоиҳаи сармоягузори Россия дар кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ба шумор мерафт.

Намунаи олии муштаракоту шарикии бесобиқаю дӯстонаи Тоҷикистону Россия ҳамкорӣ дар соҳаи ҳифзи сарҳади давлатӣ ба ҳисоб меравад, ки то соли 2005 сарҳади давлатии Тоҷикистон бо Афғонистон аз ҷониби марзбонони Россия муҳофизат мешуд. Тирамоҳи соли 2005 ҳифзи сарҳади давлатии Тоҷикистон бо Афғонистон дар масофаи 1344 км аз ҷониби Нерӯҳои марзбонии Россия ба ихтиёри марзбонони тоҷик вогузор карда шуд.

Ба идомаи бобарор ва рушду тавсияи бештару хубтари муносибатҳои дучониба ҳамчунин сафари расмӣ Президенти Федератсияи Россия Дмитрий Медведев ба Тоҷикистон 2-юми августи соли 2008 ва сафари давлатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Федератсияи Россия рӯзҳои 21-23 октябри соли 2009 тақони тоза бахшида, барои ба даст овардани мувофиқаҳои нав доир ба иштироки ҷониби Россия дар бунёди як силсила марказҳои фарҳангӣ дар пойтахтҳои ҳамдигар, дар шаҳри Душанбе ба фаъолият шурӯъ намудани филиалҳои ДДМ ба номи Михаил Ломоносов, Донишқадаи пӯлод ва ҳӯлаи Москва ва Донишқадаи энергетикӣ Москва (Донишгоҳи техникӣ) замина гузоштанд. Дар баробари ин, гуфтан ба маврид аст, ки дар Тоҷикистон Донишгоҳи Славиянии Россияву Тоҷикистон ва шумораи зиёди дигари муассисаҳои таълимию забонамӯзии русӣ амал мекунанд, ки дар тақвияти муносибатҳои ду давлат дар соҳаи маориф ва омодаسازی кадрҳо нақши муассир доранд. Имрӯз аз Тоҷикистон шумораи зиёди ҷавонон дар макотиби олии Федератсияи Россия таҳсили илм дошта, мутахассисони соҳаҳои гуногун тақмили ихтисос менамоянд ва ба бозомӯзию пешбурди корҳои илмӣ машғул мебошанд.

Шоир, нависанда ва драматург Тимур Қосимович Зулфиқоров яке аз шахсиятҳои маъруфи адабиёти Россия ба ҳисоб меравад. Вай муаллифи зиёда аз даҳ

китобҳои баландғояи бадеӣ дар бораи Амир Темур, Иван Грозний, Хоча Насируддин, Умари Хайём мебошад. Мутахассисон асари ӯ «Притчи дервиша Ходжа Зулфиқор»-ро аз ҷиҳати мазмун ба «Гулистон»-и Саъдӣ ва «Дон Кихот»-и Сервантес баробар медонанд. Новеллаҳои ӯ «Тайтабубу», «Охота Царя Бахром Гур Сасаниде», «Смерть Пушкина» -ро ҳамчун асарҳои ҷовидонаи асри XX эътироф намудаанд.

Дар олами фарҳанги Россия Фаррух Рӯзиматов чун ситораи дурахшон ҳаводорони зиёд дорад. Консертҳои ӯ дар сахнаҳои театрҳои машҳури Рим, Токио, Нью-Йорк, Париж, Вена, Лондон иди бузурги санъатро мемонад [15, с.30].

Ходимони фарҳанги тоҷик, Ҳунарпешаи хизматнишондодаи Иттиҳоди Шуравӣ Зебо Аминзода, синамогари маъруф Давлат Худоназаров ҳоло дар Москва истиқомат доранд.

Дар васоити ахбори омма низ ҳамватанони мо сахми худро мегузоранд. Саидқосим Ҷалолов муҳбири махсуси рӯзномаи «Труд», Алишер Хоҷаев муҳбири телевизиони ҷамъиятии Россия, Рустам Нарзикулов директори генералии «Независимая газета», Акрам Муртазоев сармуҳаррири «Новая газета» ва дигарон дар фазои иттилоотии Россия фаъолият доштанд ва доранд [15, с.8].

Як намунаи олии ҳамкориҳои фарҳангии Тоҷикистону Россия ин баргузориҳои рӯзҳо ва ҷорабинҳои дигари фарҳангӣ дар кишварҳои ҳамдигар мебошад. Рӯзҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Федератсияи Россия се маротиба – солҳои 2005, 2011 ва 2015 ва рӯзҳои фарҳангии Федератсияи Россия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон се маротиба солҳои 2004, 2010 ва 2014 баргузор гардиданд.

Бо нишони эҳтирому арҷгузорӣ ба таърихи пурғановат ва фарҳанги асили мардумони тоҷику рус 6-уми октябри соли 2005 рӯзҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Федератсияи Россия баргузор шуд, ки дар расми ифтитоҳи он Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Федератсияи Россия Владимир Путин иштирок намуданд.

Имрӯз бо боварӣ метавон гуфт, ки барои густариши ҳамкориҳои фарҳангӣ дар соҳаҳои мусиқӣ, театр, китобхонаҳо, осорхонаҳо, хифзи мероси таърихӣ фарҳангӣ ва ҳунарҳои мардумӣ шароитҳои муносиб фароҳам оварда шуда, иштироки дӯҷониба дар ҷашну ҷорабинҳои фарҳангӣ ва фестивал-озмунҳо идома меёбанд [11, с.2].

Раёсати шаҳри Маскав чилу ҳашт ҷамъиятро дар бар мегирад. «Маълум аст, ки бори нахуст пас аз соҳиб ба истиқлолият шудан рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар Россия доир гардид. Дар он қариб дусад нафар ҳунармандон иштирок карданд. Ҳайат бисёр бонуфуз буд ва барнома хубу ҷолибу мукамал. Ҳама намудҳои ҳунарро дар бар мегирифт. Рақсу хор, шашмақом, фалак, эстрада, композитсияи адабӣ ва ғайра дар барнома ҷой доштанд. Ва ҳама дар сатҳи баланд иҷро шуданд. Дар Театри калони Москва рӯзи аввали кушодашавии он ба пуррагӣ пешкаш гардид. Ҳам Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва ҳам Президенти Федератсияи Россия Владимир Путин иштирок доштанд. Барномаро бисёр хуб пазируфтанд» [12, с.2].

Дар баробари намоиши ҳунару санъати воло ва фарҳанги асили тоҷик дар минтақаҳои гуногуни Федератсияи Россия ҳамчунин 17-уми августи соли 2006 дар майдони бузурги назди пойгоҳи баҳрии шаҳри Сочи Федератсияи Россия намоишгоҳи бошукӯҳи маҳсулоти кишоварзӣ ва саноати хӯроквории Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор шуда, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, Президенти Федератсияи Россия Владимир Путин ва сарони дигар кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил аз он дидан карданд.

Вобаста ба ҳунару санъати воло ва фарҳанги асили тоҷик Президенти Федератсияи Россия Владимир Путин чунин ибрози андеша намудааст. «Муаррихон ва ҳуқуқшиносони Россия махсусияти ташаккулёбии давлатдорӣ Шумо ва анъанаҳои онро, ки як ҷузъи таърихи ҷаҳонӣ ва таҷрибаи тамаддуни умумибашарӣ маҳсуб меёбад, омӯхта ва аз бар намудаанд ва қомилан табиист, ки фиристодагони ин фарҳанги бузургро, ки решаҳои ба қабри асрҳо мерасад, ин ҷо дар Маскав бо мароқи зиёд истиқбол мегиранд» [15, с.5].

Дурнамоии сиёсати хориҷии кишварро Эмомалӣ Раҳмон чунин маънидод намуд: «Дар марҳалаи навини созандагии таърихӣ мо сиёсати «дарҳои кушода» ва прагматикии худро собитқадамона идома хоҳем дод. Мазмуни аслии он ҳамкориҳои судманд ва бегаразона ба ҳама давлатҳои ҷаҳон аст» [14, с.51].

Чуноне Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз суҳанронихояшон қайд намуда буданд: «Мо ба инкишофи робитаҳои дучонибаи Тоҷикистону Россия таваҷҷуҳи хосса дорем. Зеро онҳо таърихи бою қадима доранд» [7, с.4].

Моҳи октябри соли 2012 иловатан барои идома ва таҳкими минбаъдаи муносибатҳои стратегӣ Тоҷикистону Россия иқдоми навбатӣ пеш гирифта шуд. Дар ҳошияи сафари расмӣ Президенти Федератсияи Россия В. Путин ба Ҷумҳурии Тоҷикистон 6 санади наву муҳимми ҳақорӣ ба имзо расид, ки онҳо Созишнома миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар бораи мақом ва шартҳои будубоши пойгоҳи ҳарбии Россия дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ёддошти тафохум миёни вазорати мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати мудофияи Федератсияи Россия оид ба масъалаҳои ҳамкорӣ дар соҳаи ҳарбӣ, Ёддошти тафохум миёни Вазорати энергетика ва саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати энергетикаи Федератсияи Россия оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи таҳвили маҳсулоти нафть ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ёддошти тафохум оид ба иқдомҳои миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар бораи рушди ҳамкорӣ дар соҳаи муҳоҷират мебошад.

Бояд таъкид кард, ки дар солҳои баъдӣ робитаҳои мустақими минтақаҳои алоҳидаи Федератсияи Россия бо вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳои Тоҷикистон рӯ ба густариш оварда, дар айни замон беш аз 70 субъекти Федератсияи Россия бо минтақаҳои Тоҷикистон бевосита дар соҳаҳои мавриди таваҷҷуҳ ҳамкорӣ доранд. Тоҷикистону Россияро дар баробари муносибатҳои дӯстонаи стратегӣ, ҳамчунин ҳамбастагӣ ҳамгирӣ дар доираи ташкилоту созмонҳои бузурги минтақавию байналмилалӣ, аз ҷумла дар чорҷубаи СММ, ИДМ, СААД, СХШ ва дигар ниҳодҳои гуногуни минтақавию байналмилалӣ мепайвандад ва ҳарду давлат дар бештари масоили умдаи ҷаҳонӣ мавқеу назари ягона доранд. Роҳбарияти сатҳи олии ду давлат дар баробари анҷоми сафарҳои расмиву давлатӣ, маротибаҳои зиёд ба кишварҳои ҳамдигар бо сафарҳои корӣ ташриф оварда, дар чорабиниҳои сатҳу зинаҳои гуногуни минтақавию байналмилалӣ ва суҳбату мулоқотҳои созанда дар доираи баргузориҳои ин ҳамоишу нишастҳо иштирок намудаанд.

Аз ҷумла 16-уми апрели соли 2019 Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо мақсади анҷоми сафари расмӣ ба шаҳри Москваи Федератсияи Россия ташриф оварданд. Зимни сафари худ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо раиси Думаи давлатии Федератсияи Россия Вячеслав Володин ва Раиси Ҳукумати Федератсияи Россия Дмитрий Медведев мулоқот намуданд. Дар мулоқот вазъи кунунӣ ва дурнамои муносибатҳои байнипарлумонии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия ва масъалаҳои ҳамкориҳои дучониба мавриди баррасӣ қарор дода шуд.

Доир ба рушди густариши ҳамкориҳои дучониба дар соҳаҳои иқтисоду тичорат, ҳамкориҳои гуногунҷанба байни минтақаҳои Тоҷикистон ва Россия ба иқтисодиёти Тоҷикистон, таҳкими робитаҳои манфиатбори дучониба дар соҳаҳои илму техника, фарҳангу иттилоот, тайёр кардани кадрҳои баландихтисоси соҳаи маориф ва забонамӯзӣ таъодули афкор сурат гирифт.

Ҷонибҳо, ҳамзамон масоили марбут ба авзои кунунии минтақа ва ҷаҳон, роҳу усулҳои нави тақвияти мубориза бар зидди зухуроти номатлуби ҷаҳони муосир, аз қабили терроризму экстремизм, муомилоти ғайриқонунии маводи мухаддир, ҷиноятҳои муташаккил ва фаромиллиро мавриди баррасӣ қарор доданд.

Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз имкони дидору мулоқот ва баррасии масоили ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷониба изҳори хушнудӣ карда,

таъкид доштанд, ки «мо ба таҳкими ҳамкории стратегӣ бо Россия манфиатдор ҳастем» [8, с.2].

Вохӯриҳои сатҳи олии дучониба ҳамчунин дар дигар кишварҳои минтақа ва ҷаҳон, зимни баргузориҳои чорабиниҳои гуногуни минтақавию байналмилалӣ баргузор шудаанд. Тоҷикистону Россия дар баробари пешбурди робитаҳои хуби сиёсӣ ва иқтисодию иҷтимоӣ, ҳамчунин дар ҳалли умдатарин масоили глобалӣ ҳамкории неку созанда доранд. Имрӯз ду кишвари дӯсту бародар дар сафи пеши мубориза бар зидди терроризму ифротгароӣ ва гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир қарор дошта, дар раванди пойдории сулҳу оромӣ ва амниятӣ беҳатариҳои минтақа саҳми арзанда мегузоранд.

Умуман, дар ҳар суҳбату вохӯриҳои сатҳу зинаҳои гуногун ва масъалаи рушду тавсеаи бештару хубтари ҳамкориҳои Тоҷикистону Россия дар сатҳи иқтисоду тиҷорат, энергетика, сармоягузорӣ, саноат, нақлиёт, кишоварзӣ, илму техника, маорифу фарҳанг ва муҳоҷират аҳамияти бештар зоҳир гардида, пояҳои қарордодию ҳукукии шарикӣ стратегӣ ду давлат таҳким бахшида мешаванд. Зеро, ду мардум ва ду давлат умумиятҳои зиёди фарҳангӣ, манфиатҳои муштаракӣ сиёсӣ амниятӣ, иқтисодӣ тиҷоратӣ ва иҷтимоӣ доранд, ки бар пояи принципҳои эҳтиром ба манфиатҳои ҳамдигар асос ёфта, дар замони пуртазоди ҷаҳонишавӣ дорои аҳамияти бузург ва ҳаётан муҳим мебошанд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Ашуров Д. Фарҳанги рӯзномаҳо ва маҷаллаҳои Тоҷикистон / Д. Ашуров. – Душанбе, 2009.
2. Мирзоалӣ, С. Раванди иттилоотӣ / С. Мирзоалӣ. – Душанбе, 2007. – 67 с.
3. Мирзоалӣ, С. Хабар: аз Машиқ то Мағриб / С. Мирзоалӣ. – Душанбе, 2009. – 195 с.
4. Назаров Т. Дипломатияи муосири тоҷик. Монография / Т.Назаров. – Душанбе. - 222 с.
5. Раҳмонов Э.Ш Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Монография / Э.Ш. Раҳмонов. – Душанбе: Ирфон, 2001. – Ҷ.1. – 305 с.
6. Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикистон дар роҳи демократия ва ҷомеаи мутамаддин. Монография / Э.Ш. Раҳмонов. – Душанбе, 1996. – 309 с.
7. “Рӯзҳои фарҳангии Федератсияи Россия дар Тоҷикистон” // Ҷумҳурият 13.04.2004.
8. «Мароми пойтахт» 17.04.2019.
9. «Рӯзҳо барои асрҳо» // Ҷумҳурият 18.10.2005.
10. Саидов З. Внешняя политика Республики Таджикистан (1991-2017 гг.). Учебное пособие / З. Саидов. – Душанбе: Контраст, 2017. - 142 с.
11. Усмонов И. Журналистика. Қ.3 / И. Усмонов. - Душанбе, 2008. - 447 с.
12. Усмонов И.К. Воситаҳои ахбори омма ва сиёсати хориҷии Тоҷикистон / И.К. Усмонов. - Душанбе, 2008. – 64 с.
13. Усмонов И.К. Воситаҳои ахбори омма ва сиёсати хориҷии Тоҷикистон. Монография / И.К. Усмонов. – Душанбе, 2003. - 274 с.
14. Шарифзода А. Эмомалӣ Раҳмон оғози марҳилаи нав / А.Шарифзода., З. Қосимӣ. - 371 с.
15. Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикони Дунё / Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе, 2011. – 141 с.

ИНЪИКОСИ МУНОСИБАТҲОИ ТОҶИКИСТОНУ РОССИЯ ДАР МАТБУОТИ ДАВРИИ ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ АННОТАТСИЯ

Мақолаи мазкур фарогири маълумотҳо оиди муносибатҳои Тоҷикистону Россия буда, муаллиф кӯшиш кардаанд то ҳадди имкон сатҳи таъсири онҳоро муайян кунанд. Дар оғоз муаллиф оиди муносибатҳои дӯстонаю манфиатбори Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия, аз гузаштаи дур сарчашма гирифтани ин робитаҳо ва дар замони соҳибистиқлолии Тоҷикистон сатҳу сифати беҳтару хубтареро касб намудани онҳо таҳқиқот анҷом додаанд. Дар бораи муносибатҳои Тоҷикистону Россия маълумоти мухтасар дода, нуқтаи назари олимони гуногунро овардаанд. Раванди барқароршавии муносибатҳои дипломатӣ, таърихи муносибатҳои дутарафаи Тоҷикистон бо Россия дар замони соҳибхитӣ ва шумораи созишномаҳои имзошуда дар мақола нишон дода шудаанд. Иқтибосҳои гуногуни тарафдорон ва мунаққидони муносибатҳои Тоҷикистон бо Россия дар ВАО-и русиягӣ ва тоҷикистонӣ бо муҳтавои гуногун оварда шудаанд.

Дар мақола ба тарзи шарҳи робитаҳои ду давлат дар ВАО-и давлатӣ ва ғайридавлатии ҳар ду кишвар диққати муҳим дода шудааст. Муаллиф масъалаи ҳамкорӣҳои фарҳангии Тоҷикистону Россия ва баргузориҳои рӯзҳои фарҳангӣ ва чорабинӣҳои дигари фарҳангӣ дар кишварҳои ҳамдигарро мавриди баррасӣ қарор додаанд. Аз ҷумла рӯзҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Федератсияи Россия се маротиба – солҳои 2005, 2011 ва 2015 ва рӯзҳои фарҳангии Федератсияи Россия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон се маротиба солҳои 2004, 2010 ва 2014 баргузоргардида дар мақолаи мазкур таҳқиқ гардидааст. Заъфҳо ва камбудӣҳои мунсбатҳои дутарафа ба таври объективӣ нишон дода шуда, роҳҳои ҳалли онҳо низ аз тарафи муаллиф нишон дода шудаанд.

Калидвожа: Тоҷикистон, Россия, ВАО, муносибат, фарҳанг, созишнома, шарҳ, ҳамкорӣ, мушкilot.

Маълумот дар бораи муаллиф: Абдуллоев Ҷовидон Файзуллоевич – омӯзгори кафедраи таърихи умумии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав», Ҷумҳурии Тоҷикистон. Суроға : Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735140, вилояти Хатлон, ш. Бохтар, кӯч. Айнӣ, 67, тел.: 918-43-06-81.

ОТРАЖЕНИЕ ОТНОШЕНИЙ ТАДЖИКИСТАНА И РОССИИ В ПРЕССЕ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ АННОТАЦИЯ

Статья включает в себе информацию о российско-таджикских отношениях. Автор старается, по мере возможности, оценить их степень. В начале автор, говоря о дружественных отношениях Республики Таджикистан и Российской Федерации с давних времён, плавно переходят на исследование этих отношений в эпоху приобретения Таджикистаном государственной независимости. Дав короткую информацию об отношениях Таджикистана и России, приводят разные точки зрения и идеи авторов. В статье показаны процесс установления дипломатических отношений, история двусторонних отношений между Таджикистаном и Россией в эпоху независимости и число подписанных соглашений и договоров. Приведены цитаты сторонников и оппонентов отношений между Таджикистаном и Россией в российских и таджикских СМИ.

В статье обращается особое внимание на форму комментирования отношений между Таджикистаном и Россией в государственных и негосударственных СМИ обеих государств. Авторы обсуждают вопрос культурного сотрудничества Таджикистана и России и проведение культурных дней и других культурных мероприятий в обеих государствах. В частности, в данной статье обсуждаются

культурные дни Республики Таджикистан в Российской Федерации в 2005, 2011 и 2015 годах, а также культурные дни Российской Федерации в Республике Таджикистан в 2004, 2010 и 2014 годах. Проблемы и недостатки двухсторонних отношений показаны объективно и авторами предлагаются пути их преодоления.

Ключевые слова: Таджикистан, Россия, СМИ, отношения, культура, соглашения, комментирование, сотрудничество, трудности.

Сведения об авторе: Абдуллоев Джавидон Файзуллоевич – преподаватель кафедры всеобщей истории государственного образовательного учреждения «Бохтарский государственный университет имени Насири Хусрава», Республика Таджикистан. Адрес: Республика Таджикистан, 735140, Хатлонская область, г. Бохтар, ул. Айни, 67, телефон: 918-43-06-81

REFLECTION OF RELATIONS BETWEEN TAJIKISTAN AND RUSSIA IN THE PRESS OF THE PERIOD OF INDEPENDENCE

ABSTRACT

The article includes information about Russian-Tajik relations. The authors try as much as possible to assess their degree. At the beginning, the authors, speaking of the friendly relations of the Republic of Tajikistan and the Russian Federation since ancient times, smoothly transfer to the study of these relations in the epoch of the acquisition of state independence by Tajikistan. After giving a brief information about the relations between Tajikistan and Russia, they give different points of view and ideas of the authors. The article shows the process of establishing diplomatic relations, the history of bilateral relations between Tajikistan and Russia in the era of independence and the number of signed agreements and treaties.

There are quotes of supporters and opponents of relations between Tajikistan and Russia in the Russian and Tajik media. The article focuses on the form of commenting on relations between Tajikistan and Russia in the state and non-state media of both countries. The authors discuss the issue of cultural cooperation between Tajikistan and Russia and the holding of cultural days and other cultural events in both countries. In particular, this article discusses the cultural days of the Republic of Tajikistan in the Russian Federation in 2005, 2011 and 2015, as well as the cultural days of the Russian Federation in the Republic of Tajikistan in 2004, 2010 and 2014. The problems and shortcomings of bilateral relations are shown objectively and the authors suggest ways to overcome them.

Key words: Tajikistan, Russia, relations, culture, agreements, media, commenting, cooperation, difficulties, mend of Hum.

Author Information: Abdulloev Javidon Faizulloevich – Lecturer at the Department of General History, Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav, Republic of Tajikistan. Address: Republic of Tajikistan, 735140, Khatlon region, Bokhtar city, Ayni Street, 67. Phone: 918-43-06-81.

ИНЪИКОСИ САБАБҲОИ ТАЪРИХИИ МУТТАҲИД НАМУДАНИ ҲОҶАГИҲОИ КИШОВАРЗИИ МИНТАҚАИ КЎЛОБ ДАР ВАСОИТИ АҲБОРИ УМУМ

Садбарги Исо
МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Дар таърихи рушди пахтакории Тоҷикистон бисёр масъалаҳои тасодуфии наонавишта мавҷуданд. Барои мисол, дар асноду мадорики Ҳизби коммунисти мамлакат омада буд, ки боясти чумхури то солҳои 1960 - 1961 то 1 миллион тонна

пахта чамъоварӣ намојад. Аммо ба далоили мухталиф ин барнома иҷро нашуд. Яъне ин худ мавзуи як кори дигари таҳқиқотӣ аст, муҳаққиқон мушаххас кунанд, ки чаро ин барнома иҷро нашуд ва иллату сабабҳои иҷро нашудани он дар чӣ буд. Аз ҷумла, дар ноҳияҳои Кӯлоб, Фархор ва Москва (ҳозира н. Ҳамадонӣ) пешбинӣ шуда буд, ки 24 ҳазор гектар замин азхуд карда шавад [11].

Ҳизби коммунист тамоми чораҳои заруриро меандешиданд, ки маъракаи муҳоҷиркунӣ ва таъсиси хоҷагиҳои нав дар заминҳои тоза ба гардиши кишоварзӣ ворид карда шуда, сари вақт ва бе каму кост анҷом дода шавад. Воқеият ҳамин тавр буд, ин маърака сарфи назар аз мушкилоти мавҷуда хеле хуб ҷараён гирифт ва бомуваффақият ба нуктаи ниҳии хеш расид. Аммо дар ин муддат ин роҳ он қадар ҳам тахту ҳамвор набуд ва каму костиҳои зиёде дошта ба мушкилоти гуногун рӯ ба рӯ мешуд. Дар маҷмӯъ, низоми давлати Иттиҳоди Шуравӣ шумурда ва ҳисобшуда маҳсуб меёфт ва тамоми корхое, ки дар сартосари ватани паҳновари Шуравӣ сурат мегирифт, рӯйи барнома ва риволи мушаххасу дақиқ сурат мегирифт ва аз ин рӯ мунҷар ба муваффақият мешуд. Давлати абаркудрати Шуравӣ ба идеологияи коммунистӣ- марксистӣ таъя мекард ва давлати коргарону деҳқонон маҳсуб меёфт ва касе, ки кор мекард ва заҳмат мекашид, қадру манзалаташ пеши дастгоҳи давлатӣ ва давлатмардони он хеле боло буд. Агар дар ин мақта, ки баҳсро каме рӯйи риволи давлатдорӣ ва низоми корҳо оғоз кардаем, суҳбатро идома диҳем, гуфтан ҷоиш аст, ки аз назари рушди иқтисодӣ солиёна рушди он то 12 – 13 фоизи солонро ташкил медодааст, ки мо дар таърихи чанд даҳсолаи охир қарни XX ва XXI чунин нишондиҳандаҳоро надоштем [2].

Пас агар ин тавр аст, тасмимҳо дуруст буданд. Ин андешаҳо моро ба он водор мекунад, ки рӯйи андешаи ҳоким ва ё андешаи давлатӣ фикр кунем ва тариқи наҳваи коргирӣ аз онро бояд ҷустуҷӯ карда пайдо кунем. Албатта, ин масир бояд масире бошад, ки бар зарари ҷонибдорони андешаҳои дигар набошад. Акнун ба андешаи мо вақти он расидааст, ки бо дарки масъулият ва таҳлили амиқи ҳаводиси дунёи феълӣ ва чанд даҳсолаи ахир ворид сиёсатҳои байналмилалӣ шуда, аз мавқеъ ва мақому манзалати хеш диҳо кунем. Ин гурези иҷмолие, буд, ба андешаи мо барои тақвияти кор ва ифшои мавқеи мо кӯмак ва мусоидат хоҳад кард [10].

Акнун боз сари матлаби хеш баргашта масъалаи муҳоҷиркунӣ ва обёрии заминҳои боир дар вилояти Кӯлоб бурду бохтҳои онро идома хоҳем дод.

Колхозии «20 – солагии Тоҷикистон» соли 1949 дар мавзеи Чӯбек таъсис дода шуд, ки ба ин макон аҳолиро аз мавзеҳои Сарихосор, Ховалинг ва Балҷувон кӯчонида буданд, инчунин дар ин макон колхозии ба номи «Фрунзе» низ таъсис дода шуд [8].

Як нуктаро дар ҳамин ҷо зикр кардан ба маврид аст, ки дар солҳои 50 –уми асри гузашта чунин қароре қабул карда шуда буд, ки аз манотиқи кӯҳистон тамоми мардум ба водии кӯчонида шаванд, яъне мавзеҳои кӯҳистон бояд комилан тахлия мешуданд.

Соли 1950 ба ноҳияи Чӯбек бо даъвати ҳукумати кишвар барои аз худкунии заминҳои навқорам аввалин муҳоҷирон аз ноҳияҳои баландкӯҳи Ховалинг ва Балҷувон омаданд. Бо техникаи ҳозиразамон мучахҳаз гардида, муҳоҷирон садҳо гектар заминҳои туғайзорро азхуд намуданд. Дар зиёда аз 5 ҳазор гектар заминҳои навқорам майдонҳои пахтазор, обҷақорӣ, боғот ва ангурзор паҳн гардида буданд.

Мутобиқ ба ахбори санадҳои идорӣ ва ҳизби соли 1951 аксари аҳолии деҳоти Даштиҷум ва Шурообод ба ноҳияи Чӯбек кӯчонида шуданд ва дар маҳал соли 1952 онҳо колхозии ба номи Булганинро ташкил доданд. Ва ба ҳамин тартиб пас аз муҳоҷир кардани аҳоли аз деҳаҳои гуногуни кӯҳистони тоҷик соли 1951 совхозии «Метантуғай» таъсис дода шуд [2].

Ба заминҳои нав дар вилояти Кӯлоб аз тамоми навоҳии ҷумҳурӣ муҳоҷирон оварда мешуданд, албатта тибқи нақшаи муайяне ин корҳо анҷом дода мешуд. Як нуктаро меҳостам дар ҳамин ҷо қайд кунам, ки як ҳусни замони Шуравӣ ин буд, ки

тамоми корҳо ва фаъолияти амалиёти дастандаркорон рӯйи ривол, нақша ва барномаҳои вижа пиеда мешуд.

Барои мисол, нақшаи кӯчонидан аз вилояти Ленинобод ба вилояти Кӯлоб барои соли 1953 бо шумораи 600 хонавода тартиб дода шуд ва дар асл 676 хонавода кӯчонида шуд.

Яъне кӯчонидани аҳоли аз навоҳии кӯҳистон ба заминҳои нави вилояти Кӯлоб ҳамон тавре қаблан ёдовар шудем мутобиқ ба нақшаҳои қаблан тарҳрезишуда идома дошт ва сол то сол авҷи нав касб мекард.

Аз ин рӯ, агар нақшаи кӯчонидани 1300 хонаводаро барои вилояти Кӯлоб дар назар гирифта бошанд, дар асл 1518 хонавода кӯчонида шуданд.

Мутобиқ ба гуфтаҳои муҳочирони солҳои 1953 – 1956 кохозҳои ба номи «Коммунизм» ва «Москва»-ро дар ноҳияи Восеъ ташкил додаанд. Албатта, он вақт ин ноҳия номи Колхозободро дошт [4].

Бахше дигари муҳочирон аз ноҳияҳои Шуғрообод ва Даштиҷум дар ноҳияи Чӯбек колхозҳои «Правда» (1951), «Дружба» (1954), ба номи Ленин (1956), ба номи Киров (соли 1956) ва совхозии ба номи С. Турдиев (соли 1959)-ро таъсис доданд.

Бояд қайд намуд, ки хангоми суҳбат бо муҳочир аз деҳаи Мулӯби ноҳияи Даштиҷум Шамсов Мадисо, аён гардид, ки ҳамдеҳагони онҳоро соли 1950 аввал ба деҳаи Чордара, сонӣ ба деҳаи Гулистони хоҷагии «Правда» кӯчонида оварданд. Дар деҳа чор хонаи лойин буду халос. Танҳо бо меҳнати пурсамар ва якҷояи муҳочирон рӯзона барои азхудкунии заминҳои туқайзор мерафтанду, бегоҳӣ то як нисфи шаб барои хушонаи хонаҳои лойин месохтанд. Ҳамин тарз то тирамоҳи ҳамон сол қариб ҳамаи муҳочирон соҳиби хонаҳои болопӯш гардиданд.

Ҳамон тавре аз асноди идорӣ ва дигар санаду ҳуҷҷатҳо бармеояд дар байни солҳои 1953-1960 ба вилояти Кӯлоб 17218 хонавода бо теъдоди 19296 нафар кӯчонида шуданд. Ин теъдод неруи қобили меҳнат 14473 нафарро ташкил медоданд. [1].

Кӯчонидани аҳоли ба заминҳои тахту ҳамвору васеи вилояти Кӯлоб қорҳои кишоварзиро хеле авҷ дода ва боиси тавлиди зиёди маҳсулоти кишоварзӣ шуд, ҳамаи ин ба боло рафтани сатҳи зиндагии аҳоли мусоидат мекард.

Як чизе, ки боси хушнудӣ ва масаррат дар ин масир ин буд, ки дастандаркорон барои анҷом қорҳо бо васоили техникӣ таваҷҷуҳи қалон медоданд ва дар баробари меҳнати дастӣ, ки дар аввоили ташкили Иттиҳоди Шуравӣ хеле зиёд буд, дар солҳои 50 –уми қарни бист бештар васоити техникӣ таваҷҷуҳ зоҳир карда мешуд, яъне солҳои 50-уми қарни XX дар соҳаи кишоварзӣ қумхурӣ 3704 адад трактор мавҷуд буд, ки ин баробари 14,2 ҳазор қувваи асп буд [6].

Як нуктаи хеле муҳимро дар раванди муҳочир қардан ва ба заминҳои нави кӯчонидани одамон зикр қарданием, ки дастандаркорон ва онҳое, ки он замонҳо дар равндии ин маърақа қарор доштанд, ба масоил ин тавр назар мекарданд, ки қар чи воҳид, хоҷагӣ ва хонавода бузургтар бошад, ҳамон қадар қор осон мешавад ва натиҷаҳо низ назаррас хоҳанд буд.

Аз ин рӯ, дар собиқ давлати абарқудрати Шуравӣ дунболи бузург қардани тамоми муассисаю идораҳо мерафтанд, то ба натиҷаҳои назррасе ноил гарданд. Ба назари мо, вақте мо ин қазияро аз замони худ нигоҳ мекунем ва ба риштаи таҳқиқ мекашем ин дуруст аст, чунки бавежа дар соҳаи кишоварзӣ ноил шудан ба натиҷаҳои назаррас амри муҳол аст. Ба хоҳири он ки риволи қорҳо чунин аст, ки дар аксари маворид натиҷаи ниҳии қор ба омилҳои субъективӣ вобастааст, яъне ба вазъи боду ҳаво. Агар ҳаво хуб биёяд, ҳосил хуб мешавад, вагар не, натиҷаҳо нохуб мешаванд. Дар чунин ҳолат барномарезию пайрезӣ ва нақшакашиҳо бебунёд мешаванд. Аз ин рӯ, дастандарқарони вақт дунболи воҳидҳои ҳаҷиму бузургии кишоварзӣ мегаштанд, ки ин воҳид захираи зиёд дошта бошад ва дар марҳилаҳои мураккаб битавонад ҷуброни ҳисорот намояд. Аз ин зовия, санаи 12 апрели соли 1955 бо қарори Шурои Вазирони ҶШС Тоҷикистон ва КМ ҲК роҷеъ ба таъсиси совхозҳои нави қорводорӣ дар мамлакат дар вилояти Кӯлоб дар заминаи воҳидҳои кишоварзӣ мавҷуд аз

ҳисоби онҳое, ки ба ин манотик кӯчонида шуда буданд, совхозии хеле калоне таъсис дода шуд [1].

Аз ин рӯ, ҳамаи қорҳое, ки он замон иҷро шуда буданд ва имрӯз низ мо баъзеи он қорҳоро анҷом дода истодаем, ба мисли обёрии заминҳои ташналаби ноҳияи Данғара, бунёди неругоҳи барқии обии Роғун ва боз даххо тарҳҳои дигар аз он замон сарчашма мегиранд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Абдуллоев А. Ҳосили фаровони пахта // Зафар. – 1958. – 7 нояб. (н. Ҳамадонӣ).
2. Аз ҳаёти муҳочирон // Мубориз. – 1980. – 12 март. (н. Восеъ).
3. Нозимов С. Впереди – новые маршруты // Кулябская правда. – 1983. – 11 нояб.
4. Азимов Б. Сохтмони иншоотҳои маданӣ // Коммунисти Балҷувон. – 1936. – 11 окт.
5. Аз худкунии заминҳои навқорам // Ҳақиқати Кӯлоб. – 1954. – 24 окт.
6. Самая высокоурожайная // Коммунист Таджикистана. – 1958. – 25 окт.
7. Саидов С. Наша семья собрала 25 тонн // Коммунист Таджикистана. – 1958. – 25 окт.
8. Сайдалиева М. Мой подарок юбилею комсомола // Коммунист Таджикистана. – 1958. – 25 окт.
9. Қойҳои ишғолнамудай қолхозҳои вилояти Кӯлоб дар моҳи ноябри соли 1953 // Ҳақиқати Кӯлоб. – 1953. – 21 нояб.
10. Заминыҳои навқорам азхудгардид // Ҳақиқати Кӯлоб. – 1953. – 17 дек.
11. Из истории колхозного строительства в Таджикской ССР (1938-1958 гг.).

ИНЪИКОСИ САБАБҲОИ ТАЪРИХИИ МУТТАҲИД НАМУДАНИ ҲОҶАГИҲОИ КИШОВАРЗИИ МИНТАҚАИ КҶЛОБ ДАР ВАСОИТИ АХБОРИ УМУМ АННОТАСИЯ

Дар таърихи рушди пахтакории Тоҷикистон бисёр масъалаҳои тасодуфии нонавишта мавҷуданд. Барои мисол, дар асноду мадорики Ҳизби коммунисти мамлакат омада буд, ки боясти қумхури то солҳои 1960 - 1961 то 1 миллион тонна пахта қамъоварӣ намояд. Аммо ба далоили мухталиф ин барнома иҷро нашуд. Яъне ин худ мавзӯи як қори дигари таҳқиқотӣ аст, муҳаққиқон мушаххас қунанд, ки қаро ин барнома иҷро нашуд ва иллати сабабҳои иҷро нашудани он дар қӣ буд. Аз қумла, дар ноҳияҳои Кӯлоб, Фархор ва Москва (қозира н. Ҳамадонӣ) пешбини шуда буд, ки 24 қазор гектар замин азхуд қарда шавад.

Қалидвожа: Ҳизби қомунист, пахта, Тоҷикистон, Кӯлоб, Фархор, Москва

Маълумот дар қорай муаллиф: **Садбарги Исо, омӯзқори факултети таърих ва ҳуқуқи ДДБ ба номи Носири Хусрав**

ИНЪИКОСИ САБАБҲОИ ТАЪРИХИИ МУТТАҲИД НАМУДАНИ ҲОҶАГИҲОИ КИШОВАРЗИИ МИНТАҚАИ КҶЛОБ ДАР ВАСОИТИ АХБОРИ УМУМ АННОТАСИЯ

В истории развития хлопководства в Таджикистане немало неписанных совпадений. Например, в документах Коммунистической партии страны указывалось, что к 1960–1961 годам республика должна собрать до 1 млн тонн хлопка. Однако по разным причинам эта программа не была реализована. Другими

словами, это тема другого исследовательского проекта, в рамках которого исследователи должны выяснить, почему эта программа не была реализована и каковы были причины ее нереализации. В частности, в Кулябском, Фархорском и Московском (ныне Хамадони) районах планировалось освоить 24 тыс. гектаров земли.

Ключевые слова: Коммунистическая партия, хлопок, Таджикистан, Куляб, Фархор, Москва.

Информация об авторе: Садбарги Иса, преподаватель факультета истории и права Государственного университета науки и технологий имени Носира Хусрава.

ИНЪИКОСИ САБАБҲОИ ТАЪРИХИИ МУТТАХИД НАМУДАНИ ХОЧАГИҲОИ КИШОВАРЗИИ МИНТАҚАИ КҶУЛОБ ДАР ВАСОИТИ АХБОРИ УМУМ ABSTRACT

There are many unwritten coincidences in the history of the development of cotton growing in Tajikistan. For example, in the documents and decrees of the Communist Party of the country, it was stated that the republic should harvest up to 1 million tons of cotton by 1960-1961. However, for various reasons, this program was not implemented. That is, this is the subject of another research work, the researchers should clarify why this program was not implemented and what were the reasons for its non-implementation. In particular, in the districts of Kulob, Farkhor and Moskva (now Hamadoni district), it was planned to develop 24 thousand hectares of land.

Keywords: Communist Party, cotton, Tajikistan, Kulob, Farkhor, Moscow.

Information about the author: Sadbargi Isa, lecturer at the Faculty of History and Law of the Nosiri Khusrav State University of Science and Technology

ҶОЙГОҲ ВА НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ДАР РАВАНДИ МУҚОВИМАТ БО КОРРУПСИЯ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Қарахонова М.А.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Дар баробари терроризму экстремизм ва дигар ҷинойтҳои дар сатҳи ҷаҳонӣ паҳншуда коррупсиёҳам яке аз ҷинойтҳои паҳншударини ҷаҳон арзёбӣ мегардад. Ин зухуроти номатлуб қариб, ки дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ғайриқонунии башар реша давонда рӯз то рӯз меафзояд, ки охира охира ба поймолшавии ҳуқуқи инсон, коста шудани фазои иқтисодии он, раванди демократикунонии ҳаёти ҷомеа, ва билохира ба ниғилизми ҳуқуқи ҳам оварда мерасонад.

Дар шароити кунунӣ ба яке аз масъалаҳои хеле зудтаракқи кардаи сайёра таъдил ёфтааст. Аз ин рӯ он таваҷҷӯҳи олимони соҳаҳои гуногуни илм ва институтҳои идоракуниро ба худ ҷалб кардааст. Донишмадон ва субъектони идоракунадагони сатҳи гуногун кӯшиш ба ҳарч медиҳанд, ки барои ҳарчи бештар кушодани ин муаммо ва роҳҳои ҳалли масъалаҳои рангоранги он комёб шаванд.

Ҷараён ва раванди коррупсионӣ дар навъ ва шаклҳои мухталиф зухир мегардад. Бе шубҳа он масъалаҳои пурпечутоби ҷаҳонӣ ҳамради ғардидаанд. Ҳамин аст, ки коррупсия ба таври саросарӣ ба ҳаёти ҷомеаи одамон мустақиман таъдид мекунад. Акнун дар хусуси мафҳум ва истилоҳи коррупсия дар адабиётҳо ба қадом маъно фаҳмида мешавад муҳтасар баён менамоем.

Дар фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқӣ коррупсия ба чунин маъно омадааст: ин – истифодаи мансаб ва ё мавқеи худ аз тарафи шахсоне, ки барои иҷро намудани вазифаҳои давлатӣ ва ё ба он баробар кардашуда, бо мақсади ғайри қонунӣ гирифтани имтиёзҳои моддӣ ва ё дигар бартариҳо, инчунин муҳайё намудани онҳо ба

шахсони ҷисмонӣ ва ҳукукиро мефаҳмонад. Коррупсия ҳамдастии кормандони мақомоти давлатӣ бо гурӯҳҳои ҷинояткор дар содир намудани ҷиноят, ришвахӯрии кормандони давлатӣ ва дигар кормандон, ки ғайриқонунӣ ваколатҳои мансабии худро истифода менамоянд [1, с. 231].

Бояд қайд намуд, ки оид ба мафҳуми коррупсия бошад дар қонуни соҳавӣ, қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи муқовимат бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми коррупсия чунин дода шудааст: - коррупсия - кирдоре (ҳаракат ё беҳаракатие), ки аз ҷониби шахси барои иҷрои вазифаҳои давлатӣ ваколатдор ё шахсони ба он баробаркардашуда бо истифода аз мақоми хизмати худ ва имкониятҳои он барои ба манфиати худ ё шахси дигар ғайриқонунӣ ба даст овардани неъматҳои моддию ғайримоддӣ, бартарӣ ё имтиёзҳои дигар содир карда мешавад, инчунин ба ин шахс бевосита ё бавосита додани неъматҳои моддию ғайримоддӣ, бартарӣ ё имтиёзҳои дигар ба субъектҳои ҳуқуқвайронкуниҳои ба коррупсия алоқаманд бо мақсади моил кардан ё муқофотонидани онҳо барои содир намудани чунин ҳаракатҳо ба манфиати шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ.

Ҳамзамон роҷеъ ба мавзӯи муқовимат бошад дар қонуни мазкур чунин дода шудааст, муқовимат ба коррупсия - фаъолияти субъектҳои муқовимат ба коррупсия дар самти пешгирӣ, ошкор кардан, кушодан, таҳқиқу тафтиши ҳуқуқвайронкуниҳои ба коррупсия алоқаманд ва ба ҷавобгарӣ кашидани субъектҳои ҳуқуқвайронкуниҳои ба коррупсия алоқаманд, бартараф намудани сабабу шароитҳои бавҷудоварандаи коррупсия ва оқибатҳои ҳуқуқвайронкуниҳои коррупсионӣ; ҳуқуқвайронкуниҳои ба коррупсия алоқаманд ҳуқуқвайронкуниҳои бо Қонуни мазкур ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ пешбинишудае, ки барои коррупсия шароит ба вучуд оварда, аз ҷониби субъектҳои ҳуқуқвайронкуниҳои ба коррупсия алоқаманд содир шуда, боиси ҷавобгариӣ бо қонунгузорӣ муқарраршудаи интизомӣ, маъмурӣ, граждонӣ ва ҷиноятӣ мегарданд [2, с. 2].

Амалҳои коррупсионӣ қариб дар тамоми мамлакатҳои ҷаҳон аз ҷониби субъектҳо, ниҳодҳо ва одамони касбу кори гуногун амалӣ мегарданд. Махсусан, дар шароити мамлакатҳои режими сиёсии ғайридемократӣ равандҳои коррупсионӣ шароит ва имкониятҳои васеътарини пайдоиш ва рушдро соҳиб мегарданд. Мутаассифона, созмонҳои гуногуни байналмилалӣ ва марказҳои таҳқиқотӣ Тоҷикистонро яке аз кишварҳои дорои сатҳи баланди равандҳои коррупсионӣ ном мебаранд. Амалҳои коррупсионӣ соҳаҳои гуногуни ҷамъиятӣ, муносибатҳои байни одамон ва мақомоти гуногуни давлатию ғайридавлатиро фаро гирифтааст. Коррупсия ба яке аз проблемаи асосӣ дар раванди рушди давлату ҷомеаи Тоҷикистон табдил ёфтааст [3, с. 71].

Чунин вазъият метавонад нуфузи давлатро дар муносибатҳои байналмилалӣ коста гардонид, вазъияти дохили мамлакатро ноором созад. Гурӯҳҳои гуногуне мавҷуд ҳастанд, ки вазъияти ороми мамлакатро намехоҳанд ва метавонанд ҳар гуна вазъиятро баҳона сохта, ба муқобили давлату миллат фитна барпо намоянд, ки раванди коррупсионӣ аз ҷумлаи онҳост. Дар шароити имрӯза ин ба манфиати Тоҷикистон нест. Аз ин хотир, Сарвари Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз баромадҳояш бахшида ба муносибати 80-солагии Прокуратураи Тоҷикистон мубориза бар зидди коррупсияро яке аз вазифаҳои асосии сиёсати давлатӣ номид [4, с.19-20]. Инчунин, дар мамлакат як қатор санадҳои меъёрию ҳуқуқии мубориза бар зидди коррупсия, аз ҷумла қонуни махсус дар бораи муқовимат бо коррупсия қабул гардид. Дар баробари санадҳои меъёрии дохилидавлатӣ дар раванди мазкур Тоҷикистон дар ҳамкорӣ 277 бо созмонҳо ва ташкилотҳои байналхалқӣ як қатор ҳуҷҷат ва санадҳои муҳимро ба имзо расонидааст.

Соли 2016-ум аз ҷониби Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия пурсиши сотсиологие дар бораи вазъи коррупсионӣ дар мамлакат гузаронида шуд. Тибқи назарсанҷии мазкур коррупсия аз ҳама зиёдтар дар сатҳи сохтору мақомоти идоракунӣ ба назар расида, маърифати пасти ҳуқуқии шаҳрвандон

ва хошиши зудтар ҳал намудани мушкилоти гуногуни худ ҳамчун сабабҳои асосии рӯ овардан ва содир намудани амалҳои коррупсионӣ арзёбӣ шудаанд. Аз ин хотир, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олӣ оид ба кирдору амалҳои коррупсионӣ дар мамлакат чунин ибрози андеша намуданд: «Ҳанӯз ҳам ҳолатҳои аз тарафи баъзе кормандони мақомоти давлатӣ ва ташкилоту муассисаҳо содир гардидани ҷиноятҳои коррупсионӣ ҷой доранд» [8, с. 34].

Дар заминаи гуфтаҳои боло метавон гуфт, ки коррупсия чи дар байни кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла мақомоти қорҳои дохилӣ, прокуратура, суд, амният, мудофия ва дигар мақомоти қудратӣ ва чи дар байни кормандони соҳаҳои, ба мисли гумрук, андоз, тандурустӣ, маориф ва табақаҳои гуногуни ҷомеа ҷой дорад. Мутаассифона, аз ин номгӯй ҳуди мақомоти агентӣ низ истисно нест, ки нисбат ба чунин кормандон аз ҷониби директори агентӣ парвандаҳои ҷиноятӣ оғоз гардидаанд [9].

Сатҳу сифати мубориза бар зидди коррупсия, пеш аз ҳама, аз сатҳу дараҷаи идораи давлатӣ ва идораи ҷамъиятӣ вобастагӣ дорад. Аз ин хотир, муҳаққиқон ва таҳлилгарони ватанию хориҷӣ воситаҳо ва роҳҳои гуногуни мубориза бар зидди ин раванди манфиро ҷустуҷӯ менамоянд. Кӯшиш менамоянд, раванди мубориза бар зидди амалҳои коррупсионӣ ҳосияти мушаххас пайдо намоянд ва субъектҳои мубориза муайян гарданд ва мақоми онҳо тарҳрезӣ шаванд. Дар ин ҷода ба воситаҳои ахбори омма (ВАО) низ мақом ва ҷойгоҳи ҳоссаеро мансуб медонанд.

Нақши воситаҳои ахбори оммаро дар самтҳои зерин арзёбӣ менамоянд:

а). Бояд ғайриқонунии воситаҳои ахбори омма зерин таъсири сензураи давлатӣ ва ҳар гуна ниҳоди дигари ҷомеа қарор надошта бошад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон озодии суҳан, нашр ва истифода аз воситаҳои ахбори омма эътирофи умум пайдо намудааст. Сензура дар ин самт нораво ҳисобида шудааст [5, с. 226]. Рӯзноманигорон ва дигар субъектҳои бояд озод тавонанд фикру ақидаҳои хешро дар бораи равандҳои коррупсионӣ, оқибатҳо ва роҳҳои ҳалли онҳо дар мамлакат бе монеа баён намоянд. Давлат бояд дар раванди мазкур технологияи хуби ҳамкориро бо воситаҳои ахбори омма ба роҳ монанд. Зеро ки воситаҳои ахбори омма метавонанд ба давлату ҳукумат дар ин самт ҳамчун манбаи иттилоотрасонӣ ва шароити бозғоштҳои хизмат намоянд. Воситаҳои ахбори омма раванди мубориза бар зидди коррупсияро дар ҷомеа метезонанд. Онҳо метавонанд дар ҳолатҳои муайян раванди муборизаи зидди коррупсиониро дар кишвар зерин танқид қарор диҳад. Дар чунин маврид субъектҳои дахлдор набояд ба муқобили воситаҳои иттилоотии кишвар амалҳои ғайридемократикеро пайда созанд ва ғайриқонунии онро маҳдуд гардонанд. Дар бисёре аз мавридҳо танқид сабаби ислоҳи ҳолатҳо ва ҳамакнун низ мегардад.

Нишастҳои матбуотӣ бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи мамлакат низ ҳело манфиатовар мебошад. Мақомоти мазкур бояд дар шаш моҳ як маротиба аз натиҷаи ғайриқонунии худ дар назди рӯзноманигорон ва шахрвандон ҳисобот дода, ба саволҳои онҳо дар мавриди вазъи мубориза ба зидди амалҳои ғайриқонунии идорӣ ҷавоби амиқ диҳанд.

Бояд дар мамлакат ҳамаи иттилоотӣ маҳдуд набояд. Воситаҳои ахбори оммаи мамлакатро мебарояд, ки ҳамаи ҳолатҳои иттилоотиро бо ахбори муҳим ва зарурӣ пур созанд. Ҳар қадаре шахрвандон дар бораи масъалаҳои инкишофи мамлакати хеш иттилоот дошта бошанд, ҳамон қадар масъалаи ошкоро мегардад ва зудтар ҳалли хешро меёбад. Мубодилаи иттилоот байни мақомоти давлатӣ ва шахрвандон ҳолати самаранокии раванди идораи давлатиро афзун менамояд. Раванди иттилоотӣ дар кишвар амалан хусусиятҳои плюралистиро дар худ касб менамояд. Шахрвандон дар мамлакат ҳуқуқи гирифтани иттилооти саҳеҳро доро мебошанд. Плюрализм дар ҳама соҳаҳо дида мешавад. Ҳуқуқ ва озодиҳои шахрвандон дар санадҳои меъёрӣ ва махсусан, дар Конституция эътироф гардидаанд [7, с. 8-9];

б). Ташвиқи тарғиби мубориза бар зидди амалҳои коррупсионӣ. Яке аз воситаҳои асосии мубориза бар зидди коррупсия аз ҷониби ВАО, пеш аз ҳама,

ташвику тарғиби зидди он ба шумор меравад, ки лаҳзаҳои кӯтоҳмуддати тарғиботӣ тавассути ВАО аз ҷумлаи онҳост. Инчунин, дар раванди мазкур мебояд воқоатаҳои ахбори омма бо кумаки мақомоти дахлдор дар бораи оқибатҳои манфии коррупсия иттилооти ташвиқотию тарғиботию дар шакли шиорҳо дар кӯчаҳои роҳравҳои одамгузар ва муассисаҳои таълимӣ муҳайё намоянд ва онро аз тариқи воқоатаҳои ахбори омма пешкаши тамошобинон намоянд.

Воқоатаҳои ахбори омма дар мамлакат бояд бозичаи касе ва ё гурӯҳе нагарданд. Дар бештари мамлакатҳои ақибмонда воқоатаҳои иттилоотӣ ҳақиқатро пинҳон намуда, ҳосияти тавсифиро касб намудаанд. Роҳбарони он воқоатаҳои мазкурро барои манфиатҳои шахсӣ истифода менамоянд. Аз ин хотир, намояндагони он нагузоранд, ки воқоатаҳои ахбори омма ба манфиати касе ва ё гурӯҳе машғул шаванд. Вагарна, онҳо мақому обрӯёшонро дар назди шаҳрвандон аз даст медиҳанд ва шаҳрвандон дигар иттилооти онҳоро ба эътибор нагирифта [6, с. 346], ба коммуникатсияи ғайрирасмӣ рӯй меоранд. Рӯй овардани омма ба коммуникатсияи ғайрирасмӣ, албатта, ба манфиати роҳбарони давлату ҳукумат нест. Аз ин хотир, шаҳрвандони касбу корашон гуногун дар бораи масъалаҳои гуногуни ҷамъиятию давлатӣ битавонанд ибрози андеша намоянд.

в). Таҳияи барномаҳои сиёсии ҳосияти зиддикоррупсионидошта. Воқоатаҳои ахбори омма, аз ҷумла телевизион бояд барномаҳои зиёде дар ин раванд таҳия намуда, пешкаши тамошобинон гардонанд. Дар ин барномаҳо ҳатман мутахассисон, донишмандон, намояндагони мақомоти давлатӣ ва махсусан, Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия иштирок варзанд. Хуб мешуд чунин барномаҳо бештар мустақим пахш гарданд. Зеро тамошобинон битавонанд фикру ақидаҳои хешро дар бораи мавзӯ баён намоянд ва ба саволҳои хеш посух гиранд. Инчунин, воқоатаҳои ахбори омма имконият дошта бошанд, ки дар ҳолатҳои муайян аз субъектҳои дар боло зикршуда дар бораи масъалаи мазкур иттилооти зарурӣ ба даст оранд. Ҳамкорӣ намудани Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия ва дигар мақомоти дахлдори давлатӣ дар ин самт бо рӯзманигоруни шаҳрвандон таҷассумгари арзишҳои ҷомеаи демократӣ буда, ба ҳалли масъала мусоидат менамояд.

Воқоатаҳои ахбори омма ҳангоми ташвику тарғиби ғояҳо ва амалҳои зиддикоррупсионӣ аз омилҳои гуногун истифода менамоянд. Аз ҷумла, арзишҳои гуногун, ки ҳар гуна ҷабҳаҳо дар ҷомеа мавриди танқид ва нолозимӣ медонанд, бояд мавриди истифодаи васеъ қарор гиранд. Ба инбат гирифтани мақом ва нақши рӯҳониён низ дар ин раванд хело бамаврид аст. Мардуми Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёда аз 90% мусулмонанд. Аксарияти онҳо, агар ба моҳияти он сарфаҳм раванд, нисбати қонунҳои шариати ислом эътироми хоса доранд. Махсусан, иҷро намудани фармудаҳои Худо ва Паёмбари исломро (с) дар ҳаёти худ шартӣ муҳим меҳисобанд. Дини ислом инсонро ба роҳи дурусти зиндагӣ ҳидоят намуда, адолатнокӣ ва меҳнату ризқи ҳалолро аввалиндараҷа меҳисобад. Дар китоби Қуръон ва ҳадисҳои Паёмбар (с) суханони зиёдеро дар бораи инкор шудани ришва ҳамчун амали номатлуб дучор омадан мумкин аст. Аз ин хотир, воқоатаҳои ахбори омма бояд барномаҳоро бо иштироки рӯҳониёни шинохтаи мамлакат дар мавзӯи инкори ришва, ришваситонӣ ва оқибатҳои бади он аз воқоатаҳои иттилоотии кишвар роҳандозӣ намоянд. Ҳамкориҳои воқоатаҳои ахбори омма бо намояндагон ва рӯҳониёни шинохта самаравӣ хубест дар аз байн бурдани амалҳои коррупсионӣ дар мамлакат.

Таҳияи филмҳои ҳуҷҷатӣ ва наворҳои ҳосияти зиддикоррупсионидошта низ яке аз вазифаҳо ва самтҳои фаъолияти воқоатаҳои ахбори омма махсуб меёбад. Тавассути воқоатаҳои ахбори омма бояд филмҳо ва наворҳои пахш гарданд, ки ҳосияти мубориза ба муқобили амалҳои коррупсиониро дошта бошанд. Чунин филмҳо ва наворҳо, пеш аз ҳама, ба баланд гаштани маърифати шаҳрвандон ва дарки оқибатҳои манфии масъала ёрӣ мерасонад. Бояд ниҳодҳои ҳукуматӣ дар таҳияи филмҳо ва чунин наворҳо кумак намоянд. Пеш аз ҳама, кумаки молиявӣ дар ин раванд мақоми аввалиндараҷаҳо касб менамояд.

г). Истифодаи васеи интернет. Хосияти асосии онро, пеш аз ҳама, фазои озои иттилоотӣ ташкил медиҳад. Яъне, он имконият медиҳад, ки одамон бе ягон монеа ба иттилооти зарурӣ дастрасӣ дошта бошанд ва онро паҳн намоянд. Технологияи электронӣ, аз ҷумла интернет дар фаъолияти субъектҳои гуногуни давлатӣ ҳамчун воситаи тавоно баҳри ҳалли масъалаҳои гуногуни давлатию ҷамъиятӣ ва баҳри ба ҳадаф расонидани мақсадҳои миллию давлатӣ ба ҳисоб меравад. Шабакаи умумиҷаҳонии интернет дар раванди мубориза ба муқобили коррупсия низ мақоми арзандаеро касб намудааст. Бояд сайтҳои мақомотҳои зиддикоррупсионӣ ва дигар мақомотҳои дахлдор оид ба ин масъала мавҷуд бошанд, то ки шаҳрвандон аз фаъолияти кормандони мақомоти мазкур иттилоот ба даст биёранд ва дар баробари ин шаҳрвандон низ метавонанд аз амалҳои коррупсионие, ки дар ҷомеа шохиди он мегарданд ва ё аз чунин амал воқифанд, ба онҳо иттилооти арзишманд пешниҳод намоянд.

Имрӯзҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шабакаи интернет қариб ки ба ҳама дастрас буда, мамлакатро ба фазои иттилоотии ҷаҳонӣ пайваست мегардонад [7, с. 141]. Вобаста ба он шаҳрвандони мамлакат ва иттиҳодияҳои давлатию ҷамъиятӣ ба шабакаи иттилоотии ҷаҳонӣ пайваст гардидаанд.

ғ). Ташкили озмунҳои хусусияти муборизаи зиддикоррупсионидошта аз тарафи мақомотҳои давлатӣ дар воситаҳои ахбори омма. Мақомотҳои давлатӣ, аз ҷумла Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияро мебошад дар байни рӯзноманигорон дар бораи барномаҳои бехтарини зиддикоррупсионӣ, ки аз тариқи воситаҳои иттилоотии мамлакат пешниҳод мегарданд, озмунҳои гуногун ташкил кунанд. Ғолибонро бо мукофотҳо ва инъомҳои гуногун сарфароз намоянд. Бояд гуфт, ки чунин озмунҳоро низ дар байни муассисаҳои таҳсилот олии касбӣ ва миёна, донишҷӯён, хонандагон ва ҳатто дар боғчаи кӯдакон низ, ки аз ҳама давраи то мактабӣ алақай эҳсос намояд нисбати амалҳои коррупсионӣ ва иштирокчиёни ҷаҳонро бо тухфаҳои арзанда кадрдонӣ намоянд. Кормандони воситаҳои ахбори омма на фақат дар бораи равандҳои коррупсионӣ дар мамлакат ба мардум иттилоот расонанд, балки онҳо дар шури онҳо амали мазкурро ҳамчун яке аз амалҳои бад дар рушд ва инкишофи ҷомеаву давлат қой кунанд.

Дар ҳар давра замон таъсири воситаҳои иттилоотӣ дар зехн ва шури омма мақоми арзандаеро касб намудааст. Дар замони муосир мардум бе истифодаи воситаҳои иттилоотӣ, аз ҷумла телевизион, радио, рӯзномаҳо, маҷаллаҳо ва ғайра наметавонанд масъалаҳои гуногуни ҷамъиятию давлатиро дарк намоянд ва мавқеи худро дар ин самт муайян созанд.

Воситаҳои ахбори омма ба воситаҳои инкишофу рушди ҷомеа табдил ёфтаанд. Барои ҳал ва амалӣ намудани масъалаҳои ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ воситаҳои иттилоотӣ пураҳаммият гардидаанд. Давлатҳои мутамаддин пешравиҳои давлати хешро, пеш аз ҳама, ба воситаҳои муосири иттилоотӣ марбут медонанд. Барои инкишоф ва рушди он тамоми чораҳои заруриро андешида истодаанд. Ба таври васеъ истифода накардан аз он метавонад монеаҳои зиёдеро дар раванди рушд ба вуҷуд орад. Пеш аз ҳама, бегонагии мардум нисбат ба сарварон ва роҳбарони сиёсии мамлакат пайдо шуда, муносибатҳои байниҳамдигарии онҳо хосияти манфиро касб мекунад. Зиддиятҳои байни онҳо бештар хосияти муқовиматро мегиранд. Дар чунин шароит дар мамлакат ҳолатҳои эътироз пайдо мешаванд [8, с. 57].

Ҳамин тариқ, коррупсия яке аз амалҳои манфӣ ба ҳисоб меравад, ки дар рушду инкишофи давлати миллии мушкилиҳо ва монеаҳои зиёдеро ба миён меорад. Сатҳи сифати зиндагонии мардумро паст намуда, нобоварии онҳоро нисбати давлату ҳукумат зиёд менамояд. Обруи миллату давлатро дар арсаи байналхалқӣ коста мегардонад. Ташкилотҳо ва созмонҳои байналхалқӣ, аз ҷумла ташкилотҳо ва созмонҳои хосияти иқтисодидошта метавонанд сармоягузори ва муносибатҳои хешро дар соҳаҳои гуногуни кишвар қатъ намоянд, ки чунин амал аз тарафи онҳо дар шароити имрӯза ба манфиати кор нахоҳад шуд [12, с. 277-278].

Ақидаҳои зиёде мавҷуданд, ки гӯё пешгирӣ намудан аз коррупсия номумкин аст. Чунин ақидаҳо метавонанд раванди мубориза бо коррупсияро заиф гардонида, рушду инкишофи онро таҳким бахшанд. Аммо, ин гуна ақидаҳо чандон асоси воқеӣ надоранд. Масалан, давлатҳои зиёди Европайи Ғарбӣ дар мубориза бо коррупсия хело муваффақ гардидаанд. Давлатҳое, ки аз ҷиҳати амалҳои коррупсионӣ дар сафи пеш қарор доранд раванди мубориза бо амалҳои коррупсиониро метавонанд аз таҷрибаи давлатҳои ғарбӣ мавриди истифода қарор диҳанд.

Вазифаҳои воситаҳои ахбори омма на танҳо дар бораи амалҳои коррупсионӣ иттилоот пахш намуданро ташкил медиҳанд, инчунин онҳо бояд ҳамчун мубориза дар ин раванд аз худ дарак диҳанд. Дар баробари ин, воситаҳои ахбори омма бо иттилоот ва барномаҳои гуногуни хеш бояд мубориза бар зидди коррупсия ва амалҳои коррупсиониро дар шуури омма ташаккул ва инкишоф диҳанд. Дар ин маврид омма метавонад аз оқибатҳои бади амалҳои коррупсионӣ воқиф гашта, ба муқобили он мубориза барад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқ / Зери таҳрири академики Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор, Маҳмудов М.А. – Душанбе: ЭР-граф, 2009. -620 саҳ
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муқовимат бо коррупсия” 7 августи соли 2020 № 1714. С. 2.
3. Зокиров Г.Н. Донишномаи сиёсӣ / Г. Н. Зокиров. – Душанбе: «Андалеб-Р», 2015. -Ҷилди 2. – С. 71.
4. Зокиров Г. Н. Коррупсия / Г. Н. Зокиров. – Душанбе, 2005. – 44с.
5. Зокиров Г.Н. Системаи сиёсӣ: масъалаҳои рӯз ва дурнамои инкишоф/ Г.Н. Зокиров. -Душанбе, 2011. -352с.
6. Зокиров Г. Н. Сиёсатшиносӣ / Г. Н. Зокиров. – Душанбе, 2010. – 520 с.
7. Зокиров Г.Н. Манфиатҳои миллӣ – омили меҳварии рушди давлатдорӣ / Г.Н. Зокиров, М.М. Абдулҳақов. – Душанбе, 2008. – С.141.
8. Зокиров Г. Н. Зӯрварии сиёсӣ / Г. Н. Зокиров. – Душанбе, 2018. – 132 с.
9. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. -С.8-9. 280
10. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2016. – 39 с.
11. Саидзода А.И. Мубориза бар зидди коррупсия кори дастаҷамъист/ А.И. Саидзода [манбаи электронӣ] URL: http://www.jumhuriyat.tj/index.php?art_id=826 (санаи муроҷиат: 20. 11. 2021 с.).
12. Умаров А.А. Қойгоҳи воситаҳои ахбори омма дар раванди мубориза бо коррупсия. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ 2019. №7. Саҳ. 276

ҚОЙГОҲ ВА НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ДАР РАВАНДИ МУҚОВИМАТ БО КОРРУПСИЯ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур, пеш аз ҳама, суҳан дар бораи мақом ва нақши воситаҳои ахбори омма дар мубориза бар зидди коррупсия меравад. Ба ақидаи муаллиф, коррупсия яке аз амалҳои манфии ҷомеа ба ҳисоб рафта, таърихи тӯлонӣ дорад. Он метавонад дар рушду инкишофи давлатдорӣ монеа эҷод намояд. Коррупсия, пеш аз ҳама, ба соҳаҳои ҳаётан муҳимми системаи сиёсӣ ҷамъиятӣ хатар оварда, он метавонад мамлакатро ба бухрон рӯ ба рӯ намояд. Инчунин, дар мақолаи худ муаллиф омилҳо ва роҳҳои асосии мубориза бар зидди ин падидаи манфиро дар

заминаи ақидаҳои олимони ва коршиносони таҳлилу баррасӣ намудааст. Ба ақидаи муаллиф, яке аз воситаҳои муҳим дар раванди мубориза бар зидди коррупсия, пеш аз ҳама, воситаҳои ахбори омма махсус меёбанд. Зеро воситаҳои ахбори омма дар шароити муосир воситаи тавоноӣ ва қудрат ба шумор мераванд.

Аз ин хотир, онҳо дар раванди мубориза бар зидди коррупсия якҷанд вазифаҳоро ба уҳда доранд, ки дар мақола қайд гардидаанд. Аммо, муаллифони қайд намоёнд, ки танҳо воситаҳои иттилоотии рушду инкишофёфта метавонад дар раванди мазкур саҳми беандоза дошта бошанд. Воситаҳои иттилоотӣ, пеш аз ҳама, дар режими демократӣ метавонанд мақсаднок мавриди истифода қарор гиранд ва баҳри рушду инкишофи давлату миллат хизмат намоёнд. Дар режимҳои ғайридемократӣ воситаҳои ахбори омма он қадар ғайристанд. Дар чунин шароит ВАО ҳамчун воситаи зиддикоррупсионӣ на ҳамеша метавонанд аз имкониятҳо ва вазифаҳои худ истифода намоёнд. ВАО дар режимҳои ғайридемократӣ дар зери назорати давлат, шахсиятҳои алоҳида ё гурӯҳҳои махсус қарор доранд.

Калидвожа: коррупсия, мубориза бар зидди фасод, воситаҳои ахбори омма, режими сиёсӣ, демократия, давлат, миллат, система, қонун, қарор, бучет, плюрализм.

Маълумот дар бораи муаллиф: Қарахонава Марҳабо Ашӯралиева – ассистенти кафедраи фалсафаи давлатии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 00-977-74-31; e-mail: marhabo@gmail.com

РОЛЬ И МЕСТОСМИ В ПРОЦЕССЕ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН АННОТАЦИЯ

В данной статье, рассматривается статус и роль СМИ в борьбе против коррупции. По мнению автора, коррупция является одним из негативных действий и имеет длительную историю. Она может противоречить развитию государства. Прежде всего, коррупция угрожает политической и общественной системе, а также может создать в стране кризисные ситуации. На основе идей исследователей и ученых в статье автором исследованы факторы и важнейшие пути борьбы с этим отрицательным явлением. По мнению автора, одним из средств борьбы с коррупцией являются СМИ, так как в современных условиях они считаются могущественной силой и средством в борьбе с коррупцией. Исходя из этого, они имеют несколько задач в борьбе против коррупции, о которых автор пишет в статье. Однако автор подчеркивает, что только развитие СМИ в данном процессе имеют определенное значение. Прежде всего, информационные средства в демократическом режиме могут использоваться целенаправленно и служить процветанию государства и нации. Но в недемократических режимах СМИ не могут полностью влиять на процесс борьбы против коррупции. В данном случае, СМИ как средство противодействия коррупции, не всегда могут использовать свои возможности и задачи. СМИ в недемократических режимах находятся под контролем государства, отдельной личности или группы.

Ключевые слова: коррупция, борьба с коррупцией, средства массовой информации, политический режим, демократия, государство, нация, система, закон, решение, бюджет, плюрализм.

Информация об авторе: Қарахонава Марҳабо Ашӯралиева – ассистент кафедры философии Бохтарского государственного университета имени Насири Хусрава. Тел.: (+992) 00-977-74-31; e-mail: marhabo@gmail.com.

MEDIA IN THE PROCESS OF FIGHTING CORRUPTION ANNOTATION

In this article, first of all, we are talking about the status and role of the media in the fight against corruption. According to the author, corruption is one of the negative actions

and has a long history. It may, contrary to the development of the state. First of all, corruption threatens the political and social system, and can also create crisis situations in the country. Based on the ideas of researchers and scientists, the author considers the factors and the most important ways to combat this negative phenomenon.

According to the author of one and the means of fighting corruption are the media, as in modern conditions they are considered a powerful force and means in the fight against corruption. Based on this, they have several tasks in the fight against corruption, which the author emphasizes in the article. However, the author emphasizes that only developed media in this process have their own role. First of all, the information tool in a democratic mode can be used purposefully, and serves for the prosperity of the state and nation. But in non-democratic regimes, the media cannot fully influence the fight against corruption. In this case, the media as a means of countering corruption, can not always use their capabilities and objectives. The media in non-democratic regimes are controlled by the state, individual or group.

Key words: media, regime, democracy, corruption, state, nation, system, law, decision, budget, pluralism.

Information about the author: Karakhonova Marhabo Ashuralievna, assistant of the Department of Philosophy, Bokhtar State University named after Nasiri Khusrav. Phone: (+992) 00-977-74-31; e-mail: marhabo @gmail.com.

THE ROLE OF MASS MEDIA IN PROTECTING NATIONAL INTERESTS AND FOSTERING PATRIOTISM

Qurbonova N.

Uzbekistan journalism and mass communications university

(Ўзбекистон)

INTRODUCTION:

Protecting national interests and fostering patriotism is one of the primary priorities of any state. In this process, the role of mass media is unparalleled, as it plays a crucial role in shaping public consciousness, promoting national values, and strengthening state ideology. In an era of globalization, the increasing number of information sources, information wars, and ideological struggles have further amplified the significance of mass media. This article examines the role of media in protecting national interests and instilling patriotism, highlighting its key mechanisms and effectiveness. The Constitution of the Republic of Uzbekistan, in Article 33, states:

“Everyone shall be guaranteed freedom of thought, speech, and convictions.

Everyone shall have the right to seek, obtain, and disseminate any information.

The State shall create conditions for the provision of access to the Internet.

Restrictions on the right to seek, obtain, and disseminate information shall be allowed only in accordance with the law and only to the extent necessary to protect the constitutional order, public health, public morality, the rights and freedoms of others, to ensure public safety, and public order, as well as preventing the disclosure of state secrets or other legally protected secrets.” [O‘zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi. Rasmiy nashr. Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023.-80. 15]

This demonstrates that in the process of accessing information, national interests are given priority. Media plays a crucial role in promoting patriotism, making it essential for journalists to be cautious in their coverage. The article also explores the efforts made in Uzbekistan’s media landscape to safeguard national interests and instill patriotic values.

METHODOLOGY:

The study employs the following scientific methods:

1. Analytical method – A review of various scholarly articles and practical research to examine the role of mass media in protecting national interests and fostering patriotism.

2. Sociological survey – A survey was conducted among young people to assess the effectiveness of patriotic propaganda through mass media.

3. Comparative method – The experiences of different countries in fostering patriotism through media were analyzed and compared with Uzbekistan's approach.

A survey was conducted among 10 future journalists from the University of Journalism and Mass Communications of Uzbekistan. The research question was:

“Which media outlets in Uzbekistan do you know that focus on protecting national interests and fostering patriotism among young people?”

Most respondents cited the specialized military newspaper “Vatanparvar” and the TV program “Vatanparvar”. This indicates that patriotic themes are not widely covered in Uzbek mass media.

According to researcher Alijon Safarov, one of the main issues with the “Vatanparvar” editorial office is the lack of specialization in content production. The following shortcomings were identified: [Safarov.A. Harbiy jurnalistikada ixtisoslashuv. Toshkent: “GRAND KONDOR PRINT”, 2024.-132. 23]

- Most materials are presented in informational genres, primarily as reports.
- Coverage often focuses on cultural and educational events rather than in-depth analysis.

- Emotional appeals outweigh factual analysis.
- The true essence of reforms is not fully reflected in the materials.
- Military training exercises and defense capabilities are rarely covered.
- Army life is depicted superficially.
- The content is often tied to national holidays or special occasions rather than ongoing discourse.

- Analytical articles fail to provide deep insights into military and defense reforms.

Additionally, “Vatanparvar” and “Uzbekistan Army” magazine primarily focus on military affairs, limiting their reach beyond specialized audiences. Their Telegram channel has only about 2,000 subscribers, highlighting low engagement. Moreover, there is a noticeable lack of convergence in digital media, and patriotic themes in Uzbekistan's media are mostly limited to traditional print and television formats.

In the film industry, national productions mainly focus on family dramas rather than patriotic narratives. However, some successful initiatives exist, such as the historical TV series “Mendirmen Jaloliddin”, which received wide public acclaim for its patriotic themes.

RESULTS:

The study yielded the following findings:

1. Mass media serves as a key tool in protecting national interests by providing information that fosters unity and awareness among citizens.

2. In Uzbekistan, patriotic themes in the media are mostly linked to war and historical narratives, while modern approaches to promoting patriotism remain underutilized.

3. According to survey results, 65% of young respondents believe that patriotic ideas are not sufficiently promoted through mass media.

4. The effective use of digital technologies and social media could significantly enhance the promotion of patriotism and national interests.

DISCUSSION:

In Uzbekistan, patriotic themes are predominantly covered by state-owned media, whereas independent media outlets and bloggers remain largely inactive in this domain. Moreover, there is a need to modernize the approach to patriotic content by utilizing interactive media, podcasts, video storytelling, and digital campaigns.

Globally, many countries effectively use mass media to instill patriotism. For example:

- The United States: Hollywood and mainstream media regularly produce content that highlights national pride and military heroism.
- South Korea: The media plays a significant role in fostering national unity through K-dramas and historical films.
- Russia: State-controlled media actively promotes patriotism through news programs, documentaries, and films.

Uzbekistan could adopt similar strategies by integrating patriotism into popular media formats, ensuring wider audience engagement.

CONCLUSION:

Mass media plays a crucial role in protecting national interests and fostering patriotism. However, in Uzbekistan, this process requires modernization through digital tools and innovative storytelling techniques.

To strengthen patriotic content in the media, the following measures are recommended:

- Utilizing modern media formats such as documentaries, podcasts, and digital campaigns to make patriotic themes more appealing.
- Developing interactive projects that engage young people in discussions about national identity and history.
- Organizing training sessions for journalists and media professionals on effectively incorporating patriotic themes into their content.
- Expanding the role of social media in patriotic education, ensuring that national interests are actively defended in the digital space.

The role of mass media in safeguarding national interests and promoting patriotism is expected to grow in the coming years. Therefore, it is essential to adopt new approaches that resonate with modern audiences and leverage the full potential of digital platforms.

REFERENCES:

1. O‘zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi. Rasmiy nashr. Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023.-80. 15.
2. Safarov.A. Harbiy jurnalistikada ixtisoslashuv. Toshkent: “GRAND KONDOR PRINT”, 2024.-132. 23.
3. Дўстмуҳаммадов,Х. Халқаро журналистикадагуманитар ҳуқуқ ва касб этикаси. Тошкент: “PERFECT PRINT”, 2011.-144.
4. Сафаров,А. Ўзбекистонда ҳарбий журналистиканинг шаклланиш ва ривожланиш тамойиллари. Тошкент: “Ma’rifat”, 2023.-132
5. <https://lex.uz/docs/6451070>

THE ROLE OF MASS MEDIA IN PROTECTING NATIONAL INTERESTS AND FOSTERING PATRIOTISM

ABSTRACT

This article provides an in-depth analysis of the role of mass media in safeguarding national interests and fostering patriotism. It examines the primary functions of media in promoting national ideology, educating younger generations in a patriotic spirit, and ensuring society is well-informed. The study explores the methods of disseminating patriotic ideas through mass media and is based on scientific research, sociological surveys, and media content analysis.

Keywords: mass media, national interests, information security, patriotism, ideology, media influence.

Author Information: Nafisa Qurbonova – Master’s student at the Uzbekistan Journalism and Mass Communications University. Email: nafisaqurbonova175@gmail.com Phone: +998955450513

ВАЗИФАИ ВОСИТАҲОИ АХБОРОТИ ОММА ДАР ҲИМОЯИ МАНФИАТҲОИ МИЛЛӢ ВА ТАРБИЯИ ВАТАНПАВАЙ АННОТАТСИЯ

Мақолаи мазкур нақши воситаҳои ахбори омма (ВАО) дар ҳимояи манфиатҳои миллӣ ва ташаккули ҳисси ватандӯстӣ ҳамаҷониба таҳлил мекунад. Функсияҳои асосии ВАО дар рушди мафкураи миллӣ, тарбияи насли ҷавон дар рӯҳияи ватандӯстӣ ва таъмин намудани ҷомеа бо иттилооти бозғатимод баррасӣ мешаванд. Таҳқиқот усулҳои таблиғи ғояҳои ватандӯстиро тавассути ВАО таҳлил намуда, ба тадқиқоти илмӣ, назарсанҷиҳои иҷтимоӣ ва таҳлили муҳтавои расонаӣ асос ёфтааст.

Калидвожа: воситаҳои ахбори омма, манфиатҳои миллӣ, амнияти иттилоотӣ, ватандӯстӣ, мафкура, таъсири расонаҳо.

Маълумот дар бораи муаллиф: Нафиса Қурбонова – магистранти Донишгоҳи журналистика ва коммуникатсияҳои оммавии Ўзбекистон. Почтаи электронӣ: nafisaqurbonova175@gmail.com Телефон: +998955450513

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ЗАЩИТЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ И ВОСПИТАНИИ ПАТРИОТИЗМА АННОТАЦИЯ

В данной статье проводится всесторонний анализ роли средств массовой информации (СМИ) в защите национальных интересов и формировании патриотизма. Рассматриваются основные функции СМИ в развитии национальной идеологии, воспитании молодого поколения в духе патриотизма и обеспечении общества достоверной информацией. Исследование включает анализ методов продвижения патриотических идей через СМИ и основано на научных исследованиях, результатах социологических опросов и изучении медиаконтента.

Ключевые слова: средства массовой информации, национальные интересы, информационная безопасность, патриотизм, идеология, влияние СМИ.

Сведения об авторе: Нафиса Курбонова – магистрант Университета журналистики и массовых коммуникаций Узбекистана. Электронная почта: nafisaqurbonova175@gmail.com Телефон: +998955450513

РЎЗНОМАИ “ҶУМҲУРИЯТ” ВА ҲИФЗИ АРЗИШҲОИ МИЛЛӢ ДАР РАВАНДИ ҶАҲОНИШАВӢ

Ҳакимова С.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”
(Тоҷикистон)**

Воситаи ахбори омма, аз ҷумла матбуот на танҳо воситаи интиқоли иттилоот, балки омили таъсиргузор дар ташаккули афкори ҷамъиятӣ, сиёсати давлатӣ ва ҳифзи арзишҳои миллӣ мебошад. Матбуот, ҳамчун воситаи муҳими иттилоотӣ ва фарҳангӣ, дар рушди ҷомеа ва ҳимояи манфиатҳои миллӣ нақши калидӣ дорад. Бинобар ин рӯзноманигор вазифадор аст, ки иттилооти дуруст,

одилона ва беғаразро ба ҷомеа расонад. Иҷрои одилонаи ин масъулият барои шаҳрвандон фаҳмиши амиқ ва ҳамаҷонибаро дар бораи манфиатҳои миллӣ фароҳам меоварад. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ- Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанронӣ дар ифтитоҳи муассисаҳои давлатии телевизиони «Варзиш», «Синамо» ва Академияи воситаҳои ахбори омма, моҳи март соли 2016 ин нуктаро таъкид намуда буданд, ки: ”Манфиатҳои миллӣ тақозо мекунанд, ки воситаҳои ахбори омма ба сифати дастгоҳи тавоноии иттилоотӣ дар муборизаи таҳмилии иттилоотӣ чун сипари боэътимоди халқу давлат хизмат намоянд, ба ҳифзи оромиву суботи ҷомеа фаъолона мусоидат кунанд ва эътимоди мардумро ба фардои нек таҳким бахшанд” [6].

Журналистикаи ҷаҳонӣ ба сатҳи нави рушди хеш қадам гузоштааст ва татбиқи босурати технологияҳои муосири робитавӣ дар қори рӯзноманигорӣ касро водор месозад дар мавриди мақом ва мавқеи матбуот дар замони муосир андеша кунанд. Новобаста аз рушди журналистикаи мултимедиавӣ матбуот дар дарозии ҳасти хеш собит намудааст, ки барои ташаккули афкори ҷамъиятӣ ва фарҳангии миллат муҳим аст.

Дар замони ҷаҳонишавӣ нақши журналистика, ба вижа матбуотро дар ташаккули идоракунии ҷамъиятӣ набояд нодида гирифт. Пешвои миллат низ дар ин хусус қайд намудаанд, ки “дар шароити мураккаби ҷаҳонишавӣ вазифаи шабакаҳои иттилоотӣ зиёд гардида, масъалаҳои тарғиби фарҳанги миллӣ, расму ойинҳои мардумӣ, ташвиқи андеша ва тафаккури миллӣ, тарбияи насли ояндасоз, риояи меъёрҳои забони давлатӣ ва ҳифзи асолату тозагии он рисолати муҳими воситаҳои ахбори омма ба шумор меравад” [6].

Бешак, имрӯз матбуот дар баробари дигар васоити ахбори оммаи муосир дастгоҳи муҳими ташаккули афкори умум ва фаъолгардонии ҷомеа мебошад. Тавассути ҷаридаҳо истиқлолиятро озодӣ, арзишҳои фарҳангӣ, таърихӣ ва иҷтимоии миллатро ҳифз ва таълиф мешаванд.

Матбуот дар инъикоси воқеият, рушди маърифати шаҳрвандон нақши бориз дорад ва яке аз муҳимтарин василаҳои ташаккули афкори ҷамъиятӣ ба шумор меравад. Матбуоти тоҷик, ки яке аз бахшҳои муҳими фарҳанг ва таърихи миллат аст, ба таъсиси аввалин нашрияҳо алоқаманд мебошад, ки дар сарғаҳи он рӯзномаи “Ҷумҳурият” қарор дорад.

Рӯзномаи «Ҷумҳурият» аз аввалин рӯзномаҳои мафкурасозу пешоҳанг дар ҳавзаи матбуоти тоҷик ва нахустин рӯзномаи миллӣ ба шумор меравад. Рӯзнома давоми 100 соли фаълият чанд дафъа тағйири ном кард [2,38], вобаста ба таҳаввулоти забонӣ шаклу усулҳои фарқкунандаи нигоришро пазируфт, вале дар ҳифзи мавқеъ ва ҳадафҳои миллии худ ҳамчун минбари бедории фикриву мубаллиғи арзишҳои ватандӯстона устувор монд ва имрӯз яке аз бонуфузтарин нашрияҳои кишвар ба ҳисоб меравад. Профессор Иброҳим Усмонов дар ҷашни 50-солагии рӯзнома онро “ойинаи рӯзгори мардуми мо” унвон карда, хидматҳои мондагори нашрияро дар рушди матбуоти тоҷик ёдрас шудааст [5,35]. Академик Караматулло Олимов низ рӯзномаи “Ҷумҳурият”-ро “Оинаи рӯзгори миллат” унвон карда, саҳми боризи онро дар рушди Тоҷикистони муосир таъкид намуда, қайд кардааст, ки ““рӯзнома, ки бо мурури замон ва таҳаввулоти сиёсии ҷомеаи Тоҷикистон бо номҳои “Бедории тоҷик”, “Тоҷикистони Сурх”, “Тоҷикистони советӣ” нашр мешуд ва имрӯз унвони он маънии ҷумҳурии сиохибистиклолро дар зимн дорад, ҳаммароми замон ва инъикосгари таърихи навини алқи тоҷик ва ҷаҳони муосир мебошад. Он сад соли бурду боҳти миллати тоҷикро дар саҳифаҳои худ дарҷ намудааст [4,1].

Рӯзнома на танҳо ҳамчун минбари сиёсӣ ва иҷтимоӣ, балки ҳамчун мактаби рӯзноманигорӣ низ хизмат карда, дар тӯли мавҷудияти худ ба рушди матбуоти миллӣ саҳми назаррас гузоштааст. Рӯзнома тарғиби сиёсати давлату Ҳукумат, Истиқлоли давлатӣ, меҳанпарастӣ, иттиҳоду ҳамбастагӣ, ҳифзи арзишҳои сулҳу ваҳдати миллӣ, тараннуми раванди бунёдкорихоро рисолати бунёдии худ мешиносад.

Ин ҳақиқат сабит аст, ки рӯзнамаи «Ҷумҳурият» аз оғози соҳибистиклолӣ ҳамчун рӯзнамаи ормонгаро бо пуштибонӣ аз сиёсати сулҳҷӯёнаи Пешвои муаззами миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ҳамеша мафкураи аҳли ҷомеаро ба ҷониби рӯшноӣ самт бахшидааст. Имрӯз ҳам рӯзнама дар идомаи иҷроӣ рисолати бунёдии худ ва дар авҷи муборизаҳои идеологӣ хонандаи худро ба иттиҳоди ҳамбастагӣ дар атрофи сиёсати ояндасозии Сарвари давлат даъват намуда, дар ҳама ҳолат ҳамрозу ҳамнафаси халқ аст.

Нашрияи расмӣи кишвар дар собикаи фаъолияти худ ба мактаби бунёдие асос гузошт, ки дар оғӯши он садҳо рӯзноманигорони касбӣ ба камол расидаанд. Академик Бобочон Ғафуров саҳми мактаби рӯзноманигории «Ҷумҳурият»-ро дар рушди журналистикаи тоҷик бесобиқа арзёбӣ намуда, гуфтааст: «газета на танҳо ташкилотчӣ ва пропагандисти коллективӣ, балки макони ҳақиқии тайёрии кадрҳои партиявӣ, журналистӣ, адабӣ, маданӣ ва илмӣ буд. Аз насли калони нависандагон, кормандони илм ва маданият шояд касе набошад, ки дар газетаи «Тоҷикистони советӣ» (айни ҳол «Ҷумҳурият» С.Ҳ.) қор ва ё ҳамкорӣ накарда бошад [4,4].

«Ҷумҳурият» чун манбаи бозғатимодӣ ахбори расмӣ ва минбари тарғиби сиёсати давлатӣ, дар баланд бардоштани маърифати сиёсӣ ва иҷтимоии ҷомеа саҳм гузошта, бо баррасии масъалаҳои муҳими иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва илмӣ ба ташаккули афкори ҷамъиятӣ таъсир мерасонад. Ҳимояи арзишҳои миллӣ ва фарҳангӣ – тарғиби забон, таърих, фарҳанг ва анъанаҳои миллии тоҷиконро яке аз рисолатҳои аслии ҳеш мешиносад. Маҳз рӯзнама фарҳанги миллӣ, забон, анъанаҳои халқиро ба наслҳои оянда мерасонад ва дар таърихи давлатдорӣ Тоҷикистони навин нашрияи расмӣи кишвар – рӯзнамаи «Ҷумҳурият» дар ин самт хидматҳои арзишмандро ба сомон расонидааст.

Аз оғози соҳибистиклолӣ рӯзнамаи «Ҷумҳурият» ҳамчун минбари матбуоти расмӣи кишвар барои ҳифз ва гиромидошти истиқлолият, озодӣ ва арзишҳои миллӣ пайваستا талош меварзад. Имрӯз нашрияи расмӣи Тоҷикистон бо теъдоди 49745 нусха нашр мешавад ва натавонанд инъикосгари воқеияти сиёсӣ ва иҷтимоӣ мамлакат аст, балки омили рушди устувор ва пойдорӣи фарҳангу тамаддуни миллат низ мебошад. Рӯзнама бо маводи иттилоотӣ ва таҳлили касбии худ мавқеи истиқлолиятро боз ҳам тақвият мебахшад.

Яке аз самтҳои муҳими фаъолияти рӯзнамаи «Ҷумҳурият» ҳифз ва рушди арзишҳои миллӣ аст. Масъалаҳои марбути фарҳанг, таърих ва расму анъанаҳои миллӣ низ тавассути саҳифаҳои рӯзнама ба таври густурда инъикос мегарданд. Қавонин ва мушаххасоти давлатӣ тавассути ин минбари расмӣ шарҳу тавзеҳ меёбанд.

- Рӯзнамаи «Ҷумҳурият» бо пешниҳоди таҳлилҳо, мусоҳибаҳо, мақолаву гузоришҳо ба фаҳмиши амиқи масъалаҳои миллӣ ва байналмилалӣ мусоидат мекунад. Метавонад андешаҳо, арзишҳо ва фарҳангҳои гуногунро ба ҷомеа расонад, ба рафтор ва муносибати одамон бо яқдигар таъсир расонад. Ин ташаккул вазъияти иҷтимоиро тағйир медиҳад ва ба рушди демократия мусоидат кунад.

Дар ин замина, рӯзнамаи «Ҷумҳурият» ҳамеша мекӯшад, ки дар раванди ҷаҳонишавӣ, ҳувияти миллии моро ҳифз намуда, насли навро бо анъанаҳои аҷдодӣ ва фарҳанги миллӣ ошно созад. Инъикос ва тарғибу ташвиқи ҷашнҳои миллӣ, таҷлили рӯзҳои таърихӣ ва эҳёи суннатҳои аҷдодӣ дар саҳифаҳои рӯзнама барои таҳкими худшиносӣ ва ватандӯстӣ равона шудаанд.

Ҳифзи истиқлолият ва суботи давлатӣ яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи ҳар як ҷомеаи мутамаддин ба ҳисоб меравад. Дар ин самт, рӯзнамаи «Ҷумҳурият» бо интишори маводи муҳим оид ба таҳкими сулҳ ва суботи сиёсӣ саҳми назаррас мегузорад. Тавассути таҳлилҳои амиқ ва мусоҳибаҳои таҳассусӣ, рӯзнама хонандагонро аз воқеаҳои муҳими кишвар ва ҷаҳон огоҳ месозад.

«Ҷумҳурият» на танҳо манбаи иттилооти бозғатимод, балки минбари гиромидошти истиқлолият, озодӣ ва ҳифзи арзишҳои миллӣ мебошад. Он насли

имрӯзаро бо рӯйдодҳои муҳим ошно сохта, дар таҳкими худшиносӣ ва ватандӯстии мардум нақши назаррас мебозад.

Дарвоқеъ, бо вучуди мушкilotи гуногуни минтақавӣ ва ҷаҳонӣ, Тоҷикистон дар баробари таҳдидҳои замони муосир бо иродаи қавӣ ва сиёсати устувори давлатдорӣ роҳи рушдро пеш гирифтааст. Ҳифзи сарҳадоти давлатӣ, мубориза бо ҳатарҳои терроризму экстремизм ва таҳкими амнияти милли аз ҷумлаи афзалиятҳои стратегии кишвар маҳсуб мешаванд, ки ин мавзӯҳо дар нашрия пайваста бозтоб мегарданд.

Бо тақозои замон ва ҷаҳонишавии технологияи муосир имрӯз журналистикаи рақамӣ хонанда ва аудиторияи бештар дорад ва бо гузашти вақт, “Ҷумҳурият” низ ба фазои рақамӣ ворид шуда, сомонӣ расмӣ ва саҳифаҳои иҷтимоии худро таъсис додааст.

Дар шароити рушди технологияҳои иттилоотӣ, рӯзномаи «Ҷумҳурият» талош дорад фаъолиятро дар фазои рақамӣ ва васоити ахбори оммаи муосир густариш диҳад. Бо таҳлили равандҳои ҷомеа ва пешниҳоди иттилооти саҳеҳ ва саривақтӣ ба мардум, ҳамчун нашрияи пешқадам, дар рушди журналистикаи касбӣ – тарбияи рӯзноманигорони соҳибтаҷриба ва навоарӣ дар соҳаи матбуот, инкишофи забони матбуот саҳми шоиста гузорад.

Метавон гуфт рӯзномаи «Ҷумҳурият» бо дастовардҳои зерин ба рушди матбуоти тоҷик мусоидат кардааст:

Мактаби рӯзноманигорӣ: Дар ин рӯзнома шахсиятҳои маъруфи матбуоти тоҷик, аз ҷумла нависандагон ва муҳаққиқони соҳа фаъолият намуда, барои рушди журналистикаи милли саҳм гузоштаанд.

Инкишофи забони матбуот: Ҳамеша барои рушди забони адабӣ ва истилоҳоти журналистикаи тоҷик талош намудааст.

Паҳн намудани ахбори бозғамӣ: Тавассути таҳлилҳои амиқ ва иттилооти дақиқ ба ташаккули афкори ҷомеа ҳиссаи хешро гузоштааст.

Навоарӣ ва мутобикшавӣ ба замони муосир: Рӯзномаи “Ҷумҳурият”, низ бо ин равандҳо мутобик шуда, навоарӣ ва инноватсияҳоро дар фаъолияти худ ба кор гирифтааст.

Воқеан, имрӯз журналистикаи рақамӣ ба яке аз самтҳои муҳим ва таъсиргузор дар соҳаи хабарнигории ҷаҳонӣ табдил ёфтааст.

Гузариши рӯзномаҳо ба формати рақамӣ, аввалин қадам дар самти мутобикшавии онҳо ба талаботи замони муосир мебошад. Рӯзномаи “Ҷумҳурият”, бо таъсиси вебсайти расмӣ худ, шароит муҳайё кард, ки хонандагон дар ҳар ҷо ва дар ҳар замон ба хабарҳо, мақолаҳо ва таҳлилҳои саҳифаи рӯзнома дастрасӣ пайдо кунанд. Ин раванд на танҳо ба афзудани шумораи хонандагон, балки барои беҳтар кардани сифати хабарҳо ва таҳлилҳо низ бетаъсир набуд.

Журналистикаи рақамӣ имкон медиҳад, ки мавод на танҳо хаттӣ, балки визуалӣ ва интерактивӣ бошад. Рӯзномаи “Ҷумҳурият” дар ин самт низ кӯшиш мекунад, ки бо истифода аз барномаҳои видеоӣ, видеороликҳо, инфографикаҳо ва подкастҳо, хонандагонро бештар ҷалб намояд. Ин навъ навоарӣ дар пешниҳоди мавод хонандагонро водор мекунад, ки бештар бо мӯҳтавои рӯзнома шинос шаванд.

Шабакаҳои иҷтимоӣ имрӯзҳо воситаи муҳим барои расонидани хабарҳо ва ҷалби хонандагон ба ҳисоб меравад. Рӯзномаи “Ҷумҳурият” бо истифодаи платформаҳои гуногуни иҷтимоӣ, чун Facebook, Instagram ва Twitter, имконияти муошират бо хонандагонро фароҳам оварда, фикру мулоҳизаҳои онҳоро дар бораи маводи интишоршуда қабул мекунад.

Бешак, мутобикшавӣ ба талаботи хонандагон ва бозори хабарӣ, яке аз вазифаҳои муҳими рӯзномаҳои муосир мебошад. Рӯзномаи “Ҷумҳурият” бо таҳлили маълумот ва баррасии хостҳои хонандагон, кӯшиш дорад, ки маводи худро ба майли

хонандагон мувофиқ созад. Ин равиш на танҳо ба беҳтар шудани сифати хабарҳо, балки ба афзоиши эътимод ва маъруфияти рӯзнама мусоидат намудааст.

Имрӯз журналистикаи рақамӣ, бо тамоми имкониятҳои нав ва инноватсияҳои худ, барои рӯзнамаи “Ҷумҳурият” фурсати фароҳам овардааст, то дар замони муосир ба талабот ва интизориҳои хонандагон мутобиқ шавад. Ин раванд на танҳо барои рушди рӯзнама, балки барои баланд бардоштани сифати хабарнигории Тоҷикистон низ аҳамияти калон дорад. Рӯзнамаи “Ҷумҳурият”, бо истифодаи технологияи муосир ва навоарӣ, метавонад ҳамчун намунаи хуби мутобиқшавӣ ва пешравӣ дар соҳаи журналистикаи рақамӣ хизмат кунад.

Имрӯз Нашрияи расмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон - рӯзнамаи “Ҷумҳурият” бо собиқаи 100 солаи кории хеш талош дорад, ки ба стандартҳои баланд ва ахлоқии журналистикаи муосир ҷавобгӯ бошад ва аз мубаллиғони пешгоми рушди устувори давлат ва манфиатҳои миллат боқӣ монад. Ҳамчун таблиғари истиқлолияти озодӣ, арзишҳои давлатдорӣ, дар ҳимояи манфиатҳои миллии корҳои мондагорро боз ҳам бештар ба анҷом расонад. “Ҷумҳурият” собит сохт, ки матбуот дар ҳаҷ давру замон мақом ва мавқеи хешро аз даст нахоҳад дод.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Абдуқодири Абдурауф. Матбуоти оғози садаи XX ва нақши он дар бедории фикрии тоҷикон.// Шарофати “Бухорои шариф” маҷмуаи мақолаҳо бахшида ба 100-солагии “Бухорои шариф”.-Хучанд: Нашриёти давлатии ба номи Раҳим Ҷалид, 212.-236 с.// саҳ.-57-64.

2. Аъзамҷон Азимов Журналистикаи тоҷик дар давраи инқилоби маданӣ (солҳои 1929-1940).- Душанбе:Шарқи озод, 2023.-364 саҳ.

3. Караматullo Олимов Оинаи рӯзгори миллат.// Ҷумҳурият №33(25146), 12 феввали соли 2025.- саҳ 1.

4. Ойнаи миллат (мураттиб Абдуқодири Раҳим) .- Душанбе:”Эҷод”, 2005.- 208 саҳ.

5. Усмонов У.К. Ёрдамчи содиқи партия.-Душанбе:1975.

6. Эмомалӣ Раҳмон Суханронӣ дар ифтитоҳи муассисаҳои давлатии телевизиони «Варзиш», «Синамо» ва Академияи воситаҳои ахбори омма 01.03.2016, шаҳри Душанбе // https://prezident.tj/event/domestic_trips/10007

РҶЗНОМАИ “ҶУМҲУРИЯТ” ВА ҲИФЗИ АРЗИШҲОИ МИЛЛӢ ДАР РАВАНДИ ҶАҲОНИШАВӢ АННОТАТСИЯ

Мақолаи Рӯзнамаи “Ҷумҳурият” ва ҳифзи арзишҳои миллии дар раванди ҷаҳонишавӣ” ба нақши муҳими рӯзнамаи “Ҷумҳурият” дар ҳифз ва тарғиби арзишҳои миллии дар шароити ҷаҳонишавӣ равшанӣ меандозад. Муаллиф ба таҳлили васоити ахбори омма ҳамчун воситаи муҳими нигоҳдорӣ ва таҳкими ҳувияти миллии таваҷҷӯҳ намуда, саҳми рӯзнама дар баланд бардоштани маърифати ҷомеа ва муқовимат бо таъсири манфии тамаддунҳои хориҷиро баррасӣ мекунад. Дар мақола инчунин муҳим будани ҳамгироии арзишҳои суннатӣ бо равандҳои муосир таъкид мешавад.

Калидвожа: ВАО, нашрия, Ҷумҳурият, ҳифзи арзишҳои миллии, раванди ҷаҳонишавӣ, тамаддун, тарғиб, шабакаҳои иҷтимоӣ, иттилоот.

Маълумот дар бораи муаллиф: Ҳакимова Сурайё Ҳасансултоновна – номзади илми филология, омӯзгори кафедраи иттилоот ва технологияҳои робитавии ДДХ ба

номи академик Бобочон Гафуров. Тел.: (992) 92 776 03 06. E-mail.: hasansultons@mail.ru.

ГАЗЕТА «ДЖУМХУРИЯТ» И ЗАЩИТА НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

АННОТАЦИЯ

Статья проливает свет на важную роль газеты «Джумхурият» в защите и продвижении национальных ценностей в условиях глобализации. Автор акцентирует внимание на анализе средств массовой информации как важного инструмента сохранения и укрепления национальной идентичности, а также обсуждает вклад газеты в повышение осведомленности общественности и противодействие негативному влиянию иностранных цивилизаций. В статье также подчеркивается важность интеграции традиционных ценностей с современными процессами.

Калидвожа: ВАО, нашрия, Ҷумхурият, ҳифзи арзишҳои миллӣ, раванди ҷаҳонишавӣ, тамаддун, тарғиб, шабакаҳои иҷтимоӣ, иттилоот.

Сведения об авторе: Хакимова Сурайё Хасансултоновна – кандидат филологических наук, преподаватель кафедры информации и коммуникационных технологий ХГУ имени академика Бободжона Гафурова. Тел.: (992) 92 776 03 06. E-mail.: hasansultons@mail.ru.

JUMHURIYAT NEWSPAPER AND THE PROTECTION OF NATIONAL VALUES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

ABSTRACT

The article sheds light on the important role of the Jumhuriyat newspaper in the protection and promotion of national values in the context of globalization. The author focuses on the analysis of mass media as an important tool for preserving and strengthening national identity, and discusses the newspaper's contribution to raising public awareness and countering the negative influence of foreign civilizations. The article also emphasizes the importance of integrating traditional values with modern processes.

Калидвожа: ВАО, нашрия, Ҷумхурият, ҳифзи арзишҳои миллӣ, раванди ҷаҳонишавӣ, тамаддун, тарғиб, шабакаҳои иҷтимоӣ, иттилоот.

Information about the author: Hakimova Surayo Hasansultonovna – candidate of Philological Sciences, lecturer at the Department of Information and Communication Technologies, KSU named after academician Bobojon Ghafurov. Phone: (992) 92 776 03 06. E-mail.: hasansultons@mail.ru.

БАХШИ 2. ПУБЛИТСИСТИКА ВА ЗАМОНИ МУОСИР

ДОИР БА БАЪЗЕ ВЕЖАГИҲОИ ПУБЛИТСИСТИКАИ ТОҶИК ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ

**Муродӣ М.Б.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Публицистика мисли ҳар гуна соҳаи эҷод, аз ҷумла журналистикаву адабиёт дорои вижагиҳои хос аст, ки мақсад ва ҳудуди онро муайян мекунанд. Он муҳимтарин ҳолатҳои иҷтимоии соҳаҳои гуногуни ҳаёти мардумро фаро мегирад. Вазифаи асосии публицистика, дар ҳар гуна сохти ҷомеа, ташаккули афкори иҷтимоии аудитория доир ба муҳимтарин масъалаҳои давраи замони муайян аст. Ҷунончи, муҳаққиқ Е.П. Прохоров навиштааст: «Дар раванди инкишофи таърихӣ инсоният публицистика ҳамчун шакли махсуси эҷод ба воситаи инъикоси воқеият, тарғибу ташвиқ ва ба вучуд овардани шакли хоси афкор сахм гузоштааст» [6, с. 8].

Публицистика, мувофиқ ба талаботи рӯз ва давраи замон, ҳамеша дар инкишоф ва таҳаввул бошад ҳам, ба таъбири муҳаққиқ И. Усмонов «публицистика баёни маром аст, ки дар матн ифода гардидааст» [8, с. 50]. Ба ин мазмун, агар дар публицистика қабл аз журналистика, ҷанбаи ахлоқӣ ва маорифпарварӣ мароми асосӣ бошад, бо ташаккули ВАО таъйиноти тарғиботи публицистика дар ҷойи аввал баромад ва ҷанбаҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ дар он пурзӯр гардид.

Бо пош ҳӯрдани давлати шуравӣ сохти ҷомеаҳои ҷумҳуриҳои пасошуравӣ дигаргун гардид ва муносибат ба публицистика низ тағйир ёфт. Ин раванд ба ҷанд омил алоқаманд буд. Якум, таъсири тарғиботиву инҳисории идеологияи ягона ва воҳиди ҳизбии шуравӣ, дар ибтидои коҳиш ёфта, тадриҷан ба нестӣ расид. Дуюм, бо таъсири ин, руҳияи тарғибиву ташвиқии публицистикаи шуравӣ, ки ҷанбаи пурқуввати сиёсӣ дошт, то андозае дигар шуд. Сеюм, усули рӯзноманигорӣ хориҷӣ,

ки гӯё инъикоси иттилооти «холис»-ро тақозо мекунад, тадричан зиёд гардид. Чаҳорум, раванди демократикунории каммаърифатшуда ва ташаккул наёфтани ғояи миллий афкори публитсистиро дар ҳома нисбатан «беқурб» сохт. Панҷум, бо рушди интернет табиати публитсистика тағйир ёфта, домани масъалаҳои мавриди баҳс васеъ гардид [9, с.95].

Албатта, ин ҳолат дар публитсистикаи тоҷик, ба якборагӣ рух надода, дар марҳалаҳои муайян шакл гирифтааст. Вазъияти ноороми солҳои аввали Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон, фазои иттилоотӣ ва мафкурасозӣ ҳомаи моро, ки бо таъсири публитсистикаи замони бозсозӣ руҳияи баланди худшиносӣ худогоҳиро касб намуда буд, ба яъне ноумедӣ гирифтӣ кард, дар тамоми соҳаҳои ҳоҷагии халқӣ мамлакат бӯҳрони иқтисодӣ иҷтимоӣ сар зад. Аз ҷумла, ҷопи наشريҳои даврӣ номуназам ва ғайрияти баъзе аз онҳо қатъ гардид. Дар айни ҳол муқовиматҳои манфиатҷӯӣ авҷ гирифт ва намоёндагони ҷонибҳо барои инъикоси «ҳақиқати ҳол» аз имконоти публитсистика, ҳосса публитсистикаи китобӣ қор гирифтанд.

Ба ин мазмун, метавон гуфт, ки ибтидои публитсистикаи тоҷик дар замони истиқлол, публитсистикаи сиёсӣ аст, ки аслан, дар шакли китоб интишор гардида, даҳ соли 1990-ро фаро мегирад. Публитсистикаи сиёсӣ, ки дар ин даҳсола шакл гирифт, бо чанд вежа фарқ мекунад.

Аввалан, муаллифони чунин осор, аслан, сиёсатмадорони равшанфикр, шахсоне мебошанд, ки ё шояди бевоситаи воқеаҳо буданд, ё дар раванди муқовиматҳо ва роҳи сулҳ иштирок доштаанд; баъдан, дар меҳвари ағлаби асарҳо муноқишаҳои сиёсии Тоҷикистони солҳои навадум қарор гирифта, мавзӯи асосӣ ҳаводиси ҷанг ва сулҳ аст; саввум, дар ин гуна осор сабабҳои сар задани низоми сиёсӣ, ба таври мухталиф, баррасӣ шуда бошад ҳам, ғояи ниҳой як аст – ба даст овардани сулҳу ваҳдати миллий.

Муҳаққиқ Д. Маҳмадова осори публитсистии ин даврро вобаста ба муносибати муаллифон ба масъалаи сулҳ, шартан, ба се марҳала ҷудо намуда, афзудааст: «Давраи аввал ба масъалаи сулҳу оштии иқдом қардани муаллифон ва ҳамзамонии онҳоро дар рафти идома доштани ҷанг, яъне соли 1993-ро дар бар мегирад. Давраи дуюм – солҳои 1994-1997 ба оғози музокироти гуфтушунӣ ду ҷониб ва баста шудани Созишномаи истиқрори сулҳ рост меояд. Солҳои 1998-2000 – давраи сеюм, бо инъикоси масъалаи сулҳ ва ғайрияти КОМ иртибот мегирад» [2, с. 106].

Дар асарҳои марҳалаи аввал сабабҳои рух додани табодули давлатӣ, мавқеи роҳбарони ҷумҳурӣ ба ин ҳодиса, омилҳои сар задани ҷанги шаҳрвандӣ, қумондонҳо ва аъзоёни Фронти халқӣ, ҷустуҷӯи роҳҳои сулҳ инъикос гардида, муносибати муаллифон нисбатан яктарафа сурат гирифтааст.

Дар асарҳои марҳалаи дуюм муносибат ва назари муаллифон ба масъалаҳои ҷангу сулҳ нисбатан ҷиддитар буда, таҳлилу баррасии музокироти тоҷикон доир ба раванди сулҳҷӯӣ таносубан раціоналӣ аст.

Дар осори марҳалаи сеюм омили сабабҳои рух додани ҷанги шаҳрвандӣ, оқибатҳои он, рафти музокироти созишҳо, ғайрияти Комиссияи оштии миллий барои барқарор қардани сулҳ ва расидан ба қадри сулҳ ва оштии ҳаммиллатон аз ҷониби ходимони сиёсӣ, онҳое, ки дар раванди сулҳ, бевосита иштирок намудаанд, бо диди сиёсӣ маърифати инсонӣ баён шудааст.

Ин асарҳо бо вучуди мавзӯи ягонро фаро гирифтӣ, аз назари дараҷаи огоҳӣ маърифати муаллифон ва муносибати онҳо ба воқеаҳои ҷангу сулҳ фарқ мекунад. Дар онҳо вазъи замон, нақли лаҳзаҳои таърихӣ, муносибати ҷонибҳо, нақши шахсиятҳои худогоҳи ватандӯст дар пешгирии ҳодисаҳои ҷанг бо диди нисбатан субъективӣ ва худситоишона инъикос ёфтааст. Ба таъбири муҳаққиқи таърих Қ. Расулиён, «мавқеъгирии эшон аз ин воқеаҳо ва баҳои онҳо хонандаро ба

муҳиту фазои сиёсӣ ва отифӣ (эмотсионалӣ)-и он замон ворид месозад, ки барои дуруст сарфаҳм рафтан ба муносибатҳои тарафҳои қазия хеле хуб мусоидат мекунад. Вале ҳамзамон маҳз, ҳамин вежагии баҳодихӣ ва таҳлили онҳо ногузир шахсро ба яке аз тарафҳои низоъ хушбин ва ба тарафи дигари он бадбин мегардонад» [3, с. 39-40].

Умуман, дар публитсистикаи солҳои навадум вазъи сиёсӣ иҷтимоӣ ва ҳаёти кишвар дар як давраи басо ҳассос ва тақдирсоз инъикос гардидааст, ки барои имрӯзу ояндагон ҳамчун сабақи таърихӣ аҳамиятнок боқӣ хоҳад монд.

Дар охири солҳои 90-уми садаи бист ва ибтидои садаи XXI дар публитсистика, ҳамчунин адабиёт, мавзуи сулҳу Ваҳдати миллӣ вусъат ёфта, ҷойгоҳи хосса пайдо кард. «Зеро пешравии ҷомеа, тақвияти руҳияи бунёдкориву созандагиро маҳз ба ҷомеаи орому осоишта вобаста аст. Ба ин мазмун, агар ағлаби пешравиҳои кишвари азизамон – Тоҷикистони соҳибистиклолро ба шарофати ваҳдати миллӣ арзёбӣ кунем, хато нахоҳад шуд» [5, с. 28].

Агар дар солҳои навадум, инъикоси ин мавзӯ, аслан, аз ҷониби сиёсатмадорон сурат гирифта, ғояи аксарияти асарҳо дарёфтани роҳҳои расидан ба сулҳ бошад, дар даҳсолаи аввали садаи XXI таваҷҷуҳи адибону публитсистон ба ин мавзӯ бештар гардида, ғояи асосии аксарияти асарҳои онҳоро қадр кардани сулҳ ва таҳкими ваҳдати миллӣ ташкил медиҳад. Асарҳои доир ба мавзуи сулҳу ваҳдати миллиро аз ҷиҳати шакл ба се гурӯҳ метавон ҷудо намуд:

якум, асарҳои илмиву оммавӣ;

дуюм, осори бадеиву публитсистӣ;

сеюм, порчаҳои манзуми саршор аз оҳанги иҷтимоӣ.

Ба гурӯҳи аввал асарҳои Сухомлинов, В. Шалаев «Роҳ ба сӯи созиш» (2003), С. Мирзошоҳ, Ш. Ҳаниф «Меъмори Ваҳдат» (2004), Қ. Восеъ «Аз Қасри Арбоб то хохи Ваҳдат» (2004), Воҳид Ғаффорӣ, Зафар Сайидзода «Эмомалӣ Раҳмон дар оинаи замон» (2012), ба гурӯҳи дуюм асарҳои А. Ҳамдам, Л. Чигрин «Корномаи Эмомалӣ Раҳмон» (2012), Н. Абдулваҳҳоб, У. Шерхон «Ваҳдатифар» (2014), Ш. Мӯсо «Ҷасорат» (2016), «Шукуҳи ваҳдат» (2017), «Маҷмааи ифтихор» (2017) ва ба гурӯҳи сеюм, ашъори Низом Қосим, Абдулҳамид Самад, Ато Мирхоча, Гулназар Келдӣ, Муҳаммад Ғоиб, Камол Насрулло, Озарахш, Фарзона, Давлат Сафар, Ҷумъа Қувват, Доро Начот, Назри Яздонӣ, Рустами Ваҳҳоб, Хайрандеш, Абдуллоҳи Раҳнамо, Зулфия Атой, Муҳтарам Ҳотам ва дигаронро метавон ҳамчун намуна шомил намуд. Агар гӯем, ки ба мавзуи сулҳу ваҳдати миллӣ аксарияти адибону публитсистони тоҷик таваҷҷуҳ зоҳир намуда, шеър, ҳикоя, қисса, очерк ва ё лавҳа навиштаанд, хато нахоҳем кард.

Ҳарчанд ашъори адибон дар мавзуи сулҳу ваҳдат саршор аз тасвирҳои бадеиву шоиронаанд, аммо дар онҳо сахнаковӣ сахнасозӣ ва суҳанбӯӣ суҳанбӯӣ, маҳз, ба мақсади тасвир ва талқини барҷастаи ҳақиқати воқеӣ қарбурд шудааст.

Дар ҷунин асарҳо моҳият ва аҳамияти Ваҳдати миллӣ, яқиндорӣ кишвар, яқиндорӣ мардум, хиради раҳбарии сарвари давлат, баҳамии мардум дар атрофи сиёсати сулҳифарӣ ва раҳбарии Пешвои миллат, азму талошҳои ӯ дар роҳи расидан ба сулҳ ва таҳкими ваҳдати миллӣ, муҳаббат ба ватан, талош баҳри ободии он ва амсоли ин тараннум карда шудааст.

Дар адабиёт ва публитсистикаи мо мавзуи сулҳу ваҳдат ва шахсияти Пешвои миллат ба ҳам саҳт алоқамандӣ пайдо кард, зеро, вақте дар бораи сулҳу ваҳдат суҳан меравад, корномаи асосгузори он пеши назар меояд ва ҳангоме ки хидматҳои беназири Пешвои миллат тавсиф мегардад, кӯшишҳои сулҳифаринии Сарвари давлат ба ёд меояд. Мавзуи сулҳу ваҳдат дар публитсистикаи тоҷик боз аз он ҷиҳат муҳим гардид, ки тамоми қомебиҳои кишвари соҳибистиклоли мо аз баракати он маншаъ мегардад.

Зимнан, мавзуи ваҳдат дар осори публитсистӣ ба се воқеаи муҳимми тақдирсоз - Рӯзи Истиқлол, Иҷлосияи 16-уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи Ваҳдат тавҷам аст. Ин се воқеа ба ҳамдигар пайванди ногусастанӣ доранд, яке дигареро тақмил медиҳад, аммо ҳадаф як чиз аст – расидан ба Истиқлоли комил ва нигоҳ доштани он. Ба ин мазмун, дар тараннуми сулҳу ваҳдат, ағлаби муаллифон ин се воқеаи муҳимро ба ҳам иртибот дода, кӯшиш намудаанд, ки раванди зиндагии воқеиро ҳаққонӣ инъикос кунанд, ба сокинони кишвар моҳияти иттиҳоду ваҳдат, истиқлолият, ватандӯстӣ ва худшиносию ҳудогоҳии миллиро фаҳмонанд, барои зиндагии орому осоишта онҳоро дилпур гардонанд, ҳисси ободкориву созандагиашонро афзун намоянд.

Масъалаи Ваҳдат дар публитсистика тобиши гуногун дорад. Дар бархе аз мавод арзиш ва аҳаммияти ин санаи таърихӣ таҳлилу баррасӣ шуда, роҳи тайкардаи сулҳи тоҷикон бозгӯ ва иқдомҳои Сарвари давлат дар роҳи расидан ба ваҳдати милли тавсиф карда шудааст. Ин гуна нигоштаҳо аз рӯйи сабки нигориш хусусияти илмию оммавӣ ва тавсифӣ доранд.

Нигоштаҳои дигар, бевосита ба мавзуи ваҳдат бахшида нашудаанд, аммо бо ин ё он муносибат ба он алоқаманд ҳастанд. Дар онҳо пешравиҳои соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ, муваффақиятҳои ин ё он вилояту навоҳӣ, дастовардҳои замони истиқлол ва амсоли ин инъикос шудааст, ки дар маҷмӯъ ғояи ваҳдатсозиро талкин мекунанд.

Марҳилаи дигари инкишофи публитсистика ба даҳсолаи аввали садаи ХХI рост меояд. Публитсистикаи ин давра ба рушди матбуоти даврӣ алоқаманд аст. Шуруъ аз соли 2000-ум то соли 2006 на танҳо матбуоти даврӣ, балки воситаҳои электронии ахбори омма низ пеш рафт, радио ва телевизионҳои мустақил ба вучуд омаданд. Дар баробари нашрияҳои расмиву ҳукуматӣ, нашрияҳои хусусиву тижоратӣ амсоли «Азия плюс» (21.01.2000), «Оила» (1.01.2000), «Неруи сухан» (30.01.2000), «Рӯзи нав» (6. 08. 2003), «Зиндагӣ» (8.09.2004), «Миллат» (1.09.2005), «Вароруд» (1.01.2002), «Нигоҳ» (декабри соли 2006), «Фараж» (сентябри соли 2007) ва ғайра рӯйи чоп омада, бо интишори маводи гуногун дар боз ҳам васеътар гардидани мавзӯҳои публитсистикаи матбуотӣ мусоидат карданд.

Дар публитсистикаи матбуотии ин марҳала инъикос ва тарғиби воқеаҳои тақдирсози таърихӣ, таҳлилу баррасии масъалаҳои худшиносиву ҳудогоҳии милли, бунёди ҳаёти осоишта ва сахми шахсиятҳои алоҳида дар ин раванд нисбатан бартарӣ дорад.

Дар даҳсолаи дуҷуми замони истиқлолияти Тоҷикистон, ки марҳалаи дигари рушди публитсистика аст, бо шарофати расидан ба сулҳу ваҳдати милли, корҳои бунёдкориву созандагӣ ба ҳадафҳои асосии давлату ҳукумат тақдир ёфт. Яке аз самтҳои раванди бунёдкорӣ, ки тӯли ду даҳсолаи аввали замони истиқлолият дар кишвар ба вуқӯъ омад, таъмиру азнавсозии шохроҳҳои мошингард ва кандани нақбҳо мебошад. Ин мавзӯ диққати публитсистону адибони зиёдеро ҷалб намуд ва ҳосили мушоҳидаву омӯзишҳо дар шакли асарҳои алоҳида ва очерку мақолаҳои проблемавӣ дар матбуоти даврӣ интишор гардид. Ин ҷо ба ҳайси намуна, аз қиссаи ҳуччати нависандаи публитсист Бахтиёр Муртазоев «Нақби Истиқлол», Шералӣ Мӯсо «Мардистон» ва Абдуқодири Раҳим «Пайвандгари марзҳо ва дилҳо» метавон ёдрас шуд.

Ин асарҳо, новобаста аз наздикии объекти омӯзиш, бо предмети инъикос ва дараҷаи тасвир аз ҳам фарқ мекунанд. Асари аввал ба сохтмони туннели Анзоб, дуҷумӣ ба нақбҳои Чормағзак ва Шаҳристон, асари сеюм ба захмати дастовардҳои роҳсозону мутахассисони шохроҳи байналмилалӣ Душанбе-Хучанд-Чанак бахшида шудааст. Ду асари аввал дорои ҷанбаи пурқуввати публитсистӣ буда, асари сеюм миёни эҷоди рӯзноманигорӣ ва публитсистика қарор дорад. Воқеаҳои, ки дар ин асарҳо ба тасвир гирифта шудаанд, ба замону макони муайяни таърихӣ – оғози садаи ХХI тавҷам мебошанд. Ба ин манзур, тавре муҳаққиқи М. Ҷумъаев дарёфтааст, ин

асарҳо, хосса «Нақби Истиқлол»-ро метавон дастоварди муҳими адабиёти навини тоҷик дар ибтидои асри XXI ва публитсистикаи муосир номид, ки анъанаю навоари адабиёти асри XX-ро ба ҳам алоқаманд мекунад» [10, с. 251].

Асарҳои болозикр, танҳо ифодагари бунёди нақбҳо ва таҷдиди шоҳроҳҳои автомобилгард, дар як давраи муайяни таърихӣ маҳсуб намеёбанд, онҳо аз ҷанбаи публитсистӣ, бадеӣ ва илмӣ хуб бархӯрдор буда, ифодагари сиёсати бунёдкоронаи ҳукумати кишвар, хосса Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошанд. Дар ин асарҳо дар баробари тасвири лаҳзаҳои қорзор ва симои қоргарон, маълумоти зиёди фактӣ ва оморие истифода шудааст, ки барои таҳқиқи илмӣ раванди сохтмону таҷдиди ин шоҳроҳ аз ҳар ҷиҳат арзанда аст. Ҳамзамон, дар ин осор зимни таҳлилу баррасиҳо ва инъикосу тасвири қандани нақбҳо ва сохтмону таҷдиди шоҳроҳҳо, аз як тараф, дӯстии халқҳо ва кишварҳо дар мисоли Тоҷикистону Ҷумҳурии Ислонии Эрон ва Тоҷикистону Ҷумҳурии мардумии Чин, аз ҷониби дигар, таъсири мактаби бузурги сохтмончиёни эрониву чинӣ ба мутахассисони тоҷик нишон дода шудааст.

Дар пасманзари ағлаби асарҳои марбут ба қандани нақбҳо, бунёди роҳҳо ва таҷдиду азнавсозии шоҳроҳҳои байналмилалӣ қорномаи таърихӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон меистад. Ҳам роҳсозон ва ҳам мардум, ки бо ин роҳҳо равуо мекунад, аз ташаббус ва хидматҳои Сарвари давлат мамнунанд, муваффақияти қори сохтмончиёно аз дастгирии ӯ медонанд.

Марҳалаи дигари рушди публитсистика оғози даҳсолаи сеюми замони соҳибистиклолии кишвар аст. Асосгузори сулҳу ваҳдат – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо зиёиёни мамлакат, аз 19 март соли 2011, ба публитсистика ҳамчун соҳаи эҷодӣ зарурии замони Истиқлол рӯй оварда, аз ҷумла таъкид кардаанд: «Вақти он расидааст, ки адибони тоҷик бештар ба таҳияи мақолаҳои публитсистӣ ва очеркҳои проблемавӣ даст зада, мардумро аз рӯйдодҳои кишвар, дастовардҳои диёри азизамон, масъалаҳои рӯз ва хатарҳои даҳшатбори замони ноором оғох созанд» [7].

Баъд аз ин даъвати Пешвои миллат таваҷҷуҳи аксарияти адибон ба масъалаҳои муҳимми рӯз, хосса раванди бунёдкорӣҳо ва ташаббусҳои байналмилалӣи Ҳукумати кишвар бештар гардид ва ба ин васила ҳам дар матбуоти даврӣ ва ҳам дар шакли алоҳида асарҳо интишор гардиданд. Аз ҷумла, маҷаллаи «Садои Шарқ» сол то сол доманаи мавзӯи марбут ба бунёдкорӣҳо, бахусус сохтмони Неругоҳи барқи обии «Роғун»-ро вусъат бахшида, асарҳои зиёд интишор намуд. Маводи ин маҷалларо аз нигоҳи мундариҷа ва оҳанги баён метавон ба се гурӯҳ ҷудо намуд:

якум, мақолаҳои илмиву оммавии мубоҳисавӣ;

дуюм, очерку мақолаҳои публитсистӣ, ки дар онҳо раванди бунёдкорӣҳо дар НБО-и «Роғун» таҷассум ёфтааст;

сеюм, шеърҳо дар васфи Роғун.

Мақсади асосии мақолаҳои мубоҳисавӣ исботи бепоя будани андешаҳои муҳолифони бунёди НБО-и «Роғун» ва бовар қунонидани ҷомеаи ҷаҳонӣ ба безарар будани сохтмони ин иншооти бузурги аср аст. Ин гуна мақолаҳо дорои дараҷаи баланди таҳлилӣ буда, масъала дар руҳияи ҳифзи манфиатҳои кишвар ва миллат баррасӣ шудааст. Муаллифон дар баррасӣ ва ҳаллу фасли ин масъала ҷун қоршиноси дорои дониши хуби илмӣ ва афроди дилсӯзу меҳанпарвар муносибат намудаанд. Онҳо муқобилони сохтмони НБО-и «Роғун»-ро бовар қунониданд, ки бунёд ва ба истифода додани ин неругоҳ, на танҳо ба пешрафти Тоҷикистон, балки ба рушди минтақа замина меғузорад.

Матолиби гурӯҳи дуюм, бештар хусусияти очеркӣ дошта, дар онҳо раванди қорҳои бунёдқорӣ дар НБО-и «Роғун» инъикосу таҷассум ёфтааст. Нигорандаи ҷунин асарҳо, ағлаб нависандагони публитсист буда, дар асарҳояшон бештар ҷанбаҳои инсонӣ, истеҳсолӣ ва ҳолатҳои қорномаи меҳнатқашони ин қохи нур, дар синтези аносири публитсистиву бадеӣ, ба намо гузошта шудааст. Ин асарҳо ҳарчанд

аз муҳокимаву музокираҳои мантиқӣ оӣ нестанд, аммо бо руҳи қавии публитсистии худ, хонандаро ба меҳандӯстиву меҳнатдӯстӣ ва созандагиву ободкорӣ талқин месозанд.

Ашӯри манзум, дар қолаби жанрҳои гуногуни адабӣ: рубоӣ, тарона, ғазал ва суруд сароида шуда, ифодагари набзи рӯз ва замони муайянаанд.

Дар замони соҳибистиклолӣ таҳти сиёсати хирадмандони Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон давлату Ҳукумат ба мақсадҳои умумӣ – расидан ба сулҳу ваҳдати миллӣ, раҳӣ аз бунбасти коммуникатсионӣ, таъмини энергетикӣ кишвар, амнияти озуқаворӣ ва саноатикунонии мамлакат ноил гардид. Раванди татбиқи ин барномаҳо на танҳо дар воситаҳои ахбори омма инъикос гардид, балки дар асарҳои алоҳидаи публитсистӣ ва бадеиву публитсистӣ низ таҷассум ёфт. Ҳамзамон дар осори публитсистони алоҳида ситоиши корнамоӣ, садоқати меҳанпарастӣ, тараннуми меҳнати созанда, одамияти баланд ва амсоли ин афзалият пайдо кард.

Раванди сохтмони азими Неругоҳи барқи обии «Роғун» дар адабиёт ва публитсистикаи тоҷик нависандагони роғуншиносро ба камол расонд. Аз ҷумла, нависандагони публитсист Ҷамолиддин Тошматов, Раҷабалӣ Аҳмадов, Бахтиёр Муртазо, Шералӣ Мӯсо ва Мираҳмади Амирошӯҳ ба раванди сохтмони ин неругоҳ пайваста таваҷҷуҳ намуда, силсилаи асарҳо навиштаанд, ки аз ҷониби муҳаққиқон ҳамчун нависандагони публитсистӣ роғуншинос эътироф гардидаанд. Дар асарҳои ин нависандагони публитсист таърихи НБО-и «Роғун», корзор ва симои бунёдкорони он бо ҳисси баланди ватандориву ифтихори миллӣ инъикос ёфтааст.

Публитсистикаи замони истиклол як навъ ифодакунандаи таърихи раванди сулҳофарӣ, бунёдкорӣ ва созандагӣҳои кишвари маҳбубамон аст, ки бо эҳсосоти баланди масъулиятшиносӣ ва меҳри саршори ватандӯстӣ шакл гирифтааст. Осори публитсистии ин давра на танҳо хонандаро аз раванди созандагӣҳо ва бунёдкорӣҳо огоҳ месозад, балки дар қалби ӯ ҳисси меҳнатдӯстиву меҳанпарастиро бедор мекунад, ӯро бовар мекунонад, ки нақши шахс дар ин раванд хеле муҳим будааст, ҳалли ағлаби масъалаҳо аз ваҳдати миллӣ вобаста аст. Маҳз шахсиятҳои бузург метавонанд, оҳанги зиндагиро дигар кунанд, мардумро ба ҳам иттифоқ ва қалбашонро ба зиндагӣ гарм созанд, руҳияи созандагиву ободкорӣро мутантан ва ояндаи неку дурахшонро барояшон мутмаин гардонанд.

Вижагии дигари публитсистикаи замони соҳибистиклолии кишвар чигунагии корбурди қолабҳои жанрӣ ва таносуби жанрҳо аст. Дар публитсистикаи ин давра ҳам қолабҳои маъмулии жанрҳои публитсистика ва ҳам навгонихоро мушоҳида мекунем. Чунончи, дар тӯли солҳо, агар баъзе жанрҳои публитсистика, аз қабилӣ фелетон, памфлет ба ҳукми фаромӯшӣ расида бошанд, жанрҳои воқуниш, эссе, ёддошт, қиссаи публитсистӣ нисбатан маъмул гардидаанд. Дар баробари ин, жанрҳои лавҳаву очерк хусусияти замонавӣ пайдо карда, ҷанбаи иттилоотиашон зиёд шудааст. Ағлаби лавҳаву очеркгунаҳо намои портретӣ дошта, дар онҳо лаҳзаҳои тарҷумаҳои таносубан бартарӣ дорад. Ба назар чунин мерасад, ки муаллифон, бо вучуди омӯхтан ва донишони қаҳрамонони асарҳояшон, дар таҳқиқи публитсистии ҳислату характери онҳо камтар ҳавсала мекунаанд.

Аз баррасии баъзе осори публитсистии ҳамгуни дар ҷанд соли охир дар матбуоти даврӣ ва дар шакли асарҳои алоҳида интишоргардида бармеояд, ки баъзе муаллифон, бо вучуди аз хусусиятҳои мактабҳои анъанавии публитсистӣ огоҳ будан, авомили ҳунариву ғоявии онҳоро ҷандон инкишоф надодаанд. Бархе аз публитсистон дар интиҳоби мавзӯ, қаҳрамон ва шинохту маърифати он муносибати сатҳӣ менамоянд, ба қонунмандӣҳои қори эҷодӣ, меъёр ва талаботи он камтар эътибор медиҳанд, ки дар натиҷа нигоштаҳояшон ба як нақли маъмулӣ ва худшевай табдил меёбад. Албатта, дар эҷоди публитсистӣ навсозиву худгуфторӣ низ зарур аст, аммо агар он бо бардошт аз анъанаву суннатҳои роҷ шакл гирад, таъсираш боз ҳам бештар ва самарааш дилхоҳтар хоҳад шуд.

Хулоса, дар публитсистикаи замони соҳибистиклолии кишвар, вобаста ба марҳалаҳои пешрафти ҳаёти иҷтимоӣ, мавзӯ ва масъалаҳои муҳим инъикос гардидааст. Инъикоси масъалаҳои муҳим дар марҳалаҳои гуногун бо тақозои замон сурат гирифта бошад ҳам, руҳияи баланди ватандӯстӣ, созандагӣ ва ифтихори ватандориву гиромидошти арзишҳои миллӣ ҳатти меҳварии онро ташкил медиҳад. Баъзе ҷанбаҳои публитсистикаи ин давра аз ҷониби муҳаққиқон таҳқиқу таҳлил шуда бошад ҳам, омилҳои таҳаввул ва рушди он пас аз истиқлолияти давлатӣ ба пажӯҳиши умда ниёз дорад. Агар мо – муҳаққиқони публитсистикаи чунин пажӯҳишро ба анҷом расонем, тухфаи арзишманди илмӣ ба 35-солагии Истиқлолияти кишвар хоҳад шуд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Бозтоби бунёди иншоотҳои азим ва ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар публитсистикаи муосир / мураттиб И. Юсуфӣ; муҳаррир М. Муродӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2024. – 480 с.
2. Маҳкамова, Д. Муқовиматҳои сиёсӣ ва раванди сулҳи тоҷикон дар публитсистикаи китобӣ. – Душанбе: Ирфон, 2018. – 192 с.
3. Муқаддимаи низоъшиносӣ. – Душанбе: Эр-граф, 2006. – С. 39-40.
4. Муродӣ, М. Публитсистикаи тоҷик / М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2021. – 576 с.
5. Муродӣ, М. Бозтоби ваҳдати миллӣ дар публитсистика / М. Муродӣ // Пайванд Номаи анҷумани тоҷикон ва форсидабонони ҷаҳон – «Пайванд» . – Душанбе. – №2(44). – 2021. – С. 28-33.
6. Прохоров, Е.П. Искусство публицистики / Е.П. Прохоров. – М., 1984. – 360 с.
7. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намоёндагони зиёӣҳои мамлакат, 19 март соли 2011 / Э. Раҳмон // Ҷумҳурият. – 2011. – 27 март.
8. Усмонов И. К. Назарияи публитсистика. – Душанбе, 1999. – 100 с.
9. Фомичева И.Д. Публицистика в эпоху интернета / И.Д. Фомичева // Вестник Моск.ун-та. Сер. 10. журналистика, 2013. – №5. – С.94-111
10. Ҷумъаев М. “Нақби Истиқлол”-и Бахтиёр Муртазо – намунаи насри мустанадӣ муосир / М. Ҷумъаев // Осор / мураттиб А. Аминов; муҳаррири масъул М. Муродӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2023. – Ҷ. VIII. – С. 251-245.

ДОИР БА БАЪЗЕ ВЕЖАГИҲОИ ПУБЛИТСИСТИКАИ ТОҶИК ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ АННОТАТСИЯ

Дар мақола баъзе вежагиҳои публитсистикаи тоҷик дар замони истиқлол таҳқиқ шудааст.

Публитсистикаи тоҷик, пас аз пош хӯрдани давлати шуравӣ ба тағйирот дучор гардид. Аз ҷумла, руҳияи сиёсии тарғибиву ташвиқии публитсистикаи шуравӣ аз байн рафт, дар инъикоси воқеаҳои иҷтимоӣ муносибати муаллифон гуногун гардид, бо рушди интернет доманаи масъалаҳои мавриди баҳс вусъат пайдо кард.

Вежагиҳои публитсистикаи замони истиқлолро давраҳои рушди он муайян мекунад. Давраи аввал солҳои навадومي садаи XX-ро фаро гирифта, раванди муқовиматҳо ва роҳи сулҳ аз мавзӯҳои асосӣ маҳсуб меёбад. Публитсистикаи ин давра бештар дар шакли китоб нашр гардида, моҳияти сиёсӣ дорад.

Давраи дуюм, даҳсолаи аввали асри XXI аст. Публитсистикаи ин давра ба рушди матбуоти даврӣ алоқаманд буда, дар он инъикос ва тарғиби воқеаҳои тақдирсози таърихӣ, таҳлилу баррасии масъалаҳои худшиносӣ муҳимро ифода мекунад.

бунёди ҳаёти осоишта ва саҳми шахсиятҳои алоҳида дар ин раванд нисбатан бартарӣ дорад.

Давраи сеюм, пас аз соли 2011 оғоз ёфтааст. Вежагии публитсистикаи ин даврано иштироки ҷаъоли адибони публитсист дар инъикоси дастовардҳои кишвар, раванди бунёдкорихо ва ташаббусҳои байналмилалӣ Пешвои миллат ташкил медиҳад. Дар публитсистикаи ин давра инъикоси НБО-и “Роғун” аз мавзӯҳои меҳварӣ ба ҳисоб меравад.

Вижагии дигари публитсистикаи замони соҳибистиклолии кишвар ҷигунагии қорбурди қолабҳои жанрӣ ва таносуби жанрҳо аст. Дар публитсистикаи ин давра ҳам қолабҳои маъмулии жанрҳои публитсистика ва ҳам аломатҳои нави жанрсозро мушоҳида мекунем.

Калидвожаҳо: публитсистика, публитсистикаи сиёсӣ, публитсистикаи китобӣ, публитсистикаи матбуотӣ, истиқлол, вежа, мавзӯ, жанр, таҳаввул, инъикос, таҳлил, тасвир, давра, марҳала.

Маълумот дар бораи муаллиф: Муродӣ Мурод Бердӣ – доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи матбуоти Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. **Адрес:** Тоҷикистон, 734035, ш. Душанбе, ноҳияи Фирдавсӣ, кӯчаи Фирдавсӣ, 95, х. 6. E-mail: murodi-65@mail.ru. Тел. 93-425-25-32.

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ТАДЖИКСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКИ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются некоторые особенности таджикской публицистики в период независимости.

После распада советского государства в таджикской публицистике настали большие преобразования и перемены. В частности, ослаб политический дух пропагандистской советской публицистики, изменилось отношение авторов к освещению социальных событий, с развитием интернета расширился круг обсуждаемых вопросов.

Характерные черты публицистики периода независимости определяется соответственно этапами ее развития. Первый период охватывает девяностые годы XX века и процесс политического противостояния, путь к миру являются основными темами. Публицистика этого периода в основном, является книжной и имеет политическую сущность.

Второй период – первое десятилетие XXI века. Публикация этого периода связана с развитием периодической печати, в которой преобладают освещение и пропаганда судьбоносных исторических событий, анализ и обсуждение вопросов национального самосознания, построение мирной жизни и вклад отдельных личностей в этот процесс.

Третий период начался после 2011 года. Особенностью публицистики этого периода является активное участие писателей -публицистов в освещении достижений страны, созидательного процесса и международных инициатив Лидера нации. В публицистике этого периода отражение Рогунской ГЭС является одной из основных тем.

Еще одной особенностью публицистики периода независимости страны является то, как используются жанровые шаблоны и соотношение жанров. В публицистике этого периода наблюдаем и традиционные жанры публицистики и формирующиеся новые жанры.

Сведения об авторе: Муроди Мурод Берди – доктор филологических наук, профессор кафедры печати Таджикский национальный университет. **Адрес:**

ON SOME FEATURES OF TAJIK PABLCIZE DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE ANNOTATION

The article discusses some features of Tajik publicize in the period of independence.

After the collapse of the Soviet state, Tajik publicize underwent changes. In particular, the political spirit of Soviet propaganda publicizes disappeared, the attitude of authors to the coverage of social events changed, and with the development of the Internet, the range of issues discussed expanded.

The characteristic features of publicize determine the years of independence determine the periods of its development. The first period covers the nineties of the twentieth century, and the process of confrontation and the path to peace are the main themes. Publicize of this period is mainly bookish and has a political essence.

The second period is the first decade of the twenty-first century. The publication of this period is associated with the development of the periodical press, which is dominated by the coverage and propaganda of fateful historical events, the analysis and discussion of issues of national identity, the construction of a peaceful life and the contribution of individuals to this process.

The third period began after 2011. A feature of the publicize of this period is the active participation of writers and publicists in highlighting the achievements of the country, the creative process and international initiatives of the Leader of the Nation. In the journalism of this period, the reflection of the Rogun hydroelectric power plant is one of the pivotal themes.

Another feature of journalism in the period of the country's independence is the way genre templates and genres are used. In the journalism of this period, we observe both traditional genres of journalism and newly-forming features.

Key words: publicize, political publicize, book publicize, print publicize independence, feature, theme, genre, evolution, reflection, analysis, image, period, stage.

Information about the author: Murodi Murod Berdi – doctor of philology, professor of the department of printing of the Tajik national University. Address: 95 Firdavsi str., Firdavsi district, Dushanbe, Tajikistan, 734035., E - mail: murodi-65@mail.ru. Тел. 93-425-25-32

СТЕПЕНЬ ИДЕНТИФИКАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПУБЛИЦИСТИКЕ ТАДЖИКИСТАНА

Салихов Н.Н.

Российско-Таджикского (Славянского) университета
(Таджикистан)

В процессе демократизации, коренной социальной и политической трансформации в первые годы независимости Республика Таджикистан вплотную приблизилась к своему качественно новому состоянию – информационному обществу. Журналистика, до этого момента функционировавшая лишь только в рамках тотального идеологического контроля, начала работать исключительно с информацией, более того, социально значимой информацией во всех ее смысловых проявлениях – от фиксации факта до его чувственного отображения, от рационального суждения интеллектуала до аффективных кликов толпы, от

кропотливого поиска значимых составляющих действительности до их массового тиражирования по каналам СМИ и т.д. Таджикская публицистика, развиваясь в контексте национальной идентичности и геополитических реалий, демонстрирует сложную динамику отражения действительности. С одной стороны, она стремится к объективному освещению событий, особенно в социально-экономической и культурной сферах, подчёркивая достижения и решая проблемы. С другой, влияние политической конъюнктуры и идеологических установок неизбежно формирует определённую интерпретацию реальности.

Важным фактором является и многообразие форматов и платформ, от традиционных газет до онлайн-изданий, каждое из которых имеет свою аудиторию и редакционную политику. Это обуславливает различную степень критичности и глубины анализа. Объективность также осложняется доступом к информации и уровнем профессионализма журналистов.

Следует отметить, идентификация действительности в таджикской публицистике – это многогранный процесс, зависящий от множества факторов и требующий критического подхода к восприятию информации.

В условиях невиданного прежде увеличения потока функционирующей информации, что качественно повлияло на характер производства и потребления медиаконтента, характерной чертой журналистики стало социологическое мышление, в котором взгляд на общество как на динамически развивающуюся систему определялось пониманием взаимообусловленности политических, экономических и социокультурных факторов, объективных и субъективных характеристик.

В свою очередь это означало, что в дополнение к отражению социальной действительности, журналистика становилась доминантной частью той же действительности, более конкретно – поставленного на конвейер массового духовного производства. В первые годы суверенитета журналистское познание социальной действительности постепенно начало вбирать в себя все межличностное, т.е. связанное с совместной жизнью людей, формами их общения, что реально существует и развивается, несущее собственную сущность и закономерность в самом себе, а также содержащее в себе результаты своего собственного действия и развития.

Демократические преобразования в республике предопределили условия, в которых журналистика как форма познания утвердилась среди феноменов общественной жизни, став «самой конкретной, эмпирической формой познания действительности – обыденно-обобщенным способом», как пишет об этом Л. Г. Свитич [4, с.123]. Данный исследователь называет журналистику «философией сиюминутности, ситуативной реальности. И делает различие между фундаментальной наукой – философией, которую она характеризует как познание сущности эволюции вселенной и человека, и журналистикой, воспринимаемой как отражение (хотя и не всегда адекватное) сегодняшней земной реальности» [4, с.124].

Таким образом, журналист выступает как субъект познавательной деятельности, при этом познание выступает как общественно-исторический процесс творческой деятельности людей, формирующий их знания, на основе которых возникают цели и мотивы человеческой деятельности и т.д. В познании журналистом социальной действительности можно выделить:

- чувственное и рациональное восприятие журналистом окружающего; - первый акт познания, который начинается с потребности в новом знании;
- творческое усвоение и переработка познанного во время создания журналистского текста – акт формирования (сложения) знания, т.е. знание выступает как итог ему предшествующего процесса;
- выявление обществом смысла познания, ценности познания через обнаружение целей и мотивов деятельности субъектов познания. [2, с.87].

Познание задает норму общественного бытия журналиста, потому что оно исследует собственно общественное бытие, которое и есть первичная материя, в том

числе и по отношению к познанию. Актуальное общественное бытие диктует принципы, методы познания в журналистике и придания результатам познавательной деятельности соответствующих эпохе смыслов. Здесь воедино сходятся исторический, социологический, прогностический методы, наличие чего объясняет первичность адекватной общественному бытию познавательной деятельности журналиста. И в этом аспекте познание нормально, т. е. укладывается в норму, а искажение знания является отступлением от нормы.

Сам факт возрастания потребности в информации в тесной взаимосвязи с журналистской практикой надо рассматривать как один из возможных ответов науки и публицистики на потребности социальной жизни. В основе подхода – представление о мыслительном процессе как активном элементе общественной жизни. Следует подчеркнуть, что в этом проявилось своеобразие зарождения, «биография» и методическая оснащенность отечественной русскоязычной прессы.

В современных научных кругах глубоко разработаны идеи о том, что своим оригинальным обликом отечественные СМИ обязаны их теснейшему взаимодействию с социумом. В дополнение к этим идеям предлагается понять, что современная пресса, по сути, начала функционировать в пространстве социальной действительности. В первые годы независимости журналистика получила мощный заряд публицистичности, что существенно повлияло на характер информационного материала. Ключевое положение в отечественной журналистской науке стала занимать проблема человека.

Исследователи и публицисты стремились видеть в социальной действительности, прежде всего, антропологический аспект, найти пути и формы разрешения социальных противоречий в пользу личности. Каждый журналист прекрасно осознает, что живет в реальности и использует свои творческие навыки, чтобы трансформировать свое познание мира в информацию о нем. Таким образом, масс-медиа становятся эффективным средством, оказывающим воздействие на бытие. И если, как выразился М. Фуко, «возникает необходимость поставить вопрос о бытии человека как основе всякой позитивности» [8, с.356]. то именно журналистике, а, следовательно, и публицистике, оказалось, по плечу принять участие в поисках ответа на этот вопрос (хотя бы в качестве неутомимого собирателя социально значимой информации), тем самым подчеркнув, что познание следует воспринимать в качестве и сущности, и формы общественного бытия журналиста.

История русскоязычного сегмента и таджикской публицистики свидетельствует о важной доминанте в творческом мышлении журналистов: этому мышлению свойственно движение от конкретных социальных фактов к социологическим обобщениям и снова – к предметной социальной действительности. Кроме того, ретроспективный анализ отечественной русскоязычной публицистики подтверждает особую «сейсмографическую» чувствительность сферы ее творчества в отношениях человека и мира и во многом предопределяет сферу культурного творчества в целом. Публицистика оказывает достаточно сильное воздействие на формирование общественного сознания, подвижной «плазмы» социальных представлений и эмоций. Она фиксирует, прогнозирует меняющиеся отношения человека и мира, что, собственно, свойственно и журналистике.

Как свидетельствует Г.Я. Солганик, «события и факты, которые трактует публицистика, разворачиваются, развиваются не только в физическом пространстве, но и духовном, т.е. публицистическом. Оно может заполняться политическими, религиозными, мифологическими, философскими и др. идеями. Однако главный вид публицистического пространства – социальное. Практически все публицистические сюжеты разворачиваются в социальном пространстве» [5, с.25].

В качестве подтверждения могут служить материалы русскоязычных изданий – газет «Коммунист Таджикистана» и «Бизнес и политика», журнала «Памир», авторы которых из фактов действительности могли отобрать наиболее яркие, производящие неизгладимое впечатление на читателя, побуждающие автора и

читателя к совместному размышлению, предопределяя обобщения и выводы. С одной стороны, персонаж публицистического произведения вполне конкретен – журналисты указывают фамилию, имя, возраст, место жительства, род занятий. С другой – за каждым таким персонажем мысленно выстраивалась вереница однотипных людей – будь то простой дехканин, собирающий хлопок, сотрудник правоохранительных органов, отправляющийся на опасное задание, пограничник, бдительно охраняющий рубежи Отечества, ветеран Великой Отечественной войны, чей жизненный путь служит примером для молодого поколения, или рабочий, строящий Рогунскую ГЭС, обычные жители городов или видные деятели искусства и науки Таджикистана.

То есть публицистические русскоязычные тексты способствовали представлению о той или иной социальной группе общества, ее типичных злободневных проблемах, которые, в свою очередь, естественным образом приобретали черты значимости для всего таджикского общества. По своей природе данные публикации обязаны были «поспевать за событиями» и давать оценку явлениям текущей действительности, опираясь на фундаментальные социально-политические идеи и таким образом активно влиять на формирование мировоззрения.

Следует отметить, что такого рода практико-теоретическое и теоретико-практическое осмысление действительности приходит к журналисту далеко не сразу: необходимо сформировать в себе способность, во-первых, к системному анализу социальной реальности, а, во-вторых, – к рефлексии относительно самого себя. Эта способность предопределяет и означает интерес журналиста к тому, как он сам воспринимает и отражает в своем творчестве социальную действительность, насколько осознает специфику процессов, которые происходят с описываемым социальным фактом по ходу его творческого воплощения. Должное понимание закономерностей на уровне теории позволяет автору совершенствовать свое мастерство. И только в завершении названных процессов может возникнуть особое явление журналистики – публицистика. Это особого качества творчество, в разнообразии которого намечается своя определенная градация: органическое переплетение социологии и публицистики. [2, с.87].

В истории отечественной журналистики подобный синтез применялся широко и активно. Социология в публицистике – это, по существу, социально-философский анализ действительности и обобщение его результатов в журналистском тексте. Следует отметить, что в истории такая манера творческого труда оказалась наиболее свойственной писательской публицистике с ее хорошо зарекомендовавшим себя методом типизации социальных характеров и явлений.

Так, видный таджикский публицист Отахон Латифи на фоне конкретно обрисованной социальной действительности в своих статьях, очерках, путевых заметках, литературных записях «создал целую галерею образов людей высоконравственных, творцов, созидателей. Он был мастером показать человека во всем его многообразии» [1, с.8]. При этом публикации Отахона Латифи были насыщены цифрами и конкретными фактами, содержали подлинные фамилии, имена персонажей и точные примеры из их жизни – всем этим он убеждал читателя, что его герои не являются вымышленными людьми. Обладая незаурядными личностными качествами, О. Латифи в отличие от некоторых нерешительных журналистов, избегавших острых тем, смело нацеливал свое перо на недостатки и трудности общества, за что ответственные лица и руководители высших звеньев отвечали признанием и уважением.

В основу школы публицистики О. Латифи было положено понятие, согласно которому каждый факт, событие и название должны содержать смысл и иметь непосредственное отношение к социальной действительности, иначе лучше о них не писать. Отечественный теоретик журналистики И. Усмонов констатировал: «Задача Отахона Латифи и других журналистов, которые, подобно ему, пишут для прессы за

пределами Таджикистана и о Таджикистане, заключается в том, чтобы хорошо познакомить читателей с Таджикистаном. Так, например, в литературе Расул Гамзатов рассказал народам мира о существовании дагестанского народа и о самом Дагестане, в вокальном искусстве Рашид Бейбутов и Муслим Магомаев познакомили советских людей с Азербайджаном. В области балета Малика Сабирова прославила таджикскую танцевальную школу, а Отахон Латифи сделал это для таджикской журналистики» [1, с.8].

Во времена Советского Союза, как мы уже отмечали, было несколько русскоязычных журналистов, чьи имена запомнились в науке и журналистике Таджикистана. Среди них Гоиб Каландаров, Нурмухаммад Табаров, Масъуд Муллоджонов, Насрулло Асадуллоев, Умед Бобохонов и другие занимают особые места. Эти творческие личности представляли таджикский народ в центральной советской прессе и передавали мечты и надежды таджикского народа другим народам посредством печатных изданий.

У синтеза социологии и публицистики есть примечательная особенность: наиболее яркой, общественно заметной она становится в периоды острых социально-политических противоречий. Так что совершенно закономерным оказался всплеск общественного внимания к социальной действительности в первые годы суверенитета, особенно в начале 90-х гг., когда публицистами становились экономисты, историки, политики. Однако сводить активность этой категории людей в области публицистики только к периодам социальной трансформации будет, на наш взгляд, не совсем правомерно.

Общественно-политическое назначение публицистики практически не утрачивается никогда, оно только видоизменяется. Как полагает В. А. Сидоров, «в годы эволюционного развития событий пафос уступает место раздумьям, оперативность публикаций – неспешности и тщательности ее подготовки, потому что в этот период истории взвешенное, глубоко продуманное слово ученого, раскрывающего перед своей аудиторией новые проблемы социального бытия, означает не меньше, чем в драматические времена острых политических коллизий» [6, с.114].

Другими словами, несмотря на остроту социально-политических противоречий начала 90-х гг., занимавших отечественную прессу, представители русскоязычного сегмента таджикской публицистики, отбирая наиболее убедительные для аудитории факты реальности и желая показать ей глубинные процессы общественной жизни в максимально обобщенных представлениях, обращались к теме человека, через жизненные эпизоды которого находили отражение те или иные проблемы общества.

Так, в очерке Н. Морозовой «Крепче за Нурек наш держись, шофер!» в деталях были изложены общие проблемы и особенности строительства Нурекской ГЭС. «Завидными были в ту пору заработки белазистов, но нелегко давались. Представьте, каково мотаться между карьерами и плотиной, особенно в июльское пекло, когда к нему добавляется жар от бешено работающего мотора, а дать ему и себе передохнуть невозможно: ты – звено в цепи таких же работяг, не задерживать же следующих за тобой посреди дороги» [3, 18-25 июля]. Так, через такие детали, как обязанности и трудности работы шофера, Н. Морозова описывает динамичный и жесткий темп республиканской стройки.

Для русскоязычной публицистики начала 90-х гг. центром притяжения становится человеческая личность, человек незаурядный, интересный, с особыми чертами характера, выделяющими его среди товарищей, отличившийся в каком-либо деле, с неординарным видением мира. Так, в ходе анализа нами установлено, что наибольшим интересом для журналистов русскоязычных изданий на протяжении всего исследуемого периода пользовалась личность человека, чей жизненный путь отмечен испытаниями и невзгодами, выпавшими ему за годы Великой Отечественной войны. В частности, в «Народной газете» в каждом номере издания с января по май

1995 года в рубрике «К 50-летию великой победы» размещены очерки, посвященные тому или иному ветерану ВОВ. Вот некоторые из них: «За Берлин – орден Александра Невского», «Хотя фронт был далеко...», «Солдатская правда», «О молодых тревога ветерана», «Воин и учитель» и др.

Обостренное внимание к людям, имеющим по многим жизненным проблемам свое мнение и свою позицию на фоне разворачивающихся социально-политических противоречий, представляется одним из продуктивных принципов публицистического творчества. Этому способствуют тон и характер социально-политической и идеологической обстановки в республике, принятый правительством курс на демократизацию общества. Отсюда и жестче требовательность к проблематике, мастерству, формам, средствам выражения в публицистике.

Таджикская публицистика оказалась перед необходимостью обновления искусства воздействия на массы. Тем не менее события 90-х гг. не могли не затронуть русскоязычную публицистику Таджикистана. Отображение общественно-политической ситуации в контексте социальной действительности не носило агитационно-пропагандистского характера, преследующего интересы той или иной политической силы. Напротив, наблюдалось стремление к объективности и всестороннему анализу, что выражалось в расширении тематического диапазона и использовании разнообразных жанров. Эссе, аналитические статьи, репортажи с мест событий – все это обогатило палитру русскоязычной публицистики, стремящейся донести до читателя не только факты, но и их интерпретацию, а также различные точки зрения. Авторы стремились к диалогу с аудиторией, стимулируя критическое мышление и гражданскую активность. Это был период переосмысления роли журналистики в обществе, поиска новых форм и методов работы, отвечающих вызовам времени.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гулов С., Атовуллоев Х. Школа мастерства: Творческое наследие О. Латифи. – Душанбе, 2009. – С. 8.
2. Мансурова В.Д. Журналистская картина мира как фактор социальной детерминации: монография. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2002. – С. 87.
3. Морозова Н. Крепче за Нурек наш держись, шофер! // Народная газета. – 1997. – №31, 18-25 июля.
4. Свитич Л.Г. Феномен журнализма. – М.: Факультет журналистики МГУ, 2000. – С. 123-124.
5. Солганик Г.Я. О структуре и важнейших параметрах публицистической речи (языка СМИ) // Язык современной публицистики. – М.: Флинта: Наука, 2005. – С. 25.
6. Социология журналистики: учеб. пособие для студентов вузов / под ред. С.Г. Корконосенко. – М.: Аспект Пресс, 2004. – С. 114.
7. Усмонов И.К. Назария публицистика / И.Усмонов. – Душанбе, 1999. – 100 с.
8. Фуко М. Слова и вещи: Археология гуманитарных наук. – СПб.: АОЗТ «Талисман», 1994. – С. 356.
9. Якубова М. Люди и вершины. – М.: Фонд имени И.Д. Сытина, 2011. – С. 202.

ДАРИ ОЗМОИ ҲАҚИҚАТ ДАР ПУБЛИЦИСТИКАИ ТОҶИКИСТОН АННОТАТСИЯ

Мақола ба таҳлили намоиши воқеият дар публитсистикаи муосири Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар он таҳқиқ мешавад, ки чӣ гуна воқеият тавассути шишаи шуури журналистӣ ва идораҳои идеологӣ тағйир меёбад. Ваҷеи махсусе ба муносибати воқеа ва интерпретатсия, объективият ва субъективият дар матнҳои публитсистикӣ дода мешавад.

Ҳамчунин, жанрҳои гуногуни публитсистика таҳлил гардида, тамоюлҳои умумии дар расона кардани рӯйдодҳои иҷтимоии сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ муайян карда мешаванд. Воситаҳои забонӣ ва воситаҳои риторикӣ, ки барои сохтани тасвири муайяни воқеият истифода мешаванд, таҳлил мегарданд.

Мақола инчунин таъсири глобализатсия ва технологияҳои муосири иттилоотиро ба ташаккули дискурси публитсистикӣ дар Тоҷикистон месанҷад. Хулоса карда мешавад, ки дараҷаи шеносоии воқеият дар публитсистика аз омилҳои гуногун, аз ҷумла конъюнктураи сиёсӣ, ахлоқи касбии журналистон ва интизориҳои ҷомеа вобаста аст.

Калидвожаҳо: шеносоии воқеият, публитсистика, демократия, ВАО, рӯзномаҳо, журналистика, иттилоот, расона, интерпретатсия, трансформация.

Маълумот дар бораи муаллиф: Салихов Н.Н. - доктори илмҳои филология, профессори кафедраи журналистикаи ватанӣ ва байналмилалии Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон. Ул. М. Турсунзода 30, 734025, Душанбе, Ҷумҳурии Тоҷикистон Тел: (+992 44) 620 42 13 E-mail: solekhov57@mail.ru

СТЕПЕНЬ ИДЕНТИФИКАЦИИ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ В ПУБЛИЦИСТИКЕ ТАДЖИКИСТАНА АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу репрезентации реальности в современной публицистике Таджикистана. Исследуется, как трансформируется действительность, проходя через призму журналистского восприятия и идеологических установок. Особое внимание уделяется соотношению факта и интерпретации, объективности и субъективности в публицистических текстах.

Рассматриваются различные жанры публицистики и выявляются общие тенденции в освещении социально-политических, экономических и культурных событий. Анализируются языковые средства и риторические приемы, используемые для создания определенного образа реальности.

В статье также исследуется влияние глобализации и современных информационных технологий на формирование публицистического дискурса в Таджикистане. Делается вывод о том, что степень идентификации действительности в публицистике зависит от множества факторов, включая политическую конъюнктуру, профессиональную этику журналистов и общественные ожидания.

Ключевые слова. идентификация, публицистика, демократия, СМИ, газеты, журналистика, информация, освещения, интерпретация, трансформация.

Салихов Н.Н.-доктор филологических наук, профессор кафедры отечественной и международной журналистики Российско-Таджикский славянский университет. Ул. М. Турсунзаде 30, 734025, Душанбе Республика Таджикистан Тел: (+992 44) 620 42 13. E-mail: solekhov57@mail.ru

THE DEGREE OF IDENTIFICATION OF REALITY IN TAJIKISTAN'S JOURNALISM ABSTRACT

The article is devoted to the analysis of the representation of reality in modern journalism in Tajikistan. It examines how reality is transformed through the prism of journalistic perception and ideological attitudes. Particular attention is paid to the relationship between fact and interpretation, objectivity and subjectivity in journalistic texts.

Various genres of journalism are considered and general trends in the coverage of socio-political, economic and cultural events are identified. The linguistic means and rhetorical devices used to create a certain image of reality are analyzed. The article also examines the influence of globalization and modern information technologies on the formation of journalistic discourse in Tajikistan. It is concluded that the degree of identification of reality in journalism depends on many factors, including the political situation, professional ethics of journalists and public expectations.

Key words: identification, journalism, democracy, media, newspapers, journalism, information, coverage, interpretation, transformation.

Salikhov N.N. - Doctor of Philology, Professor of the Department of National and International Journalism, Russian-Tajik Slavic University. M. Tursunzade St. 30, 734025, Dushanbe, Republic of Tajikistan Tel.: (+992 44) 620 42 13. E-mail: solekhov57@mail.ru

ОЧЕРК ВА ЭССЕ ДАР МАҶАЛЛАИ «САДОИ ШАРҚ» (СОЛҲОИ 2021-2024)

**Муқимов М.А.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Публицистика гуфта, як намуди асарҳоро меноманд, ки ба проблемаҳои муҳим ва ҳодисаҳои ҳаёти рӯзмарраи ҷомеа бахшида шудаанд. Публицистика ҳамчун воситаи баёни гуногунандешии ақидаи ҷомеа оид ба проблемаҳои доғи рӯз нақши муҳими сиёсӣ ва идеологӣ дорад.

Публицистикаи бадеӣ - ин гурӯҳи жанрҳост, ки дар он унсурҳои адабӣ ва воқеияти зиндагӣ ба ҳам омадаанд. Яъне, дар ин гуна асарҳо таҳайюлотӣ бадеӣ аз доираи воқеияти зиндагӣ берун намеравад. Ба гурӯҳи жанрҳои публицистӣ-бадеӣ дар матбуот лавҳа, эссе, очерк ва жанрҳои ҳаҷвӣи фелетон, памфлет, лукма, латифа, тамсил, шарҳи ҳаҷвӣ, пародия, шарж, карикатура ва эпиграмма дохил мешаванд [4, с. 303-308].

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба анҷумани 15-уми нависандагони Тоҷикистон, ки дар шумораи дуҷуми маҷалла дар соли 2021 чоп шудааст, ба адибон чунин дастур медиҳад:

“Шоирӯ нависандагони тоҷик, чун чашми бозу дили бедори миллати худ ба воситаи эҷоди асарҳои сазовори давраи замон дар роҳи тасвири дастовардҳои замони истиқлол ва инсонҳои бунёдкор бояд беш аз пеш саҳми арзанда гузоранд” [5, с. 35-37].

Бояд зикр кард, ки маводи публицистии маҷаллаи “Садои шарқ” асосан дар ғӯшаи “Иҷтимоӣ” ба таъбир мерасанд. Дар солҳои 2021 – 2024 зери рубрикаи

“Иҷтимоиёт” 42 мавод чоп шудааст, ки аксарашон дар жанри мақола иншо шудаанд. Ҳамзамон дар ғӯшаи “Иҷтимоиёт” очеркҳо низ ба назар мерасанд. Аз ҷумла, очерки Хусейни Назрулло “Бикелини Катия”(2021, №1), очерки Раҷаб Мардон “Шоҳаи дарахти булӯр” (2021, №6), ҳамчунин очеркҳои таърихӣ Карим Мусо “Волии Киштӯд” (2022, №4), Ҷаъфар Холмуъминов “Шамъе дар торикистон” (2023, №3), ва очеркҳои сафари Алі Ҷӯра “Хонаи офтоб” (2021, №09) Шералӣ Ризоён “Сафари Бухоро” (2023, №8) ва Ато Ҳамдам “Раҳовард” (2024, №4) чоп шудаанд. Ҳамчунин дар маҷалла эссеи Алі Ҷӯра “Афсонаи зиндагӣ” (2024, № 1) ба таъъ расидааст.

Очерки рӯзноманигор Хусейни Нарзулло «Бикелини Катия» (“Садои Шарқ”, 2021, №1) аз ҳаёту фаъолияти омӯзгорон Неъматҷон Бобоеви истаравшанӣ ва завҷаи ӯ Екатерина Кургунова, зодаи вилояти Нижегородски Россия қисса мекунад. Ҳардуи онҳо дар яке аз мактабҳои ноҳияи Кӯктош (ҳоло Рудакӣ) соли 1956 кор карда, ба ҳам издивоҷ мекунад. Соли 1963 бинобар бемор будани модараш бо исрори падар Неъматҷон бо оилааш ба зодгоҳаш, ноҳияи Истаравшани ҳозира мекуҷад ва ҳар ду дар мактаби деҳа муаллим мешаванд. Екатерина Кургунова дар ин ҷо беш аз 30 сол кор мекунад ва маҳбуби мардум мегардад, Аълочии маорифи халқи РСС Тоҷикистон, ветерани меҳнат мешавад. Неъматҷону Екатерина 8 фарзандро ба воя мерасонанд. Очерк хонданӣ буда, аз ҳаёти ин ду нафар дар мактаби деҳот дар охири солҳои 50-уми асри гузашта ва охири қарни гузашта нақл мекунад. Номин очерк аз мурочиати мардуми деҳа, ки бо эҳтиром муаллимаро «Бикелини Катия» меноманд, гирифта шудааст.

Шодравон Раҷаби Мардон яке аз очеркнависони ҷидасти муосир буда, навиштаҳои табиӣ ва хонданианд. Очерки портретии Раҷаб Мардон “Шоҳаи дарахти булӯр” («Садои Шарқ», № 06 соли 2021) аз ҳаёту фаъолияти математики машҳури тоҷик, академик Камолиддин Бойматов нақл мекунад. Очерк аз шиносӣ бо қаҳрамони очерк хонандаи синфи 5-уми мактаб - интернати Лучоб, ки ба редакцияи рӯзномаи «Пионери Тоҷикистон» шеър овардааст, оғоз мегардад. Шеърҳои Камолиддин баъди ин пайваста дар рӯзнома чоп мешаванд. Вале ӯ ба математика рағбати калон дошт. Бинобар ин Камолиддин ҳаёташро ба риёзӣ бахшида, олимӣ сатҳи ҷаҳонӣ гардид.

Дар донишгоҳи Ломоносови Маскав соли 1977 дарахти рамзие аз булӯр сохтанд ва онро ба ифтихори риёзидони барҷастаи рус Николай Лузин «Дарахти илми Лузин» ном ниҳоданд. Ин дарахт аз он рӯ ғайриодист, ки дар шоҳу баргҳои номи барҷастатарин риёзидонҳо сабт гаштааст. Шоҳаи Осиёи Миёнаву Қазоқистони он номи Камолиддин Бойматови тоҷикро дорад.

Дар маркази очерки портретӣ шахсияти инсон, ҳаёти ӯ, талоши ӯ ба зиндагӣ ва ғаму нишоти ӯ меистад. Хонанда аз очеркҳои портретӣ бо ҷеҳраи шахсиятҳо шинос шуда, аз зиндагии ибратомӯзи онҳо бехтарин хислатҳоро меомӯзад. Мутаассифона, дар очерки мазкур дар бораи ҳаёти оилавии К. Бойматов маълумоте нест.

Дар очерки Холназар Муҳаббатов “Ёде аз рӯзгори соҳибдилон” (2021, № 09) сухан аз ҳаёти ҳофизӣ маъруф Ҳоҷӣ Абдулазиз Абдурасул меравад. Муаллиф аз нақли ҳамдеҳааш Раҷаб-саркор ва ҳофизӣ шинохта Ака Шариф Ҷӯраев ва устоди “Шашмақом” Фазлиддин Шаҳобов ҳамчунин маводи ҷопӣ истифода карда, дар бораи Ҳоҷӣ Абдулазиз ин асарро эҷод мекунад. Падари Ҳоҷӣ Абдулазиз - Абдурасули ҳофизу машшоқ дар деҳаи Қалъаи Дашти Рашт ба дунё омада, барои таҳсил ба назди амакаш, ки дар шаҳри Самарқанд зиндагӣ мекард, меравад ва он ҷо оиладор мешавад. Дар он ҷо маҳаллае будааст бо номи гузари қаротегиниҳо. Абдулазиз ҳамин ҷо таваллуд мешавад ва мусиқинавозиву овозхониро аз падараш меомӯзад. Очерки мазкур хеле ҷолиб ва хонданӣ аст.

Воқеан, ҷуғрофишинос Холназар Муҳаббатов яке аз муаллифони фаъоли маҷаллаи «Садои шарқ мебошад, ки дар мавзуи тағйирёбии иқлим, ҳифзи муҳити зист ва ғайра мақолаҳо менависад.

Очерки сафари Алӣ Ҷӯра “Хонаи офтоб” (2021, №09) аз сафари муаллиф ба Бадахшон, аз ҷумла ноҳияи Ишкошим нақл мекунад. Ин сафар бо супориши Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои воҳурӣ бо мардум сурат гирифтааст, ки хеле ҷолиб қаламдод шудааст. Муаллиф гоҳ-гоҳе ба гузашта рӯчу карда аз Гавҳаршо Канабеков муаллими мактабиаш, ки аз забони англисӣ дарс мегуфт ва ҳамсабакони бадахшониаш дар донишгоҳ ёд мекунад. Осерк хеле ҷолиб буда маълумоти зиёде оид ба Бадахшон дорад.

Раиси Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон Низом Қосим дар Анҷумани XV-уми ИНТ гуфтааст, ки “Мавриди назари мо, адибон, мавриди тасвирамон бояд, пеш аз ҳама, ана ҳамон Инсони замони нав, Инсони миллатдӯсту ватанпарвар, зираку хушёр, донишманду ободкор бошад” [2, с. 5-45].

Соли 2022 дар маҷаллаи «Садои шарқ» ду очерк ба таърифи расидааст, ки ҳар ду ҷолибу хонданианд. Очерки таърихӣ Карим Мӯсо «Волии Киштӯд» (№4) дар хусуси вазъи сиёсии водии Зарафшон дар ибтидои асри XX маълумот медиҳад. Қаҳрамони очерк Ниёзи Конҷӣ нахустин нафарест, ки аз минтақа дар шаҳри Оренбурги Россия таҳсил карда, ҳамчун мутахассиси соҳаи кӯҳшиносӣ ба зодгоҳаш меояд ва волии Киштӯд таъйин карда мешавад. Ниёзи Конҷӣ ҳамчун ватандӯсти асилу содиқ ва ҷонфидо ба риштаи тасвир карда мешавад.

Очерки Ҷамила Мурувватиён «Шахсият дард аст» (№8) ба фаъолияти ҳунари ва зиндагии ҳунарпешаи театр ва синамо, шодравон Ҳабибулло Абдураззоқов бахшида шудааст. Муаллиф бо тасвири лаҳзаҳои зиндагӣ ва ҳунари актёр ҷеҳраи воқеии ӯро офарида тавонистааст. Очерк барои хонанда дар шинохти амиқу ҳамаҷаҳраи ҳунарпеша мусоидат менамояд.

Очерки таърихӣ Ҷаъфар Холмуминов «Шамъе дар торикистон» (2023, №3), ва сафарномаи Шералӣ Ризоён «Сафари Бухоро» (2023, №8), аз ҷумлаи матлабҳои мебошанд, ки таърихи гузаштаро бо имрӯзи миллату давлати тоҷикон пайванд медиҳанд. Аз ҷумла, очерки Ҷаъфар Холмуминов «Шамъе дар торикистон» аз ҳаёт ва фаъолияти адиби ношинос Мирзо Абдуҳолиқзода қисса мекунад. То соли 1997 аз мероси адабии Мирзо Абдуҳолиқзодаи Самарқандӣ ба ҷуз порча аз романи “Намоз”-и ӯ дар китоби “Намунаи адабиёти тоҷик”, ки соли 1940 дар Сталинобод ҷоп шудааст, маълумоте набуд ва ӯро ҷомеа ҳамчун адиб наметинохт. Пас аз 49 соли даргузашти Мирзо Абдуҳолиқзода ҳангоми бозсозии таҳхонаи манзили падари нависанда ҷомадони кухнаву фарсудае пайдо шуд, ки пур аз дафтарҳо ва аксҳои санадҳо буд. Аз он 200 дафтари 12 ва 24-варақӣ маҳфуз буд, ки ба қалами Мирзо Абдуҳолиқзода ба забонҳои форсии тоҷикӣ, узбекӣ ва русӣ, бо алифбои арабӣ, лотинӣ ва кириллӣ навишта шудааст. Адиб забони русиро хуб медонист ва дар замони хидмат дар идораҳои мухталифи маъмурияти рус ба раҳбарони уезд ва приставҳо тарҷумонӣ мекард.

Дар бойгонии нависанда дастнависи романҳои “Намоз” ва “Духтари кӯҳистон”, асарҳои таърихӣ “Шӯриши Дизах” ва “Хотирот”, повестҳои “Аз нӯки қамчин хун мечакад” ва “Истадҷон”, ҳикояҳо, луғатнома ва баъзе китобҳои дарсӣ, ки ӯ тарҷума кардааст, нигоҳ дошта мешуд.

Дар очеркҳои сафарӣ нақши муаллиф хеле барҷаста буда, ӯ ноқили сухбат аст. Хонанда аз дидаҳои ӯ ба воқеаҳои тасвиршуда ошно мешавад. Агар нависанда воқеаро ҷолиб тасвир карда тавонад, навиштаи ӯ хонданӣ хоҳад буд. Тавре ки журналист ва нависанда Ҳоҷӣ Содик дар воҳурӣ бо иштирокчиёни Курс-конференсияи адибони навқалам тирамоҳи соли 1975-ум гуфтааст: «...То сухани нависанда аз дил набарояд, ба дил роҳ намеёбад» [4, 303-308].

Сафарномаи Холназар Муҳаббатов “Дар соҳили Арал” (2023, №12) раҳоварди муаллиф аз сафари соҳили қазоқистонии баҳри Арал аст. Муаллиф аз

дирӯз ва имрӯзи баҳри Арал сухан ронда, мегӯяд, ки хушкшавии баҳри Арал на танҳо фочеаи минтақа, балки фочеаи ҷаҳонӣ аст. «Вале барои начоти Арал, пеш аз ҳама, сокинони минтақа бояд талош кунанд». Воқеан ҳам, кам кардани истифодаи оби Амударё то андозае метавонад, пеши хушкшавии баҳрро бигирад.

Очерки сафарии Ато Ҳамдам “Раҳовард” (2024, № 4) ба муносибати Рӯзҳои фарҳангии Туркменистон дар Тоҷикистон чоп шудааст. Муаллиф дар очерки худ аз сафарҳояш ба Ҷумҳурии Туркменистон аз соли 1976 то имрӯз қисса мекунад. Муаллиф дигаргуниҳои имрӯзаро бо он солҳо муқоиса мекунад ва дар бораи робитаҳои адабии адибони тоҷику туркман ҳарф мезанад. Сафарномаи муаллиф ҷолибу хонданӣ аст.

Эссе жанрест, ки аз як тараф ба очерк ва аз ҷониби дигар ба мақола наздикӣ дорад. Вай ҳаҷман чун очерк калон набуда, аз рӯи композитсияи озод навишта мешавад. Дар эссе бештар таассуроту андешаҳои муаллиф инъикос гардида, он ҳадафи баррасии пурраи мавзӯро надорад.

Эссеи Алӣ Ҷӯра “Афсонаи зиндагӣ” (2024, №1) дар бораи аз дасти силоҳбадастон кушта шудани дӯсти падари муаллиф, полвони ҳисорӣ Қурбони Иброҳим дар замони ҷанги шаҳрвандӣ нақл мекунад. Муаллиф эҳсоси ғамшарик будани падарашро ба марғи фочеавии писари дӯсташ нишон медиҳад. Ӯ барҷомонда буда, наметавонад, худ ба Иброҳим полвон таъзия баён бикунад. Ин амалро муаллиф ба зимма мегирад ва ба деҳаи Ночӣ меравад. Ҳамагон бо суханони нек Қурбони Иброҳимро ба ёд меоранд. Ин ҷо аз нақли ҳамдеҳаҳои марҳум симои ӯ ҳамчун ҷавонмарди ғимматбаланду дасткушод нишон дода мешавад.

Ҳадафи публицистика тавассути ВАО, филмҳои хуччатӣ, маводи чопӣ ва суханварӣ таъсир расонидан ба ҷомеа аст. Таъсири мазкур на танҳо ба тафаккур, балки ба эҳсосоти аудитория низ равона шудааст. Маводи публицистӣ тавассути ин таъсиррасонӣ ва боваркунонӣ мавқеи аудиторияро ташаккул медиҳад, онро ба таҳрики ягон амал меорад ва барои ҷалби тавачҷуҳ ба ягон масъалаи муҳим иттилоъ мерасонад. Бинобар ин публицистика проблемаҳои доғи рӯзро, ки ҳалли онҳо барои ҷомеа муҳиманд, фаро мегирад.

Соли 2020 дар натиҷаи паҳн шудани бемории сироятии коронавирус ва вобаста ба он, паст рафтани фаъолнокии иқтисодӣ ва афзоиши бегонаҷӯи бекорӣ ҷомеа ба вазъи мушкил гирифтور шуд. Чӣ ҳеле ки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» 26-уми январи соли 2021 иброз доштанд, пайомадҳои пандемия ба иқтисодиёти кишварҳои ҷаҳон, аз ҷумла ба рушди иқтисоди миллӣ, бучети давлатӣ, гардиши савдои хориҷӣ, қурби асъори миллӣ, инчунин, ба фаъолияти корхонаҳои саноату муассисаҳои хизматрасонии мо низ таъсири манфии ҳудро расонида истодаанд [6, с. 5-36].

Мутаассифона, мавзӯи пандемияи Ковид-19, афзоиши муҳочирати меҳнатӣ, бе тарбияи волидон мондани фарзандон ва дар баробари он зиёд шудани муҳочирсатезӣ аз проблемаҳои доғи ҷомеа маҳсуб мешаванд. Вале мутаассифона, ин мавзӯҳо аз назари паблицистон дур мондаанд.

Қобили зикр аст, ки дар очеркҳои ҷопкардаи маҷалла проблемагузори кам ба назар мерасад, мувоҳисаи қаҳрамонон ва конфликт вучуд надорад. Ҳол он ки проблема бо қаҳрамонони очеркҳо вобастагии мустақим дорад. Агар дар очеркҳо ҳалли проблема бевосита аз ҷониби қаҳрамонон сурат гирад, онҳо муассиру хонданбоб мешаванд.

Бояд гуфт, ки нашрия ба мавзӯҳои иҷтимоиву иқтисодӣ кам тавачҷуҳ мекунад. Ҳол он ки адибон наметавонанд аз ин масоили мубрами ҷомеа дар канор бошанд.

РӢӢХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАӢО:

1. Ким М. Н. Основы творческой деятельности журналиста: учебник для вузов/ М. Н. Ким. - Спб., 2011.-400 с.
2. Қосим Низом. Панҷ соли адабиёти тоҷик/Садои Шарқ, 2021. №1. - С. 5-45.
3. Лазутина Г.В. Основы творческой деятельности журналиста: учебник для вузов / Г.В. Лазутина. - М.: «Аспект Пресс», 2001. – 240 с.
4. Муқимов М. Сухан барои дигарон гӯянд / Паёми ДМТ, № 4/2 (163). – Душанбе: Сино, 2015. – С. 303 – 308. ISSN 2074-1847.
5. Раҳмон Эмомалӣ. Паём ба анҷумани 15-уми нависандагони Тоҷикистон/Садои Шарқ, 2021. №2.- С. 37-39.
6. Раҳмон Эмомалӣ. Паём ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 26-уми январи соли 2021/ Садои Шарқ, 2021. №2.- С. 5-36.
7. Солеҳов Н. Саъдуллоев А. Муаммои назарияи публицистика/ Н. Солеҳов, А. Саъдуллоев.-Душанбе: Дақиқӣ, 2015.-184 с.
8. Тертычный А. А. Жанры периодической печати: учеб. пособие / А. А. Тертычный. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2011. - 320 с.
9. Усмонов И. К. Жанрҳои публицистика/И. К. Усмонов.- Душанбе, 2009. -140
10. Маҷаллаи «Садои Шарқ», солҳои 2021-2024.

ОЧЕРК ВА ЭССЕ ДАР МАҶАЛЛАИ «САДОИ ШАРҚ» АННОТАТСИЯ

Муаллиф дар мақола эссе ва очеркҳои маҷаллаи «Садои Шарқ»-ро дар солҳои 2021 ва 2024 бо мисолҳои мушаххас мавриди таҳқиқ қарор додааст. Аз ҷумла, очерки Хусейни Назрулло «Бикелини Катия» (2021, №1), очерки Рачаб Мардон «Шоҳаи дарахти булӯр» (2021, №6), ҳамчунин очеркҳои таърихӣ Карим Мусо «Волии Киштӯд» (2022, №4), Ҷаъфар Холмуъминов «Шамъе дар торикистон» (2023, №3), ва очеркҳои сафарии Шералӣ Ризоён «Сафари Бухоро» (2023, №8) ва Ато Ҳамдам «Раҳовард» (2024, №4) ва ғайра ҷоп шудаанд. Дар очеркҳои ҷопкардаи маҷалла проблемагузорӣ кам ба назар мерасад, мувоҳисаи қаҳрамонон ва конфликт вучуд надорад. Ҳол он ки проблема бо қаҳрамонони очеркҳо вобастагии мустақим дорад. Агар дар очеркҳо ҳалли проблема бевосита аз ҷониби қаҳрамонон сурат гирад, онҳо муассиру хонданбоб мешаванд.

Дар очеркҳои сафарӣ нақши муаллиф хеле барҷаста буда, ӯ нокили суҳбат аст. Хонанда аз дидгоҳи ӯ ба воқеаҳои тасвиршуда ошно мешавад. Агар нависанда воқеаро ҷолиб тасвир карда тавонад, навиштаи ӯ хонданӣ хоҳад буд.

Муаллиф аз баррасии маводи публицистии маҷаллаи «Садои Шарқ» ба хулоса меояд, ки дар маҷалла очерк хеле кам ҷоп мешавад.

Калидвожаҳо: Публицистика, очерк, эссе, маҷалла, «Садои Шарқ».

Маълумот дар бораи муаллиф: Муқимов Муҳаммадӣ Аминович (Ҷовид Муқим) - Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи журналистикаи байналхалқӣ. **Суроға:** Тоҷикистон, 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдаки, 17. **E-mail:** jovidm@mail.ru

ЭССЕ И ОЧЕРК В ЖУРНАЛЕ «САДОИ ШАРҚ» АННОТАЦИЯ

В статье автор на конкретных примерах анализирует очерки и эссе журнала «Садои Шарқ» за 2021 и 2024 годы. В частности, были опубликованы очерки Хусейна

Назрулло «Невеста Катия» (2021, №1), очерк Раджаба Мардона «Ветвь хрустального дерева» (2021, №6), а также исторические очерки Карима Мусо «Правитель Киштуда» (2022, №4), Джафара Холмунинова «Свет во тьме» (2023, №3), путевые очерки Шерали Ризаёна «Путешествие по Бухаре» (2023, №8) и Ата Хамдама «Раховард» (2024, №4) и др. В публикуемых в журнале очерках редко затрагиваются какие-либо проблемы, в них не обсуждаются персонажи или конфликты. Однако проблема напрямую связана с персонажами очерков. Если проблема решается непосредственно персонажами очерков, они становятся более эффективными и читаемыми. В путевых очерках роль автора весьма значительна, он выступает в роли проводника беседы. Читатель знакомится с описываемыми событиями со своей точки зрения. Если писатель может описать событие интересным образом, его произведение будет достойно прочтения. Автор, проанализировав публицистические материалы журнала «Садои Шарк», приходит к выводу, что очерки в журнале публикуются очень мало.

Ключевые слова: Публицистика, эссе, очерк, журнал, «Садои Шарк».

Сведения об авторе: Мукумов Мухамади Аминович (Джовид Мукум) - доктор филологических наук, профессор кафедры международной журналистики, Таджикский национальный университет. **Адрес:** Таджикистан, 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки, 17. E-mail: jovidm@mail.ru

ESSAY AND SKETCH IN THE MAGAZINE "SADOYI SHARQ" ABSTRACT

In the article, the author analyzes essays and sketches of the magazine "Sadoi Sharq" for 2021 and 2024 using specific examples. In particular, the following sketches were published: Hussein Nazrullo's "The Bride of Katiya" (2021, No. 1), Rajab Mardon's essay "The Branch of the Crystal Tree" (2021, No. 6), as well as historical essays by Karim Muso "The Ruler of Kishtud" (2022, No. 4), Jafar Kholmuminov "Light in the Darkness" (2023, No. 3), travel essays by Sherali Rizayon "Journey to Bukhara" (2023, No. 8) and Ata Hamdam "Rahovard" (2024, No. 4), etc. The sketches, published in the journal rarely touch upon any issues, they do not discuss characters or conflicts. However, the problem is directly related to the characters in the sketches. If the problem is solved directly by the characters of the sketch, they become more effective and readable.

In travel essays, the role of the author is very significant, he acts as a conductor of the conversation. The reader gets acquainted with the events described from his point of view. If the writer can describe the event in an interesting way, his work will be worth reading.

The author, having analyzed the journalistic materials of the magazine "Sadoi Sharq", comes to the conclusion that sketches are published in the magazine very rarely.

Key words: Journalism, essay, sketch, magazine, "Sadoi Sharq".

Information about the author: Muqimov Muhamadi Aminovich (Jovid Muqim) - Dr. of Science (Philology Science), Professor of the Department of International Journalism, Tajik National University. **Address:** 17, Prospect Rudaki, Dushanbe, 734025, Tajikistan. E-mail: jovidm@mail.ru

ТАҲАВВУЛИ ЖАНРИ САФАРНОМА ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ

Бозорзода Н.Ш.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Сафарнома ҳамчун жанри куҳанбунёд дар публитсистикаи тоҷик мавқеи босазо дорад. Муҳаққиқон пайдоиши сафарномаро ба дарозии таърих мансуб ва «Сафарнома»-и Носири Хусрави Қубодиёниро яке аз аввалин сафарномаҳо дар адабиёти тоҷику форс донистаанд, ки дуруст аст. Носири Хусрав дар «Сафаринома» сафари ҳафтсолаи худро дар мамлакатҳои Шарқи Наздик тасвир менамояд. Вай кӯшиш кардааст, ки дар бораи ҳар як ҷойи дидааш маълумотҳои тоза ва мукамал диҳад. Дар сафарнома ҳам дар бораи роҳҳо, ҳам дар бораи андозаи қалъаҳои шаҳр ва ҳам дар бораи молҳое, ки ба шаҳрҳои гуногун бароварда мешуданд, сухан меравад. Носири Хусрав бисёр шахсони вохӯрдаи худро зикр намуда, аксар вақт онҳоро мухтасар ва хеле моҳирона тавсиф мекунад. Чунончи, ӯ шоири машҳури табрезӣ Қатрон ва мутафаккири пешқадами араб Абулаъло Маариро ҳамин тавр тавсиф намудааст.

Доир ба сафарнома ва сафарноманигорӣ муҳаққиқон ақидаҳои гуногун иброз намудаанд. Аз ҷумла, доир ба «Сафарнома»-и Носири Хусрав А. Эделман [26], И. Қосимов [17], А. Абдуллоев [1], Р. Муслмонқулов [20], Ҳ. Муҳибов [21], А. Саъдуллоев [23], С. Табаров [24], Н. Бозорзода [10] ва дигарон андешаҳои мухталиф ироа намудаанд. Ақидаи муҳаққиқону олимони тоҷик нисбат ба жанри сафарнома низ гуногун аст. Агар баъзе муҳаққиқон жанри сафарномаро бо дигар жанрҳо, аз ҷумла очерк монанд намуда, дар байни онҳо фарқ нагузошта бошанд, қисми дигари муҳаққиқон сафарномаро жанри мустақил ба қалам додаанд.

Профессор Раҳими Муслмониён дар китоби «Назариҳои ҷинсҳо ва жанрҳои адабӣ» дар мавриди гурӯҳбандии жанрҳои адабиёт сафарномаро ба гурӯҳи махсуси жанрҳо дохил мекунад ва хусусиятҳои жанриашро нишон медиҳад.

Сафарнома жанри мустақили публитсистика буда, се навъ дорад: рӯзномаи сафар, кайдҳои сафар ва лавҳаи сафар.

Дар сафарнома тасвир ва инъикоси ҳамаҷаҳафаи ҳодисаю воқеа маҳдуд нест, зеро интихоби мавзӯю лаҳзаҳои ҷолибу ғураҳамияти ҳодисаю воқеаҳо ба муаллифи сафарнома вобаста аст.

Давраи минбаъдаи рушду такомули жанри сафарнома охири асри XIX ва ибтидои асри XX аст. Минбаъд, он бо номҳои гуногун, вале аз нигоҳи жанр маҳсули сафар ё сафарнома ба майдони мутолеот ворид гардид, ки намунаи барҷастаи он – «Мунтахаб-ут-таворих»-и Муҳаммад Ҳакимхон [25], «Савонех-ал-масолик ва фаросих-ал-мамолик»-и Қорӣ Раҳматуллои Возеҳ [13], «Туҳафи аҳли Бухоро»-и Мирзо Сирочи Ҳаким [18], «Рӯзномаи сафари Искандаркӯл»-и Абдурахмони Мустачир [19], «Таърихи ҳумоюн»-и Гулшанӣ [14] ва дахҳои дигар мебошанд. Дар ин сафарномаҳо, ки дар шакли китоб дастрасанд, муаллифон аз ҳодисаю воқеаҳои ҷолиб ва нави мушоҳиданамудаашон ҳикоят кардаанд. Мо аминем, ки муаллифони зикргардида аз сафарномаҳои замони гузашта, минҷумла «Сафарнома»-и Носири Хусрав огоҳ буданд ва ё онро хондаанд.

Дар замони шӯравӣ жанри сафарнома инкишоф ёфта, бештар дар маҷаллаҳо нашр шудааст, вале рӯзномаҳо ҳам гоҳ-гоҳ сафарнома интишор мекарданд. Дар ин росто, хидмати маҷаллаи «Садои Шарқ»-ро махсус таъкид кардан мехоҳем. Теъдоди сафарномаҳое, ки дар саҳифаҳои маҷаллаи «Садои Шарқ» ҷоп шудаанду мешаванд, хеле зиёданд. Дар ин росто, «Ҷумҷаи урфӣ»-и И. Зиёдонис ва В. Каротич (С.Ш. – 1973. – № 4. – С. 49-72), «Хеле дур аз Варшава»-и Я. Дзярновская (С.Ш. – 1971. – № 6. – С. 107-110), «Сафари Австралия»-и А. Қаҳҳоров (Ш.С. – 1960. – № 8. – С. 64-71), «Сафар кардан, ҷаҳон дидан» (Шарқи сурх. – 1957. – № 12. – С. 25-42, – 1958. – № 1. – С. 52-61), «Аз Сталинобод то ба Киев» (Ш.С. – 1959. – № 5. – С. 34-44. – № 6. – С. 10-20; – № 7. – С. 24-50), «Аҷоиботи сафар» (Ш.С. – 1961-1963), «Сафари Кӯлоб»-и Ҷалол Икромӣ (Ш.С. – 1952. – № 1. – С. 95-109), «Хотироти сафари Ҳиндустон»-и М. Осимӣ (С.Ш. – 1989. – № 4. – С. 72-81), «Саёҳати Бухоро бо ҳамроҳии С. Айнӣ» (Ш.С. – 1950. – № 3. – С. 2-11) ва «Шонздаҳ рӯз дар Афғонистон»-и С. Улуғзода (Ш.С. – 1959. – № 11. – С. 28-41), «Рӯзномаи ҳафтаи адабиёти тоҷик дар Украина»-и М.

Шукуров ва А. Сайфуллоев (Ш.С. – 1962. – №7. – С. 42-56) ва ғайраро зикр кардан мумкин аст.

Сафарномаҳои зикршуда дар давраҳои гуногун чоп шудаанд. Онҳо лабрезӣ ҳодисаю воқеаҳои ҷолибанд. Ҳар як муаллиф вобаста ба завқу диди худ, донишу маҳорат ва ҷаҳонбинии хеш лаҳзаҳои ҷолибу диданӣ ва кашфношудаи сафарро ба килки тасвир кашидааст.

Баъд аз истиқлолият ба даст овардани Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рӯйи чоп омадани нашрияҳои гуногун сафарнома низ дар радифи жанрҳои дигари публицистика яке аз жанрҳои ғаъл гардид, ки, ба андешаи мо, ин маҳсули истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон аст, зеро истиқлолият на танҳо дар рушду шукуфоии кишвари азизамон заминаҳои мусоид фароҳам овард, балки роҳи муҳаққикону равшанфикрону сайёҳони тоҷикро ба мамолики хориҷ кушод. Акнун имконият пайдо шуд, ки ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон бемамоният ба хориҷи кишвар сафар намуда, аз пешрафту дастовардҳои онҳо воқиф гардад ва ҷолибтарин лаҳзаҳои сафарро, ки ҳудаш бевосита мушоҳида кардааст, рӯйи сафҳа орад ва ба хонандаи ҳамватанаш пешкаш созад. Ва, баръакс, хориҷиён низ ба кишвари мо ташриф оварда, аз манзараҳои дилфиребу нотақрори он лаззат мебаранд ва бо таассуроти нек ба кишвари хеш бармегарданд.

Сафарнома жанрест, ки имконияти бойи таҷассум намудани ҳодисаю воқеаҳоро дорад. Он ҳодисаю воқеа, навғониҳою дастовардҳоро дар микёси калон, зинда, бо факту рақамҳои зиёд таҷассум месозад.

Бояд гуфт, ки дастовардҳои истиқлолият бо ҳар роҳу восита инъикос мегарданд:

1. Сафарҳои қориву нақшавии сарвари давлат ба ғӯшаю қанори ҷумҳурӣ ба истиқлолият шукӯҳу шаҳомати тоза мебахшад.

2. Рӯшанфикрону қаламбадастони кишвар дастовардҳои истиқлолиятро ҳаматарафа, рангоранг таҷассум месозанд.

3. Хориҷиёне, ки ба Тоҷикистон меоянд, таассуроти сафарашонро дар ВАО қисмат мекунанд.

Ҳар се гурӯҳи зикршуда аз дастовардҳои беназири истиқлолияти Тоҷикистон, аз рушду нумуи назарраси он, табиати фусункор ва ҳодисаву воқеаҳои ҷолиби диққати кишвар суҳан ба миён меоранд. Сайёҳон кӯшиш мекунанд, ки ҷолибтарин лаҳзаҳои сафарро, ки ба хонандаи ҳамватанашон аён нест, ба риштаи тасвир кашанд.

Дар сафарнома тасвир ва инъикоси ҳаматарафаи ҳодисаю воқеа маҳдуд нест, зеро интиҳоби мавзую лаҳзаҳои ҷолибу пураҳамияти ҳодисаю воқеаҳо ба муаллифи сафарнома ё сайёҳ вобаста аст.

Истифодаи жанри сафарнома дар матбуоти даврӣ, хусусан ҳафтаномаҳо дар тӯли солҳои истиқлолият бештар гаштааст. Аз ин нигоҳ, ҳафтаномаҳои «Адабиёт ва санъат», «Ҷавонони Тоҷикистон», «СССР», «Фараж», «Тоҷикистон», «Нигоҳ», «Миллат», «Паёми Душанбе», «Минбари халқ» пешдастӣ доранд. Қариб дар ҳамаи сафарномаҳои матбуоти даврӣ хусусиятҳои жанрии сафарнома то андозае риоя гардидааст. Қироати онҳо ба хонандаи тоҷик як ҷаҳон маърифат мебахшад ва диққати онҳоро бо ҷойҳои таърихӣ, мавзёю макон, масоили гуногун ва паҳлуҳои дигари сафар мекашад.

Баъди соҳибистиқлол гардидани ҷумҳурӣ, баробари боз шудани дарҳои мустаҳкамӯ фӯлодин ба рӯйи шаҳрвандони Тоҷикистон ва Тоҷикистон ба сайёҳони хориҷӣ ва хориҷиён, таъсиси матбуоти озоду мустақил сафарнома рушду нумӯ ёфта, саҳифаҳои матбуоти даврӣ рангин сохт. Рӯзноманигорону сайёҳон аз сафарҳои хеш таассуроташонро дар матбуоти даврӣ ба диққати хонанда пешкаш мекарданд. Масалан, Нуралӣ Давлат «Дили тоҷику эронӣ муҳаббатгоҳи Ҳофиз шуд» (Фараж. – 2008. – 3 июл), А. Умарӣ «Ҳама ҷойи Эрон саройи ман аст» (Фараж. – 2008. – 22 май), С. Юсуфӣ «Панҷ рӯз бо сафири Бритониё» (Миллат. – 2008. – 23 октябр), З. Давлат «Дар паҳлӯи «Саманд»-и иронӣ ва «Рахш»-и тоҷикӣ» (Миллат. – 2008. – 4 декабр), Т. Расулзода «Салом, азизам Эрон!» (Нигоҳ. – 2008. – 12 июн), С. Суннатӣ

«Ду ҳафта дар Озарбойҷон» (Ҷавонони Тоҷикистон. – 2008. – 10 июл), Диловар С. «Мурғоб он қадар ҳам дур нест» (Адабиёт ва санъат. – 2013. – 12 декабр), Ҳамдампури Ш. «Бадахшон: Роҳи сӯи диёри домани гардун» (Тоҷикистон. – 2013. – 20 июн), Раҳим Х. «Зиёрати қадамҳои А.С. Пушкин» (Адабиёт ва санъат. – 2013. – 14 феврал, 30 май), Саидмурод М., Азизов Х. «Муаррифии озоишгоҳҳо дар Туркменистон» (Ҷавонони Тоҷикистон. – 2013. – 10 октябр), Давлат Р. «Аксҳое, ки бар Қобул ҳукумат мекунад» (Миллат. – 2013. – 18 декабр), Идизод И. «Дар Амрико чӣ меғӯянд?» (Тоҷикистон. – 2013. – 28 ноябр), Озарахш Толиб Карим «Навбахори Шероз» (Адабиёт ва санъат. – 2013. – 11 июл), Юсуфӣ Ю. «Китоби Техрону гулоби Қошон» (Озодагон. – 2013. – 19 июн), Раҳнавард Ф. «Амрико – «Зомбистон» (Нигоҳ. – 2013. – 29 май), Қумъа М. «Як рӯз дар роҳи Душанбе-Қанок» (Фараж. – 2014. – 5 феврал), Ваҳхобзода Р. «Сафари ҳамболи орзуҳо» (Адабиёт ва санъат. – 2018. – 2 август), Мақсудов Б. «Дар домани дамованд» (Адабиёт ва санъат. – 2018. – 26 май), Муродӣ М., Қутбиддин Б. «Биё, ба Ишқошим меравем» (Фараж. – 2018. – 5 сентябр), Муродӣ М., Қутбиддин Б. «Афсонаҳои «Боми Қаҳон»» (Фараж. – 2018. – 17 октябр), Асозода С. «Сайри Хучандшаҳр ё худ, сафаре бо «мошини вақт»...» (Фараж. – 2019. – 7 август), Муҳиддинов С. «Бадахшон – нигини ангуштари табиат» (Адабиёт ва санъат. – 2019. – 6 ноябр), Самад А. «Зиёрати оромгоҳи Пайрав» (Адабиёт ва санъат. – 2019. – 16 май), Раҳмон Х. «Шеърҳои Турсунзода дар лаб, меҳри Турсунзода дар дил ...» (Адабиёт ва санъат. – 2019. – 23 май), Наризикул М. «Сафарномаи Бухоро» (Адабиёт ва санъат. – 2020. – 23 январ), Озар «Чилдухтарон» (Адабиёт ва санъат. – 2021. – 8 июл) ва ғайра аз ин зумранд.

Сафарномаҳои матбуоти даврии тоҷик хеле рангорангу гуногунмазмунанд. Онҳо шаклан ва мазмунан ҳам тағйир ёфтаанд. Гувоҳи ин рубрикаҳои онҳост: сафарнома, сафардида, сафаргуфта, сафароварда, раҳовард, раҳоварди сафар, маҳсули сафар, қайдҳои сафар, очерки сафарӣ, қаҳонгардӣ, саёҳат, муҳоҷират, туризм, таассурот ва ғайра. Худи ҳамин рубрикаҳо ҳам гувоҳи онанд, ки сафарнома рушду нумӯ ёфта, доираи мавзӯҳо ва мавзёҳоиаш низ васеъ гардидааст.

Таъкид кардан мехоҳем, ки хусусияти умда ва фарқунандаи сафарнома дар он аст, ки дар сафарнома мавзӯи сафар, ҳатти ҳаракати сафар, мавқеи муаллиф ва мавзею маконҳои ҷолибу диққатрабо муҳим мебошанд, зеро бе ин қисмҳо сафарнома мукамал буда наметавонад. Таассуроти сафар бояд ҷолиб, нав, диққатҷалбкунанда тасвир ёбад, ки ин ба ҳунари нигоранда марбут мебошад.

Сафарнома дар аксар ҳолат ифшоғари мавзею маконҳои нав, одамони ҳунарманду муъҷизаофар, табиати ғусункору аз назарҳо ниҳон ва ғайра буда, онҳоро муаллиф манзури хонандаи ноогоҳ месозад ва ба хонанда шавқу шӯр мебахшад. Хонанда орзу мекунад, ки агар имкон даст диҳад, он ҷойҳоро рафта бо чашми худ бубинад. Бедор кардани завқу шавқи хонанда аз рафти сафар ва бахшидани таассуроти нақв, ҳамзамон, ҳамсафари хеш гардондани хонанда аз рисолати нигоранда ва жанри сафарнома ба шумор меравад, ки ин масъулият бар дӯши муаллиф гузошта мешавад.

Дар ин росто, сафар ба ҷойҳои таърихӣ, муқаддас ва мавзёҳои ғусункор диди нав, маҳорати баланди нигорандагӣ талаб мекунад, ки тасвири муваффақонаи онҳо ба хонанда ҳаловат мебахшад.

Аз баррасии мухтасари сафарномаҳои матбуоти тоҷик дар тӯли соҳибистиклолии қумҳурий ба назар мерасад, ки сафарнома ҳамчун жанри публицистика дар инъикоси дастовардҳои истиклолият нақши хеле бузург мебозад. Маҳз истиклолияти қумҳурий буд, ки имкониятҳои жанри сафарнома бештар зухур кард. Акнун он таҳаввул ёфта, дар байни жанрҳои публицистика мақоми хосса пайдо намуд ва дар сафи жанрҳои ғаёлу серистеъмол қарор гирифт ва хонандаи ноогоҳи тоҷикро бо арзишмандтарин лаҳзаҳои сафар ошно месозад. Ҳоло матбуоти тоҷикро бе жанри сафарнома тасаввур кардан душвор аст, зеро маҳсули сафари сайёҳонро аз он беҳтару хубтар жанре инъикос карда наметавонад.

Омузиши жанри сафарнома дар даврҳои гуногун моро ба чунин ҳулоса овард:

1. Сафарнома жанри публитсистӣ буда, таърихи қадима дорад.
 2. «Сафарнома»-и Н. Хусрав ва ин қабил навиштаҳо дар жанри сафарнома эҷод шудаанд.
 3. Дар замони истиқлол сафарнома таҳаввул ёфта, тағйироти шакливу мундариҷавӣ дидааст, ки баёнгари он рубрикаҳои мухталифи он мебошад.
- Азбаски жанри сафарнома ба толибилмони макотиби олии кишвар ҳаматарафа муаррифӣ нагаштаасту дар барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣ ворид нашудааст, чанд пешниҳоди мушаххас ироа медорем:
1. Сафарнома дар барномаҳои таълимӣ, дастурҳои методӣ ва китобҳои дарсӣ дар радиҳои жанрҳои публитсистӣ-бедеӣ (баъди очерк ва лавҳа) дохил карда шавад.
 2. Дар шӯъбаҳои факултаҳои журналистика сафарнома ҳамчун жанри маъмули журналистика таълим дода шавад.
 3. Намунаҳои беҳтарини сафарномаҳои адибону публитсистон ва рӯзноманигорон дар шакли маҷмуаи сафарномаҳо ба нашр расонида шавад.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Абдуллоев А. Сафарномаи шоир // Тоҷикистони советӣ. – 1970. – 9 сентябр.
2. Абдуллозода М.А., Бозорзода Н.Ш. Таҳаввули сафарнома дар нимаи дувуми асри XIX / Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ амалӣ “Медиалингвистика ва услубшиносӣ: проблема ва дурнамо”. Ба муносибати 85-солагии профессор Баҳриддин Камолитдинов (22-23 октябри соли 2020). – Душанбе, 2020. – С. 259-269.
3. Асозода Х. Зиёрати Каъбатуллоҳ, 1999. – 88 с.
4. Бозоров, Н.Ш. Саҳми Гулшанӣ дар инкишофи жанри сафарнома // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе: Сино, 2012. – № 4/6 (97). – С. 270-275.
5. Бозоров, Н.Ш. Мавқеи муаллиф дар сафарнома // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2013. – № 4/1 (105). – С. 242-248.
6. Бозоров, Н.Ш. Истиқлолият ва имкониятҳои жанри сафарнома // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе: Сино, 2013. – № 4/3 (113). – С. 263-270.
7. Бозоров, Н.Ш. Мақоми сафарнома дар матбуоти тоҷик (2013) // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе: Сино, 2015. – № 4/1 (159). – С. 286-289.
8. Бозоров, Н.Ш. «Савонех-ал-масолик...» ҳамчун сафарнома // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе: Сино, 2017. – № 4/2 (159). – С. 286-290.
9. Бозоров, Н.Ш. Жанри сафарнома дар осори маорифпарварони тоҷик // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе: Сино, 2017. – № 4/6. – С. 272-277.
10. Бозорзода, Н.Ш. «Сафарнома»-и Носири Хусрави Қубодиёнӣ – нахустин сарчашмаи сафарномаҳои публитсистӣ // Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи С. Айни. – Душанбе, 2020. – № 2 (85). – С. 286-291.
11. Бозорзода, Н.Ш. Нигоҳи хориҷӣ ба воқеияти Тоҷикистон (дар мисоли сафарномаҳо) // Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи С. Айни. – Душанбе, 2020. – № 3 (86). – С. 143-150.
12. Валиев А. Мунтахаб-ут-тавоҳид / ЭСТ. – Душанбе, 1983. – Ҷ. 4. – С. 552.
13. Возех Қ.Р. Савонех-ал-масолик ва фаросих-ал-мамолик. – Душанбе, 2019. – 150 с.
14. Гулшанӣ М.С. Таърихи ҳумоюн. – Душанбе, 2006. – 168 с.
15. Дониш А. Наводир-ул-вақоъ. – Душанбе: Дониш, 1988. – 287 с.
16. Каримов У. Тухафи аҳли Бухоро / ЭСТ. – Душанбе. – 1987. – Ҷ.7. – С. 463.
17. Қосимов И. Тасвири шаҳрҳои асримиёнагӣ дар «Сафарнома»-и Носири Хусрав // Маориф ва маданият. – 1960. – 21 июл.
18. Мирзо Сироч. Тухафи аҳли Бухоро. – Душанбе: Адиб, 1992. – 272 с.
19. Мустаҷир А. Рӯзномаи сафари Искандарқул. – Душанбе: Ирфон, 1989. – 176 с.

20. Мусулмонкулов Р. Назарияи чинсҳо ва жанрҳои адаби. – Душанбе: Маориф, 1987. – 88 с.
21. Мухибов Ҳ. Очерк / ЭСТ. – Душанбе, 1984. – Ҷ. 5. – С. 420.
22. Носири Хусрав. Сафарнома. – Душанбе: Ирфон, 1970. – 111 с.
23. Саъдуллоев А. Хосияти адабиёт. – Душанбе: Адиб, 2000. – 256 с.
24. Табаров С.Ш. Сафарномаи нависанда // Садои Шарқ. – 1960. – №2.
25. Ҳакимхон М. Мунтахаб-ут-таворих. – Душанбе, 1982. – 210 с.
26. Эделман А. Шоир, мутафаккир, сайёҳ ва ходими бузурги ҷамъиятии тоҷик дар асри XI Носири Хусрав // Мактаби советӣ. – 1952. – №12. – С. 32-44.

ТАҲАВВУЛИ ЖАНРИ САФАРНОМА ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ АННОТАТСИЯ

Сафарнома аз зумраи жанрҳои, ки ҳам дар замони гузашта, ҳам шӯравӣ ва ҳам истиқлолият рисолати жанрии хешро иҷро намудаву менамояд. Дар замони истиқлолият матбуоти озод ё мустақил тавлид ёфт ва он аз нигоҳи сохтор, инъикоси ҳодисаю воқеа, пешниҳоди иттилоот фарқ мекунад ва дар баррасии масъалҳои доғи рӯз ҳам пешдастӣ дорад.

Сафарнома дар замони истиқлолият ҳам мавқеи хешро аз даст надода, балки рушду нумӯёфт. Маҳз дар замони истиқлолият хусусиятҳои жанрии сафарнома бештар зухур намуд.

Дар сафарномаҳои матбуоти даврӣ аз музаффариятҳои истиқлолияти Тоҷикистон, аз рушду нумӯи назарраси он, табиати ғусункор ва ҳодисаву воқеаҳои ҷолиби диққати дохилию хориҷӣ сухан меравад. Сайёҳон кӯшиш мекунанд, ки ҷолибтарин лаҳзаҳои сафарро, ки ба хонандаи ҳамватанашон аён нест, ба риштаи тасвир кашанд.

Аз омӯзиши нашрияҳои замони истиқлол равшан гардид, ки дар тарғибу талқин ва инъикоси дастовардҳои истиқлолият ҳафтаномаҳои кишвар солҳои охир сафарномаҳои бештарро ба нашр расонидаанд.

Дар мақола сафарномаҳои нашрияҳои “Садои Шарқ”, “Ҷавонони Тоҷикистон”, “Тоҷикистон”, “Фараж”, “Адабиёт ва санъат”, “Нигоҳ”, “Миллат”, “СССР”, “Паёми Душанбе”, “Минбари халқ” ба риштаи таҳлил кашида шудаанд.

Калидвожа: жанр, сафарнома, матбуот, публитсистика, воқеият, услуб, маҳорат.

Маълумот дар бораи муаллиф: Бозорзода Нуриддин Шодипур – доктори илмҳои филологӣ, профессори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Телефон: 909-15-15-16 (моб.), E-mail: bozorov62@mail.ru

ЭВОЛЮЦИИ ЖАНР ПУТЕШЕСТВИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ АННОТАЦИЯ

Путешествие – один из жанров, выполнивших свою жанровую место как в советское время, так и после обретения независимости. На момент обретения независимости родилась свободная или независимая печать, различающаяся по структуре, освещению событий и предоставлению информации, а также являющаяся лидером в решении по вопросам дня.

Путешествия как древний жанр журналистики в это время не утратила своих позиций, а процветала. Именно в период независимости жанровые особенности путешествия стали более очевидными.

В путешествиях периодической печати описаны достижения Таджикистана в период независимости, его развития и прогресса, красивой природы, а также об интересных внутренних и внешних событиях

Путешественники прилагают старания отобразить самые интересные моменты путешествия, которые неизвестны их читателям-соотечественникам. Изучение прессы периода независимости показало, что в пропаганде и освещении достижений этой эпохи на страницах еженедельных изданий было опубликовано большое количество путевых заметок.

В статье анализу подвергнуты путешествия таких периодических изданий, как “Садои Шарк”, “Джавонони Тоджикистон”, “Фараж”, “Адабиёт ва санъат”, “Нигоҳ”, “Миллат”, “СССР”, “Паёми Душанбе” и “Минбари халк” и определено их место в данном процессе.

Ключевые слова: жанр, путешествия, периодическая печать, развития, события, публицистика, метод, мастерство.

Сведения об авторе: Бозорзода Нуриддин Шодипур – доктор филологических наук, профессор Таджикского национального Университета. Телефон: 909151516 (моб.), E-mail: bozorov62@mail.ru, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17.

FOR THE EVOLUTION OF TRAVEL IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE ABSTRACT

Travel is one of the genres that have fulfilled their genre place both in Soviet times and after independence. At the time of independence, a free or independent press was born, differing in structure, coverage of events and provision of information, as well as being a leader in deciding on the issue of the day.

Travel as an ancient genre of journalism at this time did not lose its position, but flourished. It was during the independence period that the genre features of travel became more evident.

The travels of periodicals describe the achievements of Tajikistan during the period of independence, its development and progress, beautiful nature, as well as interesting internal and external events

Travelers make efforts to display the most interesting moments of the trip that are unknown to their fellow readers. A study of the press of the period of independence showed that a large number of travel notes were published in the propaganda and coverage of the achievements of this era in the pages of weekly publications.

Information about the author: Bozorzoda Nuriddin Shodipur – candidate of philology, dosent of the Tajik national University. Telephone: 909151516 (mob.), E-mail: bozorov62@mail.ru, Dushanbe city, pr. Rudaki, 17.

ТАҶАССУМИ СИМОИ ҚАҲРАМОНИ АСОСӢ ДАР ҚИССАИ ҲУЧҶАТИИ «ҚАҲРАМОНИ НУРОФАРОН»-И ҶАМОЛИДДИН ТОШМАТОВ

Ҷумъазода М.О.

Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Дар асари публицистӣ образ на маҳсули тахайюли рангин ё фантазияи нависанда, балки шахси воқеӣ мебошад. Он ба факти воқеӣ иртибот дошта, ба ҳодисаву воқеаҳое, ки дар замону макони муайян ба амал меоянд, вобаста аст [ниг.: 1; 4; 5]. Симои ӯ дар заминаи чунин ҳодисаю воқеаҳо ташаккулу таҷассум меёбад. Мақсаду мароми нависанда ҳам бо ёрии чунин образҳо ифода гардида, андешаи

созандагиву бунёдкорӣ маҳз ба воситаи тасвири симои эшон, аз тарзи муносибат, масъулиятшиносиву садоқатмандии онҳо ба кор талқин карда мешавад [ниг.: 2; 4; 5].

Қаҳрамони асари «Қаҳрамони нуруфарон» Муҳаббат Шарифов марди арсаи меҳнат ва созандагиву бунёдкорӣ мебошад. Неруи созандагиашро барои ободии Ватан сарф менамояд. Дар симои Муҳаббат Шарифов нависанда коргари одиеро тасвир намудааст, ки якҷоя бо бунёди нерӯгоҳи Норақ ба камол мерасад. Ҳарчанд дар ҳаёти аъзои экспедитсияи ҷустуҷӯӣ ба ғайолият шуруъ намудани қаҳрамони асар ҳодисаи тасодуфӣ мебошад, чунин тасодуф тақдири қаҳрамонро тамоман дигар мекунад. Ў на ин ки ҳунар меомӯзад, балки маҳорати худро инкишофу сайқал дода, то ба дараҷаи устои касби бетонрезӣ мерасад ва ба унвони олии Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ мушарраф мегардад. Дар оғози асар Муҳаббат Шарифов ба назари хонанда ҳамчун ҷавоне, ки нав мактабро хатм карда, ба корҳои муқаррарии деҳот машғул аст, падидор мегардад. Оғози корҳои экспедитсионӣ барои бунёди нерӯгоҳи Норақ тақдири ӯро дигаргун менамояд. Қисмати минбаъдаи ӯ бо нерӯгоҳҳои Нораку Бойғозӣ ва баъдан бо нерӯгоҳи Сангтӯда-1 пайванд мегардад. Баъди адои хизмати ҳарбӣ ба хоҳири боз ҳам тақмил додани маҳорати худ ғоибона дар техникуми энергетикӣ шаҳри Норақ таҳсил менамояд [ниг.: 3, с. 9].

Аз фасли дуюми асар симои қаҳрамон ҳамчун шахси кордону ташаббускор ва ташкилотчӣ зоҳир мегардад. Ба роҳ мондани тарзи нави ташкили кор, ташкил намудани ҳамкориву робитаҳои хуби мутақобила бо корхонаҳои таъминотчӣ маҳсулот, аз ҷумла бо Комбинати хонасозии Орчоникидзеобод, корхонаҳои таъминоти техникӣ шаҳрҳои Харкови Украина ва Свердловски Россия на танҳо ба пешрафти кор боис мегардад, балки имкон фароҳам меорад, ки пешқадамону ғолибони мусобиқа ҳавасманд гарданду суръати сохтмон авҷи тоза гирад. Ҳарчанд чунин тарзи ташкили кор бо маслиҳату нишондоди котиби якуми Кумитаи ҳизбии шаҳри Норақ Павел Иванович Горбачёв ба амал меояд, ташаббускори бевоситаи амалӣ гардидани он Муҳаббат Шарифов ба ҳисоб меравад [ниг.: 3, с. 10-14]. Кордониву ташаббускорӣ қаҳрамон, пеш аз ҳама, натиҷаи кӯшишу масъулиятшиносӣ ҳуди ӯ маҳсуб меёбад. Дар натиҷаи чунин кӯшишу масъулиятшиносӣ рехтани нахустин маҳсулоти бетонӣ бар пояи бинои нерӯгоҳи азим маҳз ба Муҳаббат Шарифов бовар карда мешавад [ниг.: 3, с. 14-15], сарвариини бригадаи бетонрезон ба зиммаи ӯ вогузор мегардад. Ҳатто вақте ки вакили мардумӣ дар Шурои Олии Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон интиҳоб мегардад, дархост (наказ)-ҳои интиҳобкунандагонро масъулиятшиносона иҷро карда, барои беҳбудии тарзи ҳаёти интиҳобкунандагон саъю талош менамояд. Ба ибораи дигар, вакили мардум дар парлумон буданро низ на кибру ғурури барзиёд, балки масъулияти ҷиддӣ меҳисобад [ниг.: 3, с. 16-17]. Ба кор муносибати ҷиддӣ ва бо зердастону тобеонаш муомилаи самимона дорад, бо ҳар роҳу восита эшонро ба кор дилграму ҳавасманд менамояд. Кӯшиш ба ҳарч медиҳад, ки ҳар кори ба зиммаи бригада гузошташуда саривақт, бо ҳавсалаю масъулияти зиёд ва бо сифати баланду мувофиқи меъёрҳои муқарраргардида анҷом дода шавад, зеро хуб дарк менамояд, ки устувории «кохи нур»-и бунёдшаванда ва бардавомии ғайолияти он ба заҳмати ӯву аҳли бригадааш вобастагии зиёд дорад. Ба тарбияи коргарони ҷавон тавачҷуҳи ҷиддӣ зоҳир менамояд. На танҳо аз қору ғайолият, балки аз зиндагии шахсии эшон низ ҳамеша бохабар мебошад, зеро медонад, ки пешрафти кори кормандон ва садоқати эшон ба меҳнат аз бисёр чихат ба зиндагии осудаву сатҳи баланди таъминоти иҷтимоии эшон вобаста аст. Аз ин рӯ барои бартараф кардани камбудиву нирасоихое, ки дар зиндагии оилавии кормандони бригада ба амал меояд, саъю талош менамояд [ниг.: 3, с. 18-19].

Муаббат Шарифов дар натиҷаи меҳнати ҳалол, масъулиятшиносӣ ва тарзи ташкили дурусти кор дар байни ҳамкорон соҳиби обрӯю эътибор ва дар назди роҳбарият ба боварӣ сазовор гардидааст. Роҳбарияти сохтмони нерӯгоҳ ба масъулиятшиносиву ҷашмикордони ӯ эътимоди зиёд дорад. Борҳо кадр гардидани заҳмати ӯ ва аъзои бригадааш, аз ҷумла, бо автомашинаи сабуқрави тамғаи «ГАЗ-24»

мукофотонида шудан [ниг.: 3, с. 20-21] ва мушарраф гардидан ба унвони олии Қаҳрамони меҳнати сотсиалистӣ гувоҳи эътимоду боварии баланди роҳбарияти сохтмон нисбат ба ӯ мебошад [ниг.: 3, с. 22-23]. Баъди анҷоми корҳои сохтмонӣ дар Норақ ба нерӯгоҳи Бойғозӣ сафарбар шудани бригадаи бетонрезони Муҳаббат Шарифов, вакили анҷумани XVIII Ҳизби коммунисти Тоҷикистон ва анҷумани XXVI Ҳизби коммунисти Иттиҳоди Шуравӣ интиҳоб гардидану аз номи бинокорони нерӯгоҳи Бойғозӣ сухан кардани ӯ низ далели дигари бовариву эътимод ба ӯву бригадааш ба ҳисоб меравад [ниг.: 3, с. 24-25].

Ӯ марди кордон аст. Дар бунёди иншоотҳои гидроэнергетикӣ таҷрибаи кофӣ андӯхтааст. Дар ташкили кор маҳорати баланд дорад. Аз ин рӯ дар замони истиқлолият низ таҷрибаю фаъолияти кории Муҳаббат Шарифов барин собиқадори меҳнат аз мадди назарҳо дур намеронад, балки ӯ ба сохтмони навбати дуҷуми нерӯгоҳи барқию обии Помир-1 даъват карда гардида, барои бунёди ин нерӯгоҳ, ки дар шароити баландкӯҳ сохта шуда, бо вимаҳиҳои махсуси муҳандисию техникаш аз нерӯгоҳҳои қаблӣ фарқ мекард, ҳиссаи сазовор мегузорад [ниг.: 3, с. 26-27]. Ба ибораи дигар, масъулини сохтмони иншоотҳои гидроэнергетикӣ таҷрибаи бойи ӯро ҳам дар бунёди чунин иншоотҳо ва ҳам дар тарбияи сохмончиёни ҷавон самаранок истифода бурдан меҳоянд. Натиҷаи ҳамин аст, ки баъди бунёди нерӯгоҳи Помир-1 ба Ҷамъияти саҳҳомии шакли пӯшидаи «ТАДЭС» даъват карда шуда, ҳамроҳи ҷигарбандаш Шералӣ дар бунёди ду нерӯгоҳи барқию обӣ дар мавзеи Зидии ноҳияи Варзоб, дар сохмони дарвозаҳои калони Ҳисор, Рӯдакӣ ва Шӯрчасойи Ёвон иштирок менамояд. Бо огози дубораи корҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи Сангтӯда-1 ба бунёди ин кохи нур ҷалб карда мешавад [ниг.: 3, с. 29-31].

Дар баробари фаъолияти пурсамар дар кор Муҳаббат Шарифов дар зиндагӣ низ шахси муваффақ аст. Соҳиби оилаи обод, зиндагии осуда ва фарзандони ботарбия будани қаҳрамон аз фасли «Муҳандис мешавад»-и асар ба назари хонанда аён мегардад. Ҳосили умри ӯву ҳамсараш Ойгул фарзандон мебошанд, ки шумораи онҳо 11 нафар аст. Зану шавҳар барои пешбурди бори зиндагӣ ҳамеша ба маслиҳату машварати ҳамдигар эҳтиёҷ доранд. Аз рӯйи мақоли халқии «Ҷомаи бомаслиҳат кӯтоҳ» намеояд амал мекунанд. Натиҷаи ҳамин аст, ки қисми зиёди фарзандон соҳибмаълумот гардида, дар зиндагӣ роҳи худро интиҳоб кардаанд. Дар фаъолияти ҳаёти монанди падар масъулиятшиносу меҳнатдӯст мебошанд. Се нафар аз писаронаш аз пайи падар рафта, касби ӯро давом медиҳанд ва дар бунёди иншоотҳои энергетикӣ ҷумҳурӣ самаранок заҳмат мекашанд. Худи Муҳаббат Шарифов, ки дар бунёди иншоотҳои энергетикӣ саҳми арзанда гузоштаасту тамоми баракати зиндагиашро дар ҳамин мебинанд, орзу дорад, ки фарзанди даҳумаш муҳандиси соҳаи энергетика шавад ва барои ҷомаи амал пӯшидани ин орзуаш кӯшиш ба ҳарч медиҳад [ниг.: 3, с. 32-34].

Муҳаббат Шарифов на танҳо шахси пурқору масъулиятшинос, балки хайрхоҳу нектинат аст. Ба ҳар кор бо назари нек менигарад. Азму иродааш дар иҷрои ҳар кор қавӣ буда, дар ботини ӯ ҳастанопазирӣ эҳсос мегардад. Ҳарчанд синну солаш ба ҷойе расидааст, ҳанӯз аз кор дилмонда нест. Аз авҷи корҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи Сангтӯда-1 ниҳоят қаноатманд ва бесаброна интизори идома ёфтани бунёдкорӣҳо дар нерӯгоҳи азими Роғун мебошад. На танҳо дар бунёди ин кохи нур низ саҳм гузоштан меҳояд, балки дилпур аст, ки фарзандону шогирдонаш дар оянда кори ӯро ба таври шоиста давом хоҳанд дод [ниг.: 3, с. 35-37].

Хулоса, метавон гуфт, ки дар тасвири нависанда Муҳаббат Шарифов марди арсаи меҳнат ва созандагиву бунёдкорӣ, шахси кордону ташаббускор, ташкилотчӣ ва масъулиятшиносу нектинат ба қалам дода шуда, сарфи назар аз гузашти синну сол ҳанӯз бо кори худ бо дилгармии зиёд, балки бо меҳру муҳаббати беандоза муносибат менамояд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Бондаренко, Е. Н. Анализ системы образов в публицистическом произведении как метод определения порочащего характера информации / Е.Н. Бондаренко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru> (дата обращения: 23.02.2025).

2. Образ в публицистике. Специфика публицистической образности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://studfile.net> (дата обращения: 23.02.2025).

3. Тошматов, Ч. Қаҳрамони нуруфарон / Ч. Тошматов. – Душанбе: Илҳом, 2007. – 40 с.

4. Ҷумъаев, М. Симои қаҳрамони асосӣ / М. Ҷумъаев // Садои Шарк. – Душанбе, 2021. – № 11. – С. 151-157.

5. Ҷумъаев, М. Таҷассуми образҳои Шералӣ ва Ҷобирбек дар романи «Нақби Истиқлол»-и Бахтиёр Муртазо / М. Ҷумъаев // Дар партави Истиқлол (Маҷмӯаи мақолаҳои омӯзгорони кафедраи методикаи таълими фанҳои гуманитарии МДДҶТИБКСМ). – Душанбе, 2021. – С. 48-54.

ТАҶАССУМИ СИМОИ ҚАҲРАМОНИ АСОСӢ ДАР ҚИССАИ ХУҶҶАТИИ «ҚАҲРАМОНИ НУРОФАРОН»-И ҶАМОЛИДДИН ТОШМАТОВ АННОТАТСИЯ

Дар пажӯҳиши илмӣ симои қаҳрамон дар қиссаи хуҷҷатии «Қаҳрамони Нуруфарон»-и нависандаи публитсист Ҷамолиддин Тошматов ба риштаи таҳлил кашида шудааст. Таъкид карда мешавад, ки образ дар асари публитсистӣ шахси воқеӣ буда, ба факти воқеӣ, ба ҳодисаву воқеаҳое, ки дар замону макони муайян ба амал меоянд, вобаста аст. Мақсаду мароми нависанда бо ёрии чунин образҳо ифода гардида, андешаи созандагиву бунёдкорӣ маҳз ба воситаи тасвири симои эшон, аз тарзи муносибат, масъулиятшиносиву садоқатмандии онҳо ба қор талқин карда мешавад. Қаҳрамони асари «Қаҳрамони нуруфарон» Муҳаббат Шарифов марди арсаи меҳнат ва созандагиву бунёдкорӣ номида шудааст, ки нерӯи созандагашро барои ободии Ватан сарф менамояд. Дар симои ӯ нависанда қорғари одиеро тасвир намудааст, ки якҷоя бо бунёди нерӯгоҳи Норақ ба қамол мерасад. Қисмати ӯ бо нерӯгоҳҳои Норақу Бойғозӣ ва баъдан бо нерӯгоҳи Сангтӯда-1 пайванд буда, дар ташкили тарзи нави қор, ба роҳ мондани ҳамкориву робитаҳои хуби мутақобила бо қорхонаҳои таъминотӣ маҳорати баланд зоҳир менамояд. Бригадаи бетонрезон, ки роҳбарияшро ӯ ба зимма дорад, нақшаву уҳдадорихояшро ҳамаша барзиёд ва мувофиқи меъёрҳои муқарраргардида иҷро мекунад. Худи ӯ ба тарбияи ҷавонони маҳаллӣ таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир менамояд. Дар натиҷаи меҳнати ҳалол, масъулиятшиносӣ ва тарзи ташкили дурусти қор ба унвони олии Қаҳрамони меҳнати сотсиалистӣ мушарраф мегардад, ки ин гувоҳи эътимоду боварии баланди роҳбарияти сохтмон нисбат ба ӯ мебошад.

Калидвожа: образ, қаҳрамон, нависанда, асари публитсистӣ, масъулиятшиносӣ, созандагӣ, тақдир, бетонрезӣ, иншоотҳои гидроэнергетикӣ, сохтмон, тарзи нави ташкили қор, ташаббускорӣ, зиндагии оилавӣ, арсаи меҳнат, бригада, вижагиҳои махсуси суҳандисию техникӣ, таҷриба, тарбия.

Маълумотнома дар бораи муаллиф: Ҷумъазода Меҳроб Одина – Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои филология, профессор, ходими пешбари илмӣи шуъбаи воситаҳои ахбори омма ва таъбу нашр. **Суроға:** 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хiebони Н. Қарабоев, 17 (ошёнаи 2), тел.: (+992) 93-589-64-08, E-mail: mehriob@mail.ru

**ОТОБРАЖЕНИЕ ОБРАЗ ГЛАВНОГО ГЕРОЯ В ДОКУМЕНТАЛЬНОМ
РАССКАЗЕ «ҚАХРАМОНИ НУРОФАРОН» («ГЕРОЙ, СОЗДАЮЩИЙ СВЕТ»)
ДЖАМАЛИДДИНА ТОШМАТОВА**

АННОТАЦИЯ

В научном исследовании проанализирован образ героя документального рассказа писателя-публициста Джамолиддина Тошматова «Қахрамони нуруфарон» («Герой, создающий свет»). Подчеркивается, что образ публицистического произведения реальным человеком и зависит от реальных фактов, событий, происходящих в определенное время и в определенном месте. Цель и намерения писателя выражаются с помощью таких образов, а идея созидания и новаторства подчёркивается именно через описания их облика, их образа отношений, ответственности и преданности делу. Герой произведения «Қахрамони нуруфарон» («Герой, создающий свет») Мухаббат Шарифова является человеком труда, созидания и новаторства, который направляет свою созидательную энергию на процветание Родины. В его образе писатель изображает обычного рабочего, совершенствовавшегося вместе со строительством Нурекской гидроэлектростанции. Его судьба связана с Нурекской и Байгазинской гидроэлектростанциями, а затем и с гидроэлектростанцией Сангтуда-1, где он проявляет высокое мастерство в организации новых способов труда, установлении сотрудничества и хороших взаимоотношений с компаниями-поставщиками. Бригада бетонщиков, которой он руководит, всегда выполняет свои планы и обязательства в соответствии с установленными стандартами, а он сам серьезное внимание уделяет воспитанию местной молодежи. За добросовестный труд, ответственность и правильную организацию труда он был удостоен высшего звания Героя Социалистического Труда, что является свидетельством высокого доверия к нему руководства строительства.

Ключевые слова: образ, герой, писатель, публицистическое произведение, ответственность, созидание, судьба, бетонирование, гидроэнергетические сооружение, строительство, новый способ организации труда, инициатива, семейная жизнь, трудовое поприще, бригада, инженерно-технические особенности, опыт, воспитание.

Сведения об авторе: Джумъазода Мехроб Одина – Научно-исследовательский институт культуры и информации Министерство культуры Республики Таджикистан, доктор филологических наук, профессор, ведущий научный сотрудник отдела СМИ и издательского дела. **Адрес:** 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Н. Карабаева, 17 (2-й этаж), тел.: (+992) 93-589-64-08, E-mail: mehriob@mail.ru

**DISPLAYING THE IMAGE OF THE MAIN CHARACTER IN THE
DOCUMENTARY STORY “KAHRAMONI NUROFARON” (“HERO CREATING
LIGHT”) BY JAMALIDDIN TOSHMATOV**

ABSTRACT

The scientific study analyzes the image of the hero of the documentary story by writer-publicist Jamoliddin Toshmatov “Kahramoni nurofaron” (“Hero who creates light”). It is emphasized that the image of a journalistic work is a real person and depends on real facts, events occurring at a certain time and in a certain place. The writer's purpose

and intentions are expressed through such images, and the idea of creation and innovation is emphasized precisely through descriptions of their appearance, their image of relationships, responsibility and dedication. The hero of the work “Kahramoni nurofaron” (“Hero who creates light”) Muhabbat Sharifov is a man of labor, creation and innovation, who directs his creative energy to the prosperity of the Motherland. In his image, the writer portrays an ordinary worker who improved himself along with the construction of the Nurek hydroelectric power station. His destiny is connected with the Norak and Baigazi hydroelectric power stations, and then with the Sangtuda-1 hydroelectric power station, where he shows great skill in organizing new ways of working, establishing cooperation and good relationships with supplier companies. The concrete team he leads always fulfills its plans and obligations in accordance with established standards, and he himself pays serious attention to the education of local youth. For conscientious work, responsibility and proper organization of work, he was awarded the highest title of Hero of Socialist Labor, which is evidence of the high confidence in him by the construction management.

Key words: image, hero, writer, journalistic work, responsibility, creation, fate, concreting, hydropower structures, construction, a new way of organizing work, initiative, family life, work field, team, engineering and technical features, experience, education.

Information about the author: Dzhumazoda Mehrob Odinaev – Scientific Research Institute of Culture and Information Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan, Doctor of Philology, Professor, Leading Researcher of the Department of Media and Publishing. **Address:** 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, N. Karabaev Avenue, 17 (2nd floor), tel.: (+992) 93-589-64-08, E-mail: mehriob@mail.ru

НАЗАРЕ БА ПУБЛИТСИСТИКАИ ДАВРАИ ЧАНГИИ САДРИДДИН АЙНӢ

Икромов И., Икромов М., Ватанов Ш.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Асосгузори адабиёти навини тоҷик Садриддин Айни дар давраи Чанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) ғайр аз очеркҳои таърихӣ “Исёни Муқаннаъ”, “Қаҳрамони халқи тоҷик Темурмалик” ва “Қасидаи чанг ва зафар” мақолаҳои зиёди публитсистӣ таълиф кардааст. Онҳо аҳамияти калони ватандӯстӣ дошта, дар онҳо сужет ва дигар жанрҳои фолклорӣ ба таври васеъ истифода шудаанд.

Дар ин бора Воҳид Асрорӣ менависад: “С. Айни афсонаро ҳамчун шакли ифодаи мазмун, ҳамчун воситаи ҷиҳатҳои хусусият ва нишондиҳандаи симои персонаж бо камоли санъаткорӣ истифода мебарад. Масусан афсонаи “Деви ҳафтсар”-ро чунон устодона ва бамавҷеъ истифода бурдааст, ки дар тасвири ваҳшонияти фашизми Германия, дар муқоисакуни ва тасвири оммафаҳми халқӣ беҳтар аз ин ҷиҳат нахоҳад буд” [4, с. 48].

С. Айни дар мақолаи “Деви ҳафтсар” мегӯяд: “Дар вақтҳои хурдсолиам ман ба шуг (матал) ва афсонашунавӣ бисёр ҳавас доштам. Дар ҳамсоғии мо як кампири ҳаштодсола буд, ки дар афсонагӯӣ монанд надошт. Назар ба қавли кампир дар замони қадим дар миёнаҳои ободихони дунё “Кӯҳи Қоф” ном як кӯҳи бисёр калони баланд будааст. Дар он ҷо Деви ҳафтсар ном як дев ҳукмронӣ мекардааст. Он дев чунон ки аз номаш маълум аст, ҳафт сар доштааст.

Сари якумаш монанди ҳуки ёбой, ки гуроз меноманд, будааст. Аммо даҳону забони бисёре доштааст, ки ба ҳар кас гап мезадааст: ба баъзеҳо бо дӯғу пӯписа ва бо

баъзеҳо ба забони хуш ва дӯстдорӣ. Аз ҳар даҳони ӯ чор дандони ашки саркаҷ ба кадри як оршин дароз шуда баромадагӣ будааст.

Ҳар касе аз дӯғу пӯписаи ӯ тарсида ба ӯ таслим шавад ё ин ки ба гапҳои ширини ҳилакоронаи ӯ фирефта шуда ба ӯ наздик ва ром гардад, бо дандонҳои ашки худ шиками он касро дарронда меҳӯрдааст.

Сари дуҷуми дев ба сияҳгӯш ном ҷонвари дарранда монанд будааст, аммо аз сиёҳгӯш фарқаш дар ин будааст, ки ҳар вақт аз даҳони худ захр ва оташ пошида, дунёро ва одамҳоро мекуштааст.

Сари сеҷумаш ба гург монанд будааст, аммо аз гург фарқаш дар ин будааст, ки аз сар то пой дар бадани ӯ ба ҷои мӯй дандонҳои ашк баромада будааст. Дандонҳои ашки ӯ бисёр дароз буда, баъзеҳояш ба табар ва баъзеҳояш ба соскан монанд будааст. Ин сар одамҳоро бо ашки сосканмонанди худ банд карда гирифта, бо ашки табармонанди худ тиккаю пора карда меҳӯрдааст.

Сари чоруми дев ба шакли каркадан буда, монанди каркадан дар болои бинии худ як шохи бисёр дарози нӯгтез доштааст. Ин сар одамҳоро панҷ-панҷ, даҳ-даҳ бо шохи худ халонда гирифта, бардошта мегаштааст. Бадани одамҳо, ки дар шохи ӯ пӯсида, лухсида, фасод шуда мерафтааст, рост ба даҳони ӯ медаромадаанд. Ғизои ин сар аз ҳамин фасодҳо будааст.

Сари панҷуми дев калхотмонанд буда, дар бадани ӯ ба ҷои пар ва ҷанголи тез найза, шамшер ва ханҷар барин яроқҳои буррандаю дарранда рӯида будааст. Ин сар одамҳоро бо ин яроқҳои худ кушта ва дарронда меҳӯрдааст.

Сари шашум ба шакли фил буда, хартуми бисёр дарозе доштааст. Ин сар одамҳоро бо хартуми худ печонда гирифта меҳӯрдааст. Ин сар ба бачагон бисёртар душман буда, дар як ҳучум садҳо бачагони хурдсолро ба хартуми худ печонда гирифта, ноҳида фуру мебурдааст.

Сари ҳафтум монанди бўқаламун будааст, ки соате сад бор бо рангҳои гуногун метофтааст. Ин сар ҳам сердаҳон буда, дандонҳояш монанди пуфакҳои обдуздак будаанд ва ҳар кадоми ин пуфакҳо бо як хел ранги обакӣ пур будааст. Сари ҳафтумаш аз даҳонҳои пуфакмонанди худ рангҳо пошида одамҳо, чизҳо ва воқеаҳоро ҳам рангҳои гуногун дода метавонистааст. Ин сар бо ин ҳунари худ ба сари якум бисёр маъкул будааст, чунки гапҳои дурӯғи фиребгаронаи сари якумро ба ранги матлуби ӯ ранг карда, рост барин карда мебаровардааст.

Деви Ҳафтсар як рӯз худ ба худ гуфт, ки ман бо ин яроқҳо-бо ин сарҳоям бояд дар тамоми рӯи дунё ҳоким шавам. Лекин ба ин мақсади ман одамизод монё аст. Бинобар ин бояд аввал тухми одамизодро нест кунам.

Деви Ҳафтсар бо ин мақсад аввал ҳар одамизодеро, ки дар Кӯҳи Қоф ба дасташ афтод, кушта хӯрд ва баъд аз он ба атрофи он кӯҳ ҳучум овард. Ӯ ҳамаи сарҳояшро ба қор дароварда одамҳоро гурӯҳ-гурӯҳ мекушт, месӯхт ва меҳӯрд. Бисёр одамон ва бачагонро зинда ноҳида фуру мебурд. Ӯ одамҳо, ҳарҳо, деҳаҳо, китобҳо ва дигарҳоро ҳам сӯхта нобуд кард.

Баъд аз он ки атрофи Кӯҳи Қоф бо ҳамаи аҳолиаш аз тарафи Деви Ҳафтсар нобуд карда шуда, дигар чизе хӯрдани ва сӯхтани намонд, ӯ қасди Ҷангали Мозандарон кард.

Ҷангали Мозандарон яке аз ободтарин ҷойҳои рӯи дунё буда, дар вай неъматҳои алвон ва боигарихи гуногун фаровон буд. Деви Ҳафтсар худ ба худ гуфт: “Агар ин ҷангалро ба даст дароварда одамҳоро, ки ба ин ҷо соҳибанд, нест кунам, дигар дар дунё касе наместонад, ки муқобили ман барояд”.

Деви Ҳафтсар бо ин мақсад як шаб дуздвор якбора ба Ҷангали Мозандарон ҳучум овард, як қисми он Ҷангалро сӯхт, як қисмашро хӯрд ва дарахтони хордорро ноҳида фуру бурдан гирифт.

Ҷангали Мозандарон ба Рустами Достон нигоҳ мекард. Рустами Достон вақте ки ба заминаш ҳучум кардани Деви Ҳафтсарро шунид, як наъра кашид. Рахш овози

ӯро шунида, даррав ба пеши ӯ ҳозир шуд. Рустами Достон ба Рахши барқҷавлони худ савор шуда ба муқобили Деви Ҳафтсар ба майдон баромад. Рустами Достон ҳар гуна ҳамлаи Деви Ҳафтсарро ба худӣ ӯ мегардонд ва бо гурзи обурзмонанди ба ҳар кадом сари ӯ, ки рост ояд мекуфт, бо шамшер гарданҳои ӯро мезад, бо ханҷар синаи ӯро чок мекард, бо найза шиками ӯро медарронд ва бо тир сар то пой бадани ӯро ғалбермонанд сӯрох-сӯрох мекард ...

Оқибат Деви Ҳафтсар ба ин гуна ҳамлаҳои паёпайи марговар тоб наёварда, суст шуда афтод. Аз шиками даридаи ӯ дарахтони хордори Чангали Мозандарон баромадан гирифтанд ва аз паси дарахтон одамхое, ки Деви Ҳафтсар онҳоро зиндаву зор фуру бурда буд ва “ҳазм кардам” гуфта гумон мекард, баромаданд. Одамҳо аз сари нав чон гирифта, ба танаи маҷрӯҳгаштаи Деви Ҳафтсар ҳучум оварданд ва дар як лаҳза ӯро пора-пора намуда нест карданд. Рустами Достон дар ин сафараш то Кӯҳи Қоф рафт, он кӯҳро аз авлоди Деви Ҳафтсар пок кард ва ҳокимияти он чоро ба авлоди одамони Кӯҳи Қоф, ки Деви Ҳафтсар дар аввали ҳучуми худ падарони онҳоро кушта хӯрда буд, супурда, ба мамлакати худ бозгашт ва ба муроду мақсадаш расид.

Акнун аз ин афсона равшан тасаввур кардан мумкин аст, ки С. Айнӣ ба воситаи Деви Ҳафтсар меҳодад симои фашизми Германияро нишон диҳад. Чунон ки дидем, Деви Ҳафтсар душмани қаттоли инсон ва бадбахтию вабоест, ки ба инсоният талафот меоварад. С. Айнӣ образи афсонавиرو, ки барои нишон додани кирдори зишту пур аз қабохат, ҷаллодию ваҳшигарии фашистон хеле мувофиқ ва аини муддаост, дар мавриди худ ёфта моҳирона тасвир намудааст, ки бехтар аз ин тамсил ва монандкунии таъсирбахшERO нишон додан амри маҳол аст. Барои оммаи халқ нисбат ба дигар приёмҳои тасвир ин приёми интиҳобкардаи С. Айнӣ, яъне душмани қадимии афсонавии халқи тоҷикро дар симои фашизм нишон додан, боиси муваффиқиятнок баромадани мақола гардидааст. Агар мо тамоми ҳислатҳои Деви Ҳафтсарро (ҳар сарро як-як) аз назар гузаронем, симои сардорҳои Германияи фашистӣ: Гитлер, Геринг, Гиммлер, Геббелс ва ғайраҳо ҳамчун одамхӯрони ким-чӣ хел маҳлуқоти ваҳшӣ намудор мегарданд ва барои аз ин вабои башарият начот ёфтани одам бояд миёни баста, зидди онҳо ба муборизи барояд [1, 199].

С. Айнӣ ба воситаи тасвири образи афсонавии Деви Ҳафтсар тавонистааст, ки моҳияти фисқу фасоди ҷамъияти капиталистии асри бистумро фош карда партояд ва хатари марговару фалокати ба сари одамият омадаро нишон диҳад. Нависанда дар симои фашизм ҳақиқатан образи афсонавиرو дида меғӯяд: “Мо мисли он Деви Ҳафтсари афсонавиرو дар ҳақиқат-дар зиндагӣ, дар шахсияти фашизм дидем”.

Ба муқобили ин образи манфии Деви Ҳафтсар образи мусбати халқӣ, паҳлавони дӯстдоштаи асрҳо Рустами Достонро меғузорад. Дар симои Рустами мағлубнашаванда С. Айнӣ халқи советӣ ва армияи онро тасвир намуда, қаҳрамонӣ ва паҳлавонии онро ба ин восита нишон медиҳад, ки ин приём ҳам бехтарин буда, рӯхӣ халқии мақоларо таъмин намудааст. Рустам дар таърихи халқи тоҷик дар мудофияи Ватан, дар ҷангҳои зидди истилогарон ҳамеша образи рӯхбаландкунанда ва ибратбахш буд, ки нависандаи тоҷик наметавонист, алалҳусус, ба муқобили Деви Ҳафтсар ӯро ба ҷанг нахезонад. Боварии С. Айнӣ ба ғалабаи халқи советӣ ва армияи он водор мекард, ки Рустами мағлубнашавандаро ба ҷойи халқу армияи ватани худ ғузорад ва фашизмро дар шакли Деви Ҳафтсар нишон диҳад.

Аз ин рӯ С.Айнӣ дар охири мақолаи худ меғӯяд: “Тақдири Деви Ҳафтсари ҳақиқӣ-фашизм, аз тақдири Деви Ҳафтсари афсонагӣ дигар нахоҳад шуд. Дар натиҷаи зарбаҳои марговари Рустами Достони ҳақиқӣ-халқи советӣ ва Армияи Сурхи ӯ, ҳам бо зарбаҳои халқи мазлум, ки ӯ поймол кардааст, маҳв хоҳад шуд” [1, 191].

С. Айнӣ ин фикру андешаҳои устувори худро дар мақолаи дигари “Шерзод”, ки дар аини рӯзхот барои мамлакати мо хеле саҳти замони ҷанг навиштааст, инкишоф ва қувват дода, мардумро ба ғалаба ва ояндаи нек рӯхбаланд менамояд. Дар мақолаи мазкур ҳам барои оммафаҳми бадеӣ карда фашмондани ғояи асараш ба

образи мафхумҳои фолклорӣ мурочиат карда, ягонагии Аомия ва халқи советиро нишон медиҳад. Чунон ки гуфта шуд, мақоларо “Шерзод” номидааст, яъне “зодаи шер” ё “фарзанди шер”. Шерзод-ин Армияи Сурх аст, ки ўро халқ таваллуд кардааст. С. Айнӣ менависад: “... Аз он пеш ба монанди ин бача дар миёни бачаҳои навзод дида нашуда буд. Дуруст аст, ки дар афсонаҳои халқӣ зоида шудани баъзе қаҳрамонони афсонагӣ ба тарзи зоида шудани ин бачаи мо тасвир карда мешуд, лекин он гуна ҳикояҳо воқеаҳои халқӣ набуда, чизҳое буданд, ки онҳоро ҳаёлиҳои халқҳо сохта бароварда буданд. Чунки халқ барои дафъ кардани душмани худ ва ниқор кашидан аз вай ба он гуна қаҳрамонҳо муҳтоҷ буд ва ҳамеша он гуна қаҳрамонҳоро орзу мекард ва рафта-рафта ин орзуҳои худро дар ҳаёли худ таҷассум кунонда, вайро ба шакли як ҳикояи воқеӣ сохта мебаровард ...” [2].

Чунон ки аз ин порча дида мешавад, Армияи Советӣ дар таърихи ҷамъияти инсонӣ нахустин фарзанди халқ аст, ки халқ асрҳо орзу мекард ва дар афсонаҳо (яъне дар ҳаёли худ) васф менамуд.

С. Айнӣ дар ин ҷо на фақат пайвастагии узвӣ, ягонагии сиёсӣ маънавии халқу Армияи Советиро нишон медиҳад, балки бо таваллуд шудани қаҳрамонҳои афсонавӣ муқоиса карда, дар бораи ба вучуд омадани образҳои қаҳрамонҳои афсонавӣ, заминаҳои пайдоиши онҳо, роҳҳои инкишоф ва твшккул ёфтани афсонаҳо мулоҳизаҳои назариявӣ-таърихӣ худро баён кардааст (2,51).

Мақолаи дигари С. Айнӣ, ки аз маҳсули эҷодии замони Ҷанги Бузурги Ватанист, “Хари бедум” мебошад. Нависанда дар ин асари худ байти зеринро ба сифати эпиграф овардааст:

Мискин ҳарак орзуи дум кард,
Наёфта дум, ду гӯш гум кард.

Чунон ки малум аст, ин байт хулосаи афсонаи халқӣ аст, ки он афсона дар байни мардум машҳур мебошад. С. Айнӣ дар сужети афсона тағйироте дароварда, мувофиқи мавзӯи фелетони худ аз нав кор карда, гуфтан мумкин аст, ки варианти худро ба вучуд овардааст. Ин чунин маъно надорад, ки афсона аз нав сохта шудааст. С. Айнӣ танҳо сюжетро такмил медиҳад ва ду образи асосӣ Хар ва Гургро, ки тамсилӣ мебошанд, дар заминаи ғояи фелетон барҷастатар менамояд. С. Айнӣ нақл мекунад:

“Будааст, набудааст як Хари бедум будааст, вай аз бедумии худ ҳамеша дар ҳасрату алам будаст. Вай медидааст, ки ҳамаи ҳамчинсонаш думҳои назаррабое доранд. Аспҳо, шерҳо, палангҳо, гургҳо ва рӯбоҳҳо ҳам дум доранд. Танҳо ӯ-бечора, дум надорад. Ин ҳолат оташи рашку ҳасадро дар дили ӯ шуълавар карда, дуд аз димоғаш мебаровардааст.

Аммо чӣ кунад, ки ҳеҷ чора нест: бо табиат ҷанг карда наметавонад, ки чаро ба ӯ дум намодааст, ё ки дум бозор надорад, ки чорӯб барин як дум харида гирифта ба зерӣ сағрии худ бандад ва дар дунё номи “Хари чорӯбдум”-ро бардошта фахр карда гардад.

Хар аз ин аламу андӯҳ аз хобу хӯр мондааст, дар чарогоҳи худ ба он шӯра ва шибба ва явшону шубоге ҳам, ки табиат ба вай муфт дода будааст, ҳеҷ рағбату ҳавасаш намондааст. Оқибат кораш ба дараҷае расидааст, ки дар гӯшаи чарогоҳи худаш ду гӯшашро лав, сарашро ҳам ва чашмонашро нимпӯш карда, ғарқи дунёи андешаву ҳаёл мегаштааст.

“Оҳ дум! Воҳ дум! Чи гуна чизи хушнавои дилрабо ҳастӣ! Оқибат ман дар орзуи ту ҷон медиҳам!”-ҳамеша вирди забони ин Хари бедум ҳамин суҳанҳо будаст.

Дар наздикии чарогоҳи ин Хар як Гург тизҷанголи ашқдандон будааст. Ин Гург ҳамеша шикор карда хӯрдани мурғони фарбеҳи пурнақшу нигор, кабкҳои хушрафтори кӯҳсор, охувони сиёҳчашми фарбеҳканор ва гӯсфандони пурҷарбуи думбадорро орзу мекардааст.

Лекин дар бешае ки ин ҳама шикорҳои хуши дилкаш будаанд, шерҳо, палангҳо ҳам будаанд, ки Гурги хунхор аз тарси онҳо ба тарафи он шикорҳо чанголи хунрези худро тозонда ва дандони тези худро ёзонда наметавонистааст. Ин Гург мехостааст, ки ба худ чӯра ва шарике ёбад, ки бо ёрии ӯ ба муқобили шерон ва палангон чангида, он шикорҳои иштиҳооварро нӯши чон кунад.

Ин Гург ба умеди ёфтани чунин шарик тамоми гӯша ва бешаҳои рӯи дунёро гардида, ба дили ҳар касе даст андохта дидааст. Аммо ҳеҷ чондоре ёфт нашудааст, ки барои ба даст даромадани ин мақсади золимонаи Гург ба ӯ дасти ёрӣ кунад. Бо ҳамаи ин Гург аз ҷустуҷӯӣ боз наистода дар пайи ёфтани шарик давидан гирифтааст. Охир гурги шарикчӯянда ба чарогоҳи Хари бедум рост омада, ӯро ба шарикии худ муносиб ёфт. Гург дар дили худ гуфт: “Ҳарчанд ин Хар қуввати дурусте надошта бошад ҳам, як чорпои на он қадар хурд аст, ҳеҷ набошад дар вақти лозим шудан ягон гӯсфандро лағат зада афтонда метавонад ва агар ин кор ҳам аз дасташ наояд, ҳеҷ набошад, дар пеши аҳли дунё гуфта метавонам, ки ман ҳам шарик дорам. Фақат ин аҳмакро ба шарикии худ розӣ карда, ба доми худ кашиданим даркор аст”.

Гург бар болои хунрезу хунхор буданаш хеле ҳилагар ҳам буд, бинобар ин дар рӯ ба рӯи Хар аз дур истода, ба ӯ сар ҳам карда салом дод. Хар, ки Гургро дид, хӯсид ва хост, ки гурезад. Аммо Гурги рӯхшиноси ҳилагар ба ӯ наздик нашуда бо нармавозӣ ва ширинсуханӣ гуфт:

-Дӯстам! Аз ман нахӯс ва рам накун. Ман он душмание, ки ба ту доштам, кайҳо партофтаам. Бечорагии туро дида, ба ту раҳмам омад. Ҳозир, ки ман рӯхпажмурда ва баданлоғари туро дидам, хостам, ки аз ту ҳолпурсӣ кунам. Ту чаро ин қадар бемадору дар ҳаёлу андеша гирифтор шудӣ? Дарди худро ба ман гӯй, шояд ки аз тарафи ман ба ту ягон ёрӣ расад.

Хари бедум дид, ки дар ҳақиқат ҳам аз вачоҳати гург нисбат ба ҳудаш аломати ҳуҷуме нест, дарду алами худ ва ҳасрату андӯхҳои бедумиашро ба вай кушода дод. Гург дар дили худ “Инро ба дом афтондам” гуфт ва ба Хари бедум нигоҳ карда хитоб кард:

-Аз бедумӣ ғам хӯрдан дуруст нест, агар ту ба ман дӯсти содиқ шавӣ, ман ба ту як дум ёфта диҳам, ки дар дунё ҳеҷ хар он гуна дум надошта бошад!

Хар сарашро, ки аз ғояти андӯху алам дер боз ҳам буд, рост карду аз хурсандӣ лабонашро капча занонда ва гӯшҳояшро афшонда ба Гург ҷавоб дод:

-Агар ту ҳақиқатан ҳам ба ман дум ёфта доданро ба гардан гириӣ, аз гуфту фармони ту намебароям ва агар ту маро якумр савор шуда гардӣ ҳам, шонаамро намеҷунбонам.

-Ин тавр бошад, руҳсат деҳ, ки ба пеши ту наздик шавам ва дасти туро фушурда бо ҳам аҳду паймони мустаҳкам кунем, - гуфт Гург.

Аҳдномаи дӯстӣ навишта, ҳар ду даст монданд, ки ин аҳднома аз ду модда иборат буд: Гург ба гардан гирифт, ки ба Хар як думи кори калон ёфта диҳад, Хар ӯҳдадор шуд, ки аз гуфту фармони Гург набарояд.

Ҳар ду дӯст-Гургу Хар ба роҳ даромаданд. Дар роҳ Гург ба Хари бедум савор шудан гирифт, то ки аз пиёдагардӣ монда шуда, дар вақти аз пеш баромадани шикор камқувватӣ ва бемадорӣ накашад. Ин ду дӯст ба як бешаи бисёр васеи даромаданд, ки дар он ҷо шикорҳои гуногун буданд. Гург ба шикоркунӣ сар кард, мурғон ва харгӯшони дар ғафлат мондари дошта хӯрдан гирифт. Дар ҳамин вақт аз як гӯшаи ин беша як Паланг ва як Шер намоён шуданд. Хар инҳоро дида хост, ки Гургро танҳо партофта ҳудаш ҷуфтак зада гурезад. Аммо Гург ба вай роҳ надод ва дар зери деги тамаъи ӯ оташ монданӣ шуда, Шеру Палангро ба вай нишон дода гуфт:

-Думи кадоми онҳоро мехоҳӣ?

Хар фикру ҳаёл карда ба Гург ҷавоб дод:

-Кадомаш, ки осонтар ба даст дарояд, барои ман басандааст.

-Хар дуяшро ба даст медарорем, кадомашро ки ту писандӣ-аз они ту мешавад. Факат дар вақти шикор тарсро ба худ роҳ надода, истодагарӣ кардани ту лозим аст, то ки онҳо маро танҳо дида, ба ман далер нашаванд.

Хари бедум қабул кард. Гург вайро савор шуда, ба муқобили Шеру Паланг рафтан гирифт. Вақте ки инҳо ба онҳо наздик шуданд, онҳо (Шеру Паланг) ба инҳо ҳамла оварданд. Гург дид, ки ҳарифи майдони Шеру Паланг шуда наметавонад, пас оҳистекак аз сағрии Хар фаромада, роҳи гурезро пеш гирифт. Хар то меҳост гурезад, Паланг як гӯшашро ва Шер гӯши дигарашро чанг зада канда гирифтанд.

Хари мискини бедум гӯшҳояшро дар пайи орзӯи дум аз даст дода, бо сару рӯйи хуншор дар гурез афтода аз пайи Гург медавид ва гоҳо фарёд карда, ба ӯ овоз меод:

-Магар дӯстӣ ҳамин аст! Магар аҳду паймоне, ки дар байни худ баста будем, ҳамин буд?! Ҳеҷ набошад оҳистатар гурез, ки ман роҳи гурези худро гум карда, ба дасти Шеру Паланг наафтам!

Аммо Гург ба тарафи хари бедум баргашта нигоҳе ҳам накард:

-Агар зинда монданро хоҳӣ, то чон дорӣ аз дунболи ман гурез ва дар ин вақти даҳшатнок аз ман умеди ёрӣ накун!-гуфт ва гурези худро давом кунондан гирифт.

Гург чунон дар тарс афтода буд, ки роҳро аз ҷоҳ фарқ намекард ва дар роҳ дар як ҷоҳи бетак рост омада ба он афтод ва беному нишон рафт. Хар ҳам, ки умеди халосии худро дар роҳи ӯ медид, аз дунболи ӯ тозон ва гурезон рафта дар ҳамон ҷо фуру рафт” [3].

С. Айнӣ дар хулосаи фелетони худ сужети афсонаро маънидод карда чунин навиштааст: “Саркардаи Германияи фашистӣ Гитлер гургсифат Хари бедум-Муссолиниро аҳмақ карда, ба назари вай Тунис ва Мисрро чилва дод ва дар натиҷа Италияи фашистӣ дар орзуи дум на танҳо гӯшҳои худро аз даст дод, балки аз дунболи Германияи фашистӣ рафта, дар ҷоҳи бе тағ афтод” [4, 159].

Мо дар ин мақолаи худ баъзе паҳлуҳои публицистики С. Айнӣро дар солҳои 1941-1945 таҳлил ва равшан кардем. Таҳлили пурраи он яке аз вазифаҳои асосии ояндаи адабиётшиносӣ ва рӯзноманигории тоҷик аст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Айнӣ С. Деви ҳафтсар// Тоҷикистони Сурх, 31 августи соли 1941, №91.
2. Айнӣ С. Шерзод // Тоҷикистони Сурх. 23 феввали соли 1942.
3. Айнӣ С. Хари бедум // Тоҷикистони Сурх, 18 май соли 1943.
4. Асрорӣ В. Адабиёт ва фолклор. – Душанбе: Ирфон, 1967.
5. Асозода Х. Таърихи адабиёти тоҷик (давраи нав). – Душанбе:Маориф ва фарҳанг, 2014.
6. Очерки таърихи адабиёти советии тоҷик.Қ 1-2. Сталинобод: Нашрдавтоҷик, 1956-1957.

НАЗАРЕ БА ПУБЛИЦИСТИКАИ ДАВРАИ ЧАНГИИ САДРИДДИН АЙНӢ

Икромов И., Икромов М., Ватанов Ш.

Дар мақолаи мазкур публицистикаи давраи чангии С. Айнӣ бо покизақорӣ ҳаллу фасл гардидааст.

Калидвожаҳо: С.Айнӣ, В. Асрорӣ, публицистика, Деви Ҳафтсар, Хари бедум, Шерзод, Рустами Достон, Гитлер, сужет, очерк, фелетон ва ғайра.

Маълумот дар бораи муаллиф: Икромов Искандар, доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел: 919285351. Икромов Маърифат, номазади илмҳои филологӣ, саромӯзгори кафедраи адабиёти тоҷики адабиёти Донишгоҳи давлатии

Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел: 919285351, Ватанов Шерхон, омӯзгори кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел: 915779419

ВЗГЛЯД НА ПУБЛИЦИСТИКУ ВОЕННОГО ВРЕМЕНИ САДРИДДИНА АЙНИ АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается публицистика военного времени С. Айни.

Ключевые слова: С. Айни, В. Асрори, публицистика, семиглавий Дев, Осел без хвоста, Шерзод, Рустами Достон, Гитлер, сюжет, фельетон и так далее.

Сведения об авторах: Искандар Икромов, доктор филологических наук, профессор кафедры таджикской литературы Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Телефон: 919285351. Икромова Марифат, кандидат филологических наук, старший преподаватель таджикской литературы Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Телефон: 919285351. Ватанов Шерхон, преподаватель кафедры таджикского языка Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Телефон: 915779419

THIS IS THE ESSENCE OF THE POST-WAR PERIOD SADRIDDIN AINI ANNOTATION

The article talks about wartime journalism. The Ainu are solved by purification.

Keywords: S. Aini, V. Asrori, literature, Seven-headed Demon, Bedouin donkey, Sherzod, Rustam Dastan, Hitler, story, essay, feuilleton, etc.

Information about the authors: Iskandar Ikromov, doctor of philological sciences, professor of the department of Tajik literature of Bakhtar State University named after Nasiri Khusrav. Phone: 919285351. Ikromova Marifat, candidate of philological sciences, head teacher of the department of Tajik literature of Bakhtar State University named after Nasir Khusrav. Phone: 919285351. Vatanov Sherkhan: teacher of the Tajik language department of Nasir Khusrav Bakhtar State University. Phone: 91577941

ВИЖАГИҶОИ ПУБЛИТСИСТИКАИ КИТОБИИ ХАТЛОН

Маҳкамзода Д.Ю.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Эҷоди осори публитсисти дар радифи адабиёти бадеӣ, илмӣ, журналистика ва нақши боризи он дар инъикоси воқеияти иҷтимоӣ ва таҳриқи тафаккури ҷомеа таърихи қадима дорад. Муҳаққиқони соҳаи журналистика онро ба давраи қаблазжурналистӣ ва адабиёти классикӣ мансуб дониста, зарурати мавҷудияти онро барои баёни матлаб ва водор кардани мардум ба андеша оид ба масъалаҳои доғ таъкид кардаанд.

Ба андешаи профессор И.Усмонов “Воқеаҳо ва шарҳҳои ҳастанд, ки онҳо хонандаи ҳоса надоранд, барои ҳама ҳастанд, барои омма, барои гурӯҳе мебошанд. Ин публитсистика аст, зеро ҳадафаш расондани воқеаи нав, шарҳ додан ва тасвир кардан аст” [5].

Публитсистика имрӯз на танҳо соҳаи ҳоси эҷод эътироф шудааст, балки онро

аз рӯйи таъиноташ ба навъҳо, масалан, бадеиву сиёсӣ низ чудо мекунад. Дар илми журналистика даҳҳо диссертатсияҳои илмӣ дар бораи публитсистони алоҳида, давраҳои муайяни таърихӣ, услуб ва шеваи нигоҳи публитсистӣ таҳия шудаанд. Объекти таҳқиқи публитсистикашиносӣ ба тадриҷ васеъ гардида, рушд карда истодааст.

Манзури мо, ки таҳлили вазъи публитсистикаи китобии Хатлон аст, бе назардошти пажӯҳиши илмӣ матбуоти маҳаллӣ имкон надорад. Зеро публитсистика ҳампахлуи журналистика буда, иртиботи онҳо аз бисёр ҷиҳат вижагиҳои онро намо медеҳад.

Муҳаққиқ М. Муродӣ ба ин масъала чунин равшанӣ андохтааст: "Матбуоти музофотии Тоҷикистон дар умри наздик ба садсолаи худ ҳамчун сарчашмаҳои кашфношуда паҳлуҳои зиёди мавриди таҳқиқро ба вучуд овардааст, ки нигарони пажӯҳишанд. Хуб аст, ки дар замони Истиқлол ба пажӯҳиши матбуоти маҳаллӣ таваҷҷуҳи илмӣ ба вучуд омадааст [3, с. 109-114].

Воқеан, дар давраи соҳибистиклолии Тоҷикистон фазои иттилоотӣ бо таъсиси воситаҳои нави ахбори омма пурратар гардид, имконияти иртиботи журналистӣ бо аудитория васеътар шуд. Публитсистика низ ҷойгоҳи худро мустаҳкамтар намуд. Дар радиои матбуот, радио ва телевизион эҷоди силсилаи китобҳои ба мушоҳида мерасад, ки масъалаҳои мубрами ҷомеаи тоҷиконро бозгӯ мекунад. Азбаски ин давраи таҳаввулоти сиёсӣ, ҷанги шаҳрвандӣ, фирорӣ шудани мардум ва талошҳои ба сулҳу субот расиданро фаро мегирад, ин публитсистика сиёсиву китобӣ ном гирифт. Мавзӯи муқовимати сиёсӣ ва сулҳи тоҷикон иншоии китобҳои публитсистиро тақозо мекард. Дар шакли китоби публитсистӣ баён кардани матлаб ба сиёсатмадорон, иштирокдорони воқеаҳои таърихӣ сиёсӣ имкон меод, ки шарҳу тасвир фарохтар бошад. Бояд қайд кард, ки ҳуди мафҳуми публитсистика чун публитсистикаи сиёсӣ муаррифӣ мегардид, чунки он аз нигоҳи манфиати синфӣ, ҳизбӣ ва мавқеи сиёсӣ баҳо дода мешуд.

Агар ба шарҳи илмӣ мафҳуми "публитсистикаи китобӣ" нигарем, аксари муҳаққиқон онро бо масъалаи сиёсӣ рабт додаанд. Олимон И. Усмонов, Д. Давронов, А. Нуралиев, М. Муродӣ, Н. Солеҳов, М. Абдуллоев ба китобӣ будани асари публитсистии муаллифон ишора кардаанд. "Дар давраи истиқлолият публитсистикаи сиёсӣ- китобӣ низ инкишоф ёфт. Асоси чунин публитсистика воқеаҳои сиёсии вақт ва шарҳи онҳо аз тарафи иштирокчиёни воқеаҳо буд" [6, с.260] - навиштаанд муҳаққиқони таърихи журналистикаи тоҷик.

Дар илми журналистикаи рус низ зимни муайян кардани принципҳои таҳқиқи публитсистика дар замони муосир П.П. Каминский китобро "василаи интиқоли осори публитсистӣ" ҳисобида, аз ҷониби муҳаққиқон чун метатексти (матни дарбаргирандаи мазмуни матнҳои дигар) ҳоси публитсистӣ эътироф шудани онро қайд мекунад.

Дар диссертатсияҳои ба мавзӯи солҳои 90-уми асри 20 бахшидашудаи илмҳои журналистика, таърих, сиёсатшиносӣ китобҳои публитсистӣ ҳамчун яке аз манбаҳои бозғошти фақту арқом, ҳуҷҷат оид ба воқеаҳои гузашта истинод шудааст.

Бояд зикр кард, ки ба шакли китоб тасвир шудани проблемаҳои ҷангу сулҳ, таҳқиқи идеал ва ғайрияти қаҳрамонони он давр, равандҳои иҷтимоӣ ва маҷрои мусалсали рушд аз анъанаҳои қадими эҷоди матлаби публитсистӣ ба ҳисоб меравад.

Муҳаққиқон доир ба осори публитсистии маҳаллии Хатлон ба чунин ҳулоса омадаанд: "Ташаққули публитсистикаи минтақаи Хатлон бо вазъи сиёсиву иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангии солҳои 30-юми асри XX иртибот мегарад. Бо назардошти ин, метавон осори публитсистии қаламкашони Хатлонро ба ду давраи калон

1. Давраи шуравӣ, солҳои 30-90-уми асри XX ва 2. Давраи замони Истиқлол, ки аз соли 90-ум то имрӯз идома дорад, чудо кард" [7, с. 14].

Маҳз дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ ва раванди сулҳсозии тоҷикон ҷеҳраҳои сиёсӣ ба майдон омаданд, ки онҳоро мардум на танҳо чун арбобони сиёсӣ давлатӣ, кумондонҳои ҳарбӣ, балки ҳамчун муаллифони публицистикаи сиёсии давр шинохтанд.

Дар бораи сабабҳои ҷанг ва сулҳи тоҷикон аз солҳои 1993 сар карда, асарҳое ба таърифи расиданд, ки хусусияти публицистӣ доштанд. Китобҳои С. Кенчаев, А. Достиев, И. Усмонов, Б. Каримов, А. Соҳибназаров, Н. Дӯстов, С.А. Нурӣ ва дигарон барои шинохти воқеияти он давраи ҳассоси таърихӣ нақши муҳим доштанд. Зеро «ҳар матлабе, ки ба воситаи он ба фикру ақидаи одамон таъсир расонидан мумкин» [6, с.7] буд, дар ҷорҷӯби публицистика меғунҷид. Муаллифони ин осор барои баланд бардоштани имидж, яъне обрӯи мақоми худ ё ҳамсафронашон дар ҷомеа, муаррифӣ кардани шахсиятҳои сиёсӣ ва пешниҳоди ақидаи хеш аз публицистика истифода карданд. Ин китобҳо хонандагонро зиёд доштанд, чунки мардум ба донишмандони сабабҳои ҷанги бемаъниву хонумонсӯз ва мақсади давлату мухолифин дар он давраи тақдирсоз нӣз дошт.

Новобаста ба он, ки ҳар як муаллиф мақсади хешро талқин кардан мехост, аҳаммияти “ин гуна осорро ба бозгӯяндаи ҳаёти воқеии давру замони муайян будани он метавон нисбат дод» [4, с.3]

Доир ба руҳдодҳои ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ дар Хатлон ходимони давлати сиёсӣ – С. Кенчаев, А. Достиев, И. Усмонов дар китобҳои публицистии хеш маълумот додаанд. Дар қатори ин таълифот метавон «Таркиш»- Ҳ. Насриддинов, «Тӯфони Сангаки Сафар ва Файзали Саид»-и Амиршоҳи Хатлонӣ ва Абдувалии Истаравшанӣ, «Номус»-и Амиршоҳи Хатлонӣ, «Қўрғонтеппа: сентябри хунин»-и Файзбахш, “Қонфидоёни Ватан”-и Худойкул Тошев, «Тоҷикистон – фочиа ва дарди халқ»-и Ғ. Ҳайдаров ва М. Иномов ва дигаронро номбар кард, ки солҳои аввали баъдиҷангӣ нашр шудаанд. Дар ин китобҳо воқеаҳои гузашта аз диди шохидон ва иштирокчиён инъикос гардида, ҳамон давраи таърихро фаро мегиранд.

Аммо муносибати муаллифон ба руҳдодҳо, қаҳрамонҳои он давра ҷӣ гуна буд ва оё ин осор ба талаботи публицистика ҷавобгӯ буд ё на, масъалаи дигар аст. Аксарияти ин китобҳо аз тарафи рӯзноманигорон, ходимони давлатӣ дар руҳияи зидди мухолифини тоҷик эҷод шудаанд ва манфиати ҳукуматро ифода менамуданд. Қаҳрамонони давраи ҷанг, пешвоёни ҷабҳаи Фронти халқӣ - Сангаки Сафаров ва Файзали Саидов ҳамчун наҷотдиҳандагон мардуми ҷабрида, пешвоёни ҳарбӣ ва қувваи барқароркунандаи адолат ба қалам дода шудаанд.

Низоъ ва муқовимат аз диди гуногун доштани шахс, гурӯҳ ё ҷамъияте ба моҳияти зиндагӣ маншаъ мегирад. Ихтилофи назарҳо, ки ҳар кас ҳақиқати худро пеш меорад, натавонад муносибати фардӣ, балки гурӯҳиву давлатиро низ нисбати масъалаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа ифода менамоянд. Дар ин маврид нақши публицистика ҷашмрас ва боризтар мешавад ва он ба аслиҳои тарғибу ташвиқи гоҷаҳо мубаддал мегардад [2, с. 10].

Баъд аз баргузори Иҷлосияи тақдирсози 16-уми Шурои Олӣ, Сарвари давлат интихоб шудани Эмомалӣ Раҳмон, раванди музокироти сулҳсозӣ китобҳое эҷод шуданд, ки тантанаи сулҳу ваҳдати миллиро бозгӯ мекунанд. Асарҳои публицистии С.Боймуродов “Ҳабадаи рӯзе, ки ҷаҳон нигарон буд”, “Аз Қасри Арбоб то Минбари башар”, аз номи иштирокчиёни бевоситаи ҷаласаҳои Шуро нигошта шудаанд. Қаҳрамонони асосии ин китобҳо Президенти Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ҳамсафони ӯ буданд, ки барои сарҷамъии миллат, ба эътидол овардани вазъияти кишвар талош доштанд.

Оғоз бояд ба инобат гирифт, ки дар айёми бесарусомониҳо, идомаи ҷанг ба ҷоп расидани ин асарҳо аҳамияти сиёсӣ дошт. Новобаста ба услуби нигоҳиш, инъикоси воқеаҳо ва баёни манфиати шахсӣ ё гурӯҳӣ ин китобҳо аз баёни ҳиссиёту ҳаяҷон, таърифу тавсифи зиёд оғоз нестанд ва баҳодиҳии муаллифон яктарафа бошад

ҳам, барои руҳбаланд кардани мардуми ноумедшуда ба ояндаи нек, будани қуввахое, ки барои тарафдории халқ часорату қаҳрамонӣ нишон меоданд, нақши муайяне бозидаанд. Маҳз муассирӣ ва дар вақти лозимӣ нашр шудани онҳо ин китобхоро дар байни омма маъруф кардаву хонандагонашро дар ҷустуҷӯ кардани ҳақиқати ҳол ба андеша водор менамуд. Дар ин маврид публитсистика ба ташаккули афкори иҷтимоӣ, ақидаҳо, майлу рағбати одамон мусоидат карда, дар ҳаёти ҷамъият вазифаи муҳимми сиёсӣ ва идеологиро анҷом медиҳад. Зеро публитсистика дар раванди ҳаёти сиёсии давлат на танҳо ҳамчун василаи иброи ақида хидмат менамояд, балки самт ва ҳаракати нави оммаро низ ба вучуд меорад.

Публитсистика бештар ба сиёсатмадорон, арбобони давлатӣ ва онҳое, ки меҳонад ба мардум андешаҳои ҳудро расонанд, воситаи беҳтарини тарғиби ғояҳои сиёсӣ буда, неруи сафарбаркунандагии он ҳадафмандона истифода мешавад. Ходимони давлативу сиёсии Хатлон Афзалов С., А Миралиев дар китоб публитсистии худ-“Ғайзи замин падарон” масъалаи таърихи азхудкунии водии Вахш, рушди кишоварзиро таҳлилу баррасӣ кардаанд.

Имрӯз тақозои замон аст, ки публитсистика ба инъикоси дастовардҳои даврони Истиқлол ва бунёдкорони он рӯ оварад.

Публитсистони хатлонӣ Сайдалӣ Бобохонов, Ҳақназар Ғоиб, Зафар Мирзоён, Зариф Ибод, Аъзам Мӯсоев, Шарофат Дониёр, Усмон Билолӣ, Азизи Ғаттоҳ, Саттор Қарахонов осори публитсистии ҳудро дар шакли китоб ба нашр расонида, масъалаҳои гуногуни ҳаёти мардуми Хатлонро мавриди таҳлил қарор додаанд. Ин осор аз рӯи мавзӯ, мақсади муаллифон тафовут дошта, инъикосу масъалаҳои муҳимми ҷомеа- сохтмону иқтисодиёт, маънавияту ахлоқ, ватанпарастиву арзишҳои миллиро фаро мегирад.

Олим А. Қутбиддинов маҳз ҳамин вазифаи матбуоти маҳаллиро таъкид кардааст, ки “таваҷҷути он лаҳзаҳои муҳимтарину аҳамиятноктарини ҳаёти маҳал паҳн карда мешавад. Бо ин ҷиҳат ин намуди матбуотро таҳриқдихандаи афкори оммаи маҳал дар дараҷаи ҳоси ҳуд номидан мумкин аст” [1, с. 40].

Аз ин бармеояд, ки публитсистика ҳамқадами замон буда, барои на танҳо инъикос, балки дарки масъалаҳои муҳим мусоидат менамояд. Публитсистика бо рисолати ҳуд барои ҳимояи манфиатҳои милли, ташаккули афкори созанда таъсири бузург расонида метавонад. Эҷоди китобҳои публитсистӣ аҳамияти муҳим дошта, ҷун оинаи давр таҷассумгари воқеияти иҷтимоӣ хоҳад монд.

РҶЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Матбуоти маҳаллии Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз. Ҷилди 1. – Душанбе: Аржанг, 2020. – 352 с.
2. Маҳкамова, Д. Муқовиматҳои сиёсӣ ва раванди сулҳи тоҷикон дар публитсистикаи китобӣ. – Душанбе: Ирфон, 2018. – 192 с.
3. Муродов, М. Иқдоми нек // Паёмномаи фарҳанг. – Душанбе, 2015. – №4. – С. 109-114.
4. Муродов, М.Б. Аз замон то замон (Нигоҳе ба публитсистикаи тоҷик). – Душанбе: Шӯҷоиён, 2010. – 248 с.
5. Усмонов, И. Гуфторе дар бораи матбуот дар Рӯзи матбуот/И.Усмонов // Ҷумҳурият, 2016.-11 март
6. Усмонов, И., Давлатов, Д. Таърихи журналистикаи тоҷик. – Душанбе, 2008. – 280 с.
7. Шарипов, С.И., Маҳкамова Д.Ю. Омилҳои иҷтимоӣ ва касбии публитсистикаи маҳаллӣ (дар мисоли вилояти Хатлон) // Паёми Донишгоҳи давлатии

ВИЖАГИҲОИ ПУБЛИТСИСТИКАИ КИТОБИИ ХАТЛОН АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур муаллиф ба вазъ ва вижагиҳои публитсистикаи китоби Хатлонро дар даври соҳибистиклолии кишвар мавриди таҳқиқ қарор додааст. Аз таҳлили мундариҷавии ин осор ба хулосае омадааст, ки таълифи китобҳои публитсистӣ на танҳо дар мавзӯи сиёсӣ, балки бо тақозои замон тағйир меёбад. Дарки масъала аз ҷиҳати публитсист пешниҳод шуда, публитсистикаи китобӣ имкон медиҳад, ки он фарохтар бозгӯ шавад.

Калидвожа: публитсистикаи китобӣ, мақсад, муаллиф, тарғиб, ҷомеа, воқеият, замон.

Маълумот дар бораи муаллиф: Маҳкамзода Дилором Юнус, дотсенти кафедраи рӯзманигории факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, тел:918259542, www.dilorom@mail.ru

СВОЙСТВА КНИЖНОЙ ПУБЛИЦИСТИКИ ХАТЛОНА АННОТАЦИЯ

В данной статье автор рассматривает свойства книжной публицистики Хатлона в период независимости страны. Анализ содержания этих произведений приводит к выводу, что публицистические книги написаны не только на тему политики, но и по требованию времени изменились темы. Осознание проблемы предлагается с точки зрения автора, так как книжная публицистика даёт более широкие возможности ее отображения.

Ключевые слова: Публицистические книги, цель, автор, агитация, массы, действительность, эпоха

Сведения об авторах: Маҳкамзода Дилором Юнус, доцент кафедри журналистики факультета таджикской филологии Бохтарского госуниверситета им. Носира Хусрава, тел:918259542, www.dilorom@mail.ru

PROPERTIES OF BOOK JOURNALISM OF KHATLON ABSTRACT

In this article, the author examines the properties of book journalism of Khatlon during the period of independence of the country. Analysis of the content of these works leads to the conclusion that publicistic books are written not only on the topic of politics, but also the topics have changed due to the demands of the time. Awareness of the problem is offered from the author's point of view, since book journalism provides broader opportunities for its display.

Keywords: Publicistic books, goal, author, agitation, masses, reality, era

Information about the authors: Makhkamzoda Dilorom Yunus, Associate Professor of the Department of Journalism, Faculty of Tajik Philology, Bokhtar State University named after Nosir Khusrav, tel: 918259542, www.dilorom@mail.ru

НАҚШИ МАЧАЛЛАИ «САДОИ ШАРҚ» ДАР МУАРРИФИИ ШЕЪРИ МУОСИРИ ТОЧИК

Ахмадов С.Г.

Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав
(Тоҷикистон)

Маҷаллаи «Садои Шарқ» дар соли 2024 низ чун солҳои пешин вазъи шеъри тоҷикиро дар ин давра ба таври аҳсан оинадорӣ мекунад. Дар дувоздаҳ шумораи маҷалла аз осори шоирони муосири тоҷик намунаҳои зиёде ба нашр расидаанд, ки метавон тавассути ин ашъор аз вазъи кунунии шеъри тоҷикӣ ба андозаи лозим огоҳ шуд.

Агар ба таври умумӣ хулоса намоем, маълум мешавад, ки туфайли ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ доираи мавзӯии шеъри тоҷикӣ дар ин давра нисбат ба даврони шуравӣ хеле густардатар ва фарогир аст. Шоирони имрӯзи мо, бо дарки рисолат ва масъулияти ҷамъиятӣ, ки доранд, андешаву орои худро оид ба масъалаҳои гуногуни сиёсӣ иҷтимоӣ баён карда, дар тарғиби сиёсати бунёдкоронаи роҳбарияти олии мамлакат саҳм мегузоранд ва ба ҳамин васила рисолати шахрвандии худро адо менамоянд.

Дар ҳар як шумораи ин маҷалла дар баробари намунае аз осори тозанашири адибон ба ҳайси ёдбуд намунае аз асарҳои шоирони ҷаҳон ба нашр мерасанд. Аз ҷумла, дар шумораи аввал ба хотири арҷгузорӣ аз ҷаҳонияти эҷодии шоирони зинданом – Абдучаҳбор Қаҳҳорӣ, Ғаффор Мирзо ва Муҳаммадали Аҷамӣ намунае аз шеърҳои онҳо пешкаши хонандаи маҷалла гардидааст.

Силсилаашъори “Вопасин дидор”-и Ғаффор Мирзо дар сугвории устод Мирзо Турсунзода гуфта шудааст. Дар мавриди шеърҳои мазкури Ғаффор Мирзо он чи таваҷҷуҳро ҷалб мекунад, ки ин шеърҳо қаблан нашр нагардида, бо кӯшиши шоир ва муҳаққиқи ҷавон Бузургмехри Ҳаким аз бойгонии устод дастрас гардидаанд. Маълум аст, ки устод Ғаффор Мирзо ҳамчун шоири тозагӯ ва маъниофари даврони шуравӣ эътироф гардидааст ва ашъори ӯ имрӯз низ метавонад барои шоирони ҷавон аз бисёр ҷиҳат, бахусус аз ҷиҳати мазмунофарӣ ва тарзи ифодаи маънии матлуб, манбаи омӯзиш ва пайгирӣ бошад. Барои исботи ин иддао яке аз ҳамин шеърҳои пешниҳодшуда - “Ду Турсунзода буд дар Тоҷикистон” - ро мисол овардан мумкин аст. Бисёр иттифоқ меафтад, ки шеъри хуби шоирон ба иллати диққатҷалбкунанда набудани оғози шеър аз назарҳо дур меафтад. Бо дарки ҳамин ҳолат Ғаффор Мирзо аз аввалин мисраву байтҳо, ҳатто аз унвони шеър метавонад ҳисси кунҷкобии хонандаро бедор намояд ва ўро барои хондани идомаи он ҳавасманд гардонад. Дар шеъри мавриди назар мо ҳамин ҳолатро мушоҳида менамоем, хонандае, ки Турсунзодаро медонад ва бо ному ҷаҳонияти иҷтимоӣ эҷодии ӯ ошноӣ, бо шунидани ин мисраъ ва ё унвони шеър ҳайрон мешавад, ки Турсунзодаи дувум кӣ бошад ва ба хотири ҳалли ҳамин муаммо боқии шеърро бо диққат меҳонад.

Турсунзодаи аввал, дар тасвири шоир, шахсияти бузурги сиёсӣ ва фарҳангии миллати тоҷик аст, ки шуҳрати овозаи ин миллати бостониро то ба дуриҳои дур бурда, обрӯву нуфузи онро боз ҳам болотар намудааст, вале Турсунзодаи дувум марди беморест, ки ҳанӯз шахди давлати пириро наҷашида, маҷбур аст, ба дунёи боқӣ раҳти сафар бибандад, чунки дар Тоҷикистони шуравӣ қудрату имконияти табобат кардани ўро надоранд. Муддаи шоир ин аст, ки мо бо вучуди эҳтирому эътирофи ин шахсияти бузурги таърихӣ ва баҳрабардорӣ аз заҳмати беназири ӯ барои саломатии ҷисмонӣ руҳонӣ ӯ кӯшише ба ҳарч надодаем. Дар сурате, ки дигар ҳалку миллатҳо ҳамчун Турсунзода шахсиятҳоро чун гавҳараки ҷашм эҳтиёт менамоянд ва барои ҳифзи саломатии онҳо аз ҳама имкониятҳои тиббии муосир истифода мебаранд:

Ду Турсунзода буд дар Тоҷикистон,

Яке фархунданоми издиҳомӣ,
Ҳанӯз ӯ зиндаву лекин муқаддас
Чу Фирдавсиву Ҷомиву Низомӣ...

Ба дунёи зи сад чояш дарида,
Зи сад чояш шикаста чоравар буд.
Ба он ангуштҳои меҳрубонаш
Харитадӯз буд, кафшергар буд...

Ду Турсунзода буд дар Тоҷикистон,
Дувумаш ин – ба ранги заъфаронӣ,
Ба рӯи бистари ҷӯлидаи дард
Чу шоҳи Лир танҳо, ормонӣ [4, сах. 104-105].

Мутасаддиёни баҳши назми маҷалла дар шумораҳои минбаъда низ намунаҳои ашъори шоирони ғафид, амсоли Муҳиддин Аминзода, Муҳиддин Фарҳат, Ҷамолиддин Каримзода, Искандари Хатлонӣ, Саъдулло Рабӣ, Саидалӣ Маъмурро ба нашр расонидаанд, ки ин иқдом хушоянду дилписанд аст.

Дар ҳамин шумора инчунин намунае аз эҷодиёти ғолибони озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» дар баҳши назм - Баҳтиёри Раҳмон, Баҳманёр Муяссарзода, Фариди Давлат, Шаҳёд, Одинамуҳаммади Суфӣ ва Руҳӣ Усмонӣ ба нашр расидааст. Аз ин миён баҳусус шеърҳои Одинамуҳаммади Суфӣ бо унвони “Равшан шуд” ҷолибу ҷашмрас аст. Шеър ба Пешвои миллат баҳшида шудааст ва дар он ҳам ба таври равшан ва ҳам дар ҷомаи рамзу тамсилу маҷоз заҳамоти барои халқу давлат кашаи сарвари мамлакат тасвир гардидааст:

Шаби сиёҳ буду мохтоб равшан шуд,
Сапедадам ниғаи офтоб равшан шуд...
Ҳамон дақиқа, ки миллат ғафат туро кам дошт,
Ту омади ба мо интиҳоб равшан шуд... [4, сах. 127].

Шеърҳои дигаре, ки ба шоирони ҷавони болозикр тааллуқ доранд, низ ҷолибу хонданианд ва аз ҳунари рушдбандаи шоирӣ онҳо дарак медиҳанд.

Шак нест, ки ғазал аз жанрҳои ҷовидонии адабиёти форсӣ-тоҷикӣ ва давоми садсолаҳо ҳеҷ жанри дигар ҷойгоҳи онро танг карда натавонистааст. Шоирони имрӯз низ, баҳусус ҷавоншоирон, аксаран ғазал мегӯянд ва дар гуфтани ин жанр то ҷое маҳорат низ доранд. Вале мушоҳида нишон медиҳад, ки таваҷҷуҳи онҳо ба ин жанр танҳо ишқу алоқамандӣ ба ин шакли марғубу дилписанди шеърӣ нест, балки имконияти пурғунҷоии қолабии он аст, ки ба онҳо имкон медиҳад, калимаву таркиботро дар ин қолаби тайёр бирезанд, то ҷое ки аз ҳалалдор гардидани иртиботи маъноӣ байту мисраъҳо ва ҳатто вожаву таркиботи таркиби онҳо андеша накунад. Аз ҷумла, дар баъзе абёти ғазалиёти ҷавоншоирон як навъ суханбозии хушқу берух, заъфи таълиф, риоя нагардидани таносуби калом ва хуб ифода наёфтани маънии матлуб эҳсос мешавад.

Ғазали Баҳтиёри Раҳмон, ки бо байти зерин оғоз мешавад:

Кори ту чӣ? Кори ман хандидану хандондан аст,
Ғуссаро сад ғусса додан, ранҷро ранҷондан аст [4, сах. 114],

тасвири хуби шоирона дорад ва азбаски дар талқини матонату устуворӣ, ҷавонмардиву баҳшандагӣ, сулҳдӯстиву худшиносӣ барин ҳислатҳои хуби инсонӣ гуфта шудааст, аз ҷиҳати мавзӯ ва мазмун низ қобили таваҷҷуҳ ва назаррас аст. Бо вучуди ин муҳассанот аз ҳад зиёд истифода бурдани ороҳои лафзӣ сабаб гардидааст, ки маънӣ дар печ-печи ин байти ғазал раҳгум занад:

Бо напечидан ба ҳар пече ба роҳи пур зи печ
Печ-печи ҷодаро дар печи худ печондан аст [4, сах. 114].

Ба ҳамин монанд, дар ин пора аз ғазали Фариди Давлат танҳо нақли

манзуми ҳолат мушоҳида мегардад, на ибрази шоиронаи маънии матлуб:

Бо ту будам, хуш ҳавое доштам,
Бенаво будам, навое доштам.
Гарчи дидам неку бад дар зиндагӣ,
Дар ҳавои ту сафое доштам [4, сах. 121].

Радифи яке аз ғазалҳои Шаҳёд ифодаи “шукри зиндагӣ”-ст ва дар аксари байтҳои ғазал ин радиф бо калимаву таркибот иртиботи маъноӣ дорад. Вале дар байти зерин ҳамин алоқамандӣ то чое вайрон гардидааст, яъне риояи радиф шоирро мачбур кардааст, ки ба ҷойи матлаби “дигар аз зиндагӣ чи меҳохӣ?” “дигар аз шукри зиндагӣ чи меҳохӣ?” бигӯяд:

Вақте ки шеър мусиқии нағз доимист,
Охир, ҷӣ боядат дигар аз шукри зиндагӣ! [4, сах. 124].

Маълум аст, ки шоир низ ҳамчун як узви ҷомеа вазифа ва рисолати шоирӣ худро дорад, ҳатто хеле зиёдтару гаронвазитар аз вазоифи дигар афроди ҷамъият. Ин рисолат танҳо бо баёни ғаму шодии мардум поён намеёбад, балки раҳнамоиву ҳидояти мардум низ барои зиндагии ошошта ва пур аз нишоту фараҳмандӣ, талқини худшиносиву ҳамандешӣ, тарғиби ҳислатҳои ҳамидаи инсонӣ аз вазифаҳои шоирӣ ҳар давра замон аст. Мушоҳида мешавад, ки шоирони мо, баҳусус шоирони баркамоли мо, ин вазифаву рисолати худро имрӯз низ сарбаландона адо менамоянд.

Барои мисол, дар шеъри устод Камол Насрулло, ки “Сарҳади Тоҷикистон” унвон дошта, дар шумораи №2 нашр гардидааст, мо иҷрои ҳунармандонаи ҳамин рисолатро мушоҳида менамоем:

Дар харита марзи ту ин кадр маҳдуд аст,
Дар мани ту беҳисобу беҳудуд аст,

Ҳеч кишвар ончуноне, ки ту ҳастӣ дар дили ман,
Паҳновар нест,
Ҳеч мулки дигаре дар арзу тулаш
пеши ман бо ту баробар нест.
Олам-олам дар ту гунҷида шаҳоматҳои ин дунё,
Олам-олам соҳати вақту фазо... [5, сах. 30].

Дар шумораи 3-юми маҷаллаи зерини унвони умумии “Баёзи наврӯзӣ” як силсила ашъори наврӯзии шоирон Низом Қосим, Камол Насрулло, Ато Мирҳоча, Рустам Ваҳҳобзода, Озараҳш, Озар Салим, Парда Ҳабиб, Давлати Раҳмониён, Салими Зарафшонфар, Акбар Абдулло, Шаҳрияи Аҳтамзод, Хурсандӣ Ҳочимурод, Толиби Луқмон, Бузургмеҳри Ҳаким ва Ҳамза Ҳакимӣ ба нашр расидаанд. Шоирони мазкур ин ҷашни фарҳундаи миллиро дар жанрҳои гуногуни шеърӣ, амсоли ғазал, рубоӣ, тарона, ҷаҳорпора васф кардаанд.

Дар шумораи №4 як силсила шеърҳои шоирон Давлати Раҳмониён ва Аҳлиддини Ҳисорӣ, инчунин манзумаи “Нахли ормон”-и Давлат Алӣ ба нашр расидаанд.

Устод Давлати Раҳмониён аз зумраи он шоиронест, ки дар гуфтани анвои гуногуни шеър маҳорати хосса ва ҳунари шоиста дорад. Дар шумораи мазкур як силсила шеърҳои гуногунҷанри ӯ ба нашр расидаанд, ки рубоии зерин намунае аз онҳост:

Ман бо дили худ ҳамеша маҳфил дорам,
Аз ҳазрати дил орифи комил дорам.
Гӯянд: ҷӣ гуна шеърат аз дил хезад?
Ман номаи сурхи мактаби дил дорам [7, сах. 41].

Бузургмеҳри Баҳодур, ки ашъораш дар шумораи №5 ба нашр расидааст, аз ҷавоншоирони хушсаликаи даврони Истиқлол аст. Пори зерин намунае аз ашъори банашарасидаи Бузургмеҳр аст:

Нур будӣ саҳаре, ишқу дилу зан будӣ,
Накҳати ҳушрабӯи гули савсан будӣ.

Ту ғае кина шуда, роҳ шуда, оҳ шуда,
Аз диле то ба диле чодаи равшан будӣ...[8, сах. 70].

Дар шумораи №5 инчунин як зумра шеърҳои Парда Ҳабиб бо унвони “Шоми дӯстӣ” ба нашр расидаанд, ки ҳар як пухтаву самимӣ ва таъсиргузоранд.

Дар шумораи №6 таҳти унвони “Чакомаи ваҳдат” ашъори дар мавзуи ваҳдату якдилӣ навиштаи шоирон Ато Мирхоча, Абдуллоҳи Раҳнамо, Раънои Мубориз, Абдусаттори Раҳмон, Сафармуҳаммад Аҳмад, Саъдӣ Мирзо, Мафтуна Назирова, Нусратулло Бобоев, Искандари Раҳмон ба нашр расидааст. Азбаски дар ин мухтасар имкони нақду баррасии ҳамаи ин шеърҳо мавҷуд нест, ба таври хулоса мегӯем, ки адибони мо арзиши ваҳдати миллиро хеле хуб дарк менамоянд ва моҳияти онро ба хонандаи худ хотирмону таъсиргузор баён карда метавонанд.

Мавзуи сохтмони Неругоҳи Роғун дар чанд соли охир ба яке аз мавзӯҳои меҳварии адабиёти бадеӣ табдил ёфта, адибони мо дар жанрҳои гуногун аз манфиати ин сохтмони дар ҳақиқат тақдирсоз мегӯянд, заҳмати созандагони онро тараннум мекунанд ва ба ҳамин васила барои расидан ба ин ормони милли то чое сахм мегузоранд. Силсилаашъори “Манзумаи хуршед”-и Толиби Лукмон, ки аз шеърҳои ҳубу хонданӣ таркиб ёфтааст, ба ҳамин мавзӯ бахшида шудааст. Ба ҳайси намуна поре аз шеъри “Коргар”-и ин силсила меорем:

Эй коргар, дуруд!

Дар арсаи мубориза бо ҳайли тирагӣ

Эй паҳлавони пурдилу эй пурчигар, дуруд!

Аз ғояти садоқати беинтиҳои ту
Ҳар шоҳраг ба пайкари ту сим мешавад.
Ин гуна барқи чашми туву нури ишқи ту
Садҳо ҳазор волт

Хона ба хона яксара тақсим мешавад [9, сах. 75].

Дар баҳши “Чашнвора”-и ҳамин шумора як силсила шеърҳои матбуъ ва дилписанди шоири хушноми тоҷик Зулфия Атой ба нашр расидаанд.

Дар шумораи №7 чанд шеъри устод Раҳмат Назрӣ бо унвони “Сӯзи фурузон” ба нашр расидааст, ки ашъори ин силсила ба мавзӯҳои гуногун бахшида шудаанд.

Аз дигар намунаҳои манзуми шумораи №7-и маҷалла таърихномаи бисёр ҷолиби устод Кароматулло Олимов мебошад, ки мувофиқ ба ҳисоби абҷад тартиб ёфтааст.

Баҳши “Шеъри ҷавонон”-и шумораи №8, ки шеърҳои Меҳровари Масчоҳӣ, Баҳманёр Ғоиб, Аброни Аҳрориён, Баҳманёр Муяссарзода, Руъё Усмонӣ, Фазлиддин Носирзода, Шукронаи Эраҷ ва Миҷғонаро дар бар мегирад, моро мутмаин месозад, ки ҷавонони мо дар чодаи суханварӣ устувор по ниҳодан меҳоянд ва барои расидан ба ин ҳадаф саъю кӯшиш низ доранд. Шеърпораҳои зер намунае аз эҷодиёти шоирони ҷавони мост:

Меҳровари Масчоҳӣ:

Шукри ваҳдат, ки лаби халқ табассумро дид,

Модаре омадани баччаи раҳгумро дид.

Сулҳ бар сӯи ҳама дасти саховат бикшод,

Суфраи холиямон неъматӣ гандумро дид... [11, сах. 62].

Руъё Усмонӣ:

Имрӯзҳо ба суҳбати дарё намеравам,

Дилмондаам, ба боғ тамошо намеравам...

Сардам, вале барои тамошои офтоб,

Ҳатто ба назди равзанаи во намеравам... [11, сах. 67].

Баҳманёри Ғоиб:

Аз раҳи мақсуд бояд сангро берун кунем,

Сокинони олами найрангро берун кунем...

То нагардад сард маҳфил, аз дари хони адаб

Қавми хоболуди бефарҳангро берун кунем.

Халкро аз ҳалкаи бадхоҳу шӯрандозҳо,
Аз Ватан ҷамъияти бенангро берун кунем... [11, сах. 63].

Тавре мушоҳида мешавад, ҷавоншоирони мо на танҳо ба ороиши зоҳирии калом таваҷҷуҳ доранд, балки мавзӯ ва ғановати маъноии шеърро низ фаромӯш намеkunанд. Ҳисси ватандӯстӣ ва ғуруру ифтихори миллие, ки онҳо доранд, қобили ситоиш аст.

Бо вучуди ин дар баъзе аз ин шеърҳо нуқсонҳои ҷасоҳатшикани каломи бадеӣ, аз қобили заъфи таълиф ва ҳашв мушоҳида мешаванд.

Аброри Аҳриён:

Чун ба болин сар гузорам, бар лаби ман номи туст,
То сахар бо ёди ту ман ҷуз парешон нестам.
Ман ба ёди обу хоки ту ба ғурбат, ай Ватан,
Ашк резам чун зи дида, кам зи борон нестам [11, сах. 64].

Ҷазлиддин Носирзода:

Сахар аз хоб бармехестам чун,
Шитобон сӯйи мактаб медавидам.
Набуд дар сахни мактаб ҳеҷ шахсе,
Зи ҳар кӣ пештар ман мерасидам [11, сах. 68].

Дар шумораи 9-уми маҷалла як силсила шеърҳои Шоири халқии Тоҷикистон, устод Низом Қосим ба нашр расидаанд, ки ба ситоиши Ватан, муқаддасоти миллий ва дастовардҳои даврони Истиқлол бахшида шудаанд. Шеърҳои мазкур баёнгари онанд, ки шоири ҳунарманд дар мавзӯи то андозае маъмул низ шеъри ҳубу марғуб гуфта метавонад. Барои мисол, шеъри “Эй бихишт, эй Тоҷикистон...” бо ин банд оғоз мешавад, ки лутфи зебои шоирона дорад:

Чун Худо бунёди оламро сиришт,
Ҳар маконро меҳани халқе навишт,
Гӯшае азбаски дар дунё намонд,
Тоҷиконро поре дод аз бихишт [12, сах. 3].

Дар шумораи №10 як силсила ашъори Шоири халқии Тоҷикистон Ҷарзона бо унвони “Ҷаҳ-ҷаҳқадаи баҳор” ба нашр расидааст, ки аз анвои муҳталифи шеър: ғазал, шеъри сапед ва рубой фароҳам омада, ин ашъор дарбаргири мавзӯю мундариҷаи гуногун мебошанд. Ҷамин силсила низ гувоҳ бар он аст, ки устод Ҷарзона аз шоирони соҳибноми даврони истиқлол буда, дар гуфтани анвои гуногуни шеър ҳунари воло дорад.

Шумораи 11-уми маҷалларо як силсила ашъори Шоири халқии Тоҷикистон Алимӯҳаммад Муродӣ зеб медиҳад, ки мавзӯи меҳварии онҳо талқини ватандорӣ ва доштани ҳувияти миллист. Дар ин ашъор муҳотаби шоир аслан насли ҷавони миллат аст, ки рисолати ҳифзу ниғаҳбонии Ватан ва арзишҳои миллий ба зиммаи онҳо вогузор шудааст ва шоир мутмаин аст, ки ҷавонони сарбаланду ғурурманди мо ин рисолатро ҷавонмардона адо менамояд.

Шеърҳои Ҷайзи Ашур, ки дар шумораи №12 ҷо ёфтаанд, бо тасвири дилнишини шоирона ҷалби таваҷҷуҳ мекунанд. Барои мисол, дар шеъри “Пур аз дуо” шоир мушоҳидаҳои даврони кӯдакии ҳурро аз зиндагии ҳамарӯзии модар ба ёд меорад. Дар ин нигоҳ барои модар ҳар як коре, ки барои аҳли хонадон менамояд, баробари намози панҷвақтае, ки меҳонад, муқаддасу таркнокарданист:

Ман надидам намози ҳуфтано
Дар чи ҳолат, ҷӣ сон адо мекард,
Дидаам борҳо вале модар
Пеш аз хоби худ сари моро
Силаҳо карда, “Хоби хуш!”-гӯён
Рӯй бар ҷониби Худо мекард,

Хонаи хоби кӯдаконашро
Нимашабҳо пур аз дуо мекард [15, сах. 67-68].

Хеле хушоянд аст, ки сол то сол дар ашъори шоирони ҷавон оҳангҳои ватандӯстона бештар танинандоз мегарданд ва дар баланд гардидани ҳисси худшиносии миллӣ ва ойини ватандорӣ хонанда нақш мегузоранд. Барои мисол, шеърҳои Бахтиёри Раҳмон ва Аброри Аҳрориён, ки дар шумораи №12 ба нашр расидаанд, гувоҳи ин иддао мебошанд.

Бахтиёри Раҳмон:

Меҳан, ба роҳи ҳифзи ту мурдан намурдан аст,
Ҷони азизи хеш супурдан намурдан аст...
Ҳар лаҳза дар ҷаҳон, ки пур аз ҳарфи нестист,
Худро ситоди даҳр шумурдан намурдан аст [15, сах. 79].

Аброри Аҳрориён:

Хуш он, ки дил ба нолаву шеван намедихад,
Бар оҳи яъс гӯш Таҳамтан намедихад.
Он кас, ки ҷони хуррамаш аз хоки кишвар аст,
То ҳаст, гарди хок ба душман намедихад [15, сах. 84].

Бо вучуди ҷиҳати аҳсани ин абёт дар онҳо то андозае риоя нагардидани таносуби калом мушоҳида мешавад. Барои мисол, дар байти охири ғазали Бахтиёр ифодаҳои “ҳарфи нестӣ” ва “ситоди даҳр” бо ҳамдигар чи муносибате дошта метавонанд? Шояд агар “ҳарфи душманӣ” ва “сипоҳи сулҳ” мебуд, ҳамин таносуб барқарор мешуд.

Дар байти аввали ғазали Аброри Аҳрориён низ ифодаи “бар оҳи яъс гӯш надодани Таҳамтан” мантиқан дуруст нест. Агар “Тан бар сипоҳи яъс Таҳамтан намедихад” мегуфт, хеле шоиронатар ва мантиқӣ мебуд. Яъне:

Хуш он, ки дил ба нолаву шеван намедихад,
Тан бар сипоҳи яъс Таҳамтан намедихад.

Мушоҳида мешавад, ки сол то сол шеърӣ тоҷикӣ шаклан зеботар мешавад ва шоирони ҷавон дар интиҳоби вазну қафоӣ равону дилнишин ва вожаву таркиботи гӯшнавоз хунарманд мегарданд. Вале таассуфавар аст, ки ҷанбаи маъноӣ шеърӣ онҳо аз ин рушду шукуфой баҳравар нест. Шояд иллат дар ин бошад, ки ҷавоншоирони мо ҳоло ҳам ба андозаи кофӣ мутолиа намеkunанд ва аз бисёр лавозимоти илмӣ фанӣ, ки барои як шоири воқеӣ шудан лозиманд, суд намечӯянд. Балоғати калом, ки бузургони мо арзиши бузургеро ба он қоиладард, як навъ мардуд гардидааст, то ҷое, ки шоир метавонад як ифодаи беарзишро, амсоли “Бо ту хуш будам” дар даҳҳо мисраъ такрори ба такрор баён созад. Албатта, ин боиси таассуф аст. Дар маҷмӯъ, камбуду норасоӣҳоро, ки дар ашъори шоирони ҷавон мушоҳида мешаванд, метавон ба тартиби зайл ғурӯҳбандӣ кард:

Зиёд побанди ороиши шакли зоҳирии шеър будан;

Балоғати суҳанро, ки аз муҳимтарин лавозими осори адабиёт, сарфи назар кардан;

Мутолиаи маҳдуд доштан;

Аз назарияи шеър кам огоҳ будан;

Кам таҷриба намудани ашқоли шеърӣ нав.

Албатта, муроди мо аз зикри ин камбудҳо паст задани шеърӣ ҷавоншоирон нест, баръакс сол то сол хушӯангу зоҳиран зебо гардидани шеърӣ тоҷикӣ моро мутмаин месозад, ки шоирони ҷавони мо дар ғанӣ гардонидани ҷанбаи маънавий шеърӣ худ низ қудрат доранд ва метавонанд ҳамчун меросбарони воқеӣ шоирони бузургӣ форсигӯ парчамбардори шеърӣ баландпояи форсӣ-тоҷикӣ бошанд.

Хуб мебуд, ки барои огоҳӣ бештари ҷавоншоирон аз нуқсонҳои фасоҳатшикани каломӣ бадеӣ дар маҷалла намунаҳои ҷолиби нақди адабӣ, ки суҳаншиносони дирӯзу имрӯз ба ашъори адибон кардаанд, ба нашр расонида мешуд.

Инчунин бештар ба нашр расонидани намунаҳои олии шеъри ҳамзабонон ба мақсад мувофиқ менамояд.

Ба таври хулоса, гуфтан мумкин аст, ки масъулони бахши назми маҷаллаи «Садои Шарқ» дар соли 2024 низ чун солҳои қаблӣ рисолати худро, ки муаррифии шеъри тоҷикии даврони муосир аст, муваффақона анҷом додаанд.

Рӯйхати адабиёт ва сарчашмаҳо:

1. Зехнӣ, Т. Санъати суҳан. Илми бадеъ ва мухтасари аруз. Дар зери таҳрири М. Шукуров ва С. Саъдиев / Т. Зехнӣ. – Душанбе: Адабиёти бачагона, 2020. – 392 с.
2. Кадканӣ, Ш. Суварӣ ҳаёл дар шеъри форсӣ / Шафеии Кадканӣ. – Техрон: 1365 – 732 с.
3. Кадканӣ, Ш. Растохези калимот / Ш. Кадканӣ // Баргардони матн ба алифбои кириллӣ, муқаддима, шарҳ, тавзеҳот ва замимаи Ш. Суфизода. – Душанбе: Нашри Файз, 2023. – 400 с.
4. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №1. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
5. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №2. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
6. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №3. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
7. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №4. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
8. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №5. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
9. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №6. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
10. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №7. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
11. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №8. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
12. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №9. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
13. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №10. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
14. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №11. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
15. Садои Шарқ. Нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон. - №12. – Душанбе: Суҳан, 2024. – 160 саҳ.
16. Футухӣ, М. Балоғати тасвир / М. Футухӣ. - Душанбе: ДДОТ, 2018. – 335 с.
17. Шамисо, С. Сабкшиносӣ шеър / С. Шамисо. – Душанбе, 2013. – 272 с.

НАҚШИ МАҶАЛЛАИ «САДОИ ШАРҚ» ДАР МУАРРИФИИ ШЕЪРИ МУОСИРИ ТОҶИК АННОТАТСИЯ

Маҷаллаи «Садои Шарқ» ҳамчун нашриҳои миллии адабии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон дар муаррифии адабиёти тоҷик саҳми беназир дорад. Ин маҷалла, ки як сол баъд аз нашри аввалин шуморааш сад сол сипарӣ мешавад, дар давоми ин муддати мадид ҳамчун минбари асосии эҷодкорони Тоҷикистон эътироф гардидааст.

Дар ин мақола бахши назми «Садои Шарқ» дар соли 2024 мавриди таҳлилу баррасии адабиётшиносӣ қарор гирифтааст. Муаллиф муайян намудааст, ки дар дуvozдаҳ шумораи маҷалла намунаи ашъори шоирони зиёде ба нашр расидаанд, ки ба жанрҳои гуногун тааллуқ дошта, дарбаргири мавзӯҳои муҳиму рӯзмаррае, амсоли васфи ватан ва муқаддасоти милливу давлатӣ, тасвири авзои иҷтимоӣ, ситоиши бузургии модар, васфи ишқу муҳаббат, тасвири манзараҳои гуногуни табиат ва ғайраҳо мебошанд. Шеърҳои мазкур аз ҷиҳати сохтори хунарӣ якранг набуда, маҳсули қалами баъзе аз суҳанварони ҷавон нуксонҳои ғасоҳатшикандоранд, ки муаллифи мақола ба ин камбудихо ишора кардааст.

Калидвожаҳо: «Садои Шарқ», шеър, маҳорати шоирӣ, ғазал, рубой, ҷаҳорпора, шеъри нав, заъфи таълиф, нуксонҳои ғасоҳатшикан.

Маълумот дар бораи муаллиф: Аҳмадов Сафармад Гадомадович, н.и.ф., дотсенти кафедраи адабиёти тоҷики ДДБ ба номи Носири Хусрав.

Тел: 988 15 75 81. E.mail: ahmadovsafari74@mail.ru

РОЛЬ «ГОЛОС ВОСТОКА» В ПРЕДСТАВЛЕНИИ СОВРЕМЕННОЙ ТАДЖИКСКОЙ ПОЭЗИИ АННОТАЦИЯ

Журнал «Голос Востока», как национальное литературное издание Союза писателей Таджикистана, вносит уникальный вклад в представление таджикской литературы. Этот журнал, которому в следующем году исполнится 100 лет со дня его первого выпуска, признан главным форумом творцов Таджикистана.

В данной статье проанализирован и обсужден раздел поэмы журнал 2024 года. Автор определил, что в двенадцати номерах журнала опубликованы образцы стихотворений многих поэтов, принадлежащих к разным жанрам, в том числе на важные и бытовые темы, такие как прославление Родины и народно-государственной святыни, изображение социального положения, восхваление величия матери, восхваление любви и ласки, описание различных природных сцен и др.

Эти стихотворения неоднородны по своей художественной структуре, написаны молодыми ораторами и имеют красноречивые недостатки, на которые указал автор статьи.

Ключевые слова: «Голос Востока», поэзия, поэтическое мастерство, газель, рубаи, четверостишие, новое стихотворение, писательская слабость, дефекты красноречия.

Сведения об авторе: Ахмадов Сафармад Гадомадович, н.и.ф., дотсент кафедры таджикской литературы БГУ имени Носира Хусрава. Телефон: (+992) 98-815-75-81;

THE ROLE OF THE “VOICE OF THE EAST” IN THE PRESENTATION OF MODERN TAJIK POETRY ABSTRACT

The “Voice of the East” magazine, as the national literary publication of the Writers' Union of Tajikistan, makes a unique contribution to the presentation of Tajik literature. This magazine, which next year will mark 100 years since its first publication, is recognized as the main forum for creators in Tajikistan.

This article analyzes and discusses the 2024 magazine section of the poem. The author determined that twelve issues of the magazine published samples of poems by many poets belonging to different genres, including on important and everyday topics, such as the glorification of the Motherland and the national shrine, the depiction of social status, the

praise of the greatness of the mother, the praise of love and affection, the description of various natural scenes, etc.

These poems are heterogeneous in their artistic structure, written by young speakers and have eloquent shortcomings, which were pointed out by the author of the article.

Key words: “Voice of the East”, poetry, poetic skill, ghazal, rubai, quatrain, new poem, writer’s weakness, defects of eloquence.

Information about the author: Akhmadov Safarmad Gadomadovich, PhD, Associate Professor of the Department of Tajik Literature of the Bokhtar State University named after Nosir Khusrav. Phone: (+992) 98-815-75-81;

ВОПРОС О ПОЛОЖЕНИИ ЖЕНЩИН-МУСУЛЬМАНКИ В РОССИЙСКОЙ ПЕЧАТИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX И НАЧАЛО XX ВЕКОВ

Сохибназарбекова Р.М.

**Российско-Таджикского (Славянского) университета
(Таджикистан)**

Средства массовой информации пропагандируют новую модель жизнедеятельности женщин, освещают разрабатываемые и предлагаемые технологии и прогнозы изменения их социального статуса.

СМИ являются мощными инструментами формирования общественного мнения о статусе женщин в обществе. Статьи в газетах и журналах создают представления о происходящем, влияют на содержание и формы общественного сознания, апеллируют к общественному мнению, создают условия для обсуждения законов, постановлений, указов, осуществляют связь с органами управления и информируют население, регулярно выступают по женским проблемам.

Обращение печатных СМИ к вопросу о положении женщин-мусульманок имеет глубокие исторические корни и, безусловно, в первую очередь, оно было продиктовано бесправным положением женщин, во-вторых, определенные исторические события и политические интересы отдельных государств стали основными факторами появления на страницах печати публикаций, предметом дискуссий которых стала тема гендерного преобразования общества.

Актуализация вопроса о положении женщин-мусульманок в периодической печати России связана с присоединением Средней Азии к Российской империи во второй половине XIX века. Это событие стало толчком для крупных открытий и стремительного развития научных знаний, в частности, становление этнографической науки, что положило начало дискуссиям по темам, относящимся к женскому вопросу.

В этот период Россия открывала для себя регион со всех сторон, и, несомненно, основной задачей явилась найти объединяющие аспекты у народов, проживающих на территории России и Средней Азии. Социальный статус женщин в этих двух регионах отличался разительно, что усложняло выполнение цивилизаторских задач в крае.

Таким образом, после присоединения края к Российской империи, женский вопрос находился в центре внимания русской администрации, о чем свидетельствует издание в январе 1899 г. туркестанским губернатором С.М. Духовским распоряжение «о запрещении кочевникам края выдавать замуж девочек 12–13 лет, хотя обычное право (адат) разрешало заключать их браки с более раннего возраста (по шариату – с 9 лет)» и другие документы[6].

Гендерные проблемы стали актуальными не только в русскоязычной печати Средней Азии, но и во многих российских газетах и журналах.

С целью побуждения мусульманских женщин к борьбе за изменения бесправного положения встречаются материалы, освещающие женские движения в восточных странах как Турция и Персия. В частности, в российской ежедневной общественно-политической газете «Слово» в 1908 году был опубликован материал журналиста Степана Семеновича Кондурушкина «Эмансипация мусульманской женщины», автора рассказов, опубликованных в журнале «Русское богатство», путевых очерков в газете «Речь». Его перу принадлежат также цикл рассказов «Скитания по Сирии» и «Сирийские рассказы», содержащие богатый этнографический материал о жизни народов Сирии и Ливана. Согласно исследованиям, его рассказы и очерки были замечены известным писателем В. Г. Короленко, который способствовал их изданию. Кондурушкин многие годы работал в восточных странах Палестина и Сирия, был близко знаком с традициями и обычаями, в соответствии которых жили мусульманские женщины.

В своей статье, в первую очередь, автор обращает внимание на тот факт, что «произошедшие революции в Иране (1905) и Турции (1908 года) встряхнули мусульманский мир и этому миру предстоит громадная разрушительная работа в общественной и семейной жизни и одним из ближайших и болезненных вопросов будет вопрос об освобождении мусульманской женщины из-под покрывала и затворах» [3, с.133 – 134].

Автор полагает, что причиной отсталости мусульманского мира является низкий статус женщины, «так как покрывало устранило женщину из общественной жизни, науки и поэзии, она лишена также права молиться в мечети вместе с мужчиной, а дома как будто ее не существует, может быть поэтому заглохла столь пышно развернувшаяся было арабская цивилизация» [3, с.133 – 134].

Привлекает внимание также материал, напечатанный в газете «Русское слово», который сообщает о том, что во французском журнале «Ла Ревю» опубликован материал госпожи Маркович, предоставляющий интересные сведения о современном положении женщин Персии и их роли в освободительном движении. Автор отмечает, что, как и в других мусульманских странах, также и в Персии женщины находятся в неравном с мужчинами положении, они получают образование в домашних условиях, покрывают лицо вуалью, практикуется полигамия, явление, которое тоже препятствует развитию женщин, хотя по утверждению автора, полигамия постепенно уменьшается.

Как считает автор, тесные взаимоотношения стран Востока и Запада, в частности, Персии с Францией оказали положительное влияние на взгляды мужчин-персов о получении женщинами образования, в связи с этим автор отмечает, что «в Персии открылись американские и французские школы и даже самые консервативные персы позволяют своим дочерям посещать эти школы, личность женщины начинает возвышаться, и все это под влиянием сношений этой страны с Западным миром» [5, с.151 – 152]. Особо отмечается тот факт, что женщины теперь не думают о личной свободе, а их больше всего интересует судьба их Родины, ее свобода и дальнейшее развитие [5, с.151 – 152].

В материале, опубликованном в «Оренбургской газете» предметом обсуждения является вопрос о купле и продаже девушек. По убеждению автора, хотя растет мусульманская интеллигенция и их культурный уровень, однако отношение к женщинам ухудшается «Мусульмане переживают в настоящее время высокий национально-культурный подъем: растет мусульманская интеллигенция, увеличивается стремление к образованию, развиваются мусульманские низшие и средние школы, печатаются мусульманские газеты, журналы, книги, брошюры, появляются мусульмане-артисты, организуются мусульманские общества, но растет и превосходство мусульманина над мусульманкой, растет, наконец, необычайно растет, проституция мусульманок. Задетые культурой мусульмане бросили содержание дорогостоящих для себя гаремов и превратили многие из них в дома терпимости. Часть мусульман занимается систематической и непрерывной

перекупкой и продажей женщины для рабства разврата. И мусульманские общества, и мусульманская интеллигенция относятся к этому индифферентно» [2, с.86]. Хотя, как считает автор, «многоженство в настоящее время встречается у мусульман все реже и реже, но отношение к личности женщины тоже гаремное» [2, с.86].

В материале приводятся факты из реальной жизни, показывающие как обманым путем привлекают девушек и продают их в рабство: «Но некоторые факты заставляют бросить вызов мусульманскому обществу за поруганную и доведенную до нуля личность мусульманки. Таковы факты, почерпнутые мною из доставленных мне документов и сообщений» [2, с.86], в связи с этим, автор призывает интеллигенцию не оставаться равнодушными к такому негативному явлению «Национальные возродители мусульманства, подумайте над этим фактом, возьмите его за исходную точку для деятельности в защиту мусульманок! Приходите и я вам раскрою все имена действующих преступно лиц. Берегитесь в случае вашего индифферентизма: пренебрежение к женщине ведет к вырождению национальности!» [2, с.86]

Аналогичная проблема нашла отражение в материале «Голос мусульманина» [3], опубликованном в журнале «Мусульманин», издававшийся на русском языке в Париже в 1908–1911 г. под редакцией Магомета Бека Хаджелатше.

Опубликованное газетой «Русское слово» «Письмо мусульманкам», показывает, что в ответ на наказ, посланный мусульманскими женщинами на имя мусульманской фракции 3-й Государственной Думы, первый московский женский клуб обратился к мусульманским женщинам со следующим приветственным письмом: «первый московский женский клуб шлет вам горячий привет, мусульманские женщины, в вашем почине на борьбу за ваши права женщины-человека, женщины-гражданина. Бодро и смело идите за право и правду.

Тяжелый гнет, который столько веков давит мусульманскую женщину, еще недавно был общим уделом женщины. Настали иные дни, и уже русская женщина с верой смотрит вперед и ждет осуществления своих надежд.

Уже наши соседки-финские женщины стали полноправными членами общества и служат своей родине рядом со своими братьями, отцами, мужьями как равные с ними граждане. Будьте уверены, в ваших стремлениях вы имеете поддержку во всех прогрессивных кругах русского общества.

Мы знаем, что только темнота и невежество стоят препятствием на вашем пути, но свет знания и просвещения сменяет тьму.

Примите же от московского женского клуба горячие пожелания успеха в вашем начинании, бодрости и сил в начатой вами борьбе» [4, с.86].

Таким образом настоящее письмо подкрепляет утверждение о том, что борьба за свободу и равенства женщин в России оказала немало влияния и на пробуждение женщин-мусульманок.

Дискуссии о положение женщин в мусульманском мире усилились в начале XX века, что было обусловлено, вероятно, как уже отметили выше, изменениями в политической жизни некоторых восточных стран и Российской империи, скажем, произошедшие революции не могли не оказать определенное влияние и на пробуждение передовой интеллигенции мусульманских стран. В том числе, видный ученый, общественный деятель, редактор, издатель и публицист, сотрудник и специальный корреспондент газеты «Московские ведомости» в Стамбуле Мухаммед Ага Шахтактинский (1846–1931), писавшие научные и художественные произведения на азербайджанском, русском, немецком, французском, английском, арабском, турецком и персидском языках был известен своими публикациями по женскому вопросу в азербайджанской прессе. В газете «Шарги Рус» («Русский Восток»), издаваемой Шахтактинским, в рубрике «Ежедневно понемножку» он поднимал вопросы женского воспитания и равноправия, призывал к снятию покрывала с лица и др. [7, с.72–73].

Согласно исследованиям самым большим его вкладом была «борьба за снятие покрывала с лица, в чем с ним была солидарна только малая часть

интеллигенции и просветителей, так как было очень рискованно и почти невозможно противостоять религиозным деятелям и темной толпе» [1].

В 1908 году им был опубликован материал «Эволюция мусульманского семейного быта» в газете «Санкт-Петербургские ведомости», в которой он отвергает мнение, распространенное среди европейцев о мусульманах: «будто многоженство, затворничество женщины и её низкое общественное положение увековечены в мусульманском мире учением Корана и примером Магомета. А потому, думают европейцы, пока Мы - магометане останемся мусульманами, будем ездить на богомолье в Мекку и верить в Коран, мусульманка никогда не займет в магометанском обществе такое уважаемое положение, какое женщина занимает в европейском. Будь это – правда, очень печально было бы для нас, мусульман. Порабощенность женщины и неразлучная с этим тирания мужчины подрывают в корне нравственную связь, соединяющую членов семейства. А без нее немыслима здоровая народная жизнь. В действительности положение мусульман вовсе не так безотраднo, как его рисуют себе европейцы [7, с.72 – 73].

Таким образом можно отметить, что бесправное положение женщин-мусульманки и изменение социально-политической ситуации на территории Средней Азии, обусловленное присоединением региона к Российской империи, вызвали необходимость гендерного преобразования общества, что в свою очередь, актуализировало женскую тематику на страницах периодической печати.

В публикациях по женскому вопросу особое внимание уделяется улучшению правового положения и повышения статуса женщин в семье, а также необходимость создания правовых и экономических условий для получения женщинами образования.

Литература:

1. Абдуллаева Ш. А., Ростовская Т. К., Ростовская Н. А. Женский вопрос в Азербайджане в периодической печати 1903-1913 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskiy-vopros-v-azerbaydzhanе-v-periodicheskoy-pechati-1903-1913-gg?ysclid=lnzmyxdyan>
2. Гномь. Продажа мусульманских девушек//Оренбургская газета. – 1909. – Т.С. Т.503. – стр. 86
3. Кондурушкин С. Эмансипация мусульманской женщины// Слово. – 1908. – Т.С. Том. 494. – стр. 133 – 134
4. Морозова В. А. Письмо мусульманкам//Русское слово. – 1908. – № 64. – Т.С. Т 470. – стр. 86
5. Персиянка и персидская революция// Русское слово. – 1908. – Т.С. Т. 493. стр. 151 – 152
6. Цой А. Административный контроль царизма над судопроизводством по обычному праву в Центральной Азии. Вестник КРСУ. 2010. Том 10. № 8
7. Шахтахтинский М. Эволюция мусульманского семейного быта//Санкт-Петербургские ведомости. – 1908.Т.С. Т 453. – стр. 72-73.
8. Шехузинов Эмин Али //Голос мусульманина. Т.С. Т 542. – стр. 180 –182

МАСЪАЛАИ МАҚОМИ ЗАН-МУСАЛМОН ДАР МАТБУОТИ РУСИЯ ДАР НИМАИ ДУЮМИ АСРИ XIX ВА АВВАЛИ АСРИ XX АННОТАТСИЯ

Макола ба масъалаи инъикоси мавқеи занони мусулмон дар матбуоти Русия дар нимаи дуюми асри XIX ва оғози асри XX баҳшида шудааст. Муаллиф бар он

мекӯшад, ки чигуна воситаҳои ахбори омма дар ин давра дар ташаккули афкори ҷомеа нисбати нақш ва ҳуқуқи занони мусулмон сахмгузор буданд. Дар мақола шаклҳои баёни масоили иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва ҳуқуқии зан дар рӯзномаҳо ва маҷаллаҳои замон таҳлил мешавад. Инъикоси тағйироти иҷтимоии марбут ба занони мусулмон ва нақши публитсика дар таблиғи модели нави ҷаҳолияти занон мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтааст.

Калидвожаҳо: ВАО, занони мусулмон, матбуот, афкори ҷомеа, асри XIX, асри XX, ҳуқуқи зан, публитсика, таҳлил.

Маълумот дар бораи муаллиф: **Соҳибназарбекова Райҳон Мамадаминбековна** – номзади илмҳои филология, дотсенти кафедраи журналистикаи ватанӣ ва байналмилалӣ Донишгоҳи славянии Русияву Тоҷикистон. Суроға: кӯчаи М. Турсунзода 30, 734025, шаҳри Душанбе, Ҷумҳурии Тоҷикистон. Телефон: (+992 37) 44 620 42 13, 935260533 Почтаи электронӣ: raihon2009@mail.ru

ВОПРОС О ПОЛОЖЕНИИ ЖЕНЩИН-МУСУЛЬМАНКИ В РОССИЙСКОЙ ПЕЧАТИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX И НАЧАЛО XX ВЕКОВ

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена вопросу освещения положения мусульманских женщин в российской печати второй половины XIX – начала XX веков. Автор исследует, как средства массовой информации способствовали формированию общественного мнения относительно роли и прав женщин в мусульманском обществе. В статье рассматриваются формы представления социальных, культурных и правовых аспектов женской жизни в газетах и журналах того времени. Особое внимание уделено анализу трансформации общественного сознания под влиянием публикаций и пропаганде новой модели женской активности.

Ключевые слова: СМИ, мусульманские женщины, печать, общественное мнение, XIX век, XX век, права женщин, публицистика, анализ.

Соҳибназарбекова Райҳон Мамадаминбековна – Кандидат филологических наук, доцент кафедры отечественной и международной журналистики Российско – Таджикский (Славянский) университет ул. М. Турсунзаде 30, 734025, Душанбе, Республика Таджикистан Тел.: (+992 37) 44 620 42 13, 935260533 raihon2009@mail.ru

THE ISSUE OF THE STATUS OF MUSLIM WOMEN IN THE RUSSIAN PRESS IN THE SECOND HALF OF THE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES

ABSTRACT

The article examines the portrayal of Muslim women in the Russian press during the second half of the 19th and early 20th centuries. The author explores how mass media influenced public opinion on the role and rights of women in Muslim society. The study analyzes the ways newspapers and magazines represented the social, cultural, and legal status of women. Particular attention is given to the transformation of public consciousness through media narratives and the promotion of a new model of female activity and participation.

Keywords: Mass media, Muslim women, press, public opinion, 19th century, 20th century, women's rights, journalism, analysis.

Sokhibnazarbekova Raihon Mamadaminbekovna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of National and International Journalism, Russian-Tajik (Slavic) University. Address: 30 M. Tursunzade Street, 734025, Dushanbe,

АВВАЛИН НЕРУГОҲҶОИ ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ ДАР САНГТЌДА

Кучарова Н.А.

**Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Баъди аз ҳам пош хӯрдани давлати Шуравӣ системаи энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо душвориҳои зиёд рӯ ба рӯ шуд. Мутахассисони зиёди аз дигар кишварҳои Иттифоқи Шуравӣ омада, ки дар сохтмони неругоҳҳои Варзоб, Сарбанд, Қайроққум, Шаршара, Марказӣ, Норак, Бойғозӣ фаъолият ва роҳбарӣ менамуданд, аз Тоҷикистон фирор карданд. Ҷанги шаҳрвандии таҳмилии мамлакат бошад, мутахассисони тоҷикро низ пароканда карда, боиси қатъ гардидани сохтмонҳои неругоҳҳо дар Тоҷикистон гардид.

Хушбахтона, ба мамлакатаи азизи мо Истиқлолият насиб гардид ва ҷомеаи давлати ҳуқуқбӯду демократии мо оҳиста-оҳиста он харобиҳоеро, ки дар ҷанги шаҳрвандӣ ба амал омада буданд, бартараф намуда, ҷумҳурӣ рӯ ба ободиву беҳбудӣ овард. Ҳамин тариқ, Сарвари муаззами мамлакат аз нахустин айёми Истиқлолияти давлатӣ дар қатори дигар масъалаҳои муҳимми давлатдорӣ истиқлолияти энергетии кишварро яке аз ҳадафҳои стратегияи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дод ва нахуст тавачҷуҳи мутахассисони соҳаи энергетикаи мамлакатро ба идомаи сохтмонҳои нотамоми неругоҳҳои барқи обӣ ҷалб намуд.

Сохтмони неругоҳи барқи обии “Сангтӯда-1” пеш аз Истиқлоли Тоҷикистон оғоз ёфта буд. Ҳанӯз 4-уми апрели соли 1980 бо фармони ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷамъияти саҳҳомии шакли кушодаи “Сангтӯда-1” ташкил ёфт ва ба корҳои ташкилӣ-ҳуҷҷатнигорӣ шуруъ кард. Дар хабари Агентии иттилоотии Тоҷик ТА 11 октябри соли 1983 бо номи “ГЭС-и ҳафтуми Вахш” чунин оварда шудааст: “Боз як стансия – ин дафъа стансияи ҳафтуми Сангтӯда ба силсилаи стансияҳои электрии обии Вахш дохил мешавад. Ба ин муносибат дар ин ҷо митинг барпо гардид, ки он ба гузоштани санги аввалини таҳкурсии ГЭС-и оянда бахшида шуд” [4, с. 2].

Дурнамои сохтмони ин неругоҳ, чи хеле ки аз мулоҳизаҳои кормандони вазорати ахбори омма бармеояд, басо гуногунпаҳлу ва умедворкунанда буд. Маълум мешавад, ки ин неругоҳ дар байни неругоҳҳои Бойғозӣ ва Сарбанд бунёд мешавад ва баробари ба хоҷагии халқ додани як миллион киловатт нури барқ барои обёрӣ кардани қариб бист ҳазор га заминҳои бекорхобидаи мамлакат шароит фароҳам меоварад. Лоихаи ин неругоҳро лоихакашони шуъбаи осеъмиёнагии Институти умумииттифоқии лоихакашии “Гидропроект”-и ба номи С. Я. Жук тайёр кардаанд, ки мувофиқи он ин неругоҳ заминҳои зиёдеро зерини об намонанд. Баъди ба итмом расидани сохтмони неругоҳи Бойғозӣ кор дар неругоҳи Сангтӯда оғоз гардид ва баҳори соли 1986 аввалин гурӯҳҳои роҳсозон, бинокорон ва сохтмончиён ба ин ҷо омада, бо азму иродаи қавӣ омодаи фаъолият шуданд. Нависанда ва рӯзноманигор Н. Ёдгорӣ дар мақолаи “Сангтӯда-1” – аз оғоз то имрӯз” ҳолати аз нуруҳои Бойғозӣ ба сохтмони Сангтӯда раҳти сафар бастанӣ сохтмончиёноро басо мароқовар баён намудааст: “Баъди меҳнати 20-сола, 4 ноябри соли 1986 туннели 14-километраи Данғара ба истифода дода шуд. Ҳафтае нагузашта бинокорон техникаву таҷҳизоти худро қатор намуда, хаймаҳои коргариро ба мошинҳо бор карда, равон шуданд ҷониби Сангтӯда. Дар мошини сарқофила чунин катиба сабт буд: “Туннели Данғараро сохтем, неругоҳи Сангтӯдаро низ месозем” [5, с. 3]. Мутаассифона, бар асари аз ҳам пош хӯрдани давлати Шуравӣ ва дар Тоҷикистон сар задани ҷанги

шаҳрвандӣ вазъи сиёсии кишвари моро ба душворӣ овард ва ин ҳолати ногувор боис шуд, ки сохтмончиёни хориҷӣ ва дохилӣ пароканда шаванд ва рафти сохтмони неругоҳи “Сангтӯда-1” қатъ гардад.

Бо барқароршавии Истиқлолияти Тоҷикистон ва ба сари қудрат омадани Сарвари муаззами миллат Эмомалӣ Раҳмон масъалаи сохтмони неругоҳҳо аз нав бардошта шуд ва ҳуди Президенти мамлакат сохтмони неругоҳи “Сангтӯда-1”-ро дар маркази диққат қарор дод. Дар ин вазъият соли 1996 Президенти кишвар ба сокинони мамлакат муроҷиат намуда, чунин мегӯянд: “Неругоҳи бакии Сангтӯдаро то соли 2000-ум ба истифода дода, барои истиқлолияти энергетикӣ мамлакат заминаи устувор мегузорем!” [3, с. 1].

Муроҷиатномаи Сарвари давлат ба ҳамаи сокинони кишвар ва ниҳодҳои ҳукумати ҳамовозии гарму ҷӯшон пайдо кард. Аз ҷумла, дар қарори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ба фонди сохтмони ГЭС-и Сангтӯда гузаронидани маблағе, ки барои пардохти хароҷоти вакилони халқи ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба ҷаъолияти вакилии онҳо дар соли 1996 пешбинӣ шудааст: “Ҷавобан ба Муроҷиатномаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи дастгирии умумихалқии сохтмони ГЭС-и Сангтӯда Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор мекунад:

Маблағе, ки ҷиҳати пардохти хароҷоти вакилони халқи Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба ҷаъолияти депутатӣ онҳо дар соли 1996 ҷудо карда мешавад, ба Фонди сохтмони ГЭС-и Сангтӯда гузаронида шавад.

Раиси Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон С. Раҷабов.

Ш. Душанбе, 2-юми феввали соли 1996.” [2, с. 42].

Бо ин ҳама кӯшишу ғайрат ва ҳамраҳии Ҳукумати Тоҷикистон ва аҳолии мамлакат масъалаи маблағ аз мушкilotи асосӣ боқӣ мондан гирифт. Рӯзноманигор А. Бердизода бо роҳбари сохтмони истгоҳи барқии обии Сангтӯда ва роҳи оҳани Қургонтеппа – Кӯлоб Б. Пираков мусоҳиба мекунад ва дар он масъалаи нарасидани маблағ баррасӣ мешавад. Мусоҳиб Б. Пираков ба саволи муҳбир “оид ба мушкilot, бурду бохт ва рафти корҳои сохтмонӣ маълумот медиҳад” чунин ҷавоб медиҳад: “Ҳама мардуми Тоҷикистон хитоби муҳтарам Э. Ш. Раҳмоновро хуш пазируфтанд. Аз рӯзҳои нахустини муроҷиат дар сохтмони Сангтӯда кор ҷӯш зад. Ҳар коре, ки аз ҷониби ҳукумати вилояти Хатлон зарур буд, амалӣ шуда истодааст. Вале мушкilotи асосӣ маблағ аст” [3, с. 2].

Ин аст ки Сарвари муаззами давлат роҳи харчи тезтар ба кор андохтани неругоҳи Сангтӯдаро ба мулоҳиза гирифта, аз хориҷи мамлакат дастрас кардани маблағи даркориро зарур шумурд. Моҳи октябри соли 2004 миёни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Федератсияи Россия Созишнома дар бораи бунёди сохтмони неругоҳи “Сангтӯда-1” ба имзо расид. Мувофиқи Созишнома Ҳукумати Федератсияи Россия ба ин неругоҳ 250 миллион долари амрикоӣ маблағ ҷудо кард, ки инро ширкати “РАО ЕЭС Россия” ба зимма гирифт.

15 апрели соли 2005 ба муносибати гузоштани хишти аввал дар неругоҳи “Сангтӯда-1” ҷамъомади тантанавӣ шуда гузашт. Дар ин рӯз меҳмонони зиёде аз Федератсияи Россия дар Сангтӯда қарор доштанд ва якҷоя ин воқеаи таърихиро истиқбол намуданд. Дар ин ҷамъомад сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон О. Оқилов ва сардори ширкати “РАО ЕЭС-и Россия”, раиси Шурои электроэнергетики ИДМ Анатолий Чубайс ба пойдевори неругоҳи “Сангтӯда-1” бетони аввалинро рехтанд ва ин корро баригадаи Тоҷ Қодиров ба анҷом расонид. 15 декабри соли 2006 дар вазъияти тантанавӣ пеши дарёи Вахш баста шуд.

20 январи соли 2008 аввалин агрегати неругоҳи “Сангтӯда-1” ба кор даромад. Дар ин ҷамъомади идона Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, муовини сарвазири Россия Сергей Наришкин иштирок намуда, тугмаи аввалро ҳуди Сарвари давлат пахш менамояд.

Ҳамин тавр, 1 июли соли 2008 агрегати дуюм, 5 ноябри ҳамон сол агрегати сеюм ва моҳи феввали соли 2009 агрегати чорум ба кор андохта шуданд. То имрӯз

неругоҳи барқи обии “Сангтӯда-1” бо маром қувваи барқи сабз истехсол карда истодааст.

Дар баробари сохтмони неругоҳи барқи обии “Сангтӯда-1” дар дарёи Вахш масъалаи сохтмони неругоҳи “Сангтӯда-2” ба миён омад. Мувофиқи иттилои М. Амиршоҳӣ, ибтидои моҳи январи соли 2005 дар Ҷумҳурии Ислומии Эрон бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Ислומии Эрон Сайид Муҳаммади Ҳотамӣ дар мавриди бунёи неругоҳи “Сангтӯда-2” шартнома ба имзо расид [1, с. 409]. Баъди ба имзо расидани шартномаи дучонибаи сатҳи олӣ мутахассисони ду мамлакат бо ҳам вохӯриҳо гузаронида, шарту шароитҳои сохтмони неругоҳи “Сангтӯда-2”-ро ба ҷо оварданд. Дар сафари кории мутахассисони Вазорати энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Эрон тамоми паҳлуҳои иқтисодӣ ва сармоягузорию ин муоҳида муҳокима шуда, амиқу дақиқ гардид.

11 июни соли 2005 шартномаи корӣ ба имзо расид, ки мувофиқи он миёни ду кишвар тезондани оғози сохтмон, фароҳам овардани имтиёзҳои молиявӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ гардид, ки ин ба беҳдошти вазъии иқтисодии Тоҷикистон мусоидат намуд.

20 феввали соли 2006 дар мавзеи Қазонгузари деҳоти Сангтӯдаи ноҳияи Данғара бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, вазири неруи Ҷумҳурии Ислומии Эрон Сайид Парвизи Фаттоҳ, вазири энергетика ва оби Ҷумҳурии Ислומии Афғонистон Алҳоҷ Муҳаммад Исмоилхон бахшида ба оғози бунёи неругоҳи барқи обии “Сангтӯда-2” митинги тантанавӣ баргузор шуд.

Дар ин ҷамъомади идона Сарвари давлат меҳмонон ва кулли мардуми шарифи кишварро ба ин муносибат табрик намуда, оид ба сахми неругоҳи барқи обии “Сангтӯда-2” дар ҳаёти ҷомеа ва минтақа суханронӣ намуданд: “Неругоҳи барқи обии “Сангтӯда-2” яке аз зинаҳои муҳим дар силсилаи неругоҳҳои дарёи Вахш мебошад, ки бунёду истифодабарии он ҳанӯз аз неругоҳи бузурги барқи Норақ ибтидо ёфта буд. Ва имрӯз бо саъю ҳиммати дӯстони арҷманди эронии мо хиштҳои нахустини пойдевори неругоҳи барқи “Сангтӯда-2” гузошта мешаванд.

Иқтидори ин неругоҳ мутобиқи лоиҳа 220 мегаватт буда, дар он ду агрегат, ки ҳар кадомаш 110 мегаватт иқтидор дорад, васл мегардад. Чунин иқтидор имкон медиҳад соле дар маҷмӯъ 930 миллион киловатт-соат неруи барқ истехсол кунем, ки ин барои ҳалли мушкилоти камчинии барқ дар мамлакат ва ҳатто минтақа мусоидат менамояд ва қисми дигараш ба Ҷумҳурии Ислומии Афғонистон интиқол дода мешавад” [6, с. 1].

Инчунин дар ин ҷамъомад вазири неруи Ҷумҳурии Ислומии Эрон ва вазири энергетика ва оби Ҷумҳурии Ислומии Афғонистон суханронӣ намуданд ва иқдоми наҷибу дурандешонаи Сарвари Тоҷикистонро дар соҳаи энергетика, роҳсозӣ ва ҳамкорӣ дорои аҳамияти бузурги минтақавӣ ва омили таҳкимбахши дӯстии таърихӣ халқҳои Тоҷикистон, Эрон ва Афғонистон маънидод карданд.

5 сентябри соли 2011 бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Ислומии Эрон доктор Маҳмуди Аҳмади Наҷод агрегати аввали неругоҳи “Сангтӯда-2” ба истифода дода шуд.

Моҳи сентябри соли 2014 навбати дуюми неругоҳи барқи обии “Сангтӯда-2” мавриди истифода қарор гирифт. Бояд қайд намуд, ки маросими кушодашавии ин навбати неругоҳ аз кушодашавии дигар неругоҳҳо тафовут дошт. Президенти Ҷумҳурии Ислומии Эрон Ҳасани Рухонӣ ба Тоҷикистон сафари расмӣ анҷом дод ва он ба рӯзҳои ҳамоиши давлатҳои аъзои Созмони ҳамкории Шанхай рост омад. Тугмаи агрегати неругоҳро сарони давлатҳои Тоҷикистону Эрон аз Қасри Миллати Тоҷикистон паҳш намуданд ва дар шабакаҳои телевизионӣ ин чорабинӣ ба таври мустақим ҳам аз мавзеи Сангтӯда ва ҳам аз Қасри Миллат намоиш дода шуд.

Ҳамин тариқ, бунёи неругоҳҳои «Сангтӯда-1» ва «Сангтӯда-2» чун аввалин неругоҳҳои даврони истиқлол ба замони душвори ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоии Ҷумҳурии

Тоҷикистон рост меояд. Маҳз бо талошҳои бевоситаи Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бунёди ин ду неруғоҳ давлатҳои Россия ва Эрон саҳмгузори карданд. Неруғоҳҳои «Сангтӯда-1» ва «Сангтӯда-2» дар нигоҳ доштани мутахассисони ҳирфаии соҳаи энергетика дар ҷумҳурии мо мусоидат намуда, барои сохтмони тақдирсозии неруғоҳи «Роғун» заминаи бозғатимод гузоштанд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Амиршоҳӣ М. Армоншикани ҳазарсола / М. Амиршоҳӣ – Душанбе: Бухоро, 2014. – 480с.
2. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. -- 1996. № 4. –С. 42.
3. Бердизода А. Сангтӯда бунёд мешавад, вале маблағ зарур аст // Ҷумҳурият. 1996. 10 август.
4. ГЭС-и ҳафтуми Вахш // Тоҷикистони Советӣ. 1983. 11 октябр.
5. Ёдгорӣ Н. «Сангтӯда-1»: Аз оғоз то имрӯз // Адабиёт ва санъат. – 2008. 13 март.
6. Тақвияти суннати бузурги дӯстиву бародарӣ // Ҷумҳурият. – 2006, 23 феврал.

АВВАЛИН НЕРУҒОҲҲОИ ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ ДАР САНГТӮДА АННАТАТСИЯ

Дурнамои соҳтмони неруғоҳҳои «Сангтӯда-1» ва «Сангтӯда-2», чи хеле ки аз мулоҳизаҳои кормандони васоити ахбори омма бармеояд, басо гуногунпахлу ва умедворкунанда буд. Маълум мешавад, ки ин неруғоҳҳо дар байни неруғоҳҳои Бойғозӣ ва Сарбанд бунёд мешаванд ва баробари ба хоҷагии халқ додани як миллион киловатт неруи барқ барои обёрӣ кардани қариб бист ҳазор га заминҳои бекорхобидаи мамлакат шароит фароҳам меоваранд.

Бунёди неруғоҳҳои «Сангтӯда-1» ва «Сангтӯда-2» чун аввалин неруғоҳҳои даврони истиқлол ба замони душвори ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон рост меояд. Маҳз бо талошҳои бевоситаи Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бунёди ин ду неруғоҳ давлатҳои Россия ва Эрон саҳмгузори карданд. Неруғоҳҳои «Сангтӯда-1» ва «Сангтӯда-2» дар нигоҳ доштани мутахассисони ҳирфаии соҳаи энергетика дар ҷумҳурии мо мусоидат намуда, барои сохтмони тақдирсозии неруғоҳи «Роғун» заминаи бозғатимод гузоштанд.

Калидвожаҳо: Сангтӯда-1, Сангтӯда-2, Тоҷикистон, Эрон, Россия, истиқлол, давлат, неруғоҳи барқи обӣ, сохтмон, энергетика, мутахассисон, ҳамкорӣ, бинокорон,

Маълумот дар бораи муаллиф: Кучарова Насиба Аламхоновна – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзади илмҳои филологӣ, докторанти кафедраи матбуоти факултети журналистика. Нишона: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, Рӯдакӣ 17, E-mail: kucharova_nasiba@mail.ru. Тел.: (+992)988-49-80-80.

ПЕРВЫЕ ЭЛЕКТРОСТАНЦИИ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ В САНГТУДЕ АННАТАЦИЯ

Перспективы развития ГЭС «Сангтуда-1» и «Сангтуда-2», как свидетельствуют комментарии работников СМИ, были весьма многообещающими и многообещающими. Предполагается, что эти электростанции будут построены между Бойкозской и Сарбандской ГЭС и, помимо обеспечения народного хозяйства

одним миллионом киловатт электроэнергии, создадут условия для орошения почти двадцати тысяч гектаров пустующих земель в стране.

Строительство Сангтудинских ГЭС-1 и Сангтудинских ГЭС-2, как первых электростанций эпохи независимости, совпало с трудным периодом в политической и общественной жизни Республики Таджикистан. Именно благодаря непосредственным усилиям великого Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона, страны Россия и Иран внесли свой вклад в строительство этих двух электростанций. ГЭС «Сангтуда-1» и «Сангтуда-2» способствовали сохранению кадров профессиональных энергетиков в нашей республике и заложили прочную основу для строительства судьбоносной Рогунской ГЭС

Ключевые слова: Сангтуда-1, Сангтуда-2, Таджикистан, Иран, Россия, независимость, государство, ГЭС, строительство, энергетика, специалисты, сотрудничество, строители,

Сведения об авторе: Кучарова Насиба Аламхоновна –Таджикский национальный университет, кандидат филологических наук, дактарант кафедры печати факультета журналистики. Адрес: 734025, Република Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки 17, E-mail: kucharova_nasiba@mail.ru. Тел.: (+992) 988-49-80-80.

THE FIRST POWER STATION OF THE INDEPENDENCE PERIOD IN SANGTUDA ANNATATION

The prospects for the development of the Sangtuda-1 and Sangtuda-2 hydroelectric power plants, as evidenced by the comments of media workers, were very promising and promising. It is assumed that these power plants will be built between the Boykoz and Sarband hydroelectric power plants and, in addition to providing the national economy with one million kilowatts of electricity, will create conditions for the irrigation of almost twenty thousandhectares of empty land in the country.

The construction of the Sangtuda-1 and Sangtuda-2 hydroelectric power plants, as the first power plants of the independence era, coincided with a difficult period in the political and social life of the Republic of Tajikistan. It was thanks to the direct efforts of the great Leader of the Nation, the respected Emomali Rahmon, that the countries of Russia and Iran contributed to the construction of these two power plants. The Sangtuda-1 and Sangtuda-2 HPPs contributed to the preservation of professional power engineers in our republic and laid a solid foundation for the construction of the fateful Rogun HPP

Keywords: Sangtuda-1, Sangtuda-2, Tajikistan, Iran, Russia, independence, state, HPP, construction, energy, specialists, cooperation, builders.

Information about the author: Kucharova Nasiba Alamhonovna –Tajik National University, Candidate of Philology, PHD, Department of Print, Faculty of Journalism. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Ave. 17, E-mail: kucharova_nasiba@mail.ru. Tel .: (+992) 988-49-80-80.

НАҚШИ ПУБЛИТСИСТИКА ДАР ЧЕҲРАНИГОРИИ ШАҲСИЯТИ СОҲТМОНЧИЁН (ДАР МИСОЛИ ПУБЛИТСИСТИКАИ БАҲТИЁР МУРТАЗО ВА ШЕРАЛӢ МӢСО)

**Шарипов С.И.
МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”**

(Тоҷикистон)

Раванди инъикоси бунёди иншооти роҳи оҳану мошингард, кандани нақб, аҳаммияти бунёди нерӯгоҳҳои обию барқӣ ва корхонаҳои истеҳсоли диққати адибону публитсистон, бахсус Нависандагони халқии Тоҷикистон Бахтиёр Муртазо ва Шералӣ Мӯсоро ҷалб намудааст. Профессор Н. Салихов менависад, ки ин адибону публитсистон «...ба сохтмонҳои азим рафта, ё бевосита дар бригадаҳои сохтмончиён меҳнат карда, доир ба корнамоиҳои бунёдкорони иншоотҳои замони нав» [23, с. 283] маводи ҷолиб эҷод намудаанд.

Маҷмӯаҳои «Қасидаи бародарӣ» ва «Чинор дар Солони» ҳосили сафарҳои мақсадноки адиб ва публитсист Б. Муртазо ба сохтмони азими аср, аз ҷумла БАМ буда, пурра ба мавзӯи сохтмон бахшида шудааст. Дар ин сохтмони умумииттифоқӣ намоёндагони тамоми халқҳои ҷумҳуриҳои шӯравӣ иштирок намуданд. Аз Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ҷавонони кавиירוдаву бонангу номус ғаёлона ва бо меҳнати софдилона дар бунёди ин иншооти аср ҳисса гузоштаанд. Б. Муртазо бо мақсади тасвири қаҳрамони ҷунин ҷавонон аз аввалинҳо шуда ба майдони меҳнат рафта, мақолаю репортаж ва очерку қиссаҳои ҳуҷҷатии арзишманд таълиф кардаанд. Хусусан ғаёлияту саргузашти роҳбари гурӯҳи бинокорони Тоҷикистон Раҳматулло Бобобеков (дар очерки «Қалиди ганҷи Сибир»), экскваторрон аз ноҳияи Фархор Николай Моисеев (дар очерки «Боли уқоб»), Лутфасайн Ғуломасайнов (дар очерки «Роҳи худро ҷустуҷӯ намо!»), ҷангалбури ҳисорӣ Азизулло Ҳабибов (дар очерки «Зинаҳои рӯзгор»), «Саидхон Абдуллоев (дар очерки «Қадами аввал») хеле диққатҷалбкунанда буда, бо маҳорати баланд эҷод шудаанд. Яке хусусияти очеркҳои публитсист он аст, ки қаҳрамонҳо аз минтақаҳои гуногун буда, дар замири онҳо меҳнатдӯстӣ мақоми шоиста дорад. «Б. Муртазо қаҳрамонони очеркҳои худро аз тамоми шахру навоҳии ҷумҳурӣ – Панҷакенту Айнӣ, Фарму Қӯрғонтеппа, Кӯлобу Фархор, Истаравшану Хучанд, Исфараю Мурғоб, Бешканду Конибодом ҷуставу пайдо намуда» [6, с. 170-171], дар қору амал ва симои онҳо беҳтарин ҳислату характерҳои инсониро ошқору ҷой кардааст. Ба қавле мавзӯҳои баррасишаванда ва қаҳрамонҳои очерки маҷмӯаи «Қасидаи бародарӣ» «...бозгӯкунандаи моҳияти ҳаёт аст, аз ҳислату рафтор, мақоми иҷтимоӣ шахрвандӣ, аз сатҳи маърифат, ҷаҳонфаҳмӣ, ҳудогоҳҳои инсон қисса мекунад» [22, с. 42] ва он бархӯрд ба рӯзгори инсониянд, ки аз масъалаҳои иҷтимоӣ буданашон дарак медиҳад.

Ҳангоми мутолиаи очерки «Қалиди ганҷи Сибир», ки қаҳрамони марказиаш сардори гурӯҳи бинокорони Тоҷикистон Р. Бобобеков мебошад, ҳонанда на танҳо аз раванди қори сохтмони шохроҳи Байкалу Амур, нақши ҷавонони тоҷик дар ин иншоот, балки аз ҳислату характер ва фардияти қаҳрамон ба ҳубӣ ошно мегардад. Очерки мазкур қаҳрамонҳои зиёд надорад ва барои муассиру мукамал намудани ғаёлияти қаҳрамон ҳамкорони ӯ Миралӣ ва Юра, ки амалиётҳои мухталифдоранд, ба намо меоянд. Ғаёлияти онҳо дар мавридҳои алоҳида барои қушодани дунёи ботинии қаҳрамони асосии очерк мусоидат кардаанд. Муаллиф зимни инъикоси масъала ҳалли як қатор мушкилотро ба маҳорат ва қордонии Р. Бобобеков тавъам медонад, ки ин ҳам ҷолиби диққат аст.

Очерки «Роҳи худро ҷустуҷӯ намо!», ки қаҳрамононаш Давлатбобои оҳангар, Л. Ғуломасайнов, падараш Ғ. Давлатов, ҷонишини сардори роҳи оҳан ва сохтмону васлгарии 266 А. С. Бурасов, муаллими забон ва адабиёти тоҷик А. Қурбонбеков, роҳсоз С. Азиммамадов мебошанд, зебою шавқангез тасвир шудааст. Муаллиф дар ин очерк як қатор мушкилоти иҷтимоии замони зиндагии худро ба таҳлил гирифта, барои ҳалли он қаҳрамонҳоро ба ҳаракат даровардааст.

Мундариҷаи маҷмӯаи «Чинор дар Солони»-ро шаш асар ташкил медиҳад, ки панҷтои он очерк аст. Очеркҳо аз ҷиҳати мавзӯ ва муҳтаво ба ҳам қаробатдоранд. Мавзӯи асосии тасвири муаллиф раванди қорҳои сохтмонӣ дар иншооти БАМ мебошад. Нигоранда дар ин очеркҳо қору пайқори нафаронеро мавриди тасвир қарор додааст, ки дар ин сохтмони бузурги аср ғаёлона ширкат варзида, баҳри

пешрафти иқтисодиёти кишвар хиссаи арзанда гузоштаанд. Ў дар шинохти қаҳрамонҳо ва тасвири меҳнати файзбори онҳо бисёр боандеша ва ботаҳаммул муносибат намуда, кӯшиш кардааст, ки тавассути роҳи усулҳои гуногун хислату характери қаҳрамононашро ошкор намояд, часпу талоши онҳоро баҳри бунёдкорихои кишвар нишон диҳад. Чунончи, худ нависанда ёдовар шудааст: «Дар ин сохтмонҳо бо он, ки меҳнати қаҳрамонона мекарданд, мулоқотҳо меоростам ва қору пайкори эшонро тасвир менамудам. Дар байни ҷангалистони анбӯҳи Сибирзамин бо ҷавонони диёрам вохӯрдам, дар хаймаҳои брезентии онҳо ҷой нӯшидам, суҳбатҳо, баҳсу талошҳо кардам ва дар фарҷоми ин репортажҳо, мақолаю очеркҳоям таҳти рубрикаи «Номаҳо аз Звёздний» дар саҳифаҳои «Комсомоли Тоҷикистон» дарҷ гардидаанд» [7, с. 151-152].

Б. Муртазо бо мақсади ҳама тарафа омӯхтани мавзӯ, пурра фаро гирифтани ҷазову макон, хислату рафтор, феълӣ аъво ва муносибати қаҳрамон ба мавзӯю макони ҷараёни қорзори сохтмон рафта, ҷеҳраҳоеро интиҳоб кардааст, ки воқеан ҳам амалашон, масъулиятшон, махсусан маҳорату малакаи қориашон барои тасвиру тавсиф арзанда буда, ибрати дигаронанд.

Қаҳрамонҳои очеркҳои «Гулҳани Ния» Руслан Урумов, дӯстонаш Таймуразу Ғиёс, сармуҳандиси роҳи оҳану васлгар ва бинокорӣ В. П. Куликов, роҳбари шуъбаи механиконидаи 143 Виктор В. Волков, «Дар он ҷое, ки рӯди бахт ҷорист» сардори гурӯҳи дуредгарон В. Матвеев, бинокор А. Салимов, қаҳрамонҳои очерки «Чинор дар Солони» В. Нурматов, падараш Раҷаб Шокировиҷ, саринжинери роҳи оҳан В. И. Галактионов, очерки «Мероси падар» А. Қаҳҳоров, дӯстон ва ҳамқоронаш В. Мелников, Ю. Погребной, сардори шуъбаи роҳи оҳан Сайфуллин, сардори гурӯҳи оҳану бетонрезӣ В. Баҳрушев аз ҷунин хислатҳо бархӯрдоранд.

Қаҳрамони асосии очерки «Гулҳани Ния» Руслан Урумов дар БАМ вазифаи роҳбари баҳши булдырчиёро ба дӯш дорад ва онро бо масъулияти баланд ва инсондӯстӣ иҷро менамояд. Симои ин қаҳрамон бо нишон додани лаҳзаҳои сафарҳои мақсаднок ба мавзӯи сохтмон, вохӯриву суҳбатҳои ӯ бо зертбегон, масъулияти баланди меҳнатдӯстӣ, феълӣ рафтори нақӣ, нияту мақсади пок ҷило ёфтааст. Мавриди зикр аст, ки ба сифати қаҳрамон интиҳоб шудани Р. Урумов тасодуфӣ набудааст. Муаллиф борҳо бо ӯ вохӯрда, аз қору фаъолиятш воқиф гардида, хислатҳои ботиниашро дарк намуда, баъдан ба ҳулоса омадааст. Дуруст аст, ки на ҳамеша суҳбати сарироҳӣ, мушоҳидаҳои лаҳзаина барои ошкор намудани симо, амалу рафтори қаҳрамон мусоидат менамоянд. Бисёр воқеаву саҳнаҳо тасодуфан ва ногаҳон ба вуқӯ мепаиванданд, ки бояд ба он баҳои воқеӣ диҳем. Инъикоси фаъолияти қаҳрамони азмаш қавӣ, воқеан ҳам арзанда ва барои ҷомеа манфиатовар ба ҳонанда таъсири бештаре дошта метавонад. Ин ҳадаф ҳамеша дар мадди назари очеркнавис Б. Муртазо қарор доштааст.

Мазмуну ғояи очерки «Чинор дар Солони»-ро фаъолияти Владимир Нурматов ва Раҷаб Шокиров оид ба муборизаву талошҳои ҳастагинопазири онҳо дар роҳи ободиву бунёдкорӣ, ҷасорату мардонагӣ ва мусоидат ба саодати рӯзгори инсонӣ ташкил медиҳад. Владимир бо розигии падар ба ин сохтмони зарбдор омада, рӯҳияву мароми бунёдкорӣ ва созандагии мардуми тоҷикро исбот мекунад.

Рӯҷӯи очерк басо ҷолиб аст. Тоҷикписароне, ки ба сохтмони БАМ мераванд, ҳамроҳи худ ниҳоли чинореро мегиранд. Ин ниҳол, ки дар яке аз мавзӯҳои сохтмон – деҳаи Солони шинонда мешавад, нишонае аз сохтмончиёни тоҷик мегардад. Ин амал, аз як тараф, аз азал ба ниҳолу боғ тавачҷуҳ доштани мардуми тоҷикро фаҳмонад, аз тарафи дигар, эҳтиром ба пирон, ки ҳамеша роҳнамо ва талқинкуандаи ин қору амали неки инсонӣ ҳастанд, нишон медиҳад.

Ба давраи дуҷоми инъикоси раванди қорҳои сохтмонӣ дар иншооти бузург китобҳои «Нуру нои Вахшрӯд» (2006) ва «Нақби Истиқлол» (2007 ва нашри дуҷо бо тавзеҳу такмил дар соли 2015)-ро метавон дохил қард. Дар маҷмӯаи аввал суҳан дар бораи фаъолияти роҳбари қулли Ҷамъияти саҳҳомии шакли қушодаи «Норакибозсоз» Нурулло Шулашов ва ҳамқорону ҳамқасбони ӯ дар роҳи саодати

банни башар меравад. Мавзӯи баҳси очерки мазкур роҳи шебу фарози фарзандони фарзонаи миллат, корнамоиву қаҳрамонӣ, ақлу хиради азаливу касбии онҳо мебошад.

Мундариҷаи маҷмӯаи мазкурро «Таърихи сохтмони нерӯгоҳ», «Шаҳри сулҳу ваҳдати одамон», «Ҳикмати рӯзгори падар», «Дар кӯйи мурод», «Аз ҳунаристон – ба сохтмон», «Нух сол бо Юрий Севенард», «Ҷавлонгоҳи ободонӣ ва самарабахшӣ», «Тухми меҳнат ҳар кӣ корад», «Масъули ду ҷабҳа», «Роҳ ба сӯйи рӯшноӣ», «Офарандагони офтоби заминӣ», «Ҳадиси дил», «Ҷароғаки сабзи фурузон», «Аз экскваторронӣ – то роҳбарӣ», «Бандаргоҳи ман ин ҷост», «Камбудӣ дар ҳоли фаровонӣ», «Падари Меҳрубон», «Машъаладори маърифат», «Маркази фарҳанги рус», «Бародари хурд»-и нуругоҳи Норақ», «Эстафетаи Норақ: «Пешомадҳои тараққиёт», «Нерӯгоҳи Норақ» ташкил медиҳад. Агар баъзе қисматҳои асар бевосита рӯзгори Н. Шулашовро фаро гирад, қисмати дигар ҷараёни қори сохтмонро дар НБО-и Норақ дар бар мегирад. Аз зикри лаҳзаи зиндагӣ ва ҷаъолияти қаҳрамони марказии ин очерк маълум мешавад, ки ӯ дар ин роҳ шахси тасодуфӣ набуда, дар баробари дорои қобилияти ҳосаи касбӣ, масъулиятшиносу ҳудӯгоҳ будан, инсонпарвар аст. Ӯ дар бунёди нерӯгоҳи барқи обии Норақ нақши назаррас дорад. Пеш аз ҳама ӯ ва ҳамкоронаш дарк намудаанд, ки бунёди чунин нерӯгоҳи азим ба ҷомеа аҳамияти бузург дорад, зеро тамоми қору ҷаъолият ба неруи барқ алоқаманд аст. «Аҳамияти нуругоҳи барқи обии Норақ барои тараққиёти иқтисодии Тоҷикистон воқеан ҳам бузург аст. Бо ёрии неруи барқи Вахшрӯд аввалин бор дар ИҶШС истеҳсоли алюминийи дар ваннаҳои пурқудрати электролизӣ ва дар қоргоҳҳои анодҳои сӯхта ба роҳ монда шуд» [20, с. 7]. Дар очерк тамоми марҳилаҳои қори сохтмон дар нерӯгоҳи барқии обии Норақ, ҳодисаву воқеаҳо, саҳми шахсиятҳо ва қору амали неку масъулиятшиносии онҳо дар назди халқу миллат тасвир шудааст.

Дар замони истиқлолияти давлатӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳоса Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар кишвар баҳри сохтмон ва бунёди роҳу пулҳои аҳамияти ҷумҳуриявӣ ва байналмилалидошта дар миқёси кишвар таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, дар ин самт нақшаву барномаҳои давлатӣ тарҳрезӣ гардид ва қорҳои бунёдқорӣ авҷ гирифт. Дар ин самт сохтмони аср – нақби Истиқлол аз муҳимтарини он ба ҳисоб меравад. Аз байни адибон Б. Муртазо аз аввалинҳо шуда, ба омӯзиши раванди қори сохтмони ин иншоот камари ҳиммат баст, борҳо ба нақб сафар кард, бо ҷараёни қорҳо шинос шуд, бо қормандон суҳбатҳо ороост ва тарҳи асари ояндашро мукамал сохт. Натиҷаҳои омӯзиш дар шакли китоб бо номи «Нақби Истиқлол» рӯи ҷоп омад, ки аз қорнамоиҳои мардони шуҷоатманду далер ва роҳқушоёну фотехони нақби Анзоб нақл мекунад. Воқеан, қушодани ин роҳ барои кишвар, ки баъд аз пошхурии Иттиҳоди Шӯравӣ ва сард шудани муносибати кишварҳои ҳамсоя барои раҳӣ аз бунбасти коммуникатсионӣ эҷод шуд, мисли обу ҳаво зарур буд. Президенти кишвар ҳангоми оғози сохтмони нақби мазкур гуфта буд: «Ба ноҳун бошад ҳам, бояд аз дили санги қор роҳро қушоем, то дарвозаи вилояти Суғд, ки дар байни Душанбею Хучанд қарор дорад, дар ҷаҳор фасли сол ба рӯйи мардум қушода бошад. Бигзор падару модарон ва бародарону ҳаҳарони мо аз азоби баста шудани роҳ дар давоми шаш моҳи барфрезии тармаҳо раҳӣ ёбанд. Бигзор дарвозаи Зарафшон ва роҳи мошингарди туннели Анзоб кӯпруки заррине гардад, ки чун давоми силсилаи шохроҳи абрешим қисмати шимоли мамлақатро бо пойтахти он бипайвандад. Бигзор рафтуои мардум аз шарофати роҳ ба ҷаҳор самти олам ва саросари Тоҷикистон осону бемонеа гардад» [2, с. 3]. Ҷояи очерқҳои Б. Муртазоро ҳам дар замони шӯравӣ ва ҳам замони муосир дастгирии ҳадафҳои стратегии ҳукумат ташкил медиҳад. Аз ин ҷиҳат онҳо ифодагари вазъи ҷомеа буда, ба бисёре аз масъалаҳо равшани мебахшанд.

Оид ба қиссаи ҳуҷҷагии «Нақби Истиқлол»-и Б. Муртазо дар матбуоти даврӣ тақризҳо, мақолаҳои илмӣ, мусоҳибаҳо ва китобҳои алоҳида интишор шуданд, ки дар муқаддима зикр қардем. «Нақби Истиқлол» аз ҳафт боб «Муҳориба бо Юз», «Меҳргони Зимарғ», «Уқоби кӯҳи дастомӯз намешавад», «Роҳ – фарҳанги диёр»,

«Нанги ватандорӣ», «Дасти дӯст» ва «Достони бародарӣ» иборат мебошад. Ҳар як боб бо ҳам пайвасти мантиқӣ дошта, ҷиҳатҳои муҳимтарини мавзӯи асарро ифода мекунад. Ба қавли М. Муродов, «Дар интиҳоби сарлавҳа муаллиф озодтар аст. Унвони бобҳои яку дуо се то андозае рамзӣ бошанд ҳам, ифодагари матлаб буда, ба ҷанбаи публитсистии асар тақвият мебахшанд» [9]. Муаллиф барои эҷоди ин асар ҷустуҷӯҳои зиёд намуда, бо мутахассисон оид ба аҳамияти ин сохтмон суҳбатҳо доштааст. Ҳар як ҳодиса ва сахнаҳо воқеӣ буда, дар тасвири онҳо аз унсурҳои бадеӣ низ истифода шудааст. «Рӯйдодҳо дар «Нақби Истиклол», – менависад муҳаққиқ Н. Салихов, – дар асоси факту рақамҳо ва падидаҳои воқеӣ ба вучуд омадаанд» [23, с. 282]. Меҳвари асосии ин асарро аҳамияти кушодани нақб, сохтмону бунёди пулҳо ташкил медиҳад. Ин ҳадафро нависанда аз забони қаҳрамони марказӣ Мафтун чунин баён мекунад: «Охир, роҳ бошад, кас ба дидори хешу пайвандон, дӯстон, ҳамқишлоқҳо, ҳамшахриён, ҳамватанон мерасад, ба онҳо наздиктар мешавад. Роҳ бошаду якдигарро зуд-зуд бубинанд, дӯстон дӯсттар мешаванду ошиқон ошиқтар» [2, с. 107]. Сахнаҳо, воқеаҳо, ки фарогири масъалаҳои иҷтимоианд, дар ин қиссаи ҳуҷҷатӣ зиёд ба назар мерасад. Бо ин гуна сахнаҳо ва тасвири он адиб хостааст, ки бояд одамони қавипайкар, сарватманд ва соҳибхирад ба дигарон ёрии амалӣ расонанд. Ҷанбаи дигари асари мазкур нишон додани қувваи бузурги дӯстӣ, муттаҳидӣ ва сулҳу ваҳдати комил мебошад, ки дар бобҳои «Роҳ – фарҳанги диёр», «Нанги ватандорӣ», «Дасти дӯст» ва «Достони бародарӣ» хеле муассир ба тасвир гирифта шудааст. «Бародарони ҳамнажоду ҳамкеш ва ҳамтаъриху ҳамфарҳангу бар мо хеш – эронӣён дар лаҳзаи ҳассостарини ин сохтмон дастони тавоноии худро дароз карда, воқиян ҳам мецоҳанд, ки истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамвора таҳким биёбад ва рӯзгори мардуми мо ободу фаровон бошад» [3, с. 224]. Маҳз ин неру боиси афзудани қорҳои бунёдкориву ободониҳо дар кишвар ва умуман сайёра гаштааст. Ба ифодаи Ш. Раҳмон «Бахтиёр Муртазо дар сохтмони Нақби Истиклол ба ҷуз нишон додани меҳнати душвори тоқатфарсо ба образҳо, ба шахсиятҳои ҷудогонаи таърихӣ, ба онҳое, ки халқу миллатро дӯст медоранд ва барояшон тайёр аст, ки ҷон фидо созанд, то ҷӣ андоза зодгоҳу Ватанро дӯст доштан, ба шаҳрвандон ҷоннисорона хидмат карданро тарбия менамояд» [24, с. 247].

Мундариҷаи асари публитсистии «Нурофарин»-ро «Вопасин умеди растагорӣ», «Рисолати беназири таърихӣ», «Оғози барномаи давлатсозӣ», «Садди сойи Оби Шӯр», «Оташи қалби инсон», «Роҳи «Нурафшон», «Оғози сохтмонро дӯстдорам», «Бригадаи аввалини нақбканон», «Пирӯзии муҳандиси тоҷик», «Зиёрати оромгоҳи Носири Хусрави Қубодиёнӣ», «Аллома Бобочон Ғафуров ва сарнавишти шогирди ӯ», «Восифи сарзамини барӯманд ва одамони сарбаланд», «Ҷавҳари ашъори устод Лоик», «Оҳан меҳандад», «Бағали дарё», «Хориҷиён аз тоҷик меомӯзанад», «Пайрав», «Ҳикмати нодир» ва «Шогирди бародар» ташкил медиҳад. Дар ин силсилаочеркҳо адиб ва публитсист Б. Муртазо аз воқеияти иҷтимоӣ ба таври муассир истифода кардааст, ки ин аз маҳорати баланди нигорандагӣ ва донишмандии қавоиди эҷод дарак медиҳад. Ба ақидаи А. Саъдуллоев, «Воқеият мактаби бузурги маърифати ҳастӣ, тағйир ва ангезаи шуур аст. Дар ҷараёни маърифати воқеият ҳусни тафохуми инсон бо олами аз ӯ берун ба амал меояд» [22, с. 5] ва ин омил дар шинохти ҳақиқати воқеӣ ва бадеӣ табодули афкорро ба вучуд меорад. Барои дарки ин ҷанбаи масъала ба баъзе очеркҳои адиб тавачҷуҳ намудан зарур аст.

Публитсистии воқеънигор дар қиссаи ҳуҷҷатии «Вопасин умеди растагорӣ» дар баробари сабабу омилҳои бавучуд омадани ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ, захмату талошҳои журналисти соҳибистеъдоди тоҷик, вакили мардумӣ, сармуҳаррири рӯзномаи «Садди мардум» Муродуллоҳ Шерализодаро ба қалам додааст, ки моҳияти онро пеш аз ҳама воқеияти замони муайяни таърихӣ ташкил медиҳад. Ҳангоме, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон чун дигар ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ Истиқлоли давлатии худро эълон намуд, бо даҳолати душманони дохиливу хориҷӣ дар кишварамон ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ ба вуқӯъ омад, ки он ҷони ҳазорон нафар

шаҳрвандони бегунохро аз байн бурд. Сокинони кишварамон, бахусус ҷавонони камоғох ба сангарҳо ҷудо шуда, ба муқобили ҳамдигар бадгӯиҳо намуда, ҳатто заҳмиву ба қатл мерасониданд. Аксарияти сиёсатмадорону таърихнигорон ва эҷодкорон кушта шудани Муродуллоҳ Шерализодаро оғози ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон медонанд. Чунончӣ дар ин қиссаи ҳучҷатӣ зикр мешавад: "... муассис ва сармуҳаррири нахустини "Садои мардум", фарзанди покҷавҳар ва садоқатманди халқу Ватан Муродуллоҳ Шерализода хангоми анҷоми вазифаи хидмати худ дар хавлии Шӯрои Олӣ ҷонашро фидо кард. Ин воқеи мудҳиш панҷуми майи соли ҳазору нӯхсаду ду ба вуқӯъ омада буд. Ҳамин санаро оғози ҷанги шаҳрвандии Тоҷикистони азиз ҳисобидаанд" [5, с. 6]. Дар қиссаи мазкур публитсист дар баробари ҷандин ҳодисаву зуҳуроти манфии замони ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ, инчунин раванди музокироти сулҳу ваҳдати сартосарӣ, талошҳои ҳастагинопазири фарзандони сарсупурдаи миллати тоҷик, бахусус Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро бо далелҳои муътамад баён намудааст. "Бо ҳидоятҳои хирадмандона ва дурандешии Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сардори давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон роҳи ниҳоят душвори ваҳдату ҳамдиҳӣ, бародарию ҳамбастагӣ қадам ба қадам паймуда шуд. Хусусан аз тарафи Шӯрои Олии ҷумҳурӣ 26 ноябри соли 1992 Рӯзи сулҳ ва ризоияти миллии халқи Тоҷикистон эълон гардид, ки ин воқеаи хеле хурсандибархши ҳаёти сиёсӣ ҷамъиятии кишвар мебошад" [5, с. 16]. Қиссаи ҳучҷатии "Вопасин умеди растагорӣ" фарогири рӯйдодҳои муҳими миллати тоҷик буда, дар тасвири онҳо публитсист воқеънигор Б. Муртазо маҳорати баланди эҷодӣ нишон додааст.

Дар очерки "Рисолати беназири таърихӣ" қорнамоиҳои Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар роҳи барқарор намудани сулҳу субботи сартосарӣ, баровардани кишвар аз бунбасти коммуникатсионӣ ва вусъати қорҳои созандагиву бунёдқорӣ бо маҳорати баланди эҷодӣ таҷассум ёфтааст. Публитсист асосан дар ин қиссаи ҳучҷатӣ хонандаро бо аҳаммияти бунёди нақби Анзоб, ки аз муҳимтарин иншооти замони соҳибистиклолӣ мебошад, шинос мекунад.

Б. Муртазо барои таъсирнокии суҳан ва қушодани моҳияти масъала дар баробари омӯзишу мушоҳида аз асноди воқеӣ дуруст ва бамаврид истифода намудааст, ки ин восита аз омилҳои ҷолибсозии мавод мебошанд. Тавре публитсист дар ин очерк қайд мекунад: "Сарвари давлат бо ғайрӣ ва ҷасорати ҳоси ҳудашон сохтмони нақби Анзобро ҳамагӣ ду сол баъди ба имзо расидани санади сулҳи тоҷикон шурӯъ карданд. Дар он айём ханӯз иқтисоди ҷумҳурӣ ҳоли заъфе дошт. Васоити техникаи аз замони Шӯравӣ мерос монда, ҷандон муқтадир набуд, нақбканон маошашонро мунтазам намегирифтанд. Вале онҳо ҳам аз самти шимол, ҳам аз самти ҷануби нақб Президенти ҷавони ҷасури мамлакатро дар паҳлуяшон дида, бо ҷӯшу ғайрати бесобиқа заҳмати зиёд мекашиданд, то Ватани азизамон обод бошад. Нақбканон бо дидани Сардори давлат ба ояндаи нек дилпур буданд" [5, с. 18]. Дарачаи тасвири воқеияти иҷтимоӣ аз сатҳи маърифат, завқу салиқа, усул ва таҳаюли публитсист вобастагии зиёд дорад, ки ба ин ҷиҳат Б. Муртазо эътибори ҳоса зоҳир кардааст.

Дар очерки "Оғози барномаи давлатдорӣ" публитсист Б. Муртазо хонандаро бо нақшаву барномаҳои созандаву бунёдқоронаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бавижа Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки асоси онро таъмини сулҳу ваҳдат, барқарор намудани харобаҳои ҷанг, ҳарчи тезтар барғардонидани гӯрезаҳо аз хориҷи кишвар ва дар ин ҷода беҳтар кардани сатҳи некуаҳволии зиндагии мардум мебошад, шинос менамояд, ки он заминаи воқеияти иҷтимоӣ ифода ёфтааст.

Як бахши дигари маҷмуаи "Нурофарин"-ро қушишу заҳмати шахсони қасбу қори гуногун, аз ҷумла Директори генералии Ҷамъияти саҳомии қушодаи "Неругоҳи барқи обии Роғун" Сафарзода Хайрулло Амралӣ, роҳбари қулли сохтмони неругоҳ

Савченков Николай Григоревич, бетонрез Намоз Куганов, директори техникии чамъият Махмадсаид Шамсуллохзода, сармуҳандиси лоиҳаи Неругоҳи Роғун Валентин Дмитриевич Новоженин, сармуҳандиси лоиҳаи кории Неругоҳи Роғун Руслан Шокиров, саргеолог Александр Василевич Коров, директори Маркази тадқиқи гидродинамикии Русия, академия Анатолий Игоревич Савич, сардори раёсати лоиҳавӣ Рустам Ҳусайнов, директори техникии ҚСНК “РоғунГЭССтрой” Мурод Саъдуллоев, сардори сарраёсати геологияи ҷумҳурӣ Азим Иброҳим, муовини Директори пажуҳишгоҳи зилзиласанҷӣ Пӯлод Ясунов, корманди гурӯҳи татбиқи лоиҳаҳои сохтмони иншооти гидроэнергетикӣ Илҳом Асоев, муҳандис Валерий Ростиславович Мигуренко, роҳбари “Спетсгидроэнергомонтаж” Лаврентий Иннокентевич Ким, директори “Тоҷикспетсгидроэлектромонтаж” Қурбонов Рустам Усмонович, мутахассиси ширкати “Нурафшон” Амрулло Халилов ва чанде дигарон мебошанд, ки дар очеркҳои “Садди сойи Оби Шӯр”, “Оташи қалби инсон”, “Роҳи “Нурафшон”, “Оғози сохтмонро дӯст дорам”, “Бригадаи аввалини нақбканон” ва “Пирӯзии муҳандиси тоҷик” бо ҳақиқатнигорӣ таҷассум ёфтааст. Публиксист Б. Муртазо дар тасвири фаъолияти қаҳрамонҳо, пеш аз ҳама, воқеияти иҷтимоиро ба эътибор гирифтааст. Образҳои мазкур воқеӣ буда, дар мақону замонӣ муайян фаъолият намудаанд. “Образи публиксистии бадеӣ, – менависад профессор Муродӣ М., – аз образи сирф бадеӣ аз ҷанд ҷиҳат фарқ мекунад. Аввалан, образи публиксистӣ дар муқоиса ба образи бадеӣ тамоман бофтаи ҳаёлии нигоранда набуда, он дар доираи вақт ва фазои муайян сохта мешавад. Баъдан, дар образи публиксистӣ мавқеи муаллиф фаҳмо ва муайян аст” [8, с. 191-192]. Чунин равиши тасвиргароӣ дар баробари таъмини воқеият, хонандаро бо санаду далелҳои муҳим шинос намуда, ӯро чун шахси фаъол ба таҳрик меорад.

Дар очеркҳои дигари маҷмуаи мазкур, аз ҷумла “Зиёрати оромгоҳи Носири Хусрави Кубодиёнӣ”, “Аллома Бобоҷон Ғафуров ва сарнавишти шогирди ӯ”, “Восифи сарзамини барӯманд ва одамони сарбаланд” ва “Ҷавҳари ашъори устод Лоик” хонанда бо ҷеҳраҳои маъруфи илму адаб ва эҷоди кишварамон шинос мешавад. Очеркҳои мазкур фарогири сахнаҳои ҷолибу муассир буда, хонандаро бо масъалаҳои гуногуни иҷтимоӣ шинос мекунад, ки онҳо аз ҷониби адиб ва публиксистии воқеънигор Б. Муртазо бо маҳорати баланд эҷод гаштаанд. Ба таъбири муҳаққиқ А. Саъдуллоев “Фаъолмандии иҷтимоии нависанда ба қаробати наздики ӯ бо ҳаёт, широкат дар ҳалли масъалаҳои рӯзгор, амиқ дарк карда тавонистани моҳияти рӯҳдодҳои тезгузар ва натиҷа гирифта тавониш аз печодагиҳои иҷтимоӣ сиёсӣ вобаста аст” [22, с. 41].

Ҳамчунин очеркҳои “Оҳан меҳандад”, “Бағали дарё”, “Хориҷиён аз тоҷик меомӯзанад”, “Пайрав”, “Ҳикмати нодир” ва “Шогирди бародар” низ дар пояи воқеияти иҷтимоӣ эҷод гардидаанд. Таҳлилу баррасии воқеияти иҷтимоӣ ва маҳорати тасвири он дар очеркҳои маҷмуаи “Нурофарин”-и Б. Муртазо моро ба ҳулосае овард, ки публиксист ба масъалаи мазкур бо диду ҷаҳонбинии фарроҳ тавонистааст, ки аз унсурҳои ҷолибсозии мавод мақсаднок истифода барад.

Яке аз маҷмуаи очеркҳои адиб ва публиксистии воқеънигор Шералӣ Мӯсо “Қадр ва ҷазо” унвон дошта, дар он рӯзгори ибратомӯзу фаъолияти инсонҳои касбу кори гуногун ва дорои ҳисоили ҳамида дар ҳамоҳангӣ бо масъалаҳои муҳталифи ҳаёти инъикосу баррасӣ шудааст. Дар маҷмуаи мазкур бисту чор очерк, аз ҷумла “Қатра ба баҳр рехт”, “Вахшро хоб мебинам”, “Ҷӯянда ёбанда бувад”, “Бо нек шинӣ”, “Қуввати дил”. “Қадр ва ҷазо”, “Нону намак”, “Умре дар роҳ”, “Матонати зан”, “Меҳнат шараф аст”, “Пирӯзӣ”, “Мукофот”, “Ташвишҳои ширин”, “Кӯҳнавард”, “Накши рӯи оҳан”, “Сабақи нахуст”, “То дил метапад”, “Пайраҳаҳои зиндагӣ”, “Роҳати ранҷ”, “Толеъат паст ё дӯстат?”, “Бозгашт”, “Марди неқфарҷом”, “Дилро ба дил роҳест” ва “Давр даври ҳалолкор” фароҳам омадааст, ки ҳар кадоме

бо ҳам пайванди мантикию мавзуй дошта, бо услубу шеваи хосси баён эҷод шудаанд ва мутолиаи амиқи онҳо ҷаҳони маънавии хонандаро ғанӣ мегардонанд.

Дар китоби “Қадр ва ҷазо”-и адиб ва публицисти воқеънигор Шералӣ Мӯсо қиссаву очеркҳое фароҳам омадаанд, ки дар маркази он симои инсонӣ меҳнатдӯст ва бунёдқору созанда меистад. Публицист қаҳрамонҳои очеркҳояшро дар раванди ҷаҳонӣ ва муносибат ба атрофиён бо маҳорати баланди эҷодӣ ба қалам додааст, ки хонанда зимни он натавонад аз ҳодисаву равандаҳои иҷтимоӣ ва ҷаҳонӣ зоҳирӣ, балки дунёи ботинӣ симоҳои гуногун ба ҳубӣ оғох мешавад. “Вижагии дигари публицистикаи Шералӣ Мӯсо ин аст, ки “бо вучуди саҳнасозиву суҳанофарӣҳои таҳаюлӣ, ниғоранда аз мавзӯи канораҷӯӣ намекунад. Асарҳои ӯ бештар маҳсули мушоҳидаҳои буда, новобаста аз қолаби жанрӣ, мавзӯи муайянро фаро мегиранд” [26, с. 16]. Аз тасвири андешаву лаҳзаҳои қорӣ қаҳрамонҳои осори публицистии Ш. Мӯсо ба ҳубӣ дарк кардан мумкин аст, ки онҳо ҳамчун инсонҳои нексиришт ва дорои ахлоқи ҳамида барои дигарон намунаи ибрат мебошанд. Ба таъбири профессор М. Муродӣ “Асарҳои Ш. Мӯсо бо вучуди аз аносири ҳунари бадеӣ бебаҳра набудан, саросар воқиятанд, вақту замони муайяни вуқӯи доранд, қаҳрамонӣ персонажҳо шахсиятҳои мушаххасанд, ки қору пайқорашон сохта нест. Дар ҷунин шакл пайдо кардани ниғоштаҳои муаллиф, аз як тараф, муносибати ҷиддӣ ӯ ба мавзӯҳои таъсир гузошта бошад, аз тарафи дигар, ҳамсафарӣ ва шӯҳидӣ бевоситаи ӯ дар ҷараёни воқеаҳо мусоидат намудааст” [10, с. 464].

Маҷмуаи мазкур бисту чор очеркӣ чехравӣ ва проблемавӣ Ш. Мӯсоро дар бар мегирад, ки ҳар кадоме бо мавзӯоти муҳим ва хусусияту тасвирҳои ҷолибу муассир буданашон диққати хонандаро бештар ба худ ҷалб мекунанд. Забони соддаву оммафаҳм, истифодаи панду ҳикмат, зарбулмасалу мақол ва дигар воситаҳои тасвир ба муассирии ниғоштаҳои муаллиф мусоидат намудаанд. Очеркӣ “Қатра ба баҳр рехт” аз ҷанд ҷаҳат диққати қору ба худ ҷалб намуд.

Қаҳрамони марказии очеркӣ мазкур Дранишников Леонид Борисевич мебошад, ки тақдирӣ ӯ бо миллати тоҷик ва Тоҷикистон пайванди ногустастанӣ дорад. ӯ солҳои зиёд дар қорҳои азими алюминии Тоҷикистон ҷаҳонӣ намуда, ба соқинони маҳаллӣ нозуқиҳои қасби металлургиро омӯзондааст.

Рӯҷуи очерк аз тасвири мушоҳибаи Дранишников Леонид Борисевич бо журналисте меравад, ки он барои қушодани дунёи ботинӣ қаҳрамон замина мегузорад. Леонид бо журналист бисёр кӯтоҳ мушоҳиба намуда, ба ҷойи қори худ бармегардад, аммо суҳбати дируза бо писараш ӯро мушаввашхотир менамуд. Ҳатти мавзӯи суҷаи очерк ҳам дар гуфтугӯи падару писар ва мувофиқ наомадани дунёву андешаҳои онҳо ифода меёбад. Агар ҷӣ Леонид бисёр меҳост, ки писараш ба мисли ӯ металлург шуда ҷаҳонӣ намояд, аммо писари ӯ ин қасбро намеҳост. Ҳамин боис шуду байни онҳо гуфтугӯе сар сад. Ҷуноне дар очерк меҳонем: « – Эъ, электролизчӣ ҳам қасб шуд?! – Лаб инч қард писараш. – Фақат бо мисрону бел қор меқунӣ. Падар, гӯё қор қазид бошадаш, қарида ҳест. Аммо дам қурӯ бурд. Баъди басанда шудани қару қазабаш, бо қасрату қайрат қурсид:

– Ту ҷӣ гуфтӣ, а, ту ҷӣ гуфтӣ?

Писар дам қурӯ бурд. Вале падар қанӯз ором намеғирӣфт: қағи пешониаш ҷастағӣ буд. Ниҳоят таъқид қард:

– Аввал андеша, баъд гуфтор. Қаромӯш нақун, ки ту аз пушти ин қасб нон меҳӯрӣ” [26, с. 5-6].

Ин гуфтугӯ ба рӯху равони Леонид ниҳоят саҳт таъсир гузошта буд. Аз ин рӯ, бо журналист ва қормандони сеҳ ҷандон майли суҳбат надошт. Леонид ба ҳулосе меояд, ки дар бисёр маврид волидон майлу ҳоҳиши қарзандро дар интиҳоби қасб сарфи назар меқунанд, ки ин ҳолат метавонад ба рушди ояндаи ӯ таъсири манфӣ расонад. Публицист Ш. Мӯсо муҳокимарониҳои ботинӣ қаҳрамонро дар ин маврид ба тасвир қирӣфта, менависад: “Сад дарег, ки сари вақт нафаҳмидам, – дар

дил мегуфт ҳоло ӯ. – Аз худам гузашт, аз худам!... Ақаллан як бор ба завод оварда тамошо надодам. Бо мисрону бел, мегӯяд-а? Дар кучо дидааст ҳамон мисрону белро?! Кас дар пояи кӯҳ истода ҳашамати онро дарк намекунад” [26, с. 7].

Ҳангоме, ки Леонид ба заводи алюминии Тоҷикистон ба кор омад, бисёриҳо мегуфтанд, ки аз се чор моҳ зиёд кор намекунад. Аммо бар хилофи ин ҳама, ӯ бо азми қавӣ, роҳнамоии дурусти коргарон, масъулиятшиносӣ ва меҳнати суботкорона тавонист, ки ба комёбиҳои зиёде ноил гардад. Публиксист ин чихатро дар очерк чунин тасвир мекунад: “Аммо Драшников ба ин гапу калочаҳо парво надошт. Вай ба худ мегуфт: “Ман танҳо нестам!” Рост. Ӯ танҳо набуд. Бо ӯ бригада буд, ки 28 нафар аъзо дошт. Бале, “аъзо”, вале “коллектив” не. Ҳамфикрӣ, аҳлӣ, тифоқӣ набуд. “Моҳӣ аз сар метосад” гуфта буд касе рӯзи маҷлис. Мазмунӣ ин мисол ба Леонид Борисевич маъқул афтод, яъне ҳама чӣ аз сарвар вобаста. Драшников бо тадбири кордонӣ дар муддати якуним моҳ, ба қавли сардори сех “аъзоёнашро ба даст гирифта тавонист”. Ба даст гирифтӣ ба кушоишу барорҳо ноил гашт. Худи ҳамон сол соҳиби унвони “Металлурги фаҳрии СССР” гардид...” [26, с. 16].

Мутолиаи амиқи ин очерк моро ба дунёи рангине, ки он аз меҳнату талошҳои созандагиву бунёдкории Леонид дарак медиҳад, шинос мекунад. Лаҳзаҳои аз ҳама муҳим ва муассире, ки моҳияти мавзӯ дар он комил ифода меёбад, ин аст: “– Леонид Борисович-ч-ч!

Ин нидо дар сех танин андохт ва риштаи ҳаёлотӣ ӯро барканд.

- Леонид Борисевич, шуморо писаратон интизор!
- Ин овоз ба гӯшаш тир барин расид. Ҳаросон тарафи овоз гашт.
- А? Дар кучо?
- Дар даромадгоҳ.

“Ачиб. Ягон ҳодиса рӯй дода бошад?”

Писараш назди лавҳаи эълонҳо истода чизе меҳонд. – Ин ҷо чӣ кор мекуни? – бо ҳаяҷон пурсид падар. – Шуморо интизорам, дада. Дар завод будам, ачиб... Маро бубахшед, беақлӣ кардам....

Гӯё ганҷе ёфта бошад, аз шодӣ сари падар ба осмон бирасид. Писарро ба оғуш кашид. Ба чашмонаш об давид.

Рӯзи дигар ҳангоме, ки сапеда дамиду олам ширполо шуд, падару писар аз хона бадар омаданд ва ба сели металлургҳо ҳамроҳ шуда ворида завод гаштанд” [26, с. 16-17].

Мо зимни мутолиа ва омӯзишу баррасии очерки “Қатра ба баҳр рехт” ба ҳулосае омадем, ки фарзанди Драшников Леонид дар охир тавсияву роҳнамоии падарро қабул намуда, ҳамчун мутахассис низ дар заводи алюминии Тоҷикистон фаъолиятро чун ҷавонони дигар идома медиҳад.

“Вахшро хоб мебинам” яке аз очеркҳои дигари ҷолиби диққат ва омӯзандаи ин маҷмуа буда, дар он чехраҳои меҳнатдӯсту кавиירוде, кордону масъулиятшинос ва бунёдкори созанда таҷассум ёфтаанд.

Қаҳрамони асосии очерки “Вахшро хоб мебинам” Александр Терешенко аз ҷумлаи бинокорон ва роҳбарони иншооти азими аср – Неругоҳи обию барқии Роғун буда, бо меҳнати софдилона, масъулияти баланд ва кордониву ҷаҳонбинияш соҳиби эҳтироми баланд мебошад. Роҳбарон ба кори ӯ таваҷҷуҳ доранд, зеро дар баробари мутахассиси хуб будан ҳар кори ба зиммаш гузоштаро саривақту босифат иҷро мекунад. Публиксист ҳам барои дақиқ намудани ин ҳолат қаҳрамонро дар муҳити кор ва муносибат бо атрофиён ба риштаи таҳлил мекашад, ки ин ба ҷолибиву муассирии очерк мусоидат намудааст. Чунончи дар очерк меҳонем: “ – Ҳой, Александр, беҳуда зӯр мезанӣ, – овоз баланд кард коргаре. – Пагоҳ рӯзи Худо ҳаст-ку. Александр ҷавоб надод. Вай зотан камгап. Барои ӯ аз гуфтан дида кардан осонтар, авлост.

Коргар пештар омаду Александрро ба сухан саргарм кардан хоста, дилсӯзона гуфт:

– Э, ин кори дунё аз ду сар ҳеҷ адо намешавад. Ба ҷонат раҳм кун. Охир ҳамин ҳам кор шуд! Бираву андаке роҳат кун. Кор гуфта боз роҳи хонаатро фаромӯш накунӣ.

Дар ҷавоб Александр табассум намуд. Аз сару рӯяш катраҳои арақ ҷӯяк кашида ба поён ҷорӣ буд” [26, с. 17-18].

Яке аз вижагиҳои дигари публицистикаи Ш. Мӯсо таҳлилу баррасии масъалаҳои иҷтимоӣ мебошад. Тасвиру таҳлил ва таҳқиқи қору пайкори қаҳрамон, ҳодисаву зухурот ва дар мачмуъ паҳлуҳои масъалаи инъикосшаванда дар очерк аз ҷузъиёти муҳим мебошад. Ба таъбири профессор М. Муродов “Очерк хусусияти тадқиқӣ дорад. Дар он ҳислати қаҳрамон, ҳолати воқеа ва хусусияти тазодҳо баррасӣ карда мешаванд. Муаллиф ба василаи тадқиқу ҳулосаҳо проблемаро ба миён мегузорад ва ҳаллашро тақозо мекунад. Бо роҳи тадқиқ предмети инъикос ҳаматарафа омӯхта шуда, муҳимияти масъалаи ба миёнгузошташуда ошкор мегардад ва сухани ғӯянда устуворӣ пайдо мекунад” [12, с. 191]. Дарвоқеъ, ҳар қадар лаҳзаҳои рӯзгору фаъолияти ибратомӯзи қаҳрамон ҷолибу муассир бошад, ҳамон андоза очерк ба шуури хонанда таъсир гузошта, ўро ба ҳаракат меорад.

Инсонро асосан ҳангоми меҳнат хуб мешиносанд зеро симои асосӣ, характер ва масъулият ҳунараш дар он зоҳир мегардад. Дар навиштаҳои адаби публицист Ш. Мӯсо мо бо ин омил рӯ ба рӯ мешавем, ки аз дурандешии нигоранда дарак медиҳад. Ба қавли Ҷонибек Ақобир “Хонандаи имрӯзро барои муҳокимаронии ботинӣ ва шинохтани рӯҳияи замон ва одамон омода кардан қарзи ҳар қаламкаш аст. Ба он гуна донишҳо, муҳокима, қазоват ва рӯҳияшиносие, ки хонандаи айёми нав дарнамонанд, сараву сақати дунёи муосир ва ҳапгирро бо шеваи фаҳмишҳои миллӣ дарбӣбад. Он гоҳ ў метавонад дар баробари тундбоду чархобҳои ноҳангому пуртахликаи замон барои ҳудаш ва халқу ватанаш муқовимат нишон бидиҳад” [6, с. 386]. Қаҳрамони асосии очерки мазкур Александр Терешенко низ ҳамчун инсонии меҳнатдӯст баҳри ободии диёр ва осон намудани мушкilotи мардум заҳмати суботкорона менамояд. Баъзан инсонҳои нотавонбин ва сустирода ба имтиҳонҳои ҳаёт тоб намеоранд. Агарчи ҳангоми сохтани кӯпрук, ки қисми асосии раванди сохтмони неругоҳи обию барқии Роғун бошад ҳам, баъзе муҳандисону шахрвандон бунёди ин иншоотро дар дарёи Вахш, ки шӯҳу беқарор аст, ғайриимкон медонанд. Аммо Александр хилофи андешаҳои муҳандисону бинокорон ба бунёди кӯпрук шуруъ мекунад. Ў медонад, ки дар гурӯҳи бинокорон ҷавонони ғаюру соҳибистеъдоде ҳастанд, ки метавонанд суботкорона меҳнат намуда, муваффақ гарданд. Дар очерк чунин лаҳзаҳо бо маҳорату эҳсоси баланд тасвир шудаанд. Чунончи: “ – Ба ман нигар. Ҳо-о, ана дарёи Вахшро мебинӣ? Ана ҳамон ҷо кӯпрук месозем. Аз болои дарё.

– Э, мон-е!... Шӯҳӣ ҳам ба эбаш. О, дар пеши ғзаби Вахш як сония ҳам тоб намеоварад, ҳас барин рӯфта мебарад.

– Рост мегӯед, – Савченков сар ба тасдиқи гуфтаи бригадир ҷунбонд.

– Ғзаби Вахш зӯр аст. – Сипас лаҳзае пешонӣ хорида ба як навъ оҳанги маҳрамона, бо овози паст гуфт: – Лекин дигар илоҷ ҳам нест. Бе ин кӯпрук сохтмони ГЭС як қадам пеш нахоҳад рафт. Он ибтидои корҳои бузург аст.

– Ин кори бефоида. О, чӣ қадар кӯпрукхоро рӯфта бурд ин Вахш.

– Ба инаш зӯраш намерасад. – Савченков ҳазломез табассум намуд. Сипас ғайри ихтиёр афзуд: – инро кӯпруки Терешенко мегӯянд!” [4, с. 21].

Тасвири дунёи ботинии қаҳрамон дар очерки мазкур зиёд ба назар мерасад. Адиб ва публицисти воқеънигор симои ботинии қаҳрамонро дар ҳамоҳангӣ бо ғояи давр ҳамоҳанг ба тасвиру баррасӣ мегарад. Ба таъбири профессор М. Муродов:

“Очерки портретӣ на танҳо ифодакунандаи симои зоҳирии қаҳрамон, балки ифшоғари олами ботинии он низ аст. Олами ботинии қаҳрамон бо роҳи тасвири ҷузъиёти мушаххас, тарзи амал, тафаккур, андеша, нутқ, муносибат ва амсоли ин намудор мегардад” [1, с. 193].

Очеркнавис барои тасвири фаъолияти меҳнатӣ ва рӯзгори ибратомӯзи қаҳрамон аз сарчашмаҳои гуногун маълумот ҷамъоварӣ ва истифода намудааст. Дар очерк хонанда гоҳе бо ҳаёти оилавӣ ва гоҳе бо меҳнати фидокоронаи қаҳрамон шинос мешавад. Гуфтугӯи қаҳрамони марказии очерк Александр Терешенко бо писараш Игор бисёр таъсирнок омадааст: “Игор ба лафзи ширину шакарин мепурсад, ки кай ман калон мешавам? “Мактабро, ки аъло тамои кардӣ”, - ҷавоб медиҳад падараш. “Ҷӯ-ху, то он вақт шумо Роғунро месозед. Ман чӣ месозам?”. Падар гӯё болу пар мебарорад, сари писарашро сила мекунад” [26, с. 34]. Ин лаҳзаи муассир дар очерк моро бо дунёи пурталотуми насли мебарад, ки онҳо бо донишу ҷаҳонбинии дошташон меҳроҳанд пайравӣ кору амали насли созандаи калонсол бошанд. Игор барин наврасон бо масъулияти хиради воли меҳроҳанд дар оянда, дар дигаргунии рӯзгори одамон бо меҳнати суботкорона сахм гузоранд.

Александр Терешенко дар баробари меҳнатдӯстӣ ҳамчун инсонӣ ташаббускору роҳбари ғамхор дар очерк тасвир шудааст. Сохтмони кӯпрӯке, ки ба ӯ ва гурӯҳи бинокоронаш вобаста карда буданд дар муҳлати муайяншуда бо сифати баланд сохта мешавад. Имтиҳоне буд барои бинокорон, ки аз он бо сари баланд мегузаранд. “Ниҳоят кӯпрӯк ботантана кушода шуд. Корвони мошинҳо гузаштанд. Фарёди шодӣна баланд буд. Баъзеҳо кӯдаквор рӯи кӯпрӯк хез карда медавиданд. Савченков Терешенкоро ба оғӯш кашида, як муддат ўро аз бағалаш раҳо намедод. Дар ҷашмони нилгуни ӯ ашк ҳалқа мезад. Сипас оҳи сабуке мекашид. Бо ҳамин гӯё тамоми ташвишу ранҷҳои кашидааш мебаромад” [26, с. 25]

Мутолиа ва дарки муҳтавои очерки мазкур хонандаро, пеш аз ҳама бо таърихи раванди сохтмони Неругоҳи обию барқии Роғун, ташаббусу меҳнатқаринии сохтмончиён, фаъолияти босамари мутахассисон, дӯстии халқҳои гуногуни Тоҷикистон, барои ватандӯстӣ, тарғиби меҳнатдӯстӣ, бунёдкориву созандагӣҳои Ватан, таҳкими ҳислатҳои ҳамидаи инсонӣ аҳаммияти калон дошта, барои насли даврони Истиқлол муҳим ва зарур аст.

Хулоса, мавзӯи сохтмон, тасвири қаҳрамоноҳои инсонҳои кору пайкор дар очеркҳои Б. Муртазо ва Ш. Мӯсо мавқеи муҳим дошта, тавассути ҳодисаву ҳислатҳои қаҳрамонон ҷасорату мардонагӣ, меҳнатқариниву шуҷоатмандӣ, одаму одамгарӣ, дӯстиву рафқат ва муттаҳидии инсонҳои гуногун намо меёбад. Бо ин усул муаллифон ғояи ободкорӣ, созандагӣ ва ваҳдати миллиро талқин намуда, ҳифзи арзишҳои миллиро зарур меҳисобад ва дар бедории ҳисси ватандӯстӣ, меҳнатқаринӣ, худшиносиву ҳудӯғҳои хонанда сахм мешавад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Бахтиёр, М. Ман ҷароғ афрӯхтаи / М. Бахтиёр. – Душанбе: Ирфон, 2005. – 160 с.
2. Бахтиёр, М. Нақби Истиқлол / М. Бахтиёр. – Душанбе: Адиб, 2007. – 294 с.
3. Бахтиёр, М. Нақби Истиқлол (Романи мустанади) / М. Бахтиёр. – Душанбе: Бухоро, 2015. – 320 с.
4. Бахтиёр, М. Ҷавпазак (Ҳикояҳо, қиссаҳо ва очеркҳо) / М. Бахтиёр. – Душанбе: Адиб, 2010. – 256 с.
5. Бахтиёр, М. Нуруфарин (Маҷмуаи асарҳои публицистӣ) / М. Бахтиёр. – Душанбе: Бухоро, 2022. – 258 с.

6. Қувват Д. Қубодиён (Таърихи мухтасар аз аҳди қадим то ба имрӯз) / Д. Қувват., Ф. Абдурашид., Қ. Сатторӣ. – Душанбе: Бухоро, 2014. – 220 с. – С. 168-172.
7. Муродов, М. Аз замон то замон (Нигоҳе ба публитсистикаи тоҷик) / М. Муродов. – Душанбе: Шӯҷоиён, 2010. – 248 с. – С. 149-158.
8. Муродов М. Асосҳои эҷодӣ журналистӣ (Китоби дарсӣ) / М. Муродов. – Душанбе: Ирфон, 2014. – 256 саҳ.
9. Муродов, М. Дурӯғи ҳақиқат / М. Муродов // Ҷомеа, 2009. – 29 январ, 11 феврал.
10. Муродӣ М. Публитсистикаи тоҷик (аз оғоз то имрӯз) / М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2022. – 573 саҳ.
11. Муродӣ М. Воқеияти замон ва публитсистикаи тоҷик / М. Муродӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2022. – 304 саҳ.
12. Муродов, М. Асосҳои эҷоди журналистӣ / М. Муродов. – Душанбе, 2014.
13. Муртазоев, Б. Қасидаи бародарӣ (Очеркҳо) / Б. Муртазоев. – Душанбе: Ирфон, 1975. – 112 с.
14. Муртазоев, Б. Ҷонбохтаи роҳатӣ (Қиссаи хуччатӣ) / Б. Муртазоев. – Душанбе: Ирфон, 1975. – 79 с.
15. Муртазоев, Б. Чинор дар Солони (Очеркҳо ва повест) / Б. Муртазоев. – Душанбе: Маориф, 1981. – 72 с.
16. Муртазоев, Б. Лимуи тоҷик / Б. Муртазоев. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 32 с.
17. Муртазоев, Б. Ҷӯи Навдиз / Б. Муртазоев. – Душанбе: Ирфон, 1984. – 243 с.
17. Муртазоев, Б. Эҳёи Бешканд (Очеркҳо) / Б. Муртазоев. – Душанбе: Маориф, 1986. – 96 с.
18. Муртазоев, Б. Чашмаи офтоб (Повест – репортажи мустанада аз сохтмони Бешканд) / Б. Муртазоев. – Душанбе: Адиб, 1987. – 208 с.
19. Муртазоев, Б. Донишомӯзи ҷаҳонафрӯз / Б. Муртазоев. – Душанбе: Шарқи озад, 1998. – 72 с.
20. Муртазоев, Б. Нуру нори Вахшрӯд / Б. Муртазоев., В. Фролов. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 232 с.
21. Мусулмониён Р. Назарияи адабиёт (китоби дарсӣ барои солҳои охири факултаҳои филологияи мактабҳои олӣ) / Р. Мусулмониён. – Душанбе: Маориф, 1990. – 334 саҳ.
22. Саъдуллоев А. Хосияти адабиёт (Бунёди пайванди калом ба деъ бо иҷтимоӣ) / А. Саъдуллоев. – Душанбе: Адиб, 2000. – 256 саҳ.
23. Салихов Н.Н. “Нақби Истиқлол” ва проблемаҳои замони муосир (Дар китоби “Чеҳраи Хатлон”. Мураттиб ва муҳаррир Маъмурзода Н.). – Душанбе: Русская литература, 2013. – 562 с. – С. 280-286.
24. Раҳмонов Ш. Нависандаи ҳақиқатнигор // Шералӣ Мӯсо дар пажӯҳишҳои илмиву оммавӣ / Мураттиб И. Юсуфӣ; муҳаррир М. Муродӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2023. – 480 саҳ. Саҳ. 247-254.
25. Шоҳзамон Р. Шаҳритуз – ҳавзаи таърихӣ, илмию адабӣ ва фарҳангӣ / Р. Шоҳзамон. – Душанбе: Бухоро, 2016. – 432 с. – С. 201-222.
26. Шералӣ Мӯсо Қадр ва ҷазо (Очеркҳо) / Мӯсо Шералӣ. – Душанбе: Ирфон, 1990. – 288 саҳ.
27. Шералӣ Мӯсо дар пажӯҳишҳои илмиву оммавӣ / Мураттиб И. Юсуфӣ; муҳаррир М. Муродӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2023. – 480 саҳ.
28. Шоев, М.Э. Хусусиятҳои жанрию мавзӯии очеркҳои Фазлиддин Муҳаммадиев: Рис.ном.илм.филол / М.Э. Шоев. – Душанбе, 2003.
29. Раҳмонов Ш. Нависандаи ҳақиқатнигор // Шералӣ Мӯсо дар пажӯҳишҳои илмиву оммавӣ / Мураттиб И. Юсуфӣ; муҳаррир М. Муродӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2023. – 480 саҳ. Саҳ. 247-254.
30. Ҷонибек Ақобир Қаламҳои кӯхистонӣ (қисса, ҳикоя, очерк ва мақолаҳо) / Ақобир Ҷонибек. – Душанбе: Адиб, 2012. – 400 саҳ.

**НАҚШИ ПУБЛИТСИСТИКА ДАР ЧЕХРАНИГОРИИ
ШАХСИЯТИ СОХТМОНЧИЁН (ДАР МИСОЛИ ПУБЛИТСИСТИКАИ
БАХТИЁР МУРТАЗО ВА ШЕРАЛИ МҶСО)
АННОТАТСИЯ**

Муаллиф дар мақолаи мазкур фаъолияти пурсамари сохтмончиёни иншооти асрро дар публитсистикаи тоҷик, дар мисоли публитсистикаи Нависандагони халқии Тоҷикистон Бахтиёр Муртазо ва Шерали Мӯсо дар замони Шӯравӣ ва Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст. Адиб ва публитсистиони воқеънигор очерку қиссаҳои ҳуҷҷатии зиёде таълиф намудаанд, ки дар онҳо воқеияти замон дар ҳамоҳангӣ бо фаъолияти бунёдкоронаи сохтмончиён инъикос ёфтааст. Қаҳрамонҳои публитсистиқонони мазкур шахсиятҳои меҳнатдӯст, бунёдкор ва созанда мебошанд, ки боиси омӯзишу пайравӣ мебошад. Муаллиф ба ҳулосае меояд, ки мутолиа ва дарки муҳтавои очерки мазкур хонандаро, пеш аз ҳама бо таърихи раванди сохтмони Неругоҳи обию барқии Роғун, ташаббусу меҳнатқаринии сохтмончиён, фаъолияти босамари мутахассисон, дӯстии халқҳои гуногуни Тоҷикистон, барои ватандӯстӣ, тарғиби меҳнатдӯстӣ, бунёдкориву созандагӣҳои Ватан, таҳкими ҳислатҳои ҳамидаи инсонӣ аҳаммияти калон дошта, барои насли даврони Истиқлол муҳим ва зарур аст.

Калидвожа. Публитсистика, публитсистика, адиб, очерк, қиссаи ҳуҷҷатӣ, инъикос, Бахтиёр Муртазо, Шерали Мӯсо, сохтмон, иншоот, чехранигорӣ, воқеънигор.

Маълумот дар бораи муаллиф: Шарипов Сангимурод Исмаилович номзоди илмҳои филология, дотсент, мудири кафедраи рӯзноманигории факултети филологияи тоҷики Муассисаи давлатии таълими “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”. **Суроға:** Тоҷикистон, 735140, ш. Бохтар, кӯч. Раҷаб Воҳидов, хонаи 78. Тел: (+992) 918-13-03-59 электронная почта: sangimurods1989@gmail.com

**РОЛЬ ПУБЛИЦИСТИКИ В ОТРАЖЕНИИ ЛИЧНОСТИ СТРОИТЕЛЕЙ (НА
ПРИМЕРЕ ПУБЛИКАЦИЙ БАХТИЕРА МУРТАЗО И ШЕРАЛИ МУСО)
АННОТАЦИЯ**

В данной статье автор проанализировал плодотворную деятельность строителей объектов века в таджикской прессе, на примере публикаций народных писателей Таджикистана Бахтиера Муртазо и Шерали Мусо в советское время и государственную независимость Республики Таджикистан.

Писатели и публицисты написали много историй и очерков, посвященные деятельности строителей. Герои этих публицистов являются трудолюбивыми, созидательными личностями, которых можно изучать и следовать за ними. Автор приходит к выводу, что чтение и понимание содержания данного эссе знакомит читателя, прежде всего, с историей строительства Роғунской ГЭС, инициативой и трудолюбием строителей, эффективной деятельностью специалистов, дружбой различных народов Таджикистана, имеет большое значение для патриотизма, пропаганды трудолюбия, созидания Родины, укрепления человеческих качеств, является важным и необходимым для поколения эпохи независимости.

Ключевые слова. Публицистика, публицист, писатель, очерк, документальная история, отражение, Бахтиёр Муртазо, Шерали Мусо, строительство.

Сведения об авторе: Шарипов Сангимурод Исмаилович, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой журналистики факультета

таджикской филологии Бохтарского госуниверситета им. Носира Хусрава. *Адрес:* Таджикистан, 735140, г. Бохтар, ул. Рачаб Вохидов, дом 78. Тел: (+992) 918-13-03-59, sangimurods@gmail.com

THE ROLE OF JOURNALISM IN PERSONALITY OF CONSTRUCTORS' PORTRAIT (IN THE EXAMPLE OF PUBLICITY OF BAKHTIYOR MURTAZA AND SHERALI MUSA)

In this article, the author analyzes and discusses the fertile activities of the builders of the century's structures in Tajik journalism, using the example of the journalism of the People's Writers of Tajikistan Bakhtiyor Murtazo and Sherali Musa during the Soviet era and the independence of the Republic of Tajikistan. Realist writers and publicists have written many essays and documentary stories that reflect the reality of the time in harmony with the creative activity of builders. The heroes of these publicists are hardworking, creative, and constructive personalities who are worthy of study and imitation. The author concludes that reading and understanding the content of this essay will familiarize the reader, first of all, with the history of the construction process of the Rogun Hydroelectric Power Plant, the initiative and hard work of the builders, the fertile activities of specialists, the friendship of the different peoples of Tajikistan, are of great importance for patriotism, the promotion of hard work, creativity and construction of the Motherland, and the strengthening of human qualities, and are important and necessary for the generation of the Independence era.

Keywords: Journalism, publicist, writer, essay, documentary, reflection, Bakhtiyor Murtazo, Sherali Muso, construction, facility, portrait, realist

Information about the author: Sharipov Sangimurod Ismatullovich, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Journalism Department, Faculty of Tajik Philology of Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav. Tel: (+992) 918-13-03-59, sangimurods@gmail.com

БАРРАСИИ МУШКИЛОТИ ЗАБОН ДАР НОМАҲОИ ПУБЛИТСИСТӢ

Шукруллоев Б.

**Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Мукотибаи публитсисти ва наشري онҳо дар Воситаҳои ахбори омма бозгӯйяндаи на танҳо фазои иттилоотист, балки рисолати таърихиеро дар худ тачассум менамояд. Мукотибаи ошкори аҳли эҷод нишон медиҳад, ки дар гузашта бо василаи мактуби кушод нависандагон, рӯзманигорон ва хонандагони ҳафтаномаву маҷалла дар мавриди мушкилоти рӯзмарра андешаояшонро бе хотирбинӣ баён мекарданд. Интишори номаҳои публитсисти аз он шаҳодат медиҳад, ки дар номаҳо мушкилоти иҷтимоии мардум аз қабилӣ мактабу маориф, нарху навои бозор, тарзу усули таҳияи барномаҳои телевизиониву радиой ва мӯҳтавои мақолаҳои ҳафтаномаҳо мавриди таҳлилу арзёбӣ қарор гирифтааст.

Нома ва номанигорӣ дар рушд ва инкишофи таърихи илму фарҳанги тоҷикон нақши босазо гузоштааст. Ба воситаи номаҳо мо аз рушд ва инкишофи илму маданият ва фарҳанги бойи тоҷикон, инчунин аз рӯзгори гузаштагони хеш огоҳ мешавем. Номаҳое, ки аз гузаштагони бузурги мо боқӣ мондаанд, аз ҷиҳати мазмуну мӯҳтаво, ҷаҳонбинӣ, ҳусни баён, одоби ахлоқ, илму таърих бой буда, имрӯз низ сармашки зиндагии ҳар яки мо мебошанд [1,36].

Дар иртибот ба вазъи мушкилоти забон ва проблемаҳои дар ин замина ҷой дошта байни нависандагони шинохтаи мо Садриддин Айний, Абдулқосим Лоҳутӣ, Ҷалол Иқромӣ, Сотим Улуғзода, Муҳаммадҷон Шақурӣ, Соҳиб Табаров, Пулод Толис, Аминҷон Шӯкӯҳӣ мукотибаи силсилави мавҷуданд.

Дар номаҳои публитсистӣ мушкилоти соҳа мавриди арзёбии аҳли эҷод қарор гирифта, бознашри номаҳо имкон фароҳам оварда, ки завқ, хушмандӣ ва пешниҳоди эҷодкорон омӯхта шавад.

Аз ҷумла вазъи забон ва мушкилоти тарҷумонҳо дар мукотибаҳои Садриддин Айний ва Абдулқосим Лоҳутӣ ҷойгоҳи хос дорад. Садриддин Айний дар яке аз номаҳои ба Лоҳутӣ аз ноогоҳии ҷавонони эҷодкор шиква намуда, арабидонии онҳоро нақӯш ва бо забони халқ эҷод карданро тавсия медиҳад. С. Айний менависад, ки “Рафиқи шафиқ, муҳтарам А. Лоҳутӣ.

Аз луғатҳои кӯҳна ҳар чизе, ки мурда буд ва ба забони мо даркор намешавад, партофтам, чизҳои даркориро гирифтам. Чизҳои даркорӣ ҳам ду қисманд: як қисми онҳо барои таҳрир ва мутолиаи адабиёти имрӯза ба кор мераванд ва қисми дигарашон барои мутолиа ва ғоида бурдан аз адабиёти классикӣ даркор мешаванд. Медонед, ки ба ин сабаб хеле луғатҳои арабӣ ва форсии қадим, ки дар адабиёти классикӣ ҳастанд, гирифта мешаванд ва манбаи дигари ман халқ аст. Ҳар кадом бобро ба забони халқ, ки то ҳол дар ягон луғат дида нашудааст, аммо дар миёни мардум зинда ва дар гуфтушунид аст, пур мекунам” [2,40].

Дар нигориши нома муаллиф ба сабки хосу сода така намуда, масъаларо мавриди таҳлил қарор медиҳад. Дар ин замина барои мардум омода кардани як луғати барои ҳама дастрасро муҳим мепиндорад. Аз ин нома бармеояд, ки Садриддин Айний ҳамеша кӯшиш намудааст, ки аҳли эҷод ба халқ наздик матн офаранд. Дар мубоҳисаҳои мукотибавӣ Садриддин Айний бо мохотабонаш ҳамеша бо далел баҳс намуда, эшонро барои фаҳмиши дуруст ташвиқ намудааст. Баъзан як калима боиси эҷоди номаи кушод гардида, муаллифи нома С. Айний тавачҷӯҳи мубоҳисонашро ба масъалаи асосӣ ҷалб намудааст. Дар номаи дигар Садриддин Айний менависад, ки

“Аз рӯйи гуфтаи Камол дар байни Шумо ва баъзе эронӣён дар болои калимаи “чангара” мубоҳиса рӯй додааст. Онҳо гӯё ба Шумо эътироз мекардаанд, ки калимаи мазкур сирф калимаи тоҷикӣ аст, ба забони форс-эрон ҳеҷ алоқа надорад. Фақир ингуна эътирози он касонро шунида таъҷҷуб кардам. Ҳарчанд дар “Шоҳнома” ва дигар ашъори шоирон ва устодони форсизабон диданам ин калимаро дар ёд нест, аммо бо далелҳои раднопазир исбот карда метавонам, ки ин калима моли ҳолиси умумии форсизабонон аст. [2,40].

Дар номаҳои публитсистии Садриддин Айний масъалаҳои бисёр муҳим мавриди таҳлилу арзёбӣ қарор гирифтаанд. Огоҳона навиштан, эътирози муадабона ва шеваи муносиби интишори мавқеъ бозӯяндаи равиши ҳоси номанигории Садриддин Айнист. Шинохти мушкилоти забон ва тавсияҳои омӯзанда дар матни номаҳои С. Айний ҷашмрасанд. Садриддин Айний аз таҳрири ноҷо ва муносибати ноодилона ба навиштаи эҷодкорон изҳори ташвиш менамояд. С. Айний бо хитоб ба Лоҳутӣ нигошта, ки “Дар як ҷойи мактубатон “кулф (ё куфл)” навиштаед. Ба ин муносибат чизе ба хотирам омад, ки ҳарчанд вақт танг бошад ҳам, менависам: “Достони Вахш”-и маро ба Миршакар барои таҳрири сиёсӣ додаанд. Вай дар қатори эътирозҳои сиёсии беасосаш, эътирози забонӣ ҳам кардааст ва ба ин далел овардааст, ки автор дар 72 саҳифа 124 эзоҳ додааст. Ва ҳол он ки ин эзоҳҳои ман бештарин дар бораи нешбанд, навбар, поёноб ва рағбанд барин калимаҳо буд, ки инҳоро деҳқонони бесавод медонанд, аммо ҷавонони “саводи сиёсинок” намедонанд. (Таҳрири забонӣ карда чанд мисраъро вайрон ҳам кардааст.) ” [2, 141].

Аз матни нома бармеояд, ки мукотибаи Садриддин Айний ва Абдулқосим Лоҳутӣ ҳоси ду нафар набуда, мушкилоти баррасишаванда ба ҳама эҷодкорон

пайванди ногуастани дорад. Ин тарзи навишти нома дар сабку услуби дигар мукотибаҳои публитсистии Сотим Улуғзода, Ҷалол Иқромӣ, Пайрав Сулаймонӣ, Раҳим Ҳошим низ мушоҳида намудан мумкин аст. Шакли услуби навишти нома аз ҷониби номанигорон вобаста ба сатҳи фаҳмишу фаросат ва дарки вазъи баррашиванда ба роҳ монда шудааст. Аз ин рӯ ҳангоми таҳлили номаҳо ба масъалаҳо таваҷҷуҳ намудан муҳим доништа мешавад. Айни ҳол сатҳи фаҳмиш ва дарки мавзӯ аз ҷониби номанигорон дар як сатҳ қарор надошта, баъзан робитаи онҳо бо хонанда эҳсос карда намешавад. Аз ин рӯ бояд завқу фаҳмиш ва услуби номанигории классикӣ дар матбуоти даврӣ “зинда” нигоҳ дошта шавад.

Дар номаҳои публитсистии Садриддин Айний ба эҷодкорони ҷавон тавсияву роҳнамоӣҳои ҷолиб дида мешаванд. Садриддин Айний дар номаи кушод ба Шанбезода Накҳат менависад, ки “Рафиқ Шанбезода Накҳат

Ман маҷбур шудам, ки дар баъзе ҷо баъзе мисраъҳои шуморо тамоман партофта, ба ҷойи он мисраи дигар нависам. Албатта ин барои он нест, ки як шеърӣ хубтар ба номи Шумо ҷоп шуда барояд, балки барои ин аст, ки ба шумо сармашқ шавад. Агар ман ин корро дар ҳузури Шумо мекардам ва сабабҳои тағйир додани баъзе калимаҳо ва табдили баъзе мисраъҳоро ба шумо забонӣ мегуфтам, ба шумо зиёдтар фоида меод. Аммо ин аз ҷиҳати дурии масофа муяссар нашуд” [3, 79].

Дар услуби баёни мукотибаҳои Садриддин Айний равиши хос эсос карда мешаванд. Аз як нигоҳ ин шакли мукотибаи содда барои дарки муҳотабон кӯмак намояд, аз ҷониби дигар барои ҳал намудани мушкилоти баррасишаванда ёрӣ мерасонад. Дар аксари номаҳои Садриддин Айний тарафдори он аст, ки эҷодкорони ҷавон аз “таҳрири саҳт” наҳаросанд. Зеро эҷодкорони тавонону доно ҳамеша дар ислоҳи матн ба шахсони соҳибтаҷриба тақия менамояд. Садриддин Айний дар ҷавоб ба номаи Шанбезода Накҳат бо хушхӯлӣ менависад, ки “ 1) Шеъратон аз аввалиҳо хеле хуб аст, аммо як қадар камбудии забонӣ дорад, ки дар ҳуди шеър қайд намудам. Агар қабул намоед, мувофиқи он нишондодҳо ислоҳ хоҳед кард. 2) Маҷмуаатонро ба таҳрири рафиқ Дехотӣ супурданатон бисёр муносиб аст. Дехотӣ аз дараҷае, ки дар зоҳир таҳмин карда мешавад, зиёдтар қувват дорад, хубии дигари Дехотӣ дар он аст, ки мисли Ҳамдӣ “ғулунгҳой” карда намеистад, ҳар камбудииро, ки бинад, рӯи рост мегуяд ва барои ислоҳаш маслиҳати амалӣ медиҳад.” [3, 249].

Робитаҳои мукотибавӣ аз нигоҳи дигар барои шинохти фазои эҷодкорон низ шароит фароҳам меорад. Аз нома бармеояд, ки Садриддин Айний аз сатҳи таҳрири “рафиқ Дехотӣ” қаноъатманд буда, матни баъзе эҷодкорони ҷавонро махсус ба А. Дехотӣ мефиристодааст.

“Иншо-мукотиба яке аз жанрҳои маълум ва маъмули насри онрӯзаи тоҷик буд. Лекин иншонависон бо ҷумла ё ибораҳои возеъ ба таври мухтасар ба баён кардани матлаб ва тасвир намудани ҳодиса кӯшиш накарда, балки баръакс бо ҷумлаҳои печ дар печ, саҷъ ва қофиядор ифода кардани одитарин мазмунҳоро ҳунари олии иншонависӣ мешумурданд. Расидан ба маънои ҷунин матнҳо, кушодани ин ҷумлаҳои бештар муаммоомез ба ҳар кас ба осонӣ муяссар намешуд. Барои ин мутолиаи зиёд, донишани забонҳои тоҷикӣ ва арабӣ, бо маҷозу истиора ифода карда тавонистани матлаб лозим буд” [5, 86].

Ёдрас шудан ба маврид аст, ки заминаи ҳар мукотиба ба сатҳи мушкилоти баррасишаванда иртибот дорад. Агар дар мукотибаҳои Ҷалол Иқромӣ ва Сотим Улуғзода матни осорашон мавриди таҳлилу арзёбӣ қарор гирад. Дар номаҳои публитсистии Садриддин Айний, Раҳим Ҳошим, Соҳиб Табаров, Пулод Толис, Аминҷон Шукӯҳӣ, Муҳаммадҷон Шакурӣ мавзӯҳои гуногун мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд. Садриддин Айний дар номаи дигар ба Раҳмадзода менависад, ки “Ман пештар қариб ба дараҷаи маъносӣ ва ноумедӣ расида будам ва дар дили худ мегуфтам, ки бо ин тарҷумонҳо на танҳо забони тарҷумаҳо вайрон мешавад, балки забони нависандагонӣ ҷавон ҳам вайрон хоҳад шуд.

Дар ҳақиқат ҳам, нависандагони ҷавон забони адабиёро аз матбуот меомӯзанд. Модоме, ки бештарин чизҳои ҷопии мо тарҷума аст, табиист, ки нависандагони ҷавони мо аз матбуот забонвайронкуниро меомӯхтанд. На танҳо нависандагони ҷавон, ҳатто ман нависандагони 10-11 солаи стоҷнокро медонам, ки дар асарҳои аргинолии худ ҷумларо вайрон мебаранд ва луғатҳоро хато кор мефармоянд. Вақте ман аз онҳо мепурсам, ки Шумо ин гуна ҷумлабандии вайронро ё луғати вайронро аз кӣ омӯхтед? Ва ҳол он ки модаратон, модаркалонотон ва модарарӯсотон ин гуна гап намезадан –ку? Онҳо ҷавоб медоданд:

“Мо мисли ин ҷумларо ё ин ки ин луғатро дар фалон тарҷума дидем ё ки дар матбуот хондем” [3, 249].

Дар воқеъ матни номаҳои публитсистӣ ифшоғари мушкилоти муҳити адабиву иҷтимоӣ ба ҳисоб мераванд. Аз ин дидгоҳ метавон гуфт, ки наشري номаҳои публитсистӣ дар матбуотӣ даврӣ баёнғари воқеияти муҳити эҷодии солҳои гуногун аст. Мазмунҳои матни номаҳои публитсистии эҷодкорон фароғири масъалаҳои шахсӣ, эҷодӣ ва кориянд. Таъкид намудан ба маврид аст, ки бояд равиши номанигорӣ классикӣ барои аҳли эҷод хос бошад.

Мутаассифона, имрӯз бо пайдо шудани роҳҳои муносиби мукотиба мукотибаи ошқори матбуотӣ ба ҷашм намерасад. Мубоҳисаи аҳли эҷод дар номаҳои публитсистии матбуотӣ метавонад барои шинохти арзишҳои адабиву эҷодӣ замина гузорад. Аз ҷониби дигар фазои ҳолии ин мубоҳисаҳо боиси он мегардад, ки мушкилоти соҳа ба таври бояду шояд баррасӣ нагардад. Ҳақ ба ҷониби муҳаққиқ Мисбӯҳиддини Нарзиқул аст, ки навишта: “... имрӯзҳо ба воситаи номаҳои боқимонда аз рӯзгорони куҳан номҳои садҳо нависандагонро мешиносем, ки соҳиби хату қалам будаву аз худ чизе ба ёдгир монда ва ба ин восита сабаби бақои исмашон гардидаанд” [4, 3].

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Мавлонзода, Ш. Вижағҳои услубии ҳусни оғоз ва анҷоми номаҳои устод Айнӣ [Матн]/ Ш. Мавлонзода//Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши филология. – №8. – 2020. – С.36-39.

2. Мукотибаи Садриддин Айнӣ ва Абдулқосим Лоҳутӣ.[Матн]Х. Отахонова. – Душанбе: Дониш, 2022, 168 с.

3. Садриддин Айнӣ. Мактубҳо. [Матн]/ Таҳия, таҳрир, тасҳеҳ ва тавзеҳоти Анзурати Малиқзод ва Гулбаҳор Усмонова.–Душанбе: “Дониш”, 2024. – 720 с.

4. Нарзиқул, М. Нома ва номанигорӣ. [Матн]/М. Нарзиқул. – Душанбе: Сино, 2013. – 278 с.

5. Радий Фиш, Раҳим Ҳошим. – Бо амри вичдон [Матн]/Ф. Радий, Ҳ. Раҳим. – Душанбе: Ирфон, 1979. – 288 с

БАРРАСИИ МУШКИЛОТИ ЗАБОН ДАР НОМАҲОИ ПУБЛИТСИСТӢ АНОТАТСИЯ

Номаҳои публитсистӣ дар баррасии мушкилоти забон нақши муассир доранд. Дар ин номаҳо дар бораи шакли услуби навишт, тарзи баён ва баррасиҳои эҷодкорона маълумот дода мешаванд. Номаҳои публитсистии нависандагони шинохта Садриддин Айнӣ, Ҷалол Иқромӣ, Сотим Улуғзода, Раҳим Ҳошим, Соҳиб Табаров, Пулод Толис ва дигарон аз он шаҳодат медиҳад, ки дар матни номаҳо мавзӯи шинохти асолати миллӣ, алаҳхусус ҳизф ва риояи нигориши суннатӣ мавзӯи

аслии баррасиҳо будааст. Пешниҳоди нависандагони шинохта дар мавриди баратаф кардани мушкилоти забон аз ҷониби аҳли эҷод омӯзанда мебошад.

Калидвожа: Номаи публицистӣ, мубоҳиса, муҳити адабиву иҷтимоӣ, мактуби кушод, номаҳо, мукотиба, муҳаққиқ, услуби баён, дидгоҳ, мукотибаи ошкор, матн, номанигории классикӣ, воқеият.

Маълумот дар бораи муаллиф: Шукруллоев Бехрӯз Кароматуллоевич, дотсенти кафедраи матбуоти Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Эмел: Shukrulloev1981@mail.ru

ОБЗОР ЯЗЫКОВЫХ ПРОБЛЕМ В ЖУРНАЛИСТСКИХ ПИСЬМАХ АННОТАЦИЯ

Публицистические письма играют важную роль в решении языковых проблем. Эти письма содержат информацию о форме и стиле письма, манере выражения и творческих размышлениях. Публицистические письма известных писателей таких как Садриддин Айни, Джалол Икрами, Сотим Улугзода, Рахим Хошим, Сахиб Табаров, Пулод Толис и других свидетельствуют о том, что в текстах писем основной темой обсуждения было признание национальной идентичности, в частности сохранение и соблюдение традиционных взглядов. Так же известные писатели считали, что преодоления языковых проблем со стороны творческих людей является обучающим.

Ключевые слова: Журналистское письмо, дискуссия, литературно-социальная среда, открытое письмо, письма, переписка, исследователь, стиль высказывания, точка зрения, открытая переписка, текст, классическая нон-фикшн, реальность.

Сведения об авторе. Шукруллоев Бехруз Кароматуллоевич, доцент кафедры прессы Национального университета Таджикистана. Электронная почта: Shukrulloev1981@mail.ru

REVIEW OF LANGUAGE ISSUES IN JOURNALISTIC LETTERS ANNOTATION

The Publicistic letters play an important role in solving language issues. These letters contain information about the form and style of writing, manner of expression and creative reflections. Publicistic letters of famous writers such as Sadridдин Ayni, Jalol Ikrami, Sotim Ulughzoda, Rahim Khoshim, Sahib Tabarov, Pulod Tolis and others indicate that the main topic of discussion in the texts of the letters was the recognition of national identity, in particular the preservation and observance of traditional views. Also, famous writers believed that overcoming language problems by creative people is educational.

Key words: Journalistic writing, discussion, literary and social environment, open letter, letters, correspondence, researcher, style of expression, point of view, open correspondence, text, classical non-fiction, reality.

Information about the author. Shukrulloev Behruz Karomatulloevich, Associate Professor of the Department of Journalism, Tajik National University. Email: Shukrulloev1981@mail.ru

НАЗАРЕ БА ФАЪОЛИЯТИ ЖУРНАЛИСТӢ ВА АДАБИИ БОЛТА ОРТИҚОВ

Муродов А.А.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Солҳои 60-80-уми садаи бист дар таърихи таҳаввули насри бадеии адабиёти бачагонаи тоҷик даврони пурбор ва мусоиде маҳсуб мегардад. Дар ин даврон ба туфайли эҷодиёти адибоне чун П.Толис, А. Баҳорӣ, А. Шукӯҳӣ, Д. Рачабӣ ва амсоли онҳо жанрҳои ҳикоя ва қисса дар адабиёти бачагонаи тоҷик мақоми устувор пайдо карда, ба жанрҳои маҳбуи наврасон табдил меёбанд.

Яке аз нависандагони тавонои тоҷик, ки дар таҳаввули жанрҳои ҳикоя ва қиссаи ин даврон саҳми назаррас дошта, таърихи таҳаввули ин жанрҳоро дар адабиёти бачагонаи тоҷик бе эҷодиёти ӯ тасаввур кардан маҳол аст, Болта Ортиқов мебошад.

Чунонки аз шарҳи ҳоли бо дасти худаш навиштаи Б. Ортиқов, ки дар бастаи ҳуҷҷатҳои шахсии ӯ дар шуъбаи кадрҳои Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон маҳфуз аст, маълум мегардад, нависанда панҷуми майи соли 1924 дар деҳаи Боғимайдони шаҳри Самарқанд дар хонаводаи марди мӯзадӯз ба дунё омадааст. Падараш Қосимов Ортиқ то Инқилоби Октябр чоряккорӣ мекардааст ва баъди инқилоб бо касби мӯзадӯзӣ шугл меварзидааст. Соли 1932 падари Болта Ортиқов вафот мекунад ва вай дар тарбияи модараш Назарова Марям, ки дар колхоз ба номи Калинин ноҳияи Самарқанд кор мекард, мактаби ҳафтсола ва сипас соли 1942 мактаби миёнаро хатм менамояд. То соли 1950 дар колхоз дар вазифаҳои гуногун кор мекунад.

Соли 1950 шавку рағбати беандоза ба фанни адабиёт Б. Ортиқовро ба факултети филологияи Донишқадаи омӯзгорӣ Самарқанд меорад ва соли 1952 баъди бо муваффақият анҷом додани таҳсил ба мактаби ҳафтсолаи ба номи Чайковский ноҳияи Орчоникидзеободи Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳоло шаҳри Ваҳдат) ба ҳайси омӯзгори забон ва адабиёти тоҷик ба кор фиристода мешавад. Маҳз дар ҳамин мактаб қобилияти нависандагии Б. Ортиқов ошкор гардида, нахустин навиштаҳояш дар рӯзномаи деворӣ мактаб ва сипас дар саҳифаҳои матбуоти ҷумҳурӣ ба таъъ расиданд. Собиқ мудири қисми илмӣ мактаби ҳаштсолаи ба номи Чайковский ноҳияи Орчоникидзеобод Табар Абдурахмонов даврони омӯзгорӣ Б. Ортиқовро дар мактаби мазкур ба ёд оварда, мегӯяд:

“... Болта Ортиқода соли 1952, баъди мактаби омӯзгориро дар Самарқанд хатм кардан, барои кор рост ба мактаби мо омад. Ҷавони орому хушфеъл буд. Аз рӯзҳои аввали омаданааш ба корҳои ҷамъиятӣ ёрӣ медод. Рӯзномаҳои деворӣ мактабамон хубтар шудан гирифт. Сонӣ фаҳмидам, ки хурд-хурд хабарҳо менавиштааст. Лекин барои ман хурсандиовараш ҳикоянависи ӯ буд. Вақте ки аввалин ҳикояаш бо номи “Сӯхтор” дар рӯзномаи “Пионери Тоҷикистон” чоп шуд, аз Болта Ортиқода бештар ман хурсанд шудам.

– Аз мактаби мо ҳам нависанда мебаромадааст, - гуфта шодӣ мекардам.

Агар хато накунам, ин соли 1953 буд. “Ана дидӣ, мактаби мо чи хел бахосият аст”, - мегуфтам ба муаллими самарқандӣ. Боз ҳикояҳои дигар навишт, ки саҳифаҳои маҷаллаи “Машғал” ва “Пионери Тоҷикистон”-ро зеб медоданд. Даре нагузашта ёро ба маҷаллаи “Машғал” ба кор даъват карданд. Мо ифтихор доштем, ки вай дар мактаби мо нависанда шуд ва аз ҳамин ҷо рӯ ба пойтахт парвоз кард” [7, 113].

Моҳи октябри соли 1954 Б. Ортиқов барои кор ба ҳайси мудири шуъбаи мактубҳо дар маҷаллаи “Пионер” (минбаъд “Машғал” ва “Истиқбол” - А.М.) ба шаҳри Сталинобод даъват карда шуд ва дар он ҷо то моҳи майи соли 1955 фаъолият намуд. Пас аз он бо сабаби беморӣ қариб як сол аз фаъолият бозмонд ва аз 5-уми октябри соли 1956 боз ба кори омӯзгорӣ ба мактаби собиқӣ ба номи Чайковский ноҳияи Орчоникидзеобод рафт.

Аз моҳи апрели соли 1958 Б. Ортиқов боз ба кори матбуот баргашт ва то соли 1963 ба ҳайси муҳбири махсуси ҳафтавори “Маориф ва маданият” ба фаъолият пардохт. Ин солҳоро метавон даврони пурбор ва пурҷӯшу хурӯши зиндагӣ ва фаъолияти эҷодии Б. Ортиқов маҳсуб донист. Теъдод аз муҳимтарин ҳикояву қиссаҳои ӯ дар ҳамин оғоз навишта шудаанд. 16-17 декабри соли 1959 дар Душанбе курс - конференсияи адибони ҷавон баргузор гардид ва дар баҳши наср, очерк ва

публистистикаи он нахустин қиссаи Б. Ортиқов бо номи “Таътил” мавриди муҳокима қарор гирифт. Қиссаи мазкур аз тарафи устои насри муосири тоҷик С. Улуғзода баҳои баланд гирифт. Худи ҳамон сол қиссаи “Таътил” дар шакли китоби алоҳида низ ба таъб расид ва аз тарафи аҳли адаб ва хонандагон хуш пазируфта шуд. Мухаррирони қиссаи “Таътил” П. Толис ва Ф. Муҳаммадиев онро чун асари беҳтарини Б.Ортиқов ва яке аз асарҳои хуби адабиёти бачагонаи тоҷик донистанд. Аз ҷумла, П.Толис соли 1960 дар бораи “Таътил” чунин навишта буд: “Дар бадали ин ҳафт сол (1953-1960 – А.М.) рафиқ Болта Ортиқов барои хонандагони ҷавон хеле очерку ҳикоя ва ду повест навиштааст, ки аз байни онҳо повести “Таътил”-ро алоҳида қайд кардан лозим аст. Повести мазкур чи аз ҷиҳати ғоя ва чи аз ҷиҳати санъат дар эҷодиёти рафиқ Болта Ортиқов як қадами калоне ба пеш мебошад. Дар ин асар нависандаи ҷавон муваффақ шудааст, ки сюжетро завқовар сохта, характери қаҳрамонро (алалхусус қаҳрамонони хурдсолро) фардӣ кунонад, аз дидактикаи зикунанда тамоман даст кашидааст” [10, 6].

Дар бораи “Таътил” Ф. Муҳаммадиев низ чунин баҳо додааст: “Хубтарин асари эҷодкардаи Болта Ортиқов “Таътил” аст. Нависанда дар ин повест дар асоси материалҳои нав, мушоҳидаҳои тоза, бо забони фасеҳу равшан чунин фикрро бори дигар талқин мекунад, ки иштироки бачаҳо дар меҳнати ҷамъиятӣ яке аз самарабахштарин роҳҳои тарбия ва тақомул ёфтани онҳост” [10, 6-7].

Ҳодисаи муҳимми дигаре, ки соли 1960 дар ҳаёти Б. Ортиқов рӯй дод, ба узвияти Иттифоқи нависандагон қабул шудани ӯ буд. 30-юми августи соли 1960 бо қарори №6-и ҷаласаи васеи Президиуми Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон Б. Ортиқов ба узвияти ин даргоҳи муътабари эҷодкорон қабул карда шуд. Барои ба узвияти Иттифоқи нависандагон қабул шудани Б. Ортиқов се нафар адиби маъруфи тоҷик - Б. Раҳимзода, Ф. Муҳаммадиев ва П. Толис тавсияномаҳо навишта, ӯро чун адиби ҷавони боистеъдод ва ояндадор муаррифӣ карданд.

Маслиҳатҳои судманд ва орзуҳои неки устодони сухан ва унвони пурифтихор ва масъулиятноки узви Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон воқеан дар фаъолияти минбаъдаи эҷодии Б. Ортиқов самараҳои хуб ба бор оварданд. Аз соли 1964 то 1984 ӯ асосан ба кори эҷодӣ машғул гардида, дар ҳудуди 20 маҷмӯаи осор ва қиссаҳои алоҳида ба таъб расонидааст. Аз ҷумла, баъди қиссаҳои “Таътил” ва “Полвон” дар ин муддат қиссаҳои нави Б. Ортиқов, аз қабилӣ “Ғули садбарг”, “Бачаҳои Лолазор”, “Доғи хун”, “Қиссаи мумиё”, “Достони Самарқанд”, “Магнитофон” ва ғайра таълиф ва нашр гардидаанд.

Аз солҳои ҳафтодум ба баъд зиндагиву фаъолияти меҳнатии Б. Ортиқов асосан дар зодгоҳаш - шаҳри Самарқанд мегузарад. Бо вучуди ин робитаи ӯ бо Душанбе ҳеҷ гоҳ гусаста набуд. Дар байни Самарқанду Душанбе рафтуомад дошт. Ҳар гоҳ ки ба Душанбе меомад, ба зиёрати адибони муқими пойтахти тоҷикон мерафт, дар бораи адабиёт, нақшаҳои эҷодии якдигар суҳбатҳо меоростанд. Аз ҷумла, Б. Ортиқов ҳар гоҳ ки ба Душанбе меомад, ҳатман ба зиёрати устод С. Улуғзода мерафт, бо ӯ суҳбатҳо меорост.

Нависанда Н. Раҷаб дар бораи яке аз чунин мулоқотҳои Б. Ортиқов бо устод С. Улуғзода, ки соли 1986 воқеъ афтада буду худи вай низ иштирокчии он мулоқот буд, чунин ёдоварӣ кардааст: “Ҳамин тавр, мо ба даргоҳи Сотим Улуғзода омадем. Болта Ортиқовда канор кушода бо устод вохӯрӣ кард ва маро низ “Ин кас Насим Раҷаб аз таваллуд шуданаш инҷониб дар рӯзномаи кӯдакон кор мекунад”, – гӯён муаррифӣ кард.

Сипас, дар байни ду устод суҳбат тасфид. Болта Ортиқовда дар бораи қиссаи наваш “Юсуфи Самарқанд”, ки нусхаи аввалаш “Ғори ошиқон” ном дошт, бо ҷӯшу хурӯш ҳарф мезаду устод бо диққат мешунид.

- Муаллим, бисёр ҷустуҷӯву кофтуков карда бошам ҳам, дар бораи Ғори ошиқон ривояти ибратбахше пайдо карда натавонистам, - гуфт дар хотимаи суҳанаш Болта Ортиқовда.

- Дурри мақсуд ба осонӣ ба даст намедарояд, - гуфт дафъатан Сотим Улуғзода, - вале набояд аз ин малуш шуд. Худ ривояти тозаву ибратбахше нависед.

Сипас ӯ “ривоятро тахминан чунин навиштанатон мумкин”, - гӯён маслиҳати мухтасар ва муфид дод, ки аз он Болта Ортиқзода бениҳоят мамнун шуд. Ман ба қувваи ҳофизаи устод қоил будам. Он вақт синни вай аз ҳафтоду панҷ гузашта бошад ҳам, ба адиби аз ҳудаш сенздаҳ сол хурд маслиҳатҳои пурарзиш меод” [7, 59].

Мутаассифона, дар ин муддати зиндагӣ ва фаъолияти эҷодии Б. Ортиқов, яъне аз соли 1984 то охири умри ӯ дар матбуоти даврӣ ва адабиётшиносии Тоҷикистон оид ба асарҳои ин нависандаи мумтоз нақду тақризе қариб ба назар намерасад. Бар хилофи қиссаҳои “Таътил” ва “Полвон”, ки дар даҳсолаҳои аввали фаъолияти нависанда таълиф ва нашр гардида, дар атрофи онҳо дар нақди адабии тоҷик ва саҳифаҳои матбуот баҳсҳо баргузор гардида буд, дар бораи чараҳои зиндагӣ ва даҳҳо қиссаву ҳикояҳои дар ду даҳсолаи охири ҳаёти худ дар Самарқанд навиштаи ӯ мунаққидону адабиётшиносон чизе нагуфтаанд. Гӯё ӯ дар ин солҳо дар Тоҷикистон ба гӯшаи фаромӯшӣ супурда шудааст.

Аз ҷумлаи ҳуҷҷатҳои нодире, ки дар ин давраи фаромӯшӣ оид ба зиндагӣ ва фаъолияти эҷодии Б. Ортиқов маълумот медиҳад, қарори маҷлиси шӯрои адабиёти кӯдакон ва наврасони Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон аз 19 июни соли 1991 аст, ки дар он нависандаи маҳбуи наврасон ба унвони фаҳрии “Ходими шоистаи маданияти Тоҷикистон” пешниҳод карда шудааст.

Дар маҷлис адибону мунаққидони шинохтаи адабиёти кӯдакону наврасон: Ҳ. Раҷаб, Ҷ. Бобокалонова, Ю. Аҳмадзода, Л. Кенчаева, Р. Амонов, А. Баҳорӣ, Б. Шермуҳаммадов, А. Бобоҷон, Ҷ. Ҳошимӣ, Н. Алиева ва дигарон иштирок намуда, хидматҳои Б. Ортиқовро дар рушди адабиёти кӯдакону наврасон зикр намуданд. Адиби маъруфи бачагон Ҳ. Раҷаб, ки раиси маҷлиси мазкурро бар уҳда дошт, чунин изҳор намуд: “Болта Ортиқов аз нависандагони маъруфи мост. Адабиёти тоҷик, махсусан, адабиёти кӯдакону наврасони моро бе шахсият ва эҷодиёти ин адиби баркамол тасаввур қардан маҳол аст. Ӯ чанд муддат пеш шастсола шуд. Мо бо баъзе сабабҳо ин ҷашнро истиқбол қарда натавонистем. Шӯрои адабиёти кӯдакону наврасони Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон хидматҳои шоистаи ӯро дар адабиёти тоҷик ба эътибор гирифта, ӯро ба дарёфти унвони фаҳрии “Ходими шоистаи маданияти Тоҷикистон” пешниҳод мекунад.”

Дар ин маҷлис адибону адабиётшиносон А.Самад, Ш. Ҳаниф, Д. Раҷабӣ, Р. Амонов, Ҷ. Бобокалонова, Б. Шермуҳаммадов низ хидматҳои Б. Ортиқовро дар рушди нумӯи адабиёти кӯдакону наврасони тоҷик таъкид намуда, ӯро ба дарёфти унвони фаҳрии “Ходими шоистаи маданияти Тоҷикистон” сазовор донишанд. Б. Шермуҳаммадов нақши Б. Ортиқовро дар тарғиби адабиёти тоҷик ва тарбияи адибони тоҷикзабон дар муҳити адабии Самарқанд ёдовар шуда гуфт, ки ӯ “дар ҳаёти адабии Самарқанд нақши бузург дорад. Сарвари мактаби адабии Самарқанд тааллуқ ба ӯ дорад. Адибони зиёдеро тарбия қарда, ба воя расонидааст” (Аз бойгонии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон). А. Баҳорӣ ёдовар шуд, ки “Б. Ортиқов боистеъдод ва заҳматкаш аст. Нависандаи маъруфу машҳур аст. Берун аз ҷумҳурии зистани ӯ бояд ба он сабаб нашавад, ки берун аз эътибори мо ва муқофотҳои ҷумҳурии мо над...” (Аз бойгонии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон).

Ҳамин тавр, аз қарори маҷлис маълум мегардад, ки Б. Ортиқов барои хидматҳои арзандааш дар адабиёти кӯдакон ва наврасони тоҷик яқдилона ба унвони фаҳрии “Ходими шоистаи маданияти Тоҷикистон” пешниҳод гардидааст, вале ҷунонқи маълум аст, ӯ соҳиби ин унвон нагардидааст.

Тавре ёдовар шудем, Б. Ортиқов се даҳсолаи охири ҳаёти худро асосан дар Самарқанд, дар ҳавлии худ, ки дар деҳаи Боғимайдон воқеъ аст, ба сар бурда, муҳимтарин асарҳои худро низ дар ҳамин ҷо таълиф қардааст. Манзили Б. Ортиқовро дар деҳаи Боғимайдони Самарқанд нависанда Н. Раҷаб чунин тасвир қардааст:

“Ин манзили ҷаннатосо боғи нависандаи маҳбуб Болта Ортиқзода аст. Агар ҳаво гарм бошад, мизбон меҳмонро ба хонаи салқине ҳидоят мекунад. Хонаи барҳавои дарун ба дарун. Сухбати гарму гуворо оғоз меёбад, сухбат доир ба адабиёт, хосса дар бораи адабиёти кӯдакону наврасон. Аксҳои калони Мирзо Турсунзода, Мирсаид Миршакар, Фазлиддин Мухаммадиев ва дигар адибони тоҷик хонаи Болта Ортиқзодаро зебу зиннат медиҳанд, бо меҳр тамошо мекунад. Ин хона коргоҳи нависанда Болта Ортиқзода аст. Дар ин хона қиссаҳои “Доғи хун”, “Достони Самарқанд”, “Бачаҳои Лолазор”, “Магнитофон”, “Юсуфи Самарқанд”, “Кишмишзор”, “Қиссаи мумиё” ва боз бисёр қиссаҳову ҳикояҳои адиби пуркор эҷод карда шудаанд” [7, 111].

Ҳарчанд ки Б. Ортиқов якчанд даҳсолаи зиндагӣ ва фаъолияти эҷодии худро дар Самарқанд гузаронидааст, вале адабиёти кӯдакону наврасони тоҷик, алалхусус насри бадеии онро дар ин давра низ бе қиссаву ҳикояҳои мондагори ӯ тасаввур кардан имконнопазир аст. Бо ин жанрҳои эҷодиёти худ ӯ дар рушду нумӯи адабиёти кӯдакону наврасон саҳми назаррас гузоштааст.

Хидмати бузурги дигари Б. Ортиқов дар равшан доштани чароғи адабиёти тоҷик дар Самарқанд ва муддати зиёде сарвари адибони тоҷикзабони муҳити адабии ин шаҳри қадимиро ба зимма доштани ӯст. Ба замми ин, ӯ узви Иттифоқи нависандагони Ўзбекистон низ буда, ба туфайли асарҳои ба ўзбекӣ навиштааш, чун “Амир Темури аркининг қисмати”, “Боғибаланд анжири”, “Афандининг ўғли”, инчунин тарҷумаҳои ба ин забонҳо кардааш ва робитаҳои адабиаш бо намояндагони ҳар ду адабиёт ҳамчун пайвандгари миёни адабиёти тоҷик ва ўзбек низ шинохта мешавад.

Бояд гуфт, ки Б. Ортиқов дар баробари мероси гаронбаҳои адабӣ аз худ боқӣ гузоштан, ҳавливу боғи зебо дар деҳаи Боғимайдон бино карда, сарвари ғамхору меҳрубони хонавода ва соҳиби зану фарзандони солаҳ будааст. Аз саволномае, ки барои қабул шудан ба узвияти Иттифоқи нависандагон пур кардааст, маълум мешавад, ки аз зиндагии оилавӣ бо ҳамсараш Қодирова Меҳрӣ соҳиби як духтар-Ортиқова Мубарро ва ду писар Хуршед ва Ҷамшед будааст. Мутаассифона, дар бораи зиндагии хонаводагии Б. Ортиқов дар даҳсолаҳои охири ҳаёти ӯ ва тақдири минбаъдаи фарзандонаш маълумоти дигаре дастрас нест.

Ҳамин қадар маълум аст, ки Б. Ортиқов муддате вазифаи муҳбири махсуси рӯзномаи “Ҳақиқати Ўзбекистон”-ро дар Самарқанд бар уҳда доштааст ва бо супориши сармуҳаррири он Шавкат Ниёзов (Ниёзӣ) ба ноҳияҳо сафар мекардааст. Бино ба қавли худӣ ӯ, таъмини асосии зиндагии моддии аҳли хонаводаи вай дар даҳсолаҳои дар Самарқанд иқомат карданааш аз ҳисоби боғдорӣ ва алалхусус анҷиру тоқпарварӣ будааст. Ба ин маънӣ менависад: “... Ба Самарқанд омада, дар боғи худам бо кори эҷодӣ, китобнависӣ машғул шудам. Аммо аз шуғли дӯстдоштаам - боғбонӣ ҳеҷ дил канда натавонистам. То гашти рӯз ба корҳои эҷодӣ банд шуда, баъд бо парвариши тоқ ва анҷир машғул мегардидам... Дар байни меваҳо анҷир серҳосил, бабаракат ҳисоб мешавад. Он ҳар сол ду маротиба ҳосил медиҳад. Ҳам худамон меҳурем, ҳам ба дӯстону наздиконамон медиҳем. Боқимондаашро ба бозор бароварда мефурӯшем” [6, 16].

Ҳамин тавр, Б. Ортиқов то охири умр ду самти дӯстдоштаи фаъолияти меҳнатии худ - боғбонӣ ва нависандагиро ҳеҷ гоҳ тарк накардааст ва дар ҳар ду ҷабҳа ҳам ҷўяндаву пуркор будааст. Дар тӯли ду соли қабл аз вафоти худ, яъне солҳои 1999-2000, се китоб ба таъъ расонидааст. Ӯ дар осори дар Самарқанд ҷопкардааш “Ортиқзода” таҳаллус кардааст. Боғи бунёдкардаи ӯ дар Боғимайдон аз ҷумлаи беҳтарин ва серҳосилтарин боғҳои Самарқанд маҳсуб мегардад. Дар давоми умри пурбаракати худ Б. Ортиқзода фарзандони солаҳ, хонаву боғи сарсабзу хуррам, беш аз сӣ китоби хонданӣ аз ҳеш ба ёдгор гузошта, 19-ум ноябри соли 2001, дар синни 77-солагӣ, дар зодгоҳи худ шаҳри Самарқанд вафот кардааст.

ФЕҲРИСТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

I. Сарчашмаҳо

1. Адибони Тоҷикистон. Маълумотномаи мухтасари шарҳиҳо. [Таҳия ва танзими Асрори Сомонӣ ва Мачид Салим]. – Душанбе: Адиб, 2014. – 320 с.
2. Айни, С. Кулӣёт: дар 15 ҷилд. [Тартибдиҳанда К. Айни] / С. Айни. – Душанбе: Матбуот, 2005. – 270 с. – Ҷ.14.
3. Ортиқов, Б. Гули садбарг. Повест / Б. Ортиқов. – Душанбе: Ирфон, 1966. – 138 с.
4. Ортиқов, Б. Мунтахабот / Б. Ортиқов. – Душанбе: Маориф, 1976. – 204 с.
5. Ортиқов, Б. Повест ва ҳикояҳо / Б. Ортиқов. – Душанбе: Маориф, 1984. – 400 с.
6. Ортиқзода, Б. Боғибаланд ангири. Қисса / Б. Ортиқзода. – Самарқанд: Суғдиён, 1999. – 31 с.
7. Раҷаб, Н. Ҳикояҳо аз ҳаёти адибон / Н. Раҷаб. – Душанбе: Маориф, 2012. – 208 с.

II. Адабиёти илмӣ-тадқиқотӣ

8. Амонов, Р. Детская литература Таджикистана / Р. Амонов. – М.: Детская литература, 1981. – 240 с.
9. Набиев, А. Ортиқов Болта / А. Набиев // Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик: иборат аз 3 ҷилд. – Душанбе: Сарредаксияи энциклопедияи советии тоҷик, 1989. – С. 511-512. – Ҷ. 2.
10. Убайд Раҷаб. Дӯсти бачаҳо / У. Раҷаб // Б. Ортиқов. Мунтахабот. – Душанбе: Маориф, 1976. – 107 с. – С. 3-7.
11. Шукуров, М. Насри реалистӣ ва таҳаввулотӣ шуури эстетикӣ / М. Шукуров. – Душанбе: Ирфон, 1987. – 456 с.

НАЗАРЕ БА ФАЪОЛИЯТИ ЖУРНАЛИСТӢ ВА АДАБИИ БОЛТА ОРТИҚОВ АННОТАТСИЯ

Муаллиф дар мақола фаъолияти адабӣ ва журналистии Болта Ортиқов мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст. Ба таъкиди муаллиф Б. Ортиқов фаъолияти эҷодии худро ба ҳайси эҷодкор ва рӯзноманигор дар нашрияҳои гуногун оғоз намуда, то ба дараҷаи адибӣ расидааст. Нигоштаҳои муаллиф дар “Пионери Тоҷикистон” (“Машғал”), “Маориф ва маданият” мақола ва қиссаву ҳикояҳои адиб дар матбуоти даврӣ пайваста рӯйи нашр меомаданд, ки дар онҳо воқеияти замон таҷассум ёфта буд. Ҳамзамон Б. Ортиқов муддате дар вазифаи муҳбири махсуси рӯзномаи “Ҳақиқати Ўзбекистон” фаъолият намудааст.

Калидвожа: Болта Ортиқов, публицист, журналист, фаъолияти журналистӣ, адиб, муҳбир, ВАО, ҳикоя, қисса, осор.

Маълумот дар бораи муаллиф: Муродов Алишер Аслонхонович, номзади илмҳои филологӣ, мудири кафедраи методикаи таълими забон ва адабиёти тоҷикӣ Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел: 918491511. Почтаи электронӣ.

ВЗГЛЯД НА ЖУРНАЛИСТСКУЮ И ЛИТЕРАТУРНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БОЛТА ОРТИКОВА АННОТАЦИЯ

В статье автор анализирует литературную и публицистическую деятельность Болта Ортикова. По мнению автора Б. Ортиков начинал свою творческую деятельность как писатель и журналист в различных изданиях и достиг литературного уровня.

На страницах «Пионеры Таджикистан («Машъал»), «Маориф ва маданият», в периодической печати постоянно публиковались статьи и рассказы писателя, в которых воплощалась действительность того времени.

В то же время Б. Ортиков некоторое время работал специальным корреспондентом газеты «Хакикати Узбекистон».

Ключевые слова: Болта Ортиков, публицист, журналист, журналистская деятельность, писатель, репортер, средства массовой информации, повесть, творчество.

Сведения об авторе: Мурадов Алишер Аслонхонович, кандидат филологических наук, заведующий кафедрой методики преподавания таджикского языка и литературы Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Тел: 918491511.

REVIEW OF JOURNALISM AND LITERATURE OF BOLT ORTIKOV ABSTRACT

In the article, the author analyzes and discusses the literary and journalistic activities of Bolta Ortyk. According to the author, B. Ortikov began his creative work as a writer and journalist in various publications and reached a literary level.

The author's views in "Pioneer of Tajikistan" ("Mashal"), "Enlightenment and Culture". The periodical press constantly published articles and stories by the writer, which embodied the reality of that time. At the same time, B. Ortykov worked for some time as a special correspondent for the newspaper "Khakikat Uzbek".

Keywords: Bolta Ortikov, publicist, journalist, journalistic activity, writer, reporter, mass media, story, story, works.

About the author: Muradov Alisher Aslonkhonovich, candidate of philological sciences, head of the department of methods of teaching the Tajik language and literature of the Bakhtar State University named after Nasiri Khusrav. Tel: 918491511. E-mail.

НАТИҶАИ БАҲСИ МАТБУОТИИ ДОНИШМАНДОН ПЕРОМУНИ ШАХСИЯТ ВА ШЕЪРИ КАРИМ ДЕВОНА

Факиров Х.Н.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Чамъбасти мубоҳиса оид ба Карим - Девона моҳи майи соли 1965 дар маҷлиси якҷояи Президиуми Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон, Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ, Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ва идораи нашрияи «Маориф ва маданият» сурат гирифт. Ин маҷлиси хеле бонуфуз ва сернамоянда таҳти раёсати котиби ҳамоноҷаи Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон, шоир Аминҷон Шукӯҳӣ ва бо иштироки аҳли илму адаби шаҳрҳои Душанбе, Маскав ва Тошканд, ҳамдиёрони шоир, инчунин намояндагони маҳалҳои гуногуни мавриди ҷустуҷӯҳои Ҳ.Назаров гузашт.

Дар маҷлис мудири шуъбаи илм ва маданияти КМ ПК Тоҷикистон Р.Додобоев, муовини мудири шуъбаи илм ва маданияти КМ ПК Тоҷикистон А.Бобочонов, олимони шаҳрҳои Душанбе ва Маскав- А.Баҳоваддинов, И.С. Брагинский, Д.С.Комиссаров, А.Мирзоев, Б.Ниёзмухаммадов, К.Т.Порошин, С.Табаров, Д.Тоҷиев, М.Эркаев, Раҳим Ҳошим ва дигарон иштирок доштанд ва дар маҷмӯъ 19 нафар баромад карданд (4, с. 4).

Маҷлисро котиби иттифоқи нависандагони Тоҷикистон Аминҷон Шукӯҳӣ – хусни ифтитоҳ бахшида, қайд намуд, ки ин баҳсу мунозира дар ҳаёти илмӣ ва адабии ҷумҳурий яке аз мубоҳисаҳои ҷиддии солҳои охир аст. Олимон, муаллимон, донишҷӯён ва дигар намоёндагони меҳнаткашон аз рӯи ақида, дониш ва фаҳмиши худ дар бораи маҷмӯаи шеърҳои Карим – Девона «Сатрҳои оташин» ва қиссаи Ҳабибулло Назаров «Дар ҷустуҷӯи Карим – Девона» баҳс доштанд. Баҳс бо вучуди баъзе нуқсонҳо асосан аҳамияти илмӣ дошт (4, с. 3).

Дар маҷлис масъалаҳои зерин шунида ва муҳокима карда шуд:

1. Дар бораи ҳаёт ва фаъолияти эҷодии шоири халқ Карим – Девона. Маърузаи директори Институти забон ва адабиёти АФ РСС Тоҷикистон, номзади илмҳои филолог Н.Маъсумӣ.

2. Оид ба усулҳои илмӣ тадқиқи эҷодиёти шоири халқ. Маърузаи мудирӣ сектори фолклоршиносии Институти забон ва адабиёти АФ РСС Тоҷикистон, номзади илмҳои филолог Раҷаб Амонов.

Аз рӯи масъалаи яқум Н.Маъсумӣ ба масъалаҳои мавҷудияти шахси Карим – Девона, мақоми шоирӣ, мероси эҷодӣ, гуногунуслубии ашъор ва равияи ғоявӣ эҷодиёти ӯ таваққуф кард.

Н.Маъсумӣ дар баромадаш таъкид кард, ки «Шоири халқ Карим – Девонаи ғозималикӣ гумном буд, вале ҷустуҷӯи муттасили Ҳ.Назаров ўро аз Каримҳо ва Карим-Девонаҳо фарқ кунонида, ошкор кард, ки ин ҳодисаи ягона нест» (4, с. 3).

Ҳ.Назаров тавонистааст, ки дар натиҷаи ҷустуҷӯҳои муттасил шахсияти Карим – Девонаро муайян намояд. «Ана ҳамин ёфт шудани Карим – Девона ва муайян гардидани шоирии ўро бисёр адибон, олимон ва хонандагони одӣ бо қаноатмандӣ «кашфи адабӣ» номидаанд. Дар ҳақиқат Карим – Девонаи шоир кашф шуд, яъне ёфт шуд, шарҳи ҳол ва мавқеи ӯ ба андозае муайян ва муқаррар гардид...» (4, с. 3).

Доир ба мероси адабии Карим – Девона ва гуногунуслубии ашъори ӯ Н.Маъсумӣ арз кард, ки дар ин бобат як қатор шубҳаҳо эроди рафиқон дар ҳақиқат ҷолиби диққат аст. Эҳтимол ҳар қадам сабабе ё асосе дошта бошанд.

Шеъри «Имшаб»-ро тақлид ба Бедил донистаанд ва Н.Маъсумӣ низ тақлидӣ будани онро эътироф намуда, онро тақлид ба шоирони охири асри XIX медонад, зеро мувашшаҳнависӣ дар ҳамин давра авҷ гирифта буд.

Н.Маъсумӣ даъвоҳо дар бораи моли Ғиёсӣ донишани шеъри сӯфӣнаи «Бегона шав!», моли Шамси Табрешӣ ҳисобидани шеъри «Қаҷ ояд» («Бедавлату бадавлат»)-ро қомилан дуруст шуморида, шеъри «Баъд аз зилзилаи Қаратоғ»-ро ҳам, ки ба Ҳатиб ном кас нисбат додаанд, шубҳанок мешуморад ва дар ин хусус хоҳиш мекунад, ки ҷустуҷӯҳо идома дода шаванд. Шеърҳои «Дилбар», «Абдулмаҷидҷонам, балам» ва «Шамолак»-ро, ки даъвогарон моли умумии халқ донистаанд, Н.Маъсумӣ низ ба ин фикрҳо розӣ мешавад.

Баъдан Р.Амонов баромад намуда, оид ба масоили зерин ибрази ақида менамояд:

Ғазали «Ба дӯст»-ро мавриди таҳлил қарор дода, оиди моли Карим – Девона будани он бо шубҳа менигарад. Ғазали мазкурро назираи очизона ба ғазали машҳури Ҳоҷа Ҳофиз «Таолалло, ҷӣ давлат дорам имшаб, Ки омад ногаҳон дилдорам имшаб...» медонад (Ҳофизӣ Шерозӣ. Девони мунтахаб. Тартибдиҳанда ва муҳаррир Ҳ.Мирзозода.-Сталинобод: Нашр. дав.точ., 1957, с. 49).

Ғазал-мувашшаҳи «Қабои лолагун бар тан»-ро шеъри шоири босавод меҳисобад, муҳаммаси «Як муноҷот бишнава аз девонаи пири Ҳисор»-ро муноҷоти дарवेशи худҷӯй, муриди рӯҳонии реаксионӣ номида, баъдан ғазали «Ба шоҳ»-ро бовар намекунад, ки ҳамон гӯяндаи «Як муноҷот...» суруда бошад.

Дар шеъри «Тарки фармони Худо кард олиму мири Ҳисор» Р.Амонов аз оне, ки калимаи «олим»-ро ба ҳарфи хурд навиштаанд, эътироз карда, тахти ин вожа «уламо» не, балки амир Олимхонро мефаҳмад.

Шеърӣ «Қатл дар Душанбе» бо ду вазн эҷод шудааст ва дувазна навиштанро Р.Амонов танҳо хоси адабиёти муосири тоҷик медонад.

Дар охир хулосаҳояшро ироа медорад:

«1. Материалҳое, ки рафиқ Ҳ.Назаров қувва ва меҳнати зиёд сарф карда, дар бораи ҳаёт ва эҷодиёти Карим – Девона ва умуман фолклори як қатор маҳалҳои Ҳисор ба даст овардааст, барои таҳқиқоти илмӣ оид ба фолклори тоҷик, аз ҷумла шоирони халқ манбаи муҳим аст.

2. Револютсионер ва шоири револютсионӣ будани Карим – Девона, маорифпарвар будани як қатор дӯстони ӯ исботи ҷиддӣ талаб мекунад» (4, с. 3-4).

Б.Тилавов, сардори отряди экспедитсияи назоратӣ, дар баромади худ гуфт, ки баъд аз сар шудани мубоҳиса бо мақсади тафтиши далелҳо ва ғирдоварии маводи иловагӣ барои равшан намудани масъалаҳои баҳсталаб ва муайян намудани қимати илмӣ таълифоти Ҳ.Назаров оид ба Карим – Девона ва эҷодиёти ӯ аз тарафи Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АФ РСС Тоҷикистон экспедитсияи назоратӣ таъсис ёфт.

Экспедитсияи назоратӣ аз 19 август то 3 сентябри соли 1964 дар водихои Вахшу Ҳисор, чунончи, дар шаҳри Қӯрғонтеппа (ҳоло Бохтар), ҷамоати Октябр, деҳаҳои Қизилқалъа, Хумдон, Меҳнатобод, Куйбишев, қалъаи Ҳисор (Ҳисори қуҳна), Хонақо, Қаратоғ ва Шаҳринав кор кард.

Б.Тилавов натиҷаҳои асосии экспедитсияро чунин арз намуд: Карим – Девона солҳои 70-ум ё 80-уми асри XIX дар оилаи деҳқони камбағал таваллуд ёфтааст. Овони кӯдакӣ ва охири умраш дар зодгоҳаш – Ҷурак гузаштааст ва мардуми Ҷураку Қаросирт солҳои охири умри шоирро ёд доранд. Давраҳои ҷавонӣ, касбу ҳунаромӯзӣ, камолот ва нашьунамои Карим – Девонаи бофанда, шоир ва ҳофиз дар водии Ҳисор ва аз рӯйи баъзе маълумоти пешакӣ қисман дар навоҳии шимоли Тоҷикистон ва ноҳияҳои шарқии Ўзбекистон гузашта будааст.

Қуҳансолон бисёр шеърҳоеро, ки ба маҷмӯаи “Сатрҳои оташин” дохил гардидааст, аз забони ҳуди Карим -Девона шунида, ёд гирифтаанд.

Карим -Девона ба қавли Шукур Ниёзмӯҳаммадов, истиқоматкунандаи деҳаи Меҳнатобод, ки аз хешовандони падарии шоир будааст, се ё чорсола аз модар ва дере нагузашта аз падар ҷанг мондааст. Падари шоир Қурбон – носфурӯш ва модараш Расулова Раҷаббӣ будааст. Карим-Девона тирамоҳи соли 1917 ё 1918 вафот кардааст.

Мудири шӯъбаи адабиёт ва санъати рӯзномаи “Маориф ва маданият” Мاستон Шералиев дар баромади худ оид ба муҳтавои 11 мақолае, ки доир ба мубоҳисаи “Оташуд” навишта шудаанду дар рӯзнома ҷоп нагардидаанд, ахбор дод, ки инҳоянд:

1) Б.Тиловов. Танқиди илмӣ бадхоҳӣ не, дидаю доништа рӯпӯш кардани камбудӣ бадхоҳӣ аст.

2) З.Ш.Раҷабов. Масъалаи асосии мубоҳиса ба ғоидаи Ҳ.Назаров ҳал шуд.

3) З.Саидов, А.Валиев (донишҷӯёни УДТ). Ба ҳар ҳол дуд аст.

4) Иброҳим Ҷалилов (ш.Кӯлоб). На ба он шӯрии шӯро на ба он бенамакӣ.

5) Зокиров, Абдуллоев, мактаби № 61, н.Ҳисор. Карим – Девона буд.

6) Абдурахмон Азизов (ш.Конибодом). Дуд оташ дорад.

7) Р.Амонов, В.Асрорӣ (мақолаи 3-юм). Масъалаҳои илм дар асари бадеӣ.

8) Раҳмат Раҷабов, Айнулло Солиев (мактаби №36, ш.Душанбе). Ҳар нукта мақоме дорад.

9) Ғозӣ Аҳмадов (Ҳодими калони шӯъбаи дастхатҳои китобхонаи Фирдавсӣ). Миннатнома ва миннатдорам.

10) С.Норматов (Ҳодими илмӣ сектори фолклоршиносии Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АФ РСС Тоҷикистон). Карим – Девона ва масъалаҳои тадқиқоти илмӣ.

М.Шералиев ба мақолаҳои Зокиров, Абдуллоев, А.Азизов, Ғ.Аҳмадов, ки ба баҳс баҳои воқеӣ додаанд, арҷ гузоштааст, вале мақолаҳои дигаронро иборат аз ҳамаи афкори тақдоршуда доништааст.

Ҳ.Раҳматов, ходими илмии сектори фолклоршиносии Институти забон ва адабиёти АФ РСС Тоҷикистон ҳамчун иштирокчии экспедиция дар баромадаш ахбори Б.Тилавовро пурратар намуд. “Масъалаи асосии мубоҳиса, - гуфт профессор И.С.Брагинский, - баҳо додан ба эҷодиёти Карим-Девона мебошад. Ба эҷодиёти шоир танҳо вобаста ба шароити таърихӣ замони ӯ, шароити ибтидоӣ асри XX баҳо додан мумкин аст. (4, с. 4).

Ҳамдиёрони шоир Ғуломқодир Абдуллоев, Шукур Ниёзмуҳаммадов, Холиқназар Абдуалиев ва Ҳабиб Факиров ба сухан баромада, хотираҳои худро дар бораи шоир Карим – Девона нақл карданд ва намунаи баъзе шеърҳои ӯро азёд хонда додаанд.” (4, с. 4).

Назаров ба минбар баромада, изҳор мекунад, ки доир ба шоири халқ Карим-Девона ва таъин кардани макоми ӯ дар фолклор ва адабиёти тоҷик он чи ки кардааст, ибтидоӣ кор аст. Азбаски доир ба фаъолияти адабии шоир ба ҷуз лавҳаи хоҳири куҳансолон сарчашмаи дигаре нест ва ба замми он пурра гирд овардани осори адабии шоир меҳнати зиёдеро талаб мекунад, тадқиқоти нахустин аз камбудихо ҳолӣ буда наметавонад. Дар ин бобат ба бисёр эродҳои ҳаққонии мубоҳисакунандагон розӣ нашудан мумкин нест (4, с. 4).

В.Асрорӣ дар баромади худ дар хусуси баъзе шеърҳои маҷмӯаи “Сатрҳои оташин” сухан меронад, ки аз ҷиҳати ғоя чандон солим нестанд ва таъкид менамояд, ки онҳо набояд ба маҷмӯа роҳ меёфтанд. Ҳамчунин меафзояд, ки як қисм шеърҳои маҷмӯаи “Сатрҳои оташин” ба забони русӣ аз аслашон дур тарҷума карда шудаанд. “Мансубияти шеърҳои шубҳаноки “Сатрҳои оташин” минбаъд бояд равшан карда шаванд”, - мегӯяд дар фуруварди суханронияш В.Асрорӣ (4, с. 4).

Дар хотима маърузачиён Н.Маъсумӣ ва Р.Амонов бори дигар ба сухан баромада, ба як қатор саволҳои ҳозирин ҷавоб мегардонанд ва дар хусуси тадқиқоти минбаъдаи Карим – Девона таклифҳои худро арз намуданд.

Р.Амонов зарурати давом додани тадқиқоти ҳаматарафаи илмиро оид ба ҳаёт ва эҷодиёти шоир таъкид менамояд. Вай иқрор мешавад, ки “Карим – Девона дар ҳақиқат ҳам шоири бад набудааст, мумкин аст шоири хуб ҳам бошад. Дар як қатор шеърҳоиаш рӯҳияи шӯришгарона, исёнгаронаи халқ ифода ёфтааст” (4, с. 4).

Раиси маҷлис А.Шукӯҳӣ дар хотима ибраз меорад, ки ба гуфтаи халқ дарахти мевадор калтак меҳӯрад, он касе, ки кор мекунад, ягон чиз эҷод мекунад, дар вақти эҷод намудан ба камбудихо роҳ медиҳад. Аз ин нуқтаи назар бояд Ҳ.Назаров фахр кунад, ки дар як сол дар бораи асари офарида ва маҷмӯаи шеърҳои мураттабсохтаи ӯ баҳсу мунозираи гарму ҷӯшоне шуда гузашт, ки на фақат барои Назаров, балки барои дигар олимони, адибони ва зиёиёни тоҷик дарс хоҳад шуд. Баъдан диққати ҳозиринро ба нуктаҳои ҷалб менамояд, ки бечуну чаро исбот шудаанд:

(1) Асари Ҳабибулло Назаров дар ҷустуҷӯи Карим – Девона” ҳамчун асари бадеӣ навишта шуда ва на фақат дар адабиёти тоҷик, балки дар адабиёти умумииттифоқӣ ва берун аз он ҳам эътироф карда шудааст.

(2) Он чизе, ки дар рафти баҳсу мунозираҳо исбот карда шуд ва ҳамаи рафиқон қариб дар як фикр буданд, он аст, ки Карим – Девона ном шоири халқие будааст ва дар охири асри XIX ва аввалҳои асри XX зиндагӣ кардааст, бо вучуди муҳолифатҳое, ки дар баъзе шеърҳои ӯ ҳаст, фикру ғояҳои халқиро ифода кардааст.

(3) Ҳамин асаре, ки Ҳ.Назаров навиштааст, маводи илмӣ бисёре дорад, лекин ҳамчун асари илмӣ ҳаётарафа пухта ғанӯз тайёр нест ва рафиқон таклиф карданд ва дуруст гуфтанд, ки аз ин асар асари илмие сохтан даркор аст, ки вай барои илми мо зарур ва аҳамият дорад. (27, с. 4).

Ниҳоят, маҷлис ба ҷунин хулоса омад: Дар солҳои 1964 – 1965 дар саҳифаҳои нашрияи “Маориф ва маданият” дар бораи Карим – Девона ва мероси адабии ӯ, ки Ҳабибулло Назаров ҷамъ оварда, бо номи “Сатрҳои оташин” (соли 1957 ба забони русӣ ва солҳои 1958, 1961 ба забони тоҷикӣ) ҷоп карда буд, мубоҳисаи илмӣ ба амал омад. Мубоҳиса 23 июни соли 1964 аз мақолаи номзадҳои илмҳои филологӣ Р.Амонов ва В.Асрорӣ “Сатрҳои оташин ё дуди беоташ?”(1) сар шуд. Дар мубоҳиса

олимони фолклоршинос, адабиётшинос ва таърихшиноси Душанбе, Маскав, Тошканд, инчунин муаллимони мактабҳои миёна, донишҷӯён, деҳқонон ва ғайра иштирок карданд ва аз маводҳои, ки ба рӯзнома омада буд, 13 адад чоп шуд. Ин мубоҳиса дар таърихи фолклоршиносии тоҷик аввалин мубоҳисаи ҷиддие буд, ки чандин масъалаҳои илмию амалӣ, хусусан тарзҳои ҷамъ овардан, омӯختан ва нашр кардани эҷодиёти даҳонакии халқи тоҷик ва намоёндагони ҷудогонаи он хеле муфассал муҳокима шуд. Дар натиҷаи ғайрат ва ҷустуҷӯи чандинсолаи Ҳ.Назаров як микдор сурудҳои халқӣ ва шеърҳои гуногун ҷамъ шуданд ва дар бораи ҳаёти Карим – Девона барин як шоири халқии охири асри XIX ва ибтидои асри XX маълумоти муҳим гирд омад, ки ҳамаи ин барои тадқиқоти илмӣ оид ба эҷодиёти Карим – Девона ва фолклори тоҷик маводи муҳим ва муфид аст. Вале тадқиқоте, ки ба талаботи илми имрӯза пурра ҷавоб дода метавониста бошад, ҳанӯз ба вучуд наомадааст.

Мубоҳиса собит намуд, ки ҳарчанд бисёр масъалаҳои эҷодиёти Карим – Девона то андозае ҳал шуда бошанд ҳам, вале дар омӯхтани мероси адабии ӯ ҳанӯз чанд масъалаи баҳсталаб мавҷуд аст, ки муҳимтарини онҳо масъалаи мансубияти якчанд шеърҳо ба Карим – Девона, сабаби гуногунии услуби шеърҳои ӯ ва як қатор лаҳзаҳои тарҷумаи ҳоли шоир мебошанд. Дар як қисми шеърҳои маҷмӯаи “Сатрҳои оташин” осори таҳрир мушоҳида мешавад ва тарҷумаи русии на ҳамаи шеърҳои ин маҷмӯа ба аслаш мутобиқат мекунанд, ки ин барои баҳои воқеӣ додан ба эҷодиёти Карим – Девона ҳалал мерасонад. Дар як қатор шеърҳои маҷмӯаи “Сатрҳои оташин”, ки аҳволи вазнин ва рӯҳияи деҳқонону қосибони камбағал дар шароити аморати Бухоро дар онҳо акс ёфтаанд, водор мекунанд, ки минбаъд ҳам ҷустуҷӯ ва таҳқиқи ҳамаҷонибаи мероси адабии Карим – Девона ва фолклори замони ӯ давом дода шавад. Дар ҷараёни ҷустуҷӯ ва таҳқиқоти минбаъда масъалаҳои баҳсталаби номбурда низ бояд ҳал карда шаванд. Ҷустуҷӯ ва таҳқиқоти мукаммали илмӣ оид ба эҷодиёти Карим – Девона ва наشري илмӣ осори ӯ аз вазифаҳои муҳими фолклоршиносон ҳисоб карда шавад. Мубоҳиса дар хусуси Карим – Девона ва эҷодиёти ӯ сарфи назар аз баъзе нуқсонҳо асосан характери илмӣ дошт ва барои пешрафти фолклоршиносии тоҷик аз аҳамият ҳолӣ набуд (4, с. 4).

Дар фуруварди ин фасл мехоҳам онро бо порчае аз намоишномаи Ҳикмат Раҳмат “Аёдат” хотима бахшам:

Маъсумӣ. Маҷлиси ҷамъбасти мубоҳиса, ки он таҳти раёсати Аминҷон Шукӯҳӣ гузашт, ба қароре омад, ки Карим – Девона ном шоири халқӣ будааст ва дар охири асри XIX-у аввалин асри XX зиндагӣ кардааст. Ҳамин аст мухтасари хулосаи мубоҳиса.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Амонов Р., Асрорӣ В. Сатрҳои оташин ёдуди беоташ? // Маориф ва маданият, 23 июни соли 1964, № 74.
2. Брагинский, И.С. Оташ кучову дуд кучо? // Маориф ва маданият”, 1965, 23 январ.
3. Раҳматов Ҳ. Ду мочаро. – Душанбе: Ҳумо, 2007. – 62 с.
4. Ҷамъбасти мубоҳиса оид ба Карим Девона // Маориф ва маданият, 1965. – 12 июн.
5. Карим Девона Сатрҳои оташин (Ҷамъоваранда ва тартибдиҳанда Ҳабибулло Назаров. – Сталинобод: нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1958.
6. Карим Девона Сатрҳои оташин (Ҷамъоваранда ва тартибдиҳанда Ҳабибулло Назаров. Нашри дуюм, бо иловаҳо). – Душанбе: нашр. дав. Точ., 1961.

НАТИҶАИ БАҲСИ МАТБУОТИИ ДОНИШМАНДОН ПЕРОМУНИ ШАХСИЯТ ВА ШЕЪРИ КАРИМ ДЕВОНА АННОТАТСИЯ

Дар мақола сухан дар бораи он меравад, ки Ҳабибулло Назаров аз оғози солҳои 50-ум сар карда, ба пажӯҳиши Карим – Девона камар баста, бо зиёда аз 300 нафар донандагони шоир аз водихои Ҳисору Ғозималик ва Вахшу навоҳии Ҷумҳурии Ўзбекистон мулоқот орошт, ашъори Карим – Девонаро аз забони ғундаҳо, ақориб ва ҳамдиёрони шоир гирд овард ва бо номи “Сатрҳои оташин” солҳои 1957 (бо забони русӣ), 1958, 1961 (бо забони тоҷикӣ) ва 1962 (бо забони ўзбекӣ) пешкаши хонандагон намуд. Ҳамчунин дар соли 1961 қиссаи мавсуф бо номи “Дар ҷустуҷӯи Карим – Девона” интишор шуд ва онро хонандаи тоҷик бо хушнудӣ истиқбол намуд. Бо маслиҳати дӯстонаш нависанда муҳтавои қиссаи мазкурро дар ҷаҳорҷӯбаи муайян дароварда, дар шакли рисолаи номзадӣ барои дифоъ пешниҳод намуд, вале донишмандони фолклор, устодон В. Асрорӣ ва Р.Амонов бо интишори мақолаи худ бо номи “Сатрҳои оташин ё дуди беоташ?” аз тариқи рӯзномаи “Маориф ва маданият” (23 июни соли 1964) дар атрофи мавҷудияти шоире бо исми Карим – Девона баҳси пурсару садоеро оғоз намуданд ва буди набуди шоири халқиро таҳти суол қарор доданд. Мубоҳиса ба манфиати Ҳ.Назаров анҷом анҷом ёфт.

Калидвожаҳо: Карим Девона, мубоҳиса, рисола, рӯзнома, ашъор, нависанда, фолклор, мақола, шоир.

Маълумот дар бораи муаллиф: Факиров Хурсандмурод Насруллоевич, доктор (PhD), омӯзгори кафедраи адабиёти тоҷики ДДБ ба номи Носири Хусрав. Тел: 555005755.

РЕЗУЛЬТАТ ПРЕСС-ОБСУЖДЕНИЯ СТИПЕНДИЙ, ПОСВЯЩЕННЫХ ЛИЧНОСТИ И СТИХОТВОРЧЕСТВУ КАРИМА ДЕВОНА АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается работа Хабибулло Назарова, который с начала 50-х годов занялся исследованием творчества Карима Девоны. Он встретился с более чем 300 знатоками поэта из различных регионов Хисора, Газималик, Вахша и Узбекистана. Сборник стихов Карима Девоны был представлен под названием "Огненные строки" и был издан в 1957 году на русском языке, в 1958 году на таджикском, в 1961 году на таджикском и в 1962 году на узбекском языках. Также в 1961 году была опубликована книга "В поисках Карима Девоны", которая была тепло встречена таджикскими читателями. На основе этого материала Назаров предложил диссертацию, однако, работа была подвергнута критике со стороны фольклористов В. Асрори и Р. Амонова, которые в статье "Огненные строки или дым без огня?" (опубликованной в газете "Маориф ва маданият" 23 июня 1964 года) поставили под сомнение существование поэта Карима Девоны. Спор завершился в пользу Х.Назарова.

Ключевые слова: Карим Девона, спор, диссертация, газета, стихи, писатель, фольклор, статья, поэт.

Информация об авторе: Факиров Хурсандмурод Насруллоевич, доктор (PhD), преподаватель кафедры таджикской литературы ДДБ имени Носири Хусрав. Телефон: 555005755.

RESULT OF THE PRESS DISCUSSION OF SCIENTISTS ON THE PERSONALITY AND POEM OF KARIM DEVONA ANNOTATION

The article discusses the work of Habibullo Nazarov, who began his research on the poet Karim Devona in the early 1950s. He met with more than 300 experts on the poet from the regions of Hisor, Gazimalik, Vakhsh, and Uzbekistan. The collected works of

Karim Devona were published under the title "Fiery Lines," which was first issued in 1957 in Russian, in 1958 in Tajik, in 1961 in Tajik, and in 1962 in Uzbek. Also, in 1961, Nazarov's book "In Search of Karim Devona" was published, which was warmly received by Tajik readers. Based on this material, Nazarov submitted his dissertation, but the work was criticized by folklorists V. Asrori and R. Ammonov, who in their article "Fiery Lines or Smoke Without Fire?" (published in the newspaper "Maorif va Madaniyat" on June 23, 1964) questioned the existence of the poet Karim Devona. The debate ultimately ended in favor of H. Nazarov.

Keywords: Karim Devona, debate, dissertation, newspaper, poetry, writer, folklore, article, poet.

Information about the author: Faquirav Khursandmurod Nasrulloevich, Doctor (PhD), Lecturer of the Department of Tajik Literature, DDB Named after Nosiri Khusrav. Phone: 555005755.

НАЗАРЕ БА ФАЪОЛИЯТИ РӯЗНОМАНИГОРИИ ҒАФУР МУЛЛО

Раҳмонов М.Б., Қараев С.С.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Ғафур Мулло (1922-1992) яке аз шоирони сермахсул ва камшинохтаи ҳавзаи адабии Хатлон дар солҳои 40-90-уми асри XX ба ҳисоб меравад. Ӯ ҳанӯз аз даврони таҳсил дар омӯзишгоҳи омӯзгории шаҳри Кӯлоб (1937-1940) ба шеърӯи шоирӣ мепардозад. Маҳз аз ҳамин давра шеърӯи мақолаҳои ӯ тавассути рӯзномаҳои даврӣ ба чоп мерасанд.

Яке аз даврони фаъолияти кории Ғафур Мулло аз соли 1956 то соли 1968 дар ноҳияҳои Москва (ҳоло ноҳияи ба номи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ) ва ноҳияи Фарҳори кунунӣ гузаштааст. Шоир дар ноҳияҳои Ҳамадонӣ Фарҳор аз кори муаллими сар карда, то ба дараҷаи роҳбари мактабҳо шуда кор кардааст. Ғафур Мулло дар баробари пешаи омӯзгорӣ дар ин навоҳӣ муҳарририи рӯзномаи «Ҳаёти кишлоқ»-и ноҳияи Фарҳорро низ бар зимма доштааст. Ҳамчунин Ғафур Мулло соли 1965 бо дархости раҳбарони ҳамаҷаи ноҳияи Ҳамадонӣ аввалин сармуҳаррири рӯзномаи «Зафар»-и ноҳияи Ҳамадонӣ шуда кор кардааст. Вале фаъолияти кории Ғафур Мулло дар ноҳияҳои Ҳамадонӣ Фарҳор хуб наметавонад. Баъзе аз раҳбарони ҳасуду тухматпеша аз назари рӯзноманигори ҳақиқатнигор дур монда наметавонистанд ва аз ин рафтори ӯ меҳаросиданд. Махсусан, шоир ҳангоми роҳбарӣ дар мактабҳои ноҳияҳои Ҳамадонӣ Фарҳор ва даврони сармуҳарририи рӯзномаҳои ноҳияи Фарҳор – «Ҳаёти кишлоқ» ва ноҳияи Ҳамадонӣ – «Зафар»-ро бар уҳда доштан, зидди муаллимони бесаводу раҳбарони ҳасуду тамаъҷӯ мубориза мебард, то ин ки онҳо аз камбудии худ даст кашида, ба халқу миллат хидмати софдилона намоёнд. Аммо онҳо аз қучо ин ниятро доштанд, балки баҳри ҳимояи худ пайте мечустанд, ки ҳарчи зудтар аз ҳақиқатгӯйиву ҳақиқатнигории ин рӯзноманигорӣ оташинсухану нотарс ҳалос шаванд [9, с. 137-145].

Дар ҳамаи рӯзҳои сангину ҳассос низ шоир худро руҳафтадаву тарсу нишон намода, тавассути фелетону мақолаҳои интиқодӣ ва шеърҳои обдору нишонраси худ то охир бар зидди душманонаш мубориза мебард:

Шухратталабон, чаро ба ман санг занед?

Бар домани поки ман чаро чанг занед?

Фардо чу садаф маро зи дарё чӯянд,

Чун доси шикастае шумо занг занед! [5, с. 140].

Ҳарчанд ки душманони шоир то ҷое ба мақсадҳои нопоки худ расида бошанд ҳам, вале ўро на бадном карда ва на шеърӣ ўро аз забони мардум дур карда тавонистанд.

Вале ҳар ноқомие, ки пеши роҳи шоир меомад, ў онҳоро бо иродаи қавию матонати писандида паси сар карда, баҳри расидан ба хушбахтиҳои ҳаёт мубориза мебурд ва ноумед нашуда, худро ҳамеша бо бо мақолаҳои ҳадафрас ва ашъори дилангезаш тасалло меод:

Ҳар ҷо, ки гул аст, неши хор аст он ҷо,
Дар беша, ки сайд аст, шикор аст он ҷо.
Ҳар ғаҳ ки ба боғ сангборон бинӣ,
Медон, ки нахли мевадор аст он ҷо [5, с. 145].

Чун шоиру рӯзноманигор эътироф шудани Ғафур Мулло на танҳо дар музофотҳои Кӯлобу Вахшонзамин, балки дар маркази ҷумҳурӣ – шаҳри Душанбе низ зарур буд. Танҳо меҳнату заҳматҳои пайвастаи эҷодӣ ва фаъолияти ҷидии қорӣ дар муассисаҳои хизбию сиёсӣ, мактабу маориф, рӯзномаҳои даврӣ Ғафур Муллоро ҳамчун омӯзгору рӯзноманигор ва пеш аз ҳама, ҳамчун шоир муаррифӣ намуд. Дар ин замина алоқамандии эҷодии ў бо адибони шинохтаи кишвар оғоз меёбад.

Дар ин хусус Шоирӣ халқии Тоҷикистон Ашӯр Сафар дар пешгуфтори аввалин маҷмуаи шеърҳои шоир «Шадда» (1987) чунин қайд намудааст: «Ғафур Мулло. Ин ном кайҳо ба хонанда шинос аст. Соли 1946, яъне баъди Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945), дар саҳифаҳои рӯзномаи вилоятии «Ҳақиқати Кӯлоб» тоқа-тоқа шеърҳои Ғафур Мулло пайдо шуданд, ки онҳоро ҳавасмандони назм мутолиа карда, муаллифро пурсучӯ менамуданд. Дар ин солҳо Ғафур Мулло доништалаби Донишқадаи муаллимтайёркунии шаҳри Кӯлоб ҳисоб меёфт. Шеърҳои ондavraи шоир шогирдона буданд» [4, с. 47].

Аз гуфтаҳои боло маълум мегардад, ки фаъолияти эҷодии Ғафур Мулло аз даврони донишҷӯӣ, махсусан баъд аз ғалабаи мардуми шуравӣ дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) оғоз ёфта, дар ин давраи шоир бо руҳи илҳомӣ тоза ба шеърӯи шоирӣ ва фаъолияти рӯзноманигорӣ мепардозад. Ҳарчанд сарраввал шеърҳои шоир шогирдона иншо шуда бошанд ҳам, онҳо рӯз то рӯз такмил ёфта, пухтаву суфта мегардиданд. Ана, ҳамин заҳмату талошҳои мунтазами эҷодии шоир боис мегардад, ки тадриҷан мазмуну муҳтаво ва мавзую мундариҷаи ашъори ў мақбули табъу завқи хонандагону суханшиносон ва овозхонону оҳангсозон мегардад: «Ҳанӯз соли 1961 шеърӣ «Норак ҷароғон мешавад»-и ў (Ғафур Мулло – М.Р.) дар матбуоти даврӣ дарқ гардида, дар ҳудуди ҳамон солҳо аз тарафи Ҳофизи мардумӣ Одина Ҳошимов тавассути радио ва телевизион садо меод» [1, с. 67].

Ҳамин завқу саликаи баланди эҷодии шоир буд, ки шеърҳояш сарсатри рӯзномаю маҷалла ва маҷмуаҳои дастаҷамъӣ гардиданд [4, с. 46].

Рӯз то рӯз фаъолияти эҷодии шоир ба пешравию муваффақиятҳои нав ба нав ноил гардида, эътибору нуфузи ў дар миёни хонанда ва аҳли адаб меафзуд.

Қобили зикр аст, ки Ғафур Мулло на танҳо ҳамчун шоир мешинохтанду эътиромаш мекарданд, балки ҳамчун рӯзноманигору омӯзгор низ эътироф менамуданд. Мавсуф солҳои 1965-1968 аввалин сармуҳаррири рӯзномаи «Зафар»-и ноҳияи Москва шуда қор кардааст ва инчунин як давраи муайян дар рӯзномаҳои даврии «Ҳаёти қишлоқ»-и ноҳияи Фархор, «Вахш»-и ноҳияи Вахш ва «Байрақи дӯстӣ»-и ноҳияи Коммунистӣ (рӯзномаи «Кӯшонӣ»)-и ноҳияи Кӯшонӣ имрӯза) ба ҳайси рӯзноманигор қор кардааст. Ғафур Мулло солҳо дар идораи рӯзномаҳои даврӣ ҳамчун рӯзноманигор ва ходими бахши адабии рӯзномаҳо қор карда, дар ин давра як қатор мақолаҳои публицистӣ низ иншо намудааст.

Яке аз ҳамин мақолаҳои ў «Суханвари номдор» унвон дошта, ба муносибати 90-солагии яке аз симоҳои барҷастаи назми муосири ўзбек – Ҳамза Ҳакимзода Ниёзӣ 28-уми сентябри соли 1979 дар рӯзномаи «Вахш»-и ноҳияи Вахш ба ҷоп расидааст. Дар мақолаи мазкур Ҳамза Ҳакимзода Ниёзӣ яке аз шоирони инқилобӣ, драматург,

оҳангсоз, ношир ва публитсист, асосгузори реализми сотсиалистӣ дар адабиёти ўзбек эътироф шудааст: «Ҳамза Ҳакимзода Ниёзӣ дар равнақи адабиёти миллии тоҷик низ саҳми босазо гузошта, шеърҳои аввалини худро бо забони тоҷикӣ иншо намудааст» [3, с. 4].

Мақолаи дигари Ғафур Мулло бо номи «Забони миллат модари миллат аст» дар ҳаҷми 7 саҳифаи қаламӣ аз бойгонии шоир дастраси мо гардид ва шояд ин мақола тавассути рӯзномаҳои даврӣ ба чоп расида бошад, вале мо ҳини таҳқиқ онро дастрас карда натавонистем. Дар мақола доир ба қабули аввалин Қонуни Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон «Дар бораи забон» сухан меравад, чунки дар ҳамин давра лоиҳаи қонуни мазкур мавриди муҳокимаи мардум, бахусус аҳли зиёи кишвар қарор гирифта буд.

Ғафур Мулло чун шоири рӯзноманигор дар пешрафту таҳкими рӯзномаҳои даврӣ, ки дар назди онҳо маҳфилҳои адабӣ баргузор мегардид, саҳми назаррас гузоштааст.

Аввалин маҳфили адабӣ бо унвони «Адибони ҷавон» дар ноҳияи Вахш дар солҳои сиюми асри гузашта дар назди рӯзномаи «Вахшстрой» (баъдан бо номи «Соҳтмони зарбдори Вахш») бо дастгирию роҳбарии Шоири халқии Тоҷикистон Мирсаид Миршакар ташкил шуда буд [7, с. 14].

Бояд зикр кард, ки фаъолияти маҳфилҳои адабӣ дар Вахшонзамин баъд аз солҳои 30-юм то солҳои 70-уми асри гузашта ягон маводу сарчашмаи даркорӣ маҳфуз намондааст, ки роҷеъ ба ин масъала маълумоти зарурӣ диҳад.

Ҳамин аст, ки аз солҳои 70-ум сар карда, боз баҳамоии адибони Вахшонзамин ва ҷамъомаду маҳфилҳои адабӣ дар ин минтақа оғоз мегардад. Дар назди рӯзномаи «Навиди Вахш»-и ноҳияи Вахш маҳфили адабии «Рангинкамон» ташкил карда мешавад, ки роҳбарии онро шоир, узви Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон Пиримкул Сатторӣ ба уҳда мегирад. Исроил Иброҳимов, Ғафур Мулло, Мустафо Набӣ, Сафар Амирхон, Ҷумъабек Эҳсонов, Усмон Билолӣ, Муқимҷон Мухторов, Ҳотам Ҳочиев, Мирзо Восеъ, Муҳаммадали Аҷамӣ, Гулҷаҳон Ҳалимова, Беғичон Умарзода, Қурбоналӣ Раҷаб ва дигарон аъзои ин маҳфил буданд. Аъзои маҳфил рӯзҳои шанбеи ҳар ҳафта дар назди идораи рӯзномаи «Вахш» -и ноҳияи Вахш ҷамъ меомаданд. Маҳфил зери роҳбарии ду тан аз шоирони сермаҳсулу боистеъдод ва рӯзноманигорони хушсалиқа – Пиримкул Сатторӣ ва Ғафур Мулло пеш мерафт [2, с. 84-85].

Маҳфил бо як тарзи хосса идома ёфта, рӯз то рӯз осори тозаҷоди навқаламон гуногунранг гардида, намунаҳо аз осори онҳо тавассути рӯзномаи «Навиди Вахш» ба чоп мерасиданд. Инчунин, осори аҳли маҳфил дар дигар рӯзномаву маҷаллаҳои даврӣ ба чоп расида, ҳамин тавр обрӯю эътибори маҳфил дар назди хонанда боло мерафт [7, с. 25- 26]. Узвияти маҳфил мувофиқи завқу салиқаи худ дар жанрҳои гуногуни адабӣ: яке ашъори бачагона, дигаре ҳикояву афсона ва шеърҳои ҳаҷвияҳои гуногунранг иншо намуда, тавассути рӯзномаҳои даврӣ дастраси хонанда мегардониданд [10, с. 120].

Охири солҳои 70-уми асри гузашта дар Вахшонзамин рӯзномаи вилоятӣ – «Ҳақиқати Қўргонтеппа» (рӯзномаи вилоятӣ «Хатлон»-и имрӯза) таъсис ёфта, Пиримкул Сатторӣ барои кор ба ҳамин рӯзнома даъват карда мешавад. Баъдан, аз соли 1980 то 1982, роҳбарии маҳфили «Рангинкамон»-ро нависанда Исроил Иброҳимов бар зиммаи худ мегирад. Кору фаъолияти маҳфил бомаром пеш мерафт, чунки дар он солҳо кори онро ду марди оқилу тавоно яке адиби шинохта, узви Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон Исроил Иброҳимов, дигаре шоир ва рӯзноманигор Ғафур Мулло пеш мебарданд. Аъзои маҳфил дар он солҳо Ғафур Мулло, Зариф Ибод, Муқимҷон Мухторов (Ҷавлон), Давлатшоҳи Мирзода, Исмаилов Файзулло, Сотим Саидмуминов, Сафар Амирхон, Усмон Тўйчиев (Билолӣ), Муҳаммадали Аҷамӣ, Муҳаммадали Сиёвуш, Зайниддини Ҷомӣ, Саидҷаъфар Баёзӣ, Ҳотам Ҳочиев ва дигарон буданд. Осори нави аҳли маҳфил

мунтазам тавассути рӯзномаҳои даврӣ рӯйи чопро дида, пешкаши хонанда мегардиданд.

Хамин тавр, маҳфили «Рангинкамон» аз соли 1970 то соли 1982 амал карда, баҳри ташаккули пешрафти фарҳангу адаби Вахшонзамин, махсусан ба майдони эҷод кашидани чандин навқаламони ин минтақа саҳми бориз гузоштааст.

Соли 1982 рӯзномаи ноҳиявии «Байрақи дӯстӣ»-и ноҳияи Коммунистӣ (рӯзномаи «Кӯшониён»-и ноҳияи Кӯшониёни имрӯза) таъсис дода мешавад. Дар ин давра низ аҳли адаби ноҳияҳои Вахш Бохтар (ноҳияи Кӯшониёни кунунӣ) дар назди идораи рӯзномаи «Байрақи дӯстӣ» (рӯзномаи «Кӯшониён»-и имрӯза) маҳфили адабии «Шабнам»-ро ташкил медиҳанд. Роҳбарии маҳфилро дар он давра ду марди донишманд: нависанда Исроил Иброҳимов ва шоир Ғафур Мулло бар зиммаи худ мегиранд. Маҳфили «Шабнам» дар солҳои 90-уми асри гузашта яке аз маҳфилҳои шинохта дар минтақаи Вахшонзамин ба ҳисоб рафта, аъзои он Исроил Иброҳимов, Ғафур Мулло ва навқаламон Сафар Амирхон, Усмон Билолӣ, Амиршоҳи Хатлонӣ ва дигарон буданд.

Баъзе порчаҳои осори навқаламон мавриди таҳлилу баррасии васеъ қарор гирифта, бо тавсияи ҳамдигар ислоҳ карда шуда, ба як қолаби муайян дароварда мешуд. Чакидаҳои хомаи аҳли маҳфил зери назари махсуси ходими адабии рӯзномаи «Байрақи дӯстӣ» устод Ғафур Мулло дар «Саҳифаи адабӣ» ё «Рӯзи истироҳат»-и рӯзномаи «Кӯшониён»-и имрӯза ба чоп расида, пешкаши хонанда мегардид.

Хамин аст, ки нависанда Исроил Иброҳимов ба фаъолияти корию эҷодии Ғафур Мулло ва хидматҳои шоёни ӯ дар пешрафту таҳкими рӯзномаҳои даврӣ ва маҳфили адабии «Шабнам» баҳои баланд дода, чунин гуфтааст: «Ғафур Мулло солҳо дар рӯзномаи «Байрақи дӯстӣ» ба сифати ходими адабӣ кор ва эҷод намуда, барои ба камол расонидани қаламкашони чавон заҳмати зиёде кашидааст» [2, с. 65].

Маҳсули эҷоди аҳли маҳфил пайваста саҳифаҳои рӯзномаҳои «Байрақи дӯстӣ», «Навиди Вахш» ва «Ҳақиқати Қўрғонтеппа» (ҳоло рӯзномаи «Хатлон»)-ро рангу чилои хосса бахшида, ба ин васила пешкаши хонанда мегардидааст.

Маҳфили адабии «Шабнам» аз соли 1982 то соли 1992 фаъолият намуда, дар ин муддат роҳбарии маҳфилро шоир ва рӯзноманигор устод Ғафур Мулло ба уҳда доштааст. Баъди вафоти устоди зиндаёд Ғафур Мулло (соли 1992) роҳбарии маҳфилро аз соли 1992 то соли 2000-ум дубора адиб Исроил Иброҳимов бар уҳдаи худ мегирад. Аз соли 1998 ба ҷойи маҳфили «Шабнам» маҳфили «Дидор» ташкил карда мешавад. Дар ин давра ҳам фаъолияти маҳфил боло рафта, аъзои он ба муваффақиятҳои нав ба нав ноил мегарданд ва ҳамвора маҳсули эҷоди онҳо сарсатри рӯзномаҳои даврӣро ишғол менамуд [10, с. 159].

Хулоса, номи Ғафур Мулло чун шоиру рӯзноманигори ҳақиқатгуфтор зиндаю ҷовид ва хидматҳои шоёни ӯ чи дар соҳаи маориф, чи дар соҳаи рӯзноманигорӣ ва чи дар ҷодаи таълифу эҷод назаррасу хотирмон хоҳад монд. Хусусан, ашъори рангину марғуби шоир хонандаро ба омӯзиши илму ҳунар, дӯстию бародарӣ ва дигар ҳислатҳои ҳамидаи инсонӣ ҳидоят мекунад.

РҶЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Ғаффоралӣ, С. Ноҳияи Москва: 50 - сол (Таърих, тараққиёт, одамон ва имрӯзу фардои ноҳия) /С. Ғаффоралӣ. – Душанбе: Афсона, 1999. – 220 с.
2. Иброҳимов, И. Бохтар – дурахши ситораи нав /И. Иброҳимов. – Душанбе, 2012. – 274 с.
3. Мулло, Ғ. Суханвари номдор /Ғ. Мулло // Вахш. – № 118. – 29. 09. 1979 (4992). – С. 4.
4. Мулло, Ғ. Шадда // Даргоҳи падар (маҷмуаи шеърҳо) /Ғ. Мулло. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 45 - 90.

5. Мулло, Ғ. Соҳили дарёи дил (Ашъори мунтахаб) /Ғ. Мулло. – Душанбе: Адиб, 2016. – 192 с.
6. Абдуманнон, А. Нуктаи назар / А. Абдуманнон. – Душанбе: Адиб, 1990. – 240 с.
7. Маъмурзода, Н. Чехраи Хатлон /Н. Маъмурзода. – Душанбе: Русская литература, 2013. – 562 с.
8. Миршакар, М. Дар бораи баъзе масъалаҳои адабиёти тоҷик /М. Миршакар // Шарки сурх. – 1952. – № 11. – С. 14 - 17.
9. Муродиён, Ҳ. Шаст мақола /Ҳ. Муродиён. – Душанбе: Ирфон, 2019. – 432 с.

НАЗАРЕ БА ҶАЪОЛИЯТИ РӯЗНОМАНИГОРИИ ҒАҒУР МУЛЛО АННОТАЦИЯ

Дар мағола роҳе ба баъзе паҳлуҳои ҳаёту рӯзгори шоир ва рӯзноманигори тоҷик, яке аз намоёндагони ҳавзаи адабии Хатлон дар солҳои 40-90-уми асри XX – Ғафур Мулло сухан меравад.

Муҳаггиг дар мағолаи хеш ҷаъолияти рӯзноманигории Ғафур Мулло ро мавриди таҳқиқу паҷуиш гарор додааст, ки номбурда солҳо дар рӯзномаҳои даврии ҳам минтақаи Кӯлоб ва ҳам минтақаи Вахшонзамин, яъне нахустин сармуҳаррири рӯзномаи «Зафар»-и ноҳияи Москва (ноҳияи Ҳамадонии кунунӣ) ва рӯзномаҳои «Ҳаёти кишлоқ»-и ноҳияи Фархор, рӯзномаи «Вахш»-и ноҳияи Вахш ва «Байрақи дӯстӣ»-и ноҳияи Коммунистӣ (рӯзномаи «Кӯшониён»-и ноҳияи Кӯшониёни имрӯза) ба ҳайси рӯзноманигор шуда кор кардааст.

Калидвожаҳо: Ғафур Мулло, ҷаъолияти рӯзноманигорӣ, мақола, доираҳои адабӣ, рӯзномаҳои «Зафар», «Ҳаёти кишлоқ», «Вахш», «Байрақи дӯстӣ» ва ғайраҳо.

Маълумот дар бораи муаллифон: Раҳмонов Маҳмурод Бегмуратович, н.и.ф., омӯзгори кафедраи забони тоҷикӣ факултети филологияи тоҷикӣ Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 901 88 17 77; 93 452 35 45; Қараев Субҳиддин Салоҳиддинович, ассистенти кафедраи забони тоҷикӣ факултети филологияи тоҷикӣ Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 102 46 96 96.

ВЗГЛЯД НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ҒАҒУРА МУЛЛЫ АННОТАЦИЯ

В статье рассказывается о некоторых аспектах жизни таджикского поэта и журналиста, одного из представителей Хатлонского литературного круга 40-90-х годов XX века – Ғафур Муллы.

В своей статье исследователь исследовал журналистскую деятельность Ғафур Муллы, который много лет работал в периодических газетах как Кулябской области, так и Вахшской долины, то есть первым главным редактором газеты «Зафар» Московского района (нынешний Хамаданский район) и газет «Ҳаёти кишлоқ» Фархорского района, газеты «Вахш» Вахшского района и «Байрақи дӯстӣ» Коммунистического района газета «Кӯшониён» (нынешний Кӯшониёнского района).

Ключевые слова: Ғафур Мулло, журналистская деятельность, статья, литературные круги, газеты «Зафар», «Ҳаёти кишлоқ», «Вахш», «Байрақи дӯстӣ» и др.

Сведения об авторах: Раҳмонов Маҳмурод Бегмуратович, н.и.ф.-преподаватель кафедры таджикского языка факультета таджикской филологии Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Тел.: (+992) 901 88 17 77; 93 452 35 45; Қараев Субҳиддин Салоҳиддинович, ассистент кафедры таджикского языка факультета таджикской филологии Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Тел.: (+992) 102 46 96 96.

A SIGHT AT THE ACTIVITIES OF GHAFOOR MULLAH

ANNOTATION

The article describes some aspects of the life of the Tajik poet and journalist, one of the representatives of the Khatlon literary circle of the 40-90s of the XX century – Gafur Mulla.

In his article, he stated about the journalistic activities of Gafur Mulla, who worked for years in periodic of both Kulyab region, Vakhsh region, the first editor-in-chief of the newspaper “Zafar” of Moscow district (now Hamadani district) and the newspaper Hayoti Kishlok of Farkhor district, the newspaper “Vakhsh” Vakhsh district, the newspaper “Bayraki Dusti” of the communist district (newspaper “Kushoniyon”).

Key words: Gafur Mullo, journalistic activity, article, literary circles, newspapers “Zafar”, “Hayoti Kishlok”, “Vakhsh”, “Banner of Friendship”, etc.

Information about the authors: Mahmurod Begmuratovich Rakhmanov, Ph.D., Lecturer at the Department of Tajik Language, Faculty of Tajik Philology, named after Nosir Khusrav Bokhtar State University. Tel.: (+992) 901 88 17 77; 93 452 35 45; Karaev Subhiddin Salokhiddinovich, Assistant Professor of the Department of Tajik Language, Faculty of Tajik Philology, named after Nasir Khusrav Bokhtar State University. Tel.: (+992) 102 46 96 96.

МАҚОЛАҲОИ МАҲМУДХОҶА БЕҲБУДӢ ДАР РӢЗНОМАИ “БУХОРОИ ШАРИФ”

Қироншоҳ Шарифзода
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Маҳмудхоҷа Беҳбудӣ дар таърихи афкори иҷтимоиву сиёсии ду даҳаи авали асри XX Осиёи Миёна ҳамчун бунёдгузори ҷараёни ҷадидияи ҷунбиши маорифпарварӣ, бунёдгузор ва таълимотгари хастанопазирӣ мактабҳои усули нави таълим, ҳамзамон шахсияти мураккабмавқеъ бо сарнавишти талхи умри нисбатан кӯтоҳ ба сарбурда, шинохта шудааст.

Тибқи маълумоти мавҷуда, Маҳмудхоҷа Беҳбудӣ соли 1875 дар деҳаи тоҷикнишини Бахшитеппаи наздики шаҳри Самарқанд ба дунё омада, маълумоти ибтидоиро дар деҳаи худ аз хешовандони наздиқаш, аз ҷумла аз тағои худ муфти Мулло Одил омӯхтааст. Баъди вафоти падараш дар соли 1894, ӯ дар назди тағои дигараш Муҳаммад Сиддиқи қозӣ вазифаи мирзогиро иҷро кардааст. Мувофиқи маълумоти олими адабиётшиноси ўзбек Солеҳ Қосимов, ки аз нақли Парвин, духтари Беҳбудӣ менависад, Беҳбудӣ пас аз таҳсили мадраса ва омӯзиши дақиқи илми фикҳ, то охири умр муфтии ноҳияи Ҷомбой (вилояти Самарқанд – ин ва дигар шарҳҳои дар қавсайн омада аз мост – Қ.Ш.) будааст [2, с.14-15].

Беҳбудӣ соли 1899 бо нияти адои ҳаҷ ба сафар баромада, муддати ҳашт моҳ шаҳрҳои Туркия ва Мисрро тамошо кардаву бо тарзи зиндагӣ, вазъи иқтисодиву иҷтимоӣ, ҳолати макотибу мадориси минтақа ошно гардидааст.

Муфти Беҳбудӣ (бинобар хуб донистани илми фикҳ ва риояи адлу инсоф дар муҳокимаву мубоҳисаҳо ба ӯ пешноми “муфти”-ро сазовор дониста буданд) аз соли 1903 то ба поёни умр бо ҳамёриву ҳамкории дӯстон ва шогирдонаш Абдулқодир Шакурӣ, Саид Аҳмади Сиддиқӣ (Аҷзӣ), Абдуллауфи Фитрат, Қўқонбой Абдуҳолиқзода, Сайидризо Ализода, И. Раҳматуллозода ва Ҳочӣ Муин дар Самарқанд ва дигар шаҳру навоҳии Туркистон бо таъсиси мактабҳои нави “усули савтия” ё “навусул”, навиштану таҳияи китобу дастурҳои таълим машғул буд, балки

тамоми кӯшиш, часпу талош, донишу сармояи андӯхтаашро ба маърифатноккунӣ, бедории фикрии мардум, ислоҳи маънавияти ҷомеа бахшидааст.

Тибқи навиштаи устод Муҳаммадҷон Шакурӣ, “охири соли 1918 ё авали соли 1919 Бехбудӣ бо ду дӯсташ аз Самарқанд берун шуда, ба хоки Бухоро гузашт ва дар Шаҳисабз ба дасти одамони амир афтода, моҳи марти соли 1919 бо фармони амир дар Қаршӣ ба қатл расид. Гуноҳе, ки ба гарданаш гузоштанд, ин буд, ки “чадид ва кофир” будааст. Сабаби аз Самарқанд рафтани ӯ чандон маълум нест” [10, с. 55].

Азбаски чараёни чадидия дар замони ҳукмронии идеологияи яккаҳизбии Шӯравӣ чун “мафкураи зараровар”, “чараёни зиддихалқӣ” дониста мешуд, корномаву зиндагиномаи сарварону шахсиятҳои пешбари ин чараён аз доираи таҳқику омӯзиш берун монда, агар ҷойе ҳам лозим ояд, бо тобиши манфӣ зикр мегардид. Аз ин ҷо, бо вучуди дар осори баъзе муҳаққиқони риштаи адабиётшиносӣ бо эҳтиёт ишора шудани нақши мусбати намояндагони чараёни чадидия дар рушди мактабу маориф ва адабиёти нави шӯравӣ, дар умум муносибати аҳли қалам ба чадидон аз мақеи ҳизби ҳукмронии коммунист назари неқ набуд.

Назари неқ ва воқеъбинона ба чараёни чадидия ва чадидон, чун ба дигар паҳлуҳои равандҳои сиёсӣ иқтисодӣ, иҷтимоӣ фарҳангии ҷомеа танҳо дар солҳои Бозсозии Горбачёвӣ (1985--1991) ба амал омад ва дар айёми истиклолият ба амри табиӣ табдил ёфт. Дар пажӯҳишҳои Холиқ Мирзозода, Муҳаммадҷон Шакурӣ, Расул Ҳодизода, Соҳиб Табаров, Маъруф Рачабӣ, Атоҳон Сайфуллоев, Иброҳим Усмонов, Нуъмонҷон Ғаффоров, Абдурахмон Абдуманнонов, Абдухолиқ Набавӣ, Пайванд Гулмуродзода, Мурод Муродӣ, Абдуқодир Шехов ва чанде дигарон заминаҳои пайдоиш, моҳияти мафкура, орзуву ормони чадидия, паҳлуҳои гуногуни рӯзгору осори намояндагони барҷастаи он, аз ҷумла корномаи Маҳмудхоча Бехбудӣ то ҷое инъикоси худро ёфтанд.

Бо ёдрасии мухтасари муаррифии Маҳмудхоча Бехбудӣ бо қалами чанде аз муҳаққиқони тоҷик, ба баррасии силсиламақолаҳои Маҳмудхоча Бехбудӣ дар саҳифаҳои нахуструзмаи тоҷикии “Бухорои шариф” пардохтанӣ ҳастем, ки мутаассифона, муҳаққиқони тоҷик дар пажӯҳишҳои хеш ба он кам дахл кардаанд. Танҳо дар асари пурарзиши муҳаққиқи публитсистикашинос, профессор Мурод Муродӣ “Публитсистикаи тоҷик” аз чанд нигоштаҳои мушаххаси Бехбудӣ дар “Бухорои шариф” ва мавзӯҳои онҳо ёд мешавад:

“Маҳмудхоча Бехбудӣ бо нахуструзмаи тоҷикии “Бухорои шариф” низ ҳамкорӣ намуда, чанд нигоштаи худро ба таъъ расонидааст, ки “Мактуб аз Самарқанд. Ҷораи тараққӣ ё худ ҳалосӣ аз инқироз” (1912, -- 4 ноябр; 6 ноябр; 9 ноябр), “Усули чадидия чӣ гуна аст?” (1912, -- 28 ноябр), “Ислоҳи мактаб” (1912, -- 13 декабр)”, “Мактуби дувум аз Самарқанд. Ҷораи тараққӣ ё худ ҳалосӣ аз инқироз” (1912, -- 16 декабр, 18 декабр) ва ғайра намунаи онҳост. Мавзӯи баҳси ин мақолаҳоро вижагиҳои мактабҳои нави аврупоӣ, ҷорӣ намудани чунин мактабҳо дар Туркистон, ба замона мувофиқ кунонидани усули таълим, омӯзиши илмҳои замонавӣ (духтур, ҳуқуқшинос, ҷуғрофидон, муаррих), афзалиятҳои “мактаби усули савтия” ва амсоли ин ташкил медиҳанд” [5, с.98].

Ҳамзамон, бояд гуфт, ки иштироки Маҳмудхоча Бехбудӣ дар рӯзномаи “Бухорои шариф” дар навиштаҳои муҳаққиқон Иброҳим Усмонов, Абдурахмон Абдуманнонов ва Абдухолиқ Набавӣ бе зикри унвон ва ё мухтавои мақолае аз ӯ, ғушзад шудаанд.

Профессор Иброҳим Усмонов дар зимни мулоҳизаронӣ оид ба ташаккули ҷаҳонбинии Бехбудӣ, ёдрас шудааст, ки “Бехбудӣ ба ҳайси муаллиф дар рӯзнома ва маҷаллаҳои “Туччор”, “Хуршед”, “Шӯҳрат”, “Азия”, “Шӯро”, “Бухорои шариф”, “Туркистон вилоятининг газети” ҳамкорӣ намудааст” [7, с.261].

Адабиётшиноси маъруф Абдурахмон Абдуманнонов дар мақолаи “Маҳмудхоча Бехбудӣ” ҳарчанд бамавқеъ навиштааст: “Таконе, ки рӯзномаҳои

“Бухорои шариф”, “Самарқанд”, маҷаллаи “Ойина”, инчунин таъсиси мактабҳои усули нав ба бедории фикри мардум дод, гуфтан мумкин аст, ба аҳамияти ғавқуллодаи иҷтимоиву фарҳангӣ молик буд” [1, с.127], вале аз ширкати Бехбудӣ дар “Бухорои шариф” сухан накушодааст.

Адабиётшиноси шинохта Абдуҳолиқ Набавӣ, ки дар бораи нашрияти “Бухорои шариф” пажӯҳишҳои арзишманд анҷом додааст, дар мавриди муллифони маъруфи нашрия сухан ронда, аз ҷумла қайд намудааст: “Ҳамчунин аз шахсиятҳои шинохта Маҳмудҳоча Бехбудӣ, Сайидризо Ализода (Боғишамолӣ), Мунири Мозандаронӣ, муаллим Абдулқодирҳочаи Шакурӣ дар рӯзнома иштирок доштанд” [6, с.49].

Ин ҷо бегумон, суоле пайдо мешавад, ки модоме Абдуҳолиқ Набавӣ аз муҳаққиқони муосири “Бухорои шариф” бошад, чаро ба нигоштаҳои Маҳмудҳоча Бехбудӣ, шахсияти машҳури он замон, таваҷҷуҳе накардааст?

Ҳап сари он аст, ки аксари муҳаққиқони “Бухорои шариф” ба бастаҳои рӯзнома дастбӣ надоштанд, ки таҳмини Абдуҳолиқ Набавӣ “...имрӯз бастаи рӯзномаи “Бухорои шариф” дар ду ҷо маҳфуз аст: дар Тошканди Ўзбекистон, ки аксар аз аҳли таҳқиқ аз он истифода кардаанд ва шумораи он аз 100 рақам як ё ду зиёдтар аст...” [6, с.66], далолати он аст. Ҳол он ки дар дӯхтҳои комили 612 саҳифаинаи “Бухорои шариф”-и шуъбаи дастхатҳои Китобхонаи миллии Ўзбекистон, ба номи Алишер Навоӣ, ки таҳти №F72 нигоҳдорӣ мешавад, ҳамаи 153 шумораи нашрия маҳфуз аст [Ниг.11,с.301].

Сабаби аслии аз унвону мазмуни мақолаҳои Маҳмудҳоча Бехбудӣ намуна наовардани муҳаққиқони тоҷик бегумон, ба нусхаҳои “Бухорои шариф” ва сарчашмаҳои бо забонҳои дигар дастрасӣ надоштани он рабт мегирад.

Дар омади ҳап, солҳои истиқлолият дар Ўзбекистони ҳамаҷоя ба омӯзишу таҳқиқи рӯзгору осори маорифпарварони ҷадид, ки онҳо намоёндогони “ҳаракати ҷадидӣ”, баъдтар “фидоӣҳои ҳаракати бедории миллии” ва “қаҳрамонони истиқлол” муаррифӣ мегарданд, таваҷҷуҳ ба маротиб афзудааст. Аз ҷумла дар бораи ҳаёту ғавқулияти Маҳмудҳоча Бехбудӣ рисолаву мақолаҳои алоҳидаи олимони Наим Каримов, Бегалӣ Қосимов, Солеҳ Қосимов, Шералӣ Турдиев, Дилором Алимова, Дилбар Рашидова, Ҳалим Саид, Аҳмад Алиев, Ҳамидулло Болтабоев, Иброҳим Ғафуров, Бойбӯта Дӯстқораев, Нормурод Авазов, Раҳим Муқимов, Сирочиддин Аҳмад, Зебо Аҳророва, Нусрат Раҳмат ба таърифи расидаанд. Дар таҳқиқоти онҳо асосан ба навиштаҳои Бехбудӣ ба забони ўзбекӣ таваҷҷуҳ зоҳир гардида, осори тоҷикии Бехбудӣ камтар ёдоварӣ шудааст. Ногуфта намонад, ки пажӯҳиши олимону қаламкашон дар Ўзбекистон оид ба рӯзгору осори Бехбудӣ асосан ба ёддошту мақолаҳои Ҳоҷӣ Муин, яке аз шоғирдони наздики Маҳмудҳоча Бехбудӣ, таърифи менамоёнд.

Дарвоқеъ, Ҳоҷӣ Муин дар мавриди ғавқулияти публицистии Бехбудӣ ба истиснои нашрияҳои ҳудаш (рӯзномаи “Самарқанд” ва маҷаллаи “Ойина”) сухан ронда, менависад: “Мақолаҳои дар мавзӯҳои адабӣ, илмӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ иншонамудаи Бехбудӣ – афандӣ дар матбуоти Қафқоз – Тотористон ва Туркистон нашршаванда ба мисли “Туркистон вилоятининг газети”, “Тараққий”, “Тужжор”, “Хуршид”, “Шуҳрат”, “Осиё”, “Тӯрон”, “Хуррият”, “Меҳнаткашлар товуши”, “Улуғ Туркистон”, “Нажот”, “Тирик сӯз”, “Тарҷумон”, “Вакт”, “Шӯро”, “Улфат”, “Иршод”, “Тоза ҳаёт” ба таърифи расидаанд. Дар ин 18 рӯзномаву маҷаллаҳо наздики дусад мақолаҳои Бехбудӣ ба ҷоп расидаанд, ки онҳоро дар як маҷмӯа гирд овардани шавем, китоби панҷсад-шашсад саҳифаӣ хоҳад шуд” [3, с.31].

Дар байни ин 18 нашрияе, ки он солҳо асосан дар шахрҳои қаламрави Туркистон ва минтақаҳои мусалмоннишини Русия ба ҷоп мерасиданд, “Тӯрон”, як нашрияе аз қаламрави аморати Бухоро, он ҳам замимаи ўзбекии “Бухорои шариф”, нахустрӯзномаи тоҷикӣ, ҳамзамон ягонаи нашрияи мустақил дар Бухоро низ, зикр

гардидааст. Дар ин навиштаи Ҳочӣ Муин, шогирду ҳамсафи Бехбудӣ, як тан аз маорифпарварони маъруфи Самарқанд, нуктаи тааҷҷубангез ба чашм мерасад. Яъне, Ҳочӣ Муин, шахси огоҳ аз равандҳои иҷтимоиву фарҳангӣ, баҳусус аз матбуоти навпайдои минтақа, солҳои минбаъда аз кормандони фаъоли нашрияҳои тоҷикӣ, аз мақолаҳои дар “Тӯрон” таъйидаи Бехбудӣ хабар дораду аз силсиламақолаи Бехбудӣ дар “Бухорои шариф” ноогоҳ аст?

Ба ин суол аз осори хаттии ҳуди Ҳочӣ Муин ҷавоб метавон пайд кард.

Аз тақризи Ҳочӣ Муин “Оила” (ё худ вазоифи хонадорӣ)”, ки дар рӯзномаи “Хурият” (1917, 22 сентябр) чоп шудааст, маълум мешавад, ки ӯ китоби 200 саҳифаи “Оила” (ё худ вазоифи хонадорӣ)–и ба забони форсӣ чопшудаи “бародари мухтарамаш Абдуррауф Фитрат -афандиро аз авал то ба охир ба камолоти ихлосу рағбат мутолиа намуда, манфиати зиёд бардоштааст”. Муқарриз таъкид менамояд, ки ӯ 12 сол боз матбуоти туркию тоториро мунтазам мутолиа намуда, чунин як китоби дар хусуси оила батафсил навишташударо вонаҳӯрда буд ва ҳамзамон се камбудии китоби мазкурро баршумурда, шарҳ медиҳад. Ба ақидаи муқарриз як камбуди ҷиддии китоб “бо шеваи туркии Туркистон навишта нашудани” он будааст: “Суоли “сабаби писанд накардани якчанд миллион туркони Туркистон ва ба забони туркӣ нанавиштани китоб, ба хоҳири ҳамагӣ дусад- сесад ҳазор мусулмонони форсидони Туркистон бо забони форсӣ иншо шудани он дар чӣ бошад?”, ба сари ҳар кас меояд. Муҳаррир - афандӣ ба ин суоли маҳзун ҷавоб додани шуда, дар муқаддимаи китоб маъзарат баён доштааст” [3, с.71].

Ишораи ғавқӣ Ҳочӣ Муин ба пораи зерини муқаддимаи китоби “Оила” (ё худ вазоифи хонадорӣ) –и Абдуррауф Фитрат аст, ки соли 1916 ба таъъ расидааст: “То имрӯз дӯсти мухтарам ва ҳамфикри ғайрам Абдулвоҳид –афандӣ Мунзим, ки хоҳириаш ҳамеша бастаи андешаи саодати бухориён аст, ба ман ишорат кард, ки дар ин боб китобе нависам. Ва баски дӯсти азизамро мақсаде оливу нияте холис буд, натавонистам, ки аз ишораташ гардан печам, ночор ҳамин рисоларо тартиб додам. Хеле орзу доштам, ки ин рисоларо ба забони миллии ҳудамон, яъне туркии ҷиғатой нависам, аммо дар ин хусус ҳам бо ишорати он дӯсти мухтарамии худ тобеъ гаштам” [8, с.31].

Аз оҳанги тақризи мазкур ва дигар мақолаҳои дар нашрияҳои туркӣ-ӯзбекӣ батаъърасонидааш, ба туркӣ ғароидан ва тоҷикиситезии Ҳочӣ Муини он солҳо бармалост, вағарна шахси пурмутолиае чун ӯ, аз иштироки Бехбудӣ дар замиमानашрияи “Тӯрон” огоҳӣ дошта, аз мавҷудияти ҳуди “Бухорои шариф” ва муносибати Бехбудӣ ба он наметонист?

Хуб, баргардем ба асли мавзӯи мавриди баррасӣ қарордодаамон. Авал, гуфтанист, ки ҳамкориҳои Маҳмудхоча Бехбудӣ бо рӯзномаи “Бухорои шариф” дар марҳилаи дуҷуми фаъолияти нашрия, аз №129, 4 ноябри соли 1912 бо мақолаи “Ҷораи таракӣ ё худ ҳалосӣ аз инқироз” бо имзои “Маҳмудхоча”, зери рубрикаи “Мақтуб аз Самарқанд”, дар № 130, 6 ноябри 1912, №131, 9 ноябри с.1912, идома ёфтааст, шуруъ шудааст.

Қабл аз суҳан гуфтан аз мундариҷаву муҳтавои мақолаи мазкур, тазаккур доданием, ки бақияи мақола таҳти рубрикаи “Мақтуби дуҷум аз Самарқанд” дар “Бухорои шариф”, №146, 16 декабр; №147, 18 декабри соли 1912 ба таъъ расидааст. Дар ин миён мақолаҳои дигари муаллиф “Усули ҷадидия чӣ гуна аст?” (Б.Ш., 28 ноябр), “Ислоҳи макотиб” (бақия), (Б.Ш., 13 декабр) ба чоп расидаанд.

Маҳмудхоча Бехбудӣ дар ин пораи замон сокини Самарқанд буд ва шуғли асосиаш муфтигиро дар Ҷомбӯй, ноҳияи 20-километрии шарқи Самарқанд, анҷом медод. Ӯ дар ин вақт аллакай чун муфтии боадлу инсоф, шахси босаводу маорифпарвар, адиби соҳибқалам, муаллифи нахустин асари саҳнавӣ – драмаи тоҷикию ӯзбекии “Падарқуш” (с.1911) маъруфият дошт.

Бехбудӣ соли 1910 бори сеюм ба сафар мебарояд. Дар рафти ин сафар ба Миср ва Туркия “ӯ бо муҳити фарҳангӣ, адабӣ ва иҷтимоӣ сиёсии ин малакатҳои мусулмон, ки сатҳи пешрафти таърихнашон аз бисёр кишварҳои исломӣ муқаддамтар буд, наздиктар ва муфассалтар шинос мешавад.

Пас аз бозгашт доираи фаъолияти Бехбудӣ боз вусъат ва қувват мегирад. Ӯ дар ҳаёти сиёсии Туркистон, махсусан дар ҳаёти сиёсии шаҳри Самарқанд ҳамчун тарафдори ҳизби кадетӣ ва муқобили сарсаҳти ҳизби сотсиал-демократӣ иштирок мекунад. Ӯ бо мақола ва суҳанронихояш ин хатти сиёсии худро бо қатъият ҳимоя ва таълиф менамуд” [9, с.39].

Мақолаи “Чораи тараққӣ ё худ ҳалосӣ аз инқироз” бо гилаи “дар зарфи 200 соли охира салтанат аз исломиён коста шуд ва имрӯза 300 миллиони мо мусулмонон, ҳама дар қайди давлатҳои фарангӣ гирифта шудем... Маишату зиндагонии мусулмононе, ки дар зер ҳукумоти ислом ҳастанд, бадтар аз маишати усули исломи дували Аврупоанд” оғоз шуда, таваҷҷуҳи хонандаро ба мавзӯ ҷалб созад, суолу ҷавоби имкони мубориза бо инқирози моливу мулкӣ ва диниву иқтисодӣ “ҳоло бояд ки мо ҷашм кушоем ва бубинем, ки аҷнабиён бо қадом боб ба мо пешдастӣ доранд ва ба чӣ навъ ва сабаб саноат ва тиҷорати моро аз дастӣ мо мегиранд ва аз қадом роҳ аз вачҳи иқтисодӣ ба мо ғалаба мекунад? ва ба чӣ тавр моро ба мутеъ ва асбоби худ ба тарафи манфиати худ тобеъ ва ҷалб мекунад? Чун неқ бингарем, хоҳем دید, ки ҳамин ду амр: илму ҳунар ва саъю ғайрат” (Б.Ш., 1912, 4 ноябр) мароқу шавқмандии хонандаро бармеангезад.

Аз ибтидо гуфтанист, ки ин ва дигар мақолаҳои Бехбудӣ вижагӣ доранд, ки муаллиф фикру андешаи худро ба фармудаҳои китоби муқаддаси “Қуръон” ва аҳодиси муҳаммадӣ асоснок мекунад. Чунин муносибати эҷодӣ дарки моҳияту муҳимияти масъалаи баррасишавандаро барои хонандаи ҳамзамонаш, ки дидгоҳу фаҳмиши шариатӣ дорад, осонтар менамояд. Дар қисмати оғози мақолаи мазкур низ таъкиди “...чунки дини мубини мо ба илму ҳунар ва саъю ғайрат амр менамояд, аз одами бекору беғайрат ҳар кӣ бошад, безорӣ мекунад, илми замонӣ агарчи дар Чин бошад, бирав, бигир, - меғӯяд” бо ҳамин маъност. Дарвоқеъ, мутахассисони назарияи фаъолияти эҷодӣ низ ҳангоми шарҳи хусусиятҳои жанрии мақола ба муҳимияти амиқу фаҳмо инкишоф ёфтани фикри муаллиф ба хоҳири осонфаҳм шудани масъалаи баррасишавандаи мақола аз ҷониби хонандаро ишора кардаанд: “Барои ин зарурати ба низом даровардани фикр ба вучуд меояд. Маҳз чунин зарурат имкон медиҳад, ки сохти мақола аз се қисмат: қисми авал, қисми асосӣ ва ҳулоса таркиб ёбад... Қисмати авал, ки дебоча ном дорад, тафсилу моҳияти муҳимияти масъала, зарурати таҳқиқ шудан ва аҳамияти иҷтимоии ҳалли онро дарбар мегирад” [4, с.145].

Муаллифи мақола пас аз арзи мақсади навишта, бо забони осонфаҳм ободии мулк ва зиндагии хуби сокинони кишварҳои аврупоиро аз илму ҳунаромӯзӣ арзёбӣ намуда, таъкидан ба он ки омӯзиши илму ҳунари аврупоӣ ва маданияти ҳозира зидди дини мубини ислом нест, мурочиатан ба муҳотабон менависад: “... ғавран бояд, ки мо илму ҳунари аврупоӣро бигирем ва маданияти ҳозираро ба рӯи ислом бояд ки пазироем. Ҳамчуноне, ки илми динӣ мехонем, илми замонӣ ва фанни асрӣ низ таҳсил бикунем, то ки дар муқобили ҳамшаҳриҳои ғайрӣ, ки иборат аз русу яҳуду арманиву соири фарангӣёнд, иқтисоди ӯ, ҳоло мағлуб нашавем: ғайримусулмонон ҳар қадар замин ки меҳаранд ва ё қантур ки мекушоянд, аз замин ва мулкӣ аслии мо коста мешавад. Ин аз чӣ? Аз беамалӣ ва бепулии мо. Пул ва илм ба сабаби саъй ва ғайрат ҳосил мешавад. Оре, мо оммаи динӣ фазлае аз лузум дорем, вале дар тамоми қаламрави Бухоро як нафар ва дар тамоми Туркистон панҷ нафар олими замонӣ надорем” (Б.Ш., 1912, 4 ноябр).

Мақолаи “Чораи тараққӣ – ё худ – ҳалосӣ аз инқироз”, ки ду сутуни саҳифаи 3-юми шумораи навбатиро (“Бухорои шариф”, №130, сешанбе, 1912, 6 ноябр) фаро гирифтааст, мавзӯи мубрами айём – сабабҳои аз тараққӣ бозмондан ва роҳҳои аз

таназзул раҳонидани кишварҳои ҳамҷавору ҳамтақдири Туркистону Бухоро дарбар гирифтааст, албатта, ҳаҷман калон будани навиштаро тақозо мекунад ва ба истилоҳи муҳаққиқон “дар қисмати асосӣ муаллиф омилҳоро мавриди таҳлил қарор медиҳад, ки барои ҳалли вазъият монеа шудаанд. Ў кӯшиш мекунад фаҳмонад, ки чаро ин қазия то ҳол ҳалли худро наёфтааст ва онро чӣ гуна метавон ҳал намуд” [4, с.144-145].

Дар ҳамин гуна қисмати асосии мақолаи муаллиф кӯшиш намудааст, ҷавоби мухтасари суолҳои пешгузоштаашро шарҳ диҳад. Ба ақидаи муаллиф, аз миёни илмҳои замонӣ ва касбҳои зарурӣ барои тамоми Туркистону Бухоро айни замон муҳандис ва ҳуқуқшинос заруртар ҳастанд: “Муҳандисоне, ки мо тайёр мекунем, маъданҳои зери хокбудаи моро мебароранд ва аз он сарватҳо меафзояд, саноат ва зироати моро пеш мебаранд. Марди ҳуқуқшинос агар аз мо барояд, ҳуқуқи мадания ва исломияи моро дар ҳама ҷо, ҳам давлатӣ ва замонӣ мудофия мекунад. Алалхусус дар ҳуқуқшиносии замонӣ аз мо мусулмонони Туркистон ба вучуд ояд, ҳуқуқи миллияву диния ва маданияи моро дар маҷлиси давлатии Русия мудофия мекунад ва тараққии замони мо мекӯшад” (Б.Ш., 1912, 6 ноябр).

Муаллиф ба таҳлили омилҳои монеъшавандаи қазия идома дода, ислоҳи корҳои замониرو ба мактабу дорулфунун вобаста медонад ва дар шароити Туркистону Бухоро “бояд ин амрро ҳукумати Бухоро ва мардумони туччор ва аз замона ғи алҷумла боҳабари ашхоси Бухоро бояд ки сар кунанд. Дар нафаси Бухоро макотиби замонӣ боз кунанд, ки дар он аз илми тичорат ва иқтисод, саноат ва зироат ва ғайра ва албатта исломия, Русия ва Фаранг хонда шавад ва ин ҳукумат бояд ки мисли мактаби гимназия ва каммерчискийи Русия ва ё мисли макотиби эъдодияи Истамбул ва Миср бошад. Ва ин мактаб ҳақи ирсоли талаба ба дорулфунунҳои Русӣ дошта бошад” (Б.Ш., 1912, 6 ноябр).

Қисмати сеуми мақолаи “Чораи тараққӣ – ё худ – ҳалосӣ аз инкироз”, бо ишораи “Бақия аз нумраи собиқа” низ дар ду сутуни саҳифаи 3-юми шумораи навбатии нашрия (“Бухорои шариф”, №131, 1912, 9 ноябр) ба таъъ расида, идомаи шарҳ ва ҳулосаи мулоҳизаҳои муаллифро дарбар мегирад. Муаллиф дар ин қисмати мақола ба зарурати омӯзиши ҷуғрофӣ ва таърихи давлатҳои дунё таъкид менамояд, “зеро уламои аълами Туркистону Бухоро албатта, меғӯянд, ки русӣ хондан ва ё ин ки мактаби усули ҷадида кушодан ҷои нест”, ҳол он ки эшон аз омилҳои пеш рафтани ғайримусулмонони атрофу акноф огоҳ нестанд, ҳатто намедонанд, ки исломият дар кучо, чӣ тавр, дар кадом кишварҳо ислом ба саъю ғайрати худи мардум, дар кадом мамлакатҳо тавассути истило паҳн шуд, ҳудуди диёри ислом то кучо буда, бо чӣ сабабҳо кишвари мо таназзул ёфтааст.

Мақола бо ҳулосаи зайли муаллиф, ки бо мӯлнуқта ва мисрае анҷом ёфта, ба эҳтимоли бозгашт ба мавзӯ ишора дорад, ба поён мерасад: “Ва минбаъд чӣ хоҳем шудан? Ба ҳамаи ин саволот илми ҷуғрофӣ ва таърих ҷавоб медиҳад ва чӣ гуна рафтор намуданро ин илм маънои таълим менамояд ва ба маданияти ҳозира шитофтани ва ба ислом раванг додан ва исломи заифшударо ба қавӣ гардонидан ташвиқ менамояд, ҳақиқати дини ҳамин ислом чӣ буд, ба мо равшан мекунад ва моро ба ислоҳи асри собиқ иршод менамояд...

Гар набудӣ ҳалқаҳо танги заиф,

..... (Б.Ш., 1912, 9 ноябр).

Тавре дар боло гуфта будем, бақияи мақолаи “Чораи тараққӣ – ё худ – ҳалосӣ аз инкироз” бо имзои “Аз муфтиёни Дорулқазои Самарқанд: Маҳмудхоча Бехбудӣ”, таҳти рубрикаи “Мактуби дуввум аз Самарқанд” дар ду шумораи “Бухорои шариф” пас аз фосилае (№146, якшанбе, 16 декабр; №147, 18 декабри соли 1912) ба таъъ расидааст.

Ин қисмати мақола бо ёдрасии мавзӯи мактуби якум аз Самарқанд – зарурати хондану омӯзиши илми замона, бо гузориши суоле шуруъ шудааст: “Албатта,

кориёни киром хоҳанд гуфт, ки мо ҳаргоҳ русӣ хонем ва ё ба макотиби русӣ ё фарангииён дохил шавем, оё эътиқоди мо фосид намешавад? Ҳол ин ки либоси мо албатта, тағйир меёбад” (Б.Ш., 1912, 16 декабр).

Муаллифи мақола дар зимни шарҳи батафсил мефаҳмонад, ки дар ислом шакли махсуси либос муқаррар нашудааст, мусалмонон дар кунҷу канори олам навъи либосро мувофиқ ба табиати иқлим ва фарҳанги либоспӯшии диёри худ интихоб менамоянд, аслан, дар масъалаи либоспӯшӣ аҳли ислом лоқайд ҳастанд ва кадом навъи либос пеш ояд, пӯшидаанд, бинобар ин, тағйири либос ба сабаби хондани фарангӣ ва русӣ лозим ояд, боке нест, чунки исломият бо либос ва салла мунҳасир нест. Хулосаи ҷавоб дар мавриди тағйирёбии навъи либос боз ба масъалаи марказии мақола зарурати азхуд кардани илму ҳунари аврупоӣ мепечад: “Ҳол ин ки мо либоси кӯхнаи аврупоӣро пӯшида муздурӣ ва меҳнаткашӣ ва хидматкорӣ мекунем. Чӣ айб дорад, ки либоси тозаи аврупоӣро пӯшида, маҳдumu соҳибкор ва омир бошем. Қатъи назар аз ин, ҳар гоҳ бародарони бухорӣ мактабе ба вазъи макотиби ғанӣ ва замонӣ агар бозу бино кунанд, метавонанд атфоли худро ба либоси дилхоҳи худ биороянд ва аҳаде ғараз нахоҳад гирифт” (Б.Ш., 1912, 16 декабр).

Дар ҷавоби суоли дигар – дар ҳолати дар макотиби русӣ ва ё фарангииён таҳсил намудан оё эътиқоди мусалмонон фосид намешавад? муаллиф махсусиятҳои макотиби Аврупо ва Русия ва тафовути онҳо бо макотиби Туркистонро тавзеҳ медиҳад. Аз тарзи қору ғайолияти макотиби русиву аврупоӣ ба ҳубӣ огоҳ будани Беҳбудиро аз натиҷаи сафарҳои ӯ ба шаҳрҳои Уфа, Қазон, Оренбург, Маскав ва Петербурги Русия дар солҳои 1903-1904 ва шиносоии ӯ бо мактабҳои усули нав дар Тотористону Бошқирдистон, суҳбату мувоҳисаҳои бо равшанфикрони ислохотгари тотору бошқирд, инчунин ошноӣ бо муҳити фарҳангӣ, сиёсӣ иҷтимоӣ Туркия ва Миср дар рафти сафар доништан мебошад.

Тибқи навиштаи муаллифи мақола “дар макотиби Аврупо ва Русия ба туллоби ғайри насоро аз улуи динӣ ва эътиқодии насроният таълим дода намешавад ва ҳатто дар баъзе аз мамолики Аврупо илми диниро аз макотиби мутаваассита ва олия ихроҷ намудаанд ва дар мактабҳои, ки илми динӣ боқӣ аст, масалан, макотиби гимназияи Туркистон, дар вақти таълими ақоиди насроният ва ибодот ва тоърихи дини насоро туллоби ғайринасоро намегузоранд ва ин дуруси (дарсҳои) диния махсуси туллоби насоро аст ва ғайринасоро аз ҳар фирқа, ки бошад, улум ва фунуни замонӣ ва алсинаи (забонии) охир ва тоърих, ҷуғрофиё ва ҳайат (ситорашиносӣ), ҳикмат, ҳисоб, ҷабри ҳандаса, тарсими кимё, илми ашё ва ғайра меҳонад, ба хароҷоти худҳо муаллими динӣ ва лисонӣ ва исломӣ ва миллӣ азбарои атфоли худ таъин кунанд – агар замонӣ ва низомӣ ё мактаби тичорӣ дар маҳкуми (тобей) Бухоро таъсис ёбад, албатта, улуи динии исломӣ ва адабиёти миллӣ дар он таълим дода мешавад” (Б.Ш., 1912, 16 декабр).

Бақияи мақолаи “Чораи тараққӣ – ё худ – ҳалосӣ аз инкироз” дар ҳаҷми қариб ду сутуни саҳифаи сеуми шумораи навбатии нашрия (“Бухорои шариф”, №147, сешанбе, 18 декабри соли 1912) рӯйи ҷопро дидааст.

Хонанда аз ин қисмати хулосавии мақола бо шакли таъсис, тарзи ғайолият ва вижагиҳои дигари “мактаби замонии милали мутараққӣ”: мактаби ибтидоия, мактаби гимназия ва дорулфунун ҷане – университет, ошно мегардад.

Муаллифи мақола ҷӣ, ҷигуна будани макотиби замонавиро бо усули ҳоси навиштори ҳеш, бо забони содаи оммафаҳм, мӯъҷаз мефаҳмонад. Ӯ масалан, мактаби ибтидоияро чунин муаррифӣ мекунад: “Мактаби ибтидоия иборат аз макотиби кӯй ва қишлоқу маҳаллот аст, ки ғолибан муддати таҳсил се сол ва дар он лисони миллӣ ва таълимоти динӣ ва илми ҳисобу китобат ва муқаддамоти ҳандаса ва илми ашёву ҷуғрофиё ва торихи миллӣ ва торихи динӣ, торихи анбиё ва филҷумла аз қайфияти зироату саноат ва ғайра хонда мешавад, низ сарфу наҳв ва маншоти (муқаддимаи)

лисони миллиро таълим дода мешавад. Ва ин мазкуротро дар мамолики мутамаддина, масалан, дар Русия русон тамоман ба русӣ ва дар Туркия туркон ба туркӣ ва дар Миср арабон ба арабӣ. Хулоса, мактаби ибтидоияи ҳар миллат ба лисони миллии худаш мебошад”.

Ҳамин тавр, “мактаби гимназия ё ин ки мактаби эъдодия, муддати таҳсили ин мактаб ҳашт сол ва азбарои духули ин мактаб як сол дар хориҷ ва ё ду синф -- таҳзирия – ин мактаб хонда, имтиҳон додан лозим ва дар ин мактаб лисони миллиро мукаммалан, маа адабиёту таҳрирот ва усули китобату хитобаташ хонда мешавад” ва дорулфунун, яъне университет ё оқодемия мактаби олиест, ки шогирдони хушсаликаву боистеъдоди гимназияро хатмкарда ба он бо имтиҳони мусобика дохил мешаванд. Муддати таҳсили дорулфунун 3 ё 4 сол аст. Ашхосе, ки дар шуъбаи табиӣ ҳастанд, як сол зиёд меҳонанд.

Муаллиф ба ҳамин минвол, чӣ будани “мактаби замони милали мутараққӣ”-ро шарҳу тавзеҳ дода, хулоса мекунад, ки инженеру судя, ҳуқуқшиносу агроном, афсарҳои баландрутбаи низомӣ, вазирони молияи ҳар давлат, сафирону мудирони ширкатҳои бузурги истеҳсолии роҳи оҳану таҷҳизоти саноатӣ ва... “ҳама аз туллоби дорулфунуни замонанд ва ҳар кадом аз инҳо ақаллан муддати 12 сол таҳсил намудаанд. Хулоса, азбарои як марди мукаммали замони 12 сол таҳсил ва тарбия ва – 6000 сӯм пул лозим аст.

Маро ба таҷриба маълум шуд дар охири қор,

Ки қадри мард ба илм аст, қадри илм ба мол” (Б.Ш., 1912, 16 декабр).

Ду мақолаи дигари Маҳмудхоҷа Бехбудӣ “Усули ҷадидия чӣ гуна аст?” (Б.Ш., №139, 28 ноябр) ва “Ислоҳи макотиб” (бақия), (Б.Ш., №145, панҷшанбе, 13 декабр) дар фосилаи байни чопи силсиламақолаи “Чораи тараққӣ – ё худ – ҳалосӣ аз инкироз”, ба таъъ расидаанд. Сабаби чунин ранг гирифтани иншои мақолаҳо ва интишори онҳо дар рӯзномаи “Бухорои шариф”-ро дар асарҳои бахшида ба Бехбудӣ эҷодшудаи дастрас, пайдо накардем, танҳо гумон мебарем, ки дар фосилаи эҷоди мақолаҳои мазкур аз назари Бехбудӣ зарурати шарҳу тавзеҳи бештари макотиби усули савтия ва ё усули ҷадидия пеш омада бошад.

Тарзи иншои мақола, бо ҷузъиёташ шарҳу тафсир додани масъалаи баррасишаванда, ки дарвоқеъ, ҳоси публитситикаи Бехбудӣ аст, гумони моро ба воқеият наздик мебарад. Ҳамзамон гуфтанист, ки бо вучуди бо сарлавҳаҳои дигаргуна рӯйи саҳифа омадани мақолаи мазкур (“Усули ҷадидия чӣ гуна аст?” (Б.Ш., №139, 28 ноябр, саҳ 3-4); “Ислоҳи макотиб” (“Бухорои шариф”, №145, 1912, 13 декабр, саҳ.3-4), тавре дар поёни қисми авал ва зери сарлавҳаи қисми дувум ишора шудааст, инчунин бандубасти мантиқии онҳо аз як мақолае бо ду унвон будани он далолат медиҳад.

Дар оғози мақола қайд мегардад, ки усули ҷадидия қойидаи тозаи таълими бачаҳо дар мактаб буда, ба воситаи соҳиби ҷаридаи “Тарҷумон” Исмоилбек (Исмоил Ғаспринский, бунёдгузор ва сармуҳаррири рӯзномаи дузабонаи “Тарҷумон”, асосгузори назарияи пантуркизм дар Русия) дар байни мусалмонони кишвари Русия ҷорӣ шуда, аз онҳо ба Туркистон гузашта, дар Самарқанд, Тошқанд, Ҳуқанд, ҳатто ба кишлоқҳои қаламрави Туркистон билоди мунташир гардидааст ва дар зарфи 15 – 20 соли охир дар ҷамеи мамолики Қасқоз, Эрон, Ҳинд, Миср, Ҳичоз ин қойида ҷорӣ шудааст.

Муаллиф натиҷаи ин гуна мактабро дар он мебинад, ки тифлони мактабрав хондану навиштанро ба зудӣ ёд мегиранд, аз хондани дарсҳои бомаънӯву фаҳмо лаззат мебаранд, бинобар он, атқоли дар ин гуна мактаб таҳсилкунанда дарсгузеш намешаванд, балки баръакс, аз хона гурехта ба мактаб меоянд. Муаллиф бо қойидаву таҷвидаш ҳонанда шудани каломи шариф, таълими муфассали амалиёту ақоиди ислом, таърихи зуҳури ислом ва таърихи мухтасари анбиёи олиҳамалисломро аз бартариҳои мактаби ҷадид тасвир карда, таъкид менамояд, ки “дар мактаби тоза аз

илми ҳисобу таноб, яъне ҳандаса ва ғасоҳату дафтardорӣ ва иншову китобат низ таълим мекунад, адабиёти форсия ва туркия меомӯзанд, илми ҷуғрофиё ҳам таълим мекунад” (Б.Ш., 1912, 28 ноябр).

Бақияи мақола таҳти унвони “Ислоҳи макотиб” (“Бухорои шариф”, №145, 1912, 13 декабр, сах.3-4) идомаи мавзӯ буда, хонандаро бо улуми таълимдиҳандаи макотиби навусул ошно месозад: “Боз дар мактаби усули ҷадида илми қавоиди лисон меҳонанд, яъне қавоиди лисони форсия ва туркияро ба мукаммалан таълим медиҳанд то ки туллоб ғасеҳ шаванд, ҳам қувваи тақририя ва таҳририя пайдо кунанд. Аз муқаддамоти лисони арабӣ низ ба қадри лузум таълим медиҳанд. Илми ашё ва илми ахлоқ, илми ҳифзулсиҳа, абдону (бадан) одоби муошират ва илми зиндагонӣ низ таълим мекунад” (Б.Ш., 1912, 13 декабр).

Муаллифи мақола дар баробари шарҳу тавсифи макотиби навусул, вазъи китобу васоити таълими онҳоро низ фаромӯш намекунад ва ёдрас мешавад, ки барои ин илму фанҳои макотиб дар Истанбулу Мисру Ҳичоз солҳост, ки китобу дастуроти дарсӣ таъбу тасниф шудааст ва ҷадидони мамолики дигар ба қадри ҳол китобҳои мазкурро ба забони миллӣ ва модарии худ тарҷума ва тамсил намуда, ба таъб расонидаанд.

Муаллиф вақте менависад, ки “макотиби ҷадиди ҳар мамлакат мувофиқи тараққӣ ва таолӣ ҳар диёр аст”, бешубҳа, кишвари худ ва манотиқи атрофи он пеши назараш ҳувайдо мегардад ва беихтиёр ба муқоиса мепардозад, чун дар навиштаҳои пешинаш аз бартариятҳои макотиби навусули мантиқи мусалмоннишини Русия ёдовар мешавад, афсус меҳурад, ки “дар Туркистон то кунун ҳамаи мактабҳо ба дараҷаи мактаби ибтидоия аст. Маъа моғия дар баъзе аз инҳо хат ва лисони русӣ андаке таълим дода мешавад ва то кунун дар Туркистон – яқоб – мактаби рушдия нест, ки ин аз ҷумлаи муваффақот аст. Ҳукумати рус моро ба хондани русӣ ҷабр намекунад ва мо хануз лузumi хондани русиро дарк накардаем...”

Хулосаи мақола низ аз он оҳанги афсӯсу надомат дорад, ки масъалаи усули ҷадида то кунун дар байни мусалмонони Туркистон ҳал нашудааст, ҳол ин ки сад сол боз дар Маккаву Мадина, “дар ҷавори байти Ҳудову байтулрасул, дар доҳили ҳарамини муҳтарамин” ба атфол бо ҷунин усул таълим медиҳанд. “Мардуми замона ба суръати том тараққӣ мекунад, мо низ ба муқобили қаҳқар (ақибравӣ) ё дар таназзулем ва ҳар соат селоби беҳабарӣ моро ба водии инкироз наздиктар мекунад...

Гӯш агар гӯши туву нола агар нолаи ман,

Инки албатта ба ҷоёе нарасад, фарёд аст” (Б.Ш., 1912, 13 декабр).

Дарвоқеъ, гилаву афсӯсу надомат аз ноогоҳӣ, ақибмондагии моддиву маънавӣ, камҳавсалагиву бепарвоии ҳамватанон, даъват ба бедории фикрӣ, ҳамдастӣ баҳри озодию ободии кишвар чун дар дигар осори публитсистӣ, ба ин силсиламақолаи Маҳмудҳоча Бехбудӣ низ ҳос мебошад.

Ҳамин тавр, аз ошноӣ, омӯзиш ва баррасии мақолаҳои Маҳмудҳоча Бехбудӣ дар рӯзномаи “Бухорои шариф” метавон ба хулосаҳои зайл расид:

Ба рағми ноошноӣ ва ё нописандии муҳаққиқони беруна муфти Маҳмудҳоча Бехбудӣ дар баробари нашрияҳои туркию ўзбекӣ, бо мақолаҳои мубрами худ дар нахустин рӯзномаи тоҷикии “Бухорои шариф” низ ширкат доштааст;

Мақолаҳои Маҳмудҳоча Бехбудӣ дар рӯзномаи “Бухорои шариф” бар асоси таассуроти бардошту омӯзиш аз сафарҳои ӯ ба кишварҳои Туркия, Миср, Арабистон, Юнон, Австрия, Олмон, Русия иншо гардидаанд;

Мақолаҳои Маҳмудҳоча Бехбудӣ дар рӯзномаи “Бухорои шариф” барои эҷоди силсиламақолаи ӯ дар бораи забонмӯзӣ, ба хусус зарурати азхуд намудани ҷаҳор забон, ҳамчун замина хидмат кардаанд;

Силсиламақолаи мазкури Маҳмудҳоча Бехбудӣ барои оммавӣ гардидани ҳаракати таъсиси макотиби навусул дар қаламрави аморати Бухоро тақони ҷиддӣ гардидааст;

Ширкати Маҳмудхоча Бехбудӣ дар рӯзномаи “Бухорои шариф” зинаи гузариш ба публитсистикаи форсии тоҷикӣ, омодагӣ ба бунёди нашрияҳои “Самарқанд” ва “Ойина”-и ӯ гардидааст;

Мақолаҳои мазкури Маҳмудхоча Бехбудӣ бардошти хулосавии адабиётшиносии маъруф Расул Ҳодизода аз рӯзгору осори ӯ “Бехбудӣ то охири умр ба кори мактабу маориф, ба ислоҳи тартиботи маорифи халқ, ба маърифатнок намудани омма, барои бахту саодат ва адолати иҷтимоии ҷомеа вафодор ва содиқ буд. Хидмати бузурги Бехбудӣ низ дар таърихи фарҳанг, илму дониш, мактабу маориф, дар муборизаи роҳи озодии халқҳои мазлуми Осиёи Миёна дар ҳамин буд” [9, с.46-47], бори дигар тайид менамояд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Абдуманнонов, А. Маҳмудхочаи Бехбудӣ /А.Абдуманнонов // Садои Шарк, 1996, №1-4. – С.127-131.
2. Каримов, Наим. Маҳмудхӯжа Бехбудий /Н.Каримов. –Тошкент: Ozbekiston, 2011. –80 б.
3. Муин, Ҳожи. Маҳмудхӯжа Бехбудий (1874--1919) / Ҳожи Муин. Танланган асарлар; - тўлдирилган 2-нашр. –Тошкент: Маънавият, 2010. – 256 б.
4. Муродов М.Б. Асосҳои эҷоди журналистӣ (Китоби дарсӣ) /М.Муродов. – Душанбе: Ирфон, 2014. -256 с.
5. Муродӣ М.Б. Публитсистикаи тоҷик / М.Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2021.—576 с.
6. Набавӣ А. “Бухорои шариф” сароғози матбуоти миллӣ / А.Набавӣ. – Душанбе: Бухоро, 2012. – 182 с.
7. Усмонов И.К. Маҳмудхоча Бехбудӣ ва ташаккули ҷаҳонбинии нав дар Осиёи Марказӣ //Адаб, 2005, №1, -- С.10-15. Дар кит. Усмонов И.К. Журналистика (Қисми 1). –Душанбе: Империял-Групп, 2005. – 480 с.
8. Фитрат А. Оила, ё худ вазоифи хонадорӣ /А.Фитрат. (Баргардон, омодакунандаи нашр ва муаллифи сарсухан П.Гулмуродзода). – Душанбе: Ирфон, 2007, 160 с.
9. Ҳодизода Р. Маҳмудхочаи Бехбудӣ: Таърихи зиндагӣ ва тақдирӣ таърихӣ ӯ // Гули мурод Фаслномаи илмӣ, адабӣ, фарҳангӣ. –Душанбе, 1997—998, №10 -- 12 (4). – 35-49.
10. Шакурӣ М. Нигоҳе ба поёни умри Маҳмудхочаи Бехбудӣ // Гули мурод. Фаслномаи илмӣ, адабӣ, фарҳангӣ. –Душанбе, 1997—998, №10 -- 12 (4). – 49-56.
11. Шарифзода Қ.. Оид ба даврияти чопи “Бухорои шариф” //Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши филологӣ, №8. –Душанбе, 2019. – С.299-305.

Сарчашмаҳо

12. “Бухорои шариф”, 1912, -- 4 ноябр;
13. “Бухорои шариф”, 1912, -- 6 ноябр;
14. “Бухорои шариф”, 1912, -- 9 ноябр;
15. “Бухорои шариф”, 1912, -- 28 ноябр;
16. “Бухорои шариф”, 1912, -- 13 декабр;
17. “Бухорои шариф”, 1912, -- 16 декабр;
18. “Бухорои шариф”, 1912, -- 18 декабр.

МАҚОЛАҲОИ МАҲМУДХОЧА БЕҲБУДӢ ДАР РӢЗНОМАИ “БУХОРОИ ШАРИФ” АННОТАТСИЯ

Дар пажӯҳиши мазкур мавзуву мундариҷа, муҳтаво ва аҳамияти мақолаҳои дар нахустин рӯзномаи тоҷикии “Бухорои шариф” (1912 -- 1913) ба таърифи расидаи Маҳмудхоҷа Бехбудӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Маҳмудхоҷа Бехбудӣ дар таърихи афкори иҷтимоиву сиёсии ду даҳаи авали асри XX Осиёи Миёна ҳамчун бунёдгузори ҷараёни ҷадидияи ҷунбиши маорифпарварӣ, публицисти маъруф, бунёдгузор ва сармуҳаррири рӯзномаи “Самарқанд” (1913), маҷаллаи “Ойина” (1913--1915) ва таблиғгари ҳастанопазии мактабҳои усули нави таълим дар минтақа шинохта шудааст. Вале тавре дар пажӯҳиши мазкур таъкид гардидааст, ширкати Бехбудӣ бо силсиламақолааш дар рӯзномаи тоҷикии “Бухорои шариф” аз назари муҳаққиқони рӯзгору осори ин публицисти маъруф берун мондааст. Дар ин бора дар асарҳои баъзе муҳаққиқони тоҷику ўзбек ишораҳо мавҷуд бошад ҳам, омилҳои иншо, мавзуву муҳтавои мақолаҳои тоҷикии Бехбудӣ ба риштаи таҳқиқ қашида нашудааст.

Муаллифи пажӯҳиш дар натиҷаи баррасии силсиламақолаи Маҳмудхоҷа Бехбудӣ “Мактуб аз Самарқанд. Чораи тараққӣ ё худ ҳалосӣ аз инқироз”, “Усули ҷадидия чӣ гуна аст?”, “Ислоҳи мактаб” ба хулоса расидааст, ки фаъолияти публицистии ӯ барои оммавӣ гардидани ҳаракати таъсиси макотиби навусул дар қаламрави аморати Бухоро тақдирӣ бахшидааст.

Калидвожаҳо: рӯзнома, нашрия, маорифпарварӣ, ҷадидия, ҷомеа, таърих, фарҳанг, илм, дониш, мактаби усули савтия, маориф.

Маълумот дар бораи муаллиф: Қироншоҳ Шарифзода, муаллими калони Кафедраи матбуоти факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Эмайл: kironshoh1958@gmail.com. Телефон: +992 904010110.

СТАТЬИ МАХМУДХОДЖИ БЕХБУДИ В ГАЗЕТЕ "БУХОРОИ ШАРИФ" АННОТАЦИЯ

В данном исследовании рассматривалась тема, содержание и значение статей Махмудходжи Бехбуди, опубликованных в первой таджикской газете “Бухорои шариф” (“Священная Бухара”) – (1912-1913 г.г.).

Махмудходжа Бехбуди известен в истории общественно-политической мысли двух десятилетий начала XX века Средней Азии как основатель нового течения просветительское движения -- джадидизм, известный публицист, основатель и главный редактор газеты “Самарқанд” (1913), журнала “Ойина” (“Зеркало”) -- (1913—1915 г.г.) и неутомимый пропагандист новометодных школ в регионе.

Но, как подчеркивается в данном исследовании, серии статей Бехбуди в таджикской газете “Бухорои шариф” (“Священная Бухара”) почти не упоминается в исследованиях таджикских, да и узбекских ученых, занимающихся вопросами жизни и творчества этого известного публициста.

Автор данной статьи исследовая цикл статей Махмудходжи Бехбуди “Письмо из Самарканда: Как преодолеть трудностей и выйти на прогресс общества?”, “Что такое новометодное школа?”, “Школьная реформа”, приходит к выводу, что цикл статьи Бехбуди на страницах газеты “Бухорои шариф” ускорило процесс создания и развитие новометодных школ на территории Бухарского эмирата.

Ключевые слова: газета, издание, просветительство, джадидизм, общество, история, культура, наука, знание, новометодная школа, просвещение.

Информация об авторе: Қироншоҳ Шарифзода, старший преподаватель кафедры прессы факультета журналистики Таджикского национального университета. Электронная почта: kironshoh1958@gmail.com. Телефон: +992 904010110.

MAHMUDKHOJA BEHBUDI'S ARTICLES IN THE NEWSPAPER «BUKHROYI SHARIF»

This study examines the themes, content, and significance of the articles written by Mahmudkhoja Behbudi and published in the first Tajik newspaper, “Bukhoroyi Sharif” (Sacred Bukhara) in 1912–1913.

Mahmudkhoja Behbudi is known in the history of socio-political thought in early 20th-century Central Asia as the founder of the new educational reform movement—Jadidism. He was a renowned publicist, the founder and editor-in-chief of the newspaper “Samarkand” (1913) and the magazine “Oyina” (Mirror) (1913–1915), as well as an indefatigable advocate for modern-method schools in the region.

However, as highlighted in this study, Behbudi's series of articles in the Tajik newspaper “Bukhoroyi Sharif” is rarely mentioned in the works of Tajik and even Uzbek scholars who research the life and intellectual legacy of this prominent publicist.

By analyzing a cycle of Behbudi's articles, including "Letter from Samarkand: How to Overcome Challenges and Achieve Societal Progress?", "What is a New-Method School?", and "School Reform", the author of this study concludes that Behbudi's writings in “Bukhoroyi Sharif” significantly accelerated the establishment and development of modern-method schools within the Bukhara Emirate.

Keywords: newspaper, publication, enlightenment, Jadidism, society, history, culture, science, knowledge, modern-method school, education.

Author Informatio: Kironshoh Sharifzoda, Senior Lecturer at the Press Department of the Faculty of Journalism, Tajik National University. Email: kironshoh1958@gmail.com. Phone: +992 904010110.

ИНЪИКОСИ МАСЪАЛАҲОИ ИҶТИМОИИ ҶОМЕА ДАР ОЧЕРКҲОИ ШОДОН ҲАНИФ

Алишери Абдулмачид

МДТ “Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ”
(Тоҷикистон)

Очерк яке аз жанрҳои умдатарин ва маъмули публицистика буда, асоси матбуотро ташкил медиҳад. Муҳимтарин вазифаи очерк дар матбуот аз он иборат аст, ки имконияти истифодаи бадеиятро дар ҳалли проблемаҳои иҷтимоиву иқтисодӣ, сиёсӣ фарҳангӣ ва ғайра фароҳам меорад. Бояд гуфт, ки маҳз ҳамин хусусияти очерк аст, ки унсурҳои он ҳанӯз дар осори шиғоҳии халқ, осори манзуму мансури классикии тоҷик ба мушоҳида мерасанд.

Аз ӯғози пайдоиши очерк навъҳои гуногуни онро ҷудо намудаанд, ки маъмултарини онҳо портретӣ-ҳеҷракушоӣ, проблемавӣ-мавзӯӣ ва сафарӣ мебошанд. Дар ин ҳусус И. Усмонов қайд менамояд, ки “Очерк жанри кашшоф буда, нисбат ба воқеаҳои муҳими рӯз дафъатан ҳамовоз мешавад, симои одамони бунёдкорро дар ҳамон рӯзҳое, ки қори худро идома медиҳанд, бо ҳамон тавре ки зиндагӣ ҳаст, нишон медиҳад. Ҳамчунин омӯзишу таҳқиқи сахлангоронаи санадҳо сабаби тасвири рӯякии воқеа мешавад. Яъне, агар нависанда дар ихтиёри худ маводи кофӣ надошта бошад, ба эҳсоси ночур мегузарад ва ё сахнаҳое месозад, ки дар ягон қолиб намеғунҷанд” [18, с.108-112].

Аз дигар ҷониб, дар очерк, ки бештар ҳислатҳои мусбати образҳо, рӯйдодҳои муҳими ҳаётии онҳо, ки ҷанбаи тарбиявӣ ва оммавӣ доранд, инъикос меёбад, дар баробари бадеият, нақши публицистика баръало намоёнтар мешавад. Аз ин рӯ, очеркро жанри бадеӣ - публицистӣ номидан мувофиқ мебошад. Ин нуқтаҳои муттазодро муҳаққиқон Ҷ. Шарифов ва Б. Худойдодов шарҳ дода, бадеият ва ба мавзӯи мушаххас бахшида шудани очеркро таъкид кардаанд. [20, с.5-14].

Тавре ки муҳаққиқ С. Гулов таъкид менамояд: “Очерки хуби имрӯзӣ бояд чун ҳикоя шевою муассир ва чун мақола аниқ, нишонрас ва ҳаётӣ бошад. Очерк на жанри ҳамакора, балки гуногунпахлӯю гуногуннавъ мебошад ва тарзу тариқ, сатҳи таъсир ва ҷузъиёти бадеият ба малака ва маҳорати нигоранда вобастагӣ дорад.” [5, с.52].

Т.А.Беневоленская таъкид менамояд, ки “гуногунпахлӯй, рангорангии жанр сохтори печидаи композитсионӣю услубиро пеш мегузорад”. Аз ин рӯ, барои очерк муқаррар намудани қолаби муайян мумкин нест. Вай ҳам воқеанигор аст, ҳам аз “суҷаи марғуби беллетристӣ парҳез надорад” ва ба замми ин ҳама дар он ҳаракати фикр мушаххас аст. [3, с.30].

Қайд намудан зарур аст, ки очерки бепроблема вучуд надорад, яъне проблема асоси жанри очеркро ташкил медиҳад. Аз ин рӯ саволе бармеояд: пас чаро очеркро ба навъҳо ҷудо мекунанд ва яке аз онҳо очерки проблемавӣ ном дорад? Ҳамчун ҷавоби ин савол се навъи очеркро аз назар гузаронидан лозим аст. Яъне хусусияти умумии очеркҳои портретӣ, проблемавӣ ва сафариро мулоҳиза карда, воқеият ва бадеияти онҳоро доништан лозим аст. Дар ин бобат баҳси «вайроншавии воқеият» мавҷуд будан ё набудани лаҳзаҳои сохтаю бофта хеле арзишнок аст. Чунин гумон кардан низ хато аст, ки дар очерк умуман лаҳзаҳои сохтаи муаллиф набошад. Албатта, ин хел не. Очеркнавис метавонад ва бояд лаҳзаҳои ҳаёти қаҳрамонро ба таври худ такмил диҳад, пурқувват кунад, зеро, очерк нусхабардории рӯякии ҳаёт нест, яъне очерк сурат не, расм аст, лекин, барои он ки лаҳзаҳо сохта нанамоянд, ба ҷараёни ҳаёти қаҳрамон зич пайваст шаванд, нависанда бояд қаҳрамонашро нағз донад, омӯзад. На аз рӯи қоғаз, на дар тӯли суҳбати чандсоата, балки хеле бештар донад. Мутаассифона, дар бисёр очеркҳо, махсусан эҷодиёти ҷавонон ҳис мешавад, ки онҳо қаҳрамонашонро нағз наомӯхтаанд. Барои ҳамин ҳам дар аксарияти очеркҳои замони шӯравии мо монанди ҷар задани об, ақибмонда будани бригада (дар очеркҳои мавзуи пахтакорӣ), ба қор аз дигарҳо барвақттар омадан, шогирдро дида, замони шогирдии худро ёд овардан (очеркҳои мавзуи қорводорӣ), разведка барои забон рафтан (дар очеркҳои мавзуи ҷанг), дар дарси аввал худро гум кардан, ба хонаи талабаи дарсгузеш рафтан (очеркҳои мавзуи мактаб) лаҳзаҳои яқинан такрор шудан мегирад. Чунин очеркҳо ба ростӣ аз яқинан фақат бо номи қаҳрамонашон фарқ мекунанду ҳалос.

Дар очерк як давраи зиндагӣ, ё дигарҳелтар карда гӯем, раванди шаклгирии характери шахс инъикос мешавад. Очеркро ҳонда кас бояд ҳамин чизро ҳис кунад, лекин баъзан очеркҳое ҳам пайдо мешаванд, ки дар онҳо шаклгирии характерро намебинем, балки мешунавем. Яъне журналист ё нависанда ҳазору як чизро ном бурда, исбот кардан меҷӯяд, ки қаҳрамони очеркаш одами нағз, шахси меҳнатдӯст аст. Ин ҷо барои нодурустии чунин тарзи образфарӣ зарбулмасали халқ «Бо ҳалво гуфтан даҳон ширин намешавад»-ро ёд оварда, фақат илова кардан мумкин: қаҳрамонро «одами нағз» нагуфта, он воқеаҳоеро тасвир кунед, ки нағзии қаҳрамонро исбот намояд. Исботи нағз будани қаҳрамон ба интиҳоби мавзӯ низ вобаста аст. Дар очеркнависӣ интиҳоби мавзӯ аз масъалаҳои умда аст.

Воситаи тасвири бадеӣ ҳам дар очерк бояд мавқеи муайян дошта бошад. Бе мақсади муайян истифода шудани онҳо сифати очеркро паст мекунанд. Истифодаи воситаҳои тасвири бадеӣ, тасвири манзара, муқолама, монолог ва ғайраҳо хусусияти фарқкунандаи очерк ва дигар жанрҳои публицистӣю бадеист. Маҳз ба туфайли онҳо очеркро аз мақола ё хабар фарқ кардан мумкин аст.

Аз ҷиҳати сохт очеркҳо ба ду қисмат, яъне очеркҳое, ки конфликт доранд ва очеркҳои беконфликт ҷудо кардан мумкин аст. Қисмати зиёди очеркҳо конфликт надоранд ва ё конфликташон сохта ба назар мерасад. Ин, албатта, бесабаб нест. Зеро бисёрии онҳо ба таври таъҷилӣ таълиф шудаанд. Дар муддати кӯтоҳи мулоқот рӯзноманигор, адиб бо тамоми пастиву баландиҳои ҳаёти қаҳрамонаш шинос шуда наметавонад. Ў дар ин муддат танҳо барои факту рақамҳо қайд кардан ва баъзе

чузъиётхоро дониста гирифтан имкон пайдо мекунад, ки барои очерки ҳақиқӣ офаридан ҳанӯз кофӣ нест. Ҳамин ҳолат муаллифро водор мекунад, ки лаҳзаҳои ҳаёту ғайбати қаҳрамон, конфликти зиндагии ӯро аз худ бофад. Дар чунин ҳолатҳо таҷрибаву маҳорат ва ҷаҳонбинии муаллиф кӯмак мерасонад.

Дар таълифоти рӯзноманигор шахсият худро ба василаи амал ва кирдоре, ки ба ормонҳо, талошҳо, оҳангҳо, дастурҳо, арзишҳо ва рӯҳияи ҳуди ӯ мутаносибанд, ба назари хонанда менамояд. Вале дар паси ин ҳунари ифодаи ормонҳои ҷамъӣ дар симои фарде меистад, ки мақомашро муаллиф дар ҷомеа шинохтасту меҳодад дигарон низ ӯро шиносанд ва амалу кирдораш барои ҷомеа, аҳли он ва ҷомеадорон намунаи ибрат бошад. [7, с.2].

Барои он ки табиати очеркро беҳтар тасаввур кунем, онро бо жанри бадеии ҳикоя низ муқоиса кардан лозим аст. Маълум, ки ҳикоя қаҳрамони ҳаёти надорад ва агар прототипе дошта бошад, ҳам, вай аксаран бо ному насаби худ номбар намешавад. Ин чиз ба табиати очерк мувофиқ намеояд. Зидда аз он ҳикоянавис вобаста ба мақсаде, ки ба назди худ гузоштааст, лаҳзаҳо (штрих, вазъиятҳо)–ро меофарад. Очеркнавис бошад, баръакс, дар асоси он воқеаҳо, ки ба ҳаёти ҳамин як одам хос аст, асар менависад.

Очерк ҳеҷ гоҳ жанри соф бадеӣ набуда, балки жанри публицистӣ- бадеӣ мебошад. Очеркнависон лаҳзаи беҳтарини ҳаёти қаҳрамонони худро боварибахш нишон дода, проблемаҳои муҳими ҷалталабро ба миён мегузоранд. Қаҳрамонони очерк одамони ҳаётианд ва публицистону журналистон ғайбати ҳаёти онҳоро мушаххас ба қалам медиҳанд. Қаҳрамонони очерк бо ҳислатҳои наҷиб, диловариҳо ва ахлоқи ҳақиқӣ хеш маҳбуби дигарон шудаанд, сазовори ҳурмату эҳтироми аъзои ҷомеа буданду ҳастанд. Дар маркази очерк образи инсонӣ комил ва пешқадам меистад, ки ба дигарон намуна аст.

Муаллифони китоби «Ҳамосаи инсонӣ кор» А. Саъдуллоев ва П. Гулмуродзода овардаанд: «Очерк дорои қонунмандии хос ва ҳислати вижа мебошад. Дар очерк ҳислати асосӣ - иртиботи ҷиҳатҳои адабӣ ва журналистӣ бо ҳамдигар созгор шуда, очеркнависро дар он водор месозад, ки «байни ҷеҳраи адабӣ ва авзои журналистӣ» (В.Г. Короленко) қарор гирифта, бад-ин васила хонанда ӯро ҳамчун тасвиргар, журналист ва мутафаккир бишиносад [15, с.64].

Аслан аз ин гуфта муҳтавои дигаре сар мезанад, ки онро ба таҳқиқи бадеӣ ва публицистӣ нисбат медиҳад. Зеро очерк жанрест, ки голибан зиндагиро дар саҳнаи васеъ, аниқтараш дар пасманзари (панорамаи) муҳташам ба тасвир гирифта, роҷеъ ба масъалаҳои умда ва ҷалталаби замон андеша меронад ва онро тарзе пешкаш менамояд, ки зимни баёнаш ҷеҳраи қаҳрамон низ пеши назар падида меояд.

Пӯшида нест, ки ҳар адиб барои очерк навиштан ҷуръат карда наметавонад. Дар очерк ҳаводис ғайриҷашмдошт ба вуқӯ мепаиванданд. Азбаски очерк дар бораи одамони зинда, ашхоси таърихӣ офарида мешавад, барои адиб майдони таҳайюлот тангтар аст. Баъдан образи қаҳрамон дилҷасп намебарояд ё худ зиндагии баъзе қасон пур аз воқеаҳои ҳайратангез ва пурмазмуну рангин бошад ҳам, ҳудашон қобилияти ҳикоя кардан надоранд.

Асари бадеӣ, махсусан дурдонаи нодир ҳеҷ гоҳ ба осонӣ тавлид намешавад. Шодон Ҳаниф дар ҷустуҷӯи санаду ҳуҷҷатҳои очерки «Кӯҳдоман»-и худ аз остонаи водии Қаротегину Файзобод пойи пиёда, ба роҳбаладе тамоми дараҳои ин минтақаро паймудааст. Шабе ӯ аз кӯҳҳои Сағирдашт гузашта, ба Балҷувон ва Ховалинг роҳ мепаёмуд. Дар болооби рӯди Яхсу ба ҳамлаи хирсҳо гирифтोर шуда, шабро дар шохи дарахте рӯз кард. Дар pistaзори фарози ағбае роҳ гум карда, ба вартае афтод ва бо муъҷизае худро наҷот дод. Дар ин сафар муаллиф ба хавфу хатари аз ин ҳам ногувор дучор омад. Дар даст асои заранг меҳост аз болои тармае, ки дар тангно меҳобад убур кунад. Нохост як қисми тарма шикасту фурӯ рафт ва Шодон Ҳаниф худро дар зулмоте дид. Ягона роҳи наҷот ба ҷараёни оби сарди зери тарма шино карда, худро ба берун кашидан буд. Очеркнавис гӯё дубора рӯзи равшан дид.

Вақте ки очеркаш ба табъ расиду писанди хонандагон гардид, мукофоти заҳматҳои худро дарёфт. Барои аҳли қалам ин, албатта, хушбахтӣ ва ифтихор аст.

«Боре Шодӣ Ҳаниф аз ҳаёти яке аз коргарони заводи семент очерк навиштанӣ шуд, - ёдовар мешавад, шоир Алӣ Бобочон- Ба коргоҳи қаҳрамонаш маро ҳам бурд. Ба ӯ хеле суҳбат кард, вале аз натиҷаи саволу ҷавобаш қаноатманд нашуд, агарчи ним дафтар нақли ӯро навишта гирифт, ҳангоми бозгашт афсӯс хурд, хеле қораш барор нагирифт. зимнан ҳамаи нақлҳои қаҳрамон ба очерк намеғунҷид ва ҳоҷати ба хонанда пешниҳод кардани онҳо набуд. Дар чунин маврид ба муаллиф лозим омад, ки андешахоро борҳо аз ғирбол бехта, дурдонро аз афғораҳо ҷудо кунад. Шодӣ Ҳаниф дубораю себора ба назди он коргар рафт, оқибат чизҳои даркориро ба даст овард. Даре нагузашта очеркаш бо номи «Пули қишлоқ» дарҷ ёфт. Ман аз ӯ пурсидам, ки дар аввал қораш омад накарда буди чӣ хел комгор шуд? Гуфт «То дилашро ёфта, санаду ҳуҷҷат гирифтани як моҳи тамоми вақтам рафт. Се моҳ ман либоси коргарӣ пӯшида, бо ӯ дар як сеҳ кор кардам.» [1]. Шодон Ҳаниф хуб дарк мекунад, ки имрӯз хонандагон ба мутолиаи асарҳои публицистӣ ва очеркҳои, ки масъалаҳои судбахшро баррасӣ менамоянд, майлу рағбати бештаре доранд. Онҳо медонанд, ки очерк ва публицистикаи ҳақиқӣ ҳамон аст, ки бо ҷаҳонбинии васеъ ва амри дил навишта шуда бошад, очерк ва публицистикаи ҳақиқӣ ҳамон аст, ки ба дили хонанда роҳ ёбад. То ҳамин гуна асарҳои публицистӣ М. Шагинян, Б. Полевой, В. Катаев, Т. Жуков, В. Рвечкин, Б. Агатов, М. Струа, Хохлов, Б. Стрелников, Т. Песе, Ф. Муҳаммадиев дар байни хонандагон маҳбубият пайдо кардаанд. Ҳанӯз М. Горкий фармуда буд, ки: «Ҳар як факт синтези чандин тахминҳост, вай гиреҳест, ки чандин киштхоро бо ҳам мепайвандад, вай ҷавҳари қатраҳои хуни дил, ашк ва ҷасу ноумедӣҳо мебошад. Дар ҳар факт мазмуни амиқи ҳаёт таҷвассум ёфтааст, ки вай дар замонҳои пеш реша давонда буд» [4, с.46].

Публицист бояд инсонро пурчуръат бошад. Ин буд, ки Шодон Ҳаниф аз байни публицистони Тоҷикистон нахустин шуда, ба Чернобил рафт, як силсила мақолаҳои публицистӣ навишт ва ба гирифтани ҷоизаи Лохутӣ мушарраф шуд.

Шодон Ҳаниф дирӯз аз ҳаёти хоҷагии кишоварзӣ менавишт, имрӯз дар мавзӯи чорводорӣ, фардо дар хусуси боғдорӣ ва пас аз ҳафтае дар ягон мавзӯи дигар менависад, вале ӯ ҳамеша мавзӯи рӯи кор гирифтаашро ҷуқур дарк мекунад, ҳама тарафа таҳлил менамояд ва ҷасунона ибрази ақида мекунад. Ин, албатта, ҷиҳати фарқкунандаи лабораторияи эҷодии нависанда аст.

Ҳамин ҷо, як арзадошти Шодон Ҳаниф ба хотир мерасад, ки овардани онро ба маврид медонам: «Публицистон эҷодкорони фидокоранд. Пешаи онҳо ҷидду ҷаҳди ҳарлаҳзаина, сарфи ҳарорати қалб ва ба сони муҷассамасоз аз ҳар мушти лой (фактҳои ғирдовардааш) офаридани ҷеҳраи ҳайкалро талаб мекунад. Дар бобати ҷӣ навиштан ва кадом гиреҳу проблемаи зиндагиро кушодану ҳал кардани ӯ, ифодааш ба вай раҳнамоӣ мекунад. Зиндагӣ ҳар рӯз ранги дигар мегирад, сиёсатҳо радду бадал мешаванд, одамон тағйир меёбанд, зимнан ин таҳаввулот ҳаргиз ӯро ором намегузоранд. Вай кӯшиш ба ҳарч медиҳад, ки барг-барг мушоҳидаҳо ва диду боздидҳои худро рӯи қоғаз оварад ва аз неку бади онҳо қазоват кунад» [6].

Ташаккул ва тарбияи деҳқони нав, бо замин дилгарм кардани мардум, ҳифзи табиат, онро ба наслҳои оянда пок ва бегазанд мерос гузоштан, заминро хусн бахшидан, аз обу ҳаво, аз ёлаҳои кӯҳӣ пурсамар истифода бурдан, мардуми кишварро бо ғаллаи худ таъмин кардан, бавҷуд овардани боғҳои серҳосил, рушди қароқулпарварӣ, бунёди хоҷагиҳои асалпарварӣ, набототи доруворӣ ва ғайра аз он масъалаҳои мебошад, ки тавачҷуҳи Шодон Ҳанифро ҳамеша ба худ ҷалб мекард ва дар ҳалли он ӯ ҳанӯз ҳам заҳмат мекашад. Ва дар ин мавзӯҳо очеркҳои «Кӯҳдоман», «Он шаби маҳтобӣ», «Пули қишлоқ», «Ҳавличае дар сари роҳ», «Ситори сахарӣ», «Соҳиби ганҷ», «Дил ёбу қанд хӯр» ва ғайра иншо шудаанд. Ва дар меҳвари ҳамаи ин осор инсонро кор – шахсияти соҳибэҳтирому қордон ва масъулиятшинос меибад

Таърих гувоҳи медиҳад, ки дар ҳар даври замон дили қаламкаши асил ба ҳалку кишвари худ месӯхт. Аз мутолиа ва баррасии очеркҳои Шодон Ҳаниф ҳамин

чиҳати масъала, ки барои публитсист ва очеркнавис хеле муҳим аст, дарк карда мешавад.

Мазмуну мундариҷаи очеркҳои Шодон Ҳанифро зиндагиву фаъолияти мардуми меҳнаткашу меҳнатқарин, олами ботиниву маънавии онҳо, анъанаву суннатҳои мардумӣ, мушкилоти рӯзмарраи зиндагӣ ва монанди ин ташкил медиҳад. Дар ин бора профессор Мурод Муродӣ қайд мекунад: «Муаллиф дар тасвири зиндагии воқеии мардум аз аносири лафзиву маънавӣ, таъбиру ибораҳои халқӣ, ганҷинаҳои фарҳангиву адабӣ фаровон ва моҳирона истифода намуда ба нигоштаҳои ӯ ҳусну малоҳат мебахшад.» [2, с.14].

Ҳарчанд очеркҳои Шодон Ҳаниф аз натиҷаву мушоҳидаҳои сафар, мушкилоти зиндагӣ мегӯянд, аммо аксаран мушкилоти рӯз ба воситаи симову фаъолияти қаҳрамонон нишон дода мешавад. Маҳз фаъолмандии чунин қаҳрамонон боиси дарк ва ҳалли мушкилоти мавҷуда мегардад. Дар очеркҳои «Кӯҳдоман», «Мураббӣ ва мураббо», «Он шаби маҳтобӣ», «Ситораи сахарӣ», «Ҷилои мрамор», «Пули қишлоқ», «Навои думбра». «Эҳёи дил» ва ғайра ин махсусиятро ба мушоҳида гирифтани мумкин аст.

Шодон Ҳаниф чун дигар эҷодкорони ҳамнаслаш дар публитсистикаи худ на танҳо фаъолмандии касбии қаҳрамонони арсаи рӯзгору меҳнатро нишон медиҳад, балки зимни таҳлилу баррасии қору рӯзгори онҳо ба мушкилоти ҷойдошта, аз ҷумла сарфаю сариштакорӣ, афзун гардонидани истеҳсол, боло бурдани сифати маҳсулот, муносибатҳои инсонии ҳамкорон, ғамхорӣи устод ба шогирду роҳбар ба зердастон ва ғайра эътибор медиҳад. Бо тасвиру баррасии чунин масъалаҳо ҳам мушкилотро ҳамаҷониба мекушояд ва ҳам образи қаҳрамононашро комилтар ба қалам медиҳад.

Масалан қаҳрамони очерки «Кӯҳдоман» муҳандиси заминсоз Ҳабиб Дарвешов, олими ҷавон Нозирҷон Давлатов, роҳбари хоҷагӣ Лочин Шоаҳмадов ва дигар мутахассисони соҳаҳои гуногун мебошанд. Ба навиштаи муҳаққиқ Асадулло Саъдуллоев «яке аз қаъри замин асрори зиндагиву бойгарӣ ҷӯяд, дигаре роҳҳои ба киштзор табдил додани домана ва ба боғоти сарсабз мубаддал гардондани ёлаҳои кӯҳро мекунад. Директори совхоз Шоаҳмадов бошад, фаровонии неъматҳои кӯҳ ва ҷангалро на танҳо дар бозуи бақувват, балки двар ҳамкорӣи коргарони заводҳо, ҳавсалаи ҳуди кӯҳистонӣ, мадади маблағгуздорон мебинад.» [19, с. 117-118, 220 - 224].

Ҳарчанде қаҳрамонони очерки мазкур одамони касбу қору гуногун мебошанд, аммо андешаву мақсади онҳо як аст. Ҳама дар андешаи ободиву пешрафт ва аз байн бурдани мушкилот мебошанд. Онҳо ҳамеша бо ҳам дар суҳбати дилхушкунанда, созандаву бунёдкорона мебошанд. Аз ҷумлаи чунин суҳбатҳои дилнавозу рӯҳбахш метавон суҳбатҳои собиқадори ҷангу меҳнат Саидаҳмад Каримовро бо роҳбарони гуногунро дар самти азхудкунии порчаҳои нави замини кӯҳистон ёд овард. Мавсуф дар суҳбатҳои худ ҳамеша ҷолибу хотирмон сухан мегӯяд. Ва инро муаллиф Шодон Ҳаниф хеле хуб ба тасвир додааст.

Дигар хусусияти очеркҳои Шодон Ҳаниф он аст, ки ӯ ба ҳислату рафтор ва раванди фаъолияти қаҳрамононаш басо амиқ ва ҷиддӣ ворид мешавад, масъалаҳоро ҳамаҷониба дар муҳокима бо мутахассисон ба миён мегузорад ва тақиқ мекунад. Тасаввуроте ҳосил мешавад, ки на эҷодкор, балки намояндаи соҳа, мутахассис муҳокимаю масъалагузори менамояд. Барои ӯ ҷузъиёти ҳар мушкилу масъала муҳим аст, ин аст, ки ба ҳама паҳлу назар меандозад. Инро метавон дар «Пули қишлоқ», «Соҳибони ганҷ» ва «Эҳёи дил» мушоҳида намуд. Ин очеркҳо ба фаъолияти коргарони қорхонаи сementбарории Душанбе, қору тиллои Моғиён ва олими шинохтаи тиб, профессор Неъматулло Усмонов бахшида шудаанд. Масалан қаҳрамонони очерки «Пули қишлоқ» шайдои касби худ ҳастанд. Дар баробари дӯст доштани касби худ масъулиятшинос ҳастанд, тарафдори пешрафту хайрҳои ҳамкасбон мебошанд, ҳар лаҳза омода ҳастанд ба мадади ҳамдигар шитобанд. Сафар маҳз бо дастгириву роҳнамоии муҳандисони ботачрибаи ордендор Ҳофиз

Ҳомидов ва Ярослав Слезак тадричан корро ёд гирифта, то дараҷаи устои баст мерасад. Дар ҳар лаҳзаи мушкил дасти ёриву пуштибонии мураббӣнашро дар амал мебинанд. Муаллиф муносибати устодону шогирдон, раванди кор, роҳи ҳалли мушкилоти пайдошударо бо чашми сар мебинанду ба тасвир мегирад ва хонандаи худро шоҳиди ҳарлаҳзаи тасвиринамудааш месозад. «Печ гулдурросзанон чарх мезад. Ҳаври тафсони он сеҳро фаро гирифта буд. Агар чараёни шамоли аз бодкашак вазанда намебуд, дар ин ҷо нафас кашидан маҳол буд. Сафар айнаки сиёҳро ба чашм гузошта ба печ нигоҳ кард. Дар дили печ забонаҳои оташ печутоб хӯрда, деворҳои фӯлодини онро мелесиданд. Ҳалқаҳои занҷирҳои ғафс аз давр задани печ ғалдар-ғалдар овоз бароварда, лои ба печ дохилшудаистодаро меомехтанд» [18, с. 86]. «Сафар аз завод бо димоғи сӯхта баромад. Вай бо хотири мушавваш қадам зада, роҳи кишлоқро пеш гирифт ва омада беихтиёр ба болои пули кишлоқ рост истод. Оринчи худро ба панҷараи кӯпрук така дода, ба дарё чашм дӯхт. Вай ҳоло худро дар амвоҷи дарёи ҳаёт ба монанди заврақи бекасмонда ҳис кард» [12, с. 89].

Ҳамин гуна манзараву лаҳзаҳо дар очеркҳои дигари муаллиф низ тасвир шудаанд. Ба гунаи мисол метавон аз очеркҳои «Мураббӣ ва мураббо», «Чароғи ёқут», «Кӯхдоман», «Ситораҳои сахарӣ», «Шабе дар кӯҳсор» ёд кард. Ба назар чунин мерасад, ки ғуё ин очеркҳо манзаравӣ буда, муаллиф тавассути тасвири ҷузъиёт меҳодад симои қаҳрамонашро нишон диҳад, аммо дар асл тавассути ин тасвирҳо проблемаҳои муҳими иҷтимоиву маънавию мекушоӣ. Маҳорату таҷрибаи эҷодии муаллиф имкон додааст, ки мавзӯро таъсирбахшӯ нишонрас баён намояд. Масалан, мо дар очерки «Мураббӣ ва мураббо» дар аввал ба проблемаи ҳунари қаннодиву ширинпазиҳо ошно мешавам, дар пасманзар бошад, муаллиф риоя ва пос доштани анъанаву суннатҳои ниёгонро таълиф менамояд.

Хусусияти дигари публитсистикаи Шодон Ҳаниф диди таҳқиқии муаллиф ба проблемаву рӯйдодҳо мебошад. Аз ҷумла, дар меҳвари очерки «Эҳёи дил» фаъолият ва рӯзгори ибратомӯзи устои ҷарроҳони ҷумҳурӣ, академик Неъматулло Усмонов меистад. Дар ин очерк муаллиф дар баробари тасвири симои қаҳрамон ба таҳқиқи масъалаҳои дигар, аз ҷумла қадри инсон, ҳифзи саломатӣ, маънавиёти ҷомеа ва ғайра дахл намуда, шахомати симои қаҳрамонро пеши назар ҷилвагар месозад. Ё худ таҳқиқи рӯзгор ва фаъолияти шоири ҷанговар, шаҳиди Ҷанги Бузурги Ватанӣ Ҳабиб Юсуфӣ дар маркази романи «Уқоби захмин» меистад.

Мунаққид ва адабиётшинос С. Табаров дар бораи Шодӣ Ҳаниф сухан ронда, аз ҷумла чунин навиштааст: «Яке аз он адибоне, ки садоқати худро ба ин жанр (очерк - А. А.) доимӣ нигоҳ дошта ва аз рӯзҳои аввали фаъолияти эҷодӣ то кунун ҷандин очеркҳои ҷолиби диққати портретӣ, сафарӣ, таърихӣ, проблемавӣ ва ғайра офаридааст, Шодӣ Ҳаниф мебошад» [17].

Дарвоқеъ, очерк дар эҷодиёти Шодон Ҳаниф аз жанрҳои хеле муҳим ва серистифода аст. Ў дар очеркҳояш ҳалли проблемаҳо ва ниёзҳои муҳими ҳаёти халқро рӯи кор гирифта, онро бо образҳои дилчаспи бадеӣ ва тасвири хуби табиату ҷеҳраи мардум ба хонанда манзур намудааст. Маҳорат ва қалами вай аз як очерк то очерки дигар такмилу сайқал ёфтааст. Агар аз ин лиҳоз очеркҳои нахустини ӯ «Кӯхдоман», «Он шаби мохтобӣ», «Ситораи сахарӣ», «Ҳавличае дар сари роҳ» ва ғайраро бо очеркҳои баъдан навиштаи вай «Ҷилои мармар», «Пули кишлоқ», «Мураббӣ ва мураббо» ва «Эҳёи дил» муқоиса намоем, тафовути мусбат ва бозёфтҳои ҳунаро дар дарёфти мавзӯ, масъалагузорӣ, офариниш образ, услуби баён ва монанди ин мебинем.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Алӣ Бобоҷон. // Адабиёт ва санъат, 12 апрели соли 1984.
2. Аз замон то замон. Саҳ 14.
3. Беневоленская Т.А. Композитсия очерки газетавӣ-МГУ, 1975. – 86 с.
4. Горький М. М.: Политиздат, 1955. – С. 46.

5. Гулов С. Махсусияти очерки муосири тоҷик- Душанбе: Дониш, 2012. – 132с.
6. Дар сӯҳбати адиб // Радиои тоҷик, 4 феввали соли 1995.
7. Зарипова Ш.Т. Концепсияи шахсият дар матни публитсиситкаи воқеъгаро. Сомонаи http://vestnik.tj/hum_dok/2019/n4/TJ/Zaripova Sh.T..pdf санаи мурочиат 2.11.2022.
8. Кӯҳ ҳам кӯҳ мерасад. С. 86.
9. Мардон Р. Қаҳрамони замони мо. – Душанбе: Балоғат, 2014. – С. 256).
10. Муқимов М. Жанри маърифатомӯз. Дар «Маҷмӯаи мақолаҳо оид ба таҳсилоти журналистӣ». Душанбе. 2008, С. 33.
11. Муродов М. Чехраофаринии иҷтимоӣ дар публитсиситкаи тоҷик // М. Муродов. Аз се шоҳаи як илм. – Душанбе: Истеъдод, 2014. – С. 164).
12. Ҳамон асар. Саҳ. 89.
13. Саъдуллоев А. Хосияти адабиёт.- Душанбе: Адиб, 2000.- 412с.
14. Саъдуллоев А., Гулмуродзода П. Ҳамосаи инсонии қор. - Душанбе: Пайванд, 1995. – 64 с. 35.
15. Табаров М. Бюллетени Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот, №2, 2003.
16. Табаров Н. Бюллетени Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот, №2, 2003.
17. Табаров С. Тоҷикистони Советӣ, 26 октябри 1976.
18. Усмонов И.К. Масъалаҳои очерки муосир //Садои Шарк, 1986, №4,С.108-112.
19. Хосияти адабиёт. С. 117-118, 220 - 224.
20. Худойдодов Б.Чанд сухан аз таърихи очерки тоҷик. -Душанбе.Ирфон, 1972.

ИНЪИКОСИ МАСЪАЛАҲОИ ИҶТИМОИИ ҚОМЕА ДАР ОЧЕРКҲОИ ШОДОН ҲАНИФ АННОТАТ СИЯ

Дар ин мақола сухан дар бораи паҳлӯҳои гуногуни очерк ва инъикоси масъалаҳои иҷтимоии қомеа дар очеркҳои Шодон Ҳаниф меравад. Мақолаи мазкур барои унсурҳои муҳими соҳаи мустақили эҷод бори дигар дар ҳаёти имрӯзу гузаштаву оянда, созору таъсиргузор будани ин шакли эҷодро собит менамояд. Публитсиситка ва оҳанги иҷтимоии ҳар як асари мансур нахуст оҳанги дили муаллифи асар мебошад, ки дар пояи меҳвари ҳақиқату воқеият бо хонанда дар муқолама қарор дорад. Ҳамагуна эҷод бидуни рӯҳияи амиқи иҷтимоӣ дар шароити имрӯза тасаввур ноқарданӣ, ки қайҳо собит гардидааст. Таҳқиқи мазкур ин масъалаҳоро пайгирӣ қарда, зарурият, мавҷудият ва аҳамияту арзиши осори публитсиситиро чун қанбаи воқеияту илми мушаххас нишон додан меҷӯяд.

Мусаллам аст, ки публитсиситкаи бадеӣ як қанбаи фарроҳу натиҷабарши ғаврии эҷод ба шумор меравад, ки омма ба таври пайваста ба ин гуна эҷоди асил тавачҷуҳ дорад. Бо таъйиноти ҳос ва рисолати таъсир ба мафкура ин шоҳаи эҷод ҳеҷ гоҳ қимати қоста пайдо наменамад. Публитсиситка чун як соҳаи эҷод қамолот ёфтааст ва шинохти он дар қомеаи баҳарӣ дар шаклҳои гуногун вучуд дорад.

Қалидвожаҳо: публитсиситка, публитсист, жанр, очерк, воқеият, қомеа, тасвир, таҳқиқ, иҷтимоӣ образ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Алишери Абдулмачид, доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисоси рӯзноманигорӣ, дотсент, мудири кафедраи журналистикаи Донишгоҳи давлатии Қӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. Телефон: 918-33-44-42. E-mail: alisherabdulmajid@mail.ru

ОТРАЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ ОБЩЕСТВА В ОЧЕРКАХ ШОДОНА ХАНИФА

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются различные аспекты очерка и отражения социальных проблем общества в очерках Шодона Ханифа. Автор подтверждает важность этого жанра в современной, прошедшей и будущей жизни, подчеркивая его влияние на общественные процессы и творчество. Публицистика и социальный оттенок каждого произведения исходят из внутреннего звучания автора, которое фокусируется на правде и реальности и открывает диалог с читателем. Творчество без глубокой социальной направленности в сегодняшних условиях невозможно. Данное исследование прослеживает необходимость, существование и важность публицистического творчества как части реальности и конкретной науки.

Публицистика, как жанр, является важной формой массового творчества, который привлекает внимание общества. Публицистика оказывает влияние на мышление и восприятие, не теряя своей ценности. Публицистика как жанр достигла совершенства, и ее признание в обществе имеет различные формы.

Ключевые слова: публицистика, публицист, жанр, очерк, реальность, проблема, изображение, исследование, социальный образ.

Информация об авторе: Алишери Абдулмаджид, доктор философии (PhD), доктор по специальности журналистика, доцент, заведующий кафедрой журналистики Государственного университета города Кулоб имени Абуабдулло Рудаки. Телефон: 918-33-44-42. E-mail: alisheriabdulmajid@mail.ru

REFLECTION OF SOCIAL ISSUES IN THE ESSAYS OF SHODON HANIF ANNOTATION

This article discusses various aspects of the essay genre and the reflection of social issues in the essays of Shodon Hanif. The article emphasizes the importance of this genre in contemporary, past, and future life, highlighting its impact on social processes and creative expression. Journalism and the social tone of each work stem from the inner voice of the author, focused on truth and reality, and engage in dialogue with the reader. Creativity without deep social insight in today's context is unimaginable. This study traces the necessity, existence, and significance of journalistic works as part of reality and specific science.

Journalism as a genre is a widespread and immediate form of creativity that draws public attention. Journalism influences thinking and perception, never losing its value. Journalism, as a genre, has reached perfection, and its recognition in society exists in various forms.

Keywords: journalism, journalist, genre, essay, reality, problem, description, research, social image.

Author Information: Alisher Abdulmajid, PhD in Philosophy (PhD), Doctor of Journalism, Associate Professor, Head of the Journalism Department at Kulob State University named after Abuabdullo Rudaqi. Phone: 918-33-44-42. E-mail: alisheriabdulmajid@mail.ru

НАВРЎЗ ВА ҶУЗЪИЁТИ ФАРҲАНГИИ ОН ДАР ПУБЛИТСИСТИКАИ ЗАРИФ ИБОД

Расулова Н.Ч., Қурбонов А.А.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Наврӯз ҳамчун чашни бостонии аҷдодӣ дар тӯли ҳазорсолаҳо мақоми баланди фарҳангӣ, таърихӣ ва иҷтимоиро касб намудааст. Ин ойини наврӯзӣ, ки аз умқи таърихи мардуми ориёинажод сарчашма мегирад, дар ҳама давраи замон арзиши фарҳангӣ ва ҷанбаи ҳамгироии иҷтимоии худро ҳифозат кардааст. Қатъномаи Созмони Милали Муттаҳид, ки 23-юми феввали соли 2010 қабул гардид, аҳамияти байналмилалӣ ин чашнро расман эътироф намуда, онро падидаи хиради созанда ва таҷассумгари ғалсафаи таҳаммулгарой, сулҳу ваҳдат, ҳамзистии озоишта эълон кард. Дар ин робита Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар «Суханронии Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати чашни Наврӯзи байналмилалӣ дар варзишгоҳи «20-солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон»-и шаҳри Хучанд» чунин зикр мекунад: «Созмони Милали Муттаҳид бо қабули Қатънома доир ба Рӯзи ҷаҳонии Наврӯз аҳамияти умумибашари ин ойини бостониро ҳамчун падидаи хиради созанда, таҷассумгари ғалсафаи таҳаммулгарой, сулҳу ваҳдат, ҳамзистии озоишта, нишони арҷгузорӣ ба таъриху тамаддун ва анъанаҳои ниёгон ба аҳли башар муаррифӣ ва эълон намуд» [7].

Дар ин замина, публитсист Зариф Ибод низ саъю талош намудааст, ки дар бозтоби арзишҳои фарҳангии чашни байналмилалӣ Наврӯз мақолаву лавҳаҳо рӯи нашр оварад. Ҳамчунин З. Ибод Наврӯзро ҳифз ва муаррифӣ намуда, онро ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи худшиносии миллӣ таъкид менамояд. Наврӯз дар нигоштаҳои ӯ на танҳо як чашн, балки ҳодисаи бузурги фарҳангиву таърихист, омили муттаҳидсозандаи мардум, рамзи эҳёи табиат ва меҳнат дар давраҳои гуногуни таърихӣ маънидод мегардад.

Мақолаи «Соли нави деҳқонӣ», ки Зариф Ибод санаи 20-уми март соли 1971 дар рӯзномаи «Коммунисти Қӯрғонтеппа» нашр кардааст, яке аз таҳқиқоти публитсистӣ дар бораи чашни Наврӯз дар матбуоти даврони Шуравӣ ба шумор меравад. Дар он муаллиф нақши Наврӯзро дар ҳаёти кишоварзон ва аҳли заҳмат, инчунин ҷанбаи иҷтимоиву фарҳангии онро ба риштаи таҳлил мекашад. Дар бораи ин чашн, ки бо оғози мавсими кишту кор шинохта мешавад, чунин ишора мегардад: «Чашни Наврӯз аз замонҳои хеле қадим то имрӯз дар байни аксари халқҳои машриқзамин чун соли нави деҳқонӣ, саршавии мавсими заминронӣ, ки онро деҳқонон қӯшбарорӣ ё ҷуфтбарорӣ меғуфтанд, қайд карда мешавад» [4]. Ин нукта нақши Наврӯзро ҳамчун марҳилаи ҳаётан муҳим дар ғайолияти кишоварзӣ ва робитаи он бо ободонии замин бозгӯ мекунад. Дар ҷомеаи суннатии мардуми тоҷик аз давраҳои қадим, оғози кишту кор на танҳо амалиёти иқтисодӣ, балки маросими дорои ҷанбаҳои рамзӣ низ махсуб меёбад. Наврӯз дар тӯли таърих, махсусан дар ҳаёти аҳли меҳнати софдилонаи деҳқонон, ба ҳайси оғози давраи нави зиндагӣ ва эҳёи рӯҳияи қору заҳмат таҷлил мешуд. Дар мақола, муаллиф ҷузъиёти анъанавии таҷлили чашни Наврӯзро, ки бо урфу одат, фарҳанг ва шодиву сурур алоқаманданд, чунин тасвир мекунад: «Дар рӯзи чашни Наврӯз хурду қалон либосҳои идона пӯшида, мусиқанавозӣ, сурудхонӣ ва рақсу бозӣҳои гуногун ташкил мекарданд. Дар деҳаҳо ҳар як хонавода деғу қосаю қошуку дастархонашро гирифта, ба майдони васеи байн ва ё беруни деҳа меомад ва деғ монда мувофиқи тавоноӣ ва дороии худ хӯрок мепохту одамонро зиёфат меод» [4]. Ҳамчунин, дар инҷо аҳамияти иҷтимоии чашни Наврӯз, ки мардумро ба ҳам меорад ва фарҳанги ҳамбастагӣ ва саховатро тарғиб мекунад, ба таври равшан нишон дода шудааст. Ҷанбаҳои гурӯҳии таҷлили чашн, ки дар он тамоми мардум ғайолона ширкат мебарзад, нишон медиҳад, ки Наврӯз бештар аз як анъана, балки як унсури муҳими ҳамгироии миллӣ ва иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад.

Зариф Ибод на танҳо ҳамчун публитсист ва таҳлилгари масоили иҷтимоӣ, балки ҳамчун шахсияти эҷодӣ низ талош кардааст, ки Наврӯзро дар шеърӣ наср ва асарҳои драмавӣ худ таҷассум намояд. Дар шеърҳои худ маҳз ба ҷанбаи таърихӣ ва ҷаҳонии Наврӯз таъкид мекунад:

**«Фасли Наврӯз омаду дилҳои мардум шод шуд,
Чондорон аз ачузу аксу нахс озод шуд.
Мардум аз моҳи Ҳамал карданд умеди хайрият,
Соли нав омад ба деҳқон вақти қор шуд» [4].**

Зариф Ибод Наврӯзро на танҳо як ҷашни анъанавии миллӣ, балки як падидаи иҷтимоиву фалсафӣ низ маънидод мекунад. Бо тасвири саҳнаҳои деҳқонӣ ва оғози қорҳои саҳроӣ, Наврӯзро ҳамчун шуруи зиндагии нав ва мавқеи меҳнатро дар ин ҷашн барҷаста таъкид менамояд. Дар ашъори насру назми Зариф Ибод ҷашни Наврӯзро на танҳо ҳамчун анъанаи фарҳангӣ, балки ҳамчун рамзи эҳёи табиат, сарчашмаи меҳнат ва шукӯҳи зиндагӣ тасвир мекунад. Бо забони шеваи шоирона шоир дар шеъри «Наврӯз муборак» баён медорад, ки ин ҷашн бо зебӣ, шоду хурраӣ ва оғози соли нав пайванд дорад:

**«Ҳабиби лоларӯхи ман,
Биё имрӯз дар майдон.
Ба мисли лолу булбул,
Ба рақс ою суруде хон.
Ки Наврӯз омадаст, ин ҷо,
Чу тоҷикдухтари зебо.
Ду дасти равшанолудро
Кунун имрӯзҳо деҳқон...
Бишӯ бо ашки гарми абр
Ғубори дай зи рӯю дил
Муборак рӯзи наврӯзат—
Сабоҳи соли фирӯзат!» [1].**

Дар ин мисраъҳои боло, Наврӯз ҳамчун ҷашни шодиву зебӣ таҷассум гардида, ҷилои зебоии фасли баҳор ва оғози зиндагии тозаро ифода мекунад. Шоир табиатро бо инсон пайванд дода, ташбеҳи Наврӯз ба тоҷикдухтар на танҳо рамзи ҳусни баҳор ва оғози зиндагии нав аст, балки нишонаи ифтихор аз фарҳанг ва суннатҳои миллӣ низ ба шумор меравад. Ҳамчунин ба меҳнати деҳқон ва оғози мавсими кишту қор ишора мегардад, ки яке аз вижаҳои хоси публицистикаи Зариф Ибро дар худ таҷассум менамояд. Тазаққур метавон дод, ки шеъри мазкур аз нигоҳи мазмуну муҳтаво ба ҷанбаҳои иҷтимоӣ ва фарҳангии Наврӯз пайвандӣ дошта, баёнгари аҳамияти он дар ташаккули худшиносӣ ва эҳёи рӯҳияи миллӣ мебошад. Ин нукта бо хусусияти публицистикаи Зариф Ибод мувофиқат дорад, зеро ӯ Наврӯзро на танҳо ҳамчун ҷашн, балки ҳамчун рамзи навсозии ҷомеа, эҳёи суннатҳои миллӣ ва таҳкими ваҳдат тарғиб мекунад.

«Сайри таърихии Наврӯз» яке аз мақолаҳои публицистӣ-таърихии Зариф Ибод маҳсуб мешавад, ки дар он аз таърихи пайдоиш ва ҷашнгирии Наврӯзи оламафрӯз маълумоти муфасссал пешниҳод мегардад. Дар ин мақола, муаллиф кӯшиш менамояд, ки бо истинод ба маъхазҳои таърихӣ, хонандаро ба сайри таърихии Наврӯз раҳнамун карда, ба таври возеҳ пайванди ин ҷашнро бо тамаддуни аҷдодӣ нишон диҳад.

Хусусияти муҳими публицистикаи таърихии Зариф Ибод дар он зоҳир мегардад, ки дар навиштаҳои худ ҷузъиёти дақиқ ва маълумоти таърихиро бо забони равшан ва сабку услуби оммафаҳм баён мекунад. Дар мақолаи мазкур низ услуби оммафаҳм, ки хоси публицистикаи иҷтимоӣ ва таърихӣ мебошад, мушоҳида мешавад. Муаллиф таъкид менамояд, ки ҷашни Наврӯз таърихи хеле қадимӣ дорад ва мардуми ориёӣ онро ҳанӯз пеш аз зуҳури давлатҳои суғдиёну бохтариён бо шукӯҳу шаҳомат таҷлил мекарданд: «Аҷдодони гузаштаи мо ҷашни Наврӯзро, ҳатто пеш аз замонҳои суғдиёно бохтарҳо бо тантана қайд мекардаанд» [3]. Муаллиф бо истифода аз далелҳои таърихӣ собит месозад, ки Наврӯз аз марҳилаҳои муҳталифи тамаддун гузашта, бо мурури замон бо вижаҳои нав ғанӣ гардонида шудааст. Ин нукта бо

таҳқиқоти таърихшиносон, ки пайдоиши Наврӯзро ба тамаддуни ориёӣ рабт медиҳанд, мутобиқ аст.

Чанбаи муҳимми дигар дар мақолаи «Сайри таърихии Наврӯз» бозтоби анъанаҳо ва суннатҳои марбут ба ҷашн мебошад. Муаллиф така ба манбаҳои таърихӣ таъкид мекунад, ки омодагӣ ба ҷашни Наврӯз як маросими фарогири умумимиллӣ буда, унсурҳои гуногуни иҷтимоӣ ва фарҳангиро дар бар мегирад. Дар ин замина, яке аз расмҳои қадимаи наврӯзиро чунин тасвир мекунад: «Дар аксари маҳалҳо нони наврӯзӣ мепӯхтанд, ки он аз зироати гуногун чун гандум, ҷав, арзан, нахӯд, наск, кунҷит, лӯбиё ва биринҷ тайёр мекарданд, дар атрофи нон аз ҳар зироат 7 донагӣ ва дар миёнаи он бошад, аз дарахтони мевадор, ба мисли анор, зайтун, бихӣ, себ ва ғайра 7 шоха мегузоштанд» [3]. Дар ин пайванд нақши муҳим доштани баъзе ҳӯрокҳо ва рамзҳои бостонӣ дар таҷлили Наврӯзро равшан месозад. Истифодаи рақами ҳафт дар ин маросим бесабаб нест, зеро ин рақамҳо дар фарҳанг ва ҷаҳонбинии ориёӣ дорои маъноии хос буда, ба ҳафт унсури ҳаёт ва ҳафт қабати осмон ишора мекунад. Инчунин, тавсифи истифодаи маҳсулоти гуногуни зироативу деҳқонӣ дар мақола нишон медиҳад, ки ҷашни Наврӯз аз замонҳои қадим бо кишоварзӣ робитаи устувор доштааст ва маросими наврӯзӣ низ ҳамчун таҷассуми шукронаи мардум ба обу ҳок, замин ва ризқи фаровони баҳорӣ арзёбӣ мешуд. Ҳамзамон, нақши рамзии дарахтони мевадор, аз қабали анор, зайтун, бихӣ ва себ, ба таври возеҳ нишон дода шудааст, ки дар тамаддуни шарқӣ, анор ҳамчун рамзи серҳосилӣ, зайтун нишони сулҳ, бихӣ рамзи нури рӯҳӣ ва себ аломати ҷовидонагӣ маънидод мегардад. Чунончи муҳаққиқ А. Курбонов дар мақолаи худ, ки ба масоили фарҳангиву расму суннатҳои ҷашни Меҳргон бахшида шудааст, чунин ибрози ақида мекунад: «... Анор бихӯрад ва ё гулоб бибӯяд, офатҳои заминию осмонӣ аз ӯ дур мешудааст» [6]. Аз ин рӯ, тасвири ин унсурҳо дар ҷашни Наврӯз на танҳо ҷузъи оддӣ, балки ҷузъи муҳимми фалсафаи зиндагӣ ва ҷаҳонбинии аҷдодони мо мебошад. Дар маҷмӯъ, мақолаи «Сайри таърихии Наврӯз» яке аз намунаҳои барҷастаи публитсистикаи таърихии Зариф Ибод маҳсуб мешавад, ки дар он усулҳои таҳлилӣ, тасвирӣ ва оммафаҳм ба таври муассир истифода гардидаанд. Муаллиф бо пешниҳоди далелҳои таърихӣ ва тавсифи ҷузъиёти маросимҳои наврӯзӣ, хонандаро ба тафаккури таърихӣ раҳнамун месозад ва аҳаммияти ин ҷашнро на танҳо ҳамчун анъана, балки як рукаи муҳимми худшиносии миллӣ ва фарҳангӣ нишон медиҳад.

Дар қатори дигар анъанаҳои бостонии ҷашни Наврӯз, гулгардонӣ ё «Бойчечак», ки Зариф Ибод онро дар мақолаи худ таҳти унвони «Бойчечак» рӯи ҷоп овардааст, яке аз маросимҳои қадимаи пешазнаврӯзӣ ба шумор меравад. Муаллиф дар ин мақола ба нақши кӯдакон дар таҷлили расмҳои суннати Наврӯз таваҷҷуҳи хосса зоҳир намуда, ҳифз ва нигоҳдории суннатҳои аҷдодиро таъкид мекунад. Зариф Ибод, ки бо усули таҳлили публитсистикаи иҷтимоӣ машхур аст, ин маросимро чунин тасвир менамояд: «Бойчечак» расмияти бачагона аст, ки дар рӯзҳои аввалини баҳор аз тарафи бачагон гузаронида мешавад» [2]. Ин нукта бар он асос мегузорад, ки нақши кӯдакон дар ҳифзи анъанаҳои миллӣ равшан дида мешавад. Маросими «Бойчечак» на танҳо як одати пешазнаврӯзӣ, балки як унсури тарбиявӣ ва фарҳангӣ буда, дар ниҳоди кӯдакон эҳсоси муҳаббат ба табиат, шодиву сурур ва омодагӣ ба фасли шукуфоиро бедор месозад.

3. Ибод ба ҷанбаҳои фалсафӣ ва табиӣ ин суннати қадима ишора намуда, гули бойчечакро ҳамчун нишони фарорасии Наврӯз ва муждарасони фасли баҳор муаррифӣ мекунад: «Бойчечак ...аз саршавии маъракаи киштукор дар охириҳои зимистон ва аввали баҳор – дар моҳи Хут мешукуфад. Вай муждарасони баҳор ба ҳисоб меравад» [2]. Аз лиҳози рангу бўи гулҳо, тағйироти табиат ва фарорасии Наврӯз, гули бойчечак дар фарҳанги мардум нақши рамзии эҳёи зиндагӣ, навсозӣ ва омодагӣ ба соли нави деҳқониро бозидааст.

Зариф Ибод муносибати мардумро ба ин маросим ва қабул кардани он ҳамчун суннати анъанавӣ низ тасвир менамояд. Тавассути овардани намунаи сурудҳои маросимӣ шакли амалии иҷрои ин расмро нишон дода, хонандаро ба фазои воқеии ҷашн наздик месозад:

**“Бойчечаку, бойчечак,
Шукуфта гули инчак,
Миён борик-химчаяк,
Тамошо кун, келинчак.
Бойчечак, бойчечак,
Даста-даста гулчечак...” [2].**

Дар ин байтҳо, ки ба суннатҳои мардумӣ пайванд доранд, гули бойчечак ҳамчун унсури зебӣ ва пайвандгари одамон бо табиат ситоиш мешавад. Ин навъи шеърӣ мардумӣ, ки одатан бо оҳанг суруда мешавад, барои таъсиргузори ба шунавандагон ва ҳавасмандсозии онҳо дар ширкат дар ин расм хизмат мекунад. Зариф Ибод ба раванди тақдими гули бойчечак ва муносибати калонсолон ба ин суннат низ ишора карда, онро як намуди робитаи наслҳо дар фарҳанги мардумӣ мешуморад. Яъне мардуми деҳа суруди кӯдакону наврасонро бодикқат шунида, ҳар як соҳибхона баромада, гули бойчечакро ба сару рӯяшон молида, онро бӯй мекунанд ва «... аз рӯи қудрати худ чизе инъом (ҳадя) мекунад» [2]. Мисли дигар расму оинҳои мардумӣ, ин маросим низ робитаи байни наслҳоро таъкият дода, эҳтиром ба кӯдакон ва дастгирии онҳоро таълим медиҳад.

Дар мақолаи «Бойчечак», ки ба жанри публицистикаи таърихӣ тааллуқ дорад, Зариф Ибод тавассути усули таҳлилӣ, тасвирӣ ва далеловарӣ расму суннатҳои пешазнаврӯзиро мавриди баррасӣ қарор додааст. Бо истифода аз усули муқоисавӣ, нақл ва овардани порчаҳои шеърӣ, ба хонандагон арзиши фарҳангӣ ва таърихӣ ин расмро ошкор мекунад.

Матолиби дигари З. Ибод таҳти сарлавҳаи “Баҳори шукуфтарӯй” ҷой гирифтааст. Гуфтан ба маврид аст, ки дар маводи мазкур публицист аз зебогиву хушرويи шаҳри Қўрғонтеппа зикр карда, ҷашни Наврӯзро маҳз сабагори зебогиву тозагӣ меҳисоба. Ҳамчунин ӯ дар доираи 10 солагии Ваҳдати миллӣ ва 70 солагии шаҳри Қўрғонтеппа мегӯяд. Дар ин робита баҳорро чунин тасвир мекунад: “Баҳор фасли бедоршавии табиат, фасли сабзишу шукуфтани ҷумлаи наботот аст” [5].

Мавриди зикр аст, бозтоби анъанаҳои миллӣ дар матбуот, тавассути публицистика, шеър ва мақолаҳои таҳлилӣ амалӣ мегарданд, на танҳо Наврӯзро зинда нигоҳ медоранд, балки ба эҳёи он дар замонҳои гуногун низ мусоидат хоҳанд кард.

1. Ҷашни бостонии Наврӯз дар осори Зариф Ибод ҳамчун мероси таърихӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ инъикос гардида, на танҳо оғози фасли баҳор, балки рамзи худшиносӣ, меҳнат ва ваҳдати миллӣ маънидод мешавад.

2. З. Ибод тавассути услуби раван ва таҳлили публицистӣ ҷузъиёти расму оинҳои наврӯзиро, ба мисли маросими “Бойчечак” ва анъанаҳои мардумӣ, бозтоб намуда, нақши онҳоро дар ҳифзи мероси фарҳангӣ таъкид мекунад.

3. Публицистикаи Зариф Ибод дар ҳифз ва эҳёи суннатҳои миллӣ саҳми назаррас гузошта, ҷашни Наврӯзро ҳамчун омили таҳкими ҳувияти миллӣ ва ҳамгироии иҷтимоӣ муаррифӣ менамояд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Зариф, Ибод Наврӯз муборак / И. Зариф // «Ваҳш». – 1966, 22 март.
2. Зариф, Ибод Бойчечак / И. Зариф // «Ваҳш». – 1966, 22 март.
3. Зариф, Ибод Сайри таърихӣ Наврӯз / И. Зариф // «Ваҳш». – 1966, 22 март.

4. Зариф, Ибодов Соли нави деҳконӣ / И. Зариф // «Коммунисти Қўрғонтеппа». – 1971, 20 март.
5. Зариф, Ибод Баҳори шукуфтарӯй / И. Зариф // «Набзи Қўрғонтеппа». – 2007, 16 апрел.
6. Қурбонов, Амиршо Эҳёи чашни Меҳргон дар Тоҷикистон / Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон 16. 10. 2024 // <https://www.amit.tj/index.php/tj/ekhyoi-chashni-mekhrigon-dar-tochichkiston?page=55&utm>
7. Суханронии Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати чашни Наврӯзи байналмилалӣ дар варзишгоҳи «20-солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон»-и шаҳри Хучанд / АМИТ «Ховар» 22.03.2020. // <https://khovar.tj/2020/03/suhanronii-peshvoi-millat-emomal-ra-mon-ba-munosibati-ashni-navr-zi-bajnalmlal-dar-varzishgo-i-20-solagii-isti-loliyati-davlatii-um-urii-to-ikiston-i-sha-ri-hu-and/?ysclid=m8dvw3l6su231872913>

НАВРҶЗ ВА ҶУЗЪИЁТИ ФАРҲАНГИИ ОН ДАР ПУБЛИТСИСТИКАИ ЗАРИФ ИБОД АННОТАСИЯ

Мақолаи мазкур ба таҳлили нақши чашни Наврӯз дар публитсистикаи Зариф Ибод баҳшида шудааст. Дар он муҳимтарин хусусиятҳои публитсистикаи ӯ, аз ҷумла инъикоси ҷанбаҳои таърихӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии Наврӯз мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Тавассути таҳлили мақолаҳои таърихиву фарҳангии муаллиф, нишон дода шудааст, ки Зариф Ибод Наврӯзро ҳамчун падидаи муҳими худшиносии миллий, ҳамбастагии иҷтимоӣ ва эҳёи фарҳангӣ матраҳ менамояд. Бо истифода аз санадҳои таърихӣ, мисолҳои публитсисти ва иқтибосҳо, мақола таъсири Наврӯзро дар ташаккули арзишҳои миллий ва иҷтимоӣ равшан месозад. Муҳаққиқон дар ин таҳқиқот таъкид мекунанд, ки публитсистикаи Зариф Ибод бо забони шево, услуби оммафаҳм ва шарҳи воқеъбинонаи падидаҳои фарҳангӣ фарқ мекунанд.

Калидвожаҳо: Наврӯз, публитсистика, Зариф Ибод, фарҳанг, таърих, ҷашн, арзишҳои миллий.

Маълумот дар бораи муаллиф: Расулова Наргис Ҷалиловна унвонҷӯи кафедраи адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 902-82-04-10. Қурбонов Акмал Акрамович, докторант PhD–и кафедраи рӯзноманигории МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”. Суроға: Тоҷикистон, 735140, ш. Бохтар, кӯч. 1-май, хонаи 16. Тел: (+992) 985-84-38-92 e-mail. akmal_199902@mail.ru

НАВРУЗ И ЕГО КУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ В ПУБЛИЦИСТИКЕ ЗАРИФА ИБОДА АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу роли праздника Навруз в публицистике Зарифа Ибода. Рассматриваются ключевые особенности его публицистического наследия, включая отражение исторических, культурных и социальных аспектов Навруза. Через анализ историко-культурных статей автора показано, что Зариф Ибод рассматривает Навруз как важное явление национального самосознания, социальной сплоченности и культурного возрождения. Используя исторические документы, публицистические примеры и цитаты, статья раскрывает влияние Навруза на формирование национальных и социальных ценностей. Исследователи подчеркивают, что публицистика Зарифа Ибода отличается выразительным языком, доступным стилем и объективным освещением культурных явлений.

Ключевые слова: Навруз, публицистика, Зариф Ибод, культура, история, праздник, национальные ценности.

Сведения об авторе: Расулова Наргис Джалиловна, соискатель кафедры таджикской литературы Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Тел.: (+992) 902-82-04-10. Акмал Акрамович Курбанов, докторант PhD кафедры журналистики факультета таджикской филологии Бахтарского государственного университета имени Насири Хусрава. Адрес: Таджикистан, 735140, ш. Бохтар, ул. 1 мая, кв. 16. Тел: (+992) 985-84-38-92 e-mail. akmal_199902@mail.ru

NAVRUZ AND ITS CULTURAL ASPECTS IN ZARIF IBOD'S JOURNALISM

ANNOTATION

The article is dedicated to analyzing the role of the Nowruz festival in the journalistic works of Zarif Ibod. It examines the key characteristics of his journalistic legacy, including the reflection of historical, cultural, and social aspects of Nowruz. Through the analysis of the author's historical and cultural articles, it is demonstrated that Zarif Ibod presents Nowruz as a significant phenomenon of national self-awareness, social cohesion, and cultural revival. By utilizing historical documents, journalistic examples, and quotations, the article highlights the impact of Nowruz on the formation of national and social values. Researchers emphasize that Zarif Ibod's journalism is distinguished by its eloquent language, accessible style, and objective interpretation of cultural phenomena.

Keywords: Nowruz, journalism, Zarif Ibod, culture, history, festival, national values.

Information about the author: Rasulova Nargis Jalilovna, Applicant of the Department of Tajik Literature at Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav. Phone: (+992) 902-82-04-10. Akmal Akramovich Kurbanov, doctoral student of the Department of Journalism, Faculty of Tajik Philology, Bokhtar State University named after Nasiri Khusrav. Address: Tajikistan, 735140, Bokhtar Highway, 1 May St., office 16. Tel: (+992) 985-84-38-92 e-mail. akmal_199902@mail.ru

ФЕЪЛҲОИ ДОРОИ ТОБИШИ ГУФТУГӢӢ ДАР БАЪЗЕ АСАРҲОИ БАДЕИВУ ПУБЛИТСИСТӢИ ФАЗЛИДДИН МУҲАММАДИЕВ

Нодиров А.А.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

(Тоҷикистон)

Унсурҳои луғавию грамматикӣ гуфтугӢӢ дар асарҳои нависандаи мумтоз Фазлиддин Муҳаммадиев мавқеи муҳим доранд. Қалан мо дар бораи имконоти луғавию маъноӣ ва услубии қорбурди чунин унсурҳо дар баъзе асарҳои бадеиву публитсистӣ нависанда изҳори андеша намуда будем [23, с. 37-44; 13, с. 42-46; 14, с. 110-116; 15, с. 94-98; 16, с. 107-120; 24, с. 56-62; 17, с. 206-214]. Дар ин паҷуҳиш меҳомем, роҷеъ ба мавқеи баъзе феълҳое, ки дорои хусусияти гуфтугӢӢ мебошанд, дар чунин асарҳои адиб изҳори андеша намоем.

Бояд гуфт, ки чунин феълҳо дар асарҳои бадеиву публитсистӣ Фазлиддин Муҳаммадиев мавқеи муҳим дошта, барои ифодаи мақсаду мароми адиб, ифодаи дурусти матлаб, фардӣ қунондани нутқи персонажҳо ва барҷаста нишон додани имконоти ҳаҷви публитсистӣ ниҳоят бамаврид истифода шудаанд. Аз ҷумла нависанда дар мисоли зерин ду феъли дорои тобиши гуфтугӢӢ – феълҳои содаи ғуррондан ва таркибии номии тӯғрӣ қарданро ба қор бурдааст:

Мебахшед, камбудихоя решакан мекунем, гирифта меғурронем, хамааша тўғрӣ мекунем [10, с. 223].

Феъли ғуррондан ба маънои «дур партофтан, ҳаво додан, андохтан» [20, с. 390] меояд, аммо дар каломӣ нависанда тобиши маъноӣ «бартараф кардан, аз байн бурдан»-ро гирифтааст. Синоними тўғрӣ кардан дар забони адабӣ «дуруст кардан» мебошад [ниг.: 21, с. 360]. Нависанда ба истифода аз ин гуна феълҳо оҳанги гуфтугӯи суҳанро дучанд гардонда, дар айни замон обуранги ҳаҷвро дар калом таҳким мебахшад, фардияти нутқи персонажро таъмин менамояд.

Шарҳи феъли ҷакидан дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ва «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба назар намерасад. Ин феъл обуранги ҳиссии манфӣ дошта, дар гуфтугӯ ба маъноӣ «ғапи беҳуда гуфтан, суҳани бечӯя беҳуда гуфтан, беҳуда ба сари касе дод задан» истифода мешавад. Дар мисоли зерин ба хоҳири таъкид ва қотеияти суҳани нависанда шакли инкорӣ сӯғай амриӣ ин феълро кор фармуда шудааст:

– Начак ба ман! Аз кучо донам, ки вай ин қадар одами калон будааст? Сонӣ, номаъкулия танҳо худам накардаам [12, с. 208].

Феъли шӯридан дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ба маъноӣ «1. ошуфта шудан, ба қаҳру ғазаб омадан, оташин шудан; ҷӯшидан; 2. исён кардан, балво бардоштан, ба шӯриш омадан; 3. гардондан, шугор кардан» [19, с. 610] омадааст. Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» «1. ба ҳаяҷон омадан, ошуфта шудан, ба ҷӯшу хуруш омадан; 2. ба қаҳру ғазаб омадан, оташин шудан» ва маҷозан «ба талотум афтодан, тўғён кардан (масалан, дарё)» [21, с. 662] маънидод шудааст. Устод Айни ин феълро танҳо ба маъноӣ «оташин шудан, ба ғазаб омадан» [1, с. 488] шарҳ додааст. Дар забони гуйтугӯи имрӯза шӯридан ба маъноӣ «омехта тайёр намудан» низ ба кор бурда мешавад: ҳамир шӯридан, лой шӯридан. Чунин тобиши маъноӣ ин феъл аз маъноӣ «гардондан, шугор кардан», ки дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ҷой дорад, сарчашма гирифтааст. Дар мисоли аввали зерин феъли шӯридан ба маъноӣ «ба қаҳру ғазаб омадан, оташин шудан» корбаст шуда, дар мисоли дуюм бо тобиши маъноӣ «аз боиси оташинӣ борони қаҳру ғазаби худро ба сари касе рехтан» омадааст:

– Чиба ин тавр?... Охир, ҳамаи пистонакҳо моли як фабрика-ку! – мешӯрид акаи Махсум [8, с. 205]; – Ба ту кӣ гуфт, ки рӯзи дароза дар долони милитсия гузаронӣ, – мешӯрид Исоев. – Сардори ту редакция ё милитсия? [12, с. 220].

Феъли кандан дар гуфтугӯ ба маъноӣ «гурехтан» истеъмол гардида, ин тобиши маъноиро бо обуранги ҳиссии манфӣ тамасхур ифода менамояд. Нависанда чунин тобиши маъноӣ феъли гурехтанро аз забони персонаж хеле бамаврид истифода бурда, суҳанро таъсирбахш ифода кардааст:

Боғиров ду-се ҳафтаи дигар он воқеаро ба хотир оварда, хандакунон мегуфт:

– Ҷӯраат чӣ хел канд-а! Тири ранга барин давид-е, шахбоз! [12, с. 202].

Бо истифодаи маъноӣ гуфтугӯи феъли кандан нависанда, як андоза ба суҳан тобиши маъноӣ ҳазлу истеҳзо бахшидааст.

Феъли содаи додан ду асосӣ замони ҳозира дорад: деҳ ва те. Шояд те варианти фонетикӣ деҳ бошад, зеро ҳамсадои т ҷуфти бечаранги ҳамсадои д мебошад ва ба хоҳири осон шудани талафуз ин ду ҳамсадо ба ҳамдигар иваз мешаванд. Шояд дар гуфтугӯ аввал аз шакли асосӣ замони ҳозираи деҳ ҳамсадои охир ғ ихтисор шуда, он ба де ва сонӣ ба те табдил ёфта бошад. Ба ибораи дигар, те ду падидаи фонетикӣ – коҳиши овозҳо ва бадалшавии овозҳоро аз сар гузарондааст [ниг.: 22, с. 106-111]. Дар ҳар суратдар забони адабии ҳозираи тоҷик варианти деҳ хусусияти китобӣ ва варианти те хусусияти гуфтугӯӣ дорад. Нависанда низ ин шакли асосӣ замони ҳозираи феъли доданро дар забони персонажи асар истифода бурдааст:

– Те ба ман ҳуҷҷатҳота [12, с. 220].

Дар мисоли зерин бошан шакли гуйтугӯи асосӣ замони ҳозираи феъли додан – те ҳамчун феъли ёвар бо исми тела ба кор бурда шуда, феъли таркибии номӣ сохтааст:

Ҳо, ана, дар охири долон дарича ҳаст. Тела те, кушода мешавад [12, с. 209].

Дар мисоли боло ҷузъи номии феъли таркибии тела додан – исми тела низ хусусияти гуфтугӯӣ дорад. Хусусияти гуфтугӯӣ доштани ин калима дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ишорат гардидааст [21, с. 338]. Бо истифодаи ин ду унсури гуфтугӯӣ нависанда фардияти нутқи персонажро таъмин намудааст.

Дар баробари ин дар асарҳои нависанда калимаҳои гуфтугӯӣ ҳамчун ҷузъи маънодори феълҳои таркибии номӣ ба назар расида, нерӯи зиндаи асарҳоро таъмин намудаанд. Масалан, калимаи шатта ба маънои «заниш» [1, с. 468], «шаллоқ, ба касе бо даст, по ё чизи дигаре зарба задан» [21, с. 629] кор фармуда мешавад. Бо ин калима тавассути феълҳои ёвари задан ва ҳӯрдан феълҳои таркибии номии шатта задан ва шатта ҳӯрдан сохта мешавад [21, с. 629]. Дар таркиби шатта задан феъли ёвари задан ба маънои аслӣ, аммо дар таркиби шатта ҳӯрдан феъли ёвари ҳӯрдан ба маънои маҷозӣ кор фармуда шудааст, аммо аз сабаби истеъмоли ниҳоят зиёд дар гуфтугӯ маънои маҷозии ин феъл ба назар ноаён гардидааст. Дар осори нависанда феъли таркибии номии шатта ҳӯрдан ба назар мерасад:

Оре, душмани хунҳор шатта ҳӯрда-шатта ҳӯрда, хоки муқаддаси моро аз қабрҳои аскаронаш ва техникаи таърифнаш пур карда қафо мерафт... [9, с. 216-217].

Дар мисоли боло такрори феъли таркибии номии шатта ҳӯрдан ба хотири таъмини давомнокии амал мебошад.

Исми парво дар «Луғати нимтафсилии тоҷикӣ барои забони адабии тоҷик»-и устод Айни ба маънои «таваҷҷуҳ, илтифот ва ғамхӯрӣ» [1, с. 285] зикр ёфтааст. Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ якҷанд маънои ин калима оварда шудааст: «1. андеша, фикр; 2. рағбат, майл, тавачҷуҳ; 3. тарс, бим, ҳарос, бок; 4. парвариш, нигоҳубин, поидан, чаро» [21, с. 70]. Ин калима дар забон дар шакли алоҳида қариб ба назар намерасад. Аммо дар таркиби калимаҳои сохтаву мураккаби парвоя (чорвоя парвоя), бепарво, бепарвоя, бепарвофалак ва феъли таркибии парво кардан ба маънои «а) сер кардан; б) тавачҷуҳ, илтифот ва ғамхӯрӣ кардан» [1, с. 285], «нигоҳубин кардан, парвариш кардан; фарбеҳ кардан (чорворо)» [21, с. 70] ба назар мерасад. Шакли инкории ин феъли таркибӣ – парво накардан низ ба якҷанд маъно корбаст мешавад: «а) аҳаммият надодан, эътибор надодан; б) фикр накардан; в) натарсидан, наҳаросидан» [21, с. 70]. Ин феъли инкорӣ дар гуфтугӯ ба маъноии «аҳаммият надодан, эътибор надодан» маъмул аст ва нависанда Ф. Муҳаммадиев низ онро ба ҳамин маъно кор фармудааст:

– Парво накунад. Афтода бошам ҳам, аз тағ хобида ба ӯ чунон чашм ало кардам ки, ба ҳаёлам, гурдааш қарид [9, с. 217].

Дигар вожаи дигари гуфтугӯӣ, ки дар асарҳои нависанда ба назар мерасад, таҷанг мебошад. Ин вожаро низ нависанда ҳамчун ҷузъи маънодори феъли таркибии номӣ бо феълҳои ёвари шудан ва ғаштан ба кор бурдааст. Маънои луавии таҷанг «оташин, асабӣ» мебошад. Аз ин калима бо феълҳои ёвари кардан ва шудан феълҳои таркибии номии таҷанг кардан ва таҷанг шудан сохта мешавад, ки ба маънои «оташин кардан, асабонӣ кардан» ва «оташин шудан, асабонӣ шудан» ба кор бурда мешаванд. Нависанда низ феъли таркибии номии таҷанг шуданро ба маънои «асабонӣ шудан, ба қаҳру ғазаб омадан» ба кор бурдааст.

– Ин чист? – таҷанг шудааст қозӣ.

– Ихтисораи номи мубораки шариатпаноҳам [10, с. 223]; Соҳиб аз ин ҳол тамом таҷанг ғашта, миёни сухани моро бурида, ба сари ронандаи бегуноҳ дод зад [4, с. 71-72].

Вомвожаи арабии кайф дар луғат ба маънои «1. хурсандӣ, лаззат, завқ, ҳузуру ҳаловат, роҳат, фараҳ, мазза, лаззат, айш, кайф; 2. хушҳолӣ, димоғҷоқӣ» [2, с. 707], «лаззат, нашъа, сархушӣ» [18, с. 528; 20, с. 578] «ҳолати мастӣ» [1, с. 143] ҷой дода шудааст. Он дар гуфтугӯ бо калимаи сафо, ки маънояш «покизагӣ, беғашӣ, бугуборӣ» [1, с. 143] «1. ...поқӣ, тозагӣ, ҷило, равшанӣ; 2. майи ноб, майи соф, шароби бедурд» [19, с. 218], «1. ...софӣ, равшанӣ; 2. хушӣ, хуррамӣ, шодмонӣ, хушдиلى; 3. раванк, ривочи кор» мебошад, таркиби ҷуфти кайфу сафо месозад. Ин

таркиби чуфт ба маънои «кайфи бағалу ғиш» [18, с. 528], «лаззату роҳат, мастию табъчоқӣ» [20, с. 578] корбаст мешавад:

Кайфу сафо ҳам эбаш катӣ [10, с. 223].

Адиб ҳамчунин дар асарҳои публитсистиаиш феъли таркибии номии кайф карданро, ки дар гуфтугӯ зиёд истеъмол мешавад, ба кор бурдааст. Маънои ин феъли таркибӣ «лаззат бурдан, завқ бурдан, сархуш шудан, маст шудан» мебошад. Дар мисоли зерин ба маънои «аз сухан лаззат бурдан» омадааст.

Боракалло, Хорпуштактағо. Боз бигӯ чорта кайф кунем [10, с. 223].

Шумораи чор ва нумеративи -та (чорта), ки дар мисоли боло истеъмол шудааст, ва маънои «андак, қадре» дорад, тобиши гуфтугӯи суханро боз ҳам тақвият бахшидаст: чорта кайф крадан – андак ё қадре кайф кардан.

Баъзан таркибҳои чуфти гуфтугӯӣ низ ҳамчун ҷузъи маънодори феъли таркиби номӣ ба кор бурда шудаанд. Аз ҷумла дар ин мисол таркиби чуфти дӯғу даранг бо феъли ёвари кардан истеъмол шуда, барои дар қабои зарофат ифода ёфтани матлаби нависанда мусоидат намудааст. Феъли таркибии номии дӯғу даранг кардан ба маънои «бо сухани қаҳромез таҳдид кардан» кор фармуда шудааст:

Рафиқ Р. Ҳ., ки чун ҳомии қонун мебоист намунаи ахлоқи писандида ҳам мешуд, якбора ба сари ҳама дӯғу даранг мекардагӣ шуд [11, с. 244].

Феъли таркиби номии шибба кардан дар луғат ба маънои «бо кӯбаи махсус, бо паси каланд ё бел зада ҳамвор кардани замини сусти ягон ҷо» [21, с. 637], «шибба зада заминро сахт кардан» [1, с. 473] ва маҷозан ба маънои «бо сухан ва ташвиқ касеро барои коре сахт тайёр кардан» [1, с. 473] омадааст. Дар мисоли зерин нависанда онро ба маънои «бо пой зада сахт кардан», «фишурдан, прессондан, исканҷа кардан» [ниг.: 3, с. 837] кор фармудааст:

– Пахтаи бордонро бо лағад шибба мекунад. Ҳамту накунад ним тонна катӣ пур мешавад [6, с. 111].

Дар мисоли боло ҷонишини гуфтугӯӣ ҳамту низ дар баробари ба амал ишорат кардан ҳамчун ҷузъи маънодори феъли таркибии номӣ кор фармуда шудааст.

Исми ҷунбучӯл маънои «дар ҷунбиш будан, ба коре машғул шуда истодан, дар ҳкати будан» [21, с. 608-609]-ро ифода мекунад. Бо ин исм феълҳои таркибии номии ҷунбучӯл доштан, ҷунбучӯл кардан ва дар ҷунбучӯл будан [ниг.: 21, с. 609] сохта мешавад. Аз ҷумла нависанда феъли ҷунбучӯл карданро бо тобиши маънои манфии «бо ҳар кори мувофиқи ҳоли худ овора шудан» ба кор бурдааст:

...ин мардак боз ду соли дигар дар редаксия ҷунбучӯл карда гашту ба кори хоҷагӣ гузашт... [12, с. 213].

Сифати руст ба маънои «пинҳон, ниҳон, пӯшида» дар гуфтугӯ ба кор бурда мешавад. Аз ин калима бо феълҳои ёвари кардан ва шудан феълҳои таркибии номии руст кардан ва руст шудан сохта мешавад, ки хусусияти гуфтугӯӣ доранд [21, с. 174]. Нависанда дар мисоли зерин феъли таркибии номии руст карданро ба маънои «пинҳон кардан» истифода бурда, ба нутқи персонаж оҳанги гуфтугӯӣ бахшидааст:

– Ҳочат ба руст кардан нест. Ман дили туро медонам, – гуфта монд Иля [7, с. 115].

Исми ҷеғ дар луғат «1. фарёд, садо (барои даъват, талаб), хондани касе пеши худ; 2. овози хурӯс, фарёди хурӯс» [21, с. 589-590] шарҳ дода шудааст. Он бо феъли ёвари задан феъли таркибии номии ҷеғ задан месозад, ки маънояш «а) фарёд кардан, даъват кардан пеши худ, хондан; б) номбар кардан, номашро гирифта даъват кардан, мурочиат кардан; даъват кардан, барпо кардан» мебошад ва тобиши гуфтугӯӣ дорад. Нависанда ин феъли таркибро ба маънои «даъват кардан» хеле бамаврид кор фармуда, бад-ин восита оҳанги гуфтугӯӣ нутқро таъмин кардааст:

– Чӣ? – бо ҳамон оҳанги пурғазаб ба ман рӯ овард сардор.

– Маро ҷеғ задаанд, омадам.

– Дидам, ки омадаӣ. Кӣ ҷеғ задааст? [12, с. 220];

– Муҳлати имтиҳонатон дина тамом шуд.

– Акнун чӣ мешавад?

– Аз рӯйи қоида муҳаррир ба наздаш ҷеғ зада, саволу ҷавоб мекунад [12, с. 191-192].

Сифати телба дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ҳамчун вожаи гуфтугӯӣ ишора гардида, «саросема, шитобкор» маънидод гардидааст [21, с. 338]. Аз ин сифат бо феълҳои ёвари кардан ва шудан феълҳои таркибии номии телба кардан ва телба шудан сохта мешавад, ки аввалин дар гуфтугӯ ба маънои «саросема кардан, шитоб кунонидан» ва дуюм ба маънои «саросема шудан, шитоб кардан, сари ҳисоби худро гум кардан, ҷӣ кор кардани худро надониста мондан» меояд [21, с. 338]. Дар мисоли зерин феъли таркибии номии телба шудан ба маънои «саросема шудан, шитоб кардан» корбаст гардидааст. Нависанда бо истеъмоли ин феъл хусусияти нутқи гуфтугӯро таъмин намудааст:

– ...Агар ман одами сода ё телба мешудам, кайҳо ягон лӯла линолеумро аз рӯйи маслиҳати ту қима карда хӯрда, ҷо ба ҷо мурда мемондам [4, с. 67].

Вожаи шум низ сифат мебошад. Он дар луғат ба маънои «бадфол, манҳус, наҳс, шумпай, номуборак; нодуруст, номуносиб; шӯх, беитоат» зикр гардидааст. Дар забони гуфтугӯӣ имрӯза ин калима бештар ба маънои «бад» ба кор бурда шуда, бо феъли ёвари дидан феъли таркибии шум дидан месозад. Ин феъл низ дар гуфтугӯ дар истеъмол аст ва дар сухани гуфтории персонаж бамавқеъ истифода шудааст:

– Вализода ҳавобаландон ва сохтакоронро бисёр шум медид, – нақл мекунад Ашур Сафар [5, с. 82].

Дар умум метавон гуфт, ки нависанда Ф. Муҳаммадиев дар корбурди феълҳои дорои хусусияти гуфтугӯӣ маҳорати хос дошта, бо чунин феълҳо обуранги гуфтугӯӣ асарҳои хешро таъмин намудааст, аз тарафи дигар, ба нутқи қаҳрамонҳои персонажҳо хусусияти фардӣ бахшида забон ва услуби асарҳои худро дилчаспу рангин ва хонданӣ гардондааст. Аз ин рӯ метавон гуфт, ки истифодаи феълҳои дорои хусусияти гуфтугӯӣ дар асарҳои бадеиву публицистии нависанда, баёнгарии баъзе паҳлуҳои услуби эҷодии адиб буда як қатор вижагиҳои хоси лабораторияи эҷодии ўро ошкор менамояд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ

1. Айни, С. Кулӣёт / С. Айни. – Душанбе: Ирфон, 1964. – Ҷ. 11 (китоби дувум). – 436 с.

2. Баранов, Х. К. Арабско-русский словарь / Х. К. Баранов. – М.: Русский язык, 1985. – 944 с.

3. Луғати тоҷикӣ-русӣ. – М.: Русский язык, 1985. – 1280 с.

4. Муҳаммадиев, Ф. Дар поезди Боку / Ф. Муҳаммадиев // Дӯстон – тоҷи сар. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 63-78.

5. Муҳаммадиев, Ф. Ширу шакар / Ф. Муҳаммадиев // Дӯстон – тоҷи сар. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 78-90.

6. Муҳаммадиев, Ф. Илҳом / Ф. Муҳаммадиев // Дӯстон – тоҷи сар. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 104-113.

7. Муҳаммадиев, Ф. Меҳри диёр / Ф. Муҳаммадиев // Дӯстон – тоҷи сар. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 113-127.

8. Муҳаммадиев, Ф. Пояи шуҳрат / Ф. Муҳаммадиев // Дӯстон – тоҷи сар. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 203-207.

9. Муҳаммадиев, Ф. Буза об барад ҳам, думаш сих / Ф. Муҳаммадиев // Дӯстон – тоҷи сар. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 215-219.

10. Муҳаммадиев, Ф. Кабутар латар буг... / Ф. Муҳаммадиев // Дӯстон – тоҷи сар. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 222-225.

11. Муҳаммадиев, Ф. Дарди ҳарина / Ф. Муҳаммадиев // Дӯстон – тоҷи сар. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 242-246.

12. Муҳаммадиев, Ф. Писари газета / Ф. Муҳаммадиев // Варта. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 189-228.

13. Нодиров, А. А. Дар бораи унсурҳои лексикаи гуфтугӯӣ дар асарҳои публитсисти Ф. Муҳаммадиев / А. А. Нодиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2023. – № 9. – С.42-46.
14. Нодиров, А. А. Дар бораи ҳиссаҳои ифодакунандаи муносибат дар асарҳои публитсисти Фазлиддин Муҳаммадиев / А. А. Нодиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2024. – № 9. – С. 110-116.
15. Нодиров, А. А. Ҳиссаҳои ифодакунандаи тобишҳои мухталифи маъноӣ ва хусусиятҳои семантикӣ ва услубии онҳо дар асарҳои публитсисти Фазлиддин Муҳаммадиев / А. А. Нодиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2024. – № 10. – С. 94-98.
16. Нодиров, А. А. Баъзе вижаҳои кӯтоҳбаёнӣ нутқи гуфтугӯӣ дар асарҳои публитсисти Фазлиддин Муҳаммадиев / А. А. Нодиров // Паёми Китобхонаи милли. – Душанбе, 2024. – № 3 (7). – С. 107-120;
17. Нодиров А. А. Баъзе хусусиятҳои луғавӣ семантикӣ ва услубии унсурҳои лексикаи гуфтугӯӣ дар асарҳои публитсисти Фазлиддин Муҳаммадиев / А. А. Нодиров // Воситаҳои ахбори омма ва забони милли. – Душанбе, 2025. – С. 206-214.
18. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Дар зери таҳрири М. Ш. Шукуров, В. А. Капранов, Р. Ҳошим, Н. А. Маъсумӣ. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – Ҷ. 1. – 962 с.
19. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Дар зери таҳрири М. Ш. Шукуров, В. А. Капранов, Р. Ҳошим, Н. А. Маъсумӣ. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – Ҷ. 2. – 948 с.
20. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Тартибдихандагон С. Назарзода, А. Сангинов, Р. Ҳошим, Ҳ. Рауфзода. Зери таҳрири С. Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М. Ҳ. Султон. – Душанбе, 2008. – Ҷ. 1. – 950 с.
21. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Тартибдихандагон С. Назарзода, А. Сангинов, Р. Ҳошим, Ҳ. Рауфзода. Зери таҳрири С. Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М. Ҳ. Султон. – Душанбе, 2008. – Ҷ. 2. – 946 с.
22. Хаскашев, Т. Н. Фонетикаи забони адабии тоҷик / Т. Н. Хаскашев. – Душанбе: Маориф, 1989. – 200 с.
23. Ҷумъаев, М. О., Нодиров А. А. Баъзе хусусиятҳои луғавӣ маъноӣ ва услубии калимаҳои гуфтугӯӣ дар асарҳои публитсисти Ф. Муҳаммадиев / М. О. Ҷумъаев, А. А. Нодиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2023. – № 8. – С. 37-44.
24. Ҷумъаев, М. О., Нодиров А. А. Дар бораи шаклҳои гуфтугӯӣ пасояндҳо ва бандакҷонишинҳо дар асарҳои публитсисти Фазлиддин Муҳаммадиев / М. О. Ҷумъаев, А. А. Нодиров // Паёми Китобхонаи милли. – Душанбе, 2024. – № 1 (5). – С. 56-62.

ФЕЪЛҲОИ ДОРОИ ТОБИШИ ГУФТУГӢ ДАР БАЪЗЕ АСАРҲОИ БАДЕИВУ ПУБЛИТСИСТИИ ФАЗЛИДДИН МУҲАММАДИЕВ АННОТАТСИЯ

Дар пажӯиши илмӣ феълҳои дорои тобиши гуфтугӯӣ дар баъзе оасарҳои бадеиву публитсисти нависанда Фазлиддин Муҳаммадиев мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Мавқеи чунин феълҳо дар асарҳои адиб муҳим, қорбурди онҳо барои ифодаи мақсаду маром, баёни дурусти матлаб, фардӣ қунондани нутқи персонажҳо, барҷаста нишон додани имконоти ҳаҷви публитсисти ниҳоят бамаврид арзёбӣ гардидааст. Як қатор феълҳои сода ва таркибии дорои тобиши гуфтугӯӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, имконоти луғавӣ маъноии онҳо дар асарҳои нависанда нишон дода шудааст. Таъкид карда мешавад, ки истемоли чунин феълҳо нерӯи зиндаи асарҳои адибро таъмин намудааст. Аз баррасии масъала, чунин натиҷагирӣ карда мешавад, ки нависанда Фазлиддин Муҳаммадиев дар қорбурди феълҳои дорои хусусияти гуфтугӯӣ маҳорати хос дошта, бо чунин феълҳо обурани гуфтугӯи

асарҳои хешро таъмин намудааст, аз тарафи дигар, ба нутқи қаҳрамонӣ персонажҳо хусусияти фардӣ баҳшида забон ва услуби асарҳои худро дилчаспу рангин ва хонданӣ гардондааст. Аз ин рӯ метавон гуфт, ки истифодаи феълҳои дорои хусусияти гуфтугӯӣ дар асарҳои бадеӣ вуҷуд публицистии нависанда, баёнгарӣ баъзе паҳлуҳои забон ва услуби асарҳои адиб буда, як қатор вижагиҳои хоси лабораторияи эҷодии ӯро ошкор менамояд.

Калидвожа: нависанда, асар, унсурҳои луғавию грамматикӣ гуфтугӯӣ, имконоти луғавию маъноӣ, феълҳои гуфтугӯӣ, феълҳои сода, феълҳои таркибии номӣ, феъли ёвар, матлаб, оҳанги гуфтугӯӣ, нутқи персонаж, маъно, тобиши маъноӣ, обурани ҳиссӣ, таркибҳои чуфти гуфтугӯӣ, луғат, услуб, лабораторияи эҷодӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Нодиров Ардамеҳр Ахрорович – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, унвонҷӯи кафедраи услубшиносӣ ва таҳрири адабӣ, 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17, тел.: (+992) 556 26 95 95, E-mail: n.ardamehr.10@gmail.com

ГЛАГОЛЫ С РАЗГОВОРНЫМ ОТТЕНКОМ В НЕКОТОРЫХ ХУДОЖЕСТВЕННО-ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ФАЗЛИДИНА МУХАММАДИЕВА АННОТАЦИЯ

В научной статье рассмотрены глаголы разговорного характера в некоторых художественно-публицистических произведениях Фазлидина Мухаммадиева. Подчеркивается роль таких глаголов в произведениях писателя, оценивается их уместное использование для выражения цели, правильного выражения содержания, индивидуализации речи персонажей, акцентируется возможности публицистической сатиры. Рассмотрен ряд простых и составных глаголов с разговорного характера, показаны их лексическо-семантические возможности в произведениях писателя. Подчеркивается, что употребление таких глаголов обеспечивает реалистичность произведений. Анализ материала показывает, что Фазлидин Мухаммадиев обладает особым подходом к употреблению глаголов разговорного характера и с их помощью обеспечивает диалогичность своих произведений, с другой стороны, он делает язык и стиль своих произведений привлекательными, красочными и читабельными, придавая индивидуальные особенности речи героев и персонажей. Поэтому можно сказать, что употребление разговорных глаголов в художественно-публицистических произведениях писателя показывает некоторые стороны языка и стиля произведений писателя и раскрывает специфические особенности его творческой лаборатории.

Ключевые слова: писатель, произведение, разговорные лексико-грамматические элементы, лексико-семантические возможности, разговорные глаголы, простые глаголы, именные составные глаголы, вспомогательный глагол, цель, разговорный тон, речь персонажа, значение, смысловой оттенок, эмоциональная окраска, парные разговорные конструкции, словарь, стиль, творческая лаборатория.

Сведения об авторе: Нодиров Ардамеҳр Ахрорович – Таджикский национальный университет, соискатель кафедры стилистики и литературного редактирования, 734025, ш. Душанбе, проспект Рудаки, 17, телефон: (+992) 556 26 95 95, E-mail: n.ardamehr.10@gmail.com

VERBS WITH A COLLOQUIAL TOUCH IN SOME OF FAZLIDDIN MUKHAMMADIEV'S ARTISTIC AND JOURNALISTIC WORKS ANNOTATION

The scientific article examines colloquial verbs in some of Fazliddin Mukhammadiev's artistic and journalistic works. The role of such verbs in the writer's works is emphasized, their appropriate use for expressing the goal, correct expression of content, individualization of the characters' speech is assessed, and the possibilities of journalistic satire are emphasized. A number of simple and compound verbs of colloquial nature are considered, their lexical-semantic possibilities in the writer's works are shown. It is emphasized that the use of such verbs ensures the realism of the works. The analysis of the material shows that Fazliddin Mukhammadiev has a special approach to the use of colloquial verbs and with their help ensures the dialogic nature of his works, on the other hand, he makes the language and style of his works attractive, colorful and readable, giving individual features to the speech of heroes and characters. Therefore, it can be said that the use of colloquial verbs in the writer's artistic and journalistic works shows some aspects of the language and style of the writer's works and reveals the specific features of his creative laboratory.

Key words: writer, work, colloquial lexical and grammatical elements, lexical and semantic possibilities, colloquial verbs, simple verbs, nominal compound verbs, auxiliary verb, purpose, colloquial tone, character's speech, meaning, semantic shade, emotional coloring, paired colloquial constructions, dictionary, style, creative laboratory.

Information about the author: **Nodirov Ardamehr Ahrorovich** – Tajik National University, applicant for the Department of Stylistics and Literary Editing, 734025, sh. Dushanbe, Rudaki Avenue, 17, phone: (+992) 556-26-95-95, E-mail: n.ardamehr.10@gmail.com

**ИНЪИКОСИ МАСЪАЛАИ БУНЁДИ РОҲУ НАҚБҲО ДАР
ПУБЛИТСИСТИКАИ ШЕРАЛӢ МӢСО
(дар мисоли асари “Мардистон”)**

**Юсуфов И.А.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Дар ин давра бо ташаббусу дастгирӣ ва часорати Сарвари давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон як қатор иншоотҳои азим бунёд гардиданд. Чунончи, профессор Мурод Муродӣ дарёфтааст: “Президенти кишвар дар бунёди чунин иншоотҳо на танҳо ташаббусу иқдом ва ҷаҳду талош намуданд, балки дар воҳӯрию мулоқотҳои худ аз аҳли қалам даъват карданд, ки робитаашонро бо бунёдкорони чунин сохтмонҳои азим қавӣ гардонида, дастовардҳои даврони Истиқлол, корнамоии қаҳрамонони сохтмонҳои бузурги кишварро воқеъбинонаву ҳолисона ба тасвир гиранд” [7, с.83].

Бо даъвати Сарвари кишвар аҳли зиёи ҷумҳурӣ, аз ҷумла рӯзноманигорон ба бунёди чунин иншоотҳо таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, онро ба ҷузъи таркибии мундариҷаи ВАО, ҳосса нашрияҳои даврӣ табдил доданд. Дар баробари рӯзноманигорон адибону публитсистон Абдулҳамид Самад, Урун Қўҳзод, Кароматулло Мирзо, Равшани Ёрмуҳаммад, Мачид Салим, Бахтиёр Муртазо, Абдуқодири Раҳим, Шералӣ Мӯсо ва дигарон ба мавзёҳои сохтмонҳо сафар намуда, доир ба корнамоиҳои бунёдкорони иншоотҳои замони нав асарҳо эҷод карданд.

Дар ин раванд “аксар журналистон ва адибон мақолаву асар эҷод мекарданд ва тарзи баёну самти таҳқиқ бо назардошти сиёсати замон” [11, с.44] ва дарки ин мавзуи мубрам рӯз то рӯз ташаққул меёфт, ки як намунаи он публитсистикаи Шералӣ Мӯсо маҳсуб мебад. Дар эҷодиёти ин нависандаи публитсист масъалаи бунёди роҳу нақбҳо мавқеи ҳоссаеро ишғол карда, ӯ саривақт тавассути сафар, дидаву шунида,

мушкилоту монеаҳои роҳҳои мошингарди кӯҳҳои сарбаландро омӯхта, ба рафти бунёду таҷдиди роҳҳо ва кандани нақбҳо шинос гардида, ҳосили кори эҷодиаширо дар очерку мақолаҳо ва асарҳои алоҳидаи бадеиву публитсистӣ ба шакл дароварда, интишор намудааст. Яъне ин амал аз як ҷиҳат тақозои эҷодӣ бошад, аз ҷиҳати дигар масъулияти баланди Ш. Мӯсоро ҳамчун як шахси фаъоли ҷомеаи маданӣ нишон медиҳад.

Дар публитсистикаи Шералӣ Мӯсо масъалаи бунёди роҳу нақб асосан дар асари “Мардистон” ба назар мерасад. Адиб онро дoston меномад, ки дуруст аст. Чунки анъанаи мардистоннависӣ дар адабиёти тоҷик нав нест. Ҳанӯз дар давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ шоири шаҳир Абулқосим Лоҳутӣ дostonи “Мардистон”-ро ба қалам дод ва дар он фидокории мардони банангу номус дар майдони ҷанг тасвиру таҳсин гардида, ҷанбаи пурқуввати он ғимояи марзу бум ва нангу номуси ватандорӣ аст. Дostonи “Мардистон”-и Шералӣ Мӯсо бошад, қаҳрамониву фидокориро на дар майдони ҷанг, балки дар корзори меҳнат ва арсаи роҳсозиву нақбкани мавриди тавачҷуҳ қарор медиҳад. Байни ин ду дoston, ки якумӣ манзума ва дигарӣ наср аст, як пайванди мантиқӣ ба назар мерасад ва ин ҳам қаҳрамонӣ дар ду корзор – ҷанг ва меҳнат аст. Адиб нишон додан меҷӯҳад, ки корзори меҳнат аз майдони ҷанг фарқе надорад, чунки нақбкану роҳсоз сари нангу намус ба майдони меҳнат омадааст ва нақбу роҳе, ки дастомӯз нашудааст бо хатар қариб ки ҳаммаъност.

Дostonи «Мардистон»-и Шералӣ Мӯсо, ки мавзуи сохтмон, бахусус кандани нақбҳоро фаро мегирад, бо ҳамин ном бори аввал соли 2013 ва бори дуюм соли 2021 ба таъъ расидааст. Ин асар ҳамчун дастоварди эҷоди адабиву публитсистии замони истиқлол аз ҷониби аксари адибон ва публитсистони тоҷик мавриди омӯзиш ва пажӯҳиш қарор гирифта, дар маҷмӯъ хуб арзёбӣ шудааст. Аз ҷумла дар нигоштаҳои Мурод Муродӣ “Илҳом аз бунёдкорихо” [8], ““Мардистон”-и мардсито” [9], “Таҷассумгари сӯхтану сохтанҳо” [13, с. 40-50], “Таҳлили ҳулосавии асарҳои публитсистӣ доир ба кандани нақб ва таҷдиди шохроҳҳо” [7] ва Насиба Кучарова “Инъикоси бунёди нақбҳо ва тармими роҳҳои мошингард” [4] ба ин асар тавачҷуҳи хосса шудааст.

Шералӣ Мӯсо ба Истиқлоли кишвар нигоҳи хосса дорад, ҳамчун фарди ватандӯст, худшинос ва дилбохтаи корнамоиҳои қаҳрамонони асарҳои худ, аз дастовардҳои кишвараш хушнуд мешавад, аз пешравиҳо меболад ва онҳоро бо эҳсоси баланди шаҳрвандиву эҷодӣ ба қалам медиҳад, тарғибу ташвиқ мекунад. Ӯ меҷӯҳад ҳисси ватанпарварии хонандаро дучанд кунад, ӯро ба дӯст доштани ватанш водор созад. Ӯ мепиндорад, ки ба таъбири муҳаққиқ М. Абдуллоев «ғояи ягонагии миллӣ ва ватанпарвариро бе тарғиботу фаҳмондадихӣ ва тавзеҳот инкишоф додан мумкин нест» [1, с.4].

Муаллиф бо ҷопи асари «Мардистон» як ҳадаф – тасвир ва таҳқиқи рӯзгор ва фаъолияти меҳнатии коргарон ва бунёдкоронро, ки дар бунёди роҳу ва нақбҳо (хусусан нақбҳои Шаҳристону Чормағзак) фаъолона ширкат меварзанд, пайгирӣ мекунад. Публитсист меҷӯҳад тавассути тасвири ҳаёти инсонҳои одӣ, ки дар шароити саҳт ва вазнин кор мекунанд, саҳми модию маънавӣ ва мавқеи шаҳрвандии онҳоро ба хонанда расонад.

Ҷопи аввали “Мардистон” (2013) бо вучуди муҳтавои умумии мавзӯро фаро гирифта, доманаи ҷандон густурда нашошта, баъзе паҳлуҳои масъалаҳо норавшан ва корномаи баъзе қаҳрамонон муфассал нишон дода нашудааст. Бинобар ин, бо гузашти ҷанд сол, муаллиф асари “Мардистон”-ро таҷдид намуд. Дар кори эҷодӣ ин усули нав нест, балки он барои боз ҳам амқтар омӯхтан ва тасвир намудани мавзӯ ва қаҳрамонон ёрӣ мерасонад. Ҷунончи адабиётшинос М. Шакурӣ зикр мекунад: “Кӯшиши нависандагон дар роҳи таҷқиқи ҷиҳатҳои нав ба нави воқеият, дар роҳи ҳарҷониба ва амиқтар нишон додан олами ботинии ҳамзамонони мо боиси ин шуд, ки дар соҳаи услуб, дар соҳаи аз худ кардани шаклҳои гуногуни тасвиркории реалистӣ ҷустуҷӯҳои пуршиддати эҷодӣ ба амал омад” [14, с.9].

Адиб ба кушодани симои коргарон ва ба ин васила бештар тасвир кардани кор дар чабха пардохтааст, ки дар натиҷа ба матни асар иловаҳо шудаасту ба мазмун он камтар таъсир кардааст. Бинобар ин, баъзе иловаҳо чузъӣ арзёбӣ мегарданд. Масалан, қисмати дуҷуми фасли аввал “Марди қавӣ” [10, с. 33-47] дар наشري дуввум ҳамон фасли “Одами комил” [11, с.66-80] аз наشري якум аст, ки бо каме таҳриру такмил чоп шудааст. Ҳарчанд унвони фаслҳои ду нашр аз ҳам фарқ мекунад, аммо мазмуну муҳтаво тағйир намеёбад. Масалан, фасли чоруми асарро дар наشري дуввум қисматҳои “Наврӯз”, “Бобои Раҷаб”, “Содиқ”, “Қурбон”, “Қодир”, “Далер” [11, с.225-265] ташкил медиҳанд, ки саргузашти онҳо мухтасаран қисм-қисм дар дигар фаслҳои қисми аввал мушоҳида мешавад, аммо дар шакли зерфасл ҷуд карда нашудааст. Мазмуну муҳтавои боби чоруми наشري якум “Ҳам бахт ҳам тахт”-ро фақат рӯзгор ва қору ғайолияти тарҷумони забони чинӣ Далер Нигматов фаро мегирад. Яъне муаллиф як навъ амалиёти пурракуни дар асарро анҷом медиҳад, чунки ба қавли профессор М. Муродӣ “«Мардистон» бо вучуди лаҳзаҳои ҷудогонаро фаро гирифта, дар маҷмӯъ як масъаларо думболагирӣ менамояд, ки он вазъ ва ҳолати раванди нақбкани ва сохтмону таҷдиди роҳҳо дар ду ағбаи кишвар аст. Бинобар ин дар асар образи асосиву ёрирасон вучуд надорад” [13, с.115]. Аммо ҳамин муҳаққиқ дар тақриз ба наشري якуми “Мардистон” ба таври дипломатӣ бо мисолҳо қайд мекунад, ки “аз ҷиҳати шакли жанри асар қиссаи ҳуҷҷатист, ки дар навъи очерк андар очерк иншо гардида. Аммо, баъзе қисматҳо хусусияти лавҳай доранд, ки тасвири як лаҳзаи хурди корҳои сохтмониро фаро мегиранд” [8]. Ба пиндошти мо, маҳз ҳамин эрод боис шудааст, ки муаллиф ҷо-ҷо тасвири лавҳай қору рӯзгори қаҳрамононашро таҷдид намуда, дар шакли очерки алоҳида комил созад. Аз ин бар меояд, ки нависанда ба навиштаҳояш бо назари интиқодӣ менигарад, ба эродҳои муқарризон диққат медиҳад ва ба тақмили онҳо мекушад, аммо дар натиҷа асар ҷи гуна хусусиятро касб мекунад ва муаллиф ба ин мақсадҳо то кадом андоза ноил мегардад ин паҳлуи тамоман дигари масъала аст. Чунки ҷаҳонбинӣ, фаросат ва маърифати воқеаву таҳқиқи публитсистиву бадеии он аз ҷониби ҳар эҷодкор ба таври гуногун сурат мегирад.

Ш. Мӯсо аз раванди ободкорӣҳои кишвар дар самти сохтмони роҳҳо ва кандани нақбҳо нақл карда, заҳмату талошҳои созандаи сохтмончиёни нақбҳои Шаҳристону Чормағзакро ботафсил ба риштаи тасвир мекашад ва меҳнату заҳмат, талошу набард, мушкilotу муваффақият, майшату фароғати сохтмончиёни ин нақбҳоро бо истифода аз аносири воқеиву бадеӣ нишон додааст, ки дуруст аст ва аз шиносномаи худ асар низ бармеояд, ки он “аз заҳмати сангини кӯҳканҳои шуҳратманди тоҷик, ки ҷон ба каф гирифта, нақбҳои Шаҳристону Хатлонро сохтанду афсонаро ба ҳақиқат табдил доданд қисса мекунад” [10, с.2]. Аммо мебоист ғояи асари мазкурро сараввал – раҳӣ аз бунбасти ва маҳдудияти коммуникатсионӣ, дуввум – бевосита кандани нақбу сохтмони роҳ ва сеюм – тасвири ҳаёти коргарону дигар инсонҳои наҷиб ташкил диҳад. Якумӣ бо баъзе ҷузъиёти ҷудогона ва саввумӣ, ки бевосита очеркҳо дар бораи коргаронро фаро мегирад, дар асар ба назар мерасанд. Дар ин ё он бахши фаслҳои асар бархе ҷузъиётҳои марбут ба кандани нақбу сохтмони роҳ мушоҳида шаванд ҳам, бевосита ба мароми муаллиф ва муҳтавои фасл таъя карда, аз мавзӯ берун мебароянд. Ба ин гуфтаҳо метавон “Ағбаи назарногир” аз фасли якум, “Таркиш” аз фасли дуввум, “Сангдевор” ва “Сангшикан” аз фасли сеюм, “Шаб дар нақб” аз фасли чаҳорум, “Тармасавор” ва “Рӯзи қабули нақб” аз фасли панҷумро мисол овард.

Муаллиф метавонист ин бахшҳоро дар як фасл гирд оварда, ба муҳтаво ва ғояи асосии асар ҳадфмандона наздик шавад. Масалан, дар бахши “Ағбаи назарногир” [10, с.74-78] исботи Қодир Саидов ба Ли Ган дар бораи чун обу ҳаво зарур будани нақби Чормағзак тасвир мегардад, ки Қодир ба саволи “Исбот бикун!” бо лабханди назарногир: “– Ҳама чиз вақту соат дорад... Зимистон”-гӯён ҷавоб медиҳад ва бо фарорасии фасли зимистон ва боридаи барфи аввал Ли Ганро ба ағба

мебарад. “Ва Ли Ган ағбаро дар зимистон дид. На танҳо дид, балки хатари онро дар худ эҳсос кард.

Ногоҳ мошинро ях партофт ва бод мошини бузургро чун хас сӯйи ғор бурд. Ранги рӯйи Ли Ган, ки одатан одами боғайрат буд, сап-сафед канду бо ҳарос фарёд кашид:

– Оҳ, ин чӣ боло?!” [10, с.77] ва ба қавли муаллиф “бузургворе дар пушташон буд, ки мошин лаби ғор қарор гирифт. Ва онҳо бо рангу рӯйи пуркидаву пойҳои ларзон аз мошин поин шуданд ва ба дасти бод заданд” [10, с.77-78]. Маҳз ин ҳодиса боис гардид, ки Ли Ган ба зарур будани нақб бовар кунад ва дар муҳлати муқарраршуда шоҳроҳи Душанбе-Чанок ва нақби Шаҳристон бунёд гардад.

Дар баҳши “Таркиш” [10, с.135-148] қисмати аввал рӯчуан ва қисмати дуввум оғози мазмунӣ он аст, ки баъди аз забони Шамсулло садо додани “Нақб бо усули таркиш сохта мешавад” [10, с.137] адиб ба шарҳу тавзеҳи ин калима меғузарад. Ё ҳамчунин зикр мекунад, ки “Соли 1961 дар дараи Пули сангин аввалин таркишҳои бунёдкорона садо дода, сохтмони нерӯгоҳи барқи обии беназири Норақ бо сарбанди баландиаш сесадметра оғоз ёфт. Дар ҷойи деҳаи хурдакаки соҳили Вахшрӯд ба бунёди шаҳри замонавӣ низ ибтидо гузошта шуда буд” [10, с.138]. Ва инчунин рӯҷӯи таърихӣ қардани адиби публитсист ба таркише бунёдкор, ки боиси якбора чандин ободихо мегардад, бесабаб набуда, ин васила ба ҳам бастанӣ силсилаи мавзӯ аст. Шиносӣ бо сардори бригадаи таркишгарон Наим Расулов, садо додани таркиш дар шохидии адиб ва ноаён тақон хӯрдани пайкар ва ба дилаш ларза афтодан ва қиёси ин таркиш бо таркиши замони ҷанг далели он аст, ки аз даҳшати ҷанг ва аҳволи мардум дар он рӯзгори саҳт ба адиби публитсист хотироти сангине боқӣ мондааст. Адиб таркиши ҷонрабо ва ҳаробиоварро бо таркиши раҳкушо ва ободкор муқоиса карда, ёд меорад, ки якумӣ азияту хисорот ва дуюмӣ созандагиро борвар аст ва меҳодад якумиро ба ғӯшаи фаромӯшӣ супораду натиҷаи дуввумиро ба ҷашми сар бубинад, бевосита ба ғоя пайванди мантиқӣ касб кардааст.

Баҳши “Сангдевор” [10, с.174-180] аз фасли сеюми асар бевосита ба яке аз ҷанбаҳои муҳими қори нақбу роҳ – сангчиниву ҷангшиканӣ баҳшида шудаанд. Воқеаву ҳодисаҳои тасвиринамудаи муаллиф дар баҳши аввалӣ дар “даҳлезӣ нақби Чормағзак” [10, с.174] – роҳи се ҳазору шашсаду ҳаштодметра, ки ба шохроҳ тақдир гашт, сурат мегирад. Дар тасвири адиби публитсист ду бригада дасту остин бар зада сангдевор мекарданд. “Аъзоёни бригада дар сар қулоҳҳои ҳасину тибитӣ ҳазлқунон қор мекарданд. Ҷанд нафар устои сангчинро бо сангу маҳлул таъмин менамуданд. Устои сангчин. Марди қадбаланди ба қитфу бозу бо сару тани арақшор ва гунаҳои гулгуну тафсида суруди “Тоҷикам аз Тоҷикистон”-ро замзама карда, бо маҳорат санг болои санг мечид...

– Мебинам, ки ба ин девор ифтихор мекуни, – гуфтам ба ӯ.

– Албатта! Ҷаро не? – бо табассум гуфт ӯ. – Ин девор барои ман аз девори бузурги Чин бузургтар аст” [10, с.174-175]. Истиқболи муҳандиси назорати Умед Маҳмаднакибов, шиносӣ бо бригадаи Иқром Асоев ва суҳбати адиб бо эшон мазмунӣ баҳшро фаро гирифта, қори сангчинӣ бо рӯҷуи ҷеҳраҳои гарми қоргарон хотима меёбад.

Баҳши “Сангшикан” аз он шуруъ мешавад, ки диққати Шералӣ Мӯсоро марде ҷалб мекунад, ки машғули сангшиканӣ буд ва чун оҳанрабо фикру зикри муаллифро ба худ мекашад. Муаллифро бо босқон (болғаи қалону вазнин барои шикастани санг) санг шикастани мард ба тааҷҷуб меорад, ки дар асри бисту як ин манзара боварнақарданӣ. Аммо “мард лаб зерӣ дандон гирифта, босқонро аз сар боло мебардошту бо ҳама нерӯ “Ҳаҳ!” гӯён, ба сари санг зарба мезад. Ҳамоҳанг ба “Ҳаҳ!”-и ӯ садои санг баланд мешавад...

“Ҳаҳ”-у зарбаву садои санг!

Ва бозу боз якмаром.

Мегӯӣ робот бошад” [10, с.181]. Ва муаллиф ба ҷои нишон додани сахми санг ва иртиботи он бо нақб, ҷузъи ҷудонашаванда будани он ба сангшикан ва касабии сангшиканӣ аҳамияти махсус медиҳад.

“Шаб дар нақб” [10, с.233-236] аз фасли ҷаҳорум мебоист пайванди мантиқии бахшҳои дигаре бошад, ки дар боло зикр гардидаанд. Аммо бо сабаби дар фасли дигар ҷой доштани бахш он тамоман табиату мазмуни дигарро ба худ касб кардааст. Публиксист зимни мушоҳидаи эҳтиёкоронаи кори нақб дар шаб ва маҳорати бештарро талаб кардани он, машғули кор будани кафшергарони соҳибмаҳорат Ҷамшед Сафаров ва Қурбоналӣ Бӯриев ва дигар фарҳоднасабони майдони корзор, ки корчома дар бар ва кулоҳ дар сар “меҳостанд ҳарчи зудтар марраи зафару нусратро фатҳ намоянд. Синаи кӯҳро шикoftа, роҳ кушоянд, роҳи пурхатари ағбаро ба ба барфу борон ҳавола намоянд” [10, с.234], метавонист ҷузъиёти кори кафшергарӣ ва ба ин монандро ба хатти ҳаракати тасвир дароварда, устухонбандии филизии ҳунармандонаро ба мавзӯи рабти ғоявӣ меод.

Дар баҳши “Тармасавор” [10, с.324-328] муаллиф аз фаъолияти қаҳрамонӣ ва ҷонфидоии махсусан муовини аввали Вазорати нақлиёт Ҷумъахон Зухуров қисса мекунад, ки ҳадаф исботи як инсонии одӣ будани ҷӣ коргари қаторӣ ва ҷӣ як муовини вазир аст.

“Рӯзи қабули нақб” [10, с.348-356] фақат шодиву хурсандии ҷиноиву тоҷикро барои зафар ва расидан ба ҳадафи бузург супоридани лоиҳаи нақби Ҷормағзак дар бар мегирад, ки аз аз фазои идонаву эҳсоси пирӯзӣ бархӯрдор аст. Ҳадаф аз ташреҳи қисматҳои мазкур дар он аст, ки муаллиф метавонист бо иловаи як фасли алоҳида ба ғояи асар, ки дорои рӯҳи қавии публиксистӣ аст мазмунҳои нисбатан тоза зам кунад.

Дар ин асар шеваи нисбатан тозаи тасвиргарии Ш. Мӯсо – тасвири як лаҳзаи хурди корҳои сохтмонӣ ё амалҳои ҷолиби қаҳрамонон боиси шаклгирии тасвири лаҳзайи гардидааст. Дар ҷунин тасвиргарии нависанда аслан «аз тариқи як ё якчанд лаҳзаи ҳассос зиндагиномаи шахсе, ё ҷеҳраи воқеае, манзарае мушаххас ва муаррифӣ карда мешавад» [3, с.35] ва ҳосияти тавсифӣ низ дорад. Азбаски ин амал ҳам ба публиксистика ва ҳам ба адабиёт баробар хизмат менамояд, муаллиф ба таҳқиқи таърихи воқеа, факт, мушаххассозии характери фард ё ҷузъи образ аҳамияти бештар медиҳад. Масалан, дар фаслҳои «Ҳосили умр», «Ағбаи назарногир», «Наим», «Таркиш», «Сангшикан», “Шаб дар нақб”, “Сангдевор”, “Заводи бетон”, “Тармасавор”, “Рӯзи қабули нақб” ва ғайра ин аносир бараъло мушоҳида мегардад. Дар бораи аносири чанд жанр дар як жанр бошад, профессор М. Муродӣ дуруст зикр мекунад, ки: «нуфузи фазои иттилоотӣ ба очерки муосир таъсир расондааст, ки далелу иқтибос дар он зиёд шуда, муаллиф аксаран вазифаи шорехро иҷро мекунад. Албатта, барои очерк шарҳ унсури бегона нест, вале таносубан тасвир бояд шарҳро паҳш намояд» [6, с.106].

Ҷунин шева, махсусан дар фасли «Тармасавор» мушоҳида мегардад. «Охири моҳи моҳи декабри соли 2008 - нақл мекунад Ҳикмат Неъмат ба Шералӣ Мӯсо, - роҳи Майхӯра – туннели Истиқлол батамом зери барфу тарма монд. Тармаҳои баландиашон 20 метру тӯлашон 100-200-метрро аз роҳ дур кардан осон набуд. Ҳамон рӯзҳо дидам, ки Ҷумъахон Зухуров бо сару рӯи шамолхӯрдаву аз сардӣ сиёҳчурдашуда, дар пойҳояш мӯзаҳои резинӣ, дар бар либоси махсуси коргарӣ, боло-болои тармаҳо меравад ва кори булдозерчиёни хитоиро роҳбарӣ мекунад» [10, с.326].

«Мардистон» як навъ бозгӯкунандаи лабораторияи эҷодии адиб низ ҳаст, ки бо шеваи хос иншо шудааст ва «эҷодкорони ҷавон, баҳусус рӯзноманигорону публиксистон аз муҳтавои ин асар роҳу тариқаи интиҳоби мавзӯ, омӯзиши он (ҳодиса, воқеа, қаҳрамон), кор бо сарчашма, амъоварии иттилооту маълумот ва шеваҳои тасвирро меомӯзанд» [7, с.92], аммо ин як паҳлуи кори эҷодист. Паҳлуи дигар бошад, коркарди ин маълумот, сохтани суҷаҳо, офаридани характер, ҳислат, тип ва образ аст, ки ин ҷиҳатҳо ба ҳунари нигорандагии эҷодкор алоқамандии зич дошта, Шералӣ Мӯсо ҷунин ҳунарро дорад. Пеш ё баъд аз он ки публиксист дар

бораи ин ё он қаҳрамон нақл кунаду кору пайкори ўро тавсифу тасвир кунад аз зиндагӣ, таҷрибаи қорӣ, санаҳои муҳими ҳаётӣ – ба мисли волидайн, зодгоҳ, мактаб, ихтисосмандӣ, донишгоҳ, оиладоршавӣ, пастиву баландии рӯзгор ва амсоли ин мисолҳо меорад, то хонанда бо қаҳрамон хубтар шинос шавад ва аз пеш ҳама нукоти муҳими ҳаётӣ ўро донад. Масалан, дар тасвири кору фаъолияти қории Қуръон ва “тарҷумони шифоии бе қоғазу қалам” [10, с.267] Далер Нигматов аввал худи муаллиф бо ў шинос мешавад, баъдан вазифаву қори ўро мефаҳмад, рафтору гуфтору кирдорашро ҳамаҷониба мушоҳида мекунад ва баъдан ба кашфи зиндагии талху ширини ў мегузарад. Азоби муҳочират, шиносӣ бо зани меҳрубони ҷиноӣ, ки ҳаёти Далерро пурра тағйир дод, омӯхтани забон, бозгашт ба Ватан ва савдогарӣ дар бозори Саховат, воҳӯрӣ бо Ли Ан, ки ўро ба Чормағзак овард ва сахнаҳои ба ин монанд оғишта-оғишта симои як қаҳрамон ва пайкори ўро дар яке аз бузургтарин иншооти замон ба хонанда мекушояд. Бинобар ин, “ҳосили сӯхтану сохтанҳоро таҷассум” [13, с.50] қардани нависанда дар “Мардистон” на танҳо кайфияти эҷодӣ, балки шеваи маслаки ўст, ки аз асар ба асар бо методҳои гуногун зухур мекунад.

Қариб дар аксар асарҳои бадеиву публицистии Шералӣ Мӯсо қаҳрамонҳо қорозмуда ва ҷабру ҷафои рӯзгоркашида ҳастанд. “Хушбахтӣ монанди пудинаи лаби ҷӯй нест, ки ҳар баҳор неш зада барояд” менигорад адиб ва барҷо ҳулосабарорӣ мекунад, ки хушбахтиро «худи кас бо дастони худ дарёфт бикунад» [10, с.241] он побарҷову мустаҳкамтар аст ва инсон бештар ба қадраш мерасад. Хусусан, дар “Мардистон” пешорӯи қори нағз ва маоши хуби қаҳрамон ҳамеша меҳнати вазнин ва саргузашти талх меистад. Дар ағбаи Чормағзак ба садама дучор шудани падар ва бародари яке аз нақбқанон Қурбон дар фасли панҷуми боби чорум [10, с.242-257], ба хоҳири ягона фарзанд шавҳар нақардани модар, барои пули маҳр муҳочират намудан, ба доми нашъаҷаллобон афтодану мавриди истинтоқ қарор гирифтани зарфшӯиву гӯрқовӣ дар Маскав, то алифу ломи нақбқаноро омӯхтан аз устодаш Ҷумъа Қувват, соҳиби писар ва зиндагии серу пур шудан, “аз паси пода, ҷидани саргину тайёр қардани ҳезум” [10, с.256], ба дасти авбошон афтидану мавриди латукӯб қарор гирифтани, бо тухмати як духтари сабукпо ба боди фано рафтани 8 соли ҳаёти Далер Нигматов ном як ҷавонмарди покҷидон [10, с.264] ва амсоли ин худ ҳулосаи ҳаёти фидокоронаи қоргарони ин қорзори меҳнат аст. Аммо новобаста аз он ки Ш. Мӯсо ҳатто хурдтарин ҷузъиёти ҳаёти қаҳрамонро меорад, бевосита ҳулосабарорӣ намекунад ва муҳокимаи ҷамъбастиро ба хонанда ҳавола қарда, ба ин восита адиби публицист ба рӯзгори қаҳрамон муносибати психологӣ ва ба фаъолияти ў рӯчуи ҳаётӣ мекунад. Ба ҳамин мазмун Н.Г. Чернишевский менигорад, ки «Эҳёи пораҳои ҷудогонаи ҳаёт, ҳислати басо умумии санъат буда, моҳияти онро низ ифода мекунад. Дар бисёр маврид асари санъат таъйиноти дигар ҳам дорад – вай шебу фарози ҳаётро шарҳу эзоҳ медиҳад ва гоҳо дар бораи рӯйдодҳои зиндагӣ ҳукм ҳам мебарорад» [12, с.337].

Дар “Мардистон” воқеаву ҳодисаҳои гуногун, манзараҳои меҳнату талош, мураккабиву мушқилот, ташкилу сафарбарӣ ва кору рӯзгори аҳли меҳнат мисли эпизоди намоишнома ё як навор аз пеши назар мегузаранд, ки меҳнати вазнин ва шароити саҳти қорро эҳсоси бевоситаи ватандӯстӣ ва масъулияти шахрвандӣ сабук месозад. Вагарна дар байни ин идда шахсоне низ ҳастанд, ки ғами зиндагиву ризқу рӯзӣ дар сарашон бо қор тавҷам тоб меҳӯрад. Аз ин гуфтаҳо маълум мегардад, ки адиби публицист ба таҳлили амиқи характерҳо камтар эътибор додааст. Публицист меҳода қаҳрамононаш бештар дар бораи мушқилоту пешравии кору коллектив, сазовор будан ба боварии роҳбарияту халқ ва амсоли ин боз ҳам бештар мулоҳиза кунанду дар доираи он кӯшишҳо кунанд, аммо инсон мавҷудест, ки дар ў нафсу ақл чун шабу рӯз, бадиву некӣ ва бо ҳам дар муборизаанд ва ў зиндагии шахсӣ ҳам дорад. Ин хусусият дар аксар осори публицистӣ ба назар мерасад. Вақти он расидааст, ки имрӯз осори публицистони мо баробари паҳно жарфо низ касб кунад.

Хамин тавр, “Мардистон” ҳамчун достоне, ки аз ҳаёти инсонҳои наҷиб – аҳли меҳнат қисса мекунад, дар публитсистикаи тоҷик аз осоре маҳсуб меёбад, ки муаллиф дар он рӯйдоди сарнавиштсоз – бунёди сохтмони азимеро бо тарғиби сиёсати созандаи Ҳукумати кишвар ба қалам додааст. Дар асари мазкур ҳодисаву воқеаҳои муҳими иҷтимоӣ дар ҳамқадамии руҳи замон ва рангу тобишҳои гуногун, дар сохтмони нақби Чормағзаку Шаҳристон инъикос гардида, як дараҷа нақши публитсистро дар тарғиби арзишҳои неку ахлоқи волои инсонӣ, инсондӯстӣ, ҳифзи сулҳу субот ва ваҳдати яқдилӣ, бунёдкорӣ, муаррифии аҳли заҳмату меҳнат низ нишон медиҳад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Абдуллоев, М. Идеи национального самосознания в таджикской публицистике эпохи просветительства / М. Абдуллоев. – Душанбе, 2010. – 112 с.
2. Бозтоби бунёди иншоотҳои азим ва ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар публитсистикаи муосир / мураттиб И. Юсуфӣ, муҳаррир М. Муродӣ. – Душанбе: “Истеъдод”, 2024. – 480 с.
3. Гулов, С. Махсусияти очерки муосири тоҷик / С. Гулов. – Душанбе: Дониш, 2012. – 116 с.
4. Кучарова, Н. Инъикоси бунёди нақбҳо ва тармими роҳҳои мошингард / Насиба Кучарова // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. Бахши илмҳои таърих ва бостоншиносӣ, педагогика ва филология. – 2023. – 4-2 (33). – С. 73-79.
5. Муродӣ, М. Публитсистикаи тоҷик / М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2021. – 576 с.
6. Муродӣ М. Б. Воқеияти замон ва публитсистикаи тоҷик / М. Б. Муродӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2022. – 304 с.
7. Муродӣ, М. Таҳлили ҳулавии асарҳои публитсистӣ доир ба кандани нақб ва таҷдиди шохроҳҳо / Мурод Муродӣ // Паёмномаи фарҳанг. – 2022. – №2 (60). – С.82-100.
8. Муродӣ, М. Илҳом аз бунёдкорӣҳо / Мурод Муродӣ // Адабиёт ва санъат. – 2014. – 6 ноябр.
9. Муродӣ, М. “Мардистон”-и мардсито / Мурод Муродӣ // Адабиёт ва санъат. – 2021. – 2 сентябр.
10. Мӯсо, Ш. Мардистон / Шералӣ Мӯсо. – Душанбе: «ЭР-Граф», 2021. – 368 с.
11. Носиров, О.С. Вижагиҳои мавзуиву жанрии публитсистикаи Баҳриддин Азизӣ / О. С. Носиров. – Диссер. барои дараҷаи илмӣ н.и.ф. – Хучанд. – 2023. – 190 с.
12. Чернышевский, Н. Г. Не начало ли перемены? / Н. Г. Чернышевский // Русская литература. – Лен. издат, 1973. – С. 330-369.
13. Шералӣ Мӯсо дар пажӯҳишҳои илмиву оммавӣ / мураттиб И. Юсуфӣ, муҳаррир М. Муродӣ. – Душанбе: “Истеъдод”, 2023. – 480 с.
14. Шукуров, М. Паҳлуҳои тадқиқи бадеӣ. Баъзе масъалаҳои адабиёти ҳозираи тоҷик / Муҳаммадҷон Шукуров. – Душанбе: «Ирфон», 1976. – 273 с.

ИНЪИКОСИ МАСЪАЛАИ БУНЁДИ РОҲУ НАҚБҲО ДАР ПУБЛИТСИСТИКАИ ШЕРАЛӢ МӢСО (ДАР МИСОЛИ АСАРИ “МАРДИСТОН”) АННОТАТСИЯ

Дар публитсистикаи Шералӣ Мӯсо, хосса дар фаъолияти замони истиклолияти ӯ бунёди сохтмонҳои азим мавқеи намоён дорад. Зеро ӯ ҳамчун нависандаи публитсист раванди бунёдкорихои Тоҷикистони соҳибистиклолро, ки аз оғози садаи ХХІ маншаъ гирифтааст, бо эҳсоси баланди шахрвандӣ ва масъулиятшиносии эҷодӣ таваҷҷуҳ намуда, на танҳо ин равандро ифтихормандона истикбол гирифтааст, балки бо нури қалами худ дар инъикос ва тасвири он сахм гирифтааст.

Ба ин мазмун, агар дар оғози раванди корҳои созандагӣ кандани нақбҳо ва тамиру тармими роҳҳо қарор гирифта бошад, идомаи ин марҳала бунёди сохтмонҳои азим, бахусус нуруғҳои барқи обӣ дар кишварамон мебошад. Адиби публитсист Шералӣ Мӯсо ҳам аз раванди кандани нақбҳо ва тамиру тармими шохроҳҳои кишварамон, ки бо ҷушу хурӯш идома ёфта, дар раҳиҳои кишвар аз бундбасти коммуникатсионӣ мусоидат карданд ва ҳам аз ҷараёни корзори нуруғҳои барқи обӣ, ба хусус НБО-и “Роғун” борҳо дидан карда, бо коргарону сарварон суҳбатҳо намуда, асарҳои алоҳида иншо намудааст. Бинобар ин, дар публитсистикаи ӯ бунёди роҳу нақбҳо ва сохтмони нуруғҳои барқи обӣ мавқеи бештарро касб мекунанд.

Пас аз ба имзо расидани Созишномаи сулҳ ва як андоза ором гардидани фазо Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, новобаста аз вазъи ноороми кишвар ба мақсади таъмини мустақилияти коммуникатсияи дохилӣ, аз байн бурдани бухрони иқтисодӣ, баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли ва монанди ин чор барномаи стратегиро ба нақша гирифт. Барномаи аввал ба даст овардани сулҳу ваҳдати миллий ва ҳифзи он, дуюм раҳонидани кишвар аз бунбасти коммуникатсионӣ, сеюм мустақилияти энергетикӣ ва ҷаҳорум, саноатикунории кишварро дар бар мегирад. Хусусан, дар самти раҳонидани кишвар аз бунбасти коммуникатсионӣ ҳукумати мамлакатро мебоист, ки барои пайванди манотиқи гуногуни ҷумҳурӣ бо ҳамдигар сараввал ба кандани нақб дар минтақаҳои ҷаҳи мушкилгузар ва тамиру тармими роҳҳои хурду бузург пардозад.

Калидвожаҳо: масъала, бунёд, роҳу нақб, публитсистика, Шералӣ Мӯсо, нависанда, публитсист, Тоҷикистон, соҳибистиклол, раванд, НБО, Роғун, коммуникатсия, дохилӣ, таъмир, кӯҳӣ, мушкилгузар, раҳонидан.

Маълумот дар бораи муаллиф: Юсуфов Ифтихор Абубакирович – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, докторанти Ph.D., факултети журналистика. **Суроға:** 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиё. Рӯдакӣ, 17. E-mail: iftikhor1998@mail.ru. Тел.: (+992) 937-84-22-24

ВОПРОСЫ СТРОИТЕЛЬСТВА ДОРОГ И ТОННЕЛЕЙ В ПУБЛИЦИСТИКЕ ШЕРАЛИ МУСО (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ «МАРДИСТОН») АННОТАЦИЯ

В публицистике Шерали Мусо, особенно в контексте его деятельности в период независимости, строительство грандиозных сооружений занимает важное место. Как писатель-публицист, он активно освещает процесс строительства в независимом Таджикистане, который начался в начале ХХІ века, при этом проявляя высокий гражданский чувство и ответственность в своем творчестве. Он не только с гордостью приветствовал этот процесс, но и принял участие в его описании и освещении с творческим потенциалом и писательской энергичности.

В начале строительных работ в стране внимание было сосредоточено на прокладке тоннелей и ремонте дорог, в то время как следующим этапом стало строительство грандиозных сооружений, особенно гидроэлектростанций. Писатель-публицист Шерали Мусо описывал как о процессе строительства тоннелей и ремонта автомобильных дорог, который продолжался с большим энтузиазмом и

способствовал преодолению транспортной изоляции страны, так и о строительстве гидроэлектростанций, в частности Нарынской ГЭС, где он не раз побывал, общаясь с рабочими и руководителями, а также создавая отдельные произведения по этому поводу. Поэтому в его публицистике вопросы строительства дорог, тоннелей и гидроэлектростанций занимают важное место.

После подписания Соглашения о мире, Правительство Республики Таджикистан, несмотря на нестабильную ситуацию в стране, разработало четыре стратегические программы, направленные на обеспечение внутренней коммуникационной независимости, преодоление экономического кризиса и повышение уровня жизни населения. Первая программа касалась достижения мира и национального единства, вторая – преодоления транспортной изоляции, третья – энергетической независимости, и четвертая – индустриализации страны. В частности, в процессе преодоления транспортной изоляции страна должна была, в первую очередь, заняться строение тоннелей в сложных горных районах и ремонтом основных и второстепенных дорог.

Ключевые слова: вопрос, строительство, дороги и тоннели, публицистика, Шерали Мусо, писатель, публицист, Таджикистан, независимость, процесс, ГЭС, Рогун, коммуникация, внутренняя, ремонт, горный, труднопроходимый, освобождение.

Сведения об авторе: Юсуфов Ифтихор Абубакирович – Таджикский национальный университет, докторант Ph.D., факультет журналистики. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17. E-mail: iftikhor1998@mail.ru. Тел.: (+992) 937-84-22-24

**THE ISSUES OF ROAD AND TUNNEL CONSTRUCTION IN SHERALI
MUSO'S PUBLICISM
(AN EXAMPLE FROM THE WORK "MARDISTON")
ANNOTATION**

In Sherali Muso's publicism, particularly in the context of his activities during the period of independence, the construction of monumental structures occupies an important place. As a writer and publicist, he actively highlights the construction process in independent Tajikistan, which began in the early 21st century, demonstrating a high sense of civic duty and responsibility in his work. He not only proudly welcomed this process but also participated in its description and portrayal with creative potential and literary energy.

At the outset of the construction work in the country, the focus was placed on tunnel excavation and road repairs, while the next stage involved the construction of monumental structures, especially hydroelectric power plants. The writer-publicist Sherali Muso described both the process of tunnel construction and road repairs, which continued with great enthusiasm and contributed to overcoming the country's transport isolation, as well as the construction of hydroelectric power plants, particularly the Naryn HPP, where he visited multiple times, engaging with workers and leaders, and also creating separate works on this subject. Thus, in his publicism, the issues of road and tunnel construction and hydroelectric power plants occupy a significant position.

After the signing of the Peace Agreement, the Government of the Republic of Tajikistan, despite the unstable situation in the country, developed four strategic programs aimed at ensuring internal communication independence, overcoming the economic crisis, and improving the living standards of the population. The first program focused on achieving peace and national unity, the second on overcoming transport isolation, the third on energy independence, and the fourth on industrializing the country. In particular, in overcoming transport isolation, the country was required, first and foremost, to focus on tunnel construction in difficult mountainous areas and the repair of both major and secondary roads.

Keywords: issue, construction, roads and tunnels, publicism, Sherali Muso, writer, publicist, Tajikistan, independence, process, hydropower plants, Rogun, communication, internal, repair, mountainous, difficult-to-pass, liberation.

Information about the authors: Yusufov Iftikhor Abubakirovich – Tajik National University, doctoral student Ph.D., faculty of journalism. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Ave., 17. E-mail: iftikhor1998@mail.ru. Phone: (+992) 937-84-22-24

ИНЪИКОСИ МАВЗУИ ИҶТИМОӢ ДАР КИТОБИ «НОМУС»-И ЗАРИФ ИБОД

**Умарчони Мирзошариф
МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

“Номус” калимаи юнонӣ буда, дар китоби Фарҳанги забони тоҷикӣ ба маъноҳои “обрӯ”, “шараф”, “қудрат”, “иззат” ва “исмат” кор фармуда шудааст. Инчунин дар фарҳанг бо истифода аз калимаи номус чунин ибораҳо (номӯси Акбар, ҳатки номӯс, шишаи номус, нангу номус ва ғайра) - ро низ метавон дарёфт, ки ҳар кадоме маънои гуногунро ифода мекунад. Муродифи дигари калимаи “номус” вожаи “нанг” мебошад. Дар эҷодиёти шоирону адибони классик ва ҳам муосири тоҷик калимаи “номус” фаровон корбаст гардидааст. Дар бештари маврид адибон ба монанди Муиззии Нишопурӣ, Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ, Ҳофизӣ Шерозӣ, Абдурахмони Ҷомӣ ва Соибӣ Табрезӣ онро ба маънои “обрӯ” ва “шараф” корбаст намудаанд. Абёти зерин далели гуфтаҳои болост:

...Зи чехраи ту фузун гашт боғро дидор,
Зи ғамзаи ту фузун гашт фитнаро номус [2, сах. 102].

Ҳарчанд ба дасти пури Дастон шуд,
Номӯс шикаста мулки Тӯронро [12, сах.869].

Нангу номӯси маликро даршикаст,
Кӯрии он кас, ки бо ҳақ дар шак аст [12, сах.869].

...Гарчи бадномист назди оқилон,
Мо намехоҳем нангу номро [10, сах.30].

Даромад ногаҳон Номӯси Акбар,
Сабукравтар аз ин товӯси ахзар [12, сах.869].

Ҳар ки по қач мегузорад, мо дили худ меҳӯрем,
Шишаи номӯси олам дар бағал дорем мо [9, сах.284].

...Пардаи номуси ҳастӣ буд оғӯши кафан,
Аз нафас оина танг омад, намадпӯшӣ гирифт [1, сах.285].
Аз ҳаё мағзар, ки дар номусгоҳи эътибор,
Шарм мардонро виқор асту занонро зевар аст [1, сах.285].

Калимаи “**номӯс**” – ро бархе аз адибон ба маънои овозаву шуҳрат низ дар шеър истифода намудаанд. Чунончи Хоқони Шервонӣ намояндаи адабиёти садаи 12 фармуда:

Гӯяд: **Хоқонӣ, ин ҳама номӯс чист?**

На ҳар ки ду байт гуфт, лақаб зи хоқон барад [12, сах.869].

Шоирони муосир ва даврони истиклол низ дар шеъри худ калимаи «Номӯс» - ро фаровон истифода намудаанд. Бо мисол овардани чанде аз онҳо иктифо мекунем:

Аё модар!

Шунидам аз лабони хушк овозат,

Манам парвардаи эҳсону эъҷозат...

...Бигир, ман косаи обам,

Сафеду соф чун номуси авлодам...[4, сах.29].

Хоҳамат бахтбони бономус,

Ҳамчу худ ғамшарику созанда.

Хоҳамат шоҳроҳи бахтовар,

Шоҳроҳе ба сӯи оянда [7, сах.101].

Ҳар ки аз номус дорад чомаворӣ,

Зиндагиро мекунад аспӣ саворӣ [6, сах.167].

... Дар ватандорӣ ҳама бояд гузорад сахми худ,

Кори як кас нест бурдан парчами номусро [8, сах.153].

...Зарур ар биафтад дар ин корзор,

Дар ин чабҳаи нангу номусу ор.

Бисозем «Роғун» ба дастони хеш,

Ба ноҳуни ангушту дандони хеш [3, сах.50].

Зариф Ибод аз зумраи шоирони муосир ва даврони истиклоли тоҷик маҳсуб меёбад. Ӯ дар баробари корбасти калимаи «**номӯс**» дар абёти пароканда, инчунин маҷмуаи чоруми назмӣ хешро «**Номӯс**» ном ниҳодааст. Ин маҷмуа соли 1993 дар матбаии вилоятӣ бо тиражи 3000 нусха ба нашр расидааст. Маҷмуаи мазкур ҳаҷман хурд буда, ҳамагӣ 32 саҳифаро доро буда, аз 2 достон, 1 тарҷеъбанд, 8 ғазал (10 байтӣ 2, 9 байтӣ 1, 8 байтӣ 1 ва 7 байтӣ 4,) ва 40 рубой иборат аст. «**Номӯс**» дар маҷмуъ 434 байтро дар бар мегирад. Тавре ки аз сарсухани маҷмуа бармеояд, шоир китобро барои гиромидошти ёди шахидони ҷанги бародаркуш, хусусан, Файзӣ ва Файзали Саидов бахшидааст. Чунончӣ: «Аз сатрҳои достону шеърҳои ин китобча бӯи хун меояд. Бӯи хуни ҷанговароне, ки теғу тире туфанги номӯсро гирифта қувваҳои аҳримани бадниятро шикаст дода, мардуми бегуноҳро пуштибонӣ кардаанд. Файзӣ тимсоли Қаҳрамони халқи тоҷик Файзали Саид аст. Инчунин хонанда аз мутолиаи китобча дарк менамояд, ки муаллиф ҷанги бародаркушро мазаммат мекунад» [5, сах.2]. Достони якуми маҷмуа «**Достони Файзӣ**» ном дошта, дорои 242 байт аст, достони дуюм бошад «**Нидои шахид**» унвон дошта, 32 байтро ташкил медиҳад. Тарҷеъбанди маҷмуаи «**Номӯс**» 15 байтро доро буда, «**Ҳайф шуд ҷони ҷавонат**» унвон дорад. Шоир онро дар сӯғвори Файзали Саид иншо намудааст. Ҷазалиёти маҷмуаи «**Номӯс**» аксаран ҳафтбайтӣ (4 ғазал), қисме аз онҳо даҳбайтӣ (2 ғазал), ҳаштбайтӣ (1 ғазал) ва нӯхбайтӣ (1 ғазал) буда, дар маҷмуъ 65 байтро ташкил медиҳанд. Аз 8 ғазали маҷмуаи мазкур панҷтояш ҷанбаи иҷтимоӣ дошта, сетои дигараш мавзӯи ишқу ошиқиро дар бар мегирад. Чунончи дар ғазали зерин шоир даврони ҷангу нооромии кишварро тасвир намудааст. Таъбири «**тӯфони боло**» ҳамчу рамзи

мушкилиҳо ва муборизаҳо мебошад. Чанги бародаркуш ба сари мардум бисёр ранчу азобхоро овард. Аксарияти хонаводахоро бе сарпаноҳу қисми зиёди одамонро бе хонаву дар кард. Инчунин падарро душмани писар ва бародарро душмани бародар сохт. Шахро дар коми мардуми бечора чун захр талх гардонид. Дар мактаи ғазал шоир таъкид мекунад вақти он расидааст, ки ақли худро кор фармоему ватанро аз сари нав обод созем. Ҳеҷ кас омада, ватани моро обод намесозад. Мо бояд кӯшиш намоем, то фирефтаи ҳар гуна ҷангу низоъҳо нашавем:

**Тӯфони бало буд, ки омад ба сари мо,
Бо оҳану бо санг бикӯфт ӯ ба сари мо.
Чун ҷаҳл баромад ба сари минбари даъвӣ,
Бо захр шуд омехта шахду шакари мо.
Шуд пора гиребони дили ғарки ғаму дард,
Аз панҷаи оне, ки бувад аз камари мо.
Шамшери бародар шуда гулранг саросар,
Аз хуни бародар, ки фитода ба бари мо.
Аз душманиҳо ханчари захролуда хӯрдем,
Чун дӯстӣ афтод зи ҷашму назари мо.
То ки накушоем чу мурғони ҳаво бол,
Бо теша буриданд сари болу пари мо.
Чун соя давидем бари роҳнамое,
Бекор шуд аз беамалӣ мағзи сари мо.
Моро зи шаби тори ҷаҳолат ба ҷароғе,
Берун натавоист бари роҳбари мо.
Гуфтанд замоне тихӣ аз дин дили моро,
Барҳест зи ҷо нанги дилу шуд сипари мо.
Обод кунем аз сари нав боғи Ватанро,
Ширин бишавад то даҳане аз самари мо [5, сах. 19].**

Ғазали дигаре, ки ҳамчун иқтибос овардан меҳоям мавзуи ишқро дар бар мегирад. Шоир бар рағми он ҳама мушкилиҳо ба зиндагӣ бо дидаи нек назар мекунаду ишқ меварзад. Агарчи дар дил аламу дарди зиёд дорад, вале мекӯшад, ки он ҳама ранчу азоби кашидаашро, ҳама дарҳояшро аз дигарон пинҳон нигоҳ дораду зоҳиран табассум мекунад:

**Гарди шабро партави моҳат парешон мекунад,
Дидагонаро ҷунон гавҳар дурахшон мекунад.
Мӯсафедӣ кай шавад девор дар рӯи раҳам,
Як ниғаҳ соӣ дилам сӯи ту ҷавлон мекунад.
Осмонро абр пӯшад, мурғ мемонад зи шӯр,
Як табассум ғунҷаи уммед хандон мекунад.
Ҳачри ту фасли зимистон бар сарам овардааст,
Хонаамро як қудуми ту гулистон мекунад [5, сах. 22].**

Дар байти панҷуми ғазали мазкур шоир ба як байти машҳури устод Лоиқ Шералӣ пайравӣ намуда, ширинии зиндагиро дар доштани орзу қаламдод кардааст. Зиндагӣ аз нигоҳи устод Лоиқ бе орзу ширин набошад, пас аз нигоҳи Зариф Ибод одами бе орзу кишти беоберо мемонад, ки самари хубе ба бор намедихад. Ё аз нигоҳи Лоиқ агар ширинии зиндагиро дар натиҷаи орзу доштан иброз дошта бошад, пас Зариф Ибод орзу доруе ба рӯҳу ҷони инсон қаламдод кардааст. Ҷунончи байти машҳури устод Лоиқ ва байти панҷуми ғазали Зариф Ибродро барои исботи фикрамон намуна меорем.

**Аз Лоиқ:
Зиндагӣ бе орзу ширин набуд,
Зинагиро орзу ширин намуд [7].
Аз Зариф Ибод:**

**Одами беорзу чун кишти беобе бувад
Орзуят ҳамчу дору рӯх бар чон мекунад [5, сах. 22].**

Дар байти шашуми ғазал шоир аз бемехриву беҳурмати маъшуқа шиква намуда, ўро ба адлу дод даъват мекунад:

**Мезанад беҳурматият обрӯям бар замин,
Эхтиромат қадри ман хуршеди кайхон мекунад [5, сах. 22].**

Хонанда бо хондани шаш байти ғазали ғавқуззикр гумон мекунад, ки маъшуқа дар ҳаққи шоири ошиқ ноҳақии зиёд кардааст, вале бо хондани мақтаи ғазал пай мебарад, ки маъшуқаи тасвир намудаи Зариф Ибод на ҳақиқӣ, балки тахайюлист:

**Аз ғубори дарди танҳой шабе рӯзи Зариф,
Офтоби бахт кай субҳат намоён мекунад [5, сах. 22].**

Қисми зиёди рубоиёти маҷмуаи “Номӯс” мавзуи ишкро дар бар мегирад. Шоири ошиқ омадани маъшуқаашро боиси шодии дил ва хурраму сарсабз гардидани боғу гулзор, хусусан, расидани фасли баҳор медонад:

**Аз омаданат сабза ба сабзиш омад,
Аз омаданат ғунча ба чунбиш омад.
Бо омаданат магар баҳор овардӣ?
Бишқуфт руху дилам ба хониш омад [5, сах. 24].**

Дар рубои дигар баръакс шоир аз бемехрии маъшуқа шиква карда, ёди оғӯши гарму бўсаҳои ўро боиси на танҳо дузидани хоб, балки аз даст додани оромии дилу чон ва хору зор гардидани худ медонад:

**Оғӯши туро ба ёд орам шабҳо,
Бе бўсаи гарм беқарорам шабҳо.
Шаб ёди ту хобро зи чашмам дузид,
Бе ту бадани ба рӯи хорам шабҳо [5, сах. 25].**

Ҳаҷру ҷудой аз ёр барои шоири ошиқ бениҳоят саҳт аст. Шоир аз санъати ташбеҳ устодона истифода бурда, дурии ёрро ба дили доғ монанда кардааст. Ҳастиву омадани ёрро бошад, ба сарсабзиву шукуфоии боғ монанд кардааст:

**Дар оташи ҳаҷри ту дилам доғ шавад,
Ой ту ба ёд, ёди ман роғ шавад.
Ҳар гоҳ агар ту рӯ ба рӯям шинӣ,
Оинаи дидаҳои ман боғ шавад [5, сах. 29].**

Рубоии зерин низ ба мавзуи ишқ бахшида шуда, шоири ошиқ хушсухании маъшуқаашро васфу ситоиш намудааст. Зариф Ибод қайд менамояд, ки сухани гарму меҳру навозиши маъшуқа боиси дилгармиаш ба зиндагии нек аст. Дар аҳду паймони хеш ҳамеша устувор аст ва дар мисраи охири рубой ба маъшуқа хитоб мекунад, ки агар мабодо аҳди хешро фаромӯ созаму аз ту дур шавам, ба ман сухане бигиву аҳди бастаамонро ба ёдам овар, то аз шарми зиёд хичолатзада шавам:

**Аз як сухани гарм дилам гарм шавад,
Аз дасти сухан гардани ман нармам шавад.
Гар бишканама аҳди бо сухан бастаи худ,
Ҳарфе ту бигӯ: рухам пур аз шарм шавад [5, сах. 24].**

Мавзуи ватану ватандӯстӣ низ дар рубоиёти маҷмуаи “Номӯс” дида мешавад. ва шеърҳои ба ватанбахшидаи шоир нисбат аз дигар шеърҳои ватандӯстонааш миёни фарқунандааст. Дар ҳақиқат, агар ба эҷодиёти устод Зариф Ибод дақиқтар назар афканем, мебинем, ки дар гирудори ҷамъияти давраи ҷанги солҳои навадуми қарни гузашта таваҷҷуҳи ўро бештар масоили иҷтимоӣ, хусусан, вазъи душвори зиндагии мардуми меҳнаткаш, аз ҷумла донишандӯзону зиёиён ба худ ҷалб кардааст. Аз мутолиаи ин қабил шеърҳои шоир бармеояд, ки ӯ нисбат ба халқи худ хайрхоҳ ва ҳақиқатдӯст ва дар ҳама ҳолат тарафдори қувваҳои демократӣ буда, мардонеро, ки диловарона бе ҳеҷ тарсу ваҳм барои ғимоя марзу буми аҷдоии хеш камар

бастаанд, тарафдорӣ мекунад меситояд. Зариф Ибод бо як сӯзу гудоз ва ҳаяҷони пурзӯр дар бархе аз рубоиёти маҷмуаи “Номӯс” аввал ғаму андӯҳи халқро, ки худ бевосита шоҳиди он воқеаҳои дахшатафкани ҷанги хонумонсӯз будааст, ба тафсил баён намуда, сипас ба васфи диловароне мегузарад, ки барои озодии халқу ватан ҷони худро дареғ намедоранд. Қаҳрамонҳои тасвирнамудаи Зариф Ибод иродаи матину рӯҳи қавӣ доранд:

**Ҳар бута арӯси марғзори Ватан аст,
Ҳар тозаҷавон гули баҳори Ватан аст.
Ҳар лола, ки аз хоки Ватан бархезад,
Як қатра зи хуни ҷонсупори Ватан аст [5, сах. 27].**

Дар рубои дигар қаҳрамони тасвир намудаи шоир шахсеро мемонад, ки очизу нотаъон аст ва ҷуз гиря ҳеҷ коре барои халқу миллаташ карда наметавонад:

**Имрӯз ба ҳоли миллатам мегирям,
Бар миллати зери зиллатам мегирям.
Носоз шудему якдигарро куштем,
Бар миллати ғарқи иллатам мегирям [5, сах. 23].**

Ноғуфта намонад, ки ин вазъи номусоиди зиндагии мардум шоирро саҳт андӯҳгину ба ташвиш меандозад. Ҳамин аст, ки ўро маҷбур менамояд, ки сабаби ин беадолатиро ва решаҳои иҷтимоии онҳоро пайдо намояд. Ба ақидаи шоири ватандӯсту ватанхоҳ сабаби ҳамаи ин мушкилиҳои нафароне ҳастанд, ки барои манфиати шахсии худ шуда, дигарон фирефтаи ҷангу хархашаҳо менамоянд. Бо рафтори ноҷавонмардонашон бародарро бо бародар ва падарро бо писар душман месозанд. Шоир чунин афроди ноҷавонмардро дар рубои зерин “пургунаҳон” ном бурда, ҳама мушкилиҳои ба сари мардуми бегуноҳ омадаро маҳз макру фиребкориҳои онҳо қаламдод кардааст:

**Дар рӯи замин пургунаҳон бисёранд,
Аз дасти замон бегунаҳон беморанд.
Бо макру фиреб зиндагӣ осон аст,
Ҳар ҷо наравӣ пурхунарон ғам доранд [5, сах. 24].**

Афроди ноҷавонмарду фиребгар майзадаву авбош ва дузду роҳзан мешаванд. Ҷуз ғами худ ғами касеро ҷузро намехӯранд. Ҳатто дар лаҳзаҳои тангӣ халқу ватани худро танҳо мегузоранду роҳи гурезро пеш мегиранд. Беҳабар аз онанд, ки бегона барояшон ҳаргиз дӯст намешавад:

**Онон, ки ба ғайр ҷою май менӯшанд,
Аз савлати бегонаи мо харгӯшанд.
Дар дил ғами ҷону нафси худро доранд,
Морову Ватанро ба ҷаве бифрӯшанд [5, сах. 25].**

Баъзе аз рубоиёти ин маҷмуа мавзӯи суҳану суҳанварӣ ва гиридошти забони модариро дар бар мегирад:

**Гунчишҳои нӯги шох ҷик – ҷик дорад,
Гулёраки ман садои борик дорад.
Лафзам шакар асту намаки шеър суруд,
Дунё ҳаваси забони тоҷик дорад [5, сах. 26].**

Дар ҳақиқат, забони тоҷикӣ аз зумраи забонҳои пурқудрат аст, ки ҳастии тоҷиконро ҷун миллати сарбаланду мутамаддин таъият медиҳад. Тамоми осори гаронбаҳои ниёгонамон сар карда, аз қабилҳои устод Рӯдакию Фирдавӣ, Синови Саъдӣ, Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣю Ҳофиз, Ҷомӣю Бедил ва дигарон асарҳои мондагоре бо ин забон таълиф намудаанд. Инчунин рисолаҳои зиёди фарҳангӣ, таърихӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ тибқи ин забон иншо гардида, ба ниҳонхонаи таърих дохил шуда, ҳазорсолаҳо боз барои рушду раванг ва тараққии ҷомеа хизмат намуда истодаанд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид намудаанд: «Донишони забони модарӣ эҳтиром ба миллат ва гузаштаи хеш мебошад. Насли имрӯз ва фардои мо бояд дар зехни худ забони модариро ҳамчун муқаддасоти мероси миллӣ ва волотарин арзиши фарҳангӣ парвариш дода, аз таърихи забони модарии хеш ва осори он огоҳӣ дошта бошанд. Ҳар як фарзанди миллат бояд номбардори сазовори гузаштагон ва парчамбардори забону фарҳанги миллати хеш бошад. Он гоҳ мо метавонем дар тарбияи наслҳо дар рӯҳияи муҳаббат ба Модар, Ватан ва забони миллӣ, ки аз муқаддасоти оӣ эътироф гардидаанд, муваффақ шавем» [12].

Эмомалӣ Раҳмон аз борҳо аз минбарҳои Созмони Милали Муттаҳид, Созмони ҳамкории Аврупо, мамолики Араб, Туркия ва ғайра асолату ширинҳои маҳз лафзи тоҷикиро ба самъи оламиён расонидаанд. Ин боис шудааст, ки майлу рағбати хориҷӣ ба омӯхтани донишони забони тоҷикӣ зиёд шавад.

Дар ҷои дигар сарвари кишвар таъкид намуданд, ки: «Мову шумо бояд наслҳои имрӯзу фардои миллатро аз ин мероси бузурги аҷдодӣ огоҳ созем, дар замири онҳо эҳсоси ифтихор аз давлатдорӣ, қадру қимати давлати мустақили миллӣ, ватандӯстиву ватанпарастӣ, шинохтани қадри гузаштагонӣ хирадманди худро тарбия намоем. Мо аз умқи таърих набояд хокистар, балки шуъла бардорем. Таърих сабақомӯз аст ва ягон халқу миллат бе арҷ гузоштан ба гузаштаи хеш ба қадри истиклолият ва оини давлатдорӣ расида наметавонад» [12].

Дар замони соҳибистиклолӣ забони тоҷикӣ ба мақоме, ки дар замони Сомониён дошт, бори дигар расид ва соли 2009 бо пешниҳоди Президенти кишвар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» пешниҳод ва қабул гардид.

Халқро бе донишони забонаш шинохтан мушкул аст. Адиби машҳури Доғистон – Расул Ғамзатов дар мавриди забон чунин изҳори ақида намудааст: “Агар донам, ки забони ман фардо аз байн меравад, ман омодаам, ки имрӯз бимирам”. Дар ҳақиқат, донишони ҳар як забон барои инсон дорулфунунест, ки назир надорад. Меҳру муҳаббат ба забони модарӣ як ҷузъи ватандӯстӣ аст ва шахсе, ки забонро пос намедораду поймол мекунад, ба халқу Ватан эҳтирому арҷгузорӣ надорад. Устод Лоиқ Шералӣ нафаронро, ки забонашонро фаромӯш кардаанду қадр намекунанд, дар байте саҳт мазамат намуда, фармудааст:

Заҳр бодо шири модар бар касе,

К – ӯ забони модарӣ гум кардааст [7].

Сардори давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни баромадашон фармуданд, ки «Мо агар қадру манзалати Ватан, миллат ва забони худро ба таври амиқ дарк насозем, зарурати густариши худшиносии худогоҳӣ, таҳкими ваҳдати миллӣ ва ҳифзи истиклолияти Тоҷикистонро пайваста таъкид накунем, амнияти миллӣ ва рушди иқтисодиву фарҳангиро таъмин карда наметавонем». Фаромӯш набояд қард, ки одобу ахлоқ, пеш аз ҳама, аз ғасоҳати забон ва муоширати нек оғоз меёбад. Дар баробари ин, ҳурмати забон иззати модар ва Ватан аст ва инчунин, ифтихори давлату миллат мебошад. Боиси ифтихор аст, ки дар ҳама давраи замони миллати тоҷик сипари бозғимоду ганҷи гаронбаҳои ниёғони хеш-забони модариро аз даст наводааст.

Хулоса, инъикоси мавзӯи иҷтимоӣ дар китоби «Номӯс» - и Зариф Ибод мавқеи назаррасро соҳиб буда, дар ниҳоди хонандаи зақӣ ҳисси ватандӯстиву ҳештаншиносӣ ва худогоҳии миллиро бедор мекунад.

Рӯйхати адабиёт ва сарчашмаҳо:

1. Абдулқодири Бедил. Ғазалиёт. ҷ. 2 – Душанбе: «Адиб». 1991. 340 саҳ.

2. Адиб Собири Тирмизӣ. Осори мунтахаб. – Душанбе: «Ирфон». 1981. 416 сах.
3. Давлат Сафар. Достони Роғун . – Душанбе: «Адиб», 2022. – 304 сах.
4. Давлат Сафар. Ахтарони адаб. ҷ.47. - Душанбе: «Адиб», 2020. – 480 сах.
5. Зарифи Ибод. Номӯс. Қӯрғонтеппа, матбааи вилоятӣ, 1993. 32 сах.
6. Камол Насрулло. Шеър чист ва шоир кист?. - Душанбе: «Адиб», 2020. – 176 сах.
7. Лоик Шералӣ. Куллийт. ҷ.1 – Душанбе: «Адиб», 2008. – 1830 сах.
8. Мухаммад Ғоиб. Мехри Ватан. . – Душанбе: «ЭР - граф», 2023 - 200 сах.
9. Саидмирзо Аминзода. Гулбонги хирад. – Душанбе: «Маориф ва фарҳанг». 2009. 284 сах.
10. Ҳофизи Шерозӣ. Ашъори гузида. – Душанбе: «Ирфон». 1971. 416 сах.
11. Муллоҷон Ҷозилов. Фаҳанги зарбулмасал,мақол ва афоризмҳои тоҷикию форсӣ. – Душанбе: «Ирфон». 1977. 584 сах.
12. Фарҳанги забони тоҷикӣ. ҷ.1. АИТ. 1969. 952 сах.
13. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба маҷлиси олии бахшида ба соли “Забони тоҷикӣ”. 2009

ИНЪИКОСИ МАВЗУИ ИҶТИМОӢ ДАР КИТОБИ «НОМУС»-И ЗАРИФ ИБОД АННОТАЦИЯ

Мавзуи иҷтимоӣ дар осори адибони классик, муосир ва даврони истиқлоли форсу тоҷик мавқеи назаррасро соҳиб аст. Таҳқиқи инъикоси мавзуи иҷтимоӣ дар китоби «Номус» - и Зариф Ибод дар илми адабиётшиносӣ махсусан адабиётшиносии тоҷик омӯхта нашудааст. Бо боварии комил метавон гуфт, ки муаллиф дар навиштани мақола ба ин мавзуи муҳимму мубрам даст зада, дар робита ба он оид ба инъикоси мавзуи иҷтимоӣ дар китоби «Номус» - и Зариф Ибод таҳқиқи судмандеро анҷом додааст. Андешаҳои муҳаққиқ комилан асоси илмӣ дошта, натиҷагирӣҳои ӯ дар мавзуи инъикоси мавзуи иҷтимоӣ дар китоби «Номус» - и Зариф Ибод дорои арзишу аҳамиятанд.

КАЛИДВОЖАҲО: Ватан, истиқлол, забон, арзишҳои миллӣ, дӯстӣ, рафқат, сулҳ, адолатхоӣ, қасида, ғазал, рубой, байт, таҳқиқ, пажӯҳиш, ишқ, чавонмардӣ.

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАТ МУАЛЛИФ: Умарҷони Мирзошариф, докторанти курси сеюми кафедраи адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел: (+992) 918-36-48-18

ОТРАЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ТЕМЫ В КНИГЕ «НОМУС» ЗАРИФА ИБОДА АННОТАЦИЯ

Социальная тема занимает важное место в произведениях классических, современных и независимых персидско-таджикских писателей. Исследование отражения социальной темы в книге «Номус» Зарифа Ибода в науке литературоведения, особенно в таджикском литературоведении, не проводилось. Можно с полной уверенностью сказать, что автор статьи затронул эту важную и актуальную тему и провел полезное исследование по отражению социальной темы в книге «Номус» Зарифа Ибода. Размышления исследователя имеют научную основу, а его выводы о социальной тематике в книге «Номус» Зарифа Ибода обладают значимостью и ценностью.

Ключевые слова: Родина, независимость, язык, национальные ценности, дружба, братство, мир, справедливость, қасида, газель, рубай, бейт, исследование, изучение, любовь, мужество.

Сведения об авторе: Умарджони Мирзошариф, докторант третьего курса кафедры таджикской литературы Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Тел: (+992) 918-36-48-18

БАРРАСИИ БАҲСИ МАТБУОТИИ ДОНИШМАНДОН ПЕРОМУНИ МАВҶУДИЯТИ ШОИРИ ХАЛҚӢ – КАРИМ ДЕВОНА

Тияева С.Н.

Коллеҷи махсусгардонидашудаи шаҳри Бохтар

Фақиров Х.Н.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

(Тоҷикистон)

Баъди чопаш мақолаи устодон Р. Амонов ва В. Асрорӣ “Сатрҳои оташин ёдуди беоташ?” [1] дарбайни аҳли илму адаб вафарҳанги ҷумҳурии як шӯру исён бархезонд. Охир, барои боҳуқуқшиносии намоёни ҷумҳурии панҷа нарма кардан вачустуҷӯҳои чандинсолаи ӯро ҳатти батлон кашида, ба сифр баробар кардан танҳо ва танҳо ҷуръат ва диловарӣ талаб мекард. Агарчи, аз як тараф, наҳама ақидаҳои устодон Р. Амонов ва В. Асрорӣ қобили қабул буданд, вале, аз тарафи дигар, онҳо бо ин мақолашон барои тозагии кори илмӣ ва эҷоди рисолаҳои номзадию докторӣ дар илми фолклоршиносӣ хизмати босазоеро анҷом додаанд.

Баъди чопи ин мақола таҳти унвони “Хонандафикр мекунад, хулоса мебарорад, баҳс мекунад” дар саҳифаҳои рӯзномаи “Маориф ва маданият” мақолаҳои ҷавобии З.Ш. Раҷабов “Оё ин дуд оташ дорад?”, Б.Тилавов “Карим Девоҷна ҳанӯз дар байни оташу дуд” [7], Раҳматов Ҳ. “Бори дигар дар бораи оташу дуд” [6], Мухторов А. “Дарбораи “оташу дуд” [5], Мирзоев К., Хусейнов И., Саидов Д. Дар бораи “оташу дуд” [3] ва “Оташе, ки Карим Девоҷна афрӯхт...” [4], С. Шочамолов “Баъзе андешаҳо” [8], И. Ҳидоятӣ “Сатрҳои оташини Карим Девоҷна – меҳмони ӯзбекон” (1964) ва дигарон пайиҳам ҷоп шудан гирифтанд. Ягона ақидае, ки ба баҳси матбуотии донишмандон промуни мавҷудияти шоири халқ Карим Девоҷна нуқтаи таммат гузошт ин мақолаи профессор И.С.Брагинский «Оташ кучову дуд кучо? мебошад, ки мо бештар сари ин мақола таваққуф менамоем».

Мақолаи профессор И.С.Брагинский «Оташ кучову дуд кучо? [2] аз гуфтаи муаллиф маълум мегардад, ки ҳафтумин мақолаи мубоҳисавист. И.С.Брагинский низ меҳодад шахсияти Карим Девоҷнаро равшан намояд ва нишон диҳад, ки Карим Девоҷна кист? Машғали фурузандаи шеър аст ё дуде, ки аз он ҷашмҳо ба сӯзиш меомаданд. Дар ҳамин ҷо номбурда эълон мекунад, ки аслан масъала моҳиятан ҳал шудааст. Экспедитсияи санҷишии дар водии Ҳисор гузаронидашуда ҳама гуна гумону шубҳаро перомуни шахсияти Карим Девоҷна барҳам зад. «Вале вақте ки масъалаи асосии мубоҳиса, - мегӯяд устод И.С.Брагинский, - шахсияти Карим Девоҷна ба зудӣ равшан шуда, ҳақ набудани рафиқон Р.Амонов ва В.Асрорӣ маълум гардид, ба онҳо лозим буд, ки ба иштибоҳи худ иқрор шуда, риштаи мубоҳисаро меканданд».

И.С.Брагинский А.Мухторов ва Б.Тилавовро барои мақолаҳои ғаразнокашон саҳт танқид карда, таъкид мекунад, ки «Ба ӯ (Б.Тилавов – Х.Ф.) возеҳ ва равшан аст, ки нахустин саркунандагони мубоҳиса бой додаанд. Барои қадре ҳам бошад, ҳимоя кардани онҳо ба ӯ танҳо ҳамин мондааст гӯяд, ки аз Карим Девоҷна «ному нишоне» намондааст».

И.С.Брагинский ба мақолаи Ҳ.Раҳматов баҳои баланд медиҳад: «Вале мақолаи Ҳ.Раҳматов дигар аст, - мегӯяд мавсуф. – Ин мақолаи беғаразона далелҳои нодири Р.Амонов ва В.Асрориро дар хусуси натиҷаи экспедитсияҳои фолклории

водиҳои Вахш ва Ҳисор баргараф ва лухту курлукт ошкор менамояд. Ба ростӣ, акнун аз Карим Девона не, балки аз «далелҳои нодир» ному нишоне боқӣ намондааст».

Дар ин ҷо И.С.Брагинский бо қатъият изҳор медорад, ки «... ӯ [2] шахсияти Карим Девона ва мавқеи ӯро дар фолклор исбот кард». И.С.Брагинский таъкид месозад, ки «Масъалаи марказӣ ё асосии мубоҳиса – вучуд доштан ё надоштани Карим Девона ном шоири халқӣ – он тавр ки ҳуди рафиқон Р.Амонов ва В.Асрорӣ ба миён гузоштанд, буд ва мемонад» [17].

Сипас, масъалаи марказиро устод Брагинский аз мубоҳиса берун кашида, (... зеро мавҷудияти Карим Девона пурра эътироф карда шудааст»), ба якҷанд савол мухтасар посух медиҳад.

1. Карим Девона кист?

Шоири оварагарди халқӣ, ки дар охириҳои асри XIX ва аввалиҳои асри XX зиндагӣ карда, дар шеърҳои худ рӯҳияи деҳқонҳои бенавои тоҷик: шикоят аз замон ва танҳои кашидан аз дасти бою амалдорони давр, орзуи хушбахтӣ ва ғайраро ифода кардааст.

2. Аз мавҷудияти ин шоир магар фолклоршиносон хабар доштанд? Не.

3. Оё таҳқиқ кардани Карим Девона аҳамияти бузургӣ илмӣ ва маданӣ дорад?

Бале. Ҳуди ҳамин асноди вучуд доштани ин гуна шоир тасдиқ мекунад, ки дар охириҳои асри XIX байни халқӣ тоҷик рӯҳияи эътирози иҷтимоӣ баланд мегардид ва он ба муборизаи васеи зидди аморати Бухоро оварда расонид, ки дар шахси ҳофизон ва шоирони халқӣ тавсифкунандагони худро дошт. Эҷодиёти Карим Девона ба туфайли Ҳ.Назаров дастраси омма гардида, аз тарафи аҳли ҷамоатчиғии Тоҷикистон баҳои босазое гирифт ва ба барномаҳои таълимии мактабҳои миёнаву олӣ роҳ ёфт.

4. Карим Девонаро кӣ таҳқиқ кард?

Ҳабибулло Назаров, шахсе, ки фолклоршиносии касбӣ набуда, ходими ҷамъиятист. Пажӯҳишҳои Назаров дар тӯли чандин сол дар навоҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ўзбекистон, Қирғизистон, натиҷаи суҳбат бо зиёда аз сесад тан донандагони ашъори шоир мебошад. Ҳ.Назаров таҳқиқоти худро нахуст таҳти унвони «Дар ҷустуҷӯи Карим – Девона» дар намуди асари бадеӣ ҷоп карда, пасон, такроран ду маротиба маҷмӯаи шеърҳои шоирро ба таъб расонид. Сипас, Назаров дар асоси ин корҳои худ диссертатсияи номзадӣ навишта, ба он таҳти сарлавҳаи «Карим Девона ва эҷодиёти ӯ» бо забони русӣ автореферати муфасссале тартиб дода, бо нишондоди санаҳо, ҷой ва маҳали шеърҳои навишта гирифташуда ва ғӯяндагон, ки дар матн дар бораи онҳо зикр карда шудааст, пешниҳод намуд. Ҳ.Назаров бо ҳар гуна далелҳо мақоми ӯро муайян карда, дар баробари ин исбот менамояд, ки ӯро набояд бо ҳар гуна шоирони дарвештабиат, аз он ҷумла Қаландар Бодомак, Мулло Карим ном шеърҳои рӯҳонӣ, бо Ҳалим – Девона ва бо Карим Девонаи дар Қўқанд дар замони Худоёрхон зиндагӣ карда ва баъди ғавташ авлиё эълоншуда омехта кард. Ӯ матни шеърҳоеро, ки ба Карим Девона тааллуқ доранд, муқоиса карда, бо пайвандони дар ҳаётбудаи шоир суҳбатҳо орошта, сипас, як қатор шоирони соҳибмаълумотеро, ки ба Карим Девона ишорат мекарданд, таъин намуд.

5. Ҳ.Назаров дар корҳои худ чӣ гуна камбудиро дорад?

Чуноне ки ҳуди Ҳ.Назаров иқрор мешавад, нисбатдихии баъзе шеърҳои Карим Девона мубоҳисаталаб аст: масъалаи шӯриши деҳқонон дар Ҳисор дар солҳои 1907-1908 ба таври қаноатбахш аниқ карда нашудааст; дар шарҳу эзоҳи номҳои мухталиф, калимаҳо, дар тарзи навишти баъзе мисраъҳо, транскриптсияҳо ва ғайра камбудии алоҳида ҷой доранд.

И.С.Брагинский ба қори Ҳ.Назаров чунин баҳо додааст: «Қори Ҳ.Назаров, ки ба иди маданияти тоҷик табдил ёфта буд, муваффақияти эҷодии ӯ буда, сазовори тақдир ва дастгирист. Он камбудии, ки дар қораш дорад, ӯ бояд онҳоро ислоҳ ва баргараф намояд». И.С.Брагинский ба ғайрияти илмӣ Ҳ.Назаров даҳлат намуда, хотирнишон месозад, ки «Ҳ.Назаров вақте ки бо розигии ВАК таҳқиқоти худро роҷеъ ба Карим Девона дар шакли диссертатсияи номзадӣ пешниҳод кард, шӯрои

илмии Институти халқҳои Осиёи Аф ССРС ба кори ӯ ана ҳамин тавр баҳо дода, ба ӯ унвони номзади илмҳои филология дод». Ба ақидаи И.С.Брагинский «... тадқиқотчи натиҷаҳои кашфиёти ҳақиқии илмиро, ки бо методи бевосита аз маҳалҳо чамъ овардани маводи фолклори ба даст овардааст, пешниҳод кардааст ва тавонистааст таҳқиқоти ҳақиқатан илмиро, ки ягон фолклоршинос ба он муваффақ нашудааст, ба вучуд биоварад».

Баъдан устод Брагинский иттиҳомотеро, ки ба Ҳ.Назаров баста буданд, ҷавоб гардонидаст.

Ҳ.Назаров фолклоршинос нест ва асараш ба таври илмӣ – академӣ навишта нашуда, балки ба тарзи бадеӣ навишта шудааст.

Ҷавоб. Дар илм кашфиёти зиёдеро ном бурдан мумкин аст, ки онҳоро мутахассисони касбӣ не, одамоне ба ҷо овардаанд, ки дар сари дастгоҳи сеҳи илмӣ намеништаанд. Масалан, аввалин шахсе, ки калимаи бо хати меҳӣ навишташударо кушодааст, филологи эроншинос нею муаллими синфҳои ибтидоии шаҳри Геттингени Германия Г.Гротефенд буд.

Назаров Карим Девонаро таҳқиқ накарда, балки «бофта» баровардааст.

Ҷавоб. Асоси ин даъворо мақолаи Р.Амонов ва В.Асрорӣ ташкил мекунад, ки ақидаи бемаънӣ буда, онро ҳукми халқ рӯфта бурд.

Барои возеҳ кардани шӯриши халқии Ҳисор ва мақоми Карим Девона дар ин шӯриш як тадқиқоти ҷиддӣ кардан лозим [5].

Ҷавоб. Шӯриши Восеъ аввал дар асоси маълумоти даҳонӣ таҳқиқ карда шуд, дар ин бора ҳуҷҷатҳои бойгонӣ хеле баъд маълумот доданд. Нисбат ба фактҳои Логофет безътиной кардан хуб нест. Қимати далелу ҳуҷҷатҳояш аз қимати ҳуҷҷатҳои дигар чиновникҳои подшоҳӣ камтар нест.

Ҳ.Назаров бо матни шеърҳо аз нуқтаи назари танқидӣ муносибат накардааст.

Ҷавоб. Ҳақиқат дорад.

Дар осори як шоири халқӣ услубҳои гуногун имконпазир аст?

Ҷавоб. Ҳаст. Шоирони халқӣ бесавод бошанд ҳам, аз байни мардум ғазалҳои шоирони классикиро, ки ҳамчун суруд хонда мешаванд, шунида, дар хотир нигоҳ дошта, баъзан дар шеърҳои худ истифода мебаранд. Карим Девона бо шахсони соҳибмаълумот алоқа дошт ва ба услубҳои гуногун шеър гуфтани ӯ табиист. «Охир, ба шумо дар ҳуди зодгоҳи шоир дар хусуси эҷод кардани ду навъ шеър «ҷакдонӣ» (шеърҳое, ки ба зудӣ гуфта нашуда, дар тамоми фасли зимистон эҷод карда мешаванд) ва «майдонӣ» (шеърҳое, ки дар маърақаҳои идона ва бозорҳо бадохатан гуфта мешаванд) нақл кардаанд – ку».

Масъалаи ба дин эътиқод доштани Карим Девона.

Ҷавоб. «Баъзан Ҳ.Назаров ба осонӣ Карим Девонаро қариб атеист, як марди Худоношинос карда нишон медиҳад, аммо фолклоршиносон ва мунаққидони ӯ ин чизро мазаммат карда, аз он воҳимаи дигаре барангехта истодаанд. Чаро ба дин эътиқод доштан шоирони тоинкилобии Бухорои Шарқӣ ҳамчун зухуроти иртиҷой шарҳ дода мешудааст? «... ҳаракати инкилобӣ дар Бухорои Шарқӣ ба шахсони масъули дар мадраса таълимгирифта не, балки ба пойбараҳнагону бенавоён така мекард» (Ҷавоб ба Р.Амонов, В.Асрорӣ, Б.Тилавов). «Ҳамин бенавоён, жандапӯшон буданд, ки дар Тоҷикистон пешоҳанги муборизаи инкилобӣ гардиданду инчунин аз байни худ шоирон, ҳофизон ва гӯяндагонро тарбия карда расониданд, ки аз рӯи лаёқати худ мувофиқ ба завқи онҳо шеър гуфта, умеди онҳоро тараннум мекарданд».

Хулоса, мақолаи профессор И.С.Брагинский як навъ маводи чамъбастиё буд, ки ба баҳси тӯлонии фолклоршиносон ва аҳли илми ҷумҳурӣ як навъ нуқтаи таммат гузошт.

Ба ҳамин тариқ, баҳсе, ки бо мақолаи устодон Р.Амонов ва В. Асрорӣ «Сатрҳои оташин ё дуди беоташ? оғоз ёфта буд, анҷом ёфт. Имрӯз бошад, аз он баҳс зиёда аз 55 сол гузашт. Аксарияти иштироккунандагони муҳофиза ин ҷаҳонро падруд

гуфтанд, вале шеъри дилошӯби Карим Девона дар фазои Тоҷикистон ҳамоно танинандоз аст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Амонов Р., Асрорӣ В. Сатрҳои таҳлилу таҷриба? // Рӯзномаи “Маориф ва маданият”, 23 июни соли 1964, № 74.
2. Брагинский, И.С. Оташ кучову дуд кучо? // “Маориф ва маданият”, 1965, 23 январ.
3. Мирзоев К., Ҳусейнов И., Саидов Д. Дар бораи “Оташу дуд”. // Рӯзномаи “Маориф ва маданият”, 1964.
4. Мирзоев К., Ҳусейнов И., Саидов Д. Оташе, ки Карим Девона афрӯхт. // Рӯзномаи “Маориф ва маданият”, 1965, 27 феврал.
5. Мухторов А. Дар бораи “оташу дуд”. (мақола) / А. Мухторов // Рӯзномаи “Маориф ва маданият”, 1964, 21 июл, № 86.
6. Раҳмонӣ, Равшан. Эҷодиёти гуфтории мардуми тоҷик. - Душанбе: Сино, 2009.
7. Табари М. Все же, Миром тяготеет к фольклору // Журнал Памир, 2014, №4.
8. Ҳочиев Ҳ. Дар ҷустуҷӯи “Сатрҳои оташин” // Хатлон, 2013, 3 ноябр.

БАРАСИИ БАҲСИ МАТБУОТИИ ДОНИШМАНДОН ПЕРОМУНИ МАВҶУДИЯТИ ШОИРИ ХАЛҚИ КАРИМ ДЕВОНА АННАТАТСИЯ

Дари ин мақола баррасии баҳси матбуоти донишмандон перомуни мавҷудияти шоири халқӣ Карим Девона мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудааст. Баъди ҷони мақолаи таҳти унвони “Хонандафикр мекунад, ҳулоса мебарорад, баҳс мекунад” дар саҳифаҳои рӯзномаи “Маориф ва маданият” мақолаҳои ҷавобии З.Ш. Раҷабов “Оё ин дуд оташ дорад?”, Б.Тилавов “Карим Девона ҳанӯз дар байни оташу дуд”, Раҳматов Ҳ. “Бори дигар дар бораи оташу дуд”, Мухторов А. “Дар бораи “оташу дуд”, Мирзоев К., Ҳусейнов И., Саидов Д. Дар бораи “оташу дуд” ва “Оташе, ки Карим Девона афрӯхт...”, С. Шочамолов “Баъзе андешаҳо”, И. Ҳидоятӣ “Сатрҳои оташини Карим Девона – меҳмони ўзбекон” (1964) ва дигарон пайҳам ҷоп шудан гирифтанд. Ягона ақидае, ки ба баҳси матбуоти донишмандон перомуни мавҷудияти шоири халқ Карим Девона нуқтаи таммат гузошт ин мақолаи профессор И.С. Брагинский «Оташ кучову дуд кучо? мебошад».

Калидвожаҳо: Карим Девона, донишманд, мувоҳида, матбуот, рисола, рӯзнома, ашъор, нависанда, фольклор, мақола, шоир, андеша.

Маълумот дар бораи муаллиф: Тилиева Сафармо Нарзуллоева – сармуҳитори кафедраи илмҳои гуманитарӣ ва забонҳои Коллеҷи махсусгардонидашудаи шаҳри Бохтар. Тел: 970-21-22-33. Фақиров Хурсандмурод Насруллоевич доктор (PhD), омӯзгори кафедраи адабиёти тоҷикӣ ДДБ ба номи Носири Хусрав. Тел: 555-00-57-55.

ОБСУЖДЕНИЕ В ПРЕССЕ УЧЕНЫХ О СУЩЕСТВОВАНИИ НАРОДНОГО ПОЭТА КАРИМА ДЕВОНЫ АННОТАЦИЯ

В этой статье рассматривается обсуждение в прессе ученых по поводу существования народного поэта Карима Девоны. После публикации статьи под

названием "Читатель размышляет, делает выводы, спорит" на страницах газеты "Образование и культура" последовали ответные статьи З.Ш. Раджабова "Есть ли дым от огня?", Б.Тилавова "Карим Девона все еще между огнем и дымом", Рахматова Х. "Еще раз о огне и дыме", Мухторова А. "О 'огне и дыме'", Мирзоева К., Хусейнова И., Саидова Д. "О 'огне и дыме' и 'Огне, который разжег Карим Девона...'", С. Шоджамолова "Некоторые размышления", И. Хидоятова "Пылающие строки Карима Девоны – гость узбеков" (1964) и другие, которые продолжали печататься. Единственное мнение, которое поставило точку в обсуждении ученых о существовании народного поэта Карима Девоны, принадлежит профессору И.С. Брагинскому с его статьей "Огонь где, а дым где?".

Ключевые слова: Карим Девона, ученый, обсуждение, пресса, диссертация, газета, стихи, писатель, фольклор, статья, поэт, мысль.

Информация об авторах: Тилиева Сафармо Нарзуллоевна – старший преподаватель кафедры гуманитарных наук и языков Специального колледжа города Бохтар. Тел: 970-21-22-33. Факиров Хурсандмурод Насруллоевич – доктор (PhD), преподаватель кафедры таджикской литературы ДДБ имени Носира Хусрава. Тел: 555-00-57-55.

PRESS DEBATE AMONG SCHOLARS ON THE EXISTENCE OF THE FOLK POET KARIM DEVONA ABSTRACT

This article discusses the press debate among scholars regarding the existence of the folk poet Karim Devona. Following the publication of the article titled "The reader thinks, draws conclusions, debates" in the pages of the newspaper "Education and Culture," response articles by Z.Sh. Rajabov "Does this smoke have fire?", B. Tilavov "Karim Devona still between fire and smoke," Rahmatov H. "Once again about fire and smoke," Mukhtorov A. "About 'fire and smoke'," Mirzoev K., Khuseinov I., Saidov D. "About 'fire and smoke' and 'The fire that Karim Devona ignited...'," S. Shojamolov "Some thoughts," I. Khidayatov "Karim Devona's fiery lines – the guest of the Uzbeks" (1964), and others followed. The only opinion that put an end to the press debate on the existence of the folk poet Karim Devona was the article by Professor I.S. Braginsky "Where is the fire, and where is the smoke?"

Keywords: Karim Devona, scholar, debate, press, dissertation, newspaper, poetry, writer, folklore, article, poet, thought.

Information about the authors: Tilyaeva Safarmo Narzulloevna – senior lecturer at the Department of Humanities and Languages at the Special College of the city of Bokhtar. Tel: 970-21-22-33. Faqirov Khursandmurod Nasrulloevich – PhD, lecturer at the Department of Tajik Literature at the Bukhara State University named after Nosir Khusrav. Tel: 555-00-57-55.

ШИНОХТ ВА АРЗЁБИИ ПУБЛИТСИСТИКАИ БАХТИЁР МУРТАЗО ДАР ТАҲҚИҚОТИ САНГИМУРОД ШАРИПОВ

Абдурахимов Ф.И.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Осори публитсистӣ таҷассумгари раванди дигаргуниву таҳаввулоти соҳаҳои хоҷагии халқ, вусъати қорҳои созандагӣю бунёдкорӣю инсонӣ қор буда, дар ташаккули донишу ҷаҳонбинӣю хонандагон нақши муассир дорад. Муҳаққиқони соҳаи публитсистика, аз ҷумла Н. Солеҳов ва А. Саъдуллоев дар натиҷаи паҷуҳиши худ нақши публитсистика ва арзиши осори публитсистиро ба дарки ҷаҳони ихтоташуда, маърифати воқеаву рӯйдод ва падидаву зухурот, ҳамчунин шаклгирии шахсият чунин шарҳ додаанд: “Публитсистика ба ташаккули афкори ҷамъият, ақида, нуқтаи назар ёрӣ мерасонад, ба институтҳои иҷтимоӣ таъсир мегузорад, дар ҳаёти

сиёсӣ ва идеалогӣ дар ҳаёти ҷомеа нақши муайян дорад, ҳамчун силоҳи босалоҳият дар муборизаҳои ғоявӣ сахм гирифта, ба тарбияи ҷамъиятии омма, таблиғи ташвиқ усули ташкил ва интиқоли ахбори иҷтимоӣ ёрӣ мерасонад” [8, с.17].

Матбуоти кишвар дар ҷопу интишори осори публитсистӣ мақоми арзишманд дорад. Аз ин рӯ, месазад ёдовар шуд, ки рушди инкишофи матбуоти миллӣ, пеш аз ҳама, ба даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон марбут буда, пайдоиши онро метавон ҳамчун падидаву самарайи солҳои соҳибистиклолӣ арзёбӣ намуд. Дар давраи Истиклолияти давлатӣ теъдоди рӯзномаву маҷаллаҳои илмӣ маърифатӣ бамаротиба афзуда, ба ин васила фазои иттилоотӣ кишвар мукаммалу рангин мегардад.

Месазад гуфт, ки маҳз дар солҳои пурфайзи соҳибистиклолӣ ва шарофати шароити мусоиди кишвар муҳаққиқону донишмандони соҳа ба таҳқику пажӯҳиши зиндагинома ва осори публитсистӣ адибони муосир ба таври ҷиддӣ пардохта, дар ин ҷода ба дастовардҳои назаррас мушарраф шудаанд.

Шарипов Сангимурад аз зумраи муҳаққиқони ҷавону умедбахш ва дорои истеъдоди фитрӣ буда, дар ҷодаи ғаёлияти илмӣ ва амалии журналистӣ нигоҳи наву нигоҳиши муосир дорад. Ӯ хеле бочуръатона ба сӯйи илм, пажӯҳишу баррасии масоили мубрами соҳаи журналистика гомҳои устуворона гузошта, ба қомеъҳои ноил гардидааст. Мавсуф яке аз нахустин муҳаққиқони осори публитсистӣ Нависандаи халқии Тоҷикистон Бахтиёр Муртазо мебошад, ки баҳри муаррифии шахсият, ғаёлияти эҷодӣ ва осори адабиву публитсистӣ ӯ кӯшиши зиёд ба ҳарч додааст. Муҳаққиқ дар таълифоташ паҳлуҳои мухталифи ҳаёт ва марҳилаҳои ғаёлияти эҷодӣ ин публитсистӣ соҳибмақтабро басо мӯшиқофона ва дақиқ ба риштаи таҳлилу баррасӣ кашида, аҳволу осор, хосса ҷойҳои жанри очеркро, дар публитсистикаи адиби мазкур муайян кардааст.

Воқеан, Б. Муртазо аз зумраи адибон ва публитсистони муосир аст, ки аксар асарҳои қалонҳаҷми публитсистиву бадеии ҳешро дар замони истиқлол офарида, дар рушди публитсистика ва насри бадеии муосир мавқеи муҳим дорад.

Дастовардҳои илмӣ С. Шарипов дар шинохти шахсият ва осори публитсистӣ адиби мазкур хеле назаррас аст. Ҷунончи, профессор Мурод Муродӣ дар ин хусус ба маврид зикр кардааст: “Сангимурад Шарипов ҳамчун муҳаққиқи публитсистикаи Б. Муртазо қори пажӯҳиширо аз таҳияи феҳраст, ҳоса адабиёти марбут ба ӯ шуруъ кард. Дар қори ҷамъоварии мавод, интиҳоб ва дар компютер ҷидан, таҳрир намудан ва дар шакли китоб даровардан заҳмати зиёд кашид” [4, с. 10]. С. Шарипов муаллиф ва мурағбии китобҳои “Дар шинохти Бахтиёри Муртазо” (2018), “Место очерка в публицистике Бахтиёра Муртазо” (соли 2021), “Хушаҳо аз киштаҳо” (дар ду ҷилд 2020 ва 2021) ва “Хусусиятҳои жанрии мавзӯии очеркҳои Бахтиёр Муртазо” (2023) буда, ба қалами ӯ зиёда аз 80 мақолаҳои илмӣ, публитсистӣ, методӣ ва оммавӣ тааллуқ дорад. Мавсуф узви Иттифоқи журналистони Тоҷикистон, Аълочии матбуоти Тоҷикистон, Аълочии маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, Аълочии фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дорои дахҳо Сипосномаву Ифтихорномаҳо мебошад. Аълон ин муҳаққиқи ҷавону тозағиҳо ғаёлияти пурмаҳсули илмӣ, пажӯҳишӣ таҳқиқотӣ ва рӯзноманигориву публитсистӣ дошта, бо вуситаҳои ахбори омма ва дигар ниҳодҳои илмиву адабии вилояту ҷумҳурӣ иртиботи қавӣ эҷодӣ дорад.

Шарипов С. аз ҷумлаи хатмкардагони муваффақи шуъбаи журналистикаи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав аст, ки дар ин соҳа рисолаи номзадӣ дифоъ кардааст. Айни ҳол дар вазифаи мудири кафедраи рӯзноманигорӣ ин боргоҳи илму маърифат ғаёлияти пурсамар дорад.

Муҳаққиқ С. Шарипов зимни омӯзиши осори публитсистӣ Б. Муртазо бештар ба масъалаи жанри очерк таваҷҷуҳ зоҳир кардааст. Ҳамин аст, ки муҳаққиқ қори диссертсионӣ худро таҳти унвони “Мавқеи очерк дар публитсистикаи Бахтиёр Муртазо” интиҳоб намуда, дар ин мавзӯи муҳиму рӯзмарраи филология

таҳти роҳбарии доктори илмҳои филология, профессори кафедраи матбуоти факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Муродов Мурод Бердиевич таҳияву таҳқиқ ва ҳимоя намудааст. Ӯ зимни пажӯҳиш эҷодиёти густардаи публитсистии адабӣ ва фаъолияти мутарҷимии Б. Муртазоро аз лиҳози илмӣ арзёбӣ намудааст.

Асарҳои публитсистии Б. Муртазо дар жанрҳо ва мавзӯҳои гуногун иншо шуда, ба тарзи баён фарогирии мазмуну мундариҷа, ҳунари нависандагӣ тасвири муносибатҳои инсонӣ дар гиреҳбандии воқеият ва мақоми инсонӣ, таҷассуми арсаи меҳнат дар таълифи насри мустанад ба камолоти эҷодӣ расидааст. Муҳаққиқ қайд мекунад, ки заҳматҳои эҷодӣ ва қору пайкори публитсистии Б. Муртазо қадриносии гардида, ӯ ба унвону нишонҳои зиёд, аз ҷумла Аълочии матбуот ва фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, Корманди шоистаи Тоҷикистон ва Нависандаи халқии Тоҷикистон мушарраф шудааст. Ҳамчунин мавсуф барои офаридаҳои публитсистиву адабӣ ба Ҷоизаҳои Иттифоқи журналистони Тоҷикистон ба номи А. Лоҳутӣ ва Ҷоизаи адабии ба номи Садриддин Айни қадриносии шудааст.

Бахтиёри Муртазо публитсистӣ маъруф ва нависандаи номвар аст, ки дар асарҳои пураарзиши хеш ба таҷассуми шохкориҳои аср пардохта, дастоварду қомеъҳои замони муосирро инъикос намудааст. Алалхусус, хизматҳои шабонарӯзӣ, ташаббусҳои созанда ва ҳидояту роҳнамоиҳои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро дар умуми меъмори давлатдорӣ, барқароршавии сулҳу ваҳдат чун рамзи пирузии халқ, рушду суботи кишвар ба ҷомеаи ҷаҳонӣ муаррифӣ карда, хизматҳои шоистаеро анҷом додааст. Нависандаи бориқбин дар очерки “Оташи қалби инсон” роҷеъ ба қорнамоиҳои беназири Сардори давлат чунин сатрҳо нигоштааст: “Воқеаи муҳимтарин дар сохтмони неругоҳи Роғун он буд, ки Пешвои муаззами миллат ҳамчун паҳлавони афсонавӣ омада, бо дастони қавиашон булдозеро идора намуданд ва маҷрои рӯди Вахшро тағйир доданд ва бо булдозер аз соҳили чап ба соҳили рост гузаштанд. Анҷоми ин кори бузург муъҷизаеро шабоҳат дошт ва он дар диёрамон руҳбаландии беназири маънавию меҳнатиро ба амал овард...” [3, с.79].

Аз пажӯҳиши Шарипов С. бармеояд, ки Б. Муртазо дар ҳамаи жанрҳои публитсистӣ асарҳои ҷолибу хонданибоб эҷод карда, яке аз адибони шинохта ва тарҷумонҳои муваффақи адабиёти муосир маҳсуб мешавад. Ба қалами ӯ тарҷумаи повести “Роҳи қаҳқашон”-и Чингиз Айтматов, романи “Сурх ва сиёҳ”-и Стендал, китоби “Садбарги заррин”-и К. Паустовский ва ғайраҳо мутааллиқанд. Ин асарҳо шухрати баланди ҷаҳонӣ дошта, маҳз бо заҳмату талошҳои ин адиб ва тарҷумони соҳибистеъдод бо забони адабии тоҷикӣ тарҷума гардида, дастраси ҳаводорон гаштааст. Нависанда дар ин ҷабҳаи фаъолияти эҷодӣ низ ба қомеъҳои назаррас ноил гаштааст, ки ин аз истеъдоди баланди фитриву эҷодии ӯ дарак медиҳад.

Фаъолияти пурсамари нависандагӣ адабии ӯро, ки дар рушди наср ва осори публитсистии адабиёти муосир ҷойгоҳи хоса дорад, муҳаққиқону соҳибқаламон баён намудаанд. Дар ин маврид шоири Халқии Тоҷикистон Гулназар Келдӣ чунин баҳои арзишманд додааст: “Бахтиёр Муртазо дар дарозии умри бобаракаташ бисёр хизматҳои хоксорона кардааст. Агар мақолаҳо, очеркҳо, ҳикояҳо, қиссаҳо, лавҳаҳо, мусоҳибаҳои арзишманди ӯро ҷамъоварӣ кунед, чанд ҷилд мешавад” [2, с. 4].

Муҳаққиқи умедбахш С. Шарипов дар қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ перомони шинохту арзёбии ҷавҳари асосии воқеият ва бадеият дар осори публитсистии Б. Муртазо ва нақши очерк дар эҷодиёти ӯ бештар таваҷҷуҳ кардааст.

С. Шарипов таҳқиқот ва монографияи илмӣ хешро роҷеъ ба ин адиби пурмаҳсул таҳти унвони “Мавқеи очерк дар публитсистикаи Бахтиёр Муртазо” ба нашр расонидааст. Мусаллам аст, ки нақши очерк дар таҷассуми дастовардҳои Истиқлолияти давлатӣ, Ваҳдати миллӣ, тасвири инсони қор, масоили иҷтимоию ахлоқ ва инъикоси воқеияту тазодҳои зиндагӣ хеле муассир аст.

Мавқеи жанри очерк дар эҷодиёти нависандаи соҳибистеъдод ва публитсистӣ

воқеънигор Б. Муртазо аз нигоҳи муҳаққиқ С. Шарипов дар ҷойи аввал қарор дорад. Муҳаққиқ дар ин кори бунёдии худ паҳлуҳои гуногуни бадеӣ ва арзиши очеркро ҳамчун жанри публитсистӣ ба таҳқиқ гирифтааст.

Дар ин росто, профессор А. Саъдуллоев дар боби қимати бадеии очерк менигорад, ки “Очерк саҳми шоистаро барои таъиноти бадеии инсонҳо ва дар маҷмӯъ ҷомеа гузошта, солҳои мадид ба наслҳои пасоянд чехраи таърихӣ ва воқеии қаҳрамонони давронро ба мерос монд” [6, с. 108].

Мундариҷаи ғоявию бадеии осори публитсистии Б. Муртазо дар солҳои соҳибистиклолии кишвар пурмуҳтавою серпахлӯ гардида, нависанда хеле устодона дар жанри очерк ва насри мустанад иншооти бузурги асрро, ки таҳаввулоти азим дар пешрафти Тоҷикистони азиз доранд, таҷассум кардааст. Тасвири инсонӣ кор ва қорнамоиҳои бемисли онҳо дар сохтмонҳои боазамат дар асарҳои “Нақби Истиклол”, “Нурофарин”, “Чашмаи офтоб” (повест дар бораи сохтмони Бешкент), “Қасидаи бародарӣ” ва ғайраҳо ба қалам дода шудааст. Мусаллам аст, ки повесту романҳои ҳуҷҷатии Б. Муртазо ҷанбаҳои пурқуввати бадеиро фарогир аст ва олами ботиниву маънавии қаҳрамонони замонро дар сатҳи баланд тасвир намудааст. Аз ин ҷиҳат, дар осори публитсистии нависанда мақсадҳои наҷибонаву содиқонаи мардуми шарафманди тоҷик баҳри шукуфоӣю сарсабзии кишвар инъикос ёфта, қиммату арзиши асарҳои Б. Муртазоро бештар мекунад.

Пажӯҳиши муҳаққиқ С. Шарипов бозгӯӣ он аст, ки дар эҷодиёти Б. Муртазо мавқеи насри мустанад мавқеи назаррас дорад. Мазмуну мундариҷаи қиссаву ҳикояҳои ин публитсистӣ шуълавар, инчунин аз ҷониби дигар олимону донишмандони соҳа арзиши баланди илмиро касб кардааст. Профессор Ш. Раҳмон дар мавриди осори арзишманди Б. Муртазо суҳан ронда, ба маврид зикр мекунад: “Қиссаи ҳуҷҷатии Б. Муртазо “Нақби Истиклол” аз қорнамоии тунелсозони диловари ағбаи Анзоб ҳикоят намуда, ҳақиқати воқеии замони моро равшан нишон медиҳад. Қаманд нависандагон, ки ба даъвати Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳбарони ҳукумати ҷумҳурий ҳамовоз гардида, зуд, саривақт асари шоиста нависанд” [4, с. 5].

Муҳаққиқ ба маврид иддао менамояд, ки нигоштаҳои публитсистии адиб қорномаҳо ва шуҷоати насли дирӯзу имрӯзи тоҷикро воқеъбинона ба тасвир гирифтааст. Қаҳрамонони асарҳои публитсистии ӯ симои инсонӣ созанда, фидоии фардои шукуфои миллат, ашхоси дилсӯзу меҳрубон ва дорои хислатҳои наҷиб мебошанд. Маҳз, тавассути таҷассуми қору пайқори ибратомӯзи ин симоҳои нотакрори воқеӣ бунёди худшиносии ҳудогоҳӣ ва ҷавҳари асосии инсонгарой дар қалби ҷавонони ояндасоз фурӯзон мегардад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Адибони Тоҷикистон (Таҳия ва танзими Сомонӣ, А. Салим, М.) / А. Сомонӣ., М. Салим. - Душанбе: Адиб, 2014. - 320 саҳ.
2. Бахтиёр Муртазо Хӯшаҳо аз киштаҳо (Ҷилди 1. Мураттиб: С. Шарипов / Муртазо Бахтиёр. - Душанбе: Нашри Файз, 2020. – 300 саҳ.
3. Бахтиёр Муртазо Хӯшаҳо аз киштаҳо (Ҷилди 2. Мураттиб: С. Шарипов / Муртазо Бахтиёр. - Душанбе: Нашри Файз, 2021. - 608 саҳ.
4. Дар шиноҳти Бахтиёри Муртазо (Мураттиб, муҳаррир ва муаллифи пешгуфтор: С. Шарипов). - Душанбе: Ирфон, 2018. - 222 саҳ.
5. Раҳмон Эмомалӣ Забони ниғаҳбони ҳувияти миллист (Матни суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби олий Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо аҳди зиёи мамлакат //Э. Раҳмон Мураттиб: А. Ҳамдам). - Душанбе: Адиб, 2008. - 111 с.

6. Саъдуллоев, А. Рангҳои зиндагӣ / А. Саъдуллоев. - Душанбе: Адиб, 2007.- 256 с. 5.
7. Салихов, Н. «Нақби Истиқлол» ва баъзе проблемаҳои муосир (Дар китоби «Чехраи Хатлон» Мураттиб: Н. Маъмурзода) / Н. Салихов.- Душанбе: Русская литература, 2013. - 562 с.
8. Солеҳов, Н., Саъдуллоев, А. Муаммои назарияи публитсистика (Маводи дарсӣ) / Н. Солеҳов., А. Саъдуллоев.- Душанбе: Дақиқӣ, 2015.-184 с.
9. Шарифов С.И. Место очерка в публицистике Бахтиера Муртазо // Монография / С.И. Шарифов. - Бохтар - 180 сах.

ШИНОХТ ВА АРЗЁБИИ ПУБЛИТСИСТИКАИ БАХТИЁР МУРТАЗО ДАР ТАҲҚИҚОТИ САНГИМУРОД ШАРИПОВ АННОТАТСИЯ

Муаллиф мақоларо роҷеъ ба корҳои таҳқиқотии олими ҷавону умедбахш доир ба шинохту арзёбии публитсистикаи Бахтиёр Муртазо бахшида, перомунӣ он андешаҳои ҷолиби илмӣ баён доштааст. Муҳаққиқ иброз намудааст, ки таҳқиқоту пажуишҳои ӯ дар ин самт хеле назаррас аст ва маводҳои илмӣ он барои унвонҷӯёну таҳқиқотчиён дастуру роҳнамои хубе мебошад. Ба муаллифи ин сатрҳои илмӣ низ муяссар шудааст, ки мавқею ҷойгоҳи кӯшишҳои таҳқиқотии ин олимро бо далелҳои муътамад собит намояд.

Калидвожаҳо: Бахтиёри Муртазо, публитсистика, очерк, пажуиш, соҳибистиклолӣ, мақолаҳои публитсистӣ, романи ҳуҷчатӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Абдурахимов Файзулло Исмамович - омӯзгори кафедраи методикаи таълими забон ва адабиёти тоҷики МДТ “ДДБ ба номи Носири Хусрав”. Тел.: 988 68 54 66

ПОНИМАНИЕ И ОЦЕНКА ПУБЛИЦИСТИКИ БАХТИЁРА МУРТАЗО В ИССЛЕДОВАНИЯХ САНГИМУРОДА ШАРИПОВА АННОТАЦИЯ

Автор статьи рассматривает научные исследования молодого и перспективного ученого, посвященные пониманию и оценке публицистики Бахтиера Муртазо, выражая интересные научные суждения по этому вопросу. Исследователь отмечает, что его труды в данной области весьма значимы, а его научные материалы являются хорошим руководством для соискателей и исследователей. Автору данной научной работы также удалось подтвердить с достоверными доказательствами значимость и место научных изысканий этого ученого.

Ключевые слова: Бахтиёр Муртазо, публицистика, очерк, исследование, независимость, публицистические статьи, документальный роман.

Сведения об авторе: Абдурахимов Файзулло Исмамович – преподаватель кафедры методики преподавания таджикского языка и литературы ГУО «Бохтарский государственный университет имени Носири Хусрава». Тел.: 988 68 54 66

UNDERSTANDING AND EVALUATION OF BAKHTIYOR MURTAZO'S JOURNALISM IN THE RESEARCH OF SANGIMUROD SHARIPOV ABSTRACT

The author of the article discusses the research work of a young and promising scholar on the understanding and evaluation of Bakhtiyor Murtazo's journalism,

presenting interesting scientific perspectives on the subject. The researcher states that his studies in this field are quite significant and that his scientific materials serve as a useful guide for graduate students and researchers. The author of this academic work has also managed to substantiate the significance and position of this scholar's research with reliable evidence.

Keywords: Bakhtiyor Murtazo, journalism, essay, research, independence, journalistic articles, documentary novel.

Author Information: Abdurahimov Faizullo Ismatovich – Lecturer at the Department of Methodology of Teaching Tajik Language and Literature, Bohktar State University named after Nosiri Khusrav. Tel.: 988 68 54 66

БОЗТОБИ ВОҚЕИЯТ ДАР ҚИССАИ «КАФШЕРГАР»-И РАВШАНИ МАХСУМЗОД

Шарипова М.С.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав
(Тоҷикистон)**

Меҳнату бунёдкорӣ дар адабиёт, бахусус дар наср, яке аз масъалаҳои муҳим ба шумор меравад. Симои шахсони ободкор ва бунёдгар дар асарҳои адибони алоҳида ба монанди «Шӯроб»-и Раҳим Ҷалил, «Норак»-и Юсуф Ақобир, «Авроқи рангин»-и Ҷумъа Одина ва дигарон хеле баръало ба назар расида, перомунӣ осори мазкур аз ҷониби муҳаққиқону донишмандони соҳа пажӯҳишҳои зиёде анҷом дода шудааст. Меҳнату фидокорӣ ва ташаббусҳои синфи коргар, ки дар тасвири ҳар эҷодкор дорои вижагиҳои ба худ хос мебошанд, аз назари адибону публиксистон ва муҳаққиқон дур намеронад.

Мусаллам аст, ки публиксистика чун соҳаи эҷодӣ хос пайвасти дар талоши он аст, ки бо таъсири ҷашмрас дар шуури афкори омма ҳаракати навро ба вучуд оварда, дар иртибот ба талабот ва вазъи замон масъалаҳои мубрами иҷтимоиро инъикос намояд. Чунончи дар ин бора муҳаққиқон А. Саъдуллоев, Н. Солеҳов иброз намудаанд: «...дар такомули афкори омма, тафаккури муосирон ифодаи фаҳмишу биниш ва ҷаҳонбинии одамон, бедории онҳо ба дарки фаҳму фаросат, рафтори боақлона ва эътимоднокии нақши бориз дорад» [1, с. 13].

Бояд гуфт, ки мавзӯҳои публиксистӣ воқеияти иҷтимоӣ буда, барои дарку фаҳмиши ҷомеа равона гардидааст. Ба таъбири муҳаққиқ М. Муродӣ «Публиксистика на танҳо ба дарки проблемаҳои ҳаёти иҷтимоӣ мусоидат мекунад, балки барои пайдо намудани роҳи ҳалли бисёр проблема замина фароҳам меорад» [2, с. 219]. Ба ин маънӣ муҳаққиқи дигар А. Саъдуллоев низ менигорад: «Публиксистика сарҷамаи муҳими омӯзиши проблемаҳо ба ҳисоб рафта, вобаста ба проблемаҳои ҳаёти иҷтимоӣ доираи мавзӯоти публиксистӣ ниҳоят васеъ мебошад» [3, с. 47].

Воқеан ҳам, публиксист барои тарбияи маънавии одамон ва баҳри дар амал татбиқ намудани арзишҳои фарҳангиву миллӣ мусоидат менамояд. Доираи мавзӯҳои публиксистӣ васеъ буда, он аксаран бозтоби воқеиёти иҷтимоиро дар бар мегирад.

Яке аз мавзӯҳои муҳимме, ки имрӯз дар публиксистика ҷойгоҳи махсус дорад, масъалаи бунёди Нерӯгоҳи барқии обии Роғун мебошад. Дар бораи НБО-и Роғун аз ҷониби нависандагону публиксистон асарҳо, очеркҳо ва мақолаҳои зиёд ба таъри расидаанд. Дар зимн оид ба ин соҳтмони бузурги аср осори назмӣ низ мушоҳида мерасад, ки «Достони Роғун»-и Ш. Мусо [4], «Достони Роғун» Д. Сафар [5] аз ҷумлаи маъруфтариини онҳо мебошанд. Дар ин радиф аз миёни осори мансури публиксистиву бадеӣ китоби Равшани Махсумзодро, ки бо номи «Кафшергар» соли 2023 аз ҷониби

нашриёти «Истеъдод» дар ҳаҷми 232 саҳифа чоп шудааст, махсус қайд бояд кард. Китоби мазкур аз қиссаву ҳикояҳо иборат буда, дар аксари онҳо симои бинокорон ва диловариҳои онҳо дар НБО-и Роғун тасвир шудааст. «Кафшергар» ном гирифтани китоби мазкур аз рӯи яке аз қиссаҳои таркиби он буда, бар он далолат менамояд, ки симо ва қаҳрамонони асар бештар аз миёни синфи коргар интиҳоб гардидаанд.

Қаҳрамони марказии қиссаи «Кафшергар» Баҳром Рустам аст, ки дар симои ӯ тамоми ғаълолияти бинокорони неругоҳ ба риштаи тасвир кашида шудааст. Баҳром аз оғози кор дар НБО-и Роғун ба ҳайси кафшергар ғаъолият мекунад. Нависанда дар аввали фасли китоб манзили истиқомати қаҳрамонро васеъ тасвир намуда, хонандаро бо ҳолати руҳӣ ва сарнавишти ӯ шинос мекунад. Равшани Махсумзод хонаро батафсил ба қалам додааст: «Марде дар қабати чоруми бинои баландошёна назди бухории ҷўяи нишаста, оташ дар меод. Бухорию ба тиреза қариб гузошта, дудкашро аз чашми он ба берун бародарда буданд. Хона сарду нимторик буд. Қоғаздевору дару тирезаҳои рангбохта ва шифти тирарангу қандили кӯҳнаи он аз хеле боз рӯи таъмиро надидани ин манзил меғуфт. Ҷиҳози хона, аз қабил қолин, ҷевону дивану роҳаткурӣ, телевизор ва ашёи дигари рӯзгор низ фасурда ба назар мерасиданд» [6, с. 4].

Хонанда бо ин гуна тасвир, ки аз шароити танг, сахтӣ ва мушкилии зиндагии қаҳрамони асар дарак медиҳад, шинос шуда, нисбати ӯ эҳсоси таваҷҷуҳ мекунад. Тадричан маълум мегардад, ки қаҳрамони асар аз ин мушкилиҳо наҳаросида, ҳамеша бо умед, ба зиндагӣ неқбинона назар мекунад. Ӯ пайваста барои ободии кишвар саъй намуда, барои бунёди НБО-и Роғун, ки баъди пош ҳурдани Иттиҳоди Шуравӣ масъалаи сохтмони он ба таъхир монда буд, тасмим мегирад, ки дар ин сохтмон иштирок намояд. Дар баробари худ ӯ дигар ҳунармандон ва мардумро барои бунёди ин иншооти бузургу муҳим даъват менамояд.

Бояд қайд кард, ки бунёди НБО-и Роғун маҳз ба шарофати Истиқлолияти давлатӣ ва ташаббусҳои созандаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошад. Сарвари давлат дар ин бора чунин гуфтаанд: «Сунату армонҳои миллимонро эҳё созем ва армонҳои халқмонро амалӣ гардонид, зиндагии озодонаи мардумонро барпо намоем. Ва чунин як армони деринаи мардуми мо тавассути истифодаи захираҳои ғании гидроэнергетикӣ баҳусус бунёди Неругоҳи барқии обии Роғун роҳи асосии расидан ба истиқлолияти энергетикӣ Тоҷикистон аст» [10].

Воқеан ҳам, бунёди ин иншооти бузурги аср оянади дурахшони Тоҷикистон мебошад. Ҳамчунин, адиб дар ҷойи дигари асар чунин тасвир намудааст, ки Баҳром Рустам аз тирезаи хонаи худ менигаристу ғарқи хотироти рӯзҳои гузашта ва дӯсти русаш Виктор Агаев мешуд. Ҳамроҳи ӯ дар ин сохтмони бузург кор мекард. На аз дӯсташ хабаре ҳасту на аз ободии хонаи ӯ, ки баъди кӯч бастанаш манзили ӯ ба вайронӣ рӯ овардааст. Ҳатто кӯдакон дар пешайвони хонаи ӯ ҷўбу ҳасро ҷамъ оварда, алав даргиронда, бозию дилхушӣ мекарданд. Баҳром Рустам ин манзараи дилгиркунандаро тамошо мекарду рӯзҳои бо дӯсташ якҷо буданро ба ёд оварда, аз он замони беғамӣ ва сериву пурӣ нидои ҳасрат мебаровард. Нависанда шиносоии Баҳрому Викторро чунин ба қалам додааст: «Бо Виктор дар сохтмони неругоҳ ҳамроҳ кор мекарданд. Ӯ кафшергар, Виктор ронанда» [6, с. 7].

Онҳо дар иншооти мазкур софдилона меҳнат мекарданд. Виктор мошини бузургро идора мекард. Ҳангоми нақб кандани зеризаминӣ рӯзе мошинаш мешиканаду Баҳром Рустам онро кафшерӣ мекунад. Аз ҳамон ҷо дӯстии онҳо пайдо шуда, бо ҳамдигар унс мегиранд. Берун аз кор низ рафтуо доштанд, ки баъди соҳиби мазили истиқоматӣ гардиданашон низ дар ҳамсоягӣ мезистанд. Аммо дар оғози ҷанги шаҳрвандӣ Виктор Агаев Тоҷикистонро тарк намуда, бо зану фарзандонаш ба ватани аслиаш бармегардад.

Нависанда дар мисоли ин ду образ муносибати дӯстонаи инсонҳо ва робитаи меҳнатии онҳо, ғамхории ду қаҳрамонро нишон додааст. Инъикоси бунёди Роғун дар қиссаи мазкур дӯстиву бародарӣ ва сулҳу ваҳдати миллиро низ ифода мекунад, ки инро дар симои Баҳром Рустам ва Виктор Агаев дидан мумкин аст. Ҳангоми мутолиаи қисса беихтиёр мақоли тоҷиконаи «Ҳамдилӣ аз ҳамзабонӣ беҳтар аст» ба ёди хонанда мерасад. Дар асари мазкур воқеаҳои иҷтимоӣ ба таври воқеӣ бо факту далелҳои дақиқӣ таърихӣ дарҷ гардидааст.

Бояд гуфт, ки писари қаҳрамони марказӣ Фарҳод ном дошта, ҳангоми ба пойтахт ба хонаи бародараш рафтан хабари оғоз ёфтани сохтмонро мешунавад ва ба падараш муждари мерасонад: «-Воқеан, дар Душанбе гап гапи аз нав оғоз ёфтани кори сохтмон аст.

- Кошки зудтар оғоз меёфт, - гуфт Баҳром Рустам Об дар кӯзаю мо ташналабон мегардем. Аз кӣ шунидӣ ин хабари хушро?

- Аз як нафар шарикдарси акаам, ки дар хонааш меҳмон буд. Ба қарибӣ оғоз меёфтааст, корҳо.

- Чӣ хубе!- изҳори хушнудӣ кард, Баҳром Рустам...» [6, с. 13]. Аз иқтибоси боло чунин истинбот мешавад, ки симои Баҳром Рустам чун марди баномусу ватандӯст тасвир шудааст. Ӯ дар баробари зиндагии душвор ҳеҷ гоҳ ватани аждодиашро тарк намекунад. Ҳунари хуби кафшерӣ, ки дошт, берӯзӣ намеронд. Бо ризки худ қаноат мекард ва аз ҳеҷ кас чизе талаб намекард.

Муаллифи асар рӯзҳои ҷанги хонумонсӯро чунин тасвир мекунад, ки садои тир умеди ҳамаро барбод дода, мутахассисону коргарон бо дили ҳасрат Роғунро тарк карда, ба дигар кишварҳо мерафтанд. Сохтмони нимқора, ки бо дандоншиканиҳои зиёд ба он сазм гузошта буданд, ҳайрон монд.

Дар ҷойи дигари повест Махсумзод ба аёдати муаллими калонсол Ёдгор Қудратов рафтани Баҳром Рустамро оид ба шуста бурдани сарбанди неругоҳ, ки аз бориши зиёди сел ва валангор гардидани он дар давоми понздаҳ -бист сол бо заҳмати коргарон обод шуда буд, тасвир намудааст. Иқтибоси зайл гуфтаҳои моро тасдиқ мекунад. Чунончи: «-Ниёгонамон беҳуда нагуфтаанд, ки нисфи умратро бидеҳу рӯшноӣ бихар, ба нисфи дигараш ҷӯшӣ, - ба суҳбат ҳамроҳ шуд муаллим.- Магар касе мисли мардуми мо теша ба решаи хеш мезаданд, аз чизи обод рӯй мегардонад?» [6, с. 17].

Фасли дувуми повест аз оғози сохтмон дар Роғун шуруъ мешавад, ки чунин омадааст: «Ҷон доштааст, гапи Фарҳод, зеро соли дигар тадриҷан ба майдони сохтмон рафтуомад оғоз ёфт. Пайи ҳам коргарону мутахассисон омаданд, мошинолоту таҷҳизот оварданд, масолеҳи гуногун кашонданд. Аввалдаст вайронкориҳои он сели ваҳшатзоро бартараф карданд [6, с. 18]. Ба андешаи Баҳром «...кор тадриҷан дар ҳама минтақаҳо ба ҷунбиш омаду гуё дар рангу пайванди Роғун хуни гарм давид» [6, с. 19].

Воқеан ҳам, қисматҳои асар таърихӣ буда, зимни мутолиа, хонанда эҳсос мекунад, ки Баҳром барин коргарон ба кор даромадани иншоотро дер боз интизор буданд. Бо вучуде, ки ҷанги хонумонсӯз хеле қашшоқиҳо ба бор овард, вазъи иҷтимоии мардум танг гашт, вале Баҳром пайваста дар дил умеди бунёди иншоотро мепарварид. Рӯзе ба писараш мегӯяд: «Ту дигар ба Русия намеравӣ, бас барои дигарон қомат дуто кардану зӯри бозую нури чашм сарф намудан. Ба неругоҳ ба кор медарой. Аз мардикорӣ ғайридаи дидаат ин ки ронандагиро нағз ёд гирифтӣ. Ин касб дар сохтмон мисли обу ҳаво зарур, ҷон -ҷон гӯён тӯро қабул мекунанд» [6, с. 19]. Яъне, ин маслиҳати падаронаи Баҳром оҳанги баланди ватандӯстӣ дорад. Нависанда муносибати қаҳрамонро ба сохтмони неругоҳ барои ҷалби мардум, ки дар ибтидои сохтмони Роғун майлу хоҳиши кор кардан надоштанд, истифода намудааст. Инро дар суҳбати масъули сохтмон дидан мумкин аст: «Вақте ки муовини раиси сохтмон арзи Баҳром Рустамро шунид, чеҳрааш шукуфта, гуфт: - Мо шумо барин одамони

кордидаро мекобем, амак. Ният дорем, то ҳадди имкон ҳама коргарани собиқи неругоҳро пайдо карда, ба кор ҷалб намоем. Як гурӯҳи ташвиқотӣ ташкил кардем, агар хоҳед шуморо низ ба он ҳамроҳ мекунем. То ҳадди имкон аз деҳоти гирду атроф мутахассисону коргарон, хусусан ҷавонро ҷалб кардан лозим ба сохтмон. Шояд хабар доред дигар ба умеди дигарон нашуда, ҳудамон бунёд мекунем неругоҳро. Ин азми сарвари давлатамонро халқ тарафдор аст» [6. с,19].

Баҳром дар бораи интиҳоби касби кафшергарӣ таърихи аҷиб доштани он ба кафшергари ҷавон Нусрат нақл карда, масъулият доштанро таъкид мекунад: «Он рӯз 27 сентябри соли 1976 оғози расмӣ кор дар сохтмони неругоҳи Роғун буд. Хулласи калом Ҳабиб Ёрмуҳаммад дод ҳамаро ҳамчун шогир дар бригадаи кафшергарон ба кор қабул кард, нозукию душвориҳои ин касби басо мушкилро ёд дод» [6.с,39].

Муҳаққиқи тоҷик Охунзода Насруддин дар боби ин қиссаи Махсумзод навиштааст: «Нависанда, ба тасвири зоҳирии воқеоти иншоот иқтифо намекунад, балки ба паҳлуҳои мураккаби ҳаёти қаҳрамонаш низ эътибор медиҳад. Ин омил ба нависанда имкон додааст, ки қаҳрамонро ҳам дар майдони ҷарбу зарб ва ҳам дар оила ба риштаи тасвир кашад, то хонанда дарк намояд, ки қаҳрамони асар на танҳо дар корҳои сохтмонӣ масъулияти баланд дорад, балки дар оила низ бо ахлоқу ғазилати воло соҳиби обрӯю эътибори баланд мебошад» [7. с,193]. Инчунин, Ато Мирҳоча дар тақризаш «Қиссаи марди решапайванд бо Роғун» аз ҳаёти қаҳрамон лаҳзаи муассиреро чунин таҳлил кардааст: «Ба духтари қаҳрамони марказӣ Баҳром Рустам пайдо шудани хостгор низ қиссаро рангу бори тоза медиҳад ва ба сифати беҳтарин бозёфт хидмат менамояд. Ин хостгор Шарифхӯча ном шахсест, ки дар айёми ҷанг силоҳ ба даст гирифта, мардумозорӣ мекард. Аз ҷумла, ҳангоме ки духтарчаи Баҳром бемор мешаваду падар меҷӯяд, ӯро бо мошини шахсии худ ба Душанбе бурда, дар шифохона хобонад, ҳамин Шарифхӯча бо ҷанд рафикаш мошини ӯро аз дасташ зада, савор шуда мераванд. Баҳром ҳарчанд зорӣ мекунад, ки ба ҷони духтараки бемораш раҳм кунанд, Шарифхӯча на танҳо ба духтар раҳм намекунад, балки ҳуди Баҳромро базӯр ба мошини шинонда, барои куштан ба ӯрдугоҳи худ мебарад. Танҳо шинос баромадани сардори дастаи силоҳбадастон бо муаллим Ёдгор Қудрат Баҳромро аз марги яқин халос мекунад. Аммо Баҳром Рустам аз табори Шарифхӯча нест. Домодшаванда дӯсти писари ӯст ва ба духтараш дил бастааст. Баҳром ба хоҳири муҳаббати самимии ҷавонон ба ҳамдигар ҷавонмардона аз гуноҳи Шарифхӯча мегузарад ва ба ин хонадорӣ ризоият медиҳад. Ин аст ҳислати инсонӣ коргар, инсонӣ созанда, инсонӣ бунёдкор! [8. с,5]. Пажӯҳишгари дигар Боймурод Шарифзода дар мақолаи худ «Симои нави коргари тоҷик» ба қиссаи мазкур чунин баҳо додааст: «Дар бораи неругоҳи азиме чун Роғун эҷод кардани асари бадеӣ кори сахл нест, зеро ҳанӯз дар ин неругоҳ корҳо идома доранд. Ва асари бадеӣ ҳамоно вақт комил мешавад, ки агар ҳамаи агрегатҳои ин неругоҳ ба кор дароянд. Аммо дар як асари ҳаҷман на ҷандон бузург Равшан Махсумзод тавонистааст муҳимтарин масъалаҳои иҷтимоии замони инъикос намояд. Хонанда пас аз мутолиаи асар ҳамаи манзараҳои сохтмони ин неругоҳро пеши назар меорад. Муҷазбаёнӣ, маҳорати баланди тасвиргарӣ, забони сода ва салиси нависанда боис гаштааст, ки ҳодисаю воқеаҳо хотирмон гарданд [9. с,5].

Дар воқеъ, қиссаи «Кафшергар» инъикоскунандаи сохтмони муҳими Тоҷикистон буда, масъалаҳои зиёди иҷтимоӣю ахлоқиро фаро гирифта, барои тарбияи меҳнатдӯстӣ ва ватанпарастии хонанда хизмат мекунанд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1.Солеҳов, Н. Муаммоҳои назарияи публитсистика / Н. Солеҳов А., А. Саъдуллоев.- Душанбе: Дақиқӣ, 2015.-184 с.

2. Муродӣ, М. Баъзе масъалаҳои назарӣ ва амалии шинохти публицистикаи муосир/ М. Муродӣ.- Душанбе: Аржанг, 2019.-287с.
3. Саъдуллоев, А. Горизонти публицистики/ А. Саъдуллоев.- Душанбе: 2009.- 306 с.
4. Мӯсо, Ш. Достони Роғун/ Ш. Мӯсо.- Душанбе: Адиб, 2015.-360 с.
5. Мӯсо, Ш. Маҳаки номус// Достони Роғун / Ш. Мӯсо.- Душанбе: Адиб, 2015.- 64 с.
6. Махсумзод, Р. Кафшергар/ Р. Махсумзод. Душанбе: Истеъдод, 2023.-232 с.
7. Охунзода, Н. Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ/ Н.Охунзода. Душанбе: 2024.- 184-207.
8. Мирхоҷа, А. Қиссаи марди решапайванд/ Мирхоҷа М.// Садои Шарқ .-2024. №4.
9. Шарифзода, Б. Симои нави коргари тоҷик / Шарифзода Б. Садои мардум.- 2024.
10. Тоҳирзода, М. Сомонаи «Роғун» ояндаи дурахшони Тоҷикистон/ Тоҳирзода М. 13-феврал

БОЗТОБИ ВОҶЕИЯТ ДАР ҚИССАИ «КАФШЕРГАР»-И РАВШАНИ МАХСУМЗОД АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур қиссаи «Кафшергар»-и нависанда Равшан Махсумзод, ки дар бораи сохтмони Неругоҳи барқии Роғун таълиф гардидааст, бо факту далелҳои мавриди таҳлилу таҳқиқ ва муқоиса қарор гирифтааст. Муаллифи мақола чунин ибраз меорад, ки нависанда ҳаёти иҷтимоии мардумро ба таври воқеӣ тасвир намудааст. Дар қиссаи мазкур симои қаҳрамони марказӣ Баҳром Рустамро ҳамчун инсонии қардон, масъулиятшинос ва содиқ ба ватан ба риштаи тасвир додааст. Бояд гуфт, ки инъикоси мавзӯи Роғун дар адабиёт ва публицистика на танҳо набуда, диловариҳои қаргонро ва муҳандисон доир ба сохтмони мазкур дар эҷодиёти нависандагону публицистон мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Калидвожаҳо: публицистика, адабиёт, Равшан Махсумзод, НОБ-и Роғун, «Кафшергар» воқеият, образ, бадеият, аносири ҳунарий, таҳлил, баррасӣ, муқоиса, таҳқиқ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Шарипова Меҳрангез Саъдуллоевна омӯзгори кафедраи рӯзноманигории Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. ш. Бохтар, кӯчаи Кайҳоннавардон 10 х. 48. Тел: 988485009

ОТРАЖЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ РАВШАНА МАХСУМЗОДА «КАФШЕРГАР» (СВАРЩИК) АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется, исследуется и сопоставляется с фактами и доказательствами рассказ писателя Равшана Махсумзода «Кафшергар», повествующий о строительстве Рогуновской ГЭС. Автор статьи утверждает, что писатель реалистично изобразил социальную жизнь народа. В этой истории центральный герой Баҳром Рустам представлен как профессиональный, ответственный и преданный Родине человек. Следует отметить, что отражение темы Рогуна в литературе и публицистике не является новым, а мужество рабочих и инженеров, участвовавших в этом строительстве, неоднократно анализировалось в трудах писателей и журналистов.

Ключевые слова: Публицистика, литература, Равшан Махсумзод, Рогунская ГЭС, «Кафшергар», реальность, образ, искусство, художественные элементы, анализ, сравнение, исследование.

Сведения об авторе: Шарипова Мехрангез Садуллоевна, преподаватель кафедры журналистики Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Бохтар, улица Кайханнавардон 10/ 48. Тел: 988485009

REFLECTION OF REALITY IN THE WORK OF RAVSHAN MAKHSUMZOD "WELDER"

ABSTRACT

This article analyzes, researches and compares with facts and evidence the story of the writer Ravshan Makhsumzod "Kafshergar", which tells about the construction of the Rogun hydroelectric power station. The author of the article claims that the writer realistically depicted the social life of the people. In this story, the central character Bakhrom Rustam is presented as a professional, responsible and devoted to the Motherland person. It should be noted that the reflection of the Rogun theme in literature and journalism is not new, and the courage of the workers and engineers who participated in this construction has been repeatedly analyzed in the works of writers and journalists.

Keywords: journalism, literature, Ravshan Makhsumzod, Rogun hydroelectric power station, "Kafshergar", reality, image, art, artistic elements, analysis, review, comparison, research.

About the author: Sharipova Mekhrangez Sadulloevna, lecturer of the Department of Journalism of the Bohtar State University named after Nosir Khusrav. Bohtar Kayhannavardon, Street 10 /48. Tel: 988485009.

ИНЪИКОСИ МАСОИЛИ ФАРҲАНГ ВА ЭҶӢИ АНЪАНАӢОИ МИЛЛӢ ДАР ПУБЛИТСИСТИКАИ ТОЧИК

(ДАР МИСОЛИ ОСОРИ ПУБЛИТСИСТИИ ЗАРИФ ИБОД)

Қурбонов А.А.
МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Фарҳанг, бешубҳа, оинаи маънавияти миллату давлат маҳсуб ёфта, ки тамоми арзишҳои таърихӣ, ахлоқӣ ва зехнии онро дар бар мегирад. Он ҳамчун муттаҳидкунандаи қувваҳои ҷомеа, ифодагари гузаштаву имрӯз ва нишондиҳандаи анъанаҳои муқаддасоти миллӣ нақши муҳим мебозад. Дар замони соҳибистиклолии кишвар фарҳангу тамаддун аз нав эҷе гардида, мавқеи хоссаеро касб намуд.

Тазаккур бояд дод, ки публицистика ё худ журналистика навъи падидаи инъикоскунандаи масоили иҷтимоӣ шинохта шуда, вазифаи муҳиммеро дар баррасии воқеияти зиндагӣ, арзишҳои фарҳангии миллӣ, урфу одатҳо ва санъати миллӣ дорад. Он тавассути жанрҳои гуногун, аз қабилӣ гузориш, мусоҳиба, мақола, очерку лавҳа ва ғайра, ба таҳлилу баррасии масоили мубрами ҷомеа мепардозад ва дар ташаккули афкори умум нақши муассир мегузорад. Дар ин маврид Муллоева Н. чунин ибрози ақида менамояд: «Воситаҳои ахбори омма талошдоранд мардумро бо дастовардҳои соҳаи фарҳанг ва санъат ошно сохта зарурати ворисияти маданият, нигоҳ доштани анъанаҳо, руҳияи миллӣ ва амсоли инро дар онҳо тарбият намоянд» [1, с. 203]. Публицистону эҷодкорони воқеънавис, ҳамчун оинаи ҷомеа, вазифадоранд, ки масоили мубрами фарҳангиро мавриди баррасӣ қарор дода, дар ташаккули афкори ҷомеа саҳм гузоранд.

Маврид ба ёдоварист, ки публитсист, адиб, нависанда ва рӯзноманигори шинохтаи Хатлонзамин Зариф Ибод низ дар рафти эҷоди мақолаҳои публитсистӣ ва очерку лавҳаҳои хеш ҳамеша ба баррасии масъалаҳои ҳифзи арзишҳои милливу фарҳангӣ, урфу одат ва санъати ҳунармандии тоҷик нақши муассир дорад. З. Ибод дар чараёни эҷоди асарҳо ва мақолаву очеркҳои публитсистии худ ба ҳифзи арзишҳои миллий, фарҳанг, тамаддун ва санъати миллии тоҷик таваҷҷуҳи хоса зоҳир намуда, як қатор навиштаҳоеро ба ин мавзӯ бахшидааст. Аз ҷумла нигоштаҳои зерини унвонҳои «Лаку пак» баҳои баланд гирифт» («Хатлон» 2013, 18 апрел), «Рӯ ба рӯ бо гузашта» («Ҳақиқати Қӯрғонтеппа» 1986, 22 январ), «Аз рӯи вичдон («Ҳақиқати Қӯрғонтеппа» 1984, 5 апрел), «Фарёди шоираи ноком («Ҳақиқати Қӯрғонтеппа» 1980, 17 июн), «Ҳуҷум ба урфу одатҳои зарарнок. Тӯй ё маърака?» («Коммунисти Қӯрғонтеппа» 1970, 12 сентябр), «Дар музеи устод» («Вахш» 1968, 9 октябр) ва амсоли ин ба нашр расидаанд.

Яке аз намунаҳои эҷодиёти публитсистии З. Ибод дар инъикоси масоили фарҳангӣ очерки портрети «Лаку пак» баҳои баланд гирифт» мебошад, ки дар санаи 18–уми апрели соли 2013 дар нашрияи вилоятии «Хатлон» рӯи чоп омадааст. Маводи мазкур дар жанри очерк навишта шуда, он ба таври муфассал дар бораи муваффақияти ҳунарпеша ва санъаткори ҳирфавӣ Аловуддин Абдуллоев ва Театри вилоятии мусиқӣ – мазҳакавии ба номи Ато Муҳаммадҷоновӣ шаҳри Бохтар дар ҷашнвораи театрҳои ҷумҳурӣ, ки санаҳои 5–10 апрели соли 2013 дар шаҳри Душанбе доир гардидааст, маълумот медиҳад. Публитсист бо ифтихор аз дастовардҳои ҳунармандони театр ёдовар шуда, чунин менависад: «Ҷоиҳои махсуси ҳаёти ҳакамон» ба театри вилоятии мусиқӣ-мазҳакавии ба номи Ато Муҳаммадҷоновӣ шаҳри Бохтар барои намоиши «Лаку пак», «Ҷоиҳои беҳтарин нақши мардона» ба Аловуддин Абдуллоев барои иҷрои нақши Пак лоиқ донист» [4]. Муайян мегардад, ки З. Ибод на танҳо ба ҳуди дастоварду муваффақият, балки ба кадршиносии ҳунари ҳунармандон низ таваҷҷуҳ зоҳир мекунад.

Дар очерки мазкур, муаллиф муваффақияти намоиши «Лаку Пак»-и Театри вилоятии мусиқӣ – мазҳакавии ба номи Ато Муҳаммадҷоновӣ шаҳри Бохтарро тасвир мекунад ва таъкид менамояд, ки ин намоиш «Ҷоиҳои махсуси ҳаёти ҳакамон»-ро соҳиб шудааст. Ҳамчунин, журналист ба ҳунармандии Аловуддин Абдуллоев, ки барои иҷрои нақши Пак «Ҷоиҳои беҳтарин нақши мардона»-ро ба даст овардааст, баҳои баланд медиҳад. Бояд гуфт, ки З. Ибод аз мавқеи эҷодии худ далерона истифода намуда, ҳунарпешаи марказии намоишномаи «Лаку Пак», яъне ҳунари волои Аловуддин Абдуллоевро низ ба хонанда нақл мекунад: «Аловуддин актёри сахнаи театру синамо аст. Ба ин ҳунар аз хурдӣ шавқу ҳаваси калон дошт» [4]. Публитсист дар тасвири симои инсонӣ арсаи фарҳанг пайваستا мекӯшад, ки ҷузъиёти зиндагии онҳоро барои хонандагон равшан созад. Ҳамчунин дар ин гузориш аз мавқеи эҷодии худ истифода намуда, Аловуддин Абдуллоевро ба ҷомеа ҳунарпеша ва санъаткори асил шинос мекунад. Бояд зикр кард, ки муаллиф дар очерки мазкур ба бурду боҳти қаҳрамонони намоишнома бештар таъдиди назар мекунад ва бо чунин гуфтаҳо очеркро ба анҷом мерасонад: «Аловуддин бори чорум аст, ки ҷоиҳои Беҳтарин нақши мардона» – ро мегирад, дар фестивалмозмунҳои «Парасту» [4]. Забону услуби З. Ибод дар очерки мазкур хеле хуб арзёбӣ мегардад. Чунки бо муваффақияту дастовардҳои Аловуддин метавонад дар дилу дидаи хонанда ва ҷомеа нақши ибратмӯз гузорад. Гуфтан ба маврид аст, ки дар бозтоби театр ва намоишномаҳои театри матбуот нақши муассир дорад. Ба ақидаи муҳаққиқони соҳа чунин арзёбӣ мегардад: «Матбуот на танҳо дар тарғиби осори сахнавӣ, балки дар инъикоси проблемаҳои театр ва ба ин васила инкишофи ин навъи санъат нақши муҳим доранд» [3, с. 250].

Мақолаву очеркҳои З. Ибод, ки дар матбуоти даврӣ ба нашр расидаанд, аксар вақт ба таҳлили масоили мубрами фарҳангӣ, аз қабилӣ ҳифзи забон, адабиёт,

таъриху тамаддун ва анъанаҳои миллӣ баҳшида шудаанд. Зариф Ибод дар асарҳояш кӯшиш мекунад, ки насли ҷавонро ба омӯзиш ва ҳифзи мероси фарҳангии ниёгон ҳидоят намояд.

«Рӯ ба рӯ бо гузашта» (қайдҳо аз толори музеи таъриху кишваршиносии вилоят) – зери ин унвон мақолаи таҳлиливу публитсистии З. Ибод дар рӯзномаи «Ҳақиқати Қўрғонтеппа» нашр гардидааст. Мақолаи мазкур дар мавзӯи осорхонаи таъриху кишваршиносии вилояти Хатлон, мушкилот ва бурду боҳти он нақл мекунад. Дар ин очерк, ки ба осорхона баҳшида шудааст, бо сабку услуби ҳоси воқеъгароёна ва борикбинона, публитсист талош меварзад, ки ҷаъолияти гузашта ва имрӯзаи осорхонаро бо факту далелҳои фаровон ба хонанда пешкаш намояд. Таърихи таъсисёбии осорхонаро бозгӯ мекунад, аз ҷамъоварии бозёфтҳо ва нақшу нигораҳои нодир, ки дар тӯли солҳо аз ғушаҳои гуногуни кишвар дар он гирд оварда шудаанд, ёдовар мешавад: «Музей ҳоло тамоман ҷавон мебошад. Дари худро ба рӯи тамошобинон 16 сентябри соли 1982 кушода бошад ҳам, аллакай тамошобини садҳазоруминро қабул кардааст. Дар ин муддати кӯтоҳ ба муваффақиятҳо ноил гардида, дар азназаргузаронии умумииттифоқии корҳои илмӣ – оммавии музейҳо ба муносибати 40–солагии Ғалаба дар Ҷаги Бузурги Ватанӣ дар байни музейҳои таъриху кишваршиносии республика ҷои дуҷумро мегирад» [5]. Муаллиф бо диққати махсус ба нақши осорхона дар ҳифзи мероси фарҳангӣ ва таърихии миллат таваҷҷӯҳ зоҳир мекунад.

Дар идома таъкиди хос мегардад, ки осорхона на танҳо макони нигоҳдории ёдгориҳои таърихӣ, балки маркази илмӣ ва фарҳангииест, ки дар тарғибу ташвиқоти арзишҳои миллию маънавӣ нақши муҳим мебозад. Бо ифтихор қайд мекунад, ки осорхона дар муддати кӯтоҳ тавонистааст, шумораи зиёди намунаҳои нодирӣ фарҳангии моддӣ ва маънавии халқи тоҷикро ҷамъоварӣ намояд. Публитсист бо истинод ба маълумоти мушаххас, аз ҷумла шумораи нигораҳо (экспонатҳо) ва доираи ҷуғрофии фарогирии онҳо, талош дорад, ки аҳаммияти корҳои анҷомдодаи кормандони осорхонаро таъкид намояд. Ин рақамҳо ғувоҳи онанд, ки осорхона дар самти ҷамъоварӣ ва ҳифзи мероси фарҳангӣ ҷаъолана кор мекунад ва ин саъю талошҳо сазовори қадрдонӣ мебошанд: «Коллективи коркунони илмию оммавии музей калон набошад ҳам кори бисёри ташкилиро анҷом дода, аллакай зиёда аз 3800 экспонату нигораҳоро гирд овардааст, ки онҳо аз ҷиҳати этнографӣ қариб ҳамаи ноҳияҳои вилоятро дар бар мегиранд» [5].

Мақолаи мавриди баррасӣ, ки ба ҷаъолияти осорхона ва ҷустуҷӯҳои таърихӣ баҳшида шудааст, як паҳлӯи муҳими инъикоси масоили фарҳангӣ ва эҳёи анъанаҳои миллиро дар публитсистикаи тоҷик нишон медиҳад. Мусоҳиба бо директори осорхона, Ҳасан Юсуфов, имкон медиҳад, ки мо бо ҷузъиёти ҷаъолияти осорхона, ёдгориҳои таърихӣ ва саҳми ҷомеа дар ҷамъоварӣ ва ҳифзи мероси фарҳангӣ ошно шавем. Ҷолиб аст, ки директори осорхона на танҳо ба бозёфтҳои кормандони осорхона ишора мекунад, балки нақши муаллимон, сокинон ва донишҷӯёну мактаббачагонро дар ин раванд таъкид менамояд:

« – Маснуоти зарғарию мисгарӣ, кулолғарию наҷҷорӣ ва дигар экспонатҳоро бевосита худамон наёфтаем, – гуфт Ҳ. Юсуфов. Ба воситаи ҷаъолон ёфтем. Мо дар ҳамаи районҳои вилоят аз байни интеллигенсия ва хонандагони мактабҳо, амсоли Бобочон Раҷабов – муаллими таърихи мактаби миёни рақами 14, райони Илич, Сафаркул Самадов – корманди комитети телевизии ва радиошунавонии вилоятӣ, Дарвеш Ҳочев – корманди управлениаи хоҷагии қишлоқи қомичроияи вилоятӣ – ҳамагӣ 80 нафар ҷаъолони ҷамъиятӣ дорем, ки инҳо сигналдиҳандагони музейанд» [5]. Муносибати роҳбари осорхона аз он шаҳодат медиҳад, ки эҳёи анъанаҳои миллӣ танҳо вазифаи кормандони осорхона нест, балки вазифаи умумимиллӣ аст, ки дар он ҳар як фарди бедордили кишвар метавонад саҳмгузор бошад. Ин нуқта махсусан дар замони муосир, ки ҷаҳонишавӣ ба фарҳангу тамаддунҳои миллӣ таъсир мерасонад,

муҳим арзёбӣ мегардад. Забон ва услуби мақола, ки муаллиф истифода кардааст, аз тавачҷуҳи хонандаи ҳамонвақта дарак медиҳад. Мухтасар ва ҷолиб навиштани мақола дар як саҳифа нишон медиҳад, ки журналист аудиторияи васеъро дар назар дошта, кӯшиш кардааст, ки матн барои ҳамагон фаҳмо ва ҷолиб бошад.

Мақолаи публитсистии мазкур, ки ба фаъолияти осорхона бахшида шудааст, на танҳо вазъи имрӯзаи онро таҳлил менамояд, балки доираи васеи масъалаҳоро фаро мегирад. Муаллиф ҷанбаҳои гуногуни осорхонаро мавриди баррасӣ қарор дода, аз кабили:

Мероси таърихӣ ва фарҳангӣ: Ёдгориҳои таърихӣ, маснуоти сангиву кулолӣ, намунаҳои заргарӣ ва бофандагӣ, нақшу нигорҳои ниёгон, ки гувоҳи таърихи ғанӣ ва фарҳанги асили миллат мебошанд.

Бозёфтҳои илмӣ ва табиӣ: Харитаҳо, коллексияи навъҳои сангу хокҳои кишвар, набототу ҳайвоноти нодир, паррандаҳо, ки имкони шиносӣ бо табиати беназирӣ Тоҷикистонро фароҳам меоранд.

Этнография ва рӯзгор: Асбобу анҷоми рӯзгори гузашта ва имрӯза (дар замони инъикос), расму оинҳои миллий, ки тарзи зиндагӣ ва анъанаҳои мардумро инъикос менамоянд. Инчунин нигораҳои муҳими таърихиро, шуруъ аз матбуот «Газетаи соҳтмони Вахш» [5] ва шуъбаи «Солҳои Ҳокимияти Советӣ» [5], ки ба даврони шӯравӣ равшанӣ меандозанд, дар мақола инъикосу баррасӣ гардидаанд.

Дар мақола ҳамзамон роҳҳои бехтар намудани фаъолияти осорхона, аз ҷумла ҷалби бештари тавачҷуҳи ҷомеа ва таҳкими ҳамкорӣ бо дигар муассисаҳои фарҳангӣ пешниҳод мегарданд. Дар охири мақола муаллиф умедворӣ баён мекунад, ки осорхона дар оянда низ ба маркази илму маърифат табдил ёфта, дар тарбияи ватандӯстии ҷавонон саҳми арзанда мегузорад. 3. Ибод бовар дорад, ки осорхона метавонад ба як майдони муҳими муколамаи байни наслҳо табдил ёбад ва дар ҳифзи мероси таърихӣ халқ нақши калидӣ бозад: «Музеи ҷавон аҳолии маҳаллӣ ва меҳмонони сайёҳро ба ғановати маънавияю моддӣ ва маданияти гузаштаю имрӯзаи мардуми мо мунтазам мешиносонад» [5].

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки Зариф Ибод дар навиштаҳояш аз усулҳои гуногуни баён, аз ҷумла муқоиса, тавсиф ва таҳлил истифода бурда, ба хонанда имконоти бисёреро фароҳам меорад, ки масоили фарҳангиро аз нигоҳҳои мухталиф бубинанд. Ин амал ба таҳкими арзишҳои миллий ва ҳудудҳои мардум мусоидат мекунад.

Дар контексти инъикос ва таҳлили масоили фарҳанг, ҳифзи арзишҳои миллий ва театри тоҷик, мақолаи публитсистии 3. Ибод таҳти унвони «Фарёди шоираи ноком» ҷолиб ба назар мерасад, ки дар он аҳамияти намоишномаи драмавии «Зебуннисо», бахшида ба зиндагии шоираи форсизабони асри XVII Зебуннисо, мавриди баррасӣ қарор мегирад. 3. Ибод дар мақолаи мазкур мушкilotи эҷодии шоирони даврони ҳукмронии шоҳи Ҳиндустон Аврангзебро тасвир намуда, нақши театрро дар инъикоси воқеияти таърихӣ ва мушкilotи иҷтимоӣ таъкид менамояд: “Дар саҳна на танҳо як ҳудӣ Зебуннисо, инчунин ҳодисаву нақшаҳои дарбори шоҳи Ҳиндустон Аврангзеб рӯйдода, ки пур аз ихтилофоти мазҳабию динӣ ва мансабталабист, намоён гардид” [7]. Ҳамчунин ин нукта ба аҳамияти таърихӣ намоишнома ишора карда, дар рушди санъати театри тоҷик ва инъикоси шоира Зебуннисо нақши мубориз мегузорад.

Илова бар ин, публитсист тамоми ҷанбаҳои намоишномаи мазкурро таҳлил намуда, онро ба воситаи ҳунарнамоии ҳар як ҳунарпеша ба бинанда пешкаш менамояд. Талош мекунад, ки ба саҳми ҳар як ҳунарпеша, ки дар намоишномаи драмавӣ иштирок ва ҳунарнамоӣ кардаанд, рӯшанӣ андозад. Аз ҷумла, муаллиф аз драматургҳо Ш. Қиёмов ва М. Шералӣ, коргардон Ш. Қиёмов, ҳунарпешагон Н. Абдуллоев (дар нақши шоҳ), Носирҷон Ҳасанов (дар нақши Шокирхони исёнгар), Н. Ойматов (дар нақши Амир Ибни Лайс), Фаррух Қосимов (дар нақши Мирзо

Абдукодири Дехлавӣ) ва дигарон ёдовар мешавад. Ин тафсилоти дақиқ аз воқеияти намоиш гувоҳӣ дода, ба бинанда ҳамчун оина маълумот медиҳад.

Намоишномаи драммавии «Зебунисо», ки аз тарафи публитсист З. Ибод мавриди таҳлил қарор гирифтааст, на танҳо як қиссаи зиндагиномавӣ, балки як падидаи фарҳангӣ низ маҳсуб мешавад. Чунки ба воситаи он метавон ба мушкилоти озодии занон дар ҷомеа, маҳдудиятҳои эҷодӣ ва мубориза барои ҳуқуқҳо назар афканд. Он имконоти зиёдеро барои хонанда ифшо мекунад, ки дар бораи мавқеи зан дар ҷомеа, арзиши мероси адабии онҳо ва таъсири таърих ба фарҳанг андеша ронад. Дар замони муосир, ки ҷаҳонишавӣ ва технологияҳои нав ба фарҳангҳо таъсир мерасонанд, театр метавонад нақши муҳимро дар ҳифзи мероси миллий ва таҳкими ҳуввияти фарҳангӣ бозад. Намоишномаҳо, аз қабили «Зебунисо», метавонанд ҳамчун як намои муҳими фарҳангӣ хизмат намуда, муколамаи байни наслҳо ва фарҳангҳоро таъмин намоянд.

Тазакур додан ба маврид аст, ки публитсист ба мисли забони ҷомеа мебошад, чунки тамоми мушкилоту ҳодисоти дар ҷамъият рухдодаро ба таври сареъ ва возеҳ баён мекунад. Ба зикри муҳаққиқи соҳа А. Саъдуллоев чунин арзёбӣ мегардад: «Нуқтаи назари публитсист – нуқтаи назари ҷамъият аст» [2, с. 7].

“Аз рӯи вичдон...” маводи таҳлиливу публитсистии З. Ибод дар сафҳаи рӯзномаи “Ҳақиқати Қӯрғонтеппа” санаи 5–уми апрели соли 1984 нашр гардидааст. Дар мақолаи мазкур З. Ибод бо маҳорати хоссаи эҷодӣ ва вақеънигорӣ намоиши театрии “Муаллимон” - ро мавриди таҳлил қарор дода, аҳамияти онро дар тарбияи насли наврас таъкид месозад. Бояд гуфт, ки намоишномаи мазкур, ки бо иштироки кормандону хунармандони театри давлатии мусиқии шаҳри Конибодом дар вилояти Қӯрғонтеппа буданд, қайд мешавад. Ҳамчунин муаллиф дар тасвири сахнаҳо, офаридани нақшҳо ва хунарнамоии актёрон моҳирона амал мекунад ва бо тасвири ҳар як хунаrpеша хонандаро ба фазои театр мебарад. Нақши муаллимиро дар ҷомеа баланд арзёбӣ намуда, таъкид мекунад, ки омӯзгорон дар рушди зеҳнии хонандагон нақши муҳим доранд. Чунончи муаллиф зикр мекунад: “Намоишнома дар мавзуи муҳими рӯз – мактабу мавориф ва аз рӯи вичдон таълим додану тарбия кардани насли наврас ба сахна тайёр карда шудааст. Дар сахна мо қору амалиёти роҳбарони мактабро мебинем, ки ҳар як характеру хислат ва фикру андешаи хоси худро дорад” [6].

Ҳамчунин ибраз бояд кард, ки З. Ибод дар самти ҳифзи анъанаҳо ва расму суннатҳои аҷодӣ диққат дода, ба инъикоси таърихиву даврони Шӯравӣ ва ҷӣ гуна баргузор гаштани тӯю маърақаҳои арусӣ, домодӣ ва амсоли ин матолибро таҳти уновни “Хучум ба урфу одатҳои зарарнок. Тӯй ё маърақа?” дар рӯзномаи «Коммунисти Қӯрғонтеппа» 12 –уми сентябри соли 1970 инъикос кардааст. Ҳамин аст, ки муаллиф бештар дар ин мақолаи таҳлилу публитсистииаш вобаста ба анъанаву оинҳои мардуми кӯҳистон бештар таваҷҷуҳ намудааст: “Пеш дар кӯҳистон тӯй одатан як рӯз давом мекард. Ҳамон рӯз ҳам ҳешу таборҳои раҳдурӣ, ҳам зану мард – пиру ҷавони деҳа бо сару либоси тоза ба тӯйхона омада, бо “муборак шавадҳо” ба хурсандии тӯйдор шарик мешуданд” [8]. Ё дар ҷои дигар маҳз ба расму суннатҳои гузаштаи як халқ ё мардуми кӯҳистон маълумоти муфассал медиҳад. Ин мақола метавонад, барои омӯзиши фарҳанги гузаронидани тӯю маърақаҳои мардуми деҳот кӯмак кунад. Чунончи: “Тамошои шабона аз тамошои рӯзона ҳам аҷоибтар мешуд. Дар гирди гулхани ё аз хезум, каллакунҷора, ё аз лундалаттаи карасинолуда афрӯхтагӣ то ними шаб рақсу бозӣ ва сурудхонӣ ташкил карда мешуд” [8]. Ҳамчунин дар идомаи мавод публитсист аз баъзе расму суннатҳои, ки дар ин давра ба вучуд омадаанд, изҳори нигаронӣ мекунад.

Зариф Ибод на танҳо дар ҳифзи арзишҳои миллий ва осорхонаҳои ватанӣ саҳмгузор буд, балки таваҷҷуҳи ӯ ба мероси фарҳангии хориҷ аз кишвар низ равона гардидааст. Дар мақолаи “Дар музеи устод”, ки 9-уми октябри соли 1968 дар

рӯзномаи «Вахш» нашр шудааст, ӯ таҷриба ва таассуроти худро аз боздиди музеи Садриддин Айни ба таври муфассал инъикос намудааст. Ин мақола ба пешвози 90-солагии рӯзи таваллуди Садриддин Айни навишта шуда, ҳамчун як намунаи равшани таҳқиқоти публитсистӣ арзёбӣ мегардад.

Публитсист сараввал хона-музейи устод Айни-ро боздид намуда, ба хонандагон маълумоти муфассал пешниҳод мекунад: “Садриддин Айни аз соли 1919 то соли 1954 аксар вақт дар ин ҷо зиндагӣ ва эҷод мекунад. Ҳоло бошад, ин хона ба музейи таърихии Садриддин Айни табдил ёфтааст” [9]. Дар ин шарҳ Зариф Ибод таърихи хонаи Айни ва нақши онро ҳамчун маркази мероси фарҳангӣ ва адабӣ таъкид менамояд. Дар замони фаъолияти адабии устод Айни, ин манзил на танҳо макони зист, балки як муҳити эҷод буд, ки дар он асарҳои бунёдии ӯ, аз ҷумла «Одина», «Марги судхӯр», «Дохунда» ва дигар навиштаҳои муҳими публитсистиву адабии ӯ эҷод шудаанд. Табдили хонаи шахсӣ ба музей аз эҳтироми ҷомеа ба ин шахсияти бузург ва арзиши таърихии мероси ӯ дарак медиҳад.

Дар ин мақола З. Ибод ба як ҷузъиёти фарҳангии Ҷумҳурии Ёзбекистон низ таваҷҷуҳ зоҳир карда, чунин иброз медорад: “Хонаро давлати ҷавони коргару деҳқон бино карда, ба устод медиҳад” [9]. Ин иқтибос ба давраи ташаккули давлати Шӯравӣ дахл дорад, ки дар солҳои 1920-1950 тавассути сиёсати маданият худ кӯшиш мекард, ки шахсиятҳои фарҳангӣ ва равшанфикронро дастгирӣ намояд. Таъкид намудани он, ки “давлати ҷавони коргару деҳқон” ба Садриддин Айни манзил додааст, шояд ишора ба сиёсати фарҳангии он давра бошад, ки бар пояи ғояҳои ҳифзи мероси миллӣ, дастгирии зиёӣён ва рушди адабиёт сурат мегирифт. Ҳамзамон, ин нукта нишон медиҳад, ки то ҷӣ андоза осори Айни барои давлатдории он давра муҳим шумурда мешуд.

Услуби эҷодии З. Ибод хонандаро ба фазои осорхона ворид намуда, эҳсоси ҳузур дар он маконро эҷод мекунад. Бахусус, тарзи тасвир ва муҳити хона-музейро бо дақиқият инъикос менамояд: “Хонаи кории устод хеле ва хеле оддӣ: гилему кӯрпачаҳои нимдошти ба фарши хона партофтагӣ, сандалӣ, столу стули рангпарид, рангдон, ручкаю қалам, телефон, ҷароғи лампа, баъзе либосҳои рӯ, ки ба меҳҳо овехтаанд ва ғайра хонаро оро медиҳад. Онҳоро, ҷӣ хеле ки дар рӯзҳои охирини ҳаёти устод буд. Ҳамон тавр ҷочобачо гузоштаанд” [9]. Тасвири дақиқи дохили осорхона на танҳо ба шеваи тасвирии публитсистӣ, балки ба ҷанбаи таърихиву фарҳангӣ низ ишора мекунад. Оид ба он ки ашӯҳои шахсии устод Айни бетағйир нигоҳ дошта шудаанд, чунин натиҷагирӣ кардан мумкин аст, ки ҳифзи муҳити воқеии эҷодӣ метавонад ба наслҳои оянда барои шинохти шахсияти Айни ва тарзи зиндагии ӯ кӯмак расонад. Ин ба ҷанбаҳои тадқиқотии осорхонашиносӣ дахл дошта, равишҳои ҳифзи мероси шахсиятҳои таърихиро дар бар мегирад.

Дар интиҳои мақола, муаллиф ба аҳамияти музейи Садриддин Айни таъкид намуда, менависад: “Тамошои музеи Садриддин Айни ба мо таассуроти калон бахшид. Мо хеле шодем, ки манзилгоҳи устод ба музей ва як ҷои муваққаддасгоҳ табдил дода шудааст. Ба ин ҷо ҳар сол аз гӯшаву канорҳои паҳновари ҷаҳон даҳҳо ва садҳо нафар сайёҳони хориҷӣ омада, бо мароқи калон тамошо мекунанд ва таассуроти хубе ҳосил менамоянд” [9]. Дар ин иқтибос, публитсист ба аҳамияти байналмилалӣ осорхона ишора мекунад. Таассуроти сайёҳон ва таваҷҷуҳи хориҷӣён ба осорхона нишон медиҳад, ки мероси Садриддин Айни на танҳо дар ҳудуди Тоҷикистон ва Осиёи Марказӣ, балки дар арсаи байналмилалӣ низ арзиши баланди таърихиву фарҳангӣ дорад. Ин нукта бо равандҳои ҷаҳонишавии фарҳангӣ низ пайванд дорад, ки дар онҳо мероси шахсиятҳои адабӣ метавонад ҳамчун омили таҳкими ҳувияти миллӣ ва фарҳангӣ хизмат кунад. Дар мақолаҳои публитсистии З. Ибод ба тасвири лаҳзаҳои эҷодии ҳунармандони соҳаи театру кино, масъалаҳои таълиму тарбия дар мактабҳо ва нақши муаллимон дар илм омӯзондани хонандагон, ҳифозат аз арзишҳои фарҳангии миллӣ, забону тамаддуни тоҷик таваҷҷуҳи хосса

зоҳир мекунад. Маҳорати публицисти ҳақиқӣ он аст, ки тавонад фикру эҳсоси хонандаро ба матолиби худ ҷалб намуда, ӯро бо иттилооти дақиқу равшан таъмин созад.

Муаллиф хонандаро водор месозад, ки ба таърихи худ назар андозад ва аз он ибрат гирад. Инчунин, ӯро ба ҳифзи мероси фарҳангӣ ва таърихии миллат ҳидоят мекунад, то ин ғанҷинаи бебаҳо ба наслҳои оянда ба мерос гузошта шавад.

Дар умум, очерк як асари пурмуҳтаво ва таъсирбахш аст, ки хонандаро ба андеша кардан водор месозад ва дар ӯ ҳисси ватандӯстӣ ва арҷгузорӣ ба мероси миллиро бедор мекунад.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМҲО:

1. Муллоева, Н. Инъикоси масоили фарҳангӣ дар репортажи телевизионӣ // (Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ №1 (102)) / Н. С. Муллоева. – Душанбе, 2023. С. 203-207
 2. Саъдуллоев, А. Хосияти адабиёт (Бунёди пайванди калом бадеъ бо иҷтимоъ) / А. Саъдуллоев. – Душанбе. 2000. – 256 с.
 3. Хочаева, М. Ю. Бозтоби масъалаҳои фарҳанг дар ВАО (Маводи таълим барои донишҷӯёни ихтисоси рӯзманигорӣ). М. Ю. Хочаева. – Хучанд, 2013.
- Сарчашмаҳо**
4. Зариф, Ибод «Лаку пак» баҳои баланд гирифт / И. Зариф // «Хатлон». – 2013, 18 апрел.
 5. Зариф, Ибод Рӯ ба рӯ бо гузашта / И. Зариф // «Ҳақиқати Қӯрғонтеппа». – 1986, 22 январ.
 6. Зариф, Ибод Аз рӯи вичдон / И. Зариф // «Ҳақиқати Қӯрғонтеппа». – 1984, 5 апрел.
 7. Зариф, Ибодов Фарёди шоираи ноком / И. Зариф // «Ҳақиқати Қӯрғонтеппа». – 1980, 17 июн.
 8. Зариф, Ибодов Ҳучум ба урфу одатҳои зарарнок. Тӯй ё маърака? / И. Зариф // «Коммунисти Қӯрғонтеппа». – 1970, 12 сентябр.
 9. Зариф, Ибод Дар музеи устод / И. Зариф // «Вахш». – 1968, 9 октябр.

ИНЪИКОСИ МАСОИЛИ ФАРҲАНГ ВА ЭҲЁИ АНЪАНАҲОИ МИЛЛӢ ДАР ПУБЛИЦИСТИКАИ ТОҶИК (ДАР МИСОЛИ ОСОРИ ПУБЛИЦИСТИИ ЗАРИФ ИБОД) АННОТАТСИЯ

Мақолаи мазкур ба инъикоси масоили фарҳанг ва эҳёи анъанаҳои миллии дар публицистикаи тоҷик бахшида шудааст. Дар он нақши фарҳанг ҳамчун омили муттаҳидкунандаи ҷомеа ва василаи нигоҳдории арзишҳои таърихӣ, ахлоқӣ ва эстетикӣ миллат баррасӣ мегардад. Муаллиф бо истифода аз маводҳои публицистии Зариф Ибод, бахусус очеркҳо ва мақолаҳо, таҳлил менамояд, ки чӣ гуна публицистика метавонад, ба ташаккули афкори умум ва ҳифзи мероси фарҳангӣ мусоидат намояд. Дар мақола аҳамияти васоити ахбори омма, ҳосатан публицистика дар тарғиби фарҳанг ва санъат, инчунин нақши театр ва осорхонаҳо дар эҳёи анъанаҳои миллии нишон дода мешавад.

Калидвожаҳо: фарҳанг, анъанаҳои миллии, публицистика, Зариф Ибод, очерк, васоити ахбори омма, санъат, театр, осорхона.

Маълумот дар бораи муаллиф: Қурбонов Акмал Акрамович, докторант PhD–и кафедраи рӯзманигорӣ МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”. Суроға: Тоҷикистон, 735140, ш. Бохтар, кӯч. 1-май, хонаи 16. Тел: (+992) 985-84-38-92 электронная почта akmal_199902@mail.ru

**ОТРАЖЕНИЕ ВОПРОСОВ КУЛЬТУРЫ И ВОЗРОЖДЕНИЯ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ В ТАДЖИКСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ (НА
ПРИМЕРЕ ПУБЛИЦИСТИКИ ЗАРИФА ИБОДА)
АННОТАЦИЯ**

Статья посвящена отражению вопросов культуры и возрождения национальных традиций в таджикской публицистике. В ней рассматривается роль культуры как объединяющего фактора общества и средства сохранения исторических, нравственных и эстетических ценностей нации. Автор, используя публицистические материалы Зарифа Ибода, в частности очерки и статьи, анализирует, каким образом публицистика может способствовать формированию общественного мнения и сохранению культурного наследия. В статье показано значение средств массовой информации, особенно публицистики, в популяризации культуры и искусства, а также роль театров и музеев в возрождении национальных традиций.

Ключевые слова: культура, национальные традиции, публицистика, Зариф Ибод, очерк, средства массовой информации, искусство, театр, музей.

Информация об авторе: Акмал Акрамович Курбанов, докторант PhD кафедры журналистики факультета таджикской филологии Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Адрес: Таджикистан, 735140, ш. Бохтар, ул. 1 мая, кв. 16. Тел: (+992) 985-84-38-92 e-mail. akmal_199902@mail.ru

**REFLECTION OF CULTURAL ISSUES AND REVIVAL OF NATIONAL
TRADITIONS IN TAJIK JOURNALISM (BASED ON THE EXAMPLE OF ZARIF
IBOD'S JOURNALISTIC)
ANNOTATION**

The article is dedicated to the reflection of cultural issues and the revival of national traditions in Tajik journalism. It examines the role of culture as a unifying factor of society and a means of preserving the historical, moral, and aesthetic values of the nation. The author, using Zarif Ibod's journalistic materials, particularly essays and articles, analyzes how journalism can contribute to shaping public opinion and preserving cultural heritage. The article highlights the importance of mass media, especially journalism, in promoting culture and art, as well as the role of theaters and museums in reviving national traditions.

Keywords: culture, national traditions, journalism, Zarif Ibod, essay, mass media, art, theater, museum.

Information about the author: Akmal Akramovich Kurbanov, doctoral student of the Department of Journalism, Faculty of Tajik Philology, Bokhtar State University named after Nasiri Khusrav. Address: Tajikistan, 735140, Bokhtar Highway, 1 May St., office 16. Tel: (+992) 985-84-38-92 e-mail. akmal_199902@mail.ru

**ХУСУСИЯТИ ОСОРИ ПУБЛИЦИСТИИ АБРОР ЗОҲИР
ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ**

Турахонов С.А.

**Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав
(Тоҷикистон)**

Журналистика соҳаи махсуси эҷодкорӣ махсуб ёфта, дар он мавзӯҳои гуногуни рӯз мавриди инъикос қарор мегиранд. Яъне, рӯзноманигор дар доираи донишҳои публицистӣ рӯйдодҳои таърихӣ фарҳангӣ, илмӣ адабӣ ва иқтисодӣ сиёсӣ ҷомеаро баррасӣ менамояд. Журналистикаи тоҷик, бахусус, публицистика, ки бо

ташаббуси бузургтарин донишмандони сухан С. Айнӣ, А. Лоҳутӣ, С. Ализода, Мирзо Муҳиддин, Мирзо Сироч ва амсоли инҳо роҳандозӣ шудааст, имрӯзҳо дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон ҷойгоҳи вижаи худро касб карда, ба майдони фароҳии баррасии масоили доғи рӯзи ҷомеа мубаддал гаштааст.

Аброр Зоҳир дар баробари фаъолияти адабию фарҳангӣ ба ҳайси журналисти рӯз осори фаровоне рӯйи ҷоп оварда, дар ин соҳа саҳми муносиб низ гузоштааст. Соҳаи иттилоот дар навбати худ барои ташаккули фарҳанги миллии шахс ва ҷомеа таъсири амиқ мегузорад. Тавре ки профессор А. Нуралиев баён доштааст: «Иттилоот, аз ҷумла иттилооти журналистӣ, ки аз тариқи воситаҳои ахбори умум ба муштариён – хонанда, бинанда ва шунаванда пешниҳод мешаванд, аз ҷониби олимони баробари модда [ғизо] ва энергия [гармӣ] ҳамчун омил бағоят муҳимми ҳаёт, таракқиёти инсон ва ҷомеа доништа шудааст» [7, с. 8].

Эҷодиёти публитсистии Аброр Зоҳир бозгӯкунандаи вазъи даврон буда, муҳтавои хуби тарғибкунандагӣ дорад. Ба андешаи профессор А. Саъдуллоев «Рӯйдод ҳамчун далели дорои моҳияти очилият, дарозумр ва ангезандаи хотираи эмотсионалӣ дар мағз андар мағзи хама гуна таълифоти публитсистию бадеӣ ҷойгир аст» [8, с. 5]. Бахусус, дар миёни навиштаҳои Аброр Зоҳир очерку мақола ва гузоришу лавҳаҳои «Шафоатбахш», «Дарди ӯ дарди кино буд», «Қосиди дурдонаҳои адабиёти ҷаҳон», «Монеахоро Сайф шикаст», «Ҷоннисори Ватан», «Убайдуллои Рачаб на рӯз хоб асту на шаб», «Ғами киноро кӣ меҳӯрад?» ва ғайраҳо бо оҳанги публитсистӣ эҷод шуда, дар онҳо масъалаҳои илму маориф ва фарҳангу санъати тоҷик мавриди таҳлилу баррасии амиқ қарор гирифта, муваффақияту камбудии онҳо бо далелҳои қатъӣ равшану возеҳ инъикос ёфтаанд.

Мақолаи «Шафоатбахш»-и Аброр Зоҳир, ки дар ҳафтаномаи «Ҷаҳони паём»-и Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расидааст, ба яке аз шахсиятҳои маъруфи кишвар, нависанда, драматург ва собиқ вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Нур Табаров (Табаров Нурмуҳаммад) бахшида шудааст. Муваффақиятҳои ӯро дар солҳои вазири фарҳанг буданаш ба тарзи зайл қайд кардааст: «Дари театрҳо мӯрчахонаро мемонд. Ансамблҳои нав таъсис ёфтанд, репертуараи онҳо такмил дода шуд. Театр-студияи «Ғафורה», ансамбли фолклорӣ-этнографии «Ганчина» нахустин бор дар даврони роҳбарии Нур Табаров ба фаъолияти худ оғоз карда буданд» [1, с. 4].

Аброр Зоҳир ҳамчун як хонандаи асарҳои адибони ҷаҳон дар мақолаи хеш ба унвони «Қосиди дурдонаҳои адабиёти ҷаҳон» аз нависандагӣ ва тарҷумонии Шариф Шараф сухан меронад. Дар ин мақола дар бораи 40 асари тарҷуманамудай Шариф Шараф ва бо ин роҳ муаррифӣ намудани адабиёти ҷаҳон дар Тоҷикистон сухан гуфта хизматҳои ӯро дар ин ҷо беназир хондааст.

Мавсуф тарҷумаи тоҷикии романи нависандаи амрикоӣ Майн Рид «Отсеола, пешвои семинолҳо»-ро, ки ба қалами Шариф Шараф тааллуқ дорад, мавриди баррасӣ қарор дода, ба он баҳои мусбат додааст. Аброр Зоҳир ба он бовар аст, ки «Хонандаи тоҷик заҳмати ин марди худогоҳ ва ватандӯстро солҳои сол то он рӯзе, ки ба адабиёт, ба ин ганчинаи пурғановат арҷ мегузорад, дар ёд хоҳад дошт» [2, с. 3].

Мавсуф тарҷумаи тоҷикии романи нависандаи амрикоӣ Майн Рид «Отсеола, пешвои семинолҳо»-ро, ки ба қалами Шариф Шараф тааллуқ дорад, мавриди баррасӣ қарор дода, ба он баҳои мусбат додааст. Аброр Зоҳир ба он бовар аст, ки «Хонандаи тоҷик заҳмати ин марди худогоҳ ва ватандӯстро солҳои сол то он рӯзе, ки ба адабиёт, ба ин ганчинаи пурғановат арҷ мегузорад, дар ёд хоҳад дошт» [2, с.3].

Дар мақолаи «Ҷоннисори Ватан» оид ба фаъолияти нависандагии ҷангоманавис Раҳмон Сафаров маълумоти таърихӣ овардааст. Аброр Зоҳир ба ёд меорад, ки «Зимистони соли 1990 буду маро, ки инструктори кумитаи комсомолии вилояти Хатлон будам, барои кумак ҷиҳати таҳияи китоби «1001 корнома» ҳамроҳи Раҳмон Сафаров ба шаҳри Подолск фиристоданд. Қорамон дар бойгонии мазкур аз

субҳ то шом тул мекашид. Раҳмон Сафаров дар ин муддат садҳо корномаро варақ зада, тақдири ҳар як шаҳидро амиқ меомӯхт ва оҳ аз чигар мекашид, ки қисмат риштаи умри ин ҷавонмардони ҳанӯз шаҳди айёми шубоб наҷашидаро дар корзорҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ гусастааст. Борҳо аз дасти варақаҳои зарду ҷангхӯрда гирифтори беморӣ шуда буд, моҳу солҳо дар бемористонҳо табобат гирифт, аммо пайроҳаи ҷангии ҷавонмардони шаҳидро фаромӯш накард» [4, с.4.]. Аз ин маълумот бармеояд, ки Аброр Зоҳир аз сарчашмаҳои муътамади илмии солҳои ҶБВ бархурдор шудааст.

Профессор, олими соҳаи журналистика М. Муродӣ нақши публитсистро чунин муайян кардааст: «Публитсист – эҷодкорест, ки ба воқеаҳо ва масъалаҳои муҳимми ҳаёти бештар даҳолат намуда, бо нигоштаҳои худ дар маърифати иҷтимоӣ ва ҳаллу фасли масъалаҳои рӯз саҳмгузор аст» [6, с.103].

Тақриз низ дар эҷодиёти Аброр Зоҳир ба мушоҳида мерасад. Чунончи, ӯ зимни таҳлилу баррасӣ ба маҷмуаи ашъори шоир Раҳмат Назрӣ, ки бо унвони «Пайраҳаи Раҳмат» ба нашр расидааст, андешаи илмӣ дорад. Мавзӯ ва моҳияти ғазалиёти ин шоирро аз суннати волои шеърӣ тоҷик номида, дорои «образҳои тоза, маъниҳои амиқ ва мантиқи баланди эҷодӣ» номидааст [3, с.3].

Барои ҳар як эҷодкори илмию бадеӣ донишони мавзуи сирқот хеле муҳим ва зарур мебошад. Аброр Зоҳир зимни мусоҳиба бо адабиётшиносон дар мавзуи «Сирқоти адабӣ» чунин таъкид намудааст: «Дар мавзуи мушкilotи сарҳад чор асари банда: «Ракс дар сояи девори оҳанин», «Марги хари сиёҳ сури хари сафед», «Бен Лодан» ва «Дар ҷустуҷӯи инсон» рӯи ҷопро дид. Ба ҷойи дигаре мебудам, ба ин мавзӯ даст намезадам. Вақтҳои охир сирқот як ҳодисаи маъмулӣ шудааст. Мо инро ҳангоми мутолиа тез-тез вомехӯрем» [5, с.109]. Инчунин, ӯ қайд менамояд, ки эҷодкор бояд ба мазмун ва мавзуи нав рӯй оварда, сабку услуби хоси бадеӣ дошта бошад. Ӯ аз нуктаи назари илмӣ-интиқодӣ ба адибони оянда чунин тавсия додааст: «Мо бояд хурдагириву нотавонбиниро як сӯ монда, пеш аз ҳама ба мавзуи тоза, асари беҳамто назари неқ дошта бошем. Танҳо дар ин маврид адабиёт рушд мекунаду пеш меравад»

Аз навиштаҳои ин адиби соҳибқалам бармеояд, ки ӯ ба масоили доғи рӯз ва сарнавишти шахсиятҳои маъруф, ки дар муаррифии миллат, фарҳангу тамаддуни он саҳми арзанда доранд, бетафовут нест ва онҳоро шахсутунҳои устувор ва побарҷои тамаддун ва фарҳанги миллат меҳисобад. Дар робита ба ин масъала, олими шинохтаи соҳаи журналистика Иброҳим Усмонов қӣ будани публитсистро шарҳ дода менависад: «Ӯ шахсе мебошад, ки навиштаҳояш ба авзои иҷтимоии ҳаминрӯза дахл дорад» [9, с.5].

Дар низоҳат метавон гуфт, ки доираи мавзуи эҷодиёти Аброр Зоҳир гуногунпахлу буда, осори таълифнамудаи ӯ дар соҳаи журналистика низ шоистаи таҳқиқу баррасӣ мебошанд. Осори публитсистии адиб, ки дар замони хеш таълиф ёфтаанд ба ҳаёти фарҳангии иҷтимоӣ ва иқтисодиё сиёсии ҷомеа алоқаманд мебошанд. Ӯ дар жанрҳои публитсистӣ ба ҷаҳонбинӣ ва ҳаёти иҷтимоии давру замон таваҷҷуҳ намуда, инъикоси дурусту саҳеҳи ин ё он масъаларо баён доштааст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМҲО:

1. Аброри Зоҳир. Шафоатбахш. // Ҷаҳони паём, №20 [253]. 23 июни соли 2005, с. 4.
2. Аброри Зоҳир. Қосиди дурдонаҳои адабиёти ҷаҳон. //Ҷаҳони паём, №16 [249] 26 майи соли 2005, с.3
3. Аброри Зоҳир., Пайраҳаи Раҳмат. //Ҷаҳони паём, №18 [251] 9 июни соли 2005, с.3
4. Аброр Зоҳир. Ҷоннисори Ватан. //Ҷавонони Тоҷикистон, №18,[9029], 8 майи соли 2008 с.4.].

5. Боймурод Ш. Сирқоти адабӣ. / Шарифзода Б. // Садои Шарқ, 2015. – №10 – с. 156]
6. Муродов М. Луғати истилоҳот ва мафҳумҳои рӯзноманигорӣ / М. Муродов. – Душанбе: Шӯҷоиён. – 2011. – 146 с.
7. Нуралиев А. Таърихи журналистикаи кишварҳои хориҷӣ / А. Нуралиев. – Душанбе: Сурушан. – 2001. – 224 с
8. Саъдуллоев А. Хосияти адабиёт / А. Саъдуллоев. – Душанбе: Адиб. – 2000. – 256 с.
9. Усмонов У. Журналистика. Қисми 4 / У. Усмонов. – Душанбе, 2011. – 475.

ХУСУСИЯТИ ОСОРИ ПУБЛИТСИСТИИ АБРОР ЗОҲИР ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ АННОТАТСИЯ

Муаллиф дар мақолаи мазкур ба мавзуи публитсисти адиби замони Истиқлол Аброр Зоҳир рӯ оварда, нукоти асосии онро баён намудааст. Ӯ аз ҷумла, менависад, ки Аброр Зоҳир дар мақола ва очеркҳои публитсисти худ масоили доғи ҷомеаро матраҳ намуда, барои ҳаллу ҷасли онҳо таваҷҷуҳи дастандаркорон ва масъулиро ҷалб намудааст. Аз ин мақола бармеояд, ки рӯзноманигорӣ ва публитсистика дар эҷодиёти адиб ҷойгоҳи хосе дошта, адиби зиндаёд тавассути он андешаҳои ҷолиби хешро перомунӣ ҳаллу ҷасли масоили доғи рӯз баён намудааст.

Калидвожаҳо: публитсист, гузориш, сирқот, мусоҳиба, осор, матбуот, муаллиф, эҷодиёт, телевизион, радио, очерк, воситаҳои ахбори омма.

Маълумот дар бораи муаллиф: Тураҳонов Салоҳиддин Абдураҳмонович - Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, омӯзгори кафедраи методикаи таълими ибтидоии факултети педагогика ва варзиш. Тел.: (+992) 905-80-20-30

ОСОБЕННОСТИ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ АБРОР ЗОХИРА В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ АННОТАЦИЯ

В этой статье автор обращается к публицистической деятельности писателя периода независимости Аброра Зохира и излагает ее основные моменты. В частности, он пишет, что Аброр Зохира в своих публицистических статьях и эссе освещал острые проблемы общества и привлекал к их решению внимание чиновников и чиновниц. Из этой статьи следует, что журналистика и публицистика занимают особое место в творчестве писателя, посредством которого живой писатель выражает свои интересные мысли, решая актуальные проблемы.

Ключевые слова: публицистика, плагиат, интервью, автор, произведения, телевизион, радио, очерк, средства массовой информации.

Сведения об авторе: Тураҳонов Салоҳиддин Абдураҳмонович - Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава, преподаватель кафедры методики начального образования факультета педагогики и спорта. Тел.: (+992) 905-80-20-30

ЧЕҲРАКУШОИИ ЭҶОДКОРОНИ ТОҶИКУ ЁЗБЕК ДАР ОЧЕРКҲОИ ПОРТРЕТӢ

**(дар мисоли нашрияҳои «Дӯстлик»-и вилояти Хатлон ва «Овози Самарқанд»-и
вилояти Самарқанд)**

Мусозода А.Б.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Очерк аз рӯйи аломат ва хосиятҳои худ жанри публицистики аз ҳама мураккабтарин ба ҳисоб меравад. Табиаташ аз он иборат аст, ки он ҳам дар публицистика ва ҳам дар адабиёти бадеӣ ба кор меравад. Дар публицистика, одатан, омӯзиши жанрҳои, ки аз рӯйи сохтор ва душвории функсияҳои худ тасниф мешаванд, бо очерк ба анҷом мерасад. Баръакс, дар адабиётшиносӣ, омӯзиши жанрҳои насрӣ аз очерк оғоз мешавад. Яъне, очеркро бояд ҳамчун жанри бадеӣ-публицистӣ донист, ки дар он унсурҳои публицистика ва бадеият ба таври органикӣ омезиш меёбанд.

Очерк як жанри бадеӣ-публицистики ғаввӣ мебошад, ки воқеаҳои муҳими иҷтимоӣ ва намоёндагони гурӯҳҳои хоси иҷтимоӣ чомеаро дақиқ тасвир намуда, дар сохтори маънавӣ-бадеӣ худ хусусиятҳои адабиёти бадеӣ ва таҳқиқоти сотсиологӣ, иҷтимоӣ иқтисодӣ ва фалсафиро (аксаран дар тафсири публицистӣ) муттаҳид месозад. Табиати жанрии очеркро се унсур муайян мекунад: сотсиологӣ, публицистӣ ва тасвирӣ. Ду унсури аввал очеркро бо журналистика наздик месозанд, унсури сеюм бошад, онро ба адабиёти бадеӣ рабт медиҳад [15, 5-6].

Муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ доир ба очерку навиҳои он, унсурҳои вазифаҳои он андешаҳои зиёде гуфтаанд. Агар В. Ампилов очеркро “шоҳ”-и жанрҳои бадеӣ-публицистӣ ҳисобида бошад, М. Муродӣ ва А. Қутбиддинов онро “жанри инсоншиносӣ” ва “жанри симоз” номидаанд.

Воқеан, ин жанр аз нигоҳи омодакунии он меҳнати зиёдро талаб мекунад. Рӯзманигор очерки хубро танҳо дар сурате навишта метавонад, ки агар ӯ ба усулҳои гуногуни инъикоси воқеият, ки дар ҳунари ӯ мавҷуданд, бадад бошад [1].

Очерки портретӣ яке аз жанрҳои муҳим ва ҷолиби публицистика мебошад, ки барои тасвири шахсиятҳои барҷаста, ҳислатҳои онҳо ва ғаввиҳои касбӣ ё иҷтимоӣ истифода мешавад. Ин навиӣ очерк ҳадаф дорад, ки хонандаро бо шахсияти муайян аз наздик шинос намояд, образи ӯро ба таври муассир ва воқеӣ нишон диҳад.

Аз нигоҳи мо, очерки портретӣ аз хусусияти зерин иборат аст:

1. Шахсиятмехварӣ: маркази таваҷҷуҳи очерки портретӣ шахсияти муайян аст, ки муаллиф симои ӯро бо истифода аз далелҳо, ҳодисаҳо ва ҳислатҳои фарқкунандаи ӯ тасвир мекунад.

2. Тасвири воқеӣ: очерк аз рӯйи воқеият навишта мешавад ва унсурҳои таҳайюл ё ихтироъ дар он набояд ҷой дошта бошанд.

3. Образнокӣ ва услуби бадеӣ: барои таъсирбахш гардондани матн муаллиф унсурҳои бадеӣ, метафораҳо, тавсифҳо ва муқоисаҳои ҳайратангезро истифода мебарад.

4. Омезиши ғавв ва таассурот: дар баробари пешниҳоди далелҳои дақиқ, муаллиф таассуроти шахсии худро низ дар бораи қаҳрамон баён мекунад.

5. Муносибати шахсӣ: муаллиф метавонад муносибати шахсии худро нисбат ба шахсияти тасвиршаванда баён намояд, вале бояд дар доираи объективият қарор дошта бошад.

Ҷеҳранигорӣ ҳамчун жанри муҳими насри бадеӣ ва публицистӣ дар ташаккули образи шахсиятҳои барҷаста нақши муассир дорад. Он дар баробари муаррифии зиндагӣ ва ғаввиҳои шахсони маъруф ба хонанда, ҳамзамон паҳлуҳои гуногуни шахсияти онҳоро низ ошкор месозад. Дар матбуоти тоҷик ва ӯзбек ин анъана таърихи тӯлонӣ дошта, тавассути очеркҳои портретӣ ва публицистӣ

чехраҳои дурахшони илму адаб, фарҳанг ва ҷомеаро ба таври рангин тасвир менамояд.

Нашрияҳои ўзбекии «Дўстлик»-и вилояти Хатлон ва тоҷикии “Овози Самарқанд”-и вилояти Самарқанд, ки ба тарғиби ҳамкориҳои фарҳангии байни ду халқи ҳамҷавор – тоҷикон ва ўзбекон – равона шудаанд, дар ин замина саҳми арзанда доранд. Дар саҳифаҳои ин нашрияҳо чехранигории адибон ва фарҳангсолорони тоҷик ва ўзбек ба таври густурда инъикос ёфта, хонандагонро бо ҳаёт ва мероси эҷодии онҳо ошно месозад.

Дар ин мақола мо ба таҳлили чехранигории ходимони адабии тоҷик ва ўзбек дар очеркҳои ин нашрияҳо пардохта, вижагиҳои услубӣ, ғоявӣ ва бадеии онҳо, инчунин нақши ин матолиб дар таҳкими дўстии ду миллатро баррасӣ хоҳем кард.

Рӯзномаи «Дўстлик» дар вилояти Хатлон мавқеи хоси худро дорад. «Дўстлик» ном додани ин рӯзнома аз равобити дўстонаи фарзандони тоҷику ўзбек сарчашма мегирад, ки садсолаҳо паҳлӯ ба паҳлӯи ҳам истода, барои гулгулшукуфои ин сарзамини бостонӣ - Тоҷикистони азиз ва рушду пешрафти иҷтимоию иқтисодӣ ва фарҳангии он саъю талош меварзанд. Рӯзноманигориҳои нашрияи «Дўстлик» дар радиҳои дигар васоити ахбори омма воқеияти зиндагии имрӯза, рушду тараққиӣ иҷтимоию иқтисодии вилоят, дастоварду муваффақиятҳо, мушкилоти мавҷуда, роҳҳои ҳаллу бартараф намудани камбудииҳои ҷойдошта, умуман таҳаввулоту дигаргуниҳои оғир, ки дар ҳаёти рӯзмарраи вилоят ба амал меоянд, инъикос менамоянд. Аҳолиро ба корҳои ободонӣ, созандагӣ бунёдкорӣ ҳидоят ва сафарбар намуда, баҳри иҷрои вазифаҳо, дастуру ҳидоятҳои Роҳбари давлат, дастгирии сиёсати хирадмандона ва башардўстонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон кӯшишҳои зиёд ба ҳарч меҳнанд.

Бояд зикр намуд, ки аз таърихи таъсисёбии нашрияи «Дўстлик», он ҳамчун минбари ифодагари дўстии миёни халқҳои сокини кишварамон ва тарғибгари манфиатҳои давлату давлатдорӣ рисолати касбии худро то имрӯз сарбаландона иҷро намуда истодааст.

Арзи ҳастӣ намудани нашрияҳои бо забони ўзбекӣ дар Тоҷикистон ва инчунин воситаҳои ахбори оммаи тоҷикӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Ўзбекистон далели равшани устуворию пояндагии риштаҳои дўстӣ ва арҷгузорӣ ба арзишҳои миллӣ ва давлатии байни ду кишвар мебошад [5, 6].

Соли 2016-ум 25-солагии рӯзномаи «Дўстлик» қайд карда шуд. Ба муносибати ин ҷашн маҷмуае бо номи “Дўстлик гулдастаси” (Гулдастаси “Дўстлик”) ба таъйин расид. Дар ин маҷмуа маҳсули эҷоди 51 нафар эҷодкорони вилояти Хатлон инъикос гардид. Инчунин, соли 2021 маҷмуа бо номи “Дўстлик ҷамани” (Ҷамани дўстӣ) намунаҳо аз офаридаҳои 53 нафари эҷодкорони вилоятро гирд оварда буд.

Нашрияи «Дўстлик» дар муаррифии чехраҳои адабӣ ва эҷодкорони ўзбекзабони Тоҷикистон таҷрибаи ғани дорад. Нашрия кӯшиш мекунад, ки симои маънавии қаҳрамонро бо тамоми бузургӣ таҷассум намоянд. Очерки “Буюклар мангу яшайди” (Бузургон абадӣ зиндаанд) ба ин мисол шуда метавонад, ки дар он аз ҷумла оварда шудааст: “Ўлмас Жамол ўз умри давомида икки халқ, яъни тоҷик ва ўзбек халқлари ўртасидаги кўприк тимсолида эди. Шунингдек, Тоҷикистон ўзбек шеърӣи дарғаларидан бири саналади...” (Ўлмас Жамол дар давоми умри худ миёни ду халқ ба мисоли пул буд. Инчунин, яке аз сорбонҳои шеъри ўзбекии Тоҷикистон ҳисобида мешавад) [7].

Очеркнавис метавонад ва бояд лаҳзаҳои ҳаёти қаҳрамонро такмил диҳад, пурқувват кунад, зеро очерк нусхабардории рӯякии ҳаёт нест, яъне очерк сурат не, расм аст. Барои он ки лаҳзаҳо сохта нанамоянд, ба ҷараёни ҳаёти қаҳрамон зич пайваст шаванд, нависанда бояд қаҳрамонашро нағз донанд, омӯзад. Муаллифи очерки болозикр ба ин муваффақ шудааст.

Дар очерки “Давримизнинг қаҳрамони” (Қаҳрамони даври мо) фаъолияти меҳнатӣ, ҷаҳду талошҳои касбзҳудкунӣ ва маърифату масъулияти инсонии марди аҷиб Ҳушмуҳаммад Шобердиев ба тасвир омадааст: “Ҳушмуҳаммад Шобердиев табиатида риёкорлик, соҳтакорлик, мансаб ёки шахсий манфаат йӯлида, нимадир ундириш илинжида “катта”ларга ялтоқланиш, ҳушомадгӯйлик иллатлари учрамайди” (Ба табиати Ҳушмуҳаммад Шобердиев иллатҳои риёкорӣ, соҳтакорӣ, дар роҳи мансаб ё манфиати шахсиятӣ, ҳушомадгӯй бегона аст) [8].

Албатта, предмети очерки мазкур шахсияти инсон аст. Мазмун ва мақсади чунин очеркҳо ба ҳонанда тасаввуроти мусбат дар бораи қаҳрамони матлаб додан мебошад. Барои ҳалли ин вазифа журналист, одатан, кӯшиш мекунад нишон диҳад, ки ин қаҳрамон ба кадом арзишҳо хизмат мекунад, манзараи ҳаёти ҳудро чӣ гуна мебинад [2].

Профессор М. Муродӣ дар натиҷаи омӯзишу таҳлили асарҳои мухталифи публитсистӣ ба чунин ҳулоса омадааст, ки мутаассифона, дар публитсистикаи муосир жанри очерк симои анъанавии ҳудро аз даст дода, бештар хусусияти иттилоотӣ касб намудааст ва ба тарҷумаи ҳол монанд гардидааст. Ба ақидаи ӯ, инъикоси ҷараёни бунёдкорӣ, тасвири инсонии заҳматкашу муҳнатдӯст, матиниродаву меҳандӯст ва дорои ҳулку атвори ҳамида кори осон нест ва на ҳар кас ба ин қодир мебошад. Барои тасвири симои чунин қаҳрамон ва ноил шудан ба ҳадаф шахс бояд қобилияти эҷодкорӣ, малакаю маҳорати баланди нигорандагӣ, таҷрибаи ғанӣ, ҷаҳонбинии васеъ ва истеъдоду лаёқат дошта бошад [10].

Очерки портретӣ дар натиҷаи таҳлили бадеии шахсияти қаҳрамон, дар асоси омӯзиши паҳлуҳои гуногуни он (ахлоқӣ, фикрӣ, эҷодӣ ва ғайра), яъне дар натиҷаи ошкор намудани ҳислати қаҳрамон ба вучуд меояд. Дар саҳифаҳои матбуоти даврии муосири тоҷик пайдо кардани як очерки мукаммали портретӣ душвор аст.

Портретҳои одамони машҳур – адибон, омӯзгорон, соҳибкорон, иқтисоддонҳо, кишоварзон, сиёсатмадорон ва шахсиятҳои дигар - аксар вақт аз рӯйи тарҷумаи ҳоли муҳтасари онҳо ё тавсифи корномаю зинаҳои мансабии қаҳрамон ба вучуд меоянд. Маводи “Рӯзноманигори ботаҷриба ва адиби варзида”, ки 28.05.2024 дар нашрияи “Овози Самарқанд” рӯйи ҷоп омадааст, кӯшиши ҷеҳракушоии Тошқул Азимзода, муовини сармуҳаррири ин рӯзнома мебошад: “Ҳар якеро баҳри қоре соҳтанд. Яке аз чунин инсонҳое, ки касби ҳудро аз ҷон дӯст медорад ва аллақай дар соҳаи ҳеш ба қомебиҳои зиёд ноил гардидааст, рӯзноманигори ботаҷриба, нависандаи соҳибравия Тошқул Азимзода мебошад” [14]. Дар идома доир ба замону макони таваллуд, таҳсил ва ҷойи қору қитобу мақолаҳои интишоршудаи қаҳрамони матлаб маълумот дода шудааст. Дар поёни мавод ба ҷуръату ҷасорати баланд, қордонӣ ва қилёбӣ, самимият ва садоқат, ҳоксорӣ ва ботамқинӣ дар пайроҳаи эҷод, эҳтиром ба арзишҳои қиллӣ ва ҳудшиносии Т.Азимзода ишора шуда, қайд гардидааст, ки ин ҳислатҳои қаҳрамон илҳомбахши қору пайқори аҳли фарҳанг, баҳусус, ҷавононе гаштааст, ки бевосита бо адабиёт қор мебаранд. “Имрӯз аҳли адаб ва фарҳанг дар қаробари ифтиҳор, ба маслиҳату раҳнамоии Т.Азимзода қарин нависандаҳои соҳибсалиқа, қавирафтору қавигуфтор, соҳибҳираду ботаҷриба, рӯзноманигорони ҳақгӯю ҳақиқатқӯй, адолатпарвари қардумқисанд ниёз қоранд” [14].

Очерки портретӣ бо тасвири образҳои ҳаёти инсонҳое ҷун Т. Азимзода, бо хусусиятҳои умдаи ҳуд ҳамеша диққати ҳонандаро ҷалб менамуд. Дар шиноҳти он бояд нигоҳи амиқе дошт. “Дар навбати аввал бояд эътироф намуд, ки очерк нақл нест, балки тасвир аст. Тавсифи болоҳонадор низ очерк набуда, тарбия ва ҳикмати муайяни ин тавсиф ҳадафи асли аст. Очерке, ки иттилоъ ва моҳияти иҷтимоиро дар ҳуд фаро намегирад, очерк нест. Тарҷумаи ҳоли як нафар ҳатто бо дарёфти даҳҳо факту асноди нав очерк буда наметавонад” [9].

Ҳонанда аз очеркҳои портретӣ нафақат бо ҷеҳраи шахсиятҳо шинос мешавад, ҳамзамон, бо зиндагии ибратомӯзи онҳо ошно гардида, ҳудро бо онҳо муқоиса

мекунад ва беҳтарин хислатҳоро аз онҳо меомӯзад. Дар рӯзномаи “Овози Самарқанд” ин ҳолат дар очерки “Эътирофи меҳнати пуршараф” намоён мешавад: “Холида Аллаёрова яке аз раисонест, ки ин вазифаро бо камоли ғайрат иҷро мекунад” [12]. Дар очерки “Духтар бо роҳи падар рафт”-и “Овози Самарқанд” низ хислати қаҳрамон чунин ифода ёфтааст: “Н. Қодирова бонуи дилёб, фурутан ва неқурафтору хушгуфтор аст” [13].

Дар бораи корнамоии меҳнатӣ сухан рондан ва онро бо обуранги бадеию публицистӣ тасвир кардан аз муҳимтарин вазифаҳои матбуот, аз ҷумла жанри очерк мебошад. Хислати тарбиявии очерк он аст, очеркҳоро мутолиа карда, садҳо нафар ба корнамоии қаҳрамон пайравӣ мекунанд.

Таҳлили мавзӯ нишон дод, ки очерки портретӣ барои тасвири симои шахсиятҳои адабӣ (шоирон, нависандагон, муҳаққиқон, рӯзноманигорон ва дигарон) имкониятҳои васеъ фароҳам меорад. Аз ҷумла:

- муайян кардани ҷойгоҳ дар адабиёт: очерк нишон медиҳад, ки шахсияти мазкур дар рушди адабиёт ва фарҳанг чӣ сарм гузоштааст;

- тафсири шахсияти эҷодӣ: муаллиф метавонад на танҳо фаъолият, балки тарзи тафаккур ва ҷаҳонбинии шахси тасвиршавандаро таҳлил намояд;

- намоиш додани хислатҳои шахсӣ: дар баробари ҷеҳраи эҷодӣ, хислатҳои инсонии қаҳрамон, сабки зиндагӣ ва арзишҳои ӯ низ инъикос мегардад;

- баён кардани муҳити эҷодӣ: очерк метавонад муҳит ва замонро, ки шахсият дар он фаъолият мекард, равшан созад;

- намунаи шахсият барои хонандагон: чунин очеркҳо метавонанд хонандаро бо шахсиятҳои бузургӣ адабӣ ошно сохта, онҳоро ҳамчун намунаи ибрат манзур намоянд.

Ҳамин тавр, очерки портретӣ яке аз жанрҳои таъсирбахши публицистика буда, барои ҷеҳранигории шахсиятҳои адабӣ имкониятҳои фарохро фароҳам меорад. Он метавонад хонандаро бо зиндагӣ ва фаъолияти эҷодии шахсиятҳои бузург ошно намуда, бо ҳикояти воқеӣ ва шеваи таъсирбахш хонандаро ба андеша водор созад.

Ҷеҳранигории ходимони адабии тоҷик дар очеркҳои нашриҳои “Дӯстлик” ва “Овози Самарқанд” на танҳо як амали хабариву тарҷумаиҳолӣ, балки равиши фарҳангсоз ва инсоншинос мебошад. Ин очеркҳо бо баёни самимӣ, тасвири воқеӣ ва таҳлили амиқи шахсиятҳои адабӣ, дар баробари маълумотдиҳӣ, инчунин ба хонанда илҳом ва ифтихор низ мебахшанд.

Тавассути ин навиштаҳо насли имрӯз бо зиндагӣ ва мероси адабии ҷеҳраҳои барҷастаи фарҳанги тоҷик ва ўзбек ошно мегардад, ки ин раванд ба таҳкими робитаҳои дӯстӣ ва ҳамзистии фарҳангии ду миллат хизмат мекунад. Дар маҷмӯъ, чунин ҷеҳранигориҳо намунаи равшани хидмат ба забон, фарҳанг ва ҳамгироии тамаддунҳо ба шумор мераванд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Ампилов В.А. Современный газетный очерк. – Минск: Наука и техника, 1972. – 238 с.
2. Беневоленская Т.А. Портрет современника. М., 1983.
3. Бобков, А.К. Газетные жанры: учеб. пособие / А. К. Бобков. – Иркутск: Иркут. ун-т, 2005. – 64 с.
4. Дӯстлик гулдастаси. – Душанбе: Ирфон, 2016 - саҳ 13, 256 саҳ
5. Дӯстлик чамани. – Душанбе: Табӯ нашр, 2021. - саҳ 4, 176 саҳ.
6. Дӯстлик, 2022. - 9 декабр. - №48 (7404).
7. Дӯстлик, 2021. 13 август. - №35 (7340).
8. Дӯстлик, 2024. – 21 июн. - №23 (7484).

9. Қутбиддинов А. Жанри симосоз / А, Қутбиддинов // Паёмномаи фарҳанг, 2015. - №4 (32).
10. Муродӣ М. «Истиқлолият ва рушди матбуоти даврӣ» / М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 223 с.
11. Овози Самарқанд, 2024. – 15 июн. - №48 (3381).
12. Овози Самарқанд, 2024. – 18 май. - №40 (3373).
13. Овози Самарқанд, 2024. - 12 июн. - №47 (3380).
14. Рӯзноманигори ботаҷриба ва адиби варзида // Овози Самарқанд, 2024. – 28 май. - URL: <https://ovozi.uz/58879/> (рӯзи мурочиат: 04.04.2025). – Матн: электронӣ.
15. Художественно-публицистические жанры. Методическое пособие / сост. Л.И. Устюжанина. - Иркутск, 2019. - 10 с.

ЧЕХРАКУШОИИ ЭҶОДКОРОНИ ТОҶИКУ ЁЗБЕК ДАР ОЧЕРКҲОИ ПОРТРЕТӢ АННОТАТСИЯ

Муаллиф дар мақолаи худ аз номи муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ доир ба очерку навиштаҳои он, унсуру вазифаҳои он андешарони намуда таҳти унвони “Чехракушоии эҷодкорони тоҷику ёзбек дар очеркҳои портретӣ (Дар мисоли нашрияҳои «Дӯстлик»-и вилояти Хатлон ва «Овози Самарқанд»-и вилояти Самарқанд) мавриди таҳқиқ қарор дода аст. Махсусан, В. Ампилов очеркро “шоҳ”-и жанрҳои бадеию публицистӣ ҳисобида бошад, М. Муродӣ ва А. Қутбиддинов онро “жанри инсоншиносӣ” ва “жанри симосоз” номидааст.

Дар мақолаи мазкур муҳаққиқ Мусозода Абдурашид Бобоназар очерки портретӣ яке аз жанрҳои таъсирбахши публицистика номбар намуда, барои чехранигории шахсиятҳои адабӣ имкониятҳои фарохро фароҳам меорад, ки хонандаро бо зиндагӣ ва ғайрияти эҷодии шахсиятҳои бузург ошно намуда, бо ҳикояти воқеӣ ва шеваи таъсирбахш хонандаро ба андеша водор созад.

Муаллиф рӯч ба ин жанр чунин ҳулоса намудааст, ки тавассути ин навиштаҳо насли имрӯз бо зиндагӣ ва мероси адабии чехраҳои барҷастаи фарҳанги тоҷик ва ёзбек ошно мегардад, ки ин раванд ба таҳкими робитаҳои дӯстӣ ва ҳамзистии фарҳангии ду миллат хизмат мекунад. Дар маҷмӯъ, чунин чехранигориҳо намунаи равшани хидмат ба забон, фарҳанг ва ҳамгироии тамаддунҳо ба шумор мераванд.

Калидвожа: Очерки портретӣ, “Овози Самарқанд”, “Дӯстлик”, жанри бадеию публицистӣ, адибон, омӯзгорон, соҳибкорон, иқтисоддонҳо, кишоварзон, сиёсатмадорон, муаллиф, эҷод, тоҷик, ёзбек.

Маълумот дар бораи муаллиф: Мусозода Абдурашид Бобоназар, унвонҷӯи кафедраи рӯзноманигории Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав тел: 903-05-55-74

ОТКРЫТИЕ ЛИЦ ТАДЖИКСКИХ И УЗБЕКСКИХ ТВОРЧЕСТВО В ПОРТРЕТНЫХ ЭССЕ АННОТАЦИЯ

В своей статье автор от имени отечественных и зарубежных исследователей прокомментировал очерки и их виды, их элементы и функции под заголовком «Лица таджикских и узбекских творцов в портретных очерках», (На примере изданий

«Достлик» Хатлонской области и «Голос Самарканда» Самаркандской области) является предметом исследования. В частности, В. Ампилов считал эссе «королем» литературно-публицистических жанров, М. Моради и А. Кутбиддинов называли его «жанром гуманитарных исследований» и «жанром имиджеведения».

Относительно данного жанра автор пришел к выводу, что через эти произведения современное поколение знакомится с жизнью и литературным наследием выдающихся деятелей таджикской и узбекской культуры, и этот процесс служит укреплению дружбы и культурного сосуществования двух народов.

Относительно данного жанра автор пришел к выводу, что через эти произведения современное поколение знакомится с жизнью и литературным наследием выдающихся деятелей таджикской и узбекской культуры, и этот процесс служит укреплению дружбы и культурного сосуществования двух народов. В целом подобные портреты являются ярким примером служения языку, культуре и интеграции цивилизаций.

Ключевые слова: Портретный очерк, «Голос Самарканда», «Дружба», литературно-публицистический жанр, писатели, педагоги, предприниматели, экономисты, фермеры, политики, автор, творческий, таджикский, узбекский.

Информация об авторе: Мусозода Абдурашид Бобоназар, соискатель кафедры журналистики Бахтарского государственного университета имени Насири Хусрава тел: 903-05-55-74.

DISCOVERING THE FACES OF TAJIK AND UZBEK CREATIVITY IN PORTRAIT ESSAYS ANNOTATION

In his article, the author, on behalf of domestic and foreign researchers, commented on the essays and their types, their elements and functions under the title “Faces of Tajik and Uzbek creators in portrait essays”, (Based on the example of the publications “Dostlik” of the Khatlon region and “Voice of Samarkand” of the Samarkand region) is the subject of the study. In particular, V. Ampilov considered the essay to be the “king” of literary and journalistic genres, M. Moradi and A. Kutbiddinov called it a “genre of humanitarian studies” and a “genre of image studies”.

Regarding this genre, the author came to the conclusion that through these works the modern generation becomes acquainted with the life and literary heritage of outstanding figures of Tajik and Uzbek culture, and this process serves to strengthen the friendship and cultural coexistence of the two peoples.

Regarding this genre, the author came to the conclusion that through these works the modern generation gets acquainted with the life and literary heritage of outstanding figures of Tajik and Uzbek culture, and this process serves to strengthen the friendship and cultural coexistence of the two peoples. In general, such portraits are a vivid example of serving the language, culture and integration of civilizations.

Keywords: Portrait essay, “Voice of Samarkand”, “Friendship”, literary and journalistic genre, writers, teachers, entrepreneurs, economists, farmers, politicians, author, creative, Tajik, Uzbek.

Information about the author: Musozoda Abdurashid Bobonazar, applicant of the Department of Journalism of Bakhtar State University named after Nasiri Khusrav tel: 903-05-55-74.

Рачабалӣ И.И.
МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Самтҳои эҷодӣ ва асарофарии Нурмуҳаммад Сирочӣ гуногунрангу серпахлӯ буда, саликаи хунарии ӯро ҳам дар офаридани шеърӣ асил ва ҳам осори публитсистӣ ва илмиву амалӣ, ба тариқи китобҳо ва мақолоти илмиву оммавии интишорнамудааш дар давраҳои мухталиф, ки бо сабки хос ва рӯнамоии ҷанбаҳои жанриву бадеияти вижаи хунарии ӯ болои қор омада ва дар таносуби мантиқ ва сухан аз ҳар ҷиҳат истеъдоди эҷодии ӯро муаррифӣ намудаанд, метавон истикбол кард.

ӯро, дар баробари шоири хушсалиқа ва соҳибқалами барқамол будан, метавон ҳамчун рӯзноманигори таҷрибаандӯхта ва ба сифати яке аз публитсистҳои шинохтаи ҳаққӯ, ҳақиқатнигор ва соҳибназари Тоҷикистон муаррифӣ кард, чунон ки дар ин давраи наҷандон тулонии эҷодии хеш бо болои қор овардани силсилаи мақолот ва китобҳои алоҳидаи дар даврони солҳои мухталиф таълифнамудааш дар ин самт, тавонист маҳорати публитсистии хешро дар ин марҳила бо далелҳои муътамад муаррифӣ намояд.

Публитсистика, дар воқеъ гӯётарин ҳарфи сиёсат ва ҳаёти иҷтимоиро инъикосгар буда, ба тариқи он метавон аз ҳар ҷиҳат ба вазъу сару сомони ҷомеа ва вобастагҳои давраи замон, дастовардҳои иқтисодӣ ва фарҳангиву илму маориф, адабиёт ва санъат ва ғайра, аз дидгоҳи нақду баррасӣ назари шахси ҳақиқатнигорро мавриди таваҷҷуҳи омма қарор дод. Дар ин вазъ метавон қайд кард, ки Нурмуҳаммад Сирочӣ дар бештарин маврид ба масъалаҳои зарурии ҷомеа бо назари таҳлилӣ изҳори ақида намуда, дар навиштаҳои хеш бо шарҳу баррасиҳои назарсанҷонаву дақиқ ба вазъу ҳолат рӯ оварда, воқеиятро асоси публитсистикаи хеш қарор медиҳад. Чунон ки нигоштаҳояш ӯро дар пеши назари ҳаводорони суханаш ҳамчун соҳибқалами адолатҷӯ ва соҳибназару ҳақиқатнигор муаррифӣ кардаанд.

Ёд овардан ба маврид аст, ки ӯ дар даврони донишҷӯӣ барои рӯзномаи ноҳиявии “Зафар”, рӯзномаи вилоятии “Роҳи Ленинӣ” ва барои барномаҳои радиои вилояти Қўлоб аз иштироки ҳамсабақонаш дар қорҳои ҷамъиятӣ ва аз меҳнати заҳматкашони диёр хабарҳо омода мекард, ки аксари онҳо инъикоси ҳудро дар ин настриҳо меёфтанд.

Баъди муддате, дар баробари дигар фаъолиятҳои самараноки хеш, ҳамзамон роҳбарии маҳфилҳои адабони ҷавони ноҳияро бо номи “Суханреза” (1987-1993) ва “Килк” (1997-2005) роҳбарӣ намуда, барои ба қамол расидани як зумра қаламбадастон мусоидат кардааст.

Публитсистикаи Нурмуҳаммад Сирочӣ аз ҷиҳати интиҳоби мавзӯ ва мундариҷаву мазмун бойу рангин буда, бештарин намунаи ин жанро дар мақолоти алоҳидаи ӯ фаро гирифтаанд.

Айни чунин нигоштаҳоро метавон дар таълифоти мухталиф, билхосса дар китобҳои бахшида ба 50 солагии ноҳияи Москва, “Ноҳияи Москва: 50 сол” (“Афсона”-1999), “Қоргоҳи азим” (“Адиб”-1999), дар робита ба фаъолиятҳои нимасраи қоргоҳи пахтадозакунӣ ва рағбанбарории ноҳияи Москва (ҳозира ноҳияи Мир Саид Али Ҳамадонӣ), “Файзи умр” (“Афсона”-1997), дар бораи аввалин бунёдқорони ноҳия ва дуввумин котиби ҳизбии ноҳия, “Зиндаву ҷовид” (“Афсона”-1998), оид ба рӯзгор ва фаъолияти муҳандиси эҷодқори ҷавонмарг Рамазон Қурбонов ва дигар нигоштаҳои ӯ бараъло ба мушоҳида гирифт.

ӯ, аз ҷумла, дар китоби “Ноҳияи Москва: 50 сол”, ки аз панҷ боб ва 60 бахш иборат буда, баррасии тамоми бахшҳо, аз ҷумла маорифу тибб, маданияту фарҳанг, рӯзноманигориву дигар самтҳои истеҳсолӣ ва қориро дар бар мегиранд, бо дарназардошти дастовардҳои ҷашмраси ин ноҳия дар тамоми бахшҳо, ҷи иҷтимоиву

иктисодӣ ва чи фарҳангиву маданӣ, ба тасвири чехраҳо ва самтҳои фаъолияти онҳо, ободониву сохтмон ва тамоми ҷанбаҳои марбут ба хоҷагии халқи ин қаламрав таваҷҷуҳ намуда, дар маҷмуъ барои муаррифӣ намудани ҳама самтҳои муфиди кор ва заҳамоти мардони майдони меҳнат назари хешро дар ин жанри адабиёт болои сафҳа овардааст. Ҳарчанд, ӯ дар ин китоб аз боби рӯзгор ва саргузашти мардум бо хотироти ширине ёдовар мешавад, аммо ин иқдоми Сирочӣ дар болои кор овардани чунин публитсистикаи омезишёфта бо корномаҳои таърихӣ ва бадеияти шеърӣ, бо истифода аз суҳанони мардум ва ашъори ҷудогонаи шоирони ин сарзамин, дар хотироти яке аз қаҳрамонони ин китоб, раиси вақти Ҳукумати ноҳияи мазкур Сайид Одинаев дар робита ба таърихи 50-солаи он, аз ҷумла, таърих, тараққиёт, одамон, сиёсат, иқтимоиёт ва имрӯзу фардои ин қаламрави Тоҷикистон, хеле возеҳ ва самимона баён мегардад, ки дар вазъ мефармояд: “Ин як ифодаи рамзист. Бозёфтҳои бостоншиносон, ёдгориҳои таърихӣ, ҳикояву ривоятҳо далели рӯшани онанд, ки дар ин сарзамин чандин садсолаҳо то инҷониб ҳаёт идома доштааст, мардум ба бунёду ободкорӣ ва зиндагии худ машғул будааст.”

Шоир, дар қисмати бахшида ба рӯзгору осори адибони ин сарзамин дар як шеъри даъватии худ, ки низ дар санъати арӯзии баҳри рамал, (**фoъилотун фoъилотун фoъилотун фoъилун; - V - - / - V - - / - V - - / - V -**), бо мақсади ба ҳам овардани мардуми гирифтори ҷанги таҳмилӣ ва нобасомон офарида шудааст, ба таъкид мефармояд, ки:

**Ориачдодони даврон, якдилу яктан шавед!
 Ҳомиёни нангу вичдон, якдилу яктан шавед!
 Тоҷикистон хонаи умеди фарзандони мост,
 То бисабзад нахли армон, якдилу яктан шавед!
 “Об агар садпора гардад, боз бо ҳам ошноист!”,
 Аз Бадахшон то Зарафшон, якдилу яктан шавед!..
 Санг ҳам дар синаи худ дарди миллат мекашад,
 То расад дарде ба дармон, якдилу яктан шавед!
 Мекунад даъват Сирочӣ аҳли маъниро чунин:
 Баҳри фардои дурахшон якдилу яктан шавед!**

Нурмуҳаммад Сирочӣ дар баробари дастовардҳои меҳнатии ноҳия, ҳамчунон ба рӯзгори роҳбарони собиқ, қаҳрамонони собиқаҳои ҷангу меҳнат, адибону рӯзноманигорон, паҳлавонон, шаҳидони роҳи набард барои соҳибистиқлолии кишвар, инчунин гиромидошти маросиму ҷашнҳои милли мақолаву хабарҳо омода намуда ва интишор кардааст.

Ӯ, бо таваҷҷуҳи хос, дар китоби алоҳида нашрнамудаи худ, ки “Коргоҳи азим” унвон гирифта ва дар робита ба фаъолияти нимасраи коргоҳи пахтатозакунӣ ва равшанбарории ноҳияи Москва ахбори муфид ва мондагorro гирд овардааст, аз заминаҳои марбут ба, пайдоиш ва дастовардҳои он дар тӯли мавҷудияташ то даврони Шуравӣ, инчунин, рушди бештари он дар замони соҳибистиқлолии кишвар маълумоти муфассал ироа намуда, ба тамоми паҳлуҳои мавриди назари он, бо овардани далелҳои муътамад ва бо муқоиса ба сабақҳои қорӣ он бо дигар корхонаҳои ҳамсон дар дигар навоҳии ҷумҳурӣ, натиҷаҳои таърихӣ онро китобат кардааст.

Ӯ ҳар боби китоби мазкурро бо ҳикояти ҷолиби саргузаштии он ва коргарон оро дода, гоҳ дар саргози онҳо аз ашъори марбут ба мавзӯи шоироне амсоли абёте аз Абулқосим Лоҳутӣ, Мавлонои Балхӣ, Ҳофиз, Муҳаммад Ғоиб, инчунин ҷо-ҷо аз ашъори хеш иқтибос ҳам кардааст, ки ин тарзи муносибат қори публитсистикаи ӯро боз ҳам ҷозибтару хонданбоб намудааст. Масалан аз устод Абулқосим Лоҳутӣ дар зери сарлавҳаи “Ёде аз гузашта” байти бахшида ба ранҷи “Ранҷбар”-ро:

Боиси ободии олам туй,

Ранҷбаро, маънии одам туй!

-дар бахши “Имрӯзи коргоҳ” поре аз ашъори Муҳаммад Ғоибро дар робита ба аҳаммияти фаъолиятҳои “коргар”, ки бунёдгари ободгари ҷомеа маҳсуб меёбад, хеле барҷой ва ба сифати эпиграф ё ба қавле пешсухан мавриди истифода қарор додааст, ки ин иқдом ҷаззобияти ин лавҳаро боз ҳам бештар гардонида, таваҷҷуҳи хонандаро ба дарёфтани ҳулосаи он бештар сохтааст. Аз ҷумла ин аст, ки оварда:

**Ҳар нишон ин ҷост мисли сарнавишт,
Хонӣ аз он ҳасби ҳоли коргар.
Нек мебинам зи ҳар як сангу хишт,
Накши умри безаволи коргар.**

Дар бахши “Интизоми меҳнат ва истеҳсолоти замонавӣ” бошад, шоири публитсист бо истифода ва ифодаи як байти хеш мардумро ба риояи “интизом”, ки намунаи ибрат будан дар кор ва коргоҳро муайян мекунад, менигорад:

**Нардбони ном бошад интизом,
Матлаби айём бошад интизом!**

Айни чунин тавсифоти иҷтимоиро дар нигоштаҳои алоҳидаи ӯ, чунон ки номашонро дар боло дарҷ намудем, “Файзи умр” ва “Зиндаву ҷовид” низ метавон ба мушоҳида гирифт.

Мақолаҳои публитсистии Сирочӣ ҳамзамон давоми як муддат ба тариқи моҳномаи таъсисдодаи ҳуди ӯ, таҳти унвони “Халқпарвар”, ки дар солҳои 2004-2006 ба таъъ расидаанд, низ метавонанд шоистаи истиқбол бошанд, зеро дар ин давра ӯ бо дарназардошти вазъи иҷтимоиву ҳолати нобасомонии рӯзгори ҷомеа тавонист, ки бо назарсанҷиҳои одилона ба тариқи мақолоти хеш ҳақиқати ҳоли мардумро ба тариқи ошкорбаёнӣ ва озодандешӣ рӯнамо гардонад ва дар ин маврид комёб шудааст.

Дар ин замина метавон, ҳамзамон, ба ашъори публитсистии Нурмуҳаммад Сирочӣ таваҷҷуҳ кард, ки бо дарки масъулияти огоҳӣ бар рӯзгори иҷтимоӣ ва ба тадриҷ раванг ёфтани талаботи сиёсии замон алоқамандии хос доранд. Мо намунаи чунин саликаи нигориш дар жанрҳои публитсистӣ ва ё иҷтимоии шоирро бештар дар бахшҳои бахшида ба ашъори суннатӣ ва дигар анвои назми шинохтаи ӯ мавриди баррасӣ ва таҳқиқ қарор додаем, ки ҳаволати таваҷҷуҳи хонандаро низ дар зимн ба мутолиаи ин бахшҳо муносиб медонем.

Яке аз ҷанбаҳои дигари кори эҷодии Нурмуҳаммад Сирочӣ ба таълифи осори илмӣ ва кӯшишҳои ӯ дар самти нақд ва таҳқиқи навиштаҳои дигарон иртиботи қавӣ дорад. Боиси зикр аст, ки ӯ соҳиби дараҷаи илмӣ дотсентӣ буда, ҳамчунон дар робита ба осори шоири номдори муосири тоҷик Ҳабибулло Файзулло таҳти унвони “Ҳабибулло Файзулло ва мақоми ӯ дар назми солҳои 60-70-уми садаи XX” рисолаи пурмазмуне навишта ва соли 2016 дифоъ бар ин мавзӯ, ба дарёфти унвони илмӣ номзади илмҳои филологӣ шарафёб шудааст.

Рисолаи мазкур аз се боб ва 15 зерфасл иборат буда, дар маҷмӯъ ба паҳлуҳои гуногуни эҷодиёти Ҳабибулло Файзулло дахл намуда, ҳамзамон ба ҷанбаҳои гуногуни адабиётшиносии муосир низ рӯ оварда, барои нишон додани ҳақиқати рӯзгори адабии мардуми тоҷик дар ин давра мақолоти пурмуҳтавоеро болои кор овардааст.

Мавсуф дар ин рисолаи илмӣ хеш дар робита ба рӯзгору осор ва ҷанбаҳои мавзӯӣ, паҳлуҳои иҷтимоӣ ва ватанхоҳӣ, тавсифи лирикаӣ ошиқона, ҳунари тасвирифарӣ ва нигорандагӣ, интиҳоби жанрҳо, услуби шоирӣ ва вазну мадориҷи шеър, инчунин навъҳои шеър, осори бадеӣ дар жанрҳои суннатӣ, шеъри нав, тарҷумавӣ, ҷанбаҳои мавзӯии шеъри ин шоири фасеҳбаён ибрози назар намуда, дар

мачмуъ дар заминаи маводди дастрас барои таҳқиқи афкори серпахлуи он комёб шудааст.

Қимати амалии фаъолияти илмӣ Нурмуҳаммад Сирочӣ дар он бештар хувайдо мегардад, ки ӯ дар мавриди омӯзиши осори Ҳабибулло Файзулло, ҳамзамон ба паҳлуҳои гуногуни илми адабиётшиносии тоҷик таваҷҷуҳ намуда, бахусус дар кори муқоиса ба осори дигар адибон ва назари таҳқиқотӣ бар сарчашмаҳои адабӣ, дар ин замина мақолаҳои зиёдеро дар бораи дигар адибон низ манзури назари ҳаводорони каломӣ бадеъ гардонидаст. Аз ин лиҳоз, метавон осори илмӣ ӯро ба сифати заминаҳои илмӣ дар рафти омӯзиши курсҳои таърихи адабиёти тоҷик дар дарсҳои марбути адабиёт, дар факултетҳои журналистика ва филологияи макотиби олии ва ҳам дар кори маҳфилҳои адабӣ, ҳамчун мавзӯҳои аёни мавриди истифода қарор дод.

Нурмуҳаммад Сирочӣ ба ҷуз дастовардҳои шоирӣ ва фаъолияти пажӯҳандагӣ, ҳамчунон дар кори нақди адабӣ ва дигар паҳлуҳои таҳлилий ва таҳқиқотӣ дар ин соҳа низ хунари офарандагии хешро санҷида, аз дастовардҳои назарраси илмӣ дар самти адабиётшиносӣ баҳраёб гардидааст ва бо хулоса бар маҳсули эҷодии ӯ дар ин замина метавон қайд кард, ки ҳар иқдоми ин шоир, ки аз дигар ҷузъиёти эҷодии ӯ ба шаҳодат расидаанд, аз ҳар лиҳоз муваффақ мебошад.

Ӯ, албатта дар навиштани рисола ва мақолоти илмӣ башуморе аз муваффақияти эҷодии хеш барвақт дарак додааст ва дар баробари ин бо таълифи беш аз 80 мақолаҳои илмӣ дар мавзӯҳои мухталиф бахшида ба осори Амир Хусрави Деҳлавӣ, Шамсиддин Шохин, Садриддин Айний, Мирзо Турсунзода, Мирсаид Миршакар, Сотим Улуғзода, таҳлили ашъори Салими Хатлонӣ, паҳлуҳои ношинохтани ашъори Искандар Идизодаи Хатлонӣ, баррасии рӯзгор ва дастовардҳои адабиётшиносӣ ва таҳаввули нақди бадеӣ ҳамчун бахши фаъолиятҳои адабии Соҳиб Табаров, назари илмӣ ба ашъори шоироне чун устод Алимӯхаммади Муродӣ, Сафар Амирхон, Наср Бобои Сарфароз, инчунин бо ҳамкалами устодаш, узви вобастаи АМИТ Аламхон Кучарзода дар робита ба рӯзгору фаъолиятҳои илмӣ Бароталӣ Нозимов, Ҳабибулло Солиев, инчунин таълифи дастурҳои илмӣ, амалӣ ва методии таълим дар ҳаммуаллифӣ бо доктори илмҳои филологӣ Лоло Давлатбеков ва номзади илмҳои филологӣ Шовкат Боев ва дигарон, тавонистааст, ки саҳифаҳои эҷодии худро густариш диҳад ва дар ҷодаи ба мукошифаи бештар ниёзманди илми адабиётшиносӣ ва, умуман филологияи тоҷик саҳми сазовор бигзорад.

Умуман, бояд таъкид кард, ки иқдомоти Нурмуҳаммад Сирочӣ чи дар офаридани осори манзум ва чи дар кори публитсистика ва ҳам фаъолияти илмӣ назаррас буда, ҳар қакидаи хомааш бар он гувоҳӣ медиҳанд, ки ӯ дар ин самт назари фасеҳи худро кушодааст ва ба ин роҳ тавонистааст, ки дар мачмуъ ҳамчун адабиётшинос ҷойгоҳи худро касб карда бошад, чунон ки нигоштаҳояш молломол бар ғояҳои худшиносиву ватандӯстӣ, панду ахлоқӣ ва тарбиявуву маънавӣ мебошанд.

Мақолот ва китобҳои таълифнамудаи ӯ, чи методӣ ва чи дар риштаҳои нақду шинохти шеърӣ суннати классик ва муосир, дар ҳама самтҳои илми адабиётшиносӣ муфид ва зарурӣ буда, омӯхтан ва мавриди баҳрабардорӣ қарор додани онҳо дар доираҳои илмӣ адабиёт мувофиқи мақсад хоҳад буд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Муҳаммадризо Шафеии Кадканӣ Суварӣ ҳаёл дар шеърӣ форсӣ / Шафеии Кадканӣ Муҳаммадризо. – Техрон: Оғоҳ, 1366.
2. Муҳаммадали Аҷамӣ Аз қаламрави шеър, то қаламрави ишқ (Нигоҳи гузаро ба шеърӣ Салими Хатлонӣ) / Аҷамӣ Муҳаммадали. – Душанбе: Ҳумо, 2003.
3. Нурмуҳаммад Сирочӣ Мунтахаби ашъор - Шохини маънӣ / Сирочӣ Нурмуҳаммад. – Душанбе: Адиб, 2020.

4. Ризо Бароҳанӣ Тилло дар мис “дар шеърӯ шоирӣ / Бароҳанӣ Ризо. – Техрон: Ковиён, 1347.
5. Худойназар Асозода Адабиёти тоҷик дар садаи XX / Асозода Худойназар. – Душанбе: Маориф, 1999. – 448 сах.

МАҲОРАТИ ПУБЛИТСИСТӢ ВА ИЛМИИ НУРМУҲАММАД СИРОҶӢ АННОТАСИЯ

Мақолаи мазкур ба таҳлили самтҳои гуногуни фаъолияти эҷодӣ ва публитсисти Нурмуҳаммад Сироҷӣ бахшида шудааст. Муаллиф шахсияти ӯро ҳамчун публитсисти ҳақиқатнигор, рӯзноманигори соҳибтаҷриба ва адиби муҳаққиқ бо сабки хос ва шеваи муассири баёни андеша баррасӣ намуда, ба таври мушаххас маҳорати эҷодии ӯро дар офаридани матолиби илмӣ, бадеӣ ва публитсисти нишон медиҳад. Тавассути таҳлили мақолаҳо ва китобҳои нашршуда маҳорати публитсисти Сироҷӣ ҳамчун хунари муаллифи ҳақиқатнигор, таҳлилгар ва шахсияти мардумсолор муаррифӣ мегардад.

Калидвожаҳо: Нурмуҳаммад Сироҷӣ, публитсистика, таҳлил, сабки баён, мақолаҳои илмӣ, жанри публитсисти, эҷодиёт.

Маълумот дар бораи муаллиф: Имомиён Рачабалӣ Иброҳим, докторант PhD-и аз рӯи ихтисоси филологияи тоҷики МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”. Суроға: Тоҷикистон, 735140, ш. Бохтар, кӯч. Айни 67. Тел: (+992) 888-88-04-49. Электронная почта(dargohiadab@gmail.com)

ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОЕ И НАУЧНОЕ МАСТЕРСТВО НУРМУҲАММАДА СИРОДЖИ АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена анализу публицистического и научно-исследовательского наследия Нурмухаммада Сироджи. Автор рассматривает его как опытного журналиста, искреннего публициста и талантливого писателя с уникальным стилем и выраженной гражданской позицией. Через обзор его статей и книг демонстрируются основные черты публицистического мастерства, аналитического подхода и социальной ответственности его творчества.

Ключевые слова: Нурмухаммад Сироджи, публицистика, анализ, стиль, научные статьи, жанр публицистики, творчество.

Информация об авторе: Имомиён Раджабали Иброҳим, докторант PhD по специальности таджикская филология ГОУ “Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава”. Адрес: 735140, Таджикистан, г. Бохтар, ул. Айни-67. Тел.: (+992) 888-88-04-49. Эл. почта: dargohiadab@gmail.com.

THE JOURNALISTIC AND SCIENTIFIC MASTERY OF NURMUHAMMAD SIROJI ABSTRACT

This article explores the journalistic and analytical skills of Nurmuhammad Siroji, focusing on his diverse creative contributions in both scientific and publicist fields. The author presents Siroji as an experienced journalist and socially responsible publicist whose distinct literary style and insightful commentaries define his intellectual and professional identity. By analyzing his publications and essays, the article highlights his mastery in publicist writing and critical discourse.

Keywords: Nurmuhammad Siroji, publicism, analysis, writing style, scientific articles, publicist genre, creativity.

Information about the author: Imomiyon Rajabali Ibrohim, PhD student in Tajik Philology at the “Bokhtar State University named after Nasir Khusrav.” Address: 67 Ayni Str., Bokhtar City, Tajikistan, 735140. Phone: (+992) 888-88-04-49. Email: dargohiadab@gmail.com.

БАХШИ 3. МУШКИЛОТ ВА ДУРНАМОИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММАИ МУОСИР

ИТТИЛООТИ БАРДУРҶҲ ҲАМЧУН ҶОЛИШИ АСОСӢ

**Азимов А.Х., Абдуллоева Ш.Р.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Тоҷикистон ҳамчун як давлати хурди Осиёи Марказӣ бо як қатор маҳдудиятҳои сохторӣ рӯ ба рӯ аст, ки ба татбиқи стратегияи иттилоотии сиёсати хориҷии он таъсир мерасонанд. Омилҳои асосӣ нарасидани захираҳои молиявӣ ва техникӣ, маҳдуд кардани имкониятҳои истифодаи фаъолонаи воситаҳои инноватсионӣ ва ҳузури васеъ дар муҳити иттилоотии байналмилалӣ мебошанд. Маблағгузори ташаббусҳои сиёсати хориҷӣ дар Тоҷикистон маъмулан ба ҳадди ақалли вазифаҳои зарурӣ мутамарказ карда мешавад, ки ин имкони баргузори маърақаҳои ҳамаҷонибаи иттилоотиро коҳиш медиҳад. Масалан, аз Қазоқистон бо

он фарқ мекунад, ки ҳамасола барои таблиғи имичи худ тавассути агентҳои хабарии байналмилалӣ ва чорабиниҳои махсус маблағҳои зиёд ҷудо мекунад, вале Тоҷикистон маҷбур аст, ки ба самтҳои афзалиятнок, аз қабili дипломатияи об ва лоиҳаҳои фарҳангӣ мутамарказ кунад. Қазоқистон, ки нақши худро дар ташаббусҳои минтақавӣ тавассути дастгирии васеи иттилоотӣ ғайбона пеш мебарад, маблағҳои давлатиро барои ташаккули имичи устувори байналмилалӣ самаранок истифода мебарад [ниг.: 1; 2; 3; 5; 6].

Инфрасохтори технологӣ низ дар сатҳи баланд боқӣ мондааст. Таҳлили имкониятҳои Тоҷикистон нишон медиҳад, ки сарчашмаҳои миллии иттилоотӣ, мисли агентии “Ховар” имконияти техникӣ ва кадрӣ маҳдуд барои рақобат дар арсаи иттилоотии ҷаҳонӣ доранд. Масалан, манбаҳои «Ховар» танҳо дар сатҳи паст пӯшиши иттилоотиро фароҳам меоранд, берун аз он, ҳамгироии технологияҳои инноватсионӣ ба монанди таҳлили маълумоти бузург ва зехни сунъиро зимни маъракаи сиёсати хориҷӣ душвор мегардонад.

Мушкилоти дигар маҳдуд будани захираҳои кадрӣ. Барои пӯшиши муваффақи иттилоотӣ шумораи зиёди мутахассисонро тақозо мекунад, ки малакаи кор бо технологияҳои рақамӣ, таҳлили додаҳо ва идоракунии коммуникатсияро доранд. Аммо дар Тоҷикистон чунин кадрҳо асосан дар бахши хусусӣ ё созмонҳои байналмилалӣ мутамарказ мешаванд, ки ниҳодҳои давлатиро аз сатҳи зарурии ҳирфӣ маҳрум мекунанд. Таҳлили муқоисавӣ нишон медиҳад, ки кишварҳои пешрафта, ба мисли Чин, барои омода кардани мутахассисон дар соҳаи коммуникатсияҳои стратегӣ ва дипломатияи рақамӣ захираҳои назаррасро сармоягузорӣ мекунанд. Ин кишварҳо барои баргараф кардани камбудҳои дар ин соҳа барномаҳои махсуси таълимӣ ва грантҳои байналмилалиро ғайбона истифода мебаранд [8; 9].

Хавфи афзояндаи маълумоти бардурӯғ барои Тоҷикистон як имтиҳони ҷиддиро дар татбиқи пӯшиши иттилоотии сиёсати хориҷӣ ба миён меорад. Ҳучумҳои иттилоотӣ, ба инҳисор ва таҳрифи барқасдона ба далелҳо эътимодро ба ташаббусҳои давлатӣ коҳиш дода, дар арсаи байналхалқӣ имичи манфии мамлакатро ба вучуд меоранд.

Яке аз мушкилиҳои муҳим дар ин замина паҳн кардани хабарҳои бардурӯғ дар бораи нақши Тоҷикистон дар идораи захираҳои об дар Осиёи Марказӣ аст. Масалан, соҳтмони неругоҳи барқи обии Роғун дар Тоҷикистон нигарониҳои кишварҳои ҳамсоя, бахусус Ўзбекистонро ба далели таъсири эътимолӣ дар таъмини об ва кишоварзӣ ба бор овард. Ислон Каримов, Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон дар соли 2010 тарҳи неругоҳи барқии обии Роғунро “лоиҳаи бемаврид” номид. Ин изҳорот ақидаҳоро дар бораи Тоҷикистон ҳамчун як давлати дар ҷудо монда ва тақобул ташкил медиҳад, ки ин ҳамкориҳоро бо шарикони байналхалқӣ мушкил мекунад [Ниг.: 10; 11].

Дар ин маврид, ҳисоботҳои давлатӣ нишон медиҳад, ки як қисм маълумоти бардурӯғ тавассути платформаҳои рақамӣ, аз қабili шабакаҳои иҷтимоӣ ва сайтҳои хабарӣ паҳн мешавад. Ин манбаҳо барои ташаккули имичи манфии кишвар дар масъалаҳои амниятӣ экологӣ, тичорати байналхалқӣ ва ҳамкориҳои фарҳангӣ ғайбона истифода мешаванд. Масалан, интиқод аз ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар доираи СММ аксар вақт бо пӯшиши таҳрифи далелу фактҳо ва муаррифии лоиҳаҳои миллии ҳамчун таҳдид ба минтақа нишон дода мешавад. Аз он ҷумла, дар ҳисоботи «Таъмини амниятӣ иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ» таъкид шудааст, ки технологияҳои иттилоотӣ ба рушди устувори давлат таъсир расонида, мамлакатро ба ҳатари ҷолишҳое, ки аз ҷаҳони маҷозӣ бармеояд, дучор меояд [6].

Барои мубориза бо маълумоти бардурӯғ, Тоҷикистон бояд низомии миллии мониторинг ва таҳлили ҷаҳони иттилоотиро таҳия кунад. Унсuri муҳими чунин низом

бояд мониторинги мунтазами маводҳои ба таъби расидаи байналхалқӣ, муайян кардани сарчашмаҳои маълумоти бардурӯғ ва инкори фаврии онҳо бошад. Аммо имкониятҳои ин гуна ташаббусҳо аз нарасидани захираҳо ва кадрҳо маҳдуд аст. Масалан, фарқ аз кишварҳои пешрафтае чун Русия, дар Тоҷикистон марказҳои махсуси таҳлилий, ки қодир ба мониторинги васеъмӯҳа маълумоти бардурӯғро доранд, вучуд надорад. Русия барои муаррифии мавқеи худ дар арсаи байналхалқӣ аз агентҳои, ба мисли RT ва Sputnik ғайрарасмӣ истифода мекунад, ки ин мавқеи онро дар фазои иттилоотии ҷаҳонӣ ба таври қобили мулоҳиза мустаҳкам мекунад [7].

Дурнамои дипломатияи рақамӣ ва ҳамкорӣ бо созмонҳои байналмилалӣ

Дипломатияи рақамӣ як ҷузъи муҳими пӯшиши иттилоотии муосири сиёсати хориҷӣ, бахусус барои давлатҳои дорои захираҳои маҳдуд, ба мисли Тоҷикистон мегардад. Вай ба шумо имкон медиҳад, ки воқиғаҳои нисбатан арзон ва дастрасро, аз ҷумлаи чун шабакаҳои иҷтимоӣ барои расидан ба аудиторияи ҷаҳонӣ истифода шавад. Рушди дипломатияи рақамӣ дар Тоҷикистон барои баланд бардоштани имиджи байналмилалӣ он ва ҳамкориҳои сифатан муассир бо ҷомеаи ҷаҳонӣ алоқаманд аст. Як ҷанбаи муҳими дипломатияи рақамӣ ин истифодаи ғайрарасмӣ шабакаҳои иҷтимоӣ аз ҷониби Вазорати қорҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Масалан, аккаунтҳо дар Facebook, Instagram, X (собиқ Twitter) ва Telegram ҳамчун платформаи иртибототи зуд дар бораи ташаббусҳои сиёсати хориҷӣ, ба монанди дипломатияи об ва лоиҳаҳои башардӯстона хизмат мекунанд. Ин каналҳо имкон медиҳанд, ки на танҳо иттилооти расмӣ паҳн карда шавад, балки дар вақти воқеӣ бо аудиторияи байналхалқӣ робита дошта бошад. Мушкilotи аслии дар рушди дипломатияи рақамӣ дар Тоҷикистон камбудии имкониятҳои техникӣ ва кадрҳои баландхаттисост. Масалан, барои истифодаи самараноки шабакаҳои иҷтимоӣ ва платформаҳои рақамӣ мутахассисони баландхаттисоси соҳаи коммуникатсияҳои стратегӣ лозим аст, ки маълумоти бузург ва ғайрарасмӣ таҳлил кунанд. Тавре дар боло зикр гардид, фарқиёте аз кишварҳои пешрафта, аз қабili Чин ва ИМА, Тоҷикистон ҳанӯз имконияти зарурати инфрасохтори таълими чунин кадрҳоро дар сатҳи низомӣ дараҷавӣ надорад. Барои ҳалли ин проблема Тоҷикистон метавонад аз таҷрибаи байналхалқӣ ва ҳамкорӣ бо шарикони хориҷӣ истифода кунад. Масалан, барномаҳои, ки дар ҷаҳорҷӯи ҳамкорӣ бо ЮНЕСКО ва СММ амалӣ мешаванд, имкон медиҳанд, ки қоршиносони байналхалқӣ барои омода кардани мутахассисон дар соҳаи дипломатияи рақамӣ ҷалб карда шаванд. Чунин ташаббусҳо ба интиқоли дониш ва технологияҳои зарурӣ барои таъбиқи маърақаҳои иттилоотии муваффақ мусоидат мекунанд. Созмонҳои байналхалқӣ метавонанд дар пӯшиши иттилоотии сиёсати хориҷии Тоҷикистон нақши муҳим бозанд. Ин сохторҳо на танҳо кӯмаки моӣ, балки иттилоотиро низ мерасонанд, ки ба мамлакат барои ҷуброни камбудии захираҳо ва таъхироти мавқеиаш дар арсаи ҷаҳонӣ кӯмак мекунанд. Масалан, иштироки Тоҷикистон дар ташаббусҳои СММ оид ба рушди устувори захираҳои об имкон дод, ки таваҷҷӯҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ ба мушкilotи асосии экологии минтақа ҷалб карда шавад.

Ҳамкорӣ бо ЮНЕСКО низ ба пешрафти дипломатияи фарҳангӣ дар Тоҷикистон мусоидат мекунад. Барномаҳои марбут ба ҳифзи мероси фарҳангии дар боло номбаршуда ҳамчун объектҳои мероси ҷаҳонӣ мавқеи байналхалқии мамлакатро мустаҳкам карданд. Инъикоси ин иқдомот дар расонаҳои байналмилалӣ имкон дод, ки на танҳо вижагиҳои фарҳангии волеи тоҷикон таъкид шавад, балки таваҷҷӯх ба имкониятҳои сайёҳӣ дар минтақа ҷалб шавад.

Институтҳои молиявии байналхалқӣ, ба мисли Бонки умумиҷаҳонӣ ва Бонки аврупоии бозсохт ва рушд низ метавонанд дар пешрафти зерсохтори иттилоотии Тоҷикистон сарм гузоранд. Масалан, лоиҳаҳои марбут ба мониторинги муҳити зист

ва идоракунии устувори об бо дастгирии ин созмонҳо маблағгузорӣ мешаванд. Ин лоиҳаҳо ҷузъи таркибии пӯшиши иттилоотӣ буда, имконият медиҳад, ки барои паҳн кардани натиҷаҳои таҳқиқот ва ба масъалаҳои минтақавӣ таваҷҷӯҳ карда шавад. Рушди дипломатияи рақамӣ ва ҳамкорӣ бо созмонҳои байналхалқӣ барои Тоҷикистон дурнамои назаррасро боз мекунад. Истифодаи воситаҳои муосири рақамӣ, лоиҳаҳои муштарак ва дастгирии молиявии байналмилалӣ ба мамлакат имкон медиҳад, ки сарфи назар аз захираҳои маҳдуд, ташаббусҳои сиёсати хориҷии худро самаранок пешбарӣ намояд. Барои ноил шудан ба самаранокии ҳадди ақал, сармоягузориҳои минбаъда ба рушди захираҳои инсонӣ ва ҳамгироии технологияҳои инноватсионӣ лозим аст.

Таҳлили имконият ва таҳдидҳо ба имиҷи байналмилалӣ Тоҷикистон

Тоҷикистон сарфи назар аз захираҳои маҳдуд барои таҳкими имиҷи байналхалқии худ иқтидори беҳамто дорад. Ин иқтидор бо мавқеи геополитикӣ, мероси фарҳангӣ ва захираҳои табиӣ алоқаманд аст, ки онҳоро метавон ҳамчун як ҷузъи пӯшиши иттилоотии сиёсати хориҷӣ самаранок истифода кард.

1. Мавқеи геополитикӣ. Ҷойгиршавии ҷуғрофии Тоҷикистон дар чорроҳаи Осиёи Марказӣ ва Ҷанубӣ онро як иштирокчии муҳими ташаббусҳои минтақавӣ, аз қабили лоиҳаи «Як камарбанд ва як роҳ» ва барномаҳои марбут ба рушди устувор месозад. Ин омил имкон медиҳад, ки мамлакат худро ҳамчун як маркази транзитӣ ва пули байни Шарқу Ғарб ҷой диҳад. Масалан, ширкати Тоҷикистон дар лоиҳаҳои нақлиётӣ ва энергетикӣ дар расонаҳои байналхалқӣ фаъолона инъикос мешавад, ки ба таҳкими имиҷи иқтисодии он мусоидат мекунад.

2. Мероси фарҳангӣ. Мероси фарҳангии Тоҷикистон боз як воситаи муҳими эҷоди имиҷи мусбати байналхалқӣ мебошад. Ба феҳристи мероси ҷаҳонии ЮНЕСКО шомил шудани мавзеъҳо таваҷҷӯхро ба бойиғарии фарҳанги тоҷикон ҷалб намуда, ба рушди сайёҳӣ мусоидат кардааст. Ин талошҳо тавассути чорабиниҳои фарҳангӣ, аз қабили «Рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон» дар хориҷа, ки ба таҳкими робитаҳои фарҳангӣ ва тарғиби ҳувиёти миллӣ мусоидат мекунанд, дастгирӣ мешаванд.

3. Дипломатияи обӣ. Захираҳои нодири табиӣ Тоҷикистон, бахусус захираҳои оби тоза ба мамлакат имкон медиҳанд, ки дар идоракунии устувори об мавқеи пешсафро ишғол намояд. Ташаббусҳои марбут ба «дипломатияи об» аз ҷониби созмонҳои байналмилалӣ фаъолона дастгирӣ карда мешаванд ва дар маърақаҳои иттилоотии ҷаҳонӣ инъикос меёбанд. Ин лоиҳаҳо ба Тоҷикистон имкон медиҳанд, ки на танҳо имиҷи байналхалқии худро таҳким бахшад, балки таваҷҷӯхро ба мушкилоти экологӣ ва иҷтимоии минтақа ҷалб кунад. Аммо дар баробари имкониятҳо хатарҳои ҷиддӣ низ вучуд доранд, ки метавонанд ба имиҷи байналмилалӣ Тоҷикистон таъсири манфӣ расонанд. Дар байни онҳо рақобати афзоянда дар фазои иттилоотӣ, таҳдиди маълумоти бардурӯғ ва ҳамгироии нокифояи технологияҳои инноватсионӣ ҷои махсусро ишғол мекунад.

1. Рақобат дар фазои иттилоотӣ. Дар шароити рақамсозии ҷаҳонии мамлакатҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Қазоқистон ва Ўзбекистон, барои пешбурди ташаббусҳои сиёсати хориҷии худ аз технологияҳои муосир фаъолона истифода мекунанд. Масалан, мамлакатҳои минтақа барои рушди инфрасохтори иттилоотӣ, аз ҷумла марказҳои таҳлилӣ ва маърақаҳои байналмилалӣ воситаҳои ахбори омма маблағгузориҳои зиёд мекунанд. Ин ба Тоҷикистон фишорро ба вучуд меорад, ки дар шароити захираҳои маҳдуд рақобат кардан душвор мешавад.

2. Хатарҳои маълумоти бардурӯғ. Маълумоти бардурӯғ ҳамчун як хатарҳои ҷиддӣ барои имиҷи байналхалқии Тоҷикистон боқӣ мемонад. Масалан, таҳдидҳои иттилоотии марбут ба ташаббусҳои экологӣ ва тақсими захираҳои об ба имиҷи мамлакат латма зада, эътимодно ба лоиҳаҳои сиёсати хориҷии он коҳиш медиҳанд.

Чунин таҳдидҳо таҳияи чораҳои муассиртари муқовимат, аз ҷумла мониторинги фазаи иттилоотӣ ва ҳамкорӣ бо расонаҳои байналхалқиро тақозо мекунад.

3. Рақамикунонии нокифоя. Яке аз таҳдидҳои дигар ин рақамикунонии нокифояи равандҳои пӯшиши иттилоотӣ мебошад. Сарфи назар аз истифодаи фаъоли шабакаҳои иҷтимоӣ, платформаҳо ба монанди Facebook ва Telegram ба стратегияи умумии дипломатияи рақамӣ суҳт ворид карда шудаанд. Ин имконияти воқуниширо зуд ба мушкилот ва муоширати муассир бо аудиторияи байналмилалиро маҳдуд мекунад.

Барои рафъи таҳдидҳои мавҷуда ва истифода аз имкониятҳои мавҷуда Тоҷикистонро зарур аст, ки ба самтҳои зерин тавачҷӯҳ зоҳир намояд:

1. Рушди иқтисодии кадрӣ. Тайёрии мутахассисон дар соҳаи коммуниқасия ва дипломатияи рақамӣ имконият медиҳад, ки сифати пӯшиши иттилоотӣ баланд бардошта шавад.

2. Амӣқтар кардани ҳамкориҳои байналхалқӣ. Барномаҳое, ки дар якҷоягӣ бо созмонҳои байналмилалӣ амалӣ мешаванд, метавонанд захираҳо ва технологияҳои заруриро таъмин кунанд.

3. Интегратсияи технологияҳои инноватсионӣ. Истифодаи маълумоти зиёд, зеҳни сунӣ ва платформаҳои таҳлилӣ мавқеи Тоҷикистонро дар фазаи иттилоотӣ таҳким мебахшад.

РҶЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Важнейшие инициативы Казахстана на международной арене. URL: <https://dknews.kz/ru/politika/299051-vazhneyshie-iniciativy-kazahstana-na-mezhdunarodnoy> (дата обращения: 28.11.2024).

2. Глобальная и региональная безопасность: какие инициативы выдвигает Казахстан на международной арене. URL: <https://www.nur.kz/politics/kazakhstan/2048461-globalnaya-i-regionalnaya-bezopasnost-kakie-initsiativy-vydvigaet-kazakhstan-na-mezhdunarodnoy-arene/> (дата обращения: 28.11.2024);

3. Глобальные инициативы Казахстана. URL: <https://avestnik.kz/globalnyie-initsiativy-kazahstana/> (дата обращения: 28.11.2024);

4. Казахстанские инициативы: какие предложения обсуждаются в рамках мероприятий ООН. URL: <https://www.nur.kz/politics/universe/2069685-kazahstanskie-initsiativy-kakie-predlozheniya-obsuzhdayutsya-v-ramkah-meropriyatij-oon/> (дата обращения: 28.11.2024);

5. Министерство иностранных дел Республики Казахстан. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa?lang=ru> (дата обращения: 28.10.2024).

6. Обеспечение информационной безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации. URL: <https://iet.tj/tj/obespecheniya-informatsionnoj-bezopasnosti-respubliki-tadzhikistan-v-usloviyah-globalizatsii/> (дата обращения: 28.11.2024).

7. Официальный сайт RT. URL: <https://www.rt.com> (дата обращения: 28.10.2024).

8. Government scholarships in China: opportunities for international students. URL: <https://www.unipage.net/ru/china-government-scholarship> (дата обращения: 28.11.2024);

9. Strategic communications in the digital era. URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/120597/1/978-5-7996-3605-0_2022_209.pdf (дата обращения: 28.11.2024).

10. Dam Dispute Heats Up Between Uzbeks, Tajiks// <https://iwpr.net/global-voices/dam-dispute-heats-between-uzbeks-tajiks> (дата обращения: 28.11.2024);

ИТТИЛООТИ БАРДУРҶҲАМЧУН ЧОЛИШИ АСОСӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур сухан асосан дар бораи иттилооти бардуруғ ҳамчун чолишҳои асосӣ рафта, барои пешгирии он андешаҳои зиёд баён ёфтаанд. Хавфи афзояндаи маълумоти бардуруғ барои Тоҷикистон як имтиҳони ҷиддиро дар татбиқи пӯшиши иттилоотии сиёсати хориҷӣ ба миён меорад. Ҳуҷумҳои иттилоотӣ, ба инҳисор ва таҳрифи барқасдона ба далелҳо эътимодно ба ташаббусҳои давлатӣ коҳиш дода, дар арсаи байналхалқӣ имиджи манфии давлатро ба вучуд меоранд. Яке аз мушкилиҳои мубрам дар ин замина паҳн кардани хабарҳои бардуруғ дар бораи нақши Тоҷикистон дар идораи захираҳои об, тақсими он, экология дар Осиёи Марказӣ аст. Барои мубориза бо маълумоти бардуруғ, Тоҷикистон бояд низомии миллии мониторинг ва таҳлили фазои иттилоотиро таҳия кунад. Унсuri муҳими чунин низом бояд мониторинги мунтазами маводҳои ба таъб расидаи байналхалқӣ, муайян кардани сарчашмаҳои маълумоти бардуруғ ва инкори фаврии онҳо бошад. Аммо имкониятҳои ин гуна ташаббусҳо аз нарасидани захираҳо ва кадрҳо маҳдуд аст. Дипломатияи рақамӣ як ҷузъи муҳими пӯшиши иттилоотии муносири сиёсати хориҷӣ, бахусус барои давлатҳои дорои захираҳои маҳдуд, ба мисли Тоҷикистон мегардад. Вай ба шумо имкон медиҳад, ки воситаҳои нисбатан арзон ва дастрасро, аз ҷумлаи чун шабакаҳои иҷтимоӣ барои расидан ба аудиторияи ҷаҳонӣ истифода шавад. Рушди дипломатияи рақамӣ дар Тоҷикистон барои баланд бардоштани имиджи байналмилалӣ он ва ҳамкориҳои сифатан муассир бо ҷомеаи ҷаҳонӣ алоқаманд аст. Як ҷанбаи муҳими дипломатияи рақамӣ ин истифодаи фаъоли шабакаҳои иҷтимоӣ аз ҷониби Вазорати қорҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Масалан, аккаунтҳо дар Facebook, Instagram, X (собик Twitter) ва Telegram ҳамчун платформаи иртибототи зуд дар бораи ташаббусҳои сиёсати хориҷӣ, ба монанди дипломатияи об ва лоиҳаҳои башардӯстона хизмат мекунанд. Ин каналҳо имкон медиҳанд, ки на танҳо иттилооти расмӣ паҳн карда шавад, балки дар вақти воқеӣ бо аудиторияи байналхалқӣ робита дошта бошад. Масалан, барои истифодаи самараноки шабакаҳои иҷтимоӣ ва платформаҳои рақамӣ мутахассисони баландхисоси соҳаи коммуникатсияҳои стратегӣ лозим аст, ки маълумоти бузург ва фактҳо таҳлил кунанд. Он вақт мо метавонем, ки маълумотҳои бардуруғро инкор ва имиджи давлатамонро боло барем. Аз ин ҷо, мо баъзе андешаҳои худро барои бехтар шудани имиджи давлат ва мубориза барои пешгирии хатарҳои иттилооти бардуруғ доир ба Тоҷикистон баён кардем, ба манфиати қор аст.

Калидвожа: пӯшиш, фазои иттилоотӣ, байналхалқӣ, сиёсати хориҷӣ, имидж, ҷаҳонишавӣ, таҳлил, ВАО, муҳити зист, фарҳанг, ҷомеа, дипломатияи об, лоиҳа, ташаббус.

Маълумот дар бораи муаллиф: Азимов Аъзамҷон Холматович Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои филология, профессори кафедраи телевизион ва радиошунавонӣ. Нишони: Ҷумҳурии Тоҷикистон 73405, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17. Телефон: 918670320., Абдуллоева Шоира Рақибовна - Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, унвонҷӯи кафедраи матбуот. Нишони: Ҷумҳурии Тоҷикистон 73405, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17. Телефон: 98 84 042 27.

ДЕЗИНФОРМАЦИЯ КАК КЛЮЧЕВЫЕ ВЫЗОВЫ АННОТАЦИЯ

Статья посвящена вопросам дезинформации как одной из ключевых проблем, влияющих на внешнюю политику Таджикистан. Автор рассуждает о растущей угрозе

дезинформация, которая ставит под угрозу доверие к государственным инициативам и вызывает международный имидж страны. В частности, речь идет о фальсификациях относительно роли Таджикистана в управлении водными ресурсами и экологии Центральной Азии. Эти искажения становятся настоящим вызовом для страны и препятствуют конструктивному сотрудничеству на мировой арене. Для эффективного противостояния дезинформации Таджикистану необходимо создать национальную систему мониторинга и анализа информационного пространства. Такой подход должен включать регулярный контроль над материалами, распространяемыми на международном уровне, а также оперативное выявление и опровержение ложных утверждений. Однако реализация этих инициатив ограничена дефицитом ресурсов и кадров.

Цифровая дипломатия является важным инструментом, особенно для стран с ограниченными ресурсами, таких как Таджикистан. Используя доступные и относительно недорогие платформы, включая социальные сети, страна может наладить эффективное международное общение. Развитие цифровой дипломатии способствует укреплению имиджа Таджикистана и улучшению его взаимодействия с мировым сообществом. Одним из ключевых аспектов является активное использование социальных сетей Министерством иностранных дел Республики Таджикистан, таких как Facebook, Instagram, X (ранее Twitter) и Telegram, которые позволяют быстро распространять информацию и взаимодействовать с глобальной аудиторией.

Для эффективной работы в социальных медиа и цифровых платформах важным становится привлечение высококвалифицированных специалистов, способных анализировать большие объемы данных и быстро опровергать ложную информацию. Это способствует не только улучшению имиджа Таджикистана, но и укреплению доверия к его международной политике. В статье предложены несколько идей по улучшению государственной репутации и борьбе с угрозой ложной информации, что отвечает интересам успешной внешнеполитической работы страны.

Ключевые слова: сопровождение, информационная пространства, международный, внешние политика, имидж, глобализация, анализ, СМИ, экология, культура, общество, водная дипломатия, проект, инициатива.

Сведения об авторе: Азимов Аъзамджон Холматович – Таджикский национальный университет, доктор филологических наук, профессор кафедры телевидения и радиовещания. Адрес: Республика Таджикистан, 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки 17. Телефон: 918670320., Абдуллаева Шоира Ракибовна - Таджикский национальный университет, соискатель кафедры печати. Адрес: Республика Таджикистан, 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки 17. Телефон: 98 840 42 27.

DISINFORMATION AS KEY CHALLENGES

ANNOTATION

The article is devoted to the issues of disinformation as one of the key problems influencing Tajikistan's foreign policy. The author discusses the growing threat of disinformation, which threatens trust in government initiatives and damages the country's international image. In particular, we are talking about falsifications regarding Tajikistan's role in water management and ecology in Central Asia. These distortions are becoming a real challenge for the country and hinder constructive cooperation on the world stage. In order to effectively counter disinformation, Tajikistan needs to create a national system for monitoring and analyzing the information space. This approach should include regular monitoring of materials disseminated internationally, as well as prompt identification and refutation of false claims. However, the implementation of these initiatives is limited by a lack of resources and personnel. Digital diplomacy is an important tool, especially for countries with limited resources, such as Tajikistan. Using accessible and relatively inexpensive platforms, including social media, the country can establish effective

international communication. The development of digital diplomacy helps to strengthen Tajikistan's image and improve its interaction with the world community.

One of the key aspects is the active use of social networks by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Tajikistan, such as Facebook, Instagram, X (formerly Twitter) and Telegram, which allow for the rapid dissemination of information and interaction with a global audience. To work effectively in social media and digital platforms, it is important to attract highly qualified specialists who are able to analyze large volumes of data and quickly refute false information. This not only helps improve Tajikistan's image, but also strengthens trust in its international policies. The article offers several ideas for improving the state's reputation and combating the threat of false information, which is in the interests of the country's successful foreign policy work.

Key words: support, information space, international, foreign policy, image, globalization, analysis, media, ecology, culture, society, water diplomacy, project, initiative.

About the author: Azimov Azamdzhon Kholmatovich – Tajik National University, Doctor of Philology, Professor of the Department of Television and Radio Broadcasting. Address: Republic of Tajikistan, 734025, Dushanbe, Rudaki Avenue 17. Phone: 918670320., Abdullaeva Shoirakabirovna – Tajik National University, applicant of the Department of Printing. Address: Republic of Tajikistan, 734025, Dushanbe, Rudaki Avenue 17. Phone: 98 840 42 27.

ТАРБИЯИ КАДРҲОИ БАЛАНДИХТИСОСИ СОҶАВИИ ЖУРНАЛИСТИКАИ ТЕЛЕВИЗИОН ДАР ПАРТАВИ ПАЁМИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Муъминҷонов З.

**МДТ “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон
ба номи Мирзо Турсунзода”
(Тоҷикистон)**

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатӣ аз 28 декабри соли 2024 “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ” махсус таъкид намуданд, ки “Дар зинаи таҳсилоти олии масъалаҳои сатҳу сифати таълим, дараҷаи касбии омӯзгорон ва истифодаи технологияҳои муосир аз ҷониби онҳо, қорӣ намудани технологияҳои рақамӣ дар раванди таълим, таҳкими заминаи моддӣ ва техникаӣ, ҳамкорӣ байналмилалӣ, таъдиди илмӣ омӯзгорону донишҷӯён, қорҳои илмӣ ва таҳқиқотӣ ва тадбирҳои тарбиявӣ ҳама ба тақвияти ниёздоранд”[7]. Аз ин лиҳоз, дар назди Ҳукумати мамлакат, роҳбарони Вазорати маориф ва илм, Академияи миллии илмҳо, Академияи таҳсилот ва муассисаҳои таҳсилоти олии доир ба ин масъалаҳо вазифаи ғузошта шуд, ки бояд тадбирҳои муассир андешида, рушди босуботи устувори муассисаҳои таҳсилоти олии касбиро таъмин намоянд.

Аз ҷумла зикр гардид, ки “Дар панҷсолаи минбаъда ҷиҳати пешбурди иқтисоди рақамӣ бояд ба самтҳои зерин диққати аввалиндараҷа дода шавад:

Якум, тақмили ҷабҳаҳои таълимӣ ва қабули санадҳои дахлдор дар самти гузариш ба иқтисоди рақамӣ.

Дуюм, то шабақаҳои панҷ – қӣ (5G) инкишоф додани инфрасохтори рақамӣ, рушди марказҳои қорқарди маълумот, таъсиси маҳзани мукаммали миллии маълумот.

Сеюм, рақамикунони пурраи хизматрасониҳои давлатӣ ва таъкили маҳзани ҷонаи хизматрасониҳои давлатӣ.

Чорум, рушди сармояи инсонӣ бо роҳи омӯзиш ва бозомӯзии кадрҳо доир ба технологияҳои иттилоотӣ дар дохил ва хориҷи кишвар ва баланд бардоштани маърифати истифодаи технологияҳои рақамӣ.

Панҷум, истифодаи васеи зеҳни сунъӣ дар пешниҳоди хизматрасониҳо ва низоми бақайдгирии давлатӣ.

Шашум, андешидани чораҳо дар самти таъмин намудани амнияти киберии маҳзанҳои маълумот.

Ҳафтум, ташаккул додани соҳибкории рақамӣ ва рушди савдои электронӣ”[7]. Чӣхати вусъат бахшидан ба равандҳои инноватсионӣ ва истифодаи ҳамаҷонибаи имкониятҳои технологияҳои рақамӣ дар иқтисодиёт солҳои 2025 – 2030 “Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия” эълон карда шуд. Ҳамзамон бо ин, дар низоми таълимии муассисаҳои тамоми зинаҳои таҳсилоти касбӣ равияи омода кардани барномасозон ва дигар ихтисосҳои зарурӣ барои рушди иқтисоди рақамӣ ва барномасозӣ қорӣ карда шудандаш таъкид гардид. Дар ин раванд, муҳайё кардани шароити беҳтарин барои тарбияи кадрҳо, пешниҳод намудани имтиёзҳои гуногун, ҳавасмандгардонии мутахассисони самти технологияҳои иттилоотӣ ва бозомӯзӣ дар муассисаҳои пешқадами хориҷӣ зарур доништа шуд.

Инчунин вазоратҳои маориф ва илм, рушди иқтисод ва савдо, Академияи миллии илмҳо, Комиссияи олии аттестатсионӣ, академияҳои соҳавӣ ва дигар сохторҳои марбута вазифадор карда шуданд, ки “Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои сатҳи баланди илмӣ барои солҳои 2021 – 2030”-ро дар муддати кӯтоҳ таҷдиди назар карда, ба Ҳукумати мамлакат пешниҳод намоянд.

Ҳамаи ин вазифаҳои дар Паём ироа шуда, ҳар як шаҳрванди Тоҷикистонро масъул менамояд, ки бетарафӣ накарда, дар фаъолияти ҳеш масъулиятшиносӣ намуда, баҳри расидан ба иҷрои ин нақшаҳои бунёдсоз саҳми босазои ҳудро гузорад. Вобаста ба ин таъкид намудан лозим аст, ки гурӯҳи олимони кафедраи журналистикаи телевизион ва радиошунавонии факултети журналистикаи телевизион ва радиои МДТ “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода” бо амалӣ намудани нақшаҳои Лоиҳаи таҳқиқоти “Масъалаҳои тарбияи кадрҳои баландихтисоси соҳавии журналистикаи телевизион” (солҳои 2022-2026) машғул мебошанд.

Хуб аст, ки шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон аз ҷиҳати технологияҳои иттилоотӣ пеш рафтаанд, шабакаҳои телевизионии соҳавӣ таъсис ёфта фаъолият мекунад. Аммо сифати барномаҳо то чи андоза ба талаботи имрӯза ҷавобгӯянд? Журналистоне, ки дар шабакаҳои телевизионии соҳавӣ фаъолият мекунад оё ихтисосманди ин соҳа ҳастанд? Вобаста ба ин мавзӯ чандин таъкидҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқотҳояшон бо кормандони воситаҳои ахбори омма ба ёд овардан кофист, ки аз касбияти баъзе кормандони телевизион нигаронӣ намуданд. “Қобили зикри махсус аст, ки дар барномаҳои иттилоотӣ низоми фаврият, яъне фавран расонидани хабар нест ва рӯйдодҳое, ки шабакаҳои ҷаҳонӣ соатҳо инъикос менамоянд, дар телевизионҳои мо баъди як шабонарӯз, ҳаҷман хеле кам инъикос мешаванд ва дар аксари мавридҳо матни тарҷумаи онҳо низ пурра ғаҳмо нест, аз ин сабаб мардум иттилооти дақиқро аз дигар шабакаҳо меҷӯянд. Набудани ғояи ягона ва мавзӯи дақиқ аз масъалаҳои дардноки барномаҳост, ки журналист атрофи якчанд мавзӯ сарсарӣ омода мешавад ба тамошобин чизе гуфта наметавонад. Ҳатто баъзан олимону академикҳоро суҳан гуфтан намебонад”[8]. Ҳақиқатан ҳам, дар шабакаҳои алоҳидаи телевизионии Тоҷикистон камбудии зикрнамудаи сарвари кишварро мушоҳида намудан мумкин аст, ки он ислоҳи ҳудро талаб мекунад. Барои ислоҳи ин камбудии лозим аст, ки кадрҳои журналистӣ вобаста ба соҳаҳои муҳими ҳаёти ҷомеа тарбия карда шаванд. Зеро журналисте, ки як соҳаро наметавонад, ҷи хел бо мутахассиси он соҳа суҳбат мекунад ва ё дар бораи он соҳа барнома таҳия мекунад. Ин ғайриимкон

аст. Боиси таассуф аст, ки то имрӯз шахсони маълумоти олии касбии журналистиро надоштаро ба шабакаҳои телевизионӣ ба қор қабул карда мешавад. Ҳол он, ки дар ҷумҳури бо ихтисоси журналистӣ донишгоҳу донишқадаҳои зиёд кадр тайёр мекунад. Дар шакли якрангӣ, шаблонӣ таҳия намудани барнома, сатҳӣ ва умумигӯӣ хоси нафароне мебошад, ки маълумоти олии ихтисоси журналистӣ надоранд, вале дар телевизион фаъолият мекунад. Ҳол он ки мебояд ба шабакаҳои телевизионӣ кормандро тариқи озмун қабул карда шавад, то пеши роҳи фаъолият намудани шахсони ғайрикасбӣ гирифта шавад. Ҳатто ин ҳолат боиси он шудааст, ки имрӯз баъзе шабакаҳои телевизионии соҳавии ҷумҳуриявӣ қариб, ки тамошобини худро аз даст додаанд. Бинандаи имрӯза хеле зақӣ шудааст, барномаҳои шабакаҳои телевизионии Тоҷикистонро бо барномаҳои шабакаҳои телевизионии мамлакатҳои хориҷӣ муқоиса карда, барномаи бо касбият таҳияшударо интихобан тамошо мекунад. Аз ин рӯ мебояд, ки кадрҳои журналистии телевизион вобаста ба соҳаҳои муҳими ҳаёти ҷомеа тақмили ихтисос гиранд ва донишҷӯёни дар шубҳаву факултетҳои журналистии донишгоҳу донишқадаҳо таҳсилкунандаҳо ҳатман вобаста ба яке аз соҳаҳо тарбия карда шаванд. Вобаста ба ҳалли ин мушкилот чи хеле, ки дар боло зикр намудем, дар кафедраи журналистикаи телевизион ва радиошунавонии факултети журналистикаи телевизион ва радиои Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода Лоихаи таҳқиқотӣ зери унвони “Масъалаҳои тарбияи кадрҳои баландихтисоси соҳавии журналистикаи телевизион” (солҳои 2022-2026) амалӣ шуда истодааст.

Мавзӯи илмӣ лоиха аз ҷиҳати илмӣ амалӣ дар замони ҷаҳонишавӣ хеле муҳим буда, ба талаботи имрӯзаи ҷомеаи муосир ва самтҳои афзалиятноки илм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пурра ҷавобгӯ аст ва ниёз ба пажихӯш дорад. Таҳқиқи он дар асоси дастовардҳои илмӣ амалии таҳқиқоти олимони соҳаи воситаҳои электронии ахбори омма (ВЭАО) ба хусус телевизион, ҳамчунин муҳаққиқону устодони кафедраҳои журналистикаи телевизион ва радиошунавонӣ ва технологияи ВАО-и факултети журналистикаи телевизион ва радиои Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода чараён дорад. Дар ин маврид, аз як тараф, дар омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ, таърихӣ ва амалии масъала заминаҳои пурғановати илмӣ таҳқиқотиро фароҳам меоранд, аз ҷониби дигар, дар маърифат, коркард ва корбурди равандҳои инноватсионӣ, таҳия ва нашри китоб ва дастурҳои таълимӣ, маводи таълимӣ-методӣ, дастурамалҳо, низомномаҳо, қоидаҳо ва меъёрҳои соҳавӣ мутобиқ ба талаботи замон ва истифода аз дастовардҳои инноватсионии ҷаҳонӣ баҳри тадбиқи онҳо дар фаъолияти муассисаҳои ВЭАО тавассути таълими журналистони соҳавӣ ба роҳ монда мешаванд. Мақсади лоихаи мазкур тайёрнамоии журналистони соҳавии ҷавобгӯ ба стандартҳои ҷаҳонӣ ва ба ин васила таъсири самаранок расонидан ба рушди раванди тарбияи журналистони соҳавӣ, ҳоса идораи раванди иттилоотии кишвар мебошад. Пеш аз ҳама, муассисаҳои таълимӣ бо технологияҳои нав ва омӯзиши ҳамаҷонибаи равандҳои иттилоотӣ дар ҷумҳури дар назар аст. Ҳамзамон бо истифода аз дастовардҳои технологияи ҷаҳонӣ гузоштани таҳкурсии рушди навгонихоро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ ба талаботи имрӯзаи ҷомеа, муҳайё намудани заминаи муносибатҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии журналистон, ки дар натиҷаи таҳқиқотҳои илмӣ ҳосил мегардад, дар муассисаҳои ВЭАО-и микёси ҷумҳури амалӣ менамояд. Натиҷаи ин Лоихаи таҳқиқотӣ бо таҳияи “Барномаи давлатии рушди касбияти журналистони соҳавӣ барои солҳои 2027-2037” ба анҷом хоҳад расид.

Вобаста ба ин дар давоми се соли сипаришуда гурӯҳи олимони кафедраи журналистикаи телевизион ва радиошунавонии донишқада аз рӯи нақшаи тасдиқшуда қорҳои муайяни таҳқиқотиро ба анҷом расонида, бо маърузаҳои илмӣ дар конференсҳои илмӣ баромад намуда, мақолаҳои худро дар журналҳои илмӣ ба ҷоп расониданд. Инчунин фаъолияти шабакаҳои телевизионии соҳавиро таҳқиқ

намуданд. Барои мисол фаъолияти телевизионҳои ҷумҳуриявии соҳавии “Варзиш” ва “Синамо” таҳқиқ гардида маълум шуд, ки ин шабакаҳои соҳавӣ нисбат ба дигар шабакаҳои соҳавии телевизионӣ бо барномаҳои соҳавиаш сертамошобин гардидаанд. Барномаҳои соҳавии “Пеш аз бозӣ”, “Гузориш аз чараёни бозии футбол”, “Баъд аз бозӣ” ва ғайраҳо аз Телевизиони “Варзиш”, ки асосан мустақиман пешниҳоди бинандагон гардонида мешаванд, “Хабарреза”, “Асрори филмофарӣ”, “Ахтари ҳунар”, “Руинтан”, “Шабовез”, “Қавҳар”, “Як олам хотира”, “Дурбин” ва ғайраҳо аз Телевизиони “Синамо” мувофиқ ба талаби замон таҳия гардида, мақбули бинандагон шудаанд.

Инчунин дар ин давра фаъолияти чанд телевизионҳои шаҳрҳои Хучанд ва Панҷакент, Исфара, Бохтар, ноҳияҳои Восеъ ва Ашт: ҚДММ “Телевизиони Танин”, ҚДММ “Ширкати телевизион ва радиои “Азия””, Телевизиони “СМ-1”, ҚДММ “Ширкати садо ва симои Панҷакент” ва ҚДММ “ТВ Ориённур”, Телевизиони “Исфара”, Телевизиони “Қурғонтеппа”, Телевизиони вилоятии “Хатлон”, Телевизиони “Кӯлоб”, Телевизиони “Мавҷи озод” ва Телевизиони “Симои Ашт” омӯхта шуданд. Бо устодони кафедраҳои журналистии донишгоҳҳои шаҳрҳои Хучанд, Бохтар ва Кӯлоб дар масъалаи тарбияи журналистони соҳавии телевизион машварат гузаронида шуданд, ки зарурияти тарбияи журналистони соҳавии телевизионро ҳама дастгирӣ намуданд.

Аз чараёни ин сафарҳо наворҳо, аксҳо ва маълумоти зарурӣ чамъ оварда шуданд ва он барои омӯзиш, бобати журналистикаи соҳавии телевизион ва гузаронидани корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ истифода бурда хоҳанд шуд, ки он заминаи устувор баҳри ба иҷро расонидани дастуру супоришҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, ки аз Паёми наvbатӣ бармеояд хоҳад шуд. Зеро имрӯз шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон дар пурра гардонидани фазои иттилоотии кишвар, ҳифзи амнияти иттилоотӣ ҳамчун яке василаҳои муқтадири таъсиррасонӣ ба афкори ҷомеа мақоми хоса дошта, дар огоҳонидан ва пешгирии хатарҳои ҷаҳони муосир нақши муассир ва созанда дорад. Вобаста ба ин тарбияи кадрҳои баландихтисоси соҳавии журналистикаи телевизион қадами ҷиддие хоҳад шуд, дар ин раванд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Кузнецов Г. В. Телевидение и общество // Телевизионная журналистика: Учебник /Под ред. Г. В. Кузнецова, В. Л. Цвика, А. Я. Юровского. 4-е изд., исп. и доп. М.: Высшая школа, 2008.
2. Муқим Ҷ. Журналистикаи чандрасонаӣ/ Ҷ. Муқим. – Душанбе, 2019. -168 с.
3. Муминджонов З. Эволюция Таджикского телевидения в годы независимости/ З. Муминджонов – Душанбе, 2021. - 336 с.
4. Муъминҷонов З. Телевизион муъҷизаи аср/ З. Муъминҷонов – Душанбе, 2023. - 223 с.
5. Муродӣ М. Асосҳои эҷоди рӯзноманигорӣ/ М. Муродӣ, О. Салимзода – Душанбе, 2022. – 360 с.
6. Нуралиев А. Жанрҳои ахбории матбуот/ А. Нуралиев – Душанбе, 2004. – 146 с.
7. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ” [манбаи электронӣ]. mfa.tj/tg/mfin/pajomho-va-sukhanronihoi-prezident (санаи мурочиат 07. 03. 2025).
8. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи муассисаҳои давлатии телевизионҳои “Варзиш”, “Синамо” ва Академияи воситаҳои ахбори омма [манбаи электронӣ]. mfa.tj/tg/mfin/pajomho-va-sukhanronihoi-prezident (санаи мурочиат 20.03.2025).
9. Усмонов И. К. Жанрҳои публицистика/ И. К. Усмонов – Душанбе, 2009. –139 с.

10. Универсальная журналистика. – М.: Аспект – пресс, 2016. – 408 с.
11. Уразова С. Л. Мультимедийность рынка как критерий компетенций журналиста // Новые медиа в гуманитарном образовании: Электронный сборник статей к научно-практической конференции / Под ред. М. С. Корнева. М.: РГТУ, 2013.
12. Хлызова А. А. Интерактивность как новое свойство современного телевидения // Журналистика в 2014 году. СМИ как фактор общественного диалога: Сб. материалов международной научно-практической конференции. М.: МедиаМир; ф-т журналистики МГУ им. М. В. Ломоносова, 2015.

ТАРБИЯИ КАДРҲОИ БАЛАНДИХТИСОСИ СОҲАВИИ ЖУРНАЛИСТИКАИ ТЕЛЕВИЗИОН ДАР ПАРТАВИ ПАЁМИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН АННОТАТСИЯ

Дар мақола бобати тарбияи кадрҳои баландихтисоси соҳавии журналистикаи телевизион дар партави Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ” аз 28 декабри соли 2024 маълумот дода шудааст. Дар Паём зикр гардидааст, ки дар зинаи таҳсилоти олии масъалаҳои сатҳу сифати таълим, дараҷаи касбии омӯзгорон ва истифодаи технологияҳои муосир аз ҷониби онҳо, ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ дар раванди таълим, таҳкими заминаи моддиву техникӣ, ҳамкориҳои байналмилалӣ, табодули илмӣ омӯзгорону донишҷӯён, корҳои илмиву таҳқиқотӣ ва тадбирҳои тарбиявӣ ханӯз ба тақвият ниёз доранд. Аз ин лиҳоз, дар назди муассисаҳои таҳсилоти олии доир ба ин масъалаҳо вазифа гузошта шуд, ки бояд тадбирҳои муассир андешида, рушди босуботу устувори муассисаҳои таҳсилоти олии касбиро таъмин намоянд.

Вазифаҳои дар Паём ироа шуда, роҳбарият ва ҳар як омӯзгори муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистонро масъул менамояд, ки дар фаъолияти ҳеш масъулиятшиносӣ намуда, баҳри расидан ба иҷрои ин нақшаҳои бунёдсоз саҳми босазои ҳудро гузорад. Вобаста ба ин таъкид намудан лозим аст, ки гурӯҳи олимони кафедраи журналистикаи телевизион ва радиошунавонии факултети журналистикаи телевизион ва радиои МДТ “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода” бо амалӣ намудани нақшаҳои Лоихаи таҳқиқотии “Масъалаҳои тарбияи кадрҳои баландихтисоси соҳавии журналистикаи телевизион” (солҳои 2022-2026) машғул мебошанд. Тариқи амалӣ намудани ин лоихаи таҳқиқотӣ, ки ба тарбияи кадрҳои баландихтисоси соҳавии журналистикаи телевизион бахшида шудааст, дар донишгоҳҳои донишқадаҳое, ки ба тарбияи журналистон машғуланд, тавсия дода мешавад, ки минбаъд вобаста ба талаби замон журналистонро дар соҳаҳои муайяни ҳаёти иҷтимоӣ ҳамчун журналисти соҳавӣ тайёр намоянд. Зеро имрӯз шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон дар пурра гардонидани фазои иттилоотии кишвар, ҳифзи амнияти иттилоотӣ ҳамчун яке василаҳои муктадирӣ таъсиррасонӣ ба афкори ҷомеа мақоми хоса дошта, дар огоҳонидан ва пешгирии хатарҳои ҷаҳони муосир нақши муассир ва созанда дорад. Вобаста ба ин тарбияи кадрҳои баландихтисоси соҳавии журналистикаи телевизион қадами ҷиддие хоҳад шуд, дар ин ҷараён.

Калидвожаҳо: паём, тарбия, телевизион, журналист, кадр, соҳавӣ, шабака, технологияи иттилоотӣ, технологияи рақамӣ, бинанда, ҷараён.

Маълумот дар бораи муаллиф: Муъминҷонов Зулфиддин–Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи журналистикаи телевизион ва радиошунавонии факултети журналистикаи телевизион ва радио. Суроға: 734032,

**ПОДГОТОВКА ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ КАДРОВ В ОБЛАСТИ
ТЕЛЕВИЗИОННОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
АННОТАЦИЯ**

В статье представлена информация о подготовке высококвалифицированных кадров в области телевизионной журналистики в свете Послания Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона “Об основных направлениях внутренней и внешней политики Республики” от 28 декабря 2024 года. В Послании было отмечено, что на этапе высшего образования вопросы уровня и качества образования, профессионального уровня преподавателей и использования ими современных технологий, внедрения цифровых технологий в учебный процесс, укрепления материально-технической базы, международного сотрудничества, научного обмена преподавателями и студентами, научно-исследовательской работы и образовательных мероприятий по прежнему нуждаются в укреплении. В связи с этим перед высшими учебными заведениями по этим вопросам была поставлена задача принять эффективные меры и обеспечить устойчивое развитие высших профессиональных учебных заведений.

Задачи, поставленные в этом Послании обязывает руководство и каждый учителя высших учебных заведений Таджикистана за то, чтобы нести ответственность за свою деятельность и вносить достойный вклад в достижение этих созидательных планов. В связи с этим следует отметить, что группа ученых кафедры теле-и радиожурналистики факультета теле-и радиожурналистики ГОУ “Таджикский государственный институт культуры и искусства им. М. Турсунзаде” занимается реализацией планов исследовательского проекта “Вопросы подготовки высококвалифицированных кадров в области телевизионной журналистики” (2022-2026 годы). В рамках реализации данного исследовательского проекта, направленного на подготовку высококвалифицированных кадров в области телевизионной журналистики, в университетах и институтах, занимающихся подготовкой журналистов, рекомендуется в дальнейшем, в зависимости от требований времени, готовить журналистов в определенных сферах общественной жизни в качестве отраслевых журналистов.

Ключевые слова: сообщение, образование, телевидение, журналист, кадр, отрасль, сеть, информационные технологии, цифровые технологии, зритель, вещание.

Сведения об авторе: Муминджонов Зулфиддин – Таджикского государственного института культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде, доктор филологических наук, профессор кафедры журналистики телевидения и радиовещания факультета журналистики телевидения и радио. Адрес: 734032, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Борбад, 73 а. E-mail: zulfiddin.m@mail.ru. Тел.: (+992) 93 505 14 63.

**TRAINING OF HIGHLY QUALIFIED PERSONNEL IN THE FIELD OF
TELEVISION JOURNALISM IN THE LIGHT OF THE MESSAGE OF THE
PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
ANNOTATION**

The article provides information on the training of highly qualified personnel in the field of television journalism in the light of the Message of the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon “On the main directions of domestic and foreign policy of the Republic” dated December 28, 2024. The Message noted that at the stage of higher

education, issues of the level and quality of education, the professional level of teachers and their use of modern technologies, the introduction of digital technologies into the educational process, strengthening the material and technical base, international cooperation, scientific exchange of teachers and students, research and educational activities still need to be strengthened. In this regard, higher education institutions were tasked with taking effective measures on these issues and ensuring the sustainable development of higher professional education institutions.

The tasks set out in this Message oblige the leadership and every teacher of Tajikistan's higher education institutions to take responsibility for their activities and make a worthy contribution to the achievement of these creative plans. In this regard, it should be noted that a group of scientists from the Department of Television and Radio Journalism of the Faculty of Television and Radio Journalism of the Tajik State University "Tajik State Institute of Culture and Art named after M. Tursunzade" is implementing plans for the research project "Issues of training highly qualified personnel in the field of television journalism" (2022-2026). As part of this research project aimed at training highly qualified personnel in the field of television journalism, universities and institutes involved in training journalists are recommended to train journalists in certain areas of public life as industry journalists in the future, depending on the requirements of the time.

Key words: message, education, television, journalist, frame, industry, network, information technology, digital technology, viewer, broadcasting.

Information about the author: Muminjonov Zulfiddin - Tajik state institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzade, doctor of philology, professor of the department of television and radio broadcasting journalism, faculty of television and radio journalism. **Address:** 734032, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Borbad ave., 73a. E-mail: zulfiddin.m@mail.ru. Tel.: (+992) 93 505 14 63.

НЕОБХОДИМОСТЬ ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЯ МЕДИАОБРАЗОВАНИЯ В ЭПОХУ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Мухина О.С., Олешко В.Ф.
Уральский федеральный университет
(Россия)

Искусственный интеллект (ИИ) трансформирует сферу медиа, и с ней должны меняться подходы к медиаобразованию, ведь будущим журналистам предстоит работать в новой реальности, где нейросети станут инструментом, без которого не обходится ни одна редакция – как сейчас без компьютера или Интернета.

Весной 2024 года мы провели ряд исследований, по итогам которых выяснилось, что нейросети уже активно используются для выполнения журналистских задач – прежде всего, шаблонного характера, таких как рерайт, транскрибация, SEO-оптимизация и др. Так, например, уже около 40% журналистов, в большей или меньшей степени, экспериментируют с текстовыми нейросетями для замены ими ручного рерайта. При этом 18% медиафрилансеров и 3% штатных журналистов полностью отказались от рерайта в пользу ИИ.

Соответственно, студентов факультетов журналистики необходимо знакомить с данными сервисами и обучать искусству формулирования промтов.

Искусственный интеллект заменяет уже и фотобанки. Разумеется, подобные «искусственные» фотографии не должны использоваться в общественно-политических изданиях. Вместе с тем, создание такими методами визуального контента в узкоспециализированном нишевом СМИ выглядит логичным решением. В нашем исследовании [3] мы выяснили, что уже почти 80% медиафрилансеров и около 40% штатных журналистов экспериментируют с этой возможностью, а 8% и 3%

соответственно полностью отказались от фотобанков в пользу генерации иллюстраций. Падает и посещаемость фотобанков, как показал наш анализ.

В связи с этим студентов факультетов журналистики надо обучать не только правилам формулирования промптов, но и тому, в каких нейросетях рекомендуется сосредоточить свои усилия, поскольку существуют условно более «сильные» и «слабые» нейросети, а концентрация усилий в конкретной нейросети позволяет пользователю получить максимально возможное качество.

Другое наше исследование, проведенное осенью 2024 года, показало, что наилучшие результаты на данный момент демонстрирует нейросеть Leonardo. Также можно использовать Midjourney. Российская нейросеть Шедевр демонстрирует результаты среднего качества, а Stable Diffusion и Kandinsky – условно «слабые» нейросети, хотя надо оговориться, что и они способны на сложные задачи, просто уступают более «сильным» конкурентам.

Мы уверены, что журналистское образование необходимо трансформировать в сугубо творческое. Журналистика всегда считалась креативной профессией, но в ней существовали (и остаются до сих пор) и шаблонные задачи. Но они неизбежно перейдут в категорию машинного труда, мы уже наблюдаем начало этого процесса.

Хотя надо отметить, что нейросети начинают внедряться и в творческие направления: такие как генерация стихов, музыки, песен или видео. На момент написания настоящей статьи эти возможности находятся в начале своего развития. И практики, и исследователи еще дискутируют по вопросам возможности творческого использования нейросетей [4]. Вместе с тем, «ИИ-поэзия» уже вполне может заменить производителей открыток и поздравительных текстов, а «ИИ-музыка» – создателей рингтонов и джинглов.

Несомненно, что со временем тема нейросетей будет урегулирована в законодательстве и нормах профессиональной журналистской этики. На данный момент мы имеем правовой пробел [5]. Возникают и этические дилеммы [1]. Хотя представляется, что принцип достоверности, действующий в российском Кодексе журналистской этики [2], можно считать достаточно универсальным, чтобы охватывать все потенциальные негативные ситуации по генерации при помощи ИИ. А принцип уважения к работе коллег должен распространяться на случаи возможного копирования сгенерированного контента из чужого издания.

Думается, что эти моменты необходимо вносить и в курсы журналистской этики, и в правовые дисциплины, которые преподаются студентам-журналистам.

Искусственный интеллект дает нам и абсолютно новые профессии, существование которых сложно было представить еще пару лет назад (либо работа данного специалиста сильно отличалась).

В течение последнего года мы регулярно анализируем один из популярных сайтов вакансий HeadHunter (hh.ru) на предмет таких вакансий. К примеру, появились: AI-тренер (на первый взгляд, может возникнуть ощущение, что это технический специалист, но это гуманитарий, и на данную должность обычно приглашают журналистов или филологов), нейроредактор, AI-SEO-специалист, AI-контентмейкер и др.

И преподаватели, и студенты должны знать существующий рынок труда, чтобы вовремя трансформировать учебные программы. Они должны понимать, какие нейросети востребованы работодателями (например, наш анализ показал, что больше другие востребованы ChatGPT и Midjourney) и какие другие навыки необходимы журналисту цифровой эпохи.

Современный студент-журналист должен уметь работать со всеми популярными нейросетями и первым тестировать все новинки. Сегодня практикующему журналисту крайне важно как можно быстрее узнать о том, что с его задачей уже справляется нейросеть: потому что переход этой задачи от ручного труда к машинному с этого момента – лишь вопрос времени. Журналист, узнавший о такой функции в числе первых, имеет возможность сначала повысить свой заработок за

счет автоматизации процесса, а параллельно – переходить на другие виды работ и осваивать новые навыки, заранее зная, что это неизбежно.

Так, например, в вакансиях AI-SEO-специалиста и AI-контентмейкера, которые мы анализировали, зачастую указывалось, что 90% всех задач выполняются при помощи искусственного интеллекта. При такой формулировке очевидно, что специалист, принятый на эту должность, будет уволен максимум через год.

С другой стороны, нам видится, что будущее – за профессией нейроредактора. Это одна из наиболее знаковых профессий текущего момента. Ее появление означает, что уже сейчас существуют редакции, отказывающиеся от труда человека-журналиста в пользу нейросетей. Эти редакции предпочитают вместо команды авторов приобрести доступ в лучшую нейросеть и нанять одного профессионального редактора с высшим образованием и большим опытом.

Однако возникает очевидная дилемма: как студент может стать профессионалом с опытом, если простые задачи, на которых молодые специалисты обучаются, перейдут в категорию машинного труда? Представляется, что через несколько лет это действительно может стать проблемой медиарынка. На данный момент, как нам видится, необходимо ориентировать студентов на активную практику, увеличивая ее долю в учебном процессе: как практику в университете, так и практику в средствах массовой информации. Современный студент-журналист действительно может в ближайшем будущем потерять возможность тренировать базовые навыки: молодым специалистам придется перейти сразу к сложным задачам, в противном случае они не справятся с конкуренцией. Вполне вероятно также, что это увеличит сроки обучения и нагрузку на университеты.

Несомненно, что уже сейчас необходимо включать курс по искусственному интеллекту в учебный план факультетов журналистики – в качестве отдельного предмета или в рамках существующих. На факультете журналистики Уральского федерального университета это осуществляется в рамках курсов «Практика использования Интернет-технологий» и «Информационная деятельность на сайте СМИ», но также обсуждается вопрос о выделении темы ИИ в отдельный предмет.

Необходимо трансформировать и традиционный подход к научной работе студентов: курсовым и ВКР. На данный момент традиционный формат стремительно теряет свою актуальность, в результате возросших способностей искусственного интеллекта по генерации текстов. Рискнем предположить, что через год (максимум два) работа студента в данном направлении будет сводиться к формулированию простого короткого промта в нейросети.

Мы уже предлагали, и имеет смысл повторить данное предложение, трансформировать данный вид студенческой работы на систему «Стартап как диплом», которая уже успешно действует в Уральском федеральном университете, просто, на наш взгляд, ее стоит расширить, включив возможность для студента представить не только собственное издание (как предполагается на данный момент), но и, к примеру, документальный фильм, книгу (документальную прозу), СМИ, созданное учениками студента (если он сам преподает журналистику – например, школьникам), научное портфолио, журналистское портфолио и пр.

Таким образом, проникновение искусственного интеллекта в сферу медиа невозможно игнорировать. Этот процесс надо учитывать и в учебном процессе на факультетах журналистики, вовремя трансформируя учебные планы. Современных студентов-журналистов необходимо готовить к новому будущему в сфере медиа: в котором не будет примитивных шаблонных задач и в котором надо первым узнавать о новых возможностях искусственного интеллекта, чтобы успевать ориентироваться и находить свое место на быстро меняющемся рынке.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексеев А.П., Алексеева И.Ю. Статус этических кодексов в этике искусственного интеллекта // Информационное общество. 2024. № 4. С. 43-49.

2. Кодекс профессиональной этики российского журналиста Союза журналистов России, принятый Конгрессом журналистов России 23 июня 1994 года. URL: <https://sjr34.ru/upload/iblock/6ea/h6tk03ph7x0vjixp13onma1wpcd0ty.pdf> (дата обращения: 24.03.2025)

3. Мухина О.С., Олешко В.Ф. Нейросети для генерации иллюстраций: к проблеме адаптационных практик // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Литературоведение. Журналистика. 2024. Т. 29. № 4. С. 788–798.

4. Распопова С.С. Журналистское творчество в эпоху нейросетей // Неофилология. 2024. Т. 10. № 2. С. 442–451.

5. Шешуков А.Ю., Княжева Е.А. Автор мертв. Почему нейросеть не может стать субъектом авторских прав // Труды по интеллектуальной собственности. 2023. Т. 45. № 2. С. 95–102.

НЕОБХОДИМОСТЬ ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЯ МЕДИАОБРАЗОВАНИЯ В ЭПОХУ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА АННОТАЦИЯ

Искусственный интеллект, трансформируя медиасферу, вызывает необходимость в изменениях и учебного процесса на факультетах журналистики. Студентов-журналистов следует обучать не только навыкам работы с популярными нейросетями и искусству формулирования промптов, но и нормам новой профессиональной этики. Они должны ориентироваться на рынке труда, осваивая новые нейромедийные профессии и оперативно получая востребованные навыки.

Ключевые слова: нейросеть, нейросети, искусственный интеллект, ИИ, медиаобразование

ЗАРУРАТИ БОЗНИГАРИИ ТАҲСИЛОТИ МЕДИАВЌ ДАР ДАВРОНИ ЗЕҲНИ СУНӢЙ АННОТАТСИЯ

Тағйирёбии соҳаи медиа тавассути зеҳни сунӢй зарурати тағйирот дар раванди таълим дар факултаҳои рӯзноманигориро ба вучуд меорад. Донишҷӯёни рӯзноманигор бояд на танҳо малакаҳои кор бо шабакаҳои асабии маъмул ва санҷати таҳияи дархостҳои муассиро омӯзанд, балки инчунин меъёрҳои ахлоқи касбии навро азхуд кунанд. Онҳо бояд тавонанд, ки дар бозори кории тағйирёбанда тавассути азхуд кардани малакаҳо дар касбҳои навзӯхури нейромедиявӣ ва зуд мутобиқ шудан ба эҳтиёҷоти дархостшаванда роҳбарӣ кунанд.

Калимаҳои калидӣ: шабакаи асабӣ, шабакаҳои асабӣ, зеҳни сунӢй, ЗС, таҳсилоти медиавӣ

Дар бораи муаллиф: Мухина Ольга Сергеевна, номзоди илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи матбуоти даврӣ ва нашрияҳои интернетии Донишгоҳи федералии Урал (Россия, Екатеринбург), тел. +7-951-938-79-77. Олешко Владимир Федорович, доктори илмҳои фалсафа, профессор, мудири кафедраи матбуоти даврӣ ва нашрияҳои интернетии Донишгоҳи федералии Урал (Россия, Екатеринбург), тел. +7-912-2-888-436.

RETHINKING MEDIA EDUCATION IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

ABSTRACT

The transformation of the media landscape by artificial intelligence necessitates changes in the curriculum and teaching methods within journalism programs. Journalism students should be trained not only in the use of popular neural networks and the art of

crafting effective prompts, but also in the norms of a new professional ethic. They must be able to navigate the evolving job market by acquiring skills in emerging neuromedia professions and rapidly adapting to meet in-demand needs.

Keywords: neural network, neural networks, artificial intelligence, AI, media education

Information about the authors: Mukhina Olga Sergeevna, candidate of philological sciences, associate professor of the department of periodicals and network publications, Ural Federal University (Russia, Yekaterinburg), tel. +7-951-938-79-77. Oleshko Vladimir Fedorovich, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Periodical and Network Publications, Ural Federal University (Russia, Yekaterinburg), tel. +7-912-2-888-436.

АҲАММИЯТИ ОМУЌИШИ ЗАБОНИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММА ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Мирзоева М.М.

**Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)**

Нимаи дуҷуми асри XX ва ибтидои асри XXI давраи рушди босуръати суханварӣ ва иртиботи омма ба ҳисоб меравад. Мавҷудияти матбуот, радио, телевизион, пайдоиши технологияҳои нави иттилоотии компютерӣ, ҷаҳонишавии фазои иттилоотӣ ба ҷараёни истеҳсолот ва тавсеаи сухан таъсиррасон буда, ҳамаи ин ҷараёнҳои мураккаб ва гуногун на танҳо таҳқиқи тозаии илмӣ меҷаҳанд, балки ҷанбаи амалии забони васоити ахбори оммаро тақозо доранд. Ҳамаи ин омилҳо ба ҷараёни истеҳсол ва паҳн гардидани калима, хусусиятҳои истифодаи нутқ ва характери тағйиротҳои забонӣ бетаъсир наменонанд. Ин ҷанба мавзӯи баҳси яке аз шохаҳои нисбатан ҷавон ва муҳимми забоншиносии муосир – медиалингвистика ба ҳисоб меравад. Медиалингвистика амалкарди забонро дар ВАО меомӯзад. Мубрамияти омӯзиши он ҳамчун усули нави бонизомии омӯзиши забони ВАО ба он асос меёбад, ки матнҳои иттилоотии оммавӣ ва ё медиаматнҳо, яке аз навҳои паҳншудаи мавҷудияти забон аст. Бинобар ин, омӯзиши як қатор масъалаҳои марбут ба он, аз қабили асосҳои назарӣ ва заминаҳои ҷамъиятии бавучудоии медиалингвистика, нақши ВАО дар рушди ҷараёнҳои забонӣ, мақоми функционалӣ-услубии матнҳои ВАО, усулҳои омӯзиши онҳо, хусусиятҳои забонии матнҳои иттилоотӣ, иттилоотию таҳлилӣ, публисисти, реклама ва амсоли ин ҷанбаҳои тозаии рушди забони адабию дар шароити муосир ошкор хоҳад кард.

Аҳаммияти таҳқиқи забони воситаҳои ахбори омма бо он муайян карда мешавад, ки аудитория ба омӯзиши бонизомии он дастрасӣ пайдо менамояд. Пайдоиш ва инкишофи медиалингвистика ҳамчун ҷараёни мустақил дар забоншиносии муосир бо як қатор омилҳо – ҳам забонӣ ва ҳам ба соҳаҳои иттилоотӣ-технологӣ ва фарҳангии ҳаёти ҷомеа мансуббуда алоқаманд аст. Барои пайдоиши ин шохаи нави забон як қатор заминаҳо низ ба вуҷуд омаданд, ки аз инҳо иборатанд: 1. Афзоиши босуръати технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ, ки дар таъсиси шабакаи ҷаҳонии медиавии иртибот ифода меёбад. 2. Ташаккул ва рушди фазои ягонаи иттилоотӣ ҳамчун муҳити маҷозии муоширати матнӣ. 3. Ташаккул ва дарки илмии мафҳуми «забони ВАО», муқаррар намудани хусусиятҳои забониву услубӣ ва сохтори дохилии он. 4. Дарки ногузирии омӯзиши ҳамаҷонибаи медиаматнҳо, ки ба муттаҳидии кӯшишҳои намоёндагони илмҳои гуманитарӣ асос ёфтааст. 5. Таҳқиқи забони ВАО дар ҷорҷӯбаи медиалогия (media studies) – фанни наво, ки мавзӯи баҳси он таҳлили ҳамаҷонибаи тараққиёти таърихӣ, ҳолати кунунӣ ва хусусиятҳои амалкарди маҷмуи воситаҳои иртиботи омма мебошад.

Дар айни замон ҳаҷми асосии истифодаи нутқ маҳз ба соҳаи иртиботи ҷомеа рост меояд. Матнҳои иттилооти оммавӣ – медиаматнҳо яке аз шаклҳои пахншудаи мавҷудияти муносири забон мебошад, ки аз ҳаҷми умумии нутқ дар соҳаҳои дигар зиёдтар аст. Ин дар ҳолат, ки маҷмуи матнҳое, ки тавассути шабакаҳои ВАО таҳия ва пешниҳод мегарданд, пайваста афзуда истодааст.

Дар омӯзиши медиалингвистика, аниқтараш медиаматнҳо, як қатор методҳо аз ҷумла методҳои анъанавии таҳлили матн, таҳлили дискурси, сотсиолингвистӣ, културологӣ (фарҳангӣ) истифода мешаванд. Сабаби истифодаи гурӯҳи медиаматнҳо характери байниилмӣ дорад. Сабаби чунин доираи васеъ доштани ин фан дар он аст, ки медиаматн имрӯз аз нуқтаи назари забоншиносӣ, сотсиология, психология, услубшиносӣ, фарҳангшиносӣ, сиёсатшиносӣ, иртиботи байнифарҳангӣ омӯхта мешавад. Ҳамгироии усулҳои гуногуни медиаматн дар ҷаҳорҷӯбаи медиалингвистика имкон медиҳад, ки дар хусуси хосиятҳои медиаматн, услуби он, хусусиятҳои таъсиррасонӣ ба шуури фардиву оммавӣ, усулҳои таъсири мутақобилаи сатҳи маҷозиву медиавӣ тасаввуроти маҷмӯӣ ба даст оварда шавад. Дар миёни методҳои нисбатан самаранок ва маъмули омӯзиши медиаматнҳо инҳоро номбар кардан мумкин аст:

1) маҷмуи методҳои таҳлили забонӣ, ки имкон медиҳад хусусиятҳои матн дар сатҳи гуногуни забон – лексика, синтагматика, услубшиносӣ, сотсиолингвистика ошкор карда шавад;

2) методи таҳлили контентӣ ва ё таҳлили мундариҷа, ки ба ҳисоби омории вохидҳои махсус омодашудаи матн асос меёбад;

3) методи таҳлили дискурсивӣ, ки ба назарияи дискурс асос ёфта имкон медиҳад робитаи байни ҷанбаҳои забонӣ ва ғайризабонии матн пайгирӣ шавад;

4) методи забоншиносии интиқодӣ (танқиди риторикӣ), ки имкон медиҳад ҷанбаҳои ниҳонии сиёсату идеологии медиаматн ошкор карда шавад;

5) методи таҳлили когнитивӣ, ки ба омӯзиши ҷанбаҳои мафҳуми ВАО ва ошкор намудани воқеият асос ёфтааст;

6) методи лингвокултурологӣ (забонию фарҳангӣ), ки ба ошкор намудани ҷузъиёти аз нигоҳи фарҳангӣ муҳим, ба мисли реалияҳо, иқтибосот, калимаҳои хориҷӣ, лексикаи бемуодил, ки имкон медиҳад дар хусуси ҷанбаи фарҳангии ин ё он нави медиаматн, махсусияти миллию фарҳангии он тасаввурот пайдо намоем, асос ёфтааст.

Дар медиалингвистика методи муҳим таҳлили лингвистӣ мебошад, зеро таҳлили матнӣ имкон медиҳад, ки қонуниятҳои таҳияи медиаматнҳо дар сатҳи нахв ва услубшиносӣ ошкор карда шавад. Таҳлили сатҳи ... таносуби устуворӣ ба ин ё он матнро нишон медиҳад. Масалан, жанри хабар бештар ба ифодаи феълӣ таъма мекунад, зеро вазифааш иттилорасонӣ аст, аммо дар публицистика, таҳлили иттилоотӣ, реклама ифодаҳои муайянкунандагӣ (атрибутивӣ) бештар ба назар мерасанд. Таҳлили синтагматикии медиаматн имкон медиҳад, ки як миқдор ифодаҳои устувори ба ин ё он мавзӯ бахшидашуда ошкор гардад. Масалан, ҳангоми инъикоси мавзӯи ҳаёти сиёсии байналмилалӣ ифодаи зерин мушоҳида мешавад: **воҳӯрии сатҳи олий, ташириф овардан, ҷавобан ташириф овардан, гуфтушунид кардан, шартнома имзо кардан, ба мувофиқа расидан, изҳори нигаронӣ кардан** ва ғ.

Методи таҳлили услубӣ низ аҳамияти муҳим дорад, зеро медиаматн аз нигоҳи воситаҳои муносири забон, воситаҳои тасвири бадеӣ, аз қабилҳои ташбеҳ, метафора, таҷнис, такрор ва ғ. ниҳоят зиёданд. Дар саҳифаҳои ВАО як миқдор ифодаҳои маҷозӣ истифода мешаванд, ки матлаби журналистонро ифода мекунанд. Аз қабилҳои **саҳнаӣ сиёсат, нуқтаи даргир, оташии ҷанг, тарқиши иттилоот** ва ғ.

Ҳангоми омӯзиши медиаматн усули таҳқиқи контентӣ ниҳоят муҳим аст, зеро ин таҳлили мундариҷа аст ва барои таҳқиқи медиаматн имконоти васеъ фароҳам меоварад. Ин метод марҳилаҳои зеринро дар бар мегирад: 1) муайян кардани ҳадафҳои мушаххас ва вазифаҳои таҳқиқи матн; 2) ҷудо кардани ҷузъиёти муҳими матн вобаста ба ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқ; 3) гирд овардани маводи кофӣ барои

коркарди минбаъда; 4) ҳисоби омории аломатҳои интиҳобшуда; 5) баррасии илмии маълумоти бадастомада дар робита бо вазифаҳои таҳқиқ.

Чи тавре ки зикр гардид, барои омӯзиши назарии забони ВАО ва таҳияи назарияи медиалингвистикаи тоҷик заминаҳо, усулҳо ва имконот вучуд дорад, зеро заминаҳои амалии медиалингвистикаи тоҷик ҳанӯз аз солҳои 20-уму 30-юми асри гузашта гузошта шуда буд ва олимону муҳаққиқони тоҷик ба таҳқиқи масъалаҳои мухталифи забони матбуоти тоҷик рӯй оварданд, ки ин анъана то ҳанӯз давом дорад. Дар ин чода хизмати забоншиносону адабиётшиносони маъруфи тоҷик С. Айнӣ, М. Юсуфзода, Т. Зеҳнӣ, Р. Ҳошим, О. Исмаи, Н. Маъсумӣ, М. Шакурӣ, Ш. Рустамов, Т. Бердиева, Б. Камолиддинов, М. Қосимова, Ӯ. Холиқназар, Р. Ваҳҳоб, М.Ч. Мирзоева, М.Р. Ӣӯраева, М.М. Мирзоева, М. О. Ӣумъаев, Ӣ.О. Сафаров, Б.Ғ. Шодиев ва чанде дигаронро зикр кардан муносиб аст.

Омӯзиш ва таҳқиқи илмии забони ВАО дар забоншиносии тоҷик дар нимаи дуюми асри XX сураи гирифт. Соли 1985 китоби адабиётшинос М. Шукуров таҳти унвони «Ӣар суҳан ҷоеву ҳар нукта мақоме дорад» аз ҷоп баромад, ки ба нуксони истифодаи калимаву ибораҳо аз ҷониби аҳли қалам бахшида шудааст. Забоншинос Т. Бердиева соли 1969 бо номи «Иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ (дар асоси материалҳои матбуоти солҳои 20-ум)» ва соли 1991 монографияи дуюми худро доир ба иқтибосоти арабӣ бо номи «*Назарияи иқтибос*» [1991] ба таъъ расонид, ки дар он бештар ба масъалаи назариявии иқтибосот таваҷҷуҳ карда шудааст. Баъдан соли 2000-ум Ӯ. Холиқназар таҳти унвони «Ғалат менависем» ба калимаҳои душвори забони тоҷикӣ, соли 2001 (тақрибан соли 2015) забоншинос Б. Камолиддинов дар китоби «*Суҳан аз баҳри дигарон гӯянд*» ба паҳлуҳои гуногуни забони матбуот, пеш аз ҳама, истеъмоли калима, истилоҳ, иқтибосоти арабӣ, воҳидҳои фразеологӣ, қолабҳои шаклсозиву калимасозӣ, воситаҳои грамматикӣ, ибораву ҷумла таваҷҷуҳ кардаанд. Дар маҷмуаи «*Суҳандонон суҳан санҷида гӯянд*» [2001] мақолаҳои илмии дар бораи забони матбуот таълифнамудаи профессор Б. Камолиддинов ҷой дода шудаанд. Маҷмуаи «*Меъёри забони адабӣ ва забони матбуот*» [2007] аз ҷумлаи таҳқиқоти солҳои охир доир ба забони матбуот анҷомдодаи муҳаққиқ ба ҳисоб меравад. Ӣамҷунин, М.Н. Қосимова дар «*Суҳан бояд ба дониш дарҷ кардан*» [2005] ба ҷанбаҳои забонии медиаматнҳо таваҷҷуҳ кардааст. Дар ин раванд рисолаи доктории муҳаққиқ М.Р. Ӣӯраева «*Таҳлили коммуникативию прагматикии қолабҳои устувори муошират дар воситаҳои ахбори оммаи Тоҷикистон [солҳои 2010-2016]-ро зикр кардан бамаврид аст, ки яке аз рисолаҳои бунёдӣ ба ҳисоб меравад.*

Дар самти медиалингвистикаи амалӣ, инчунин, як силсила асару мақолаҳо, ба мисли «*Дар бораи баъзе нуксонҳои забони матбуоти тоҷик*»-и Б. Камолиддинов [2003], «*Матбуот ва забони он*»-и С. Мирзоев [2003], «*Нақши матбуот ва тарҷума дар таашаккули истилоҳоти забони тоҷикӣ*»-и С. Назарзода [2003], «*Баъзе нуксонҳои тарҷума дар матбуот*»-и М.Ч. Мирзоева [2003], «*Баъзе масъалаҳои забони матбуот*»-и М. О. Ӣумъаев [2016] таълиф шудаанд, ки дар онҳо масъалаҳои гуногуни луғавӣ, грамматикӣ, услубии забони матбуот мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Тамоми асару мақолаҳое, ки ба забони ВАО бахшида шудаанд, далели таваҷҷуҳи муҳаққиқон ба медиаматн мебошад, ки ин ҳам яке аз заминаҳои пайдоиши медиалингвистика ба шумор меравад. М. Шукуров дар «*Ӣар суҳан ҷоеву ҳар нукта мақоме дорад*» менависад: «*Забон ҳамеша дигар мешавад ва баробари замон сифатҳои тоза пайдо мекунад. Ин сифатҳои тоза забонро баробари ҷомеа пеш мебаранд ва ба он имкон медиҳанд, ки ба ҳама хостаҳои нав ба нави пешрафти ҷомеа ба хостаҳои иҷтимоиву сиёсӣ ва фарҳангиву маънавии он сари вақт посух гӯяд. Лекин ин пешрафт ҳамеша як раванди мураккаби зиддиятнокест ва хусусан дар давраҳои инкишофи пурсуръату пурталотум зиддиятҳои он меафзояд. Дар ин ҷо диалектикаи тараққиёти таърихӣ зоҳир мешавад. Аз ин рӯ на ҳар чизи наве, ки дар забон пайдо мешавад, ҳодисаи мусбат аст*» [Шукуров, 1985: 19].

Нигоҳ доштани асолати забони адабии тоҷикӣ, назорат кардани риояи меъёри забон ва ошкор намудани норасоиҳо вазифаи аҳли қалам – нависандагон,

забоншиносон ва журналистон, хоса соҳибони забон аст. Ҳар он маводе, ки онҳо тавассути ВАО пешниҳод мекунанд, ба ҳар васила ба афкори мардум таъсир мерасонанд и ва ин таъсир, ба назари мо, бояд мусбат бошад. Забоншиноси варзидаи тоҷик профессор М.Н. Қосимова дар ин маврид менависад: «...забони ахбори омма – матбуот, телевизион, радио – ба нутқи шиғоҳии мардум нақши бузурги худро мегузорад (ҳам дар дуруст ва ҳам дар нодуруст қорбаст қардани воҳидҳои забонӣ). Аз ин сабаб роия шудани меъёрҳои забон дар саҳифаҳои матбуот, дар радио, дар телевизион барои нигоҳ доштани покизагиву фасоҳату назокати забон ёрӣ мерасонад» [Қосимова, 2005: 7].

Воқеан, ҳар як падидае, ки дар ВАО пайдо мешавад, мавриди омӯзиши муҳаққиқон қарор мегирад, зеро «мутаассифона, бо сабабҳои воқеию зеҳнӣ дар ҳамаи давраҳои мавҷудияти худ забони рӯзномаву маҷаллаҳои мо аз нуқсонҳои таҳрир фориғ набудааст ва ин боиси норозатии устодони қалом бадеи ва сухану нуқтасанҷон гардидааст» [Қамолитдиниов, 2001: 10].

Чи тавре ки ба мушоҳида мерасад, омӯзиши ҷанбаи забони медематнҳо, аз як тараф, заминаи назарии медиалингвистикаро ба вуҷуд оварад, аз тарафи дигар, соҳибзабонро хушдор месозад, то дар истифодаи воҳидҳои забон (аз ҷумла дар маводди ВАО) ба ғалатҳо роҳ надиҳанд ва асолати ин забони бою қадимаро ниғаҳ доранд.

РЎЙҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Қамолитдиниов Б. Сухан аз баҳри дигарон гӯянд / Б. Қамолитдиниов. – Душанбе: Интернӯс, 2001. – 171 с.

2. Қамолитдиниов Б. Меъёри забони адабӣ ва забони матбуот / Б. Қамолитдиниов. – Душанбе, 2007. – 52 с.

3. Қосимова М. Н. Сухан бояд ба дониш дарҷ қардан / М.Н. Қосимова. – Душанбе, 2005. – 135 с.

4. Холиқназар Ҷ. Ғалат менависем / Ҷ. Холиқназар. – Душанбе, 2001. – 135 с.

5. Шақурӣ М. Ҳар сухан ҷоеву ҳар нуқта мақоме дорад / М. Шақурӣ. – Душанбе, 2005. – 432 с.

АҲАММИЯТИ ОМЎЗИШИ ЗАБОНИ ВАСОИТИ АҲБОРИ ОММА ДАР ШАРОИТИ МУОСИР АННОТАТСИЯ

Дар мақола сухан дар хусуси он меравад, ки дар шароити муосир бо пайдоиши технологияҳои наватарин ва афзудани ҳаҷми иттилоот ноғузир таҳқиқи забони ин медематнҳо ба миён меояд, зеро дар марҳилаи муосири инкишофи забони адабӣ яке аз барандагони асосӣ забони васоити ахбори омма ба ҳисоб меравад, аз ин рӯ, омӯзиши қулли тағйироте, ки дар он инъикос мегаардад, аз аҳаммияти илмиву амалӣ ҳолӣ нахоҳад буд.

Қалидвожа: забони васоити ахбори омма, ҷаҳонишавии фазои иттилоотӣ, иттилоот, медиалингвистика, заминаҳои назарии таҳқиқи забони ВАО, методҳои омӯзиши медемат.

Маълумот дар бораи муаллиф: Мирзоева Моҳира Мадиброҳимовна – доктори илми филология, профессори кафедраи услубшиносӣ ва таҳрири адабии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Телефон: 937113028. Почтаи электронӣ: mirzoeva.mohira.11@mail.ru

АКТУАЛЬНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА СРЕДСТВ МАССОВЫХ ИНФОРМАЦИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ АННОТАЦИЯ

В статье речь идет о том, что в современных условиях появлением новейших технологий и увеличения объема информации возникает необходимость исследования языка медиатекстов, так как на современном этапе изучения литературного языка одним из его носителей является язык средств массовых информационных, следовательно, изучение всех изменений, отражающиеся в них, приобретает научно-практическую значимость.

Ключевые слова: язык средств массовых информационных, глобализация информационного пространства, информация, медиалингвистика, теоретические основы исследования языка СМИ, методы изучения медиатекста.

Сведения об авторе: Мирзоева Мохира Мадиброхимовна – доктор филологических наук, профессор кафедры стилистики и литературного редактирования Таджикского национального университета. Тел.: 937113028. Электронная почта: mirzoeva.mohira.11@mail.ru

RELEVANCE OF STUDYING THE LANGUAGE OF MASS MEDIA IN MODERN CONDITIONS ANNOTATION

The article discusses the fact that in modern conditions, the emergence of new technologies and an increase in the volume of information makes it necessary to study the language of media texts, since at the present stage of studying the literary language, one of its carriers is the language of the mass media, therefore, the study of all the changes reflected in them acquires scientific and practical significance.

Key words: language of mass media, globalization of information space, information, media linguistics, theoretical foundations of studying the language of mass media, methods of studying media text.

Information about the author: *Mirzoeva Mohira Madibrohimovna* – Doctor of Philology Sciences, Professor of the Department of Stylistics and Literary Editing of the Tajik National University. Phone: 937113028. Email: mirzoeva.mohira.11@mail.ru

ОМИЛҲОИ ЧАЛБИ ТАВАҶҶУҲИ АУДИТОРИЯ ДАР РАДИО ВА ТЕЛЕВИЗИОН

Ҷӯраева М.Р.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Дар замони муосир ҳадафи асосии тамоми матнҳои васоити ахбори омма нигоҳ доштани аудитория мебошад, аудиторияи оммавие, ки завқу рағбати мухталиф дорад. Ба ақидаи В.Г. Костомаров, «Воситаи оддитарини ҷалби диққати аудитория ба ҳам овардани мавзӯҳои муҳим ва аҷибу шавқангези фароғатӣ буда, тавассути ҳамин ба идроку эҳсосоти шунавандагону бинандагон таъсир расонидан ва дар баробари ин бо доираи мавзӯҳои муайян ва ё муҳити танги муошират маҳдуд нашудан аст» [4, 78].

Иттилооти ахбори омма ба бинандагону шунавандагону хонандагон берун аз фазои муошират, бе дархост ва рухсати онҳо пешниҳод мегардад. Вазифаи ин гуна матнҳо шунавандагонро мунтазам ва ба таври фаврӣ аз хусуси воқеаву ҳодисаҳои ҷорӣ ва ё вазъияти ин ё он соҳаи ҳаёти ҷамъиятӣ огоҳ кардан мебошад. Барои ба ҷараёни ҳодисаҳо ҷалб намудани бинандаву шунаванда ВАО маводро тарзе шарҳ медиҳанд, ки диққатҷалбкунанда бошад, ҳисси кунҷковию таваҷҷуҳи аудиторияро бедор кунад. Яъне муаллифи матни журналистӣ ҳатман омили муҳотаб (адресат)-ро ба назар мегирад. Симои бинандаву шунавандаву хонандаро тарҳрезӣ намуда, муаллифи матни журналистӣ худро ба ҷойи шунавандаи худ гузошта, симои шахсии худро низ тағйир медиҳад.

Ба андешаи И.К.Усмонов, «Одобу услуби гуфтор фасоҳати каломро на танҳо дар матни муаллиф тақозо мекунад, агар ин сӯҳбат [муколама] бошад, дар посухҳои ҳамсӯҳбат низ бояд зоҳир шавад. Дар ин бобат ҳуди муаллиф бояд ба ӯ бо гузоштани савол, интиҳоби ибораю ибораҳои дуруст ёрӣ расонад, зеро вай ба маъноӣ то маш танзимгари ҷараёни муошират аст» [8, 57].

Журналист аз номи худ тарзе сухан меронад ва эҳсосоту андешаҳои тавре баён менамояд, ки ҳисси махсуси эътимоднокиву қаробатро дар хонанда, шунаванда ё бинандаи телевизион (адресат) бедор мекунад. Раванди васеъ шудани майдони фаъолияти адресант дар симои журналист имконият медиҳад, ки муаллиф дар бораи проблемаҳои муҳотаб (адресат), яъне бинандаву шунавандаю хонандагон сухан ронда, аз чунин усулу воситаҳои забоние истифода мебарад, ки ӯро бо хонанда ё шунаванда ба як гурӯҳ муттаҳид мекунад:

Аз ҷумла, муаллиф метавонад ҷонишинҳои шахсҳои яқум ва дуҷуми ҷамъ мову шумо-ро ба кор бурда, бо ҳамин васила мансубияти худ ва хонандаи худро ба як гурӯҳи ягона таъкид намояд:

Бо умеди, ки насими тозаии суҳдам қалбҳои моро пур аз фараҳ сохтаву дар вучуди мо поктарин эҳсосотро бедор месозад, барномаи имрӯзаи субҳгоҳии «Ораз»-ро ба анҷом мерасонем, «Ораз» буд пайгири ҳаёти мову шумо. То барномаҳои дигар! (ТВС. Ораз. 14.03.2012).

Ягонагии худро бо адресат муаллифи матни журналистӣ ҳамчунин тавассути ифодаҳои махсуси муттаҳидкунанда, масалан, зикр карда метавонад:

*Барои ҷамаатон ман роҳи сафед орзу мекунам, барор ва комёбӣ, **ронандагони азиз, бародарону хоҳарон! Биёед**, қоидаҳои ҳаракатро дар роҳи роия мекунем. **Биёед**, қўдаконро низ ба мошинҳои худ савор мекунем, ки агар онҳо ҳатто пул надошта бошанд ҳам, зеро онҳо додаракону хоҳаракони моанд, ояндаи Тоҷикистонанд. **Биёед**, кўмак мекунем, ки воқеан қоидаҳои ҳаракат дар роҳро роия кунем, чун сокини шаҳр ҳастем... **Биёед**, кўшиши мекунем, якдигарро эҳтиёт кунем дар роҳҳо. (Ватан Субҳи Ватан: 9.11.12). Тамоми ин воситаҳо ба муаллиф-журналист имкон медиҳад, ки ба адресати худ наздиктар шуда, эътимоди ӯро ба даст орад ва ӯро ба гуфтаҳои худ бовар кунонад.*

Бо вучуди кўшиши ҳамешагии аудиторияи худро доштан, бинобар омилҳои синнусолӣ, чинсият, сатҳи маърифат, эътиқоду ҷаҳонбинӣ ва вазъияту рӯҳияи психологӣ аудитория бинандагону шунавандагону хонандагон ҳамеша номуайян ва гуногунзавқ боқӣ мемонад. Дар ин маврид дучанд зарур аст, ки тавассути ҳуди ҷараёни муошират ба таваҷҷуҳи шунавандагон ноил гардида, чунин воситаҳоро, ба монанди дар муддати кӯтоҳ иваз намудани мундариҷа, гуногунрангии мавзӯҳои ҳассос ва муҳимтар аз ҷама, баёни муассир, ҳар гуна "домҳо"-и ҷалби таваҷҷуҳ [6, 21], аз ҷумла ба қисматҳо ҷудо кардани иттилоот ба кор бурдан лозим аст. Дар ин робита нақши талаботи асосии ВАО-ро таъкид кардан хеле муҳим аст: **Бо мо бимонед!**

Бояд гуфт, ки корбурди чунин ифодаҳои забонӣ барои нигоҳ доштани аудитория дар забони расонаҳои Тоҷикистон як падидаи нав аст.

Дар ин бобат мо бо ақидаи нависандаи маъруфи тоҷик Саттор Турсун, ки ифодаи «**Бо мо бимонед!**»-ро дар барномаҳои шабакаҳои телевизиони Тоҷикистон

тарҷумаи тахтуллафзии ибораи русии «Оставайтесь с нами!» меҳисобад, розӣ шуда наметавонем. Мавсуф ба ҷои ҳамаи вариантҳои, ки чунин маъниро медиҳанд, истифодаи қолаби «**Аз барномаҳои мо бехабар намонед!**»-ро пешниҳод менамояд (www.ozodi.org/content/.../25168249.html 14 нояб. 2013 г.).

Бояд гуфт, ки дар ин самт ба муносибати эҷодкоронаи рӯзноманигорон имкон додан ва ҳамчун талаботи асосии «**Бо мо бимонед**» ифодаи пешниҳодкардаи Саттор Турсунро низ истифода бурдан мумкин аст. Аммо ақидаи ба табиати забони тоҷикӣ бегона будани ифодаи «**Бо мо бимонед**», ба назари мо, чандон ҷаҳеҳ нест. Дар назми муосири тоҷик, аз ҷумла дар ашъори шоири маъруфи тоҷик Лоик Шералӣ чунин сатрҳо ҷой доранд, ки ифодаи тоҷикӣ будани онро собит менамояд:

Як лаҳзае, як соате, дар хилвате, биминнате,

Бо ман бимон, бо ман бимон, то бо ту ёбам давлате (ЛШ, 2011)

Воқеан, дар ҳоли ҳозир дар телевизион ва радиои тоҷик барои ифодаи матлаби мазкур қолабҳои гуногуни забонӣ ба миён омада истодаанд. Дар ин бобат рӯзноманигорон барои зоҳир намудани фардияти хеш саъй мекунанд ва барои ифодаи ин маънӣ эҷодкорона муносибат намуда, қолабҳои худро меофаранд, ки ҳар кадоми онҳо бо талаботи асосии расонаҳои имрӯза «**Бо мо бимонед!**» силсилаи муродифоти нахвиरो ташкил медиҳанд.

Барандагони барномаҳои «Ораз» ва «Як соат» аксар вақт бо баёни хушмуомилагии мусбат чунин ифодаҳои забонии ҳамраъӣ, аз ҷумла ба як гуруҳ мансуб донишмандон худ ва тамошобинонро истифода бурда, ба ин васила кӯшиш мекунанд, ки бинандагон худро дар назди экранҳо «боздоранд». Чунончи:

Бинандагони ғиромӣ! Агар хоҳед, ки маълумотро аз барномаи мо бигиред, пас бо барномаи «Як соат» бимонед. (ТВБ. Як соат. 15.01.2012).

Агар саҳифаҳои мо ба бинандагон писанд омаданд, мо хушҳолем. Бо мо бимонед ва зиндагиро аз назари дигар хоҳед دید (ТВБ. Як соат. 21.09.2012).

Илова бар ин, рӯзноманигорон аксар вақт қолабҳои асноиеро, ба монанди **Моро тарк накумед** истифода мекунанд, ки дорои маънои хоксорию фурӯтанӣ аст.

*Саҳифаи навбатии мо бошад, дар бораи ин мардон роҳ маълумот медиҳад. **Моро тарк накумед!*** (ТВС. Ораз. 5.06.2013)

*Дӯстони азиз! Бахши навбатии мо оид ба фаъолияти равшанзамирон маълумот хоҳад дод. **Бо мо бошед! Моро тарк накумед!*** (ТВС. Ораз. 7.08.2012).

Дар ҷумлаи охир формулаи «**Моро тарк накумед**» бо ифодаи «**Бо мо бошед**» пурра гардонида шудааст, ки онро низ метавон ба ин силсилаи синонимҳо нисбат дод. Ин ифодаро мустақилона низ истифода бурдан мумкин аст:

*Агар ин пешниҳоди мо тадбири шумо бошад, пас, **бо мо бошед*** (ТВБ. Як соат: 20.10.2012).

Агар ифодаҳои боло дар шакли императив, яъне сиғаи амрӣ сурат гирифта бошанд, қолабҳои зерин дар шакли ҷумлаи яктаркибаи хабарӣ сохта шуда, бо қолабҳои боло дар муносибати муродифӣ қарор мегиранд. Чунончи: *Ва ин навбат ҳақиқати яке аз асрорҳои табиат пешкаши шумост. **Тамашо мекунем**, бахши «Як ҳақиқат»* (ТВБ. Як соат. 2012). *Беҳтараи **бо ҳам мебинем*** (ТВС. Ораз. 2012)

Ҳамаи ин воситаҳо ба муаллиф имкон медиҳанд, ки ба муҳотаб (адресат) «наздиктар» шавад, боварии ӯро ба даст оварад ва ба дурустии нуқтаи назараш бовар кунонад. Дар робита бо ин инчунин истифодаи миқдори зиёди қолабҳои ифодакунандаи хушмуомилагии муносибати боэҳтиромро ҳангоми бевосита дар эфир муаррифӣ кардани ҳамсухбат, пазироӣ, хайрухуш, баёни муносибати субъективӣ ва дигар асноҳои нутқ қайд кардан зарур аст, ки бешубҳа, барои ҷалби таваҷҷуҳи бинандагон мусоидат мекунад:

*Дар барномаи навбатӣ **бо камолӣ эҳтиром даъват кардаем** аз як нафар эҷодкоре, ки воқеан ҳам хеле тозахаёл ҳастанд, хеле хушбин ҳастанд ва хеле хоксор ҳам ҳастанд, чаро ки ҳар маротиба даъват мекунем эшонро ба муассиса, новобаста аз вазъи саломатиашон шояд, новобаста аз вазъи рӯҳияшон шояд, ҳатман ки хоҳиши моро*

қабул мекунад, *эҳтироми муассисаи моро пос медоранд ва таширф мефармоянд*, яъне ки *фидоии шахри эҷод – шоира Шаҳриябону*. Аз номи ҳамаи шумо қаблан эшонро ба барномаи мо *хайра мақдам мегӯем* (ТВС. Вожазори маонӣ. 2.05.12).

Дар мисоли мазкур хушмуомилағӣ, пеш аз ҳама, дар ҳамбастагӣ бо ифодаҳои *бо камоли эҳтиром даъват кардаем ва эҷодкоре, ки воқеан ҳам хеле тозаҳаёл ҳастанд, хеле хушбин ҳастанд ва хеле хоксор ҳам ҳастанд* ифода ёфтааст, ки бевосита дар назди гӯянда соҳибэҳтиром будани мусоҳибро далолат мекунад.

Лексикаи эҳтиромии муносибати субъективидошта инчунин мустақиман ба ҳамсӯхбат нигаронида мешавад, ки устувории иртиботро боэътимодтар мегардонад: *Хуш ба ҳоли Шумо, ки воқеан ҳам рисолати хеле зебо доред, эҷод мекунад, хуш ба ҳоли Шумо, ки боз дар мавриди эҷод андешаи худро доред, фикри хосаи худро доред, хуш ба ҳоли Шумо, ки ба эҷоди эҷодкорҳои ҷавон бетараф нестед ва аз ҳама муҳим, хуш ба ҳоли Шумо, ки гуфтем, некбин ҳастед...* (ТВС. Вожазори маонӣ. 2.05.12).

Бо навбат ивазшавии хабару мулоҳизарониҳо, иттилоъ ва тафсири баҳсбарангез, саҳеҳиву содагӣ, илму фароғат метавонад аз ҳудуди забон берун барояд. Чунончи:

Субҳ ба хайр, шунавандагони азиз, субҳ ба хайр. Огози як субҳи дигар, як рӯзи дигарро бароятон табрик мекунам ва шуморо даъват мекунам ба шунидани барномаи «Субҳи Ватан». Умедворам, ки аз субҳ рӯҳатон болида аст ва иншооллоҳ баъдтар боз ҳам болида хоҳад буд, барои он ки ман хабару иттилооти гуногунро бароятон пахш мекунам, барои он ки ман кӯшиши мекунам бо забони Шумо суҳбат кунам, барои он ки мо бахшхоро аз рӯйи хоҳиши Шумо пешниҳод мекунем ва ҳамчунин сурудҳо низ аз рӯйи дархости Шумо пешниҳод мешаванд, тартиби ҷобаҷогузори бахшҳо низ дар салоҳдиди шумо аст. Хуб, ҳулоса, ки ҳама чӣ ин ҷо барои Шумо аст. Марҳамат занг бизанед, смс бифиристед, ширкат кунед, соҳиби тўҳфа шавед. (Ватан. Субҳи Ватан: 2.11.12).

Дар ин силсила талаботи асосии матнҳои расонаҳои муосирро фаромӯш накардан муҳим аст – **Бо мо бимонед!**

Тавре дар боло қайд гардид, рӯзноманигорон дар ин замина эҷодкорона муносибат менамоянд ва баъзе аз ин қолабҳои одоби муҳоварат қариб ба шиори як барномаи мушаххас табдил меёбанд.

Масалан: *Ташаккур мегӯям, аз кӣ меҳоҳед суруд бишнавед? Дур наравед* (Ватан. Субҳи Ватан: 9.11.12).

Дар ин мисол ин талабот бо истифода аз қолаби «**Дур наравед**», мутаносибан – **Бо мо бимонед**) баён шудааст, ки танҳо дар нутқи барандаи барномаи “Субҳи Ватан” садо медиҳад.

Бар асоси таҷрибаи рӯзномаҳо, ки дар ибтидо тавассути рубрикаҳои «**Ба мо менависанд**» ва «**Аз пайи мактуб**» хонандагонро ба «ҳамсӯхбат» будан водор карданӣ мешуданд, воситаҳои наватарин «зангҳо ба студия»-ро торафт бештар ворид мекунад, ки бо иштироки бевоситаи шунавандагони радио сурат мегиранд:

Марҳамат занг бизанед, табрик мекунам ҳамаи онҳоро, ки ҳамин рӯз санаи таваллуд доранд, хушбахтӣ, хонабодӣ орзу мекунам. Ин сурудро мо нам, ки шумо аз «Ватан» дур наравед (Ватан. Субҳи Ватан: 9.11.12).

Дар ВАО иштирокчиёни муошират дар раванди муошират нақшҳои гуногунро иҷро мекунад, ки ҳар яки онҳо бо ҳукуку ӯҳдадорихои муайяни муошират, имкониятҳо ва маҳдудиятҳои рафтори коммуникативӣ алоқаманданд. Нақшҳои асосии коммуникативӣ мухотиб (адресант), мухотаб (адресат), мухотаб (адресат)-и ғайримустақим (дуюмдараҷа) ҳамчун иштирокчиҳои фаъоли муошират ва мушоҳидакунанда ҳамчун иштирокчиҳои пасиви муошират мебошанд. [9, 66].

Мухотиб (адресант – гӯянда ё нависандаи матн) нутқи худро ба мухотаб (адресат) ҳамчун объекти нутқи худ равона карда, ба ин ё он тарз таъсир мерасонад. Ҳамзамон мухотиб (адресант) ҳамчун субъекти дуёми ҳамон аснои нутқ, ҳамчун шарикӣ муошират баррасӣ мегардад.

Ба мухотиб (адресант) намоиши нақшҳои иҷтимоӣ ва равонии худ (болонишин ё зертобеъ, калонсол ё кӯдак ва ғайра), ташаббуси бештар дар қабули қарор, умуман, вазни бештари коммуникативӣ, мавзӯҳои муайян, стратегия ва тактикаи бомуваффақияти ба мухотаб (адресат) таъсир расонидан ҳос аст.

В.Е.Голдин қайд мекунад, ки нақши мухотиб (адресант)-ро танҳо шахсе иҷро карда метавонад, ки мухотаб (адресат) дорад. Шахсе, ки матн эҷод мекунад, аммо наметавонад, ки онро қӣ қабул мекунад, мухотиб (адресант) ҳисобида намешавад. «Шахсоне, ки ба сухан кардан (ё навиштан) шурӯъ мекунад, бешубҳа, ғӯянда ё (нависанда)анд, аммо ҳатман мухотиб (адресант) нестанд» [1, 35]. Масалан, шахсро, ки барои худ рӯзнома менависад, мухотиб (адресант) доништан ғайриимкон аст. Дар ин маврид на вазифаи ба роҳ мондани робита, балки вазифаи зоҳир намудани фардият ба амал меояд.

Мувофиқи қоидаҳои одоби муҳоварат дар воситаҳои ахбори омма журналист (адресант) мувофиқи вазъияти муошират аз ифодаҳои гуногуни одоби мурочиат, пазирай ва хайрухуш истифода мебарад, то оҳанги зарурӣ, матлуб ва мусоидро ба вучуд орад.

Дар ВАО-и муосир мухотиб (адресант) ҳамчун «шахсияти соҳибхитӣ» баррасӣ мегардад. Барҳам дода шудани режими сензура ва назорати куллии давлат боиси тавачҷуҳ ба озодии баён, ба «...фазаи зиндаи нутқи ҷомеа, на ба бунёди забони махсуси сиёсӣ, ки дар гузашта буд, дар ҳолате ки забони муоширати оммавӣ, пеш аз ҳама, ҳамчун воситаи тарбияи идеявии омма ба ҳисоб мерафт [3, 241].

Ҳамаи ин ба рӯзноманигор имкон медиҳад, ки пеш аз ҳама завқу майлу рағбатҳои шахсӣ, сиёсӣ, идеологӣ, эстетикиро баён кунад, «ман»-и муаллифи худро ба ҳадди максималӣ нишон диҳад, яъне худ ва мавқеаашро пурра дарк намояд. «Имрӯз, ки дастурҳои қатъии идеологӣ вучуд надоранд, хусусияти рӯзноманигорӣ дар он аст, ки ҳуди муаллиф доираи арзишҳоеро муайян мекунад, ки барои худ ва аудиторияи пешбинишуда асосӣ мешуморад ва мувофиқи онҳо хонандаро бовар мекунонад [5, 23].

Ба ақидаи Г.Я. Солганик, «муаллиф омили асосии услубсозии матни публицистӣ мебошад. Дар он чараёнҳои пешбари услубӣ ва тамоюлҳои давраи муайяно мутамарказ мекунад. Ҳар як давра як типии миёнаи умумии муаллифро ташаккул медиҳад, ки дар матнҳои бешумори публицистӣ мушаххас ва муайян мегардад [7, 40]. Тавре ки қаблан зикр гардид, моҳияти «ман»-и муаллиф аз ду ҷиҳат – шахсии иҷтимоӣ (ба давраи пештар ҳос аст) ва шахсии мушаххас иборат аст. Дар давраи ҳозираи инкишофи забони воситаҳои ахбори омма, бешубҳа, ҷиҳати дуҷуми категорияи муаллифон таъкид мешавад – шахсии мушаххас, шахсияти публицист ба таври густурда ба майдон мебарояд ва тамоюли бартарияти забони публицистӣ, ҳосиятҳои шахсияти мушаххас дар категорияи муаллиф ташаккул меёбад. Муаллиф аз номи худ сухан меронад, ҳиссиёт ва фикру мулоҳизаҳоашро баён мекунад, ки ин дар хонанда, шунавандаи радио ё тамошобини телевизион (мухотаб – адресат) эҳсоси махсуси наздикӣ ва боварӣ ба вучуд меоварад.

Ин тамоюл тавсеаи майдони мухотиб (адресант)-ро шарҳ медиҳад, ки вай дар бораи мушкилоти мухотаб (адресат) сухан ронда, образҳои гуногуни забониро ба қор бурда, худро бо хонанда ба як гурӯҳ муттаҳид месозад: *Бубинед, дар паҳлуи мо нафароне буданду ҳастанд, ки дар домани сипеҳр ва баёзи умр ҷӣ нақшаҳоеро гулдӯзӣ кардаанд. Зиндагии эшон мактаби эҷод аст, сарнавишташон чун ҳамосаи орзуҳо пайванди ин Ватану миллат аст. Пас, мову Шумо ҳам метавонем, ки амсоли ин гуна бонувони соҳибдилу соҳибмақом бошем. Аз онҳо, аз Шумо, аз рӯзгор, нақшаю ниятҳои неки Шумо хоҳем гуфт* (БТ. 01.2013. с.2)

Пайванди мову Шумо ҳамин маҷалла аст, ки дар сафҳаҳои олами эҷоду эҷод, маҳзари меҳру сафо ва ҷамоаи шиқу зиндагиро гулдӯзӣ мекунад (БТ. 01.2013. с. 2).

Мухотаб (адресат) бо мухотиб (адресант) робитаро нигоҳ дошта, бо воситаҳои шифоҳӣ ва ғайришифоҳӣ ба ӯ дар бораи рафти дарки паём хабар медиҳад, ҳамчун

шарике рафтор мекунад, ки аз мухотиб (адресант) дархости иттилоот, паём ва дастурхоро оид ба иҷрои амалҳои муайян қабул мекунад.

Назар ба ақидаи Н.И. Формановская «мафҳуми адресат маълум буда, он шахсест, ки матн нутқ ба ӯ нигаронида шудааст, яъне боиси муошират (нутқ ё матн) мегардад. Ӯ ҳамчунин шахсест, ки ба ӯ мактуб ё телеграмма фиристода мешавад. Мухотаб (адресат) ҳамчун як навъ ҳаммуаллифи ҳама гуна матн амал мекунад. Дарвоқеъ, ҳар як кор ба ин ё он дараҷа ба мухотаб (адресат) нигаронида шудааст» [9, 99].

Мухотаб (адресат) ҳаммуаллифи беихтиёри матн журналистӣ буда, журналистро водор мекунад, то ки ӯ ҳамон шакли одоби муҳоваратро интиҳоб намояд, ки барои ҳамон аснои муошират ва барои ҳамсуҳбат нисбатан хос бо назардошти хусусиятҳои фарқкунандаи иҷтимоӣ ва фардии ӯ (синну сол, дараҷаи маърифат ва ғайра) мувофиқтар бошад. Дар лоиҳаи машҳури П.Грайс: «муқаррароти асосӣ оид ба донишони хусусиятҳои муошират, ки аз худ кардани он ба соҳибзабонон имкон медиҳад, ки сухани худро тарҳрезӣ намуда, муошират кунанд, принсипи ҳамкорӣ мебошад. Мувофиқи он ҳар як кас дар суҳбат бояд саҳмеро гузорад, ки дар марҳилаи мушаххаси суҳбат, барои мақсади умумии мушаххаси иштирокчиён талаб карда мешавад, ба ибораи дигар, мусоҳибон бояд эҳтиёҷоти ҳамдигарро ба инобат гиранд ва барои ҳамкорӣ саъй кунанд» [2, 59].

Муроҷиати ғайримустақим, дуумдараҷа дар вазъияте ба вучуд меояд, ки муошираткунандагон суҳанронии худро махсусан ба шахси сеюме, ки дар мадди назари онҳо ё дар фазои пешбинишуда (масалан, мусоҳибаҳои телевизионӣ, суҳбатҳои радио ва ғайра) ҳузур доранд, равона мекунанд.

Дар мусоҳибаҳои радио ва телевизион объекти асосии амали нутқ шунавандагони радио ва бинандагони телевизион мебошанд, ки сӯҳбати журналист ва мусоҳибаи барои онҳо ё бо дархости қаблии онҳо таҳиягардидаро тамошо мекунанд. Дар як вақт ҳам ба мухотаб (адресат)-и мушаххас (иштирокчии сӯҳбат) ва ҳам ба мухотаб (адресат)-и ғайримустақим (шунаванда, бинанда) таваҷҷуҳ намуда, сӯҳбат қардан маҳорати махсусро талаб мекунад.

Агар иштирокчиёни суҳбат бинандагону шунавандагонро фаромӯш кунанд (масалан, бидуни шарҳ истифода қардани далелҳои, ки танҳо онҳо мефаҳманд, қор фармудани истилоҳоти хеле махсус, ҳамчун одамони наздик, дӯстона муошират кунанд ва ҳатто шаклҳои номҳои танҳо дар доираи маҳдуд қабулшударо ба забон оранд), он гоҳ шунавандагони радио ё тамошобинони телевизион худро аз доираи муошират берун эҳсос мекунанд. Чунин ҳолат ҳам мешавад, ки ҳангоми мусоҳибаҳои радио ва телевизион, таваҷҷуҳи мусоҳибон танҳо ба мухотабони дуумдараҷа – объект нигаронида мешавад, саволҳои рӯзноманигор монанди ишораи ҷавоб ва сабаби ба бинандагону шунавандагон додани ин ва ё он хабар садо медиҳанд. Нақшҳои мухотабон (адресатҳо) дар чунин муоширати ғайритабӣ хеле ночиз шуда, ҳуди сӯҳбат характери сунъӣ мегирад.

Муносибати моҳирона дар як амали коммуникатсионӣ миёни адресант ва адресат ва метакоммуникатсия, яъне муошират ба хоҳири муоширати дигар (субъектҳои метакоммуникатсионӣ, адресати ғайримустақим мебошанд) маҳорати зиёдро талаб менамояд. Баъзан рӯзноманигор мусоҳибаро бо муроҷиати мустақим ба тамошобинони телевизион ва шунавандагони радио (метакоммуникатсия) дар бораи барномаи омодакардааш ё мусоҳибае, ки нав намоиш додааст, дар дохили «чаҳорчӯба» маълумот медиҳад.

Баъзан ӯ мусоҳибаҳоро на аз номи худ, балки аз номи бинандагону шунавандагон мебарад: *Шунавандагони мо доништан меҳаҳанд, ки..., Шумо дар ин бобат ба бинандагони мо чӣ гуфта метавонед?* Роҳҳои дигари ба ҳам овардани коммуникатсия ва метакоммуникатсия вучуд доранд. Дар ҳар сурат, аз як тараф, мавзӯ ва объекти амали нутқ, аз тарафи дигар, мухотиб (адресант), мухотаб

(адресат) ва мухотаб (адресат)-и ғайримустақимро чудо карда, ҳудуди коммуникатсия ва метакоммуникатсияро муайян намуда, ҳамзамон аз даст надодани имкони муттаҳидшавӣ, қисман ё пурра ба ҳам овардани нақшҳо ва намудҳои муоширатро эҳсос кардан лозим аст: *Ва ана дар ҳамин филми «Муҳаббат», Дилбарбону, ки бинандаи азизу арҷманди мо аини ҳол суол карданд, ки Аловиiddин Абдуллоев суруд меҳонанд, бисёр ҳам як суруди зебо замзама мекарданд, меҳостам, ки ёдовар шаванд аз ҳамон саҳнаи филм* (ТВТ. Симо: 23.05.2014).

Дар мисоли боло мухотиб (адресант) ҳангоми мурочиат ба мухотаб (адресати якум) – Дилбарбону муяссар шудааст, ки ҳамзамон мухотаб (адресат)-и дуюмдараҷаро дар мадди назари худ нигоҳ дорад ва ба ин васила ўро бавосита ба чараёни муошират ҷалб намояд.

Мухотаб (адресат)-и ғайримустақим, ки дар чараёни иттилоот далелҳои мавриди таваҷҷуҳи ҳудро интиҳоб мекунад, нисбат ба мухотаб (адресат) аз дастури мустақими мухотиб (адресант), аз дархост ва паёмҳои ў камтар вобаста аст: *Чунонки шумо, бинандагони азизу арҷманд, огоҳ ҳастед ва чуноне ки анонси барномаи мустақими «Симо» тӯли чанд рӯз аз тариқи шабакаи якуми телевизиони Тоҷикистон паҳш мегардид, барномаи мо мустақим аст ва ҳуди шумо медонед, ки меҳмони барномаи мо кист. Бидуни шубҳа дар барномаи имрӯзаи мо ширкат доранд Ҳунарпешаи мардумии Чумҳурии Тоҷикистон, роҳбари театри вилоятии мусиқӣ-мазҳакавии ба номи Ато Муҳаммадҷонови шаҳри Қургонтеппа, ҳунарманди бисёр ҳам азизу арзанда ва дӯстдоштанӣ Аловиiddин Абдуллоев* (Симо. ТВТ. 23.05.2014).

Ҳамин тариқ, муаллифи матни журналистӣ ҳангоми татбиқи он дар чараёни муошират бо мақсади иҷро намудани талаботи асосии тамоми соҳаҳои васоити ахбори омма бо назардошти ба даст овардани таваҷҷуҳи аудиторияи бемахдуд ва нигоҳ дошта тавонистани иртиботи доимӣ аз воситаҳои аз тамоми роҳу воситаҳо ва аз он ҷумла, воситаҳои забонӣ ва ғайризабонии дар боло баррасигардида истифода намояд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Гольдин В.Е. Обращение: теоретические проблемы / В.Е. Гольдин – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. – 127 с.

2.Грайс Г.П. Логика и речевое общение. Пер. В.В. Туrowsкого // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – Москва, 1985. – С. 217-237.

3.Кокорина Е.В. Новизна и стандарт в языке современной газеты // Поэтика, стилистика. Язык и культура. – М., 1996.– 257 с.

4.Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдения над речевой практикой масс медиа. Издание третье, испр. и доп. – Спб., 1999.– 320с.

5.Невзорова Т.В. Журналистский текст до и после 1985 г. // Тенденции развития массовых информационных процессов. М., 1991. - с. 18-26

6.Пахомова И.Н. Новые явления в русском речевом этикете: на материале средств массовой информации. Дисс. канд.фил.наук. – М., 2008. – 170с.

7.Солганик Г.Я. Язык современной публицистики: сб. статей. 2-е изд, испр.– М, 2007.– 232 с.

8.Усмонов, И. К. Культура речи: монография / И.К. Усмонов. – Душанбе, 2004. – 120с.

9.Формановская Н.И. Коммуникативно-прагматические аспекты единиц общения. – М.: Издательство ИКАР, 1998. – 292 с.

ОМИЛҲОИ МУҲИММИ ЗАБОНИ МАТНҲОИ БАРНОМАҲОИ РАДИО ВА ТЕЛЕВИЗИОН

АННОТАЦИЯ

Дар мақолаи мазкур муаллиф масъалаи асосии тамоми намудҳои васоити ахбори оммаро баррасӣ намуда, ҷалби таваҷҷуҳи аудитория ва нигоҳ дошта тавонистани он аз ҳадафҳои асосии тамоми расонаҳо мешуморад. Таъкид мегардад, ки раванди васеъ шудани майдони фаъолияти адресант дар симои журналист ўро водор менамояд, ки, пеш ҳама, омили мухотаб (адресат)-ро ба назар гирад. Иттилооти ахбори омма ба бинандагону шунавандагон берун аз фазои муошират, бе дархост ва рухсати онҳо пешниҳод мегардад. Барои ба ҷараёни ҳодисаҳо ҷалб намудани бинандаву шунаванда васоити ахбори омма маводро тарзе таҳия менамоянд, ки таваҷҷуҳи аудиторияро бедор кунад. Бо ин мақсад журналист эҳсосоту андешаҳояшро тавре баён менамояд, ки ҳисси маҳсули эътимоднокиву қаробатро дар хонанда, шунаванда ё бинандаи телевизион бедор мекунад. Муаллиф дар бораи проблемаҳои мухотаб (адресат) сухан ронда, аз чунин усулу воситаҳои забонии истифода мебарад, ки ўро бо хонанда ё шунаванда ба як гурӯҳ муттаҳид мекунад. Яке аз чунин усулҳо ҳамеша такрор намудани силсилаи муродифии ифодаҳои амсоли «Бо мо бимонед» мебошад. Воситаи дигари забонӣ дар ягонагӣ истифода намудани ҷонишинҳои шахсии «мову шумо», ки як навъ иттиҳоди адресанту адресатро ифода мекунад.

Калидвожа: журналист, аудитория, бинанда, шунаванда, хонанда, мухотиб, мухотаб, адресат, адресант, ҷонишин, бо мо бимонед, ВАО, метакоммуникатсия.

Маълумот дар бораи муаллиф: Ҷўраева Мушаррафа Рустамовна, доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи услубшиносӣ ва таҳрири адабӣ. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17 Тел. 938809301 Печтаи электронӣ: light_angel-65@mail.ru.

ВАЖНЫЕ ФАКТОРЫ ЯЗЫКА ТЕКСТОВ РАДИО- И ТЕЛЕПРОГРАММ АННОТАЦИЯ

В данной статье автор рассматривает главную проблему всех видов средств массовой информации и считает привлечение внимания аудитории и умение его удержать одной из основных целей всех средств массовой информации. Подчеркивается, что процесс расширения поля деятельности адресата, как журналиста заставляет его учитывать фактор адресата. Информация средств массовой информации предоставляется зрителям и слушателям вне пространства общения, без их запроса и разрешения. Чтобы привлечь зрителей и слушателей к ходу событий, средства массовой информации готовят материалы таким образом, чтобы привлечь внимание аудитории. Для этого журналист выражает свои чувства и мысли таким образом, чтобы вызвать у читателя, слушателя или телезрителя особое чувство надежности и родства. Автор говорит о проблемах адресата и использует такие языковые методы и средства, которые объединяют его и читателя или слушателя в одну группу. Один из таких методов – всегда повторять один и тот же ряд выражений типа «Оставайтесь с нами». Еще одним лингвистическим инструментом является употребление личных местоимений «Мову шумо» (мы и вы) в единую группу, которая представляет собой своего рода союз между адресантом и адресатом.

Ключевые слова: журналист, аудитория, зритель, слушатель, читатель, адресант, адресат, местоимение, оставайтесь с нами, СМИ, метакоммуникация.

Сведения об авторе: Джурова Мушаррафа Рустамовна, доктор филологических наук, профессор кафедры стилистики и литературного редактирования. г. Душанбе, пр. Рудаки, 17 Тел. 938809301 Email: light_angel-65@mail.ru.

IMPORTANT FACTORS OF THE LANGUAGE OF RADIO AND TELEVISION PROGRAM TEXTS ANNOTATION

In this article, the author examines the main problem of all types of mass media and considers attracting the audience's attention and the ability to retain it one of the main goals of all mass media. It is emphasized that the process of expanding the addressee's field of activity as a journalist forces him to take into account the addressee factor. Mass media information is provided to viewers and listeners outside the communication space, without their request and permission. In order to attract viewers and listeners to the course of events, the mass media prepare materials in such a way as to attract the audience's attention. To do this, a journalist expresses his feelings and thoughts in such a way as to evoke a special feeling of reliability and kinship in the reader, listener or TV viewer. The author talks about the addressee's problems and uses such language methods and means that unite him and the reader or listener into one group. One of such methods is to always repeat the same series of expressions such as "Stay with us." Another linguistic tool is the use of personal pronouns "Movu shumo" (we and you) in a single group, which is a kind of alliance between the addresser and the addressee.

Key words: journalist, audience, viewer, listener, reader, addresser, addressee, pronoun, stay with us, media, metacommunication.

About the author: Juraeva Musharrafa Rustamovna, Doctor of Philological Sciences, Professor of the Department of Stylistics and Literary Editing. Dushanbe, Rudaki Ave., 17 Tel. 938809301 Email: light_angel-65@mail.ru.

ҲОЛАТИ АСАРДУЗДӢ ДАР ВАО-И ХАТЛОН

Гулов С.Н.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Назаров У.Ш.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носри Хусрав”
(Тоҷикистон)

Матбуот ва ВЭАО дар шароити имрӯза як васила ё дастгоҳи таблғӣ буда, барои паҳн ва интишор намудани маводи журналистӣ хизмат мекунад. Дар баробари хизмат намудан, бояд меъёрҳои этикаи касбиро низ аз мадди назар дур нагирифта риояи онро миёни кормандони ВАО ҳатмӣ шуморанд. Усмонов И. дар китоби “Шарҳи меъёрҳои ахлокии ҷаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон” вобаста ба мавқеи ВАО ва самти ҷаъолияти этикии журналистон чунин шарҳ додааст. “Ҳақиқатнигорӣ, воқеиятнигорӣ, адолат, гуногунандешӣ ва эҳтироми ҳуқуқи инсон - усули (принсипи) ҷаъолияти ВАО ва журналистон дар Тоҷикистон мебошанд” [5,21].

Имрӯз зарур аст, ки барои дар амал тадбиқ намудани меъёрҳои ахлоқӣ аз ҷониби ҷомеаи журналистӣ ва ҷаъолияти онҳо танзим карда шавад. Мутаасифона, дар аксари ҳолатҳо эҷод ба таҳқир, мазаммат, бухтонро ҷаъолияти махсуси огоҳнамоӣ унвон карда, эҷодкорро аз хабарнигор тафовут намегузоранд. Вале ин ду реша ҳамсон ҳам набошанд, лекин сохти ҷаъолияти онҳо зехниро талаб мекунад. Аз ин рӯ рӯзноманигорон муваззафанд, ки меъёри ахлокии эҷодии худро риоя намоянд. Муҳаққиқ соҳаи журналистика профессор Муродов Муродӣ бар ин бовар аст: “Эҷоди журналистӣ, ки ба воқеияти рӯз ва масоили мубрам, аниқтараш зиндагии нақд, сару қор мегирад, нисбат ба навъҳои дигари эҷод ба маҳдудиятҳои ҳуқуқӣ, ахлоқӣ, этикӣ, эстетикӣ ва қонуниятҳои касбӣ бештар мубтало мегардад. Ҷанбаъ ва ё имконоти ҳуқуқӣ, аз як сӯ, дар раванди эҷод маҳдудиятҳо ба вучуд орад, аз сӯи дигар, барои ташаққули касбият мусоидат мекунад” [1, 9]. Дар робита ба ҷаъолияти касбӣ

чомеи журналистони Тоҷикистон соли 2009 “Меъёрҳои ахлоқи фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон”-ро қабул намудаанд. Қабули ин санад тақозои замон ва фаъолияти касбии журналистон буда, дар самти худтанзимкунии фаъолияти журналистон қадами ҷиддӣ ба ҳисоб меравад. Зеро фаъолияти журналистӣ фаъолияти универсалӣ буда, дар низоми муносибатҳои ҷамъиятӣ нақши муассире дорад. Вобаста ба системаи универсалии ин соҳа муҳаққиқ Е. П. Прохоров чунин назар дорад: “Журналистика институти сиёсӣ адабие мебошад, ки вазифааш пайдо кардан, таҳрир намудан ва паҳн кардани иттилоот аст” [5,6]. Иттилоъ метавонад ҳоси якҷанд расона бошад, чунки дигар расонаҳо бо таъйиди дигар сарчашмаи иттилоърасон така намуда дақиқияти онро аз сарчашмаи муътамад инъикос менамоянд. Бояд гуфт, ки дар заминаи раванди иттилоърасонии матбуот муайян намудани маводи асли ё муаллифӣ мушкултар аст, зеро дастгоҳи техникӣ, бахусус шабакаи интернет, дар музофот ба таври доимӣ ба ҳамагон дастрас нест. Аз ин лиҳоз муайян намудани дуздӣ асар дар айният мушкул мегардад. Метавон мисол овард, ки аввалин маротиба ба Шӯрои ВАО-и Тоҷикистон рӯномаи “Хатлон” барои нақз гардидани банди 14-уми “Меъёрҳои ахлоқи фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон” муроҷиат намудааст. Мазмуни фишурдаи муроҷиат чунин аст: “...ду рӯз қабл, тасодуфан, вақте чанд шумораи нашриҳои «Пайк»-ро варақ мезадам, дар он якҷанд матлаберо вохӯрдм, ки аслан ба қалами банда ва ҳамкоронам аз рӯнома тааллуқ доранд. Баъзеи ин матолиб айнан, ҳатто бо сарлавҳааш, нусхабардорӣ шуда, дар зери мавод имзоҳои «Баҳодур Уроқов», «Некрӯз», «Шоҳруҳи Баҳодур», «Шоҳруҳи Абдусаломзод» гузошта шудааст. Аз он ҷумла, маводи «Арӯсии ноболиғон: «қарзи падарӣ» ё нақзи ҳуқуқи фарзанд?» («Пайк», №10 (134), аз 16 мартӣ соли 2016)” [9,2]. Таҳлилҳо нишон доданд, ки Баҳодур Уроқов тибқи муроҷиати муовини сармуҳаррири рӯномаи “Хатлон” Н. Маъмурзода, маводи «Арӯсии ноболиғон: «қарзи падарӣ» ё нақзи ҳуқуқи фарзанд?» -ро дар сомонии рӯномаи мазкур дар таърихи 14 феввали соли 2015 нашр гардидааст (14.02.2015 - 13:26 <http://khatlon-ruznoma.tj/353-arsii-nobolion-arzi-padar-e-nazi-uui-farzand.html>).

Баъди як соли чопи ин мавод Б. Уроқов онро бо чунин ном дар ҳафтаномаи «Пайк» бо имзои худ, чун моли зеҳнии хеш чоп кардааст («Пайк», №10 (134), аз 16 мартӣ соли 2016). Плагиат ё ин ки асардуздӣ дар моддаи 156-уми ҚҚ ҚТ барои вайрон кардани ҳуқуқҳои муаллифӣ, ҳуқуқи муҷовир ва ҳуқуқи дорандагони патент бо ҷарима ба андозаи аз дусад то як ҳазору панҷсад нишондиханда барои ҳисобҳо ё қорҳои ислоҳи меҳнатӣ ба муҳлати то ду сол, ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати аз ду то панҷ сол ҷазо дода мешавад” [6, 6]. Ин танҳо аз лиҳози ҳуқуқӣ барои дуздидани маводи зеҳнӣ пешниҳод шудааст, аммо меъёрҳои ахлоқие, ки аз ҷониби Шӯрои ВАО-и Тоҷикистон таҳия гардидааст, танҳо барои ислоҳи ҳаттои журналист пешбинӣ шудаанд. “Журналист бояд ба заҳмати ҳамкасбонаш арҷ гузорад. Дар кодекси мо ин мавзӯ ҳадафи баррасии одоби касбӣ аст. Яъне, меъёрҳо ҷазо муайян намекунанд ва маслиҳат медиҳанд, ки журналист кадрӣ меҳнати ҳамкасбашро донанд ва худро ҳам бо истифодаи асари каси дигаре бадном накунад” [1,52]. Муҳаққиқи соҳа Сангин Гулов ин масъаларо ба таври зайл шарҳ додааст. “Журналист ба асардуздӣ роҳ надихад, иқтибос оварда, ҳатман онро бояд нишон диҳад” [7,260]. Дар баробари ин журналист ҳуқуқи маънавӣ надорад, ки ҳатто қаҳрамони асари эҷоднамудаи ҳамкасбашро (очерки таърихӣ, портретӣ, сафарӣ)-ро иваз намуда, чун моли худ истифода намояд. Профессор Ҷовид Муқим дар қатори дигар проблемаҳои журналистикаи муосир таъкид менамояд, ки “асардуздӣ дар матбуот ҳам ривож дорад” [8,7]. Ибораи асардуздӣ дар фарҳанги навин, ки дар торнамои интернет бо ин нишонӣ <https://vazhaju.com/search/асардузди> чунин шарҳ ёфтааст: “Асардузди- ائوردزدی навиштаҷоти шахси дигарро дузда, аз онӣ худ вонамудан, сирқати адабӣ” [12] маънидод шудааст. Профессор Мурод Муродов дар китоби “Донишномаи фарҳанги рӯноманигорӣ” низ асардуздиро бо решаи калима васеъ баён намуда, асардуздӣ (аз

лот. Plagium - дуздӣ) - навъи вайрон кардани ҳукуки муаллиф ва ё ихтироъкор шарҳ додааст [2, 20]. Муаллифи аслии мавод Маъмурзода Н. дар мақолааш бо номи “Баҳси як қазияи плагиат дар ҷомеаи журналистии Хатлон” 20 маводи ин расонаро ёдрас гардидааст, ки Б.Уроқов нусхабардорӣ намуда, ҳамчун моли зеҳнии худ дар ҳафтаномаҳои “Пайк” ва “СССР” чоп намудааст” [10,153]. Бояд зикр кард, ки на танҳо як матлаб, балки кулли он мавод баъди як соли нашр гардидан боз дар ҳафтаномаҳои дар боло ишорашуда интишор ёфтаанд. Тибқи меъёрҳои этикаи касбии рӯзноманигорӣ матн, акс ва ё садое, ки каси дигар сабт кардааст, вале журналист онро ҳамчун моли худ истифода мебарад, асардузӣ ё плагиат мебошад. “Плагиат аз мавзӯҳои муҳимми эҷодӣ аст, ки дар ҳамаи соҳаи эҷод ҳамеша мавриди баҳс ва мавриди талош қарор дорад ва ба ин мавзӯ қонун ҳам таваҷҷуҳ кардааст” [1, 52]. Баҳсҳои маводи зеҳнӣ танҳо миёни олимони мушоҳида мешавад, аммо дар ҷомеаи журналистӣ чунин муроҷиат кам бошад ҳам, вале қонун дар бораи моликияти зеҳнӣ ва дуздидани асари дигар шахс ҷазо пешбинӣ намудааст: “Ҳангоми вайрон кардани қонун журналист ба ҷавобгарӣ кашида мешавад, ки омилҳои он дар 5 моддаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма» зикр шудааст. Илова бар ин амал ва сухани журналист ҳамеша дар ҷаҳорҷӯбаи қонун ва имконоти ҳуқуқӣ бояд шакл гирад. Дар ҳолати вайрон кардани чунин талабот ӯ ба ҷавобгарии ҷиноӣ, маъмурӣ, касбӣ ва моддӣ кашида мешавад” [8,13]. Меъёрҳои ахлоқӣ танҳо раванди эҷоди маводи зеҳнии журналистро ба танзим дароварда, барои ғаёлияти эҷодии вай монеа эҷод намекунад.

Он роҳнамое мебошад, ки ҳуқуқҳои муаллиф онро танзим менамояд. Профессор И. Усмонов дар китоби “Журналистика” (ҷилди 4) ба вайрон намудани ин банди меъёрҳои касбии рӯзноманигорӣ чунин ишора кардааст: “...ахлоқи журналистӣ бо тартибу меъёрҳои ҳуқуқӣ не, балки бо мазаммату радди муҳит, ҳамкорон, ҳамкасбон ва амсоли ин, бо ибораи дигар тавассути «довари шарафи инсон» қазоват карда мешавад ва дар тамоми ВАОТ, дар тамоми кишварҳои дунё ба меъёрҳои умумӣ мувофиқат накардани ахлоқи касбӣ ба қатъи ғаёлият дар он коллективи эҷодӣ ба анҷом мерасад” [3, 79]. Н. Маъмурзода, ки маводашро Б. Уроқов бо имзои худ интишор додааст, бар ин назар аст: “Ҳафтаномаи “СССР” худ банди 14-уми “Меъёрҳои ахлоқии ғаёлияти журналистӣ дар Тоҷикистон”-ро нақз намуда, назарияи илми журналистии Тоҷикистонро эҳтиром накардааст. Баъд аз муроҷиати расмӣ мо ба Шӯрои ВАО-и Тоҷикистон нисбати ҷаноби Б. Уроқов ӯро расман ҳамчун корманди расмӣ ҳафтаномаи “СССР” ба қор қабул намуд. Дар ҷомеаи журналистии Тоҷикистон нест чунин нафаре, ки бо ин ҷурм яъне дуздии маводи зеҳнӣ, ба ҷавобгарӣ кашида шуда бошад.

Дар ин баробар Кодекси Ҷинояти Тоҷикистон таъкид менамояд, ки барои беиҷоза гирифтани моликияти зеҳнӣ ҷазо пешбинӣ намудааст. Аввалин муроҷиат Н.Маъмурзода ба Шӯрои ВАО-и Тоҷикистон дар бораи дуздидани асар мебошад. Таъкид кардан бамаврид аст, ки сармуҳаррири ҳафтаномаи “СССР” С.Мизроб муҳолифи назари муҳаққиқи соҳа И. Усмонов буда, кодекси ахлоқро риоя накарда, ба заҳмати ҳамкасбонаш арҷ намегузорад. Раванди асардузӣ ё плагиат на танҳо дар миёни ҷомеаи журналистӣ мушоҳида мегардад, балки дар ҷомеаи эҷодии дигар, масоили эҷоди илмӣ низ ин падида дида мешавад. Ахлоқи касбиро на танҳо мафҳуме дар назарияи илмӣ, балки қонуни ҷамъиятӣ низ унвон кардан мумкин аст. “Воқеан, ахлоқи рӯзноманигорӣ ин ҳамон мафҳумест, ки журналист бояд ҳеҷ гоҳ фаромӯш накунад: ғаёлияти ӯ фарогири доираи хеле васеи хонандаву шунавандаю бинанда аст. Бо назардошти ин, ба роҳ мондани ғаёлият василаи ҳифзи шаъну шарафи шахс ва касбӣ хоҳад буд” [11, 285]. Барои дарёфти мавқеъ журналист бояд аз услуби эҷодии худ истифода намуда, сабки эҷодии худро дошта бошад. Ҳангоми дуздидани мавод обрӯву эҳтироми рӯзноманигор миёни ҳамкасбон паст гардида, ба ӯ таъсири равонӣ низ мерасонад. Дар “Шарҳи меъёрҳои ахлоқии ғаёлияти журналистӣ дар

Тоҷикистон” чунин омадаст: “Журналистоне ҳастанд, ки дар матбуоти дигар кишвар мақолаеро меҳонанд, ки мавзӯяш барояшон аҷиб менамояд ва ҳамин мавзӯро бо тағйири ном ва маҳал ба сифати материали худ дар рӯзномаи хеш ба нашр мерасонанд. Маънодуздӣ ҳам ба назари мо мисли асардузӣ аст, яъне моликияти ақлонии каси дигар истифода шудааст. Махсусан, агар қолаби асар тағйир наёфта бошад” [1, 53]. Таҳлилҳо собит намуданд, ки қазияи асардузӣ ҳамкасбамон Б. Уроқов натавонанд маъно, балки факту далоили ҷамъовардаи мавод низ плагиат буд. Танҳо як мақоларо, ки сарлавҳа фарқкунанда буда, мавзӯ ва фактҳо як мебошад, мисол меорем: “Раисон, забони давлатиро эҳтиром кунед!”, (“Пайк” №6 10 феввали соли 2016), дар сомонии рӯзнома бо номи “Худо аз марги забон нигоҳ дорад!” (01. 01. 2015, 13:28 <http://khatlon-ruznoma.tj/57-hudo-az-margi-zabon-nigo-dorad.html>) ҷой додааст. Муаллифи матлаб Комрони Бахтиёр дар тақвия ба гуфтаҳои Г. Сафиева чунин сарлавҳа гузоштааст. Ба қавли устод Гулруҳсор: «Марги миллат аз марги забон сар мешавад. Марги забон бошад, аз беэҳтиётӣ соҳибзабонон аст». Худо нигоҳ дорад аз чунин пешомад. Пас, эй ҳамзабон, ҳоло моро чӣ мебояд қард? Ин ибораро Б. Уроқов дар ҷамъбасти маводаш кӯтоҳ намуда, чунин навиштааст: Ба қавли устод Гулруҳсор: «Марги миллат аз марги забон сар мешавад. Марги забон бошад, аз беэҳтиётӣ соҳибзабонон аст». Хулосаи матн бо ин ибора анҷом ёфтааст. Дар зербанди 3-юми “Шарҳи меъёрҳои ахлоқии фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон” омадааст: “Дар мочарои журналистӣ баъзан ҳолатҳое ба мушоҳида мерасанд, ки даъвогар ба он фикр аст, ки фалон ақида ва фалон мавзӯро ба журналист вай гуфтааст ва журналист бе зикри ӯ матлабро ҳамчун моли худ истифода бурдааст. Ин ҳолат ҳам ба плагиат вобаста шуданаш мумкин аст. Албатта, дар ин ҳолат қазоваткунандагон ҳаҷми ахбори пайдошуда ва ҳаҷми меҳнати журналистро бояд ба назар гиранд. Бе дарки ин чиз, ба таври ҷашмпӯшида маънидод қардан ҳақиқати амалро мефаҳмонад” [1, 51]. Журналист муваззаф аст, ки мавзӯро аз дигар зовия гирифта, матраҳ намояд, агар мавқеи қаршиноси соҳа дигар бошад, факту арқом аз маводи пештар нашршуда бой бошад, дар ин сурат плагиат ҳисобида намешавад. Зеро самти инъикоси мавод фарқкунанда буда, далелҳо тағйир меёбанд. Журналист ҳангоми таҳияи мавзӯи монанд бояд кӯшиш намояд, ки ба талаботи дар боло зикршуда диққат диҳад.

Мавриди зикр аст, ки дар маводи мазкур мо нақзу асардуздиро танҳо дар нашрияи “Хатлон” мавриди пажӯҳишу пайгирӣ қарор додем, барои таҳлили амиқтари ин мавзӯ месазад, то самти дигари фаъолияти ВАО-и минтақаро низ баррасӣ намуд. Хулоса ВАО-и маҳаллиро зарур аст, ки бандҳои “Меъёрҳои ахлоқии фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон”-ро риоя намуда, низомномаи меъёрҳои этикии дохилии доравиро тартиб дода ба моликияти зеҳнии ҳамкасбон арҷ гузоранд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРҶАШМАҲО

1. Усмонов И.К. Шарҳи меъёрҳои ахлоқии фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон / И.К. Усмонов. - Душанбе, 2011. - 64 с.
2. Муродов М. Донишномаи фарҳанги рӯзноманигорӣ - Душанбе Аржанг, 2016. - 480 с.
3. Усмонов И.К., Журналистика (ҷилди 4) Душанбе- 2011, с. 474
4. “Хатлон” №7 (3192), 14 феввали соли 2019
5. Усмонов И. К. Жанрҳои публицистика / И. К. Усмонов. // – Душанбе, 2009. – 221 С
6. Муродов М. Б. Ҷанбаҳои ҳуқуқӣ дар раванди эҷоди журналистӣ / М. Б. Муродов // (Материалҳои конференсияи байналхалқии илмӣ амалии «Замони муосир ва журналистика: проблемаҳои ҳуқуқ ва озодии суҳан») - 13 с. Душанбе-2010.-105 С.

7. Гулов С.Н. Риояи этикаи касбӣ – шартҳои муҳими фаъолияти журналистӣ / Гулов С.Н. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. - Душанбе: «Сино», 2013, № 4/6 (122). – С. 259 – 263.
8. Муқим Қ. Проблемаҳои журналистикаи муосир / Муқим Қ. // Журналистикаи байналхалқӣ қисми 4; маҷмӯаи мақолаҳо.-Душанбе: Озар,2012-128 с.
9. Мурочиатномаи рӯзномаи “Хатлон” ба Шӯрои ВАО-и Тоҷикистон, 10- майи 2016.
10. Маъмурзода Н. Баҳси як қазияи плагиат дар ҷомеаи журналистии Хатлон / Н.Маъмурзода // 153 С. Нақши ВАО дар таҳкими Ваҳдати миллий (маҷмӯаи мақолаҳо). Душанбе, “Ирфон” -2018, 445 С.
11. Раҳимҷонов Х.У. Риояи меъёрҳои ахлоқӣ - василаи муҳими қомеъӣ / Раҳимҷонов Х.У. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. - Душанбе: «Сино» 2014, № 4/5 (143). - С. 285 – 289.
12. <https://vazhaju.com/search/acarduzdii>

ҲОЛАТИ АСАРДУЗДӢ ДАР ВАО-И ХАТЛОН АННОТАТСИЯ

Муаллиф дар мақолаи мазкур матлабҳое, ки бандҳои меъёрҳои ахлоқӣ фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистонро вайрон намудаанд, мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст. Журналист муваззаф аст, ки мавзӯро аз дигар зовияи гирифта, матраҳ наояд, агар мавқеи қаршиноси соҳаи дигар бошад, факту арқом аз маводи пештар нашршуда бояд бошад, дар ин сурат плагиат ҳисобида намешавад. Зеро самти инъикоси мавод фарқкунанда буда, далелҳо тағйир меёбанд. Ба ҳулосаи муаллиф сабабу омилҳои асосии вайрон намудани меъёрҳои ахлоқӣ, пеш аз ҳама, эҳтиром нагузоштан ба маводи зеҳнии ҳамкасбони худ, дӯздидани асари журналистӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, зарур аст, ки ҳар расонаи хабарии маҳаллӣ бояд барои риояи бандҳои меъёрҳои мазкур қарордориҳо дар ин руҳия тарбия ва роҳнамоӣ кунанд.

Қалидвожа: Тоҷикистон, Хатлон, ВАО, этика, журналист, матбуоти даврии маҳаллӣ, асардузӣ, факт, Пайк, эҷоди журналистӣ, давлатӣ, мустақил.

Маълумот дар бораи муаллиф: Гулов Сангин Нурувич, номзади илмҳои филологӣ, дотсент, мудири кафедраи телевизион ва радиоишунавонии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Тел.: (+992) 93 567-60-35. Электронная почта: gulsang@mail.ru Назаров Умед Шодимуродович, омӯзгори кафедраи рӯзноманигории факултети филологияи тоҷики Муассисаи давлатии таълими “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”. Суроға: вилояти Хатлон, ноҳияи Кӯшонӣ Тел: (+992) 93 185-58-10 электронная почта: Nazarovumedjon1988@gmail.com

СИТУАЦИЯ С ПЛАГИАТОМ В «ХАТЛОН МЕДИА» АННОТАЦИЯ

В данной статье автор проанализировал и обсудил статьи, нарушающие этические нормы журналистской деятельности в Таджикистане. Журналист обязан рассмотреть тему под другим углом и представить ее, если позиция эксперта в данной области иная, факты и цифры богаче ранее опубликованного материала, в этом случае это не считается плагиатом. Потому что направление отражения материала разное и факты меняются. По заключению автора, основными причинами и факторами нарушения этических норм являются, прежде всего, неуважение к интеллектуальному материалу своих коллег, хищение журналистского произведения. Поэтому необходимо, чтобы каждое местное средство массовой информации обучало и направляло своих сотрудников в целях соблюдения положений этих стандартов.

Ключевые слова: Таджикистан, Хатлон, средства массовой информации, этика, журналист, местная периодическая печать, плагиат, факт, Пайк, журналистское творчество, государство, независимость.

Информация об авторе: Гулов Сангин Нурович, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой телевидения и радиовещания ТНУ Тел.: (+992) 93 567-60-35. Электронная почта: gulsang@mail.ru Назаров Умед Шодимуродович, преподаватель кафедры журналистики факультета таджикской филологии Государственного образовательного учреждения «Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава». Адрес: Хатлонская область, район Кушониён Тел: (+992) 93 185-58-10 Электронная почта: Nazarovumedjon1988@gmail.com

PLAGIARISM SITUATION IN KHATLON MEDIA ABSTRACT

In this article, the author analyzed and discussed articles that violate the ethical standards of journalistic activity in Tajikistan. A journalist is obliged to consider the topic from a different angle and present it, if the expert's position in this area is different, the facts and figures are richer than the previously published material, in this case it is not considered plagiarism. Because the direction of reflection of the material is different and the facts change. According to the author's conclusion, the main reasons and factors for violating ethical standards are, first of all, disrespect for the intellectual material of one's colleagues, theft of journalistic work. Therefore, it is necessary for each local media outlet to train and guide its employees in order to comply with the provisions of these standards.

Key words: Tajikistan, Khatlon, mass media, ethics, journalist, local periodical press, plagiarism, fact, Paik, journalistic creativity, state, independence.

Information about the authors: Gulov Sangin Nurovich, candidate of philological sciences, associate professor, head of the Department of television and radio broadcasting TNU Tel.: (+992) 93 567-60-35. E-mail gulsang@mail.ru Nazarov Umed Shodimurodovich, the lecturer of the Journalism Department, Faculty of Tajik Philology, State Educational Institution "Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav". Address: Khatlon region, Kushoniyon district Tel: (+992) 93 185-58-10 E-mail: Nazarovumedjon1988@gmail.com

ФРАНЧАЙЗИНГ ВА РЕКЛАМА ДАР ВАО-И КОРПОРАТИВИИ ТОҶИКИСТОН

Ҳамидиён И.И.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Эътимод вақте ба даст меояд, ки паёмҳои идоравӣ на хусусияти рекламавӣ дошта бошанд. Матнҳои PR набояд андешаро дар бораи иштироки муштарӣ дар ин ё он раванд таҳмил намоянд. Вазифаи онҳо дар тасаввуроти муштарӣ бедор намудани эҳсоси хоҳиш аст. Дар ҳамин ҳол, хусусиятҳои табиғӣро на танҳо дар муштарӣ, балки дар ҳамкорон ва нашрияҳои барои кормандон пешбинигардида ошкор кардан имконпазир аст. Инъикоси фалсафа ва фарҳанги корпоративӣ барои ВАО-и корпоративӣ хеле муҳим дониста мешавад. Онҳоро мо метавонем шартан арзишҳои

корпоративӣ номем. Арзишҳои ширкат воситаи муҳимми ҷалби шарикони нав ва маблағгузорӣ аст.

Агар дар маҷмӯъ, тамоми соҳаро баҳо диҳем, нашрияҳои корпоративӣ рақобат надоранд, аудитория дар дохили ширкат ва ё ташкилот маҳдуд мешавад. Агар нашрияи органҳои партиявӣ, иттифоқи касаба, комитетҳои комсомолӣ ва маъмурияти фабрикаи трикотажи Уротеппа ба номи 60-солагии СССР – «Минбари коргар»-ро, ки аз соли 1988 то соли 1992 нашр шудааст, ба инобат гирем, аудиторияи он тамоми вилояти Суғд буд, вале доираи муштарӣни маҷаллаи «Садаф» («Перламутр») – нашрияи корпоратсияи байналхалқии дандонпизишкони Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба шумораи умумии нашр хеле маҳдуд буда, асосан кормандони соҳаро ташкил медод. Қабл аз бӯҳрони ҷаҳонии молияву иқтисодӣ дар Тоҷикистон ба шарофати тичорат теъдоди зиёди нашрияҳои корпоративӣ ба вучуд омада, дар фазои иттилоотӣ имич, нуфуз ва мавқеи муайян доштанд. Роҳбарияти як қатор муассисаҳои молиявӣ ба шумули бонкҳо хоҳишманди он буданд, ки ба ҷараёнҳои иҷтимоию иқтисодии мамлакат таъсири иттилоотӣ расонанд. Ба таъкиди А. И. Нуруллина, ҳадафи асосии сомонаи корпоративӣ дастгирии тичорати воқеии мавҷуда мебошад [7, с. 166]. Метавон гуфт, ки ин дастгирӣ дар омилҳои зерин ифода мегардад:

Рекламаи молу хизматрасониҳои ширкат дар интернет. Албатта, барои татбиқи ин қдом танҳо мавҷудияти сомона кофӣ нест. Реклама ва PR дар васоити ахбори электронӣ ва ҷалби меҳмонон ба сомона ба маҷудияти муштарӣни эҳтимолӣ асос меёбад.

Васеъ намудани теъдоди мизочон. Воситаи асосии дарёфти мизочони эҳтимолӣ барои ширкат, пеш аз ҳама, сомона мебошад. Агар он зебо ва ҷолиб тарроҳӣ шуда бошад, ба меҳмонон имкон медиҳад, ки маҳсулоти дилхоҳро фармоиш диҳанд ва ё ба ин ё он саволи худ посух пайдо намоянд. Пешниҳоди маълумоти муфассал кори фурушро осон мекунад ва таҷрибаи мубодилаи муштарӣнро бо ширкат беҳтар месозад. Ба сифати маҳсулот низ омилҳои муайян вобаста ҳастанд. Хабарӣ муфассал дар бораи маҳсулот, мол ё хизматрасонӣ барои қабули қарори харид аз ҷониби муштарӣ кӯмак мерасонад. Ҷалби муштарӣни нав барои ширкат метавонад роҳи асосии ба даст овардани даромад тавассути интернет бошад.

Дар Интернет ҳеҷ монеаи ҷуғрофӣ вучуд надорад. Корбар метавонад, ки ба сомонаи корпоративии ширкат аз тамоми ҷаҳон дастрасӣ пайдо намуда, маълумоти заруриро дастрас кунад. Шароити муосир имкон медиҳад, ки таблиғот бо корбарон аз ҳама нуктаи олам онлайн сурат гирад. Зимнан, мушкӣл ва монеаи забонӣ мавҷуд аст. Аз ин рӯ, сомонаҳои аксар корпоратсияҳои Тоҷикистон ба ҷаҳол будани саҳифаи забони русӣ ва хориҷӣ бартарӣ медиҳанд, зеро ин саҳифаҳоро ҳам аудиторияи дохилӣ мутолиа мекунад ва ҳам хориҷӣ. Агар аудиторияи интернетии ҳар як кишвари мушаххас ҳадафи ширкат бошад, метавон бо забонҳои дигар намунаи сомонаҳоро эҷод кард. Масалан, барои ширкатҳои сайёҳӣ, ки ба шаҳрвандони хориҷӣ дар дохили мамлакат хизмат мерасонанд, ҷаҳол намудани саҳифаҳои интернетӣ ба забони хориҷӣ, пеш аз ҳама русию англисӣ ба манфиати кордониста мешавад. Ҷалби созмонҳои диллёрӣ ва франчайзингҳо дар таҷрибаи ҷаҳонӣ кори нав нест. Бисёр ширкатҳо барои пешбурди маҳсулоти худ дар бозорҳои минтақавӣ тавачҷуҳ доранд ва яке аз роҳҳои маъмултарини кор бо минтақаҳо бастанӣ шартнома бо созмонҳои диллёрӣ ва ташкилотҳои франчайзингӣ мебошад.

Франчайзинг аз калима англисии *franchising* гирифта шуда, маънои имтиёз ё бартариро дорад. Зери ин мафҳум муносибатҳои бозорӣ байни субъектҳои фаҳмида мешаванд, ки як ҷониб (франчайзер) ба ҷониби дигар бар ивази пардохти маблағ ҳуқуқи истифодаи навъи соҳибкориро дар ихтиёр гузошта, модели тичоратии онро ба асос мегардад, яъне аз номи худ бо истифода аз маҳсулоти хом, технология ва тамғаҳои тичоратӣ ё бренди франчайзер баромад менамояд.

Ба маънои умумӣ, франчайзинг «ичора»-и тамғаи молӣ ё нишони тичоратӣ мебошад. Истифодаи франчайзинг бо шартномаи байни франчайзер (шахсе, ки франчайзинг медиҳад) ва франчайзи (шахсе, ки онро мегирад) танзим мегардад. Мазмуни шартнома метавонад гуногун бошад - аз содда то мураккаб, вале дар он чузъиёти хурдтарини истифодаи тамғаи молӣ баррасӣ мегардад. Чун қоида, шартнома маблағи тарҳхоро барои истифодаи франшиза танзим мекунад (тибқи таҷриба, маблағ метавонад муайяншуда, якдафъаина ва фоиз аз фурӯш бошад).

Шартҳои истифодаи тамғаи молӣ ё бренд метавонанд ҳамчун банди алоҳидаи шартнома хизмат намоёнд. Ин шартҳо метавонанд озод ва ё қатъӣ бошанд. Таҷрибаи ғайбӣ шудан ва сермуштарӣ будани тарабхонаҳои машҳури KFC, «Segafredo», «CZN Burak», «Шоколадница», «Мерве», «Устои чотир» (Chitir Usta), «Sait Efendi», «Iskender», «Латина-Душанбе» (Latina-Dushanbe), «Osteria Mario», «Швили», «Сафо», «Coffee Moose», «HotDogger», Академияи футболи «Ювентус», Клуби инноватсионӣ ва фитнесси «Крокус фитнес», X-Fit, мағозаҳои «Colin`s», «Waikiki», мағозаи «Ашан», меҳмонхонаҳои «Hilton», «Serena», «Hayat» ва дигарон дар Тоҷикистон бозгӯи дуруст кор кардани низоми франчайзингӣ аст. Вобаста ба ин мавзӯ ҳанӯз 5 декабри соли 2020 оҷонсии иттилооии «Азия-плюс» [12] мавод нашр карда буд. Ё франшизаи «Central Asia's Got Talent» аз барномаи маъруфи ҷаҳонии «Got Talent» мебошад. «Got Talent» формати мушаххаси ток-шоуҳои телевизионӣ аст, ки ба ширкати бритониёии «Fremantle» марбут буда, то имрӯз дар 70 мамлакати олам пахш шудааст.

Масалан, тарабхонаи итолиёвии «Остерия Марио» ва хӯроки зудтайёр (бистро)-и гурҷии «Швили» аз рӯи консепсияи «casual dining» - хӯроки ҳамарӯза кор мекунад. Ин ду тарабхона бо шарикӣ франчайзи кушода шудаанд. Дар кишвари мо ин лоиҳаро холдинги «Тигрус» татбиқ менамояд.

Зимни ифтидои ин нуктаҳои хизматрасонӣ Александр Мурачев, шарикӣ роҳбарикунандаи тарабхонаи холдинги «Тигрус» чунин таъкид намуд: «Консепсияҳои мо барои аксари истеъмолкунандагон шиносанд. Ҳоло барои бозори тарабхонаҳо замони душвор аст, вале мо мебинем, ки таваҷҷуҳ ба лоиҳаҳои холдинг дар байни сармоягуздорон ҳам Федератсияи Россия ва ҳам хориҷ аз он афзоиш ёфтааст. Ҳама гуна бухронҳо бозорро пок карда, тарабхонаҳои суғурташавандаро берун мекунад ва танҳо лоиҳаҳоеро пеш мебарад, ки санҷидашудаанд ва метавонанд бо мушкilotи нав мубориза баранд». Холдинги «Тигрус» соли 2005 аз ҷониби Ҳенрик ва Юлия Винтер таъсис ёфта, ҳоло ҳуқуқи беш аз 40 муассисаро дар Маскав, Қазон, Толятти, Якутск ва Душанбе намоёндагӣ мекунад.

Тавре аз таҷрибаи наشري ВАО-и корпоративӣ дар Тоҷикистон бармеояд, аксар вақт ин ба соҳаи хизматрасонӣ ё тичорати хурд марбут буда, доираи муайяни харидоронро фаро мегиранд. Барои ҷалби чунин аудитория зарур аст, ки маҳсулоти пешниҳодшаванда тавассути сомонаи корпоративӣ ба манфиат ва доираи таваҷҷуҳи онҳо манфиатовар бошад.

Сомонаи корпоративӣ метавонанд мағозаи онлайнро ҳамчун унсури таркибӣ ва сохторӣ истифода намуда, воситаи нави муҳобирот бошанд. Аксар вақт, ширкатҳое, ки барои муаррифӣ ва фурӯши маҳсулоташон сомона месозанд, танҳо бо бахши савдои мол умахсулот маҳдуд мешаванд. Дар ин сурат, чун қоида, тахфифҳо пешниҳод мегарданд, аммо харидор барои гирифтани маҳсулот бояд ба идораи ширкат ҳатман таъриф орад. Масалан, чунин нави тичорат дар соҳаи суғурта, бахусус суғуртаи автомобилҳо дар Аврупо ва Россия ва дар мамлакати мо – соҳати тичорат густариш ёфтааст. Мисоли равшани чунин муносибати молумулкӣ ғайбӣ бисёрсолаи сомонаҳои www.alif.shop (мағозаи электронии бонкӣ), <https://volna.tj/> (мағозаи электронии техника), <https://depsto.com/> (молҳо барои хона аз Корея), <https://alibobo.tj/> (намоёндагии интернет-мағозаи машҳури ҷаҳонӣ), <https://avrang.tj/> (мағозаи мебел барои хона), <http://xiaomi-mi.tj/> (мағозаи техникаи

рақамӣ дар Тоҷикистон), <https://obbo.tj/> (маркетплейс дар Тоҷикистон), <https://dastras.tj/> (мағозаи фурӯши маҳсулот), <https://beeyor.tj/> (дастраскунии маводи хӯрокворӣ) ва ғайра маҳсуб меёбад.

Тавре аз таҷриба бармеояд, дар рақобат ва муносибатҳои бозорӣ имрӯз сомонаҳои номбурда барои гум накардани эътимоди муштарӣ талош карда, сатҳи гуногуни хизматрасониҳоро таъмин менамоянд. Ин таъминот, қабл аз ҳама, дар мавҷуд будани маълумоти мукамал дар сомонаҳои ширкат оид ба ҳама маҳсулот, харид ва дастраскунии он марбут аст.

Технологияҳои муосир имкон медиҳанд, ки дар сомонаҳои ширкат «ҳисобҳои шахсӣ»-и муштарӣ доимӣ боз гардида, вобаста ба харид барояшон тахфифҳои гуногун пешниҳод карда мешавад. Масалан, аксарияти ҷамъиятҳои соҳомии кушода ва пӯшидаи Тоҷикистон, ки ба хизматрасонии бонкӣ машғул ҳастанд, ба муштарӣ хизматрасонии интернетбанкингро манзур мекунанд. Он ба корбар ё мизоҷ имкон медиҳад, ки суратҳисоби худро аз фосилаи дур тафтиш кунад ва муомилоти гуногун анҷом диҳад. Бо истифода аз интернет, муштарӣ метавонанд ба шӯбаҳои хизматрасонӣ дархост фиристанд, фармоишҳои иловагӣ диҳанд ва барои пайгирии дархости худ пардохт намоянд.

Бренд нуфузе аст, ки тавассути ин ё он симо (образ) дар назар ё фаҳмиши муштарӣ ташаккул ёфта, маҳаки асосии онро фарқ кардани молу маҳсулот ва хизматрасонӣ нисбат ба дигар иштирокчиёни бозор ташкил медиҳад. Бренд барои истифодабарандаи сомона замоне аҳаммиятнок мегардад, ки ӯ иштирокчиӣ фаъл ва муштарии доимии онҳо бошад. Дар ин сурат, шӯба оид ба сифати маҳсулот гум мешавад. Муҳим аст, ки аудиторияи мақсаднок бо бренди ширкат дар интернет робита дошта бошанд ва бо он фаълоне ҳамкорӣ кунанд. Таҳияи имиҷи бренд ва эҷоди арзиши бренд бояд аз ҳадафҳои муҳими ширкат бошад. Ҳузури ин ё он корхона дар интернет бояд барои расидан ба ин ҳадаф муосидати амиқ ва амалӣ намояд.

Дар шароити муосир набудани сомонаи ширкат баҳои манфӣ ба фаъолияти ӯ доништа мешавад. Фаъл будани саҳифае дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва ё дар ҳоли коршоям нигоҳ доштани сомонаи корпоратсия масъулияти авлавиятдоштани шӯбаҳои марбута маҳсуб меёбад. Барои ширкатҳо бисёр муҳим аст, ки муштарӣ ва шарикон сомонаи онҳоро чӣ гуна қабул мекунанд.

Ба таъкиди муҳаққиқ В. А. Андреева, барои эҷоди тасаввуроти мусбат дар байни харидорон, сомона бояд дорои хусусиятҳои зерин бошад:

тарҳи касбӣ ва ҷолиби диққат;

мунтазам навсозии иттилоот (ахбори ширкат, нархномаҳои ҷорӣ, маълумот дар бораи аксияҳо, мақолаҳо оид ба молу хизматҳо ва ғайра);

нигоҳ доштани муколама бо мизоҷон ва таъмини иштироки онҳо дар иртиботи тарафайн (форум, дафтари меҳмонон, китоби баррасиҳо, саволномаҳо, пурсишҳо) [2, с. 156-161].

Сомонаи ба ин талабот ҷавобгӯ ба меҳмонон таассуроте мебахшад, ки ширкат дар бораи манфиатҳои муштарӣ худ ғамхорӣ мекунад ва мавқеи фаъл ва устуворро дар бозор соҳиб мебошад. Намунаи хуби вебсомона, ки ба имиҷи мусбати корпоративӣ мусоидат мекунад, сомонаи бонки «Алиф» www.alif.shop мебошад. Фармоишгаре аз ин ё он ширкат мол, маҳсулот ва ё хизматрасонӣ харидорӣ менамояд, метавонад ҳар лаҳза ба маълумоти иловагӣ ниёз пайдо намояд. Ин маълумот метавонад дар бораи маҳсулот, сабабҳои эҳтимолии вайроншавии он, суроға ва рақами телефон ва ғайра бошад. Ҳамзамон, бояд ба инобат гирифт, ки харидор метавонад аз дилхоҳ кунчи олам бошад. Фаъл будани сомонаи корпоратсия дар ин ҳолат манфиатовар доништа шуда, почтаи электронӣ ва форумҳои он бояд мунтазам иттилооти навро фарогир бошанд. Таркиби муҳобиротии онҳо ба харидор нигаронида шавад. Дар сурате, ки муштарӣ бо чунин

навъи муносибат ва дастгирии дурусти иттилоотӣ рӯ ба рӯ мегардад, чихати дуруст будани интихоби худ шубҳае ҳосил намешавад. Чунин кор гирифтани бо шарикони ширкат низ имконпазир аст. Шарикон, дар навбати худ, метавонанд созмонҳои диллери ва франчайзингҳо ҷалб намоянд ва ҳамзамон, иштирокчиёни барномаҳои гуногуни шарикӣ бошанд.

Сомонаи корпоратсия бояд на танҳо ба шарикон иттилоот ва дастгирии машваратӣ пешниҳод наояд, балки ба онҳо имкон диҳад, ки омори онлайнии кор бо ширкатро дар ихтиёр дошта бошанд. Беҳтар ба роҳ мондани равандҳои тичоратӣ аз афзалиятҳои дигаре аст, ки метавонад барои пешрафти кори сомонаҳои корпоративӣ замина гузорад. Тавре аз таҷриба бармеояд, мавҷудияти филиалҳо дар навоҳии дурдасти мамлакат барои ширкат як қатор мушкилотро ба вуҷуд меорад. Мубодилаи саривактӣ ва фаврии иттилоот яке онҳо аст. Интиқоли ахбор аз як нукта ба нуктаи дигар мунтазам ба масъалаи таъмини амнияти иттилоотӣ иртибот дошта, беҳавф дастрас шудани иттилоотро таъмин карда наметавонад. Мо бояд дарк кунем, ки ВАО барои муколама миёни гурӯҳҳои мухталифи сиёсӣ иҷтимоӣ, ниҳодҳо, ҳокимият ва халқ, давлат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ нақши муҳим ва муассир дорад [9, с. 279].

Аз ин ҷиҳат, муносибати мо ба иттилоот низ ба бознигарӣ ниёз дорад. Имрӯз дастрасӣ ба иттилоот бо истифода аз технологияҳои нави иттилоотиву муҳобиротӣ ба яке аз ҷузъҳои ҷудоинопазири ҳаёти башар табдил ёфтааст. Амнияти иттилоотӣ мавзӯи рӯз аст. Доштани маълумоту хабари зиёд дар ҷомеаи иттилоотӣ «идора кардани ҷаҳон»-ро ба ёд меорад.

Дар ин росто, таъмини амнияти иттилоотӣ ва беҳатарии он ба хоҳири озодии баён проблемаи муҳим аст. Дар шароити ҷаҳонишавӣ барои пешбурди манфиатҳои худ ва паст задани манфиати дигарон давлатҳо, ҳизбу созмонҳо ва гурӯҳҳои алоҳида ба муқобили ҳамдигар муборизаи иттилоотиро торафт вусъат медиҳанд.

Дар раванди муборизаҳои иттилоотӣ кӯшиш ба харҷ дода мешавад, ки таъминоти иттилоотии мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва идоракунии хоҳиш ёфта, қабули қарорҳои муҳим аз ҷониби онҳо душвор гардад, ба аҳолии иттилооти бардурӯғ нисбат ба мақомоти давлатӣ пешкаш гардида, нуфузи онҳо дар назди шаҳрвандон паст ва обрӯи намояндагони онҳо таназзул гардад. Дар маҷмӯъ, муборизаҳои иттилоотӣ ба идоракунии манипулятивии шуури ҷамъиятӣ ва фардӣ, таҳмил намудани ҳадафҳои бегона нигаронида шуда, дар ин раванд тамоми воситаҳои мавриди истифода қарор мегирад.

Мо набояд дар бораи арзёбии мутахассисони PR, ки ВАО-и корпоративиро ҳамчун воситаи робита бо ҷомеа медонанд, фаромӯш кунем. Агар роҷеъ ба озодии баён сухан кунем, бешубҳа, дар ВАО-и корпоративӣ он аксар вақт маҳдуд аст, аммо барои эҷод ва рушди масъалаҳои эҷодӣ ҳеҷ гоҳ монеа мавҷуд набуд. Аз ин лиҳоз, гуфтан душвор аст, ки журналистони ВАО-и корпоративӣ озод нестанд. Муҳаққиқ А. Ю. Бабкин бар ин назар аст, ки дар нашрияҳои корпоративӣ ҳама мавзӯҳо ба «дуруст» ва «нодуруст» («манъшуда») тақсим мешаванд.

Дар марҳилаи имрӯза ВАО воқеиятро на танҳо инъикос менамоянд, балки муҳити иттилоотии ҳаёти воқеии иҷтимоиро ташаккул медиҳанд. Ба ақидаи А. А. Юрков, муҳити иттилоотӣ маҷмӯи шароитҳои иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангии мавҷудияти ҷомеа мебошад, ки дар асоси воқеияти атроф тавлид мегардад ва мазмун, сохтори мавзӯӣ ва самти мақсадноки иттилооти омро ташкил медиҳад [10, с. 98].

Муҳаққиқи дигар В. С. Кочетова бар ин назар аст, ки матн ҷузъи коммуникатсияи муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошад [4, с. 37]. Ба вуҷуд омадани имкониятҳои нави коммуникатсия, рақамикунонӣ, интернетизатсия, равандҳои конвергентӣ дар ВАО дар матнҳои нави муҳобироти оммавӣ инъикос меёбанд. Навҳои нави матнҳои PR пайваستا пайдо мешаванд, ки кӯшишҳои ба низом

даровардани онҳоро ба вучуд меоранд. Имрӯз гурӯҳбандӣ ё диверсификатсияи намудҳои матнҳои PR аз ҷониби аудиторияҳо ба назар мерасанд.

Кори таҳририя, пеш аз ҳама, ба хоҳиш ва рағбати хонандагони нашрия вобастагӣ мегирад. Ҳадаф ва вазифаҳои нашрия роҳҳои пешниҳоди иттилоотро муайян мекунад. Нашрия бо вазифаҳои дарозмуддат рӯ ба рӯ мешавад, ки одатан бо эҷоди симои мусоиди ширкат ва баланд бардоштани садоқати аудитория алоқаманд ҳастанд.

Матнҳои корпоративӣ набояд фикру акидаро дар бораи ширкат таҳмил кунанд, балки пайваста барои андеша замина гузоранд. Азбаски ВАО-и корпоративӣ одатан ҳамчун воситаи таблиғот истифода намегардад, жанрҳо ва усулҳои таблиғоти набояд дар матнҳо қорбаст гарданд. Зимнан, хусусиятҳои таблиғотиро на танҳо дар паём ва хоҳиши муштарӣ, балки дар паёми ширкатҳои ҳамкор низ ошкор кардан имконпазир аст. Ҳар як ширкат фалсафа ва фарҳанги корпоративии худро дорад. Инъикос ва шинохти дурусти онҳо барои ВАО-и корпоративӣ муҳим доништа мешавад. Онҳоро метавон шартан арзишҳои корпоративӣ номид. Арзишҳо як воситаи муҳим барои ҷалби шарикон ва манбаъҳои маблағгузориҳои иловагӣ мебошанд. Васоити корпоративӣ барои ширкатҳо дар пасманзари афзоиши мунтазами ниёз ба ҷараёни иттилоотии дохилӣ ва хориҷӣ заруранд. Ин намуди ВАО тасвири мукамал ва маълумоти бозғатимоди тасдиқшударо аз дохил пешкаш мекунад. Мақсади асосии матнҳои PR ҳам нигоҳ доштани мавқеи корхона ва дарки мусбати иттилоот мебошад. Яке аз хусусиятҳои муҳимми журналистикаи корпоративӣ дар он аст, ки онҳо ба аудиторияи худ нигаронида шудаанд. Рӯзноманигороне, ки дар расонаҳои корпоративӣ қор мекунанд, ба ҷуз аз қонунҳои касбӣ ва стандартҳои байналмилалӣ ахлоқ, бо бисёр қоидаҳои дохилӣ, ҳуҷҷатҳо, гузоришҳо ва равандҳо шиносанд. Давраи интишори нашрия ба онҳо имкон медиҳад, ки на танҳо натиҷаи кори худро пайгирӣ кунанд, балки бо коллективи меҳнатӣ иртиботи қавитар дошта бошанд ва муносибатҳои нави қориро ба роҳ монанд.

Як гурӯҳ муҳаққиқон, аз ҷумла А. Х. Азимов, бар ин назар ҳастанд, ки матбуоти корпоративӣ ҳамон матбуоти бисёртиража аст [2, с. 313]. Аслан чунин нест. Бояд дарк намуд, ки онҳо як навъи матбуот нестанд ва аз рӯйи хусусиятҳои типологӣ низ падидаи мураккаб мебошанд. Нашрияҳои «бисёртираж» дар низоми матбуоти ҳизбии шуравӣ дар зинаи поён қарор доштанд ва аз лиҳози мавзӯӣ аз нашрияҳои ҷумҳуриявӣ қариб фарқ намекарданд. Имрӯз дар ҷаҳон ширкатҳо, корпоратсияҳо, бонкҳо, ассотсиатсияҳо, ташкилотҳои суғуртавӣ ва дигарон ВАО-и иттизодиявӣ худро доранд. Ҳамин тариқ, корпоратсияҳо уҳдадор маҷбур ҳастанд, ки муошират кунанд, бо ҷомеа дар иртибот бошанд ва на танҳо манфиатҳои тижоратии худ, балки манфиатҳои ҷомеаро низ ба инобат гиранд. Дар ин шароит нақши мутахассисони муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки барои қоркард ва мутобиқ гардондани муносибати ширкат ва ҷамъият даъват шудаанд, ҳеле меафзояд. Нақши имичелогия низ ҳамчун формати эҷоди симои мусбати шахс ё хидмати мушаххас фаъолона афзоиш меёбад [8, с. 282]. Яъне ин симои шахсияти мушаххас аст. Он метавонад мусбат бошад ва ё манфӣ, аммо дар зехни одамон тавассути воситаҳои гуногун ташаккул дода мешавад. Ба андешаи Я. Мейтленд, муҳимтарин стратегияи барқарорсозии эътимод ба бахши хусусӣ масъулияти иҷтимоии тижорат аст, ки ба муайян кардан, ҳалли мушкилоти воқеӣ ва манфиатҳои ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор асос ёфтааст [5, с. 142]. Андешаи муҳаққиқ М. Муродӣ низ қобили тавачҷуҳ аст: «Дар ҷараёни таҳияи матн, журналист на танҳо аз воқеаҳо иттилоот медиҳад, балки онҳоро маънидод мекунад, лаҳзаҳои фароғирандаи олами воқеиро ба низом медарорад. Вазифаи асосии матни журналистӣ расонидани иттилоот ба мардум аст. Иттилоот бояд нав, муҳим ва молики аҳаммияти иҷтимоӣ бошад. Ҳамчунин саривақт ба омма расонида шавад» [6, с. 84].

Забони англисӣ ва технологияҳои компютерӣ дар пайдоиши муҳити виртуалӣ, аз ҷумла сомонаҳои корпоративӣ нақши хоса бозидааст. Тасодуфӣ нест, ки таҳқиқоти зиёде оид ба хусусиятҳои муоширати миёнаравӣ бо компютер (аз забони англисӣ – *Computer-mediated communication*) дар заминаи Корпоратсияи миллии забоншиносии Бритониё сурат гирифтааст [11, с. 272]. Барои омӯхтани хусусиятҳои забонӣ ва тамоюлҳои асосии сохтори иттилоот дар сомонаҳои расмӣ корпоратсияҳо сомонаҳои корпоративӣ англисизабони ширкатҳои машҳури Microsoft, Worldwide Home, Intel, McDonalds баррасӣ мешаванд.

Бояд ибраз намуд, ки вазифаи асосии ҳама гуна иртибот бо ВАО ҷалби таваҷҷуҳ ба ширкат аст. Амалҳои нодуруст тарҳрезигардида метавонанд ба қобилияти ширкат барои бомуваффақият иҷро кардани уҳдадориҳояш дар оянда таъсир расонанд. Аз ин рӯ, ҳангоми банақшагирии чорабинӣ, зарур аст, ки ҳадафи он аниқ муайян карда шавад. Муҳаққиқ Брекенридж Д. дар китоби худ «PR 2. 0: новые медиа, новые аудитории, новые инструменты» менависад: «Ҳангоми таҳлили низоми ВАО-и корпоративӣ ҳамчун ҷузъи таркибии васоити ахбори омма наметавон ба тавсифи матни PR таваҷҷуҳ накард. Аввалан, матни PR бо назардошти манфиатҳои ширкат омода карда шудааст. Аз ин рӯ, дар аксари ҳолатҳо он номуайяниро дар назар дорад. Матни PR бо надоштани муаллиф фарқ мекунад. Баъдан, фарқи асосии матни PR аз дигар матнҳо ва ҳадафи умдаи он нигоҳ доштани мавқеи корпоратсия ва дарки мусбати ҳадафҳои он мебошад» [3, с. 271].

Мо ба ҳулосае меоем, ки дар низоми ВАО-и корпоративӣ Тоҷикистон матнҳои PR як қатор вазифаҳои муҳимро иҷро мекунанд. Ин, пеш аз ҳама, таҳияи матни PR оид ба манфиатҳои як ширкати мушаххас аст. Ғайр аз ин, ҳадафи матнҳои PR нигоҳ доштани мавқеи ташкилот ва дарки мусбати он мебошад. Барои он ки матнҳои PR ба аудитория таъсири амиқ расонад, бояд як қатор қоидаҳоро риоя намуд. Ба матнҳои PR низ хусусиятҳои услубӣ хосанд. Аз ин рӯ, арзёбӣ ва муқоисаҳое, ки дар матн оварда шудаанд, мавқеи корпоратсияро инъикос мекунанд. Хонанда бояд матнро дуруст аз нуқтаи назари ширкат қабул наояд.

РЀЙҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Азимов, А. Таджикская журналистика в период культурной революции (1929-1950) / А. Азимов. – Душанбе, 2014. – 313 с.
2. Андреева, В. А. Реклама на корпоративных сайтах, ее виды и опыт размещения в рунете / В. А. Андреева // Теория и практика интегрированных коммуникаций. Сборник научных работ. – 2017. – С. 156-161.
3. Брекенридж, Д. PR 2. 0: новые медиа, новые аудитории, новые инструменты / Д. Брекенридж. – М., 2010. – 271 с.
4. Кочетова, В. С. Корпоративные коммуникации в системе связей с общественностью: фактор социальной ответственности бизнеса: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.10 / Кочетова Вероника Сергеевна. – М., 2010. – С. 37.
5. Мейтленд, Я. Рабочая книга PR-менеджера / Пер. с англ. / Я. Мейтленд. – М., 2008. – 142 с.
6. Муродов, М. Асосҳои эҷодии журналистӣ / М. Муродов. – Душанбе, 2014. – С. 84.
7. Нуруллина, А. И. Корпоративный сайт как эффективный инструмент рекламы для малого бизнеса / А. И. Нуруллина, Р. А. Майский // В сборнике «Менеджмент предпринимательской деятельности». Материалы Четырнадцатой научно-практической конференции. – 2016. – С. 166.
8. Хамидов, И. И. Имиджмейкинг и роль телевидения в его формировании / И. И. Хамидов // Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – Душанбе, 2017. – №4/5. – С. 282.

9. Хамидиён, И. И. Корпоративные сайты и их практические основы как мощный рычаг и субъект влияния в Таджикистане / И. И. Хамидиён // Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – Душанбе, 2023. – №2. – С. 272-282

10. Юрков, А. А. Этика журналистского творчества / А. А. Юрков. – СПб, 2003. – С. 98.

11. Crystal, D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 272 p.

12. <https://www.asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/society/20201205/hyatt-segafredo-regus-kakie-franshizi-rabotayut-v-tadzhikistane>

ФРАНЧАЙЗИНГ ВА РЕКЛАМА ДАР ВАО-И КОРПОРАТИВИИ ТОҶИКИСТОН АННОТАТСИЯ

Франчайзинг аз калима англисии *franchising* гирифта шуда, маънои имтиёз ё бартариро дорад. Зери ин мафҳум муносибатҳои бозорӣ байни субъектҳои фаҳмида мешаванд, ки як ҷониб (франчайзер) ба ҷониби дигар бар ивази пардохти маблағ ҳуқуқи истифодаи навъи соҳибкории дар ихтиёр гузошта, модели тичоратии онро ба асос мегирад, яъне аз номи худ бо истифода аз маҳсулоти хом, технология ва тамғаҳои тичоратӣ ё бренди франчайзер баромад менамояд. Ба маънои умумӣ, франчайзинг «ичора»-и тамғаи молӣ ё нишони тичоратӣ мебошад. Истифодаи франчайзинг бо шартномаи байни франчайзер (шахсе, ки франчайзинг медиҳад) ва франчайзи (шахсе, ки онро мегирад) танзим мегардад. Мазмуни шартнома метавонад гуногун бошад - аз содда то мураккаб, вале дар он ҷузъиёти хурдтарини истифодаи тамғаи молӣ баррасӣ мегардад. Чун қоида, шартнома маблағи тарҳхоро барои истифодаи франшиза танзим мекунад (тибқи таҷриба, маблағ метавонад муайяншуда, якдафъаина ва ғоиз аз фурӯш бошад). Шартҳои истифодаи тамғаи молӣ ё бренд метавонанд ҳамчун банди алоҳидаи шартнома хизмат намоёнд. Ин шартҳо метавонанд озод ва ё қатъӣ бошанд. Ин ва дигар масъалаҳо дар мақолаи мазкур мавриди баррасӣ қарор мегиранд.

Калидвожа: Тоҷикистон, франчайзинг, ВАО-и корпоративӣ, реклама, PR, васеъ намудани теъдоди мизочон, муносибат.

Маълумот дар бораи муаллиф: Хамидиён Илҳомҷон Иномзода - Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи телевизион ва радиошунавонии факултаи журналистика. Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, дотсенти кафедраи технологияи ВАО. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 17. E-mail: i.hamidiyon@gmail.com. Тамос: +992 919708170.

ФРАНЧАЙЗИНГ И РЕКЛАМА В КОРПОРАТИВНЫХ СМИ ТАДЖИКИСТАНА АННОТАЦИЯ

Франчайзинг происходит от английского слова *franchising*, что означает привилегия или преимущество. Данная концепция относится к рыночным отношениям между субъектами, в которых одна сторона (франчайзер) предоставляет другой стороне право использовать вид бизнеса в обмен на плату, исходя из своей бизнес-модели, то есть действует от своего имени, используя сырье, технологии, товарные знаки или бренд франчайзера. В общем смысле франчайзинг — это «аренда» товарного знака или коммерческого наименования. Использование франшизы регулируется договором между франчайзером (лицом, предоставляющим франшизу) и франчайзи (лицом, ее получающим). Содержание соглашения может быть разным — от простого до

сложного, но оно будет охватывать мельчайшие детали использования товарного знака. Как правило, в договоре регламентируется размер платы за пользование франшизой (как показывает опыт, сумма может быть фиксированной, единовременной или в виде процента от продаж). Условия использования товарного знака или бренда могут быть отдельным пунктом договора. Эти условия могут быть как свободными, так и жесткими. Эти и другие вопросы обсуждаются в данной статье.

Ключевые слова: Таджикистан, франчайзинг, корпоративные СМИ, реклама, PR, расширение круга клиентов, взаимоотношения.

Сведения об авторе: Хамидиён Илхомджон Иномзода – Таджикский национальный университет, кандидат филологических наук, доцент кафедры телевидения и радиовещания факультета журналистики. Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде, доцент кафедры технологии СМИ. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17. E-mail: i.hamidiyon@gmail.com. Телефон: +992 919708170.

FRANCHISING AND ADVERTISING IN CORPORATE MEDIA OF TAJIKISTAN ANNOTATION

Franchising comes from the English word franchising, which means privilege or advantage. This concept refers to market relations between entities in which one party (the franchisor) grants the other party the right to use a type of business in exchange for a fee based on its business model, that is, it acts on its own behalf using raw materials, technologies, trademarks or the franchisor's brand. In a general sense, franchising is the "lease" of a trademark or commercial name. The use of the franchise is regulated by an agreement between the franchisor (the person providing the franchise) and the franchisee (the person receiving it). The content of the agreement may vary from simple to complex, but it will cover the smallest details of trademark use. As a rule, the contract regulates the amount of the fee for the use of the franchise (as experience shows, the amount can be fixed, lump sum or as a percentage of sales). The terms of use of a trademark or brand may be a separate clause of the contract. These conditions can be both free and strict. These and other issues are discussed in this article.

Keywords: Tajikistan, franchising, corporate media, advertising, PR, expanding the circle of clients, relationships.

Information about the author: Hamidiyon Ilhomjon Inomzoda – Tajik national University, candidate of philological Sciences, Associate Professor of the Department of Television and Radio Broadcasting of the Faculty of Journalism. Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzade, Associate Professor of the Department of Media Technology. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Ave 17. E-mail: i.hamidiyon@gmail.com. Phone: +992 919708170.

ТИПОЛОГИЯИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММАИ ИНТЕРНЕТӢ

Сафаров Ҳ.О.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Васоити ахбори оммаи интернетӣ чӯзӣ ҷудонашавандаи ҷазои медиавии муосир гаштаанд. Навъҳо ва шаклҳои пешниҳод кардани иттилоот пайваста такмил меёбанд, то ба ниёзҳои тамошобинон, шунавандагону хонандагон ва тағйироти технологӣ мутобиқ гарданд. Вобаста ба пешниҳоди иттилоот коршиносон онҳоро ба намудҳои зерин ҷудо мекунанд [3]:

1. Порталҳои (сомонаҳои) хабарӣ;

2. Нашрияҳои таҳлилӣ;
3. Манбаҳои фароғатӣ;
4. Блогҳо ва платформаҳои муаллифӣ;
5. Агрегаторҳои хабарӣ.

Сомонаҳои хабарӣ ба истифодабарандагон иттилооти ғавриро дар бораи рӯйдодҳои дохили Тоҷикистон ва берун аз онро пешниҳод мекунанд. Онҳо зуд навшозӣ шуда, доираи васеи мавзӯҳоро, аз қабилӣ сиёсат, иқтисодиёт, фарҳанг, илм, варзиш ва ғайраро фаро мегиранд. Ба ин мисол шуда метавонад сомонаи <https://khovar.tj>, <https://pressa.tj>, <https://asiaplus.info>, <https://ozodi.org> ва ғайра. Инчунин, ҳама рӯзномаҳо дар интернет сомона ва дар шабакаҳои иҷтимоӣ саҳифа доранд, ки ба паҳши хабар равона шудаанд.

Сомонаҳои хабарие, ки дар боло овардем, бо услуби хоса ва бо забонҳои гуногун маводашонро паҳш мекунанд. Масалан, сомонаи хабарии <https://khovar.tj> бо панҷ – забон тоҷикӣ, русӣ, англисӣ, арабӣ ва форсӣ, сомонаи <https://pressa.tj> бо ду забон – тоҷикӣ ва русӣ, сомонаи <https://asiaplus.info> бо се забон – тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ, сомонаи <https://ozodi.org> бошад бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ иттилоотро ба хонандагон мерасонанд. Ҳар яке аз ин сомонаҳо қариб ҳар соат хабару гузориш паҳш мекунанд.

Мувофиқи таснифот навъи дигар нашрияҳои таҳлилӣ ном дорад, ки таваҷҷуҳи онҳо ба таҳлили амиқ ва андешаҳои қоршиносон равона шудааст. Дар ин ҷо на суръати нашр, балки сифати таҳлил ва дақиқии далелҳо муҳим аст. Бар ҳилофи расонаҳои хабарии анъанавӣ, ки хабарҳои ғаврӣ нашр мекунанд, нашрияҳои таҳлилӣ бештар ба тафсир, омӯзиши равандҳо ва шарҳи қоршиносон таъя мекунанд. Таҳлили амиқи воқеаҳо, истифодаи манбаҳои гуногун, андешаҳои қоршиносон, мақолаҳои тулонӣ ва ҷиддӣ, ғояҳо ва пешгӯиҳо аз хусусиятҳои нашрияҳои таҳлилӣ мебошанд [4]. Дар зер якҷанд намунаи нашрияҳои таҳлилиро меорем.

Нашрияҳои таҳлилии сатҳи байналмилалӣ: **The Economist** – таҳлили иқтисодӣ ва сиёсӣ, **Foreign Affairs** – муносибатҳои байналмилалӣ, **The New Yorker** – таҳқиқоти иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, **The Atlantic** – сиёсат ва ҷомеа.

Нашрияҳои таҳлилии кишварҳои русзабон: Коммерсантъ – таҳлили иқтисод ва сиёсат, РБК (РосБизнесКонсалтинг) – таҳлилҳои молиявӣ ва иқтисодӣ, Медуза – таҳлил ва журналистикаи мустақил, **The Bell** – масъалаҳои тичорат ва сиёсати иқтисодӣ.

Нашрияҳои таҳлилии Тоҷикистон: **Asia-Plus** – таҳлили иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, **Faraj.tj** – баррасии сиёсат ва ҷомеа ва **Khovar.tj** – таҳлили хабарҳои расмӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ.

Ҳангоми таҳияи матолиб рӯзноманигорро мебояд ба омӯзиши далелҳо аз сарчашмаҳои мухталиф ва муқоисаи маълумот, иштироки мутахассисон ва таҳлилгарон дар таҳияи матолиб, матолибе, ки ҷузъиёти воқеа ва паёмадҳои эҳтимолии онро дар бар мегиранд ва баррасии эҳтимоли рушд ё тағйироти ҳодисаҳоро дар оянда ба назар гирад.

Нашрияҳои таҳлилӣ барои хонандагоне пешбинӣ шудаанд, ки мехоҳанд, мавзӯҳои муҳимро бо назари амиқ ва дақиқтар дарк намоянд.

Навъи дигар ин манбаҳои фароғатӣ мебошад. Ин платформаҳо барои фароғати истифодабарандагон тарҳрезӣ шудаанд, аз ҷумла мемҳо, викторинаҳо, матолиби тафреҳӣ ва мақолаҳои муфассал. Манбаҳои фароғатӣ категорияи махсуси васоити ахбори оммаи интернетӣ мебошанд, ки ҳадафи асосии онҳо таъмин намудани вақтхушӣ ва фароғати аудитория мебошад. Ин манбаҳо аз хабарҳои ҷиддӣ фарқ дошта, бештар мавзӯҳои сабук, шавқовар ва интерактивиро дар бар мегиранд.

Хусусиятҳои асосии манбаҳои фароғатӣ:

Мундариҷаи сабук ва шавқовар – мақолаҳо, видеоҳо, подкастҳо ва аксҳо, ки бо мақсади шод кардани аудитория омода мешаванд.

Шаклҳои гуногуни пешниҳоди маълумот – матолиб дар шакли видеоблогҳо, мемҳо, викторинаҳо, рӯйхатҳо, мақолаҳои шавқовар ва ғайра нашр мешаванд.

Муносибат бо аудитория – истифодабарандагон метавонанд шарҳ гузоранд, лайк монанд ё маводро ба дӯстонашон равон кунанд.

Равона ба аудиторияи васеъ – барои одамони синну соли гуногун ва бо завқҳои гуногун мундариҷа омода мешавад.

Фаъолият дар шабакаҳои иҷтимоӣ – аксари ин расонаҳо тавассути Facebook, Instagram, TikTok, Twitter ва YouTube мундариҷаро паҳн мекунанд.

Манбаъҳои фароғатӣ қисми муҳимми интернет-расонаҳо мебошанд, ки ба тамошобинон ва хонандагон имконияти истироҳат ва ҳаловат бурданро медиҳанд [5, 38]. Бо дастрас гаштани интернет ба омма шабакаҳои YouTube, TikTok ва саҳифаҳои Instagram хеле зиёд шудаанд. Дар Тоҷикистон ин ду шабака тамошобини зиёд дорад. Гарчанде расонаҳои давлативу ғайридавлатӣ низ саҳифаҳои худро доранд, вале тамошобинони саҳифаву каналҳои фароғатӣ мухлису тамошобини зиёд дорад. Аксарият соҳибони каналҳо ва саҳифаҳои инстаграм одамони тасодуфӣ буда, аз одитарин қоидаҳои рӯзноманигорӣ беҳабаранд.

Навъи дигар дар ин таснифот блогҳо ва платформаҳои муаллифӣ мебошад. Муаллифон дар ин ҷо мустақилона матн эҷод мекунанд, аксар вақт ақидаи шахсиро баён мекунанд ё мақолаҳои коршиносӣ нашр менамоянд. Блогҳо ва платформаҳои муаллифӣ расонаҳои интернетие мебошанд, ки аз ҷониби шахсони алоҳида (блогерон) ё гурӯҳҳои хурд таҳия ва идора мешаванд. Ин платформаҳо ба ифодаи шахсӣ, таҳлили мустақилона ва муҳокимаи мавзӯҳои гуногун равона шудаанд. Ин навъ хусусиятҳои хоси худро дорад. Масалан, мундариҷаи шахсӣ ва беназир, яъне матлаб бо назари шахсӣ ва сабки хоси муаллиф пешниҳод мешавад; Озодии ифода – блогерон бе маҳдудиятҳои саҳти расонаҳои анъанавӣ озодона фикрҳои худро баён мекунанд; Муоширати мустақим бо аудитория – блогерон метавонанд тавассути шарҳҳо, паёмҳо ва шабакаҳои иҷтимоӣ бо пайравонашон иртибот дошта бошанд; Истифодаи васеи василаҳои расонаӣ – блогҳо метавонанд матн, тасвир, видео, подкаст ва дигар форматҳоро дар бар гиранд.

Дар даҳсолаи аввали рушди интернет блогнависон дар wordpress.com ё blogger.com саҳифа доштанд [5,80]. Имрӯзҳо истифодабарандаи интернет фаъолияти блогериро танҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ медонад. Дар Тоҷикистон шабакаҳои иҷтимоии facebook, Instagram, tiktok ва youtube маъруфият доранд. Албатта, дар инҳо муҳтавои мавод як хел паҳн намешавад. YouTube платформаи асосӣ барои видеоблогерҳо мебошад. TikTok видеои кӯтоҳ ва интерактивиро дар бар мегирад. Дар Instagram блогнависӣ бо истифодаи акс ва видео сурат мегирад. Дар Facebook бошад навишторҳои шахсӣ ва гурӯҳӣ ҷой карда мешавад, албатта, дар он аксу видео низ гузошта мешавад.

Блогҳо ва платформаҳои муаллифӣ қисми муҳимми интернет-расонаҳо мебошанд, ки ба шахсон имконияти озодона ифода кардани андешаҳои худро медиҳанд. Бо пешрафти технология, онҳо бештар гуногуншакл ва интерактивӣ мешаванд [8]. Навъи дигар агрегаторҳои хабарӣ мебошад. Агрегаторҳои хабарӣ платформаҳои интернетие мебошанд, ки маълумоти хабариро аз сарчашмаҳои гуногун ҷамъоварӣ ва нашр мекунанд. Бар хилофи нашрияҳои анъанавӣ, ки мустақилона хабар таҳия мекунанд, агрегаторҳо хабарҳоро аз сомонаҳои мухталиф гирд оварда, ба истифодабарандагон пешниҳод менамоянд. Бузургтарин агрегаторҳои ҷаҳонӣ инҳоянд: Google News, Yahoo News, Bing News. Дар баробари ин барои аудиторияи русзабон агрегатори хабарии Mail.ru, Yandex.ru (dzen.ru) дар фазои интернетӣ фаъолият мекунанд.

Дар Тоҷикистон агрегаторҳои хабарӣ то ҳол он қадар рушд накардаанд, вале баъзе сомонаҳо хабарҳоро аз манбаъҳои гуногун пешниҳод мекунанд:

1. **Khovar.tj** – хабаргузори давлатии Тоҷикистон.
2. **Asia-Plus.tj** – ҷамъовари ахбори дохилӣ ва байналмилалӣ.
3. **Sputnik Tajikistan** – хабарҳои байналмилалӣ бо таъкид ба Осиёи Марказӣ.

Агрегаторҳои хабарӣ барои онҳое муфиданд, ки мехоҳанд хабарҳоро аз манбаҳои гуногун дар як ҷо бинанд. Онҳо вақти истифодабарандагонро сарфа намуда, имконият медиҳанд, ки маълумоти актуалиро зуд дастрас кунанд.

Ин сомонаҳо иттилоотро аз манбаҳои гуногун ҷамъоварӣ карда, хати хабарии фардиро барои истифодабарандагон ташаккул медиҳанд.

Хулоса, типологияи васоити ахбори оммаи интернетӣ пайваста тақмил ёфта, ба ниёзҳои аудитория ва навоариҳои технологӣ мутобиқ мегардад. Шаклҳои омехта, мундариҷаи фардӣ ва форматҳои мултимедиявӣ беш аз пеш талаботи аудиторияро қонеъ мегардонанд ва як насли нави расонаҳои рақамиро ташкил медиҳанд. Ҳамин тариқ, мо равишҳои асосиро ба типологияи расонаҳои интернетии муосир баррасӣ намудем, аммо ин таснифот шояд муқаммал набошад, чунки бо баррасии масъалаи типология ва мушкilotи муайян кардани манбаҳои интернетӣ, ки ба ВАО тааллуқ доранд, инчунин, бояд таърихи рушди ВАО-и онлайнӣ ва таърихи рушди Интернетро пайгирӣ кард, зеро ин масъалаҳо бо ҳам алоқамандӣ доранд.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Акопов А. И. Глобальное средство массовой информации // Мир медиа XXI. 1999. № 1.

2. Давыдов И. Интернет-СМИ: идеальная модель и реальная ситуация [Электронный ресурс] // Русский журнал. 2008. 15 марта. URL: <http://www.russ.ru> (дата обращения: 20.08.2012).

3. Жебит М.Э. Типология интернет-СМИ: подходы и перспективы <https://cyberleninka.ru/n/tipologiya-internet-smi-podhody-i-perspektivy>.

4. Жебит М.Э. Факторы сегментации аудитории интернет-СМИ <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-segmentatsii-auditorii-internet-smi>.

5. Интернет для журналиста / под ред. А. Б. Носика, С. Ю. Кузнецова. М.: Галерея, 2011. 143 с.

6. Калмыков А. А. Интернет-журналистика в системе СМИ: становление, развитие, профессионализация [Электронный ресурс]. URL: <http://www.ipk.ru/index.php?id=1841> (дата обращения: 29.07.2012).

7. Калмыков А. А., Коханова Л. А. Интернет-журналистика. М.: Юнити-Дана, 2005. 384 с.

8. Кашникова М. Сетевые СМИ - основные группы, виды и формы их функционирования [Электронный ресурс]. URL: <http://www.relga.rsu.ru>.

9. Костыгова Ю. Сетевые СМИ: занимательная типология [Электронный ресурс] // Мир Internet: журнал. 2002. № 4. URL: <http://www.iworld.ru>.

10. Лукина М.М. СМИ Рунета: штрихи к типологическому портрету (по результатам мониторинга интернет-СМИ). <http://www.mediascope.ru>.

11. Носик А.Б. Введение в интернет-журналистику: Лекции на ф-те журналистики МГУ, 2000. URL: <http://www.journaliuga.com>.

12. Носик А.Б. СМИ в Интернете как бизнес и предприятие. // Русский Журнал, 2001. URL: <http://www.russ.ru/netcult/cathedra>.

ТИПОЛОГИЯИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММАИ ИНТЕРНЕТӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақола намудҳои асосии васоити ахбори оммаи интернетӣ, таснифи онҳо ва хусусиятҳои онҳо баррасӣ мешавад. Васоити ахбори оммаи интернетӣ ҷузъи ҷудонашавандаи ҷаҳони медиавии муосир гаштаанд. Навҳо ва шаклҳои пешниҳод кардани иттилоот пайваста тақмил меёбанд, то ба ниёзҳои шунавандагон ва тағйироти технологӣ мутобиқ гарданд. Инчунин, дар мақола таснифи интернет-ВАО ба ҷанд шакл сурат мегардад, ки аз инҳо иборат аст: ВАО-и матнӣ шакли маълумотарини пешниҳод мебошад, ки мақолаҳо, хабарҳо ва мусоҳибаҳо дар бар мегирад. ВАО-и видеоӣ ба видеомаводҳо асос ёфта, наворҳои хабарӣ, мусоҳибаҳо ва

таҳқиқотҳоро дар бар мегирад. ВАО-и мултимедиявӣ матн, графика, видео ва унсурҳои интерактивиро муттаҳид мекунад. ВАО-и умумӣ ба доираи васеи истифодабарандагон равона шуда, мундариҷаи гуногун пешниҳод мекунад. ВАО-и ихтисосӣ ба мавзӯҳои мушаххас бахшида шудаанд, ба мисли бизнес, технология, варзиш ва ғ. Бо баррасии масъалаи типология ва мушкилоти муайян кардани манбаҳои интернетӣ, ки ба ВАО тааллуқ доранд, инчунин, бояд таърихи рушди ВАО-и онлайнӣ ва таърихи рушди Интернетро пайгирӣ кард.

Калидвожа: ВАО, интернет, интернетрасонаҳо, васоити ахбори оммаи электронӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ, таснифи ВАО-и интернетӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сафаров Хукмиддин Орзуевич – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, мудири кафедраи услубшиносӣ ва таҳрири адабии факултети журналистика. Почтаи электронӣ: french78@mail.ru. Телефон: +992907512121.

ТИПОЛОГИЯ ИНТЕРНЕТ-СМИ АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются основные виды интернет-СМИ, их классификация и характеристики. Интернет-СМИ стали неотъемлемой частью современного медиапространства. Типы и формы представления информации постоянно развиваются, адаптируясь к потребностям аудитории и технологическим изменениям. В статье интернет-СМИ также классифицируются по нескольким формам, а именно: Текстовые СМИ — наиболее распространенная форма представления, которая включает статьи, новости и интервью. Видеомедиа основано на видеоконтенте и включает в себя новостные сюжеты, интервью и исследования. Мультимедийные медиа сочетают в себе текст, графику, видео и интерактивные элементы. Средства массовой информации ориентированы на широкий круг пользователей и предлагают разнообразный контент. Специализированные СМИ посвящены определенным темам, таким как бизнес, технологии, спорт и т. д. Рассматривая вопрос типологии и сложности идентификации интернет-источников, относящихся к СМИ, необходимо также проследить историю развития сетевых СМИ и историю развития Интернета.

Ключевые слова: СМИ, интернет, интернет-СМИ, электронные СМИ, социальные сети, классификация интернет-СМИ.

Сведения об авторе: Сафаров Хукмиддин Орзуевич – Таджикский национальный университет, заведующий кафедрой стилистики и литературного редактирования факультета журналистики. Электронная почта: french78@mail.ru. Телефон: +992907512121.

TYPOLOGY OF INTERNET MEDIA ANNOTATION

The article discusses the main types of Internet media, their classification and characteristics. Internet media have become an integral part of the modern media space. The types and forms of information presentation are constantly evolving, adapting to the needs of the audience and technological changes. In the article, Internet media are also classified into several forms, namely: Text media is the most common form of presentation, which includes articles, news and interviews. Video media is based on video content and includes news stories, interviews and research. Multimedia media combine text, graphics, video and interactive elements. Mass media are aimed at a wide range of users and offer a variety of content. Specialized media are devoted to certain topics, such as business, technology, sports, etc. Considering the issue of typology and complexity of identifying Internet sources related to the media, it is also necessary to trace the history of the development of online media and the history of the Internet.

Key words: mass media, Internet, Internet media, electronic media, social networks, classification of Internet media.

Information about the author: Safarov Hukmiddin Orzuevich, head of the Department of Stylistics and Literary Editing, Faculty of Journalism, TNU. Email: french78@mail.ru. Phone: +992907512121.

ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ КОМПЕТЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ЖУРНАЛИСТСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Макарова Н.Я.

**Российский государственный гуманитарный университет
(Россия)**

Современное журналистское образование включает в себя подготовку квалифицированного специалиста, способного реализовать комплекс профессиональных журналистских компетенций и своим творчеством способствовать развитию диалога в современном обществе. Студенты изучают основы журналистики, правила работы с источниками информации, методы проведения интервью, написания статей, редактирования текстов. С учетом развития цифровых технологий и интернет-журналистики, в образовательные программы вводят дополнительные дисциплины, на которых студенты учатся создавать мультимедийный контент, работать с фото- и видеоматериалами, а также осваивают основы работы с социальными сетями. К изменениям в учебном плане приводят глобальные перемены на медиарынке.

В первую очередь, на традиционную журналистику повлияла цифровая трансформация или цифровизация. Рост интернета и мобильных технологий привел к переходу от традиционных форматов медиа к цифровым платформам. Появление онлайн-журналистики, видеохостингов, стриминговых сервисов, блогов и социальных сетей отразилось не только на учебном, но и рабочем процессе журналистов. Появляются новые профессии в редакциях. Так, например, среди редакторов и продюсеров, теперь можно встретить специалистов по web дизайну, сотрудников дата-отдела, специалистов по работе с комьюнити, модераторов, SMM-менеджеров и специалистов виртуальной реальности [4, С.258]. Также теперь особенно требуются сотрудники, которые способны создавать контент в формате сторителлинга. Активно развиваются мультимедийная, иммерсивная, автоматизированная и роботизированная журналистика [1, С.12]. Для полноценного погружения в эти сферы журналистики студентам требуются дополнительные компетенции.

Растущая роль визуализации стала еще одним фактором, влияющим на журналистское образование. Сегодня потребители медиаконтента предпочитают визуальное представление информации, переходя от текста к изображениям. Наглядная информация стала более привлекательной и влияет на понимание журналистского материала. Читатели сканируют контент и фокусируются только на отдельных его частях. Поэтому переход от текстового к визуальному предоставляет возможность выделять основные моменты в медиаконтенте, делая грамотное использование визуального языка важным требованием в цифровой журналистике.

Кроме того, все современные пользователи в сети обладают многозадачностью. Одновременно в сети можно и читать текст, и просматривать видео, и слушать новости. В связи с этим активно развивается кроссплатформенность, кроссмедийность и трансмедийность.

Кроссмедиа представляет собой распространение одного или схожего контента через различные медийные источники, такие как СМИ и мобильные устройства. Трансмедиа, в свою очередь, подразумевает передачу множества

сообщений на одну тему, но каждый раз с добавлением новых смыслов и деталей, используя различные медийные платформы и способы коммуникации [4, С.299].

В связи с распространением этих черт в цифровых медиа, ключевую роль теперь играет не эксклюзивность контента, а его «упаковка», его продвижение, подача и способность удерживать внимание пользователя.

Доцент СПбГУ Камилла Нигматуллина на форуме «Медиа в современном мире. Петербургские чтения» отметила: «Наша зона комфорта расширилась от гуманитарных наук до сложных дисциплинарных областей, которые включают в себя знания о коммуникации, о языке, об обществе, о технологиях. Невозможно думать только о жанрах и постановке речи вне общественного и цифрового контекста» [5].

Итак, изменение места журналистики в жизни общества несет за собой и перемены в системе профессионального образования. Выделенные выше тенденции значительно изменили основные навыки журналистов. Безусловно, изучение истории журналистики, теорий массовой коммуникации, обучение основам репортажа, этики в СМИ и других фундаментальных аспектов профессии является ключевым в период обучения. Но в современном медиамире журналисты все чаще сталкиваются с необходимостью обладать не только журналистскими компетенциями.

Исследователи Н.С. Авдонина и В.Н. Богатырёва отмечают, что к основным требованиям добавились навыки, связанные с техническими аспектами: веб-вёрстка, SMM, анализ данных, освоение инфографики, фото- и видеосъёмка, монтаж, интерактивное общение с аудиторией и геймификация [1, С.14]. Современные журналисты должны быть всесторонне развитыми, иметь мультимедийный подход и быть владеющими технологиями. Эффективнее продвигать свой контент, привлекать аудиторию и создавать лояльность к своему бренду журналистам помогут дополнительные знания основных принципов маркетинга.

Во-первых, понимание основ маркетинга помогает журналистам лучше понимать свою целевую аудиторию. Анализ потребностей и предпочтений аудитории позволяет создавать контент, который будет интересен и привлекателен для конкретной группы людей. Журналисты должны уметь адаптировать свой контент под ожидания аудитории. Это способствует увеличению его эффективности и вовлеченности зрителей.

Во-вторых, журналисту важно уметь анализировать рынок, изучать конкурентов и прогнозировать тенденции. Для этого студентам необходимо познакомиться с инструментами маркетинга – анализ SWOT, маркетинговые исследования, SEO, контент-маркетинг, email-маркетинг, аналитика.

Маркетинговые компетенции помогут студентам-журналистам научиться выстаивать долгосрочные планы развития бренда, создавать эффективные маркетинговые сообщения, проводить рекламные кампании и измерять их результативность, анализировать данные, а также работать с социальными сетями и другими коммуникационными каналами.

Хороший маркетолог, как и хороший журналист, должен мыслить творчески, придумывать новые идеи и концепции для успешного продвижения своих продуктов.

Подготовка студентов сосредоточена преимущественно на практических курсах. Современные тенденции в образовании связаны с переходом от интеллектуального обучения к интегральному. В то время как интеллектуальное обучение фокусируется на передаче знаний по отдельным дисциплинам, интегральное обучение рассматривает мир как единое целое, обращая внимание на изучение широкого когнитивного контекста и взаимосвязи между различными областями знания и явлениями.

В связи с этим, предлагаем несколько практических упражнений, которые помогут сформировать маркетинговые компетенции у студентов факультетов журналистики.

1. Деловая игра. Это упражнение позволит в игровой манере закрепить профессиональные навыки. Применение бизнес-игр наиболее эффективно в учебном процессе на начальных курсах образования. Такие игры способствуют развитию мышления студентов, увеличению их мотивации, развитию творческих способностей и способствуют формированию единой команды.

Например, маркетинговая деловая игра «Создай свой бренд». Для успешной реализации этого задания, каждому студенту во время семинара необходимо разработать собственный бренд: определить свои ценности, уникальные черты, обозначить целевую аудиторию в учебном классе, придумать способы продвижения себя в пределах аудитории и продумать собственный имидж. Играя, студенты не только закрепят знания о продвижении личного бренда, но и лучше узнают друг друга.

Другой вариант деловой игры под названием «Как бы поступил мистер М». Правила игры: каждому студенту необходимо представить себя кем-то из выдающихся личностей в области маркетинга, не ограничивая себя в величине персоны. Затем у игрока-студента нужно спросить: «Какое мнение высказал бы мистер М. (то есть его персонаж), если бы столкнулся с подобной ситуацией? Какие варианты решения он бы предложил? Как бы он себя вел?». Такое упражнение позволит участникам поближе познакомиться с выдающимися маркетологами, даст возможность задуматься о возможном решении, которое иначе не могло бы прийти в голову, а также осознать, что каждый знаменитый сегодня маркетолог однажды тоже был студентом.

2. Кейсы. Это еще одно практико ориентированное задание, которое поможет студентам зафиксировать теоретический материал. Итак, учащимся раздаются небольшие тексты, в которых описываются реальные ситуации из жизни маркетинговых агентств. В конце кейсов обычно содержатся вопросы, на которые обычно нет однозначного ответа. Такое задание оценит способность аналитически мыслить и работать с информацией, моделировать решения, просчитывать риски и эффективность от того или иного действия.

Например, своими кейсами часто делится агентство контент-маркетинга «Сделаем» [2]. Одни из самых популярных – «Предновогодний спецпроект в Телеграм-канале Ozon Tech» [6] и «Статьи в «Луч» — журнал об атомных городах» [7]. Последнее, как можно выявить уже из названия, тесно соприкасается с традиционной журналистикой. В кейсе авторы статьи рассказали, как находили и выбирали темы для статей, проводили интервью и писали материалы на самые разные темы — от обогащения урана до открытия бара в небольшом городе. А на первом примере остановимся подробнее.

В начале статьи авторы делятся краткой аннотацией, где раскрывают свою главную задачу: «Ozon Tech — это команда IT-специалистов, которая разрабатывает приложения и сервисы Ozon. Компания активно развивает свой бренд работодателя, в том числе ведет Телеграм-канал, где делится экспертизой в сфере разработки и общается с IT-комьюнити, рассказывает о своих продуктах, публикует новости и вакансии. Ozon Tech регулярно запускает спецпроекты, а перед Новым годом клиент обратился к нам с запросом сделать креативные юмористические посты в праздничной тематике, на которые позже запустится рекламный трафик. Цель постов — поднять активность в канале, повысить узнаваемость бренда работодателя и привлечь новых заинтересованных подписчиков. Мы запустили предновогодний спецпроект в Телеграм-канале Ozon Tech: разработали концепцию и механики активностей, задизайнили и написали четыре поста» [6]. После прочтения статьи, у студентов можно узнать: «Сталкивались ли они с телеграм-каналом Ozon Tech?», возможно, некоторые из них окажутся новыми пользователями – результатом данной маркетинговой кампании. А дальше предложить учащимся придумать схожие по тематике, альтернативные юмористические посты и попробовать смоделировать свою концепцию продвижения бренда, ориентируясь на указанные цели и задачи.

Изучив деятельность маркетологов на конкретных примерах, студенты научатся замечать подобные методы продвижения крупных брендов.

Кроме изучения кейсов, познакомиться с лучшими брендами и историями маркетологов помогут отраслевые премии. На таких конкурсах компании представляют лучшие проекты и способы решения сложных маркетинговых задач. Из успешных выступлений легко почерпнуть новые идеи и методы продвижения продуктов. Кроме того, в подобных премиях можно поучаствовать. Это позволит студентам усилить свое портфолио еще в период обучения.

Например, премия «Red Apple» - фестиваль рекламы с 1992 года. Задача фестиваля — поддержать индустрию, создать платформу для обмена опытом, в том числе и международным. В нем могут участвовать все молодые специалисты (до 27 лет) в сфере маркетинга. Основные категории конкурса включают Creative, Media и Marketing. Помимо этого, предусмотрены пять специальных наград: компания года, агентство года, лучший рекламодатель года, агентство года в области медиа и агентство года в сфере маркетинга. В 2023 году работы выбирали эксперты из 30 стран мира. Победителем в номинации «Лучшее использование онлайн платформ и digital-инструментов» стал новогодний спецпроект ВТБ на сервисах Яндекса [9].

3. Мотивационные истории людей. Цифровой маркетинг позволяет журналистам проводить исследования, сравнивать статистические данные, получать графику и анализировать целевую аудиторию. Но, в первую очередь, он позволяет журналистам узнать о выдающихся идеях. Познакомиться с ними, услышать, как рождались лучшие маркетинговые решения, можно благодаря прослушиванию выступлений с конференции TED. Внедрение аудиовизуального контента в учебные занятия позволит еще больше заинтересовать студентов. Все видеозаписи можно просматривать бесплатно с русскими субтитрами, что делает такое упражнение более доступным, а их продолжительность – от 15 до 25 минут дает возможность учащимся прослушать истории маркетологов прямо во время учебных занятий.

Например, у графического дизайнера Дэвида Карсона в копилке самых известных партнерских компаний есть Pepsi, Ray Ban, Nike, Microsoft, Armani, Levi's и многие другие крупные бренды. В своем выступлении на конференции TED, он делится со зрителями своими лучшими работами и наивысшими результатами, показывает фотографии и картины, которые вдохновляют дизайнера, рассказывает, как влияет дизайн на маркетинг, и на людей, и отвечает на вопрос: «В чем сила дизайнерских решений?» [8].

Другой спикер на конференции TED, маркетолог, автор деловых книг Сет Годин в своем выступлении рассказывает, почему странные идеи больше нравятся пользователям. Он считает, что только яркое и необычное может заинтересовать зрителей из-за слишком большого потока однотипной информации [3].

4. Кроме того, в рамках образовательных программ, студентам можно посещать маркетинговые агентства. Например, в формате экскурсий или мастер-классов. Так студенты изнутри увидят, как работает профессиональная отрасль и наглядно проследить связь между маркетинговой и журналистской деятельностью.

Стоит отметить, что не все упражнения могут быть одинаково эффективны. Не каждое задание позволит студентам повысить профессиональный уровень подготовки. Однако, если чередовать данные упражнения с классическими семинарскими занятиями, если комбинировать методики и формы преподавания, у студентов появятся новые идеи для творчества и эффективнее закрепится теоретический материал.

Процессы цифровизации, конвергенции, кроссмедийности, активно развивающиеся в современной журналистике, растущая роль визуализации, требуют от выпускников факультетов журналистики новых компетенций. Сегодня выпускникам важно быть универсальными специалистами, совмещать креативный подход, яркие идеи с технологической и аналитической составляющей. Именно такие студенты в будущем займут высокие позиции на рынке труда. Педагоги,

взаимодействующие с учащимися, должны овладеть информационными технологиями, обладать навыками журналистики, понимать процесс создания и продвижения медиапродуктов. Во время учебных занятий необходимо использовать аудиовизуальный ряд, новые образовательные технологии, дополнять теоретические занятия деловыми играми и кейсами. Такое взаимодействие со студентами должно быть нацелено на практическую деятельность, важно, чтобы подобные занятия проходили не фрагментарно, а системно.

Таким образом, объединение журналистских навыков с пониманием маркетинга поможет выпускникам успешно конкурировать на рынке труда и эффективно продвигать свой контент, товар или услугу в современной медиасреде.

ЛИТЕРАТУРА И ИСТОЧНИКИ

1. Авдони́на Н.С., Богатырёва В.Н. Актуальные тенденции цифровой журналистики и новых медиа // Вестник Приамурского государственного университета им. Шолом-Алейхема. № 2(39). 2020. С. 9–18.

2. Агентство контент-маркетинга «Сделаем». Раздел: О нас // [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://sdelaem.agency/> // (дата обращения: 10.03.2025).

3. Как распространить свои идеи // Официальный сайт TED [Электронный ресурс] // Режим доступа: https://www.ted.com/talks/seth_godin_how_to_get_your_ideas_to_spread?language=ru // (дата обращения: 12.03.2025)

4. Мультимедийная журналистика / под общ.ред. А.Г. Качкаевой, С.А. Шомовой. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2017. 413 с.

5. Новая цифровая этика и журналистское образование: в Университете открылся 60-й форум «Медиа в современном мире. Петербургские чтения». Раздел: Новости. Официальный сайт СПбГУ, Высшая школа журналистики и массовых коммуникаций // [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://jf.spbu.ru/news/144-14581.html> // (дата обращения: 10.03.2025).

6. Предновогодний спецпроект в Телеграм-канале Ozon Tech. Раздел: Кейсы // Агентство контент-маркетинга «Сделаем» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://sdelaem.agency/cases/ozon> // (дата обращения: 10.03.2025).

7. Статьи в «Луч» — журнал об атомных городах. Раздел: Кейсы // Агентство контент-маркетинга «Сделаем» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://sdelaem.agency/cases/luch> // (дата обращения: 10.03.2025).

8. Design and discovery // Официальный сайт TED [Электронный ресурс] // Режим доступа: https://www.ted.com/talks/david_carson_design_and_discovery // (дата обращения: 12.03.2025)

9. VTB'S NEW YEAR SPECIAL PROJECT ON YANDEX SERVICES. Раздел: Победители // Официальный сайт премии Red Apple [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://festival.ru/archive/winners/> // (дата обращения: 11.03.2025)

ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В СОВРЕМЕННОМ ЖУРНАЛИСТСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается влияние цифровизации, кроссмедийности и растущей роли визуализации на профессиональные компетенции журналистов. В связи с распространением этих черт в цифровых медиа, ключевую роль теперь играет не эксклюзивность контента, а его «упаковка», его продвижение, подача и способность удерживать внимание пользователя. Поэтому помимо традиционных

знаний о журналистике, у современных выпускников необходимо сформировать базовые навыки маркетинговых компетенций.

Ключевые слова: журналистское образование, маркетинговые компетенции, целевая аудитория, кроссмедийность, медиарынок.

Сведения об авторе: Макарова Наталия Яковлевна, кандидат педагогических наук, доцент, декан факультета журналистики Института журналистики и медиаиндустрий Российского государственного гуманитарного университета. +74952506350

TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF MARKETING COMPETENCIES IN MODERN JOURNALISM EDUCATION

ABSTRACT

This article examines the impact of digitalization, cross-media, and the growing role of visualization on the professional competencies of journalists. Due to the spread of these features in digital media, the key role is now played not by the exclusivity of the content, but by its "packaging", its promotion, presentation and the ability to hold the user's attention. Therefore, in addition to traditional knowledge of journalism, modern graduates need to develop basic marketing skills.

Keywords: journalism education, marketing competencies, target audience, cross-media, media market.

About the author: Makarova Natalia Yakovlevna, candidate of pedagogical sciences, associate professor, dean of the faculty of journalism of the Institute of Journalism and Media Industries of the Russian State Humanitarian University. +74952506350

ТАҲАВВУЛИ МАТБУОТИ ДАВРӢ ДАР ШАРОИТИ ТАШАККУЛИ ЖУРНАЛИСТИКАИ ЧАНДРАСОНаӢ

Усмонова Н.К.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи тантанавӣ ба ифтихори 100-солагии матбуоти тоҷик чунин таъкид намуда буданд: «Дар ҳақиқат, матбуот ва воситаҳои ахбори омма ба ташаккули афкори ҷомеа таъсири муқтадир ва муассир мерасонанд. Онҳо хусусан дар замони таҳаввулот ва тағйирёбии самтҳои рушди ҷомеа, бадалшавии идеологияҳо ва ташаккули диди нави иҷтимоӣ аҳамияти хосса пайдо мекунанд. Ҳама гуна ҷомеаи демократӣ, алалхусус ҷомеаи кишварҳои, ки нав ба ин ҷода қадам гузоштаанд, ба воситаҳои ахбори омма ва фаъолияти пурсамари онҳо ниёзманд мебошанд» [10].

Воқеан, воситаҳои ахбори оммаи кишвар яке аз унсурҳои ҷудонашаванда ва хеле муҳими давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягонаи Тоҷикистон маҳсуб меёбанд, ки дар рушду нумуи кишвар ва ҷомеа нақши бориздоранд.

Тибқи маълумотҳои омории солҳои охир дар ҷумҳурӣ 376 рӯзнома, аз ҷумла, 112 адад давлатӣ ва 264 адад ғайридавлатӣ, 245 маҷалла, аз ҷумла, 114 адад давлатӣ ва 131 адад ғайридавлатӣ, 11 агентии иттилоотӣ, аз ҷумла, 1 агентии иттилооти давлатӣ ва 10-то ғайридавлатӣ, 49 телевизион, аз он 13-то давлатӣ ва 33-тоаш ғайридавлатӣ, 32 радио, аз он 10 давлатӣ ва 22- то ғайридавлатӣ фаъолият мекунанд. Бештари расонаҳои иттилоотӣ ғайридавлатиянд, ки ин яке аз нишонаҳои асосии

давлати демократӣ будани Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, аз мавҷуд будани озодии баён дарак медиҳад. «Муҳим нест, ки рӯзноманигорон дар кадом самт-матбуоти давлатӣ ё матбуоти мустақил фаъолият доранд. Ҳадафи асосии матбуоти ҳукуматӣ ва мустақил ҳамчун ду шохаи бо ҳам пайвастаи матбуоти Тоҷикистон иҷрои рисолати касбӣ, яъне хизмати содиқона ва софдилона ба манфиати халқу Ватан мебошад» [10].

Имрӯз ба теъдоди нарияҳои даврӣ ва ВЭА таваҷҷуҳ намуда, давраҳои гуногуни таъсис ва рушди онро ёдрас менамоем, ки ба солгарди матбуоти тоҷик имсол 113 сол пур мешавад ва дар сарғаҳи он нахустрӯзномаи тоҷикии «Бухорои Шариф» меистад. «Бухорои Шариф» 11 март соли 2012 рӯи чоп омада буд. Агар «Бухорои Шариф» аввалин рӯзномаи тоҷикӣ бошад, пас «Иди тоҷик» аввалин нашрияи даврӣ ба ҳисоб меравад ва дар давоми солҳои гуногун ба «Тоҷикистони сурх», «Тоҷикистони советӣ», «Тоҷикистони шӯравӣ» тағйири ном намуда, имрӯз бо номи «Ҷумҳурият» чоп мешавад. «Ҷумҳурият» имсол 100 сола шуд. Дар давоми ин солҳо матбуоти тоҷик таъсис, ташаккул ёфт ва дар ин роҳ бо таҳаввулотҳои гуногун рӯ ба рӯ гардид, ки маҳз барои рушди минбаъдаи он мусоидат намуд. Аз ин рӯ ду даҳсолаи охир матбуоти тоҷик таҳаввулоти навбатиро, ки хислати шакли мундариҷавӣ ва жанрӣ дорад аз сар мегузаронад ва ба андешаи муҳаққиқони соҳа ин падидаи маъмулист. Аз ҳамин нуқтаи назар ба таҳаввули ВАО, ки сабаби он рушди технология ва фарогирии беамалони Интернет мебошад, вазъи матбуоти даврӣ дар ин марҳила таваҷҷуҳи муҳаққиқонро ба худ ҷалб намуда, дар фазои илмӣ ва журналистии Тоҷикистон муҳаққиқоне чун И.К. Усмонов, М.Муродӣ, Ҷ. Муқим, Н. Бозорзода, С.Гулов, Р. Бобочониён А.Ҳ. Қудбиддинов, Қ. Мухторӣ, Н. К. Усманова, И. Ҳамидиён, Ф.Низом ва аз муҳаққиқони рус П. Прохоров, А.А. Тертичный, Д.Е. Фомичёва, Калмиков, Пак Е. М. ва ғ. дар доираи таҳқиқоти илмӣ мулоҳизаронӣ намудаанд.

Дар шароити рушди технологияи муосир тамоми нашрияҳои кишвар дар ду шакл-сомона ва ҳамзамон дар шакли чопӣ фаъолият менамояд ва фаъолияти онҳо якранг нест. Ба ин мазмун аз муҳимият ва аҳаммияти сомона муҳаққиқони соҳа И.Усмонов ва Р. Бобочонова қайд менамоянд, ки «сомонаҳо бевосита намунаҳои воситаҳои ахборе ҳастанд ё худашон ҳамчун сомонаи хоси интернетӣ ба қайд гирифта шудаанд ё намунаи як агентии хабаррасонӣ мебошанд» [13, с. 135]. Ин маънои онро дорад, ки чунин сомонаҳо дорои мансубияти молӣ, соҳиби нишона ва шиноснома ҳастанд. «Ба навиштаҳои дигари интернетӣ, ки соф журналистика нест, ба як нафар мансуб буданро ифода мекунад» [13, с. 135]. Ҳар кас метавонад интернетро чун воситаи паҳн кардани фикр ва ақидаи худаш истифода барад. Вай алабатта журналист нест дониши журналистӣ надорад, вале навишта метавонад.

Мафҳуми сомона асосан ҳамрадифи калимаи англисии site (сайт) буда, маънои аслиаш мавзеи (макони) зист аст. Сомона ҳамчун вебсафҳаи алоҳида метавонад ҳамагӣ аз сафҳачаи одии матнӣ иборат бошад ё ҳамагӣ як расмро дар бар гирад ва ё ҳамчун сохтори мураккаби барномавӣ аз садҳо ва ҳазорҳо вебсафҳаҳои ба ҳам алоқаманд иборат бошад, ки бо истифода аз истинодҳо байни ин сафҳаҳо дар Интернет сайри иттилоотӣ кардан мумкин аст. Вақте сафҳаи интернетӣ мегӯянд, сомона дар назар дошта шудааст.

Таҳти як ном ва суроғаи ягона дар шабакаи саросарии компютери Интернет муттаҳид сохтани миқдори муайяни вебсафҳаҳои сарлавҳадори алоҳидаро сомона мегӯянд.

Сомона аз рӯи фарогирии ҳаҷми иттилоот, мавзӯ ва вазифаҳои бар дӯш гирифтаашон шакл ва навъҳои гуногун дошта метавонанд.

«Бо пайдоиши Интернет ВАО-и усули нав-газетаи электронӣ (интернетӣ) ба вуҷуд омад» [5, с. 40]. Дар давоми ду даҳсолаи охир матбуоти даврии мо ба ғайр аз нашрияи «Вечёрка», ки формати онлайнӣ дорад, боқимонда нашрияҳои мо дар ду шакл-ҳам анъанавӣ-чопӣ ва ҳам дар шакли сомона фаъолиятро ба роҳ мондаанд. Ба

монанди рӯзнамаи «Ҷумҳурият», «Народное газета», «Садои мардум», «Халқ овозӣ», «Ҷавонони Тоҷикистон», «Азия плюс», «Тоҷикистон», «СССР», «Фараж» ва ғ. Ба ғайр аз ВАО-и давлатию мустақил дар фазои иттилоотии кишвар ВАО-и хориҷӣ фаъолият менамоянд ва фаъолияти онҳо дар шакли сомона низ бештар ба назар мерасад. «Яке аз махсусиятҳои газетаҳои онлайнӣ фаврият аст» Фаврият воқеан ҳам яке аз хусусиятҳои асосии журналистика ба шумор меравад. Аз ин рӯ дар шароити кунунӣ, дар замони ҷаҳонишавӣ ва бархурди тамаддунҳо як сония ақиб мондан аллакай ҷашмрас ба шумор меравад. Имконияти ба таври фаврӣ баррасӣ намудани дилхоҳ масъаларо интернет-газета имконияти ба ҷо овардан дорад» [5, с. 40]. «...маводи газета пайваста нав мешавад» аз хусусиятҳои муҳими дигари ин навъи ВАО ба шумор рафта, аудитория метавонад ҳар лаҳза сония матолиби навро мутолиа намояд ва маҳз ҳамин имкониятро фаъолияти онлайнӣ ба ҷо оварда метавонад» [5, с. 41].

Истифода аз имкониятҳои интернет оҳиста-оҳиста истилоҳҳои навро ба журналистикаи назариявӣ амалии тоҷик ворид намуд, ки мавриди таҳқиқи омӯзиши муҳаққиқон қарор мегирад. Ба монанди истилоҳҳои чун журналистикаи интернетӣ, мултимедиявӣ, конвергентӣ, иммерсивӣ, дата- журналистика, журналистикаи шаҳрвандӣ ва ғайраву ва ҳоказо. Аз ҳама ҷолибаш он аст, ки дар Амрико қариб панҷ сол пеш таҷрибаи журналистикаи автоматикунонидашударо дида баромаданд ва мақсад аз он иборат буд, ки миёни аудитория ва воқеа бояд миёнарав, яъне журналист набояд бошад. Ин воқеаро аудитория худаш бинад ва ба таври худаш мулоҳиза намояд. Вале ин андеша ва мавқеи мазкурро баъзе кишварҳо қабул надоштанд. Аз ҷумла дар Россия муҳаққиқон бар он назар шуданд ва исбот низ намуданд, ки журналист роҳнамои аудитория аст ва бе кумаки ӯ роҳгум задани аудитория дар назар аст. Дар маҷмӯъ муҳаққиқон бар он назаранд, ки ҳар яке аз ин истилоҳҳо вобаста ба навъ имконияти бо тарзи нав ё гуногун пешниҳод намудани маводро барои журналист фароҳам меорад ё ба таври дигар мафҳуми журналистикаи чандрасонаиро пур мекунад, ки матбуоти даврӣ имрӯз ба ин шакл бештар таъа менамоянд. Яъне дар баробари истифодаи матн ҳамзамон аз акс, навор, аудио ва дигар имкониятҳои мавҷуда истифода менамоянд. Ин форматҳо дар алоҳидагӣ ё омехтагӣ дар матбуоти интернетӣ аслан ба назар мерасад.

Агарчанде матолиби ВАО-и анъанавӣ аз якдигар бо матн, садо ва навор фарқ гузошта шавад, вале расонаҳои интернетӣ ҳамаи онро дар як мавод ҷо дода метавонанд, ки онро бо мафҳуми журналистикаи «мултимедиявӣ» маънидод менамоянд. Махсусан атрофи мафҳуми мазкур ҳам аз нигоҳи назариявӣ ва ҳам аз нигоҳи амалӣ, яъне чи тавр иҷро намудани ин амалро муҳаққиқ Муқимов М. дар китоби таълимии худ «Журналистикаи мултимедиявӣ» хеле хуб таҳлилу баррасӣ намудааст. Яъне мултимедия ҳамзамон истифода бурда тавонистани матн, навор, сурат, овоз ва ба ҳамин монанд имкониятҳои, ки ҷалби аудиторияи имрӯз ба он хеле зиёд аст.

Истилоҳи мултимедия аз вожаи англисии «multi», гирифта шуда, маънояш «бисёршумор» мебошад ва бо мафҳуми дигар латинии «media» омехта шуда дар якҷоягӣ маънои мултимедияро ба вуҷуд овардааст. Ин мафҳум аз нигоҳи хусусият ва конвергентӣ монанд буда, бинобар ин ду мафҳум бо ҳам зич алоқаманданд. Маънои васеътари истилоҳи «мултимедия»-ро А.В. Крапивенко чунин шарҳ медиҳад, ки «Мултимедиа технологияи муосири компютерӣ мебошад, ки имкон медиҳад намудҳои гуногуни маълумотҳои мултимедиявӣ (тасвирҳо, садо, видео, эҳсосоти тактиль ва ғ.) муҳити ягонаи иттилоотиро ба вуҷуд оранд. Ба тафаккури инсон тавассути ҳиссиёт таъсир мерасонад» [2, с. 10]. Яъне ба ин шакл омода ва пешниҳод намудани мавод барои аудиторияи имрӯз хеле ҷолиб буда, истифодаи онро журналистон муҳим меҳисобанд. Аз нигоҳи қолаби жанрӣ бошад, дар расонаи интернетӣ, ки аз усули чандрасонаӣ истифода мекунад, метавон маводро дар қолаби

ҳамаи жанрҳои публитсистӣ ҷолибу фаҳмо пешниҳод намуд». Маводи чандрасонай аслан дар қолаби жанрҳои гуногуни анъанавӣ ба монанди мусоҳиба, хабар, гузориш, репортаж, мақола, лавҳа зиёд ба назар мерасад.

Соли 2003 рӯзномаҳо тибқи Фармони рақами 1174 - и Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи стратегияи давлатии технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон» вазифадор гардидаанд, ки сомонаи расмӣ худро таъсис диҳанд. Аз ин рӯ Нашрияи расмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон «Ҷумҳурият» сомонаи худро бо номи www.jumhuriyat.tj таъсис дод. Сипас новобаста ба шакли фаъолият нашрияҳои дигари кишвар низ сомонаҳои худро бо мурури вақт фаъл намуданд. Имрӯз аксарияти нашрияҳои кишвар дар шакли ҷопӣ ва электронӣ фаъолият менамоянд. Дар ҷараёни таҳқиқ барои исботи андеша назари иҷмолӣ ба саҳифаи сомонаҳои нашрияҳои «Ҷумҳурият», «Asia-Plus» ва сомонаи хориҷии «Sputnik.tj.» (Россия) намудем, ки то кадом андоза аз имконоти журналистикаи мултимедиявӣ истифода менамоянд.

Дар зер акси саҳифаи аввали сомонаҳои дар боло зикршударо ҳамчун намуна меорем.

ҶУМҲУРИЯТ

Нашрияти расмӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар	Сайт	Ҳафт	Ишра	Ҷум	Шаб	Ҷан	Ҷан
1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	1

☒ БАҲШҲО

САҲИВАҲАСТ

ХАБАРҲО

ҲУҶҶАТҲО

12:32:43

Ҷумҳурия

СҲЕҶАТ

ИҚТИСОД

ИҶТИМОИЯТ

ЭНЕРГЕТИКА

МУҲОҶИРАТ

ҲУКУМ

ИЛМ

МАДРИЯ

ФАРҶАНГ

ТУРИЗМ

НОМАҲО

☒ ПРЕЗИДЕНТИ ҶТ

ПАЁМҲО

СУҲАНРОНИҲО

МУЛОҚОТҲО

САҒАҲО

МУСОҶИВАҲО

МАҚОЛАҲО

БАРҶИЯҲО

☒ ҲУҶҶАТҲО

КОНУНҲОИ ҶТ

ФАРМОНҲОИ ПРЕЗИДЕНТ

КАРОРҲОИ ҲУКУМАТ

АМРҲОИ ПРЕЗИДЕНТ

☒ ҶАЛАСАҲО

ПРЕЗИДЕНТ

ҲУКУМАТ

ПОРПУСОН

ДИҶАР

☒ «ҶУМҲУРИЯТ»

ДАР БОРАИ НАШРИЯ

ОЗМУНҲО

ҶОИ ҲОЛИИ ҚОР

ОБУНА

ҲОҶО ДАР СОМОНА 7

СИЁСАТ

ИСТИҚЛОЛ ВА ЭҶҶИ ҶАШНИ САДА

Истиқлоли давлатӣ барои мардуми куҳанбунёди тоҷик имкони таърихӣ фароҳам овард, ки анъанаҳои фарҳангӣ ва ҷашнҳои миллии худро дар шакли муҳтавои наву замонавӣ эҷе ва таҷлил намоянд. Ҷашнҳои аҷдоди ориёии мо, ба монанди Садаву Наврӯз, Тиргону Меҳргон бозтоби пайванди инсонро табиат, оинҳои вобаста ба қорҳои кишоварзӣ, инчунин ҳунармандӣ буда, беҳтарин ғояҳои инсонӣ, моҳият ва муҳтавои онҳо мебошанд. Эмомалӣ РАҲМОН

Санаи нашр: 27.01.2023 №:24

пурра
>>>

ИҚТИСОД

ПИЁЗ. БОЛОРАВИИ НАРҲ ОМИЛҲОИ ГУНОГУН ДОРАД

Сабаби дар бозорҳои кишвар давоми чанд рӯзи охир то 7 сомонӣ боло рафтани нархи пиёзро мутахассисони соҳа ба ҳолати фавқулодаи яқбора сард омадани боду ҳаво рабт медиҳанд, ки дар натиҷа зироат талаф ёфт.

Санаи нашр: 31.01.2023 №:26

пурра
>>>

ЭЛЕКТРОМОБИЛҲО ЧИ БАРТАРӢ ДОРАНД?

Акнун, ки пойтахти кишварамон бо автобусу троллейбусҳои замонавӣ таъмин гаштааст, навбат ба истифодаи оммавии нақлиёти барқӣ —

ХАБАРҲОИ ОХИРИН

31.01.2023

ДАВЛАТАӢ САМД ДАР ШАҲРИ ҚОҶОБ

АЗ ИВДАСТҲОИ НАҲУҶӢ

БАД: "Табдоди қурбонии ҳамаи террористи марғалаи дар Пайсар ба 72 нафар рақод"

Ҷаҳон дар як сатр

ТАҶЛИЛ БОШҚУҶӢ САДА ДАР ХАТЛОИ

НАМОИҶДАӢ ШИРКАТИ СӢС ДАР ХАТЛОИ

ХАТЛОИ: БАДДОШТИ ИҚТИСОДӢ АЗ ҶАЛАСАИ

НАЗОРАТИ

СОЗМОИ ҶАМҶОИИ ИҚТИСОДӢ ТОҶИКИСТОН

ДАР ТАҶОИИ: ҶАЛДОИТИ СОЗМОИ НАҚШИ

МУАССАСӢ ДОҶАД

27.01.2023

СМТ: ПАЁИ САМАШҚӢ ҶАЛДОИТИ ҲОҶАД БУД

25.01.2023

Бӯсӯи: ҶАМҶОИИ ҲОҶОИ ҲОҶОИ ТОҶИКИСТОН ВА

ҶАМҶОИИ

ТАҶОИИ: АВАЛЛИИ: МАҚАДИ: ҶАМҶОИИ

МУОҚОТ: БО САҒИРИ: ҶАМҶОИИ

23.01.2023

Ҷаҳон дар як сатр

14 май дар Туркия: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ

17.01.2023

САМАРАИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

МУОҚОТИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

16.01.2023

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

13.01.2023

ШАМҶОИИ: ҶАМҶОИИ

11.01.2023

МУОҚОТИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

10.01.2023

ВА: АЗНАВҚА: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

ҶАМҶОИИ: ИҚТИСОДИИ: ҶАМҶОИИ

Дар қисмати гӯшаи чапи сомонаи "jumhuriyat.tj." аз болои саҳифа парчам ва нишонӣ давлатӣ дар гӯшаи рост бошад тақвими сол оварда шудааст. Дар қисмати мобайн номи сомона бо забони тоҷикӣ оварда шудааст. Дар қисмати мавзӯҳо, ки дар тарафи чапи сомона ҷойгир шудааст то охири саҳифаро дар бар гирифта, чунин номгузорӣ шудааст: «Бахшҳо», «Президенти ҶТ», «Ҳуҷҷатҳо», «Ҷаласаҳо» ва «Ҷумҳурият». Ҳар яке аз ин дар навбати худ боз тақсимбандӣ мешаванд. Дар

«Бахшҳо» масъалаҳои сиёсат, иқтисод, иҷтимоӣ, энергетика, муҳоҷират, ҳуқуқ, илм, маориф, фарҳанг, туризм, номаҳо буда, дар бахши «Президенти ҚТ» - Паёмҳо, суҳанронӣ, мулоқотҳо, сафарҳо, мусоҳибаҳо, мақолаҳо, барқияҳо, бахши «Хуҷдатҳо» - қонунҳои ҚТ, Фармонҳои Президент, қарорҳои ҳукумат, амрҳои Президент, бахши «Чаласаҳо» - Президент, ҳукумат, Парлумон, Дигар, ва дар охири саҳифа бахши «Ҷумҳурият» омада, аз мавзӯҳои «Дар бораи нашрия», «Озмунҳо», «Ҷои ҳолии қор» ва «Обуна» иборат мебошад.

Дар қисми рости саҳифа дар як сутун ба тартиби пай дар ҳам наворҳо гузошта шуда, ҳамчунин шакли PDF-и нашрия низ гузошта шудааст, ки хонандагон метавонанд шакли электронии онро дар мавриди зарурӣ боркашӣ (скачат) намуда, хонанд.

Сомонаи рӯзномаи «Ҷумҳурият» матлаби худро дар сомонаҳои иҷтимоии «Facebook» ва «YouTube» хеле хуб паҳн менамояд. Дар ҳама давру замон ва таҷрибаи журналистикаи амалӣ нишон медиҳад, ки ба шавҷу завқӣ аудитория нигоҳ намуда, матлаб омода ва паҳн мегардад. Аз ин рӯ рӯзномаи «Ҷумҳурият» дар ду шакл фаъолиятро ба роҳ мондааст.

Сомонаи нашрияи хусусии «Asia-Plus». Импуз медиахолдинги «Asia-Plus» аз нашрия, радио, агентии иттилоотӣ ва сомона, ки бо номи «asiaplustj.info», дар фазои иттилоотии Тоҷикистон фаъолият дорад ва он ба гурӯҳи ВАО-и хусусӣ шомил мебошад.

Сомонаи «asiaplustj.info» бо се забон тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ мавод интишор менамояд. Дар сомонаи «asiaplustj.info» номи он бо ҳарфҳои сурх, англисӣ ва калон оварда шуда, пеш аз он логотипи он оварда шудааст, ки дар тамоми навъи ВАО-и «Asia-Plus» яқранг аст.

Ҳамчунин ишораи забонҳои он ба шакли кӯтоҳ ru/tq/En/ нишон дода мешавад, ки хонанда барои худ забони мувофиқро интихоб менамояд. Сомонаи мазкур ки бо се забон аст, махсусан намунаи забони англисӣ ва русӣ он гувоҳӣ аз он медиҳад, ки дар ҷаҳон низ хонандаи худро дорад. Сипас бахши «Асосӣ» бо расмҳо ва матнҳо пайи ҳам оварда мешавад. Дар баробари расм аз видео низ истифода мебарад, ки ҳам дар сомона ва ҳам дар «YouTube» гузошта мешавад, зеро дар баъзе матнҳо ишора ба ҳамин сомонаи иҷтимоиро мекунад. Ҳамчунин дар баробари лентай хабарҳо, мавзӯҳои муҳими рӯз лоиҳаҳои аз ҷониби сомона роҳандозӣ

мегардад. Ҳангоми таҳлили маводи чандрасонаии сомонаи «asiaplustj.info» маълум гардид, ки дар сомона рӯзе 16- 20 мавод мегузоранд ва аз видео низ истифода менамоянд. Масалан, дар саҳифаи сомона матн, акс, видео ва инфографика истифода мешавад, ки ҳар яке аз инҳо махсусияти хоси худро доранд.

Расонаи сеюм сомонаи Sputnik буда, дар Тоҷикистон бо номи «Sputnik.tj.» фаъолиятро ба роҳ мондааст, масъули саҳифа журналисти тоҷик Фаҳриддини Холбек мебошад. Сомонаи

Оҷонсии иттилоотии Sputnik кори худро аз 10 ноябри соли 2014 дар ҷаҳон шурӯъ кард ва ҳамчун сомонаи агентии иттилоотии байналмилалӣ “Россия сегодня”, ки ҳислати паҳши бурунмарзӣ дорад, фаъолият менамояд. Sputnik дар пойтахтҳои бузурги мамлакатҳои дунё тариқи сомонаҳои интернетӣ хабар ва барномаҳои радиой пешниҳод мекунад. Ҳаҷми умумии паҳши барномаҳои радиой бо 30 забони дунё дар соли 2015 аз 800 соат дар як шабонарӯз дар 130 шаҳри дунё ва 34 кишвари ҷаҳон зиёдтар аст. Ҳамчунин оҷонсӣ марказҳои матбуотии чандрасонаӣ дошта, барои сомонаҳо барномаҳои гуногунҷабҳа омода намуда паҳши радиои ро низ пешниҳод менамояд. Паҳши радиой танҳо тариқи таҷҳизоти муосир: FM-дар формати рақамии DAB/DAB+ (Digital Radio Broadcasting), HD-Radio ва ҳамчунин нармафзорҳои мобилӣ ва саҳфаҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ паҳш мегардад. Хадамоти аккосии Sputnik дар тамоми ҷаҳон хабарнигорони худро дорад.

Сомонаи Sputnik дар Тоҷикистон бо номи «Sputnik.tj.» аст ва саҳифаи аввали сомона чунин мебошад:

Он бо ду забон, тоҷикӣ ва русӣ матлабҳояшро мегузорад. Асосан дар сомонаҳои иҷтимоӣ ба монанди телеграм ва в контакте хеле фаъол аст.

Дар тарафи чапи сомона номи он бо ҳуруфи лотинӣ оварда шудааст. Сипас бахшҳо бо номҳои «Ҳамаи хабарҳо», «Сиёсат», «Иқтисод», «Иҷтимоӣ» ва «Дар Тоҷикистон» дошта, дар болои саҳифа дар сатри аввал ҷой дода шудааст. Ҳамчунин дар охири саҳифа низ бахшҳо бо номҳои «Тоҷикистон», «Дар Тоҷикистон», «Осиёи Марказӣ», «Русия», «Сиёсат», «Иқтисод», «Ҷамъият», «Муҳоҷират», «Таҳлил» ва «Навигарҳои варзиши тоҷик» омадааст, ки мазмунҳои онҳо гувоҳӣ аз баррасии мавзӯҳои дахлдори бахшҳоро медиҳад. Дар саҳифа аз маводи чандрасонаӣ ба монанди матн, акс, навор ва инфографика истифода менамояд.

Яке аз навъи маълум ва сертамошобини маводи чандрасонаӣ омода намудани мавод дар шакли матн ва навор мебошад.

Пахши навор (чараёни видео аз ҷойи ҳодиса) метавонад аз ҷониби як рӯзноманигор ё гурӯҳи хабарнигорон аз маконҳои гуногун гузаронида шавад. Дар шакли пешниҳоди видеоӣ матн низ истифода мешавад.

Сомонаи вобаста ба бахшҳо дар як рӯз то 10 мавод мегузорад ва дар аксарияти онҳо акс истифода шуда, қисми зиёди онро суратгузоришҳо ташкил медиҳад. Суратгузоришҳо асосан дар уисми болои саҳифа дар шакли ҳаракаткунанда гузошта мешавад. Ҳамчунин дар саҳифа наворҳо низ гузошта мешавад, ки аксарияти онро мусоҳиба ташкил намуда, дар студияи назди редакция сабт ва ба танзим дароварда мешавад.

Сомонаи «Asia- Plus» дар сомона рӯзе 16- 20 мавод мегузорад, ки 2 адади онро видео ташкил кунад, тамоми матн акс дошта, суратгузоришҳо низ ба назар мерасад.

Сомонаи «Sputnik.tj.» дар давоми рӯз дар саҳифаи худ 7 мавод мегузорад, ки аз ин миқдор 1-тои онро навор ташкил медиҳад. Чун сомонаҳои болозикр тамоми матлабҳо бо истифода аз акс гузошта мешавад.

Навбӣ дигари маводи чандрасонаӣ «Слайд-шоу» мебошад. Слайд-шоу аз лентай аксҳо иборат буда, бо он фарқ мекунад, ки расмҳо дар шакли ҳаракаткунанда бо навбат ҳаракат мекунад. Ҳам хусусияти иттилоот ва таблиғотӣ дорад. Ин шакли маводи чандрасонаӣ метавонад аз акс иборат бошад, метавонад аз аудио, садоҳои гуногуни дигари табиӣ, матни хондашуда. Оиди ин тарзи пешниҳоди маводи чандрасонаӣ муҳаққиқон ҳулоса менамоянд, ки «Слайд-шоу» навбӣ камбинандатарин ба ҳисоб меравад» [4, с. 80].

Ин шакли маводи чандрасонаӣ дар сомонаи «Jumhuriyat.tj.» ва «asiaplustj.info» мавриди назар ба мушоҳида мерасад. Масалан дар сомонаи «Jumhuriyat.tj.» дар шакли «Слайд-шоу» аксҳо истифода мегарданд, ки хеле ҷолиб ва мазмунӣ муайяно дар бар мегирад.

Дар сомонаи «asiaplustj.info» ба таври дигар истифода мегардад. Масалан, дар соли 2024 ҳамчун рубрикаӣ доимӣ пайваста «Слайд шоу»-и мазкур дар сомона ҷаъол аст ва то имрӯз тағйир наёфтасст. Он аз матн, ки чун сарлавҳа мебошад ва аксҳо иборат аст. Аксҳо ҳаракат намуда, иваз шудан мегирад. Масалан сарлавҳааш «Фотоальбом Душанбе- Сталинабад- Душанбе» [16] ном дошта, бо иваз шудани зерсарлавҳа аксҳо низ мувофиқи мазмунӣ онҳо тағйир меёбад. Ин навбӣ маводи чандрасонаӣ танҳо бо забони русӣ аст ва новобаста аз интиҳоби забон он тағйир намеёбад. Зерларлавҳаҳои чун «Помним о прошлом, думаем о будущем», «К 30-и летию независимости Республики Таджикистан» дар ҳамин бахш ба назар мерасад. Аз зерсарлавҳаи «К 30-илетию независимости Республики Таджикистан» ҳулоса намудан дуруст аст, ки ин шакли истифодаи маводи чандрасонаӣ аз соли 2021 дар сомона гузошта шудааст, зеро ба истикболи 30-солагии истиклолияти давлатӣ маълумот мегузорад. Ин бахшро хонандагон метавонанд, тариқи сомонаи «Телеграм» пайгирӣ намоянд, зеро ҳангоми пахши тирча дар болои сарлавҳаҳои мазкур ба сомонаи иҷтимоӣ номбурда ишора мегирад.

Ҳамчунин дар баробари ин навбӣ маводи чандрасонаӣ навбӣ инфографика хеле маълум мебошад. Инфографика як навбӣ пешниҳоди маводест, ки иттилоотро тавассути тасвирҳо, диаграммаҳо, диаграммаҳо, графикҳо, харитаҳо, рақамҳо ва матн ба ҳам алоқаманд ҷой медиҳад.

Яке аз хусусиятҳои хоси инфографика ин зуд ва возеҳ нишон додани миқдори зиёди маълумот мебошад. Ба воситаи ин хонанда ҳодисаро зуд тасаввур мекунад, ҳисобот бо ин шакл пешниҳод мегардад, ки нисбат ба манти дароз рақамҳо зиёдтар истифода мешаванд. Инчунин сифати маҳсулот, тарзи хизматрасонӣ нишон дода мешавад.

Масалан инфографика дар сомонаи «asiaplustj.info» бахши алоҳидаест, ки маводи зиёдеро дар бар мегирад ва пайваста ҷаъол аст. Ин бахш дар сомонаи мазкур бо номи «Ҳамаи инфографика» номгузорӣ шудааст ва матн бо акс пахш мегардад. Масалан дар расми зер:

Ба воситаи акси мазкур хонанда мустақилона қобилияти муқоиса намудани рақамҳоро дорад, ки нахри сӯзишворӣ дар кадом кишварҳо чӣ қадар арзиш дорад. Аз ин акс Туркменистон дар ҷойи аввал дар арзони сӯзишворӣ қарор дорад.

Дар сомонӣ -«Sputnik.tj.» дар қисмати охири саҳифаи он бо номи «Инфографика» бо забони русӣ ва шакли тоҷикияро «Тасвирбаён» номгузорӣ намудаанд, ки хеле хуб истифода мегардад ва микдорашон кам нест.

Тавре ки таҳқиқ, таҷриба ва мушоҳидаҳо нишон медиҳад, матбуоти интернетӣ дар муқоиса бо нашрияҳои ҷопӣ хусусияти хоси худро дорад. Ин нави матбуот иттилоӣ зуд интишор мекунад, имкони истифодаи мултимедияро фароҳам меорад. Дар кишварҳои дигар низ матбуоти интернетӣ бо суръати баланд рушд карда, ба яке аз василаҳои асосии паҳн намудани ахбор табдил ёфтааст. Матбуоти интернетӣ бо хосиятҳои худ аз дигар навиҳои ВАО фарқ мекунад. Хусусиятҳои асосии он иборатанд аз:

Мултимедиявӣ: Матбуоти интернетӣ аз имкониятҳои мултимедия истифода намуда, дар он матн, тасвирҳо, садо ва видео якҷоя пешкаш мешаванд. Ин омезиши форматҳо ба аудитория имкон медиҳад, ки иттилоотро аз тариқи гуногун қабул кунанд;

Фаврият: Хабарҳо ва иттилоот тавассути интернет дар муддати кӯтоҳтарин ба хонандагон расонида мешаванд ва ҳамзамон ҳар сонияву дақиқа метавонад навишавад;

Фароғирии бемаҳдуд: Ба воситаи интернет, хабарҳо метавонанд ба шунавандагон ва хонандагони тамоми ҷаҳон расонида шаванд. Ин хусусият ба паҳншавии босуръати ахбор мусоидат мекунад.

Матбуоти интернетӣ бо хусусиятҳои номбаршуда на танҳо ба рушди иттилоотрасонӣ мусоидат мекунад, балки барои густариши ҷаҳони иттилоотӣ саҳми назаррас мегузорад.

Дар натиҷаи таҳлил маълум гардид, ки маводи ҷандрасонаӣ ва навиҳои гуногуни он дар сомонҳои «Jumhuriyat.tj.», «asiaplustj.info» ва «Sputnik.tj.» ба таври гуногун истифода мешавад. Махсусан аксу матн дар ҳар се сомона ба назар мерасад, вале инфографика танҳо дар сомонҳои дуҷум ва сеҷум мавриди тавачҷуҳ қарор дорад. Ҳамчунин паҳши навор дар саҳифаи сомонаҳо истифода мегардад.

Пешниҳод:

Дар таҷрибаи кишварҳои пешрафта хуб мешуд, ки журналистон дар ин самт бештар омода карда шаванд;

Аз ҳисоби кадрҳои ҷавони забондон курсу семинарҳои омӯзишӣ ва курсҳои тақмили ихтисос гузаронида шаванд, то ки ҳар лаҳза мафҳум, муносибат ва имкониятҳои нави паҳши иттилоот ба вуҷуд меояд ва имконияти омӯзиш ва азхудкунии он пайдо шаванд. Дар замони муосир ба таҳдиду хатарҳои ҷаҳонӣ мутахассисони ҷавон бояд обутобёфта омода шаванд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Гулов С., Истиклолият ва рушди журналистикаи тоҷик. // Паёми ДМТ. – Душанбе, 2018. - №1. – С. 251-257
2. Крапивенко А.В. Технологияҳои мултимедиявӣ ва дарки эҳсосот. М: БИНОМ. Лабораторияи дониш. - 2009.
3. Қудбиддинов А. Ҳ. ВАО ва тафаккури нав дар замони истиқлол // Журналистикаи байналхалқӣ. – Душанбе, 2017. – С.16-19
4. Машкова С.Г. Интернет-журналистика. – Тамбов : Изд-во тамб. гос. техн. ун-та, 2006. - 80 с.
5. Муқимов Ҷ. Журналистикаи мултимедиявӣ. – Душанбе, 2016.–128 с.
6. Муродӣ М. Афзалияи ва маҳдудиятҳои матбуоти даврӣ дар шароити рушди технологияи замонавӣ // Журналистика ва замони муосир. – Душанбе, 2018. –С. 3-10
7. Мухтори К. Социальная коммуникация и СМИ: формирование общественного мнения. – Душанбе, 2021. -140 с
8. Пак Е.М. Жанрообразование в сетевых сми: технологические и творческие факторы. // дисс. Кан.ф.н.- Санкт-Петербург 2014. 260 с.
9. Прохоров Е. П. Введение в теорию журналистики: Учебник для студентов вузов / Е. П. Прохоров — 8е изд., испр. — М.: Аспект Пресс, 2011. — 351 с
10. Суханронии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон // <https://mfa.tj/tg/main/pajomho-va-sukhanronihoi-prezident?page=6> \
11. Тертычный А.А. Интернет-публицистика: жанровый профиль// ученые записки казанского университетаА. – 2014. С. -7-16
12. Фомичёва Д. Е. Публицистика в эпоху интернета // вестн. Моск. Ун-та. Сер. 10. Журналистика. 2013. № 5, С. -94-111
13. Усмонов И. К., Бобочонова Р.М. Системаи Воситаҳои ахбори омма ва табиғ. – Душанбе, 2020 –168 с.
14. Усмонова Н.К. Истиклолият ва рушди ВАО-и кишвар. // Журналистика ва замони муосир. – 2021. 140 с. С. 15-21
15. Ҳамидиён И., Низом Ф. Журналистикаи интернетӣ дар Тоҷикистон: ташаккул, мушкilot ва дурнамо. – Душанбе, 2022 -268 с.
16. ASIA-Plus (asiaplus.tj)
17. <https://farhangfm.tj/2024/03/10/>
18. Jumhuriyat.tj
19. Facebook
20. YouTude
21. Sputnik.tj.

ТАҲАВВУЛИ МАТБУОТИ ДАВРӢ ДАР ШАРОИТИ ТАШАККУЛИ ЖУРНАЛИСТИКАИ ЧАНДРАСОНАӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур муҳаққиқ таваҷҷуҳро ба таҳаввули матбуоти тоҷик, махсусан дар ҳудуди чанд ҷумла аз таърихи таъсиси нахуструзмаи тоҷикии «Бухорои Шариф» ҷалб менамояд. Сипас дар таърихи таҳқиқоти муҳаққиқони ватанию хориҷӣ мафҳуми журналистикаи мултимедиявӣ ва дар асоси он пайдо гардидани истилоҳҳои нави соҳаи журналистикаро шарҳ медиҳад. Ба мафҳум, мазмун ва имконоти истифодаи маводи чандрасонаӣ назари иҷмолӣ ба сомонӣ нашрияи расмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон «Jumhuriyat.tj», омонӣ нашрияҳои хусусӣ «Asia-Plus», ва сомонӣ ВАО-и хориҷӣ «Sputnik.tj.» намудааст. Дар асоси сомонаҳои номбурда имконоти истифодаи маводи чандрасонаиро дар онҳо шарҳ медиҳад.

Калидвожа: Интернет-журналистика, сомона, «Jumhuriyat.tj», «Asia- Plus», «Facebook», «YouTude», «Sputnik.tj.», мултимедия, навор, акс.

Маълумот дар бораи муаллиф: Усманова Наргис Кучаровна, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, дотсенти кафедраи матбуоти факултети журналистика. **Суроға:** Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, маҳаллаи 112, х.50 . **E-mail:**narmin04@mail.ru **Тамос:** +992 918505211.

ЭВОЛЮЦИЯ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ ЧАНДРАСОНОВСКОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ АННОТАЦИЯ

В данной статье исследователь обращает внимание на эволюцию таджикской прессы, особенно в нескольких предложениях из истории создания первой таджикской газеты «Бухараи Шариф». Затем на основе исследований отечественных и зарубежных исследователей поясняется понятие мультимедийной журналистики и возникновение на его основе новых терминов в области журналистики. Обзор концепции, содержания и возможностей использования мультимедийных материалов представлен на сайте официального издания Республики Таджикистан «Jumhuriyat.tj», портале частных изданий «Asia-Plus», сайте зарубежной СМИ «Sputnik.tj». На основе вышеупомянутых сайтов анализируется возможности использования на них мультимедийных материалов.

Ключевые слова: интернет-журналистика, сайт, «Jumhuriyat.tj», «Asia-Plus», «Facebook», «YouTude», «Sputnik.tj», мултимедия, видео, фото.

Сведения об авторе: Усманова Наргис Кучаровна, Таджикский Национальный университет, доцент кафедры печати факультета журналистики. **Адрес:** Республика Таджикистан, г. Душанбе, 112 микрорайон, д. 50. **E-mail:**narmin04@mail.ru **Контакт:** +992 918505211.

THE EVOLUTION OF THE PERIODICAL PRESS IN THE CONDITIONS OF THE FORMATION OF CHANDRASONIAN JOURNALISM ANNOTATION

In this article, the researcher draws attention to the evolution of the Tajik press, especially in several sentences from the history of the creation of the first Tajik newspaper "Bukharai Sharif". Then, based on the research of domestic and foreign researchers, the concept of multimedia journalism and the emergence of new terms in the field of journalism on its basis are explained. An overview of the concept, content and possibilities of using multimedia materials is presented on the website of the official publication of the Republic of Tajikistan "Jumhuriyat.tj", the portal of private publications "Asia-Plus", the website of foreign media "Sputnik.tj". Based on the above-mentioned sites, the possibilities of using multimedia materials on them are explained.

Key words: Internet journalism, website, "Jumhuriyat.tj", "Asia-Plus", "Facebook", "YouTude", "Sputnik.tj", multimedia, video, photo.

Information about the author: Usmanova Nargis Kucharovna, Tajik National University, Associate Professor of the Department of Printing, Faculty of Journalism. Address: Republic of Tajikistan, Dushanbe, microdistrict 112, 50. E-mail: narmin04@mail.ru Contact: +992 918505211.

РОЛЬ АНАЛИТИЧЕСКИХ ЖАНРОВ В ОСВЕЩЕНИИ СОБЫТИЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В ИЗДАНИЯХ «ЧУМХУРИЯТ» И «ОЗОДАГОН»

Сайфиддинова Г.А.
Таджикский национальный университет
(Таджикистан)

Упомянутые издания в освещении миграционных вопросов выполнили свою профессиональную миссию, не ограничиваясь упоминанием или освещением фактов и событий, с целью оценки обстановки и изложения своей позиции [6, с. 224] целенаправленно использовали возможности аналитических жанров. Из сравнительного анализа материалов, относящихся аналитическим жанрам обоих изданий мы пришли к выводу, что анализ и оценка события является основным элементом, создающим жанр и создателем жанровой структуры темы материала, которые соотносятся между собой по форме и содержанию.

Сравнительный анализ показал, что оба издания, принимая во внимание научные концепции и практику в своей профессиональной деятельности в освещении событий трудовой миграции и жизнь трудовых мигрантов целенаправленно использовали аналитические жанры.

События трудовой миграции и способ их освещения в периодической печати ставит вопрос о роли аналитических жанров и их функций в этом процессе. На этом основании аналитические жанры, используемые изданием, прежде всего, можно различить по конкретным целям. К тому же, прочитав материалы газеты «Чумхурият» можно определить их жанр по «теме, освещению объекта, конкретной цели, обучающей и воспитательной миссии, распространению освещения событий, масштабу подведения итогов и обобщенности, литературно-стилистическим, экспрессивным и описательным особенностям» [6, 224]. С этой позиции, в этом издании в освещении событий трудовой миграции особое место занимает жанр корреспонденция.

Газета «Чумхурият» в публикации корреспонденции выбрал особый способ создания и издания. Тесная связь газеты с широкой аудиторией является одним из факторов воздействия этого жанра в этом издании. Издание предоставила самые свежие новости в публикации информации по вопросам трудовой миграции, прежде всего, принимая во внимание общественное, политическое и нравственное определение этого жанра.

В корреспонденциях, опубликованных газетой «Чумхурият» за определенный период, особое место занимают элементы, создающие жанр. Эти элементы, прежде всего, должны донести до читателя верную и явную информацию о событиях трудовой миграции. Эта информация полностью охватывает детали событий, однако она не имеет своих целей, а, по выражению А. А. Тертичного, «он только предоставляет сведения о происшествии, которое предотвращает его от изменений. Именно эта интерпретация разграничивает аналитическую корреспонденцию в первую очередь от репортажа, отчета и информационной корреспонденции» [9, с. 101].

Исследователь другую жанровую особенность корреспонденции видит в том, что определяя причину возникновения событий и происшествий, социальных тенденций, познания ценности происшествия и времени их возникновения, автор в процессе его исследования использует теоретические методы восприятия события – анализ, подведения итогов, рассуждения от единичного к общему и от общего к единичному. Двухаспектность аналитической современной корреспонденции (информация о событиях и их интерпретация) приближает её к жанру комментария, но между ними существует существенные различия [9, с. 101].

Если рассмотреть корреспонденции газеты «Чумхурият» по поводу освещения событий и проблем трудовой миграции, их различия, прежде всего, проявляются в использовании первого источника информации.

В подобных корреспонденциях автор передаёт информацию с места события и ссылаясь ко мнениям участников, свидетелей происшествия и своих непосредственных наблюдений интерпретирует их. В диссертации подробно проанализированы корреспонденции Мунаввари Сафар «Танзими раванди муҳоҷират ва мушкilotи депортатсия» (Чумхурият. – 2008. – 23 декабр) (Регулирование процесса миграции и проблемы депортации), Шахнозаи Курбон «Муҳоҷирати корӣ: ҳуқуқи манфиатҳои онҳо ҳимоя мешавад?» (Чумхурият. – 2013. – 14 феврал) (Трудовая миграция: защищаются ли их права и интересы), Джовиди Ашти «Муҳоҷирати меҳнатӣ: таҳдидҳо ва хатарҳо» (Чумхурият. – 2015. – 24 апрел) (Трудовая миграция: угрозы и опасности), Шахнозаи Курбон «Муҳоҷират агар аз ҷиҳати стратегӣ асоснок бошад» (Чумхурият. – 2016. – 18 июн) (Если миграция стратегически обоснована) и т.д. В этих корреспонденциях основным элементом, создающим жанр, является конкретное происшествие, обсуждение и всесторонний анализ, выявления причины происшествия, оценивание сущности и прогноз его результатов – это форменные и содержательные детали.

Корреспонденции, упомянутые выше, отвечают основным структурным требованиям этого жанра, предоставляя основную информацию о трудовой миграции и её проблемах. Корреспонденция М. Сафарзода «Танзими раванди муҳоҷират ва мушкilotи депортатсия» (Регулирование процесса миграции и проблемы депортации) является хорошим её образцом. Автор, выбирая заголовок материалу, подчеркивает на важность события, и предоставляет необходимую информацию. Дальнейшее толкование и интерпретация корреспонденции является другим вспомогательным элементом, служащим упрочению жанровой структуре материалов.

Эта корреспонденция, прежде всего, рассматривает правовые и нравственные проблемы трудовой миграции, проанализировав документы о правонарушении трудовой миграции, показывает пути исправления обстановки. В корреспонденции проанализированы множество документов, имеющих сопроводительный характер и доказывающие полное соотношение сущности происшествия и размышления автора. Выбор комплекта документов в один пакет доказывает сущность злободневного вопроса трудовой миграции, определяет общественное, политическое определение и место этого жанра в информационном пространстве страны. В диссертации проанализирована другая корреспонденция, в частности корреспонденция Ш. Курбона «Муҳоҷирати корӣ: ҳуқуқи манфиатҳои онҳо ҳимоя мешавад?» (Трудовая миграция: защищаются ли их права и интересы), и конкретизирована особенности жанровой структуры.

Мы на основе проведенного анализа пришли к выводу, что корреспонденции газеты «Чумхурият» большей частью имеют дело с описанием и анализом факта и выявлении причин возникновения происшествия (факта, доказательства), а исследовательская функция жанра это не выдумка. Она исходит от определения жанра, открытия и разъяснения связи между фактами, конкретизации причин соединения между доказательствами знакомит поэтапно читателя с целью журналиста, внутренним содержанием и основанием происшествия.

Один из других аналитических жанров, использованных газетой в освещении вопросов трудовой миграции, является статья. В большинстве статей проанализированы различные вопросы миграционного процесса и жизненных событий трудовых мигрантов, и показаны их полезные результаты с профессиональной позиции газеты. Темы большинства таких статей состоят из факторов, причин и последствий трудовой миграции, которые благотворно влияют на информационное пространство и адресатов. В них рассматриваются и анализируются социальные, нравственные и культурные вопросы мигрантов.

Статьи газеты «Чумхурият» отражают особенности этого жанра, которые вытекают из их структурных и содержательных целей. Большинство таких статей посвящены всеобщим событиям и происшествиям миграционного процесса, и

охватывают позицию автора по поводу социального, морального и правового положения миграции и действительность работы и проживания трудовых мигрантов. Авторы этих статей акцентируют внимание на исследование миграционного процесса и событий, связанных с ней, и выявляют положительные и негативные стороны этого процесса и её социальное и нравственное последствие. С этой точки зрения подобные статьи “не являются отдельными документами, а закономерностями причинно-следственных отношений, создающих подобные документы и события (обычно аналогичное)” [9, с. 101]. С учётом этой особенности статьи, опубликованной на эту тему можно разделить на общеисследовательские, исследовательско-практические и критичные статьи. Статьи, опубликованные на эту тему в газете “Чумхурият”, являются исследовательско-практическими. В диссертации проанализированы жанровые особенности статей Холназара Мухаббатова “Муҳоҷирати меҳнатӣ ва ояндаи он” (Трудовая миграция и её будущее), Шодимурода Дустбоева “Муҳоҷирати меҳнатӣ як омили суботи иқтисодӣ” (Трудовая миграция одна из факторов экономической стабильности) и отмечены несколько мнений об их жанровых особенностях: а) оба статей написаны в научно-популярной ориентации, основу которых составляют исследование и анализ документов; б) авторы на основе анализа и научного сравнения представили важнейшие процессы трудовой миграции и её последствия; в) статьи написанные на основе реальных документов и тщательного анализа положительных и негативных процессов миграции и её влиянии на жизнь трудовых мигрантов, преимущественны со свойством прогнозирования.

Другой аналитический жанр, который использовала газета “Чумхурият” для освещения событий трудовой миграции, является беседа. Издание опубликовала материал беседы “Круглого стола” под названием “Муҳоҷирати байналмилалӣ меҳнатӣ як ҷузъи муҳими иқтисоди ҷаҳонӣ” (Трудовая международная миграция один из элементов мировой экономики). В беседе участвовали сотрудники издания Т. Нигори, К. Курбониён, З. Абдулло, М. Фируз, Х. Расули, А. Исоев и специалисты и ответственные сферы Э. Турсунов, главный специалист Ш. Джононов, Начальник Управления права МИД Таджикистана, К. Муъминов, И. Рахимов и другие, и обсуждали важные экономические и культурные вопросы трудовой миграции.

Если газета “Чумхурият” в публикации корреспонденции и статьи акцентировали внимание на обсуждение, анализа и оценивания экономических вопросов, процесса трудовой миграции и её влияния на будущее экономики и жизнь граждан страны, то еженедельник “Озодагон”, с использованием возможностей некоторых аналитических жанров чаще занимался исследованием и анализом негативного влияния этого процесса.

На этой основе можно перечислить опубликованные изданием статьи, таких как “Ҳичрати занон зиёд мешавад” (Озодагон. – 2015. – 25 ноябр) (Растёт миграция женщин), “Русиякучӣ: зиндагии беҳтар, аммо пурхатар” (Озодагон. – 2018. – 28 феврал) (Переезд в Россию: лучшая, но опасная жизнь), “Бародарамро куштанд, маро ҳабс намуданд” (Озодагон. – 2012. – 1 феврал) (Убили брата, арестовали меня), “Пулҳои хатарзои муҳоҷирон” (Озодагон. – 2012. – 5 декабр) (Опасные деньги мигрантов), “Ману танҳоӣ, ғарибӣ ва андешаи бепаноҳӣ” (Озодагон. – 2011. – 3 август) (Я и одиночество, жизнь на чужбине и мысль о незащитности), “Ҳичрати занони меҳнатӣ” (Озодагон. – 2015. – 25 ноябр) (Миграция трудовых женщин), в которых исследованы и проанализированы различные экономические, культурные вопросы, связанные с жизнью трудовых мигрантов. В частности, в статье “Ҳичрати занон зиёд мешавад” (Растёт миграция женщин) проанализированы факторы и причины этого социального явления, доказано её негативное влияние на культуру нации, в частности семейную прочность.

Автор на основе официальных сведений показывает рост количества женщин-мигрантов, и считает, что причиной увеличения трудовых мигрантов за счет женщин состоит в том, что мужчины не имеют возможность эмигрировать более чем 320

тысяч человек депортированы. Принимая во внимание мнение специалистов, он придерживается того, что эти события наносят вред процессу социального благополучия и упрочения семейных традиций.

В этой статье приводятся неоспоримые документы и анализ жизненных событий тех, кто навсегда переехал в Россию, и автор предоставляет читателю комплексное исследование и анализ, оповещая адресатов о трагических последствиях этих событий на протяжении долгих времен, которая имеет огромное значение для защиты вечных культурных национальных ценностей.

Еженедельник “Озодагон” в освещении проблем трудовой миграции продуктивно использовал жанры комментария, беседы и сочинения, что обеспечило своеобразие в создании и опубликовании материалов. В диссертации приведены образцы этих жанров. Таким образом, в результате анализа и сравнения опубликованных материалов издания можно подвести итог: еженедельник “Озодагон”, используя все возможности различных аналитических жанров, прежде всего, принимает во внимание интересы адресатов и осуществляет подачу информации с высоким профессионализмом, и таким образом, наладив, особую традицию создания и публикации материалов, что является важной для практической журналистики. Использование информационных и аналитических жанров обоими изданиями было умышленным и целенаправленным, которое полностью способствовало всестороннему освещению политических, социальных и культурных событий трудовой миграции.

В заключении в 7 пунктах обобщены результаты исследования:

1. Процесс трудовой миграции, как внутренний, так и внешний, для таджиков имеет глубокую историческую основу, которая сопролождала их с древних времен по сей день. Этот процесс протекал под воздействием политических, социальных и культурных факторов, и стал причиной бегства, добровольной и вынужденной миграции сегодняшних таджиков и их предков;

2. Социальные, политические и культурные факторы являлись основной причиной возникновения и распространения процесса трудовой миграции таджиков на протяжении истории. Воздействие этого явления на общественность, экономику и культуру, в частности журналистское сообщество, является значительным. В материалах, опубликованных в периодической печати, в частности газете “Чумхурият” и еженедельнике “Озодагон”, на эту тему освещены основные факторы проблемы беженства и трудовой миграции таджиков, находящихся за пределом республики. В современном значении это – гражданская война, экономический кризис, распад СССР и экономической системы страны, приватизация средств производства, рост безработицы, увеличение количества населения, нарастание материальных и моральных потребностей народа и т.д., которые имели как положительные, так и негативные стороны;

3. Одно из основных средств, которое способно обеспечить прогресс и пользу процессу трудовой миграции – это её правовое регулирование. Полное и всестороннее правовое регулирование этого процесса ставит вопрос о ликвидации незаконных деятельств в ходе миграции. Окончательное правовое регулирование процесса трудовой миграции способствует необходимой адаптации правовых норм страны с показателями международных организаций, в частности Организации Объединенных Наций (ООН) и других мировых организаций. Правовое регулирование этого процесса гарантирует выполнение внутренних и зарубежных законов и правил и их осуществление.

4. Материалы средств массовых информаций, в частности рассматриваемых изданий – “Чумхурият” и “Озодагон”. Под воздействием СМИ, в частности этих двух изданий, сформулировалась концепция восприятия событий миграционного процесса и его воздействие на политическую, экономическую и культурную жизнь таджиков, в ходе этого определились и конкретизировались вопросы положительного и негативного воздействия миграции на общества и процессу её

развития. Также периодическая печать смогла создать прочный имидж трудовой миграции – его положительные и негативные стороны.

5. Издание “Љумхурият” в качестве официальной газеты в освещении темы миграции руководствуясь профессиональными законами и правилами, стремилась освещать события трудовой миграции в соответствии требованиями Правительства. Издание освещала различные стороны темы трудовой миграции, события жизни и деятельности мигрантов, в частности правовые вопросы, обучение профессии, экономическую и культурную пользу и вред этого процесса. Также издание регулярно публикует законы и поправки к ним о защите прав мигрантов, с учётом профессиональных требований к журналистике и моральных требований своих адресатов;

6. Еженедельник “Озодагон” в публикации материалов по проблеме трудовой миграции руководствовался особым профессиональным подходом и публиковал свои материалы по проблемным вопросам, таким как профессиональность трудовых мигрантов, разновидности миграции, их польза и вред, степень адаптации таджикских трудовых мигрантов к правовой системе стран-работодателей, бесправие и незащищённость трудовых мигрантов и факторах, воздействующих на данный процесс, здоровье мигрантов и негативное влияние этого процесса на генофонд нации, о пользе и вреде трудовой миграции на экономическую и культурную перспективу Таджикистана, предотвращение незаконной миграции, убийств и грабежи мигрантов, роли трудовых мигрантов в благоустройстве страны, использовании средств трудовых мигрантов с целью решения социальных проблем, миграции женщин, о её пользе и вреде, поселения трудовых таджикских мигрантов в России и её трагические последствия и т.д.

Еженедельник, публикуя точную информацию о миграции и положении трудовых мигрантов, смогла раскрыть реальные проблемы этого процесса, и таким образом, осведомила адресаты о влиянии положительных и негативных факторов формирования этого процесса и его последствиях. В опубликованных материалах редакции еженедельника опиралась на отечественные и зарубежные информационные издания и мнения специалистов отрасли, защищая человеческие и национальные интересы;

7. В освещении темы трудовой миграции и её положительных и негативных последствиях издания “Љумхурият” и “Озодагон” использовали различные информационные и аналитические жанры, что способствовало своеобразию опубликованных материалов и привлечению внимания читателей. Из информационных жанров оба издания регулярно использовали новости, интервью и из аналитических – корреспонденцию, статью и т.д. Использование различных жанров способствовало охвату и освещению широкого круга тематики процесса трудовой миграции и её последствия.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Абулхаев, Р.А. Таърихи муҳоҷират дар Тоҷикистон (солҳои 1917-2000) / Р. Абулхаев. – Душанбе, 2012. – 492 с.
2. Багреев, Е.Я. Газетные жанры / Е.Я. Багреев. – Свердловск, 1962. – 230 с.
3. Бобохонов, М. Таджики в России / М. Бобохонов. Гуфтор оиди тоҷикон. – Душанбе: Ирфон, 2008. – с. 145-151.
4. Бобохонов, М. К историографии таджиков в Сибири (Библиографический обзор литературы о таджиках Сибири) / М. Бобохонов. Гуфтор оиди тоҷикон. – Душанбе: Ирфон, 2008. – с.156-162.
5. Ворошилов, В.В. Журналистика. Базовый курс. Учебник 5-е издание / В.В. Ворошилов. – СПб: Изд-во Михайлова В.А., 2006. – С. 640.
6. Муродов М. Социология журналистика / М. Муродов. – Душанбе: Истеъдод, 2012. – 199 с.

7. Олимова, С., Боск, И. Трудовая миграция из Таджикистана / С. Олимова, И. Боск. – Душанбе: Шарк, 2003. – 126 с.
8. Петрушкова, Е.А. Имидж трудового мигранта в средствах массовой информации Республики Таджикистан и Российской Федерации (сопоставительный анализ 2008-2013гг.). Диссертация на соискание ученой степени канд. фил.наук / Е.А.Петрушкова. – Душанбе, 2017. – 200 с.
9. Тертычный, А.А. Жанры периодической печати: Учеб. пособие для студентов вузов / А.А. Тертычный. – 3-е изд., испр. и доп. – М: Аспект Пресс, 2006. – 320 с.
10. Улмасов, Р., Перфенцева, Л. Миграция и рынок труда России и Таджикистана: проблемы и перспективы / Р. Улмасов, О. Парфенцева. – Душанбе, 2010. – 256 с.

“РОЛЬ АНАЛИТИЧЕСКИХ ЖАНРОВ В ОСВЕЩЕНИИ СОБЫТИЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В ИЗДАНИЯХ “ЌУМЌУРИЯТ”-И “ОЗОДАГОН” **АННОТАЦИЯ**

В статье рассматривается роль аналитических жанров в освещении событий трудовой миграции в таджикских изданиях «ЌумЌурият» и «Озодагон». Анализируются различные аналитические материалы, такие как статьи, комментарии и интервью, которые помогают глубже понять причины и последствия миграции, а также её социально-экономические аспекты.

Особое внимание уделяется стилистическим и структурным особенностям этих жанров, их воздействию на общественное мнение и информирование читателей. Исследование показывает, как аналитические жанры способствуют формированию комплексного взгляда на проблемы трудовой миграции и формируют дискурс вокруг этой актуальной темы.

Ключевые слова: трудовая миграция, аналитические жанры, «ЌумЌурият», «Озодагон», освещение событий, социально-экономические аспекты, общественное мнение.

Сведения об авторе: Сайфиддинова Гульчехра Азимовна к.ф.н., ассистент кафедры печати ТНУ, gulchehra.sayfiddinova@mail.ru тел: 904094447.

ДАР МАЌОЛА НАЌШИ ЖАНРЌОИ ТАЌЛИЛЌ ДАР ИНЌИКОСИ ҲАВОДИСИ МУЌОЧИРАТИ КОРЌ ДАР НАШРИЯЌОИ ТОЌИКИИ «ЌУМЌУРИЯТ» ВА «ОЗОДАГОН» БАРАСЌ ШУДААСТ **АННОТАТСИЯ**

МаводЌои гуногуни таЌлилЌ, аз қабилӣ мақолаҳо, тафсирҳо ва мусоҳибаҳо, ки барои беҳтар фаҳмидани сабабу омилҳои муқочират ва ҷанбаҳои иҷтимоӣю иқтисодӣ он мусоидат мекунанд, мавриди таҳлил қарор мегиранд.

Ба хусусиятҳои услубӣ ва соҳти ин жанрҳо, таъсири онҳо ба афкори ҷамъиятӣ ва огоҳсозии хонандагон диққати махсус дода мешавад. Тадқиқот нишон медиҳад, ки жанрҳои таҳлилӣ ҷӣ гуна ба ташаккули назари ҳамаҷониба дар бораи мушкилоти муқочирати меҳнатӣ мусоидат намуда, мубоҳисаро дар атрофи ин мавзӯи мубрами рӯз ташаккул медиҳанд.

Калидвожаҳо: муқочирати меҳнатӣ, жанрҳои таҳлилӣ, «ЌумЌурият», «Озодагон», инЌикосӣ рӯйдодҳо, ҷанбаҳои иҷтимоӣю иқтисодӣ, афкори ҷомеа.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сайфиддинова Гулчехра Азимовна н.и.ф., ассистенти кафедраи матбуот ДМТ, gulchehra.sayfiddinova@mail.ru тел: 904094447.

THE ARTICLE EXAMINES THE ROLE OF ANALYTICAL GENRES IN COVERING LABOR MIGRATION EVENTS IN THE TAJIK PUBLICATIONS “JUMHURIYAT” AND “OZODAGON”.

ANNOTATION

Various analytical materials, such as articles, comments and interviews, are analyzed, which help to better understand the causes and consequences of migration, as well as its socio-economic aspects.

Particular attention is paid to the stylistic and structural features of these genres, their impact on public opinion and informing readers. The study shows how analytical genres contribute to the formation of a comprehensive view of labor migration issues and shape the discourse around this topical issue.

Key words: labor migration, analytical genres, "Jumhuriyat", "Ozodagon", coverage of events, socio-economic aspects, public opinion.

Information about the author: Sayfiddinova Gulchekhra Azimovna PhD., senior lecturer of the Department of Printing Arts, TNU, gulchekhra.sayfiddinova@mail.ru тел:904094447.

ШЕВАИ ГУЗАРОНИДАНИ МАШҒУЛИЯТҲОИ АМАЛӢ АЗ ФАННИ “АСОСҲОИ РЕКЛАМА”

Шехов А.А., Саидхочаева М.А.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”
(Тоҷикистон)

Яке аз масоили мубрам дар донишгоҳу донишкадаҳо ва муассисаҳои таълимии кишвар ин раванди тайёр намудани мутахассисон барои соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ ба шумор меравад. Раванди пешрафту инкишофи илму техника ва ҳамзамон зуҳури воситаҳои инноватсионӣ имрӯз барои боз ҳам беҳтару ҷолибтар гузаронидани машғулиятҳо заминаи мусоид фароҳам овардаанд. Дар ин замина имрӯз ҳар нафар омӯзгори мактаби оӣ бад-он талош менамояд, ки ҳар машғулияти худро ҷолибу рангин гузаронад, то ки пеш аз ҳама завқу шавқи донишҷуёнро ба он фанни таълимӣ бедор намояд. Маҳз ин нукта масъулияти омӯзгорро дучанд мегардонад ва эҷодкорӣ ӯ дар ин марҳала басо муҳим ва зарур ба шумор меравад. Равшан аст, ки ҳаргиз бидуни таълиму тарбияи дуруст наметавон соҳибкасbero омода сохт ва ё мувофиқи талаботи замони мутахассисонро тайёр намуд. Ин аст, ки сари ин масъала чандин даҳсолаҳост, ки донишмандони соҳаҳои гуногун теша ба решаи андеша мезананд.

Дар ҳоли ҳозир дар муассисаҳои олии таълимии мухталифи кишвар рӯзноманигорони ояндаро тарбия менамоянд, ки бешак барои пурра намудани сафи рӯзноманигорони кишвар ва ҳамзамон бо мутахассисони касбӣ таъмин намудани васоити ахбори ҷумҳурӣ заминаи мусоид мегузоранд. Дар боби шева ва усулҳои гуногуни таълим ва тарбияи донишҷуёни ин соҳа муҳаққиқони зиёди тоҷик чун В.Асрорӣ, И.Усмонов, А.Саъдуллоев, М.Муродов, С.Каримова, С.Гулов, К.Комилов, Д.Самадова ва чанди дигарон назару андешаҳои худро дар навиштаву рисолаҳои хеш зикр намудаанд.

Бад-ин маънӣ метавон гуфт, ки таълиму тарбияи журналистони оянда чун дар як марҳалаи мӯайян сурат мегирад, роҳи дурудуроз ва пурпечутобро фарогир аст. Методикаи таълим ки дорои нозукиҳои хос мебошад, ҳангоми тайёр намудани журналистони оянда низ дар макотиби оӣ истифода мегардад. Аммо, тарзи таълими журналистӣ бо вежаҳои хоси худ аз усули таълими касбҳои дигар фарқият дорад.

Чунончӣ, бино ба андешаи М.Муродов “таълим дар ихтисосҳои рӯзноманигорӣ ба ҷиҳатҳои амалӣ зиёдтар майл намуданро талаб мекунад”. [4,с.82]

Ба ин гуфтаҳои муҳаққиқ мо комилан мувофиқем, аммо дар ин замина метавон боз чунин илова намуд, ки пеш аз он ки мо аз роҳи усулҳои гуногуни тарзи таълим дар донишгоҳ истифода бибарем, бояд муҳити он аудитория ё худ синфхонаро хуб омӯхт. Ба кадом далел? Ин амал ба шеваи таълим чӣ муносибате дорад? Дар ин маврид бояд гуфт, ки ҳар нафар омӯзгор ҳангоми тадрис хуб дарк менамояд, ки кадом гурӯҳ ба дарс бештар таваҷҷӯҳ дорад ва бештар ба чӣ майлдоранд. Маҳз бо назардошти ин матлаб омӯзгорро зарур аст, ки ҳамеша ба аудитория бо тайёрии пухта ворид гардад.

Албатта, фаъолияти эҷодӣ бидуни омӯзиши назария наметавонад самаре оварад, аз ин рӯ омезиши назария ва амалия дар ихтисоси журналистӣ зиёд мушоҳида мегардад. Раванди таълим собит намудааст, ки эҷодкорӣ ва ё худ фаъолнокии донишҷӯён замоне мушоҳида мегардад, ки назария ва амалия бо ҳам пайванд гарданд. Воқеан яке аз “роҳи фаълмандгардонӣ дар шакли синтези назариву амалӣ гузаронидани дарсҳо мебошад. Чи қадаре ки донишҷӯ арзиши донишҳои назарино дар амал эҳсос намояд, онҳоро дар фаъолияти худ санҷад, ҳамон қадар ҳавасмандӣ пайдо мешавад”. [4,с.85]

Бо таваҷҷӯҳ ба ин шеваи таълим мо ҳангоми омӯзиши фанни “Асосҳои реклама” дар баробари омӯзиши ҷанбаи назарӣ ҳамзамон аз усулҳои амалӣ низ ҳамаҷониба истифода мекунем. Чунончӣ, тибқи нақша ва барномаи корӣ вобаста ба мавзӯҳои мӯайян навиштани реклама, корҳои мустақилона, реферат, эссе ва омода намудани намунаҳои реклама супориш дода мешавад.

Дар ҷаҳони муосир ки илму техника ба суръати қайҳонӣ пеш рафта истодааст, реклама ва намудҳои гуногуни он заминаҳои мусоиде барои пешрафти иқтисодиёти муназзами ҳар як кишвар ва ҳамчунон рушди савдои байналмилалӣ фароҳам овардааст. Имрӯз реклама чун ҳунари таблиғ, чун касб, чун санъат мақому ҷойгоҳи хешро дар ҷомеаи башарӣ пайдо намудааст. Ин падида дар кишвари мо низ батадрич рушд намуда, заминаи мусоиде барои рушди ВАО мегузорад. Омӯзиши ин фан ки ҷанбаи назарӣ, амалӣ ва лабораторӣ дорад, пеш аз ҳама метавонад ба пайдо намудани донишу малакаи эҷод ва таҳияи реклама ба донишҷӯён ҳамаҷониба мусоидат намояд.

Замоне, ки ба таълими фанни “Асосҳои реклама” оғоз менамоем, аввалан аз донишҷӯён талаб карда мешавад, ки дар мавзӯи “Нақши реклама дар ҷомеаи муосир” мақола, эссе ва ё реферат омода намоянд. Пас аз он ки донишҷӯён супоришро иҷро менамоянд, ҳар навиштаи онҳо мавриди омӯзишу баррасии ҷиддӣ қарор дода мешавад. Чаро? Ба он хотир, ки аз ҷавоби донишҷӯён омӯзгор метавонад хулосаи хешро доир ба ҷаҳонбинӣ ва фикрронии ҳар донишҷӯ дар мавриди реклама пайдо намояд. Ҳамзамон бо натиҷагирӣ аз супориш додашуда, омӯзгор барои худ мӯайян менамояд, ки донишҷӯён бештар ба кадом ҷиҳати реклама, манфиату зиёни он, навъҳои он эътибор додаанд ва бо назардошти он барномаи корӣ ва ё худ комплекси методи-таълимиро бознигарӣ менамояд. Дар нахустин машғулиятҳо бештар талош мегардад, ки муҳимияти фан ва омӯзиши он ба донишҷӯён фаҳмонида шавад.

Дар раванди таълими фанни “Асосҳои реклама” пеш аз ҳама омӯзгор ба санъати талаффузи калимаву ибораҳо низ таваҷҷӯҳи ҷиддӣ медиҳад. Чунки талаффузи дурусти калимаву ибораҳо дар рекламаҳои телевизионӣ ва радиой аз шартҳои асосӣ ба шумор меравад. Аз ин лиҳоз дар ҳар машғулият аз донишҷӯён талаб карда мешавад, ки бо таваҷҷӯҳ ба қоидаҳои талаффуз рекламаи телевизионӣ ва ё радиой омода намоянду онро бихонанд. Баъдан дар машғулиятҳои амалӣ миёни донишҷӯён онҳо мавриди муҳокима қарор гирифта мешаванд. Таваҷҷӯҳ ба ин нуқтаи муҳим донишҷӯёро водор менамояд, ки дар ин самт бештар машқ намоянду маҳорати суҳангӯиро ташаккул диҳанд. Бино ба андешаи муҳаққиқ С.Каримова

“сеҳри маҳорати суҳангӯ аслан дар дарки риояи савтиёту хушоҳангӣ ва дониستاني дарозу кӯтоҳии садонокҳо, бахусус ҳиҷои калимаҳост,... маҳорати суҳангӯ бояд хусусияти сӯи худ кашидан ва то андозае мафтункунандаро низ доро бошад” [5, с. 71].

Чалби таваҷҷӯҳи донишҷӯён ҳангоми машғулиятҳо аз муҳимтарин масоилест, ки сари он ҳар омӯзгор теша ба решаи андеша мезанад. Дар раванди фаъолияти омӯзгории хеш мо аз чандин шева ва усулҳои гузаронидани машғулиятҳои амалӣ истифода мебарем, ки то андозае пеш аз ҳама барои чалби таваҷҷӯҳи донишҷӯён ба дарс нигаронида шудаанд. Чунончи:

Бехтарин рекламаи радиой:-Омӯзгор ба хоҳири дарки донишу ҷаҳонбинии донишҷӯён ҳангоми машғулиятҳои амалӣ супориш медиҳад, ки ҳар донишҷӯ рекламаи радиой омода намояд. Усули зерин воқеан аз соддатарин шеваи баргузории машғулиятҳои амалӣ мебошад, зеро барои омода сохтани рекламаи радиой донишҷӯён метавонанд аз телефонҳои мобилии хеш истифода баранд, мусиқии форами бигузоранд ва он гунае ки мехоҳанд рекламаи худро омода намоянд. Ҳангоми натиҷагирӣ омӯзгор аввалан ба матни реклама, садои ровӣ, шиори реклама, оҳанги реклама таваҷҷӯҳ медиҳад ва баъдан бехтарин рекламаи радиой муайян гашта, ғолиб низ бо имтиёз ҳавасманд карда мешавад.

Омодагӣ ба дарс:-Дар раванди машғулиятҳо табиист, ки ҳамаи донишҷӯён наметавонанд ба дарс таваҷҷӯҳ намоянд ва бешак ин ҳама ба раванди дарс халал мебаронад ворид намояд. Пас дар ин маврид чӣ бояд кард, албатта ҳар нафар омӯзгор метавонад дар ин лаҳзаҳо аз услуби шеваҳои мухталиф кор бигирад. Масалан, метавон ба ҳар донишҷӯ пеш аз оғози мавзӯи нав аз 5 то 10 калима ва ё мафҳумҳои ҷудогонае, ки ба фанни таълими тааллуқ доранд ва ё чанд шиори рекламаро гуфта, такрорашро аз онҳо пурсон шавем. Ва бо натиҷагирӣ аз ин амал ба донишҷӯ собит намоем, ки ӯ то чӣ қадар ба дарс таваҷҷӯҳ дорад ва ё хотирпарешон аст. Бартари ин амал дар чист? Бояд гуфт, ки замоне, ки ин амал гузаронида шуда, натиҷагирӣ карда мешавад, донишҷӯ худ эҳсос менамояд, ки ӯ воқеан ба дарс омода аст ё на ва ҳамзамон ҳулосаи худро мебарорад.

Кӣ-ғолиб?:-Усули дигаре, ки метавон ҳангоми таълими фанни “Асосҳои реклама” истифода намуд, он аст, ки дар оғози дарс донишҷӯёнро ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд ва ба гурӯҳҳо супориш дода мешавад, ки ҳар кас рекламаи худро омода намояд. Ҳангоми иҷрои шартҳои донишҷӯён метавонанд аз ҳама воситаҳои техникии истифода намоянд ва рекламаи дилхоҳи худро таҳия созанд.

Баъдан ба донишҷӯён шартҳои дигари машғулияти амалӣ фаҳмонида мешавад, яъне чун донишҷӯён рекламаи худро омода намуданд, ба навбат аз ҳар гурӯҳ як нафари баромада, рекламаи омоданамудаи худро пешниҳод менамоянд, мехонанд ва ё агар тавонанд тариқи сахна ё тариқи ролики рекламавӣ пешниҳод менамоянд. Сипас, донишҷӯён рекламаи ҳар ду нафар донишҷӯро мавриди муҳокима қарор медиҳанду бурду бохташро зикр менамоянду қадоме бехтар аст, муайян месозанд. Ҳамин тариқ то анҷоми машғулият донишҷӯён аз ҳар ду гурӯҳ як нафарӣ баромада, рекламаҳои худро пешниҳод менамоянд. Дар охир омӯзгор аввалан гурӯҳи ғолибро муайян месозад ва баъдан шарҳ медиҳад, ки чаро ин гурӯҳ ғолиб баромад. Ҳамзамон ҳар як рекламаи донишҷӯён мавриди муҳокимаи омӯзгор қарор мегирад. Ба ҷуз ин ҳуди донишҷӯён бехтарин рекламаро муайян менамоянд. Агар дар давоми соли хониш қадом гурӯҳе ки ғолибияти зиёдро ба даст оварад, омӯзгор метавонад ба онҳо имтиёзҳои пешниҳод намояд.

Донишҷӯ-муҳаққиқ: Журналист чун бештар ба эҷодиёт сару кор дорад, ҳангоми таълими журналистӣ ин нукта бештар ба ибобат гирифта мешавад. Яке аз усулҳои ҷолиби гузаронидани машғулиятҳои амалӣ ин он аст, ки омӯзгор ба донишҷӯён супориш медиҳад, ки як ва ё чанд намунаи рекламаро мавриди баррасӣ қарор диҳанд. Ҳамин тавр дар машғулияти амалӣ ҳар як донишҷӯ баромад намуда, намунаҳои рекламаро таҳлилу баррасӣ менамоянд. Дар ҷамъбасти машғулият бехтарин таҳлил

ва беҳтарин рекламаи баррасигардида аввалан аз ҷониби донишҷуён ва баъдан аз ҷониби устод муайян мегардад.

Озмунӣ беҳтарин рӯзнама: Яке аз усули ҷолиби фаъолгардонии донишҷуён дар он аст, ки омӯзгор аввалан донишҷуёнро вобаста ба шумораашон чор нафарӣ ба гуруҳҳо ҷудо менамоянд. Баъдан супориш дода мешавад, ки дар муддати як ҳафта ҳар як гуруҳ бояд рӯзнамаи рекламавии худро омода намояд. Замоне, ки рӯзнамаҳо омода мешаванд, Ҳангоми машғулияти амалӣ онҳо мавриди муҳокимаи омӯзгор ва ҳуди донишҷуён қарор мегиранд. Бо назардошти имконият агар ягон мутахассис дар ҷамъбасти ин озмун иштирок намояд, ҳубтар мешавад. Дар ниҳоят озмун аз тарафи омӯзгор ҷамъбаст мегардад ва ба гуруҳи ғолиб боз имтиёз дода мешавад.

Беҳтарин сценария: Усули дигаре, ки донишҷуёнро ба эҷодкорӣ водор менамояд, ин таълифи сценарияи рекламаи телевизионӣ ба шумор меравад. Маълум аст, ки ҳар рекламаи телевизионӣ аввалан аз ғоя, сценария, матн, ороиши саҳнаву қаҳрамонҳо ва боз ҷузъиётҳои дигаре иборат аст. Ин ҳамаро дар оғози эълон намудани бозӣ ба он гуруҳҳои тақсимишуда [ҳар гуруҳ ном дошта бошад, боз ҳубтар мешавад-А.Ш] омӯзгор фаҳмонида медиҳад. Ҳамчунин талаботҳои махсуси бозӣ ба донишҷуён фаҳмонида мешавад. Бартарӣ ба он сценарияе дода мешавад, ки тамоман рекламаи нав бошад ва ҳамзамон он сценария якбора аз ҷониби донишҷуён чун рекламаи комили телевизионӣ пешниҳод гардад. Ба гуруҳи ғолиби ин озмун низ омӯзгор имтиёз пешниҳод менамояд.

Шиори нав: Равшан аст, ки ҳар як реклама шиори худро дорад, масалан ширкати Тсел “зиндагӣ-ин муошират аст”, ширкати Билайн: “дар тарафи тобон бош” ва ғайра. Ҳангоми машғулиятҳои амалӣ аввалан ба донишҷуён супориш дода мешавад, ки реклама ва шиорҳои рекламаҳоро мавриди баррасӣ қарор диҳанд муайян намоянд, ки то кадом андоза шиорҳо ба талаботи реклама ҷавобгӯӣ ҳастанд. Баъд аз муҳокимаву таҳлил дар заминаи он рекламаҳо донишҷуён низ дар заминаи онҳо шиору матни рекламаҳоро аз нав омода менамоянд.

Дар маҷмӯъ, барои бештар намудани донишу малакаи ҳеш донишҷуён Ҳангоми машғулиятҳои амалӣ метавонанд аз студияи телевизионӣ, радиолaborатория, нашрияи донишҷуён бамаврид истифода бибаранд. Ба хотири он ки омӯзгор ҳунару малакаи ҳар донишҷуро дар эҷоду таҳия ва паҳши реклама дарк намояд, ба онҳо супориш дода мешавад, ки ҳар яке аз донишҷуён маҷмӯаи реклама, диски рекламаҳои радиой ва телевизиониро омода намоянд. Дар баъзе маврид ҳар гуруҳи алоҳида метавонад маҷмӯа ва ё рӯзнамаи рекламавии худро дар охири сол пешниҳод намоянд.

Дар маҷмӯъ, агар раванди машғулиятҳои амалии фанни таълимии “Асосҳои реклама”-ро мавриди муҳокима қарор бидиҳем, он хеле доманадору фарох аст, зеро фанни мазкур аз зумраи он фанҳои таълимиест, ки дар радиои ҷанбаи назарӣ бештар ҷанбаи амалӣ дорад. Албатта, он чи ки мо ин ҷо гуфтем, ҳадди ниҳии машғулиятҳои амалии ин фан буда наметавонад, ҳар як омӯзгор чун эҷодкор метавонад онро ба таври дилхоҳ бигузарад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Аренс В., Бове К. Современная реклама/Пер. с англ. Тольятти, 1995
2. Делл Денисон, Линда Тоби - Учебник по рекламе, Москва
3. Картер Г. Эффективная реклама/Пер. с англ. М., 1991.
4. М.Муродов- Боз доир ба проблемаҳои таълим дар ихтисосҳои журналистӣ- кит: -Аз се шоҳи як илм. Душанбе “Истеъдод”, 2014, с.80-86
5. С.Каримова-Васоити ахбори умум: Шакл ва моҳияти баён-Душанбе, “Эҷод”, 2008, с.70-72.
6. Усмонов И.К. Журналистика, қисми I.-Душанбе: Империял групп, 2005.

ШЕВАИ ГУЗАРОНИДАНИ МАШҒУЛИЯТҲОИ АМАЛӢ АЗ ФАННИ “АСОСҲОИ РЕКЛАМА” АННОТАТСИЯ

Дар мақола сухан дар боби шева ва усулҳои баргузории машғулиятҳои амалии яке аз фанҳои таълимии ихтисоси журналистика “Асосҳои реклама” меравад. Ҳамчунин муҳимияти методикаи таълим ва нозуқиҳои таълими фанни мазкур дар мақола муфассал таъкид шудааст. Дар ин замина аз ҷониби муаллифон чанд шеваи баргузории машғулиятҳои амалии фанни мазкур баён гардидаанд. Ба андешаи муаллифон чун матни реклама ва талаффузи дурусти калимаву ибораҳо дар рекламаҳои телевизионӣ ва радиой аз шартҳои асосӣ ба шумор меравад, ба ин нукта бояд хангоми фан ҷиддӣ эътибор дод.

Калидвожа: фанни таълимӣ, машғулияти амалӣ, фанни “Асосҳои реклама”, рекламаи телевизионӣ, донишҷуёни ихтисоси рӯзноманигорӣ, шева.

Маълумот дар бораи муаллифон: Шехов Абдуқодир Абдурауфович, н.и.ф., дотсенти кафедраи иттилоот ва технологияҳои робитавии МДТ “ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров”, суроғи электронӣ: mehrafzun80@mail.ru.

Саидхочаева Маликахон Алиевна, н.и.ф., дотсенти кафедраи журналистика ва назарияи тарҷумаи МДТ “ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров”, суроғи электронӣ: msafss0007@gmail.com, тел.: +992 (92) 715 12 80.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ ПО ДИСЦИПЛИНЕ «ОСНОВЫ РЕКЛАМЫ» АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются стиль и методика проведения практических занятий по одному из учебных предметов специальности журналистики «Основы рекламы». В статье также подробно освещается важность методики преподавания и нюансы преподавания данного предмета. В этом контексте автором намечено несколько методов проведения практических занятий по данной теме. По мнению авторов, поскольку текст рекламы и правильное произношение слов и фраз в телевизионной и радиорекламе являются одними из основных условий, этому моменту следует уделить серьезное внимание при проведении обучения.

Ключевые слова: учебный предмет, практическое занятие, предмет «Основы рекламы», телевизионная реклама, студенты специальности журналистики, стиль.

Сведения об авторах: Шехов Абдуқодир Абдурауфович, к.филол.н., доцент кафедры информационно-коммуникационных технологий факультета таджикской филологии ГОУ «Худжандского государственного университета имени академика Бободжона Гафурова», адрес электронной почты: mehrafzun80@mail.ru.

Саидходжаева Маликахон Алиевна, к.филол.н., доцент кафедры журналистики и теории перевода ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова», адрес электронной почты: msafss0007@gmail.com, тел.: +992 (92) 715 12 80.

METHODOLOGY OF CONDUCTING PRACTICAL CLASSES IN THE DISCIPLINE “ADVERTISING FUNDAMENTALS” ANNOTATION

The article discusses the style and methodology of practical classes in one of the academic subjects of the journalism specialty "Advertising Fundamentals". The article also covers in detail the importance of teaching methods and the nuances of teaching this subject. In this context, the author outlines several methods for conducting practical classes on this topic. According to the authors, since the text of the advertisement and the correct

pronunciation of words and phrases in television and radio advertising are among the main conditions, this point should be given serious attention when conducting training.

Keywords: academic subject, practical lesson, "Advertising Fundamentals" subject, television advertising, students majoring journalism, style.

Information about the authors: **Shekhov Abdukodir Abduraufovich**, Candidate of Philological Sciences of the department of Tajik language and literature methods of teaching, Faculty of Tajik Philology, SEI "Khujand State University named after academician Bobojon Gafurov", e-mail: mehrafzun80@mail.ru, Vohidova Nodira Abdusattorovna, , Senior Lecturer, Head of the Department of Linguistics and Comparative Typology, Faculty of Foreign Languages, SEI "Khujand State University named after academician Bobojon Gafurov", e-mail: msafss0007@gmail.com, tel: +992 (92) 715 12 80.

ОБСУЖДЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ЖАНРОВ ЖУРНАЛИСТИКИ НА ПРИМЕРЕ ФОРМАТА ЛОНГРИД В ТАДЖИКСКОЙ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ (НА ПРИМЕРЕ САЙТА «ВЕЧЁРКА»)

Якубова М.М.
Таджикский национальный Университет
(Таджикистан)

В последние десятилетия в журналистике наблюдается значительная эволюция форматов подачи информации, что связано с развитием цифровых технологий, изменением потребностей аудитории и появлением новых возможностей для взаимодействия с читателем. Одним из таких нововведений является формат лонгрида — длинного, подробного журналистского материала, который отличается глубиной исследования, аналитическим подходом и часто насыщен визуальными и мультимедийными элементами. Лонгриды становятся все более популярными не только в западной, но и в таджикской журналистике, в частности, на платформах, таких как сайт "Вечёрка". Данный источник представляет собой пример современной таджикской периодической печати, активно использующей лонгриды для охвата широкого спектра тем, от социально-политических вопросов до культурных и исторических исследований. Целью данного исследования является обсуждение особенностей использования формата лонгрид в таджикской журналистике на примере сайта "Вечёрка". В рамках работы будут рассмотрены как основные характеристики лонгридов, так и их влияние на читательскую аудиторию, а также особенности адаптации этого формата к специфике таджикской медиа-среды [12].

С развитием Интернета в 1990-х и 2000-х годах многие издания начали публиковать лонгриды в сети, что обеспечило доступ к ним широкой аудитории. В первые годы Интернета контент преимущественно был коротким, и внимание уделялось новостям и быстро потребляемым материалам. Однако в конце 2000-х годов в ответ на рост популярности блогов и социальных сетей, а также повышение потребности в качественном контенте, начали появляться сайты, которые специализировались на публикации длинных текстов.

The New York Times Magazine и The Guardian стали пионерами цифровых лонгридов, предлагая статьям, которые сочетали глубокий анализ, отличную журналистику и интересное повествование. Эти издания начали публиковать статьи, которые можно было бы прочитать за одно долгое чтение, давая возможность исследовать важные темы с разных точек зрения.

В 2010-х годах лонгриды в Интернете начали эволюционировать, превращаясь в более интерактивные и мультимедийные формы. Журналисты и редакторы начали интегрировать в лонгриды элементы графики, инфографики, видеоматериалов, аудиоинтервью и карт. Такой подход сделал статьи более захватывающими, а также

позволил более наглядно представить информацию и эмоции, которые трудно передать исключительно текстом [68].

Исследователь А.В. Колесниченко рассматривает лонгрид как жанр журналистики. Он отмечает, что его главной жанровой характеристикой является системность темы (новое явление, системное расследование), глубокое и длительное исследование темы журналистом с использованием большого количества источников информации и большой объем текста в сочетании с высокой плотностью смысла и претензией на исчерпанность данной темы [2]. В качестве текстовой основы лонгрида могут выступать такие жанры, как репортаж, статья, очерк, обозрение, журналистское расследование и их элементы. В совокупности с мультимедийными платформами они формируются в определенную структуру, в знаковых системах интернета приобретают новые формы и дают возможность характеризовать лонгрид как формат универсальной журналистики. В отличие от жанра, суть которого определяется содержательными характеристиками материала, формат характеризует, прежде всего, структурные особенности медиапродукта. Редактор спецпроектов ИД «Коммерсантъ» А. Галустян, говоря о тематических особенностях формата мультимедийного лонгрида, отмечает, что «он дает зрителю ощущение присутствия и переживания. Это означает, что тема должна быть общедоступной, должна касаться многих и быть интересной, но при этом в нее должно быть сложно окунуться. Такой проект должен отправлять зрителя туда, где он не сможет по каким-то причинам оказаться» [3].

Лонгрид позволяет создать яркие визуальные образы, раскрыть драматургию события, динамично описать процессы. Такие материалы отличаются особой структурой: композиция текста строится по схеме параллельного рассказа, смены повествования и объяснений, наличия историй и репортажных фрагментов. При просмотре лонгрида аудитория не только читает текст, но и одновременно знакомится с остальными элементами: видео-, аудиозаписями, 360-градусными панорамами, интерактивной графикой, инфографикой, фотогалереями, слайд-шоу. Аудиовизуальные элементы лонгрида распределяются по всему материалу, некоторые из них можно просмотреть по ходу чтения, а некоторые открываются только при обращении к ним. При этом аудитория сама определяет порядок просмотра элементов. Поэтому наиболее важной задачей, стоящей перед авторами мультимедийного лонгрида, является создание единого целостного материала, включающего в себя разнообразные мультимедийные элементы.

Для лонгрида характерен особый способ построения материала, который можно охарактеризовать как мультимедийное нарративное изложение («письменное повествование»). Нарративное изложение — это явление, сочетающее в себе свойства журналистики и художественной литературы: с одной стороны, оно затрагивает социально значимые темы, отличается фактографической точностью излагаемой информации; с другой стороны, представляет увлекательные истории, написанные живым языком, с драматическим сюжетом, в которых явно звучит голос автора [4]. Мультимедийное нарративное изложение обладает интерактивностью, которая обеспечивает активную роль аудитории (пользователей) при определении порядка и количества просмотренных элементов. Понятие «мультимедийное нарративное интерактивное изложение» как способ построения материала в формате лонгрида мы понимаем как повествование, посвященное актуальной социально значимой теме, имеющее драматическую структуру, сочетающее в себе свойства журналистики и художественной литературы, созданное на основе сочетания различных медиаплатформ (текст, фото, видео, аудио, графика, инфографика, анимация) и предполагающее такое взаимодействие аудитории с материалом, при котором она самостоятельно осуществляет выбор количества и порядка просмотра всех его элементов. Таким образом, мультимедийный лонгрид — это особый формат передачи информации в интернете, основой которого является журналистский текст, создающийся на отдельной странице; отличающийся большим объемом и

продолжительностью материала во времени; сочетающий в себе все многообразие аудиовизуальных, графических средств; основанный на мультимедийном интерактивном нарративе.

Особенность лонгридов заключается в их структуре, которая позволяет не только передавать информацию, но и увлекать читателя, создавая целый опыт потребления контента. В отличие от кратких новостей или постов в социальных сетях, лонгриды требуют от аудитории большего внимания и вовлеченности. Это обусловлено необходимостью не просто быстро ознакомить читателя с фактами, но и предоставить ему широкий контекст, рассматривать различные точки зрения, приводить экспертные оценки и сопроводительные материалы, такие как изображения, графики и даже мультимедийные элементы[19].

С развитием цифровых технологий и социальных медиа, лонгриды стали востребованы как для традиционных медиаплатформ (например, онлайн-изданий и блогов), так и для социальных сетей, таких как Facebook, Instagram и Twitter, где зачастую контент в форме длинных текстов распространяется благодаря ссылкам, подводящим пользователей к полным статьям. Благодаря возможности интеграции мультимедийных элементов, таких как фото, видео и интерактивные графики, лонгриды становятся еще более привлекательными для аудитории, которая ищет не только информацию, но и визуальное представление данных.

Современные лонгриды имеют несколько ключевых характеристик, которые определяют их место в цифровых и социальных медиа:

1. Глубокий анализ и развернутое повествование. В отличие от традиционных новостных заметок, лонгриды могут охватывать сложные темы, такие как политические события, социальные изменения, культурные явления и научные исследования. Они позволяют авторам и издателям представлять материалы, которые требуют внимательного прочтения и осмысления, и могут не ограничиваться простыми фактами, но и включать в себя интервью с экспертами, личные истории, статистические данные и аналитические обзоры.

Лонгриды, или длинные статьи, стали важной частью современного медиа-пространства. В отличие от кратких новостных заметок, которые ориентированы на быстрое восприятие информации, лонгриды позволяют глубже исследовать темы, уделяя внимание множеству аспектов и деталей. Это жанр, который требует от автора не только умения структурировать материал, но и способности анализировать, делать выводы и связывать отдельные факты и события в единую картину. Формат лонгриды предоставляют пространство для того, чтобы внимательно рассмотреть явления, которые в новостных заметках часто остаются на уровне поверхностного освещения. Это могут быть политические события, крупные социальные изменения, культурные феномены или достижения в науке и технике. Например, политический кризис в стране может быть рассмотрен не только с точки зрения последних событий, но и в контексте исторических и культурных факторов, социальных настроений и влияния международной политики.

Множественность точек зрения. Одной из ключевых особенностей лонгридов является возможность предоставить читателю множественные перспективы. Это может включать интервью с экспертами, рассказ о личных переживаниях участников событий, а также анализ статистических данных. Такой подход помогает избежать упрощений и стереотипов, что делает лонгриды важным инструментом для формирования более полного и объективного взгляда на происходящее.

Структура и внимание к деталям. Лонгриды обычно имеют сложную структуру, которая позволяет углубиться в тему и раскрыть её с разных сторон. Это может быть не просто линейный рассказ, а многослойный анализ, где каждый новый раздел статьи дополняет предыдущее, создавая цельную картину. Автор часто использует различные формы подачи материала: от аналитических текстов и статистических выкладок до повествовательных элементов и историй из первых уст.

Эмоциональная вовлеченность и повествовательность. В отличие от сухих и формальных новостей, лонгриды могут включать личные истории, воспоминания, переживания участников событий. Эти элементы помогают создать эмоциональный отклик у читателя и позволяют ему лучше понять контекст и мотивацию людей, о которых идет речь. Например, в статье о миграции могут быть приведены истории людей, переселившихся в другую страну, что дает возможность читателю понять не только статистику, но и человеческие судьбы[67].

Кросс-жанровость. Лонгриды могут выходить за рамки стандартных жанров и комбинировать элементы журналистики, научного анализа, эссеистики, даже литературы. В зависимости от темы и стиля подачи автор может использовать яркие описания, метафоры и литературные приемы, что делает такие тексты более увлекательными для чтения.

Политика. Лонгриды о политических событиях часто пытаются объяснить их корни, причины и последствия, опираясь не только на текущие события, но и на долгосрочные тенденции. Так, например, в статьях о выборах может быть проанализировано, как менялся политический ландшафт в стране в последние десятилетия, какие факторы повлияли на политические предпочтения граждан и какие последствия могут быть в долгосрочной перспективе.

Социальные изменения. Лонгриды об изменениях в обществе могут освещать такие темы, как борьба за права меньшинств, развитие гендерных и сексуальных идентичностей, изменения в отношении к экологии или вопросам равенства. Здесь важно показать не только факты, но и то, как эти изменения ощущаются людьми, а также какие у них могут быть долгосрочные последствия.

Культурные явления. Лонгриды об искусстве, кино, музыке или литературе способны более глубоко анализировать творческие процессы, тренды и социокультурный контекст, в котором они развиваются. В этом случае статья может включать интервью с художниками, обсуждение их работ, а также связь с более широкими культурными или философскими течениями[20].

Научные исследования и технологии. Научные и технические лонгриды могут объяснять сложные идеи и открытия простым и доступным языком, при этом не теряя точности. Это особенно важно в эпоху, когда научные и технологические достижения быстро меняют нашу повседневную жизнь. Лонгриды могут быть посвящены новейшим достижениям в области медицины, экологии, искусственного интеллекта и других наук.

Погружение в тему. Лонгриды дают возможность полностью раскрыть тему, не ограничиваясь только ключевыми фактами или поверхностными выводами. Формирование более информированного общественного мнения. Читатель, который будет погружен в тему через лонгрид, получает возможность сформировать более обоснованное и взвешенное мнение по обсуждаемому вопросу.

Креативный подход. Журналисты и авторы лонгридов часто могут экспериментировать с формами подачи материала, что делает такие статьи не только информативными, но и интересными. Длительность восприятия. Лонгриды требуют от читателя гораздо больше времени и внимания, чем стандартные новости. В условиях современной медиа-среды, когда люди привыкли к коротким текстам и быстрым новостям, это может стать преградой.

Трудность поддержания интереса. Для того чтобы лонгрид был успешным, автор должен тщательно следить за тем, чтобы даже в самых подробных частях текста сохранялась динамика и вовлеченность читателя. Ресурсы на создание. Создание качественного лонгрида требует много времени, исследований и усилий, что делает их более дорогими в производстве по сравнению с обычными новостями. Лонгриды играют важную роль в медиаландшафте, предлагая читателям возможность более глубоко понять сложные и многогранные темы. Они предоставляют пространство для тщательного анализа, многогранности мнений и подробного рассмотрения сложных вопросов. В условиях информационной перегрузки, когда

короткие заметки и социальные сети часто упрощают реальность, лонгриды остаются важным инструментом для качественного и осмысленного журналистского контента[112].

2. Мультимедийный подход. В отличие от традиционных текстов, лонгриды в цифровом формате могут включать в себя различные виды медиа. Это позволяет не только привлекать внимание читателя, но и улучшать восприятие материала, делая его более доступным и интересным. Картинки, видеоролики, инфографика, анимации и другие визуальные элементы помогают облегчить восприятие сложных тем и делают чтение более увлекательным.

3. Интерактивность. В некоторых случаях лонгриды могут быть интерактивными, предлагая читателям возможность взаимодействовать с материалом: изменять визуализации, выбирать темы для углубленного изучения или участвовать в обсуждениях. Это создает эффект вовлеченности и позволяет глубже понять и осмыслить представленные данные.

4. Адаптация к социальным медиа. Лонгриды, публикуемые на платформах социальных сетей, зачастую адаптируются под особенности этих медиа: используют броские заголовки, привлекающие внимание, встраивают элементы с возможностью быстрого взаимодействия (например, кнопки «Поделиться» или «Комментировать») и оптимизируют контент для мобильных устройств, что делает их доступными для широкой аудитории.

5. SEO-оптимизация и вирусность. В условиях цифровых медиа важным аспектом является видимость материала. Лонгриды часто оптимизируются для поисковых систем, что помогает увеличить их охват. Хорошо продуманные ключевые слова, актуальные ссылки и привлекающий внимание контент могут сделать лонгриды вирусными, распространяясь через социальные сети и увеличивая количество читателей.

Одной из ключевых тенденций в контексте социальных медиа является растущая потребность в качественном и объемном контенте. В условиях, когда пользователи сталкиваются с огромным количеством информации, многие начинают искать не только краткие новости или «быстрые» факты, но и материалы, которые могут помочь им в анализе и осмыслении окружающего мира. Лонгриды предоставляют такую возможность, предлагая читателю погружение в тему, что особенно важно в эпоху переизбытка контента, когда потребитель всё чаще выбирает не количество, а качество.

Профессор К. Мухтори «Мультимедийный технология СМИ» в своих исследованиях освещает использование мультимедийных технологий в журналистике, в том числе в контексте длинных форм, таких как лонгриды. Мультимедийный лонгрид — это форма журналистики, которая интегрирует текст, изображения, видео, инфографику и другие формы контента в рамках одной статьи или репортажа. Для таджикских теоретиков, как и для исследователей других регионов, мультимедийные элементы становятся важной частью современной журналистской практики, поскольку они помогают создавать более глубинное, визуально привлекательное и интерактивное повествование. Несколько ключевых аспектов мультимедийного лонгрида: Интерактивность и вовлеченность аудитории: Мультимедийные элементы могут существенно улучшить восприятие текста, сделав его более динамичным и вовлекающим для читателя. Это важно для молодежной аудитории, которая привыкла к мультимедийному контенту и воспринимает его как норму. Сложность и креативность: Мультимедийные лонгриды требуют от журналистов не только высокого уровня писательского мастерства, но и умения работать с различными форматами контента. Это способствует развитию креативности и инноваций в журналистике[43].

Обогащение контекста: Видео, графика и инфографика могут значительно обогатить контекст и помочь читателям лучше понять сложные темы, такие как политика, экономика или культура. В случае с таджикской журналистикой, такие

формы могут быть полезны для донесения информации о социальных и политических процессах в стране и регионе.

Технические и культурные вызовы: В некоторых случаях использование мультимедийных форм может столкнуться с техническими и культурными барьерами. Например, ограниченная доступность интернета или недостаточное оснащение редакций может ограничить внедрение мультимедийных лонгридов в практику.

По мнению Марии Лукиной, формат лонгрид в журналистике — это форма рассказа, которая позволяет глубже и всесторонне раскрыть тему, обращая внимание на детали, контекст и сложность обсуждаемого вопроса. Лонгриды дают возможность не просто предоставить информацию, но и рассказать истории, погружая читателя в атмосферу происходящего, заставляя его более внимательно воспринимать материал. Этот формат требует от журналиста не только навыков качественного письма, но и умения работать с большим объемом данных, источников и точек зрения. Он может включать в себя интервью, исследования, документы, фотографии, инфографику и другие мультимедийные элементы, что делает такие материалы более насыщенными и интересными.

Для Лукиной лонгриды это не просто журналистика, а своего рода искусство, где важно удержание внимания читателя на протяжении всего текста, создание напряжения и эмоций, а также способность сделать сложные и многогранные темы доступными и понятными. В контексте социальных медиа лонгриды выполняют также образовательную и воспитательную функцию. Они позволяют брендам, медиа и влиятельным лицам делиться своими взглядами и идеями с аудиторией, формируя более осознанные и информированные отношения с пользователями. Это может быть особенно полезным в вопросах, связанных с социальными движениями, экологией, правами человека и другими значимыми темами.

Лонгриды в контексте цифровых и социальных медиа на примере Instagram сайта "Вечёрка" Таджикистана. В последние годы лонгриды, как формат контента, стали неотъемлемой частью цифровых и социальных медиа. Они представляют собой длинные статьи, которые часто включают в себя изображения, инфографику, видео и другие мультимедийные элементы для более глубокого освещения темы. В условиях быстрого развития социальных медиа и интернет-коммуникаций лонгриды играют важную роль в привлечении внимания аудитории, особенно в нишевых сегментах.

Одним из ярких примеров использования лонгридов в социальных сетях является Instagram-сайт "Вечёрка", ориентированный на Таджикистан и его молодёжную аудиторию. Этот сайт занимается созданием контента, который призван рассказывать истории, делиться культурными событиями, актуальными проблемами и личными рассказами. Рассмотрим, как лонгриды используются на платформе и как они влияют на аудиторию. Лонгрид в контексте Instagram — это публикация, которая выходит за рамки стандартного поста с ограничением в 2200 символов. Он может быть представлен в виде нескольких постов, видео или каруселей, где каждый элемент содержит часть текста, изображений или видео. Лонгриды позволяют глубже раскрыть тему, погрузиться в контекст, сделать акцент на важных деталях и предоставить полное понимание проблемы или явления.

Для Instagram характерна краткость и визуальная составляющая, но благодаря форматам, как сторис или многокартинковая лента, лонгриды могут быть адаптированы под платформу, становясь мощным инструментом для образовательного и информационного контента.

Сайт "Вечёрка" представляет собой уникальную смесь молодёжных и культурных тем, актуальных для Таджикистана, часто затрагивая такие вопросы, как традиции, общественные нормы, семейные ценности, проблемы современной молодёжи и т. д. На их Instagram-странице лонгриды — это не просто длинные тексты, а полноценные истории, состоящие из нескольких частей, которые могут быть как текстовыми, так и визуальными.

Пример лонгрида на странице "Вечёрки" может выглядеть следующим образом: Вступление. В первой части раскрывается тема, вводятся основные вопросы, а также встраиваются яркие фотографии, привлекающие внимание. Основная часть. Здесь делается глубокий анализ проблемы, исследования, личные мнения, интервью с экспертами или молодёжными лидерами, а также использование видео и инфографики для лучшего восприятия информации.

Использование лонгридов в Instagram помогает брендам и независимым проектам, как "Вечёрка", создать более плотную связь с аудиторией. Лонгриды позволяют зрителям погрузиться в тему на более глубоком уровне и дают пространство для более осознанного взаимодействия. В отличие от кратких постов, лонгриды стимулируют аудиторию не только к быстрому прочтению, но и к осмыслению материала, обсуждениям и обратной связи.

Для молодёжи Таджикистана, где социальные медиа играют важную роль в культурной и социальной жизни, лонгриды на платформах, таких как Instagram, становятся важным инструментом передачи знаний и формирования общественного мнения. Формат лонгриды позволяют развернуть тему, привести множество примеров и точек зрения, сделать контент более познавательным и значимым для аудитории. Визуальный и мультимедийный контент. В Instagram визуальная составляющая является основой, и лонгриды, интегрирующие фотографии, инфографику, видео, становятся не только информативными, но и интересными с точки зрения визуального восприятия. Лонгриды часто включают в себя опросы, комментарии, реакции и обсуждения, что позволяет наладить связь с читателями и создать живое общение. Продление вовлеченности аудитории. В отличие от кратких постов, которые часто получают моментальную реакцию, лонгриды требуют больше времени на восприятие, что способствует более глубокому вовлечению и внимательному отношению к материалу.

Лонгриды на "Вечёрке" могут охватывать такие темы, как: культурные традиции и их изменения. Например, публикации, посвященные современному восприятию традиционных таджикских праздников среди молодёжи, проблемам модернизации и сохранения культурного наследия. Истории успеха и трудности молодёжи. Личные истории, в которых молодые люди делятся своим опытом поиска профессии, преодоления социальных стереотипов или выхода за рамки традиционных ролей. Анализ общественных трендов. В рамках лонгридов могут публиковаться исследования, опросы или аналитика, основанные на актуальных данных по вопросам образования, занятости или социальных изменений в Таджикистане.

Таким образом, лонгриды в контексте цифровых и социальных медиа представляют собой уникальный формат контента, который сочетает в себе возможности глубокого анализа, использования мультимедийных средств и взаимодействия с аудиторией. В дальнейшем развитие технологий и изменение потребностей пользователей, скорее всего, будут способствовать эволюции этого формата, делая его еще более доступным, разнообразным и актуальным для широкой аудитории. Лонгриды на платформе Instagram, такие как на сайте "Вечёрка", помогают создать уникальный контент, который привлекает внимание и способствует глубокому вовлечению аудитории. Этот формат становится важным инструментом не только для образовательных, но и для культурных, социальных проектов, ориентированных на более осознанное восприятие информации. В условиях растущей конкуренции в социальных медиа использование таких форматов как лонгриды дает возможность не только выделиться среди других аккаунтов, но и выстроить долговременные отношения с аудиторией.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Анюхина, А. М. Феномен мультимедийного лонгрида и digital storytelling в сетевых медиа [Текст] / А. М. Анюхина // Знак: проблемное поле медиаобразования. – 2017. – № 2 (24). – С. 146–150.
2. Баранова, Е.А. Конвергентная журналистика. Теория и практика: учеб. пособие / Е.А. Баранова – М: Изд-во Юрайт, 2014. – 269 с.
3. Бозрикова, С.А. История нарративной журналистики в России / С.А Бозрикова // URL: <http://www.academia.edu/3684620/> (дата обращения: 5.05.2018).
4. Бриггз А. Медиа / А. Бриггз, П. Колби. – 2-е изд. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 550 с.
5. Бирюков В.А. Мультимедийный лонгрид как новый формат представления контента СМИ. / В.А. Бирюков // URL: <http://izron.ru/articles/ekonomika-i-menedzhment-ot-teorii-k-praktike-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam-mezhdunarodnoy-nauch/>.
6. Булаева, М.Н. Мультимедийный лонгрид как новый журналистский формат / М.Н. Булаева // Журналистский ежегодник. 2015. – № 4. – С. 121–123.
7. Варакин, В. С. Сторителлинг как инструмент информационного моделирования социальной действительности [Текст] / В. С. Варакин // Социальная миссия журналистики: реалии и прогнозы: мат-лы межвуз. науч.-практ. конф. / сост., отв. ред. О. В. Третьякова. – Архангельск, 2014. – С. 92–99.
8. Герасименко, О. Сторителлинг – эффективный вариант неформального обучения / О. Герасименко // URL: <http://www.trainings.ru/library/articles/?id=6330> (дата обращения 15. 03. 2018).
9. Кузовенкова, А. И. Сторителлинг как технология создания медиаконтента [Текст] / А. И. Кузовенкова, К. В. Киуру // Медиасреда: науч. журн. – Челябинск, 2018. – № 2. – С. 169–174.
10. Кириллова, Н.Б. Медиакультура: теория, история, практика: учеб. пособие / Н.Б. Кириллова – Москва: Изд-во Академический проект, 2008. – С. 459.
11. Лазутина, Г.В. Жанр и формат в терминологии современной журналистики / Г.В. Лазутина // Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика. — 2010. — №6. — С. 14-21. — URL: <https://rucont.ru/efd/378688> (дата обращения: 19.03.2024).
12. Лукина, М.М. Интернет – СМИ: Теория и практика: учеб. пособие / М.М. Лукина – М: Изд-во Аспект Пресс, 2010. – С. 21.
13. Мультимедийная журналистика [Текст]: учебник для вузов / А. Г. Качкаева, С. А. Шомова, А. А. Мирошниченко и др.; под общ. ред. А. Г. Качкаевой, С. А. Шомовой. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2017. – 413 с.
14. Муқим Қ. Журналистикаи чандрасонай. – Душанбе: Озар, 2019. – 164 с.
15. Силантьева О. Мультимедийная журналистика – это больше, чем «работать на сайте» / О. Силантьева // URL: <http://sila.media/multimedia/whatismultimedia/> (дата обращения 18. 04. 2018).

Источники:

16. Дуров дал своё первое интервью за последние несколько лет. Источник: "Вечёрка", 15 марта 2024 года. <https://vecherka.tj/archives/63412>.
17. Вопрос о лимите на электроэнергию в Таджикистане остается открытым Вечёрка -19.08.2024 <https://vecherka.tj/archives/63412>.
18. Количество активных пользователей Telegram достигло около 900 млн пользователей. Дуров дал первое интервью за несколько лет. Вечёрка -15.03.2024 <https://vecherka.tj/archives/63412>.

**ОБСУЖДЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ЖАНРОВ
ЖУРНАЛИСТИКИ НА ПРИМЕРЕ ФОРМАТА ЛОНГРИД В ТАДЖИКСКОЙ
ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ (НА ПРИМЕРЕ САЙТА «ВЕЧЁРКА»)
АННОТАЦИЯ**

Статья посвящена исследованию современных жанров журналистики на примере формата лонгрид в таджикской периодической печати, с фокусом на сайт «Вечёрка». Исследуются особенности развития лонгридов в таджикской журналистике, их место среди традиционных форм подачи информации, а также влияние на восприятие аудитории. Автор анализирует структуру, тематику и методы вовлечения читателя в лонгриды на платформе «Вечёрка», выявляя характерные черты данного жанра. Работа направлена на изучение адаптации международных журналистских форматов, таких как лонгрид, в контексте таджикской медийной среды и их влияние на современные тенденции в журналистике Таджикистана.

Ключевые слова: современные жанры журналистики, лонгрид, таджикская периодическая печать, сайт «Вечёрка», адаптация международных форматов, медийная среда, восприятие аудитории, аналитика, традиционные формы подачи информации, вовлечение читателя.

Сведения об авторе: Якубова Махина Махмадражабовна к.ф.н., старший преподаватель кафедры печати ТНУ, mahina_yakubova@mail.ru тел: 988008687.

**БАРРАСИИ ОМУӢЗИШИ ЖАНРӢХОИ НАВИНИ ЖУРНАЛИСТИКАИ
МУОСИР БО ИСТИФОДА АЗ ФОРМАТИ “ЛОНГРИД” ДАР СОМОНА
«ВЕЧЁРКА»
АННОТАЦИЯ**

Мақола ба омӯзиши жанрҳои муосири журналистика бо истифода аз намунаи формати лонгрид дар матбуоти тоҷик бо таваҷҷӯҳ ба сомонаи “Вечерка” бахшида шудааст. Дар мақола баррасии омӯзиши жанрҳои нави журналистика бо истифода аз формати "лонгрид" дар нашрияҳои даврӣ дар сомона "Вечёрка", дар сомонаҳои интернетии журналистикаи тоҷик, мавқеи онҳо дар байни шаклҳои анъанавии пешниҳоди иттилоот ва таъсири онҳо ба дарки аудитория баррасӣ шудааст.

Муаллиф сохтор, мавзӯ ва усулҳои муомила бо хонандагонро ҳангоми мутолиаи китобҳои калон дар платформаи «Вечёрка» таҳлил намуда, хусусиятҳои ин жанро муайян кардааст. Ҳадафи ин мақола омӯзиши мутобиқсозии шаклҳои байналмилалӣ журналистӣ, аз қабилӣ лонгрид, дар заминаи муҳити ВАО-и тоҷик ва таъсири онҳо ба тамоюлҳои муосири журналистика дар Тоҷикистон мебошад.

Калидвожа: жанрҳои муосири журналистика, хониши онлайн, нашрияҳои даврии тоҷикӣ, вебсайти Вечёрка, мутобиқсозии форматҳои байналмилалӣ, муҳити ВАО, дарки аудитория, таҳлил, шаклҳои анъанавии муаррифӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Якубова Махина Махмадраҷабовна н.и.ф., муаллими калони кафедраи матбуот ДМТ, mahina_yakubova@mail.ru тел: 988008687.

**DISCUSSION OF THE RESEARCH OF MODERN JOURNALISM GENRES
USING THE EXAMPLE OF THE LONGREAD FORMAT IN THE TAJIK
PERIODICAL PRESS (USING THE EXAMPLE OF THE WEBSITE «Vecherka»)
ANNOTATION**

The article is devoted to the study of modern journalism genres using the example of the longread format in the Tajik periodical press, with a focus on the Vecherka website. The features of the development of longreads in Tajik journalism, their place among traditional forms of information presentation, as well as their influence on the perception of the audience are studied. The author analyzes the structure, topics and methods of engaging

the reader in longreads on the Vecherka platform, identifying the characteristic features of this genre. The work is aimed at studying the adaptation of international journalistic formats, such as longreads, in the context of the Tajik media environment and their influence on modern trends in journalism in Tajikistan.

Key words: modern genres of journalism, longread, Tajik periodical press, Vecherka website, adaptation of international formats, media environment, audience perception, analytics, traditional forms of information presentation, reader involvement.

Information about the author: Yakubova Makhina Makhmadrajabovna Ph.D., senior lecturer of the Department of Printing Arts, TNU, mahina_yakubova@mail.ru tel: 988008687.

ВИЖАГИҲОИ МУБОҲИСАҲОИ МАТБУОТӢ ОИД БА ЗАБОНИ ТОЧИКӢ

Расулова Н.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

(Тоҷикистон)

Агар доираи мавзӯи баҳсҳои матбуотро аз назар гузаронем, мебинем, ки ҳанӯз аз солҳои 80-90-и асри XX дар атрофи масоили мухталиф, аз ҷумла забон ва услуби баён, Лоихаи қонуни забон, масъалаи вазъи адабиёти муосири тоҷик баҳсҳои доманадор ба миён омаданд. Дар ин мубоҳисаҳо зиёиён, намоёндагони соҳаҳои мухталифи ҷомеа иштирок намуда, оид ба паҳлӯҳои гуногуни масоили мавриди назарашон ибрози андеша намудаанд.

Матбуоти замони бозсозӣ масъалаи мақоми забони тоҷикиро ба майдони мубоҳиса кашид ва дар баробари мақому манзалати он паҳлӯҳои дигари масоили марбут ба забони тоҷикиро мавриди баррасӣ қарор дод. Дар саҳифаҳои рӯзномаҳои ҷумҳурӣ чун «Тоҷикистони советӣ», «Ҷавонони Тоҷикистон», «Газетаи муаллимон», «Адабиёт ва санъат» ва маҷаллаи «Садои Шарқ» маводи зиёде ба таъъ расиданд, ки фарогири масъалаҳои марбут ба забони тоҷикӣ ҳастанд.

Мавзӯи дигаре, ки омили баҳс дар саҳифаҳои матбуоти ин солҳо гардидааст, масъалаи табдили алифбост. Чанде аз равшанфикрони кишварамон дар нигоштаҳои худ оид ба зарурати баргаштан ба алифбои ниёгон сухан ронда, баргаштан ба расмилхати аҷдодиро ногузир мешумориданд, ки адибон С. Улуғзода, М. Қаноат, публитсист Ф. Абдулло, адабиётшиносон С. Абдулло, Р. Ваҳҳоб аз ин ҷумлаанд.

Дар мактубҳои зиёде, ки ба идораҳои нашрияҳо меомаданд, хонандагон дар баробари ҷонибдорӣ аз мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ, инчунин, даъвати баргаштан ба ҳуруфоти арабиасоси тоҷикиро ба миён мегузоштанд. Муаллифи мақолаи «Пайванди хат бо забон» [7] адабиётшинос Сафар Абдулло бар он ақидааст, ки ислоҳот дар тақомули забон наметавонад бидуни ислоҳоти хат ҷиддӣ ва асосманд бошад, ин қор замон металабад ва барои муваффақ шудан дар ин роҳ чунин заминаҳоро фароҳам бояд овард: таълими хатро аз синфҳои ибтидоии мактабҳои тоҷикӣ оғоз бояд қард; дар тамоми донишқадаҳои олии ҷумҳурӣ курсҳои махсуси таълими хатро қорӣ намудан зарур аст; бо ин ҳуруфот рӯзномаву маҷаллаҳо бояд ба таъъ расонд; миқдори китобҳоро ба ҳуруфоти ниёгон зиёд бояд қард. Ин омилҳо метавонанд, ба ҷараёни хатмӯзӣ кӯмак кунад ва имкони ислоҳотро фароҳам меоварад. Муҳаққиқ сабаби заъфи маънавиётро дар гусастани муоширати фарҳангӣ ба тамаддуни форсӣ медонад: «... яке аз сабабҳои заифии маънавии мо, бурида шудани муоширати фарҳангӣ ба тамаддуни бузурги забони форсӣ аст. Табдили алифбо миёни тамаддуни диққати имрӯзи мо ва қаламрави забони форсӣ садди сангине гузошт, ки бардоштани ин девор бо вучуди гарониаш аз воҷиботест, ки рушди фардои фарҳангии миллиро бе он возеҳ тасаввур намекунем» [7].

Мубоҳисаҳое, ки дар матбуоти даврони бозсозӣ ба таъб расиданд, асосан фарогири масъалаҳои марбут ба забони тоҷикӣ ва ҷойгоҳи он дар ҷомеа, ҳудудҳои ва худшиносии миллӣ буданд. Раванди бозсозӣ барои мардуми ин даврон тамоми роҳро боз кард ва ҳама васоитро муҳайё сохт, то бо баҳрабардорӣ аз он рӯзгори худро рангин ва арзишманд созанд. Баҳусус, қарорҳое, ки дар анҷумани XXVII ҲКИШ қабул карда шуд барои ворид намудани тағйироти ҷиддӣ дар таркиби сохтори идеологӣ мусоидат намуд. Дар Тоҷикистон низ дигаргуниҳое ба амал омаданд, ки ба татбиқ гардидани сиёсати гуногунандешӣ вобастагӣ доштанд.

Аз ин навгониҳо пеш аз ҳама матбуот ҳамчун як рукни пешсафи таблиғоти ҷомеа баҳравар гардид. «Аввалин намунаҳои матбуот, ки ин равияро пеша карданд «Сухан», «Ҷавонони Тоҷикистон» буданд. Аввалин мақолаи «Комсомоли Тоҷикистон», ки дар пресса баҳси ҷиддӣ ба вучуд овард, мақолаи М. Мирбобоев «То ба кай об аз таги ях меравад?» буд, ки доир ба масъалаҳои миллӣ, дарду доғи миллати тоҷик баҳс менамуд. Ин мақола аслан ду ақидаи ба ҳам зидди ҷомеаро ба ҳаракат овард ва имкон дод, ки дар шароити Тоҷикистон масъалаи миллӣ масъалаи сиёсӣ шавад» [5, с.237]. Нигоштаи мазкур мушкilotеро бозгӯ кард, ки аз он ҳама оғай дошт, вале касе садо баланд намекард. Муаллиф дарди дили чандин нафарро, ки солиёни сол аз он лаб фуру бафта буданд, рӯшод баён кард. Ин буд, ки мақола дар баёни хонандагон, баҳусус, ҷавонон ҷонибдорони худро пайдо кард, дар маҳфилҳои донишҷӯён мавриди баррасӣ қарор гирифт.

Матбуоти даврони бозсозӣ ҳанӯз аз рӯзҳои нахустин қолабшиканиро пеша кард ва дар саҳифаҳои худ суҳанро аз анъанаҳо ва суннатҳои миллӣ оғоз намуд. Дар ин раванд нашрияи «Маориф ва маданият» нисбатан ғаъол буд, ки ин аз маҳорату ҷасорати муҳаррираш саҳт вобастагӣ дошт. «Ҷавонон бисёр меҳостанд, ки забони худро бидонанд, аз таърихи худ оғай бошанд, ҳастии маънавии худро аз худ кунанд. Дар ин роҳ чандин нафар хидмат карданд ва яке аз онҳо Буторинсо Бердиева буд. Рӯзномаи ӯ гӯе машъали роҳи ҷӯяндагӣ ва пояндагии миллат шуд. Ӯ ҷавонони боистеъдодеро, ки ҳисси миллӣ доштанд, дар атрофи худ ҷамъ кард ва бо кӯшиши онҳо рӯзномаи «Маориф ва маданият» рӯзномаи бедории миллӣ гардид» [1, 11]. Бори аввал дар ҳамин нашрия суҳан аз Наврӯз –ҷашни миллии ниёгонамон оғоз гардид, ки аз гузаштаи пурифтихор ва арзишманди ориётаборон дарак меод. Баъдтар ин мавзӯ дар нашрияҳои дигар идома пайдо кард.

Мақолаи дигаре, ки аз аҳамияти дуомдараҷа касб кардани забони тоҷикӣ изҳори нигаронӣ мекард, ба қалами академик М. Шакурӣ тааллуқ дошта, бо номи «Забони миллӣ ғамхории маҳсус хоҳон аст» дар рӯзномаи «Тоҷикистони советӣ» ба нашр расидааст. Ин муҳаққиқи фарҳефта ба таърихи забони тоҷикӣ назари амиқе андохта, сабабҳои коҳиш ёфтани мақоми забони тоҷикиро давра ба давра басо дақиқ ва муфассал шарҳ медахад. Ӯ барҳақ забони имрӯзаи тоҷикиро ба оина шабоҳат додааст, оинае, ки дар он таърихи ҷомеаи шӯравӣ акс ёфтааст: «Ҳама афзоиши муттасили ободии мамлакат ва некӯаҳволии халқ, тараққии илму маданият ва адабиёту санъат, ҳам душвориҳои азим, зиддиятҳои пурпеч, ноҳамворӣ ва пасту баланде, ки дар роҳҳои инкишофи иқтисодӣ ва иҷтимоиву сиёсӣ пеш омаданд, дар сарнавишти навини забони миллӣ акс андохтаанд» [3,3].

Агар назаре ба таърихи халқи тоҷик андозем, мебинем, ки омилҳои мушкilot, ки садди роҳи рушду инкишофи забони тоҷикӣ мешуданд, ҳанӯз аз нимаи аввали солҳои 20-ум шурӯъ шуданд. Даҳаи дуввуми асри XX даврае буд, ки ҳаракати пантуркистӣ дар Туркистон авҷ мегирифт, ҳисси худшиносии мардуми туркзабон, ки олуа бо шовинизми туркӣ буд, боло мерафт ва ҳамзамон мубориза барои инкори миллати тоҷик ва забони ӯ шадидтар мешуд. Ин вазъият дар мақолаҳои публицист, муҳаррири аввалин ҳафтаномаи тоҷикии даврони шӯравӣ «Шӯлаи инқилоб» Сайидризо Ализода равшану возеҳ тасвир шудааст.

Туркистон ном гирифтани ин сарзамин ҳаргиз маънои саросар турк будани мардуми ин сарзаминро наодшт, вале ба назари дигарон, ба ҳусус, ҳукуматдорони

Русияи подшоҳӣ чунин менамуд. Шояд як сабаби забони расмии Туркистон эълон гардидани забони туркӣ дар ҳамин бошад. Ин боз як омили дигаре буд, ки туркгароён барои аз ойинаи таърих зудудани фарҳангу забони тоҷикӣ аз он истифода мекарданд. Зеро онҳо хуб медонистанд, ки агар забону фарҳанги миллат аз байн биравад, миллат низ чун саҳифае аз китоби таърих барканда мешавад ва ба боди фано меравад.

Вале ин миллати саркаш бо рӯҳи қавӣ ҳамоно аз худ дарак меод, ки ханӯз зиндааст, мисли киштӣ лар баҳри ғарбӣ шино мекард, аз мавҷи тӯфонҳо бо ҳазор душворӣ бурун меомад ва талош мекард, то ба манзили мақсуд бирасад.

Душворихое, ки чанд сатр боло қайд кардем, ишорае буд ба таърихи нашри «Шӯълаи инқилоб», ки ба давраи болоравии миллатгароӣ рост омад. Нашрия 10 апрели соли 1919 шумораи аввалини худро рӯи чоп овард. Баъд аз шаш моҳи фаъолият аз сабаби нарасидани қувваи эҷодӣ ва набудани заминаи хуби техникӣ ҳафтанома аз нашр бозмонд. Як сабаби мунқатеъ гардидани нашрияро Ализода дар фишору нотабонбинӣҳои душманони забони тоҷикӣ меонад ва мақсадҳои ғаразнокӣ онҳоро дар мақолаи «Хонандагон, худо ҳофиз» чунин шарҳ медиҳад: «Инҳо барои буридани забони як ҷамоаи Туркистон, ки тақрибан 2 миллион нуфус дорад, шамшерҳои худро тез карданд» [2, 74]. Ҳатто иддае ба хотири бастанӣ ҷарида ба ҳукумат муроҷиат карданӣ шудаанд, ки ин амали онҳоро муҳаррири «Шӯълаи инқилоб» «қарори бемантик» меонад. Баъд аз шаш моҳ бо дастгирии Ҳукумати Туркистон нашрия боз ба фаъолият шурӯъ мекунад. Дар давраи дуввум қувваи эҷодии нисбатан беҳтаре ҳафтанома бо навиштаҳои пурмӯҳтаво манзури хонандагон мекунад. Ба ҳамин минвол нашрия то 8 декабри соли 1921 интишор шуда, 91 шумораи он ба дасти хонандагон расидааст.

Баъд аз ҳомӯш гардидани «Шӯълаи инқилоб» нерӯҳои сиёсӣ эҷодии тоҷикро рӯзномаи «Овози тоҷик» ҷамъ овард, ки он дар таърихи 25 августи соли 1924 бо нашри шумораи аввалин ба майдони матбуоти тоҷик ворид шуд. Дар қатори дигар мавзӯҳои муҳими рӯз дар нашрия муҳоҷисаҳо дар атрофи забони адабии тоҷик ва алифбои нави тоҷик дарҷ мегарданд, ки доираи васеи хонандагонро ба худ ҷалб мекунад. Профессор Иброҳим Усмонов хеле пуравҷ гузаштани муҳоҷиса дар атрофи забони адабии тоҷик, алифбои нави тоҷикро зикр намуда, дар ин бора чунин изҳори назар мекунад: «Адибони он давра ба ду ҷараён тақсим шуда, яке бо сардории Айнӣ барои забони сода ва оммафаҳм, барои алифбои нави ба халқ наздик, дигаре бо роҳбарии Фитрат барои забони умумӣ-форсӣ ва алифбои кӯҳнаи барои аҳли Шарқ шинос мубориза мебуд. Аксарияти мақолаи ин мавзӯ маҳз дар «Овози тоҷик» нашр шудаанд» [6, 131].

Солҳои бистум дар таърихи забони тоҷикӣ аз он нигоҳ басо муҳим буд, ки маҳз дар ҳамин айём зарурати ислоҳи забони адабӣ ба миён омад. Ҳукумати шӯравӣ аз рӯзҳои нахустини таъсисёбиаш тасмим гирифт, ки мардуми меҳнаткашро саросар саводнок кунад. Аз ин рӯ, василаи беҳтаринро дар оммафаҳм гардондани забони адабӣ дид. Ба ақидаи баъзе муҳаққиқон ҳукумати шӯравӣ ислоҳи забони адабӣ ва тағйири алифборо ба он хотир роҳандозӣ намуд, ки мардуми тоҷикро аз таърихи дину фарҳанги худ дур созад. Аз нигоҳи устод Шакурӣ даҳаи дуюм сеюми қарни XX «давраи инқори ҳастии таърихӣ инсон буд ва даъво доштанд, ки таърих аз даврони сотсиализм оғоз меёбад ва ҳар чӣ пеш аз ин буд, таърих набуд» [4, 43].

Устод Шакурӣ сабаби инқори забони адабии кӯҳанбунёди тоҷикро аз ҷониби ховаршиносони рус дар он мебинад, ки онҳо бо тақозои сиёсати давр чунин ақидаро изҳор карда буданд ва ба ҳеҷ ваҷҳ наметавонистанд ҳилофи сиёсат амал кунанд. Гарчанде сиёсати пешгирифтаи ҳукумат нисбати забон ва хати ниёгонамон дар рушду инкишофи минбаъдаи он раҳна ворид менамуд, адибону олимони тоҷикро зарур омад, то мавқеи худро дар ин масъала мутобиқ ба сиёсати давр муайян созанд. Баҳсхое, ки дар масъалаи забони адабӣ ва алифбои лотинӣ дар матбуоти ин солҳо ба миён омад, ба он оварда расонд, ки забони классикии тоҷикӣ «...назокати классикии

худро аз даст дода, бо баҳонаи ба забони омма наздик кардан ба як гуфтори берӯх табдил ёфт» [4, 44].

Бо вучуди ин ҳама фишору тазйикҳо дар мукобиди инкоргарихои беинсофона забони ноби тоҷикӣ тавонист рисолати таърихии худро нигоҳ дорад ва рӯ ба инкишоф орад. Имрӯз бо итминони комил гуфтан мумкин аст, ки мо беҳтарин намунаи ин забонро ба мерос гирифтаем. «Забони модарӣ нахустунсури маънавият аст» [3, 16] ва ин ҳақиқатест бебаҳс. Ин нукта дар замони бозсозӣ таъсири бештар пайдо кард ва маҳз дар ин давра барои баланд бардоштани мақоми забони тоҷикӣ ва рушду такомули он тадбирҳои зиёди судманд анҷом дода шуд. Маҳз ба шарофати бозсозӣ назари ҳукумати вақт ва аҳли ҷомеа ба забони тоҷикӣ дигаргун шуда, барои арҷгузорӣ ва таҳкиму беҳдошти он мусоидат кард.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Бузургбонуи матбуоти тоҷик. Душанбе: Зиннат, 2012. – 360 с.
2. Гулмуродзода, П. Маорифпаварӣ ва низоми нави ҷаҳон / П. Гулмуродзода. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 164 с.
3. Дарси ҳештаншиносӣ: маҷмуи мақолаҳо. Ҷ. 1 – Душанбе: Ирфон, 1989. – 272 с.
4. Забони тоҷикӣ дар мабной мувоҳисаҳо/ маҷмуи мақолаҳо (мураттибон А. Набавӣ, Н. Одинаев, П. Олимова). – Душанбе: Ирфон, 2007. – 720 с.
5. Усмонов, И., Давронов, Д. Таърихи журналистикаи тоҷик / И. Усмонов., Д. Давронов. – Душанбе, 2008. – 280 с.
6. Усмонов И.К., Усмонова Н.К. Таърихи журналистикаи тоҷик / И. К. Усмонов., Н. К. Усмонова. – Душанбе: ҶДММ Олами дониш, 2020. – 256 с. С. 131.
7. Абдулло, С. Пайванди хат бо забон / С. Абдулло // Ҷавонони Тоҷикистон. – 1989. – 09 июл.
8. Шукуров, М. Забони миллии ғамхории махсус хоҳон аст / М. Шукуров // Тоҷикистони советӣ. – 1988. – 25 ноябр.

ВИЖАГИҲОИ МУВОҲИСАҲОИ МАТБУОТӢ ОИД БА МАҚОМИ ЗАБОНИ ТОҶИКӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақола мувоҳисаҳои матбуоти даврони бозсозӣ оид ба мақоми забон тоҷикӣ мавриди паҷуҳиш қарор гирифтааст.

Матбуоти замони бозсозӣ масъалаи мақоми забони тоҷикиро ба майдони мувоҳиса кашид ва дар баробари мақому манзалати он паҳлӯҳои дигари масоили марбут ба забони тоҷикиро мавриди баррасӣ қарор дод. Дар саҳифаҳои рӯзномаҳои ҷумҳурий чун «Тоҷикистони советӣ», «Ҷавонони Тоҷикистон», «Газетаи муаллимон», «Адабиёт ва санъат» ва маҷаллаи «Садои Шарқ» маводи зиёде ба таъъ расиданд, ки фарогири масъалаҳои марбут ба забони тоҷикӣ ҳастанд.

Бо итминон метавон гуфт, ки раванди бозсозӣ барои баланд бардоштани мақоми забони тоҷикӣ ва рушду такомули он нақши муҳимро бозид. Маҳз ба шарофати бозсозӣ назари ҳукумати вақт ва аҳли ҷомеа ба забони тоҷикӣ дигаргун шуда, барои арҷгузорӣ ва таҳкиму беҳдошти он мусоидат кард.

Калидвожаҳо: публицистика, мувоҳиса, забони тоҷикӣ, бозсозӣ, мақоми забон, матбуот, сиёсати давр, алифбои нави тоҷик, ҳукумати вақт, ҳуруфи форсӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Расулова Наргис Эгамовна – ассистенти кафедраи матбуоти факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Адрес: 734035, ш. Душанбе, Хиёбони Рӯдакӣ, 17. E-mail: rasulova_1969@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ДИСКУССИИ О СТАТУСЕ ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКЕ АННОТАЦИЯ

В статье исследуются дискуссии в прессе эпохи перестройки о статусе таджикского языка. В этот период пресса подняла вопрос о статусе таджикского языка на арену дискуссий и, наряду с его статусом и значением, обсудила другие аспекты вопросов, связанных с таджикским языком. На страницах республиканских газет, таких как «Тоджикистони Совети» («Советский Таджикистан»), «Комсомоли Тоджикистон» («Комсомолец Таджикистана»), «Газетай муаллимон» («Учительская газета»), «Адабиёт ва санъат» («Литература и искусство») и журнала «Садои Шарк» («Голос Востока»), было опубликовано много материалов, охватывающих вопросы, связанные с статусом таджикского языка.

Можно с уверенностью сказать, что процесс перестройки сыграл важную роль в повышении статуса таджикского языка, его развитии и совершенствовании. Именно благодаря перестройке изменились взгляды правительства того времени и общественности на таджикский язык, что способствовало его почитанию, укреплению и сохранению.

Ключевые слова: публицистика, дискуссия, таджикский язык, перестройка, статус языка, пресса, политика эпохи, новый таджикский алфавит, публикация, правительство.

Сведения об авторе: Расулова Наргис Эгамовна – ассистент кафедры печати Таджикский национальный университет. Адрес: 734035, г. Душанбе, Проспект Рудаки, 17. E-mail: rasulova_1969@mail.ru

FEATURES OF THE DISCUSSION ON THE STATUS OF THE TAJIK LANGUAGE ANNOTATION

The article examines the discussions in the press of the Perestroika era about the status of the Tajik language. During this period, the mass media brought the issue of the status of the Tajik language into the arena of discussion and, along with its status and significance, discussed other aspects of issues related to the Tajik language. On the pages of republican newspapers such as Tojikiston Soveti (Soviet Tajikistan), Komsomoli Tojikiston (Komsomolets of Tajikistan), Gazetai Muallimon (Uchitelskaya Gazeta), Adabiet va sanat (Literature and Art) and Sadoi Shark magazine (Sadoi Sharq "The Voice of the East"), many materials have been published covering issues related to the status of the Tajik language. It is safe to say that the perestroika process has played an important role in raising the status of the Tajik language, its development and improvement. Precisely thanks to perestroika that the views of the government of that time and the public on the Tajik language changed, which contributed to its veneration and strengthening.

Keywords: journalism, discussion, Tajik language, perestroika, language status, press, politics of the era, new Tajik alphabet, publication, government.

Information about the author: Rasulova Nargis Egamovna is an assistant at the Department of Printing, Tajik National University. **Address:** Tajikistan, 734035, Dushanbe, Rudaki Avenue, 17. E-mail: rasulova_1969@mail.ru

ПАЙДОИШ ВА РУШДИ НАШРИЯҲОИ БАЧАГОНАИ БРИТАНИЯИ КАБИР ДАР АСРИ XIX

Исмоилзода С.И.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

(Тоҷикистон)

Ибтидоии асри XIX барои Британияи Кабир давраи муҳими таҳаввулоти эҷоди фарҳангӣ ва рушди матбуоти бачагона буд. Дар ин давра, нашрияҳои гуногуни бачагона бо мақсади таълим ва фарогирии арзишҳои ахлоқӣ таъсис ёфта фаъолият карданд. Рушди нашрияҳои бачагонаи Британия дар ибтидои асри XIX оғоз ёфта, рӯзномаву маҷаллаҳо ва солномаҳои зиёде нашр гардидаанд. Аз ҷумла нашрияҳои бачагонаи «The Children's Friend» (Дӯсти кӯдакон, соли 1824), «Punch» (Мушт, соли 1841), «The Boy's Own Paper» (Рӯзномаи шахсии писарон, соли 1879), «The Girls Own Paper» (Рӯзномаи шахсии духтарон, соли 1880), «Comic Cuts» (Пораи ҳаҷв, соли 1890), «Illustrated Chips» (Тасвири микросхемаҳо, соли 1890), «Girls' Realm» (Сарзамини духтарон, соли 1898) ва чандин рӯзномаву маҷаллаҳои дигарро метавон мисол овард, ки дар ин давра ба вучуд омадаанд [1, 2].

Мазмун ва мавзуҳои нашрияҳои бачагона дар баробари қиссаву ҳикояҳои фароғатӣ, ба мавзуҳои таълимӣ, илмӣ ва ахлоқӣ низ бахшида шуда буданд. Нашрияҳои бачагона дар ташаккули ҷаҳонбинии атфол ва фаҳмидани онҳо аз муҳити атроф нақши муҳиме доштанд. Бо шарофати ин нашрияҳо, кӯдакон шодии зиндагиро эҳсос мекарданд. Рушди нашрияҳои бачагона дар Британияи Кабир дар ибтидои асри XIX бо суръати баланд оғоз гардид. Ҳамзамон ин давра барои Британия як марҳилаи муҳими рушди фарҳангӣ ва иҷтимоӣ буд. Нашрияҳои бачагонаи бритониёи дар баробари чопи мавод доир ба таълим ва фароғат тавсияҳоро низ интишор намуда, ҷиҳати беҳбуди иҷтимоии атфол саҳмгузор буданд. Инчунин барои таҳкими ғояҳои ахлоқӣ, ҳамоҳанг кардани арзишҳои иҷтимоӣ ва маърифати кӯдакон нақши муҳим мебозиданд. Нашрияҳо кӯшиш мекарданд, ки кӯдаконро бо ҳислатҳои неки инсонӣ шинос кунанд. Бештар маводи барои чоп интихоб шударо аз ҳама ҷиҳат таҳрир намуда барои хонанда мешниҳод мекарданд. Ҳамчунин мавод бо забони оддӣ ва фаҳмо навишта мешуданд, то кӯдакон ба осонӣ мазмунро дарк намоянд.

Рӯзномаи «The Children's Friend» (Дӯсти кӯдакон) аз ҷониби рӯхонӣ Вилиям Карус Вилсон (1791–1859) соли 1824 таъсис дода шудааст. Ин нашрия то соли 1930 ба чоп баромад. Нашрия дар марҳилаҳои аввали интишор маводи динӣ ва ахлоқӣ, инчунин афсонаҳо, муколамаҳои кӯтоҳ ва драмаҳоро чоп мекард. Ҳамзамон қиссаҳо ва афсонаҳои ҷолиби кӯдакона, насиҳат ва таълим, шеърҳои сурудҳои адабӣ, илм ва табиат, рассомӣ ва ҳунар, мақолаҳо дар бораи ҳаёти ҳаррӯзаи кӯдакон ва дигар мавзуҳои ҷолибро омода ва интишор менамуд, ки ба ин васила барои дарки беҳтари кӯдакон ва рушди онҳо кӯмак мерасонид [1, 2].

Нашрияҳои «The Boy's Own Paper» (Рӯзномаи шахсии писарон) соли 1879 ҳамчун маҷаллаи махсус барои писарон интишор ёфт ва то соли 1967 фаъолият кардааст. Дар он бештар ҳикояҳо дар бораи сайр ва саёҳат, маводи таълимӣ, илм, варзиш, саргузашт, техника ва технологияро чоп менамуд. Ҳамчунин нашрияи маъруф ва таълимии англисии кӯдакон буд, ки он доир ба мавзуҳои гуногун мавод нашр мекард.

Маҷалла ҳамчун васила барои ҳавасманд кардани кӯдакони хурдсол ба хондан ва талқини ахлоқи масеҳӣ дар ташаккули онҳо ба миён гузошта шуда буд. Нашрия аз чопи якумин шумораи худ, аз 18 январи соли 1879 то моҳи ноябри соли 1913 ҳар ҳафта чоп мегардид ва аз моҳи ноябри соли 1913 бошад, дар як моҳ як

маротиба интишор ёфт. Нашрия дар таърихи фаъолиятш зиёда аз 2500 шумора чоп шудааст [1, 3].

Рӯзномаи дигаре дар Британия барои духтарон ва занони ҷавон нашрияи «The Girls Own Paper» (Рӯзномаи шахсии духтарон) буд, ки аввалин шумораи нашри он 3 январи соли 1880 ба чоп баромад. Нашрия аз соли 1880 то соли 1956 интишор ёфтааст. Дар моҳи октябри соли 1929 номи нашрия ба «The Girls Own Paper» and «Womans Magazine» (Рӯзномаи шахсии духтарон ва Маҷаллаи занон) иваз карда шуд, аммо дар соли 1930 нашрияи «Womans Magazine» ба чопи алоҳида гузашт. Нашрияи «The Girls Own Paper» маҷаллае буд, ки ба духтарон ва занони ҷавон нигаронида шуда буд. Нашрия аз рӯзҳои аввали ба чоп баромаданааш муваффақ буд. Дар охири асри XIX беш аз 250 000 нафар хонандагон шумораи нави онро ҳар ҳафта харидорӣ менамуданд. Хонандагони он аз духтарони шашсола сар карда, то модаркалонон буданд [1, 4].

Маҷаллаи «Girls' Realm» (Сарзамини духтарон) як маҷаллае буд, ки аз ҷониби ширкати таъбу нашри бритониёӣ Hutchinson Heinemann моҳи ноябри соли 1898 таъсис ёфта аввалин шумораи худро ба чоп баровард. Пеш аз ба чоп баромадани нашрияи мазкур, моҳи августи соли 1898 дар ҳама ҷой эълон шуда буд, ки Hutchinson бояд чопи маҷаллаеро барои ҷавондухтарон ба роҳ монад, ки дар он ҳама мавод дар барои духтарон интишор мешаванд ва нашрия замонавӣ, шавқовар, ҷолиб ва ибратбахш хоҳад буд.

Саҳмгузор ва муҳаррири нахустин шумораи маҷаллаи «Girls' Realm» рӯзноманигор ва нависандаи кӯдаконаи ирландӣ Алис Абигейл Коркран (1843–1916) буд, ки дар шумораи аввали он 140 тасвир ва 25 мақоларо чоп ва манзури хонандагон гардонид.

Маҷалла дар соли 1915 аз чоп боз монд, ки дар ин давора якчанд маҷаллаҳои дигари занона низ баста шуданд. Нашрияи «Girls' Realm» бошад дар соли 1915 харида шуда, бо маҷалаи «Woman at Home» (Зан дар хона) якҷоя карда шуд. Ҳамзамон дар соли 1917 ба нашрияи «Woman at Home and Girl's Realm» (Зан дар хона ва Сарзамини духтарон) табдил ёфт. Сабаби қатъ гардидани интишор ва якҷояшавӣ норасоии коғаз дар Ҷанги Якуми Ҷаҳонӣ буд.

Маҷалла «Girls' Realm» аз маҷаллаҳои қаблӣ, ки барои духтарони табақаи миёна нашр мегардиданд, фарқ мекард. Он духтаронро ташвиқ мекард, ки берун аз доираи хона низ кор кунанд, дар мактабҳои духтарона, варзиш ва махфилҳои муосир фаъол бошанд. Маҷалла аз ибтидои чоп худро ҳамчун як нашрияи комилан муосир муаррифӣ кард [1, 5].

Нашрияи «Comic Cuts» (Пораи ҳаҷв) як маҷаллаи ҳаҷвии Бритониё мебошад, ки аз соли 1890 то соли 1953 чоп шудааст. Нашрия аз ҷониби адвокати бритониёӣ Алфред Ҳармсворт (1837–1889) таъсис ёфтааст. Маҷалаи «Comic Cuts» дар тӯли 46 сол, то он даме, ки яке аз нашрияҳои бритониёӣ «The Dandy» дар соли 1999 аз он пеш гузашт, рекорди сертиражтарин комиксҳои ҳафтаинаи Бритониёро дошт.

Шумораи аввалин нашри маҷалаи «Comic Cuts» 17 майи соли 1890 чоп шуда буд, ки дар ин давра нависанда Captain Houghton Townley муҳаррир буд. Шумораи аввалини он аз 8 саҳифа иборат буд, ки бо 120 000 тираж ба чоп баромад ва аз ин шумора 118 864 ададаш фурӯхта шуд. Дар як мудати кӯтоҳ тиражи он ба 300 000 нусха расид ва дар охири соли 1892 нашрия 430 000 тираж дошт. Ҳамзамон пас аз ду соли дигар, сарфи назар аз афзоиши рақобат, он шумораи нашри худро ба 425 000 расонид ва дар солҳои 1990 бошад тиражи он ба ним миллион расид.

Аз 3 марти соли 1894 «Comic Cuts» нашри силсилаи аксҳои ҷолибро зер сарлавҳаи «Азизони мо» оғоз кард, ки дар он занони зебои воқеӣ бо либосҳои муд тасвир меёфтанд. Ҳамзамон дар нашрия зери рубрикаи «Рақси духтарони ҳамаи миллатҳо» мавод нашр мегардид, ки духтарон дар бар либоси миллий доштанд.

12 сентябри соли 1896 нашрия 12 саҳифаро ба чоп баровард, ки дар ин шумора ҷиҳати ба талаботи замон ҷавобгу будани он таваҷҷуҳи махсус дода шуд ва дар шакли ранга пешкаши хонандагон гардид. Ин ҳам дар шумораи №331 ба амал омад, ки нархи нашрия низ ду баробар зиёд карда шуд. Бо вучуди ин ҳама тағйири иловаҳо, раванди чоп низ пуршиддат гардид.

Чанги Якуми Ҷаҳонӣ дар соли 1914 сар зад ва комикс як оҳанги актуалиро гирифт, ки карикатураҳо аксар вақт қудратҳои марказиро масҳара мекарданд, гарчанде ки маводи ҷиддии мавзӯи ҷанг бо ҳикояҳои матнӣ маҳдуд буд. Дар давраи ҷанг нархи чоп ду баробар афзуд ва ин хароҷотро зиёд намуд. Ҷангоме, ки комиксҳо барои баланд бардоштани ахлоқ муҳим ҳисобида мешуданд, ноширон ба таври маҳдуд бо қоғаз таъмин мешуданд.

Нашриҳои «Comic Cuts» дар даҳсолаи чоруми фаъолият ҳамчун як нашриҳои намунавии Бритониё эътироф шуд. Яке аз мувафаксияҳои нашрия дар он буд, ки давра ба давра дар фаъолияти худ навосзи менамуд. Дар соли 1926 узви созмони байналмиллалӣ ҷавонони масеҳӣ «Plum and Duff» (Олу ва Дафф) гардид. Нашри 16 апрели соли 1938 шумораи 2500-уми худро интишор намуд, ки ин шумораро бо тантана ҷашн низ гирифтанд. Аз соли 1941 «Comic Cuts» ба нашри духафтаина коҳиш ёфт ва боиси ба саҳифаҳои андозаи хурд гузаштани гардид. Анҷоми ҷанг барои нашриҳои «Comic Cuts» каме начотбахш гардид, агарчи ҷанӯз ҳам барои дастрасии қоғазӣ ҷопӣ маҳдудият буд. Дар ин лаҳзаҳои нгувор Британия кӯшиши барқарор кардани норасоии бавучуд омадаро мекард [1, 6].

Нашриҳои «Illustrated Chips» (Пораи тасвир) яке аз нашрияҳои маъмули бритониёӣ буд, ки аз 26 июли 1890 интишор ёфта то 12 сентябри соли 1953 чоп гардидааст. Нашрия аз ҷониби ширкати нашриёти рӯзнома ва маҷаллаҳои бритониёӣ «Amalgamated Press» таъсис ёфтааст.

Аз соли 1909 масъулин барои маҷалла лентаҳои гуногуни мустанадиро барои ҷалби бештари хонандагон эҷод намуданд. Ҳамчунин маводи ҳаҷвии ҷолибро ҷустуҷӯӣ намуда пешкаши хонандагон менамуданд. Яке аз хусусияти дигари барҷастаи «Illustrated Chips» ин ҷопи мавод доир ба парвандаҳои судӣ буд, ки аз соли 1902 сар шуда, то шумораи охирин идома дошт [1, 7].

Нашрияҳои бачагона дар Британияи Кабир дар асри XIX на танҳо ба рушди фарҳанги кӯдакон кумак карданд, балки ҳамчун воситаи хизмати иҷтимоӣ ва ахлоқӣ низ нақши муҳим доштанд. Ин давра шартҳои нав ва шаклҳои нави таълимот ва идоракуниро барои кӯдакон муаррифӣ кард, ки таъсири амиқе дар фаҳмиш ва муносибати ҷомеа ба кӯдакон дошт.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Абдусалом М. Фарҳанги англисӣ-тоҷикӣ, Standard english-tajik dictionary (нашри такмилшудаи сеюм) Душанбе «ЭР-граф» - 2015.

2. The Children's Friend (British magazine), (манбаи электронӣ) [https://en.wikipedia.org/wiki/The_Children%27s_Friend_\(British_magazine\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Children%27s_Friend_(British_magazine)) (санаи истифодабарӣ 27.12.2024)

3. The Boy's Own Paper (манбаи электронӣ) https://en.wikipedia.org/wiki/The_Boy%27s_Own_Paper (санаи истифодабарӣ 12.02.2025)

4. The Girl's Own Paper (манбаи электронӣ) https://en.wikipedia.org/wiki/The_Girl%27s_Own_Paper (санаи истифодабарӣ 28.12.2024)

5. The Girl's Realm (манбаи электронӣ) https://en.wikipedia.org/wiki/The_Girl%27s_Realm (санаи истифодабарӣ 28.02.2025)

6. Comic Cuts (манбаи электронӣ) https://en.wikipedia.org/wiki/Comic_Cuts (санаи истифодабарӣ 26.02.2025)

ПАЙДОИШ ВА РУШДИ НАШРИЯҲОИ БАЧАГОНАИ БРИТАНИЯИ КАБИР ДАР АСРИ XIX АННОТАТСИЯ

Дар мақола маълумот дар бораи пайдоиш ва рушди нашрияҳои бачагонаи Британиаи Кабир дар асри XIX оварда шудааст.

Матбуоти бачагона инъикоси нерӯи ахлоқию ақлонӣ буда, дар тарбияи кӯдак нақши муҳим мебозад ва арзишҳои фарҳангӣ ва миллиро дар ӯ инкишоф медиҳад. Дар матбуоти даврии бачагона проблемаҳои ҳақиқии ҳаёти бачагону наврасон нишон дода шудаанд. Ҳар як давраи мушаххас гуногун буда, аз рӯи сатҳи инкишофи тафаккур ва зехн фарқ мекунад. Аз ин рӯ, ВАО, ки ба аудиторияи ҷавон нигаронида шудааст, бояд васеъ бошад.

Матбуоти даврии бачагона бояд ба меъёрҳои ахлоқию одоби мувофиқат кунад, зеро ба воситаи онҳо муносибати кӯдак ба кирдораш ташаккул ёфта, ба рафтори ӯ баҳо дода мешавад.

Ҳамин тариқ, матбуоти даврии кӯдакона ҳам сарчашмаи иттилоот ва ҳам усули коркард ва паҳнкунии он ва ҳам усули иртибот ва василаи он аст, зеро дар ибтидо журналистика ва журналистикаи кӯдакона ҳамчун як навъи муколама сарчашма гирифтаанд.

Калидвожа: Британиаи Кабир, рушд, нашрия, пайдоиш, рӯзнома, кӯдакон, наврасон, ҷон, интишор, бачагона.

Дар бораи муаллиф: Исмоилзода Саиднуриддин Исмоил - докторант (PhD) -и кафедраи журналистика байналхалқии факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, E mail: Saidnuriddinismoilzoda@gmail.com. Тел: (+992) 915010182

ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ДЕТСКОЙ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ ВЕЛИКОБРИТАНИИ В XIX ВЕКЕ АННОТАЦИЯ

В статье приводятся данные о возникновении и развитии детской периодической печати Великобритании в XIX веке.

Детская печать является отражением нравственного и этического потенциала, который играет важную роль в воспитании ребёнка и развивает в нём культурные и национальные ценности.

Детская периодика показывает проблемы реальной жизни детей и подростков. Каждый определённый период разнообразен и отличается уровнем развития мышления и интеллекта. И поэтому СМИ, которая адресована юной аудитории, должна быть обширна.

Детская периодика должна соответствовать моральным и этическим нормам, потому что через них создаются отношения ребёнка к своим поступкам, даётся оценка поведению.

Таким образом, детская периодика – это и источник информации, и способ её обработки и распространения, и способ коммуникации, и средство её, поскольку изначально детская журналистика и публицистика зарождаются как вид диалога.

Ключевые слова: Великобритания, развитие, печать, возникновение, газета, дети, подростки, публикация, издательство, детский.

Об авторе: Исмаилзода Саиднуриддин Исмаил – докторант 1-го года кафедры международной журналистики факультета журналистики Таджикского национального университета E mail: Saidnuriddinismoilzoda@gmail.com. Тел: (+992) 915010182.

THE EMERGENCY AND DEVELOPMENT OF THE CHILDREN'S PRESS IN GREAT BRITAIN IN THE 19TH CENTURY

ABSTRACT

The article presents data on the emergency and development of the children's press in Great Britain in the 19th century. Children's print is a reflection of moral and ethical potential, which plays an important role in the upbringing of a child and develops cultural and national values in him.

Children's periodicals show the real life problems of children and adolescents. Each specific period is diverse and differs in the level of development of thinking and intelligence. And therefore the media, which is addressed to a young audience, must be extensive.

Children's periodicals must comply with moral and ethical standards, because through them a child's attitude towards his actions is created and behavior is assessed.

Thus, children's periodicals are both a source of information, and a method of processing and distributing it, and a method of communication, and a means of it, since initially children's journalism and journalism originated as a type of dialogue.

Keywords: *Great Britain, development, publishing, emergency, newspaper, children, teenagers, publication, printing, children's.*

About the author: Ismoilzoda Saidnuriddin Ismoil – 1-st year PhD student, Department of International Journalism, Faculty of Journalism, Tajik National University
E mail: Saidnuriddinismoilzoda@gmail.com. Тел: (+992) 915010182

ЧИҲАТҲОИ МУҲИММИ РУШДИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММА ДАР ҶОМЕАИ МУОСИР

Солиев Ш.Х.

МДТ “Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (Тоҷикистон)

Яке аз хусусиятҳои муҳимми рушди ҷомеаҳои муосирро таҳким ёфтани нақш ва мақоми васоити ахбори омма дар онҳо ташкил медиҳад. Ҷомеаи башарӣ ба зинаи нави рушди худ, рушди инкишофи ҷомеаи иттилоотӣ расидааст, ки дар он васоити ахбори омма нақши калидӣ ва муайянкунандаро соҳиб гардидаанд. Нақши рӯзафзунӣ васоити ахбори омма дар кулли ҷанбаҳои ҳаёти ҷомеаҳо ба мушоҳида мерасад. Хусусан даҳсолаҳои охир нуфузи Васоити ахбори омма дар ҳаёти ҷомеаҳо ба таври назаррас боло рафт, ки дар он нақши технологияҳои муосири иттилоотӣ муҳим талаққӣ мегардад.

Воситаҳои ахбори оммаи муосир то ба он андозае таҳаввул ёфтаанд, ки дастрасии мардумро ба иттилоот хеле босуръат ва осон намудаанд. Дар шароити имрӯза тавассути технологияи муосири иттилоотӣ мо ба баҳри беканори иттилоот дастрасӣ пайдо намудаем. Бар иловаи ин технологияи иттилоотии муосир чунин шароитро фароҳам овардааст, ки ҳар нафар метавонад ҳамчун паҳнкунандаи иттилоот баромад намояд. Бо рушди технологияи муосир, хусусан интернет, телефонҳо ва технологияи хушманд чунин ба назар мерасад, ки паҳн кардани иттилоот дигар мушкеле надорад ва ҳар нафар метавонад дар баҳри зухурнамудани иттилоотӣ маводи худро барои мухотабон ироа созад.

Дар шароити имрӯза васоити ахбори омма чун ниҳоди муҳимме шинохта шудааст, ки ба тамоми ҷанбаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ, хусусан ба ҳаёти сиёсӣ таъсир мегузоранд. Хусусан тавассути васоити ахбори омма коммуникатсияи сиёсӣ таъмин карда мешавад, ки субъектҳои мухталифи ҳаёти сиёсӣ ба монанди ҳукуматҳо, ҳизбҳои сиёсии мухталиф, гурӯҳҳои сиёсии қонунӣ ва ғайриқонунӣ барои расонидани паёми худ ба мухотабонашон аз имкониятҳои онҳо ба таври васеъ истифода

мекунанд. Нақш ва таъсири васоити ахбори оммаро дар чомеаҳои муосир ба назар гирифта онро ба таври маҷозӣ чун ҳокимияти ҷаҳорум мешиносанд. Аз ин рӯ, таъсири васоити ахбори омма дар шароити муосир ба сиёсат ва ҳаёти ҷамъиятӣ хеле бузург мебошад.

Зикр намудан бамаврид аст, ки воситаҳои ахбори омма дар чомеаҳои муосир абзори тавоноӣ ташаккул ва паҳн шудани фарҳанги оммавӣ гаштаанд. Рушди инкишофи шуури ҷамъиятиро дар шароити имрӯза бе иштироки фаъоли воситаҳои ахбори омма тасаввур кардан ғайриимкон аст.

Дар даҳсолаҳои охир дар рушди воситаҳои ахбори омма такони пурзӯр ба вучуд омад, ки ба мавқеъ ва таъсири ВАО ба ҳаёти ҷомеаи башарӣ таъвият бахшид. Чанде аз омилҳои боло рафтани таъсири ВАО-ро ба чомеаҳои муосир мавриди баррасӣ қарор медиҳем. Яке аз омилҳои боло рафтани таъсири ВАО-ро ба чомеаҳои муосир рушди технологӣ, хусусан технологияи иттилоотӣ ташкил медиҳад. Дар шароити имрӯза технологияи иттилоотӣ бо суръати баланд рушд намуда истодааст, ки ҳатто пайгирии он барои баъзе кишрҳои аҳоли ғайриимкон гардидааст. Махсусан мавриди истифодаи васеъ қарор гирифтани воситаҳои инфиродии алоқа ва наشري иттилоот аз қабилӣ телефонҳои ҳушманд, компютерҳои замонавӣ, таблетҳо, воситаҳои сабти овоз ва видео, системаҳои электронии коммуникатсионӣ, радио ва телевизиони кабелӣ ва рақамӣ, воситаҳои электронии барандаи иттилоот ва ғ. таъсири васоити ахбори оммаро ба ҳаёти ҷомеаҳо боз ҳам боло бурд.

Дар даҳсолаҳои охир зухури шабакаи ҷаҳонии интернет таъсири васоити ахбори оммаро ба ҳаёти инсонҳо ва ҷомеаҳо боз ҳам қавитар гардонид. Хусусан, дар шароити имрӯза, интернет ақлу ҳуши кишри ҷавони ҷомеаҳоро ба худ кашидааст. Онҳо аз ин воситаи иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ барои бароварда сохтани мақсадҳои мухталифи худ истифода мекунанд ва то як андоза ғароиши онҳо аз олами воқеъ ба олами маҷозӣ (виртуалӣ) ба назар мерасад. Чуноне ки муҳаққиқ Якубов Ҷ. зикр намудааст, дар марҳилаи муосири пешақадами илмию техникаи ВАО низ рушд кард, ки дар натиҷа дар олам вазъи нави иттилоотӣ ба вучуд омад. Дар натиҷаи тараққиёти воситаҳои алоқавӣ замонавӣ ва рушди иртиботи байналхалқӣ имрӯзҳо ягон қувва иттилоотро инҳисор карда наметавонад.[3, с.22]

Иттилооти беандоза зиёд ва мухталифи шабакаи ҷаҳонии интернет, ҳар гуна видеофилмҳои омӯзишӣ тафреҳӣ ва муҳтавои гуногундошта дар он, шабакаҳои иҷтимоӣ аз қабилӣ фейсбук, твиттер, фликр, ютуб ва чатхонаҳо таваҷҷуҳи насли ҷавонро ба худ кашидааст, ки аз таъсири беандозаи ВАО ба ҳаёти ҷомеаҳо дарак медиҳад. Дар солҳои охир зухури намунаҳои мухталифи ҳуши маснӯӣ дар интернет таваҷҷуҳи ҷавононро ба худ ҷалб кардааст. Дар шароити имрӯза чунин ба назар мерасад, ки кишри калонсол аксаран аз ин имкониятҳои интернет беҳабар ҳастанд ва албатта дар ин фазо назорати пурраи ҷавононро аз даст додаанд. Ёдовар шудан зарур аст, ки ҷавонони имрӯза дар муносибат бо васоити ахбори оммаи муосир дар муқоиса ба насли гузашта, ҳам аз ҷиҳати вақт ва ҳам аз ҷиҳати имкониятҳои молиявӣ, афзалияти бештар доранд ва ин ҳолат барои зерӣ таъсири ВАО қарор гирифтани онҳо мусоидат мекунад. Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки раванди доимии паҳши иттилоот тавассути ВАО, дар баробари ғанӣ гардондани донишу ҷаҳонбинии ҷавонон боиси зухури падидаҳои номатлуб дар зиндагии онҳо низ мегардад, зеро, дар ин фазо ҷавонон на танҳо ба ҳодисоти олам, навгониҳои илму технология ва фарҳанги муосир ошноӣ пайдо мекунад, балки тавассути ВАО ба меъёрҳои мухталифи ахлоқӣ ва зиндагӣи маишат, ки ба арзишҳои миллӣ бегонаанд дастрасӣ пайдо мекунанд.

Омили дигар дар боло рафтани нақши васоити ахбори омма дар чомеаҳои муосир аз фароҳам шудани заминаи мусоиди қонунгузорӣ бармеояд. Принципи озодии баён, ки дар шароити имрӯза чун яке аз ҷиҳатҳои муҳими рушди ҷомеаи демократӣ шинохта шудааст ба рушди мавқеи васоити ахбори омма нақши муассир дорад. Принципи озодии баён дар шароити имрӯза чун меъёри муҳими ҳуқуқи

башарӣ шинохта шудааст. Принципи озодии баён ба зуҳури матбуоти озод ва хусусӣ, рақобати иттилоотӣ ва дар ин замина рушди технологӣ дар ин соҳа мусоидат кардааст. Зуҳури шабакаҳои қудратманди иттилоотӣ ва паҳн намудани иттилоот дар фазои васеъ натиҷаи амалӣ шудани принципҳои демократии иттилоотрасонӣ мебошанд.

Дар шароити нав озодӣ шартҳои асосии фаъолияти васоити ахбори омма дар давлати ҳуқуқбунёд доништа шудааст. Бидуни васоити ахбори оммаи мустақил дар шароити имрӯза машварати миёни шахс, ҷомеа ва ҳокимият ғайриимкон аст. Дар ҳама давру замон озодаандешии сиёсӣ рушди ҷомеаро тақон медиҳад, ки албатта дар зуҳур ва амалишавии он нақши васоити ахбори омма хеле муассир аст. Дар шароити Тоҷикистони имрӯза низ фаъолияти озоди васоити ахбори омма кафолат дода шудааст. Дар моддаи 30-юми Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳар кас озодии сухан, нашр, ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахбор кафолат дода шудааст. Дар Тоҷикистон сензураи давлатӣ ва таъқиб барои танқид манъ аст.[1] Воқеан ин меъёри ҳуқуқӣ заминаи асосии ташаккул ва рушди васоити ахбори омма дар Тоҷикистон ва боло рафтани нақш ва муҳимияти он дар ҳалли масъалаҳои муҳталифи ҷамъиятӣ гардидааст.

Омили дигари тақвияти мавқеи Васоити ахбори омма дар ҷомеаҳои муосир ба қудрати давлатҳои алоҳида пайванд дорад. Давлатҳои қудратманд васоити ахбори оммаро барои таъсиррасонӣ ба ҷомеаҳои дигар ва паҳши фарҳангу иттилооти худ, ҳамчунин тарғиби молу маҳсулоташон истифода менамоянд. Лозим ба ёдоварист, ки дар шароити муосир таъсири давлатҳои қудратманд ба фазои иттилоотӣ хеле бузург аст ва гуфтан бамаврид аст, ки ҳукмронӣ дар фазои иттилоотӣ ҳамеша ба нафъи онҳо мебошад. Чуноне ки мушоҳида менамоем, чунин агентҳои иттилоотие зуҳур намудаанд, ки даромади онҳо аз даромади солони қисме аз давлатҳои кӯчак ба маротиб бештар аст.

Дар ҷомеаи муосир, ки ҷомеаи иттилоотӣ номида мешавад нақши дониш ва ахборот хеле барҷаста гаштааст, зеро маълумоти зарурӣ ва саҳеҳ доштан дар мавриди раванду ҳодисаҳо иҷрои корро осон ва самаранок мегардонад. Иттилооти дуруст ва саривақтӣ воситаҳои дигари идора, пеш аз ҳама маҷбурнамоӣ, истифодаи зӯрӣ ва дигар воситаҳои ҳушунатбори ҳалли масъаларо маҳдуд мегардонад. Дониш ва иттилооти муҳталиф ба одамон ва идоракунандагон тавассути ВАО дастрас мегардад.

Моҳияти васоити ахбори оммаро дар ҷомеаи имрӯза аз рӯи вазифаҳое ки ба иҷро мерасонад ҷаҳидан ва дарк намудан мумкин аст. ВАО-ро метавон ҳам барои ҷамъоварӣ ва паҳши иттилоотӣ объективӣ ва ҳам барои маърифатнок намудани аҳли ҷомеа истифода намуд. Ё мавридҳои зиёде васоити ахбори омма барои манипулятсияи сиёсӣ истифода мегардад. Зикр намудан бамаврид аст, ки то қадом андоза хуб ва ё бад будани манипулятсия тавассути ВАО аз ҳадафҳо ва ҳолатҳои субъектҳои амалисозандаи он вобаста аст. Лозим ба ёдоварист, ки мақом ва нақши ВАО дар ҳаёти сиёсии ҷомеаҳо яқинан нест ва он аз ҳаставу манфиатҳои субъектҳои сиёсӣ вобастагӣ дорад.

Яке аз вазифаҳои васоити ахбори оммаро ҷиҳати ташкилотчиӣ, ба миён гузоштани масъалаҳо ва муҳокимаронӣ, баҳо додан ба фаъолияти ниҳодҳои иҷтимоӣ, тарғибу ташвиқи роҳҳои муассири ҳалли масъала ва мушкilotҳо ташкил медиҳад. Васоити ахбори омма вазифаи танзимгарӣ ва назоратиро низ иҷро намуда, афкори умумро ба вуҷуд меорад. Амалкарди самаранокӣ васоити ахбори омма метавонад заминаи ташаккул ва рушди фарҳанги сиёсии мардум, таҳкими тафаккури иқтисодӣ, ахлоқӣ ва зебоипарастии онҳо гардад. Ҳамчунин фаъолияти самаранокӣ ВАО метавонад сатҳи маърифат ва дониши шаҳрвандонро дар соҳаҳои гуногун рушд бахшад.

Чуноне ки, муҳаққиқ Якубов Ҷ. ёдовар шудааст тасаввурот оид ба вазифаи васоити ахбори омма тез тағйир меёбад, чунки ҳуди предмет ва воқеият ҳамеша тағйирпазир аст. Дар асри иттилоот вазифаҳои васоити ахбори омма ҳамеша

нисбати асри гузашта беохир зиёд мешавад.[3, с.79] Ин андеша баёнгари он аст, ки вазифаҳои васоити ахбори омма вобаста ба воқеиятҳои ҷамъиятӣ тағйир меёбанд ва масъалаҳои нав ба навро фаро мегирад.

Васоити ахбори омма дар шароити кунунӣ яке аз василаҳои демократикунонии ҷомеа шинохта шудаанд. Фаъолияти ВАО имкон медиҳад, ки тамоми аҳли ҷомеа аз қонуншиканиҳо, дур шудан аз меъёрҳои ахлоқ, амалиёти зиддимардумӣ, унсурҳои ҷиноӣ, коррупсия ва падидаҳои дигари номатлуби ҷомеа огоҳ бошанд. Фаъолияти ВАО дар ҷомеаҳо имкон медиҳад, ки шаффофияти амал ва ҳисоботдиҳандагии мақомоти давлатӣ таъмин гардад ва бо ин роҳ унсурҳои демократӣ дар ҷомеа тақвият ёбанд.

Чигуна мавқеъ доштани васоити ахбори омма дар ҷомеаҳои муосир ва дар кадом сатҳ ҷалб гаштани онҳо дар ҳалли масъалаҳои мухталифи ҷамъиятӣ аз ҳосиятҳои низоми сиёсӣ ва модели (тарҳи) фаъолияти ВАО вобастагӣ дорад. Лозим ба зикр аст, ки то ба имрӯз дар мавриди тарҳҳои фаъолияти ВАО дар ҷомеаҳои мухталиф андешаи умумие вучуд надорад. Муҳаққиқон вобаста ба меъёрҳои мухталиф тарҳҳои гуногуни фаъолияти ВАО-ро муайян кардаанд. Барои мисол яке аз назарияҳои маъмултарин дар ин самт чудо намудани чор тарҳи фаъолияти ВАО мебошад, ки онро ба васоити ахбори оммаи либертарӣ, васоити ахбори оммаи дорои масъулияти иҷтимоӣ, васоити ахбори оммаи авторитарӣ ва васоити ахбори оммаи советӣ чудо намудааст.[4] Ба андешаи мо миёни ин тарҳҳо барои ҳалли масъалаҳои ҷамъиятӣ аз ҳама тарҳи хуб ва мувофиқ ин тарҳи масъулияти иҷтимоӣ мебошад, ки масъулиятшиносии ВАО-ро дар назди давлат ва ҷамъият талаб мекунад.

Дар умум дар шароити кунунӣ зиндагии мардумро бидуни васоити ахбори омма тасаввур кардан ғайриимкон аст, зеро ҷомеаи ҷаҳонӣ маҳз тавассути ВАО ва агентҳои байналмилалӣ ба тарзи ҳаёти муосир ошно мешавад ва онҳо бо навиди иттилоӣ худ ба воситаи технологияи пешрафтае чун моҳвора ва интернет, шабакаҳои гуногуни телевизионӣ, таблиғот ва китобҳои оммавӣ, рӯзномаҳо ҳафтанома, моҳнома ва намоиши жанрҳои мухталифи видеоӣ, ки бевосита ба ҳамагон дастрасанд, хоҳу нохоҳ моро ба сӯйи худ ҷалб мекунад. Чуноне ки муҳаққиқ Якубов Ҷ. зикр намудааст, ВАО фикру ақидаи ҷомеаро ташаккул дода, дастуру барномаҳои муайяни иҷтимоӣ ва боварии мардумро ба вучуд оварда, инсонро бо ин роҳ ба амалу ҳаракати муайян водор месозанд.[3, с.18]

Дар шароити имрӯза иттилооти ВАО шабеҳи уқёнуси иттилоотӣ мебошад, ки дар он маводҳои дорои муҳтавои мухталиф паҳн карда мешаванд. Албатта дар он на танҳо иттилооти хуб, балки ҳамчунин дорои муҳтавои таҳрибкорона ва ғайриахлоқиро низ мушоҳида намудан мумкин аст. Хусусан зуҳури абзорҳои муосири иттилоотрасонӣ чун интернет ва телефонҳои ҳушманд заминае барои паҳни ҳар гуна иттилооти тафреҳӣ ва дорои муҳтавои гуногун шудааст. Аз ин рӯ, дар ин уқёнуси иттилоотӣ шиновари моҳир будан тақозо мегардад, то тавон иттилооти зарурӣ ва дурустро аз нозарурӣ ва зараровар фарқ гузошт.

Дар қонунгузори Тоҷикистон ба ин масъала таваччуҳи ҳоса дода шудааст. Барои мисол дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» дар мавриди шароитҳои паҳни иттилоот меъёрҳои муайян муқаррар карда шудаанд. Аз ҷумла дар моддаи 37-уми ин қонун чунин омадааст, ки истифодаи иттилоот ба муқобили соҳти конститусионӣ ва амнияти давлат, ба муқобили амнияти иттилоотӣ, барои барангехтани кинаю адовати наҷодӣ, миллӣ, маҳалгарой, динӣ, забонӣ, ҷанг, зулму зӯроварӣ, фаъолияти террористӣ ва экстремистӣ, ҳусумати иҷтимоӣ, таҷовуз ба шахсият, ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шахрванд, таблиғи ғашу фуруҷ манъ аст.[2].

Дар ҳама ҳолат, чигунагии таъсири ВАО ба рафтори шахрвандон аз фарҳанги истифода аз васоити ахбори омма вобастагӣ дорад. Чигунагии фаъолияти васоити ахбори омма, бадӣ ва хубии он аз нияту ангезаҳои паҳшунандагон ва қабулқунандагони иттилоот вобаста аст. Васоити ахбори омма дар шароити имрӯза як абзоре мебошад, ки бо он метавон ҳам тарғиби хубихоро намуд ва ҳам тарғиби бадихоро. Дар гуногунии муҳтавои васоити ахбори омма ҳуди абзорҳо аз қабили

газетаву журналҳо, телевизиону радио ва интернет гуноҳе надоранд. Балки ин ҳама гуногунии муҳтаво бо фарогирии хубиҳо ва бадҳо аз фарҳанги истифодабарандагони ВАО вобаста аст.

РЀЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, санаи дастрасӣ 20.12.2024, суроғи дастрасӣ www.mmk.tj
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот», ш. Душанбе, 10 майи соли 2002, № 55, санаи мурочиат 20.12.2024, Суроғи дастрасӣ.: www.mmk.tj
3. Якубов Ҷ.К. Ҳокимияти ҷаҳорум. – Хучанд, «Ношир», 2017, 180с.
4. Siebert, Fred S., Theodore Peterson, and Wilbur Schramm. *Four Theories of the Press*. Urbana: University of Illinois Press, 1956.

ҶИХАТҲОИ МУҲИММИ РУШДИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММА ДАР ҶОМЕАҲОИ МУОСИР АННОТАТСИЯ

Дар мақола ҷанбаҳои муҳталифи рушду ҷаъолияти васоити ахбори омма дар ҷомеаҳои муосир мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Нақши васоити ахбори омма дар ҷомеаҳои муосир муҳим шинохта шудааст. Муаллиф якҷанд омили боло рафтани нақши васоити ахбори омма дар ҷомеаҳои муосир зикр намудааст, ки рушди технологияи иттилоотӣ, ҷазои мусоиди қонунгузорӣ ва иқтидори давлатҳои қудратманд аз ҷумлаи онҳо мебошанд. Ҳамчунин бархе аз вазифаҳои муҳимми васоити ахбори омма баррасӣ карда шудааст. Муаллиф бар андешае мебошад, ки таъсири мусбат ва манфии васоити ахбори омма ба мардум аз фарҳанги истифодаи ин абзори қудратманд вобастагӣ дорад.

Калидвожаҳо: васоити ахбори омма, иттилоот, технологияи иттилоотӣ

Дар бораи муаллиф: *Солиев Шарофиддин Холович, номзади илмҳои сиёсӣ, дотсенти кафедраи сиёсатишнории Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, тел: (+992)938198875*

ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ МАССОВЫХ СРЕДСТВ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются различные аспекты развития и функционирования средств массовой информации в современных обществах. Признается важность роль средств массовой информации в современном обществе. Автор называет ряд факторов, способствующих повышению роли средств массовой информации в современных обществах, среди которых развитие информационных технологий, благоприятный законодательная база и возможности могущественных государств. Также обсуждаются некоторые важные функции средств массовой информации. Автор считает, что положительное и отрицательное воздействие средств массовой информации на людей зависит от культуры использования этого мощного инструмента.

Ключевые слова: средства массовой информации, информация, информационные технологии

Об авторе: Солиев Шарофиддин Холович, кандидат политических наук, доцент кафедры политологии Государственного университета права, бизнеса и политики Таджикистана, тел: (+992)938198875

IMPORTANT ASPECTS OF MASS MEDIA DEVELOPMENT IN MODERN SOCIETY ANNOTATION

The article examines various aspects of the development and functioning of the media in modern societies. The importance of the role of the media in modern society is recognized. The author names a number of factors that contribute to the increasing role of the media in modern societies, including the development of information technology, a favorable legislative framework and the capabilities of powerful states. Some important functions of the media are also discussed. The author believes that the positive and negative impact of the media on people depends on the culture of using this powerful tool.

Key words: media, information, information technology

About the author: Soliev Sharofiddin Kholovich, candidate of political sciences, associate professor of the political science department of the State University of Law, Business and Politics of Tajikistan, tel: (+992)938198875

ЭТИКАИ КАСБИИ ЖУРНАЛИСТ: ТАШАККУЛ ВА РУШД

Бобочонова М.С.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”
(Тоҷикистон)

Этика аз калимаи юнонии «ethos» гирифта шуда, маъноаш феъл, хӯ, урфу одат мебошад. Бори нахуст файласуфи маъруф Арасту доир ба муносибати маънавӣ дар ҷамъият андешаҳои муфассал ва ҳамаҷониба баён намуда, маҷмуи андешаҳои доир ба этика ҷамъгаштаро мунаққидона тасниф намудааст. Муҳаққиқон бунёди илми рушдбандаи маънавиёт – этикаро маҳз бо пайдоиши китоби ӯ «Никомахова этика» [2] (Никомахова этика асари файласуфи Юнони Қадим Арасту буда, ба масъалаҳои ахлоқии шахс ва ҷамъият бахшида шудааст) алоқаманд медонанд. Бино ба ақидаи Арасту ашхосе, ки соҳиби ахлоқи нек ва сифатҳои мардонагӣ, боақлӣ, бовиҷдонӣ мебошанд, нафарони боахлоқ ба ҳисоб мераванд.

Аввалҳо мафҳуми этика байни мардуми мамлакатҳои гуногун имтиёз дошт. Масалан, агар муроди юнониҳо аз мафҳуми мазкур хӯю ахлоқ ва сирати инсон бошад, муроди римӣҳо аз этика бештар намуди зоҳирии инсон, хоса фарҳанги либоспӯшӣ ва риояи мӯд буд. Минбаъд этика қоидаҳои фаро гирифт, ки онҳо низоми байни одамонро пешгирӣ карда, дар ҷомеа оромиро пайдор менамуданд. Маънои этика зина ба зина васеъ гардид.

Назари муҳаққиқон доир ба шарҳи мафҳуми “Этика” гуногун аст. Тадқиқотчиёни амрикоӣ Ч. Блэк ва Ч. Брайант этикаро чунин маънидод намуданд: «Этика- ин риояи чунин усулҳо аст, ки дар он эҳтиёт кардани ҷамъият ва беҳатарии ҳаёти инсонро муҳайё менамояд. Этика - ин ҳамон зарурат ва ҳаракат аст, ки масъулиятшинос буданро дар байни одамон меомӯзад ва водор мекунад, ки барои беҳтар гаштани кишвар роҳи дурустро интихоб намояд».

Дар замони муосир этика-илмест, ки ахлоқи инсонро таҳқиқ намуда, чӣ тавр муносибат кардан, қавиירוа будан, ба садои қалби худ гӯш карданро меомӯзад. Этика силоҳи иҷтимоист, ки ихтилофоти байни одамонро барҳам дода, муносибати онҳоро ба эътидол меоварад.

Агар этика дар умум масъулият дар назди ҷамъиятро омӯзад, этикаи касбӣ дар фаъолияти қорӣ ва вазифавӣ масъулиятшинос буданро талаб мекунад.

Пеш аз он, ки ахлоқи касбиро шарҳ диҳем бояд ба мафҳуми «касб» равшанӣ андозем. Касб аз калимаи латинӣ («professio» - буда, «қори ҳудро эълон менамоям»)

гирифта шуда, фаъолияти меҳнатие, ки омодагии муайяно талаб мекунад, мефаҳмонад.

Мафҳуми касб дар асрҳои миёна ба вучуд омадааст. Дар ин бобат этикаи касбӣ гувоҳӣ медиҳад, ки дар замони қадим ба касбҳои сардухтурон ва педагогҳо вобастагӣ дошт, чӣ тавре, ки ин касбҳо бевосита бо гуфтугӯ пайванд буда, маҳорати баланд ва муносибати ҷиддиро бо одамон талаб мекунанд. Табибон то ҳол ин «Қасами Гиппократ»-ро иҷро мекунанд: «Ман то қувва ва донишу тавоноӣ дорам, ҳаёти беморонро аз ҳар зиёну иллатҳо ҳифз менамоям...». Педагогҳо бошанд, то ба имрӯз он донишу малакаҳое, ки файласуф ва суҳанвари Рим Квинтилиан тахрезӣ карда буд, истифода мебаранд.

Ҳамин тавр, этикаи касбӣ аз арзишҳои ахлоқӣ ба ҳисоб меравад, ки ҳислати фаъолияти касбиро муайян менамояд. Муҳаққиқ Д.С. Авраамов менависад, ки «этикаи касбӣ» бори аввал меёриҳои касбиро мефаҳмонд, баъдан ба илм дохил гардид [1, с.15]. Номбурда вазифаи этикаи касбиро ба ду қисмат кардааст: якум, пеш аз ҳама, меёриҳои ҳирфавӣ аст, баъдан, он ба сифати предмети илмӣ баромад мекунад. Г.В. Лазутина низ ҷонибдори ин андеша буда, қайд мекунад, ки ҷанбаи омӯзиши фаъолияти касбӣ аз асри XVI оғоз гашта, дар асарҳои илмӣ ин мафҳум танҳо охириҳои асри XIX мавриди истифода қарор гирифт [5, с.7].

Ба андешаи муҳаққиқон этикаи касбӣ барои журналист қисмати муҳими фаъолияти қорӣ буда, он дар муносибати журналист бо хонанда, бо қаҳрамон, бо муҳит ва ғайра ифода меёбад, ки дар рафти он хусусияти ин муносибатҳо ошкор мегардад. Муҳаққиқи соҳа В.М.Теплюк этикаи журналистикаро шарҳ дода менависад, ки ин маҷмӯи навиштаест, ки дар он меёриҳои ҷанбаи фаъолияти журналистӣ ҳангоми иҷрои вазифаи ҳеш баён гардидааст [7, с.89]. Ба мушоҳида мерасад, ки дар шароити рушди технологияи иттилоотию иртиботӣ риоя нагардидани меёриҳои этикаи касбии журналистӣ зиёдтар мешавад, зеро фазои пуррақобати иттилоотии дунявӣ шароити бо ҳар роҳи восита ҳарчӣ зудтар пеш аз дигарон дарёфт ва пешниҳод намудани иттилооти «тару тоза»-ро талаб мекунад, ки дар ин ҳолат риояи этикаи касбӣ, мутаассифона, қори дуҷумдараҷа мегардад. Интернет ва захираи фаровони маълумоти он барои журналист имкони вайрон кардани принсипҳои касбиро муҳайё мекунад. Як назари иҷмолӣ ба саҳифаҳои матбуоти даврӣ муайян мекунад, ки то чӣ андоза маводи интернетӣ ғолибан ба таври дӯзӣ истифода шудааст. Ин худ як шакли истисно кардани одоби касбӣ аст.

Журналистика меёриҳои хосро дорад: ҳисоботи умумӣ, ҷузъиёт ва ҳолатҳое, ки дар натиҷаи он воқеа рух медиҳад, озоии журналист аз яктарафа баҳодихӣ, ҳақиқатнигорӣ дар инъикоси факт, ошкор накардани сарчашмаи маълумотҳое, ки зикр нагардидааст, иштирок дар воқеаҳои ҷамъиятӣ, сиёсӣ танҳо дар асоси талаботи тартибдодаи идораи рӯзнома, муносибати бегаразонаи тарафдор ё зид ҳангоми шиносӣ бо ҳолатҳо ба амал меояд.

Тавре ки муҳаққиқ Г.В. Лазутина дар китоби худ «Этикаи касби журналистӣ» менигорад: «Ҳар қадами ту – ин қарори шахсӣ ва интихоби ҳуди туст. Дар ин иқдомот танҳо як ёвар дорӣ – Садои Ботин, ки дар лаҳзаҳои зарурӣ хостаи қалбатро изҳор медорад» [5, с.3]. Профессор И. К. Усмонов доир ба риояи меёриҳои ахлоқӣ касбиро аз ҷониби журналистон ба ақлу фаҳм ва ҷавобхонбиниву масъулиятшиносии ҳуди онҳо медонад. «Мо метавонем гӯем, ки бисёр меёриҳои ахлоқӣ риоя шудан ё нашудани онҳо аз тарафи нигоранда ба ақлу фаҳм, ҷавоббинӣ ва одоби ҳуди журналист, масъулиятшиносии вай вобаста буда, назорати он аз тарафи ҷомеа, муҳити иҷтимоӣ ба амал меояд» [8, с.71].

Дар ҳошияи андешаҳои муҳаққиқони зикршуда метавонем, қайд намоем, ки этика он нест, ки меёриҳои онро бояд расман риоя намоем, балки он аст, ки ин меёриҳо ба принсипҳои қорӣ мубаддал гарданд, зеро ахлоқ ин ҳосили маърифати фитрӣ аст, ки он рабт ба сатҳи фаҳмиш ва тарбияи фардӣ дорад. Бо ахлоқ будан дар ҷомеа ин меёр

нест, ки аз рӯйи қолаби муайян сураат гирад, балки он моҳияти ботинии инсон дар муносибат ба ҷомеа аст. Дар навбати худ баҳои ҷомеа ба журналист ин мукофот ба фарди алоҳида нест, балки баҳо ба инсонест, ки манфиатҳои ҷомеаро ифода менамояд. Ин баҳо метавонад мусбат ва ё манфӣ бошад, ба ҳар ҳол аз он вобаста аст, ки то чӣ андоза ба этикаи касбӣ арҷгузорӣ мешавад. Андешаи С. Гулов "...журналист бояд хоҳиши боахлоқ шуданро дошта бошад" [3, с.9], боиси дастгирӣ аст, ки воқеан, пеш аз ҳама, боахлоқ будан, бояд хоҳиши худи журналист бошад.

Назари муҳаққиқи рус Лазутина Г.В. ба масъулияти журналист ҳангоми риояи меъёрҳои этикаи касбӣ ҷолиб аст. Ӯ услубҳои риояи меъёрҳои ахлоқиро ба «пирамидаи сеошӯна» шабоҳат дода, дар ошӯнаи болоӣ – қарзи касбӣ, масъулият, шараф ва қадру манзалатро ҷойгир мекунад. Дар ошӯнаи дуюм бошад – принципҳои риояи этикаи истеҳсолӣ, ки дар он талабот ба рафтори журналист инъикос мегардад ва ошӯнаи поёнӣ мамнуиятҳо ва майли риояи низоми рафтори журналист ё меъёрҳои касбии ахлоқии журналистро дарбар мегирад» [4, с.73-75].

Муҳаққиқ В. И. Семенова бошад, дар этикаи муосир муносибати маънавиро ба се ҷабҳаи гуногун мутааллиқ дониста, онро ба се гурӯҳ қисмат мекунад:

Гурӯҳи аввал – қарз, масъулият, вичдон, қадру қиммат, шараф - маҷмӯи фаҳмишҳоеанд, ки ба ҷаҳорҷӯбаи маънавӣ шомиланд.

Гурӯҳи дуюм – неъмат, некӣ, бадӣ, адолат, хушбахтӣ, маънии ҳаёт. Ин категорияҳо тамоюли (самт) арзишҳо, меъёри муносибати маънавиро бозгӯ мекунанд, ки ҷамъият дар фаъолияти яқҷояи бунёдкорона коркард намуда, тӯли таърихи худ ғанӣ гардонида, дар як вақт имкони аз худ намудани ҳар як насли навро фароҳам овардааст.

Гурӯҳи сеюм – идеал, хайрхоҳ, нукс. Дар он тасаввурот оид ба доираи инкишофи маънавии шахсият таҷассум гардидаанд, ки мактаби баҳогузориини инкишофро дар асоси зуҳури ин ё он хислатҳои маънавӣ дар рафтори инсон бунёд менамояд [6, с.11]. Дар натиҷаи қиёси ин ду андешаи олимони мо омилҳои умумӣ ва тафовутии онҳоро муайян намудем. Маълум шуд, ки «ошӯнаи яқҷоя»-и Г.В.Лазутина бо «гурӯҳи яқҷоя»-и В.И. Семенова моҳиятан ба ҳам монандии зиёд доранд. Ҳарду муҳаққиқ масъулияти журналистро ҳангоми риояи меъёрҳои ахлоқӣ дар «қарз», «масъулият», «қадру», «шараф» мебинанд. Г.В. Лазутина ҳамчунин, ба ин гурӯҳ «манзалат» ва В.И. Семенова бошад «вичдон» ва «фаҳмиш»-ро дохил мекунанд. Агар дар маҷмӯъ назар афканем, маълум мешавад, ки ин олимони масъулияти журналистро дар хусусиятҳои инсонгарии ӯ мебинанд, ки риояи меъёрҳои ахлоқӣ аз рӯйи онҳо аз ҷониби ҳар журналист ҳар ҳел аст. Сатҳи риояи ин талаботи масъулиятшиносӣ аз сатҳи ахлоқӣ шахсӣ ва тарбияи журналист вобаста аст. Лазутина «вичдон» ва «фаҳмиш»-ро номбар накардааст, ки ин ба андешаи мо ба он марбут аст, ки андешаҳои ин муҳаққиқ дар бобати масъулияти журналист дар риояи меъёрҳои ахлоқӣ дар заминаи ахлоқӣ касби журналист давраи охири шӯравӣ қолаб гирифтааст. ВАО дар ин давра ба ин андозае набуд, ки дар давраи муосир безътиной ба меъёрҳои касбӣ ҷой дорад.

Аз ин рӯ, бо назардошти ҳолати имрӯзаи масъулияти журналист дар риояи меъёрҳои этикаи касбӣ ворид намудани «вичдон» ва «фаҳмиш»-ро В.И.Семенова ҷои медонад.

Андешаҳои муҳаққиқон доир ба масъулият ва муносибатҳои маънавии журналист ҳангоми риояи этикаи касбӣ дар ошӯнаи дуюм ва сеюм мухталиф аст. Лазутина дар ошӯнаи дуюм принципҳои талабот ва риояи этикаи истеҳсолиро дар назар дошта бошад, В.И.Семенова ба гурӯҳи дуюм арзишҳо ва меъёри муносибати маънавиро, ки неъмат, некӣ, бадӣ, адолат, хушбахтӣ ва маънии ҳаётро бозгӯ мекунанд, дохил кардааст. Ошӯнаи охири Г.В.Лазутина мамнуиятҳо ва майли риояи низоми рафтори журналист ё меъёрҳои касбии ахлоқии журналистӣ медонад. Гурӯҳи сеюми В.И.Семенова баҳогузорӣ дар асоси зуҳури ин ё он хислатҳои маънавӣ дар рафтори инсон ба монанди идеал, хайрхоҳӣ, нукс ташкил медиҳад.

Ҳамин тариқ, шуури маънавии ҷамъият нисбат ба фард (шахс) на ба сифати соҳиби талаботи муайян ба рафтори ӯ, балки ба сифати ниғахдорандаи таҷрибаи маънавии инсоният баромад мекунад. Чун этикаи журналистӣ, яъне этикаи нафароне, ки дар фаъолияти касбии худ, ба ин ё он доираи ҷамъиятӣ дахлдор буда, аз воситаҳои иттилоотӣ истифода мекунад, пеш аз ҳама, соҳиби рафтори намунавӣ будани ҳар яки онҳоро талаб мекунад. Дар ҷамъияти иттилоотии кунунӣ воситаҳои ахбори омма нақши муҳим мебозанд, онҳо натавонанд афкори ҷамъиятиро бунёд мекунад, балки ба тарбия ва ҷаҳонбинии ҷамъиятӣ таъсир расонида, ба баланд намудани иқтидори масъулиятшиносии шахсӣ хизмат мекунад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Авраамов, Д. С. Профессиональная этика журналиста: Учебное пособие / Д. С. Авраамов. – МГУ., 1999. – 224 с.
2. Аристотель. Никомахова этика. Большая этика / Сочинения. В 4т./ Аристотель. – М.: Мысль, 1984. – 374 с.
3. Журналистикаи байналхалқӣ – VI / Маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе, 2014. – 144 с.
4. Лазутина, Г. В. Технология и методика журналистского творчества / Г. В. Лазутина. – М., 1988. – 88с.
5. Лазутина, Г. В. Профессиональная этика журналиста / Г. В. Лазутина. – М., 1999. – 208 с.
6. Семенов А. СМИ в СНГ! Сумерки свободы? // А. Семенов. – Москва, 2001. – 136 с.
7. Теплюк, В. М. Социальная ответственность журналиста / В. М. Теплюк. – М., 1984. – 207 с.
8. Усмонов, И. Одоби сухан / И. Усмонов. – Душанбе, 2005. – 83с.

ЭТИКАИ КАСБИИ ЖУРНАЛИСТ: ТАШАККУЛ ВА РУШД АННОТАЦИЯ

Дар мақола яке аз мавзӯҳои муҳими соҳаи журналистика ташақкул ва рушди этикаи касби журналист, баррасӣ мешавад. Таъкид карда мешавад, ки бунёди илми рушдбандаи маънавиёт – этика бо пайдоиши китоби файласуфи маъруф Юнони Қадим Арасту «Никомахова этика», ки ба масъалаҳои ахлоқии шахс ва ҷамъият бахшида шудааст, алоқаманд аст. Изҳори ақида шудааст, ки ҷанбаи омӯзиши этикаи касбӣ ҳамчун фаъолияти касбӣ аз асри XVI оғоз гашта, дар асарҳои илмӣ ин мафҳум танҳо охири асри XIX мавриди истифода қарор гирифт. Хулоса мешавад, этикаи касбӣ барои журналист қисмати муҳими фаъолияти қорӣ буда, риояи он дар шароити муосир як ҷузъи зарурии ҷомеаи демократӣ маҳсуб меёбад.

Калидвожа: Этика, касб, ВАО, журналист, вичдон, қарз, масъулият, шараф, неқӣ, бадӣ, адолат, урфу одат, масъулияти иҷтимоӣ

Маълумот дар бораи муаллиф: Бобочонова Мутриба Султоновна, н.и.ф., дотсент, мудири кафедраи иттилоот ва технологияҳои робитавии МДТ “ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров”.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЭТИКА ЖУРНАЛИСТА: ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается одна из важных тем в сфере журналистики – становление и развитие этики журналистской профессии. Подчеркивается, что основа развивающейся науки о духовности - этики связана с появлением книги

известного древнегреческого философа Аристотеля "Никомахова этика", посвященной моральным вопросам личности и общества. Представлено мнение, что аспект изучения профессиональной этики как профессиональной деятельности начался в XVI веке, а в научных трудах это понятие стало использоваться лишь в конце XIX века. Делается вывод, что профессиональная этика является важной частью работы журналиста, а ее соблюдение – необходимой частью демократического общества в современном мире.

Ключевые слова: Этика, профессия, СМИ, журналист, совесть, долг, ответственность, честь, добро, зло, справедливость, обычай, социальная ответственность.

Информация об авторе: Бобожонова Мутриба Султоновна, канд. филол.наук, доцент, заведующий кафедрой информации и коммуникационных технологий ГОУ “ХГУ имени академика Б. Гафурова (Худжанд, Таджикистан)

PROFESSIONAL ETHICS OF A JOURNALIST: FORMATION AND DEVELOPMENT ANNOTATION

The article examines one of the important topics in the field of journalism – the formation and development of the ethics of the journalistic profession. It is emphasized that the basis of the developing science of spirituality – ethics is associated with the appearance of the book by the famous ancient Greek philosopher Aristotle "Nicomachean Ethics", dedicated to the moral issues of the individual and society. The opinion is presented that the aspect of studying professional ethics as a professional activity began in the 16th century, and in scientific works this concept began to be used only at the end of the 19th century. It is concluded that professional ethics is an important part of the work of a journalist, and its observance is a necessary part of a democratic society in the modern world.

Key words: Ethics, profession, media, journalist, conscience, duty, responsibility, honor, good, evil, justice, custom, social responsibility.

About the author: Bobozhonova Mutriba Sultonovna, candidate of philological sciences, Associate Professor, the head of the Department of information and communication technologies, SEI «KhSU named after academician Bobozhan Gafurov” (Khujand, Tajikistan)

ЧОМЕАИ ЖУРНАЛИСТӢ ВА МЕӢӢРӢОИ ӢУҚУҚИИ СОӢАВӢ

Хушдил Раҳимҷон
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Дар фаъолияти журналистӣ яке аз ҷанбаҳои муҳимми касбӣ меӢӢрӢои ҳуқуқӣ ва махсусан, меӢӢрӢои ҳуқуқии соӢавӣ ба шумор мераванд, зеро танзими муносибатҳо ҳамеша ҷун мавзӯи меӢварӣ дониста мешавад ва Ӣамин аст, ки минбаъд низ ин зарурат Ӣамқадами ҷомеаи рӯзноманигорӣ хоӢад буд.

МеӢӢрӢои ҳуқуқӣ бо мақсади танзими муносибатҳо дар фаъолияти журналистӣ қабул гардида, марҳила ба марҳила бо мурур ва талаботи замон дигаргун мешаванд ва дар пешрафти соӢа саӢми муносиб мегузоранд. Профессор М.Муродов менависад, ки “Ӣарчанд фаъолияти эҷодӣ қолабу ӢаӢорӢубаи муайянро наменвисандад, аммо аз риояи имконияти ҳуқуқӣ ва қонунияти нигорандагӣ истисно нест. Истифодаи имконоти ҳуқуқӣ дар раванди эҷод, аз як тараф, ба Ӣираду

масъулияти касбии эҷодкор вобаста аст. Чанбаъ ва ё имконоти ҳуқуқӣ, аз як сӯ, дар раванди эҷод маҳдудиятҳо ба вучуд орад, аз сӯи дигар, барои ташаккули касбият мусоидат мекунад. Авомили ҳуқуқӣ раванди фаъолиятро ба манфиати шахси эҷодкор самт баҳшида, ўро ба мустақилияти эҷодӣ ва масъулияти касбӣ водор менамояд. Ба ин маънӣ, раванди эҷод, хоса чараёни фаъолияти эҷоди журналистиро бидуни чанбаъҳои ҳуқуқӣ ва доништану риоя намудани онҳо наметавон тасаввур кард”[2, 13].

Мо низ ба ин андеша мувофиқем, ки меъёрҳои ҳуқуқӣ бо мафҳуми аслии худ ба манфиати ҷомеаи журналистӣ ҳастанд, чун онҳо мустақилияти эҷодиро кафолат дода, дар ин баробар масъулияти касбиро таъкид менамоянд ва маҳз ҳамин ду омил чараёни дурусти фаъолиятро таъмин мекунанд.

Муҳимияти меъёрҳои ҳуқуқӣ тавре аз унвонашон бармеояд, дар он зоҳир мегардад, ки онҳо пеш аз ҳама, ба журналист ҳуқуқҳо медиҳанд ва ин ҳуқуқҳо “фаъолияти касбии ўро ҳукми қонунӣ баҳшида, аз як тараф, раванди фаъолияти эҷодии ўро асоснок мегардонанд, аз ҷониби дигар, имкон ба вучуд меоранд, ки дар иҷрои вазифа ба ў ниҳодҳои иҷтимоӣ ва ҳам дар инъикоси проблемаҳо ҳамкорӣ намояд; раванди фаъолияти журналистӣ ба имконият ва маҳдудиятҳои ҳуқуқӣ вобаста аст, ки онҳо асосан бо ду ҳадаф: ҳимояи ҳуқуқҳои ҳуди журналистон ва тарғиби маърифати ҳуқуқии шахрвандон истифода мешаванд”[2, 14].

Дар ин мавқеъ низ як паҳлуи муҳими масъала равшан мешавад; андешаи маъмули маҳдудсозии меъёрҳои ҳуқуқӣ ба таври возеҳ шарҳ меёбад, ки маҳдудиятҳои ҳуқуқӣ низ ба хоҳири ҳимояи ҳуди журналистон татбиқ мегардад.

Дар маҷмӯъ, меъёрҳои ҳуқуқӣ ҳамчун ҷузъи муҳими фаъолияти касбӣ ҳамеша мавриди таваҷҷуҳи ҷомеаи журналистӣ қарор дошта, дорои махсусиятҳои худ мебошад. Шоистваи зикр аст, ки дар кишвари соҳибистиклоли мо ба ташаккули меъёрҳои ҳуқуқии соҳаи журналистика таваҷҷуҳи махсус зоҳир мегардад ва ин таваҷҷуҳ аз иродаи сиёсии роҳбарияти олии мамлакат сарчашма мегирад; дар ҳамон замони душвор, дар соли 1994, ҳангоме ки нахустин Конститутсияи Тоҷикистони соҳибистиклол бори аввал ба таври раъйпурсии умумихалқӣ қабул мегардид, иродаи роҳбари вақти Шӯрои Олии Тоҷикистон буд, ки муҳимтарин асли ҷомеаи демократӣ – озодии сухан кафолат дода шуда, сензураи давлатӣ ва таъкиб барои танқид манъ карда шуд. Минбаъд низ чунин ташаббусҳо идома ёфта, ба ташаккули қонунгузории соҳавӣ мусоидат карда шуд; ба муҳокимаи ҷомеаи журналистӣ гузоштани санади асосии соҳавӣ – Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма” аз таҷрибаҳои нодирест, ки дар ҷомеаи журналистии кишвари мо татбиқ шудааст.

Дар ин маврид ба назари муҳаққиқи шинохтаи журналистикаи тоҷик С.Гулов мувофиқ ҳастем, ки истиклолият имкон дод, заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти расонаҳо фароҳам оварда шудаду пайваста такмил ёбанд ва ин ҳама дар асоси Конститутсияи сураат бигирад. Қабули ин аснод, пеш аз ҳама, ба иродаи қавии сиёсии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон иртибот мегирад. Ва ин ки имрӯз дар фазои иттилоотии мо расонаҳои моликият ва самташон гуногун фаъолият доранд, самарайи иродаи Пешвои миллатамон мебошанд. Санади олии ҳуқуқии Тоҷикистон дар қатори беҳтарин конститутсияҳои кишварҳои олам ном бурда мешавад. Таҳияву қабули ин санади тақдирсоз бевосита таҳти сарвари Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон сураат гирифтааст. Чун бо қабули Конститутсияи мо бунёди ҷомеаи ҳуқуқбунёдро мақсади худ қарор додем, аввалин иқдоми роҳбарияти давлати тозаистиклоли мо фароҳам сохтани заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти воситаҳои ахбори омма буд. Дар асоси Конститутсияи даҳҳо қонуну санад қабул шудаанд, ки ҳамагӣ барои фаъолияти озодонаи расонаҳо мусоидат мекунанд[1, 251].

Тавре гуфтем, пайдоиш ва ташаккули меъёрҳои ҳуқуқӣ низ дар журналистикаи тоҷик махсусиятҳои худро дорад. Муҳаққиқ Қ.Шарифзода рушди

журналистикаи муосири тоҷикро аз ҳашт марҳила иборат медонад. Ба назари ӯ, марҳилаи якум аз қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи матбуот ва дигар ВАО” ибтидо мегирад, ки соли 1990, замоне, ки Тоҷикистон ҳанӯз дар ҳайати давлати абарқудрати Иттиҳоди Шӯравӣ буд, қабул гардида, бо махсусияти хоси худ маълум аст. Ин махсусият бори нахуст дар таърихи беш аз 70 соли мавҷудияти матбуоти шӯравии тоҷик ба таври расмӣ ва қонунӣ эълон доштани озодии матбуот ба шумор меравад: ВАО-и Тоҷикистон ба шарофати аввалин қонуни соҳавӣ – Қонуни ҶТ “Дар бораи матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма” (14.12.1990) пеш аз истиқлоли давлатӣ мустақилият касб намудааст. Аҳамияти таърихӣ қонуни мазкур дар он аст, ки бори аввал матбуот ва дигар ВАО-ро озод эълон намуд[4].

Дар ҳақиқат, ин озодӣ оғози рушди матбуоти муосири тоҷик гардид ва маҳз чунин шароит имкон дод, ки рӯзномаву маҷаллаҳои шаклан дигар низ ба вучуд оянд. Дар ибтидо он марҳилаи рушди воситаҳои ахбори оммаи кишвар, ки ба сӯйи соҳибистиклолӣ равона буд, гардид, вале баъдан равиши номатлубе касб кард. Профессор И.Усмонов менависад, ки “ман, аслан мисоли онеро намедонам, аниқтараш пайдо накардам, ки дастгоҳи матбуотӣ муқобили соҳиби ҳудаш таблиғ карда бошад. Вақте ин суҳанро мегӯям, ман меъёрҳои доимии классикии матбуоти ҷаҳониро дар назар дорам. Он воқеае, ки дар муҳити иҷтимоӣ гӯё чун таборузи озодӣ ба амал омаданду меоянд ҷуз ба шеваи ҷалӣ таборуз додани озодии баён, ба ибораи бузургон гӯем, ҷуз ба пул фурӯхташавии журналистон чизи дигаре нестанд. Масалан, дар ибтидои солҳои навадум “Тоҷикистони шӯравӣ” аз ношираш “талоқ” талаб мекард, “Ҷавонони Тоҷикистон” аз созмони комсомол ҷудо шудани буд, “Паёми Душанбе” ҳомии нав мекофт. Инҳо нишонаи он набуданд, ки ин рӯзномаҳо озодона гуфта метавонистагӣ шуданд, озодӣ ба даст оварданд. Балки дар ҳақиқат далеле буданд ба он ки сармоягузори зерпардагӣ ёфтаанд, ки он ташвиқ мекунад, “ҳай-хуй” меандозад ва бо ин мақсад садақа медиҳад. Зеро таърихи ВАОТ-и ҷаҳон, аз ҷумла сарнавишти ин нашрияҳо баъди соҳиби “истиклолият” шуданашон дурӯғ будани он бозию ҳангомаҳои сиёсиро нишон доданд”[3, 17].

Ба назари мо, ин ҳар ду ҳолати ҷойдошта дар мавқеи худ дуруст ба шумор мерафтанд, чунки фаҳмиши аввал, ки озодии матбуотро омили рушди матбуот мешуморад, дарки дурусти мафҳуми озодиро дар назар дорад ва мисоле, ки аз ҷониби профессор И.Усмонов тазаккур ёфт, далели равиши номатлубе дар фаҳмиши озодӣ ба шумор меравад. Яъне, дар марҳилаи якум чунин ҳолатҳои мухталиф низ ҷой доштанд ва боиси он гардиданд, ки доир ба меъёрҳои ҳуқуқӣ муносибати мухталиф сурат бигирад.

Манзур аз ин иқтибосот таваҷҷуҳ намудан ба муносибати ҷомеаи журналистӣ бо меъёрҳои ҳуқуқии соҳавӣ аст, ки онҳо дар ибтидо ин ҷанбаи муҳимро ҷандон ҷиддӣ нагирифтанд ва ҳамин буд, ки ҳолатҳои сӯиистифода гардидан низ мушоҳида шуд.

Баъдан раванди таваҷҷуҳи рӯзноманигорон ба меъёрҳои ҳуқуқии соҳаи худ гувоҳи он аст, ки журналистон зарурати мавҷуд будан ва риоя гардидани меъёрҳои ҳуқуқиро ба дурустӣ дарк намуда, эҳсос намуданд, ки аз имкониятҳо на сӯиистифода, балки ба манфиати касбу ҷомеа истифода бояд кард; ин ҷараёноро мо ҳангоми муносибатҳо мушоҳида мекунем, ки журналистон зарурати мавҷуд будани меъёрҳои ҳуқуқиро ба ҳубӣ дарк намуда, инчунин, бо пешниҳодҳои худ барои мукамалтар гардидани он мусоидат карданд, ки ин таҷрибаи ҷолибу нодир ба шумор меравад.

Намунаи маъмуле, ки дар ин маврид зикр мешавад, мубоҳисаҳо дар атрофи моддаҳои 135 ва 136-и Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки тибқи онҳо рӯзноманигорон барои таҳқиру тўҳмат ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешуданд; журналистон борҳо ин масъаларо баррасӣ намуда, пешниҳод карданд, ки моддаҳои мазкур ба кодекси граждани гузаронида шаванд, чунки ҳолатҳои

сӯиистифода гардидани ин моддаҳо аз ҷониби муддаиёни манфиатдор мушоҳида шудааст.

Ин буд, ки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо дарназардошти таҷрибаи қонунгузории ҷаҳони мутамаддин ва бо истифода аз ваколатҳои конститутсионии худ пешниҳод намуданд, ки моддаҳои вобаста ба таҳқиру тўҳмат аз қонунгузории ҷиноятӣ ба қонунгузории граждани гузаронида шаванд [5] ва ҳамин тавр ҳам шуд.

Ҳамин тавр, маълум мегардад, ки ҷомеаи журналистии Тоҷикистон бо меъёрҳои ҳуқуқии соҳавӣ муносибати дурусту касбӣ дошта, бо истифода аз минбари худ барои ташаккулу тақмили онҳо муосидат кардааст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Гулов С. Истиқлолият ва рушди журналистикаи тоҷик / С. Гулов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2018, №1. – С.251–257
2. Муродов М. Ҷанбаҳои ҳуқуқӣ дар раванди эҷоди журналистӣ// Замони муосир ва журналистика (материалҳои конференсияи байналхалқии илмӣ-амалӣ). – Душанбе, 2011. – 144 саҳ.
3. Усмонов И. Назарияи публицистика. – Душанбе, 1999
4. Шарифзода Қ. Марҳалаҳои рушд ва вазъи имрӯзаи матбуоти даврии тоҷик// Аз маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ бахшида ба Рӯзи озодии матбуот. – 03.05.2022
5. Суханронӣ дар маҷлиси тантанавӣ бахшида ба 100-солагии матбуоти тоҷик. Манбаи электронӣ: <http://www.president.tj/node/222>

ҶОМЕАИ ЖУРНАЛИСТӢ ВА МЕӢЁРӢОИ ӢУҚУҚИИ СОӢАВӢ АННОТАСИЯ

Дар ин мақола муаллиф ба мафҳум ва аҳамияти меъёрҳои ҳуқуқӣ дар фаъолияти журналистӣ таваҷҷуҳ намуда, баъдан, муносибати ҷомеаи журналистиро бо меъёрҳои ҳуқуқии соҳаи худ ба баррасӣ гирифта, паҳлуҳои муҳталифи ин муносибатро ошкор сохтааст. Муаллифи мақола дар таъя ба андешаи муҳаққиқони дигар ба ин назар аст, ки ҷомеаи журналистии Тоҷикистон ба меъёрҳои ҳуқуқии соҳавӣ муносибати дурусту воқеӣ доранд ва зарурати онҳоро дар фаъолияти худ дарк намуда, бо назардошти имкониятҳои ҷомеаи демократӣ барои рушди қонунгузории соҳавӣ пешниҳодҳо мекунанд, ки онҳо аз ҷониби мақомоти қонунгузор дар аксар ҳолат ба инобат гирифта мешаванд.

Калидвожа: муаллиф, меъёрҳои ҳуқуқӣ, ҷомеаи демократӣ, ҷомеаи журналистӣ, ВАО, журналист, эҷоди журналистӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Хушдил Раҳимҷон – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзади илмҳои филологӣ, докторанти кафедраи телевизион ва радиошунавонии факултети журналистика. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17. E-mail: khushdil_09@list.ru. Тел.: (+992) 93-489-26-56.

ЖУРНАЛИСТСКОЕ СООБЩЕСТВО И ОТРАСЛЕВЫЕ ПРАВОВЫЕ НОРМЫ АННОТАЦИЯ

В данной статье автор акцентирует внимание на понятии и значении правовых норм в журналистской деятельности, а затем рассматривает отношение журналистского сообщества к правовым нормам своей сферы, раскрывая различные аспекты этого отношения. Автор статьи, опираясь на мнения других исследователей,

считает, что журналистское сообщество Таджикистана правильно и реалистично относится к отраслевым правовым нормам и, осознавая их необходимость в своей деятельности, вносит предложения по развитию отраслевого законодательства с учетом возможностей демократического общества, которые зачастую учитываются законодательными органами.

Ключевые слова: автор, правовые нормы, демократическое общество, журналистское общество, средства массовой информации, журналист, журналистское творчество.

Сведения об авторе: Хушдил Рахимджон – Таджикского национального университета, кандидат филологических наук, докторант кафедры телевизион и радиовещанию факультета журналистики. **Адрес:** 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки 17. E-mail: khushdil_09@list.ru. Тел.: (+992) 93-489-26-56

JOURNALISTIC COMMUNITY AND SECTORAL LEGAL RULES ANNOTATION

In this article, the author focuses on the concept and meaning of legal norms in journalistic activity, and then examines the attitude of the journalistic community to the legal norms of their field, revealing various aspects of this attitude. The author of the article, relying on the opinions of other researchers, believes that the journalistic community of Tajikistan has a correct and realistic attitude to sectoral legal norms and, realizing their need in their activities, makes proposals for the development of sectoral legislation taking into account the possibilities of a democratic society, which are often taken into account by legislative bodies.

Key words: author, legal norms, democratic society, journalistic society, mass media, journalist, journalistic creativity.

Information about the author: Khushdil Rahimjon - Tajik National University, candidate of philological sciences doctoral in the TV and radio department of the faculty of journalism. **Address:** 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe city, Rudaki Ave., 17. Tel.: (+992) 93-489-26-56. E-mail: khushdil_09@list.ru

МАСЪУЛИЯТИ МУҲАРРИР ДАР ҶАРАЁНИ ОМОДАКУНИИ БАРНОМАИ ТЕЛЕВИЗИОНӢ

Исматуллои Ҳ.Н.

**Муассисаи давлатии “Телевизиони кӯдакону наврасон – “Баҳористон”
(Тоҷикистон)**

Техникаи нави муҳобиротию рақамӣ ва интернет имрӯз манбаи асосии дастрасӣ ба ахбори ғавҷӣ гардидааст. Ҳамзамон хабарӣ нодаркор (ба шумули спам, вирус) тавассути ин муҳобирот вориди фазои иттилоотӣ мегардад. Афзоиши ахбори гуногунсатҳу гуногунмавзӯ дар назди кормандони телевизион, аз ҷумла муҳаррир, вазифаҳои навро пеш гузоштанд. Ташаккули вазифаи муҳаррир як навъ бозтоби ин ҳақиқати иҷтимоиро мемунад ва аз таҷрибаи ҳамаҷӯзаи қорӣ маншаъ мегирад. Солҳои қаблӣ муҳаррир барномаҳо назорат мекард, далелхоро месанҷид ва ба ниёзҳои ҷомеа мувофиқ будан ё набудани намоишро муайян месохт. Бо иваз шудани сохти ҷамъиятӣ ғавҷиҳои муҳаррир низ дигар шуд. Дар баробари иҷро намудани масъулияти ташкилотчиӣ, муҳаррири телевизион продюсер (сарпараст)-и барнома гардидааст.

Муҳаррири телевизион барои омодагӣ, сабти пурраи барнома, эҷимоднокии мавод, тарзи пешниҳод, сенария ва бунёди образҳо дар эфир вазифадор аст.

Дар моддаи 1-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар васоити ахбори омма» омадааст: «журналист шахси воқеист, ки ба ҷамъоварӣ, таҳрир ва омода намудани ахбору мавод барои редаксиаи воситаҳои ахбори омма машғул буда, бо ин редаксиа тавассути шартномаи меҳнатӣ ё дигар муносибатҳои шартномавӣ алоқаманд аст ва аз рӯи ваколати ба ӯ додашуда ҷаъолият менамояд ва ё узви иттиҳодияҳои касбии журналистон мебошад» [4, с.1].

Дар замони Истиқлоли давлатӣ дар самти ҷаъолияти муҳаррир дар ВАО дастурҳои мушаххасе ба таъъ расидаанд, ки аз рӯи онҳо ҷаъолияти ҳамаҷӯзаи кормандон ба роҳ монда мешавад. Аз ҷониби дигар, уҳдадорҳои кунунӣ ҷаъолияти муҳарриро аз лиҳози ҳуқуқӣ таъмин менамоянд, яъне Конститутсияи кишвар, Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуот ва дигар васоити ахбори омма», «Дар бораи телевизион ва радиоишунавонӣ», «Дар бораи иттилоот», «Дар бораи сирри давлатӣ», «Дар бораи номгӯи маълумоти дорой сирри давлатӣ», «Дар бораи таъъ нашр», «Дар бораи реклама», «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ва дигар санадҳои меъёри ҳуқуқӣ қарорат медиҳанд, ки муҳаррир бо таъ ба қонунҳои мавҷудаи соҳавӣ расман ҷаъолият намояд.

Дар китоби «Рӯзноманигори мустақил» омадааст: «Журналистоне, ки меъёрҳои ахлоқиро риоя мекунад, ба одамон суҳанҷоеро нисбат намедиҳанд, ки онҳо дар асл нагуфтаанд. Ҳамчунин вонамуд намесозанд, гӯё дар ҷо будаанд, ки ҳатто қадамашон нарасидааст» [6, с.123].

Муҳаққиқ И.К. Усмонов аз ҳақиқатнигорӣ ёдовар гардида, таъкид мекунад, ки: «Асли ҳақиқатнигорӣ дар ҳамаи журналистикаи дунё эътироф мешавад. Дар бисёр ҷойҳо ба таъри ҳақиқат ва дар бисёре аз нашрияҳо ҳадди ақалл эътирофи забонӣ ба амал меояд» [10, с.14].

Гуфтан ҷоиз аст, ки уҳдадорҳои муҳаррир ва журналист дар як сатҳ меистанд, зеро, асосан, ҳар ду дар замони имрӯза як вазифаро иҷро менамоянд. Гузашта аз ин, нигорандаи матлаби телевизионӣ журналист ном бурда мешаваду дар муассиса бо номи муҳаррир воҳиди корӣ ҷудо гардидааст.

Муҳаққиқ И.Н. Кемарская бар ин ақида аст, ки муҳаррир дар раванди барномасозӣ ҳамчун роҳбар амал намуда, «кори аъзои дастаро бо мақсади расидан ба ҳадафи асосӣ бо истифодаи идеяҳои гуногун ташкил менамояд» [3, с.17].

Бояд суҳани муҳаррир дар раванди оморасозии барнома шунида шавад ва гурӯҳи эҷодӣ андешаи ўро гӯш кунанд. Ҳарчанд коргардон баъд аз омода гардидани сенария бевосита бо баранда кор мекунад ва ё агар сабти барнома дар студия сурат гирад, сари дастгоҳ (пулт) менишинаду бо иҷзати ӯ барнома оғоз меёбад, вале дар як вақт муҳаррир ҳуқуқ дорад дар ҷараёни барнома сабтро боздошта, андешаи худро иҷор намояд, зеро баранда аз рӯи матни тайёршуда барномаро пеш мебарад. Бо ҷунин амал муҳаррир метавонад, садоҳои зиёд (интершум)-ро пешгирӣ кунад ва меҳмононро дар доираи мавзӯи асосӣ нигоҳ дорад. Аз ҷиҳати дигар, ин омил ба инобат гирифтани раванди танзими барнома аст.

Садоҳои иловагӣ ё интершум боис мегардад, ки бинанда аз тамошои барномаҳои телевизионӣ дур гардад. Риояи таносуби суҳан ва қарр аст, ки ислоҳи он вазифаи ҷонии муҳаррир дониста мешавад.

Таҳқиқ нишон медиҳад, ки барномаҳои таҳлилиро бевосита муҳаррир омода мекунад. Хусусан, дар рафти суҳбат бо мутахассиси ин ё он соҳа рӯ ба рӯ будани муҳаррир бо бинанда яке аз унсурҳои барномасозӣ дар телевизион дониста мешавад. Ба нақли Р.Абдусаломова: «Тасвири ҷолиб, овози ҳушу муттасил, услуби возеҳ, далели муносиб бинандаро ба экран бештар ҷалб менамояд» [1, с.43].

Далели муносиб ва санҷидашударо маҳз муҳаррири барнома интиҳоб менамояд, ӯ пайиҳамии суҳбатро вобаста ба ҳати суҳа таъмин мекунад. Истифодаи баранда дар барномаҳои қалони таҳлиливу танқидӣ ва проблемавӣ, шоу-барномаҳо ва суҳбатҳои ихтисосӣ боис гардид, ки мутахассисони ин ё он соҳа аз ноуҳдабарории

баранда ва маълумоти кофӣ надоштани рӯзноманигорон сухан гӯянд, зеро вай дар назди ҷомеа на наттоқ, балки муҳаррир ва ё журналист шинохта мешавад.

Аз ин рӯ дар даҳсолаи охир бо дарки масоил ва тағйир додани андешаву тафаккур ва нигоҳи ҷомеа ба фаъолияти муҳаррир-журналист, кормандони ВАО, хусусан барандагони намоиш, мақсад гузоштан, ки рафти барномасозиро назорат карда, бо фарогирии мавзӯҳои мубрам рӯ ба рӯ бо бинанда ба таҳлил машғул шаванд.

Дигар ухдадорҳои муҳаррир интихоби дурусти мавзӯ аст. Агар ин талабот ба асос гирифта нашавад, маълум мегардад, ки муҳаррир барои пур намудани сеткаи барномаҳо мавод омода менамояд.

Муҳаққиқ А.Абдуллоева менависад: «Ҳар барнома бо иштироки гурӯҳи калони мутахассисон: муҳаррир, наворбардорон, коргардонҳо нурпошон, овозбардорон, наттоқон, муҳандисон, техникҳо ва дигар гурӯҳҳои ёрирасон таҳия ва пахш мешавад. Вобаста ба паҳлӯи амал, табиати телевизион навори табииро меписандад, аммо дар ин баробар аз журналист якчанд сифатҳоро талаб мекунад: дониши ҳамаҷаҳа, ҷаҳонбинии васеъ, аз худ кардани масъала ва нутқи возеҳ» [2, с.275].

Агар журналист-муҳаррир дорои донишу маҳорат ва ҷаҳонбинӣ бошаду мавзӯи матраҳшавандаро аз худ карда тавонад, намоиш бо сифати баланд ва дорои мазмуну муҳтаво омода мегардад. Муҳаррир менависад, таҳрир мекунад ва рӯ ба рӯ бо бинанда ба таҳлили мавзӯ шуруъ менамояд, яъне журналист-муҳаррир, муҳаррир-муаллиф, муҳаррир-таҳлилгар ва ниҳоят, муҳаррир-барандаи барнома.

Масъулияти муҳаррир дар таҳияи барнома нисбатан ҷиддӣ аст. Пеш аз ҳама, интихоби мавзӯ, тайёр кардани сценария, даъвати коршиносону таҳлилгарон ва мусоҳибон аз амалҳои ҳастанд, ки дар қадами аввал муҳаррир сари он андеша мекунад.

Ба қавли В.А.Саруханов, шаш марҳилаи асосии эҷоди намоиши телевизионӣ вучуд дорад: таҳияи ғоя ва концепсияҳо; ҷамъоварии мавод; навиштани сценария; наворбардорӣ; танзими омода кардани мавод барои пахш [8, с.223].

Марҳилаҳои дар боло зикргардида имкон медиҳад, ки барнома нисбатан касбӣ омода гардад ва аз ҷиҳати бандубаст суфта ба назар расад. Тарзи пешниҳоди мавод аз масъалаҳои дигари афзалиятдошта аст. Имрӯз низ тарзи пешниҳод дар баробари интихоби мавзӯ дар як дараҷа меистад. Дар замони Истиқлоли давлатӣ ва рушди босуръати технологияи навин, дастрасии омма ба интернету сомонҳои иҷтимоӣ боис гардидааст, ки дар телевизион муҳаррир ҷиҳати омода намудани барномаҳои мукаммалу ҷолиб кӯшиши зиёд намояд.

Муаллиф ва таҳиягари барномаи «Сиришт» Зафар Саид соли 2011 аз телевизиони «Сафина» оид ба фаъолияти илмиву эҷодӣ ва вазъи оилавии Ҳунараманди халқии Тоҷикистон Мастона Эргашева барномаи калонҳаҷм омода намуд. Тавре таҳқиқ маълум намуд, барои омода кардани барнома масъулин талошу заҳмати бисёр кашидаанд. Яке аз хусусияти фарқкунандаи барномаи «Сиришт» дар он зоҳир мегардад, ки дар рафти намоиш, дар баробари матни пурмазмун, тасвири дақиқ ва танзими хуб, ҷой додани сахнаҳои хурд аз ҳаёти қаҳрамони барнома дида мешавад.

Дар эҷодиёти Зафар Саид тарзи пешниҳод мақоми шоиста дорад. Ҳарчанд муаллиф бо коргардон Алишери Муҳиддин дар якҷоягӣ фаъолият кунанд, дар сарғаҳи кор муаллиф ва идеяи ӯ меистад. Коргардон ғояро такмил медиҳад. Барнома бо навозиши зебои духтарчае аз зодгоҳи сароянда ноҳияи Чайхун, оғоз меёбад, ки гӯё вай Мастона Эргашева бошад. Духтарча бо либоси миллии дуторнавозӣ мекунад. Рӯзноманигор дар экран пайдо шуда, таъкид менамояд: «Ҳунар чун мағзу устухони духтарчаи 10-соларо таъсир карда буд, ки ҳар чи бо ҷашми сар медид, оҳанг буд,

наво буд, садо. Ба чузъ ин кор, давои дигаре набуд, ки дили кучакашро таскин диҳад» [М, 2].

Баъд аз ин муаллиф дар назди ҳамон духтарча нишаста, дутор менавозад ва дубора ба дасти духтарча дутор медиҳад. Муаллиф аз назди девор дучархари гирифта, то назди духтарча меояд: «Навозандагиро аз бародар омӯхт. Чун бародар дид, ки хоҳари кӯчакаш аз ӯ дар пеш аст, худ аз худ шарм карду дигар асбоби мусиқиро ба даст нагирифт ва ин хунаро ба кори колхоз иваз кард».

Мухаррир дар стенд-апи дуҷум ба образ даромада, нақши бародари Мастоноро иҷро менамояд. Яъне навозандагиро ба кори колхоз иваз намудани бародари Мастоно дар он зоҳир мегардад, ки муҳаррир дар даст каланд ба дучарха савор шуда, аз назди духтарча мегузарад. Тавбаам овардани яке ба дигаре ва ҷой додани персонаж дар рафти барномасозӣ аз ҷолибтарин омилҳои кори телевизионӣ маҳсуб меёбад.

Мухаррир метавонист, назди духтарча пайдо нашавад, каландро ба даст нагирад ва сари дучарха нанишинад. Ин амалҳоро имкон дошт дар сухани паси кадр ва ҳуди қаҳрамон ҷой диҳад, аммо бо қолабшиканӣ ва ҷой додани шаклҳои муосир барномаро тарҳрезӣ ва диданӣ намуд.

Дар рафти омодаسازی муҳаррир заҳмати зиёд кашидааст. Сару либос ва муҳит ба давраи зиндагии объект – қаҳрамони намоиш мутобиқ гардонида шудааст. Агар дар ҷараёни омодаسازی барнома кори масъулин аз рӯйи сценария сурат гирад, барнома рангинтар хоҳад шуд.

Ба таъкиди муҳаққиқ М. Муродов: «Журналист дар таҳлили зухурот, рӯйдоду вазъият ва шарҳи факту далелҳо ба усулҳои гуногун муроҷиат мекунад. Барои ошкори ҳақиқат ва маърифати воқеа, ӯ аз шаклҳои гуногуни дониш – илмӣ, муқаррарӣ, таҷрибавӣ кор мегирад. Барои ин ӯро тайёрии ҳаматарафа мебояд» [5, с.58].

Тайёрии ҳаматарафаи муҳаррир дар ин барнома ба мушоҳида мерасад – ӯ аз хона то мактаб, аз мактаб то маҳфилҳои ҳунаромӯзӣ сайқали маҳорати мусиқӣ, аз маҳфил то мактабӣ оӣ, аз боргоҳи ҳунару ҳунаромӯзӣ то ба бунёди оилаи қаҳрамон ва ниҳоят, ба таъсиси мактаби маҳсус ба шогирдон қадам ба қадам давр мезанад.

Дигар хусусияти фарқкунандаи муҳаррир аз он иборат аст, ки гуфтау шунидаҳояшро дар мавриди қаҳрамон хуб истифода мебарад. Мохирона истифода бурдани факту далел ба маҳорати нигорандагии муҳаррир вобастагӣ дорад. Вакте сухан дар мавриди истифодаи дутору сетор аз ҷониби мардон ва мохирона истифода намудани асбоби мусиқӣ меравад, муҳаррир дар кадр намоён шуда чунин мегӯяд: «Шуруъ аз солҳои 50-60 рӯйи сахнаи ҳунар Зафар Нозим бо ана ҳамин асбоб ғулғула меафканду ғӯшҳои ташнаи чандинсола аз сурудро шодоб мегардонид ва бисёриҳо эшонро пайравӣ мекарданд аз дунболаш мерафтанд. Аммо ин қолабро як духтараки деҳотӣ шикаст. Исбот намуд, ки торҳои тор на танҳо зер дасти мард нолаву навҳа мекунад, балки занҳо ҳам метавонанд бо ангуштони бозингарашон торро девона созанд. Ана ҳамин корро сокини ноҳияи Қумсангир Мастоно Эргашева исбот кард» [М, 2].

Дар ин ҷо сахнаسازی ба назар мерасад – бо фони сиёҳ пур намудани паси кадр. Мухаррир дар студия бо рӯшноии театрқунонидашуда (торик), ба истилоҳ «театрӣ», рӯ ба рӯ бо бинанда аст. Обуранги бадеӣ фаровон истифода мегардад. Мухаррир ба мантиқ ва хати суҷаи барнома диққати маҳсус додааст.

Барнома дар жанри очерки портретӣ омода гардид. Мухаррир бо истифода аз ҳунарнамоии Нурулло Абдуллоев ва Муҳаммадҷон Шодиев сахнаи қаблан омодашударо дар барнома ҷой медиҳад. Фаъолмандии муҳаррир дар давраи омодаسازی барнома дақиқан мушоҳида мешавад. Навор чунин аст: Дар утоқи корӣ раиси райком бо падари Мастоно суҳбат менамояд. Пеш аз суҳбат, муҳаррир дар экран пайдо мешавад, дар ин миён иттифоке меафтад. Рӯзе раиси райком падари

Мастонаро ба назди худ даъват карда чунин мегӯяд... Мухаррир ворида уток мешавад: «Рафиқ Юлдошев, мо тавсия мекунем, ки духтаратон Мастонаро барои таҳсил ба пойтахт фиристед». Падар: «О, ин чӣ хел мешавад, раис, вай духтарча». Раис: Дониста бошед, ки ин тавсия худи ман не, тавсияи боло».

Барои омода кардани як барномаи телевизионӣ вақт ва заҳмати зиёд сарф мешавад, аммо муҳаррир бо мақсади муаррифии пурраи қаҳрамони барнома ва ҷолиб баромадани он кӯшиш намуда, тамоми унсурҳои барномасозиро ҷой додааст. Истифодаи мусоҳиба (интервью) боис гардидааст, ки занҷири пайваста дар ягон ҷо канда нашавад ва яке дигареро пурра намояд. Дар барнома Шоири халқии Тоҷикистон Гулназар Келдӣ, Арбоби шоистаи санъат Ҳалим Сангин, Ҳунарманди мардумӣ Нукра Раҳматова ва Ҳунарманди шоиста Сабоҳат Начмиддинова бо суҳанони худ тавонистанд дар чехракушоии қаҳрамон саҳм гузоранд. Дар пасманзар асбобҳои мусиқӣ намоён буд. Ин аз он дарак медиҳад, ки барномаи фарҳангӣ-мусиқӣ аст.

Дар барнома тавсияҳои устодон бо шакли нав – дар саҳнаи хурд дида мешуд. Ҳунарманд Қиёмиддин Чақалов ҳамчун муаллим ба Дурахшони Ортиқ, ки нақши Мастонаро мебозад, таъкид менамояд:

- Мастонабону!
- Лаббай, устод.
- Медонед, ки барои чӣ Шуморо даъват кардем?
- Не.
- Барои он даъват намудем, ки Шумо пешаи худро интихоб кардед, акнун дар ин роҳ бояд фидой бошед, яъне ҳамаи талошҳои худро сарф кунед.
- Кӯшиш мекунам.

Ҳамаи саҳнаҳои хурд воқеӣ буданд ва маҳз барои ҳамин барнома омода гардидаанд. Аз мазмуну муҳтаво маълум аст, ки саҳнаҳо умумӣ набуда, ба эҷодиёти Мастона Эргашева бахшида мешаванд. Саҳнаҳои хурд бо мазмуни баланд омода шудаанд. Ҷой додани онҳо дар барнома бори дигар таваҷҷуҳи тамошобинро ҷалб менамояд. Дар баробари суҳану навор, ҷой додани асоси воқеа ба таври зинда таъсири бештар дорад. Дар барнома матни паси кадр кам ба назар расид, ки ин хуб аст. Стед-ап+интервью+саҳнаи хурд+суруду мусиқӣ+навозиш имконият надоданд, ки суҳанҳо паси кадр гуфта шаванд ва ба ин васила муҳаррир тавонист дар назди телевизион бинандаро нигоҳ дорад. Чунин барнома дар давраи оmodасозӣ аз масъулин заҳмату масъулияти зиёдро талаб мекунад.

Ҳар як муҳаррир бо вижагӣ, касбият ва қобилияту фаҳмиш барномаи телевизионӣ омода менамояд. Истеъдод дар ниҳоди ҳар шахс гуногун зухур мекунад. Барномаҳои телевизионӣ низ гуногун омода мешаванд. Дар навбати дигар ҳамин гуногунист, ки бинанда ба ҳар як барнома таваҷҷуҳ менамояд.

Барномаҳои дастаҷамъона низ дар телевизион кам нестанд. Қори телевизионро фаъолияти коллективӣ мегӯянд. Барномаи «Субҳ ба хайр, Тоҷикистон» аз телевизиони «Сафина» пешниҳод мегардад. Ин барнома субҳгоҳӣ буда, дар он гурӯҳи калони муҳаррирон фаъолият менамоянд. Барнома борҳо тағйири ном кардааст «Файзи сахар», «Сабоҳ», «Субҳ ба хайр, Тоҷикистон». Мухаррирони ин барнома Умар Қурбонов, Умари Пӯлод, Дилрабо Шарифова, Шаҳобиддин Гулов, Фаррух Ҳомидов, Заррина Нидоҳонова, Фурқати Низом ва дигарон мебошанд. Барнома аз саҳифаҳои гуногун иборат аст ва бо омода шудани бахшҳо барандаҳо маҳсули эҷоди муҳарриронро ба бинанда муаррифӣ менамоянд, ки дар ин маврид нақши муҳаррир баръало мушоҳида мешавад.

Оғози барномаи фароғатӣ дар собиқи Иттиҳоди Шуравӣ аз «Огонёк» («Оташак») ном барномаи Шабакаи аввали телевизиони марказӣ шуруъ гардидааст, ки ба соли 1960 рост меояд. Дуюмин барномаи фароғатии ҷолиб бо номи «Золотой цыплёнок» («Чӯчаи заррин») низ ба ин телевизион марбут аст. Таъсири ҳамин

барномаҳо буд, ки оҳиста-оҳиста барномаҳои субҳгоҳӣ дар тамоми телевизионҳо рӯйи эфир омаданд ва гуфтаҳои боло ба барномасозии субҳгоҳии телевизионҳои кишвари мо низ вобаста аст.

Барномаи «Субҳ ба хайр, Тоҷикистон»-ро аз 5.05.2021 бо давомнокии 1 соату 6 дақиқа баррасӣ мекунем. Мухаррири масъул Дилрабо Шарифова мебошад. Барандаҳо Фурқати Низом ва Заррина Раҳимӣ бо лаҳни ширин ин субҳи босафоро ба хонадони тоҷику тоҷикистониён расониданд: «Субҳ ба хайр, дӯстони иззатманд. Инак, як рӯзи нав фаро расид. Як рӯзе, ки як саҳифаи нав боз кард дар зиндагиамон. Як саҳифаи тоза, як саҳифаи ҷадид ва ба ҳуди мо вобастааст, ки ҳамин саҳифаро чӣ гуна пушти сар мекунем. Хоса ибтидоӣ як рӯзи зебо аст ва орзуи ҳуди мо низ ҳамин аст, ки ин рӯз яке аз рӯзҳои зеботарини ҳаётатон бошад» [М, 1].

Бо чунин суханҳо барандаҳо барномаи субҳгоҳиро оғоз менамоянд ва бо навбат пешниҳоди бахшҳо сурат мегирад. Кори муҳаррирӣ омода намудани бахшҳо, таҳрири матнҳои саҳифаи барнома, омода ва таҳрир намудани матне, ки бояд баранда хонад ва дар маҷмӯъ, сценария махсуб меёбад, ки, албатта, ин ба зиммаи барандаи барнома нест. Ин нафарон, пеш аз ҳама, ба ороиши мӯю рӯй, зебоиву тозагӣ, интиҳоби либос, пардозгарӣ (грим) машғул мешаванд, то бинанда аз чехраи онҳо ҳаловат барад, зеро барнома хусусияти фароғативу истироҳатӣ дорад ва гузашта аз ин, бояд субҳгоҳон таъби тамошобин хира нагардад. Қироати матн, ширинбаёнӣ лаҳни шево доштан ва пешниҳоди матни омодашуда ба таври оммафаҳму содаву раван ба дараҷаи саводноқӣ ва доираи маҳорати нотикӣ ҳар баранда вобастагӣ дорад.

Мухаррирони масъул Дилрабо Шарифова ва Шаҳобиддин Гулов ба санаи паҳши барнома таъя намудаанд, ки дар ин рӯз кадом ҷашну маросимҳои милливу мардумӣ таҷлил мешаванд. Ин муҳаррирон дар омода гардидани бахшу сухбатҳо масъули асосианд. Онҳо пайдарҳамии бахшҳоро интиҳоб ва дуруст мекунанд. Маҳз ин муҳаррирони масъул вобаста ба мавзӯи барнома ва ороштани сухбат меҳмон даъват менамоянд ва барои сухбатнигор мазмуну муҳтавои сухбатро дар шакли матн (тезис) омода менамоянд. Давомнокии барнома, ҷолибият ва ҳусну қубҳи он ба маҳорати нигорандагии муҳаррирон вобастагӣ дорад. Навиштани пешгуфтор (подводка) ва муаррифии бахши навбатӣ аз ҷониби барандагон ба муҳаррир вобаста аст.

Дар барнома барандаҳо бо истифода аз ҷолибияти сухан ва бадеият ҳар бахшро рангинтару возеҳтар муаррифӣ намуданд. Барнома аз суруду тарона ва навозишҳои ватандӯстона, саҳми озмунҳои ҷумҳуриявӣ «Тоҷикистон Ватани азизи ман» ва «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» дар баланд бардоштани маърифати мардум, истеъмоли ғизоҳои табиӣ ва пешгирии бемориҳои гуногун, рушди ҳунармандӣ, муаррифии техникаи навин, чехраҳои саршинос ва инфографика (тарк намудани сигоркашӣ) иборат буд. Бахшҳои барнома қаблан омода мешаванд. Аслан, дар ин гуна барнома саҳми муҳаррирон то давраи сабт назаррас аст.

Мухаккиқон менависанд: «Барнома гуфта, низом, пайдарпайии мавзӯҳо, ғояҳо, вақт, шабакаи паҳш, роҳу усули таъсиргузорӣ, истифодаи воситаҳои техникӣ ва дахҳо омили дигареро дар назар дорем ва маҳз ба ҳамин шарофат телевизион чун система шинохта шудааст» [7, с.9].

Дар таҳияи барнома формати телевизион ва хусусияти барнома ба назар гирифта мешавад. Фарҳангӣ будани телевизиони «Сафина», фароғативу маълумотӣ ва тафреҳӣ будани барномаи «Субҳ ба хайр, Тоҷикистон» имкон медиҳад, ки дар ҳамаи нашрҳо силсилаи оҳангу тарона ва навозишҳои милливу мардумӣ истифода гардад.

Нуктаи дигар ин аст, ки дар барнома гуногунжанрӣ ба мушоҳида мерасад. Мухаррирон дар мавзӯҳои фарҳангӣ бо истифода аз жанрҳои журналистӣ барнома

омода мекунад. Дар ин барномаи субҳгоҳӣ очерки портретӣ, суҳбат ва мусоҳиба васеъ истифода мешаванд.

Хусусияти фарқкунандаи барнома ин аст, ки бо пешниҳоди суруд оғоз гардида, бо иҷрои навозиш анҷом меёбад. Тарзи пешниҳоди махсус низ дар барномасозӣ ба мушоҳида мерасад. Барнома замонавӣ омода гардидааст, бахшҳо муосиранд. Дар баробари эҳёи ҳунари мардумӣ, савти калом ва мероси ниёгон, технологияи навин, мӯд ва маълумоти ҷолиб барномаро рангин мекунад. Аз ҷиҳати сабту танзим ва ҷобачогузорӣ низ барнома диданӣ омода шудааст. Нақши муҳаррир дар рафти омодакунии намоиш баръало ба назар мерасад.

Аз таҳлили мавзӯ ба чунин хулоса омадем: Масъули барнома дар телевизион муҳаррир аст ва ӯ дар ҳамаи ҷараёни таҳияи он иштирок менамояд. Пурсамар истифода гардидани рафти барномасозӣ ба манфиати кори муҳаррир мебошад. Аз ҷониби дигар, касбияти муҳаррир талаб мекунад, ки дар давраи омодагӣ аз хурдтарин ҷузъиёт то ба эфир супоридани намоиш саҳми муҳаррир намунавӣ бошад. Ин таҷриба дар натиҷаи барномасозӣ, пешниҳоди идеяи созанда ва ҷалб намудани диққати ҷомеа ба масъалаҳои мавҷуда ба амал меояд. Фаъолияти пурсамари муҳаррир бояд манбаи эҷоди дигар кормандон бошад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Абдусалом Р. Телевизион оинаи зиндагист/ Р. Абдусалом . – Душанбе, 2002. – С. 43.
2. Абдуллоева А. Аҳамияти барномаҳои мустақим дар рушди афкори ҷамъиятӣ / А.
3. Абдуллоева, // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2016. – №4/1 (195). – С. 275.
4. Кемарская И.Н. Телевизионный редактор. / И.Н. Кемарская. – М., 2015. – С. 17.
5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар васоити ахбори омма». – Душанбе, 19 март соли 2013. № 961 – С. 1.
6. Муродов М. Асосҳои фаъолияти эҷодии журналист (қисми 1) / М. Муродов. – Душанбе, 2007. – С. 58.
7. Поттер Д. Рӯзноманигори мустақил / Д.Поттер. – Душанбе, 2011. – С. 123.
8. Саъдуллоев А. Асосҳои журналистикаи телевизион (бахши аввал) / А.Саъдуллоев. М.Шоев. – Душанбе, 2005. – С. 9.
9. Саруханов В. А. Азбука телевидения. / В. А. Саруханов. – М. 2003. - 223 с.
10. Усмонов И. К. Жанрҳои публицистика / И. К. Усмонов. – Душанбе, 2009. – С. 5.
11. Усмонов И. К. Шарҳи меъёрҳои ахлоқии фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон / И. К. Усмонов. – Душанбе, 2011. – С. 14.

Манбаъ:

12. Барномаи «Субҳ ба хайр, Тоҷикистон» // Бойгонии телевизиони «Сафина». 2009. – ҷиҳти 248. – 1 соати 6 дақиқа.
13. Саид З. «Сиришт» // Бойгонии телевизиони «Сафина». 2011. – диски 138, 1 соати 33 дақиқа.

МАСЪУЛИЯТИ МУҲАРРИР ДАР ҶАРАЁНИ ОМОДАКУНИИ БАРНОМАИ ТЕЛЕВИЗИОНӢ АННОТАТСИЯ

Ҷаъолияти муҳаррири дар телевизион ба худ вижагӣ ва ё махсусияти худро дорад ва ҳамоно дар ниҳоди ҳар як муҳаррир гуногун рушд намудаасту айёни ҷардидааст вабарномаҳои телевизионӣ низ гуногунмазмуну гуногун муҳтаво омода мешаванд. Яъне муҳаррирони касбӣ алақай бо вижагиҳои хос барномаҳои мукамалро омода мекунанд ва масъулиятшон дар омода намудани барнома мушоҳида мешавад. Мақолаи мазкур бо мисолҳои мушаххас сатҳи муҳаррири телевизионро дар шароити муосир бозгӯ мекунад. Муаллиф кӯшидааст, ки тафовути муҳаррир ва муҳаррир-журналистро бо мисолҳои амиқ аз телевизиони «Сафина» асоснок намояд. Зимни таълифи мақола аз назарияи муосир дар ин самт истифода шудааст.

Калидвожа: Муҳаррири телевизион, телевизиони «Сафина», вазифа, ҷаъолият, тайёинот, ҷаъолмандӣ, муҳаррир-журналист, муҳаққиқ-бинанда.

Маълумот дар бораи муаллиф: Исмагуллои Ҳабибулло Нарзуллозода, номзади илмҳои филологӣ, сармуҳаррири идораи барномаҳои варзишӣ ва бозиҳои шавқовари Муассисаи давлатии «Телевизиони кӯдакону наврасон – «Баҳористон». Телефон: (+992) 985049379. E-mail: umedjon08@inbox.ru

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ РЕДАКТОРА В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКА ТЕЛЕВИЗИОННОЙ ПРОГРАММЫ АННОТАЦИЯ

Редакционная работа на телевидении имеет свою уникальность или специализацию, которая развивалась и проявлялась по-разному в каждом редакционном учреждении, а телевизионные программы также готовятся с различным содержанием. То есть профессиональные редакторы уже готовят полноценные программы с уникальными возможностями, и их ответственность при подготовке программы очевидна. В статье на конкретных примерах проиллюстрирован вклад телевизионных редакторов в современных условиях. Автор попытался обосновать разницу между редактором и редактором-журналистом на подробных примерах из телекомпании «Сафина ТВ». При написании статьи использовались современные теории в этой области.

Ключевые слова: Редактор телевидения, телевидение Сафина, должность, деятельность, назначение, активизм, редактор-журналист, исследователь-зритель.

Сведения об авторе: Исмагуллои Ҳабибулло Нарзуллозода, кандидат филологических наук, главный редактор отдела спортивных и развлекательных игр ГУ «Детско-юношеское телевидение «Баҳористон». Телефон: (+992) 985049379. E-mail: umedjon08@inbox.ru

THE RESPONSIBILITY OF THE EDITOR IN THE PROCESS PREPARATION OF A TELEVISION PROGRAM ANNOTATION

Editorial work on television has its own uniqueness or specialization, which has developed and manifested itself in different ways in each editorial institution, and television programs are also prepared with different content. In other words, professional editors are already preparing full-fledged programs with unique features, and their responsibility in preparing the program is obvious. The article illustrates the contribution of television editors in modern conditions using specific examples. The author tried to substantiate the

difference between an editor and a journalist editor using detailed examples from Safina TV. When writing the article, modern theories in this field were used.

Keywords: Television editor, Safina television, position, activity, appointment, activism, editor-journalist, researcher-viewer.

Information about the author: Ismatulloi Habibullo Narzullozoda, Candidate of Philological Sciences, Editor-in-Chief of the Sports and Entertainment Games Department of the State Institution "Bahoriston Children's and Youth Television". Phone: (+992) 985049379. E-mail: umedjon08@inbox.ru

ОСНОВНЫЕ ФУНКЦИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ

Атажанов Х.А.

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха
(Узбекистон)

Информация местного значения является одной из социальных потребностей. Потребность человека в информации о регионе формируется в форме интереса читателей к региональным СМИ. Если существует социальный спрос на информацию, это становится формированием интереса читателей к региональным СМИ.

Как видно, основной целью региональной журналистики является информация о регионе. К ним относятся материалы о районе, области или республике. В качестве критерия актуальности и эффективности информации выступают образ жизни людей, спокойствие близких, сохранение равновесия в семье.

Исходя из этого, можно прийти к следующему заключению. Во-первых, социальные потребности людей служат ориентиром для региональной журналистики. Во-вторых, потребность в информации о регионе проявляется в тематических потребностях аудитории в материалах.

Исходя из этих требований, формируются функции средств массовой информации.

Функции (задачи) журналистики считаются одним из широких понятий в теории журналистики. Теоретики уже сформулировали различные мнения по этому вопросу.

Е. Прохоров утверждает, что функция - это коммуникация, обслуживающая массовую аудиторию и социальные институты. Через журналистику общество устанавливает связь с окружающими событиями. Журналисты должны учитывать информационные потребности аудитории. Ещё Е. Прохоров подчёркивает существование в журналистике идеологической, культуuroобразующей, рекламно-информационной и организационной функций [2. С.46].

С. Корконосенко подчеркивает важность функции в журналистике: «Она оказывает регулирующее и оживляющее воздействие на основе актуальных потребностей общества и целей социального прогресса» [1. С.63].

О.Н. Савинова выделяет следующие функции: информационную, коммуникативную, идеологическую, организационную и релаксационную [3].

Если анализировать вышеупомянутые научные взгляды в рамках региональной журналистики, то становится очевидным, что основные функции реализуются и в современных региональных СМИ. Тем не менее, в региональных СМИ необходимо уделять особое внимание мнению и интересу аудитории, то есть журналисты должны хорошо знать определенную территорию и быть в курсе общественных процессов. По этому поводу белорусский профессор Б.В. Стрельцов пишет: «Ориентация на местные новости. Значительно расширяет круг выбора информации, предоставляемой учащимся. Закономерно, что люди проявляют большой интерес к ежедневным новостям, происходящим вокруг них» [4. С 46].

Общество переживает нестабильные явления; вопрос, который сегодня важен для определённого общества, может потерять свою актуальность завтра. В Каракалпакстане беспорядочное проведение свадеб вызывали беспокойство у населения. Этот вопрос подхватила молодежная газета "Каракалпакстан жаслары" (Молодежь Каракалпакстана). Практически в каждом номере газеты публикуются материалы на эту тему, и уже сформировался ряд журналистов, которые регулярно пишут на эту тему. В частности, Арухан Турекеева, Шукурбай Сийпатдинов, Бекбай Сапаров и другие. В качестве примера, в опубликованном в газете материале «Тойды тойласак, бунысын да ойласак...» приводится ряд мыслей о свадьбах каракалпакского народа. Автор приводит понятия "антитрадиции", которые в последнее время встречаются среди нашего народа: "Однако, как и с другой стороны, похоже, что в последнее время участились случаи, когда некоторые свадебные гости уходят под разными предлогами, получая разрешение только после первого приема пищи. Автор материала, журналист с многолетним опытом, не только дополняет свое личное мнение пустыми мыслями, но и приводит некоторые сведения. Конечно, свадьбы - настоящий центр испытаний для нашей молодёжи. Если там будут высокие стандарты этикета и воспитания, наша молодежь, несомненно, получит всестороннее образование и станет уроком для будущего.

Одна из основных особенностей региональной журналистики заключается в том, что она отличается не по политическим, социальным и культурным признакам целевой группы, а по признакам, связанным с их образом жизни и традициями. Поэтому местная журналистика очень близка для местного населения. Журналисты, работающие в местных СМИ, живут в этом регионе, поэтому они видят и переживают проблемы, с которыми сталкиваются читатели.

Новости региональных СМИ - местные новости. В результате большая часть материалов соответствует потребностям своей аудитории. Индивидуальное отношение большего числа людей к информации выше.

По этому поводу учёный А.Н. Леонтьева высказала следующее мнение: «Если у человека возникает индивидуальный подход к информации и она имеет «индивидуальный смысл» то только тогда человек воспринимает её как необходимое знание» [5. С 111].

Поэтому региональные СМИ работают на основе нескольких функциональных факторов. По нашему мнению, эффективность региональных СМИ будет расти только тогда, когда работа будет вестись на основе этих факторов.

Предчувствие проблемы. Предварительное осознание или понимание проблемы значительно повышает эффективность предоставляемого учащимся материала. Это означает, что многие граждане сталкиваются с проблемой, обсуждаемой в региональных СМИ, в своей повседневной жизни. Если средства массовой информации предлагают решение этой проблемы, то читатель чувствует близость к средствам массовой информации, за которыми он/она следит.

Например, опубликованный в Telegram-канале @hoja.uz пост «Неужели Нукус превратится во второй «бомбей»? Ходите ли вы пешком по центральным улицам Нукуса, господин хоким?» Проблемы вокруг Нукусского дехканского рынка известны жителям города уже много лет, и их решение рассматривается уже несколько лет. В этом видеоматериале блогер подходит к проблеме по-новому.

Одним из следующих функциональных факторов является взаимодействие редактора и читателя. В настоящее время современные коммуникационные технологии значительно упростили связь между читателем и редакцией. Традиционные средства массовой информации также используют современные коммуникационные технологии в передачах и трансляциях материалов с особой актуальностью для общественного мнения. Хотя программа «Салем, жаслар» на телеканале "Jaslar TV" не освещает социальные вопросы, она создает возможность для молодых людей выразить свои пожелания через SMS, чтобы поднять им настроение и сделать каждый день содержательным. На местном телеканале "ETV"

есть передача "SMS chat." Здесь звучит музыка, а под ней публикуются сообщения, отправленные аудиторией. Это необходимо для молодёжи. Потому что сегодняшняя молодёжь предпочитает общаться через электронные устройства, а не напрямую. Более того, в этом есть и интерактивность.

На телеканале «Каракалпакстан» также хорошо налажена связь с телезрителями посредством SMS-сообщений в прямых трансляциях. Программа «Открытый диалог», тепло воспринимавшаяся публикой на протяжении нескольких лет на телеканале «Каракалпакстан» сегодня снята с эфирной сетки.

Причина в том, что в передаче участвуют руководители правительства Республики, руководители министерств, хокимы районов, руководители соответствующих отраслей, и на вопросы и предложения граждан, поступившие в прямом эфире, даются ответы (по письму или по телефону). Предложения граждан будут изучены в самой студии, и будут рассмотрены пути их решения.

Некоторые республиканские газеты также широко используют возможности мессенджера Telegram для установления двусторонней связи. Например, газеты «Каракалпакстан жаслары» и «Jetkinshek» ведут аккаунты в Telegram для связи со своими читателями. А письма от учащихся отправляются через специальные боты.

Наряду с функциональными особенностями региональных СМИ, на развитие процессов регионального самоуправления и рыночных отношений могут влиять следующие факторы. 1. Индивидуальность и узнаваемость информации играют важную роль в удовлетворении личных потребностей людей. 2. Посредством обращения к конкретной аудитории учащихся проявляется их роль в выполнении основных социальных функций региона. 3. Близость медиа к читателям проявляется в воздействии тематических направлений региональных средств массовой информации.

Кроме того, региональные средства массовой информации уделяют внимание функциям журналистики в формировании информационной среды в географическом пространстве. Это связано с тем, что функции журналистики формируют региональную информационную среду на основе потребностей аудитории, чтобы редакционный коллектив постоянно поддерживал свою целевую аудиторию и полностью удовлетворял ее потребности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ И ИСТОЧНИКОВ

1. Корконосенко С. Основы теории журналистики. СПб., 1995. С. 63.
2. Прохоров Е. Введение в теорию журналистики. М. 1998., С. 46.
3. Савинова О.Н. К вопросу о трансформации функций журналистики // Медиаскоп. Электронный журнал. 2010. № 4. URL: <http://www.mediascope.ru/node/660>.
4. Стральцоў Б.В. Публіцыстыка. Жанры. Майстэрства. Мн., 1977. С. 46.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М., 1975. С. 111.

ВАЗИФАҲОИ АСОСИИ ЖУРНАЛИСТОНИ МИНТАКАВӢ АННОТАСИЯ

Дар мақола ба инъикоси проблемаҳои иҷтимоӣ дар ҷиҳати минтакавӣ диққати қалон дода шудааст. Инъикоси масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ ҳамчун ҷузъи функционалии ВАО-и муосир таҳлил карда мешавад.

Калидвожа: ВАО-и минтакавӣ, ниёзҳои иҷтимоӣ, институтҳои иҷтимоӣ, технологияҳои коммуникатсионӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Атажанов Хурмет Абдимуратович – номзади илмҳои филологӣ, дотсент. Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети. 99 269 68 55.

ОСНОВНЫЕ ФУНКЦИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ

АННОТАЦИЯ

В статье уделено большое внимание освещению общественных проблем региональном аспекте. Освещение общественно значимые проблемы проанализированы как функциональный составляющий современных СМИ.

Ключевые слова: Региональные СМИ, социальные потребности, социальные институты, коммуникационные технологии.

Информация об авторе: Атажанов Хурмет Абдимуратович – Кандидат филологических наук, доцент. Каракалпакский государственный университет имени Бердаха. 99 269 68 55.

THE MAIN FUNCTIONS OF REGIONAL JOURNALISM

ABSTRACT

The article pays great attention to the coverage of public issues in the regional aspect. Coverage of socially significant issues is analyzed as a functional component of modern media.

Key words: Regional media, social needs, social institutions, communication technologies.

ТАЪЛИМИ МАВЗУИ АҲМАДИ ДОНИШ ДАР

ИХТИСОСИ РЪЗНОМАНИГОРӢ

Маҳмадалиева М.Р., Қурбонова Р.М.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Таърихи адабиёти тоҷик дар низоми кредитии таҳсилот барои тайёр намудани мутаххасисони ояндаи ихтисоси рӯзманигорӣ яке аз фанҳои асосӣ ба ҳисоб меравад. Таълими фанни мазкур тафаккури мантиқии донишҷӯёнро инкишоф дода, дар такмили ҷаҳонбинӣ, огоҳӣ ёфтан аз таъриху адабиёти пурғановати форсии тоҷикӣ, ақидаҳои пешқадам, мероси илмиву адабии гузаштаву муосири тоҷик ёрӣ мерасонад ва ба ин васила дар рӯҳияи инсонгароиву меҳнатдӯстӣ ва ватанпарварӣ тарбия намудани ҷавонон нақши муассир мегузорад.

Мувофиқи барномаи таълим омӯзиши таърихи адабиёти тоҷик барои ихтисоси рӯзманигорӣ дар соли аввали таҳсил дар ҳаҷми 40 соат муайян карда шудааст.

Аз рӯи ақидаи коршиносон рӯзманигор адабиётномаро аз Рӯдакии бузург то адибони муосири замон бояд ҷунон донад, ки дар вақти ҷаъолияти корӣ гуфтаҳояшонро бо шеърҳо исбот ва амали қаҳрамонҳоро бо порчаҳои мансур сабт сохта тавонад. Ҳамҷунон бояд донад, ки мо аз қаҳрамонҳои асарҳо чӣ панд мегирем ва дарк кунад, ки насихатҳои бузургон ба мо чӣ меомӯзанд?

Зимни таълими дарси адабиёт аз усулҳои ҷаъоли таълим, ба монанди суҳбат дар зинаҳои кори гурӯҳӣ, ҳуҷуми зехнӣ, муҳокимаронӣ (мунозира), муҳоҳиса, инкишофи малакаи мушоҳида ва ҳулосабарорӣ, тамошои филмномаҳои ба ҳаёту ҷаъолияти адибон дахлдошта ва муқоисаи он бо асар истифода мебарем.

Усули дарс-ҳуҷуми зехнӣ, саволу ҷавоб, суҳбат;

Айёният-расми адиб, варақаҳо, кор бо луғат, филм, монитор ё тахтаи электронӣ;

Мақсади дарс-васеъ намудани дониш ва тафаккури мантиқии донишҷӯён;

-огоҳӣ ёфтан аз таъриху адабиёти пурғановати форсии тоҷикӣ;

-бедор намудани эҳсоси ҳудогоҳии миллӣ;

-тарғиби ақидаҳои пешқадам дар мисоли асарҳои адиб.

Намунаи дарси назариявиро дар мисоли мавзуи “Шарҳи ҳол ва мероси адабии Аҳмади Дониш” метавонем ба чунин тарз матраҳ намоем:

НАҚША:

1. Шарҳи ҳол, мероси адабӣ ва мавқеи Аҳмади Дониш дар адабиёт

2. Бозтоби вазъи таълим ва ҳаёти толибилмони мадрасаҳои Бухоро дар “Наводир -ул -вақоеъ”

3. Инъикоси ҳаёти иҷтимоӣ - сиёсӣ дар “Рисолаи таърихӣ” -и Аҳмади Дониш

Дар оғоз дар бораи ҳаёт ва мероси адабии Аҳмади Дониш - замони зиндагии ӯ, илмҳои гуногуни замонашро аз худ кардан, истеъдоди ғавқулода доштан, ба сифати меъмор дар дарбор ғавқолият кардан, аз ҷумлаи соҳибмаърифатноктарин аҳли дарбор гардидан, ба Русия сафар намудан, унвони ғавқрии илмӣ дарбориро соҳиб шудан, аз мансаб дар дарбор даст кашидан, андешаҳоишро оид ба адолат ва тартибу низомӣ идора намудани давлат ва ҷамъият дар шакли рисола ба амир пешниҳод намудан ва дониши аз мактаби миёна гирифтаи толибилмонро тавассути ВТТ (Смарт-экран, монитор, тахтаи электронӣ) бо истифодаи усули ҳуҷуми зеҳнӣ, саволу ҷавоб ба хотир меоварем. Барои тақвияти дониши толибилмон оид ба мавзӯ ба таври илова маълумот медиҳем.

Тазкиранигорону донишмандони соҳа дар осори худ Аҳмад Маҳдуми Донишро ҳамчун мутафаккири бузург, адиби забардаст, сиёсатмадори номӣ, мунаҷҷими варзида, муҳандиси мумтоз, наққоши моҳир, хаттотӣ ҷирадаст, мусиқшиносии тавонову табибӣ ҳозиқ муаррифӣ кардаанд.

Махсусан гуфтаҳои Афзал Маҳдуми Пирмастӣ, Шарифҷон Маҳдуми Садри Зиё, Садриддин Айний ва шарқшиносии маъруфи шуравӣ Е. Э. Бертелсро дар бораи Аҳмади Дониш мисол меоварем.

Қайд мекунем, ки муаллифи асари «Афзалу-т-тазкор ғӣ зикри-ш-шуъарои ва-л-ашъор» Афзал Маҳдуми Пирмастӣ, ки ба қавли муаррихи маъруф академик Зариф Раҷабов, эркаи амир Абдулаҳад буда, яке аз душманони Аҳмади Дониш шумурда мешуд, маҷбур шудааст иқроӣ кунад, ки «Аҳмади Дониш аз ҳамаи илмҳо воқиф мебошад ва дар ҳамаи навъи хатҳо дар насх, настаълиқ, сулс, тавҷиъа, таълиҷа, мулаққӣ, кӯфӣ, зулфӣ, райҳонӣ ва ғайра ҳамто надошт. Дар рассомӣ аз Бехзоду Монӣ пеш гузашт, дар мусиқӣ устоӣи комиле буд» [4, с.37].

Ё худ, дар ин бора андешаи Шарифҷон Маҳдуми Садри Зиё бисёр ҷолиб аст, ки мегӯяд: «Мулло Мир Аҳмад Маҳдуми Ёроқӣ Муҳандиси Дониши Хаттотӣ Бухорӣ ғехристи маҷмуаи камолу биниш, нуқтаи интиҳоби манзумаи ғазлу дониш, дебоҷаи саҳифаи фонуни ҳикам, унвони ҷаридаи илмӣ билқалам, нуқтапардозӣ маънитироз, адоғаҳму хушмуҳовараи адвор, дар ҷамъи фонуни адабия мумтоз ва ба тамоми саноати каломин беанбоз аст...

Аҳмад Маҳдуми Ёроқ мутахаллис ба Дониш алмашхур ба Аҳмади Қалла шахсе буд дар ҷамъи улум яқто, дар тамоми ҳунар беҳамто, ҳофизи каломӣ раббонӣ, муҳандиси ахбору осори набавӣ, дар сураткашӣ ҳамдӯши Бехзоду Монӣ, дар ахтаршиносӣ назири Улуғбеки Қурагонӣ, дар хаттотӣ адили Миралӣ, дар мусиқӣ монанди Зухраи ғалақӣ, дар лаввоҳиву ҷадвалкашӣ Миршафеъи сонӣ, дар ҳазоқату табобат намунаи Абӯалӣ, дар саховату ато Ҳотами Той, дар шеър Саъдии Шерозӣ, дар наср Ҳусайни Қошифӣ буд. «Наводиру-л- вақоеъ»-у «Меъёру-т-тадайюн» шохиди ҳолу гувоҳи ўст» [6, с.98].

«Ҳамин доноиву тавоноии ин бузургмард буд, ки дар замони Аҳмади Дониш ҳамаи одамони равшанфикру тараққипарвари Бухоро, ҳамаи шоирону нависандагони бовиҷдону халқдӯст дар гирди вай ҷамъ шуда буданд. Онҳо ҳам дар зиндагии Аҳмади Донишу ҳам баъд аз вафоти вай ўро ҳақдорона устоду раҳбари худ медонистанд» [3, с.72]. Ба андешаи зумрае дигар ҳам метавон мувофиқ буд, ки Аҳмади Донишро сардафтари адабиёти давраи нави тоҷик, падари адабиёти нави

точик хондаанд. Аз ҷумла, суханони зерини Устод Айнӣ тақвиятбахши ҳамин андеша метавонанд буд, ки фармудааст: «Дар Бухоро аз фикрҳои наву адабиёти ҷадид асаре набуд. Пас, маълум мешавад, ки ин дохили модарзод ҳамаи афкорашро аз ғайри талқини касеву китобе маҳз аз тадаббуру тафаккури худ маъишату дунёро ҳосил кардааст...» [1, с.175].

Ё худ, Бертелс Евгений Эдуардович - шарқшиноси маъруфи шуравӣ баъди омӯхтани мероси хаттии Аҳмади Дониш чунин изҳори назар кардааст: «Ҳангоми омӯзиши адабиёти тоҷики асри XIX мо, пеш аз ҳама, бо симои дурахшони падари адабиёти нави тоҷик -Аҳмади Дониш рӯ ба рӯ меоем, ки ғайриташ ба тамоми адабиёти давраи минбаъда ва ҳатто ба ташаккули адабиёти советии тоҷик таъсири худро гузошта буд» [5, с.21].

Таъкид менамоем, ки дар бораи рӯзгори ноорому ноҳамвор ва муҳити пуршару шури даврони зиндагии Аҳмади Дониш донишмандону адибони маъруфи тоҷики асрҳои XIX-XX чун Шамсиддини Шохин, Абдурраҳмони Тамкин, Абдулмачиди Музтариб, Мирсиддиқони Ҳашмат, Муҳаммадсиддиқи Ҳайрат, Садриддин Айнӣ ва баъдтар донишмандоне чун Е. Э. Бертелс, Б. Ғафуров, Ян Рипка, М. Турсунзода, Л. Климович, С. Улуғзода, А.М. Баҳоуддинов, З. Ш. Раҷабов, А. Мирзоев, С. Табаров, Р. Ҳодизода, Н. Маъсумӣ, А. Маниёзов, А. Абибов, А. Абдуллоев, Н. Зарбаҳт, А. Девонакулов, М. Болтаев ва дахҳои дигарон фикру андеша рондаанд, донишҷӯён метавонанд барои тавсеаи дониши худ ва ба даст овардани маълумоти иловагӣ ба асарҳои ин донишмандон муроҷиат намоянд.

Дар идомаи машғулият тибқи нақшаи дарс дар бораи бозтоби вазъи таълими толибилмони Бухоро дар шохасари Аҳмади Дониш - “Наводир-ул-вақоъ” маълумот медиҳем.

Хотирасон менамоем, ки Аҳмади Дониш дар Осиёи Миёна аввалин адибе буд, ки дар асарҳои фалсафӣ ва адабии худ ақидаҳои маорифпарвариро тарғиб намудааст ва ин натиҷаи шиносоии ӯ бо ҳаёту маданияти рус ва муқоисаи он бо воқеияти мудҳиши Бухорои феодалий буд.

Мутафаккири бузург ва адиби барҷастаи халқи тоҷик Аҳмад Маҳдуми Дониш мувофиқи тасдиқи С. Айнӣ яке аз ситорагонест, ки осмони пур аз ҷаҳолати аморати фарсудаи Бухорои охири асри XIX ва аввали асри XX ро бо асарҳои илмӣ адабияш фурузон кардааст.

Қайд менамоем, ки Аҳмади Дониш аз солҳои таҳсили мадраса сар карда то охири умр ҳамеша дар бораи масъалаҳои муҳимтарини ҳаёти сиёсӣ иқтисодӣ ва вазъияти маданияту маорифи кишвари худ фикр мекард. Вай медид, ки дар мамлакат бенавой ва қашшоқ ҳукмфармоӣ, табақаи ҳукмрон ба мардуми меҳнаткаш зулму ситам ва бедодгариро ба ҳадди ниҳоят расонидаанд, усули таҳсилу хондан дар мактабу мадрасаҳо хеле кӯҳна шудааст, илму фанне, ки дар муддатҳои зиёд дар мадраса таҳсил мекунанд, барои зиндагонии инсон ва ҳаёти мамлакат ҳеҷ манфиат надорад.

Бинобар ин, Аҳмади Дониш дар «Наводир-ул-вақоъ» дар бораи тарбияи авлоди наврас, муносибати эҳтиёткорона нисбат ба тарбияи фарзандон, дар бораи ахлоқ ва муомилаи табақаҳои гуногуни ҷамъият, дар бораи ахлоқ ва рафтори нописанд ва ноодилонаи ҳукмронҳои замонаш — қозиву муфти, вазиру қушбегӣ ва ғайра дар бобҳои махсус фикру ақида ва андешаҳои танқидии худро баён намудааст.

Махсусан дар бораи усули таҳсили нодуруст ва аз талаботи ҳаёт дури ҳам мактабҳо ва ҳам мадрасаҳо таваққуф намудааст. Вай ҳам барномаи таҳсил, ҳам усули таълим ва ҳам китобҳои дарсии мадрасаҳои Бухороро яке аз мавзӯҳои асосии асари худ қарор додааст. Ҳамаи ин масъалаҳо дар бобҳои «Дар таҳқиқи ҳуқуқи абавайн (падари модар) ва ҳадди ҳуқуқи онҳо», «Дар таҳқиқи матои дунё ва ҳақиқи муомилоти он», «Дар васоёи (васияти) фарзандон ва баёни ҳақиқати касбҳои пешаҳо ва боз чанде бобҳои дигар муфассал ва бо таҳлили амиқ баён ёфтааст.

Барои алоқаманд намудани мавзуъ ба ихтисоси ояндаи донишчӯён таъкид менамоем, ки Аҳмади Дониш дар «Наводир-ул-вақоеъ» тавсифи ду сафари ба Россия кардаи худро низ дохил намудааст, ки ба очерки сафарӣ монандӣ дорад. Дониш дар ҳикояҳояш дар бораи маданият ва илми пешқадами Россия, дар бораи тараққиёти иҷтимоӣ ва иқтисодии ин мамлакат маълумот ва нақлҳо оварда, шахсони пешқадам ва умуман мардуми Бухороро ташвиқу тарғиб намудааст, ки илмҳои дунёвӣ ва санъату ҳунари инсониро омӯзанд ва барои тараққиёти ҷамъият истифода баранд.

Бояд гуфт, ки «Наводир-ул-вақоеъ» аз ҷиҳати мундариҷаву мазмун масъалаҳои ниҳоят муҳимми ҳаёти сиёсӣву иҷтимоӣ, маданияту илмӣ, иқтисодӣву ғанӣӣ ва соҳаҳои гуногуни зиндагии ҷамъият ва мардуми он замонро дар бар гирифтааст.

Фикрҳои пешқадамонаи Аҳмади Дониш ҷашми бисёр шахсони тараққиҳоҳро ба иллату нуқсонҳои иҷтимоии он давр кушод. Онҳо ин асарро ҳонда сабаби ақибмонии Бухорои феодалий, камбудии усули таҳсил ва тартиби таълими мадрасаҳои Бухоро, ҷаҳолату таассуби арбобони дини расмӣ, зулму беадолатиҳои амалдорону мансабдорони амир, бедодгарию истибдоди ҳуди амиро мефаҳмидагӣ ва дар ин хусус ба назари танқид фикр мекардагӣ шуданд. Устод С. Айни таассуроти одамони пешқадами он даврро аз хондани ин асар аз забони худ баён намудааст: «Ҷоҳи ба ман таъсирбахши «Наводир-ул-вақоеъ» он ҷоҳи буданд, ки ман он ҳодисаҳоро дар зиндагӣ дида будам ва аз он аҳвол дилтанг мешудам, аммо ҳеҷ гоҳ ислоҳ кардан ва ислоҳ шудани он аҳвол дар хотирам намегузашт ва гумон мекардам, ки «дунё ҳамин тарз омадааст, ҳамин тарз ҳаст ва ҳамин тарз ҳам меравад, чӣ бояд кард?».. Аммо вақте ки ман он аҳвали фалокатиштимолро дар мундариҷоти «Наводир-ул-вақоеъ» бо тасвири реалӣ — бо тасвире, ки худ дар зиндагӣ дида будам, хондам, ба ман ҳолати дигар рӯй дод. Ман дар дили худ гуфтам: «Ин аҳволро ислоҳ кардан лозим аст, модом ки ман ислоҳ карда наметавонам, аз вай нафрат кардан зарур аст» [1, с.149].

Зимни саволи дигари матраҳшудаи нақшаи дарс қайд мукунем, ки дуҷумин асари машҳури Аҳмади Дониш, ки афкори пешқадами сиёсӣву иҷтимоӣ ва ақидаҳои маорифпарварии ӯ дар он боз ҳам равшантар баён шудааст, «Рисолаи таърихӣ»-и ӯст.

Қайд менамоем, ки асар нотамо мондааст, муаллиф ба ин рисола унвон ё ном ҳам намодааст. Аз ин сабаб, ин рисола то имрӯз дар байни аҳли илм ва тадқиқотчиён бо чанд ном машҳур аст: «Тарҷумаи ҳоли амрони манғития», «Таърихча», «Рисола ё худ мухтасаре аз таърихи салтанати хонадони манғития» ва ғайра.

Баъдан, дар бораи мавзӯи асар, мундариҷаи ғоявии “Рисолаи таърихӣ” маълумот медиҳем. Рисолаи таърихӣ”-и Аҳмади Дониш дар таърихи афкори сиёсӣву иҷтимоии ҳалқи тоҷик аз ҷиҳати шакли услуб ва маҷмуи худ дар адабиёти давр асари тоза буда, ба публитсистикаи бадеию таърихӣ ва танқидӣ мушобеҳ аст ва аз лиҳози инъикоси воқеият ва вазъи сиёсӣву иҷтимоии нимаи дуҷуми садаи XIX маҷмӯи назаррас дорад.

Аҳмади Дониш дар он аъёнаҳои беҳтарини насри ҳаҷвӣю киноявии Шарқро бо руҳи ҷанговаронаи публитсистикаи маорифпарваронаи Ғарбу Русия ба ҳам омехтааст.

Ин асарро ба жанри памфлет ва сабку услуби онро ба публитсистикаи сиёсӣву адабӣ нисбат медиҳанд.

Дар адабиёт ва публитсистикаи тоҷик памфлет таърихи қадима дорад. Хусусиятҳои ин жанро хануз дар адабиёти асри X метавон мушоҳида намуд. Аз ҷумла “Гуфтор андар ҳаҷви Султон Маҳмуд”-и Фирдавӣ, “Муш ва Гурба”-и Убайди Зоконӣ, “Рисолаи таърихӣ”-и Аҳмади Дониш аз намунаи беҳтарини асарҳои ҳаҷвии адабиёти классикианд, ки дар қолаби жанри памфлет навишта шудаанд. Дар журналистика ва публитсистика жанри памфлетро ҳамчун асари ҳаҷвӣ мефаҳманд, ки мақсади он “маҳкум ва нобуд кардани гуноҳҳо ва бадқирдорҳои иҷтимоӣ, яъне ҳама ҷизҳои бадро месӯзонанд” аст.

Қайд менамоем, ки ҷанбаи публитсистии “Рисолаи таърихӣ”-ро махсусан инъикоси воқеияти замон, тасвири ошкоро ва ҳақиқатнигоронаи вазъи сиёсӣву иҷтимоӣ, махсусан танқиди шахсияти таърихӣ дар мисоли амиронӣ вазири манғитӣ таъмин менамояд.

Яке аз фазилятҳои публитсистии “Рисолаи таърихӣ” дақиқ сабт шудани санаҳои таърихӣ аст. “Ва билҷумла ғалабаи Руссия дар Самарқанд дар муҳарраи санаи 1285 воқеъ шуд...” [1, с.149].

Аҳмади Дониш дар рисола фикру андеша ва ақидаҳои нави худро роҷеъ ба масъалаҳои пураҳамияти замонаш баён намуда, дар хотима фикри катъии худро - яъне, ҳатман вожгун гардидани салтанати амиронӣ Бухороро таъкид мекунад.

Инро ӯ ба воситаи хоби яке аз дӯстони худ таъбир менамояд. Дӯсти ӯ ҳикоят мекунад, ки шере дар шаҳри вайрона байни дарандагон монда, аз тарс ҳар сӯ медавид ва охири охири дарандагон он шери жаёнро медаданд. Дӯсти дигараш хобашро ҳикоят карда мегӯяд, ки ними рӯз дар осмон моҳро мебинанд, ки мисли мушак парида ба замин фуруд меояд, аз паси ин ситорае низ ба замин меафтад. Аҳмади Дониш ҳамин хоби дӯстони худро таъбир карда дар охир чунин хулоса мекунад:

“Дар оянда касоне, ки зиндаанд, хоҳад дид, ки ... давоми салтанат низ дар Мовароуннаҳр ба дасти ин табақа пойдор намонанд ва кушокушии калоне ва тағайюрати аҷибе зухур кунад... Вучуди ин амиронӣ ҷоҳил ва олимони ҷоҳил ва сипоҳиёни гумроҳи ғофил бас аст... Ҳоли ин давлати манғития ва шахсони ба онҳо тобеъ дар оянда чӣ шавад? Рехтани моҳу ситора чист? Осмон бар сари инҳо фуруд ояд!” [2, с.39].

Ба ҳамин тариқ, Аҳмади Дониш дар ин рисола бо тамоми ҷасорат ва заковат ҳалокати ҳатмии аморати Бухороро пешгӯӣ кардааст. Ин пешгӯии ӯ натиҷаи ба тарзи илмӣ фалсафӣ таҳқиқ ва таҳлил намудани воқеаву ҳодисаҳои иҷтимоӣ сиёсӣ он давр буд. Чунон ки мебинем, “Рисолаи таърихӣ”- Аҳмади Дониш, дар баробари он ки дар афкори сиёсӣву иҷтимоӣ дорои аҳамияти калон аст, дар таърихи адабиёти тоҷик низ мавқеи намоён дорад.

Аҳмади Дониш адибест, ки бо афкори пешқадами иҷтимоӣ сиёсӣ ва маданият адабии худ дар таърихи маданият ва адабиёти халқи тоҷик мақоми баландро ишғол менамояд. Дар эҷодиёти Аҳмади Дониш “Наводир-ул-вақоъ” ва “Рисолаи таърихӣ” мавқеъ ва аҳамияти калоне доранд. Дар ин ду асар Аҳмади Дониш ҳамчун маорифпарвар, олим ва файласуфи барҷаста ва нависандаи моҳир муҷассам гаштааст.

Осори Аҳмади Дониш намунаи воқеънигорӣ ва ҳақиқатбаёнӣ буда, барои рӯзноманигорони оянда дастурамал дар ҷодаи таҳқиқи ҳақиқат ва ифшои сухани рост буда метавонад.

Барои мустаҳкам намудани дарс порчае аз филмномаи Ситорае дар тирашаб-ро ба воситаи Смартэкран тамошо менамоем.

Сипас барои дарси КМРО саволҳои зеринро ба донишҷӯён пешниҳод менамоем:

1. Доир ба мушаххасоти зиндагиномаи Аҳмади Дониш чӣ мулоҳиза доред?
2. Нуфуз ва таъсиргузориҳои шахсият ва осори Аҳмади Дониш ба ҳамзамонон ва аҳли илму адаби мутааххир чӣ гуна аст?
3. Дар асоси кадом далелҳо Аҳмади Донишро сарвари маорифпарварони Осиёи Миёна мегӯем?
4. Мазмуну муҳтаво, сохту таркиби асари “Наводир-ул-вақоъ” -и Аҳмади Донишро шарҳ диҳед.
5. Кадом боби асари “Наводир-ул-вақоъ”-и Аҳмади Дониш ба очерки сафарӣ монанд аст ва барои чӣ?
6. Ақидаҳои ислохотпарваронаи Аҳмади Дониш дар “Наводир-ул-вақоъ”.
7. “Рисолаи таърихӣ” бо кадом хусусияташ аз “Наводир-ул-вақоъ” фарқ мекунад?

8.Мундариҷаи ғоявӣ ва аҳамияти “Рисолаи таърихӣ” –и Аҳмади Дониш.

Барои дарси амалӣ ба донишҷӯён навиштани эссеро дар мавзуи “Аҳмади Дониш -адиби маорифпарвар” супориш медиҳем.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Айнӣ С. Намунаи адабиёти тоҷик.-Душанбе 2010.419 сах.
2. Аҳмади Дониш. Наводир ул-вақоъ.-Душанбе, 2020.479 сах.
3. Мирзозода Х. Материалҳо аз таърихи адабиёти тоҷик.- Душанбе, 1950.
4. Раҷабов З. Маорифпарвар. Аҳмади Дониш.-Душанбе, 1964.
5. Ҳодизода Р. Каримов У. Саъдиев. Адабиёти тоҷик (асрҳои 16-19 ва ибтидои асри 20) –Душанбе, 1988.
6. Садри Зиё.Афзалу-т-тазкор фӣ зикри-ш-шуъро ва-л-ашъор.-Тошканд,1918.
7. Улуғзода С. Аҳмади Дониш.-Сталинобод,1946.
- 8.Юнусов АА.,Норкаллаев.И. Аҳмади Дониш.Феҳристи адабиёт.-Душанбе,1988.

ТАЪЛИМИ МАВЗУИ АҲМАДИ ДОНИШ ДАР ИХТИСОСИ РӯЗНОМАНИГОРӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақола дар бораи усули таълими мавзуи Аҳмади Дониш дар ихтисоси рӯзноманигорӣ сухан меравад. Муаллиф кӯшиш намудааст, ки дар асоси таҷрибаи бисёрсолаи корӣ усули муфиди таълими мавзуи зикршударо пешниҳод намояд. Ҳамзамон зимни баёни масъала дар бораи Аҳмади Дониш назари муҳаққиқони соҳа пешниҳод ва натиҷагирӣ шудааст.

КАЛИДВОЖА: Машгулият, таърих, адабиёт, донишҷӯён, ватандӯстӣ, тарбия, таълим, ҷаҳонбинӣ.

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФОН: Маҳмадалиева Муҳаббат Раҳмонова, номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 918-75-20-27. Курбонова Раҳёнгул Муминовна, номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи рӯзноманигории ДДБ ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 93-708-02-01.

ПРЕПОДАВАНИЕ ТЕМЫ АХМАДА ДОНИША ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ ЖУРНАЛИСТИКА АННОТАЦИЯ

В статье речь идет о методе преподавания темы Ахмад Дониша по специальности журналистика. Автор попытался предложить полезный метод преподавания указанной темы на основе многолетнего опыта работы. В то же время в ходе разъяснения вопроса о понятии знания были предложены и получены выводы исследователей отрасли.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: профессия, история, литература, студенты, патриотизм, воспитание, образование, мировоззрение.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ: Маҳмадалиева Муҳаббат Раҳмонова, кандидат филологических наук, доцент кафедры таджикской литературы Государственного университета имени Насира Хусрава Бахтара. Тел.: (+992) 918-75-20-27. Курбанова Раҳёнгул Муминовна, кандидат филологических наук, доцент кафедры журналистики ДДБ имени Насира Хусрава. Тел.: (+992) 93-708-02-01.

TEACHING THE TOPIC OF AHMAD DONISH IN JOURNALIS

ANNOTATION

The article deals with the method of teaching the topic of Ahmad Donish in journalism. The author has tried to suggest a useful method of teaching this topic based on many years of work experience. At the same time, in the course of clarifying the issue of the concept of knowledge, the conclusions of industry researchers were proposed and obtained.

KEYWORDS: profession, history, literature, students, patriotism, upbringing, education, worldview

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS: Mahmadalieva Muhabbat Rahmatulloevna, candidate of philological sciences, associate professor of the Department of Tajik Literature of the Nasir Khusrav Bakhtar State University. Tel.: (+992) 918-75-20-27. Kurbanova Rakhengul Muminovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Journalism of the Children's Library named after Nasiri Khusrav. Tel.: (+992) 93-708-02-01.

ЭВОЛЮЦИЯ ЖУРНАЛИСТИКИ: НОВЫЕ ЖАНРЫ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ И СПОРЫ О БУДУЩЕМ ПРОФЕССИИ

Шафир Т.В.

**Донишгоҳи давлатии лингвистикии Москва
(Россия)**

Современная журналистика развивается в условиях стремительной цифровизации, глобализации и трансформации медиапотребления. Традиционные формы подачи информации уступают место новым форматам, адаптированным под изменившиеся потребности аудитории. Интернет, социальные сети, искусственный интеллект и мультимедийные технологии значительно изменили способы взаимодействия между журналистами и их аудиторией.

Эти изменения способствовали появлению новых жанров журналистики, таких как журналистика данных, мультимедийные лонгриды, подкасты, сторителлинг и кроссмедийные проекты. Новые форматы позволяют более глубоко погружать аудиторию в контекст событий, предлагая не просто текстовый материал, но и мультимедийное сопровождение в виде инфографики, видео, интерактивных карт и других технологий [2, с. 61].

Однако признание этих жанров в научном и профессиональном сообществе вызывает споры. Некоторые исследователи и практикующие журналисты считают, что новейшие жанры являются логичным этапом эволюции профессии, в то время как другие указывают на их потенциальные риски, включая снижение стандартов объективности, размывание границ между журналистикой и развлекательным контентом, а также угрозу традиционным журналистским ценностям.

Цель данной статьи – проанализировать основные аргументы сторонников и противников признания новейших жанров журналистики, определить их роль в современной медиасреде и выявить перспективы их развития. В ходе исследования будут рассмотрены примеры успешного применения новых форматов и их влияние на журналистскую практику.

1. Эволюция жанров журналистики: от традиционных к новейшим
Жанровая система журналистики традиционно включает информационные, аналитические и художественно-публицистические жанры. Однако в XXI веке медиaprостранство существенно изменилось под воздействием цифровых технологий, что привело к появлению новых жанров и форматов, таких как:

Длинное расследование (long-form investigation);

Интерактивный онлайн-репортаж;

Кроссмедийные проекты;

Журналистика данных (data journalism);
Видеосюжеты для социальных сетей;
Подкасты и сторителлинг в аудиоформате.

Эти форматы отличаются не только новыми методами подачи информации, но и изменением взаимодействия журналистов с аудиторией. Например, кроссмедийные проекты позволяют объединять текст, видео, анимацию и инфографику, обеспечивая комплексное восприятие темы [1, с. 15].

2. Дискуссии вокруг признания новейших жанров

Вопрос о признании новейших жанров журналистики в научном и профессиональном сообществе остается открытым. Основные аргументы сторонников и противников можно разделить на несколько ключевых позиций.

Аргументы сторонников:

Соответствие медиапотреблению. Современная аудитория потребляет информацию через цифровые платформы, предпочитая интерактивные и мультимедийные форматы.

Расширение инструментов журналиста. Новые жанры позволяют глубже анализировать темы, используя визуализацию данных, гиперссылки и мультимедийные элементы.

Рост вовлеченности аудитории. Интерактивные форматы позволяют пользователям не только читать, но и участвовать в создании контента, повышая доверие к журналистике.

Аргументы противников:

Размывание границ между журналистикой и развлечением. Некоторые новейшие жанры, ориентированные на визуальные эффекты, могут снижать уровень аналитичности материала.

Угроза традиционным журналистским стандартам. Не все новые форматы обеспечивают объективность, проверку фактов и соблюдение профессиональной этики.

Коммерциализация контента. В стремлении привлечь аудиторию редакции могут отдавать предпочтение развлекательному контенту, снижая общественную значимость журналистики.

3. Новые жанры как фактор развития журналистики Несмотря на споры, новейшие жанры продолжают развиваться и находить своё место в профессиональном сообществе. Они не заменяют традиционные жанры, а дополняют их, создавая новые возможности для медиаиндустрии. Среди успешных примеров:

The New York Times активно использует журналистику данных в расследованиях (например, анализ последствий климатических изменений через инфографику);

BBC и The Guardian развивают интерактивные и мультимедийные форматы, создавая специальные проекты (например, интерактивные хроники политических событий);

Подкасты The Daily (NYT) и NPR привлекают миллионы слушателей, предлагая глубокий анализ новостей в удобном аудиоформате.

Эти примеры подтверждают, что новейшие жанры не только повышают качество журналистских материалов, но и способствуют более глубокому вовлечению аудитории.

Споры вокруг признания новейших жанров журналистики отражают сложные процессы трансформации медиапространства. С одной стороны, они открывают новые возможности для журналистов, предоставляя более гибкие и выразительные инструменты для освещения событий. С другой — ставят под сомнение традиционные принципы журналистики, такие как объективность, достоверность и этическая ответственность.

Будущее журналистики, вероятно, будет связано с гибридизацией жанров, что потребует от исследователей и практиков дальнейшего изучения и адаптации к

новым условиям. Журналистские школы и медиаорганизации должны учитывать эти изменения, разрабатывать новые стандарты работы с цифровыми форматами и обучать журналистов эффективному использованию мультимедийных технологий без ущерба для качества контента.

Таким образом, развитие новейших жанров является неизбежным процессом, обусловленным изменением медийного ландшафта и потребностей аудитории. Важно найти баланс между инновациями и сохранением традиционных ценностей журналистики, чтобы обеспечить высокое качество информационного продукта и укрепить доверие общества к медиа.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ И ИСТОЧНИКОВ

1. Волкова, В. В. Визуальная коммуникация в условиях кроссплатформенности СМИ / В. В. Волкова // Дизайн СМИ: Тренды XXI века. – 2019. – № 4. – С. 14–23

2. Соловьев, В. А. Искусственный интеллект (и) глубоко трансформирует облик журналистики / В. А. Соловьев // Маркетинговая лингвистика в цифровую эпоху: Сборник научных статей / Составитель Е. Г. Борисова. Под общей редакцией Л. Г. Викуловой. – Москва: Общество с ограниченной ответственностью "Языки Народов Мира", 2021. – С. 58–63.

ЭВОЛЮЦИЯ ЖУРНАЛИСТИКА: ЖАНРХОИ НАВ ДАР АСРИ ТРАНСФОРМАТСИЯИ РАҚАМӢ ВА БАҲСҲО ДАР БОРАИ ОЯНДАИ КАСБИЯТ АННОТАСИЯ

Мақола ба таҳлили тағйироти жанрҳои журналистика дар шароити рақамии шудан, ҷаҳонишавӣ ва тағйири рафтори истифодаи расонаҳо бахшида шудааст. Навҳои нави форматҳо, ба монанди журналистикаи додаҳо, лонгридҳои мультимедиявӣ, подкастҳо ва лоиҳаҳои кроссмедиявӣ, ки ба талаботҳои ҷомеаи муосир ҷавобгӯ ҳастанд, баррасӣ мешаванд. Муаллиф аргументҳои ҳамтарафдорон ва муҳолифони эътирофи ин жанрҳоро таҳлил мекунад, ки дар онҳо бартарихи (интерактивӣ, ҷалби ҳамкорӣ ҷомеа) ва хатарихи (кам шудани объективият, тичоратӣ шудани мундариҷа) нишон дода мешаванд. Бо истифода аз намунаҳои муваффақ (The New York Times, BBC, The Guardian) нишон дода мешавад, ки чӣ тавр жанрҳои нав ҷанрҳои анъанавиро такмил дода, сифати журналистикаро баланд мебаранд. Дар ҳулоса, зарурати таъмини мувозинати байни навоариҳо ва ҳифзи стандартҳои касбӣ барои рушди ояндаи саноати расонаҳо таъкид мешавад.

Калимаҳои калидӣ: журналистика, рақамии шудан, истифодаи расонаҳо, жанрҳои нав, журналистикаи додаҳо, объективият.

Маълумот дар бораи муаллиф: Шафир Тимур Владимирович. Омӯзгори кафедраи технологияҳои коммуникатсионии донишгоҳи давлатии лингвистикӣ Маскав.

ЭВОЛЮЦИЯ ЖУРНАЛИСТИКИ: НОВЫЕ ЖАНРЫ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ И СПОРЫ О БУДУЩЕМ ПРОФЕССИИ АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу трансформации жанров журналистики в условиях цифровизации, глобализации и изменения медиапотребления. Рассматриваются новые форматы, такие как журналистика данных, мультимедийные лонгриды, подкасты и кроссмедийные проекты, которые стали ответом на запросы современной аудитории. Автор исследует аргументы сторонников и противников признания этих

жанров, выделяя их преимущества (интерактивность, вовлеченность аудитории) и риски (снижение объективности, коммерциализация контента). На примерах успешных проектов (The New York Times, BBC, The Guardian) показано, как новые жанры дополняют традиционные, повышая качество журналистики. В заключение подчеркивается необходимость баланса между инновациями и сохранением профессиональных стандартов для будущего развития медиаиндустрии.

Ключевые слова: журналистика, цифровизация, медиапотребление, новые жанры, журналистика данных, объективность.

Информация об авторе: Шафир Тимур Владимирович. Преподаватель кафедры коммуникационных технологий Московского государственного лингвистического университета.

THE EVOLUTION OF JOURNALISM: NEW GENRES IN THE AGE OF DIGITAL TRANSFORMATION AND DEBATES ABOUT THE FUTURE OF THE PROFESSION

ABSTRACT

The article examines the transformation of journalism genres in the context of digitalization, globalization, and changing media consumption patterns. It explores new formats such as data journalism, multimedia longreads, podcasts, and cross-media projects, which have emerged in response to the demands of modern audiences. The author analyzes the arguments of both supporters and opponents of these genres, highlighting their advantages (interactivity, audience engagement) and risks (decline in objectivity, commercialization of content). Using successful examples from The New York Times, BBC, and The Guardian, the article demonstrates how new genres complement traditional ones, enhancing the quality of journalism. In conclusion, the author emphasizes the need for a balance between innovation and the preservation of professional standards to ensure the future development of the media industry.

Keywords: journalism, digitalization, media consumption, new genres, data journalism, objectivity.

Information about the author: Shafir Timur Vladimirovich. Lecturer at the Department of Communication Technologies, Moscow State Linguistic University.

МУТОБИҚШАВИИ НАСЛИ НАВРАС БА ТАҲСИЛ ДАР ҲАМКОРИҲОИ ОИЛА ВА МТМУ ДАР НАШРИ РЪЗНОМАВУ МАҶАЛЛАҲОИ ДАВРӢ

Қурбонов Ф.А., Каримова С.Р.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

(Тоҷикистон)

Дар наشري рӯзнамаву маҷаллаҳои даврӣ масъалаи ҷалбу мутобиқ намудани насли наврас ба таҳсил, ки яке аз мушкилоти ҷомеаи имрӯзаи мо ба ҳисоб меравад, андешаҳои олимони илми педагогика ва психология гирд оварда шудааст. Аксар вақт, ба гуфтаи муҳаққикон, омӯзгорон, дар мушкилиҳои аз худ намудани барномаи таълимии таҳсилоти умумӣ, ки ба қобилияти кӯдак мувофиқу вобаста аст, нақши оила ва МТМУ хело ҳам бузург мебошад.

Г.Ф. Кумарина мафҳуми мутобиқшавиро танҳо ба оқибатҳои таъсири бевосита ё ғайримустақими муассисаҳои таълимӣ ба ҳаёти кӯдак медонад. Ҳангоми гузаштан ба таҳсили ибтидоӣ дар баъзе мавридҳо ин дар заминаи паст шудани сатҳи мутобиқшавӣ дар ҷузъи шахсӣ рух медиҳад. Дар бораи омилҳои хавфи оилавӣ, гуфтан мумкин аст, ки сатҳи пасти дониши волидайн оид ба синну сол ва хусусиятҳои фардии рушди кӯдакон таъсири манфӣ расонида метавонад. Ҳамчунин

махдудият ё дастрас набудани машварати мутахассисон (невропатолог, равоншинос, логопед ва ғ.) ё ҳамкориҳои бесамар байни волидон ва омӯзгорон ба равандҳои мутобиқшавӣ монеа эҷод мекунад.

Чуноне ки дар рӯзномаву маҷаллаҳои даврӣ дида мешавад, аз нуқтаи назари психологияи рушд мафҳуми «мутобиқшавӣ» аз биология ҳамчун идеяи раванди инкишоф (аз ҷумла равонӣ) оварда шудааст, ки дар натиҷаи он организм ва муҳити зист ба мувозинат ноил мешаванд. Ин равиш умуман дар заминаи инкишофи психика пазируфта мешавад. Дигар муҳаққиқон ба рушди психика дар онтогенез интиқол медиҳанд: масалан, дар концепсияи Ҷ. Пиаже мафҳумҳои «мутобиқшавӣ» ва «интеллект» аз ҷиҳати маъно баробаранд ва ин аст, ки ба ақидаи ӯ, «мувозинати байни таъсири организм ба муҳити зист ва таъсири баръакси муҳити зист» аст [9, с. 7]. Гузашта аз ин, мутобиқшавӣ натиҷаи амали мутақобилаи ду чараёни якдигар (якдигарро пурракунада) мебошад: ассимилятсия - истифодаи схемаҳои амалҳои мавҷудаи шахс ба объектҳои нав ва аккомодатсия - тағйир додани схемаҳо мувофиқи хусусиятҳои объектҳо [9].

Махсусан дар наشري баъзе мақолаҳои рӯзномаву маҷаллаҳо омадааст, ки оила ба фарзанд нигаронида шудааст - вазифаи асосии волидон дар ин ҷо таъмини ояндаи хушбахтона ва муваффақи фарзандони худ мебошад. Ба ибораи дигар, оила танҳо барои кӯдак вучуд дорад. Таъсир одатан аз кӯдак ба волидайн (аз поён ба боло) аст. Дар натиҷа, кӯдакон дорои худбаҳодиҳии баланд, дарки аҳаммияти худ бо эҳтимолияти зиёд шудани хатари муноқишаҳо бо муҳити иҷтимоии берун аз оила мегарданд.

Ҳамин тариқ, барои ҳалли мушкилоти беназири ҳаёт, ҳар як кӯдак на танҳо ба муҳаббати волидайн, балки дастгирии як намуди хеле махсус ниёз дорад. Аз ин рӯ, дар мақолаҳое, ки дар рӯзномаю маҷаллаҳо ба нашр мерасад, вазифаи бевоситаи волидон аз он иборат аст, ки фарзандони худро дастгирӣ кунанд, то онҳо тавоноӣ, қувват ва саломатӣ пайдо кунанд. Ҷӣ қадаре ки волидайн ба раванди ҳалли мушкилоти ба воя расидани кӯдак даҳолат кунанд, кӯдак ҳамон қадар шахсияти қавӣ (баркамол, мустақил) калон мешавад. Дар баробари ин, даст кашидан ва кумаки нокифояи волидайн кӯдакро аз дастгирӣ, ки барои рушди ӯ хеле муҳим аст, маҳрум мекунад. Бе чунин дастгирӣ кӯдак наметавонад мустақилона душвориҳои афзоишро бартараф кунад, ки ин ба ӯ имкон намедиҳад, ки сифатҳо ва хосиятҳои барои муваффақият дар ҳаёт заруриро пурра инкишоф диҳад.

М.М. Безруких дар наشري маҷалаҳои илмӣ андешаҳои худро дар бораи номутобиқатии омилҳои манфие, ки ба кӯдак дар мактаб таъсир мерасонанд, қайд мекунад:

- барвақттар оғоз намудани таълими мунтазами томактабӣ;
- номувофиқ будани технологияҳо ва барномаҳои таълим ба хусусиятҳои синну солӣ ва функционалии кӯдакон;
- сатҳи нокифояи тахассуси омӯзгорон ва бесаводии кулӣ дар масъалаҳои рушди кӯдак ва саломатии кӯдак [1, с. 36].

Дар ин маврид метавон гуфт, ки бо назардошти дастрасӣ ва ҳаҷми маълумоти умумӣ (адабиёт, захираҳои интернетӣ ва ғайра) барои волидайн масъала дар бораи «саводи амалӣ» (салоҳият), яъне дар бораи иштироки оқилона ва масъулиятноки падару модарон меравад. Аз нуқтаи назари М. Безруких, дар раванди мутобиқшавии кӯдак ба таҳсил, се марҳиларо ҷудо кардан мумкин аст, ки бо як қатор хусусиятҳо хосанд:

- аввал (индикативӣ), ки бо ақсуламали шадид ва шиддати назаррас қариб дар тамоми системаҳои бадан тавсиф мешавад (ду то се ҳафта);
- дуюм (мутобиқшавии ноустувор), вақте ки организм ба ин таъсирот ҷавобҳои оптималро меҷӯяд ва пайдо мекунад, ки дар натиҷа хароҷот кам мешавад, ақсуламали зӯрварӣ паст мешавад;

- сеюм (давраи мутобиқшавии нисбатан устувор), вақте ки организм вариантҳои мувофиқтаринро барои посух додан ба сарборӣ пайдо мекунад, ки фишори камтарро дар тамоми системаҳо талаб мекунад. Захираҳои ҷисми кӯдак аз ҳад зиёд дур нестанд ва стресси тӯлонӣ ва дар натиҷа, қори аз ҳад зиёд метавонад ба саломатии бадани кӯдак зарар расонад, ки ин дар навбати худ ба мутобиқшавӣ оварда мерасонад.

Р.В. Овчарова ҳолатҳои иҷтимоӣ педагогӣ, инчунин омилҳои муайян мекунад, ки оқибати ташкили нокифояи оқилонаи раванди таълим мебошад, ки тафовут, хусусият ва эҳтиёҷоти кӯдакони ба муассисаи таълимӣ дохилшавандаро ба назар намегиранд [8, 17].

Сарфи назар аз он, ки омӯзиши мутобиқшавии иҷтимоӣ хонандагон муддати хеле тӯлонӣ мавзӯи таҳқиқоти намоёндагон илмҳои гуногун (П.Г. Белкин, И.К. Кряжева ва диг.) буд, дар байни олимони то ҳол фаҳмиши умумии меъёрҳои мутобиқшавии муваффақият, моҳият, механизмҳо ва мазмун он ба ҷашм намерасад. Азбаски мутобиқшавии иҷтимоиро метавон бо ду роҳ (ҳам ҳамчун ҳуди раванд ва ҳам дар натиҷаи раванд) баррасӣ кард, он ҳамчун ҷузъи мустақили проблемаи мутобиқшавӣ дар маҷмӯъ ба ҳисоб меравад. Ҷанбаи дигари мутобиқшавии иҷтимоиро метавон қабули нақши нави иҷтимоӣ арзёбӣ кард. Моҳияти мутобиқшавии иҷтимоӣ ва ҳуди иҷтимоӣ, аз нуқтаи назари П.Г. Белкин, азҳудкунии одам дар муҳити нави иҷтимоӣ, тақрористехсолкунии меъёрҳои робитаҳои нави иҷтимоӣ дар асоси факти азҳудшавӣ ба амал меояд. Дар баробари ин муаллиф мафҳумҳои «мутобиқшавии иҷтимоиро» фарқ карда, қайд мекунад, ки «мутобиқшавии иҷтимоӣ» бо гурӯҳи ибтидоӣ, яъне намуди мушаххаси фаъолият алоқаманд буда, ҳамчун воситаи муттаҳид намудани аъзоёни он хизмат мекунад. Ба гуфтаи И. К. Кряжева, ки дар бораи контексти шахсии мутобиқшавии иҷтимоӣ сухан меронад, мо инчунин дар бораи ворид шудан ба ҷомеаи нав сухан меронем, аммо тавассути додани мақоми иҷтимоӣ ба шахс ҳамчун шарт зарурии фаъолияти интегралӣ ҷомеа, бо назардошти ҷалби тичорати шахс, дар гурӯҳ ва ҳолати эмотсионалии ӯ [6, с. 15].

Агар дар бораи омӯзиши равандҳои мутобиқшавӣ сухан ронем, масалан, муҳаққиқони соҳаи психология бештар ба омӯзиши мутобиқшавии инсон ба омилҳои иҷтимоӣ дар муҳити зист муроҷиат мекунанд. Контексти таҳқиқот оид ба мутобиқсозии инсон гуногун аст. Ин дар бораи мутобиқ шудан ба тағйирот аст: дар системаҳои иҷтимоӣ (оила, ташкилот, кишвар);

- дар тарзи зиндагӣ ва муҳити иҷтимоӣ-фарҳангӣ (ҳангоми муҳоҷират ва кӯч бастан, қабул ба муассисаи таълимӣ, дар оғози фаъолияти истеҳсолӣ ва ғ.);

- дар мақоми иҷтимоӣ, вақти иҷтимоӣ (гум кардани мақоми маъмулии иҷтимоӣ ва ғ.);

- ба омилҳои муҳити зист (ҳарчанд дар робита бо дигар ҷанбаҳо то андозае камтар омӯхта шудааст).

Аз нуқтаи назари физиология мутобиқшавӣ «раванди нигоҳ доштани ҳолати функционалии системаҳои гомеостатикӣ ва дар маҷмӯъ организм, таъмини нигоҳдорӣ, рушд ва фаъолияти он дар шароити мувофиқ ва номувофиқи муҳити зист» мебошад. Дар психология ва ҷомеашиносӣ ин раванди барқарор кардани муносибатҳои муайяни байни фард ва муҳити иҷтимоӣ (одатан маъноӣ «мутобиқшавии иҷтимоӣ»-ро дорад) ва ҳамзамон натиҷаи он мебошад.

Ҳамин тариқ, дар маҷмӯъ, мафҳуми мутобиқшавӣ қолабҳои асосиро инъикос менамояд, ки мавҷудият ва инкишофи системаҳои гуногунро дар таъсири мутақобилаи муайяни шароити дохилӣ ва берунии мавҷудияти онҳо таъмин менамоянд.

Бо назардошти он, ки меъёри субъективии мутобиқшавӣ қаноатмандии бошуурона ё бешууронаи шахсӣ, муносибат ба худ, ҷанбаҳо ва шароити гуногуни фаъолият ва муошират мебошад, бисёр хуб мешуд, ки агар мутобиқшавӣ ҳамчун

ягонагии чор чузъи ба ҳам алоқаманд баррасӣ карда шавад, ки ҳама чизро инъикос кунад. Бисёрчониба ва мураккабии равандҳои мутобиқшавии кӯдакон дар марҳилаҳои гуногуни таҳсил чузъҳои шахсӣ, муоширатӣ, фаъолият ва муқовимат ба стресс мебошанд.

Ҳамин тариқ, дар наشري рӯзномаву маҷаллаҳои илмӣ омадааст, ки модели назариявии мутобиқшавии хонандагон ба муҳити таълимӣ дар давраҳои инкишофи бухронӣ ба принципҳои асосӣ оид ба табиати иҷтимоии равонии инсон асос ёфтааст, ки имкон медиҳад, ки дар ин давра ба муҳити таълиму тарбия мутобиқ карда шавад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Безруких, М.М. Школьные и семейные факторы риска, их влияние на физическое и психическое здоровье детей / М.М. Безруких // Вестник практической психологии образования. - №1 (26) январь—март 2011. - С. 16-21.

2. Выготский, Л.С. Умственное развитие детей в процессе обучения / Л.С. Выготский - М. : Книга по Требованию, 2013. - 135 с

3.Каган, В.Е. Психогенные формы школьной дезадаптации / В.Е. Каган // Вопросы психологии. - 1984. - № 4. - С. 89 - 95.

3.Казначеев, В.П. Современные аспекты адаптации / В.П. Казначеев. - М. : Наука, 1980. — 192 с.

4.Коррекционная педагогика в начальном образовании: учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Г.Ф. Кумарина, М.Э. Вайнер, Ю.Н. Выюнкова и др.; под ред. Г.Ф. Кумариной . - М. : Академия, 2003. - 320 с.

5.Кряжева, И.К. Социально-психологические факторы адаптированности личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук.: 19.00.07 / И.К. Кряжева. - М., 1980. - 24 с.

6.Мухина, В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник для студ. вузов. / В.С. Мухина. - М. : Академия, 2002. - 358 с.

7.Овчарова, Р. В. Родительство как психологический феномен: учебное пособие / Р.В. Овчарова. - М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. - 496 с.

8. Пиаже, Ж. Психология интеллекта / Ж.Пиаже. - СПб. : Питер, 2003.-192 с.

МУТОБИҚШАВИ НАСЛИ НАВРАС БА ТАҲСИЛ ДАР ҲАМКОРИҲОИ ОИЛА ВА МТМУ ДАР НАШРИ РҶЗНОМАВУ МАҶАЛЛАҲОИ ДАВРӢ АННОТАТСИЯ

Дар наشري рӯзномаву маҷаллаҳои даврӣ масъалаи ҷалбу мутобиқ намудани насли наврас ба таҳсил, ки яке аз мушкилоти ҷомеаи имрӯзаи мо ба ҳисоб меравад, андешаҳои олимони илми педагогика ва психология гирд оварда шудааст. Аксар вақт, ба гуфтаи муҳаққиқон, омӯзгорон, дар мушкилиҳои аз худ намудани барномаи таълимии таҳсилоти умумӣ, ки ба қобилияти кӯдак мувофиқу вобаста аст, нақши оила ва МТМУ хело ҳам бузург мебошад. Омӯзиши равандҳои мутобиқшавӣ суханронем, масалан, муҳаққиқони соҳаи психология бештар ба омӯзиши мутобиқшавии инсон ба омилҳои иҷтимоӣ дар муҳити зист муроҷиат мекунанд. Контексти таҳқиқот оид ба мутобиқсозии инсон гуногун аст. Ин дар бораи мутобиқ шудан ба тағйирот дар системаҳои иҷтимоӣ (оила, ташкилот, кишвар) аст.

Аз нуқтаи назари физиология мутобиқшавӣ «раванди нигоҳ доштани ҳолати функционалии системаҳои гомеостатикӣ ва дар маҷмӯъ организм, таъмини нигоҳдорӣ, рушд ва фаъолияти он дар шароити мувофиқ ва номувофиқи муҳити зист» мебошад. Дар психология ва ҷомеашиносӣ ин раванди барқарор кардани муносибатҳои муайяни байни фард ва муҳити иҷтимоӣ (одатан маъноӣ «мутобиқшавии иҷтимоӣ»-ро дорад) ва ҳамзамон натиҷаи он мебошад.

Калидвожа: мафхум, рушд, гомеостатикӣ, омӯзгорон, муҳаққиқон, психология, ҷомеашиносӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: номзади илмҳои педагогӣ, дотсент Курбанов Ф.А., Каримова С. Р. МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

АДАПТАЦИЯ ПОДРОСТКОВОГО ПОКОЛЕНИЯ К ОБРАЗОВАНИЮ В СЕМЕЙНОМ ПАРТНЕРСТВЕ И МТМУ ПРИ ИЗДАНИИ ГАЗЕТ И ПЕРИОДИЧЕСКИХ ЖУРНАЛОВ АННОТАЦИЯ

В изданиях газет и периодических изданий собраны мнения ученых педагогики и психологии по вопросу привлечения и адаптации подрастающего поколения к образованию, который сегодня считается одной из проблем нашего общества. Зачастую, по мнению исследователей и педагогов, роль семьи и общее среднее учебное заведение (ОСУЗ) очень важна в проблемах освоения образовательной программы общего образования, соответствующей и зависящей от способностей ребенка. Давайте поговорим об изучении адаптационных процессов, например, исследователи в области психологии часто обращаются к изучению адаптации человека к социальным факторам окружающей среды. Контекст исследований в области адаптации человека разнообразен. Речь идет об адаптации к изменениям:

в социальных системах (семья, организация, страна);

С точки зрения физиологии адаптация — это «процесс поддержания функционального состояния гомеостатических систем и организма в целом, обеспечение его поддержания, развития и функционирования в подходящих и неподходящих условиях внешней среды». В психологии и социологии это процесс установления определенных отношений между личностью и социальной средой (обычно означает «социальная адаптация») и одновременно его результат.

Ключевые слова: концепция, развитие, гомеостатик, педагоги, исследователи, психология, социология.

Сведения об авторе: кандидаты педагогических наук, доцент Ф.А.Курбанов, С.Каримова. Р. Бохтарский государственный университет имени Насира Хусрава

ADAPTATION OF THE TEENAGE GENERATION TO EDUCATION IN FAMILY PARTNERSHIP AND MTMU IN THE PUBLICATION OF NEWSPAPERS AND PERIODICALS ABSTRACT

The newspapers and periodicals contain the opinions of scientists in pedagogy and psychology on the issue of attracting and adapting the younger generation to education, which is today considered one of the problems of our society. Often, according to researchers and teachers, the role of the family and the general secondary educational institution (GSE) is very important in the problems of mastering the general education program, corresponding to and dependent on the child's abilities. Let's talk about studying adaptation processes, for example, researchers in the field of psychology often turn to studying human adaptation to social factors of the environment. The context of research in the field of human adaptation is diverse. We are talking about adaptation to changes: in social systems (family, organization, country);

From a physiological point of view, adaptation is “the process of maintaining the functional state of homeostatic systems and the organism as a whole, ensuring its maintenance, development and functioning in suitable and unsuitable environmental conditions”. In psychology and sociology, this is the process of establishing certain relationships between the individual and the social environment (usually meaning “social adaptation”) and, at the same time, its result.

Key words: concept, development, homeostatic, teachers, researchers, psychology, sociology.

About the author: candidates of pedagogical sciences, associate professor F.A.Kurbanov, S.Karimova. R. Bokhtar State University named after Nasir Khusrav

ИНТЕГРАЦИЯ МЕДИАРЕСУРСОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ ПРАКТИКУ СОВРЕМЕННОЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Широкова Н.П.

**Алтайский государственный педагогический университет Барнаул
(Россия)**

Интегративный характер современного образовательного пространства, результатом которого стало создание мультидисциплинарной дидактической среды, обусловлен процессами глобализации, охватившими все сферы существования и деятельности современного социума. В этом контексте образование как наиважнейшая сфера развития любого общества сталкивается с серьезными проблемами выбора стратегий и дидактических тактик, которые позволили бы преодолеть противоречивую сущность (по мнению С. Г. Тер-Минасовой [5]) глобализации. Развивая идею диалектического противоречия глобализации, Е.В. Монахова отмечает, что данное противоречие «становится особенно очевидным, когда глобализация выходит за рамки экономики и распространяет влияние на другие сферы жизни человека и обществ: политическую, идеологическую, культурную, мировоззренческую и т.д.» [3 с.161-162].

Принимая за аксиому такую характеристику глобализации, как интегративный характер процессов, происходящих под ее эгидой, следует отметить ее положительные стороны: уникальные возможности доступа к мировым рынкам, формирование социокультурного пространства, приобщение к культурам разных стран и народов. В мировом сообществе появилось осознание культурного разнообразия, и если еще несколько лет назад постулат о том, что английский язык является самым распространенным в мире, принимался за истину, то сегодня мир все больше и больше подвержен идее мультиязычности, что также находится в соответствии со «второй стороной медали» – дифференцированным характером глобализации. В современном мире ориентация на многоязычие является не просто оправданной, но максимально прогрессивной. Мы функционируем в условиях виртуального пространства и не можем не замечать функционального сближения языков. Средства массовой информации первыми реагируют на подобного рода изменения, а учитывая доступность и скорость получения и распространения информации через массмедиа, обществу, и образовательным институтам в первую очередь, следует выработать стратегию «дидактического сотрудничества» с ними.

В последние десятилетия с возникновением новых информационно-коммуникативных технологий существенно изменился общий коммуникативный фон. Сегодня передача и восприятие информации практически не обходится без использования технических средств коммуникации, обеспечивающих доступ к Интернету, основными семиотическими характеристиками которого считаются мультисемиотичность (поликодовость) и гипертекстуальность [2, с. 94]. Это позволяет ученым говорить о новом типе восприятия – гиперцепции. Данный термин был предложен итальянским писателем, специалистом по семиотике Умберто Эко, который утверждал, что с появлением компьютерных технологий на смену линейному способу мышления, преобладавшему с момента изобретения печати, пришло более глобальное восприятие информации – гиперцепция – через образы телевидения и прочие электронные средства. По его словам, «средства массовой

информации довольно скоро установили, что наша цивилизация становится image-oriented, ориентированной на зрительный образ...» [6].

В этих условиях средства массовой коммуникации (интернет, телевидение, пресса и т.д.) становятся основными каналами, которые, как отмечает М.М. Назаров, «способствуют пониманию социальной реальности и зачастую формируют наши представления о ней» [4, с. 24]. Однако, именно такое «понимание» вызывает серьезное опасение: образовательный процесс становится в большой степени неконтролируемым, воспитательные практики сводятся на нет, ставятся под угрозу существенные составляющие процесса образования, а именно: содержание знания (в широком смысле), культурные национальные воспитательные традиции, гуманистические принципы обучения.

С момента зарождения (Платон, Аристотель) дидактика была направлена на получение осмысленного знания путем критических размышлений, сопоставлений, анализа. Появление массового информационного контекста не только упрощает задачу поиска информации, но и сводит к минимуму осмысление этой информации. Стратегической задачей лингводидактики современности становится поиск новых дидактических тактик, которые не просто позволят ориентироваться в разнообразном информационном пространстве, но правильно воспользоваться предоставленными возможностями. Иными словами, задача образовательного института заключается в том, чтобы ученик не превратился из Homo sapiens в «Homo algorithmus» «сетевого общества» [1].

В области преподавания иностранного языка технологизацию образования, как не парадоксально, можно с уверенностью рассматривать как положительный фактор. Развитие образовательной среды и использование различных источников информации значительно расширило возможности преподавателей и студентов в поиске и использовании найденной информации. Совершенно логично встает вопрос: как этой информацией пользоваться?

Анализ использования медиаресурсов в практике преподавания позволяет выявить ряд факторов, которые говорят о взаимовыгодной коллаборации медиапространства и системы образования.

В первую очередь, отмечается повышение мотивации обучающихся к изучению иностранного языка, и в качестве приоритетных выступают познавательные мотивы, способствующие активизации познавательных интересов. Поликодовый и мультязычный характер медиainформации требует от ученика серьезных логических операций декодирования предлагаемой информации: соотнесение иконического знака с заложенной в нем информацией происходит в пространстве определенного инфопродукта и, следовательно, может трактоваться в рамках только определенного контекста.

Процесс овладения иностранным языком – это в первую очередь, процесс осмысления, анализа, сопоставления, сравнения, категоризации информации и презентации конечного продукта познавательной деятельности. Все эти механизмы можно объединить в одно понятие – развитие критического мышления, которое Р. Паул обозначил как «искусство глубокого и целенаправленного размышления» [7].

Несомненным преимуществом работы с медиаресурсами следует признать овладение цифровыми технологиями, а именно, развитие практических знаний, навыков для эффективной работы с цифровыми технологиями. Речь в данном случае идет об овладении цифровыми компетенциями, которые, в широком смысле, включают в себя умение работать в цифровой среде. Они напрямую связаны с вышеуказанным понятием – теорией критического мышления, поскольку процесс получения и обработки новой информации это процесс ее критического анализа, осмысления и оценки.

Существенным плюсом является и повышение эффективности образовательного процесса: возможность увеличения объема изучаемого материала на занятии и сокращение времени на проверку конечного результата.

Медиаресурсы являются источником аутентичного материала, на котором отрабатываются различные аспекты речевой деятельности: аудирование, чтение, лексика и грамматика, письмо и говорение. В качестве примера приведем предметные блоки, в которых используются медиаресурсы. В программном блоке любого направления подготовки специалиста по иностранным языкам содержится большое количество предметов, при изучении которых можно и следует использовать медиаресурсы. Во-первых, это коммуникативный практикум по иностранному языку. Авторы современных учебников и учебных пособий выбирают тематику, которая либо напрямую, либо косвенно задействуют средства массовой информации. («Кино», «Пресса», «Телевидение», «Искусственный интеллект», («Театр», «Музыка», «Архитектура и живопись» и т.д.). В арсенале инструментария современной лингводидактики насчитывается даже не один десяток технологий, приемов и средств, позволяющих эффективно использовать имеющиеся в открытом доступе информационные ресурсы. В качестве конечного продукта выступают проектные задания (кейсы, проектные работы, цифровые истории и т.д.), создание виртуальных программных продуктов (экскурсий в музеи, экскурсий по городу, коротких документальных фильмов и т.д.). В этом отношении продуктивным и целесообразным является использование форм занятий, направленных на развитие междисциплинарных связей и интеграцию инструментария лингвистики, педагогики, лингводидактики, социологии и культурологии.

Планомерная работа по интегрированию медиасреды в образовательный процесс необходимо рассматривать и с точки зрения важности применения этого подхода для развития метакомпетенций в процессе подготовки к профессиональной педагогической деятельности в условиях поликультурного общества. Формирование метакомпетенций приобретает принципиально важное значение в системе подготовки будущего учителя, поскольку выпускник педагогического вуза должен уметь эффективно функционировать в поликультурной среде, должен быть готов влиять на ценностные установки обучающихся и формировать у них социальную ответственность через самоосознание собственной позиции в полиэтническом культурном пространстве.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Королёва, Л. Г., Сухоруких, А. В. "Цифровизация" или гуманизация образования: актуальность асиологической альтернативы. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovizatsiya-ili-gumanizatsiya-obrazovaniya-aktualnost-asiologicheskoy-alternativy>
2. Максименко, О. И. Поликодовый vs креолизованный текст: проблема терминологии [Текст] / О. И. Максименко // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика. 2012. № 2. С.93-102.
3. Монахова, Е. Г. Глобальный язык в эпоху глобализации ЪЪ Языковые процессы в эпоху глобализации : Материалы Международного научного семинара (г. Москва, 22 декабря 2016 года). – СС. 161-165.
4. Назаров, М. М. Массовая коммуникация и общество. Введение в теорию и исследования. Москва, 2014. – 360 с.
5. Тер-Минасова, С. Г. Глобальные проблемы глобального языка и культуры. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.lihachev.ru/pic/site/files/lihcht/2013_Sbornik/2013_Dokladi/2013_plen/041_2013_plen.pdf
6. Эко, Умберто. От Интернета к Гутенбергу: текст и гипертекст: отрывки из публичной лекции Умберто Эко на экономическом факультете МГУ 20 мая 1998 / У. Эко. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://studfile.net/preview/9502504/page:11/>

7. Paul, R. and Elder, L. (2010). The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.criticalthinking.org/files/Concepts_Tools.pdf

ИНТЕГРАЦИЯ ТАЪЛИМИЙ МАКТАБИ МИЕНА ВА ЗАХИРАҲОИ ВАО ДАР ЗМОНИ МОСИР АННОТАСИЯ

Дар мақола масъалаҳои ба амалияи таълими касбии студентон дар мактабҳои олии дохил намудани ресурсҳои медиатӣ муҳокима карда шудаанд. Таҳлили танқидии истифодаи фазои муосири ВАО ҳамчун восита ва усули рушди метасалоҳиятҳо гузаронида мешавад. Мақсади мақола ошкор намудани принципҳои ворид намудани захираҳои ВАО ба фазои таълимӣ ва муайян намудани иқтидори дидактикии онҳо мебошад.

Калидвожа: муҳити дискурсии байнисоҳавӣ, равиши когнитивӣ-коммуникатсионӣ, захираҳои ВАО, метасалоҳиятҳо.

Маълумот дар бораи муаллиф: Широкова Н.П. Донишгоҳи давлатии омӯзгории Алтайи Барнаули Россия

ИНТЕГРАЦИЯ МЕДИАРЕСУРСОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ ПРАКТИКУ СОВРЕМЕННОЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы интеграции медиаресурсов в практику профессиональной подготовки студентов в высшей школе. Проводится критический анализ использования современного медиапространства как средства и способа формирования метакомпетенций. Цель статьи заключается в раскрытии принципов включения медиаресурсов в образовательное пространство и выявлении их дидактического потенциала.

Ключевые слова: междисциплинарная дискурсивная среда, когнитивно-коммуникативный подход, медиаресурсы, метакомпетенции.

Информация об авторе: Широкова Н.П. Алтайский государственный педагогический университет, г. Барнаул, Россия

INTEGRATION OF MEDIA RESOURCES INTO EDUCATIONAL PRACTICE OF MODERN HIGHER EDUCATION ABSTRACT

The article examines the issues of integration of media resources into the practice of professional training of students in higher educational institutions. A critical analysis of the use of modern media space as a means and method of forming metacompetences is carried out. The purpose of the article is to reveal the principles of integrating media resources into educational space and identifying their didactic potential.

Key words: interdisciplinary discursive environment, cognitive-communicative approach, media resources, meta-competences.

About the author: Shirokova N. P. Altai State Pedagogical University, Barnaul, Russia

МАВҚЕИ ЖАНР ДАР ИНЪИКОСИ МАВОДИ ЖУРНАЛИСТӢ

Олимиён С.Ш.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Данғара”

(Тоҷикистон)

Жанр дар журналистика яке аз масъалаҳои хеле мубрам буда, дар атрофи он баҳсҳои зиёд вучуд доранд. Дар мавриди жанр агарчи бештари муҳаққиқон ба гуфтаҳои А.А.Тертичний така мекунанд. Аммо дар баробари ин ҳамаи муҳаққиқон низ доир ба жанр дар як ақида набуда, андешаҳои гуногун доранд. Чунончи В.В.Ученова онро “як василаи хуби инъикоси воқеияти омӯхташуда”[9] меҳисобад. В.Д.Пелт “Жанро намуди аломатҳо ва хусусиятҳои устувордоштаи эҷод” медонанд”[6]. М.Черепанов ибраз медорад, ки “жанр гурӯҳи тасвири воқеият аст ва моҳиятан устувор буда, сохтораш шакли умда дорад” [1].

Дар журналистикаи тоҷик низ ба масъалаи жанр муҳаққиқони зиёд таваҷҷуҳ намудаанд, агар ба масъалаҳои умуминазариявии он бештар А.Нуралиев, И.К.Усмонов, М.Муродов таваҷҷуҳ карда бошанд, дар тадқиқоти А. Саъдуллоев, С. Гулов жанрҳои ҷудогона бештар мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд. Чунончи М.Муродов менигорад: “Шаклҳои гуногун ва мухталифи инъикоси воқеа, ҳолати рӯйдод, чароён ва вазъият, ки аз ҷиҳати аломат, хусусият ва сохт унсурҳои умумӣ, такроршаванда ва хоса доранд, жанр номида мешавад”[1].

Дар “Энциклопедияи Советии Тоҷик” истилоҳи жанр аз нигоҳи чанд илми ба ҳам пайванд шарҳ ёфтааст: “Жанр, жанри бадеӣ (франс. genre- чинс, намуд), ба гурӯҳҳо тақсимшавӣ ва таснифи дохилии ҳамаи намудҳои санъат, ки таърихан сурат гирифтааст. Жанр дар адабиёт номи гурӯҳи асарҳост, ки бо хусусиятҳои маълум ба ягон чинси адабӣ тааллуқ доранд”[8].

Ҳадафи нигоранда тавассути интиҳоби жанр нишонрас мегардад, агарчи ҳонанда ба жанри мавод сари қор надорад ва барои ӯ муҳим мазмун ва муҳтавои мавод аст. Аммо дар ин маврид ҳолат ва мавриди истифодаи жанро донистани рӯзноманигор муҳим аст.

Дар шинохти алоҳидаи жанрҳо муҳаққиқон фикру ақидаҳои гуногун дошта бошанд ҳам, аммо дар тақсимбандии он эътироф намудаанд, ки жанрҳои журналистика ба се гурӯҳи асосӣ ҷудо мешаванд. Дар назарияи журналистикаи шӯравӣ низ жанрҳои журналистикаро ба се гурӯҳ ҷудо намуда буданд: жанрҳои ахборӣ, жанрҳои таҳлилӣ, жанрҳои публицистия бадеӣ.

То даме ки сохти шӯравӣ арзи вучуд дошт, журналистика мувофиқи тақсимбандии гурӯҳи жанрҳои дар боло зикршуда ба омма мавод пешниҳод мекард, вале пешрафти илму техника, рушди истехсолот, инкишоф ва мафкураи ҷомеа жанрҳои навро ба вучуд меорад. Жанрҳои нав дар заминаи жанрҳои мавҷуда ба вучуд меоянд. Албатта, жанрҳои нав ҳеҷ гоҳ ҷойи жанрҳои қадимро ишғол намекунанд, баръакс онҳоро мукамал месозанд. Жанрҳои нав низ ҳудуд ва хусусиятҳои худро доранд.

Аз таҳлили нуктаи назари муҳаққиқони гуногун мавқеҳои нав равшан мешавад. Аз ин ҷиҳат, ихтилофи фикрҳо хуб аст, зеро ин муҳаққиқонро водор месозад, ки фикру ақидаҳои яқдигарро таҳлилу баррасӣ намуда, ҳулосаҳои дақиқ бароварда тавонанд. Аммо дар баробари ин ҳама, дар журналистика ҳоло низ ҳамон принципи ба се гурӯҳ тақсим кардани жанрҳо ҷонибдорӣ мешавад.

А.А. Тертичний дар яке аз таҳқиқотҳои солҳои охир анҷомдодааш мавқеи олимони гуногунро ҳулоса мекунад ва андешаҳои онҳоро тақвият дода, таъкид менамояд, ки “барои офаридани мавод дар қолаби як жанр журналистро зарур аст, ки махсусиятҳои жанрҳои дигарро хуб донанд”[7].

Ҳар гурӯҳи жанрӣ (иттилоотӣ, таҳлилӣ, публицистия бадеӣ) дар алоҳидагӣ аз чанд жанр иборат мебошад ва азбаски дар се гурӯҳ шумораи жанрҳо зиёд мебошанд,

зимни пажӯҳиш аз ҳар гурӯҳ намунаҳоеро таҳлил намудем, ки дар қолаби онҳо маводи бештар интишор гардидааст.

Дар матбуоти тоҷик аз гуногунрангии жанрҳо истифода намуда, барои ҷалби таваҷҷуҳи хонанда иқдоми зиёде анҷом дода мешавад. Вобаста ба тақозои замон ва талаби завқи аудитория нақши баъзе жанрҳо бештар ва мавқеи гурӯҳи дигарашон маҳдудтар мегардад. Ҳар як жанр дар инъикоси воқеоти рӯз имкониятҳои худро дорад. Чунончи, хабар хонандаро аз рӯйдод, ҳодиса ё худ воқеаи нав воқиғ месозад, нигориш ба натиҷаи ҳодисаҳои рӯйдода баҳо медиҳад, гузориш раванди воқеаҳоро тасвир намуда, ба таваҷҷуҳи хонанда мерасонад ва ғайра. Фаврият, факту далел дар жанрҳои хабари нақши асосӣ мебошад. Албатта, ҳар як навгоние, ки пайдо мешавад, бо факту далел асос меёбад, яъне ҷавҳари асосии ҳамагуна навгонӣ факт мебошад. Бинобар ин, рӯзноманигорро лозим аст, ки иттилооёро дар таъя ба факту далел омода намояд.

Яке аз жанрҳои маъмул ва серистеъмол мусоҳиба мебошад, ки дар матбуот аз он фаровон истифода мебаранд. Барои хонанда низ жанри фаҳмо ва ҷолиб мебошад. Албатта, агар онро рӯзноманигор хуб қолабрезӣ карда тавонад.

Муҳаққиқ М. Муродов дар бораи ин жанр чунин ибрози ақида намудааст: «Сухбати журналистро бо ашхоси барӯманди ҷомеа доир ба масъалаҳо ва мавзӯҳои гуногун ва мухталифи иҷтимоии давру замон, ки дар шакли саволу ҷавоб, гуфтугӯ сурат гирифта, пахши он дар ВАО пешбинӣ шудааст, метавон мусоҳиба номид»[1].

Жанри мусоҳиба фаҳмо ва одӣ буда, аз тарзи қолабрезӣ шуданаш метавон онро аз дигар жанрҳо ҷудо кард. Оид ба шакл ё сохтори асосии мусоҳиба муҳаққиқ И.К. Усмонов чунин ибрози ақида намудааст: “Жанри мусоҳиба аз нигоҳи шакл аз ҳамаи жанрҳои дигари публицистика фарқ мекунад. Вай бо қолаби драматургия наздикӣ дорад. Яъне, суханҳои ҳамсухбатҳо аз ҳамдигар ҷудо карда мешаванд”[8].

Мусоҳибаҳои матбуотии имрӯза баъзе хусусиятҳои техникуву ҷолибсозӣ доранд. Масалан, дар оғози мусоҳиба барои ҷалби таваҷҷуҳи хонанда як ё чанд ҷумлаи асосиро, ки ҷавҳари гуфтаҳои мусоҳибро дар бар мегирад, бо ҳуруфи сиёҳ дар аввали матн муоҳиба меоваранд. Агар ин мусоҳиба маводи хеле муҳимро дар бар гирад, онро дар сархати анонсо – дар саҳифаи аввали рӯзнома низ меоваранд. Ба сифати нишонаҳои дигари ороишии мусоҳиба дигар хусусиятҳои онро зикр кардан мумкин аст. Масалан, дар маркази матн гоҳо чанд сурат аз рафти мусоҳиба, агар журналист, мусоҳибаро тариқи телефон ё интернет анҷом навода бошад, сурати якҷояи мусоҳиб ва рӯзноманигор истифода мешавад. Дар матн сухани мусоҳиб аз саволҳои рӯзноманигор бо курсив ё ҳуруфи сиёҳ ҷудо карда мешавад. Агарчи дар рӯзнома матн воситаи асосии расонидани иттилоъ аст, аммо ороиш низ нақши хеле муҳим мебошад. Чунончи, Қ. Мухторӣ дар ин маврид таъкид менамояд: “Дар байни воситаҳои иртибот бо хонанда дизайн ва ороиши рӯзнома аз воситаҳои муҳимтарин ба шумор мераванд”[2].

Мусоҳиба ҳадафҳои гуногунро пайгирӣ менамояд. Вобаста ба ҳамин онро муҳаққиқон ба гурӯҳҳои гуногуни мавзӯӣ ҷудо мекунанд. Аз ҷумла, А.Нуралиев “мусоҳиба-нақл (монолог), мусоҳиба-муқолама, мусоҳиба-лавҳа, конференсияи матбуот, мизи мудаввар, мусоҳиба-анкета ва мусоҳиба ақидаро навъи мусоҳиба медонад. А.Саъдуллоев ва С.Гулов мусоҳиба-нақл, мусоҳиба-муқолама, мусоҳиба-лаҳза, мусоҳиба-андеша ва конфронси матбуотро навъи мусоҳибаи радиой меҳисобанд»[1].

Мусоҳиба аслан хеле жанри ҷолиб аст. Хонанда вақте ки дар мавзӯи барояш ҷолиб суханони мутахассисро мутолиа мекунад ё мешунавад, ба масъалаи гузошташуда бештар бовар мекунад.

Чунонки дар боло зикр кардем, мусоҳиба қолаби ороишӣ ё техникий махсус дорад ва ороиш дар он барои таъсиргузори ба хонанда хеле муҳим аст. Ба ҳамин масъала дар мусоҳибаҳои рӯзнома таваҷҷуҳи махсус зоҳир намешавад.

Дар сомонии ҳафтаномаи “Озодагон” мусоҳиба бо сарлавҳаи “Чӣ ҷавонро ифротгаро мекунад?” аз тарафи Алишер Зарифӣ нашр шудааст. Мусоҳиба бо

Абдулло Давлатов – раиси Иттиҳоди тоҷикони Русия анҷом дода шудааст. Акси мусоҳиб, ки дар утоқи кории худ қарор дорад, махсусияти дизайни мусоҳибаро ташкил медиҳад. Инчунин, зерсарлавҳа, ки бо саволи яқум анҷом меёбад ва 5 саволи васеи дигар унсурҳои ороишу дизайн мебошанд. Сарлавҳаи мавод, зерсарлавҳа ва саволҳо бо ҳарфи сиёҳ оварда шуда, аз матн ҷудо шуда меистанд ва худ ба худ маълум аст, ки мавод дар жанри мусоҳиба нашр шудааст. Норасоии мусоҳиба тӯлонӣ будани саволҳо мебошад. Агар саволҳо дар шакли кӯтоҳу мухтасар пешниҳод мегардиданд, ҳам мундариҷаи мусоҳиба ҷолиб мешуду ҳам пурғӯйӣ камтар ба назар мерасид. Сухани журналист бо мусоҳиб бо тарзи ному насаби мусоҳиб ва номи ҳафтанома бо ҳарфҳои сиёҳ оварда шуда, баъди аломати баён савол ва фикри онҳо ҷойгир шудааст.

Мусоҳибаи минбаъдaro аз ҳафтаномаи “Ҷавонони Тоҷикистон” мавриди таҳлил қарор додем. Мусоҳиба 4 март соли 2010 бо номи “Маърака зиёд шуду қонуншиканӣ кам” аз тарафи С.Суннатӣ омода ва нашр шудааст. Рӯзноманигор бо сармутахассиси раёсати танзими анъана ва ҷашну маросимҳои Дастгоҳи иҷроияи Президенти мамлакат Азизулло Мирзоев мусоҳиба орошта, фишурдаи онро ба хонандагон пешкаш намудааст. Журналист чараёни татбиқи қонуни танзимро дар вилояти Хатлон пурсон мешавад. Дар мусоҳиба 6 савол ва ду акс ҷойгир шудааст.

Рӯзноманигор кӯшидааст, ки то ба саволҳои тартибдодаи худ маълумотҳои кофӣ ба даст орад. Аммо саволҳо дар ҳаҷми васеъ пешниҳод шудаанд. Ба назари мо, охири савол бояд пештар оварда мешуд: “Моҳияти қонун “Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо” чӣ гуна ба мардум фаҳмонида мешавад?”.

Хулоса, воқеан ҳам жанр муҳимтарин усули баён аст, зеро маҳз тавассути он мақсад равшантар, нишонрастар ва таъсирбахштар ифода мегардад. Аз ин рӯ, таваҷҷуҳи рӯзноманигорон ба унсурҳои жанрӣ ҳангоми таҳияи матлаб хеле муҳим аст. Мо ҳам бо назардошти ҳамин муҳимият ба қолабҳои жанрӣ ва вазъи риояи онҳо таваҷҷуҳ намудем. Маълум гардид, ки дар нашрияҳои мавриди назар ба қолабҳои жанрӣ таваҷҷуҳ зоҳир мешавад, аммо на ҳамеша талаботи онҳо пурра ба инобат гирифта мешавад, ки ин боиси номушаххас мондани ҳадафи нигорандагон гардидааст.

Аз гурӯҳи жанрҳои хабарӣ мусоҳибаро дар ду нашрия яке давлатӣ “Ҷавонони Тоҷикистон” ва дигаре хусусӣ “Озодагон” дида баромадем. Жанри мусоҳиба дар матбуоти даврӣ мавқеи намоён дорад. Маълум аст, ки вазифаи жанрҳои хабарӣ объективона расонидани иттилоъ ба омма аст, аммо дар ҳама маврид матбуот вазифа ва рисолати тарғиботии ҳудро иҷро мекунад. Ин хусусият ҷузъан ҳам бошад дар жанрҳои хабарӣ мушоҳида мешавад. Жанри мусоҳиба матбуотӣ далели он мебошанд, ки рӯзноманигорон ҳамеша кӯшиш ба ҳарч медиҳанд, то барои таҳлилу баррасии масъала на танҳо фикри ҳудро оранд, балки ба гуфтаҳои коршиносон ва муҳаққиқон низ таъя намуда, мавзӯро бо ҷавобҳои қонекунанда омода ва нашр намоянд.

Шакл ва усули пешниҳоди мавод имрӯз ба туфайли васеъ гардидани имкониятҳои матбуот баръало ба назар мерасад. Таҳлил ва баррасии махсусияти жанрии маводи фарҳангӣ моро ба чунин хулоса овард, ки аввалан, баҳс дар атрофи махсусияти жанрҳо ҳанӯз идома дорад, яъне назари муҳаққиқон ба жанр далели он аст, жанр дар журналистика категорияи ҳамеша дар тақомул ва дигаргунӣ аст, махсусан, дар шароите, ки сомонаҳои матбуоти даврӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ раванг меёбанд, махсусияти жанрӣ, мавқеи онҳо дар воситаҳои ахбори омма бештар ба дигаргунӣ майл дорад, аммо дар ВАО-и интишорӣ то ҳади имкон қолаби жанрҳо риоя мешавад.

Ҷанбаи муҳими фаъолияти касбӣ – таваҷҷуҳи рӯзноманигорон ба талаботи жанрӣ ва риояи он ҳангоми таҳияи мавод мебошад.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Муродов, М. Асосҳои эҷоди журналисти. – Душанбе: Ирфон, 2014. – С. 107-108.
2. Мухторӣ Қ. Шакл ва мазмуни ороиши рӯзнома аз воситаҳои муҳими муҳобирот бо хонанда. – Вестник таджикского национального университета. – 2014. – №4/6 (146). – С.285-288.
3. Олимиён С.Ш. Мавқеи жанрҳои хабарӣ дар рӯзномаҳои «Ҷумҳурият» ва «Ҷавонони Тоҷикистон» соли 2014-2015 – Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2020. – №7. – С. 267-273;
4. Олимиён С.Ш. Мавқеи жанри пурсиш-посух дар тарғиби масъалаҳои фарҳангӣ дар матбуот (дар мисоли сомона ва ҳафтаномаҳои “Озодагон”, “Ҷавонони Тоҷикистон”, “Миллат”). – Паёми Донишгоҳи Омӯзгорӣ. – 2021. – №2 (91). – С. 157-164.
5. Олимиён С.Ш. Ҷойгоҳи жанри пурсиш-посух дар сомона ва рӯзномаҳои ҳафтаинаи “Миллат” ва “Ҷавонони Тоҷикистон”. – Паёми академияи таҳсилоти Тоҷикистон. – 2021. – №2(39). – С.78-81.
6. Пелт, В. Д. Информация в газете. М., 1972.
7. Тертычный А.А. Методологическая роль жанров в познании журналиста // <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskaya-rol-zhanrov-v-poznavatelnoy-deyatelnosti-zhurnalista>
8. Усмонов, И. К. Жанрҳои публицистика. – Душанбе, 2009. – С 55-56.
9. Учёнова, В.В. Творческие горизонты журналистики. – М., 1979.

МАВҚЕИ ЖАНР ДАР ИНЪИКОСИ МАВОДИ ЖУРНАЛИСТӢ АННОТАТСИЯ

Ҳадафи мақола тавассути интиҳоби жанр нишонрас мегардад, агарчи хонанда ба жанри мавод сари кор надорад ва барои ӯ муҳим мазмун ва муҳтавои мавод аст. Аммо дар ин маврид ҳолат ва мавриди истифодаи жанро донишҷӯи рӯзноманигор муҳим аст.

Дар шинохти алоҳидаи жанрҳо муҳаққиқон фикру ақидаҳои гуногун дошта бошанд ҳам, аммо дар тақсимбандии он эътироф намудаанд, ки жанрҳои журналистика ба се гурӯҳи асосӣ ҷудо мешаванд. Дар назарияи журналистикаи шӯравӣ низ жанрҳои журналистикаро ба се гурӯҳ ҷудо намуда буданд: жанрҳои ахборӣ, жанрҳои таҳлилӣ, жанрҳои публицистия бадеӣ.

Вобаста ба тақозои замон ва талаби завқи аудитория нақши баъзе жанрҳо бештар ва мавқеи гурӯҳи дигарашон маҳдудтар мегардад. Ҳар як жанр дар инъикоси воқеоти рӯз имкониятҳои худро дорад. Чунончи, хабар хонандаро аз рӯйдод, ҳодиса ё худ воқеаи нав воқиф месозад, нигориш ба натиҷаи ҳодисаҳои рӯйдод ба ҳоли меҳнад, гузориш раванди воқеахоро тасвир намуда, ба таваҷҷӯи хонанда мерасонад ва ғайра. Фаврият, факту далел дар жанрҳои хабарӣ нақши асосӣ мебошад. Албатта, ҳар як навиғонӣ, ки пайдо мешавад, бо факту далел асос меёбад, яъне ҷавҳари асосии ҳамагӯна навиғонӣ факт мебошад. Бинобар ин, рӯзноманигорро лозим аст, ки иттилооӣро дар тақия ба факту далел омода намояд.

Калидвожа: Жанр, мусоҳиба, рӯйдод, воқеот, фаврият, ВАО, рӯзноманигор.

Маълумот дар бораи муаллиф: Олимиён Сабрина Шамсулло и.в.дотсенти кафедраи рӯзноманигорӣ ва тарҷумонии Донишгоҳи давлатии Данғара. **E mail:** journalist2020@mail.ru Тел.: +992-908-87-88-74.

ПОЛОЖЕНИЕ ЖАНРА В ОТРАЖЕНИИ ЖУРНАЛИСТСКИХ МАТЕРИАЛОВ

АННОТАЦИЯ

Цель статьи обозначена выбором жанра, хотя читателя не волнует жанр материала, для него важны содержание и суть материала. Однако в этом случае журналисту важно знать контекст и использование жанра.

Хотя исследователи расходятся во мнениях относительно отдельной идентификации жанров, они признают, что жанры журналистики можно разделить на три основные группы. В советской теории журналистики жанры журналистики также делились на три группы: новостные жанры, аналитические жанры и публицистико-художественные жанры.

В зависимости от требований времени и вкусов публики роль одних жанров возрастает, а положение других становится более ограниченным. Каждый жанр имеет свои возможности в отражении текущих событий. Например, новостной репортаж информирует читателя о событии, инциденте или новом явлении, обзор оценивает исход событий, репортаж описывает ход событий и привлекает к ним внимание читателя и т. д. Непосредственность, факты и доказательства играют ключевую роль в новостных жанрах. Конечно, каждое появляющееся новшество основано на фактах и доказательствах, а это значит, что основная суть любого новшества — это факты. Поэтому журналист должен готовить информацию, основанную на фактах и доказательствах.

Ключевые слова: Жанр, интервью, событие, факты, актуальность, СМИ, журналист.

Сведение об авторе: Олимиён Сабрина Шамсулло, Дангаринский Государственный Университет, и.о. доцент кафедры журналистика и перевод. **E mail:** journalist2020@mail.ru **Тел.:** +992-908-87-88-74.

POSITION OF GENRE IN REFLECTION OF JOURNALISTIC MATERIALS

ANNOTATION

The purpose of the article is indicated by the choice of genre, although the reader does not care about the genre of the material, the content and essence of the material are important to him. However, in this case, it is important for the journalist to know the context and use of the genre.

Although researchers disagree on the separate identification of genres, they recognize that journalism genres can be divided into three main groups. In the Soviet theory of journalism, journalism genres were also divided into three groups: news genres, analytical genres, and journalistic and artistic genres.

Depending on the demands of the time and the tastes of the public, the role of some genres increases, and the position of others becomes more limited. Each genre has its own capabilities in reflecting current events. For example, a news report informs the reader about an event, incident or new phenomenon, a review evaluates the outcome of events, a report describes the course of events and attracts the reader's attention to them, etc. Immediacy, facts and evidence play a key role in news genres. Of course, every new thing that appears is based on facts and evidence, which means that the main essence of any new thing is facts. Therefore, a journalist must prepare information based on facts and evidence.

Keywords: Genre, interview, event, facts, relevance, media, journalist.

Information about the author: Olimiyon Sabrina Shamsullo, Dangara Stati University, the p.t. docent of department of journalism and translation. **E mail:** journalist2020@mail.ru **Tel .:** + 992-908-87-88-74.

ҶАНБАҲОИ ИТТИЛООТӢ ВА ИРТИБОТӢ ДАР ИНТЕРНЕТ

Мирзоева Н.М.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Интернет ҳамчун дастоварди бузурги инсоният дар асри нав бо тамоми имконоту уфукҳо беназир аст. Асри 21 асри иттилооту маълумот аст ва бо ин сифат ҷаҳонишавӣ суръат пайдо менамояд. Табиист, ки дар сарғаҳи иттилооту маълумот интернет қарор гирифтааст. Дар аввалин рӯзҳои пайдоиш, ки онро бештар ба соли 1969 марбут медонанд, нақши коммуникативияти интернет бештар эътироф мегардид. Муколамаҳои интернетӣ бо гузашти вақт доираи васеъ пайдо карда, ба минбари иттилоотӣ табдил ёфт. Муҳаққиқ В. Ворошилов интернетро “зӯхуроти универсалӣ ва ғавқулодаву перспективӣ” [5, с.184] меномад, ки дар партави ин андеша бештар имконоти техникаи онро зери назар қарор додааст. Табиати универсалии интернет, дар ҳақиқат, аз ҷониби аксар муҳаққиқон таъкид гардида, онро мансуб ба тамоми соҳаҳо медонанд. Дар шароити ҷаҳонишавии кунунӣ нест соҳае, ки он ба интернет алоқаманд набояд. Тарзи қорбарии он аз ҷониби ҳар як муҳаққиси соҳа гуногун мебошад. Хосияти инкишофёбандаи он бошад, дурнамои номаълумеро зери назар қарор медиҳад. Ин фарзия ба он вачҳ аст, ки интернет ба ҳаёти инсоният пурра ворид гардидааст ва ҷараёну гардишҳои навро дар системаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ба вуҷуд овардааст. Ҳанӯз чандин сол муқаддам муҳаққиқон дар бораи беҳудуд будани уфукҳои ин василаи иртиботиву ҳамзамон иттилоотӣ чунин қайд кардаанд: “Аз рӯйи маълумоти Netcraft 227 миллион сайт амал менамояд, ки аз 65 миллиард веб-саҳифаҳо иборат мебошанд. Ин мисолҳо далели онанд, ки Интернет олами нопаёдо ва ҳам беназорат аст” [11, с.7].

Дар ин равандҳо интернет-журналистика имрӯз бо унвонҳои журналистикаи чандрасонаӣ, журналистикаи сомонӣ, журналистикаи рақамӣ ва амсоли ин гуногунрангии васоити ахбори омма ба вуҷуд овардааст. Муайян аст, ки журналист дар самтҳои зиёд миёнаравест, ки робитаро тавассути телевизиону радиову интернет бо омма таъмин менамояд. Дар ин маврид мо танҳо ба воситаҳои электронии ахбор ишора менамоем, ки дар қатори онҳо интернет низ ворид шудааст. Ҷавҳари ҳар як матлаби журналистиро ҳадаф ташкил медиҳад ва табиист, ки ин ҳадаф шаклҳои гуногуни пешниҳоди худро соҳиб аст. Ин ҳадаф дар навбати аввал «...оммавӣ гардонидани ахбор аст» [3, с.10], ки масалан, асрҳо боз дар шинохти матбуот ба қор меравад. Ин ҳадаф дар ҳамаи шаклҳои матолиб – хабарҳо, мақолаҳо, гузоришҳо ва соири қолабҳои жанрӣ дар форматҳои видеоӣ, аудиоӣ, матнӣ, инфографикаҳо, аксу тасвирҳо ва дигар ҷузъиёти интерактивӣ барои таъсирбахшӣ ба олами тафаккур равона мегарданд. Бо таҳаввулоти техникаву пешрафти рӯзмарра ва дар шароити интиҳоби васеъ журналист дар сабақату рақобат ғайрар будан меҳаҳад. Ҳамин ҷиҳат аст, ки феълан журналистикаи чандрасонаӣ торафт рушд менамояд. Пайдоаву зӯхуроти ин навъи журналистикаро дар навбати аввал акс ва наворҳо ташкил медиҳанд. Заминаи журналистикаи онлайнӣ аз истифодаи аввалин титрҳо (матнӣ телевизионӣ – телетекст) дар барномаҳои телевизионӣ оғоз гардида, шоҳаҳо ва самтҳои навини онро ҳудуди се даҳсола бештар шакл мебаҳшад.

Асри равон бештар ҳамчун ҷараёни пуршиддати ҷаҳонишавӣ ғаҳмида мешавад. Бо ҳама андозагирӣҳо ченақҳо яке аз соҳаҳои татбиқкунандаи қонуниятҳои ҷаҳонишавӣ ин иттилоот, ё ин ки дар маҷмӯъ журналистика доништа мешавад. Ҷаҳони муосир бештар зери таъсири иттилооти сарозер қарор гирифтааст ва дар ин мубориза ҳама ҷомеаи ҷаҳонӣ ғайрар будан меҳаҳад. Дар ин роҳ интернет пештоз мебошад ва ҳамин аст, ки “дастрасӣ ба иттилоъ интернетро ба мувоқибӣ бузурги ВАО-и анъанавӣ табдил дод” [5, с.184]. Ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ҳукму тасмимҳои зиёд бештар аз ҳама бо ҷараёни замона ҳамоҳанг будан меҳаҳад. Рӯзнома,

мачалла, радио, телевизион ва ахиран интернет дар ин раванд дар роҳи муборизаҳо ҳамаҷониба саҳм мегузоранд. Табиист, ки идеологияҳо дар ин табодулу бархурдҳо дар пайи татбиқи манфиатҳову нақшаҳои худ қарор мегиранд. Чун интернет бо имконоту афзалиятҳои худ дар қиёс ба тамоми шаклҳои воситаҳои ахбори омма пешсаф мебошад, имрӯз ҳама ниҳодҳои иҷтимоӣ бо назардошти ин тамоюл ба интернет таъҷи менамоянд. Рекламаву тичорат, эълону даъватҳо, таблиғу ташвиқ ва дигар матолиб ба таври хеле густурда дар саҳифаҳои шабакаҳои интернетӣ ҷойи худро пайдо кардаанд. Ба андешаи муҳаққиқ М. Муродов, бо таъсири технологияи интернетӣ усулҳои нави инъикоси иттилоот ба вуҷуд меоянду ташаккул меёбанд: “Дар замони муосир бо инкишофи босуръати техникаву технология, ҳоса технологияи интернетӣ усулҳои нави инъикоси иттилоот, ахбору маълумот ва ҳаводису рӯйдод ба вуҷуд омадаву шакл мегирад” [13, с.23].

Дар ҳақиқат, интернет имкон ба вуҷуд овард, ки бидуни ҳама заҳмату қорбарҳои техникӣ ва иҷозаву ҳуҷҷатгузорӣ паҳши мунтазами ахбору маълумот роҳандозӣ гардад. Бо ҳамин махсусият тавсеаи ҷаҳони иттилоотӣ торафт суръат пайдо менамояд, зеро интернет олами ба ҳама дастрас, қулай ва дар баробари ин идоранашаванда аст, ки онро назорат намудани масъулон ғайриимкон мебошад. Аз ҳамин ҷиҳат ҳар нафар имкон дорад, ки соҳиби минбари хабаррасонӣ гардад. Вобаста ба самти фаъолият журналистони интернетӣ метавонанд, ки аз бисёр ҷузъиёти журналистикаи классикӣ дар фосила қарор дошта бошанд. Ин фосила беш аз ҳама ба имконоту усул ва шакли пешниҳоди матлаб вобастагии амиқ дорад. Дар ин самт очилият, сареият ва истифода аз усулҳои интерактивӣ бештар ба назар гирифта мешавад. Ҷузъиёти мазкур дар роҳи ҷалби аудитория хеле муассир аст. Агар дар кишвари мо ин зухурот бештар дар ҷанд соли охир ба мушоҳида расад, аз рӯйи баҳои таҳлилгарон дар Русия аз соли 2010 зухуроти ба интернет ба таври оммавӣ рӯ овардани тамошобинони телевизион оғоз мешавад. Мункир наметавон гашт, ки “...интернет бо имкони дар ҳама вақт ва дар ҳама ҷо” [18, с.108] журналистикаро ба тақозои замон мутобиқ намудан меҳаҳад ва дар баробари ин табиати журналистика низ дар навбати аввал ҳамқадами замон будан аст. Русия ба ин ҷараён дар қиёс бо дигар мамлаҳки собиқӣ шӯравӣ барвақттар ворид гардид. Дар ин раванд дар ҷойи аввал шабакаи Ютуб қарор мегирифт ва рӯ овардан ба он ба як анъана табдил ёфт. Телевизион барои рақобат саҳифаҳои худро дар шабакаҳои иҷтимоӣ зиёд мекард ва ин зухурот торафт шиддат пайдо менамояд. Ба таври мисол аз рӯи маълумотҳо дар ин самт журналистони шинохтаи соҳаи телевизион Леонид Парфёнов ва Алексей Пивоваров аз телевизион ба Ютуб рӯ оварданд. Дар формат ва қолаби ҳоси интернетӣ шабакаҳои ҳусусии худро дар ҷанд шабакаи иҷтимоӣ таъсис доданд. Интернетгароии ҷомеа аз паҳлуҳои манфӣ низ иборат буда, чун минбари иҷтимоӣ мавриди нигарониҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ низ гаштааст. Муҳаққиқи соҳа И. Усмонов онро “хатарноктарин навъи ВАО” [16, с.126] арзёбӣ намуда, дар ташаккули қунии афкори ҷомеа интернетро фаъолтар аз дигар расонаҳо медонад. Солҳои аввали пайдоиши интернет бештар вазифаи коммуникативии он маълум буд ва ба дигар паҳлуҳои он ҷандон диққати ҷиддӣ зоҳир намегардид.

Тавре зикр гардид, масъалаи баҳснок дар миёни муҳаққиқони назарияи журналистика ин мафҳуми интернет-журналистика ба шумор меравад. Табиист, ки дар ғасби олами афкори ҷомеа дар қиёс бо тамоми шаклҳои васоити ахбор интернет дар ҷойи аввал қарор дорад. Ин маънои онро дорад, ки дар доираҳои гуногун интернет-журналистика то ҳади муайян эътирофшуда ба шумор меравад. Дар ин маврид муҳаққиқи шинохтаи назарияи журналистика В. Ворошилов андеша дорад, ки “зухуроти интиқолдиҳандаи ахбори барои теъдоди зиёди омма дастрас интернетро ба журналистика табдил додааст” [5, 185]. Фазаи иттилоотии кишварҳои пасошӯравӣ бо фарҳангу забони русӣ ташаккулёфта мебошад ва ин ҷиҳат дар шаклгирии ҳама андешарониҳо (бо таъсири Рунет) истисно нест. Бо назардошти

таваччуҳ ва истифода аз маълумоти ахбори интернет ҳанӯз дар солҳои 2000 муҳаққиқ В. Ворошилов аз “**ҷамъияти электронии оянда**” [5, с.186] ишора менамояд, ки ҳақиқату воқеияти онро имрӯз шояд ҳастем. Тарзи корбарӣ ба забони тоҷикӣ дар қиёс бо забони русӣ ниҳоят маҳдуд мебошад. Дар Русия яке аз назариячиёни шинохтаи интернет журналистика Александр Амзин ба шумор меравад. Асари ӯ бо номи “Новостная интернет-журналистика» дар соли 2011 аз аввалин андешаҳо дар бобати ин мафҳум мебошад. Яъне дар қадамҳои аввал нахуст ба унсур ва табиати ахбори интернет аҳамият дода мешуд. Ҳамчунин, интиқоли ахбор ва маълумоти фардӣ дар қадамҳои аввал коммуникативияти соҳаи мазкурро нишон медод. Ба минбари иҷтимоӣ табдил ёфтани интернет, онро ба журналистика шабеҳу наздик намуд. Айнан чунин ҳолат замоне ба аввалин варақаҳои иттилоотӣ дар Аврупо ҷой дошт, ки дар саҳифаи худ ба таври кӯтоҳ дар бораи омадани киштиҳои тичоратӣ хабар медоданд. Бо гузашти вақт хонандагони муштариёни ин варақаҳо зиёд гардиданд ва он муҳтавои худро гуногунранг намуда, дар баробари хабар таҳлилу тарғибро низ дар бар гирифт. Бо назардошти ҳамин чанба дар соли 2020 А.Амзин аз доираи жанрҳои хабарӣ фаротар рафта, китоби «Интернет-журналистика»-ро нашр менамояд. Интернет ҳамчун “муттаҳидкунандаи функсияҳо шаклҳои зиёди ВАО” [18, с.308] зарурати таҳияи ин асарро ба вуҷуд овард. Ин китоб аллакай амиқтар дар бораи доираи васеътари жанрҳо маълумот дода, минбари иҷтимоӣ будани онро аз паҳлуҳои зиёд собит мегардонад.

Бояд эътироф кард, ки «...ба вуҷуд овардани афкори омма ва бо ин васила амалгардонидани мақсадҳои пешгузоштаи худ дар тарғиби ақидаи муайян» [19, с. 38] аз вазифаҳои умдаи журналистикаву публитсистика буд, ҳаст ва боқӣ мемонад. Бо ин сабаб имрӯзҳо истилоҳи соҳавии дигаре низ бо номи интернет-публитсист эътироф карда мешавад, ки баъд аз ҷараёни васеи ахбор шакл гирифтааст. Яъне дар ин ҳолат чун рӯзномаву маҷалла интернет низ ба минбари пешниҳоди афкору андеша табдил меёбад. Антон Носик дар доираҳои русӣ аз ҷумлаи ин гунаи интернет-публитсистон ба шумор меравад ва А.Б. Носикро падари Рунет низ меноманд. Ҳарчанд ҷаъолияти ӯ зери дарки мафҳум ва истилоҳи блогерӣ қарор гирад ҳам, таҷрибаву ҷаҳонбинии матолиби ӯро сермуштарӣ гардонидаст. Ба майдони публитсистика табдил ёфтани интернет сабабҳо ва омилҳои худро дорад. Дар асри муборизаҳо дар роҳи ғасби мафкураи ҷомеа муборизаҳо торафт бештар мегарданд. Чун аудиторияи умумиҷаҳонии интернет ниҳоят васеъ мебошад, хоҳу ноҳах нерӯҳои идеологӣ ба он таваҷҷуҳ менамоянд. Ба таври мисол аз рӯи маълумоти омори вазорати алоқаи Русия дар соли 2020 шумораи истифодабарандагони интернет дар ин кишвар зиёда аз 100 миллион нафар будааст. Дар Тоҷикистон низ теъдоди истифодабарандагони ин шабакаи ҷаҳонӣ торафт меафзояд ва дар баробари иттилоот истифодаи маълумоти гуногун ва матолибе, ки оҷилияту фаврият надоранд, ба як ҷараёни маъмулӣ табдил меёбад. Феълан истифодабарандагони интернетро дар Тоҷикистон ҳудуди чор – панҷ миллион нафар медонанд: “Имрӯзҳо дастрасӣ ба иттилоот тариқи технологияҳои нави иттилоотиву иртиботӣ як ҷузъи муҳими рӯзгори мардум гардидааст, ки интернет аз чунин имкониятҳост. Тибқи омори расмӣ, беш аз нисфи сокинони мамлакатамон аз шабакаи интернет истифода мебаранд” [8, с.41]. Муҳаққиқон ин ҷараёнро ба имконоти ин шабака марбут медонанд: “...афзалияти интернет он аст, ки он ҳам газета (матну сурат), ҳам радио (садо) ва ҳам телевизион (симо) мебошад. Ба иловаи он ҳар як корбаранда имкон дорад, ки бидуни монеа ва душвории мавқеи худро дар хошияи як мавод баён кунад” [10, с.111]. Ҳамзамон дар бораи аҳамият ва мавқеи публитсистика дар замони интернет қайд кардан зарур аст, ки вазифаву рисолати публитсистика аз байн намеравад. Тағйирапзирии публитсистика амри табиӣ мебошад, аммо ба андешаи муҳаққиқон «...дар замони рушди интернет табиати публитсистика тағир меёбад, дигаргун мешавад, аммо аз байн намеравад» [17, с.11].

Публистистикаро танҳо дар доираи матни китобӣ қабул намудан ҷоиз нест. Акс, навор, сабт, кино ва дигар санъатҳои эҷодӣ ҳатман аз рӯҳияи публистистӣ ӯрӣ намебошанд ва чунин махсусиятҳои матолиб дар фазои маҷозӣ хеле зиёд мебошанд. Баҳси журналистика будан, ё набудани интернет қабл аз ҳама ба журналистикаи чандрасонаӣ алоқаманд аст. Истилоҳи мултимедия дар фаҳмиши фарроҳ ба ВАО робита доштани онро мефаҳмонад ва дар ин замина вазифаи иртиботӣ қатъи назар гардида наметавонад. Агар, аз як ҷониб, унсурҳои рақобат афзалият ва костагиҳои расонаи муайнро нишон диҳанд ҳам, аз паҳлуи дигар муҳаққиқони соҳа “мултимедия”-ро муҳити мақбули журналистӣ баҳогузори менамоянд, ки дар ҷалби аудитория имконоти зиёдро соҳиб аст: “Муҳити мултимедиявӣ ба мо имкон медиҳад, ки муаррифии маводро ба таври хоса ва васеъ анҷом диҳем, маълумоти бехтаре гирем ва таваҷҷуҳи аудиторияро дар шакл ва қолабҳои нав ҷалб намоем” [15, с.273].

Ин баҳс монанд ба фарқияту умумияти журналистикаву публистистика мебошад, ки яке василаи расонанда (журналистика) ва дигаре ҳунар (публистистика) номида мешавад. Имрӯзу гузашта ба таври мисол «**матбуот инъикоскунандаи ҳаққонии воқеият**» [6, с.16] **гуфта мешавад, аммо дар бораи интернет чунин ҳукм қариб ки ба назар намерасад.** Вучуд надоштани эътимод, масъул набудани касе ба матолиби саҳифаҳои интернетӣ ва бидуни ҳамагуна таҳрири ихтисору илова ба нашр расидани маводҳо ҷузъи дигаре дар инкор намудани интернет ба сифати журналистика ба шумор меравад. Инкоркунандаи андешаи боло бошад, ин ба ҳар васила наздик шудан ба равандаи афкори ҷомеа мебошад, ки ин имконро интернет пурра соҳиб аст. Албатта, нодида набояд гирифт, ки «ҷавҳари ҳодисоту воқеотро факт ташкил медиҳад» [1, с.43] ва саҳифаҳову шабакаҳои интернетӣ имкони пурраи паҳну нашр намудани фактро соҳибанд. Дар ҳошияи ин андеша қонунияти дигаре – «**фактология – функсияи базавии газета**» [4, с.31] **вучуд дорад, ки дар интернет ин ҷихатро бидуни бовариву эътимод анҷом медиҳад.** Омехтагии андешаҳо низ дар ҳамин маврид аст, ки рисолати иртиботӣ вазифаҳои якдигарро такрор менамоянд. Дар ин мавриди ҳосияти мултимедиявӣ бартариятҳоро нишон медиҳад. Ҳосияти мултимедии журналистика ин раванду ҷараёни аллакай шаклгирифта мебошад. Маҳз, ин омил – мултимедия тавонист, ки қорбасти ҳар се навъи жанрҳоро (ахборӣ, таҳлилий, публистистӣ) имконпазир гардонад. Дар самти таъсир ба мафкура маълум аст, ки журналистика аз усулу шеваҳои зиёд қор мегирад: “Мултимедиявӣ интернет қолабҳои жанриро пурра дигар қарда натавонад ҳам, имкон дорад, ки шакли пешниҳодро бо шуру валвалаву эҳсос тағйир диҳад. Афзалияти интернет он аст, ки метавонад дар пешниҳоди як матлаб якбора аз ҷандин усул қор гирад. Тасвир, садо, матн ва сурат якбора дар як ҳаракат ба амал меоянд. Дар ин ҷода усулҳои интерактивӣ низ нақши амиқи ҳудро пайдо қарда истодаанд” [10, с.111].

Дар баъзе таҳлилҳову баҳогузориҳо мултимедия ҳамчун як самт ва соҳаи алоҳида низ баҳогузоришро шинохта мешавад. Дар фаҳмиши оддӣ ақсарият чунин гумон доранд, ки роҳ ёфтани маводи расона дар интернет дар ҳама гуна шакл ин мултимедия мебошад. Дар ҳақиқат матолиби алоҳидаро ғайриимкон аст, ки бо табодули муайян ва дар шаклҳои гуногун дар саҳифаҳои интернет нашр намуд. Махсусан, гузоришу барномаҳои телевизиониро тағйир таҳрир намудан душвор аст. Бо ин сабаб муҳаққиқони алоҳида як навъ самти шаклгиранда будани соҳаи мултимедияро таъкид менамоянд. Агар то инҷониб воситаи ахбор чандрасонаӣ бошад, пас минбаъд ҳуди журналист чандрасонаӣ гуфта мешавад. Бо мазмуни дигар як журналист муваззаф аст, ки ҷандин ҳунароҳои эҷодиву техникаро балад бошад: “Доштани малакаҳои мултимедиявӣ барои қормандони васоити ахбори омма талаботи муҳим аст. Онҳо бояд рӯзноманигороне шаванд, ки на танҳо қалам, балки диктофон, видеокамера, қобилияти қамъоварии иттилоот барои инфографика, оmodасозии барномаҳои аудиоӣ, таҳрири видео, қорқарди ақсҳо ва қобилияти истифода аз платформаҳои гуногунро барои нашр ва паҳн намудани маводи

эҷодкорӣ дошта бошанд ва талаботи иттилоотии истеъмолкунандаро бароварда созанд” [15, с.273].

Дар баробари ибораи интернет – журналистика дар доираҳои алоҳида мафҳуми “Интернет – ВАО” низ ба кор бурда мешавад, ки бо фарогирии маъниву маром аслан як чиз мебошанд. Мафҳуми “интернет – ВАО” нисбатан мушаххас ин вазифахоро (иттилоотонӣ, ташвиқ, тарғиб) дарбар гирифта метавонад ва як андоза рисолати қаблии журналистикаро нишон медиҳад. Ифодаи чандрасонаӣ ҳамчун як навъ маънии муродифии мултимедия дар заминаи “...инкишофи воситаҳои иртиботиву иттилоотӣ” [2, с.304] дарбаргирандаи мавод дар шакли матн, видео (навор) ва аудио (садо) мебошад. Дар ин радиф ҳар гуна ҷадвалҳо ва инфографикаҳову тасвирҳои дигар низ дохил мешаванд. Аз нуқтаи назари муҳаққиқон маълум мешавад, ки шакли аз ҳама беш классикӣ – матн дар саҳифаҳои интернет мавриди истифода қарор дорад. Ҳарчанд ин баҳогузори андаке қабл низ сурат гирифта бошад ҳам, аммо имрӯз низ моҳияти он амиқ мебошад: “Интернет-ВАО бо сифати беназири мултимедивият нақшаҳои зиёди расонахоро амалӣ карда метавонад. Мониторинг муайян намуд, ки бо ин роҳ 97 фоизи матолиб дар шакли матн пешниҳод мешаванд. Ҳамзамон, 85 фоизи сомонаҳои иттилоотӣ аз суратҳову дизайнҳои гуногун истифода мекунанд” [18, с.309].

Дар доираи ҳама бахсҳову таҳқиқҳо ҳанӯз ба таври қотеъ журналистикаи асил номидани интернет саҳеҳ намебошад. Аз ҷониби дигар «матбуоти даврӣ василаи иттилоотрасонии худро коҳиш дода, ба минбари суҳбат, афкор, мубодила ва музокира табдил меёбад» [15, с.38], ки чунин ҳосият дар интернет хеле равшан ба назар мерасад. Ҳатто дар аксар маврид онро бо ҳамин сифат мешиносанд. Чунин як тавозуне дар миёни андешаҳо ҷой дорад, ки инкору тасдиқи як ақида дар аксар мавридҳо баробар сурат мегиранд. Дар назари аввал он шакли иртиботист, ки муколамаи як, ё якчанд нафарро ба вучуд меоварад. Сухан ин ҷо дар бораи қимати иҷтимоии матлаб меравад. Дар дораи матолиби саҳифаҳои ВАО-и классикӣ ҷойи баҳс вучуд надорад, ки қулли матолиби он аҳамияти идологиву иҷтимоӣ дорад. Ба таври мисол аз хабари одии рӯзнома сар карда то очерки муҳташами он ҳатман ҷанбаи амиқи иҷтимоиро соҳиб аст. Нисбат ба нашри як матлаб аз муассис оғоз намуда, то муҳбиру муҳаррир барои ҳар як матлаб масъул мебошанд. Дар матолиби саҳифаҳои шабакаҳои иҷтимоӣ бошад, чунин махсусият камтар мушоҳида мешавад. Ба ин намуна нашри коментҳоро мисол овардан мумкин аст, ки дар атрофи як мавод сурат мегиранд. Чунин ҳолат низ мушоҳида мешавад, ки маводи мавриди баҳс ба як гуруҳ ба ҷанд нафар дахлдоранд: “Комент тариқи минбари оммае пешкаш мешавад, ки интернет ном дорад. Аммо ин матлаб метавонад, ки моҳияти иҷтимоӣ надошта бошад” [7, с.174]. Ин ақидаро ҳуди муҳаққиқон дар ҷойи дигар инкор намуда, боз ҳам бартарияту афзалияти интернетро тасдиқ менамоянд: “Афзалияти интернет он аст, ки ба минбари паҳни ахбор табдил ёфтаву доираи васоити ахборро маҳдуд намудааст. Костагии интернет он аст, ки «ғавғохона»-и бидуни назорат аст, ки ба саҳифаҳои он ҳамагуна мавзӯ ва матлаби мусбату манфӣ роҳ меёбад. Интернет ошкоро тарбияи мусбат менамояд ва интернет ошкоро дар тарбияи манфии ҷомеа мусоидат кардан меҳаҳад” [7, с.174].

Дар журналистика – дар шоҳаҳои гуногуни принципҳои соҳа унсурҳои тарбия ва муътақидсозӣ вучуд дорад. Табиист, ки омма ба сухани минбари иҷтимоӣ майлу рағбат дорад ва аз ин минбар бисёр ҷузъиётро меомӯзад. Ин омил ба он асос аст, ки дар шаклгирии муҳтавои ҳар як матлаб журналистон, публицистон, адибон ва умуман бештар аҳли зиё саҳмдоранд. Дар ин самт муаллифони гуногуни дигар низ қатъи назар нестанд. Чун ҳар як навиштаи онҳо аз зери назари ҳаياتи таҳририя мегузарад, табиист, ки маводи харобу каммаънӣ дар саҳифаҳои васоити ахбор матраҳ намешаванд. Ин омил анъанаҳои давоми садсолаҳо роиҷефта мебошад, ки дар доираи он сатҳи фарҳангиву маънавии ҷомеа боло бурда мешавад. Бо гузашти

вакт ва таҳаввулоту илмиву технологӣ дар ин радиф интернет низ ворид гардидааст, ки тавассути он ба рушди гуногуни забон таъсир расонида мешавад: “Маҷаллаву рӯзнама, радиову телевизион ва ахиран интернет имрӯз василаест, ки бо омма калом меғӯяд. Омма аз саҳифаҳои онҳо забонро омӯхта истодааст” [9, с.21]. Албатта, забон василаи муҳим дар шинохти милли ба шумор меравад, аммо таъсири доимии инкишофи равандҳои иҷтимоӣ ба таҳаввулоту пешрафти ҷомеа ҳамеша вучуд дорад. Истилоху ифодаҳои нави илмиву соҳавӣ ба таркиби луғавии забон дохил мегарданд. Ин воридшавӣ метавонад, ки ба шаклҳои гуногун сурат гирад. Яъне баъзе истилоҳ айнан ва қисми дигар бо гунаи тоҷикӣ дар фонди луғавӣ ҷойгир мешаванд. Аз ҳамин нуқтаи назар таъкид намудан ҷоиз аст, ки имрӯз омма ба таври васеъ зери таъсири каломии интернетӣ қарор гирифтааст. Дар ин маврид муҳаққиқони соҳа чунин андеша доранд: “...танҳо дар олами интернет, имрӯзҳо даҳҳо ифодаву истилоҳ бо тарҷумаи шакли суфташуда ба забони гуфтугӯиву китобии мо ворид шуда истодаанд” [9, с.21].

Айнан чунин ҳолат дар замони имрӯза нисбат ба интернет ба назар мерасад. Муҳаққиқ М.Муқимов фазои ВАО-и интернетиро дар замони имрӯза хеле муассир медонад ва қисмати аъзами онро ташкил намудани ҷавонон аллақай боиси нигаронии умумии ҷомеа мебошад: “Рушди технологияҳои иттилоотӣ шаклу шеваи нави пешниҳоди иттилоъро ба вучуд овард. Таъсири ВАО-и интернетӣ имрӯз беш аз ҳама ба назар мерасад. Воқеан, имрӯз ҷавонон бештар ба Интернет рӯ овардаанд ва аз шабакаҳои иҷтимоӣ зиёд истифода мебаранд”. 12, с.34].

Ба андешаи мо нисбат ба интернет ҷорӣ кардани сензура пурра имконпазир нест, зеро дар баробари функсияи иттилоотӣ, вазифаи коммуникативияти он вучуд дорад, ки дар сурати қатъ гардидани интернет фаъолияти секторҳои зиёди иқтисодиву тичоратӣ бозмемонад. Яъне интернет имрӯз системаҳои иқтисодии нави ҷаҳониро роҳандозӣ кардааст, ки аз он даст кашидан ин маъноӣ ба асри гузашта баргаштанро дорад. Унсурҳои дигаре вучуд доранд, ки шояд як андоза онҳоро ба сензура шабеҳ доништан ҷоиз бошад. Ба таври мисол нархҳои гарони интернет ва дигар омилҳои бухронӣ, ки доираи аудиторияро кам сохта метавонанд: “Масалан, тибқи омили расмӣ, моҳи августи соли 2016 дар Тоҷикистон 2,8 миллион нафар аз Интернет истифода мебарданд. Бухрони молиявӣ ба ин соҳа низ таъсир расондааст ва теъдоди истифодабарандагони Интернет нисбат ба аввали соли 2015 1 миллион нафар кам шудааст. Албатта, ин ҳолат муваққатӣ аст ва минбаъд шумораи муштариёни Интернет хоҳад афзуд” [12, с.34].

Умуман, вобаста ба моҳияти иртиботиву иттилоотии интернет ба чунин натиҷаҳо расидан мумкин аст, ки коммуникативияти интернет ҷараёни ногузир мебошад. Чунин махсусият алоқамандии онро ба кулли соҳаҳои ҳаёти инсоният ба вучуд оварда, дар аксар ҳолатҳо ба раванди мафкурасозӣ ба таъсир нест. Журналистикаи интернетӣ бо дастрасӣ, очилият, сареият ва озодиҳои баён дар рақобат ба тамоми шаклҳои васоити ахбор пешсаф ба шумор рафта, ба минбари иҷтимоӣ низ ба шумор меравад. Аз ҷониби дигар, чун касе масъули нашри маводи саҳифаҳои шабакаи интернет намебошад ва он бидуни таҳрири дигар андозагирӣ ба нашр мерасад, онро ба радифи дигар шаклҳои анъанавии ВАО дохил намудан мушкул аст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1.Бозорзода Н. Муносибати муаллиф ба рӯйдод ва факт / Н.Бозорзода // Истиқлолият ва журналистикаи муосир (маҷмӯаи мақолаҳо). – Душанбе: Аржанг, 2006. – 96 с. – С.42-50.

2.Бородавки К. В. Газета «Азия-Плюс» в системе печатных СМИ РТ / Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – 2017. – № 4/4. – С.304-308. – С.304

- 3.Бюхер К. Происхождение газеты // История печати: Антология: Том II/Сост.Я.Н.
- 4.Засурский, Е.Л.Вартанова. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 494 с. – С.10
- 5.Васильева А.Н. Газетно-публицистический стиль / А.Н. Вассилев. – М.: Русский язык, 1982. 198 с. – С. 31.
- 6.Ворошилов В.В. Журналистика. Базовый курс / В. В. Ворошилов. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2004. – 704 с. – С.184.
- 7.Гулмуродзода П. Хомӯшӣ ва хурӯш дар матбуоти тоҷик / П.Гулмуродзода // Истиқлолият ва журналистикаи муосир (маҷмӯаи мақолаҳо). – Душанбе: Аржанг, 2006. – 96 с. – С.13–18.
- 8.Гулов С., Кутбиддинов А. Жанр, жанргуна ё падидаи замон // Журналистикаи байналхалқӣ – IX (маҷмуаи мақолаҳо). – Душанбе, 2017. – С. 174.
9. Гулов С. Пешвои миллат ва рушди воситаҳои электрони ахбор // Журналистикаи байналхалқӣ – IX. (маҷмуаи мақолаҳо). – Душанбе, 2017. – С. 41
- 10.Исмаилов С. Забон, калом ва рисолатҳои ВАО // Журналистикаи байналхалқӣ – IX (маҷмуаи мақолаҳо). – Душанбе, 2017. – С. 21
- 11.Исмоилов З. Жанрҳо ва баъзе қолабҳои жанри дар журналистика / З. Исмоилов. – Хучанд: Ношир, 2022. – 154 с. – С. 111.
- 12.Исмоилов З. Ҳақиқати қиёсӣ дар фазои иттилоотӣ // Журналистикаи байналхалқӣ – VIII (маҷмуаи мақолаҳо). – Душанбе, 2017. – С. 7.
- 13.Муқимов М. Ҷанги иттилоотии муосир ва таъмини амнияти иттилоотӣ // Журналистикаи байналхалқӣ – IX (маҷмуаи мақолаҳо). – Душанбе, 2017. – С. 34
- 14.Муродӣ М. Иттилоия: аз василаи паҳни иттилоот то жанри журналисти // Журналистикаи байналхалқӣ – IX (маҷмуаи мақолаҳо). – Душанбе, 2017. – С. 23
- 13.Муродов, М. Истиқлолият ва рушди матбуоти даврӣ / М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 320 с. – С.38.
- 14.Ҳамидиён И.И. Сомотаҳои иттилоотӣ ва асосҳои амалии онҳо ҳамчун фишанги тавоно ва субъекти таъсир дар Тоҷикистон / Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – 2023. – №2. – С.272-283. – С.279
15. Усмонов И. Журналистика Қ. 3. – Душанбе, 2010. – С.126.
- 16.Фомичева И.Д. Публицистика в эпоху интернета / И.Д.Фомичева // Вестник Моск.ун-та. Сер.10. журналистика, 2013. – №5. – С.94-11.
- 17.Хомидов Д Б., Ашурова Д. А. К проблеме развития информационно-коммуникационных технологий в медиа-пространстве стран-участников СНГ... / Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – 2017. – № 4/4. – С.308-311. – С.308.
- 18.Шарифзода Қ. Газета (рӯзнама) аз таърих, вазифаҳои иҷтимоӣ, таснифот ва сохтори редакцияи он (Дастури таълими). – Душанбе: Ирфон, 2016. – 104 с. – С.38.

ҶАМЪАҶОИ ИТТИЛООТӢ ВА ИРТИБОТӢ ДАР ИНТЕРНЕТ АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур дар бораи таъйинот, имконот ва вазифаҳои интернет дар асри иттилоотӣ сухан меравад. Функсияҳои васоити ахборро иҷро кардани интернет дар ҷанд даҳсолаи охир як раванду ҷараёни маъмулист. Дар фаҳмиши дигар интернет ин дастрасӣ ба ахбор, муошират, тичорат, ҷустуҷӯи маълумот, саргармсозӣ, таҳсил, мутолиа ва амсоли ин мебошад. Яъне бо вучуд имкониятҳои зиёди дигари хабаррасонӣ коммуникативияти интернет вучуд дошт ва дорад. Ин ҷиҳат алоқамандии онро ба қулли соҳаҳои ҳаёти инсоният ба вучуд овардааст. Нақши иртиботии он дар аксар мавридҳо даخلي амиқ доштани онро бо тамоми ҷабҳаҳои ҳаёти инсоният нишон медиҳад. Дар таъя ба андешаи муҳаққиқони соҳа бо он сабаб, ки интернет хосияти амиқи хабаррасонӣ дорад, онро навъи наву замонавии

журналистика гуфтан меарзад. Дар баъзе мавридҳо онро чун як шакли ҷадиди ВАО (дар баробари газета, журнал, радио, телевизион, агентии иттилоотӣ) низ арзёбӣ менамоянд. Нуқтаи ошкор он аст, ки интернет фаротару бузургтар аз ин ҳама шаклҳои васоити ахбор мебошад. Махсусан журналистикаи чандрасонаӣ маҳз тавассути интернет дар ин самт таъсиру доманаи васеъ пайдо кардааст. Ҳамин аст, ки интернет – журналистика бо дастрасӣ, очилият, сареият ва озодиҳои баён дар рақобат ба тамоми шаклҳои васоити ахбор пешсаф мебошад. Интернет ба минбари иҷтимоӣ табдил ёфтааст ва дар шаклгирии афкори омма нақши муассир дорад. Дар масъалаи журналистикаи асил набудани он низ андешаҳо зиёд мебошанд. Таҷрибаву андешаҳо нишон медиҳанд, ки чун касе масъули нашри маводи саҳифаҳои шабакаи интернет намебошад ва он бидуни таҳриру дигар андозагириҳо ба нашр мерасад, онро ба радиои дигар шаклҳои анъанавии ВАО дохил намудан мушкил аст. Аз таҳқиқу таҳлилҳо маълум мегардад, ки на ҳама ахбору матолиби саҳифаҳои интернет эътимоду саҳеҳият доранд ва ин ҷиҳат журналистикаи асил будани онро зери суол қарор медиҳад. Хулосаи возеҳ он аст, ки ҳунари эҷодии журналистӣ дигар намешавад, аммо василаҳои паҳнкунандаи он тағйирпазиранд, ки интернет аз ҷумлаи онҳо мебошад.

Калидвожа: ахбор, тарғибу ташвиқ, мафкура, журналистика, фазои иттилоотӣ, интернет, таҳлилу хулоса, эътимод, факт, рақобат, дарк.

Маълумот дар бораи муаллиф: Мирзоева Навруза Матқосимовна – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, докторанти доктори фалсафа аз рӯи ихтисос, доктор PhD-и факултаи журналистика, кафедраи журналистикаи байналхалқӣ. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 17. E-mail: mirzoevanm@inbox.ru. Тамос: +992 937088001.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ И КОММУНИКАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ИНТЕРНЕТА АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются назначение, возможности и функции интернета в информационную эпоху. Выполнение интернетом функций средств массовой информации стало обычным явлением в последние десятилетия. В другом понимании интернет – это доступ к информации, коммуникация, коммерция, поиск данных, развлечения, образование, чтение и многое другое. То есть, несмотря на существование множества других возможностей передачи новостей, интернет всегда сохранял и продолжает сохранять свою коммуникативную функцию. Этот аспект обусловил его связь со всеми сферами человеческой жизни. Его коммуникативная роль свидетельствует о глубокой вовлеченности интернета во все аспекты деятельности общества. По мнению исследователей, интернет обладает глубокой информационной природой, и поэтому его можно рассматривать как новую, современную форму журналистики. В некоторых случаях его также оценивают как новый вид СМИ наряду с газетами, журналами, радио, телевидением и информационными агентствами. Очевидно, что интернет превосходит все традиционные формы средств массовой информации. В частности, мультимедийная журналистика получила широкое распространение именно благодаря интернету.

Именно поэтому интернет-журналистика опережает все традиционные СМИ по таким параметрам, как доступность, оперативность, скорость распространения информации и свобода выражения. Интернет превратился в общественную платформу и оказывает значительное влияние на формирование общественного мнения. Однако существует множество дискуссий о том, является ли он настоящей журналистикой. Опыт и исследования показывают, что из-за отсутствия ответственности за публикацию контента в интернете, а также из-за того, что

материалы публикуются без редакционной проверки и контроля, трудно приравнивать интернет к традиционным СМИ. Анализ показывает, что не вся информация, размещенная в интернете, является достоверной и надежной, что ставит под сомнение его журналистскую подлинность. Очевидный вывод заключается в том, что творческое мастерство журналистики остается неизменным, однако способы распространения информации претерпевают изменения, и интернет является одним из ключевых инструментов этого процесса.

Ключевые слова: информация, пропаганда и агитация, идеология, журналистика, информационное пространство, интернет, анализ и вывод, достоверность, факт, конкуренция, восприятие.

Сведения об авторе: Мирзоева Навруза Маткосимовна - Таджикский национальный университет, докторант по специальности «Доктор философии», PhD, факультет журналистики, кафедра международной журналистики. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17. E-mail: mirzoevanm@inbox.ru. Тел.: +992 937088001.

INFORMATIONAL AND COMMUNICATIONAL ASPECTS OF THE INTERNET ANNOTATION

This article examines the purpose, capabilities, and functions of the Internet in the information age. Over the past few decades, the Internet has increasingly assumed the role of a mass media platform. In a broader sense, the Internet facilitates access to information, communication, commerce, data retrieval, entertainment, education, reading, and more. Despite the existence of various other news dissemination channels, the Internet has consistently maintained and expanded its communicative function. This characteristic has established its relevance across all domains of human activity. Its communicative role underscores its deep integration into every facet of society.

Scholars argue that due to its extensive information dissemination capabilities, the Internet can be regarded as a novel and modern form of journalism. In some cases, it is classified as a new category of mass media alongside newspapers, magazines, radio, television, and news agencies. However, it is evident that the Internet surpasses these traditional media formats. Notably, multimedia journalism has expanded significantly through digital platforms, reinforcing the Internet's dominance in news distribution. Digital journalism is characterized by accessibility, immediacy, rapid dissemination, and freedom of expression, making it highly competitive with conventional mass media.

The Internet has evolved into a public forum, playing a crucial role in shaping public opinion. However, debates persist regarding the authenticity and credibility of online journalism. Empirical research and practical observations indicate that, due to the absence of editorial oversight and accountability in many online publications, it is challenging to equate Internet-based content with traditional journalistic standards. Analysis further reveals that not all online information is reliable, raising concerns about the credibility and journalistic integrity of digital news sources.

The fundamental conclusion is that while the creative essence of journalism remains unchanged, the mechanisms of information dissemination continue to evolve, with the Internet serving as one of the most influential and transformative platforms in this process.

Keywords: information, propaganda and persuasion, ideology, journalism, media landscape, Internet, analysis and conclusion, credibility, fact-checking, competition, perception.

Information about the author: Mirzoeva Navruza Matkosimovna – Tajik National University, doctoral candidate in the field of Doctor of Philosophy, PhD, Faculty of Journalism, Department of International Journalism. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Ave 17. E-mail: mirzoevanm@inbox.ru. Phone: +992 937088001.

РОҲҶОИ САМАРАНОКИ ИСТИФОДАИ ВАО ДАР АФКОРИ ЧАМЪИЯТӢ ВА МАРКЕТИНГ: АЗ РЕКЛАМА ТО ЖУРНАЛИСТИКАИ БРЕНДӢ

Дустзода М.Х., Абдуллоев Т.К.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Дар замони муосир васоити ахбори омма (ВАО) яке аз муҳимтарин абзорҳои маркетингӣ маҳсуб мешавад. ВАО дар ташаккули афкори ҷамъиятӣ дар ҷомеаи муосир нақши калидӣ дорад. ВАО воситаи асосии паҳнкунии иттилоот мебошад, ки ба дарки рӯйдодҳо, одамон, равандҳои иҷтимоӣ ва падидаҳои фарҳангӣ таъсир мерасонад. Тавассути ВАО, ширкатҳо метавонанд ба мизочони худ иттилооти муҳим расонанд, эътимод эҷод кунанд ва бренди худро рушд диҳанд. Дар ин мақола роҳҳои гуногуни истифодаи ВАО дар маркетинг, аз рекламаи анъанавӣ то журналистикаи брендӣ, мавриди таҳлил қарор мегиранд. ВАО ҳамчун манбаи иттилооти боэътимод дар рушди стратегияи маркетингии ширкатҳо нақши калидӣ мебозад. Ин воситаҳо метавонанд дар шакли рекламаи анъанавӣ, маркетинги рақамӣ ва журналистикаи брендӣ амал кунанд. Рекламаи анъанавӣ, ки таълиғоти телевизионӣ, радиой ва ҷопиро дар бар мегирад, яке аз усулҳои маъмултарини расондани паёми маркетингӣ мебошад. Бо пайдоиши технологияҳои рақамӣ, маркетинги интернетӣ ва рекламаи инфлюенсерҳо низ васеъ истифода мешаванд [2, с. 96]. Журналистикаи брендӣ ҳамчун усули муосири таъсиррасонӣ, ба воситаи эҷоди мундариҷаҳои журналистие, ки арзишҳои брендро муаррифӣ мекунанд, рушд меёбад. Реклама яке аз роҳҳои асосии маркетинг буда, метавонад дар шаклҳои гуногун татбиқ шавад. Рекламаи телевизионӣ ва радиой ҳамчун васоити пуртаъсири таълиғотӣ маълум аст ва ба воситаи он ширкатҳо метавонанд доираи васеи аудиторияро фаро гиранд. Дар солҳои охир, рекламаи интернетӣ тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ, таълиғоти контекстӣ ва баннерҳо низ ба яке аз абзорҳои муҳим табдил ёфтааст. Илова бар ин, рекламаи инфлюенсерҳо тавассути ҳамкорӣ бо шахсиятҳои маъруфи ВАО ва блогерҳо низ ба самти муҳим мубаддал гардидааст [4, с.210].

Журналистикаи брендӣ яке аз роҳҳои муосири муошират бо аудитория мебошад. Ин раванд ба эҷоди мундариҷаи ҷолиб ва иттилоотӣ нигаронида шудааст, ки ҳадафи он эҷоди эътимоди мизочон ва мустаҳкам кардани имиджи бренд мебошад. Яке аз бартариҳои журналистикаи брендӣ он аст, ки аудиторияро ба муҳтавои арзишманд ҷалб намуда, дар зехни онҳо эътимод эҷод мекунад. Тавассути мақолаҳо, мусоҳибаҳо ва таҳлилҳои гуногун, ширкатҳо метавонанд на танҳо маҳсулоти худро таълиғ кунанд, балки дар шуури истеъмолкунандагон таъсири мусбӣ гузоранд. Барои самаранокии маркетинг, ширкатҳо метавонанд рекламаи анъанавиро бо журналистикаи брендӣ якҷоя истифода баранд [1, с.134]. Масалан, онҳо метавонанд мақолаҳои таҳлилий ва мундариҷаи журналистиро барои дастгирии маърақаҳои таълиғотии худ истифода кунанд. Истифодаи мусоҳибаҳо бо роҳбарони ширкатҳо, ки дар онҳо арзишҳои бренд тавсиф мешаванд, метавонад имиджи ширкатро мустаҳкам созад. Истифодаи самаранокии ВАО дар маркетинг ба ширкатҳо имконият медиҳад, ки муносибати наздик бо муштарӣён эҷод кунанд, эътимоди онҳоро ба даст оранд ва брендҳои худро устувор созанд. Омешиши дурусти реклама ва журналистикаи брендӣ метавонад ба рушди босуръати ширкат мусоидат намояд. Тавассути стратегияи дуруст ва мутобик ба талаботи бозор, ширкатҳо метавонанд ба таври муассир аз ВАО истифода баранд ва дар муҳити рақобатпазирии имрӯза мавқеи устувор касб намоянд. Тавассути интиҳоби ҷӣ нишон додан, ҷӣ гуна пешниҳод кардани иттилоот ва ҷӣ гуна аксент гузоштан, ВАО метавонад ба муносибати одамон ба ин рӯйдодҳо таъсир расонада, афкори ҷамъиятиро ташаккул

диҳад, дар тарғиби технологияҳои аз ҷиҳати экологӣ тоза, ба ҳифзи табиат нигаронидашуда нақши муҳими худро гузорад.

Дар ҷаҳони рақамии муосир ширкатҳои интернетӣ, мессенҷерҳо ва шабакаҳои иҷтимоӣ ҳамчун платформаҳои асосии паҳн кардани иттилоот ва маркетингӣ фаъолият мекунад. Ин платформаҳо ба ширкатҳо имконият медиҳанд, ки бо аудиторияи худ дар тамоси доимӣ бошанд, тамоюлҳои бозорро пайгирӣ кунанд ва ба таври муассир бренди худро таълиф намоянд[6, с.185]. Журналистикаи муосир низ тавассути ин воситаҳо шакли нави муошират ва паҳн кардани иттилоотро пайдо кардааст.

Яке аз бузургтарин ширкатҳои интернетӣ, ки дар соҳаи журналистика ва маркетинг мавқеи қавӣ дорад, Google мебошад. Ин ширкат тавассути системаҳои рекламаи худ, махсусан **Google Ads** ва **Google AdSense**, ба тижоратҳо имкон медиҳад, ки мундариҷаи худ ба аудиторияи ҳадафӣ пешниҳод кунанд[7, с.294]. Инчунин, **Google News** яке аз манбаъҳои муҳими иттилоот барои журналистикаи муосир ба ҳисоб меравад, ки тавассути алгоритмҳои худ хабарҳои муҳимро ба қорбарон пешкаш мекунад.

Facebook (Meta) низ ҳамчун яке аз муҳимтарин платформаҳои маркетинг ва журналистикаи рақамӣ шинохта мешавад. Ин ширкат тавассути **Facebook Ads** ба ширкатҳо имконияти дақиқи ҳадафгирӣ ба аудиторияро фароҳам меорад. Инчунин, тавассути **Facebook News** ва мақолаҳои фаврӣ (**Instant Articles**), расонаҳо метавонанд хабарҳои худро зудтар паҳн кунанд ва бо қорбарон дар тамоси доимӣ бошанд[5, с.174].

YouTube, ки ба **Google** тааллуқ дорад, як воситаи муҳими паҳн кардани муҳтавои журналистӣ ва маркетингӣ ба ҳисоб меравад. Блогерон ва ширкатҳо метавонанд тавассути видеои маркетингӣ, таълифоти таъсирбахш ва ҳамкорӣ бо инфлюенсерҳо бренди худро таълиф кунанд. Журналистикаи видеоӣ низ тавассути **YouTube** шакли васеъ пайдо кардааст, зеро платформа ба воситаи алгоритмҳои худ ба қорбарон мундариҷаи марбутро пешниҳод мекунад[8, с.110].

TikTok дар солҳои охир ба як платформаи муҳими маркетинг ва журналистика табдил ёфтааст. Бисёре аз расонаҳо ва ширкатҳо тавассути видеои кӯтоҳ ва эҷодии худ бо аудиторияи ҷавон робита барқарор мекунад. Маркетинги таъсиргузор дар **TikTok** хеле маъмул гаштааст, ки тавассути он брендҳо метавонанд ба таври ғайримустақим маҳсулоти худро таълиф намоянд.

Instagram, ки низ ба **Meta** тааллуқ дорад, ҳамчун платформаи асосии маркетинги визуалӣ амал мекунад[7, с.310]. Ширкатҳо тавассути ҳикояҳо (**Stories**), **IGTV** ва **Reels** метавонанд мундариҷаи худро ба аудиторияи васеъ расонанд. Журналистикаи визуалӣ низ дар **Instagram** хеле рушд кардааст, махсусан тавассути ҳисобҳои расонаҳои бузург ва блогерони хабарӣ.

WhatsApp ва **Telegram** ҳамчун мессенҷерҳои муҳим дар паҳн кардани хабарҳо ва маркетинг истифода мешаванд. Бисёре аз нашрияҳои хабарӣ каналҳои **Telegram** ва гурӯҳҳои **WhatsApp**-ро барои паҳн кардани ахбори худ истифода мебаранд. Маркетинг тавассути мессенҷерҳо низ ба як тамоюли нав табдил ёфтааст, ки ширкатҳо тавассути паёмрасонӣ ва чат-ботҳо бо муштарӣён муошират мекунад.

Nike тавассути мундариҷаи ҳадафмандона ва таъсирбахш стратегияи маркетингии худро пеш мебарад[9, с.267]. Ин ширкат тавассути ҳикояҳои воқеии варзишгарон ва мундариҷаи журналистии баландсифат арзишҳои бренди худро ба муштарӣён мерасонад. Мақолаҳо, видеоҳо ва мусоҳибаҳои махсус ба сохтани муносибати наздик бо аудитория кумак мекунад.

Ба таври хулоса, ширкатҳои интернетӣ, мессенҷерҳо ва шабакаҳои иҷтимоӣ на танҳо барои маркетинг, балки барои журналистикаи муосир низ имкониятҳои нав фароҳам овардаанд. Бо истифодаи дурусти ин платформаҳо, ширкатҳо метавонанд стратегияи маркетингии худро мустақкам намуда, эътимоди аудиторияро ба даст

оранд ва муоширати муассирро ба роҳ монанд. Истифодаи самараноки ВАО дар маркетинг на танҳо барои таблиғи маҳсулот, балки барои эҷоди эътиҳод ва робита бо аудитория муҳим мебошад. Ширкатҳои бузург тавассути журналистикаи брендӣ на танҳо фурӯши худро зиёд мекунанд, балки муносибати дарозмуддатро бо муштариён ташкил медиҳанд. Ин нишон медиҳад, ки журналистикаи муосир дар маркетинг на як василаи таблиғотӣ, балки як стратегияи пурқудрат барои рушди брендҳо мебошад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Аггау Международный маркетинг. Учебник и практикум; Юрайт - М., 2016. - 362 с.
2. Грязин Г. Н. Основы и системы прикладного телевидения; Политехника - М., 2017. - 280 с.
3. Дубровин И. А. Маркетинговые коммуникации; Дашков и Ко - М., 2015. - 580 с.
4. Завьялов П. С. Маркетинг в схемах, рисунках, таблицах; ИНФРА-М - М., 2015. - 496 с.
5. Беленов О. Н. Практикум по международному маркетингу; Флинта, МПСИ - М., 2015. - 224 с.
6. Бутко И. И., Ситников В. А., Ситников Е. А. Маркетинг в туризме; 2016. - 412 с.
7. Ворошилов В. В. Теория и практика массовой информации. Учебник; 2016. - 464 с.
8. Галкин С. И. Техника и технология СМИ: Художественное конструирование газеты и журнала; Аспект пресс - М., 2017. - 215 с.
9. Гнатюк Ольга Основы теории коммуникации; КноРус медиа - М., 2017. - 347 с.
10. Голик В. С. Эффективность интернет-маркетинга в бизнесе; Дикта - М., 2017. - 196 с.

РОҲҲОИ САМАРАНОКИ ИСТИФОДАИ ВАО ДАР АҲКОРИ ҶАМЪИЯТӢ ВА МАРКЕТИНГ: АЗ РЕКЛАМА ТО ЖУРНАЛИСТИКАИ БРЕНДӢ АННОТАТСИЯ

Дар шароити рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ, ВАО ба яке аз абзорҳои муҳими маркетингӣ табдил ёфтааст. Ин мақола роҳҳои самараноки истифодаи васоити ахбори оммаро дар маркетинг, аз рекламаи анъанавӣ то журналистикаи брендӣ, таҳлил менамояд. Таваҷҷуҳ ба стратегияи мундариҷа, маркетинги рақамӣ ва нақши ВАО дар ташаккули имиджи бренд имкон медиҳад, ки ширкатҳо бо аудиторияи худ робитаи амиқ барқарор намоянд. Ҳамзамон, мақола таъсири воситаҳои нави таблиғотӣ, ба мисли мундариҷаи сарпарастӣ, PR-мақолаҳо ва маркетинги таъсиргузorro мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

КАЛИДВОЖА: ВАО, маркетинг, реклама, журналистикаи брендӣ, маркетинги рақамӣ, маркетинги мундариҷа, таблиғ, PR-мақолаҳо, маркетинги таъсиргузор, васоити ахбори омма, бренд, аудитория, стратегияҳои маркетингӣ, мундариҷаи сарпарастӣ, афкори ҷамъиятӣ, коммуникатсия, робитаи оммавӣ.

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФОН: Дӯстзода Мустафо Ҳафиз - Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, номзади илмҳои иқтисодӣ, саромӯзгори кафедраи андоз ва андозбанди. Суроға: 735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Бохтар, кӯчаи Айнӣ, 67. Телефон: (+992) 888-84-50-50. E-mail: musi.tj@mail.ru.
Абдуллоев Тоҷиддин Комилҷонович – Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, омӯзгори кафедраи Системаҳои автоматикунонидашуда ва Шабакаҳои алоқа. Суроға: 735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Бохтар, кӯчаи Айнӣ, 67. Телефон: (+992) 93-110-29-97. E-mail: atk.tj@mail.ru.

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СМИ В ОБЩЕСТВЕННОМ МНЕНИИ И МАРКЕТИНГЕ ОТ РЕКЛАМЫ ДО БРЕНД-ЖУРНАЛИСТИКИ

АННОТАЦИЯ

В условиях стремительного развития информационных технологий СМИ стали одним из важнейших инструментов маркетинга. В данной статье анализируются эффективные методы использования средств массовой информации в маркетинге, начиная от традиционной рекламы и заканчивая бренд-журналистикой. Особое внимание уделяется стратегиям контент-маркетинга, цифрового маркетинга и роли СМИ в формировании имиджа бренда, что позволяет компаниям устанавливать глубокие связи со своей аудиторией. Кроме того, рассматривается влияние современных рекламных инструментов, таких как спонсируемый контент, PR-статьи и маркетинг влияния.

Ключевые слова: СМИ, маркетинг, реклама, бренд-журналистика, цифровой маркетинг, контент-маркетинг, реклама, PR-статьи, маркетинг влияния, средства массовой информации, бренд, аудитория, маркетинговые стратегии, спонсируемый контент, общественное мнение, коммуникация, общественные связи.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ: **Дустзода Мустафо Хафиз** - Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава, кандидат экономической науке, старший преподаватель кафедры налог и налогообложение. Адрес: 735140, Республика Таджикистан, г.Бохтар, улица Айни, 67. Телефон: (+992) 888-84-50-50. E-mail: musi.tj@mail.ru **Абдуллоев Тоджиддин Комилжонович** – Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава, преподаватель кафедры автоматизированных систем и сетей связи. Адрес: 735140, Республика Таджикистан, город Бохтар, улица Айны, 67. Телефон: (+992) 93-110-29-97. Электронная почта: atk.tj@mail.ru

EFFECTIVE WAYS TO USE MEDIA IN PUBLIC OPINION AND MARKETING FROM ADVERTISING TO BRAND JOURNALISM

ABSTRACT

In the era of rapid technological advancements, mass media has become one of the most essential tools in marketing. This article analyzes effective methods of utilizing mass media in marketing, ranging from traditional advertising to brand journalism. Special attention is given to content marketing strategies, digital marketing, and the role of mass media in shaping brand image, allowing companies to establish deep connections with their audience. Additionally, the article examines the impact of modern advertising tools such as sponsored content, PR articles, and influencer marketing.

Keywords: Mass media, marketing, advertising, brand journalism, digital marketing, content marketing, advertisement, PR articles, influencer marketing, media, brand, audience, marketing strategies, sponsored content, public opinion, communication, public relations.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS: **Dustzoda Mustafu Hafiz** - Bokhtar State University named after Nosir Khusrav, candidate of economic sciences, senior lecturer department of tax and taxation. Address: 735140, Republic of Tajikistan, Bokhtar, Aini street 67. Phone: (+992) 888-84-50-50. E-mail: musi.tj@mail.ru. **Abdulloev Todjiddin Komiljonovich** - Bokhtar State University named after Nosir Khusrav, teacher of the Department of Automated Systems and Communication Networks. Address: 735140, Republic of Tajikistan, Bokhtar city, Ainy street, 67. Phone: (+992) 93-110-29-97. E-mail: atk.tj@mail.ru

ПРАКТИЧЕСКОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ РЕКЛАМЫ НА ПРИМЕРЕ РУССКОЯЗЫЧНЫХ ГАЗЕТ ТАДЖИКИСТАНА

Муллоева Г.Ш.

**Российско-Таджикского (Славянского) университета
(Таджикистан)**

Реклама в прессе является одним из наиболее часто используемых средств рекламы. К нему прибегают как недавно сформированные, так и давно созданные фирмы. Реклама в русскоязычных газетах Таджикистана представляет собой уникальный сплав теоретических основ и практической адаптации к местным социокультурным реалиям. Анализ демонстрирует, как классические модели убеждения, позиционирования и брендинга транслируются на аудиторию, для которой русский язык является средством доступа к информации и культуре.

Исследование выявляет особенности использования графических элементов, шрифтов и цветовой гаммы, отражающие не только рекламные цели, но и эстетические предпочтения читателей. Применение языковых приемов, таких как метафоры, сравнения и юмор, адаптируется к межкультурной коммуникации, учитывая лингвистические и ментальные нюансы.

Эффективность рекламы определяется не только соответствием теоретическим принципам, но и знанием специфики рынка, потребностей потребителей и конкурентной среды. Практическое воплощение рекламных стратегий в русскоязычных газетах Таджикистана демонстрирует адаптивность и креативность, необходимые для успешного продвижения товаров и услуг в условиях многоязычной и многокультурной среды.

На эффективность рекламы в прессе влияют два компонента - качество рекламных материалов (рекламы), а затем, где они представлены аудитории (сколько, сколько раз, в какой издании). Эти компоненты связаны самым интимным образом: чем лучше объявление, тем меньше количество публикаций, которые оно требует, чтобы эффективно влиять на потенциальных потребителей. Но в наших республиканских газетах редко бывают небольшие рекламные объявления, обычно есть реклама для всей группы или для половины полосы. Известно, что большой объект привлекает к себе внимание, как говорится, «сразу же поражает». Поэтому, естественно, что подавляющее большинство рекламодателей хотели бы видеть свою рекламу «большого формата». Однако, чем больше рекламы, тем дороже она. В государственных периодических изданиях специализируясь на сообщениях и рекламных материалах, реклама не должна превышать 25 процентов объема одного выпуска периодической печатной публикации, а в негосударственных периодических изданиях не должна превышать 40 процентов. В средствах массовой информации, специализирующихся на рекламе, ограничений нет. Реклама на территории Республики Таджикистан распространяется на государственном языке, а также по усмотрению рекламодателей на других языках, соответственно, строчными буквами. Реклама товаров, реклама о рекламодателе, если осуществляемая им деятельность требует рекламы товаров и услуг, подлежащих обязательной сертификации в Республике Таджикистан, но не имеющих соответствующего сертификата, разрешения (лицензии), но такое разрешение (лицензия) не принимается, а также реклама товаров в соответствии с законодательством Республики Таджикистан, запрещенным для производства и продажи, не допускается. Реклама должна быть узнаваема без специальных знаний или без использования технических средств точно так же, как реклама непосредственно во время ее представления, независимо от формы или используемых средств распространения.

В каждой газете есть более и менее читаемые места. Рекламодатели, конечно же, хотят размещать свою рекламу везде, где можно привлечь как можно больше потенциальных покупателей. Читаемость одной и той же рекламы зависит как от того, на какой странице размещено объявление, так и от того, где на странице и в

какой редакционной секции. Считается, что объявление, размещенное на первой странице, привлекает в два раза больше внимания читателей публикации, чем размещено внутри публикации. На первой полосе газеты «Азия Плюс» обычно можно встретить рекламное объявление сотовых операторов или лекарственных препаратов.

В газете «Дайджест Пресс» на главной странице, как и полагается, приведены анонсы статей и визуально выделена главная тема номера. На той же странице, в нижней части полосы из номера в номер печатаются две рекламные объявления. С левой стороны это реклама лекарственный препарат для лечения мужского бесплодия, а справа гель для увеличения женской груди

Реклама на последней странице привлекает около 65% читателей больше, чем внутри публикации. В газете АП на последней странице размещаются объявления мебельных салонов и магазинов одежды. Реклама на второй, третьей и предпоследней странице привлекает на 30% больше читателей, чем внутри публикации. В связи с тем, что глаз человека обычно движется слева направо, широко распространено мнение, что правая полосатая полоса видна намного лучше, чем левая. Выбор определенной тематической страницы более оправдан. В среднем, средний читатель обнаруживает и читает четыре страницы из каждых пяти. Одной полосе уделяется больше внимания, а другая меньше. Наиболее читаемыми страницами посвящены новости. Их просматривают более 90% всех читателей. В газете "Вечерний Дайджест Пресс" «Азия плюс» нередко видит рекламу пластиковых окон «Ромсар» на третьей странице. По мнению экспертов, если нет прямых конкурентов на полосах, то стоит разместить свое объявление на тех страницах, где публикуется реклама таких товаров и услуг. Например, реклама пылесосов публикуется рядом с рекламой стиральных машин или кухонных комбайнов. Рекламные соки рядом с рекламной газировкой. Обувь Reclam рядом с рекламой наружной одежды и т. Д. Но в наших республиканских газетах редко можно увидеть такую переписку. Часто на полосе вы можете увидеть несколько рекламных объявлений со всем, что не соответствует этим принципам, например, в газете «Авиценна» от 10.03.2006. на одной полосе есть две рекламы: одна реклама о презервативах, еще одна реклама сотовой связи. В газете «Азия плюс» за 17.04.2006. можно увидеть на одной странице рекламу сотовой связи, рекламу магазина ювелирных изделий и это не единственные газеты, в которых такая не соответствующая реклама.

Иногда рекламодатели публикуют рекламу «под кровотечением», то есть до края бумаги. Эффективность такой рекламы такая же, как и у «неработающей» рекламы. Но это, как правило, дороже на 15-20%. Эффект, безусловно, зависит от соседства с другой рекламой или редакционными материалами. Конечно, место, где следующий редакторский контент является более выгодным. Посмотрев газеты на период с 1.05 по 30.01.2006. в газете «Азия Плюс», «Дайджест-пресс», «Курьер Таджикистана», вы можете увидеть рекламу пластиковых окон «Ромсар» рядом с редакционным текстом. На тех полосах, где размещена реклама, читатель вообще не может остановить свое мнение. Такие страницы часто чрезмерно реагируют, не глядя. Двукратно выгодно размещать рекламные объявления не только рядом с журналистскими материалами, но и по отношению к постоянным наиболее читаемым рубрикам и разделам. В разных публикациях это могут быть: колонки писем читателей, телевизионные программы, гороскопы, прогноз погоды, раздел секретной рекламы, раздел новостей и т.д.

Как мы уже отмечали выше, реклама является основным источником дохода газет. Соответственно, чем рекламодателей больше, тем больше доходов у газеты. Отсюда и нарушение закона РТ о рекламе, согласно которому в общественно-политических негосударственных изданий объем рекламных объявлений не должен превышать 45% от общего объема газеты. На практике, как мы убедились, зачастую это нарушается. О том, что газета «Азия Плюс» не страдает от нехватки

рекламодателей, можно понять пролистав последние номера данной газеты. Справедливости ради стоит отметить, что анализ последних номеров газеты «Дайджест Пресс» показал, что объем рекламы на страницах данной газеты не достигает даже положенных 45%. Однако мы считаем, что это связано не стремлением редакции ДП подчиняться требованиям закона. За последний несколько лет данная газета потеряла значительную часть своей аудитории и как следствие-своих рекламодателей. На данном этапе своего существования «Дайджест Пресс» терпит острую нехватку финансов. Поскольку за счет 2-3 рекламодателей издание не в силах покрывать своих расходы, оно всячески старается искать новые источники доходов. Например, в одном из последних майских номеров газеты вышло объявление от имени редакции, в котором говорилось о запуске новой рубрики на страницах газеты. Суть объявления заключалась в том, что газета предлагает за определенную оплату рассказывать на своих страницах о важных событиях и датах из жизни своих читателей. В том же номере на последней полосе еще одно объявление от имени редакции «Дайджест Пресс». Тут уже говорится об изменениях условий размещения рекламы для рекламодателей. Газета предлагает новым потенциальным партнерам 50% скидку на размещение рекламы в «Дайджест Пресс» и бесплатное ее копирование на сайте. Думаем, что этого предостаточно для того, чтобы прийти к выводу насчет крайне затрудненного финансового состояния газеты «Дайджест Пресс».

Эффективность рекламы во многом зависит от качества ее содержания и формы, в которой она представлена. Но не менее важными факторами, влияющими на эффективность, являются соответствие с сообщением о средствах распространения рекламы, а также размер, время и количество рекламных объявлений. Каждый неучтенный фактор может повлиять на эффективность самым негативным образом. Если рекламодатель обратил внимание на различные аспекты рекламы, он значительно повысит влияние своего предложения на потребителя. Кампании Reclamnye достигают наибольшего эффекта, когда у них есть множество положительных решений - когда высококачественное объявление помещается в наиболее подходящую публикацию с соответствующим форматом в самое благоприятное время, оптимальное количество раз.

Рекламодателю очень важно знать, кто читает газету. Широкий круг людей или узкий. Если газета читается людьми совершенно разных возрастов, профессорами, социальным статусом, то это популярная газета. Он рекламирует товары и услуги, которые нужны почти каждому члену общества: продукты, одежда, бытовая техника и т. Д. Если газета читается определенной группой людей, то это специализированная газета. Он рекламирует товары и услуги специально для определенной группы людей.

Если газета является бизнесом, то это будет финансовая, компьютерная, транспортная реклама. В «Строительной газете» будет реклама строительных материалов и технологий. В «Учительской газете» - реклама учебных пособий. Если акцент делается на рекламных сообщениях, то это рекламная газета. Как правило, рекламные газеты читают «горячих» покупателей, то есть тех, кто уже решил купить или продать что-то. Но наши республиканские газеты не придерживаются этих правил. Вот, например, газета «Авиценна», которая является газетой медицинского направления в ней, мы можем встретить: Сотовая реклама, которая рекламирует новый тариф. Реклама недавно открывшейся АТС- 228. Реклама туристических агентств. И хотя фармацевтические компании, частные и общественные клиники должны рекламировать в этой газете. Та же несовместимость, которую мы можем видеть в газете «Спорт Варзиш» в газете спортивного направления, в которой рекламируются бытовая техника. И хотя в этой газете следует рекламировать: спортивные магазины, спортивное снаряжение, открытие некоторых разделов. В любой газете мы можем столкнуться с рекламой, которая не подходит для этого

направления. В республике есть «Рекламная газета», в которой вы можете разместить любую рекламу.

Часто рекламодатели прибегают к таким методам, как повторение рекламы для нескольких номеров. Рекламодатели вынуждены повторять рекламу по двум причинам. Во-первых, чтобы обеспечить максимальный охват потенциальной аудитории, а во-вторых, обеспечить необходимое влияние на аудиторию. Так, например, согласно одному из наблюдений, когда газета содержит рекламу товаров, ее покупают примерно на 15% больше читателей этой проблемы. Чтобы достичь максимального потенциала аудиторию следует повторить из-за того, что читатели публикаций постоянно меняются. Каждый номер газеты читается разными людьми. Это особенно заметно для публикаций, в которых значительная часть тиража распространяется в розницу. Абоненты составляют довольно постоянную долю читателей, число которых варьируется от месяца к месяцу. Покупатели одного и того же издания в розничной торговле - часть нестабильности, их количество значительно меняется каждый день из комнаты в комнату. Кроме того, количество покупателей издания варьируется, количество читателей постоянно меняется. В конце концов, люди читают издания по-разному: и свою редакционную часть, и рекламную. Человек, который купил публикацию, но по какой-то причине не может прочитать все это полностью или часть, где сохраняется реклама: в разные дни он находится в другом настроении и физическом состоянии, может захотеть прочитать объявление или не может хотеть и т. д. Как вы знаете, главной целью рекламы является привлечение и сохранение интереса наибольшего числа людей - потенциальных пользователей продукта или услуг. Хорошо подготовленная реклама по сравнению с некачественной рекламой может привлечь в 2,5 раза больше читателей. К этому мы можем добавить, что объявление, реклама, подготовленная с умом, побуждает читать рекламную информацию в 7 раз больше читателей, чем готовая в спешке. Это не просто утверждение, а результат многочисленных исследований в области маркетинга и психологии восприятия. Тщательно продуманный текст, привлекательный дизайн, правильный выбор целевой аудитории – все это факторы, многократно повышающие эффективность рекламной кампании.

Небрежно составленная реклама, напротив, отталкивает потенциальных клиентов, создает впечатление несерьезности и непрофессионализма. В условиях перенасыщенного информационного пространства внимание потребителя становится дефицитным ресурсом, и его необходимо завоевывать качеством и продуманностью. Инвестиции в профессиональную подготовку рекламных материалов окупаются сторицей, обеспечивая значительный прирост продаж и укрепление имиджа бренда. Пренебрежение этими принципами ведет к пустой трате средств и упущенным возможностям.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ И ИСТОЧНИКОВ

1. Абдукадыров А. Русскоязычная печать и общественно-политическая жизнь Таджикистана // автореферат на соискание степени канд. ист. наук. - Душанбе, 1997. - 24с.
2. Азимов А. Вокеяи зиндаги ва матбуоти тоджик. - Душанбе: Сино, 2000 - 186с.
3. Азимов А. Публицистика ва замони муосир. - Душанбе: Шарки озод, 2004. - 138с.
4. Актуальные проблемы журналистики. - Душанбе, 2007. - 195с.
5. Асрори В. Рахнамо. - Душанбе, 1997. - 94с.
6. Багдасаров С. О некоторых мифах и реальностях Таджикистана // Центральная Азия, 1997. - №3
7. Муллоев Ш.Б. Взгляд на историю развития и современное состояние рекламной деятельности в Таджикистане (научная статья) печатная Проблемы и

перспективы развития теории и практики СМИ в Таджикистане: материалы круглого стола, посвященный 105-летию таджикской печати (Душанбе, 15 марта 2017 г.). – Душанбе, 2017 с.6-16

8. Муллоев Ш.Б. Виртуальная коммуникация в рекламе печатная Вестник университета (Российско-Таджикский (Славянский) университет). – Душанбе: РТСУ, УДК 070 (575.3) № 2 (80) – 2023 г. С. 163-172.

ТАТБИҚИ АМАЛИИ НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯИ ТАБЛИҒ ДАР МИСОЛИ РЪЗНОМАҲОИ РУСИЗАБОНИ ТОҶИКИСТОН АННОТАСИЯ

Дар мақола хусусиятҳои ғавҷияти мундариҷаи таблиғоти дар заминаи мушаххаси иҷтимоӣ-фарҳангӣ баррасӣ карда мешавад. Равишҳои асосии назариявии омӯзиши таблиғ, аз ҷумла ҷанбаҳои раванӣ, иқтисодӣ ва сотсиологӣ баррасӣ мешаванд. Сохтори таблиғот, стратегияҳои, ки барои бовар кунондан ва таъсир расонидан ба шунавандагонӣ мақсаднок истифода мешаванд, таҳлил карда мешаванд.

Дар мақола натиҷаҳои таҳлили маводи таблиғотии нашршуда дар рӯзномаҳои русизабони Тоҷикистон барои солҳои 2018-2023 оварда шудааст. Намудҳои маъмултарини молҳо ва хидматҳои таблиғшуда, инчунин форматҳои бартаридоштаи таблиғ муайян карда шуданд. Самаранокии маърақаҳои таблиғоти бо назардошти хусусиятҳои маҳаллӣ ва афзалиятҳои истеъмолкунандагон баҳо дода мешавад. Зарурати мутобиқ кардани усулҳои маъмули таблиғ ба шароити бозори Тоҷикистон бо мақсади ба даст овардани таъсири ҳадди аксар ба мизочони эҳтимоли асоснок карда шудааст. Барои беҳбуди ғавҷияти таблиғотии рӯзномаҳои русизабон дар Тоҷикистон тавсияҳои амалӣ пешниҳод мешаванд.

Калидвожаҳо: амалия, назария, таблиғ, мундариҷа, рӯзнома, модел, иттилоот, муштарӣ, аудитория, тавсия.

Маълумот дар бораи муаллиф: Муллоева Ганчина Шарифовна, магистр соли якуми барномаи «Фарҳанг ва ВАО»-и кафедраи журналистикаи милли ва байналмилалӣ Донишгоҳи Славянии Россия ва Тоҷикистон. Тел. 935-00-57-50.

ПРАКТИЧЕСКОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ РЕКЛАМЫ НА ПРИМЕРЕ РУССКОЯЗЫЧНЫХ ГАЗЕТ ТАДЖИКИСТАНА АННОТАЦИЯ

В статье исследуются особенности функционирования рекламного контента в специфическом социокультурном контексте. Рассмотрены основные теоретические подходы к изучению рекламы, включая психологические, экономические и социологические аспекты. Анализируется структура рекламных объявлений, используемые стратегии убеждения и влияния на целевую аудиторию.

Представлены результаты контент-анализа рекламных материалов, опубликованных в русскоязычных газетах Таджикистана за период 2018-2023 гг. Выявлены наиболее распространенные типы рекламируемых товаров и услуг, а также доминирующие рекламные форматы. Оценивается эффективность рекламных кампаний с учетом местной специфики и потребительских предпочтений. Обоснована необходимость адаптации общепринятых рекламных методик к условиям таджикского рынка для достижения максимального воздействия на потенциальных клиентов. Предложены практические рекомендации по совершенствованию рекламной деятельности русскоязычных газет в Таджикистане.

Ключевые слова: практика, теория, реклама, контент, газета, модель, информация, клиент, аудитория, рекомендация.

Сведение об авторе: Муллоева Ганджина Шарифовна магистр первого года обучения направления «Культура и медиа» кафедры отечественной и международной журналистики Российско-Таджикский (славянский) университет. Тел. 935-00-57-50.

PRACTICAL IMPLEMENTATION OF THE THEORY AND PRACTICE OF ADVERTISING ON THE EXAMPLE OF RUSSIAN-LANGUAGE NEWSPAPERS IN TAJIKISTAN ABSTRACT

The article examines the features of the functioning of advertising content in a specific socio-cultural context. The main theoretical approaches to the study of advertising, including psychological, economic and sociological aspects, are considered. The structure of advertisements, the strategies used to persuade and influence the target audience are analyzed. The article presents the results of the content analysis of advertising materials published in Russian-language newspapers in Tajikistan for the period 2018-2023. The most common types of advertised goods and services, as well as the dominant advertising formats, are identified. The effectiveness of advertising campaigns is assessed taking into account local specifics and consumer preferences. The need to adapt generally accepted advertising methods to the conditions of the Tajik market in order to achieve maximum impact on potential customers is substantiated. Practical recommendations for improving the advertising activities of Russian-language newspapers in Tajikistan are offered.

Keywords: practice, theory, advertising, content, newspaper, model, information, client, audience, recommendation.

Information about the author: Mulloeva Gandzhina Sharifovna first-year master of the direction "Culture and Media" of the Department of National and International Journalism of the Russian-Tajik (Slavic) University. Tel. 935-00-57-50.

ТАҲИЯ ВА ТАҲАВВУЛИ БАРНОМАҲОИ СОҲАВИИ ТАНДУРУСТӢ ДАР ТЕЛЕВИЗИОН

Наврӯзшоҳи Х.Р.

**МДТ “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон”
ба номи Мирзо Турсунзода
(Тоҷикистон)**

Нахустин барномаҳои телевизионӣ бо забони тоҷикӣ дар Тоҷикистон ҳануз 65 сол пештар, 3 октябри соли 1959 ба эфир пахш шудаанд. “Пайдоиши телевизион дар Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон баъди қариб 28 соли дар пойтахти Иттиҳоди Шӯравӣ шаҳри Маскав кушода шудани он ба вуқӯъ пайвастааст”[7, с.21]. Аз он вақт то ба имрӯз вақти зиёд гузаштааст. Дар ин муддат телевизионҳои Тоҷикистон бо барномаҳои гуногунсоҳаи худ дар таъмини аҳоли бо иттилооти муҳими ватаниву хориҷӣ хизмати босазоеро ба анҷом расонидаанд.

Бо гузашти солҳо вобаста ба зарурат дар соҳаҳои муҳими ҳаёти иҷтимоии ҷумҳурий барномаҳои алоҳидаи соҳавӣ таҳия ва пешниҳоди бинандагон гардонида мешуданд. Яке аз аввалин барномаҳои соҳавии телевизиони “Тоҷикистон”, ки ба соҳаи муҳими ҳаёти иҷтимоии кишвар, соҳаи тандурустӣ бахшида шуда буд, ин маҷаллаи телевизионии “Тандурустӣ” буд, ки 16 ноябри соли 1964 нахустин шуморааш ба эфир баромад. “Аз 16-уми ноябр маҷаллаи телевизионии “Тандурустӣ” бо забонҳои тоҷикию русӣ ба намоиш гузошта шуд, он бо ҳамкориҳои олимони

Абдумачид Пӯлодов, Зикриё Абдуллоҳочаев, Ҷозил Абдурахмонов ва дигарон рӯз ба рӯз ҷолиб мегардид ва қариб се даҳсола ба мардум дар боло бурдани дониши тиббӣ мадад расонд”[10, с. 44]. Ин барнома дар жанри таҳлилии суҳбат таҳия гардидааст. Бо мақсади он, ки мавзуи тиббӣ ба аҳоли фаҳмонда дода шавад. Бояд таъкид намоем, ки дар солҳои аввали таъсиси телевизион дар Тоҷикистон барои таҳияи барномаҳои соҳавӣ асосан мутахассисони соҳае, ки дар бораи он барномаи телевизионӣ ташкил карда мешуд, даъват карда мешуданд. Ҳатман барандаи он шахсе интихоб мегардид, ки суҳандон, донишманд ва мутахассиси варзидаи соҳа ва ҷеҳраи телевизионӣ дошта бошад. Яке аз чунин мутахассисон, ки солҳои зиёд ҳамчун барандаи маҷаллаи телевизионии “Тандурустӣ” дар телевизиони тоҷик дар байни бинандагон маҳбубияти зиёд дошт, мутахассиси варзидаи соҳаи тиб, доктори илмҳои тиб Умринисо Сирочиддинова буд. Ин бонуи хушсухан ва зебочехра ва донишманди соҳаи тиб ба барномаи “Тандурустӣ” аз соҳаҳои мухтарифи тиб мутахассисони варзидаро даъват намуда, дар бораи роҳҳои пешгирӣ ва табobati бемориҳои гуногун маслиҳатҳои муфид меод, ки он ба бинандагон хуш меомад. Ин буд, ки мардум шумораҳои навбатии маҷаллаи телевизионии “Тандурустӣ”-ро бесаброна интизор мешуданд. Тамошобинон ба телевизион мактуб навишта хоҳиш мекарданд, ки барномаи ба эфир рафтаи “Тандурустӣ”-ро такроран нишон диҳанд, ё ки дар бораи ягон беморӣ барнома таҳия намуда пешкаши бинандаҳо гардонанд. Яъне муҳлисони ин барнома рӯз ба рӯз зиёд шуда, дар атрофи он баҳсу муҳокимаҳои муфид ба амал меомад.

Баъди соҳибистиклолиро ба даст овардани Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷумҳурий телевизионҳои зиёди соҳавию ҷамъиятӣ ва мустақил таъсис ва ба фаъолият шурӯъ намуданд, ки дар аксарияти онҳо дар мавзуи тандурустӣ барномаҳои соҳавӣ таҳия ва пешкаши тамошобинон гардонида мешуданд. Чунки барои тамошобинон мавзуи тандурустӣ яке аз мавзӯҳои зарур ва муҳим ба ҳисоб мерафт. Ҳар як шахс мехост, ки дар ин мавзӯ дониши хешро зиёд намояд, баҳри пешгирии аз бемориҳои гуногун ва саломатии худро нигоҳ доштан аз маслиҳатҳои шифокорон, ки таъриқи барномаҳои дар мавзуи тиббӣ таҳиягашта дода мешуданд истифода барад.

Барои намуна метавон барномаҳои дар мавзуи тиббӣ таҳия ва ба бинандагон пешниҳод намудаи журналистони Ширкати телевизиони ҷамъиятии “Пойтахт” (аз 6 сентябри соли 2006 ҳамчун Муассисаи давлатии телевизиони “Пойтахт” ва аз соли 2017 то ба ҳоло ҳамчун Муассисаи давлатии телевизиони “Душанбе”), ки аз 8 сентябри соли 1996 ҳамчун аввалин телевизиони ҷамъиятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳри Душанбе ба фаъолият шурӯъ намуд, мисол овард. Дар ин телевизион дар қатори аввалин барномаҳои соҳавӣ, дар соҳаи тиб барномаи таҳлилии “Дармон” таҳия ва пешниҳоди тамошобинон гардонида мешуданд.

Барномаи таҳлилии “Дармон” моҳе як маротиба дар ҳаҷми 30 диққа ба тамошобинон пешниҳод карда мешуд. Дар он асосан дар жанрҳои таҳлилии аз тафсир сар карда, то суҳбат, ва намоиши телевизионӣ (муҳбирнома) барномаҳои телевизионӣ омода кардашуда, манзури тамошобинон гардонида мешуданд.

Дар ин соҳа инчунин барномаи таҳлилии дигаре, ки бо номи “Тиб, табобат, Тоҳирӣ” таҳия мегашт, дар он номзади илмҳои тиб, гиёҳшинос ва раиси Ассоциатсияи “Табибони халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон” Муллозохур Тоҳирӣ иштирок намуда, бобати истифодаи гиёҳҳои табобатӣ, усулҳои табobati тиббии халқӣ ба тамошобинон маслиҳатҳои тиббӣ меод. Яъне дар баробари тибби замонавӣ, доништану дуруст истифода бурдани тибби халқӣ, гиёҳшиносии ва ғайраҳо бо ин барномаи таҳлилӣ аз тарафи тамошобинон хуш қабул мегардид.

Дар Телевизиони “Тоҷикистон” баъди соҳибистиклолӣ ба барномаҳои соҳаи тандурустӣ аҳамияти махсус дода, дар ин шабакаи телевизионӣ Идораи барномаҳои тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ ва шӯғли аҳоли таъсис дода шудааст. Агар дар дигар шабакаҳои телевизионӣ дар соҳаи тандурустӣ асосан як барнома таҳия карда

шаванд, дар Телевизиони “Тоҷикистон” чор барнома: “Мадади Сино” (30 дақиқа), “Тибби тоҷик” (30 дақиқа), “Равондармонӣ” (40 дақиқа) ва “Тарзи ҳаёти солим” (30 дақиқа) таҳия ва ҳар ҳафта пешниҳоди бинандагон гардонида мешавад. Зеро соҳаи тандурустӣ яке аз соҳаҳои муҳими ҳаёти иҷтимоӣ ба ҳисоб рафта, пешгирӣ, ҳифз ва барқароркунии саломатии аҳоли яке аз самтҳои стратегии давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад.

Мебояд қайд намуд, ки чи шабакаҳои телевизионҳои ҷумҳуриявӣ, чи шаҳрӣ ва чи ноҳиявӣ ҳатман ба соҳаи тандурустӣ 1 ё 2 барномаи ҳешро бахшидаанд. Зеро бинандаи телевизион ба соҳаи тандурустӣ таваҷҷуҳи зиёд зоҳир менамояд. Чунки ҳама меҳода баҳри пешгирӣ, ҳифз ва барқароркунии саломатии худ маълумоти муътамаде гирад. Чунин маълумотро аз телевизион гирифтани имконпазир аст. Зеро ба чунин барномаҳо мутахассисони соҳибтаҷрибаи соҳаи тандурустӣ даъват карда мешаванд. Онҳо бо мисолҳои мушаххас бобати пешгирӣ, ҳифз ва табobati бемориҳои гуногун маълумоти муътамад медиҳанд. Яъне барномаҳои соҳавии соҳаи тандурустии шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон мададгор ва маслиҳатгари беминнати аҳолии ҷумҳурӣ гардидаанд.

Имрӯзо дар байни воситаҳои ахбори омма телевизион барои аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дастрастарин воситаи ахбор ба ҳисоб меравад. “Ҳаёти имрӯзаро бе телевизион тасаввур кардан ғайриимкон аст. Доираи фарогирии шабакаҳои телевизиони давлатӣ то ба 99,7 фоизи ҷумҳурӣ расидааст. Тавассути моҳвора ва Интернет дар давлатҳои хориҷӣ барномаҳои онро тамошо карда метавонанд. Шабакаҳои маҳаллии ғайридавлатиро дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ аҳолии ин мавзӯҳо бемалол тамошо мекунанд” [7, с.21]. Яъне бо шарофати соҳибистиклолии кишвар ва дастгириҳои бевоситаи Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соҳаи телевизион дар ҷумҳурӣ рушд карда, як қатор шабакаҳои телевизионҳои соҳавӣ таъсис ва фаъолият карда истодаанд, ки он ба пешрафти соҳаҳои муҳими ҳаёти иҷтимоии мамлакат мусоидат хоҳанд кард.

Хулоса, тавассути истифодаи жанрҳои таҳлилии тафсир, суҳбат, намоиши (мухбирномаи) телевизионӣ вижагиҳои барномаҳое, ки ба соҳаи тандурустӣ бахшида шудаанд, бараъло намудор гардида, барои фаҳмо гардидани мавзӯҳои баррасишаванда ба тамошобинон нақши муҳим бозида истодаанд. Чаро ки ҳифзи саломатии шаҳрвандон, бо роҳҳои пешгирӣ аз бемориҳои гузаранда, мавсимиву хатарнок ва табobat намуда барқарор намудан яке аз вазифаҳои стратегии давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Аз ин рӯ имрӯз вобаста ба соҳаҳои муҳими ҳаёти иҷтимоии кишвар, азҷумла дар соҳаи тандурустӣ дар шуъбаи факултетҳои журналистикаи донишгоҳову донишқадаҳои ҷумҳурӣ ба роҳ мондани тарбияи журналистони соҳавии соҳаи тандурустӣ муҳим ва саривақтӣ ба ҳисоб меравад. Зеро онҳо дар инъикоси мавзӯҳои тиббӣ, дар суҳбат бо мутахассисони соҳаи тиб тайёр бошанд, ин соҳаро, терминалогия ва дигар хусусиятҳои ҳоси онро донанд ва дар инъикос ва суҳбатҳои ихтисосӣ бо мутахассисони соҳаи тиб касбиёна барандагӣ кунанд, то ки барномаашон ба тамошобинон фаҳмо ва таъсиргузор гардад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Абдусалом Р. Телевизион оинаи зиндагист/ Р. Абдусалом – Душанбе, 2009.
2. Давронов Д. Чаҳони муосир: мавқеи симо ва садо/ Д. Давронов – Душанбе, 2007.
3. Джураев А. Телевидение/ А. Джураев – Душанбе, 1979.
4. Мирзоев И. Рукни чорум/ И. Мирзоев – Душанбе, 2006.
5. Муъминҷонов З. Жанрҳои журналистикаи телевизион/ З. Муъминҷонов – Душанбе, 2017.

6. Муминджонов З. Эволюция Таджикского телевидения в годы независимости/ З. Муминджонов – Душанбе, 2021.
7. Муъминҷонов З. Телевизион муъҷизаи асп/ З. Муъминҷонов – Душанбе, 2023.
8. Муродӣ М., Салимзода О. Асосҳои эҷоди рӯзноманигорӣ/ М. Муродӣ, О. Салимзода – Душанбе, 2022.
9. Роҳҳои тарбияи кадрҳои баландхаттисоси соҳавии журналистикаи телевизион. – Душанбе, 2023.
10. Тарбияи ҳукукии журналистони соҳавии телевизион. – Душанбе, 2024.
11. Хочазод С. Таърихи Телевизиони Тоҷикистон/ С. Хочазод – Душанбе, 2007.

ТАҲИЯ ВА ТАҲАВВУЛИ БАРНОМАҲОИ СОҲАВИИ ТАНДУРУСТӢ ДАР ТЕЛЕВИЗИОН АННОТАТСИЯ

Дар мақола бобати таҳия ва таҳаввули барномаҳои соҳавии тандурустӣ дар телевизионҳои Тоҷикистон маълумот дода шудааст. Ҷаҳонишавӣ ва пешрафти босуръати технологияҳои иттилоотӣ ва васеъ паҳн шудани Интернет зарурат ба миён овард, ки доир ба соҳаҳои муҳими ҳаёти иҷтимоӣ барномаҳои соҳавӣ таҳия карда шаванд. Бо соҳибистиклол гаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаи телевизион рушд намуда, шабакаҳои телевизионии ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ таъсис ёфта, фаъолият мекунанд. Вобаста ба ин дар ин шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон барномаҳои соҳавии соҳаи тандурустӣ таҳия ва пешниҳоди тамошобинон карда мешаванд, ки дар ҳифзи саломатии шаҳрвандон, бо роҳҳои пешгирӣ аз бемориҳои гузаранда, мавсимиву хатарнок ва табобат намуда барқарор намудани сиҳати аҳоли нақши муҳим мебозанд. Аз ҷумла, барномаи соҳавии “Тандурустӣ” дар соҳаи тиб, ки бори аввал 16 ноябри соли 1964 дар Телевизиони “Тоҷикистон” ба эфир рафта буд. Дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон бошад, 4 барнома “Мадади Сино”, “Тибби тоҷик”, “Равондармонӣ” ва “Тарзи ҳаёти солим” таҳия ва ҳар ҳафта пешниҳоди бинандагон гардонида мешавад.

Хулоса, дар замони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо шумораи зиёд барномаҳои соҳавии соҳаи тандурустӣ дар шабакаҳои телевизионӣ таҳия ва таҳаввул ёфта, дар ҳифзи саломатии аҳолии кишвар нақши муҳим мебозанд.

Калидвожа: таҳия, таҳаввул, телевизион, соҳавӣ, тандурустӣ, соҳибистиклол, шабака, касбият, ҷаҳонишавӣ, тамошобин, зарурат.

Маълумот дар бораи муаллиф: Наврӯзшоҳи Холназари Рачаб - унвонҷӯии кафедраи журналистикаи телевизион ва радиошунавонии факултети журналистикаи телевизион ва радиои МДТ “ДДФСТ ба номи М. Турсунзода”. Суроға: 734032, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Борбад, 73 а. E-mail: navruz.r@mail.ru. Тел.: (+992) 904 88 45 44.

РАЗРАБОТКА И РАЗВИТИЕ ОТРАСЛЕВЫХ ПРОГРАММ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ НА ТЕЛЕВИДЕНИИ АННОТАЦИЯ

В статье представлена информация о разработке и развитии отраслевых программ здравоохранения на телевидении Таджикистана. Глобализация и стремительный прогресс информационных технологий и широкое распространение интернета привели к необходимости разработки отраслевых программ по важнейшим сферам общественной жизни. С обретением Республикой Таджикистан независимости развивается телевизионная сфера, создаются и функционируют республиканские, областные, городские и районные телеканалы. В связи с этим на этих телеканалах Таджикистана разрабатываются и представляются зрителям отраслевые программы в сфере здравоохранения, которые играют важную роль в

защите здоровья граждан, предотвращении заразных, сезонных и опасных заболеваний, лечении и восстановлении здоровья населения. В том числе отраслевая программа “Тандурустӣ” в области медицины, впервые вышедшая в эфир 16 ноября 1964 года на телеканале “Таджикистан”. В период независимости Таджикистана 4 программы “Мадади Сино”, “Тибби тоҷик”, “Равондармонӣ” и “Тарзи ҳаёти солим”, которые еженедельно предлагается зрителям.

Таким образом, в период независимости Республики Таджикистан с большим количеством отраслевых программ в области здравоохранения разрабатывались и развивались на телеканалах и играли важную роль в защите здоровья населения страны.

Ключевые слова: развитие, эволюция, телевидение, отраслевое, здравоохранение, независимость, сеть, профессионализм, глобализация, зритель, необходимость.

Сведения об авторе: Наврузшохи Холназари Раджаб – ГОУ «Таджикского государственного института культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде», соискатель кафедры журналистики телевидения и радиовещание факультета журналистики телевидения и радио. Адрес: 734032, Республика Таджикистан, ш. Душанбе, проспект Борбада, 73 а. Электронная почта: navruz.r@mail.ru. Телефон: (+992) 904 88 45 44.

DEVELOPMENT AND DEVELOPMENT OF INDUSTRY-SPECIFIC HEALTHCARE PROGRAMS ON TELEVISION

The article provides information on the development and development of sectoral health programs on television in Tajikistan. Globalization and the rapid progress of information technology and the widespread use of the Internet have led to the need to develop sectoral programs in the most important areas of public life. Since the Republic of Tajikistan gained independence, the television sector has been developing, republican, regional, city and district TV channels have been created and are functioning. In this regard, these Tajik TV channels develop and present to viewers sectoral health programs that play an important role in protecting the health of citizens, preventing contagious, seasonal and dangerous diseases, treating and restoring public health. This includes the industry program “Tandoorust” in the field of medicine, which first aired on November 16, 1964 on the Tajikistan TV channel. During the period of Tajikistan's independence, there were 4 programs “Madadi Sino”, “Tibbi toҷik”, “Ravondarmoni” and “Tarzi xayeti solim”, which are offered weekly to viewers.

Thus, during the period of independence of the Republic of Tajikistan, a large number of sectoral health programs were developed and developed on TV channels and played an important role in protecting the health of the country's population.

Keywords: development, evolution, television, industry, healthcare, independence, network, professionalism, globalization, viewer, necessity.

Information about the author: Navruzshokhi Kholnazari Rajab – State Educational Institution “Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzade”, applicant for the Department of Television and Radio Broadcasting Journalism, Faculty of Television and Radio Journalism. Address: 734032, Republic of Tajikistan, sh. Dushanbe, Borbada Avenue, 73 a. Email: navruz.r@mail.ru. Phone: (+992) 904 88 45 44.

НАҚШИ ТЕЛЕВИЗИОНИ “ВАРЗИШ” ДАР НИЗОМИ СОҲАИ ТЕЛЕВИЗИОН ДАР ТОЧИКИСТОН

Носиров И.Н.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Телевизион воситаи эътимодбахши иттилоотии оммавиест, ки дар муддати кӯтоҳ тавонист бинандагони зиёд пайдо карда, дар ҳар хонадон маскан гирад. Эътимодбахшиаш дар он зоҳир мегардад, ки ба навор сару кор гирифта, бинандаро шоҳиди бевоситаи воқеа мегардонад. Муассирии телевизион боиси он мегардад, ки дар баробари иттилоърасонӣ дигар вазифахоро низ бар дӯш гирад. Дар шароити имрӯза телевизион хусусияти муъҷиза будани худро гум карда, ба як ҷузъи муқаррарии ҳаёт табдил ёфтааст. Мубориза барои нигоҳ доштани бинанда ва мухлис хеле зарур аст. Тамошобини имрӯз дигар аз салони намоиш то падруди онҳо назди оинаи симо наменишинад. Дар китоби “Телевизион: ҷустуҷӯ ва бозёфтҳо” муаллифаш чунин навиштааст: “Омӯхтани талаботи мардум ба мо зарур аст, то барномаи ахбороти мо ба ин талабот ҷавобгӯ бошад. Дар акси ҳол мо ба ҳадафи худ намерасем.” [1, с. 6].

Бо назардошти ҳамингуна андешаҳои муҳаққиқон ҳар телевизион кӯшиш мекунад, ки талаботи аудиторияи худро ба инобат гирифта, мавод таҳия ва пахш намояд. Мебинем, ки на ҳама имкони ба варзишгоҳ рафтани тамошо кардани бозиҳои варзиширо дорад, аммо бо шарофати телевизион мо шоҳиди бевоситаи бозиҳои ҷаҳонӣ мегардем. Дар ин маврид муҳаққиқ З.Эшматов чунин ақида дорад: “Инъикоси мавзӯҳои марбут ба варзиш ва тарбияи ҷисмонӣ то ба майдон омадани телевизион дар матбуоти радио низ роиҷ буд. Аммо бо пайдо шудани телевизион ин қисмати журналистика рушди бештар пайдо карда, шакли қолаби муайян касб намуд. Пахши мустақими репортажҳо аз майдони варзишии футбол, гузоришҳо аз бозиҳои олимпӣ, таҳияи лавҳаю очеркҳо аз ҳаёти варзишгарони номӣ ҳанӯз аз рӯзҳои аввали пайдоиши телевизион ба роҳ монда шуда буд. Хосатан, баъди фароҳам шудани сабту танзим дар телевизион хабарнигории варзишӣ рушди бештар пайдо кард. Хабарнигорон ва шорехни варзиш бевосита ба макони баргузории ҷараёнӣ рафта, аз он ҷо барномаҳо омода мекарданд.” [2, с. 85].

Ба шарофати Истиқлоли давлатӣ ВАО-и Тоҷикистон, ҳам аз нигоҳи моликият, ҳам нигоҳи шакли мундариҷа ва ҳам аз нигоҳи миқдор тағйироти сифатӣ дида, ба зинаи нави рушд расиданд. Дар ин раванд ҷойҳои муҳимро масъалаҳои марбут ба ҳаёти ҳуди шахс, саломатӣ ва тарзи ҳаёти ӯ ишғол мекунанд. Дар асл, то таъсиси телевизиони “Варзиш” тамоми воқеаву масъалаҳои марбут ба соҳаи варзиш тавассути телевизионҳои фаолияткунонда пахш мегардиданд. Телевизиони “Тоҷикистон”, “Сафина”, “Баҳористон” ва “Ҷаҳоннамо” саъю кӯшиш мекарданд, то воқеаҳои муҳими ватаниву ҷаҳонии олами варзиш аз назари мухлисони сершумори варзиш дур намонанд.

Телевизиони “Тоҷикистон” барои пахши барномаҳои варзишӣ дар як шабонарӯз анқариб ду соат ва он низ бо мурури вақт кам шуд, ҷудо мекарду халос. Ҳатто дар телевизиони мазкур махсус идораи варзишӣ мавҷуд набуд. Барномаҳои варзишӣ аз шӯъбаи идораи барномаҳои ҷавонӣ, варзиш ва сайёҳӣ пахш мегардиданд. Яъне танҳо як идораи телевизиони мазкурро лозим буд, ки ҳамарӯза вобаста ба се самти ҳаёт барнома таҳия кунад. Эфири телевизион ҳам имкони зиёда аз ду-се соат вақт барои барномаҳои варзишӣ ҷудо кардан надошт, зеро дар меҳвари мавзӯҳои телевизиони “Тоҷикистон” мавзӯҳои сиёсӣ қарор (дошт) дорад.

Муасисаи давлатии телевизиони «Сафина» шабакаи фарҳангист ва самти фаъолиятш тарғибу ташвиқи сиёсати давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусан дар бахшҳои адабиёту фарҳанг ва маориф, инчунин, мусоидат ба рушди демократикунории ҳаёти ҷомеа, тавсеаи муносибати ҷумҳурӣ ба дигар кишварҳо мебошад. Маълум мегардад, ки фаъолияти асосии телевизиони мазкур бахши фарҳанг ва адабиёт аст, аммо новобаста ба ин дар муассиса идораи барномаҳои «Ҷавонӣ, зебӣ, варзиш» амал мекард, ки ҳоло бо номи идораи «Ҷавонӣ ва варзиш» фаъолият карда истодааст. Дар солҳои аввали фаъолиятш ин идора дар се самт, ҳаёти ҷавонон, зебӣ, варзиши Тоҷикистону ҷаҳон барномаву гузориш ва намоишҳо омода мекард. Аз идораи мазкур барномаҳои варзиши «Ҳафтаи варзиш», «Як саҳифаи варзиш», «Варзиш, ҳасрат, зебӣ» омода ва пахш мешуданд, ҳоло ягон барномаи мушаххаси варзишӣ омода намешавад ва аз навгониҳои муҳими варзиш гоҳ гоҳ тариқи барномаи иттилоотии «Хабар» маълумот медиҳанд. Метавон гуфт инъикоси варзишро қанор гузоштаанд.

Телевизиони «Баҳористон» – шабакаи давлатӣ, умумимиллии кӯдакону наврасон ва тафреҳӣ ба шумор меравад. Телевизиони мазкур нисбат ба дигар шабакаҳо дар инъикоси ҳаёти варзишии кишвар новобаста аз таъсиси телевизионҳои махсусгардонидашудаи варзишӣ пешсаф будо то ба ҳол барномаҳо дорад. Ба иқрори сармуҳаррири идораи «варзиш ва бозиҳои шавқовар» Аз замони таъсис то ба ҳол барномаи варзишии «Офарин» 4 шумора дар як моҳ дар ҳаҷми 20 дақиқа, «ҳафт рӯзи варзиш» 4 шумора дар ҳаҷми 1 соати 20 дақиқа пешниҳод мешавад ва ҳоло барномаҳои «Таҳамтан» 2 шумора дар як моҳ 50 дақиқа, «Матин» 2 шумора дар як моҳ 1 соату 20 дақиқа, «Ситораҳои футбол» 2 шумора дар як моҳ 40 дақиқа дар эфир аст.

Телевизиони «Ҷаҳоннамо» – шабакаи иттилоотӣ ва ҷамъиятии Тоҷикистон. Ба агентии иттилоотӣ ва муассисаи давлатии «Ҷаҳоннамо» дохил карда шудааст. Маврид ба зикр аст, ки дар телевизиони мазкур ягон барномаи алоҳидаи варзишӣ вучуд надорад.

Дар баробари кам будани журналистони хирфаии соҳаи варзиш, инчунин имконоти техникӣ маҳдуд буда, журналистон имкон надоштанд, аз ҷойи воқеа бевосита гузориш омода кунанд. Ин буд, ки риштаи варзиш ва симоҳои қаҳрамонони варзишии кишварро тамошобинон қариб, ки намешинохтанд. Ба ҷуз гуштингирӣ маъруфи тоҷик Расул Боқиев, боксчии қаҳрамон Мавзуна Ҷориева ва гурзандоз Дилшод Назаров дигар ҷеҳраҳои варзишии кишвар ба таври зарурӣ шиносонида намешуд. Ин дар ҳоле буд, ки дар ҷумҳурӣ дахҳо қаҳрамонро ҷоиҷадори мусобиқоти байналмилалӣ дар риштаҳои гуногуни варзиш буданд, ки ҷеҳраҳои онҳо ба тариқи телевизион бояд риаррифӣ мегардид. Дар бораи дигар варзишгарон ва муваффақияти онҳо кам ва ё умуман чизе гуфта намешуд.

Ҳоло ғайри телевизиони «Варзиш» дар шабакаҳои дигар низ барномаву гузоришҳои гуногуни варзишӣ вучуд дорад, аммо дар ҳадди касби омода намешавад. Яке аз нуқси асосии ин барномаҳо беҳабар будани муаллифон аз навъи варзише, ки маълумот медиҳанд ба шумор меравад. Аксари рӯзноманигорони ин телевизионҳо, ки ба омода кардани барномаҳои варзишӣ машғуланд аз шавқу ҳавасашон ба варзиш барнома омода мекунанд. Аз ҷониби дигар формати ин телевизионҳо низ дигар аст. Муҳаққиқ Моҳира Сафарзода менависад: «Телевизиони «Тоҷикистон» бештар таҳлилу баррасии мавзӯҳои сиёсӣ, телевизиони «Сафина» ба мавзӯҳои фарҳангӣ, «Ҷаҳоннамо» ба пешниҳоди иттилоии гуногун, «Синамо» вобаста ба завқи дӯстдорони синамо, «Баҳористон» вобаста ба завқи кӯдакону наврасон ва «Варзиш»-у «Футбол» пурра барои дӯстдорони варзиш барномаву намоишҳо таҳия менамоянд. [3, с. 16].

Дар воқеъ, ҷорабиниҳои асосии варзиширо дар Тоҷикистон ҳоло ду шабакаи варзишӣ «Варзиш» ва «Футбол» намоиш медиҳанд. Журналистикаи варзишӣ, бахусус пахши барномаҳои варзишӣ, дар Тоҷикистон роҳи тӯлонии ташаққул ва рушдро тай

намуда, ҳамзамон бо ҳама гуна мушкilot рӯбарӯ мешуд. Ба монанди коҳиши таваҷҷуҳи тамошобинон ба рӯйдодҳои варзишӣ, нооромии таърихӣ, вазъи иқтисодӣ ё набудани мутахассисони соҳа ва ба ин монанд. Бо вучуди ин дар вақтҳои охир шавқу ҳавас ба варзиш дар мамлакати мо чанд баробар афзуд. Ба ин метавонад баргузори мусобиқаҳои байналмилалӣ дар Тоҷикистон ва паҳши мусобиқаҳои хориҷ аз кишвар тариқи телевизиони мазкур далел шавад. Аз қабili марҳалаи ниҳии қаҳрамони футболи Осиё-2018 миёни наврасони то 16-сола аз 20 сентябр то 7 октябр дар Малайзия, 25 – 30 уми март соли 2022 дар пойтахти кишвар чемпионати Осиё оид ба дучархаронӣ, ки дар он 428 намоёнда аз 27 давлати дунё ширкат дошт, олимпиадаи Токио-2020 аз 23 июл то 8 август, 20-уми ноябри соли 2022 Чемпионати ҷаҳон оид ба футбол дар кишвари арабии Қатар, Мусобиқаҳои тобистонаи Осиё, “KAZAN GRAND SLAM - 2021”, “Jerusalem Masters 2022”, “Tokyo Grand Slam 2022”, “Abu Dhabi Grand Slam 2022”, “Antalya Grand Slam 2022”, “Grand Prix Portugal 2022”, «Hungary Masters-2023», Бори аввал дар кишвар мусобиқаи бонуфузи байналмилалӣ "Гранд- Слам Душанбе-2024" бо иштироки 446 нафар варзишгар аз 65 давлати ҷаҳон баргузор гардид, ки варзишгаронамон 7 медал, аз ҷумла 1 тилло, 3 нуқра ва 3 биринҷӣ ба даст оварданд, Соли 2024 рӯзҳои 2-4 июн бори аввал мусобиқаи ҷаҳонии Гран Прӣ оид ба ҷудо дар душанбе, бозиҳои 5-уми варзишии кишварҳои БРИКС (BRICS Sports Games 2024), ки рӯзҳои 12-23-юми июн дар шаҳри Қазони Ҷумҳурии Тотористони Русия доир гардид, бозиҳои олимпиаи Париж 2024 ва ғайра. Ин ҷорабиниҳои варзишӣ шавқу ҳавасро на танҳо ба тамошои онҳо, балки ба машғул шудан низ зиёд мекунад.

Дар муқоиса бо дигар бахшҳои телевизионҳои ватанӣ, варзиш як самти хеле ҷавон аст. Бо вучуди ин дар кишвар ҳоло ду шабакаи махсуси варзишӣ «Варзиш» ва «Футбол» мавҷуд аст, ки дар як шабонарӯз 24 соат барномаву намоишҳо паҳш мекунад. Аммо пеш аз ба даст овардани мавқеъ дар байни дигар шабакаҳои телевизионии дастрас, «Варзиш» роҳи тӯлонӣ ҳам набошад, аммо мушкilotро паси сар кардааст, зеро ин телевизион дар ҳоле ба кор шурӯъ кард, ки рузноманигорону коргардон ва наворбардорони махсуси варзишӣ қариб набуд. Шабакаи нав аз телевизионҳои варзишӣ дар кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон, ки дар навбати худ, шабакаҳои варзишӣ хусусӣ ҳастанд, яъне мардум барои тамошои бозиҳо маблағ медиҳанд, фарқ мекунад, яъне маблағгузори аз буҷаи ҳукумат аст. Таъсиси телевизиони “Варзиш” то андозае тавонист масъалаи шавқу ҳаваси мардумро ба варзиш ва баъд ба тамошои мусобиқаҳо ҳал кунад. Албатта, таъсиси як шабакаи махсуси варзишӣ кифоя нест, ин мушкilotро ҳамаҷониба ҳал кард, барои варзиши оммавӣ шароити мусоид фароҳам овардан лозим аст, иншооти нави варзишии замонавӣ лозиманд, ки дар кишвари мо хушбахтона дар ҳоли афзудан аст. Шабакаи мазкур метавонад ба воситаи паҳши беҳтарин ҷорабиниҳои варзишӣ ба оммаи васеъ манфиатҳои варзишро нишон дода, тарғибгари тарзи ҳаёти солим бошад. Бо вучуди ин, хусусияти асосии паҳши телевизиони варзишӣ дар Тоҷикистон он хоҳад буд, ки шабакаи варзишӣ аз ҷониби давлат назорат карда мешавад. Яъне он сирф ба хотири тижорат ё ба даст овардани ғоида нест. Телевизиони варзишӣ, пеш аз ҳама, лоиҳаи иҷтимоист, ки вазифаи давлатро оид ба тарғиби тарбияи ҷисмонӣ ва тарзи ҳаёти солим дар байни омма иҷро мекунад.

Таъсиси телевизиони алоҳидаи соҳавӣ, ки тавонад ҳама паҳлӯҳои ҳаёти варзиширо инъикос кунад, солҳо мавриди баррасӣ қарор дошт ва тасмими он соли 2010-ум баъди он гирифта шуд, ки Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо варзишгарон таъкид карда буданд. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо дарки ҳолиги ҷаҳонии иттилоотӣ дар соҳаи варзиш соли 2010 дар вохӯрӣ бо варзишгарон ба раиси Кумитаи телевизион ва радиошунавонӣ супориш доданд, ки дар ҷумҳурии телевизиони махсуси варзишӣ бояд таъсис дода шавад. Гарчанде дар нишастҳои матбуотӣ аз ҷониби роҳбарияти кумитаи мазкур аз

кушодашавии телевизиони соҳавӣ дарак дода мешуд, аммо баъди 6 сол ин телевизион фаъолиятро оғоз намуд. Яке аз сабабҳои тӯл кашидани оғози фаъолияти телевизиони “Варзиш” вазъи иқтисодӣ ва норасоии кадрҳо дар ин соҳа буд. Баъди таъсис ва ба кор андохтани телевизиони махсуси варзишӣ бо номи “Варзиш” мушкилиҳои тарғиби варзиш ва муаррифии варзишгарони кишвар то андозае бартараф гардид. Акнун тамоми воқеаҳои дохиливу хориҷии олами варзиш тавассути ин телевизиони соҳавӣ пешниҳоди мухлисон гардонида мешавад. Заминаҳои пайдоиши ТВ “Варзиш” аз солҳои 2000-ум инҷониб, вақте ки Тоҷикистон ба таъсиси шабакаҳои телевизионии соҳавӣ рӯ овард, гузошта шуданд. Гарчанде ТВ “Варзиш” чанд сол баътар таъсис ёфт, аммо дар як муддатит кӯтоҳ тавонист дар фазои иттилоотии Тоҷикистон мавқеи хоса пайдо намояд ва дар рушду тарғиби соҳаи варзиш, муаррифии чехраҳои соҳа, тарғиби тарзи ҳаёти солим саҳми арзанда гузорад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Алексеев К. А., Ильченко С. Н. Спортивная журналистика: Учебник. М., 2013. С 27
Асрорӣ В. Роҳнамо. Душанбе, 1999. – С.6
2. Бобоев Д. Махсусияти кор дар ВАО-и муосир ва классик. – Душанбе: Пойтахт – 2018. – 33
3. Гулов С. Истиқлолият ва рушди журналистикаи тоҷик // Паёми ДМТ, 2018, № 1. - С. 251 – 257.
4. Сафарова М., Таъсири телевизион ба тарбияи равонии мардум (дар мисоли «Шабакаи якум»-и Телевизиони Тоҷикистон, «Телевизиони Сафина» ва «Телевизиони Баҳористон»). – Душанбе, 2016. – С. 16.
5. Таърихи мухтасари варзиши Тоҷикистон / К. Шукроев, Б.Ҷобиров. – Душанбе, 1999.
6. Маҳорати журналистии таҳлилгари телевизион. (Воситаи таълимӣ).- Душанбе: «Шарқи озод», 2013. – 88 с.
7. Усмонов И. Журналистика ҷ.4, - Душанбе, 2011. – С. 45.
8. Хочазод С. Таърихи телевизиони Тоҷикистон. – Душанбе, 2007. – С. 68.
9. Эшматов З. Журналистикаи варзишӣ дар телевизион: муаммо ва пешомадҳо // 10. Воситаҳои электронии ахбор ва ормонҳои миллӣ. – Душанбе, 2022. – С. 85.
11. Юровский А. Телевизион : ҷустуҷӯ ва бозёфтҳо. – Москва, 2001. – С. 153.
Сарчашма:
12. Эмомалӣ Раҳмон. Суханронӣ дар мулоқот бо варзишгарони мамлакат, 20.12.2010.ш. Душанбе, <http://president.tj/node/1573>
13. Сӯҳбат бо сармуҳаррири идораи “Варзиш ва бозихои шавқовар” – и телевизиони “Баҳористон” Исмаилов Ҳабибулло 12. 05. 2023
14. Оинномаи телевизиони “Варзиш”
15. Сӯҳбат бо коршиноси соҳаи варзиш Мирзосафар Шамсиддинов 10. 02. 2023
16. Телевизиони “Варзиш” // Барномаи “Ситораборон” 10. 06. 2016
17. Телевизиони “Варзиш” // Барномаи “Чемпиони оянда” соли 2017
18. Телевизиони “Варзиш” // Барномаи “Мухлисони ашадӣ” соли 04. 12. 2017
19. Телевизиони “Варзиш” // Барномаи “Дар шабакаҳои иҷтимоӣ” соли 2020
20. Телевизиони “Варзиш” // Барномаи “Варзиш ва тиб” соли 2021
21. Телевизиони “Варзиш” // Барномаи “Ифтихор” соли 2020
22. Телевизиони “Варзиш” // Барномаи “Гардиш” соли 2020
23. Ҷаҳони паём № 13-14 – 811, 14 апрели 2016.
24. Телевизиони “Варзиш” - varzish.tv
25. Телевизиони “Тоҷикистон ” - tvt.tj

- 26. Телевизиони “Сафина” - safina.tj
- 27. Телевизиони “Ҷаҳоннамо” - jahonnamo.tj
- 28. Телевизиони “Баҳористон” - tvb.tj
- 29. Телевизиони “Синамо” - sinamo.tv
- 30. <https://ifish2.ru/zachem-nuzhen-sajt/varzishtv.tj>

НАҚШИ ТЕЛЕВИЗИОНИ “ВАРЗИШ” ДАР НИЗОМИ СОҶАИ ТЕЛЕВИЗИОН ДАР ТОҶИКИСТОН

То оғози асри XX дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо як шабакаи телевизионӣ фаъолият мекард, ки тамоми самтҳоро инъикос менамуд. Ба мақсади пурратар намудани фазои иттилоотӣ ва инъикоси пурраи самтҳои гуногуни ҳаёти кишвар дар ҷумҳури шабакаҳои телевизионии дигар кушода шуданд. Тамоми ин телевизионҳо бо назардошти талаботи аудиторияи худ фаъолиятро пеш бурда истодаанд. Аз ҷумла, ТВ “Варзиш” дар як муддати кӯтоҳ тавонист дар фазои иттилоотии Тоҷикистон мавқеи хоссаро касб кунад. Мақола низ атрофи фаъолияти шабакаи телевизионии мазкур буда, дар бораи сохтор ва барномаҳои ТВ “Варзиш” маълумот медиҳад.

Калидвожа: Шабакаи телевизионӣ, телевизион, инъикос, ТВ “Варзиш”, аудитория, барнома, инъикос.

Маълумот дар бораи муаллиф: Носиров Исфандиёр Нёматуллоевич – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, унвонҷӯи кафедраи телевизион ва радиошунавонӣ. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯч. Рӯдакӣ 17, E-mail: Nosiriisfandiyor@mail.ru Тел.: (+992) 919561016

РОЛЬ ТЕЛЕВИДЕНИЯ «ВАРЗИШ» В СИСТЕМЕ ТЕЛЕВИЗИОННОЙ ИНДУСТРИИ В ТАДЖИКИСТАНЕ

До начала XX века в Республике Таджикистан существовал только один телеканал, охватывающий все направления. В целях полноты информационного пространства и полного отражения различных направлений жизни страны в республике были открыты и другие телеканалы. Все эти телеканалы работают с учетом потребностей своей аудитории. В частности, телекомпания «Варзиш» за короткий период времени смогла завоевать особое положение в информационном пространстве Таджикистана. Статья также посвящена деятельности этого телеканала и содержит информацию о структуре и программах телеканала «Варзиш».

Ключевые слова: Телеканал, телевидение, освещение, «Варзиш» телевидение, аудитория, программа, освещение.

Сведения об авторе: Носиров Исфандиёр Нёматуллоевич – Таджикский национальный университет, соискатель кафедры телевидения и радиовещания. E-mail: Nosiriisfandiyor@mail.ru. Телефон: +992 919561016.

THE ROLE OF «VARZISH» TELEVISION IN THE SYSTEM THE TELEVISION INDUSTRY IN TAJIKISTAN

Until the beginning of the 20th century, there was only one TV channel in the Republic of Tajikistan, covering all directions. And for the purpose of full information space and full distribution of various aspects of the life offices of the states in the republic by other publications and other televisions. All of this TV channel provides its own auditory auditor. In particular, the TV company "Varzish" was able to gain a special position in the information space of Tajikistan for a short period of time. There is also an article after the activity of this TV channel and informative information about the structure and TV programs of " Varzish ".

Keywords: TV channel, television, coverage, "Varzish" television, audience, program, coverage.

Information about the author: Nosirov Isfandiyor Nematulloevicn – Tajik national University, candidate of the Department of Television and Radio Broadcasting. Email: Nosiriisfandiyor@mail.ru. Phone: +992 919561016.

ИСТИФОДАИ ЖАНРҲОИ АХБОРӢ ДАР БАРНОМАҲОИ ХАБАРИИ ТЕЛЕВИЗИОНИ “СИНАМО”

Муъминчонов Ф.З.

**МДТ “Донишгадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон
ба номи Мирзо Турсунзода”
(Тоҷикистон)**

Жанрҳои ахборӣ дар тамоми воситаҳои ахбори омма ба таври васеъ истифода бурда мешаванд. Воситаҳои ахбори оммаро бе жанрҳои ахборӣ тасаввур кардан ғайриимкон аст. Яке аз вазифаҳои асосии воситаҳои ахбори омма ба аҳолии хабар расонидан мебошад ва ин кор тавассути жанрҳои ахборӣ ба амал бароварда мешавад. Журналистика иборат аз жанрҳои хабарӣ, таҳлилий ва публитсистӣ-бадеӣ аст. Бо ин се гурӯҳи жанрҳо рӯйдоду воқеаҳо ва нагониҳои ҳаёт инъикоси ҳудро пайдо менамоянд. Аз ин рӯ, журналистика берун аз низоми жанрӣ вучуд дошта наметавонад. Фаҳмиши дурусти жанрҳо аз касбияти журналист низ дарак медиҳад.

Дар оғоз дида мебароем, ки ба гурӯҳи жанрҳои ахбори журналистикаи телевизион кадом жанрҳо дохил мешаванд. Ба таъкиди муҳаққиқ З.Муъминчонов: “Ба жанрҳои хабарии (иттилоотии) телевизионӣ хабар (хабари шифоҳӣ, хабари бонавор), ҳисобот, мусоҳиба ва репортаж дохил мешаванд. Хусусияти хоси ахбори телевизионӣ дар он аст, ки ягон ахбори матбуотӣ ва ё радиой ба он баробар шуда наметавонад. Чунки он на танҳо бинандаро бо воқеаи рухдода мустақиман пайванд мекунад, балки иштирокчи бевосита мегардонад. Ба ибораи дигар тамоми бинандаҳои ҳудро шояд садҳо нафарро аз ин рӯйдод бохабар намуда, ба андеша намудан водор мекунад. Ҳарчанд ки дар матбуот ва радио низ ахбор қиммати бузургро молик мебошад, вале ба ҳадди телевизион нест” [4, с. 12]. Яъне ахбор дар телевизион нисбат ба матбуот ва радио таъсирбахшу нишонрас мебошад, зеро тамошобин ахбори навро бо чашмони худ мебинад, бо гӯшҳояш мешунаваду ба он боварӣ ҳосил менамояд.

Дар гурӯҳи жанрҳои ахборӣ хабар маъмултарин жанрест, ки аз ҳама рӯйдоду воқеаҳо ва нагониҳои ватаниву хориҷӣ тавассути он истифода бурда мешавад. Профессор А.Саъдуллоев менависад: “Мақсади журналист дар жанрҳои ахборӣ баёни кори рухдода аст, дар ҳоле, ки дар жанрҳои таблиғӣ – публитсистӣ факте, воқеае ба таҳлил гирифта мешавад, ки рӯзу соати ҳаллаш наздик шуда, аммо ҳанӯз фаро нарасида аст” [7, с. 6]. Яъне вазифаи жанри хабар аз рӯйдоди нав хабар додан мебошад. “Хабар ба саволҳои кай?, дар кучо?, чӣ? ва кӣ? ҷавоб медиҳад. Дар телевизион ин жанр ба тариқи иттилоотии шифоҳӣ (даҳонакӣ) ва хабари видеой - видеосужет баромад мекунад. Маводи ками лаҳзаҳои асосии воқеа бо пешниҳоди пайдарҳамии рӯйдодро кормандони телевизион хабар меноманд” [5, с.67]. Жанри хабар дар барномаҳои иттилоотии шабакаҳои телевизион нисбат ба дигар жанрҳо серистеъмолтарин ба шумор меравад.

Барои исботи ин фикр бевосита таваҷҷуҳ мекунем, ба барномаи иттилоотии телевизиони “Синамо”. Барномаи иттилоотии телевизиони “Синамо” бо номи “Иттилоъ” ҳамаҷуз аз тарафи журналистони идораи барномаҳои иттилоотию таҳлилии ин шабакаи телевизионӣ таҳия ва пешниҳоди тамошобинон гардонида

мешавад. Ин барнома ҳамаҷӯза бегоҳӣ соати 18:00 ва рӯзи дигар, такроран соати 6:00-и субҳ манзури тамошобинон гардонида мешавад. Барнома ба ном ва барномаи иттилоотӣ мувофиқ аст. Аммо бо чӣ сабабе бошад, зеро ин ном “барномаи иттилоотию таҳлилӣ” навишта шудааст. Ҳол он ки барнома дар телевизион алоҳида иттилоотӣ (хабарӣ) ё таҳлилӣ ва ё публитсистӣ-бадеӣ таҳия мешавад. Як барномаро иттилоотию таҳлилӣ номидан ғалат ба ҳисоб меравад. Мебояд ин барномаро танҳо иттилоотӣ номид.

Ба таҳлили барномаи “Иттилоъ”-и телевизиони “Синамо” мепардозем.

“Видеонавор. Кулоҳи барномаи “Иттилоъ”.

Студия, баранда дар кадр: Ассалому аллейкум, тамошобинони азиз!

Барномаи навбатии иттилоотию таҳлилии “Иттилоъ”-ро пешниҳоди шумо мегардонем.

Перебивкаи барномаи “Иттилоъ”

Студия, баранда дар кадр:

12 март Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,

Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барои анҷом додани сафари давлатӣ ба Ҷумҳурии Қирғизистон сафар карданд.

Видеонавор.

Лаҳзаҳои гусели Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар фурудгоҳи байналмилалӣ шаҳри Душанбе

Баранда аз паси кадр:

Дар фурудгоҳи байналмилалӣ Душанбе

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро

Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раиси Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон, Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар шахсони расмӣ гусел намуданд. Дар ин сафар Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро гурӯҳи калони ҳайати расмӣ аз ҳисоби роҳбарони вазорату идораҳои давлатӣ ва дигар шахсони расмӣ ҳамроҳӣ мекунанд. Перебивкаи барномаи “Иттилоъ” [1].

Ин хабарӣ кутоҳи телевизионӣ мебошад, ки бо видеонавор пурра гардонида шудааст. Ин хабарро видеосюжет низ номидан мумкин аст, зеро он аз видеонавор ва матни кутоҳ иборат буда ба талаботи жанри хабар пурра ҷавобгӯ мебошад. Ба саволҳои кай?, дар кучо?, кӣ? ва чӣ? ҷавоб мегӯяд. Кай? -12 март соли 2025, дар кучо? – Дар фурудгоҳи байналмилалӣ Душанбе, кӣ? – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон. Чӣ? – Сафари давлатӣ ба Ҷумҳурии Қирғизистон.

Инчунин, ин хабарӣ расмӣ телевизионӣ ба ҳисоб меравад, ки барои тамошобин фаҳмо ва диққатҷалбкунанда мебошад. Зеро видеонаворро матни кутоҳ ва фаҳмо пурра гардонидасту тамошобин онро бе душворӣ дарк менамояд. Дар ҳамин ҷо мебояд қайд намоем, ки сафари давлатӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии Қирғизистон сафари таърихӣ ба ҳисоб рафта, онро ақсарияти аҳолии Тоҷикистон қайҳо боз интизор буданд, зеро ба масъалаи бахши сарҳадӣ нуктаи ниҳой гузошта шуд.

“Видеонавор:

Студия, баранда дар кадр:

12 март Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам

Эмомалӣ Раҳмон бо сафари давлатӣ вориди шаҳри Бишкеки Ҷумҳурии Қирғизистон шуданд.

Видеонавор:

Лахзаҳо аз пешвозгирии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон аз тарафи Президенти Ҷумҳурии Қирғизистон

С. Жапаров дар фурудгоҳи шаҳри Бишкек Баранда аз паси кадр:

Дар фурудгоҳи байналмилалӣ шаҳри Бишкек меҳмони олиқадр – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмонро роҳбари кишвари мизбон – Президенти Ҷумҳурии Қирғизистон мухтарам Садир Жапаров бо эҳтироми хоса ва гарму самимӣ истиқбол гирифтанд.

Саҳни фурудгоҳи байналмилалӣ Бишкек ба хоҳири пазирии арзандаи меҳмони олимақом — Сарвари давлати Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон бо парчамҳои давлатӣ ду кишвар, аксҳои Сарони ду давлат ва шиорҳои тараннумгари дӯстии мардумони ду ҳамсоякишвар идона оро ёфта буд.

Ба нишони эҳтирому самимияти хос ба Сарвари давлати мо дар саҳни фурудгоҳ, ҳамчунин, баъзе саҳнаҳои фарҳангии миллии қирғизӣ бо хаймаҳо, аспҳо, уқобҳои шикорӣ ва рақсу сурудҳои мардумӣ намоиш дода шуд.

Барои истиқбол роҳрави сурх густурда шуда, саф ороистанд. Зимни ин сафар маҷмӯи масъалаҳои таҳким ва густариши муносибатҳои ду кишвар баррасӣ хоҳад шуд. Ҳамчунин, дар назар аст, ки аз рӯйи натиҷаҳои музокироти сатҳи олии шумораи зиёди санадҳои нави ҳамкорӣ, аз ҷумла ҳуҷҷати муҳими таърихӣ – Шартнома байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Қирғизистон бораи сарҳади давлатӣ ба имзо расад.

Перебивкаи барномаи иттилоотӣ «Иттилоъ»[1].

Ин сюжет низ дар жанри хабар таҳия гардидааст, ки ба талаботи жанри ҷавобгӯ мебошад. Аммо ба назари мо, азбаски сюжети яқум дар жанри хабар таҳия шуда буд, бехтар мебуд сюжети дуҷум барои такрор нашудани жанри хабар ду маротиба пай дар пай, дар жанри ҳисобот таҳия мегашт. Бо ин рангорангии барномаи хабарӣ мазкур таъмин мегардид. Жанри ахборӣ ҳисобот барои инъикоси чунин рӯйдодҳои муҳим хеле мувофиқ мебошад. “Жанри ҳисобот дар телевизион байни жанрҳои хабарӣ аз ҳама зиёдтар истифода мешавад, чунки журналист ҳамчун иштирокчи бевоситаи ягон рӯйдод дар ин бора хабар медиҳад. Ҳисобот байни жанрҳои хабарӣ бо он хусусияти хоси худ фарқ мекунад, ки дар он чараёни рӯйдод, воқеа, ҳодиса ва навиҷа ба таври пурра ва ё ба шакли мухтасар ба хонанда, шунаванда ва бинанда пешниҳод карда мешавад. Аз ҳамин сабаб ҳам, баъзе олимони соҳаи журналистикаи тоҷик онро чараёнот низ меноманд” [4,с.28].

Ин рӯйдоди муҳимро дар шакли ҳисоботи кӯтоҳ, мувофиқ ба рафти чараёни рӯйдод мухтасар хабар додан ба мақсад мувофиқ мебошад. Фарқи асосии он аз дигар жанрҳои хабарӣ дар он аст, ки тартиби чараёни рӯйдод ба тарзи вуқӯ бояд бо видеонавор пешниҳод гардад. Матни пасикадри журналист ифодакунандаи лаҳзаҳои навор нишон дода нашаванда ва ё гуфтори ихтисор кардашудаи иштирокчиёни ин рӯйдод бояд бошад.

Дар ҳамин ҷо қайд менамоем, ки телевизиони “Синамо” шабакаи соҳавӣ телевизионӣ ба ҳисоб рафта, аз рӯйи вазифааш бояд танҳо соҳаи синаморо инъикос намояд. Аммо ба андешаи мо барномаи иттилоотӣ “Иттилоъ”-ро бо ду сюжете, ки дар бораи рӯйдоди муҳими ба Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллуқдошта оғоз намудан мувофиқ ба талаботи замони муосир мебошад. Шабакаи телевизиони “Синамо” ҳарчанд соҳавӣ бошад ҳам, тамошобинони худро аз рӯйдодҳои муҳими ҷумҳурӣ бояд бохабар созад.

Сюжетҳои навбатӣ барномаи “Иттилоъ” ба соҳаи синамо бахшида шуда, дар жанри хабар таҳия гардидааст, ки он чунин аст:

“Видеонавор:

Студия, баранда дар кадр: Дар шаҳри Хучанд ба наворгирии филми

нав бо номи “Хона” аз тарафи “Суғдсинамо”

оғоз гардид

Видеонавор:

Лаҳзаҳо аз наворгирии

филми “Хона”...

Баранда аз паси кадр:

Дар бораи филми “Хона” маълумоти

мухтасар медиҳад, дар жанри хабарӣ

телевизионӣ

Перебивкаи барномаи иттилоотии “Иттилоъ”

Студия, баранда дар кадр:

Ҳоло ҳамкори мо Ҷовидон Ҳакимов дар бораи навигариҳои филмсозони ҷаҳон маълумот медиҳад.

Студия, дар кадр журналист Ҷовидон Ҳакимов: Ташаккур! Маълумоти мухтасар дар бораи чанд филми дар хориҷа таҳия шуда истодаро тариқи жанри хабар маълумот медиҳад. ... Перебивкаи барномаи иттилоотии “Иттилоъ”

Студия, баранда дар кадр: Ҳоло ҳамкори мо Рухшона Алиева дар бораи филми нави истеҳсоли Ҳиндустон маълумот медиҳад.

Студия, дар кадр журналист Рухшона Алиева: Ташаккур! Мухтасаран бобати филми нави истеҳсоли Ҳиндустон тавассути жанри хабар маълумот дода мешавад. ... ”[1].

Тавре дида мешавад, дар ин 3 сюжети хабарӣ жанри хабар бо видеонавор истифода шудааст. Албатта пайи ҳам дар як шакл пешниҳоди хабар то андозае дилгиркунанда мебошад. Ҳарчанд, ки хабарҳои нав ва ҷолиб бошанд ҳам. Мебоист, ки аз дигар жанрҳои иттилоотӣ ба мисли мусоҳиба, репортаж ва ё ҳисобот истифода бурда мешуд, барномаи мазкур боз ҳам ҷолибу нишонрас мегардид.

“Видеонавор:

Перебивкаи барномаи иттилоотии “Иттилоъ”

Студия, баранда дар кадр: 12 марти соли 2025 дар Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода конфронси ҷумҳуриявӣ илмӣ- амалӣ бахшида ба Рӯзи матбуоти тоҷик дар мавзӯи “Нақши технологияҳои муносири иттилоотӣ дар рушди матбуоти милли” баргузор гардид.

Ҳоло гузориши ҳамкоронамон дар ин бобат.

Видеонавор:

Лаҳзаҳо аз рафти конфронс, иштирокчиён, маърузачиён...

Баранда аз паси кадр: Дар бораи ҷараёни рафти конфронс бо истифода аз жанри ҳисобот журналист сюжет таҳия намудааст. ...

Перебивкаи барномаи иттилоотии “Иттилоъ”

Студия, баранда дар кадр: Бо ҳамин барномаи хабарӣ таҳлилии “Иттилоъ” ба анҷом мерасад. Хайр, то барномаҳои дигар!

Видеонавор:

Нимкулоҳи анҷомии барномаи иттилоотӣ таҳлилии «Иттилоъ» [1].

Сюжети охири ин барнома мувофиқ ба талаботи жанри ҳисобот таҳия шудааст. Аммо ба андешаи мо агар журналист аз ин конфронс бо истифода аз жанри репортаж сюжет омода мекард, нураналонур мешуд. “Аксаран журналист дар жанри репортаж дар оғоз аз стенд-ап, ки ҳоси ин жанр аст, истифода мебарад. Ин ба талаботи жанри репортаж пурра ҷавобгӯ буда, барои бинанда масъалаи ба миён гузошта шуда бо иштироки журналист фаҳмо мегардад, дар байни бинандагон афкори умум ба миён меорад” [5,с.86].

Хулоса, ҳамоно вақт барномаи иттилоотӣ барои тамошобинон ҷолиб ва нишонрас мегардад, ки агар таҳиягарони ин барнома аз ҳамаи жанрҳои ахборӣ: хабар, ҳисобот, мусоҳиба ва репортаж мувофиқан ба мавзӯи рӯйдодҳои муҳими рӯз истифода баранд. Истифодаи жанрҳои ахборӣ дар барномаҳои хабарии Телевизиони

“Синамо” то андозае ҷавобгӯ ба талабот аст. Аммо ислоҳи норасоӣҳо, ки дар боло қайд карда шуданд, бобати васеъ истифодаи жанрҳои мусоҳиба ва репортаж боиси ҷолиб ва тамошобоб гардидани барномаҳои иттилоотии Телевизиони “Синамо” хоҳад шуд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

- 1.Иттилоъ // ТВ “Синамо”. 12.03.2025 с.
- 2.Дурнамои журналистикаи соҳавӣ. – Душанбе, 2023. – 130 с.
- 3.Муродӣ М. Асосҳои эҷоди рӯзманигорӣ / М. Муродӣ, О. Салимзода – Душанбе, 2022. – 360 с.
4. Муъминҷонов З. Махсусияти жанрҳои иттилоотӣ таҳлили телевизион / З. Муъминҷонов. – Душанбе, 2015. – 120 с.
- 5.Муъминҷонов З. Телевизион муъҷизаи асп / З. Муъминҷонов. – Душанбе, 2023. – 223 с.
- 6.Муқим Ҷ. Журналистикаи ҷандрасонаӣ / Ҷ. Муқим. – Душанбе, 2019. – 168 с.
- 7.Саъдуллоев А. Жанрҳои журналистикаи радио/ А. Саъдуллоев, С. Гулов. - Душанбе, 2005. – 96 с.
8. Тарбияи ҳукуки журналистони соҳавӣ телевизион. – Душанбе, 2024. – 238 с.
- 9.Усмонов И. К. Жанрҳои публицистика / И. К. Усмонов. – Душанбе, 2009. - 139 с.
- 10.Усмонов И. К. Журналистика. Қ. 4. / И. К. Усмонов. – Душанбе, 2011. - 473 с.
- 11.Хамидиён И. И. Теоретическое осмысление и реализация маркетинговых целей корпоративных СМИ Таджикистана / И.И. Хамидиён. – Душанбе, 2022. – 208 с.
12. <https://sinamo.tv>

ИСТИФОДАИ ЖАНРҲОИ АХБОРӢ ДАР БАРНОМАҲОИ ХАБАРИИ ТЕЛЕВИЗИОНИ “СИНАМО” АННОТАТСИЯ

Дар мақола оид ба истифодаи жанрҳои ахборӣ дар барномаҳои хабарии Телевизиони “Синамо” суҳан меравад. Муаллиф дар оғоз бобати гурӯҳи жанрҳои хабарӣ: хабар, ҳисобот, мусоҳиба ва репортаж муҳтасаран маълумот додааст. Инчунин таъкид намудааст, ки дар воситаҳои ахбори омма: матбуот, радио ва телевизион ин гурӯҳи жанрҳо ба таври васеъ истифода бурда мешаванд. Зеро тавассути ин гурӯҳи жанрҳо аз рӯйдодҳои муҳими ҳаёти иҷтимоӣ ба аҳоли хабар расонида мешавад.

Дар Телевизиони “Синамо” барномаи иттилоотӣ таҳлиль бо номи “Иттилоъ” ҳамарӯза аз рӯйдодҳои муҳими соҳаи синамо ба тамошобинон хабар мерасонад. Дар натиҷаи баррасӣ ин барнома маълум гаштаст, ки дар таҳияи ин барнома асосан аз гурӯҳи жанрҳои ахборӣ бештар жанрҳои хабар ва ҳисобот истифода бурда мешаванд. Истифодаи жанрҳои мусоҳиба ва репортаж аҳён-аҳён ба мушоҳида мерасад. Дигар ин, ки барномаи “Иттилоъ”-ро барномаи иттилоотӣ таҳлиль номидан ба назари муаллифи мақолаи илмӣ ғалат мебошад. Зеро барномаҳои телевизионӣ аз рӯйи талаботи касбӣ ва тақсимот ба иттилоотӣ, таҳлиль ва публицистӣ-бадеӣ ҷудо мешаванд.

Дар анҷоми мақола муаллиф ба хулоса омадааст, ки истифодаи ҳамаи жанрҳои ахборӣ: хабар, ҳисобот, мусоҳиба ва репортаж боиси ҷолиб, нишонрас ва рангоранг гаштани барномаи иттилоотӣ мегардад.

Калидвожа: истифода, жанр, барнома, хабарӣ, ТВ “Синамо”, журналист, телевизион, тамошобин, хабар, ҳисобот, мусоҳиба, репортаж.

Маълумот дар бораи муаллиф: Муъминҷонов Фаромуз Зулфиддинович – Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода,

доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисос, кафедраи журналистикаи телевизион ва радиошунавонии факултети журналистикаи телевизион ва радио. Суроға: 734032, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Борбад, 73 а. E-mail: faromuz_m@mail.ru. Тамос: (+992) 93 503 33 36.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НОВОСТНЫХ ЖАНРОВ В ИНФОРМАЦИОННЫХ ПРОГРАММАХ ТЕЛЕВИДИНИЕ “СИНАМО” АННОТАЦИЯ

В статье рассказывается об использовании новостных жанров в информационных программах телевидения "Синамо". В начале автор кратко рассказал о группе новостных жанров: заметка, отчёт, интервью и репортажи. Также подчеркивается, что в средствах массовой информации: прессе, радио и телевидении эта группа жанров широко используется. Ведь именно через эту группу жанров люди узнают о важных событиях общественной жизни. На телеканале "Синамо" информационно-аналитическая программа "Иттилоъ" ежедневно информирует зрителей о важных событиях в киноиндустрии. В результате анализа этой телепередачи стало известно, что при разработке этой телепередачи в основном использовались жанры заметка и отчёт из группы новостных жанров. Использование жанров интервью и репортажей встречается редко. Телевизионные программы делятся на информационные, аналитические и публицистически-художественные в соответствии с профессиональным спросом и распространением.

В завершение статьи автор делает вывод, что использование всех новостных жанров: новости, интервью и репортажи делают информационную программу интересной, показательной и красочной. **Ключевые слова:** использование, жанр, программа, ТВ "Синамо", журналист, телевидение, зритель, новости, отчёт, интервью, репортаж.

Сведения об авторе: Муъминджонов Фаромуз Зулфиддинович - Таджикский государственный институт культуры и искусства имени Мирзо Турсунзаде, доктор философии (PhD) – доктор по специальности, кафедра журналистики телевидения и радиовещания факультета журналистики телевидения и радио. Адрес: 734032, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Борбад, 73 а. E-mail: faromuz_m@mail.ru. Тел.: (+992) 93 503 33 36.

THE USE OF NEWS GENRES IN THE NEWS PROGRAMS OF TELEVISION «SINAMO» ANNOTATION

The article describes the use of news genres in the news programs of «Sinamo» television. At the beginning, the author briefly described a group of news genres: a note, a report, interviews and reports. It is also emphasized that this group of genres is widely used in the mass media: the press, radio and television. After all, it is through this group of genres that people learn about important events in public life. On the «Sinamo» TV channel, the «Ittilo» information and analytical program informs viewers daily about important events in the film industry. As a result of the analysis of this TV show, it became known that during the development of this TV show, the genres of note and report from the news genre group were mainly used. The use of interview and reportage genres is rare. Television programs are divided into informational, analytical, and journalistic-artistic programs in accordance with professional demand and distribution.

At the end of the article, the author concludes that the use of all news genres: news, reports, interviews and reports make the information program interesting, revealing and colorful.

Keywords: usage, genre, program, TV “Sinamo”, journalist, television, viewer, news, report, interview, reportage.

Information about the author: Muminjonov Faromuz Zulfiddinovich - Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzade, Doctor of Philosophy (PhD), doctor of specialty, Department of Television and Radio Broadcasting Journalism, Faculty of Television and Radio Journalism. **Address:** 734032, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Borbad Ave., 73a. E-mail: faromuz_m@mail.ru. Phone: (+992) 93 503 33 36.

АҲАММИЯТИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ДАР ЗАМОНИ МУОСИР

Холназаров Ч.Ҳ.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

(Тоҷикистон)

Мо дар замоне ҳаёт ба сар мебарем, ки воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла шабакаи ҷаҳонии интернет дар ташаккули танзими афкори ҷомеа нақши муҳим мебозанд. Яъне дар замони муосир касе, ки иттилоотро идора карда метавонад, имкон дорад дар идоракунии афкори ҷомеа низ муваффақ бошад.

Эмомалӣ Раҳмон

Воситаҳои ахбори омма ё василаҳои паҳнкунии ахбор барои омма – нашриҳои даврии ҷопӣ, радио, телевизион, видео, аудио, кинохроника, ӯҷонсии иттилоотӣ ва сомонаҳои интернетӣ мебошанд, ки ғайрияти рӯзноманигорон тавассути онҳо амалӣ мегардад. Воситаҳои ахбори омма вазифаҳои гуногунро иҷро мекунанд: иттилоотӣ, таълиму тарбиявӣ, танқид ва назорат, тарзи иҷроӣ хоҳишҳои иҷтимоӣ, сафарбаркунӣ, яъне ташфиқ ба майли муайяни сиёсӣ ва ғайра. Воситаҳои ахбори омма имкони бузурги таъсир ба ақлу эҳсоси одамон ва рафтори сиёсиро низ дорад [3, с.50-51].

Дар ягон давраи рушди давлатдорӣ ба монанди замони муосир нақши иттилоот ҳамчун воситаи амалинамоии сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ то ба ин андоза зиёд, муҳим ва ҳалкунанда набуд. Дар гузашта, масалан, аз ибтидои пайдоиши аввалин давлатҳо то асрҳои миёна табиати сиёсати дохилӣ ва берунии кишварҳоро иқтисодӣ ҳарбӣ муайян мекард ва дар баробари инкишоф ёфтани низомии муносибатҳои сармоядорӣ, захираҳои иқтисодӣ муайянкунандаи нуфузу эътибори давлат дар сиёсати ҷаҳонӣ шуданд. Дар замони имрӯз бошад, ба ин ду унсурӣ анъанавии қудрат воситаҳои навини иттилоотӣ иртиботӣ зам шуданд, ки акнун бидуни истифодаи онҳо сиёсатгузориҳои дурусти дохилӣ ва хориҷӣ байналмилалӣ кишварҳои ҷаҳон аз имкони воқеӣ берун мебошад.

Мамлакатҳои ҷаҳон дар заминаи дарки неруи афзояндаи иттилоот ва воситаҳои иттилоотӣ тули якҷанд даҳсолаи охир ба истифодаи интернет ва технологияи иттилоотӣ иртиботӣ дар сиёсати дохилию хориҷӣ ҷиддан рӯ оварданд, ки тадриҷан ба як унсурӣ ҳатмӣ рушди тамоми соҳаҳо таъдил ёфт. Дар интернет шумораи зиёди шабакаҳои иҷтимоӣ пайдо шуданд, ки дорои имкониятҳои хеле зиёд мебошанд. Айни замон онҳо ба як воситаи универсалии муошират таъдил ёфтаанд. Ҳоло дар ҷаҳон тибқи омор беш аз 4,5 миллиард нафар истифодабарандагони шабакаҳои иҷтимоӣ мавҷуданд. Ҳамзамон, вобаста ба рушди бисёрҷабба ва зиёд шудани сафи истифодабарандагони шабакаҳои иҷтимоӣ “Twitter”, «Facebook», «YouTube», «WhatsApp», «Messenger» ва «Instagram» тадриҷан маъмул шуданд, ки бевосита аҳамияти ин шабакаҳо дар ҳаёти ҷомеа ва давлат низ ифода менамоянд [1, с.74].

Ҷунончи истифодабарии сомонаҳои иҷтимоӣ аз як тараф ҷанбаи мусбӣ яъне мушкilotҳои инсонро осон кунад, аз тарафи дигар ҷанбаи манфӣ ҳам барои ҷомеа ва ҳам барои давлат дорад. Дар замони муосир гурӯҳҳои махсуси ташкилшудаи

тарғиботӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ андешаҳои экстремистии худро паҳн намуда, ба рӯҳия ва мафкураи инсонҳо, махсусан ҷавонон таъсир расонида, онҳоро ба амалҳои террористиву экстремистӣ ҷалб менамоянд. Инчунин яке аз сабабҳои асосии пайдоиши низоъҳои мазҳабӣю динӣ, пайдоиши гурӯҳҳои террористию экстремистӣ ва дар ин замина ба майдони ҷанг табдил додани давлатҳо маҳз ҳамин мушкилот аст.

Имрӯз насли ҷавон пойбанди интернету шабакаҳои иҷтимоӣ буда, ҳарчи бештар вақти худро назди телефон ва компютер сипарӣ мекунад ва ба ҷаҳони маҷозӣ нисбат ба воқеият афзалият медиҳанд. Дар интернет ва шабакаҳои гуногуни иҷтимоӣ бе зикри ном ё бо таҳаллус дар як лаҳза иттилооти мухталиф паҳн мешавад. Дахҳо ҳазор сомонаҳои амалкунанда мавриди истифодаи террористону ифротӣён қарор доранд. Тариқи шабакаҳои иҷтимоӣ онҳо тарафдорони нав ҷалб карда, ғояҳои ифротгароиро таблиғ менамоянд. Дар таркиби ташкилотҳои байналмиллалӣи террористӣ интернет – хадамоти комили касбӣ фаъолона кор мекунад ва ҳудуду имкониятҳои он хеле вусъат ёфтааст. Бо кӯмаки интернет-манбаъҳо имрӯз маъракаҳои иттилоотӣ барои дастгирии гурӯҳҳои гуногуни террористӣ роҳандозӣ гардида, чараёни амалиёти террористӣ ба нақша кашида шуда, иттилооти муфассал дар бораи ҳадафҳо ва объектҳои ҳамла ҷамъоварӣ карда мешаванд. Террористон дар интернет воситаҳои пардохти электронии маблағ ва дигар системаҳоро васеъ истифода мебаранд. Воситаи асосӣ барои даъват, мурочиат ва интиқоли навору дискҳои видеоӣ ва аудиоӣ низ дар интернет мебошад[5].

Дар ин радиё Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ба хоҳири таъмини амнияти иттилотии миллӣ, дарки воқеии сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ он, муаррифӣ ва тарғиби дастовардҳо дар сатҳи байналмилалӣ, яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷӣ худ медонад. Бояд зикр намоем, ки дар шароити густариш нақши иттилоот таҳлили ҳамаҷонибаи масъалаҳои марбут ба он яке аз масъалаҳои мубрами замони муосир гардидааст. Дар шароити Тоҷикистон фаъолияти воситаҳои ахбори оммавӣ тавассути Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма» аз 14 декабри соли 1990 ва иловаҳо аз 10 майи соли 2002 танзим карда шуд. Нақши воситаҳои ахбори омма на фақат дар низоми муносибатҳои байналмиллалӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ бориз аст, балки барои устувории арзишҳои миллӣ, аз ҷумла «Ваҳдати миллӣ» низ нақши муҳимро мебозад[8].

Бо дарки чунин омилҳои дар боло зикргардида Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қайд намудаанд: “Ҷавонони далеру ғаюри кишвар бояд бо эҳсоси амиқи ватандӯстӣ ва масъулиятшиносӣ ба давлату Ватани хеш содиқ бошанд, зарари бегонапарастӣ ва фиребу найранги созмонҳои террористиву ифротгаро, бахусус амалҳои фоҷиабори онҳоро хуб фаҳманд, дар ғафлат намонанд, зиракии сиёсиро аз даст надиханд ва ҳимояи Ватанро аз таҳдиди хатарҳои муосир вазифаи ҷонии худ қарор диҳанд. Муборизаи мо ба муқобили экстремизму терроризми байналмилалӣ дар асл мубориза барои ҳифзи давлат, истиқлолият, фарҳангу забон, арзишҳои миллӣ ва зиндагии озоду осудаи халқамон мебошад”.

Воқеъан ҳам воситаҳои ахбори омма аз ҳаёти муосири мо қариб ҷудо нест. Бо пешрафти илму техника воситаҳои ахбори омма нуфуз ва аҳамияти бештар пайдо мекунад. Дар воқеъ замони ҳозираро бе истифодаи васеи технологияҳои ҳозиразамон дар ҳамаи бахшҳои қору рӯзгор тасаввур кардан ғайриимкон аст. Беҳуда нест, ки ҳанӯз соли 2003 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо фармони худ тахти рақами 1174 Стратегияи давлатии «Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро ба тасвиб расонида буданд. Ин санади муҳим зарурияти истифодаи васеи технологияҳоро дар соҳаҳои иттилоот, алоқа, иқтисод, тичорат, илму маориф,

тандурустӣ, бонкдорӣ, андозситонӣ, моликияти зеҳнӣ, муносибатҳои байналмилалӣ ва ғайра пешбинӣ намудааст[6].

Воситаҳои ахбори омма телевизион, каналҳои гуногуни моҳвораӣ, радио, рӯзнамаҳо ва интернет дар тамоми ҷаҳон фаъолият мекунанд. Ба шарофати воситаҳои ахбори омма одамон аз тамоми гушаю канорҳои сайёра ахбороти нав мегиранд. Телевизион дар баробари муҳокимаи мушкилотҳои муҳими иҷтимоӣ-сиёсӣ хабару материалҳои таҳлиро оид ба савдо ва тиҷорат, маълумотҳо дар бораи ҳоҷагии кишлоқ, обу ҳаво ва бисёр чизҳои дигаре, ки дар ҳаёти имрӯзаи мо заруранд, намоиш медиҳад. Нақши радио низ мисли телевизион аст. Каналҳои моҳвораӣ дар соҳаи бозӣ ва варзиш инқилоб карданд. Ҳоло онҳо бозиҳо ва варзишро мустақим паҳш мекунанд, ки дар ҷаҳони муосир бисёр одамонро ҷалб мекунанд. Акнун одамон барои тамошои бозӣ ба варзишгоҳ рафта нозим нест.

Аҳамияти рӯзнамаҳои ҳама гуна шакл, аз қабилӣ рӯзона, ҳарҳафтаина, моҳона ва семоҳа дар ҷаҳони муосир инкорнопазир аст. Рӯзнамаҳо ҳама гуна маълумотро пешкаш мекунанд, аз ҷумла сиёсат, иқтисод, тиҷорат, фарҳанг, адабиёт, бозиву варзиш ва ғайра. Одамони муосир зиндагии худро бе рӯзнама тасаввур карда наметавонад. Ба ғайр аз рӯзнамаҳо, ҳам аз тарафи ташкилотҳои давлатӣ ва чи аз тарафи ташкилотҳои хусусӣ табрикномаҳо ва эълонҳо нашр мешаванд, ки ин барои мардум қори ҳеле наҷиб аст. Дарвоқеъ, рӯзнама соддатарин ва арзонтарин манбаи иттилоот аст. Бе рӯзнама қор қардан душвор аст.

Дар ҳақиқат ҳам аҳамияти воситаҳои ахбори омма дар ҳаёти имрӯзаи мо бағоят қалон аст. Аммо баъзан онҳо одамонро гумроҳ низ мекунанд, зеро хабарҳои қалбақӣ ва маълумоти бардурӯғ дар он ҷо паҳн қарда мешаванд, то ба қасе зарар расонанд. Дар газетаҳо ва телевизион баъзан хабару маълумотҳои нопурра нишон дода мешаванд. Аз ин рӯ, ҳангоми гирифтани хабар ҳеле эҳтиётқор будан нозим аст[7].

Хулоса қормандони воситаҳои ахбори омма ва ҷомеаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарқи масъулияти қаланди шаҳрвандӣ ва манфиатҳои умумимилливу умумиқашарӣ ба инъикоси ҳаққонии воқеаву рӯйдод, таҷлили дигаргуниҳои иҷтимоӣ ва таҳаввулоти ҷаҳони муосир машғул қардида, дар ҳаллу қасли масоили доғи ҷомеа ва таъсир ба афқори сиёсии омма аз тамоми имқонияту восита истиқода меқаранд, ки бешақ дар боло рафтани сатҳи маърифати мардуми Тоҷикистон нақши муҳим меқардад.

Сиёсати имрӯзаи Тоҷикистон нисбати матбуот ба он равона қарда шудааст, ки васоити ахбори омма мушкилотҳои сиёсӣ - иҷтимоӣ ва иқтисодиқор бо риоя намудани қонуну одоби рӯзноманиқорӣ баррасӣ намояд, зеро расонаҳои хабарӣ дар қушодани муаммоҳо, оштинопазирии норасоқиҳои сиёсӣ-иҷтимоӣ, қонуншиқанӣ ва ноўҳдақароии роҳқарони қудогонаи идорақу қорқона ва ғайра масъуланд.

Васоити ахбори омма дар воқеъ як нерӯи тақоноест, ки метавонад қадди роҳи қар задани ҳамагуна ҳаводиси номатлуб бошад. Ҷомеаи навини Тоҷикистон дар назди васоити ахбори омма вазифаҳои навро қузоштааст, ки бе машқарати тарақайн ва диди амиқ ба субот расонидани он афқори заифе, ки аллақай дар баъзе кишварҳо зуҳур ёфта ба зиддияти қайни тамаддунҳо равона шудааст, амал намуда аз ривочи қунин равандҳои носолими сиёсиву фарҳангӣ қилавқирӣ намояд. Матбуот, ки оинаи рӯзқор аст, набояд ба майқони қаразу қина ва ҳангомақӯй табдил дода шақад. Фаъолияти он низ набояд ба тезутунд қардани вазъи сиёсиву психолоғии ҷомеа равона қардад. Аз ҳар қамбудӣ қузьй бо муқолиғаҳои беасос ҳангома сохта, ҷомеаро ба самти нодуруст ҳидоят қардани расонаҳои хабарӣ амали ҳолисонақу ватанпарастона намебошад.

РӯЙХАТИ АДАБИЁТ ВА ҚАРЧАШМАҲО

1. Абдучаббаров М.А. Дипломатияи иттилоотӣ ва масоили ҳифзи амнияти иттилоотӣ дар шароити нави муносибатҳои байналмилалӣ. Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. № 1 (77). – Душанбе, 2022. – 290 с.
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма». 19 март соли 2013, таҳти № 961.
3. Муродов М. Донишномаи фарҳанги рӯзноманигорӣ. Мухаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – С. 50 - 51.; [Захираи электронӣ] – Тартиби дастрасӣ: https://tg.wikipedia.Org/wiki/Воситаи_ахбори_омма Санаи мурочиат 05.03.2025.
4. Файзали С. ВАО ва нақши он дар татбиқи хостаҳои Ҳукумат // Ҷумҳурият. – 2024. – 15 июл.
5. [Захираи электронӣ] – Тартиби дастрасӣ: <http://javonon.Tj/news/social/somona-oi-i-timo/> Санаи мурочиат 05.03.2025.
6. [Захираи электронӣ] – Тартиби дастрасӣ: <https://www.khf.tj/node/2205> Санаи мурочиат 12.03.2025.
7. [Захираи электронӣ] – Тартиби дастрасӣ: https://qsstudy.com/importance-media-modern-life/#google_vignette Санаи мурочиат: 07.03.2025.
8. [Захираи электронӣ] – Тартиби дастрасӣ: <https://www.osiyoavrupo.Tj/tg/post/na-sh-va-ma-omi-vasoiti-akhbori-omma-dar-omea> Санаи мурочиат 13.01.2025.

АҲАММИЯТИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ДАР ЗАМОНИ МУОСИР АННОТАТСИЯ

Мақолаи мазкур оид ба аҳамияти воситаҳои ахбори омма дар замони муосир сухан рафта, дар асоси маълумоти сарчашмаҳо ва сомонаҳои интернетӣ гирд оварда шудааст, ки воситаҳои ахбори омма ба тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ва институтҳои иҷтимоӣ, аз қабili сиёсат, илм, фарҳанг, маориф, тандурустӣ, дин таъсири амиқи худро мегузоранд. Дар аксари давлатҳо воситаҳои ахбори оммаро айбдор менамоянд, ки вай дар ҷомеа на танҳо тухми некӣ, адолат, ахлоқи ҳамида, масъулиятнокӣ, балки бадӣ, бадахлоқӣ, рафтори зишт ва ғайраро низ паҳн менамояд. Масъалаи мазкур то андозае ҷой дорад. Озодии воситаҳои ахбори омма барои рушди ҷомеа ҳамоно вақт арзишнок аст, ки бо масъулиятшиносӣ ҳамоҳанг бошад. Дар шароити рушди фаъоли технологияҳои иттилоотӣ, имкониятҳои воситаҳои ахбори омма барои паҳн кардани ақидаҳои иҷтимоиву сиёсӣ мусоидат менамояд.

Қайд карда мешавад, ки нақши воситаҳои ахбори омма на фақат дар низоми муносибатҳои байналмилалӣ бо кишварҳои хориҷӣ бориз аст, балки барои устувории арзишҳои миллӣ, аз ҷумла «Ваҳдати миллӣ» низ нақши муҳимро мебозад. Ҳамзамон истифодабарии воситаҳои ахбори омма аз ҷумла сомонаҳои иҷтимоӣ аз як тараф ҷанбаи мусбӣ яъне мушкилотҳои инсонро осон кунад, аз тарафи дигар ҷанбаи манфӣ ҳам барои ҷомеа ва ҳам барои давлат дорад. Дар замони муосир гурӯҳҳои махсуси ташкилшудаи тарғиботӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ андешаҳои экстремистии худро паҳн намуда, ба рӯҳия ва мафкураи инсонҳо, махсусан ҷавонон таъсир расонида, онҳоро ба амалҳои ношоиста ҷалб менамоянд.

Калидвожа: Воситаҳои ахбори омма, матбуот, радио, телевизион, рӯзнома, сомонаҳои интернетӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Холназаров Ҷурабек Ҳакназарович – Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, омӯзгори кафедраи таърихи умумӣ. Суроға: 735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Хатлон, шаҳри Бохтар, кӯч. Айни, 67. Тел.: 900-70-14-70.

ЗНАЧЕНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ АННОТАЦИЯ

В этой статье обсуждается важность и необходимость средств массовой информации в наше время, и она основана на информации, собранной из точных источников и веб-сайтов. Средства массовой информации оказывают глубокое влияние на все сферы общественной жизни и социальные институты, такие как политика, наука, культура, образование, здравоохранение и религия. В большинстве стран СМИ обвиняются в распространении не только семян добра, справедливости, высокой морали и ответственности в обществе, но и зла, безнравственности, непристойного поведения и т. д. В некоторой степени эта проблема существует. Свобода СМИ ценна для развития общества только тогда, когда она сопровождается ответственностью. В условиях активного развития информационных технологий возможности средств массовой информации способствуют распространению общественно-политических идей.

Отмечено, что роль СМИ не только выдающаяся в системе международных отношений с зарубежными странами, но и играет важную роль в стабильности национальных ценностей, в том числе «Национального единства». В то же время использование средств массовой информации, в том числе социальных сетей, с одной стороны, имеет положительный аспект, а именно, может облегчить человеческие проблемы, но с другой стороны, имеет и отрицательный аспект, как для общества, так и для государства. В наше время специально организованные пропагандистские группы распространяют свои экстремистские идеи в социальных сетях, воздействуя на менталитет и идеологию людей, особенно молодежи, и привлекая их к неадекватным действиям.

Ключевые слова: Средства массовой информации, пресса, радио, телевидение, газета, веб-сайты.

Сведения об авторе: Холназаров Джурабек Хакназарович – Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава, преподаватель кафедры всеобщей истории. Адрес: 735140, Республика Таджикистан, Хатлонская область, город Бохтар, ул. Айни, 67. Тел.: 900-70-14-70.

THE IMPORTANCE OF THE MEDIA IN MODERN TIMES ABSTRACT

This article discusses the importance and necessity of mass media in modern times, based on information collected from reliable sources and websites, which show that mass media have a profound impact on all spheres of public life and social institutions, such as politics, science, culture, education, health, and religion. In most countries, mass media are accused of spreading not only the seeds of goodness, justice, good morals, responsibility, but also evil, immorality, obscene behavior, etc. in society. This issue is present to some extent. Freedom of mass media is valuable for the development of society only when it is consistent with responsibility. In the conditions of active development of information technologies, the possibilities of mass media contribute to the dissemination of socio-political ideas.

At the same time, the use of mass media, including social networks, on the one hand has a positive aspect, that is, it facilitates human problems, but on the other hand, it has a negative aspect for both society and the state. In modern times, specially organized propaganda groups spread their extremist ideas on social networks, influencing the mentality and ideology of people, especially young people, and attracting them to inappropriate actions.

Keywords: Mass media, press, radio, television, newspaper, websites.

Information about the author: Kholnazarov Jurabek Haknazarovich – Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav, teacher of the Department of General History. Address: 735140, Republic of Tajikistan, Khatlon region, Bokhtar city, Aini street, 67. Tel.: 900-70-14-70.

COVERAGE OF DOMESTIC VIOLENCE ON SOCIAL MEDIA (BASED ON THE TELEGRAM CHANNELS “SUKUT SAQLAMA” AND “ZO‘RAVONLIKKA YO‘L YO‘Q”)

**Davron Ergashev student of the University of Journalism and
Mass Communications of Uzbekistan
(Ўзбекистон)**

Gender equality, one of the most fundamental human rights, is crucial in ensuring peace, harmony, and sustainable development in society by allowing individuals to fully realize their potential. For a long time, gender has created significant social disparities between people, leading to men occupying higher positions in social stratification, while women have been pushed into secondary roles. Thus, regardless of the social class we examine, gender remains a determining factor in shaping inequalities and differences within every layer of society.

The social sphere where gender inequality is most prevalent is the family. Addressing domestic violence, one of the most pressing issues in society requires significant support from the media. Before discussing this in detail, it is essential to understand what violence is, the different types of violence, and which gender is more affected by domestic abuse.

Domestic violence refers to repeated and continuous abuse committed by one or more family members against another within the household. It primarily occurs within the family and manifests in various forms, including physical, psychological, sexual, and economic violence.

According to statistical data, women and girls are the most common victims of domestic violence, whereas men are more likely to experience violence outside the family, mainly from other men. The World Health Organization reports that one in three women (35%) globally has experienced some form of violence in their lifetime. These statistics highlight the severity and urgency of this widespread issue across the world.

Now, let's examine the main types of violence and their origins.

I. Physical Violence This is one of the most widespread forms of violence. It includes actions such as hitting, kicking, or strangling the victim. As a result, the victim may suffer health problems, which can be short-term, such as bruises or fractures. In some cases, physical violence can lead to severe injuries that result in disability.

II. Sexual Violence This form of violence involves acts committed against a person's will, including rape, indecent behavior, forced prostitution, or the production of pornographic materials, as well as other unwanted sexual activities.

III. Economic Violence In this type of violence, the victim's financial independence, including their income, is restricted. The perpetrator may establish financial control, prohibit the victim from studying or working and determine family privileges solely for themselves.

IV. Psychological Violence This is a form of violence that is difficult to identify and prove. The victim is subjected to humiliation, made to feel guilty, and constantly forced to apologize for their actions. Threats of death or suicide are also common in psychological abuse [1].

V. Stalking This includes surveillance, threats, harassing messages, and actions that make the victim and their relatives fear for their safety. In several countries, such as Latvia, stalking was officially recognized as a form of violence and included in the Criminal Code starting from January 1, 2018. Such actions are punishable by law. Law enforcement agencies provide victims of violence with a protection order following Uzbekistan's Law on the Protection of Women from Harassment and Violence. If the terms of the protection order are violated, the perpetrator is subject to administrative liability.

Serious issues related to domestic violence exist in all countries worldwide, including Uzbekistan. The number of domestic violence cases increased significantly, especially during the pandemic, with women being the primary victims. Social media plays

an essential role in addressing these issues. Several social media pages have been launched to highlight domestic violence cases, provide legal and psychological support to victims, and maintain statistics on these incidents.

Journalists and experts are actively working to offer online consultations for victims, spread information on where to seek help and share safety measures that should be taken. In recent years, as Uzbekistan has intensified efforts to achieve gender equality, the process of reporting domestic violence on social media and providing legal assessments has also accelerated. Several online platforms have emerged to document domestic violence cases, offer legal and psychological assistance to victims, and collect relevant statistical data.

The “Zo‘ravonlikka Yo‘l Yo‘q” and “Sukut Saqlama” Telegram channels have specifically dedicated themselves to addressing these issues. In our research, we will analyze the materials published on these channels.

In April 2020, with financial support from the United Nations Population Fund (UNFPA) and the Gender Equality Commission, the “Zo‘ravonlikka Yo‘l Yo‘q” Telegram channel was launched under the Republican Rehabilitation and Adaptation Center. This channel has specific goals and objectives.

The founders of the channel stated: “The COVID-19 pandemic has spread worldwide, including in Uzbekistan, creating a critical situation. Experience from different countries has shown that during epidemics and mandatory quarantine, restrictions on daily commuting, staying at home, uncertainty about the future, fear of losing jobs and financial resources, panic, anxiety, stress, nervousness, substance abuse, the inability to change one’s living conditions, and other factors contribute to an increase in family separations and a sharp rise in the risk of gender-based violence [3].

Based on these concerns, we have launched this channel primarily for women and, more broadly, for state and non-state organizations, journalists, bloggers, and the general public who are directly or indirectly involved in preventing and combating gender-based violence”.

The “Zo‘ravonlikka Yo‘l Yo‘q” channel not only handles reports and complaints but also analyzes the activities of the Ministry of Internal Affairs (MIA), rehabilitation and adaptation centers, and non-governmental organizations (NGOs) working on gender equality, such as “Nihol”, “Oydin Nur”, “Qalb Nuri”, “Rahmdillik”, “Istiqbolli Avlod”, and others.

For example, according to data provided by the Ministry of Internal Affairs (MIA) to the channel, in the first quarter of this year (January – March), a total of 11,070 complaints regarding violence and harassment against women were received by law enforcement agencies across Uzbekistan [4].

The reported cases were classified as follows:

- 9,973 cases occurred within families,
- cases took place on the streets,
- cases happened in public spaces,
- ses were recorded at workplaces,

24 cases occurred in educational institutions.

These statistics were presented in an infographic by the Uzbekistan Gender Commission. Below, you can view the infographic.

Of the individuals who applied, 5,209 reported experiencing psychological violence, 3,813 physical violence, 166 economic violence, 44 sexual violence, and 1,838 reported experiencing oppression and harassment.

Another social media page publishes various materials on domestic violence, human rights violations, and gender inequality. This is the “Do Not Keep Silent” page, founded by Irina Matvienko, a specialist with expertise in gender equality. The page administrators regularly receive anonymous messages regarding cases of violence and harassment. These messages do not include names of cities, regions, or individuals, or they are altered to maintain anonymity [10, c. 571-572]. The key difference between these social media pages is that on “Do Not Keep Silent”, the administrators do not respond to the messages they receive. In contrast, on “No to Violence”, specialists provide advice, assistance, and often solutions to the issues raised. However, both pages share one similarity: submissions are published anonymously. Victims who seek help are met with criticism and blame instead of support. When violence occurs, the perpetrator’s accountability should be the main focus, not the victim. The project has active commentators who support survivors in discussions. Many participants on the page are from outside Tashkent and do not speak Russian, which is why raising this issue in Uzbek is crucial to reach a wider audience. The page prioritizes empowering people and providing guidance. When responding to comments, even though the conversation is between two individuals, it is read by hundreds or even thousands of people [9, c. 161].

The media can influence the situation in different ways. In some places, a culture that tolerates violence may emerge, while in others, active efforts are made to combat violence. Regardless of the context, the more discussions there are about the problem of violence—its causes, general and specific cases, state policies aimed at prevention, and the activities of law enforcement agencies—the better. Raising awareness helps bring more attention to the issue.

The information shared on these pages also helps NGOs, rehabilitation, and adaptation centers provide shelter, free legal and psychological assistance, food, and other essential services to victims of violence.

Among the many stories published on the “No to Violence” page, one titled “Misfortune Leads to Grief...” highlights economic violence, which occurs in many families. It tells the story of a woman who endured years of domestic abuse in silence, ultimately leading to an unhealthy family environment where living together became impossible. The page’s subscribers actively engaged in the discussion, sharing their knowledge and offering legal and emotional support. Specialists on the channel also provide advice to users who report similar cases of violence [5].

On the “Do Not Keep Silent” channel, a user asked the following question: “If a woman experiences psychological violence, how can she document it for legal action? What types of psychological violence exist, and what punishments are prescribed for them under the Administrative and Criminal Codes? [6]”

This question attracted a lot of interest, and experts provided the following response:

Psychological violence is understood as a disruptive factor in socialization. It includes verbal abuse, blackmail, threats of physical violence, control over the victim’s activities, restrictions on access to resources, and stalking. In other words, this form of violence is directly related to limiting an individual’s opportunities for personal development [7].

The active aspect of psychological violence is manifested through psychological pressure, including threats, humiliation, insults, excessive demands, extreme criticism, and lies. Unfortunately, **Uzbekistan’s legislation does not have specific sanctions for psychological**

violence. However, in such cases, victims can file a criminal complaint under the following articles of the Criminal Code of Uzbekistan:

- ➔ **Defamation** (Article 139)
- ➔ **Insult** (Article 140)
- ➔ **Intentional infliction of minor bodily harm** (Article 109)
- ➔ **Incitement to suicide** (Article 103)
- ➔ **Protection of personal rights and freedoms** from psychological abuse

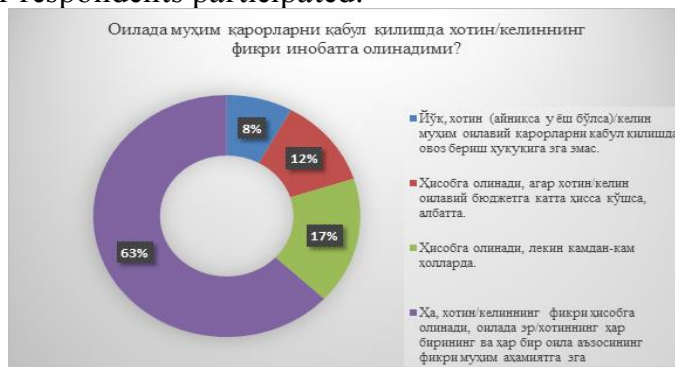
There is no specific article in the law that directly addresses responsibility for psychological violence, which remains a legal gap. When discussing sexual violence, cases involving fathers who sexually assault their daughters are among the most tragic and horrific. One such incident occurred in the Khorezm region, where a minor girl named N., despite having a protection order from the district police department (issued to victims of violence), continued to suffer psychological abuse from her alcoholic father and uncle [8].

The victim appealed to the court, stating that her father was behaving indecently towards her, continued to insult her, and that her uncle had threatened to start a fight and kill her. The Khiva District Court for Criminal Cases heard the testimony of the parties and witnesses and made a decision. According to it, the father and uncle were considered to be correctly qualified under Part 1 of Article 206 of the Code of Administrative Responsibility (violation of the rules of administrative control). Taking into account the family, financial situation and other circumstances of the accused, the court found them guilty of committing an offense under Part 1 of Article 206 of the Code, applying Articles 245, 309, 310, 311 of the Code of Administrative Responsibility [10].

In most cases, women become economically dependent on men for various reasons: having children, not being allowed to work by their husbands, being unable to find a job, or facing gender discrimination in the labor market. On the other hand, even women who are employed and earn more than their husbands can still suffer from economic violence. To restrict his wife's access to the money she earns through her labor, an abusive husband may prohibit her from finding a job under any pretext or seize all the money she earns to keep her under his control and ensure she has no personal financial resources [10, c. 93]. Economic violence within families not only violates moral and ethical norms but also disrupts legal principles: according to the Family Code, both husband and wife have equal rights to property acquired during marriage.

How to Protect Yourself from Economic Violence?

First and foremost, it is important to maintain social connections. In cases of domestic violence, the victim is often socially isolated, losing contact with family and friends. As a result, when faced with a difficult situation, they have no one to turn to for help and are forced to stay with the abuser against their will. It is also crucial to have legal literacy and invest in one's education and career. The "No to Violence" channel surveyed its subscribers on the topic of the role of women in decision-making within the family. The survey sparked active discussions and provided insights into the perception of women's role in families. A total of 351 respondents participated.

The results of this survey are presented in the following diagram: The survey results indicate that more than half (63%) of respondents answered, "Yes, the wife's/daughter-in-law's opinion is considered; the views of both the husband and wife, as well as all family members, are important". 17% of respondents chose the response, "The wife/daughter-in-law's opinion is considered, but only rarely". The third most chosen response, selected by 12% of respondents, was: "The wife/daughter-in-law's opinion is considered, but only if she contributes significantly to the family budget".

Finally, 8% of respondents stated, "No, the wife (especially if she is young) or daughter-in-law does not have the right to vote in making important family decisions".

Overall, the survey results are encouraging, especially the widespread belief that everyone's opinion matters in a family. After all, when we think about marriage and family, what do these concepts entail? Marriage is a voluntary and equal union between two individuals, while a family is a special association of people bound by shared moral, household, and other interests. According to our legislation, all citizens have equal rights in family relationships. At the same time, the survey results highlight the importance of self-awareness and financial independence for women.

In conclusion, overcoming stereotypes about gender roles, achieving gender equality, and ensuring equal opportunities for both women and men are essential for human potential development. Social media plays a crucial role in advancing gender policies. The above examples clearly demonstrate this. Unlike traditional platforms, social networks provide a space where people of all ages, genders, and social statuses can freely express their opinions [13].

Most importantly, social media fosters empathy, encouraging people to care about others' experiences and offer advice. Based on this, we can say that social media projects like "Do Not Stay Silent" and "No to Violence" are actively contributing to addressing gender equality issues.

LIST OF REFERENCES:

1. Delfi. С 1 января за преследование своих "бывших" латвийцам будет грозить штраф или тюрьма
2. <https://www.grani.lv/latvia/90894-s-1-yanvary-a-za-presledovanie-svoih-byvshih-latviycam-budet-grozit-shtraf-ili-tyurma.html>
3. <https://telegra.ph/Privetstvuem-Vas-dorogie-sootechestvenniki-uvazhaemye-zhenshchiny-i-milye-devushki-04-16>
4. <https://telegra.ph/ICHKI-ISHLAR-VAZIRLIGI-Z%D0%8ERA%ONLIK-%D2%B2OLATLARI-B%D0%8EJICHA-MUROZHAATLAR-TA%D2%B2LILI-04-17>
5. Бахтсизлик ғамни етаклар...<https://comments.bot/thread/ZJWDcATS3>
6. Қосимова Н. Қобикдаги биз. <https://newreporter.org/uz/2020/06/04/realiti-shou-qobiqdagi-biz/>
7. Қосимова Н. Ўзбекистонда гендер тенгсизлик қачон барҳам топади? <http://gendertengsizlik.tilda.ws/>
8. Sherri Gordon. How to identify financial abuse in relations <https://www.verywellmind.com/financial-abuse-4155224>
9. Меренков А.В. Социология стереотипов. – Екатеринбург: Изд-во Урал. Ун-та, 2001. -С. 161
10. Кон И.С. Мужские исследования: меняющиеся мужчины в изменяющемся мире. //В кн. Введение в гендерные исследования. Ч.1: Учебное пособие//Под ред. И.А. Жеребкиной - Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2002. С.571-572.
11. **ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ МАЪМУРИЙ ЖАВОБГАРЛИК ТЎҒРИСИДАГИ КОДЕКСИ**
<https://www.lex.uz/docs/97664?ONDATE=01.04.1995%2000>
12. Қосимова Н. Алимova Н. Саидова М. Онлайн журналистикада зиддиятли вазиятларнинг ёритилиши. Ўқув қўлланма. -Т., 2021. -С. 93.

13. Muhim oilaviy qarorlarni qabul qilishda oiladagi xotin/kelinning fikri inobatga olinadimi? Zo'ravonlikka yo'l yo'q telegram kanali <https://t.me/c/1476683036/5911>

ИНЪИКОСИ ЗЎРОВАРИИ ОИЛАВЇ ДАР ШАБАКАҲОИ ИҶТИМОЙ АННОТАСИЯ

Баробарии гендерӣ яке аз принципҳои асосии ҳукуки инсон ва омили асосии рушди устувори ҷомеа мебошад. Дар ин мақола зухури нобаробарии гендерӣ дар оилаҳо, баҳусус мушкilotи хушунати хонаводагӣ баррасӣ мешавад. Дар мақола шаклҳои гуногуни зӯроварӣ дар оила, аз ҷумла ҷисмонӣ, раванӣ, иқтисодӣ, ҷинсӣ ва таъкиб ва оқибатҳои онҳо баррасӣ шудааст.

Нақши шабакаҳои иҷтимоӣ дар мубориза бо зӯроварии гендерӣ дар Ўзбекистон бо таваҷҷӯҳ ба платформаҳо, аз қабили “Zo‘ravonlikka Yo‘l Yo‘q” ва “Sukut Saqlama” таҳлил шудааст. Дар мақола саҳми рӯзноманигорон, коршиносони ҳуқуқ ва намояндагони ҷомеаи шаҳрвандӣ дар коҳиш додани хушунат ва пешбурди баробарии гендерӣ баррасӣ мешавад.

КАЛИДВОЖА: баробарии гендерӣ, зӯроварии хонаводагӣ, зӯроварии ҷисмонӣ, зӯроварии раванӣ, зӯроварии иқтисодӣ, зӯроварии ҷинсӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ, сиёсати гендерӣ, ҳифзи ҳуқуқӣ.

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФ: Даврон Эргашев донишҷӯи Донишгоҳи журналистика ва коммуникатсияи оммавии Ўзбекистон

ОСВЕЩЕНИЕ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ АННОТАЦИЯ

Гендерное равенство является одним из основополагающих принципов прав человека и ключевым фактором устойчивого развития общества. В данной статье рассматривается проявление гендерного неравенства в семьях, в частности проблема домашнего насилия.

В статье рассматриваются различные формы домашнего насилия, включая физическое, психологическое, экономическое, сексуальное и преследование, а также их последствия. Анализируется роль социальных сетей в борьбе с гендерным насилием в Узбекистане с акцентом на такие платформы, как «Zo‘ravonlikka Yo‘l Yo‘q» и «Sukut Saqlama». В статье обсуждается вклад журналистов, экспертов по правовым вопросам и представителей гражданского общества в снижение насилия и содействие гендерному равенству.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Гендерное равенство, домашнее насилие, физическое насилие, психологическое насилие, экономическое насилие, сексуальное насилие, социальные сети, гендерная политика, правовая защита.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ: Даврон Эргашев студент Университета журналистики и массовых коммуникаций Узбекистана

COVERAGE OF DOMESTIC VIOLENCE ON SOCIAL MEDIA (BASED ON THE TELEGRAM CHANNELS “SUKUT SAQLAMA” AND “ZO‘RAVONLIKKA YO‘L YO‘Q”) ANNOTATION

Gender equality is one of the fundamental principles of human rights and a key factor in the sustainable development of society. This article focuses on the manifestation of gender inequality within families, particularly the issue of domestic violence. It examines the various forms of domestic violence, including physical, psychological, economic, sexual, and stalking, as well as their consequences. The role of social media in addressing gender-based violence in Uzbekistan is analyzed, with a focus on platforms such as “Zo‘ravonlikka

Yo'l Yo'q" and "Sukut Saqlama". The article discusses the contributions of journalists, legal experts, and civil society representatives in reducing violence and promoting gender equality.

KEYWORDS: Gender equality, domestic violence, physical violence, psychological violence, economic violence, sexual violence, social media, gender policy, legal protection.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR: Davron Ergashev student of the University of Journalism and Mass Communications of Uzbekistan

JOURNALISM AND PSYCHOLOGY CROSSROADS: HOW INFORMATION CONSUMPTION IS CHANGING US

Zulayho Z.B.

**Uzbekistan University of Journalism and Mass Communications
(Ўзбекистон)**

In the context of Uzbekistan, this issue has become even more relevant. As a result, the demand for journalism is also changing. The audience increasingly focuses on short, emotionally driven content, pushing journalists to prioritize fast and entertaining materials over in-depth analytical articles. Consequently, a sharp divide has emerged at the intersection of journalism and psychology between the quality of information and how the audience engages with it.

Several key factors contribute to this phenomenon:

1. The formation of rapid information consumption habits – Social media algorithms are designed to maximize user engagement by recommending the most entertaining and fast-paced content tailored to individual interests. Platforms such as TikTok, Instagram Reels, and YouTube Shorts play a central role in this process.

2. Decline in attention span – As technology advances, people's ability to process content is also evolving. According to a Microsoft study, the average human attention span dropped from 12 seconds in 2000 to just 8 seconds in 2015.

3. Information overload – In recent years, billions of pieces of content have been distributed daily across the internet and social media. This overwhelming flow of information forces people to prefer quick and easily digestible content. To avoid getting lost in an excessive amount of information, audiences tend to gravitate toward short and entertaining materials.

4. Cultural and social changes – The fast-paced modern lifestyle and the rise of entertainment platforms have altered people's informational needs worldwide. In Uzbekistan, the increasing number of internet users, primarily young people, has led to a stronger preference for entertaining content, reducing the demand for analytical and high-quality materials.

5. FOMO (Fear of Missing Out) Syndrome – There is a psychological pressure among the population to "stay constantly informed about the latest news." As a result, feelings of anxiety increase, and individuals frequently experience indecision when making independent choices.

Unregulated information consumption can cause significant harm to human psychology. Information overload forces the brain to constantly filter new data, leading to cognitive fatigue, stress, and heightened anxiety. Studies suggest that excessive exposure to information weakens the ability to focus and reduces an individual's capacity for deep analysis and critical thinking.

Furthermore, continuous social media consumption increases dopamine production in the brain, which enhances psychological dependence. Consequently, individuals tend to spend more time on their phone screens instead of engaging in meaningful real-life tasks. This, in turn, can lead to depression and emotional distress.

Therefore, regulating information consumption, selecting reliable sources, and practicing digital detox are crucial steps in maintaining psychological well-being.

Taking this global process into account, journalists should adhere to the following principles:

1. Ensuring the accuracy and reliability of information – Every news report should be verified through multiple sources, and only confirmed data should be published. Preventing the spread of false or manipulative information is one of the primary responsibilities of journalists.

2. Producing high-quality, in-depth analytical materials – In today's fast-paced information flow, journalists must focus not only on speed but also on well-researched, fact-based, and deeply analytical content. Only in this way can they gain the trust of their audience and reduce the consumption of low-quality content.

3. Avoiding clickbait and manipulative headlines – Sensational or misleading headlines that spread quickly on social media can lead readers to consume incorrect information. Journalists should use clear and reliable headlines to maintain trust with their audience.

4. Presenting information in a way that meets audience preferences – Modern audiences are accustomed to short, visual, and easily digestible content. Therefore, journalists should explore ways to deliver high-quality materials through interactive formats such as infographics, videos, and animations.

5. Enhancing media literacy – Journalists should not only serve as information distributors but also as specialists who shape society's relationship with information. They must educate their audience on how to critically assess information, protect themselves from misinformation, and develop logical thinking skills.

6. Basing content on research and evidence – Journalists should rely not on opinions and assumptions but on official sources, expert insights, and scientific research. This helps avoid misleading the audience with speculative news.

7. Adhering to ethical and legal standards of information dissemination – Journalists must comply with Uzbekistan's laws on mass media, international journalism ethics, and information-sharing regulations. Information should be distributed within the framework of societal moral and cultural values, rather than in isolation.

At the same time, considering the audience's preference for short-form content, producing high-quality short videos, infographics, and interactive materials is advisable. This approach aligns journalism with modern trends and helps capture the audience's attention effectively.

Additionally, audiences themselves must take responsibility for continuous learning and self-improvement. To minimize the psychological impact of excessive information consumption, it is recommended to implement digital detox practices—eliminating unnecessary and unproductive content. For example, dedicating one day per week to social media-free activities or limiting screen time can be highly effective. Similarly, adopting the information diet concept—relying solely on high-quality and credible sources—can contribute to maintaining cognitive health. Psychologists recommend developing a habit of deep reading to improve focus and attention span. Instead of consuming short, fast-paced content, engaging with books, scientific articles, and long-form materials can enhance critical thinking and deepen cognitive processes. Additionally, mindfulness practices and meditation can help regulate attention, reducing stress and anxiety caused by information overload.

To mitigate the negative effects of poor-quality information consumption, such as “brain rot” and the “echo chamber” effect, increasing media literacy is crucial. Journalists and educational institutions should conduct training programs to teach citizens critical thinking skills, how to identify misinformation, and how to differentiate between reliable and unreliable sources. By doing so, people can develop conscious information consumption habits and demand higher-quality content.

In conclusion, information consumption and the quality of journalistic content directly impact the intellectual and psychological well-being of society. As people increasingly rely on fast and superficial information, fostering a culture of mindful information consumption and improving media literacy has become an urgent task. President Shavkat Mirziyoyev, speaking about the role of mass media in society, once stated: “Behind every piece of news, behind every piece of information, lies the fate of individuals and the future of an entire society.” From this perspective, journalism is not just a means of delivering information but also a fundamental force in shaping public consciousness. Therefore, the media industry must evolve in line with modern audience demands while adhering to the principles of quality and reliability.

In an era of rapidly growing information flows, individuals must consciously regulate their information consumption, while the journalism sector must ensure that news is not only fast but also deeply analytical, impactful, and truthful. Only by achieving this balance can we break free from information noise and poor-quality content, creating a healthier information space.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining Qarori: “Internet jahon axborot tarmog‘ida yoshlar va voyaga yetmaganlar uchun milliy kontentni rivojlantirish, ularning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyati va zararli axborotdan himoya qilish masalalari yuzasidan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga parlament so‘rovi yuborish haqida”. <https://lex.uz/uz/docs/-5867519>

2. Daryo.uz saytidagi maqola: “O‘zbekistonda ijtimoiy tarmoq va messenjerlardan qancha o‘zbekistonlik foydalanishi ma’lum qilindi”. <https://daryo.uz/2022/01/31/ijtimoiy-tarmoq-va-messenjerlardan-qancha-ozbekistonlik-foydalanishi-malum-qilindi/>

3. Isakova M.T. “O‘quvchilar psixologiyasiga axborotlarning psixologik ta’siri”. <https://zenodo.org/records/7858259/files/M.T.%20Isakova.pdf>

4. Dusboyev A.T. “Axborot makonida salbiy axborot-psixologik xurujlar va kiberjinoyatchilikning yoshlar ma’naviy yuksalishiga ta’siri”. <https://cyberleninka.ru/article/n/ahborot-makonida-salbiy-ahborot-rsihologik-huruji-lar-va-kiberjinoyatchilikning-yoshlar-ma-naviy-yuksalishiga-ta-siri>

5. “Axborot iste’moli madaniyatini shakllantirish masalalariga bag‘ishlangan tadbir o‘tkazildi”. <https://proacademy.uz/uz-lat/news/view?alias=2153>

6. “O‘smirlarda axborot xavfsizligini ta’minlashning ijtimoiy psixologik jihatlari”. <https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/download/8828/8988>

7. “Zamonaviy axborot xavfsizligining yoshlar ongiga ta’siri va psixologik xususiyatlari”. <https://talqinvatadqiqotlar.uz/index.php/tvt/article/view/2202>

8. “Ijtimoiy tarmoqlarning O‘zbekiston axborot makonidagi o‘rni”. <https://uz.eureporter.co/world/uzbekistan/2022/10/17/the-role-of-social-networks-in-the-information-space-of-uzbekistan/>

Zulayho Zarfullayeva Baxtiyor qizi Master’s Student, Uzbekistan University of Journalism and Mass Communications Presidential Scholarship Recipient of the Republic of Uzbekistan. +99899 099 01 14

САМТҲОИ УМУМИИ ЖУРНАЛИСТИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ: ИСТИФОДАИ ИТТИЛООТ ЧИ ГУНА МОРО ТАҒЙИР МЕДИХАД АННОТАЦИЯ

Дар ин мақола истеъмоли иттилоот, рушди шабакаҳои иҷтимоӣ ва таъсири онҳо ба шуури инсон дар панҷ соли охир таҳқиқ шудааст. Тадқиқот таъсири «echo chamber» тавассути алгоритмҳо, мундариҷаи кӯтоҳ ва феномени «brain rot»-ро баррасӣ намуда, тағйироти талаботи аудитория ва оқибатҳои манфии истеъмоли иттилооти бесифатро таҳлил мекунад. Ҳамзамон, тавсияҳо оид ба интиҳоби огоҳонаи иттилоот ва ташаккули тарзи ҳаёти солими рақамӣ пешниҳод шудаанд.

Калидвожа: журналистика, психология, истеъмоли иттилоот, шабакаҳои иҷтимоӣ, «brain rot», таъсири «echo chamber», детокси рақамӣ.

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФ: Зулайхо З.Б. Донишгоҳи журналистика ва оммавӣ Ўзбекистон

ПЕРЕКРЕСТОК ЖУРНАЛИСТИКИ И ПСИХОЛОГИИ: КАК ПОТРЕБЛЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ МЕНЯЕТ НАС АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается потребление информации, развитие социальных сетей и их влияние на когнитивные способности человека за последние 5 лет. Исследование анализирует возникновение эффекта «эхо-камеры» посредством алгоритмов, короткого формата контента и феномена «brain rot», подчёркивая изменения в требованиях аудитории и негативные последствия потребления низкокачественной информации. Кроме того, приводятся рекомендации, направленные на осознанный выбор контента и формирование здорового цифрового образа жизни.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: журналистика, психология, потребление информации, социальные сети, “brain rot”, эффект “echo chamber” и цифровой детокс.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ: Зулайхо З.Б. Узбекский университета журналистики и массовых коммуникаций

THE CROSSROADS OF JOURNALISM AND PSYCHOLOGY: HOW INFORMATION CONSUMPTION CHANGES US ABSTRACT

This article examines the trends in information consumption, the development of social media, and their impact on human cognition over the past five years. The study analyzes the emergence of the “echo chamber” effect through algorithms, short-form content, and the phenomenon of “brain rot,” highlighting the shift in audience demands and the negative consequences of consuming low-quality information. Additionally, it provides recommendations for making mindful content choices and fostering a healthy digital lifestyle.

KEYWORDS: journalism, psychology, information consumption, social media, brain rot, echo chamber effect, and digital detox.

AUTHOR INFORMATION: Zulaykho Z.B. Uzbek University of Journalism and Mass Communications

ПАЙДОИШ ВА РУШДИ МАТБУОТ ДАР ФАЪОЛИЯТИ ПУРСАМАРАИ РЎЗНОМАНИГОР

Соатмуминов Р.Ш.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Ҷаҳони имрӯз ба сӯи тамаддуни иттилоотӣ қатъитар гом мениҳад, ки муҳимтарин хусусияти он наздикшавии фосолаҳои замонию маконӣ ва интишори дастовардҳои илмию фарҳангӣ мебошад. Тамаддуни иттилоотӣ қутбнамои самти нави рушди инсоният буда, моҳияти аслии онро интишор ва мубодилаи беҳадду марзи иттилоотӣ, рушди васоити интернетӣ, коркарду паҳши барномаю ахборот ва густариши алоқаи моҳвораӣ, торафт вусъат ёфтани имконияти технологияи компютерӣ ва васоити иттилоотӣ ташкил хоҳад дод.

Аз шарофати вусъати тамаддуни иттилоотӣ, телекоммуникатсия ва дастовардҳои илмӣ муосир мо кишварҳои дуртарини сайёро қариб ҳар рӯзу ҳар соат мебинем, аз воқеаҳои ҷаҳон, фалокатҳои табиӣ, муноқишаҳои сиёсӣ, бархӯрди манфиатҳои иқтисодӣ, пештозию рақобатҳои фарҳангӣ ва ихтилофи ошкору ниҳони тамаддунҳои мухталиф огоҳ мешавем. Имрӯз дар саросари ҷаҳон бозори васоити иттилоотӣ расонаҳои хабарӣ басо гарм аст. Пешрафти техникаю технологияи иттилоотӣ фосилаи фазою вақт ва макону замонро кӯтоҳ карда, раванди глобализатсияро дар арсаи ҷаҳонӣ пайваста таҳким мебахшад. Мавҷи беинтиҳои ахбор ҳар дақиқаю ҳар соат аз шабакаҳои радиову экранҳои телевизион, дастгоҳи интернету иттилооти компютерӣ, саҳифаҳои матбуоту дигар воситаҳои ахбор фурӯ мерезад ва чун қосиди глобализатсия ба ҷаҳонишавии иқтисоду сиёсат, илму фарҳанг ва соири риштаҳои дигари ғаёлияти башарият мусоидат мекунад [1. с. 5-6]

Рӯзноманигор ё журналист шахси воқеист, ки ба ҷамъоварӣ, таҳрир ва омода намудани ахбору мавод барои редакцияи воситаҳои ахбори омма машғул буда, бо ин редакция тавассути шартномаи (қарордоди) меҳнатӣ ё дигар муносибатҳои шартномавӣ алоқаманд аст ва аз рӯи ваколати ба ӯ додашуда ғаёлият менамояд ва ё узи иттиҳодияҳои касбии журналистон мебошад.

Ҷаёлияти рӯзноманигор се шоя: муаллифӣ, муҳаррирӣ ва ташкилию маъмуриро дар бар мегирад. Ҷаёлияти муаллифӣ ташкили асарҳои ба ташаккули афкори омма — аудиторияи ВАО (афкори иҷтимоӣ, ҷаҳонбинӣ, ҷаҳоншиносӣ, маърифати таърихӣ) таъсиррасонро дар бар мегирад. Ҷаёлияти эҷодии рӯзноманигорро бештар нигоштани жанрҳои публитсистӣ (хабар, ҳисобот, репортаж, муҳбирнома, мақола, нигоҳиш, очерк ва ғайра) ташкил медиҳанд. гузоштанд. [6]

Аввалин рӯзномаву маҷаллаҳо дар кишварҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ тараққиқардаи Аврупо (Олмон-1609, Англия-1622, Франция-1631) ба вуҷуд омадаанд. Ин нашрияҳо бештар равияи илмӣ доштанд ва дар онҳо имкониятҳои матбуоти даврӣ, минҷумла иттилоърасонӣ ва тарғиб дар сатҳи паст қарор дошт. Инкилоби буржуазии Аврупо ба инкишофи сифативу миқдории журналистика. тақон бахшид. Дар журналистика муносибатҳои бозорӣ ба вуҷуд омад, ки ба дигаргун шудани нақш ва мавқеи журналисти дар ҷомеа мусоидат кард. Дар журналистикаи Ғарб мавқеи ғаёли иҷтимоӣ ва озодии суҳан хусусияти хос гардид.

Русия аввалин рӯзнома «Ведомости» аст, ки соли 1702 бо дастгирии Пётри I таъсис шудааст. Махсусияти журналистикаи русро дар асрҳои XIX-XX маҷаллаҳои адабии ғафс («Отечественные записки», «Современник», «Новый мир», «Звезда», «Дружба народов»), ташкил медиҳанд, ки ҳамчун минбари ҷамъиятӣ барои музокираи масъалаҳои муҳими сиёсӣ иҷтимоӣ истифода мешуданд. Нависандагону шоирони рус ҳам рӯзноманигор ва ҳам муҳаррирони ин нашрияҳо буданд (Н. М. Карамзин, А. С. Пушкин, Н. А. Некрасов, М. Е. Салтиков-Шедрин, Ф. М. Достоевский, А. П. Чехов, М. Горький). Дар муқоиса ба Ғарб журналистикаи рус зери фишори маҳдудиятҳои сензуравӣ ташаккул ёфтааст [3].

Дар пайдоиши журналистикаи тоҷик се омил: матбуоти тоҷикӣ, матбуоти умумитоҷикӣ ва матбуоти Туркистон замина гузоштааст. Дар таъсири ин омилҳо нахустрӯзномаи тоҷикӣ — «Бухорои шариф» соли 1912 дар шаҳраки Когон (наздикии Бухоро) ба таъъ расид. Баъд аз ин рӯзномаи «Самарқанд» (1913) ва маҷаллаи «Оина» (1913—1915) интишор гардиданд.

Ба туфайли интишори рӯзномаи «Бухорои шариф» дар Осиёи Миёна рӯзномаҳои тоҷикӣ ва фароғири саҳифаҳои тоҷикӣ ба саҳна омаданд. Рӯзномаи «Садои Туркистон» ба ҳайси нашрияи адабӣ, иқтисодӣ, ғаннию адабӣ аз апрели 1914 зери таҳрири Убайдуллоҳоча Асадуллоҳочаев бо фосилаи ҳафтае ду бор ба ҷоп шуруъ карда, то 66 шумора ба таъъ расид. Рӯзномаи «Садои Фарғона» (3 апрели 1914—1916; ношир ва муҳаррираш Обидҷон Маҳмудов) ба забонҳои туркию тоҷикӣ

ҳафтае се бор дар шаҳрҳои Кӯканду Марғелон; рӯзномаи «Рӯзномаи моварои баҳри Хазар» (14 декабри 1914 – феввали 1917) дар Ашқобод ба забонҳои форсии туркманӣ чоп шудааст. «Шӯълаи инқилоб» (10 апрели 1919 – 8 декабри 1921) аввалин рӯзнома (ҳафтанома)-и шуравии тоҷикӣ буд, ки дар ҳаҷми 8 саҳифа ҳамагӣ 91 шумора ба таърифи расид. «Қутулиш» (28 июни 1920 – 13 августи 1920, ба забонҳои тоҷикию ўзбекӣ), «Уҷқун» (15 апрели 1920, ҳамагӣ 8 шумора, ба забонҳои тоҷикию ўзбекӣ), «Бухоро ахбори» (ношири афкори ҳукумати муваққатии инқилобии Бухоро, ба забонҳои ўзбекию тоҷикӣ), «Рӯшноӣ» (декабри 1921 – июни 1922, ба тоҷикии лаҳни яҳудӣ ва ҳаҷти арабӣ) аз рӯзномаҳои шуравӣ буданд, ки асосан дар ҳудуди шаҳрҳои Тошканд ва Бухорову Самарқанд таърифи нашр мешуданд. Соли 1924 дар кишвари Туркистон 46 рӯзнома аз чоп баромад[2, с.193-199].

Дар оғоз журналистикаи тоҷик хусусияти маорифпарварона дошт, зеро бо дастгирии маорифпарварону таҷаддудхӯрон ба вучуд омада, ислоҳоти мактубу маорифро пайгирӣ мекард.

Рушди илму техника боиси инкишофи шаклҳои гуногуни журналистика гардид. Дар солҳои 1920 журналистика суратгирӣ, дар солҳои 1930 журналистикаи радио, дар солҳои 1950—1960 журналистикаи телевизион ва дар ибтидои асри ХХI журналистикаи чандрасонӣ ба вучуд омад. Қараёни инкишофи журналистикаи тоҷикро ба се марҳилаи асосӣ: тоинқилобӣ, замони шӯравӣ ва давраи истиқлол ҷудо мекунанд, ки ҳар кадом хусусияти хос дорад. Ба давраи аввал хусусиву тичоратӣ, дуҷум ҳизбӣ ва сеҷум низоми гуногун хос аст. Журналистика якҷанд вазифаро иҷро мекунад, аммо муҳимтарини он иттилоърасонӣ аст. Дар ҷомеаи муосир иттилоот ба мол табдил ёфтааст, ки манфиатҷӯӣ аз журналистикаро зиёд мекунад («Ҳар ки иттилоот дорад, ҷаҳонро идора мекунад»). Дар замони шӯравӣ вазифаи асосӣ тарғибу ташвиқ буд ва журналистика ҳамчун воситаи таъсири идеологӣ амал мекард. Баъзан бо назардошти вазифаҳои идорӣ ва ташкилӣ журналистикаро «ҳокимияти ҷорум» меноманд. журналистика ҳамчунин вазифаҳои иртиботӣ, фарҳангӣ, рекламӣ ва реакритивиро иҷро мекунад [4].

Яке аз шартҳои мавҷудияти журналистика дар ҷомеа озодии матбуот аст. Ин шарт аз ҷониби Ч. Милтон дар асоси фаҳмиши принципҳои идеалистии озодии сухан ба вучуд омада, дар заминаи он илми журналистикаи буржуазӣ инкишоф ёфтааст. Журналистика муосири тоҷик ба модаи 30-и Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон («Ба ҳар кас озодии сухан, нашр, ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахбори омма кафолат дода мешавад») таърифи мекунад. ВАО-и озод танҳо дар ҷомеаи демократӣ буда метавонад, дар навбати худ озодии матбуот нишондоди сатҳи демократия аст. Дар шароити демократия журналистика манфиатҳои гурӯҳҳои мухталифи иҷтимоиро ба тарзи гуногун баён мекунад. Журналистикаи озод имкон медиҳад, ки масъалаҳои аҳамияти маҳаллӣ ва миллидошта, ошкоро мавриди музокира қарор гиранд, ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ дар қори давлат иштирок намоянд, сензура аз байн равад. Аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ дар Тоҷикистон расман сензура вучуд надорад. Давлат барои мавҷудияти журналистика асосҳои қонунгузориро таъмин намудааст.

Дар Тоҷикистон соҳаи журналистика ва ВАО-ро Конститутсияи ҚТ, қонунҳои ҚТ («Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» (1990, 2013), «Дар бораи телевизион ва радиошунавонӣ» (1996), Дар бораи иттилоот" (2002), «Дар бораи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» (1998), «Дар бораи сирри давлатӣ» (2002), «Дар бораи реклама» (2003) ва ғ. ба танзим медиароранд [6].

Фаъолияти журналистикаро ҳамчунин этикаи касбӣ ба танзим медиарорад. Санадҳои байналхалқии этикаи касбии гуногун: (мас. «Принципҳои байналхалқии этикаи касбии журналист», 1983), кодексҳои кишварҳои алоҳида (мас. «Меъёрҳои ахлоқии фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон» (2009), меъёрҳои касбии ширкатҳои расонаӣ, идораи нашрияҳо ва ғ. мавҷуданд. Иттиҳодияҳои касбияи журналистӣ ва ташкилотҳои гуногуни иҷтимоие низ мавҷуданд, ки риояи этикаи журналистиро

пайгирӣ мекунад. Мас., дар ИМА аз «омбудсменҳо» (мунаққидони нашрияҳо, ки арзу шикоятӣ мардумро аввал омӯхта, баъд интишор мекунад) истифода мебаранд. Маълумоти касбии журналистӣ дар нимаи дуҷуми садаи XIX дар ИМА ва Олмон ба вучуд омад. Соли 1903 рӯзноманигори америкоӣ Ч. Пулитсер донишгоҳи Колумбия (Нью Йорк) ва ҳамин сол мукофоти Пулитсерро таъсис дод. Дар Россия (ИЧШС) дар солҳои 1920 донишқадаҳои коммунистии журналистика ба вучуд омаданд. Дар Тоҷикистон соли 1966 дар факултети филологияи тоҷики ДДТ шӯбаи журналистика таъсис ёфт, ки дар заминаи он соли 1992 факултети журналистика ва тарҷумонӣ ташкил шуд. Имрӯз дар донишгоҳҳои кишвар як факултет ва 7 шӯба бо ихтисосҳои гуногун рӯзноманигор тайёр мекунад.

Яке аз масъалаҳои муҳими журналистика ҳислати эҷодии пешаи журналистӣ мебошад. Журналист на танҳо рӯйдодҳоро инъикос мекунад, балки онҳоро шарҳ медиҳад. Аз ин рӯ, ду навъи журналистика ба вучуд меояд: журналистика хабаррасонӣ, журналистика таҳлилий. Журналисти муосир бояд ҷаҳонбинияш васеъ, дорои сифатҳои муайяни шахсӣ, ҳамакор, ҷўянда, кунҷков, хушмуомила, дилёб, кордон ва ғ. бошад. Бар пояи эълумияи созмони ЮНЕСКО, хабарнигор, Рӯзноманигор, воқеанигор бояд кӯшиш кунад то ахборе, ки дар ихтиёри умум мегузарад дуруст, дақиқ ва муътабар бошад ва дар дурустии ахборе, ки ба даст меоварад, пажӯҳиш ва андеша кунад. Хабарнигорон набояд ҳақиқатро умдатан таҳриф ё хароб кунад ва низ ҳеҷ гуна матолибро набояд аз диди мардум пинҳон нигоҳ доранд[6].

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

- 1.Эмомалӣ Раҳмонов тоҷикон дароинаи таърих китоби сеюм аз ориён то сомониён душанбе «Ирфон» 2006
- 2.Авзалов Х.С. Школа и педагогическая мысль в Иране в конце XIX -начале XX в. Душанбе: Ирфон, 1992. - 232 с.
- 3.<https://tg.wikipedia.org/wiki/Рӯзноманигор>
- 4.<https://tg.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%A0%D3%AF%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80&action=edit&section=2>
- 5.<https://tg.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%A0%D3%AF%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80&action=edit&section=1>
- 6.<https://tg.wikipedia.org/wiki/Рӯзноманигор>.
- 7.<https://tg.wikipedia.org/wiki/Рӯзноманигор>
- 8.Усмонов И. К. Журналистика. – Душанбе: Империял Групп, 2005.-483 с.
- 9.Усмонов И. Қ. Рӯзномаро доништан мехоҳам.- Душанбе: Маориф, 1986.-45с.
- 10.Шукуром М. Очерки таърихӣи ташаккули маданияти сотсиалистии тоҷик (1917-1929).
- 11.Душанбе: Ирфон, 1969.-182с. 9. Ҷураев М. “Овози тоҷик” ва ва ҳудӯҳои миллий. – Душанбе: Кайҳон, 2008.

ПАЙДОИШ ВА РҶШДИ МАТБУОТ ДАР ФАЪОЛИЯТИ ПУРСАМАРАИ РҶЗНОМАНИГОР АННАТАТСИЯ

Рӯшди илму техника боиси инкишофи шаклҳои гуногуни журналистика гардид. Дар солҳои 1920 журналистика суратгирӣ, дар солҳои 1930 журналистикаи радио, дар солҳои 1950—1960 журналистикаи телевизион ва дар ибтидои асри XXI журналистикаи чандрасонӣ ба вучуд омад. Ҷараёни инкишофи журналистикаи

тоҷикро ба се марҳилаи асосӣ: тоинқилобӣ, замони шуравӣ ва давраи истиқлол ҷудо мекунад, ки ҳар кадом хусусияти хос дорад. Ба давраи аввал хусусиву тиҷоратӣ, дуҷум ҳизбӣ ва сеҷум низомӣ гуногун хос аст. Журналистика якҷанд вазифаро иҷро мекунад, аммо муҳимтарини он иттилоърасонӣ аст. Дар ҷомеаи муосир иттилоот ба мол табдил ёфтааст, ки манфиатҷӯӣ аз журналистикаро зиёд мекунад («Ҳар ки иттилоот дорад, ҷаҳонро идора мекунад»). Дар замони шуравӣ вазифаи асосӣ тарғибу ташвиқ буд ва журналистика ҳамчун воситаи таъсири идеологӣ амал мекард. Баъзан бо назардошти вазифаҳои идорӣ ва ташкилӣ журналистикаро «ҳокимияти ҷорум» меноманд. журналистика ҳамчунин вазифаҳои иртиботӣ, фарҳангӣ, рекламӣ ва реактивиро иҷро мекунад.

КАЛИДВОЖА: ИМА, журналистика, этикаи касбӣ, ВАО, рӯзноманигор, журналистикаи чандрасонаӣ, телевизион, эълонҳои созмони ЮНЕСКО.

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФ: Соатмуминов Раҳмонҷон Шералиевич, омӯзгори кафедраи фарҳангшиносӣ ва мардумшиносии ДДБ ба номи Носири Хусрав, тел: 008805249

ЗАРОЖДЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ПРЕССЫ В ЭФФЕКТИВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЖУРНАЛИСТА АННОТАЦИЯ

Развитие науки и техники привело к развитию различных форм журналистики. В 1920-х годах появилась фотожурналистика, в 1930-х годах — радиожурналистика, в 1950-1960-х годах — тележурналистика, а в начале XXI века — мультимедийная журналистика. Развитие таджикской журналистики делится на три основных этапа: дореволюционный, советский и период после обретения независимости, каждый из которых имеет свои особенности. Первый период характеризуется частными и коммерческими системами, второй — партийными системами, а третий — разнообразной системой. Журналистика выполняет несколько функций, но самая важная из них — информирование. В современном обществе информация превратилась в товар, что увеличивает прибыль от журналистики («кто владеет информацией, тот правит миром»). В советское время главной задачей была пропаганда, а журналистика выступала средством идеологического воздействия. Иногда, учитывая ее административные и организационные функции, журналистику называют «четвертой властью». Журналистика выполняет также коммуникационную, культурную, рекламную и реактивную функции.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: США, журналистика, профессиональная этика, средства массовой информации, журналист, мультимедийная журналистика, телевидение, декларация ЮНЕСКО.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ: Соатмуминов Раҳмонҷон Шералиевич, преподаватель кафедры культурологии и фольклора БГУ имени Насира Хусрава. Тел: 008805249

ORIGIN AND DEVELOPMENT OF THE PRESS IN EFFECTIVE ACTIVITIES OF A JOURNALIST ANNOTATION

The development of science and technology led to the development of various forms of journalism. In the 1920s, photo journalism appeared, in the 1930s, radio journalism, in the 1950s-1960s, television journalism, and at the beginning of the 21st century, multimedia journalism emerged. The development of Tajik journalism is divided into three main stages: pre-revolutionary, Soviet and post-independence periods, each of which has its own characteristics. The first period is private and commercial, the second is party, and the third

is characterized by a different system. Journalism performs several functions, but the most important of them is information. In modern society, information has become a commodity, which increases the interest in journalism (“Whoever has information rules the world”). In Soviet times, the main function was propaganda, and journalism acted as a means of ideological influence. Sometimes, taking into account administrative and organizational functions, journalism is called the “fourth power”. Journalism also performs communication, cultural, advertising, and reactive functions

KEYWORDS: USA, journalism, professional ethics, mass media, journalist, multimedia journalism, television, UNESCO declaration.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR: Soatmuminov Rakhmonjon Sheralievich, teacher of the Department of Cultural Studies and Folklore of the Children's Library named after Nasir Khusrav Telephone: 008805249

ЧОЙГОҲИ ЖАНРИ РЕПОРТАЖ ДАР МАТБУОТИ МАҲАЛЛӢ ДАР МИСОЛИ РӢЗНОМАҲОИ “НАВИДИ КӢЛОБ” ВА “КУЛЯБСКАЯ ПРАВДА”

Муслимов И.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ”
(Тоҷикистон)**

Репортаж жанрест, ки барои навиштани он ҳузури рӯзноманигор дар макони воқеа ҳатмист, зеро бояд журналист дар асоси дидаву шунидаҳояш тавре воқеаро тасвир намояд, ки аудитория ба пуррагӣ чӣ ва чӣ гуна руҳ додани ҳодисаро дарк карда тавонад. Барои журналисти телевизион омода намудани мавод дар қолаби жанри гузориш нисбатан осонтар аст, зеро агар рӯзноманигор як қисми воқеаро нақл кунад, қисми дигарро тариқи наворҳо бинанда дида метавонад. Дар радио низ интершум ё худ садоҳои табиӣ барои тасвири воқеа ба рӯзноманигор кӯмак мекунад. Аммо навиштани репортаж барои журналисти матбуот хеле душвор аст, зеро рӯзноманигор воқеаро бояд чунон тасвир намояд, ки хонанда ҳудро дар маҳалли воқеа эҳсос кунад.

Аслан, репортажро дар телевизион бештар истифода мебаранд. Метавон гуфт, ки 80-90 ҷисади барномаҳои иттилоотии телевизионҳоро репортаж ташкил медиҳад. Аммо бо вучуди душворияш рӯзноманигорони нашрияҳо низ кӯшиш мекунанд, ки аз ин жанр истифода баранд. Ин андешаро гуфтаҳои профессор И. Усмонов тақвият медиҳад: «Ин истиллоҳ (репортаж) дар журналистика, махсусан дар телевизион хеле зиёд истифода мешавад. Аз рӯстӣ дар барномаҳои иттилоотии телевизион аксари кулли навиштаҳо дар қолаби ҳамин жанранд. Зеро онҳо дида мешаванд, онҳо амаланд, онҳо воқеаи муайянеро нишон медиҳанд ва бинанда шӯҳиди воқеа мешавад. Аммо ин жанр бо ҳамин хусусияташ дар матбуот низ зиёд пайдо мешавад»[5, с 33].

Репортажи матбуотӣ аз журналист маҳорати баланди эҷодкориро талаб мекунад, зеро бо забони сухан тасвир кардан ва баёни воқеа душвортар аст, аз ин рӯ бештари рӯзноманигорони мо ҳангоми навиштани мавод дар қолаби ин жанр аз аксҳо зиёд истифода мебаранд. Зеро бо забони тасвир баён намудани воқеа осонтар аст. Дар рӯзномаҳои мавриди таҳқиқи мо низ рӯзноманигорон аз репортаж истифода мебаранд. Албатта, чун ҳар ду рӯзнома, ҳам нашрияи «Навиди Кӯлоб» ва ҳам «Кулябская правда» рӯзномаҳои минтақавиянд, гузоришҳои онҳо фарогири мушкilot ва воқеаву рӯйдодҳои минтақавист. Аммо дар ин баробар аз баргузории чорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ чумҳуриявӣ низ рӯзноманигорон репортаж омода мекунанд. Масалан, дар рӯзномаи «Кулябская правда» 28-уми октябри соли 2017 аз баргузории фестивали умумиҷаҳонии ҷавонон дар шаҳри Сочии Федератсияи Россия ва иштироки 200 нафар донишҷӯёни тоҷик дар он репортаж омода намуда, ба

нашр расониданд. Дар гузориш акси ҷавононе, ки аз кишварҳои гуногун дар ин фестивал иштирок намуданд ва акси як ҷавони тоҷик, ки он ҳам дар баробари 200 нафар ҷавонони тоҷик дар ин фестивал ширкат дошт, оварда шудааст. Агарчи зери ин гузориш номи муаллиф ва манбаи иттилоъ навишта нашудааст, аммо он хеле диққатҷалбкунанда омода шудааст. Дар баробари тасвири воқеа рӯзноманигор аз фактҳо низ васеъ истифода бурдааст: «...Дар ин фестивал 25 ҳазор ҷавонон аз 150 кишвари дунё иштирок намуда, онҳо доир ба мавзӯҳои нақши ҷавонон дар сиёсат, иқтисодиёт ва рушди саёҳии байналмилалӣ мувоҳида намуданд» [6]. Гузоштани аксҳо репортажи мазкурро боз ҳам хонданӣ кардааст. Дар баробари ин дар репортажи мазкур фестивал ба андозаи лозимӣ тасвир нашудааст.

Журналисте, ки барои рӯзнома гузориш омода мекунад бояд ҳодисаро чунон тасвир карда тавонад, ки хонанда бо як хондан тасаввур кунад, ки ҳодиса дар пеши чашмаш гузашта истодааст [1, с.54].

Дар репортаж танҳо ҳамон лаҳзаи воқеа тасвир карда мешавад, ки дидану шунидан ва хондани он барои аудитория ҷолиб аст. Баъзан рӯзноманигорон тамоми ҳодисаи руҳодаро ба таври одӣ аз аввал то охир меоранд, ки ба андешаи мо ин нодуруст аст. Масалан, дар рӯзномаи «Навиди Кӯлоб» бо сарлавҳаи «Пешрафт ва дастовардҳои соҳаи маориф» гузорише нашр шуд, ки он аз баргузориҳои машварати августи омузгорон омода шуда буд. Дар ин репортаж мухбир аз оғози машварат то анҷоми онро дар рӯзнома нашр кардааст, ки он як саҳифаи пурраи рӯзномаро дар бар гирифтааст. Дар гузориши мазкур ному насаби омузгорони ҷамоа, ки ба онҳо раҳматнома эълон шуд, ному насаби толибилмоне, ки дар озмунҳои ҷумҳуриявӣ ғолиб шуданд ба таври пурра оварда шудааст. Аз ҷумла, дар репортаж омадааст, ки «Дар раванди таълиму тарбияи насли наврас мо метавонем бо ифтихор номи омузгорони зеринро аз синфҳои ибтидоӣ: Эмомова Шахло мактаби таҳсилоти миёнаи умумии №2, Ҳоҷаева Гулшан аз МТМУ №5..ро метавон ба забон гирифт» [9]. Ҳамин гуна, номи 20 нафар омузгори ҷамоаи синфҳои ибтидоӣ бо ному насабашон овардааст. Дар ин баробар, хонандагоне, ки ар озмунҳои ғолибшуда ҷумҳуриявӣ иштирок кардаанд, ному насаб ва муассисаи таълимии таҳсил мекардашон онҳоро низ пурра овардааст, ки ин хоси жанри репортаж нест. Зеро он танҳо маълумоти хушку ҳолӣ асту ҳалос. Ҳузури рӯзноманигор дар ин репортаж эҳсос намешавад. Агар рӯзноманигор муҳити баргузориҳои ин машварат, масъалаҳои асосии он ва рӯҳияи омузгоронро тасвир мекард, он боз ҳам диққатҷалбкунанда мешуд. Алабатта, ҳадафи репортаж на танҳо дар бораи воқеа хабар додан, балки ба тафсил воқеаро нақл кардан аст [1, с 56].

Дар рӯзномаи «Кулябская правда» низ аз имкониятҳои жанри репортаж васеъ истифода мебаранд. Барои мисол ин ҷо гузоришро, ки дар рӯзномаи мазкур 20-уми октябри соли 2020 аз баргузориҳои ҷашни Меҳргон нашр шудааст, баррасӣ мекунем. Репортажи мазкур бо сарлавҳаи «Амонулло Хайрулло: сарвари давлат бевосита худашон ба ҷашни қадимаи Меҳргон диққати махсус дода буданд» нашр шудааст. Рӯзноманигор баргузориҳои ин ҷашнро тавре тасвир намудааст, ки ҳузури рӯзноманигор дар он пурра эҳсос мегардад. Масалан, рӯзноманигор навиштааст, ки «Субҳи 15-уми октябр барои аҳолии шаҳри Кӯлоби бостонӣ аз дигар рӯзҳои фарқкунанда буд, зеро дар боғи фарҳангӣ фароғатии шаҳр деҳқонону қадбонувони шаҳр дастурхони идона орошта, маҳсули дастранҷи худро ба намоиш гузоштанд» [8]. Бо хондани гузориши мазкур хонанда метавонад фазои идонаи ҷашни Меҳргонро тасаввур кунад. Муҳаққиқони соҳа низ бар ин назаранд, ки «Репортаж бояд аз ҳодисае навишта шавад, ки журналист дар он ҳузур дошта бошад» [4, с.101]. Аз тасвирҳои ба ҷои журналист хонанда ҳузур доштани ӯро дар ин ҷашн ба ҳубӣ эҳсос мекунад. Ҳамчунин аз рафти баргузориҳои ҷашни Меҳргон дар ин репортаж аксҳо гузошта шудааст, он ба ҳусни гузориши мазкур ҳусни тозае зам кардааст.

Ба ин монанд репортажи дигар аз рафти баргузориҳои ярмарка-фуруши дарахтони ороишӣ мевадиханда, намоиши ҳунари миллии ва дастранҷи деҳқонон, ки 9-уми

феврари соли 2020 дар гулгашти ба номи Сафар Амиршоеви шаҳри Кӯлоб баргузор гардид, нашр шудааст. Дар гузориши мазкур журналист тавассути сухан барои хонанда ба пуррагӣ маҳалли баргузори ямаркаро тасвир кардааст. Дар ин баробар чун пурракунандаи мавзӯ ва хондани шудани маводаш журналист андешаҳои раиси вилоят Қурбон Ҳакимзода ва чанд нафар деҳқонро низ овардааст: «...Мо ба ин намоишгоҳ ниҳолҳои дарахтони гуногунро овардем. Дар маҷмӯъ мо ниҳоли 12 навъ дарахтони ороишию мевадиханда ва дигар навъи маҳсулотро ба намоиш гузоштем-меғӯяд Аҳмад Кобулов, ки дар ин намоишгоҳ маҳсулоти хоҷагии деҳқонии ба номи Исмаи Шарифови ноҳияи Данғарро муаррифӣ мекунад» [7]. Овардани андешаи иштирокчиён ва ё шохидони воқеа ҳаргиз маъноӣ онро надорад, ки рӯзноманигор ҷаҳорҷубаи жанри мазкурро вайрон кардааст. Зеро андешаи шохидон барои тақвияти фикр дар репортаж кӯмак мекунад. Муҳақиқони соҳа низ дар ин маврид дуруст гуфтаанд, ки: «Дар жанри репортаж суолу ҷавоб, муқола, манологҳо мавҷуд буда метавонанд. Аммо онҳоро ҳамчун мусоҳибаи дохили репортаж ё риоя нашудан, вайрон шудани сохтори репортаж низ қабул кардан даркор нест. Порчаҳои муқола, суолу ҷавоб дар аксарияти жанрҳо, аз ҷумла репортаж чун қисми таркибии ҳамон жанр, чун як ҷузъи он истифода мегардад» [5, с. 39]. Дар репортажи мазкур низ мусоҳиба чун пурракунандаи ин жанр истифода шуда, ҷаҳорҷубаи онро вайрон накардааст. Дар ин баробар муаллиф ямаркаи мазкурро аз нигоҳи худ тасвир кардааст, ки зимни хондани он хонанда ба зудӣ эҳсос мекунад, ки журналист дар он ҷо ҳузур дошта, воқеаи мазкурро бо ҷашми худ дидааст.

Дар рӯзномаи «Навиди Кӯлоб» 14-уми августи соли 2018 бо сарлавҳаи «Ташрифи ходимони фарҳанг ва хабарнигорони ВАО-и Ўзбекистон ба шаҳри Кӯлоб» гузориши хубе нашр шуд. Дар баробари навиштани матни гузориш дар он акси ходимони фарҳанг ва кормандони воситаи ахбори оммаи Ўзбекистон, ки ба шаҳри Кӯлоб ташриф оварда буданд, дар рӯзнома нашр карда шуд, ки репортажи мазкурро диққатҷалбкунанда намудааст. Муаллифи репортаж дар баробари инъикоси сафари ин гурӯҳи меҳмонон ба шаҳри Кӯлоб, инчунин ба гузаштаи мавзӯи мазкур рӯ овардааст. Аз ҷумла, рӯзноманигор овардааст, ки «Бояд зикр намуд, ки меҳмононро дар рӯзи якуми сафари расмӣ намояндагони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар гузаргоҳи Фотеҳобод, воқеъ дар ноҳияи Мастҷоҳи вилояти Суғд пешвоз гирифтанд... Дар идомаи сафар ходимони фарҳанг ва кормандони воситаи ахбори оммаи Ўзбекистон ба шаҳри Кӯлоб ташриф овардаанд» [10]. Албатта, дар гузориш журналист метавонад барои пурратару возеҳ баён намудани андешаи худ ба таърихи воқеа назар кунад, дар бораи дирӯзу имрӯзи мавзӯ сухан гуяд. Репортаж на танҳо маълумот додан ва ё тасвир кардани воқеа аст, балки дар репортажҳо таърихи воқеа низ инъикос мегардад. Дар ин маврид профессор Нуралиев А., меғӯяд: «Репортаж ин таърихи воқеае мебошад, ки тасвири ҳодисаи содиршударо дар эҳсосоти бевоситаи журналист, шохид ва ширкаткунандаи он ба қалам медиҳад» [4, с. 97]. Дар репортажи мазкур низ таърихи воқеа нашр шудааст. Бояд гуфт, ки ҳузури журналист дар хабар ҳатмӣ нест, аммо дар жанри репортаж ҳузури журналист ҳатмӣ аст. Рӯзноманигор метавонад бо истифодаи ибораҳои «мо дидем», «аз мушоҳидаҳои мо бар меояд» ва монанди инҳо ҳузур доштани худро дар макони воқеа барои хонанда, бинанда ва шунаванда таъкид кунад.

Хусусияти репортаж таъҷилӣ, инкишофи ҷараёни воқеа, возеҳу равшан будан, тасвир ва сухани ғаъли журналист мебошад [4, с.97].

Хулоса, агарчи репортаж жанри душвор аст, аммо рӯзноманигорони нашрияҳои «Навиди Кӯлоб» ва «Кулябская правда» аз имкониятҳои ин жанр истифода мебаранд. Вале на дар ҳама репортажҳо ҷорҷубаи ин жанр ба таври комил риоя мешавад. Дар рӯзномаи «Кулябская правда» репортажҳои Зафар Муродов нисбат ба дигар журналистон аз лиҳози сатҳу сифат ва риояи ҷорҷубаи жанрӣ беҳтар аст. Агарчи дар ҳама гузоришҳо, ки дар ин рӯзнома ҷоп мешаванд журналист шохиди воқеа аст, аммо аз хондани матни гузоришҳо ҳузури рӯзноманигорон дар

маҳалли воқеа ва ё баргузори чорабинӣ эҳсос намегардад. Репортаж дар ин рӯзнамоҳо аксар вақт аз чорабиниҳои фарҳангӣ, нишасту конфронсҳо ва ярмаркаву намоишгоҳҳо навишта мешавад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Исмоилова, Ф. Матбуоти Миср ва гуногунрангии жанри он [Матн] / Ф.Исмоилова .– Душанбе: Озар, 2014 .– 88 с.
- 2.Маъмурзода Н. Журналистикаи Хатлон: вазъият ва тамоюлҳо, Душанбе, 2015. – 204 с.
3. Матбуоти даврии маҳаллии Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз (Чилди II) [Матн] / мурағиб М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2020. – 372 с.
4. Нуралӣев, А. Жанрҳои ахбории матбуот [Матн] / А. Нуралӣев.– Душанбе: Деваштич,2004.– 146 с.
5. Усмонов, И. Жанрҳои публицистика [Матн] / И. Усмонов. – Душанбе, 2009. – 139.с
6. Кулябская правда . – 2017. – 28 октябр.
7. Кулябская правда . – 2020. – 21 феврал.
8. Кулябская правда . – 2020. – 24 июн.
9. Навиди Кӯлоб . – 2018. – 20 март.
10. Навиди Кӯлоб . – 2018. – 14 август.

ҶОЙҶОҲИ ЖАНРИ РЕПОРТАЖ ДАР МАТБУОТИ МАҲАЛЛӢ ДАР МИСОЛИ РҶЗНОМАҲОИ “НАВИДИ КӢЛОБ” ВА “КУЛЯБСКАЯ ПРАВДА”

АННОТАЦИЯ

Дар мақолаи мазкур муаллиф доир ба ҷойгоҳи жанри репортаж дар рӯзнамоҳои «Навиди Кӯлоб» ва «Кулябская правда» пажӯҳиши кучақеро анҷом додааст. Репортаж жанри маъмулии телевизион бошад ҳам онро дар рӯзнамоҳо низ истифода мебаранд. То кадом андоза рӯзноманигорони ду рӯзномаи минтақавӣ: «Навиди Кӯлоб», «Кулябская правда» аз имконоти ин жанр истифода мебаранд, оё ҷаҳорҷӯби жанри мазкур дар ин рӯзнамоҳо риоа мегардад ё не дар мақолаи мазкур ба таври мухтасар таҳлил ва баррасӣ шудааст. Аз пажӯҳиш бар меояд, ки на ҳамеша журналистони ин ду рӯзномаи минтақавӣ зимни омода намудани гузориш ҷаҳорҷӯби жанриро риоа мекунанд.

КАЛИДВОҶА: репортаж, рӯзнома, муаллиф, воқеа, жанр, журналист, васоити ахбори омма, «Навиди Кӯлоб», «Кулябская правда».

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФ: Муслимов Исмоил, ассистенти кафедраи журналистикаи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ. Телефон: 987-92-44-11; 976-11-23-23. E-mail: muslimov.ismoil@mail.ru

МЕСТО РЕПОРТАЖНОГО ЖАНРА В МЕСТНОЙ ПРЕССЕ НА ПРИМЕРЕ ГАЗЕТ "НАВИДИ КУЛЯБ" И "КУЛЯБСКАЯ ПРАВДА"

АННОТАЦИЯ

В данной статье автор провел небольшое исследование места жанра репортажа в газетах «Навиди Куляб» и «Кулябская правда». Репортаж – распространенный жанр телевидения, но он также используется в газетах. В какой степени журналисты двух региональных газет: «Навиди Куляб», «Кулябская правда» используют возможности этого жанра, соблюдаются ли в этих газетах рамки этого жанра или

нет, кратко анализируется и обсуждается в данной статье. Исследование показывает, что журналисты этих двух региональных газет не всегда придерживаются жанровых рамок при подготовке репортажа.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: репортаж, газета, автор, событие, жанр, журналист, СМИ, «Навиди Куляб», «Кулябская правда».

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ: Муслимов Исмаил, доцент кафедры журналистики Кулябского государственного университета им. А. Рудаки Телефон: 987-92-44-11; 976-11-23-23. Электронная почта: muslimov.ismoil@mail.ru.

THE PLACE OF THE REPORTING GENRE IN THE LOCAL PRESS ON THE EXAMPLE OF THE NEWSPAPERS "NAVIDI KULYAB" AND "KULYABSKAYA PRAVDA" ANNOTATION

In this article, the author conducted a small study of the place of the reportage genre in the newspapers “Navidi Kulyab” and “Kulyabskaya Pravda”. Reporting is a common genre on television, but it is also used in newspapers. To what extent did journalists from two regional newspapers: “Navidi Kulyab”, “Kulyabskaya Pravda” use the possibilities of this genre, whether these newspapers adhere to the framework of this genre or not, is briefly analyzed and discussed in this article. The study shows that journalists from these two regional newspapers do not always adhere to genre boundaries when preparing reports.

KEYWORDS: report, newspaper, author, event, genre, journalist, media, “Navidi Kulyab”, “Kulyabskaya Pravda”.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR: Muslimov Ismail, Associate Professor of the Department of Journalism of the Kulyab State University named after A. Rudaki. Phone: 987-92-44-11; 976-11-23-23. E-mail: muslimov.ismoil@mail.ru.

ДАВРАҲОИ РУШДИ ТАЪРИХИИ МАТБУОТИ ТОЧИК

Ҳошимов С.Ҳ.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Матбуоти тоҷик се давраву марҳилаи асосии инкишофро аз сар гузаронидааст: Замони қабл аз Инқилоби Октябр, даврони шуравӣ ва замони истиқлолият. Дар ҳар як давра матбуот барои ҷомеа хидматҳои бузургро анҷом додааст. Агар замони қабл аз инқилоб давраи маҳдудтар бошад, пас замони шуравӣ давраи асосӣ ва қамоли матбуоти мо доништа мешавад. Замони истиқлолро метавон давраи гузариш унвон кард, ки то ҳанӯз идома дорад. Ба андешаи муҳаққиқон вазифаи матбуот ва умуман тамоми шаклҳои васоити ахбор дар замони шуравӣ таълиғи амиқи ҳадафмандонаи ҳизбӣ ба шумор мерафт. Идеи ленинӣ ва ҳизбияти васоити ахбор самтҳои фаъолияти рӯзноманигоронро муайян мекард: «... матбуоти Шуравии тоҷик тӯлонитарин давраи журналистикаи тоҷикро дар бар мегирад. Ин давраи ВАО таълиғ буд ва он хусусияти миллӣ не, федералӣ дошт. Яъне, матбуот, радио ва телевизиони Тоҷикистон ҷузъи воситаҳои ахбор ва таълиғи оммавии Иттиҳоди Шуравӣ ба ҳисоб мерафт. Вай ба идеяи хос тақвия мекард, ки онро В.И. Ленин ба ҳайси матбуоти партиявии коммунистӣ маънидод кардааст» [5, с.661].

Таъкидан бояд иброз дошт, ки пайдоиши матбуот ва ташаккули он дар ҷумҳурии мо танҳо ба таъсиси давлати шуравӣ робита дошта наметавонад. Агар ҳукумати подшоҳии Русия ба Осиёи Миёна дастдарозӣ намедошт, ногузир буд, ки

чун дигар кишварҳои шарқӣ (Ҳиндустон ва дигар кишварҳои арабӣ) империалистони аврупоӣ дар ин ҷо матбуоти худро роҳандозӣ мекарданд. Аз ҷониби дигар, бесарумомии давлати амирӣ ва худхоии ҳокимон намегузошт, ки матбуоти мустақили хусусӣ раванқ дошта бошад. Хидмати русҳо барои Тоҷикистони имрӯза танҳо он аст, ки онҳо дар таъсиси ҷумҳурии кӯчаки мо мусоидат кардаанд. Ба ҳар сурат, мусоидату нақши сохти шуравӣ дар таъсису инкишофи матбуоти мо қатъи назар буда наметавонад. Муҳаққиқ А.Азимов дар натиҷаву қиёсҳо ба он ҳулоса меояд, ки маҳз сохти шӯравии ҷумҳурии мо дар инкишофи матбуоти навин мусоидат кардааст: «Ташаккул ёфтани матбуоти тоҷик баъди мустақилият пайдо кардани ҶШС Тоҷикистон назаррас гардид» [5, с.6]. Баъди ташкилҳои ИҶШС ва махсусан, ҳамчун ҷумҳурии алоҳида муаррифӣ гардидани Тоҷикистон ба миён омадани матбуот дар ҳудуди он ин маънии дастгоҳи таблиғиву ташвиқӣ доштани ин ҷумҳурии навтаъсисро дошт. Дар аввалин қадамҳои ҳамчун миллати алоҳида соҳибмулк гардидани тоҷикон ин падидаҳо қаноатмандкунанда буданд: «... вақте Тоҷикистон ҳамчун як ҷумҳурии иттифоқӣ мақом пайдо кард, аллакай, панҷ газетаи ҷумҳуриявӣ, як газетаи округӣ ва се маҷалла бо тиражи умумии 20 ҳазор ба таъби мерасид» [10, с.57]. Албатта, ин нашрияҳо милли набуданд ва ҳамчун ҷузъе аз дастгоҳи муқтадири идеологии ҳукумати шуравӣ уҳдадорҳои зиёдро бар дӯш доштанд. Аммо ба ҳар сурат имкон буд, ки зиёиёни кишвар номи тоҷику Тоҷикистонро дар саҳифаҳои ин матбуот ошкору пӯшида таблиғ намоянд. Маҳдудиятҳо ва ноадолатиҳо дар тақсимои ҳудудиву милли кам набуданд ва барои тоҷикон танҳо як қисмати кӯчаке аз Хуросони бузург боқӣ монда буд. Қатъи назар аз ин ҳама ноадолатиҳо ва як давраи тираву мураккаб матбуоти даврии ҷавони ҷумҳурии ҷавони мо ташаккулу инкишоф меёфт: «... ба даст овардани комёбиҳои ҷиддӣ дар бахшҳои иҷтимоиву иқтисодиву фарҳангӣ дар ҷумҳурии ҷавони мо ба рушди матбуоти даврӣ мусоидат менамуд» [10, с.61].

ҲКИШ ҳамчун ягона ҳизби ҳукмрон равия ва самти фаъолияти матбуотро шурӯъ аз таъсисҳои давлати шуравӣ то соли 1991 муайян мекард. Фаъолияти ҳизб, маҳбубият ва нуфузу эътибори он ба рӯзнома ҳамбастагии қавӣ дошт. Ҳизби ягонаи ҳукмрон матбуотро дастгирӣ менамуд ва матбуот содиқона таблиғу ташвиқи сиёсати ҳизбро ба роҳ мегузошт. Хислати сиёсии матбуот дар ҳизбияти он ифода мегардид. «Газета органи чопии расмӣи ташкилоти партиявӣ ба ҳисоб меравад» [10, с.35] гуфтани муҳаққиқон маънии онро дорад, ки ин навъи матбуот ягона буд. Ин ягонагии матбуоти ҳизбӣ идеяи ягоноро таблиғ намуда, самтҳои инкишофи иқтисодиву иҷтимоиро танҳо аз як равангаи таърифу тавсифи мақсаднок маълуму мушаххас мегардонид. Матбуот тавонист дар мафкураи ҷомеа андешаи мусбатро нисбат ба сохти нав ба вучуд оварад. Матбуот оинаи инъикоси пешравию нуқсонҳои ҷомеа ба ҳисоб мерафт. Аз таҳаввулу таназзули ҷомеа ба воситаи матбуот оғаҳ мегардид. Матбуот вазифа мегузошт ва иҷрои онро талаб мекард. Омма ба он эътимод дошт ва ҳамчун нишондиҳандаи ҳисоботи бурду бохт ба матбуот муроҷиат менамуд: «Матбуот дар назди меҳнаткашон уҳдадорҳои мушаххасро гузошта, ҳамзамон иҷрои онро талаб мекард» [9, с.56].

Дар давраи соҳибистиклолии мо матбуот хусусиятҳои умда касб намуд. Мункир наметавон буд, ки матбуот асолати дар замони шуравӣ доштаашро аз даст дод. Маҳбубият, эътибор, эътимод ва наشري пайваставу тиражи баланди он аз байн рафт. Омилҳои рақобат ва оғози асри нав (ҷаҳонишавии иттилоот) мавқеи матбуотро коҳиш дод. Дигаршавии сохт ва ҷайзи истиклол ҳамин аст, ки танҳо номгӯи нашрияҳо афзуд. Масалан, агар дар «... соли 1993 дар Тоҷикистон 174 нашрия, аз ҷумла 24 ҷумҳуриявӣ ва 9- то шахсӣ...» [7, с.646] нашр мешуда бошад, пас «то оғози соли 2015, дар Тоҷикистон 616 номгӯи рӯзномаву маҷаллаҳо иҷозати чоп доштанд, ки аз онҳо 307 рӯзномаву маҷалла... » [6, с.33] хусусӣ буданд. Яъне, танҳо номгӯи нашрияҳои хусусӣ 35 маротиба афзудааст. Истиклолият барои тамоми ҷабҳаҳои ҳаёт зинаҳо ва саҳифаҳои нави рушду инкишофро пешниҳод кард. Андешаи «рисолати

матбуот дар замони истиқлол боз ҳам васеътар гардид» [7, с.6] маънии ба зинаи нав қадам ниҳодани матбуотро дошт.

Агар гӯем, ки рисолатҳои матбуот тағйирпазир гардид, сахетар аст ва ҳамзамон дар оғози истиқлол якбора аксар рисолатҳову анъанаҳои неки матбуоти замони шуравӣ (даврият, нуфуз, маҳбубият, таъсирбахшӣ, эътимод ва ғ.) ихтисор гардид. Ба ҳар сурат, матбуоти даврӣ ҳамчун як воситаи фаъоли муколамаи иҷтимоӣ ба хонанда имкон фароҳам овард, ки ӯ дар бораи ҳама чиз маълумот пайдо намояд. Махсусан, дар оғози солҳои навадум баррасии мавзӯоти алоҳида (таҳқиру танқиди ҳизб, дохӣ, система) мучиби ҳайрати хонандаи дар як қолаб тарбиятдидаи он солҳо ба ҳисоб мерафт. Акнун, хонанда дар замони истиқлолият дар заминаи ин гуна маводу маълумот донишу ҷаҳонбинии худро зиёд менамуд ва менамояд. Нисбат ба як тамоюл назари мусбат пайдо менамояд ва баръакс, дар ҳолатҳои дигар нафрати ӯ нисбат ба зуҳуроти маълум ба вучуд меояд. Ин ҳолат, пеш аз ҳама, раҳӣ аз сензура ва мавҷудияти матбуоти озодандеш дар шароити демократӣ мебошад. Акнун боз ҳам он фаҳм қатъитар мешавад, ки матбуот инъикоскунандаи набзи ҳаёти иҷтимоӣ мебошад: «Дар ҳама давраи замони матбуот инъикоскунандаи воқеа ва ҳавадиси иҷтимоӣ, таърихӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ буди мебошад» [5, с.76]. Ин вазифаҳо барои матбуоти тоҷик дар охири асри гузашта як андоза дигар шуданд. Охири асри гузашта ин истиқлолияти ҷумҳурии мо буд. Вазифаҳои матбуоти даврӣ ҳеҷ гоҳ пурра аз байн намераванд ва танҳо тағйирпазирӣ фазаҳои муҳити иттилоотӣ ба фаъолияти он таъсир бахшида метавонад. Ин таъсир водор месозад, ки он бояд аз раъзанаҳои дигар сухани худро ироа намояд. Ҳамин аст, ки дар замони истиқлолият нақш ва мавқеи матбуот як андоза дигар гардид: «...матбуоти замони истиқлол бо рӯҳияи демократӣ, озодбаёнӣ, гуногунӣ, рангорангии шакливу мазмунӣ, мавқеъпазирӣ ва амсоли ин фарқ мекунад» [7, с.6].

Дар ҳақиқат, шаклу мазмун барои матбуоти замони истиқлоли мо тағйир ёфт, ки ин худ падидаи неки замони истиқлол ба ҳисоб меравад. Таъйинот ва нишондоди ҳизбӣ барои матбуот аз байн рафт. Журналисти тоҷик акнун чун оғози асри гузашта аз манфиатҳои миллӣ ҳарф мегуфт. Ин чараён аслан аз бозсозии замони горбачевӣ оғоз ёфта буд, ки чандон давомдор нагардид. Ҷойи инкор нест, ки оғози аввалин солҳои соҳибистиклолии мо аз душвориҳои тирагиҳои сиёсӣ иборат буд, ки шумтарини он ҷанги дохилӣ буд. Ихтилофи дохилӣ мушкилоти иқтисодиро ба вучуд овард. Фарҳанги миллӣ, ки акнун шакл гирифтаи мехост, аз назарҳо дур монд. Дар ҳамин лаҳзаҳо бояд матбуот ба мадади мардум мешитофт. Рӯзнома бояд мардумро аз ҳавфу ҳатарҳои оғоҳ менамуду ҷаҳонбинии сиёсии навро таълим меод. Аммо «рӯзнома маъноӣ луғавӣ худро гум кард» [11, с.31-32] ва ин рӯзнома гоҳо баръакс дар шиддатҳои авзоъ мусоидат мекард. Набудани идеологияи қатъӣ роҳнамо дурнамои матбуотро дар шакли тира қарор меод. Муҳолифи манфиатҳо ва мавқеи миллӣ амал кардани матбуот низ вучуд дошт: «Матбуоти ҳақиқӣ ифодагари имону вичдони пок буда, ҳосияти фароғии оммаро дорад. Набояд рӯҳияи парҳошгариро ифода бикунанд» [8, с.12]. Мушкилоти иқтисодӣ ва бӯҳрони маънавӣ оммаро аз матбуот як андоза дур нигоҳ дошт. Бӯҳрони мураккаби инкишофи матбуот низ истисно набуд ва «соҳи композитсионӣ маъмулии газетаҳо ба шикасти саҳт мувоҷеҳ шуд» [4, с.31-32].

Муҳаққиқону раъшанфикрон бо ҳасрат аз мавқеи нозизи рӯзнома ҳарф мезаданд. Рӯзнома дигар рисолати ташкилотчиғиву созандагии худро ба таври дилҳоҳ иҷро карда наметавонист. Сухани рӯзнома эътибори худро гум кард. Танқиду мазаммат ҳавф дошт ва қасе тоқати сухани танқидии матбуоуро надошт. Рисолати ислоҳгари матбуот аз миён рафт. Дигаргуниҳову таҳаввулотро на матбуот, балки овозаву иғво ба вучуд меовард. Ҳол он ки дар замони шуравӣ ҳар як танқид мақсаднок буди таъсирӣ самара дошт: «... он вақт танқид расмӣ буд, яъне ҳама имкони танқид шунидану ислоҳ шуданро дошт» [11, с.33]. Дар ҳама сурат мо мавҷудияти матбуоти солҳои аввали соҳибистиклолиро инкор карда наметавонем. Муҳаққиқ И.Усмонов ақида дорад, ки матбуоти тоҷик танҳо баъди истиқлолият «хусусияти соф миллӣ ва

соф Тоҷикистонӣ» [9, с.663] пайдо кардааст. Андешаи болоро инкор наметавон кард, аммо ба он пурра ҷонибдор ҳам наметавон буд. Махсусан, дар остонаи соҳибистиклолӣ мазмуну мундариҷоти баъзе нашрияҳои мо дар ботини худ эҳсоси таҳқиру муҳолифати тираеро нигоҳ медошт, ки он ба муҳолифати намоёндагони як миллат мусоидат мекард. Он ба минбаре табдил ёфта буд, ки ба ақидаву афкори як андоза миссионерӣ махлут гардида, ҳанӯз ҳосияти пурраи миллии надошт. Албатта, даврони гузариш будани он солҳо сарфи назар нест, аммо ҷойи пӯшида ҳам нест, ки як қисми зиёиён дар баробари онҳое, ки истиклолияти муфт ҳосилшударо бо мамнуният мепазируфтанд, ошкору ниҳон садоқати худро нисбат ба империяи парокандашуда нигоҳ медоштанд. Барои матбуотчиёни мо, ки парвардаи замони шуравӣ буданду дар як қолаби мушаххас ғаёлият мекарданд, қабулу интиҳоби шеваи нави ба роҳ гузоштани ғаёлияти матбуот душвор буд. Қолаби якнавохти матбуот шикаста гардид ва рӯзноманигорон дар фазои истиклолият бо истифода аз имкони озодии фароҳамомада ҳар гуна рӯзномаву маҷалларо таъсис медоданд, ки аз ҷониби муҳаққиқон дар он солҳо пурра баҳои мусбатро соҳиб намегардиданд. Камаҳаммият будани баъзе нашрияҳо аз мадди назари муҳаққиқон дур қарор надошт: «... рӯ овардани матбуот ба мавзӯёҳое, ки ба коста шудани ахлоқ дар ҷомеа сабаб мегарданд..., барҳақ матбуотро камаҳаммият сохтаанд» [3, с.7].

Дар ин самт бояд аз қолаби шахшудаи матбуот низ таъкид кард, ки матбуоти мо бештар дар доираи худсензор қарор мегирад. Ягон қонун озодии баёну танқидро манъ накардааст. Агар матбуоти замони шуравӣ бо ҳарорат ва хеле таъсирбахш дар бораи проблемаҳои рӯзмарра менавишт, имрӯз ҳавсалаи баррасии проблемаҳо аз ҷониби кормандони матбуот хеле коста мебошад. Хуб аст, ки дар даҳсолаи аввали истиклолият ҷуръати муҳаққиқон назаррас аст: «... Матбуоти имрӯзаи тоҷик ба таҳлили амиқи воқеоти зиндагӣ, масъалагӯзорӣ, пешбурди соҳаҳои хоҷагии халқ камтар аҳаммият медиҳад. Ҷӣ ҷойи пинҳон, аксаран маводи рӯзномаҳо ҳому рӯякӣ, таҳлилҳояшон ноаниқанд Пешниҳоду ҳалли проблемаҳо аҳёнан ба ҷашм мерасанд. Ҳол он ки рӯзгори кунунии мо пур аз дарду доғ, проблема ва муаммо» [3, с.5].

Шояд ин раванд ва тамоюл ба он вобаста бошад, ки «... ягон рӯзнома ба номаш мувофиқ номаи рӯз нест» [3, с.5]. Рӯзнома агар ҳамаи рӯза бо хонанда дар иртибот набошад, аҳаммият ва қимати худро аз даст медиҳад. Маълум аст, ки дар давоми се даҳсолаи истиклолият ба маънии тоҷаш дар кишвари мо рӯзномае ба вучуд наомад, ҳарчанд ки баъзе падидаҳову қомебиҳо дар ин самт ба назар мерасанд, ки чандон қифояткунанда нестанд. Аз воқеияти имрӯзаи газетаҳои Тоҷикистон берун наравем (ҳафтае 5 маротиба ба таъъ расидани танҳо «Имрӯз-Нюс», «Ҷумҳурият» ва 3 маротиба ҷоп шудани «Садои мардум»), набудани рӯзномаро иқрор шавем, қучо расад ба газетаҳои ҳар рӯз 2 бор ҷопшаванда, тибқи аломати даврияти ҷоп гурӯҳбандӣ намудани газетаҳо бароямон қори ҳанӯз барвақт аст [2, с.64]. Мушоҳидаҳои чанд соли охир нишон медиҳанд, ки раванди ба вучуд омадану шакл гирифтани рӯзномаи ҳаррӯза дар кишвари мо ба назар намерасад ва шояд дигар нарасад. Зеро даврони (эпоха) матбуоти классикӣ (ҷопи қоғазӣ) нуқтаи ниҳиро гузашт ва ин ҳосси тамоми ҷаҳони муосир аст. Шояд ҳамин бошад, ки на аз ҷониби нашрияҳои расмӣ ва на ҳусусӣ талоши табдил додани рӯзномаашон ба рӯзномаи ҳаррӯза қариб ки вучуд надорад. Ин, пеш аз ҳама, ба он марбут аст, ки нашрияҳо таъйиноти ахбории худро гум карда, бештар ҳислати андармонсозиро қасб кардаанд: «... матбуоти даврӣ василаи иттилоотрасонии худро қоҳиш дода, ба минбари суҳбат, афкор, мубодила ва музокира табдил меёбад» [7, с.38]. Ақидаву орзуву пешниҳоди таъсис додани рӯзномаи ҳаррӯза 10-15 сол қабл ҳел қиёд садо меод: «Тоҷикистон ба нашрияи асосие, ки ҳамаи рӯза ҷоп шавад, ниёз дорад» [3, с.5]. Ҷун имрӯз дастрасӣ ба иттилоот аз дигар равзанаҳо сурат мегирад, табиист, ки қавқӣ таъсис додани рӯзномаи ҳаррӯза торафт аз байн меравад. Рушди журналистикаи мултимедиявӣ торафт қавқеи ин гуна нашрияро маҳдуд менамояд. Доман қаҳн қардани васоити электронии ахбор ва воқитаҳои нави қоммуникатсионӣ матбуотро дуҷомдараҷаву қамътибор соҳт. Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки акнун ҳавасу иқдоми таъсис

додани рӯзномаи ҳаррӯза аз миён рафт. Ҳатто барои таъсис додани он андаке таъхир низ вучуд дошт. Зеро «нуфузи матбуоти электронӣ» [6, с.60-64] дар ҷаҳони муосир ба маротиб боло рафта, насли нав таваҷҷуҳи хеле ночиз ба газетаи чопӣ дорад.

Матбуот аз оғоз майдони инкишофи публитсистика мебошад. Публитсистика бошад, ин, пеш аз ҳама, сару кор доштан бо фикр аст ва фикр дар ҳама замонҳо аҳаммияти худро гум намесозад. Танҳо шакли пешниҳод ва минбару василаи пешниҳод дигар мешавад. Имрӯз афкор ва ахбор дар рақобати шадиде қарор доранд. Афкори ҷолиби таъсирбахш бо андозаи маҳдуди худ сангари устувор пайдо кардан меҳаҳад, ки ин рисолат, пеш аз ҳама, ба дӯши публитсистону адибон аст. Мактаби тарбияи журналистону адибон будани матбуот як самти бузурги шинохти матбуот ба ҳисоб меравад. Матбуот аввалин парвозгоҳи адиби баркамоли оянда мебошад. Сарфи назар аз таъйиноти худ (ҳизбӣ, расмӣ, оммавӣ, соҳавӣ, сиёсӣ ва ғ.) матбуот ба ҳар як эҷодкор имкон медиҳад, ки худро дар корхонаи эҷодии рӯзнома обутаб диҳад. Рисолати ба ҷомеа муаррифӣ кардани адибону эҷодкорони муваффақ барои матбуот аз аввалин рӯзҳои пайдоиш вучуд дошт: «Матбуоти даврӣ натавонанд воситаи инъикоси проблемаҳои актуалии сиёсӣ иҷтимоӣ иқтисодӣ, балки муаррифгари дастовардҳои адабӣ гардид» [9, с.6].

Матбуот бо он сифат, ки «... рангу равишҳои хоси зиндагӣ мебошад» [2, с.221-230] дар саҳифаҳои худ ба таври мӯвҷов аз дастандаркорони худ навҷӯйву навҷӯйҳо ва наваҷӯйҳо талаб менамояд. Табиист, ки барои ин ҳама танҳо таъбу завқи болидаву баланди эҷодкор мӯсоидат карда метавонад. Дар ин раванд бошад, танҳо журналисти соҳибистеъдоду бомаҳорат комёб гардида метавонад. Он журналисте, ки рӯзе чун публитсисту адиби шинохта дар ҷомеа мақом пайдо мекунад: ... аксарияти нависандагони бузурги Фаронса дар даҳ асри охир ба монанди Волтеру Дидро, Руссою Бомарше, Беранжею Стендал, Балзаку Гюго, Меримею Флобер, Мопасану Дюма, Бодлеру Рембо, Верлену Поттз, Ролану Арагон..., ки дар рӯйи замин онҳоро мешиносанд, дар матбуот низ кор кардаанд [1, с.83]. Матбуот ҳосият ва ҳислати амиқи иҷтимоӣ дошта, дар саҳифаҳои худ он маводеро ба нашр мерасонад, агар он бо мақсурае созиш карда тавонад. Он андешаи муҳаққиқон, ки «матбуоти даврӣ майдони асосии публитсистика» [7, с.131] мегӯянд, ба ҳамин омил иртибот дорад. Матбуот ҳамчун минбари оммавӣ иҷтимоӣ ба назардошти талаботи рӯз ва равандҳои идеологӣ он асарҳоро рӯйи нашр меорад, ки агар он аз манфиатҳои хостаҳои фардӣ дар фосила қарор дошта бошад. Фаврияти очилияти матбуот ҷузъиёти истисноӣ нест ва наметавон онҳоро инкор кард. Яъне, ҳамқадами замон будану зуз-зуд нашр гардидани он ҳосияту талаботи матбуот мебошад ва дар ин роҳ намешавад, ки саҳифаҳои матбуот ҳолӣ ҳам ба нашр расанд. Пур кардани саҳифаҳои ҳар як шумораи рӯзнома меҳнати сангин аст ва дар ин раванд бояд муҳарриру кормандон ба ҳама мушкilot тобовар бошанду ба саросемагӣ роҳ надиханд. Бобочон Ғафуров дар як маърузаи худ қайд карда буд: «Асарҳои хом, ҷалла ва ҳалтуравӣ набояд умуман дар матбуоти мо ҷой шаванд. Бояд дар ҳар асар рӯйи замони ҳозира ҳис карда шавад – ба ҳамин сурат ин асар ба муддатҳои дароз ба ҳалқ ғизои маънавӣ дода метавонад» [7, с.206].

Аз ин ҷиҳат, вазифаи публитсистии матбуот имрӯз ба маротиб бештар гардида ягона неруи иқтисодӣ он ба ҳисоб меравад. Хонанда тавассути жанрҳои, ки ҳосияти публитсистиву бадеӣ доранд, ҳаётро дар доираи фалсафаву маънавият шинохтан меҳаҳад. Адибон бо истифода аз ин минбар ҷомеаро тарбия месозанд ва дар доираи таъбу завқи хонанда ҷизе меофаранд, ки ҳосияти мондагӯӣ доранд. Яъне, публитсистикаи матбуотӣ он равандаест, ки воқеиятро бо эҳсоси мусбату манфӣ пешниҳод менамояд. Ин навъи эҷод дар матбуот наваҷӯ нест ва тавре ишора гардид, аз замони пайдоиши матбуот публитсистика ҳамқадами он аст. Ҷойи инкор нест, ки вазифаҳои уҳдадорҳои матбуоти даврӣ тағйироти зиёдро пазируфт ва нақши публитсистии матбуот имрӯз бештар мегардад. Мункир наметавон буд, ки имрӯз ҳислати андармонсозӣ, фароғатӣ, тарбиявӣ, муътақидсозӣ ва дигар ҷанбаҳои

оммавии матбуот боқӣ монд ва ё боло рафтааст. Манзур хосияти баланди публитсистии матбуот дар шароити феълӣ мебошад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. А. Нуралиев Таърихи журналистикаи кишварҳои хориҷӣ / А.Нуралиев. - Душанбе, 2001. - 224 с.
2. А. Саъдуллоев Жанри нав, ё падидаи замон / А.Саъдуллоев // Начвои наҷотофарин (мачмӯаи мақолаҳо). - Душанбе, 2008. - С.31-32.
3. А. Саъдуллоев Истеъдод парвариш меҳодад / А.Саъдуллоев // Матбуоти муосири тоҷик: пешомад ва проблемаҳо. - Душанбе, 1998. - С.33-36.
4. А.Н. Васильева Газетно-публицистической стиль / А.Н. Васильева. - М.: Русский язык, 1982. - 198 с.
5. Азимов А. Матбуот ва маҳви бесаводӣ (1928-1940) / А.Азимов. - Душанбе, 2013. - 83 с.
6. М. Муқимов Роҳҳои нави дарёфти даромади матбуоти муосир / М.Муқимов // Журналистикаи байналхалқӣ-IV. - Душанбе, 2012. - С.60-64.
7. Муродов, М. Истиқлолият ва рушди матбуоти даврӣ / М. Муродов. - Душанбе: Аржанг, 2017. - 320 с.
8. Назир У. Андоза ниғаҳ дор, ки андоза накуст / У.Назир // Матбуоти муосири тоҷик: пешомад ва проблемаҳо. - Душанбе, 1998. - С.11-13.
9. Сатторова З. Баъзе хусусиятҳои очеркҳои портретӣ / З.Сатторова // Шарофати «Бухорои шариф». - Хучанд: Нашриёти давлатии ба номи Раҳим Ҷалил, 2012. - С.221-230.
10. Ш. Муллоев, Жанрово-тематическое своеобразие таджикской публицистики времен Великой Отечественной Войны (1941-1945) Монография / Ш. Муллоев. - Душанбе, 2015. - 302 с.
11. Шукуров М.Р. История культурной жизни советского Таджикистана. Ч.1. - Душанбе, 1970. - 197 с.

ДАВРАҲОИ РУШДИ ТАЪРИХИИ МАТБУОТИ ТОҶИК АННОТАТСИЯ

Дар ин мақола ба таври умумӣ дар бораи марҳилаҳои инкишофи матбуоти тоҷик сухан рафта, муҳимтарин рисолатҳои он дар давраҳои гуногун баён мегардад. Маълум карда мешавад, ки матбуоти тоҷик се давраву марҳилаи асосии инкишоф - замони қабл аз Инқилоби Октябр, даврони шуравӣ ва замони истиқлолиятро тай кардааст. Ҳар як давраи инкишофи матбуоти тоҷик гувоҳи рисолатҳои бузургеро анҷом додани ин матбуот мебошад. Пеш аз инқилоб матбуоти тоҷикро масъалаҳои худшиносӣ вуслухотҳои фаро мегирифт. Маорифпарварону равшанфикрон талош мекарданд, ки маънавияту фарҳанги мардумро баланд бардоранд. Замони қабл аз инқилоб давраи маҳдудтар ба ҳисоб равад ҳам, даврони шуравӣ давраи асосӣ ва қамоли матбуот ба шумор доништа мешавад. Даврони истиқлолиятро давраи гузариш номидан мумкин аст, ки анъанаҳои зиёди матбуоти замони шуравиро дар худ нигоҳ доштан меҳодад.

Калидвожа: вазифа, давра, инқилоб, шуравӣ, истиқлолият, худшиносӣ, созандагӣ, даъват, эътимод, фарҳанг, ҳақиқатнигорӣ, адабӣ, андармонсозӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Ҳошимов Сафиулло Ҳадятуллоевич – омӯзгори кафедраи таърихи умумии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии

ПЕРИОДЫ ИСТОРИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТАДЖИКСКОЙ ПРЕССЫ АННОТАЦИЯ

В статье в общих чертах рассматриваются этапы развития таджикской прессы и излагаются ее важнейшие задачи в разные периоды. Известно, что таджикская пресса прошла три основных периода и этапа развития — период до Октябрьской революции, советское время и период независимости. Каждый период развития таджикской прессы является свидетельством выполнения ею великих задач. До революции в таджикской прессе преобладали вопросы самоидентификации и реформ. Просветители и просветители стремились поднять духовность и культуру народа. Хотя дореволюционный период считается более ограниченным, советская эпоха считается переломным и зрелым периодом прессы. Период независимости можно назвать переходным, сохранившим многие традиции советской прессы.

Ключевые слова: функции прессы, периодичность, советская модель прессы, независимость, революция, культура, самопознание, призыв, объективность, развлекательность.

Сведения об авторе: Хошимов Сафиулло Хадятуллоевич – преподаватель кафедры всеобщей истории государственного образовательного учреждения «Бохтарский государственный университет имени Насири Хусрава», Республика Таджикистан. Адрес: Республика Таджикистан, 735140, Хатлонская область, г. Бохтар, ул. Аини, 67, телефон: 101 99 63 99.

PERIODS OF HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE TAJIK PRESS ANNOTATION

This article discusses in general terms the stages of development of the Tajik press and outlines its most important missions in different periods. It is noted that the Tajik press has gone through three main periods and stages of development - the period before the October Revolution, the Soviet era, and the period of independence. Each period of the development of the Tajik press is evidence of the fulfillment of great missions by this press. Before the revolution, the Tajik press was occupied with issues of self-knowledge and reform. Educators and enlighteners sought to raise the spirituality and culture of the people. Although the pre-revolutionary period is considered a more limited period, the Soviet era is considered the main and most perfect period of the press. The period of independence can be called a transitional period, which retained many traditions of the Soviet press.

Key words: task, period, revolution, soviet, independence, self-esteem, constructivity, calling, trust, culture, authenticity, literature, and mobilization

About the author: Khoshimov Safiullo Khadyatulloevich – lecturer of the Department of General History of the State Educational Institution “Bokhtar State University named after Nasiri Khusrav”, Republic of Tajikistan. Address: Republic of Tajikistan, 735140, Khatlon region, Bokhtar city, Aini street, 67, phone: 101 99 63 99.

МУШКИЛОТ ВА ДУРНАМОИ ВАО ДАР ТОЧИКИСТОН

Раҳмонова Н.Б.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(Тоҷикистон)

Имрӯз дастрасӣ ба иттилоот тавассути технологияҳои нави иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ як қисми муҳими ҳаёти одамон шудааст, ки Интернет яке аз чунин имкониятҳост. Тибқи омили расмӣ, беш аз нисфи сокинони мамлакати мо аз Интернет истифода мебаранд. Рушди торафт афзояндаи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ, инчунин натиҷаи сиёсати созандаи Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва самарайи истиқлолият буда, амалҳои Ҳукумати мамлакат дар ин самт натиҷаҳои дилхоҳ ба бор оварданд. Қариб ҳамаи нашрияҳои ҷумҳуриявӣ (ҳам ҳукуматӣ ва ҳам ғайриҳукуматӣ) сомонаҳои худро доранд.

Аммо дар ин раванд, ВАО бо мушкилоти зиёд, аз ҷумла паҳншавии иттилооти бардурӯғ, поймолшавии ҳуқуқи муаллиф ва аз даст додани эътимоди ҷомеа рӯ ба рӯ шуданд, ки дар ин мақола то андозае мавриди баррасӣ қарор дода мешаванд.

Маънои калимаи “фейк” “дурӯғ гуфтан” ва “фиреб додан” аст. Дар шабакаи ҷаҳонии Интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ аз ҳама бештар дар бораи “фейкнӯс” ё “хабарҳои дурӯғин” сухан меравад, яъне хабарҳои, ки бофтаву сохта ва ё ҷаблӣ мебошанд.

Баробари дастрас шудани Интернет ба доираи васеи мардум хатарҳо ҳам зиёд мегарданд ва яке аз онҳо дурӯғгӯён ва паҳнкунандагони хабарҳои бардурӯғ ҳастанд. Тайи чанд соли охир кишварҳои пешрафтаи аврупоӣ Англия, Фаронса ва Олмон барои мубориза бо фейкҳо маблағҳои зиёд ҷудо карда, ҳатто созмонҳои давлатӣ барои мубориза бо фейкҳо таъсис доданд.

Ин зухурот дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва дигар платформаҳои рақамӣ густариш ёфта, ба ҷомеа таъсири манфӣ мерасонад. Иттилооти бардурӯғ метавонад боиси тафриқа, нобоварӣ ва ҳатто хушунат гардад. Журналисти тоҷик Нурали Давлат дар матлаби худ бо номи “Фейкҳо хатари нав барои башаранд” (11.07.2022 дар сомонаи www.farazh.tj нашр шудааст), чанд омили бовар қардани мардумро ба хабарҳои фейкӣ чунин баён кардааст: “Нарасидани афкори таҳлилий. Мавҷудияти афкори таҳлилий имкон медиҳад ҳақиқат аз фейк фарқ карда шавад; Ҳолати эҳсосотӣ. Агар ҳангоми хондани хабар зерин таъсири эҳсосот монед, ин ақло тира мекунад, ва шумо ба хабар камтар аз лиҳози интиқодӣ бархӯрд мекунад. Сатҳи пасти саводнокии расонаӣ ва дарки равандҳои расонаҳо. Вақте ки инсонҳо фарҳанги расонашиносанду медонанд, ки иттилоот чӣ гуна паҳн мешавад, онҳо дақиқии хабарро бештар муайян мекунанд” [6].

Ҳамчунин, дар матлаби мазкур муаллиф сабаби сохтани хабарҳои фейкиро ин гуна маънидод кардааст: “Ба мақсади шиносӣ бо чинси муқобил; ба мақсади ворид шудан ба саҳифаи ягон шахс дар шабакаҳои иҷтимоӣ зерин номи бегона ё сохта; ба хоҳири боло бурдани шумораи муштариён бо истифода аз номи афроди машҳур; ба хоҳири қаллобӣ дар Интернет” [7].

Дар ин бобат қоршиносии расонаҳои нав Рустам Гулов ба андешааст, ки ҷабридаҳои хабарҳои фейкӣ асосан пиронсолон мешаванд, ҳарчанд ки дар миёни онҳо одамони донишманд низ кам нестанд. Мушкили ин гурӯҳ дар он аст, ки намедонанд тавассути захираҳои ҷустуҷӯгар, масалан, Яндекс, Гугл ва ғ. саҳеҳияти ахборро чӣ гуна муайян кунанд. Ӯ чунин меафзояд: “Барои он ки қорбарон фиреби фейкҳоро нахӯранд, бояд сатҳи дониши расонаии онҳо баланд бардошта шавад, аммо омӯзиши саводнокии расонаӣ бояд аз мактабҳои миёна ва олӣ шурӯъ шавад” [8].

Дар ин бобат, Ҷамшеди Маъруф, роҳбари сомонаи www.factcheck.tj, ки чанд сол боз бо ошкор сохтани хабарҳои сохтаву бофта дар фазои иттилоотӣ машғул аст, чунин андеша дорад: “Мақсади фейкҳо, ё қасоне, ки фейкҳоро месозанд, ғоида

гирифтанд, чалб кардани таваҷҷуҳи корбарон ба сомона ё платформаи худ ба мақсади пур кардани кисаи худ ё лаззат бурдан аз чунин хабарҳо мебошад”[9].

Мавзуи мазкур хеле доманадор аст. Барои мисол, чанде пеш дар шабакаҳои иҷтимоӣ хабаре паҳн гардид, ки гӯё ба Таҳмина Раҷабова, ҳунарпеша ва коргардони тоҷик зиндон таҳдид мекунад: “Бонки Миллии Тоҷикистон пас аз изҳороти баҳсбарангезаш ўро ба додгоҳ мекашад”[2].

Дар он хабар ҳамчунин номи агентии иттилоотии “Азия- Плюс” истифода шуда буд, ки гӯё хабари мазкурро хабаргузории “Азия-Плюс” нашр кардааст, зеро дастандаркороне, ки хабарро сохтаанд, аз ороиш ва номи ин расона истифода кардаанд. Пас аз чанде дар саҳифаи телеграми “Азия-Плюс” (<https://t.me/asiaplus/76438>) матлабе нашр шуд ва дар он аз хонандагон дархост мешуд, ки ба хабарҳои бардурӯғ нисбат ба расонаи мазкур бовар накунад, зеро масъулини агнетӣ чунин хабарро паҳн накардаанд ва хабари нашршуда дурӯғ (фейк) аст.

Дар ин росто, сомонаи www.factcheck.tj, ки баъзан хабарҳои шубҳаварро мавриди санҷиш қарор медиҳад, дар мавзуи мавриди назар низ санҷиш гузаронида, ба чунин хулоса омадааст: “...ҳарчанд дар сарлавҳаи мавод дар бораи мусоҳибаи Таҳмина Раҷабова таъкид шудааст, вале на ҳуди мусоҳиба оварда шудааст ва на линки мусоҳиба ҷой дода шудааст. Ба додгоҳ қашида шудани Таҳмина Раҷабоваро Бонки миллии Тоҷикистон ё ҳеҷ манобеи расмӣ дигар тасдиқ намекунад. Дар матлаб гуфта шудааст, ки “ҳар кас метавонад, бой шавад” ва шумо метавонед, дар як ҳафта 100 доллар маблағгузорӣ карда ба 2,456 доллар табдил диҳед. Ин методи низомҳои қаллобиро монанд аст” [1].

Ҳамчунин, дар матлаби нашркардаи сомонаи www.factcheck.tj гуфта мешавад, ки сатҳи эътимодбахшии сайт хеле паст арзёбӣ шуда, маълум аст, ки ин вебсайт ҳамагӣ чанд ҳафта қабл сохта шудааст. Таҳмина Раҷабова пас аз паҳншавии хабари мазкур Таҳмина Раҷабова дар мусоҳиба ба хабаргузории “Азия-Плюс” чунин гуфт: “Аз агнетии иттилоотии “Азия-Плюс” ҳафа шудам, зеро фикр кардам, ки нахост чунин кунанд. Аммо вақте ки хабарро хондам, фаҳмидам, ки қаллобон ҳастанд ва ҳамоно замон аз “Азия-Плюс” ба ман тамос гирифтанд. Ман фикр мекунам, ки қаллобон чехраҳои шиносро истифода мебаранд, зеро мардум ба мо бовар доранд”[5].

Воқеан, имрӯз, фазои иттилоотӣ хеле васеъ ва дастрас аст. Ҳар кас метавонад иттилоотро паҳн кунад, бидуни он ки масъулияти дурустии онро бар дӯш бигирад. Ин имкон медиҳад, ки ахбори бардурӯғ ва фейкӣ ба осонӣ паҳн шавад. Ҳамзамон шабакаҳои иҷтимоӣ, аз қабилҳои Фейсбук, Х, Инстаграм, Телеграм ва Вотсап (аксари расонаҳои ахбор дар ин шабакаҳои иҷтимоӣ саҳифаи худро доранд) манбаи асосии иттилоот барои миллионҳо одамон дар саросари ҷаҳон шудаанд. Ин шабакаҳо паҳншавии иттилоотро хеле зуд ва осон мекунад, вале дар айни замон, назорати дурустии онро душвор месозанд. Илова бар ин, паҳн кардани хабарҳои фейкӣ метавонад манфиати иқтисодӣ дошта бошад. Масалан, сайтҳои фейкӣ метавонанд ба воситаи паҳншавии ахбори ҳассос трафики зиёд ҷамъоварӣ кунанд ва аз ин ҳисоб даромад ба даст оранд.

Мушкилии дигари ВАО дар шароити ҳозира масъалаи молиявӣ мебошад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон расонаҳои мустақил хоҳ-нохоҳ ба мушкилоти молиявӣ дучор омадаанд ё меоянд. Махсусан, матбуоти ҷопӣ дар кишвар ба ин ҳолат рӯ ба рӯ мешавад. Мушкилоти молиявии матбуоти ҷопӣ ба як навъ қафомонии онҳо низ рабт дорад. Барои мисол, бо рушду дастрас гардидани интернет, махсусан шабакаҳои иҷтимоӣ, бархе аз расонаҳои ҷопӣ кишвар ҳолати ногувор доранд. Зеро хабаре, ки онҳо рӯзи панҷшанбе нашр мекунад, охири ҳафтаи гузашта ё аввали ҳафтаи ҷорӣ дар расонаҳои электронӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ нашр шудааст. Дар ин бобат, профессори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Ҷовид Муқим дар мусоҳибаи худ

дар ҳафтаномаи “Фараж” чунин гуфтааст: “...матбуоти чопӣ дар кишварҳои аврупоӣ ва Амрико нисбат ба 10 соли пеш маъруфияти худро аз даст дода истодааст. Зеро тиражи рӯзномаҳо кам шудааст. Аз соли 1996 аллакай дар Амрико расонаҳо ба паҳш кардани маводи худ ба шакли электронӣ дар сомонаҳоишон шуруъ карда буданд. Имрӯз дар мо ҳам расонаҳо кӯшиш карда истодаанд, ки дар Интернет сомонаи худро дошта бошанду дар ҳама шабакаҳои иҷтимоӣ ва мессенҷерҳо саҳифаҳои худро ташкил кунанд, то сафи муҳотабонашон зиёд гардад” [10]. Профессор Ҷовид Муқим ҳамчунин ба он ишора мекунад, ки рӯз аз рӯз мавқеи расонаҳои чопӣ танг шуда, ҷойи онҳоро расонаҳои электронӣ хоҳанд гирифт: “...бо гароншавии нархи қоғазу хидмати чоп қимати нашрияҳо боло рафта, муҳтавои он талаботи хонандаро қонеъ намегардонад. Ва хоҳем нахоҳем, нашрияҳои қоғазӣ ба шакли имрӯза аз байн мераванд. Агар мо раванди тағйирёбии 10 соли охирро ба назар гирем, гуфта метавонем, ки дар даҳ соли оянда мумкин аст, ки расонаҳои чопӣ дигар хонандагонӣ худро аз даст диҳанд ва охишта - охишта ба шакли имрӯза аз миён раванд. Ҳамин аст, ки ҳоло қисме аз расонаҳо матолиби худро дар платформаҳои гуногун пешниҳод мекунанд. Аз ҷумла, шакли барномаҳои телефонӣ дастрас аст ва хонандагон бе ягон мушкилӣ аз онҳо истифода карда метавонанд” [11].

Зиёд шудани мушкилоти молиявӣ миёни расонаҳои чопӣ ба мавқеъ ва хонанда наёфтани онҳо низ вобаста аст. Маълум аст, ки ҳоло на ҳама расонаҳо назди аудитория мавқеъ ёфта метавонанд, балки он расонаҳое аудиторияву мавқеъ меёбанд, ки ҳайати кории боқувват ва шароити хуби кор доранд. Дар ин маврид муҳаққиқ ва устоди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Қироншоҳ Шарифзода чунин андеша доред: “Бархе аз нашрияҳои моро омилҳои муҳталиф... аз байн бурданд, вале аксарият аз сабаби худкифо набудан барҳам хӯрданд. Инро бояд тан гирифт. Вақте дар бозор мавқеъ пайдо карда натавонистӣ, аз касе гила наkun” [3].

Дар ҳамин ҳол на танҳо расонаҳои хусусӣ, балки бархе аз расонаҳое, ки аз ҷониби давлат маблағгузорӣ мешаванд, худкифо нестанд. Барои мисол, соли 2019 вақте ки аз вазири вақти фарҳанг Шамсиддин Орумбекзода дар мавриди вучуд надоштани ҳаққи қалам дар нашрияҳои тобеи вазорат пурсиданд, ӯ чунин посух дод: “Мо ҳам таҳлил мекунем ва таассуф меҳӯрем, ки аксари рӯзномаҳои мо 600 то 1000 нусха обуна доранд. Давлат як қисм маблағро барои баҳои онҳо ҷудо мекунанд. Аммо ҳаққи қаламро ба муаллифон бояд ҳуди нашрияҳо фароҳам созанд” [4].

Қобили зикр аст, ки рӯз аз рӯз бинобар талаботи замон аҳамияти расонаҳои чопӣ дар кишвар камранг мегардад ва яке аз сабабҳои аслии ин масъала камбудии молиявӣ онҳост. Бархе аз мушкилиҳои дигари ВАО-ро ба таври зайл метавон номбар кард:

- Ба соҳаи журналистика ворид шудани нафарони касбу кори гуногун.

- Набудани даромади хуби корӣ боиси тарки рӯзноманигорони хирфай аз соҳаи зиддаҳл. Дар ҳамин ҷо метавон як мисол аз ақидаҳои Юлия Шум муҳаққиқи соҳаи журналистика, ки дар китобаш «Таҳқиқи журналистӣ: аз назария ба амалия» аст, овард: «...проблемаи калони муҳаққиқонамон ин набудани шароити хуби фаъолият аст», ҳамчунин, поинтар ишора мекунад: «Вақте, ки одам барои зиндагии рӯзмарра маблағ дошта бошад, дар бораи майда ҷуйдаҳои рӯзгор фикр накарда, тамоми фаъолияташро ба иҷрои нақшаи пешгирифта равона мекунанд» [13].

Ҳамчунин, дастрасии сартосарии барномаҳои интернетӣ, ки боиси аз байн бурдани ҷолибияти соҳаи ВАО дар кишвар мегардад. (фарқ накардани блогерҳо аз журналистон, ки ин мушкилӣ низ солҳои охир бештар мушоҳида мегардад).

- Дар асоси жанрҳои журналистика омода нашудани маводи журналистӣ.

- Ҳамкориҳои хуб надоштани корхонаву идораҳои муҳими давлатӣ бо журналистон. (ғайр аз ҳисоботҳои шашмоҳа дар як чаҳорҷӯбаи муайян идораву корхонаҳо бо рӯзноманигорон ҳамкорӣ намекунанд).

Дар замони ҷаҳонишавӣ расонаҳои ҷопии кишвар рушд ва мучаҳҳаз кардани соҳаи технологияҳои иттилоотӣ – коммуникатсионӣ барои ҳамагуна шаклҳои навсозии ВАО – и ватанӣ, аз ҷумла имконияти робитаи доимӣ бо аудиторияи васеъ шароити мусоид фароҳам овард. Бо пайдо ва паҳншавии Интернет он ба таври худ ҳамчун воситаи коммуникатсияи оммавӣ истифода мешуд, дар доираи он воситаҳои анъанавии коммуникатсияи оммавӣ амал мекарданд. Илова бар ин, ВАО-и интернетӣ пайдо шуд, ки зуд маъруфият пайдо кард. Аммо расонаҳои анъанавии ҷопӣ низ кӯшиш мекунанд, то ҳамқадами замон бошанд. Ҳамин аст, ки қариб ҳамаи расонаҳо сайтҳои худро дар Интернет доранд ва дар онҳо маълумоти нав нашр карда мешавад. Муҳаққиқон ва олимони журналистикаи тоҷик ба ин назаранд, ки сабаби гузариш ба версияи рақамии нашрияҳо коҳиши наشري ҷопӣ рӯзномаҳо мебошад. Дар навбати худ коҳиши нусхаҳо бо он шарҳ дода мешавад, ки вақтҳои охир сифати маводҳои нашршуда ба таври назаррас коҳиш ёфтааст.

Ҳамчунин, нодуруст интиҳоб шудани мавзӯ низ ба коҳиши сифати маводи нашршуда оварда мерасонад. Масалан, тавре Ҷовид Муқим бо Абдуллоҳ Нӯмонов дар китоби «Дастур барои радиожурналистони ҷавон» овардааст: «Набояд фаромӯш кард, ки вақти интиҳоби мавзӯ бояд ба аҳамиятнокии он барои ҷомеа диққат дод. Зеро на ҳар гуна хабарӣ нав барои ҷомеа пураҳамият ва диққатҷалбкунанда аст»[12].

Мутаассифона, солҳои охир қамаҳамиятнок будани мавзӯҳои журналистӣ бештар вомеҳӯранд. Бо вучуди ин ҳама то ҳол бисёре аз расонаҳои ҷопӣ мавқеи мустаҳками худро нигоҳ медоранд, зеро муттаҳид кардани намудҳои гуногуни иттилоот дар як варианти телевизионӣ ё компютерӣ матнро бекор намекунад. Гузашта аз ин барномаҳои радио ва телевизион одатан дар ду шакл – аудиовизуалӣ ва матнӣ дар Интернет ҷойгир карда мешаванд. Тасвирҳо ва матн барои ҳама ВАО дар Интернет табдил меёбанд. Назария ва амалияи иттилоотӣ-оммавӣ дар ҷомеа тамоюлҳои рушди расонаҳои муосири ҷопӣ ва электронӣ асосҳои назариявӣ ва амалии омӯзиши журналистика дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, тайёр кардани кадрҳои журналистӣ дар донишгоҳҳои олии кишвар ҳолат ва дурнамои рушди системаи жанрҳои расонаҳои тоҷик. Ҳамин тариқ, Воситаҳои ахбори оммаи Тоҷикистон бо вучуди пешрафт дар истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва рақамӣ, аз ҷумла паҳншавии васеи интернет, бо мушкилоти ҷиддӣ рӯ ба рӯ ҳастанд. Хабарҳои фейкӣ, ки боиси тафриқа ва нобоварӣ дар ҷомеа мешаванд, яке аз ин мушкилот мебошанд. Коршиносон бар он назаранд, ки набудани саводи расонаӣ, махсусан дар байни пиронсолон, сабаби асосии паҳншавии хабарҳои фейкӣ аст.

Мушкилоти дигари ВАО дар Тоҷикистон мушкилоти молӣ аст, ки махсусан расонаҳои ҷопиро фаро гирифтааст. Кам шудани шумораи хонандагон, болоравии нархи қоғаз ва хароҷоти ҷоп, инчунин, нотаваҷиб дар мутобиқ шудан ба технологияҳои нав, боиси коҳиши назарраси нусхаҳои ҷопӣ шудааст. Ҳамчунин сатҳи пасти касбияти журналистон, ҳамкориҳои сусти мақомот бо ВАО ва надоштани муштариёни кофӣ аз ҷумлаи мушкилоти дигари соҳаи ВАО дар Тоҷикистон мебошанд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Ба Таҳмина Раҷабова зиндон таҳдид мекунад/ Соמוнаи www.factcheck.tj. 2025. - URL: <https://factcheck.tj/2025/02/13/fejk-ba-ta%D2%B3mina-ra%D2%B7abova-zindon-ta%D2%B3did-mekunad/> (Санаи истифодабарӣ: 13.02.2024)

2. Бонки Миллии Тоҷикистон пас аз изҳороти баҳсбарангезаш ўро ба додгоҳ мекашад/ Шабакаи иҷтимоии Фейсбук. 2025. - URL: https://growfree.click/zGJ6RJrN?utm_source=M5&p=1632479650731407&socid=tok_8368_c1&lock=1lb56&bid=11&fbclid=PAZXh0bgNhZW0BMABhZGlkAasX3sOiRbMBprmUVEdm1S0aG0MjuLbwb6y3D_dOoUfOqc0ro8XkbQ8os2lKz7idrOwKSQ_aem_MUyMuEFGnluVo8EegnMUBQ (Санаи истифодабарӣ: 10.02.2025)
3. Нашрияҳои ғайриҳукумати аз байн мераванд, агар.../ Ҳафтаномаи “Тоҷикистон”. 2022. - URL: <https://pressa.tj/nashriya%D2%B3oi-%D2%93ajri%D2%B3ukumat%D3%A3-az-bajn-meravand-agar> (Санаи истифодабарӣ: 11.03.2022)
4. Расонаҳои мустақил бошанд ё не? Аз суҳбати вазир то ташвишҳо дар дастгоҳи раисҷумҳур/ Хабаргузори “Спутник”. 2019. - URL: <https://sputnik.tj/20190211/Rasonahoi-mustaqil-boshand--ne-az-suhbati-vazir-to-tashvishho-dar-dastgohi-raisijumhur-1028231640.html> (Санаи истифодабарӣ: 11.02.2019)
5. Росту дурӯғи ба суд дода шудани Таҳмина Рачабова/ Хабаргузори “Азия-плюс”. 2025. - URL: https://www.youtube.com/watch?v=Yx8_skv2bEM&t=1234s (Санаи истифодабарӣ: 18.02.2025)
6. Фейкҳо хатари нав барои башаранд/ Ҳафтаномаи “Фараж”. 2022. - URL: <https://farazh.tj/sahifai-asosy/jomea/fejkho-hatari-nav-baroi-basharand> (Санаи истифодабарӣ: 11.07.2022)
7. Фейкҳо хатари нав барои башаранд/ Ҳафтаномаи “Фараж”. 2022. - URL: <https://farazh.tj/sahifai-asosy/jomea/fejkho-hatari-nav-baroi-basharand> (Санаи истифодабарӣ: 11.07.2022)
8. Фейкҳо хатари нав барои башаранд/ Ҳафтаномаи “Фараж”. 2022. - URL: <https://farazh.tj/sahifai-asosy/jomea/fejkho-hatari-nav-baroi-basharand> (Санаи истифодабарӣ: 11.07.2022)
9. Фейкҳо хатари нав барои башаранд/ Ҳафтаномаи “Фараж”. 2022. - URL: <https://farazh.tj/sahifai-asosy/jomea/fejkho-hatari-nav-baroi-basharand> (Санаи истифодабарӣ: 11.07.2022)
10. Ҷовид Муқим: Журналисти мансабҳои журналист нест!/ Ҳафтаномаи “Фараж”. 2019. - URL: <https://farazh.tj/slide/ovid-muqim-zhurnalisti-mansabhozhurnalists-nest> (Санаи истифодабарӣ: 9.03.2019)
11. Ҷовид Муқим: Журналисти мансабҳои журналист нест!/ Ҳафтаномаи “Фараж”. 2019. - URL: <https://farazh.tj/slide/ovid-muqim-zhurnalisti-mansabhozhurnalists-nest> (Санаи истифодабарӣ: 9.03.2019)
12. Муқим Ҷ. Дастур барои радиожурналистони ҷавон/ Ҷ. Муқимов, Нӯмонов А. – Душанбе, – 2008. - С. 5-6.
13. Шум Ю. Таҳқиқоти журналистӣ: аз назария ба амалия/ Ю. Шум. – Душанбе: Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Душанбе, – 2004. - С. 8.

МУШКИЛОТ ВА ДУРНАМОИ ВАО ДАР ТОҶИКИСТОН АННОТАТСИЯ

Мақолаи мазкур ба таҳлили вазъи ВАО дар Тоҷикистон мепардозад ва мушкилоти асосие, ки расонаҳои кишвар бо онҳо рӯ ба рӯ ҳастанд, аз ҷумла паҳншавии иттилооти фейкӣ, мушкилоти молиявӣ ва паст шудани сатҳи касбияти журналистонро баррасӣ мекунад. Муаллиф бо истифода аз маълумоти омӯрӣ ва назари коршиносон сабабҳои ин мушкилотро нишон медиҳад ва таъсири манфии онҳоро ба ҷомеа таҳлил мекунад.

Муаллиф ҳамчунин дурнамои рушди ВАО-ро дар Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ мавриди қарор дода, қайд мекунад, ки бо вучуди мушкilot, расонаҳои кишвар бо истифода аз технологияҳои нав ва таҷрибаи байналмилалӣ метавонанд рушд кунанд. Вай роҳҳои беҳтар кардани саводи расонаӣ, ҳалли мушкilotи молиявӣ ва баланд бардоштани сатҳи касбияти журналистонро низ пешниҳод мекунад.

Дар охир, муаллиф ба хулоса меояд, ки ВАО-и Тоҷикистон дар марҳилаи муҳими рушд қарор дорад ва барои муваффақ шудан, онҳо бояд ба мушкilotи мавҷуда муқобилат кунанд ва аз имкониятҳои нави технологӣ истифода баранд. Ин мақола барои омӯзиши вазъи ВАО дар Тоҷикистон ва муайян кардани роҳҳои рушди онҳо муфид аст.

Калимаҳои калидӣ: ВАО, журналист, мушкilot, дурнамо, фейк, фейк-нӯс, касбият, шабакаҳои иҷтимоӣ, нашрия.

Маълумот дар бораи муаллиф: Раҳмонова Нигина Бобохоновна. Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, унвонҷӯи кафедраи журналистикаи байналхалқӣ. Сармутахассиси рӯзномаи «Ҷумҳурият». **Суроға:** Тоҷикистон, ш. Душанбе, ноҳияи Сино, кӯчаи Камоли Хучандӣ, бинои 14/ хонаи 11. **E-mail:** Rahmon-Nigina@mail.ru. **Телефон:** 985-91-49-96.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СМИ В ТАДЖИКИСТАНЕ АННОТАЦИЯ

Статья представляет собой анализ состояния СМИ в Таджикистане, рассматривая основные проблемы, с которыми сталкиваются СМИ страны, включая распространение фейковой информации, финансовые трудности и снижение профессионализма журналистов. Автор, используя статистические данные и мнения экспертов, указывает на причины этих проблем и анализирует их негативное влияние на общество.

В другой части статьи автор рассматривает перспективы развития СМИ в Таджикистане в условиях глобализации. Он отмечает, что, несмотря на трудности, СМИ страны могут развиваться, используя новые технологии и международный опыт. Автор предлагает рекомендации по повышению медиаграмотности, решению финансовых проблем и повышению профессионализма журналистов.

В заключение автор приходит к выводу, что СМИ Таджикистана находятся на важном этапе развития, и для достижения успеха им необходимо преодолеть существующие проблемы и воспользоваться новыми технологическими возможностями. Эта статья полезна для изучения состояния СМИ в Таджикистане и определения путей их развития.

Ключевые слова: СМИ (Средства массовой информации), журналист, проблемы, перспективы, фейк, фейк-нӯс, профессионализм, социальные сети, издание.

Сведения об авторе: Раҳмонова Нигина Бобохоновна. Саискател, кафедраи ҷумҳуриявӣ журналистики, Тоҷикӣ миллии университет. **Адрес:** Тоҷикистон, г. Душанбе, Сино район, улица Камола Худжанди, дом -14, квартира 11. **E-mail:** Rahmon-Nigina@mail.ru. **Телефон:** 985-91-49-96.

CHALLENGES AND PROSPECTS OF MEDIA IN TAJIKISTAN ANNOTATION

This article provides a comprehensive analysis of the media landscape in Tajikistan, addressing the key challenges faced by the country's media, including the spread of fake news, financial difficulties, and declining professionalism among journalists. Using

statistical data and expert opinions, the author highlights the causes of these problems and analyzes their negative impact on society.

In another section of the article, the author explores the prospects for media development in Tajikistan within the context of globalization. He notes that despite the challenges, the country's media can thrive by leveraging new technologies and international best practices. The author proposes recommendations for enhancing media literacy, resolving financial issues, and improving journalistic professionalism.

In conclusion, the author posits that Tajikistan's media are at a crucial stage of development, and to succeed, they must address the existing challenges and seize new technological opportunities. This article is valuable for understanding the state of media in Tajikistan and identifying pathways for their advancement.

Keywords: Media (Mass Media), journalist, challenges, prospects, fake, fake news, professionalism, social media, publication.

Information about the author: Rahmonova Nigina Bobokhonovna. Title seeker of the Department of International Journalism, Tajik National University. **Address:** Tajikistan, Dushanbe city, Sino district, street kamoli khujandi - 14/ 11 flat. **E-mail:** Rahmon-Nigina@mail.ru. **Телефон:** 985-91-49-96.

БАХШИ 4.
РОБИТАИ ЖУРНАЛИСТИКА БО СИЁСАТ ВА ИЛМҲОИ ДИГАР

НАҚШИ ВАО ДАР ТАРҒИБИ ЗАБОНИ ДАВЛАТӢ

Мухаммадҷонзода О.

Институти забон ва адабиёт ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ АМИТ

Раупова Н.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

(Тоҷикистон)

Масъалаи маданияти нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ кунунии забони тоҷикӣ солҳои охир аз ҷониби аҳли фарҳангии кишвар пайваста мавриди омӯзишу баррасии ҳамаҷониба қарор мегирад ва ин ба он далел аст, ки вазъи имрӯзаи нутқи шифоҳӣ ба таври хеле ташвишвар коҳиш ёфта истодааст. Ба зами ин, нутқи хаттӣ ва тарзи баёну ифодаи соҳибқаламон, рӯзноманигорони ВАО кишвар то андозае аз меъёрҳои забони муосири тоҷик дур шуда истодаанд ва ин албатта, боиси нигаронии боз зиёдтар мегардад. Чунки матбуот ва алаҳусус, матбуоти даврӣ ва радиову телевизион оинаи забон ба шумор мераванд ва нақши онҳо дар ташаккули маданияти нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ ҷомеа назаррас ва арзанда арёбӣ мегарданд. Мутаассифона, ин раванди номатлуб дар солҳои охир бо сабабҳои айниву зехнӣ дар матбуоти кишвар идома ёфта истодааст ва ҳолати хеле нигаронкунандаеро ба бор овардааст.

Ба ҳамагон маълум аст, ки забони матбуоти даврии кишвар нисбат ба солҳои пештара хеле рушду инкишоф намудааст ва ин аз таҳлилу баррасии маводи солҳои охири рӯзномаю маҷаллаҳо низ ба ҳубӣ мушоҳида намудан мумкин аст. Бо вуҷуди ин, дар аксари рӯзномаю маҷаллаҳои ҷумҳурӣ ҳангоми мутолиа ғалату иштибоҳоти зиёдеро дучор мешавед. Аз ҷумла, рӯзномаи даврии созмони ғайридавлатии «Индем», ки таҳти унвони «Нигоҳ» ба нашр мерасад, аз ин гуна камбудихо ори нест. Ин рӯзнома дар баробари дигар рӯзномаҳои хусусию ғайридавлатии кишвар нашрияи тозаҷис ба шумор равад ҳам, мақолаю хабарномаҳое ба нашр мерасонад, ки шаклан кӯтоҳу дастрас ва мазмунан ҷолибу хонданӣ ва дар бештари маврид оммафаҳм мебошанд. Аксари мақолаҳои ҷопшуда хусусияти таҳлилӣ – танқидӣ дошта, мавзӯҳои муҳими рӯз ва ҷомеаи имрӯзаро бо мушкилоту муваффақиятҳои фаро мегиранд. Забони аксари мақолаҳои хабарномаҳои рӯзнома равону суфта ва то ҳади имкон дастраси оммаи хонандагон мебошанд.

Вале ҷойи таассуф аст, ки дар чунин як рӯзномаи маъруф ва бонуфузи ҷомеаи имрӯзаи мо аз камтаваҷҷӯҳии муаллифон ва ё беаҳамиятии масъулини он дар ҳар як саҳифаи рӯзнома ғалату камбудихои зиёдеро мушоҳида намудан мумкин аст. Чунин муносибат аз як тараф, таъби хонандаро хира кунад, аз тарафи дигар, обрӯю эътибор ва нуфузи рӯзномаро то андозае дар ҷомеа мекоҳонад. Барои он ки суҳанони мо бидуни далел ва асос набошанд, ба саҳифаҳои рӯзнома ва баъзе мулоҳизоте, ки дар ҷараёни қироати матнҳо пайдо шудаанд, рӯ меоварем. Барои хубтару судманд ва то андозае кӯтоҳу фишурда шудани фикру мулоҳизот дар атрофи як ва ё чанд шумораи охири ин рӯзнома, ки дастраси мо гардид, андешаронӣ менамоем.

Бояд зикр намуд, ки ҳангоми таҳлилу баррасии маводи саҳифаҳои рӯзнома бештар аз нуктаи назари ҷанбаҳои мантиқии ҷумлаҳо, хусусияти услубии онҳо ва содатарин қоидаҳои ҷумласозию калимабандии забони муосири тоҷик таваҷҷӯҳ карда шуд. Ба андешаи банда, он мулоҳизоте, ки ба ҷашм расид ва сабт карда шуд, ба ҳар як хонандаи оддии рӯзнома маълум ҳастанд ва ҳангоми мутолиа матнҳо дар андешаи онҳо низ пайдо шуданашон мумкин аст. Аз ҷумла:

1. Ғалатҳое, ки бештар хусусияти услубӣ, мантиқӣ доранд ва аз сабаби мувофиқат накардани аъзои ҷумла, сактадор будани воҳидҳои он ба мазмуни матн ҳалал ворид гардидааст. Мисол:

Паҳлуҳои гуногуни ин суҳанронӣ дар се матлаби? «Нигоҳ». (саҳ.1, №12 (131). Дуруст аст, ки вожаи матлаб дар забони арабӣ ба маънои талаб кардан, масъалагузорӣ ва баҳсу мунозира кардан меояд, вале дар забони тоҷикӣ танҳо маънии аввалааш истифода мешавад ҳалос. Мумкин ба қасоне, ки забони арабиро хуб медонанд, мақсади нависанда ғалат бошад, вале барои хонандаи тоҷик ҷумла сактадор ва мазмуни он ноғалат норавшан аст. Аз ин рӯ, ифодаи мазкур дар шакли андешарониҳо, гузоришҳо меомад, беҳтар буд.

Бори охир рӯзҳои **ҷашн** гирифтани **ҷашни** Наврӯз вазорати кишоварзӣ барои Хона - интернати мазкур дастархони **ҷашнӣ** ба маблағи 1, 5 ҳазор сомонӣ орошта буд (саҳ.2, №12(131).

Аввалан, муаллиф дуруст кардааст, ки байни мафҳумҳои ид ва ҷашн фарқ гузоштааст ва дар ҳар се маврид ҳам ифодаи ҷашн овардааст на ид. Чунки маросимҳои суннати фарҳангии бостониамон ҷашн ва ҷашнвора мебошанд ва дар мавриди маросимҳои динӣ беҳтар ва дурусттар ифодаи ид аст. Лекин дар мавриди зикршуда се маротиба пайҳам овардани як вожа ҷумларо сактадор намудааст. Беҳтар он аст, ки дар ин маврид аз ифодаҳои муродифии дастархони идона ва рӯзҳои таҷлили, баргузори... истифода мегардид. Ба зами ин, дар мисоли мазкур исми таркибии хона - интернат ба ифодаи мафҳуми умумӣ омадааст ва дар ин маврид бо ҳарфи хурд навишта мешавад, на бо ҳарфи калон чунон ки дар саҳифаҳои рӯзнома оварда шудааст.

Ташкилоти мо, ки созмони иҷтимоӣ фарҳангист, тибқи? ақоиди? мероси қадимаи адабию фарҳангии мардуми тоҷик минбаъд барои расидан ба ҳақиқати воқеи ҳаёти имрӯза? мардуми шарифи Тоҷикистон кӯшиш хоҳад кард (саҳ.15, №12 (131). Аз ҷумлаи мазкур оё мазмуне андешаеро пайдо кардан мумкин аст? Муаллифи сатрҳо кадом ҳақиқати воқеиро дар назар дорад ва оё ҳаёт шакли имрӯза ва дирӯза оянда дорад? Ва оё мероси ҳатти адабию фарҳангӣ ақидаронӣ мекунад? Ба андешаи банда, як қисмати ҷумла аз матн берун мондааст ва ё матн тарҷумаи тахтӯллафзии кадом забони бегона аст.

Сардори шӯъбаи молияи Раёсати Агентии 550.000 сомониҳо ба ҳазина даромад накардааст (саҳ. 2, №12 (131). Дар ҳамин мақола боз омадааст: Сардори шӯъба..... маблағи 570 393 сомонӣ? аз баҳши амонатбонк? шаҳри Қўрғонтеппа дар асоси чекҳои пулгирӣ гирифта, аз он 550 ҳазор сомониашро ба ҳазина даромад накардааст (саҳ. 2, №12 (131). Дар ҳар ду маврид муаллиф ворид нашудани маблағро ба ҳазинаи муассиса дар назар дорад, бино бар ин беҳтар ва дурусттар ба ҳисоби ҳазина ва ё ҳазинаи коргоҳ ворид накардааст, маънии ҷумларо то андозае равшан ифода мекунад. Ҳамзамон дар матни мазкур, ки ҳаҷман на он қадар калон аст, калимаҳои тасарруф дар шакли тасарруф? (чанд маротиба такрор шудааст), сомонӣ – сомонӣ?, суиистифода – суиистифода? молиявӣ – молиявӣ?, чор (чаҳор) моҳ – чар? моҳ, баҳши Амонатбонк – баҳши амонатбонк?, пешоянди таркибии оид ба – оиди?, номи идораҳо баъзан бо ҳарфи калону баъзан бо ҳарфи хурд: Агентии давлатии ҳифзи иҷтимоӣ, шуғли аҳоли ва муҳоҷирати вилояти Хатлон – Агентии давлатии ҳифзи иҷтимоӣ? шуғли аҳоли ва муҳоҷирати вилояти Хатлон, Раёсати Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи ҚТ дар вилояти Хатлон – Раёсати агентии? назорати давлатии молиявӣ? ва мубориза бо коррупсияи ҚТ дар вилояти Хатлон (саҳ. 2, №12(131) зикр шудааст. Аз тарзи ифодаи муаллиф чунин ба назар мерасад, ки Агентии давлатии ҷумҳуриявӣ дар шумули Раёсати вилоят созмон ёфтааст.

Билаҳира, баъд аз кӯшишҳои зиёд....тай кунем (саҳ.15, №12 (131). Билаҳира, кихоянд ин «панҷонаи ғалбершуда»...(саҳ.8, №27 (146). Дар аксари саҳифаҳои рӯзнома ин вожаи арабиасос ба таври фаровон ба кор бурда мешавад ва калимаи мазкур дар фарҳангомаҳои маъруфи дузабона танҳо дар шакли

билохира//билохират ба маънии охиран, дар охир омадааст, ки шакли билахира ва ё билахират надорад (ФЗТ, ҷ.1.с.184). Талаффузи вожаи билахира/т низ гӯшнавоз ва тоҷикӣ набуда, хонандаи тоҷик онро ба таври дигар фаҳмиданаш мумкин аст.

Нигоҳе? сиёсат (сах.1, №25 (144). Ҳарчанд ки дар паҳлуи ин навиштаҷоти ҳамин саҳифаи рӯзнома шакли дурусти он «Нигоҳе ба.....» низ сабт ёфтааст. Саволе ба миён меояд, ки пас чаро ғалат ислоҳ нашудааст, иллаташ бетаваҷҷӯҳии масъулон ё безъитбории кормандон нисбат ба забону қоидаҳои он аст ё чизи дигар.

Маълум, ки? кушодашавии? телевизиони форсӣ инфиродии? ташабуси? Эмомалӣ Раҳмон ва Маҳмуд Аҳмадинажод аст, пас он ҳатман кушода? мешавад (сах.5, №12 (131). Дар ҷумлаи мазкур чанд ғалат роҳ ёфтааст, аввалан, усули нигориш ва мантиқи он хароб мебошад, сониян, ифодаи маълум, ки – маълум аст, ки ва вожаи арабии ташаббус ? бо ташдид ташаббус (шаддадор) навишта мешаванд. Калимаи кушода дар таркибҳои кушода мешавад ва кушодашавӣ тақрор ёфтааст, ки он услуби нигориш ва тарзи баёнро сактадор сохтааст, беҳтар он буд, ки муаллиф дар ин маврид аз муродифоти он истифода менамуд. Вожаи инфиродӣ низ бемавқеъ омадааст.

Чунин шакли ифодаҳоро дар саҳифаҳои рӯзнома ба таври фаровон дучор омадан мумкин аст, аз ҷумла: Кормандони Шӯъбаи корҳои дохилии якуми? ноҳияи Рӯдакӣ.....(сах.6, №12 (131), дурусташ бахш ё шӯъбачаи аввали..... бояд бошад.

Тағобозию? ришваситонӣ дар бесаводҳоро паси дар мемононад(сах.6, №12 (131).

Дар поёнтари матн шакли гӯишии «... тағабозии? як табақаи ...» омадааст.

Инчунин ? ин шаҳрванд як адад яроқи шикорӣ суфтамиллӣ? тамғаи ИЖ 32 бо 5 дона тир бе ягон ҳуҷчат, ки бо он як сар бузи кӯҳиро шикор кардааст, дарёфт ва мусодира гардид.(сах.6, №12 (131).

Падараш бекор асту модараш дар як идора ба ҳайси фаррошӣ? кор мекунад (сах.6, №24 (143).

Ин ҳодисаҳо дар натиҷаи аз меъёр? бо суръати баландтар? идора намудани воситаи нақлиёт ба вуқӯъ пайвастанд(сах.2, №24 (143).

Падидаи дигаре, ки дар саҳифаҳои рӯзнома ба назар мерасад, ин ба таври фаровон истифода намудани вожаҳои арабиасос мебошад, ба монанди ҳайси, иллати (ҳатто шакли илат?), алайҳи, билахира, самъи (хонандагон), билкулл, зидахл, муттафик, мутақоид ва ё шаклҳои ҷамъи арабии теъдод, макотиб, масочид, матолиб, маротиб, маворид ва ғ.. Ҳарчанд ки ин қабил калимаҳо дар забони тоҷикӣ муродифоти хешро доранд ва онҳо ба мардум маълуму фаҳмо ҳастанд ва бояд дар ҷомеа мавриди қорбурди ҳамагон қарор дошта бошанд.

2. Ғалатҳое, ки хусусияти имловӣ доранд. Чунин навъи иштибоҳот на танҳо дар рӯзномаи «Нигоҳ», балки дар аксари рӯномаю маҷаллаҳои даврӣ ва ҳатто китобу рисолаҳои илмӣю оммавии кишвар тез – тез ба мушоҳида мерасад. Ба андешаи банда, бештари он ғалатҳое, ки аз ҷониби мутахассисон сабт шудаанд, хусусияти умумӣ доранд ва барои ҳар як корманди матбуот ва нашрияҳо маълум ҳастанд. Вале ҷои таассуф ва нигаронӣ аст, ки ин ғалатҳо пештар аз ҷониби донишмандони забоншинос борҳо таъкид ёфта бошанд ҳам, то имрӯз бо сабабҳои номаълум ислоҳи худро пайдо накарда истодаанд, аз ҷумла, қоидаи умумии аз сатр ба сатр гузаронидани ҳиссаи калима дар аксари матнҳо риоят нашудааст: Акба – рҷон, онҳ – ост, ко – рҳо, тадби - рҳо, дони – шҷӯён, ил - мҳо, маъқ – ул, ти - бқи, на – шрия, со - лҳо, мег - ўянд, гу – стурдатар, ха – лқ, ҳарақа- тҳо, созмо-нҳо, ма – зҳабӣ, фа – рҳангҳо, ма – шғул, кито – бҳо, давла – тҳо, Муҳаммадҷ – он, фур – ўш, шах – рванд, қар-зҳо, вило-ят, ҷумҳ –урӣ, ка –бқ, ҳайво-нҳо ва ғ. Ин мисолҳо танҳо аз саҳифаҳои аввали як шумораи рӯзнома оварда шудаанд ва ба ҳамин монанд иштибоҳоту ғалатҳо дар дигар саҳифаҳо ва ҳар як шумораи он зиёд ба ҷашм мерасанд.

Чи тавре қаблан зикр кардем, дар саҳифаҳои рӯзнома калимаҳои арабисасосро ба таври фаровон вохӯрдан мумкин аст ва ба зами ин, дар аксари маврид қоидаи умумие, ки асосан ба калимаҳои арабӣ хос аст ва бештар дар таркиби онҳо меояд, аз қабилҳои ташдид ва ё қолабҳои сохтории исмҳои арабӣ риоят намешаванд: илат

(иллат), мувафакят (муваффакият), муасисаҳо (муассисаҳо), мутахассисон (мутахассисон), тассаруф (тасарруф), кӯл - кул (кулл ва чузъ сах. 12, №22) ва ё дар вожаҳои Қайроқум (Қайроққум), комиссия (комиссия), комуникатсия (коммуникатсия) ва ғ. Ва ё баракс дар ҳолате, ки калима ба ташдид зарурат надорад, ташдид гузоштаанд: сахҳомӣ? (дурусташ сахҳомӣ), ҳаммаи? умматам (ҳама), офатҳои табиӣ? (офатҳои табиӣ), ташкилоти байналмиллалӣ? (байналмилалӣ), ҳисобби?.. (ҳисоби..), қиммат? (қимат), фавқуллода? (фавқулода), суфтамиллӣ? (суфтамил), комиссия?, мувафакят?, тассаруф? ва ғ.

Дар аксари ҳолатҳо пешояндҳои таркибии оид ба, нисбат ба, доир ба дар шаклҳои муҳаффафи ғалати оиди?, доири?, нисбати? навишта мешаванд ва ё дар байни пайвандакҳои таркиби вақте ки, зеро ки, аз сабаби он ки, ба қадре ки, ба тавре ки ва ғ. вергул гузошта мешавад, ки нодуруст аст.

3. Падидаи дигар ин дар забони матбуоти даврӣ ва ҳамчунин дигар воситаҳои ахбори умум ба тарзҳои мухталиф ва бидуни риояти қоидаҳои Имлои забони тоҷикӣ навишта шудани номвожаҳои ҷуғрофӣ маҳалҳои Тоҷикистон ва кишварҳои берун аз он мебошад. Дар саҳифаҳои рӯзнома номвожаҳои ҷуғрофӣ бо тарзҳои гуногун ва мувофиқи таъбу донишу хоҳиши масъулин ифода шудаанд: Дашти Чум?, ноҳияи И.?Соминӣ? (сах.4, №25 (144), Чумхурии Исломии? Ирон?, Ирон?, Чумхурии Исломии? Эрон, Арабистони Саудӣ?, Чкаловск?, Шведсариё?, Нию – Ёёрк?, Нию – Ёёрк, баҳри Болтик? (№22 (141) ва ё шаклҳои Россия? – Россия? - Россия, Фаронса – Фарансия?, Ландан? – Лондон, Мадогаскар? – Модагаскар?, Қайроқум? ва ғайра. Доир ба тарзи навишт ва ифодаи номвожаҳои ҷуғрофӣ дар забони тоҷикӣ чунин омадааст:

1. Исмҳои иқтибосии навъи Волга – Дон, Коста – Рика, Нию – Ёёрк бо дефис навишта мешаванд.

2. Ҷузъҳои номҳои таркибии ҷуғрофӣ, ки аз ибораи изофӣ ташкил шуда, маънои луғавӣ ва задашонро нигоҳ доштаанд, ҷудо навишта мешаванд: Варзоби Боло, Осиёи Марказӣ, Қалъаи Лаби Об, Ростови Дон ва ғ.

3. Агар маънои луғавии ҷузъи дуёми ин навъ исмҳо хира ва ё гум шуда, ҳар ду ҷузъҳо як зада пайдо карда бошанд, якҷоя навишта мешаванд: Конибодом, Шаҳринав, Шаҳрисабз ва ғайра.

4. Исмҳои ҳоси маъмурию сиёси ва ҷуғрофӣ (номи мамлакат, кишвар, ҷумҳурӣ, вилоят ..) бо ҳарфи калон навишта мешавад: Чумхурии Тоҷикистон, Чумхурии исломии Эрон, Амрико, Фаронса, Инглистон ва ғ.

Аз мулоҳизоти овардашуда чунин хулоса кардан мумкин аст, ки шакли дурусти вожаҳои сабткардаи мо мувофиқи меъёрҳои забони муосири тоҷик бояд Даштичум, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, шаҳри Чкалов, Чумхурии исломии Эрон ва Эрон Арабистони Суудӣ, Шветсариё, Нию – Ёёрк, Русия ва Россия, Лондон, Мадагаскар, Қайроққум навишта шаванд.

Ба масъулини рӯзномаҳои даврии кишвар ёдовар мешавем, ки Имлои забони тоҷикӣ пас аз муҳокимаю баррасии тӯлонӣ 3 сентябри соли 1998 дар заминаи қарори №355 Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон қабул гардидааст. Ин санади меъёрию ҳуқуқӣ ба шумор меравад ва риояти талаботи бандҳои он барои ҳар як шахрванди кишвар ҳатмӣ ва зарурӣ мебошад.

Ҳамчунин бояд зикр намуд, ки солҳои охир як равияи нодуруст ва ғайри қобили қабуле дар байни рӯзноманигорон ба назар мерасад, ки эшон аз фикру мулоҳизоти мутахассисон ва ё хонандагон то андозае сарфи назар менамоянд. Чанд соли пеш мо як гурӯҳи кории мақомоти марказии кишвар, ки дар ҳаёти он донишмандони варзидаи забоншиносу адабиётшиноси кишвар ва адибону шоирон шомил буданд, фаъолияти тамоми воситаҳои ахбори кишварро бо супориши роҳбарияти ҷумҳурӣ мавриди таҳқиқу омӯзиш ва баррасӣ қарор дода будем. Ин кор дар марҳалаи аввали пас аз қабули Имлои нави забони тоҷикӣ сурат гирифта буд. Мақсад ва ҳадафҳои асосии ин санчишу муҳокимарониҳо пеш аз ҳама, муайян ва муқаррар намудани вазъи забони воситаҳои ахбори умум дар ҷомеа ва раду бадали

фикру мулоҳизоти ҳам мутахассисони забоншиносу ҳам андешарониҳои масъулини рӯзнамаю маҷалла ва садою симои кишвар дар он замон ба шумор мерафт. Ҳангоми баррасии мавзӯ ва муҳокимарониҳои тарафайн аксари масъулини рӯзнамаю маҷаллаҳои кишвар баргузории ин гуна маҳфилҳо ва раду бадали андешахоро мусбат арзёбӣ карда буданд ва ҳамзамон пешниҳод намуданд, ки Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти тоҷик дар ҳамкорӣ бо мақомоти марбутай кишвар ва Иттиҳодияи рӯзноманигорони кишвар сари чанд вақт чунин маҳфилҳои озодро ташкил намояд, ки ба манфиати ҷомеа, пешрафти сатҳи касбии кормандони ВАО мусоидат намояд. Вале дар асл амалияи кор нишон дод, ки он фикру мулоҳизаҳое, ки донишмандони мӯхтарамӣ мо заҳмат кашида сабт намуданд ва асосан барои боз ҳам беҳтар шудани сатҳи нигориши воситаҳои ахбор нигаронида шуда буданд, дар рӯи коғаз монданду ҳалос. Боз дар саҳифаҳои рӯзнамаҳои даврӣ ҳамон нодида гирифтани коидаҳои Имлои забони тоҷикӣ идома ёфта истодааст ва ғалату иштибоҳот дар саҳифаҳои рӯзнамаҳо такрор меёбанд.

Хулоса, то имрӯз ин падидаи номатлуб ҳаллу фасли пурраи худро пайдо накарда истодааст, яъне чунин ба назар мерасад, ки рӯзноманигорон гӯши маслиҳатношунав доранд ва ё пешниҳодоти коршиносонро қабул кардан намехоҳанд. Албатта чунин тарзи андешаронӣ ва рафтори рӯзноманигорон ва масъулини нашрияҳо беэҳтиромӣ ба қонуну қоидаҳои забони тоҷикӣ ва пур аз ғалату иштибоҳ ба нашр расонидани навиштаҳои муаллифон таҳқир ба забони модарӣ ва дар мадди аввал нисбат ба муаллифони мақолаҳо ба шумор меравад. Дар ин маврид зикр кардани суханони донишманди маорифпарвари рус Константин Паустовский қобили мулоҳиза мебошад, ки чунин нигоштааст: «Аз рӯи муносибати ҳар як инсон ба забони модариаш дараҷаи маърифатнокӣ ва арзиши инсонии ӯро беҳато муайян намудан мумкин аст. Инсоне, ки ӯ забони модарии худро дӯст намедорад, ба он муҳаббат надорад, ваҳшӣ аст. Ӯ фарди табиатан зарарнокест, зеро беэҳтиромӣ ба забони худ далели он аст, ки вай ба гузашта, имрӯз ва фардои миллати худ қомилан бепарво аст».

НАҚШИ ВАО ДАР ТАРҒИБИ ЗАБОНИ ДАВЛАТӢ АННОТАТСИЯ

Мақолаи мазкур ба таҳлили нақши васоити ахбори омма (ВАО) дар тарғиби забони тоҷикӣ ва таъсири онҳо ба риояи меъёрҳои нутқи хаттӣ ва шифоҳии забони давлатӣ бахшида шудааст. Дар мақола зикр мешавад, ки дар солҳои охир, назар ба ҳолати гузашта, вазъи нутқи шифоҳӣ дар Тоҷикистон хеле коҳиш ёфта аст, ки ин ба ташвиши аъзоёни ҷомеаи фарҳангӣ ва мутахассисони соҳаи забон оварда расонидааст. ВАО ва рӯзноманигорони кишвар, ки бояд намунаи дурусти истифодаи забон бошанд, то андозае аз меъёрҳои забони муносири тоҷикӣ дур рафтаанд, ки ин ҳолат нигаронии бештарро ба вуҷуд овардааст. Аз ин рӯ, мақола тақлиф мекунад, ки ВАО бояд нақши фаъолтар ва масъулоне дар таҳкими забони давлатӣ ва тарғибу тартиботи дурусти забон дар ҷомеа дошта бошад.

Калидвожаҳо: ВАО, забони тоҷикӣ, нутқи шифоҳӣ, нутқи хаттӣ, рӯзноманигорон, тарғиб, забони давлатӣ, меъёрҳои забон, камбудии ҷомеа.

Маълумотнома дар бораи муаллифон: Муҳаммадҷонзода Олимҷон – доктори илми филология, профессор. **Суроға:** 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хiebони Н. Қарабоев, 17 (ошёнаи 2), тел.: (+992) 918-85-00-46. Раупова Нигина Маҳмадназаровна, омӯзгори кафедраи методикаи таълими забон ва адабиёти тоҷики Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”. Тел.: (+992) 900-20-35-20.

THE ROLE OF MASS MEDIA IN PROMOTING THE STATE LANGUAGE

ABSTRACT

This article analyzes the role of mass media (MM) in promoting the Tajik language and their influence on the adherence to the norms of written and spoken state language. The article points out that, in recent years, the condition of spoken language has significantly declined, which has raised concerns among cultural experts and language specialists. Media and journalists in the country, who should serve as examples of proper language usage, have strayed from the norms of modern Tajik to some extent, which has further exacerbated the situation. The article suggests that MM should play a more active and responsible role in strengthening the state language and promoting the proper use of language norms within society.

Keywords: Mass media, Tajik language, spoken language, written language, journalists, promotion, state language, language norms, deficiencies, society.

Information about the authors: Muhammadjonzoda Olimjon – Doctor of Philology, Professor. Address: 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, N. Karaboev Ave., 17 (2nd floor), tel.: (+992) 918-85-00-46. Raupova Nigina Mahmadvazirovna, teacher of the Department of Methods of Teaching Tajik Language and Literature, State Educational Institution “Baktaran State University named after Nosiri Khusrav”. Tel.: (+992) 900-20-35-20.

РОЛЬ СМИ В ПРОДВИЖЕНИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается роль средств массовой информации (СМИ) в продвижении таджикского языка и их влияние на соблюдение норм письменной и устной речи государственного языка. В статье подчеркивается, что в последние годы состояние устной речи значительно ухудшилось, что вызывает беспокойство среди культурных деятелей и специалистов в области языка. СМИ и журналисты страны, которые должны быть примером правильного использования языка, в некоторой степени отошли от норм современного таджикского языка, что усугубляет ситуацию. В статье предлагается, чтобы СМИ играли более активную и ответственную роль в укреплении государственного языка и пропаганде правильного использования языковых норм в обществе.

Ключевые слова: СМИ, таджикский язык, устная речь, письменная речь, журналисты, продвижение, государственный язык, языковые нормы, недостатки, общество.

Сведения об авторах: Мухаммаджонзода Олимджон - доктор филологических наук, профессор. Адрес: 734018, Республика Таджикистан, город Душанбе, проспект Н. Карабоева, 17 (2 этаж), тел.: (+992) 918-85-00-46. Раупова Нигина Махмаднazarовна, преподаватель кафедры методики преподавания таджикского языка и литературы Государственного образовательного учреждения «Бахтарский государственный университет имени Носира Хусрава». Тел.: (+992) 900-20-35-20.

ИНТЕГРАЛЬНЫЙ ФУНКЦИОНАЛ ЖУРНАЛИСТИКИ И ПОЛИТИКИ

Киричѐк П.Н.

Московский гуманитарный университет

(Россия)

Политика и журналистика как два общеизвестных вида человеческой деятельности с их различной миссионерской (сущностной) спецификой отмечаются полифоническим характером взаимодействия на протяжении всей истории общественной жизни в России. По мере своего становления и развития они

поступательным образом институционализировались в гуманитарной науке. В рамках перманентного понятийно–категориального дискурса политика, чаще всего, определяется как «совокупность отношений, складывающихся в результате целенаправленного взаимодействия групп по поводу завоевания, удержания и использования государственной власти в целях реализации своих общественно значимых интересов» [4, с. 53].

А журналистикой в медиалогии называется «профессиональная творческая деятельность по сбору, обработке и распространению актуальной социальной информации в массовой (печатной, электронной, сетевой) коммуникации в целях самосохранения и развития общества на основе действующих правовых норм и этических правил» [2, с. 71].

Структурно–функциональный механизм политико–журналистского взаимодействия практически зарождается в общественной жизни страны с первых возникших на её территории органов власти (типа Народного вече в Великом Новгороде) и реально оформившихся пражурналистских явлений (типа берестяных грамот с изложенными в них текстами). На субъектном уровне в необходимый на основе социального заказа контакт вступают представители двух сторон – управленцы от власти и специалисты от прессы. Первые снабжают граждан «квантами» официального мнения, или посылами сверху, а вторые заряжают атмосферу социума «сигналами» общественного мнения, или посылами снизу. Оба равновеликих импульса, идущие от власти и прессы, выступают первейшими духовно–практическими предпосылками для устойчивого самосохранения и успешного развития людской мегаобщности.

К сожалению, в пределах социальной формы движения материи наряду с явлениями и тенденциями прогресса нередко наличествуют аналоги регресса. Это правило без исключений действует и в духовно–практической сфере социального воспроизводства, которая является определённым историей человеческой цивилизации местом «рабочей прописки» для политики и журналистики. Сложившийся между ними реальный диапазон креативно–организационного взаимодействия может маркироваться как знаком «плюс» (социальным партнёрством с публично выраженным единодушием, например, в ситуации 2014 года с добровольным вхождением Республики Крым в состав Российской Федерации), так и со знаком «минус» (принципиальным противоборством, в том числе в публичной сфере общения, например, либеральной прессы с политической властью по поводу 1–й Чеченской войны в 1994–96–х гг.).

В самом деле, между позитивным и негативным полюсами политико–журналистского взаимодействия существует разнообразное множество его модусов, что позволяет выстроить целостную их классификацию с «привязкой» к конкретному типу общественного жизнеустройства – демократическому, тоталитарному, автократическому. Как бы то ни было, де–юре политика с её продуктом – властью и журналистика с её продуктом – публицистикой существуют не для того, чтобы одна из них периодически поглощала другую без остатка. Увы, так случилось де–факто сначала в 1918 году, когда возобладавшая в России политическая (социалистическая) власть ликвидировала оппозиционную прессу, а потом – в 1991 году, когда набравшая силу демократическая журналистика «уничтожила» в общественном мнении политический (социалистический) режим, и его практический демонтаж стал решённым делом.

В настоящее время исходные структурно–функциональные начала как для политики (органов власти), так и для журналистики (структур прессы) приобрели вполне достаточную для продуктивного их взаимодействия конфигурацию и её сущностное наполнение. В результате перестройки и последующих реформ конца 1980–х – начала 1990–х гг. политика в стране, кроме привычного местобитования в непосредственных органах власти (президентской администрации, парламенте и правительстве), обрела имманентную для нее идеологическую, организационную,

материальную основу в общественных институтах – партиях, фронтах, движениях, объединениях. В тот же период и журналистика, кроме привычного местообитования в непосредственных структурах прессы, обрела официальный правовой статус с именным законом, определившим её положение в обществе как «четвёртой» (духовной) власти, а значит, заимевшей функцию социального контроля за всем происходящим в социуме, в том числе в политических коридорах управления.

В цивилизованной людской мегаобщности, составляемой гражданским обществом и правовым государством, корневой исток взаимодействия политики и журналистики обретает всё более очевидный характер – один субъект не может существовать без другого, хотя они для пользы дела и сохраняют определённую автономность или делают вид, что её соблюдают: «Журналистика как особая сфера и форма деятельности человека естественно проявляет себя во всех областях социальной жизни. В этом она подобна политике. Такое сходство отнюдь не случайно, оно подчеркивает общность генезиса политики и журналистики» [3, с. 145]. Отсюда следует, что два кардинальных профильных интереса – политический и информационный – образуют в постиндустриальном обществе устойчивый властно–медийный симбиоз, который характеризуется синтезированными – политологическими и информатологическими – свойствами.

Как следует из опыта человеческой цивилизации, качество любого вида социального взаимодействия может быть высокого, среднего, низкого уровня. Этот ранжир в политико–журналистском периметре непосредственно зависит, в том числе, от накопленных за время длительного прогресса витальных ресурсов – во–первых, материально–технического (источников социальной информации, средств её сбора и обработки, каналов передачи, способов доставки, методов её перевода в управленческие решения и последующие действия) и, во–вторых, духовно–практического (уровня информационной и деловой культуры субъектов власти и прессы, степени их профессионализма, меры правовой грамотности и этической сознательности). С помощью названных ресурсов идеологически и технологически осуществляется имплантация позитивной информационной динамики в конструктивное поле социальной энергетики.

Многократный рост количества в пределах информационно–коммуникационного кампуса – средостения вербальных, визуальных, сетевых средств – порождает, по законам диалектики, новое качество, которое придаёт дополнительные специфические свойства традиционным механизмам взаимодействия политики и журналистики. В согласии с теорией управления, соединение двух или нескольких элементов в одну целостную систему, не ограничивается получением механической суммы их продуктивных свойств. В результате их резонанса в означенной системе проявляется новое, более мощное, свойство, что резко усиливает её действенный потенциал. В нашем случае на основе интеграции возникают две социально–профессиональные тенденции – политизация медиасферы и медиатизация политики: «Это такой процесс, при котором политическая жизнь перемещается в символическое пространство средств массовой информации» [1, с. 79].

Одним словом, в современном социуме объективно складываются все условия для того, чтобы властно–управленческий вектор политики и информационно–аналитический вектор журналистики сходились, как в фокусе классического гиперболоида, в «лазерный» луч социально–политической коммуникации, нацеленный в естественную мишень – общественное жизнеустройство, чтобы отладить его опорные конструкции в заданном идеальными нормами бытия и сознания цивилизационном оптимуме. На выходе подобный социум, в становлении и развитии которого тон задают демократические органы власти и деятельные структуры прессы, в обязательном порядке отличается высоким уровнем как политической, так и медийной культуры.

С одной стороны, политика (органы власти) в номинальном варианте делает всё возможное к созданию и поддержанию в государстве режима наибольшего благоприятствования для повседневной журналистской деятельности:

1. На первой стадии взаимодействия органы власти обеспечивают структуры прессы организационно–правовыми условиями их деятельности, куда входят правовой статус журналистики в обществе, учредительская принадлежность медийного издания – государственное, муниципальное, партийное, «независимое», частное, коммерческое, рекламное и др., роль и место медиасредств в политической системе социума, целевая их конфигурация, система юридического регулирования свободы массовой информации.

2. На второй стадии взаимодействия органы власти обеспечивают структуры прессы материально–техническими условиями их деятельности, куда входят экономическая, полиграфическая, электронная база изданий, их размещение и технологическая вооруженность, разнопрофильная медийная система, служба распространения печатной продукции, каналы ретрансляции телепрограмм, радиопередач, интернетблогов, а также экономический фактор медиапроизводства.

3. На третьей стадии взаимодействия органы власти обеспечивают структуры прессы социально–психологическими и креативно–профессиональными условиями их деятельности, куда входят адекватное включение медиасистемы в общественную атмосферу, подготовка для неё специально обученных кадров, создание окружающей творческой среды, координация работы медиасредств с другими видами социальной деятельности.

С другой стороны, журналистика (структуры прессы) в номинальном варианте делает всё возможное к формированию в обществе и государстве цивилизованного (социально–справедливого) модуса политики, который бы устраивал большинство людей в пределах мегаобщности:

1. На первой стадии взаимодействия структуры прессы с помощью избирательно отслеженной профильной информации производят (распространяют) политические знания, в том числе об идейно–политических течениях, их лидерах, программах, сторонниках, постулируя данный срез действительности массово растиражированными текстами.

2. На второй стадии взаимодействия структуры прессы формируют политическую культуру людей с помощью публикаций, телепрограмм, радиопередач, блогов с ярко выраженным аксиологическим свойством, которое отвечает главному подходу медийного изучения действительности: тотальной оценке всего и вся, что попадает в поле зрения журналиста.

3. На третьей стадии взаимодействия структуры прессы подвергают публичной ревизии внешний и внутренний имидж (образ) органов власти, их намерения и действия в связи с коренными потребностями граждан и подталкивают их к поступкам политического характера, созидательным или разрушительным в зависимости от конкретных ситуаций.

Итак, прежняя традиционная формула: ведущая политика и ведомая журналистика – в постиндустриальном обществе уже не является абсолютной данностью. На самом деле в социуме происходит становление нового вида власти – информационной, которая не только отражает чужие, но и продуцирует собственные политические интересы. На такой почве проявляется постепенное сближение медийных средств, производящих политическую публицистику, с органами власти, продуцирующими реальную политику. И тут вступает в силу социальный консонанс: политика содействует журналистике, давая ей вечный шанс на существование, а журналистика, в свою очередь, совершенствует политику, предоставляя ей возможность быть в глазах людей мудрой и благородной.

ЛИТЕРАТУРА

1. Засурский, Я.Н. СМИ и власть. Россия девяностых / Средства массовой информации России. – Москва: Аспект Пресс, 2005. – 382 с. С. 78–120.
2. Киричѣк, П.Н. Эссе о прессе: опыты медиакритики. – М.: Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2023. – 448 с.
3. Сидоров, В.А. Журналистика в политической системе общества / Журналистика в мире политики: Исследовательские подходы и практика участия. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2004. – 448 с. С. 142–170.
4. Соловьѣв, А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 559 с.

ВАЗИФАИ ИНТЕГРАЛИИ ЖУРНАЛИСТИКА ВА СИЁСАТ АННОТАТСИЯ

Дар ҷомеаи постиндустриалӣ ҳамкориҳои анъанавии журналистика ва сиёсат хусусиятҳои ва хосиятҳои нави иҷтимоӣ–қасбӣ пайдо мекунад. Пайдоиши онҳо бо ду тамоюли идеологӣ, ки дар заминаи интегратсия ба вучуд меоянд – сиёсатгузориҳои соҳаи ВАО ва миёнаравии сиёсат муайян карда мешавад. Дар доираи тағйироти иттилоотӣ коммуникатсионии дар ҷомеа ба амал омада, мақомоти давлатӣ ва сохторҳои матбуотӣ бояд таҷдиди иҷтимоӣ технологияи механизмҳои қори ин ҳамкориҳо гузаронанд.

Калидвожа: сиёсат, журналистика, ҳамкорӣ, қудрат, матбуот, сиёсатгузорӣ, миёнаравӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Киричѣк Пётр Николаевич, доктори илмҳои сотсиологӣ, профессор, профессори кафедраи журналистика, факултети реклама, журналистика, психология ва санъати Донишгоҳи гуманитарии Москва (АНО ВО «Московский гуманитарный университет»), Тел: +7 (915) 4296892.

ИНТЕГРАЛЬНЫЙ ФУНКЦИОНАЛ ЖУРНАЛИСТИКИ И ПОЛИТИКИ АННОТАЦИЯ

В постиндустриальном обществе традиционное взаимодействие журналистики и политики приобретает новые социально–профессиональные признаки и свойства. Их появление обусловливается двумя возникающими на основе интеграции идеократическими тенденциями – политизацией медиасферы и медиатизацией политики. В рамках происходящих в обществе информационно–коммуникационных изменений органам власти и структурам прессы предстоит социально–технологическая переналадка рабочих механизмов этого взаимодействия.

Ключевые слова: политика, журналистика, взаимодействие, власть, пресса, политизация, медиатизация.

Автор статьи: Киричѣк Пётр Николаевич, доктор социологических наук, профессор, профессор кафедры журналистики, факультет рекламы, журналистики, психологии, искусства, АНО ВО «Московский гуманитарный университет», телефон: +7(915) 4296892.

INTEGRAL FUNCTIONALITY OF JOURNALISM AND POLITICS ABSTRACT

In the post-industrial society, the traditional interaction of journalism and politics acquires new socio–professional features and properties. Their appearance is due to two ideocratic tendencies arising on the basis of integration – politicization of the media sphere and mediatization of politics. Within the framework of the information and

communication changes taking place in society, the authorities and press structures will have to socio-technologically readjust the working mechanisms of this interaction.

Keywords: politics, journalism, interaction, power, press, politicization, mediatization.

Information about the author: Kirichyok Pyotr Nikolaevich, Doctor of Sociological Sciences, Professor, Professor at the Department of Journalism, Faculty of Advertising, Journalism, Psychology, and Arts, Moscow Humanitarian University (ANO HE "Moscow Humanitarian University"), Tel: +7 (915) 4296892.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ РИТОРИКА, ПОЛИТИЧЕСКИЙ PR И ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЖУРНАЛИСТИКА

Бушев А.Б.

Тверского государственного университета
(Россия)

Обсуждая виды массовой коммуникации, наряду с журналистикой, связями с общественностью и рекламой, мы называем массовую политическую коммуникацию. Она существовала всегда, также как философские и прагматические представления о политике. Все они имеют двухтысячелетнюю историю, концептуализировались разными философами («как думать и говорить о политике»). Политический PR – своего рода политическая прагматика, тактика, выступления в интересах и в поддержку определённой политической силы [7]. Политическая журналистика нейтральна, информирует, находится над схваткой. Политическая коммуникация, политический дискурс и политическая риторика – родовые, общие для политических журналистики и PR термины, причем это не обязательно массовая коммуникация [1].

Все феномены отчётливо видны в избирательном дискурсе, где **объектом изучения** является выборная кампания, а **предметом нашего исследования** – роль риторического компонента в ней.

Необходимо помнить, что участвуют в выборах не политологи, не политические журналисты, а политически грамотные граждане. Для последних характерен лишь достаточный языковой уровень для понимания политического дискурса. Они, также как исследователь-ритор, сталкиваются прежде всего с дискурсом – речами на тему политики.

Различные подходы к выборам подчеркивают сложность феномена, предстоящего нашему изучению: право на существование имеют юридический, социологический, политологический, политтехнологический, рекламный, психологический, ценностный, сетевой, медийный, риторический, дискурсивный подходы к выборам [4].

Показательна современная ситуация виртуализации предвыборной коммуникации. во все большем и большем вовлечении человека в символическую, виртуальную политику (т.н. «диванные партии»), в сетевую политическую коммуникацию, в политическую сетевую мобилизацию. Практическое значение эта коммуникация имеет как для политической социализации конкретного человека, так и для социальной трансформации самих политики и общества.

Целью настоящей статьи является рассмотрение риторики выборной кампании и обсуждение методики анализа такой риторики. Этой цели отвечают поставленные исследовательские **задачи** – обсудить различные подходы к выборам и подвергнуть исследуемые речи риторическому анализу, ответив на вопросы, каковы предмет речи, концепции, образ оратора и образ аудитории, наконец, стилистические и смысловые особенности построения текста таких речей. Как строится предвыборная риторика? Каковы жанры общения с аудиторией в преддверии

выборов? Каков удельный вес невербальной коммуникации и креолизованных сообщений в такой коммуникации? Всякая ли предвыборная коммуникация политическая? Насколько весомы используемые в исследуемой коммуникации социальные сети (цифровая риторика)?

Выполненное нами исследование представляется **в теоретическом плане важным** для теории риторики, публичной политики, теории дискурса.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДЫ

Настоящая статья учитывает опыт изучения предвыборной коммуникации в XXI веке, с момента появления Интернета, а потом и сетевых технологий. Материал исследования представлен разножанровыми текстами, конституирующими политический дискурс: статьями традиционных и новых медиа, политическими речами, слоганами, предвыборными агитационными раздаточными агитационными материалами, плакатами, а также дискурсом о дискурсе – библиографическими источниками, посвященными выборам. Проблематика метода анализа в политической коммуникативистике остаётся дискуссионной. **Методами** выступают не только риторический анализ (дискурс–анализ), но и качественный и количественный социологический анализ, концептуальный контент–анализ – идет поиск самого ракурса освещения, метода исследования этих кампаний.

Материалом в настоящем исследовании явились записи публичных мероприятий, многочисленные выступления кандидатов в президенты и их сторонников во время президентской гонки в США в 2024 году.¹

Значимое влияние оказывает на исследователя опыт обсуждения политического дискурса в работах Е. Б. Малкина и Е. Б. Сучкова, Д. В. Ольшанского [4; 5].

Показательна медиатизация политического дискурса. **Сетевой** подход подчёркивает значимость сетевой, виртуальной коммуникации. Это анализ сетевого представительства, сетевого голосования, сетевой мобилизации и фандрейзинга. Происходит он–лайнное обсуждение полемики кандидатов в блогах, деталей их речей, биографий, оценка опыта управления [3].

Известен Твиттер–президент Трампа. Для Трампа характерно и использование собственной сети. Во время своей политической карьеры он столкнулся с запретом на участие в соцсетях. В наших работах показана специфика коммуникации в Твиттере в период выборной кампании (установление повестки дня, коммуникация с целевыми группами, основные темы–концепты коммуникации, имиджевая функция, создание интерактивных фокус–групп, агональная риторика).

Риторический подход – один из наиболее древних подходов. риторика кандидатов, анализ дебатов.. политической риторики, явственна в связи с институционализацией в нашем обществе публичных дискурсивных практик подобного типа. Поиск описательных и объяснительных методов анализа дискурса – концептов, стратегий, смыслов, уловок, риторических фигур предполагает (в рамках аристотелевской исследовательской программы для речей о будущем– политических речей!) выявление убедительного и кажущегося убедительным [6; 8]. Попытки анализа политической речи стилистическими методами малоубедительны. Ведь главное риторика, ставящая такой дискурс в цепочку риторического канона от замышления речи через ее украшение к исполнению.

Дебаты проходят в университетской аудитории, транслируются медиа. Роль дебатов можно увидеть по время начала президентской гонки в США в 2024 году:

¹ Приведем примеры некоторых изученных записей предвыборной кампании, телепередач, материалов соцсетей кандидатов <https://www.youtube.com/watch?v=-XINcrcvrMU>
<https://www.youtube.com/watch?v=9W826GfFwak>
<https://www.youtube.com/watch?v=jtQcruCVKls>
<https://www.youtube.com/watch?v=-jg39vuiURs>
<https://www.youtube.com/watch?v=5SNTg86AQOs>

Трамп отказывается от дебатов в Нью-Хэмпшире, а Ники Хейли отказывается принимать в них участие, если в них не будет принимать участие Трамп.

Сетевой, медийный и риторический подходы анализируют не институциональные условия, не политологию, не психологические стереотипы или социологические пристрастия, а дискурс.

Дискурсивный подход. Методом дискурсивного анализа нами была проведена компрессия текстового материала дискурса. Выявлены наиболее характерные концепты, метафоры, частотные клише, оценки. В отношении анализа электоральной риторики предложенная нами теория рамочного анализа кампании кандидата выглядит так: **фактографическая рамка** (это факты о кандидате), **рамка ключевых коммуникаторов** (это круг лиц-сторонников), **рамка аргументации** (классическая логическая аргументация, выстраиваемая кандидатом в пользу своей программы), **рамка языкового выражения дискурса** (специфика языкового выражения характерные метафоры, гиперболы, иносказания, слоганы и т.д.), **рамка обратной связи** (демонстрируемая поддержка), **рамка виртуальной коммуникации** (становящаяся все более и более значимой коммуникация в интернете и сетях), **рамка перформансной коммуникации** (особенности поведения, демонстративные действия), **рамка мифологем** (кандидат как транслятор мифа, **рамка креолизованной коммуникации** (визуальные особенности кампании) [2].

АНАЛИЗ И ОБСУЖДЕНИЕ МАТЕРИАЛА

Рамка аргументации, рационального влияния на собеседника представляется главной тем исследователям, которые верят в исключительную рациональность выбора лидера.

Кроме личностей кандидатов, внимание аудитории естественно сосредотачивается на программах кандидатов (competing visions).

Так, три ключевые темы президентской кампании 2024 года представлены словами стоящими за ними понятиями inflation, crime, immigration. За этим стоит разнообразный дискурс.

Иногда этот дискурс сводится к примитивным клише: End inflation, stop criminal invasion, bring back the American dream. Такова коммуникативная установка популизма (правопопулизма в устах Д. Трампа). Показательно, что простыми избирателями не обсуждались многостраничные программы, разработанные штабами. Стратегия оказывается выше тактики: многостраничные документы в традиции риторики предстают коммуницируемыми в устной традиции в виде своей квинтэссенции, главного смысла. Кстати, отметим, что на прошедших выборах программа К.Харрис A new way forward for the middle class была доступна в сети, программу Д.Трампа Project 2025, подготовленную влиятельным мозговым центром «Наследие», было невозможно скачать из Сети без предварительной регистрации.

В предвыборном дискурсе так или иначе преломляется, как известно, вся политическая повестка дня. Это характерный для предвыборных дебатов тематизм. Здесь работает позиция кандидатов по обсуждаемым вопросам (**issues**). В разных предвыборных кампаниях XXI века в центре тематики оказывались и проблемы обороны, сокращение федерального бюджета, сокращение федерального дефицита бюджета США, контроль политики в области вооружения, безработица, права женщин, помощь нуждающимся. Высказываются кандидаты по проблемам, актуальным для национального самосознания (ценности), как, например, христианская семья, аборты, право на вооруженную самозащиту и т.д.

Рамка аргументации не может не учитывать того факта, что одним из главных аргументов является экономическое положение избирателя. Это звучит в речах избирателей может быть сведено при дискурс-анализе к ключевым концептам: «I am affected by inflation. The cost of beef has gone up. The rent of the house... the mortgage rate... electricity... groceries... I feel pain». Кандидату важно показать, что он будет улучшать жизнь простого человека (I will fight for you, make your life better).

Среди значимых аргументов любых дебатов отметим экономический аргумент: «Are you better off now than 4 years ago?»

Таков же аргумент одного из участников группы поддержки кандидата: There was more money in my pocket when he was the president.

В центре любой дискуссии предвыборной кампании 2024 года в США находились позиции по конечному набору текущих ключевых вопросов (issues): тарифы на мексиканские и китайские товары, безопасность, миграция, безработица, инфляция.

Рамка представления личности лидера (ключевого коммуникатора) затрагивает как фактографические данные о кандидатах, так и имиджевые. Поддержка кандидата объясняется не только его программой, но и «заразительностью» его идеи и его личности. Невербалика в предвыборном дискурсе выражается, скажем в том, что оба кандидата зажигательно танцуют,жимают руки, купаются с поддержке на митингах сторонников. Политик оценивается и по индивидуальным свойствам, так и как представитель определенной политической силы в социологическом плане, здесь работают его социальная типичность, биография.

Рамка языкового представления дискурса. Среди собственно языковых особенностей полемики выделим **оценочность**. Оценочность, очевидно, является характеристикой, ингерентно присущей политическому дискурсу.

Повсеместны **оскорбления оппонентов** типа He is cognitively impaired. I don't use a teleprompter.

Постоянные ссылки на необходимость медицинского освидетельствования, доказательства невысокого интеллекта политика–оппонента.

В последние дни (final pitch to voters) Трамп был сосредоточен на негативной риторике(речи типа эта Камала, она даже не Харрис, ее не избирали выборщики, а Байден уступил ей свое место). В отличие от него Харрис была сосредоточена на видении будущего для всех американцев и имени своего оппонента практически не упоминала и его не критиковала.

Негативная , разделяющая аудиторию риторика (divisive rhetoric) также изобиловала оценками оппонентов типа crooked Joe, lying Kamala

Многие оценки построены на антитезе («мы–они»).

This is not who we are. We are new generation of leaders

Некоторые оценки вызывают политические перфомансы. A floating island of garbage –так назвал жителей Пуэрто-Рико один из артистов в группе поддержки Трампа. Трамп выезжал к испаноговорящим американцам на грузовике, уговаривал², что он–то как раз настаивает, что люди – это не мусор.

К языковым особенностям относятся и типичные метафоры. Occupied country – метафорическое именование страны в устах Трампа – страны, когда–то являвшейся плавильным котлом эмигрантов.

Риторика давно установила, что агональная риторика политической коммуникации избирательной кампании связана с инвективностью. В этом аспекте особенно показателен сетевой компонент риторики кампании, обсуждается кибербуллинг и инвективно–оценочные стратегии воздействия таких текстов.. Инвектированность текста при этом предстает сложной категорией. Риторические стратегии воздействующей речи политиков проявляются в таких характеристиках, как деление на «хороших» и «плохих» людей, перекладывание вины, оскорбление политических противников, генерализация, драматизация и эмоциональность, преувеличение и обещание спасения/освобождения. Еще раз констатируем, что таким образом, политики, в первую очередь, обращаются к эмоциональной и

² <https://www.youtube.com/watch?v=byPZCIet300>
https://www.youtube.com/watch?v=VCVkJT_6-wF8
<https://www.youtube.com/watch?v=WgNAMFqBLfc>

экспрессивной стороне высказывания, нежели к объективности и правдивости доносимой информации.

Речи Трампа в кампании 2024 года пронизывает негативная оценочность: the largest deportation program, NY is invaded and conquered, kick out illegal immigrants, vicious gangs, aliens, enemies. Именно эти номинации дало повод назвать данную риторику оскорбительной, экстремистской.

К языковым особенностям дискурса могут относиться неясные, семантически расплывчатые денотаты: four great but nasty years are ahead, an enemy from within

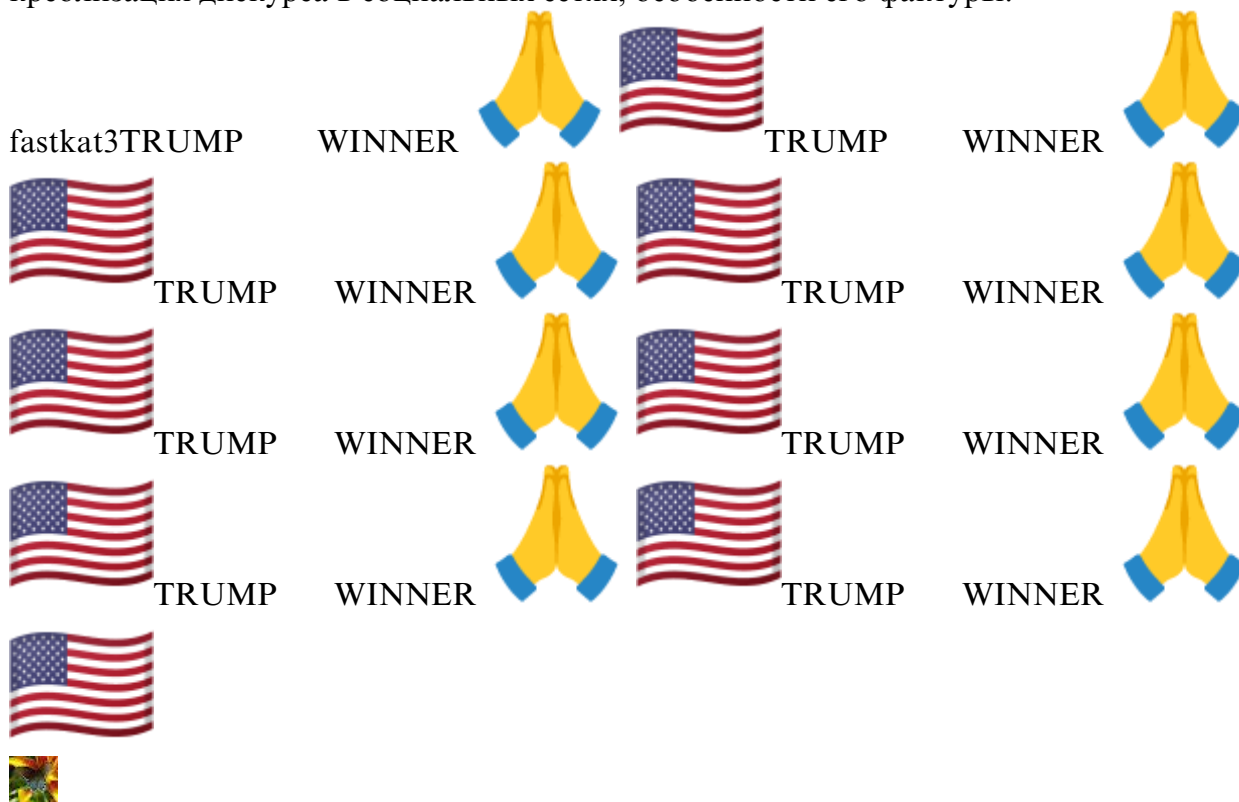
Отметим значимость политической слоганистики в ряду коммуникационных практик:

Лозунги Трампа: Dream big again! Trump will fix it! America first!

Сошлемся и на примеры неполитической предвыборной риторики³

Все вышеописанные особенности объясняют **стратегии дебатирования**. Все речевые стратегии политика сводятся к трем: самопрезентироваться, конфронтировать и собирать сторонников.

Наше внимание привлекает **рамка креолизированной коммуникации** креолизация дискурса в социальных сетях, особенности его фактуры:

³ <https://www.youtube.com/watch?v=5Ji8i7Wy4mo>

Her record!
Lies and flip flopping is all she's doing now.
I don't trust her.

ВЫВОДЫ

Исследование предвыборного поведения может приводиться при помощи различных методов, и среди них есть риторические и дискурсивные. Сетевая форма политической коммуникации представляет доселе неведомые исследователю материалы. Показательно, что практически впервые может подвергаться не просто риторика от автора, а интеракция в письменной коммуникации. Исследование стилистическими методами политической коммуникации бессмысленно: результативна только риторическая рамка анализа. Авторский метод дискурс-анализа представлен концепцией рамок исследования. Жизнеспособность и оптика этой концепции продемонстрирована при анализе практического материала предвыборной гонки в США в 2024 году.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бушев, А.Б. Политическая коммуникативистика: становление междисциплинарной парадигмы исследований в России // Филологические науки. Научные доклады высшей школы. 2018. № 1. С. 33–44
2. Бушев, А. Б. Предвыборная политическая коммуникация во Франции в 2022 году // Вестник Тверского государственного университета. Серия: Филология. 2022. № 3 (74). С. 179–183.
3. Лебедева, Т.Ю., Минаева, Л.В. Теория и практика цифровой политической культуры: взгляд французской школы коммуникативистики // Вестник Московского университета. Серия 25: Международные отношения и мировая политика. 2023. Т. 15. № 1. – С. 188–208.
4. Малкин, Е. Б., Сучков, Е. Б. Политические технологии: [избирательные технологии, партийное строительство, политические проекты] / Е. Малкин, Е. Сучков; 5–е (10–е) изд., стер. – Москва : Русская панорама, 2017. – 655 с.
5. Олшанский Д.В. Основы политической психологии. — Екатеринбург: Деловая книга, 2001. — 496 с.
6. Condor S, Tileaga C, Billig M.. “Political Rhetoric”//Oxford Handbook of Political Psychology Oxford University Press, 2013. Editors: Huddy, L and Sears, DO and Levy, J. [Электронный ресурс]. URL. <https://hdl.handle.net/2134>, URL: https://www.researchgate.net/publication/234866334_Political_rhetoric (дата обращения: 20.11.2024).
7. Cwalina W., . Falkowski A., Newman B. I. Political marketing : theoretical and strategic foundations. 2011. [Электронный ресурс]. URL: <https://web.unica.it/unica/protected/391710/0/def/ref/MAT232717/> (дата обращения: 20.11.2024).
8. Kjeldsen J, Kock C., Vigsø O/ Political rhetoric in Scandinavia chapter 18 In: Power, Communication, and Politics in the Nordic Countries / [ed] Skogerbo, E., Ihlen, Ø., Kristensen, N. N., & Nord, L., Gothenburg: Nordicom, University of Gothenburg , 2021, p. 365–383 [Электронный ресурс]. URL <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1518614&dswid=-2771> (дата обращения: 20.11.2024).

РИТОРИКАИ СИЁСӢ, PR–И СИЁСӢ ВА ЖУРНАЛИСТИКАИ СИЁСӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақола иртибототи сиёсӣ ва дискурси сиёсӣ дар маъракаи интиҳоботӣ, ки барои намудҳои иртиботи оммавӣ, масалан, журналистикаи сиёсӣ ва PR–и сиёсӣ муҳим мебошанд, баррасӣ мешавад. Маводи таҳлилӣ дискурси оммавии маъракаи интиҳоботии ИМА 2024 мебошад. Фаҳмонакҳои таҳлили риторика ва аргументация, ҷаҳорҷӯби иртибототи шабакавӣ ва ҷаҳорҷӯби иртибототи креолизатсионӣ нишон дода мешаванд, ки ҳамаи инҳо ҷузъҳои консепсияи муаллифӣ барои таҳлили дискурс мебошанд.

Калидвожаҳо: дискурси пешазинтиҳоботӣ, риторика, иртибот, журналистика, аргументация, иртибототи шабакавӣ, иртибототи креолизатсионӣ

Дар бораи муаллиф: Бушев Александр Борисович – доктори илмҳои филологӣ, профессор дар кафедраи журналистика, реклама ва рабобити умумии Донишгоҳи давлатии Твер, Bushev.AB@tversu.ru

ПОЛИТИЧЕСКАЯ РИТОРИКА, ПОЛИТИЧЕСКИЙ PR И ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЖУРНАЛИСТИКА АННОТАЦИЯ

В работе обсуждаются политическая коммуникация и политический дискурс избирательной кампании, актуальный для таких видов массовой коммуникации, как политическая журналистика и политический PR. Материалом анализа является публичный дискурс избирательной кампании в США 2024 года. Показаны рамки анализа риторики и аргументации, рамка сетевой коммуникации и рамка креолизованной коммуникации – составляющие авторской концепции анализа дискурса.

Ключевые слова: предвыборный дискурс, риторика, коммуникация, журналистика, аргументация, сетевая коммуникация, креолизованная коммуникация.

Об авторах: Бушев Александр Борисович – доктор филологических наук, профессор кафедры журналистики, рекламы и связей с общественностью Тверского государственного университета, Bushev.AB@tversu.ru

POLITICAL RHETORIC, POLITICAL PR AND POLITICAL JOURNALISM ABSTRACT

The paper discusses political communication and political discourse of the election campaign, relevant for such types of mass communication as political journalism and political PR. The material of the analysis is the public discourse of the 2024 US election campaign. The framework for analyzing rhetoric and argumentation, the framework of network communication and the framework of creolized communication – components of the author's concept of discourse analysis – are shown.

Keywords: pre-election discourse, rhetoric, communication, journalism, argumentation, network communication, creolized communication

About the author: Bushev Alexander Borisovich – Doctor of Philological Sciences, Professor at the Department of Journalism, Advertising, and Public Relations at Tver State University, Bushev.AB@tversu.ru

РУШДИ СИЁСАТИ ҲУКУҚЭҶОДКУНӢ ДАР РОБИТА БО ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИТТИЛООТӢ, РАҚАМӢ ВА ЗЕҲНИ СУНӢ

Сафарбекзода Ҳ.С.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Инкишофи ҷомеаи иттилоотӣ, истифодаи технологияҳои рақамӣ ва зеҳни сунӣ дурнамои рушди ҷомеаи инсониро дар асри XXI муайян мекунад. Технологияҳои иттилоотӣ, рақамӣ ва зеҳни сунӣ ҳоло дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа истифода мешаванд. Ҷомеаи инсонӣ ҳоло бе технологияҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ, рақамӣ ва зеҳни сунӣ инкишоф ёфта наметавонад. Бунёди ҷомеаи иттилоотӣ, рақамигардонии ҷомеа ва татбиқи зеҳни сунӣ дар маркази таваҷҷуҳи ҳамаи давлатҳо ва созмонҳои байналмилалӣ қарор дошта, дар ин соҳа ҳуҷҷатҳои дахлдори байналмилалӣ, ҳуҷҷатҳои стратегӣ ва барномавии давлатҳои ахлоҳида, қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар мамлакатҳои ҷудогона қабул шудаанд.

Бо мақсади амалӣ намудани сиёсати давлатии иттилоотии Тоҷикистон як қатор ҳуҷҷатҳои давлатӣ, аз ҷумла Стратегияи давлатии «Технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ барои рушди Тоҷикистон», Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Консепсияи сиёсати давлатии иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи амалӣ намудани Консепсияи сиёсати давлатии иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қабул шудаанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи зиёди санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотонӣ», «Дар бораи иттилоот», «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ», «Дар бораи матбуот ва воситаҳои ахбори омма», «Дар бораи имзои рақамии электронӣ», «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», «Дар бораи иттилооти экологӣ», «Дар бораи амнияти иттилоотӣ», «Дар бораи сирри тижоратӣ», «Дар бораи нусхаи ҳатмии ҳуҷҷатҳо», Низомнома дар бораи ҳисоб ва қайди давлатии захираҳои иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Низомнома дар бораи баҳисобгирӣ ва назорат аз рафти истифодаи захираҳои давлатии иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Тартиби расонидани нусхаи ҳатмии нашрияхҳои кушоди электронӣ, барномаҳои мошинҳои электронӣ-ҳисоббарорӣ, Тартиби ташкил ва ба роҳ мондани Фонди миллии санадҳои меъёрии техникӣ ва ҳуҷҷатҳо дар соҳаи меъёрикунии техникӣ ва дигар қабул шудаанд.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» тартиби истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар ҳамаи давраҳои фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, ҳамчунин, дар чараёни амалисозӣ, татбиқ, тафсир, мураттабсозии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ танзим карда мешавад. Тибқи маълумоти Р.Ш. Шарофзода ва Ғ.А. Шокиров, дар давлатҳои пасошӯравӣ ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ зимни танзими санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ таваҷҷуҳи зиёд дода мешавад. Дар қонунҳои давлатҳои аъзои ИДМ дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ меъёрҳои махсус оид ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар ҳамаи давраҳои ҳуқуқэҷодкунӣ, дар чараёни тафсири ҳуқуқӣ, мураттабсозии қонунгузорӣ, амалисозии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, мониторинги ҳуқуқӣ пешбинӣ мешаванд. Иттилоотонии раванди ҳуқуқэҷодкунӣ имрӯз яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати ҳуқуқӣ маҳсуб мешавад [9, с. 141].

Мутобиқи банди 24 Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон (КПИҚЧТ) ташкил ва рушди доимии низоми давлатии иттилооти ҳуқуқӣ яке аз самтҳои иттилоотонии ҳуқуқӣ буда, компютеркунонӣ ва автоматикунонии чараёни таҳия, қабул, нигоҳдорӣ, мураттабсозӣ ва паҳнкунии иттилооти ҳуқуқиро дар назар дорад. Дар доираи самти мазкури инкишофи қонунгузорӣ таъмини дастрасии фаврии иттилооти ҳуқуқӣ, бақайдгирӣ, мураттабсозӣ ва замонавӣ

намудани он, фарогирии мақомоти давлатӣ, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ бо иттилооти ҳуқуқӣ пешбинӣ мешавад [10].

Мутобиқи банди 25 КПИҚҶТ вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, кумитаҳо ва дигар идораҳои давлатӣ, сохторҳои маҳаллии онҳо, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ вазифадоранд, ки маҳзани санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумӣ ва соҳавии ҳудуд дар ҳомили қоғазӣ ва электронӣ таъсис дода, давра ба давра ба он таъйири иловаҳои ба қонунгузорӣ воридгаштаро дохил намоянд.

Дар банди 26 КПИҚҶТ омилҳои зерин, ки ба иттилоотонии мақомоти давлатӣ мусоидат мекунанд, муайян карда мешаванд:

- бақайдгирии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бо роҳи ворид намудани он ба Феҳристи ягонаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- мубодилаи иттилооти ҳуқуқӣ, пешбурди Феҳристи ягонаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ташаккули бонки маҳзани иттилооти ҳуқуқӣ тибқи Таснифи ягонаи ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- истифодаи бонки маҳзани иттилоотии ҳуқуқӣ, бонки маълумоти компютерии қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Феҳристи ягонаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар ҳомили қоғазӣ ва электронӣ), дигар технологияҳои иттилоотӣ дар чараёни таҳияи лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ;

- истифодаи шабакаи ҷаҳонии иттилоотии Интернет барои дастрасии иттилооти ҳуқуқӣ [10].

Мутобиқи Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 сиёсати ҳуқуқӣ ба ҳифзи фазои иттилоотии ҷумҳурӣ аз хатарҳои иттилоотии ҷаҳони муосир равона карда мешавад [11]. Айни замон дар Консепсияи мазкур дурнамои рушди сиёсати ҳуқуқэҷодкунӣ дар шароити татбиқи технологияҳои иттилоотӣ, рақамӣ ва зехни сунъӣ пешбинӣ карда намешавад. Аз ин хотир, тақлиф пешниҳод мешавад, ки Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 бо дарназардошти дурнамои рушди сиёсати ҳуқуқэҷодкунӣ дар шароити татбиқи технологияҳои иттилоотӣ, рақамӣ ва зехни сунъӣ тақмил дода шавад.

Дурнамои рушди ҷомеаи Тоҷикистон дар робита бо истифодаи технологияҳои рақамӣ дар Консепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (КИРҶТ), ки бо Қарори Ҳукумати Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019. № 642 тасдиқ шудааст [12], муайян карда мешавад. Дурнамои рушди сиёсати ҳуқуқэҷодкунӣ бо дарназардошти КИРҶТ муайян карда мешавад. Дар КИРҶТ мафҳумҳои нави илмӣ, ба мисли «санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар бораи коммуникатсияҳои электронӣ», «соҳибқорӣ рақамӣ», «таҳсилоти рақамӣ», «фарҳанги рақамӣ», «нақлиёти рақамӣ» ва дигар истифода мешаванд, ки барои муайян намудани дурнамои рушди сиёсати ҳуқуқэҷодкунӣ мусоидат мекунанд.

Дар банди 20 КИРҶТ ташкили заминаи қонунгузорӣ барои гузариш ба ҷомеаи рақамӣ пешбинӣ мешавад. Мутобиқи банди 44 КИРҶТ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар бораи коммуникатсияҳои электронӣ асоси ҳуқуқии фаъолияти бахши телекоммуникатсиониро ташкил медиҳанд. Дар банди 51 КИРҶТ ташкили бозори марказҳои тиҷоратии нигоҳдорӣ ва таҳлили иттилоот мутобиқи талаботи амнияти иттилоотии Тоҷикистон ва таҷдиди назар намудани талаботи меъёрии нигоҳдории иттилоот дар ҳудуди Тоҷикистон пешбинӣ мешавад. Мутобиқи банди 53 КИРҶТ таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки истифодаи идентификатсияи рақамии шахс тавассути маълумоти биометриро танзим мекунанд, ҳамчун самти таъмини амнияти иттилоотӣ пазируфта мешавад. Дар банди 61 КИРҶТ вазифаҳо дар самти гузариш аз ҳукумати электронӣ ба ҳукумати рақамӣ, инкишофи ҷомеаи иттилоотӣ ва гузариш ба ҷомеаи рақамӣ ҳамчун марҳилаи нави ҷомеаи пасоиндустиалии пешбинӣ мешаванд [12].

Стратегияи рушди зехни сунъӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2040 (СРЗСҶТ), ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 сентябри

соли 2022, № 483 тасдиқ шудааст, барои амалӣ намудани ҳадафи чоруми стратегии давлати Тоҷикистон – саноатикунони босуръати мамлакат мусоидат мекунад. Мутобиқи банди 6 СРЗСҚТ зехни сунъӣ яке аз самтҳои рақамигардонӣ буда, истифодаи технологияҳои рақамии иттилоотӣ-коммуникатсиониро дар назар дорад. Истифодаи зехни сунъӣ ба рушди хизмати давлатии рақамӣ, иқтисоди рақамӣ ва «иқтисоди сабз», афзоиши даромади буҷет, содагардонии чараёни қабул ва иҷрои қарорҳо, рушди иқтисоди миллӣ, беҳтар гардидани шароити зиндагии аҳоли мусоидат мекунад (банди 29 СРЗСҚТ). Мутобиқи банди 44 СРЗСҚТ рушди технологияҳои зехни сунъӣ ва истифодаи онҳо дар Тоҷикистон бо тақмили низоми ҳукукии ҷумҳурӣ ва дар ҳамин замина ташкил додани инфрасохтори соҳа, аз ҷумла технопаркҳо ва марказҳои инноватсионӣ робита дорад. Танзим ва назорат дар ин соҳа дар асоси санадҳои меъёрии дахлдор ба роҳ монда мешавад [13].

Дар банди 45 СРЗСҚТ зарурати ташкили заминаи қонунгузории фаъолият дар соҳаи зехни сунъӣ таъкид мегардад. Мутобиқи банди 46 СРЗСҚТ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба меъёрҳои қонунҳо ва кодексҳои соҳавӣ таъяс доранд, воситаи асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи истифода ва ғимояи ҳукукии натиҷаҳои фаъолияти зехни сунъӣ мебошанд. Дар банди 46 СРЗСҚТ андешидани чораҳо ба мақсади қабули санадҳои меъёрии ҳукукии зерин пешбинӣ мешавад:

- таҳияи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи зехни сунъӣ»;
- ворид намудани тағйироту иловаҳо ба қонунҳо ва кодексҳо, ки бо ғимояи ҳукукии зехни сунъӣ робита доранд;
- қоркарди қоидаҳои истифодаи зехни сунъӣ дар соҳаҳои гуногун, муайян намудани механизми истифодаи зехни сунъӣ дар фаъолияти мақомоти давлатӣ, механизмҳои истифодаи манбаъҳои иттилоот, ҳалли баҳсҳо, ғимояи он ва ғайра;
- мутобиқ намудани стандартҳои миллӣ ба стандартҳои байналмилалӣ ва механизми бастании шартномаҳои байналмилалӣ дар соҳаи зехни сунъӣ;
- таҳияи қоидаҳо ва стандартҳои баҳогузории арзиши объектҳои зехни сунъӣ барои тиҷоратикунонӣ ва идорақунӣ;
- таҳияи механизмҳои самараноки баҳисобгирӣ ва қорӣ намудани зехни сунъӣ дар истеҳсолот [13].

Дар СРЗСҚТ андешидани чораҳои зерин пешбинӣ мешавад: чораҳо оид ба мубориза бо ҳуқуқвайронқунӣ дар соҳаи зехни сунъӣ (банди 48), ташаккули заминаи ҳуқуқӣ дар соҳаи зехни сунъӣ, таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва аниқ намудани мафҳуми «зехни сунъӣ» дар онҳо, фароҳам овардани шароити ҳуқуқӣ барои дастрасӣ ба иттилоот (банди 60) [13].

Дурнамои рушди сиёсати ҳуқуқэҷодқунӣ дар доираи СРЗСҚТ муайян карда мешавад. Бандҳои дахлдори СРЗСҚТ, ки дар онҳо таҳия ва қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи истифодаи технологияҳои зехни сунъӣ пешбинӣ мешавад, дар назди мақомоти ҳуқуқэҷодқунӣ вазифаҳои навро пеш гузошта, ба рушди сиёсати ҳуқуқэҷодқунӣ мусоидат мекунад.

Танзими ҳукукии муносибатҳои нави ҷамъиятӣ, ки дар робита бо иттилоотонии ва рақамигардонии ҷомеа, истифодаи технологияҳои зехни сунъӣ пайдо мешаванд, самти нави сиёсати ҳуқуқэҷодқунӣ мебошад.

Бунёди ҷомеаи иттилоотӣ, истифодаи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, ғимояи амнияти иттилоотӣ дар маркази таваҷҷуҳи олимони зиёд қарор дорад.

Дар ҷомеаи иттилоотӣ ва дар давраи истифодаи васеи технологияҳои рақамӣ ва зехни сунъӣ ҳадафҳо, афзалиятҳо ва вазифаҳои сиёсати ҳуқуқэҷодқунӣ тағйир меёбанд. Ҳоло ташаккул ва амалӣ гардидани сиёсати ҳуқуқэҷодқунӣ бо истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва рақамӣ алоқаманд аст. Технологияҳои иттилоотӣ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа, аз ҷумла дар фаъолияти ҳуқуқэҷодқунӣ, мурағатбозии қонунгузорӣ, бақайдгирӣ ва наشري санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, фаъолияти ҳуқуқтатбиқсозӣ истифода мешаванд.

Айни замон истифодаи технологияҳои рақамӣ ва зехни сунъӣ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа нав оғоз шудааст. Истифодаи онҳо ба фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ таъсир мерасонад, аз ҷумла боиси такмили он, ба бехтар гардидани ҳолати фаъолияти музкур мегардад, чунки ба ҳамаи давраҳои ҷараёни ҳуқуқэҷодкунӣ таъсир мерасонад.

Рақамигардии муносибатҳои ҷамъиятӣ яке аз омилҳои асосие мебошад, ки ба рақамигардонии фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ мусоидат мекунад, чунки танзими ин муносибатҳои нав такмили қоидаҳои техникаи ҳуқуқэҷодкуниро талаб мекунад. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ имрӯз бояд бо дарназардошти рақамигардии муносибатҳои ҷамъиятӣ қабул карда шаванд. Ин санадҳо бояд имконият ва қобилияти танзими ин муносибатҳоро дошта бошанд. Дар акси ҳол талаботи объективии танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки дар асоси ҷорӣ гардидани технологияҳои рақамӣ инкишоф меёбанд, қонун карда намешавад. Барои ҳамин, рақамигардонии фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ дурнамои инкишофи сиёсати ҳуқуқэҷодкуниро ташкил медиҳад.

Дар асарҳои илмие, ки солҳои охир нашр мешаванд, ба истифодаи технологияҳои рақамӣ дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ таваҷҷуҳи махсус дода мешавад. Чунончи, ба ақидаи М.С. Самойлюк истифодаи технологияҳои рақамӣ (роботҳо, нейротехнологияҳо, зехни сунъӣ) дурнамои рушди техникаи ҳуқуқэҷодкуниро ташкил медиҳад [6, с. 8].

Ба ақидаи П.В. Ремизов сатҳи умумии фарҳанги ҳуқуқии давлат аз сифати татбиқи қоидаҳои техникаи ҳуқуқӣ оид ба истифодаи технологияҳои наватарин вобастагӣ дорад [5, с. 508].

Тавре Р.Ш. Шарофзода ва Ғ.А. Шокиров қайд мекунанд, истифодаи васеи технологияи рақамӣ (дар электротехника, техникаи роботӣ, аз ҷумла истифодаи 3D-принтер дар соҳаи сохтмон, саноат, тандурустӣ ва ғайра) ва зехни сунъӣ (компютери зехнӣ, почтаи электронӣ, мағозаи интернетӣ, хизмати бонкӣ ва ғайра) ба рушди минбаъдаи ҷомеаи иттилоотӣ рақамӣ таъсири ҷиддӣ мерасонад. Ҳамзамон бо ин, хатарҳо ва таҳдидҳои нави иттилоотӣ солҳои охир бештар зоҳир мегарданд, ки ба раванди мазкур таъсир мерасонанд [8, с. 120].

Технологияҳои рақамӣ ба фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ бо дарназардошти рақамигардии муносибатҳои ҷамъиятӣ таъсир мерасонанд. Айни замон технологияҳои рақамӣ ба такмили техникаи ҳуқуқэҷодкунӣ мусоидат мекунанд, чунки дар ҷараёни он зарурат ба такмили дониши илмӣ ҳуқуқӣ тавассути истифодаи дониши иттилоотӣ ва рақамӣ мусоидат мекунад. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва рақамӣ сатҳи нави дониши илмӣ ҳуқуқӣ, аз ҷумла дониши иттилоотӣ ва рақамиро талаб мекунад. Такмили дониши ҳуқуқӣ раванди объективии иттилоотонӣ ва рақамигардонии фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ мебошад. Он афзалияти сиёсати ҳуқуқэҷодкуниро дар ҳаёти имрӯза ташкил медиҳад.

Аз ин хотир, олимони аҳамияти технологияҳои иттилоотӣ ва рақамиро барои инкишофи фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, аз он ҷумла такмили техникаи ҳуқуқэҷодкунӣ эътироф мекунанд [4, с. 137]. Чунончи, ба ақидаи В.М. Баранов технологияҳои рақамӣ ба инкишофи техникаи ҳуқуқии ҷараёни ҳуқуқэҷодкунӣ таъсири мусбӣ мерасонанд [1].

Истифодаи технологияҳои рақамӣ ҳам ба такмили фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ ва ҳам танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ мусоидат мекунад, чунки санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мутобқи ин технологияҳо қабул мешаванд. Аз як тараф рақамигардии муносибатҳои ҷамъиятӣ зарурати истифодаи технологияҳои рақамиро дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ талаб мекунад. Аз тарафи дигар татбиқи технологияҳои рақамӣ дар ҷараёни ҳуқуқэҷодкунӣ ё рақамигардонии ҳуқуқэҷодкунӣ ба танзими самараноки муносибатҳои ҷамъиятӣ мусоидат мекунад.

Татбиқи технологияҳои рақамӣ фаъолияти ҳуқуқэҷодкуниро қиматбахш тағйир медиҳад. Чунончи, ҷорӣ намудани системаҳои иттилоотӣ автоматӣ дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ қабули қарорҳои дахлдорро тавассути сарфи қимати вақт, ҷустуҷӯи

автоматии санадҳо ва маводи дигари зарурӣ, ҷамъовариҳои ҳаҷми номаҳдуди иттилоот сабук мекунад.

Айни замон раванди тарҳрезӣ ва татбиқи технологияҳои рақамӣ доимо инкишоф меёбад. Дар ҳаёти имрӯза технологияҳои нави рақамӣ бо суръати баланд ихтироъ карда мешаванд. Ба ақидаи М.С. Самойлюк технологияҳои рақамӣ доимо такмил дода мешаванд ва аз ин хотир, метавонанд, ки техникаи ҳуқуқиро дар ҳамаи соҳаҳои танзими ҳуқуқӣ тағйир диҳанд [7, с. 188]. Фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ бо дарназардошти ҳолати мазкур мунтазам бояд такмил дода шавад. Фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ ва техникаи ҳуқуқэҷодкунӣ бояд ба шароити тағйирёбандаи ҳаёти ҷомеа дар иртибот бо рақамигардии ҷомеа мутобиқ бошад.

Мутобиқ намудани фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ ба раванди объективии рақамигардии ҳаёти ҷомеа яке аз ҳадафҳои сиёсати ҳуқуқэҷодкунӣ мебошад. Ҳангоми ташаккул ва амалӣ намудани сиёсати ҳуқуқэҷодкунӣ рақамигардии соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа, аз ҷумла муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки предмети танзими санадҳои меъёрии ҳуқуқиро ташкил медиҳанд, бояд ҳатман ба инобат гирифта шаванд. Ҳадафи мазкур яке аз самтҳои муҳим ва ҳаётан муҳими сиёсати ҳуқуқэҷодкуниро муайян мекунад.

Ба ақидаи М.В. Костенников дар ояндаи наздик техникаи ҳуқуқэҷодкунӣ бо таъсири технологияҳои рақамӣ, аз ҷумла бо дарназардошти пайдоиши «қонуни рақамӣ» ҳамчун шакли нави ҳуқуқ мазмунашро қомилан тағйир медиҳад [3, с. 53].

Ба ақидаи М.В. Залоило, қонуни рақамӣ санади меъёрии ҳуқуқие мебошад, ки дар шакли электронӣ қабул шуда, афзалияти онро имконияти танзими васеи муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳад [2, с. 141].

Шакли электронии қонун ё қонуни рақамӣ аллакай дар таҷрибаи давлатҳои истифода мешавад. Он дар сатҳи қонунгузорӣ мустақам карда шуда, эътибори расмӣ дорад.

Микдори зиёди санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ боиси ихтилофоти байни онҳо мегардад. Аз ин хотир, истифодаи зехни сунъӣ дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ имконият медиҳад, ки маълумоти зарурӣ оид ба номгӯи санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда (санадҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ) ба системаҳои автоматии иттилоотӣ ворид карда шуда, дар раванди таҳияи лоиҳаи санадҳои нави меъёрии ҳуқуқӣ тавассути зехни сунъӣ коркард карда шавад. Ин имконият медиҳад, ки доираи санадҳои меъёрии амалкунанда дар соҳаҳои дахлдори ҳаёти ҷомеа, тағйироту иловаҳои ба ин санадҳо воридшуда муайян карда шавад, пешроҳи такроршавии предмети танзими ҳуқуқӣ ҳангоми қабули санадҳои нави меъёрий гирифта шавад, ба ихтилофоти байни санадҳои меъёрии нав ва санадҳои амалкунанда роҳ дода нашавад.

Илова бар ин, истифодаи зехни сунъӣ имконият медиҳад, ки раванди муҳокимаи электронӣ ба сатҳи нав барояд. Зехни сунъӣ ҳудудҳои тақлиди пешниҳодҳои мақомоти давлатӣ, ташкилотҳо ва аҳолиро вобаста ба лоиҳаи санади муҳокимашаванда таҳлил ва ҷамъбаст мекунад. Ин кори мақомоти ҳуқуқэҷодкуниро то ҳадди имкон осон мекунад. Аз ин хотир, муҳокимаи электронии лоиҳаҳои қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бо истифодаи зехни сунъӣ дурнамои инкишофи сиёсати ҳуқуқэҷодкуниро барои ояндаи наздик ташкил медиҳад.

Ҳамчунин, дар заминаи истифодаи технологияҳои рақамӣ имконияти таҳияи матни электронии қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ тавассути зехни сунъӣ пайдо мешавад. Матни электронии санадҳои меъёрий, ки бо истифодаи зехни сунъӣ таҳия карда мешавад, барои таҳияи намунаи сунъии танзими ҳуқуқӣ, натиҷаҳои ҷашмдошти татбиқи санади меъёрии ҳуқуқӣ, пешбинии таъсири санад ба ҳаёти ҷомеа ва доираҳои гуногуни шаҳрвандон мусоидат мекунад. Афзалияти таҳияи матни қонун ва дигар санади меъёрий бо истифодаи зехни сунъӣ дар ҳамин аст. Аз ин хотир, таҳияи матни электронии лоиҳаи қонун ва дигар санади меъёрии ҳуқуқӣ самти афзалиятноки сиёсати ҳуқуқэҷодкунии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Бо истифодаи зехни сунъӣ имкониятҳои таҳлилии системаҳои автоматии иттилоотӣ васеътар мешавад. Зехни сунъӣ таҳлили ҳаматарафаи иттилооти ҳуқуқӣ ва дигарро, ки дар системаҳои иттилоотӣ ҷойгир карда шудааст, мегузаронад. Аз ин хотир, таклиф пешниҳод мешавад, ки системаҳои автоматии иттилооти ҳуқуқии Тоҷикистон бо истифодаи васеи технологияҳои рақамӣ, аз ҷумла зехни сунъӣ такмил дода шаванд.

Айни замон истифодаи технологияҳои рақамӣ, аз ҷумла зехни сунъӣ дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ танзими ҳуқуқиро талаб мекунад. Татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» пешбинӣ мешавад. Аммо тартиби татбиқи технологияҳои рақамӣ ҳоло танзим нашудааст. Аз ин хотир, таклиф пешниҳод мешавад, ки ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» меъёрҳои нав бо мақсади танзими татбиқи технологияҳои рақамӣ, аз ҷумла зехни сунъӣ илова карда шаванд.

Ҳоло тавассути шабакаи иттилоотии Интернет маълумоти кофиро оид ба раванди ҳуқуқэҷодкунӣ дар давлатҳои хориҷӣ дастрас намудан мумкин аст. Маълумоти иттилоотии мазкур (матни электронии Конституция, қонунҳо, кодексҳои давлатҳои хориҷӣ, маълумот оид ба ҷараёни ҳуқуқэҷодкунӣ ва ғайра) дар фаъолияти илмӣ васеъ истифода мешавад. Ҳамзамон бо ин, маълумоти мазкур барои такмили фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, боло бурдани сатҳи дониши кормандони мақомоти ҳуқуқэҷодкунӣ, сатҳи фарҳанги ҳуқуқии онҳо низ аҳамият дорад. Истифодаи таҷрибаи хориҷии ҳуқуқэҷодкунӣ яке аз вазифаҳои сиёсати ҳуқуқэҷодкунии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити таъсири мутақобилаи оилаҳои гуногуни ҳуқуқӣ, наздикшавии низоми қонунгузории давлатҳои аъзои ИДМ ва СҲШ мебошад. Технологияҳои иттилоотӣ ва рақамӣ ба ҳалли ин вазифа мусоидат мекунанд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО АДАБИЁТИ ИЛМӢ

1. Баранов В.М. Очерки техники правотворчества // Избранные труды. – Н. Новгород, 2015.
2. Залоило М.В. Некоторые вопросы цифровизации процедур оценки проектов нормативных правовых актов // Российское государствоведение. – 2018. – № 4. – С. 141.
3. Костенников М.В. Проблемы цифровизации обеспечения безопасности дорожного движения // Вестник Всероссийского института повышения квалификации сотрудников Министерства внутренних дел Российской Федерации. – 2019. – № 2 (50). – С. 53.
4. Лановая Г.М. Юридическая техника. Учеб. пособие / Гарашко А.Ю. [и др.]. – М.: Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации им. В.Я. Кикотя, 2018. – С. 137.
5. Ремизов П.В. Культура, техника и критика использования юридической терминологии и правовых дефиниций в законодательстве об административных правонарушениях // Юридическая техника. – 2016. – № 10. – С. 508.
6. Самойлюк М.С. Перспективы развития правотворческой техники в условиях цифровизации общественных отношений // Вестник ВИПК МВД России. – 2023. – № 3(67). – С. 8.
7. Самойлюк М.С. Классификация применяемых мер уголовно-процессуального принуждения в условиях цифровизации общественных отношений // Международное сотрудничество в области противодействия экстремистским и террористическим угрозам: вопросы теории и практики по итогам международной научно-практической конференции ВИПК МВД России, 2022. – С. 188.

8. Шарофзода Р.Ш., Шокиров Ғ.А. Заминаҳои илмӣ-ҳукукии иттилоотӣ ва бунёди ҷомеаи иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Осори Академияи Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон – 2021. – № 4 (52). – С. 120.

9. Шарофзода Р.Ш., Шокиров Ғ.А. Иттилоотии ғайрифаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ: таҷрибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлатҳои дигари аъзои ИДМ // Ахбори ДДҲБСТ. – 2021. – № 4 (89). – С. 141.

САРЧАШМАҲО:

10. Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 феввали соли 2011, № 2011 (Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 августи соли 2015, № 551 «Дар бораи ворид намудани тағйирот ба Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 феввали соли 2011, № 2011») тасдиқ шудааст: [Захираи электронӣ]: манбаи дастрасӣ: URL:http://portalihuquqi.tj/publicadliya/view_qonunhoview.php?showdetail=&asosi_id=12607 (санаи мурочиат 19.08.2024).

11. Консепсияи сиёсати ҳукукии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2018. Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 феввали соли 2018, № 1005 тасдиқ шудааст: [Захираи электронӣ]: манбаи дастрасӣ: URL:http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?Rgn=130946 (санаи мурочиат 19.08.2024).

12. Консепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019, № 642 тасдиқ шудааст: [Захираи электронӣ]: манбаи дастрасӣ: URL: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=135418 (санаи мурочиат 18.10.2024).

13. Стратегияи рушди зехни сунъӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2040. Б. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 сентябри соли 2022, № 483 тасдиқ шудааст: [Захираи электронӣ]: манбаи дастрасӣ: URL:http://www.portalihuquqi.tj/publicadliya/view_qonunhoview.php?showdetail=&asosi_id=26592 (санаи мурочиат 18.10.2024).

РУШДИ СИЁСАТИ ҲУҚУҚЭҶОДКУНӢ ДАР РОБИТА БО ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИТТИЛООТӢ, РАҚАМӢ ВА ЗЕҲНИ СУНӢӢ АННОТАТСИЯ

Мақола ба таҳлили рушди сиёсати ҳуқуқэҷодкунӣ дар робита бо истифодаи технологияҳои иттилоотӣ, рақамӣ ва зехни сунъӣ бахшида шудааст. Дар он аҳамияти рушди ҷомеаи иттилоотӣ ва татбиқи технологияҳои нав дар равандҳои қонунгузорӣ баррасӣ мегардад. Муаллиф сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар ин самт таҳлил намуда, ба санадҳои меъёрии ҳукукии қабулгардида ишора мекунад.

Калидвожаҳо: сиёсати ҳуқуқэҷодкунӣ, технологияҳои рақамӣ, зехни сунъӣ, қонунгузорӣ, ҷомеаи иттилоотӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сафарбекзода Ҳукмиддин Сафарбек, номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент, муовини ректори Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хисрав оид ба илм ва инноватсия. Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Бохтар. Тел. 909-05-03-03.

РАЗВИТИЕ ПОЛИТИКИ ПРАВОТВОРЧЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ, ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу развития политики правотворчества в контексте использования информационных, цифровых технологий и искусственного

интеллекта. Рассматривается значение развития информационного общества и внедрения новых технологий в законодательные процессы.

Автор анализирует государственную политику Республики Таджикистан в данной сфере, ссылаясь на принятые нормативно-правовые акты. Тел. 909-05-03-03.

Ключевые слова: политика правотворчества, цифровые технологии, искусственный интеллект, законодательство, информационное общество.

Сведения об авторе: Сафарбекзода Хукмиддин Сафарбек, кандидат юридических наук, доцент, заместитель ректора Бохтарского государственного университета имени Носира Хисрава по науке и инновациям. Республика Таджикистан, город Бохтар.

DEVELOPMENT OF LEGISLATIVE POLICY IN THE CONTEXT OF THE USE OF INFORMATION, DIGITAL TECHNOLOGIES, AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE ABSTRACT

The article analyzes the development of legislative policy in relation to the use of information, digital technologies, and artificial intelligence. It examines the importance of information society development and the implementation of new technologies in legislative processes. The author reviews Tajikistan's state policy in this field, referring to adopted regulatory legal acts.

Keywords: legislative policy, digital technologies, artificial intelligence, legislation, information society.

Author Information: Safarbekzoda Hukmiddin Safarbek, Candidate of Law, Associate Professor, Deputy Rector for Science and Innovation of Bokhtar State University named after Nosiri Khisrav. Republic of Tajikistan, Bokhtar city. Tel. 909-05-03-03.

МАҚОМИ ЗАН ДАР ОСОРИ БУЗУРГОН ВА ТАҶАССУМИ ОН ДАР ВАО

Каримов С.Ҳ.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Аз он рӯзе, ки Холиқи арзу самовот Одамро биёфарид, аён гардид, ки ӯ ба ҳамдаму чуфти хеш, яъне ба зан — ба Ҳавво ниёз дорад. Чун одамӣ сухан гуфтанро биёмӯхт, нахустин алфозе, ки аз забони ӯ садо дод, алфози модар, зан ва ишқ буд. Маҳз ишқ буд, ки боиси сиришти Одам гашт ва Ҳоча Ҳофиз дар байте, ки маънии ишқи рӯҳониро низ дорост, ин нуктаро таъкид намудааст:

Хоки одам, ки сириштанд ғараз ишқи ту буд,

Ҳар ки хоки раҳи ишқи ту нашуд, Одам нест.

Бешак, дар ҳама давраи замонҳо ва дар миёни ҳама халқу миллатҳои рӯи замин ҳар кучо шеъре буда, қиссаву ривояте таълиф шуда, мабдаву ғарази аслии он ҳамоно ишқ, зан, модар, зебоиву зебопарастӣ мебошад. Бидуни зан вучуди шеър адаб, каломи бадеъ муҳол асту ҳастиву бақои ҳуди зиндагӣ низ имкон надорад.

“Дар тӯли асрҳо насли башар зан-модарро гоҳ бо ситоишҳо ба арши аъло бароварда, гоҳ гирифтори хориву залолатҳо гардонидааст, нисбат ба ӯ

гоҳ шафқат ва гоҳ бешафқатӣ зоҳир намудааст. Ва бо вучуди ин, дар ҳама давраи замонҳо зан – модар дар ҳаёти бани башар ва дар тарбияи насли инсон мақоми баланд дошт ва дорад”[2, 321с].

Аз ин ҷост, ки мавзуи зан ва сарнавишти ӯ, мақому мартабаи вай дар ҷомиа мавриди сухангӯӣ ва андешарониҳои абармардони даври замонҳои мухталиф гашта, аз Қуръони азимушшаън сар карда, то осори бадеии намояндагони хурду бузурги адабиёти беш аз ҳазорсолаи форсӣ-тоҷикӣ дар ин мавзӯ гуфтори бештаре метавон пайдо намуд.

Масъалаи зан ва ҳукуку манзалати ӯ дар айёми мо низ аҳамияти худро аз даст надодааст ва беҳуда нест, ки ба ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дар бораи баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа қабул шуд ва татбиқи он ҳанӯз идома дорад. “Мо ба азму ирода ва масъулиятшиносии занону бонувон ҳамчун нерӯи бузурги ҷомеа эътимоди комил дорем”[2].

Чун ба таърихи тамаддун ва илму фарҳанги ниёғони худ назар меандозем, хоҳем дарёфт, ки афроди бузурги башар ва мутафаккирони қудратманди адвори мухталиф занро чун офарандаи насли башар, чун ғариштаи некиву накукорӣ, чун ситораи тобони осмони умеди инсонҳо, чун хуршеди ҳаёту ҳастӣ, чун меҳри ҷонбахши ишқу илҳом ва манбаи он, чун манбаи шеърӯ сухан эътироф намудаанд ва дурдонаҳои афкори адабии ниёғони мо низ саршори васфи зан, ишқ ва зебоиву зебопарастист.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суханронихояш дар бузургдошти модар гуфтааст: «Дар фарҳангу тамаддуни мо – тоҷикон иззату эҳтироми зан – модар ҳамеша ҷойгоҳи хос дорад. Вале бояд гуфт, ки мақому манзалати занону бонувон ва нақши онҳо дар эъмори давлати муосир ва рушди ҷомеа маҳз дар замони соҳибистиклолӣ воқеан боло рафтааст. Албатта, барои ҳар як миллат ва ҳар шахси бонангу номус ҳар рӯз рӯзи модар аст. Лекин ин рӯзро махсус чунин ном ниҳодем, ки эҳтирому арҷгузори хосаи худро ба бузургӣ ва азамати модарони поксиршти хеш - офарандагони зиндагӣ ва сарчашмаи ҳаёти наслҳо собит созем» [4].

Бузургдошти модар ва эҳтирому қадрдонии заҳматҳои ӯ қарзи ҳар як инсони бонангу номус аст. Мо дар сурате ба пирӯзиву комёбиҳо ноил мегардем, ки дуои неки модарро бигирем, ба қадри ранҷу заҳмат, шири сафеди ҷонбахш ва дилсӯзиву ғамхории ӯ бирасем.

Аслан сиришти занону модарони рӯи олам аз покиву зебоӣ, рисолати зиндагисозӣ ва эҳсоси гарму ҷонбахш офарида шудааст. Аз ин рӯ, мо ин рӯзи ғараҳбахшро ҳамеша бо хушҳоливу нишоти хоса истикбол мегирем, зеро нақш ва мақоми зан дар ҳамаи даври замонҳо дар ҳаёти ҷомеаи башарӣ ҳамчун офарандаи ҳаёт, пайвандгари наслҳо ва низомбахши рӯзгор ниҳоят бузург аст.

Агар нури офтоб ҷаҳонро ғайзу хуррамӣ бахшад, пас модар бо меҳру муҳаббат ва раҳму шафқати хеш сарчашмаи зиндагӣ ва гармии ҳар як хонавода аст.

Зан ва модари тоҷик дар тамоми давраҳои таърихи халқамон барои ҳастии забон, пайдории миллат ва рушди фарҳанги миллӣ ғамхорона ва содиқона хизмат кардааст.

«Модарони тоҷик дар баробари номи зебо ва гуворояшон посдорандаи ҳама дигар оину анъанаҳои муқаддасашон ба ҳисоб мераванд» [1, 4].

Мавзуи зан ва мақоми ӯ дар ҷамъият аз давраҳои қадим мавриди тавачҷуҳи инсоният қарор дошт ва ба зан – модар ҳамчун як давомдиҳандаи насли башар ва нигоҳдорандаи ҳаёт дар рӯи замин муносибат карда мешуд.

Аз ин ҷост, ки аввалин тасаввуроти мифологӣ тоҷикони қадим образи ду падару модари бузург - замин – модар ва осмон – падар мебошад. Ин образҳо муддати зиёде дар хотири одамон боқӣ мондааст. Дар «Авесто» симболи ин ду падару модари бузург дар образи Митра Ахура ва Ахура Маздо чун Худои падар ва Худои замин Арматай ва Худои обу замин – Анаҳито (Ардевсувӯра) ҳамчун Худои модар низ тасвир шудааст. Дар ин хусус дар «Михр яшт» ва «Ясно» суруди васфи Худои ҳақиқат ва хушбахтӣ Ашай чунин таъкид шудааст: «Падари ту - Ахура Маздо,

модари ту - Арматай». Мавҷудияти ақидаи қадимаи худомодар ва худопадарро Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ дар марсияе, ки ба вафоти дӯсти наздиқаш – Муродӣ бахшидааст, чунин ба қалам додааст:

Мурд Муродӣ на ҳамоно, ки мурд,
Марги чунин хоҷа на корест хурд.
Ҷони гиromӣ ба падар боз дод,
Колбади тира ба модар супурд.

Ба андешаи мо, «Ҷони гиromӣ ба падар боз дод» - ба маънои худопадар – осмон, Аҳура Маздо, Митра (ин ҷо инчунин маънии дигар, ба осмон рафтани руҳи ӯ) ва «Колбади тира ба модар супурд», яъне ҳисмаш ба замин – модар фуру рафт, омадааст. Ҳоло ҳам дар баъзе ноҳияҳои Тоҷикистони имрӯза одамон заминро модар ва осмонро падар ном мебаранд (дар Язғулом заминро **нан – модар**, осмонро **дэд – падар** мегӯянд). Ҳамин тавр, ақидаи тасаввур карда шудани моҳҳои сол ба фаслҳои занонаву мардона низ вучуд доштааст. Масалан, баҳор ва тобистон табиати занона доштаанд, чунки дар ин фаслҳо замин эҳё шуда, ҳосил дода, одамонро меҳӯронад, вале фаслҳои зимистон ва тирамоҳ хусусияти мардона доштаанд, чунки дар ин вақт барфу борон борида, заминро ҳосилхез менамоянд.

Бояд таъкид намуд, ки одамон аз давраи ҷамъияти ибтидоӣ сар карда барои ҳифзи ҳуқуқҳои занони даврони худ бар зидди поймолкунандагони ҳуқуқу манфиатҳои зан – модар кӯшиш ба харҷ додаанд.

Дар ҳудуди асрҳои IV – V дар Эрони Кайқубодшоҳ бар зидди муносибатҳои феодалӣ, ки нав ташкил меёфт, баромадҳои тавоноӣ оммаи халқ ба вукӯъ омад. Ба ин неҳзат шахсе сардорӣ мекард, ки дар таърих бо номи Маздак машҳур аст. Ӯ таълим меод, ки одамон баҳоҷагии деҳқонӣ вобаста бошанд, пас, неъматҳои моддӣ азони ҳамагон мебошанд.

Яке аз масъалаҳои муҳимме, ки сари он таваккуф кардан лозим меояд, масъалаи умумӣ кардани қанон аст, ки аён ашроф ва руҳониён зардуштӣ ҳамчун айби ҷиддии таълимоти Маздак маънидор кардаанд, ки яке аз сабабҳои маҳкумшавии ӯ шуд. Ҳар ҷӣ дар бораи Маздак муаррихони тоисломӣ гуфтаанд ӯро дар ин масъала сиёҳ кардаанд, муаррихони давраи ислом низ айнан онро нақлу сабт кардаанд. Гӯе Маздак мегуфтааст, ки «Ҳар гоҳ касеро амволу қанону қуломон ва асоса зинд аст, бояд ба тасовӣ байни дигарон қисмат шавад, то касеро бар дигаре бартарӣ набошад».

Фаҳмиши хато дар ин бобат дар навиштаи Низомулмулк дар «Сиясатнома» низ ба назар мерасад. Масалан, ӯ мегӯяд: «Маздак гуфт: «Қанони шумо чун моли шумост. Бояд ки қанонро чун моли якдигар шиносед, аз лаззату шаҳовот бенасиб намонед ва дар мурод бар ҳамаи халқ гушода бувед.» Муаллифи «Таърихи Табарӣ» низ дар ҳамин ақида аст, инчунин Ибн – ал – Балхӣ, ки дар «Форснома» Маздакро «зиндиқ» номидааст, низ ақидаи нодурусти дар байни ашрофиён бавучудомадаро баён кардааст. Ва ҳол он ки дар асл Маздак мубади парҳезкорӣ буд, ки пайравони худро аз даст задан ба ҳар гуна амалҳои бад манъ мекард. Аз ин рӯ, бовар кардан душвор аст, ки Маздак барин марди фозил, олим, пешвои халқ ташаббускори вайрон намудани оила, инчунин умумӣ кардани қанон бошад. Гап дар сари он аст, ки душманони ғояиаш моҳияти таълимоти ӯро фаҳмида бошанд ҳам, нақлу ривоятҳои зиёдеро дар ин бобат барои хира нишон додани образи Маздак истифода бурдаанд.

Дар ақидаи Маздак, ки неъматҳои моддӣ бахшидаи Худо ба ҳама аст, зан низ азони ҳама аст, яъне ҳама ҳақдоранд қандор бошанд ва оила ташкил намоянд. Пас, Маздак на ин ки оиларо, балки ҳуқуқи молиқияти ашрофро, ки ба занҳо доштанд, инкор менамояд ва ин рафтори ӯ моҳияти халқӣ дорад, зеро муносибати феодалӣ ва қуломдорӣ бисёрзаниро инкор менамояд, ки ин ба ташкили оилаҳо, мустаҳкам шудани онҳо ва зидд шудани нуфуси мамлакат ёрӣ мерасонад. Агар ба ин масъала боз ҳам дақиқтар эътибор диҳем, мебинем, ки мумкин ба чунин ақидаи Маздак ҳанӯз

дар қабилаҳои Эрони қадим вучуд доштани никоҳи гурӯҳӣ, никоҳи мароҳим низ таъсир карда бошад. Ба ҳар ҳол, Маздак хостааст, ки дар тартиботи оиладорӣ, махсусан зандории аъёну ашроф, ки бисёрзана буданд, ислохот дарорад.

«Таърих гувоҳ аст, ки нобаробарҳуқуқӣ, вазъияти мутеонаи зан дар оила ва ҷамъият, ҳамчун шахс шинохта ва эътироф нашудани ӯ, ҷаҳолат ва шинохти зан ҳамчун моликият, ки аз одитарин ҳуқуқҳо бархурдор набуд, занчири сарбаста ва суғ дар вучуди нозуки занон буд. Дуруст аст, ки занчир замоне метавонад қанда шавад. Эътирози занон барои дарёфти ҳуқуқҳои фитрии худ ҳаракати васеъро дар ҷаҳон ба миён овард, ки он оғози муборизаи занон баҳри иштироки ғайбона дар ҳаёти иҷтимоӣ сиёсии кишварҳои гуногун гардид ва дар шинохти ҷеҳра, қудрат, тавонмандӣ ва ҷасорати занон саҳифаи навро боз намуд. Тазоди зиндагӣ дар он буд: мард, ки ӯро зан ба дунё оварда, тарбия намудааст, ба таври табиӣ аз ҳуқуқҳои сиёсӣ бархурдор будо, ки ин шахсро ташаккул додааст, ин ҳуқуқҳоро надошт» [3, 322].

Абулқосим Фирдавӣ дар асари безаволаш - «Шоҳнома» занро ба мақоми дерини ӯ бардошт, образи бостонии ӯро аз нав, баробари шаҳаншоҳону паҳлавонони номӣ зинда гардонд, дар қураи ишқ обутабад бидод, фарҷоми сарнавишти ӯро бичуст, дар ақлу ҳирад ва тадбирҷӯӣ будан бисёр мавридҳо дар болотарин зинаи одамай тасвир кард, дар ҳамаи ҷабҳаҳои зиндагӣ, ҳатто дар ҷангу набардҳо ҷасур ва боақлу ҳирад нишон дод, ҷун инсонии соҳибҳираду соҳибхитӣ замон тасвир кард. Занону духтарони «Шоҳнома» қулли мавридҳо ёридиҳанда ва наҷотдиҳандаи мард, ҷонибдори ҳақ ва ҳақиқат, мураббӣи шоҳону мулкдорони кишварҳои гуногун, бавучудоварандаи наслу наҷоди инсонҳо, қавмҳо, шоҳон ва мулкдоронанд.

Фирдавӣ натавонд занону духтарони табақаи аристократияи бостонии Шарқро, балки занон ва духтарони табақаи поёнии ҷомияро низ ба тасвир гирифтааст, ки дар ақлу ҳирад ва иқтидор, қуввати матонат аз дигарон қамӣ надоранд. Образҳои намоёне, ки аз байни мардуми заҳматкаш баромадаанд, образи духтари соҳибҷамолест, ки ҳислатҳои қулли гурӯҳи қамбағалдухтаронро дар ҳаракату шахсияти худ таҷассум сохтаанд. Аҷибаш ин аст, ки шоир дар ҳама ҳолатҳо занонро, бидуни баромади иҷтимоии эшон, дар ақлу ҳирад ва тадбирҷӯӣ тадбироро будан, дар ҷасорат ва матонат, дар одамият аз ҳама ҷиҳат дар зинаи баландтарини одамият тасвир кардааст ва бо офаридани образи занону духтарон, ки асосан аз табақаи болоии ҷомия мебошанд, ду вазифаи муҳими замонро ҳал намуданӣ шудааст:

1. Бо эҷод намудани образи зан, ихтилофи иддае аз эшонро бо образи қаҳрамонону паҳлавонони мард, ки қаҳрамонҳои амалқунандаи асрҳои миёнаанд, вазифаи тарбияи маънавии инсонии замонро дар назар дошт.

2. Шоир анъанаҳои замони тоисломиро дар эҷоди образи зан раҳна накард, баръакс, таваҷҷуҳи мардуми қуҳанро нисбати некӣ, адлу инсоф, баробарии марду зан қувват дод, ғояҳои ватандӯстӣ ва башардӯстиро ҳидоят намуд.

Низомии Ғанҷавӣ бо офаридани образи Ширин бехтарин симои занро дар таърихи адабиёти ҷаҳонӣ ба вучуд овард. Ширин маликаи кишвар, зани дар ишқу муҳаббат содиқ, шоҳи раиятпарвару адолатпеша, паҳлавону разманда, ҷобуксавору дар ҳусну ҷамол бемислу монанд, маслиҳатгари шоҳ – Хусрав ба қалам дода шудааст. Образи Ширин дар асар ҳатто аз образи Хусрав ҳам боло меистад ва дар симои ӯ Низомӣ тамоми ҳислатҳои баланди инсониро таҷассум кардааст. Низомӣ Ширинро дӯст медорад ва барои офаридани симои ӯ истеъдоди баланди шоирӣ доштаниро нишон додааст. Мутолиаи ин дoston бори дигар бузургии занро пеши назар ҷилвагар месозад:

Ҷунон ҷобукнишин буд он дилором,

Ки барҷастӣ ба зин миқдори даҳ гом.
Зи наълаш бар сабо мисмор мезад,
Заминро чун фалак паргор мезад.

«Мустакилона ва бочуръатона баробари мардон дар соҳаҳои гуногун қадам задани занони тоҷик дар шикасти қолабҳо ва тасаввуроти кӯҳна, ки рисолати занро бениҳоят маҳдуд мекарданд, инкилоби ҷиддӣ ғашта ва барои ташаккули тафаккури нав вобаста ба мавқеъ ва манзалати занон заминаи мусоид фароҳам овард. Бояд зикр намуд, ки дар ҳар даври замон занон бо меҳнати шоистаи худ дар таърихи миллат нақши сазовор гузоштаанд. Низомҳо дигар мешаванд, сиёсатҳо тағйир меёбанд, вале зан-модар, ки ҷавҳари ӯро меҳру муҳаббат, самимият ва покию иффат ташкил медиҳад, ҳамчун нерӯе боқӣ мемонад, ки инсоният ба ӯ эҳтиёҷ дорад» [3, 322с].

Боиси сарфарози аст, ки бо ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон як чанд нашрияҳои ҷопӣ дар фазои иттилоотӣ ВАО рӯи кор омаданд, аз ҷумла “Бонувони Тоҷикистон” маҷалли “Меҳровар”, “Зан ва оила” амсоли инҳо зиёднд. Ҳамчунин барномаҳои алоҳидае ба тариқи шабакаи телевизионҳои “Тоҷикистон”, “Сафина”, “Ҷаҳоннамо” барномҳо роҷеъ ба ситоиши зан- модар пешниҳоди тамошобинон мегардад. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳосатан сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон маҳз ба мақоми зан – модар таваҷҷуҳи бевосита доранд. Агар ба осори пурғановати адибони тоҷик назар андозем, мебинем, ки саропо дар ситоиши зан – модар ашъори хешро бахшидаанд.

Бузургии зан – модар, пеш аз ҳама, дар он таҷассум меёбад, ки ӯ ҷароғи хонадон, идомадиҳандаи насл, тарбиятгар ва бакамолрасонандаи фарзанд, инчунин нигоҳдорандаи забон, таърих ва фарҳанги миллӣ мебошад. Модар ғаҳворабони забони адабӣ аст. Бинобар ин, бояд ҳар як зану духтари тоҷик дар баробари хуб доништини забони адабӣ, таъриху адабиёт ва фарҳанги миллӣ, инчунин дар бобати поку беолоиш нигоҳ доштани забон, ҳифзи арзишҳои волои фарҳанг ва тамаддуни миллӣ аҳамияти хоса диҳанд.

Мардуми шарафманди тоҷик ҳеҷ гоҳ фаромӯш нахоҳад кард он рӯзи таърихиеро, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба хоҳири тақдири давлату миллати тоҷик дар баробари як қатор муқаддасот маҳз ба шири сафеди модар, ки неъматҳои азизтарину бузургтарини ҳаёти инсонист, қасам ёд карда, масъулияти азимро ба зиммаи худ гирифтанд.

МОДАР! Калимаест муқаддас ва мафҳумест чун ин дунё беогӯзу беанҷом. Модар инсонест, ки кори яздонӣ мекунад, ҳаёт меофарад ва дар набард бо марғу ҳаёт зиндагиро зинда медорад.

Дар ҳадисе доир ба бузургии модар овардаанд, ки марде азми ҳаҷ мекунад. Дар Бағдод Абуҳозими Валиро зиёрат кардани мешавад, вале ӯро хуфта дармеёбад. Муддате сабр пеша мекунад. Дар ин хангом Абуҳозими Вали аз хоб бедор мешавад ва ба мусофир муроҷиат намуда, мегӯяд, ки дар хобам Пайғамбар ғалайҳиссаломро дидам. Ӯ ба шумо пайғом фиристод ва гуфт: «Ҳаққи модар нигоҳ дор, ки туро он беҳтар аз ҳаҷ кардан аст. Баргард ва ризои модар талаб бикун». Мусофир баргашту ба Макка нарафт. Беҳуда нагуфтаанд, ки:

Ҷаннат, ки ризои мо дар он аст,

Дар зери қудуми модарон аст.

Зан – модари тоҷик олиҳаест, ки дар ҳар даври замон шамъи хирадро ғурузон доштаву дар самои рӯзгор ахтари тобони маърифатро мунаввар намудааст. Ӯ шахсиятест, ки ғамҳо дидаву шодиҳо зодааст, нешҳо хӯрдаву нӯшҳо эҷод кардааст.

Имрӯз модари тоҷик аз корҳои шоиставу иқдоми нақви фарзандони бунёдгару созандаи хеш дар роҳи истиқрори сулҳу ваҳдати миллӣ ва ободии кишвар болида, дуои хайр мекунад, то ниятҳои наҷибу пурсавоби онон бо сарвари Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат муҳтарам

Эмомалӣ Раҳмон, ки баҳри беҳбудии рӯзгори мардум, махсусан озоиштагиву саодатмандии занону модарон ва насли ояндаи кишвар нигаронида шудааст, мустачоб гардад:

Сад чону дил фидои як муддаои модар,
Фатҳу кушоиш орад дасти дуои модар.

Дар васфи бузургӣ ва қадру манзалати зан- модарон Наполеон гуфтааст: «Модар бо як даст гаҳвора ва бо дасти дигар дунёро тақон медиҳад.» Мо барои озоии миллату ободии кишвар, пеш аз ҳама, ба модарон ниёз дорем.

Дар ҷомеаи мо занон қувваи бузург ва пешбаранда буда, ҳаллу фасли бисёр масъалаҳои иҷтимоиву сиёсӣ ба онҳо саҳт алоқаманд аст.

Месазад, ки гуфтаҳои Сарвари давлатро ёдовар шавем: «Ҷомеае, ки ба зан – модар ғамхорӣ менамояд, ба ояндаи ҳадаш ғамхорӣ мекунад. Давлате, ки нисбат ба модар ин сарчашмаи ҳаёти насли инсонӣ беарво бошад, ояндаи худро аз даст медиҳад».

Оре, Модар ҳасту ҳаёт ҷараён дорад ва мо ҳама масъулем, ки нисбати ин чашмаи хушкнашавандаи зиндагӣ ғамхору ғамгусор ва эҳтиёткор бошем.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Зан ва оила №6/2008 «Либоси миллии мо нишон аз фарҳанги мост»
2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 26. 12. 2018
3. Раҳимзода Р.Ҳ. Рисолати давлатдорӣи Эмомалӣ Раҳмон / Р.Ҳ. Раҳимзода – Душанбе: «ЭР-граф» 2025 - 484 с.
4. <https://president.tj/event/news/49227>

МАҚОМИ ЗАН ДАР ОСОРИ БУЗУРГОН ВА ТАҶАССУМИ ОН ДАР ВАО АННОТАСИЯ

Муаллиф дар мақола роҷеъ ба шахсияти зан, ки аввалин тасаввуроти мифологии тоҷикони қадим - образи ду падару модари бузург - замин – модар ва осмон – падар мебошад, ибрози андеша намудааст. Махсусан дар китоби «Авесто» симболи ин ду падару модари бузург дар образи Митра Аҳура ва Аҳура Маздо чун Худои падар ва Худои замин Арматай ва Худои обу замин – Анаҳито (Ардевсувра), ки ҳамчун Худои модар тасвир ёфтаанд, маълумот додааст.

Муаллиф бузургдошти зан – модарро дар адабиёти қадим ва осори шоирони классики форсу тоҷику васоити ахбори оммаи кунунӣ мавриди тадқиқу таҳлил қарор додааст.

Калидвожа: Модар, Зан, Наполеон, Ҳавво, Эмомалӣ Раҳмон, Маздак, Пайғамбар, Таърих, ВАО, Ҷомеа, Сафина, Тоҷикистон

Маълумоти дар бораи муаллиф: Каримов Сафарбек Ҳақимович - номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи адабиёти тоҷики факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав тел: 905-33-05-33

СТАТУС ЖЕНЩИНЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ВЕЛИКИХ И ЕГО РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ В СМИ АННОТАЦИЯ

В статье автор обращается к личности женщины, которая является первым мифологическим образом древних таджиков - образом двух великих родителей - земли-матери и неба-отца, высказал свое мнение. Особенно в книге «Авеста» символ этих двух великих родителей в образе Митры Ахуры и Ахура Мазды как Бога-отца и

Бога земли Арматаи и Бога воды и земли — Анахито (Ардевсубра), которые изображены как Бог-мать.

Автор исследовал и проанализировал величие женщины-матери в древней литературе, произведениях классических персидско-таджикских поэтов и современных средствах массовой информации.

Ключевые слова: Мать, Женщина, Наполеон, Ева, Эмомали Рахман, Маздак, Пророк, История, СМИ, Общество, Сафина, Таджикистан.

Информация об авторе: Каримов Сафарбек Хакимович – кандидат филологических наук, доцент кафедры таджикской литературы факультета таджикской филологии Бохтарского государственного университета имени Насири Хусрава, телефон: 905-33-05-33.

WOMEN'S STATUS IN THE WORKS OF THE GREAT AND ITS REPRESENTATION IN THE MEDIA ANNOTATION

In the article, the author addresses the personality of a woman, who is the first mythological image of the ancient Tajiks - the image of two great parents - mother earth and father sky, and expressed his opinion. Especially in the book "Avesta" the symbol of these two great parents in the image of Mithra Ahura and Ahura Mazda as God the Father and God of the earth Armatai and God of water and earth - Anahito (Ardevsubra), who are depicted as God the Mother.

The author researched and analyzed the greatness of the woman-mother in ancient literature, works of classical Persian-Tajik poets and modern mass media.

Keywords: Mother, Woman, Napoleon, Eve, Emomali Rahman, Mazdak, Prophet, History, Media, Society, Safina, Tajikistan.

Information about the author: Karimov Safarbek Khakimovich – candidate of philological sciences, associate professor of the Department of Tajik Literature of the Faculty of Tajik Philology of Bokhtar State University named after Nasiri Khusrav, phone: 905-33-05-33.

ФАРДИЯТИ ЗАБОНИ ҚАҲРАМОНИ АСАРИ ПУБЛИТСИСТӢ ВА ВАСОИТИ ИФОДАИ ОН

Махмадалиев С.Ғ.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Забони адабӣ чун воситаи муомилоту муошират барои кулли ҳаммиллатону ҳамзабонон ягона буда, баҳри ифодаи ҳама гуна афкор имконияти фаровон дорад. Суханронии Пешвои миллат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи забони давлатӣ ба он водор менамояд, ки нисбати забони тоҷикӣ эҳтиром дошта бошем ва “Ҳар яки мо вазифадорем, ки забони модарии ширину шево ва шоиронаи худро ҳифз кунем, барои боз ҳам сайқал додану ғанӣ гардонидани он талош намоем ва сахм гузорем”.

Ҳар фард аз захираи бойи луғавиву грамматикӣ ва услубии забони он воситаҳоро интихоб карда дар нутқи худ истифода мебарад, ки онҳо барои ифодаи фикри ӯ муҳим ва заруранд. Инчунин нутқ ба дараҷаи фаҳмиш, ҷаҳонбинӣ ва маърифати кас вобастагии зиҷ дорад.

Олими услубшинос Б.Қамолиддинов доир ба ин услуби забон чуни навиштааст: “Услуби публитсистӣ дар навиштаҳои иҷтимоию сиёсӣ, дар матбуот (рӯзнома ва маҷаллаҳо), гуфтори шифоҳии арбобони сиёсӣ давлат ва илму адаб дар

назди омма истифода мешавад. Воситаҳои забонӣ дар ин услуби нутқ ду вазифаи муҳимро, ки бо ҳам алоқаи мустаҳкам дорад, адо меkunанд. Аз як тараф, онҳо ба вазифаи иттилоъ (хабаррасонӣ) воқеъ гашта, оммаро аз рӯйдодҳои зиндагӣ огоҳ созанд, аз тарафи дигар, вазифаи ташвиқотро ба уҳда гирифта, бо роҳи ташвиқ тарғиб мардумро барои иҷрои ҳар чӣ зудтари қарору дастурҳои ҳукумат, ҳизбҳои сиёсӣ ва ғайра раҳнамун ва сафарбар месозанд. Аз ин ҷиҳат, публицистика ҳамеша ҳамқадами ҳаёт буда, ҷараёнҳои сиёсӣ ва рӯйдодҳои иҷтимоии замонро, ки ҳар рӯзу ҳар соат ба амал меоянд, зуд ва ғавра акс менамояд.

Амалиёти васеъ, фаровонӣ ва мураккабии вазифаҳои услуби публицистӣ хусусияти забонии онро муқаррар менамояд. Вай бояд ба забони сода, ҳамафаҳм ва таъсирбахш воқеъ гардад. Публицистикаи хуб далелҳои шайъ, мантиқи қавӣ, забони сода, аммо муассир ва пуробурангро ба ҳам созгор оварда, ба ақлу ҳиссиёти хонанда таъсир мекунад, ўро ба вачд меорад, муҳаббати вайро ба ҳодисаҳои шоиста ва марғуб меафзояд, дар дили ў нисбат ба ҳар як ҳодисаи номатлуб, ки дар пешрафти зиндагӣ ва покии ахлоқ ҳалал мерасонад, оташи адоват шуълавар месозад” [4, с. 41-42].

Ҳамаи ин боиси дар адабиёти бадеӣ ба миён омадани мафҳуми халқият ва фардияти забони қаҳрамони асар мегардад. Роҳ, усул ва васоити ифодаи халқият ва фардияти забони дар асари бадеӣ гуногун аст.

Дар нутқи баъзе қаҳрамонҳо вожаҳои истифода мешаванд, ки ба ин ё он шева мутааллиқанд. Бо истифодаи чунин унсурҳо муаллиф намоёндаи кадом маҳал будани қаҳрамонро таъкид мекунад. Ин вожаҳо аз рӯи хусусияташон ба гурӯҳҳои зерин ҷудо кардан мумкин аст:

1. Вожаҳои луғавии шевагӣ.

Чунин вожаҳо дар забони адабӣ нестанд ва аз ин рӯ онҳо дар забоншиносӣ диалектизмҳои луғавӣ меноманд.

Мисолҳо: Кампир нафаси худро рост карда: -Иббӣ, бисёр нағз, бисёр хуб шудааст [3, с. 7]. Сангин рост ба ҳавлӣ даромад, аввалан сари худро ба ошхона даровард: -Салом оча! Читӯед? Саломат-мӣ?

-Худоё шукр! Аҳволи худат тузук-мӣ, бутам, тану ҷонакат сиҳат-мӣ? [3, с. 14].

Калимаҳои «иббӣ» ва «бӯтам» ба шеваи шимолӣ мутааллиқанд.

Истифодаи калимаҳои «ҳова» (ва), «тармарг» (ҷавонимарг), канҳирга (нишастани ду кас дар як саворӣ) гувоҳи медиҳад, ки истифодакунандаи ин вожаҳо намоёндагони маҳаллоти ҷанубии Тоҷикистон мебошанд: -Ҳова. Сари пурармон наравам [5, с. 86]. Ҳамин тармарги биргад вая девона кард [5, с. 80]. Духтаракро канҳирга карда овард [2, с. 18].

2. Дар тасвири халқияти асар ва нишон додани фардияти забони қаҳрамон мақоми як гурӯҳ вожаҳои низ калон аст, ки онҳо диалектизмҳои фонетикӣ меноманд. Онҳо шаклҳои талаффузи шевагии калимаҳои адабианд. Таъкид бояд кард, ки истеъмоли чунин вожаҳо ҳам дараҷаи ҳаяҷонбиниву тафаккури қаҳрамони асар ва намоёндаи кадом маҳал будани ўро нишон медиҳад. Чунончи, калимаҳои «гурдем» (гурдаам), «бачекам» (бачаякам), «шумоя» (шуморо), «чореш» (чорааш), «натед» (надиҳед) ва амсоли инҳо намоёндаи шеваҳои шимолӣ будани қаҳрамони асарро муайян меkunанд: -Гурдем кафиде, писарам [5, с. 101]. -Оҷон, дар берун ҳаво хеле хунук, шумо одами пир, боз хунук назанад? -Ҳеҷ воқеа не, меҳри бачекам гарм мекунад [5, с. 103]./ Шумоя чӣ шуд ? [3, 56] -Чӣ гуфтам, хушёриро аз даст натед [3, с. 98].

Баръакс истифодаи вожаҳои «те» (дех), сун (сӯй), ай (аз), мега (меғӯяд), бандаки феълии -ум (-ам) ва ғайра шаҳодат медиҳад, ки ин қаҳрамони асар намоёндаи шеваҳои ҷанубист: Ангишт кай меояд? Аввал пула те [1, с. 29]. Ман ба раис арз доштам, ки -гуфт як зани ҷавон аз байн, -ай хонаи мо меҷакад. Ба мудир мегам, ки боми моро қоғазпӯш кун, мега надорум [2, с. 120].

Диалектизмҳои «шӯ» (шавҳар), шаклҳои шевагии морфемаҳои «а» (-ро), «о» (он), уф (ов) ба ҳамаи шеваҳои тоҷикӣ хосанд: -Шӯм (шавҳарам) маст шуда омада ба ман рӯз намедихад [2, с. 108]. Даствама сар те, хоин! [3, с. 70] Як нафси шум гуфта одамо тамом аз дину диёнат гашта истоден [3, с. 40] Наход муаллими Низомуф нагуфт? [5, с. 97] (Фотех Ниёзӣ, Вафо), Шумоя чӣ шуд? [3, с. 99] - Чӣ гуфтам, хушёриро аз даст натед [3, с. 134].

Дар инъикоси ҳалқият ва фардияти забони қаҳрамони асар мақоми як қатор калима, ифода ва шаклҳои дигари калимаҳо низ калон аст. Дар мисоли зерин калимаи «ноинҷолӣ» истифода шудааст. Сабаби ин тавр талаффуз кардани калимаи адабии «ноҳинҷорӣ» дар камоғохии қаҳрамони асар аз забони адабӣ ва дараҷаи пасти маълумоти ӯст: -Эй, -гуфт падараш, - ҳамин ҳукумати шумоён ҳам ба ноинҷолӣ сар кард [3]. Шумоя чӣ шуд? [3, с. 77]. -Чӣ гуфтам, хушёриро аз даст натед [3, с. 59].

Баъзе калимаву ибораҳо хоси нутқи калонсолонанд: Ай, хонаш обод-е... -гуфт боз мӯйсафед [1, с. 78]. -Ку ин ҷо биё, дар санбу сақалат сияҳбод. Дар кадом ғӯри торик будӣ? - Ба харе, ки бор надорӣ, чӣ кор дорӣ? [1, с. 98]. -Ин даханталх бебало ба таги манаҳам ғунча намешавад [1, с. 95].

Ба чунин унсурҳо калимаву ибораҳои «садқа», «нури дида», «илоҳӣ омин», «худое шукр» ва дигарҳо низ мутааллиқанд.

Ифодаҳои ҳастанд, ки хоси услуби дабдабанок буда, бештар дар асарҳои ба таърихи гузаштаи ҳалқи тоҷик бахшидашуда дар нутқи қаҳрамонони бомаълумот ва намояндагону арбобони давлативу аҳли қалам истифода мешаванд. Аз ҷумла калимаҳои «шанеъ» (зишт, қабех), «шанаат» (зиштӣ, кори ганда), «тазлил» (хору залил кардан), (Сотим Улуғзода, Алломаи Адҳам), «ҳаройина» (албатта, ҳатман), «эшон» (онҳо), «иҳонати маҳз» (тахқир, ҳақорат), «бидуни шак», «алайҳуллаъна» (лаънаткардаи худо), (Сотим Улуғзода, Фирдавсӣ) ва дигарҳо аз забони қозикалон, Фирдавсӣ ва дигар уламову удабо истифода гардидаанд: Қозикалон: -Оре, маҳдум, ҳор ва таҷлил кардед, Кори шанеъ шудааст.

Чӣ аҷаб, агар аз касофати ин шаноат балову офате хезад [6, с. 44]. Ҷои куффори алайҳуллаъна кори ҷаҳаннам аст. ... -Бидуни шак [6, с. 155].

Дар нутқи баъзе персонажҳо баъзе калимаҳои забонҳои дигар вобаста ба касбу кор айнан истифода мешаванд. Аз ҷумла таваҷҷуҳ кунед ба истифодаи калимаи «есть» ва «отделения» аз забони шахси ҳарбӣ: -Ест, рафиқ полковник, итоат! -ҷавоб дод Сафар [5, с. 234]. Рафиқ сержант Одинаев. Барои ӯҳдабароёна таълим додани отделенияи худ... ба шумо ташаққур баён мекунам [5, с. 120]. Баъзан калимаҳои забонҳои дигар аз забони қаҳрамони асар, ки аслан тоҷик аст, барои ҳаққонӣ тасвир намудани муомилаву муоширати қаҳрамонан айнан, бе тарҷума ба кор бурда мешаванд:

-Кани, ҷанобон, ҳендеҳо! - берунро нишон дод Давлат ба танкчиёни немис. Аз даруни танк танҳо як кас баромад:

-Свайн, драйн, ҳендеҳо! -хитоб кард Давлат ба танг омада. -Капут, -гуфт танкчиӣ якум ва бо имою ишора ҳалок шудани шариконашро хабар дод [5, с. 200].

-Раҳмат, рафиқ командир, болшой раҳмат, олам гулистон (аз забони Юнусбобо) [5, с. 180].

Баъзе калимаҳои бегона ба мақсади тамасхур истифода мешаванд: (Қутбия ба Зайнаб) -Хуш, биёянд, аҳвол? Боз ҳафанамо, магар имрӯз мудир дурусттар ухаживат накардан-мӣ шуморо? [3, с. 38]. Нависанда гоҳо барои нишон додани фардияти забони қаҳрамон ва муайян намудани забони муқоламаи он калимаҳои бегонаро ба кор мебарад.

Дар мақолаи “Накши ВАО дар бузургдошти забони давлатӣ”-и муҳаққиқи журналистика Сангин Гулзод омадааст: “саҳми воситаи ахбори омма, хоса матбуот барои ташвиқу тарғиби эҳтироми забони давлатӣ, риояи меъёрҳо ва тозаву пок нигоҳ доштани он бисёр муҳим аст. Инро ҳанӯз солҳои 20-уми асри 20 устод Айни таъкид мекарданд[7, с.105]

Профессор Моҳира Мирзоева медиалингвистикаро равияи тозае дар забоншиносӣ меномад, ки амалкарди забонро дар ВАО меомӯзад.

“Ҳар калима ё истилоҳи ифодакунандаи мафҳуми нав аввал аз телевизион ё радио садо медиҳад, баъд дар саҳифаҳои рӯзномаву маҷаллаҳо пайдо мешавад ва баъд ин васила барои ворид шудан аз забони адабӣ ба худ роҳ меҷӯяд”-навиштааст Б.Қамолӣддинов [9, с. 22].

Олими рус В.Г. Қостомаров “Принципи асосии усули публицистӣ ҷғонагии меъёр ва баён аст, ки хусусиятҳои нутқи рӯзномаро муайян мекунад” [8, с.25]. Ҳамин тариқ, усул ва васоити айнан ифода намудани нутқи қаҳрамони асар ба мақсади фардиқунонии забони ӯ гуногун буда, бо ин роҳ дараҷаи ҷаҳонбинӣ, маърифат, сатҳи забондонӣ ва мансубияти ӯ ба ин ё он намояндаи шева ва халқ, миллат муайян мегардад.

АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

- 1.Ақобиров Қ. Қухистонӣ. –Душанбе: Ирфон, 1987.
2. Иқромӣ Қ. Хатлон. –Душанбе: Ирфон, 1986.
3. Иқромӣ Қ. Тирмор. –Сталинобод, НДТ, 1934.
4. Қамолӣддинов Б. Услубшиносӣ. –Душанбе: -Душанбе, Маориф, 1995.
5. Ниёзӣ Ф. Асарҳои мунтахаб, ҷилдҳои 1-4. Душанбе: Ирфон, 1978.
6. Улуғзода С. Асарҳои мунтахаб. Ҷилдҳои 1-4. –Душанбе: Ирфон, 1978.
7. Воситаҳои ахбори омма ва забони миллий. Душанбе: ҚДММ: «Сифат-Офсет.- 235 с.
8. Русский язык на газетной полосе.- Москва, 1971.
9. Қамолӣддинов Б. Сухан аз баҳри дигарон ғӯянд.- Душанбе, 2001

ФАРДИЯТИ ЗАБОНИ ҚАҲРАМОНИ АСАРИ ПУБЛИЦИСТӢ ВА ВАСОИТИ ИФОДАИ ОН АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур муаллиф масъалаи забони қаҳрамони асари публицистӣ ва воситаҳои ифодаи он мавриди таҳқиқ қарор додааст. Аз таҳлили матнҳои асарҳои бадеӣ ва публицистӣ, ки ба ҳулосае омадааст, ки забони ВАО барои муассирӣ ва образнокӣ аз калимаҳои шевагино низ истифода мебарад..

Қалидвожа: асар, бадеӣ, публицистӣ, забон, услуб, восита, муассирӣ.

ИНДУВИДУАЛЬНОСТЬ ЯЗЫКА ПЕРСОНАЖА ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ И СРЕДСТВА ИХ ВЫРАЖЕНИЯ

АННОТАЦИЯ

В данной статье автор рассматривает вопрос языка персонажей публицистического произведения и способы их выражения. Анализ текстов художественных и публицистических произведений приводит к выводу, что в языке и стиле СМИ с целью воздействия и образности используются диалектизмы.

Ключевые слова произведение, литературное, публицистические, язык, стиль, способы. действительность

Маҳмадалиев Саймумин Ғуломович - кандидат педагогических наук, доцент кафедры методики преподавания таджикского языка и литературы Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава.

ҲУҚУҚ ВА УҲДАДОРИҲОИ ПАДАРУ МОДАР ТИБҚИ ҚОНУНГУЗОРИИ ОИЛАВӢ ВА НАҚШИ ВАО ДАР ИТТИЛОӢТОНИИ МЕӢЁРҲОИ ҲУҚУҚӢ ШАҲРВАНДОН

Аминҷонов А.Х.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Дар ҳама давраи замон муносибатҳои оилавӣ яке аз муносибатҳои марказии ҳаёти инсон ба шумор мерафтау меравад. Ин муносибатҳо бо меъёрҳои гуногун аз ҷумла, меъёрҳои ахлоқӣ, ҳуқуқӣ, динӣ, одадӣ ва ғ. танзим мегарданд. Меъёрҳои ҳуқуқӣ дар танзими муносибатҳои оилавӣ нақши марказиро иҷро менамояд ва муҳимтарин муносибатҳои оилавиро танзим мекунад. Риоя кардани меъёрҳои ҳуқуқӣ аз доштани иттилоъ нисбат ба онҳо саҳт вобастагӣ дорад ва аз ин лиҳоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунҳо танҳо пас аз интишори расмӣ эътибори ҳуқуқӣ пайдо мекунанд, ки ин аз нақши хеле бузург доштани ВАО дар қабул ва амалигардии қонун шаҳодат медиҳад. Дар муносибатҳои оилавӣ меъёрҳои зиёде қабул гардидаанд, ки ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модарро муқаррар менамоянд ва тавассути рӯзномаҳои даврӣ, радио ва телевизион мазмун ва моҳияти онҳо таҳлилу баррасӣ шуда ба шаҳрвандони кишвар расонида мешавад, ки ин саҳми ВАО-ро дар амалигардии меъёрҳои ҳуқуқӣ оилавӣ бештар мегардонад. Таълим ва тарбияи кӯдак кори ниҳоят мушкул ва масъулиятталаб буда, давлат, ҷамъият ва падару модарро водор менамояд, ки ба ин кор диққати махсус равона намоянд. Ҳарчанд таълиму тарбияи кӯдак бештар характери ахлоқӣ дошта бошад ҳам бе муқаррар намудани меъёрҳои ҳуқуқӣ дар ин самт ва танзими ҳуқуқии чунин муносибатҳо тарбияи кӯдакон ниҳоят мушкул гардида, метавонад боиси зиёд гардидани ҳуқуқвайронкунӣ, махсусан, ҷинояткорӣ дар байни ноболиғон ва умуман ҷомеа гардад. Аз ин рӯ масъалаи таълим ва тарбияи кӯдакон тавассути як қатор санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, мисли Конституцияи ҚТ, Кодекси оилаи ҚТ, Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҚТ, Кодекси ҷиноятӣи ҚТ, Қонуни ҚТ “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак” мавриди танзим қарор гирифтааст. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки дар солҳои охир бинобар сабаби мураккаб гардидани муносибатҳои ҷамъиятӣ, рушди илму технология, авзои ноороми ҷомеаи ҷаҳонӣ таълим ва тарбияи кӯдакон боз ҳам мушкултар гардида, зарурати ба меъёрҳои ахлоқӣ тобиши ҳуқуқӣ додан пеш омадааст. Меъёрҳои ҳуқуқие, ки ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модарро муқаррар намудаанд бештар ҳислати ахлоқӣ доранд ва аз ин рӯ агар миёни волидон ва фарзандон муносибатҳои ахлоқии нақӯ ва устувор бошад эҳтимолияти вайрон гардидани меъёрҳои ҳуқуқии муқараркунандаи ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модар хеле кам мегардад, зеро бо риояи меъёрҳои ахлоқӣ ҳамвора (ба таври механикӣ) меъёрҳои ҳуқуқӣ низ риоя мегарданд. Қобили зикр аст, ки ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модар дар Конституция, Кодекси оила, Қонуни ҚТ “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак” ва дигар қонунҳо дар таъба ба меъёрҳои ахлоқӣ муқаррар гардидаанд. Масалан, дар моддаи 16 қонуни ҚТ “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак” ҳангоми муқаррар намудани уҳдадорихои падару модар дар тарбияи кӯдак чунин меъёрҳои дорои ҳислати ахлоқӣ муқаррар гардидаанд: 1) ба кӯдак тибқи арзишҳои миллӣ номи нек гузоранд; 2) оид ба рушди маърифати ахлоқӣ, эстетикӣ, санитарӣ ва экологии кӯдак ҷораандешӣ карда, асосҳои гигиенаи шахсӣ, фарҳанги шаҳрншинӣ ва муоширатро ба ӯ омӯзонанд; 3) ба марказҳои дилхушӣ рафтани кӯдакро манъ намоянд; 4) кирдорҳои зиддиҷамъиятӣ, муомилаи дағалона бо атрофиён, ҳалалдор намудани оромии ҷомеа, истифодаи суҳанҳои қабех, рафтори дағалона дар кӯча, хиёбон, майдон, ҷойҳои фароғатӣ, дохили нақлиёт, хобгоҳ, манзили истиқоматӣ, дигар ҷойҳои ҷамъиятӣ ва муносибати ҳаробкоронаи кӯдакро ба муҳити зист пешгирӣ намоянд; 5) ба кӯдак ба муассисаи

таълимӣ овардани маҳсулоти тамоку, машруботи спиртӣ, воситаҳои нашьадор, моддаҳои психотропӣ, сахтаъсир ва мадҳушкунандаи дигар, асбобу ашъи манъшуда ва халандаву бурандаро, ба истиснои асбобу ашъи таълимӣ, манъ намоянд, инчунин ба гирифта гаштани онҳо роҳ надиханд; 6) ба кӯдак истеъмоли машруботи спиртӣ, воситаҳои нашьадор, маҳсулоти тамоку, моддаҳои психотропӣ ё моддаҳои мадҳушкунандаи дигарро манъ намоянд; 7) ба оворагардӣ ва рафторҳои зиддиахлоқии дигари кӯдак роҳ надиханд; 8) ба зишту касиф ва хароб намудани биною иншоот, шикастани панҷараҳо, санги болои қабрҳо, хайкалҳо, нимпайкараҳо ва ороишоти дар оромгоҳҳо ва чойҳои таърихию фарҳангӣ насбшуда ва расондани зарари дигар ба онҳо аз тарафи кӯдак роҳ надиханд; 9) истифодаи чавохирот, зару зевар, дигар ашъи қиматбаҳо (ба истиснои як чуфт гӯшвораи андозааш хурд барои духтарон)-ро аз тарафи кӯдак дар муассисаҳои таълимӣ манъ намоянд [3]. Ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модар нисбати кӯдакони худ дар қонуни мазкур хеле васеъ ва фароҳ пешбинӣ гардида, меъёрҳои зиёди ҳислати ахлоқидоштаро дар худ таҷассум намуда, дар танзими муносибатҳо вобаста ба ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модар нисбат ба фарзандон нақши онро хеле боло бурдааст ва бо ҳамин хусусият аз қонунҳои дигар фарқ мекунад. Шояд маҳз ҳамин сабаб гаштааст, ки олимони ватанӣ дар таснифи қонунҳое, ки ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модарро муқаррар ва танзим менамояд Қонуни ҚТ “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак”-ро ҳамчун ғуруҳи алоҳидаи қонунҳо таснифбандӣ намудаанд. Ба назари онҳо аз ҷиҳати он, ки ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модарро қадом қонунгузорӣ чӣ гуна ба танзим мебарорад, онҳоро ба таври зерин тасниф кардан мумкин аст:

а) ҳуқуқу уҳдадорихое, ки дар қонунгузориҳои оилавӣ, маданӣ ва дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ нишон дода шудаанд, дар маҷмӯъ ба ду ғуруҳ: ҳуқуқу уҳдадорихои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкӣ тасниф мегарданд;

б) ҳуқуқу уҳдадорихое, ки дар Қонуни ҚТ “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд” (Қонуни ҚТ “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак”) дарҷ шудаанд бештар ҳислати ахлоқӣ дошта, ба меъёрҳои ахлоқӣ асос ёфтаанд [7, с. 279].

Аз баски кӯдак дар оила тарбия меёбад ва нақши падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд ивазнашаванда аст масъулияти бештар низ бар уҳдаи онҳост. Ин падидаи нав набуда тоҷикон таърихан дар таълиму тарбияи кӯдак дар руҳияи дӯстдоштани ватан ва ҳифзи он, маърифатпарвариву донишандӯзӣ, ҷавонмардиву нақъахлоқӣ, эҳтироми волидайнӯ инсондӯстӣ, дастгирии эҳтиёҷмандон ва далериву ҷасурӣ падару модарро пешгом ва муваззаф медонистанд.

Ҳамаи дастовардҳо ва қорномаҳои мардонагиву қаҳрамонии фарзандони халқи тоҷик, бешубҳа, самара ва натиҷаи заҳмати шабонарӯзии падару модарони азизи мо мебошанд. Чунки ҳамчун инсонии қомил ба воқеа расонидани фарзанд ва тарбияи дурусти ӯ ҳеҷ гоҳ бе меҳру муҳаббат ва дастгириву садоқати падару модар имкон надорад. Аз ин лиҳоз, падару модарони арҷманд бояд рисолати муқаддаси худ – тарбияи покнативу зебоипарастӣ, башардӯстиву инсонпарварӣ ва заҳматкашиву ободкориро дар замири фарзандон идома дода, насли навраси кишвари соҳибистиклоламонро дар рӯҳияи ифтихори бузурги ватандорӣ ба қамол расонанд, то онҳо тавонанд парчами давлатамонро дилпуруна ба сӯи уфукҳои ояндаи ободу осуда баранд. Дар баробари ин, эҳтиром намудани падару модар ва расидан ба қадри заҳмати онҳо қарзи фарзандии ҳар як инсонии бонангу номус мебошад [8], - гуфтааст Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон.

Яке аз хусусиятҳои ҳоси ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд баробарҳуқуқии онҳо дар ин масъала буда, асоси меъёрии он дар як қатор сарчашмаҳои ҳуқуқӣ оилавӣ инъикос гардидааст. Пеш аз ҳама Конститутсияи ҚТ дар моддаи 17 муқаррар менамояд, ки мардон ва занон баробарҳуқуқанд ва ин

меъёр дар чандин моддаи Кодекси оила таҷассум ёфтааст. Аз ҷумла моддаи 32 Кодекси оила баробарҳуқукии зану шавҳар дар оила ном гирифта, муқаррар намудааст, ки зану шавҳар ҳар кадомашон дар интиҳоби шуғл, касб, намуди фаъолият, иқоматгоҳ ва маҳали будубош озод аст. Масъалаҳои падариву модарӣ, тарбияи фарзанд, маълумотноккунӣ ва масъалаҳои дигари ҳаёти оилавино зану шавҳар якҷоя, бо назардошти принсипи баробарҳуқукии зану шавҳар ҳал менамоянд. Моддаи 1 дар баробари ихтиёрӣ будани ақди никоҳи марду зан, афзалияти тарбияи кӯдакон дар оила, баробарии ҳуқуқи зану шавҳар дар оиларо ба сифати принсипи ҳуқуқи оилавӣ эътироф менамояд ва ниҳоят моддаи 61-и Кодекси оила баробарии ҳуқуқу уҳдадорихои падару модарро пешбини намуда, муқаррар намудааст, падару модар нисбати фарзандонашон ҳуқуқу уҳдадорихои баробар доранд (ҳуқуқи падару модар). Ҳуқуқҳои падару модар, ки дар ҳамин боб (боби 12 А.А.) пешбинӣ шудааст, ҳангоми ба синни ҳаҷдаҳсолагӣ (синни балоғат) расидани кӯдакон, инчунин ҳангоми ақди никоҳ бастанӣ кӯдакони ноболиғ ва дигар ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонун дар мавриди аз ҷониби кӯдакон то ба синни балоғат расиданашон ба даст овардани қобилияти пурраи амал, қатъ мегардад. Меъёрҳои зикргардида, ки баробарҳуқукии мардону занон ва махсусан ҳуқуқу уҳдадорихои баробар доштани падару модарро дар таълиму тарбияи фарзанд муқаррар намудаанд меъёрҳои бунёдӣ (фундаменталӣ) дар соҳаи ҳуқуқи оилавӣ ба ҳисоб рафта, барои безътибор эътироф намудани санадҳои меъёрии ҳуқуқии дигар, ки нобаробарии онҳоро муқаррар менамоянд асос мегардад.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2016.
2. Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 1998.
3. Қонуни ҚТ “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак”, аз 20 июни соли 2024.
4. Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак. Моддаи 28, аз 20. 11. 1989.
5. Кецо Е.В. Правовое регулирование института собственности супругов. Дис. кан. юрид. наук. М.: 2006. –С. 79.
6. Маҳкам Маҳмудзода. Сиёсати ҳуқуқӣ ва давлати демократӣ (маҷмӯи мақолаю маърузаҳо). – Душанбе: ЭР-граф, 2017. –С. 512.
7. Маҳмудзода М. Худоёрзода Б. Ҳуқуқи оилавии Ҷумҳурии Тоҷикистон / М. Маҳмудзода, Б. Худоёрзода. – Душанбе: “ЭР-граф”, 2015. –С. 279.
8. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон оид ба лоиҳаи қонун “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд”, 14 декабри соли 2010, ш. Душанбе.
9. Бондов Сергей Николаевич. Брачный договор (контракт) по семейному праву России. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1999. –С. 95.

ҲУҚУҚ ВА УҲДАДОРИХОИ ПАДАРУ МОДАР ТИБҚИ ҚОНУНГУЗОРИИ ОИЛАВӢ ВА НАҚШИ ВАО ДАР ИТТИЛООТОНИИ МЕЪЁРҲОИ ҲУҚУҚӢ ШАХРВАНДОН АННОТАТСИЯ

Танзими муносибатҳои ҳуқуқи оилавӣ ва махсусан, муайян намудани ҳуқуқ ва уҳдадорихои падару модар нисбат ба фарзандон дар замони муосир аҳамияти хеле калон касб намудааст. Қабули як қатор санадҳои меъёрий-ҳуқуқӣ аз қабili Қонуни ҚТ

“Дар бораи масъулият барои падару модар” ва эътирофи конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак гувоҳи он аст. Таълим ва тарбияи кӯдак кори ниҳоят мушкил ва масъулиятталаб буда, давлат, ҷамъият ва падару модарро водор менамояд, ки ба ин кор диққати махсус равона намоянд.

Калидвожа: кӯдак, падар, модар, қонун, оила, иттилоот, ахбор, меъёрҳои ҳуқуқӣ, қонунгузориҳои оилавӣ, ноболиғ, зан, шавҳар, баробарҳуқуқӣ, уҳдадорӣ, масъулият, модда, кодекс, санад.

Маълумот дар бораи муаллиф: Аминҷонов Абдураззоқ Худойшукуровиҷ-дотсенти кафедраи ҳуқуқ ва идораи давлатии факултети сиёсат ва идораи давлатии ДДБ ба номи Носири хусрав.
тел: (+992) 93-379-83-84.

ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ РОДИТЕЛЕЙ В СООТВЕТСТВИИ С СЕМЕЙНЫМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ И РОЛИ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ИНФОРМАЦИОННЫХ ПРАВИЛАХ ГРАЖДАНЕ АННОТАЦИЯ

Регулирование семейных отношений, особенно, выявление прав и обязанностей родителей, принесло большое значение, чем дети в наше время. Это подтверждается принятием ряда нормативных легальных актов, таких как закон Республики Таджикистан », за ответственность за ребенка. Образование и воспитание ребенка очень сложно и ответственно и призывает государство, сообщество и родителей уделять особое внимание этой работе.

Ключевые слова: Ребенок, отец, мать, право, семья, информация, юридические нормы, семья, несовершеннолетняя, равенство, приверженность и кодекс, этническая, семья, служение, спрос, кодекс.

Информация об авторе: Аминҷонов А.Х.-доцент кафедры права и государственного управления факультета политики и государственного управления ДДБ имени Насира Хусрава.тел: (+992) 93-379-83-84.

RIGHTS AND RESPONSIBILITIES OF PARENTS IN ACCORDANCE WITH FAMILY LAW AND THE ROLE OF MASS MEDIA IN INFORMATION RULES CITIZENS ANNOTATION

Regulation of family relations, especially, identification of rights and responsibilities of parents, has brought great importance than children in our time. This is confirmed by the adoption of a number of normative legal acts, such as the law of the Republic of Tajikistan "for responsibility for the child. Education and education of the child is very difficult and responsible and calls on the state, community and parents to pay special attention to this work.

Keywords: Child, father, mother, law, family, information, legal norms, family, minor, equality, commitment and code, ethnic, family, service, demand, code.

About the author: Aminjonov A.Kh. - Associate Professor of the Department of Law and Public Administration of the Faculty of Politics and Public Administration of the DDB named after Nasir Khusrav. Tel. : (+992) 93-379-83-84.

АЛЛОМА БОБОЧОН ҒАФУРОВ БЕҲТАРИН ЖУРНАЛИСТ ВА СИЁСАТМАДОРИ ТОҶИК

Баротов М. Ю., Басгули К.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Такдиру арҷгузорӣ ва бузургдошти фарзандони баруманди миллат, ки умри гаронмояи худро сарфи халқи худ намудаанд, на танҳо сабабгори устувору пойдор гардидани ин ё он миллати алоҳида, балки боиси саодат ва рушду нумуи тамоми инсоният мегардад.

Хушбахтона халқи тоҷик дар тамоми давраҳои таърихӣ дорои чунин шахсиятҳое мебошад, ки онро муаррифӣ меkunанд. Аз зумраи ин нафарон Қаҳрамони Тоҷикистон, арбоби сиёсӣ давлатӣ ва олими барҷаста аллома Бобоҷон Ғафуров мебошад. Тамоми таърихи зиндагиномаи ӯ корнамоист. Зеро Б. Ғафуров аз намояндагони наслест, ки натавонанд шоҳиди тавлиди ҷомеаи адолатпарвар ва нашъунамои ҳамаҷонибаи иҷтимоӣ – иқтисодӣ ва фарҳангии он буд, балки бевосита дар сохтмон ва рушду нумуи сохтори навини Шуравӣ ширкат варзид. Ин фарзанди фарзонаи миллати тоҷик умри гаронмояи худро барои рушди миллати худ сарф намуда, бо ғаъолияташ дар ҷодаи сиёсӣ, давлативу ҷамъиятӣ ва заҳматҳои илмӣ тадқиқотиаш барои Ватанаш хизмат кардааст. Академик Б.Ғафуров ба тадқиқи таъриху тамаддуни тоҷикон даст зада, риштаи тоҷикшиносиро густариш бахшид ва миллати тоҷикро дар ҷаҳон ҳамчун миллати соҳибфарҳангу тамаддун муаррифӣ намуд.

Ҳамзамон Б. Ғафуров аз ҷумлаи он бузургмардоне ба шумор меравад, ки дар тӯли ҳаёти мубораки худ бо таълифи чанде аз осори гаронбаҳояш, тавонист таърих ва бузургии миллати тоҷикро пешкаши ҷаҳониён кунад. Осори ӯ бо забонҳои гуногуни дунё тарҷума ва мунташир шудаанд. Дар байни осори вай китобҳо, чун «Таърихи мухтасари халқи тоҷик», [5, с. 10–11], «Тоҷикон» [6, с. 44–45] ва ғайра ҷой доранд, ки аз бузургтарин осори таҳқиқотии ӯ ба шумор мераванд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар суханронии худ дар маҷлиси тантанавӣ бахшида ба 100–солагии Қаҳрамони Тоҷикистон, академик Бобоҷон Ғафуров қайд намуд, ки асари «Тоҷикон» шуълае буд, ки ба саҳифаҳои торику фаромушгаштаи таърихи миллати тоҷик равшанӣ андохта, падидаҳои худшиносӣ, ифтихори миллӣ ва ҳофизаи таърихӣ мардумро бедор намуд ва ба фарзандони бедордилу фидой руҳи тоза бахшид» [7, с. 4]

Аз ин ру омузиши ҳаёт ва ғаъолияти Бобоҷон Ғафуров яке аз мавзӯҳои мубраме мебошад, ки бидуни тадқиқотҳои мавҷуда ниёз ба аз диди нав давом додани омузиши масъала дорад. Дар ин солҳо Бобоҷон Ғафуров худро чун рузноманигори болаёқат ва ҷасур нишон дода дар кори матбуот ғаъолоне иштирок мекард. Дар мақолаҳои ӯ кирдорҳои ношоями баъзе аз намояндагони бою мулло, боқимондаҳои ҷамъияти феодалий, нуксонҳои кори баъзе аз органҳои ҳокимияти ҷавони советҳо саҳт танқид карда мешуданд. Душманони соҳти колхозӣ ба муҳбирони шаҳру қишлоқҳоро таҳдид мекарданд, дар ҳаққи онҳо бӯхтонҳо менамуданд ва ҳатто мекуштанд. Аз ин ру Бобоҷон Ғафуров ҳар шаб ҷои худро иваз мекард. Мақолаҳои пурмазмун ва фелетонҳои таъсирбахши Бобоҷон Ғафуров, ки дар газетаҳо бо имзои «Бовочончулок» ҷоп мешуданд, диққати мардумро ба худ ҷалб мекард. КМ ХК(б) Тоҷикистон моҳи апрели соли 1930 даставвал Б. Ғафуровро мудирӣ шӯъба ва баъдтар ҷойнишини муҳарири рӯзномаи ҷумҳуриявии «Қизил Тоҷикистонӣ» таъин намуд [12, с. 5]

Пас аз як сол (1931) Б. Ғафуровро барои таҳсил ба Москва фиристоданд. Солҳои 1931–1935 Б. Ғафуров дар Институти умуимиттифокии Коммунистии журналистика, ки дар он ҷо ходимони намоёни партиявӣ, публицистони ботаҷриба,

мутахасисони шинохтаи илм ва маданияти советӣ дарс мегуфтанд, таҳсил кард. Соли 1932 Б. Ғафуров ҳамчун донишҷуи пешқадам ва ҷамоатчии фаъол сазовори номи баланди коммунист мегардад. Баъд аз хатми таҳсил дар соли 1935 ӯ ба Тоҷикистон баргашт ва аз байни тоҷикон яке аз аввалин журналистоне буд, ки соҳиби маълумоти олии касбӣ гардида буд [8, с. 11–12].

Аз моҳи феввали соли 1935 Б. Ғафуров ҷойнишини муҳарир ва баъдан муҳарири рӯзномаи «Қизил Тоҷикистон» буд. Аз моҳи октябри соли 1936 ӯро ба апарати КМ ҲК(б) Тоҷикистон ба кор мегиранд. У дар ин ҷо аввал дар шуъбаи пропаганда ва агитатсия ба сифати инструктор оид ба корҳои матбуот ва баъд мудирӣ шуъбаи нашриёт ва матбуот, ҷойнишини мудирӣ шуъбаи пропаганда ва агитатсия, мудирӣ сектори муассисаҳои мадани–равшаннамоии шуъбаи пропаганда ва агитатсия буд. Бо қарори КМ ҲК (б) Тоҷикистон соли 1938 дар Сталинобод барои таёр намудани кадрҳои рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ мактаби дусолаи журналистӣ кушода шуд, ки дар он Бобочон Ғафуров аз назария ва амалияи кори матбуот таълим меод. Бо иштироки фаълони ӯ рӯзномаҳои республикавӣ дар кори мубориза баҳри сохтмони ҳаёти нав бо ташкилоти партиявӣ Тоҷикистон кӯмак мерасонданд [13, с. 135].

Фаъолияти Бобочон Ғафуров ҳамчун мудирӣ сектори матбуоти мадани ва равшаннамоии КМ ҲК(б) Тоҷикистон гуногунсоха буд ва ӯ дар як вақт дар чанд соҳа кор мекард: Муҳарири журнали «Коркунони партиявӣ» (журнал аз моҳи январӣ соли 1936 ба ин ном баромад), тарҷумаҳои асарҳои классикони марксизм–ленинизм ва махсусан асарҳои В.И.Ленин ба забони тоҷикӣ; машғули навиштани рисолаи илмӣ; бо ҳамроҳи устод С.Айни муаян кардани ҷои қабри устод Рудақӣ; иштироки фаълони дар тайёрии даҳаи якуми адабиёт ва санъати тоҷик дар Москва; офаридани нахустин рисолаи илмӣ–омавӣ ба монанди «Ба муқобили фаранҷи ва урфу одати динӣ» (с.1940), «Сарнагун шудани Аморати Бухоро» (ба забони русӣ с. 1940) ва ғайра [4, с. 4].

Ҳанӯз аз солҳои сиюммавзуҳои асосии тадқиқоти, ки минбаъд кори тамоми ҳаёти олим гардидаанд, муқарар шуда буданд. Проблемаҳои таърих ва таърихи маданияти тоҷикон, таърихи ислом, таърихи маданияти халқҳои Осиёи Миёна ва ҳаракати миллӣ озодихоҳии халқҳои шарқ тамоми фаъолияти эҷодии олимро дар даҳсолаҳои минбаъда фаро гирифтанд. Баробари иҷрои вазифаҳои партиявӣ ва давлатӣ Б.Ғафуров ба ҳалли масъалаҳои актуалии илмҳои ҷамъиятӣ пардохт. [9, с. 2].

Соли 1940 рисолаи Б.Ғафуров «Фаранҷи ва ҳуруфоти диниро барҳам диҳем» аз ҷоп баромад, ки ин яке аз аввалин таҳқиқотҳои муҳими таърихӣ олим ба пайдоиши фаранҷӣ бахшида шудааст. Худи ҳамон сол таҳқиқоти якҷояи ӯ бо И.Прохоров бо номи «Сарнагуншавии аморати Бухоро Бахшида ба 20–солагии револютсияи советӣ дар Бухоро (1920–1940)» нашр шуд. Истеъдоди муҳаққӣ ва қобилияти баланди ӯро ба инобат гирифта КМ ҲК(б) Тоҷикистон соли 1941 барои баланд бардоштани савияи илмиаш ба Москва мефиристад. Дар муддати наҷандон тулони – аз моҳи сентябри соли 1940 то моҳи апрели соли 1941 ӯ дар аспирантураи Институти таърихи АИ ИҶШС таҳсил намуда тахти роҳбарии шарқшиноси намоёни советӣ, олими исломшинос Е.А. Беляев дар мавзӯи «Таърихи мазҳаби исмоилия аз ибтидои асри XIX то оғози ҷанги ҷаҳонии империалистӣ» бомуваффақият рисолаи номзади дифоъ кард [1, с. 1].

Пас аз хатми аспирантура Б.Ғафуров моҳи марти соли 1941 узви Бюрои КМ ҲК (б) Тоҷикистон ва котиби КМ ҲК(б) Тоҷикистон оид ба пропаганда ва агитатсия ва аз моҳи майи соли 1945 котиби дуҷуми КМ ҲК(б) Тоҷикистон интихоб гардид. Ҳанӯз дар соли 1938 да съезди IV ҲК(б) Тоҷикистон Б.Ғафуров узви КМ ҲК(б) Тоҷикистон интихоб шуда буд. Дар худи ҳамон сол меҳнаткашони райони Панҷакент ӯро ба депутатии Шурои Олии Тоҷикистон пешбари намуданд [10, с. 3].

Устод Ғафуров дар солҳои душвори Ҷанги Бузурги Ватанӣ шоирону адибони тоҷикро ба навиштани осоре, ки руҳияи мардумро алайҳи душман таҳрик кунад, мардумро ҳам барои Ҷимояи Ватан даъват намояд, фаро меҳонд. Аз ҷумла ӯ модараш шоира Розияи Озодро ҳам ба навиштани ашъори ватандӯстона тарғиб мекунад. Дар рӯзҳое, ки муҳорибаи назди Маскав ҷараён дошт, Ғафуров дар рӯзномаи «Известия» 6–уми декабри соли 1941 мақолаи таҳти унвони «Тоҷикистон ба фронт» навишта, доир ба рӯҳияи ватандӯстии халқи тоҷик ва қору талоши фидокоронаи он дар ақибгоҳ ва ҷамъ намудани маблағ барои фронт изҳори андеша мекунад. Аммо бояд гуфт, ки қори мондагори Бобочон Ғафуров дар ин давра асарӣ «Халқи тоҷик дар мубориза барои озодӣ ва истиқлолияти ватани худ» махсуб мегардад [11, с. 135].

Дар таърихи 3–5 июни соли 1946 Пленуми ҳаҷдахуми КМ ҲК(б) Тоҷикистон яқдилона Б.Ғафуровро қотиби якуми КМ ҲК (б) Тоҷикистон интиҳоб кард. Фаъолияти ҳизбию давлатии Бобочон Ғафуров дар маърузаҳои ҳисботи вай дар съездҳои ҲК Тоҷикистон, дар нутқи гузоришҳо ва мақолаҳои дар саҳифаҳои матбуот интишор намудааш инъикос ёфтаанд. Дар натиҷаи фаъолияти пурсамар ва роҳбарии оқилонаи Ҳизби Комунистии Тоҷикистон ва ҳукумати он, республика ҷароҳати ҷангро бо тези табобат менамуд, саноат, зироатпарварӣ тарақи меёфт. Дар Тоҷикистон илм, санъат ва адабиёт инкишоф ёфт, ки барои таъсиси Университети Давлатии Тоҷикистон (1948) ва ташкили Академияи Илмҳои Тоҷикистон (1951) шароит фароҳам овард. Б.Ғафуров дар қори ташкили ин муассисаҳои илмӣ саъю кушиши зиёде ба ҳарч додааст. Ҳамин тавр соли 1948 бо дархости КМ ҲК (б) Тоҷикистон Б.Ғафуров ва раиси Совети Вазирони республика Ҷ.Расулов, Совети вазирони ИҶШС дар бораи таъсиси Университети Давлатии Тоҷикистон қарор қабул намуд. 9–уми октябри соли 1950 Совети Вазирони ИҶШС қарор «Дар бораи ташкил қардани Академияи Илмҳои ҶШС Тоҷикистон» қабул намуд. [12, с. 135–136].

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРҶАШМАҲО:

1. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Х.177. – Р.1. – П.8. – В.1
2. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Х.177. – Р.1. – П. 9. – В.3.
3. Ғафуров У. Ҳоҷи–академик. (Ҳаёт ва фаъолияти Б.Ғафуров) // Ҷарҳи гардун, 2003, 26 дек.
4. Ғафуров Б. Таърихи мухтасари халқи тоҷик. – Сталинобод, 1947.
5. Ғафуров Б. Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим, асри миёна ва давраи нав. – Душанбе: Ирфон, 1998.
6. Мухторов, А. Академик Бобочон Ғафуров. – С.11–12.
7. Мухторов, С. Номбардори миллат. (Доир ба фаъолияти илмию ҷамъиятии муаррихи номдори тоҷик Б.Ғафуров) // Газетай муаллим, 1988. 20 дек.
8. Наимов, М. Б. Бобочон Ғафуров. Масъалаи таҳкими давлатдорӣ ва иттиҳоди ҷомеи Тоҷикистон // Ҷумҳурият, 1999, 26 июн.
9. Суҳанронии президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маҷлиси ботантана ба ифтихори ҷашни 100–солагии зодрузи Бобочон Ғафуров, ш.Душанбе. 24 декабрисоли 2008// Ҷумҳурият.– 2008.– 25 декабр.
10. Ҷурабоев, Т., Кучаров, А., Мулоҷон, С., Сайфуллоев, А. Маориф – гарави пешравии ҷомеа.– Душанбе: Маориф, 2015, С.135.
11. Ҷурабоев, Т., Кучаров, А., Мулоҷон, С., Сайфуллоев, А. Маориф – гарави пешравии ҷомеа.– Душанбе: Маориф, 2015, С.135–136.
12. Шарифов, Ш. Журналист ва публицисти оташинсуҳан (Ба муносибати 80–солагии зодрузи Б. Ғафуров) // Ҷавонони Тоҷикистон, 1989, 17 май.

АЛЛОМА БОБОЧОН ҒАФУРОВ БЕХТАРИН СИЁСАТМАДОР ВА РЁЗНОМАНИГОРИ ТОЧИК АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур суҳанҳои Пешвои миллат – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанронии худ дар маҷлиси тантанавӣ бахшида ба 115–солагии Қаҳрамони Тоҷикистон, академик Бобочон Ғафуров қайд намуд, ки асари «Тоҷикон» шуълае буд, ки ба саҳифаҳои торику фаромушгаштаи таърихи миллати тоҷик равшанӣ андохта, падидаҳои худшиносӣ, ифтихори миллӣ ва ҳофизаи таърихӣ мардумро бедор намуд ва ба фарзандони бедордilu фидой руҳи тоза бахшид». Суҳанҳои ибартомӯ ироа менамуданд.

Ғаёлияти Бобочон Ғафуров ҳамчун мудирӣ сектори матбуоти мадани ва равшаннамоии КМ ҲК(б) Тоҷикистон гуногунсоҳа буд ва ӯ дар як вақт дар чанд соҳа кор мекард ва соли 1940 рисолаи Б.Ғафуров «Фаранҷи ва хуруфоти диниро барҳам диҳем» аз ҷоп баромад, ки ин яке аз аввалин таҳқиқотҳои муҳими таърихӣ олим ба пайдоиши фаранҷ бахшида шудааст дифо менамояд.

Боз дар инҷо андешаҳои муаллиф ба ҳислатҳо ҳисси ватандустии Бобочон Ғафуров дар солҳои душвори Ҷанги Бузурги Ватанӣ шоирону адибони тоҷикро ба навиштани осоре, ки руҳияи мардумро алайҳи душман таҳрик кунад ва мардумро ҳам барои ҳимояи Ватан даъват намояд равшаниҳо оварда шудааст.

Маълумот дар бораи муаллиф: Баротов Махмашариф Юсуфович дотсенти кафедраи методикаи таълими таърих ва ҳуқуқи ДДБ ба номи Носири Хусрав. Тел.: 900 080811, Басгули К. Магистранти факултети таърих ва ҳуқуқ. Тел.: 551 231616

Калидвожаҳо: аллома, рӯзноманигор, сиёсатмадор, фаранҷӣ, котиби якум, ҳизби Комунистӣ, ватандустӣ.

АЛЛОМА БОБОДЖОН ҒАФУРОВ ЛУЧШИЙ ТАДЖИКСКИЙ ПОЛИТИК И ЖУРНАЛИСТ АННОТАСИЯ

В данной статье приводятся слова Лидера нации – Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона в его выступлении на торжественном собрании, посвященном 115–летию Героя Таджикистана, академика Бободжона Гафурова, в котором отмечено, что произведение «Таджикон» было пламенем, пролившим свет на темные и забытые страницы истории таджикской нации, пробудившим явления самосознания, национальной гордости и исторической памяти народа, придавшим новый дух бескорыстным и самоотверженным ребятам. Они произнесли вдохновляющие речи.

Деятельность Бободжона Гафурова на посту заведующего сектором культурной печати и просветительства ЦК КП(б)Т была разнообразной, он работал одновременно в нескольких направлениях. В 1940 году был опубликован трактат Б. Гафурова «Уничтожим фаранджи и религиозные суеверия», который является одним из первых важных исторических исследований ученого, посвященных происхождению фаранджи.

Здесь вновь находят отражение размышления автора об особенностях патриотических чувств Бободжона Гафурова в трудные годы Великой Отечественной войны, побуждавшие таджикских поэтов и писателей создавать произведения, которые бы поднимали дух народа на борьбу с врагом и призывали народ к защите Родины.

Ключевые слова: ученый, журналист, политик, французский язык, первый секретарь, Коммунистическая партия, патриотизм.

Сведения об авторах: Баротов Махмашариф Юсуфович, доцент кафедры методики преподавания истории и права Государственного университета имени Носира Хусрава. Тел.: 900 080811, Басгули К. Тел.: 551 231616

ALLOMA BOBOJON GHAFUROV THE BEST TAJIKI POLITICIAN AND JOURNALIST

ANNOTATION

This article contains the words of the Leader of the Nation – President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon in his speech at the solemn meeting dedicated to the 115th anniversary of the Hero of Tajikistan, Academician Bobojon Ghafurov, who noted that the work "Tajikon" was a flame that shed light on the dark and forgotten pages of the history of the Tajik nation, awakened the phenomena of self-awareness, national pride and historical memory of the people, and gave a fresh spirit to the selfless and selfless children. " The words were instructive.

Bobojon Ghafurov's activities as the head of the cultural press and enlightenment sector of the Central Committee of the CPSU (b) of Tajikistan were diverse, and he worked in several areas at the same time, and in 1940 B. Ghafurov's treatise "Let's abolish the Faranji and religious superstitions" was published, which is one of the first important historical studies of the scientist devoted to the emergence of the Faranji. Here again, the author's thoughts on the characteristics of Bobojon Ghafurov's patriotic feelings during the difficult years of the Great Patriotic War are highlighted, which led Tajik poets and writers to write works that would stir up the spirit of the people against the enemy and call on the people to defend the Motherland.

Keywords: scholar, journalist, politician, French, first secretary, Communist Party, patriotism.

Information about the authors: Barotov Makhmasharif Yusufovich, Associate Professor of the Department of Teaching Methods of History and Law, Nosiri Khusrav State University. Tel.: 900 080811, Basguli K. Tel.: 551 231616

АКМЕОЛОГИЯ ДАР ЖУРНАЛИСТИКАИ МУОСИР

Нуралиев М.И., Гулзода Р.Б.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Акмеология илмест, ки раванди камолот ва рушди шахсиятро меомӯзад. Ин илм на танҳо дар соҳаи маориф ва психология муҳим аст, балки дар журналистикаи муосир низ нақши муҳим мебозад. Журналистикаи муосир на танҳо интиқоли иттилоот, балки ташаккули афкор ва таъсирирасонӣ ба ҷомеа ро низ дар бар мегирад. Дар ин замина, акмеология метавонад дар тақмили малакаҳои касбии журналистон ва рушди шахсияти онҳо нақши назаррас бозад.

Моҳияти акмеология дар журналистика

1. Рушди касбӣ: Акмеология ба журналистон кӯмак мекунад, ки малакаҳои касбии худро тақмил диҳанд ва ба дараҷаи баланди касбият ноил шаванд.

2. Рушди шахсӣ: Тавассути принципҳои акмеологӣ, журналистон метавонанд қобилиятҳои шахсияти худро беҳтар намуда, ба шахсияти комил рушд ёбанд.

3. Идоракунии стресс ва ҳолатҳои равонӣ: Фаъолияти журналистӣ аксар вақт бо стресс ва фишор ҳамроҳ аст. Акмеология ба журналистон меомӯзад, ки равандҳои эмотсионалии худро идора кунанд.

4. Таҳлили худ: Журналистон метавонанд тавассути методҳои акмеологӣ таҳлили худ анҷом диҳанд ва нуқсонҳои шахсиятиро ошкор намоянд.

Усулҳои акмеологӣ дар журналистика¹. Тренингҳои касбӣ ва шахсӣ: Гузаронидани тренингҳо барои рушди малакаҳои коммуникативӣ ва таҳлили журналистон.

2. Коучинг ва менторинг: Таъмини дастгирии шахсӣ тавассути машварат ва роҳнамоӣ аз ҷониби мутахассисони касбӣ.

3. Худсанҷӣ ва таҳлили касбӣ: Истифодаи саволномаҳо ва тестҳои раванӣ барои муайян намудани сатҳи рушди шахсӣ ва касбӣ.

4. Рушди қобилияти худтанзимкунӣ: Омӯзиши методҳои идоракунии стресс ва эҳсосот.

Муҳимияти акмеология дар журналистикаи муосир

Дар шароити муосир, вақте ки журналистон бо иттилооти зиёди манфӣ ва ҳолатҳои стрессовар рӯ ба рӯ мешаванд, акмеология метавонад воситаи пуриктидор барои нигоҳ доштани тавозуни раванӣ ва рушди касбӣ бошад.

Акмеология дар журналистикаи муосир на танҳо барои рушди касбӣ, балки барои ташаккули шахсияти устувор низ аҳамияти калон дорад. Бо татбиқи методҳои акмеологӣ, журналистон метавонанд ба комолоти касбӣ ва шахсӣ ноил шаванд, ки ин ба фаъолияти самарабахш ва босифати онҳо мусоидат мекунад.

Акмеология як соҳаи илмист, ки раванди расидан ба камолот ва комолоти шахсиятро меомӯзад. Дар журналистика, акмеология ба рушди касбӣ ва шахсии журналистон равона шуда, ба онҳо кӯмак мекунад, ки дар фаъолияти худ ба сатҳи баландтарини касбият ноил гарданд.

Чанбаҳои асосии моҳияти акмеология дар журналистика:

1. Рушди касбӣ: Журналистика ҳамчун касб ҳамеша такмил ва навсозиро талаб мекунад. Акмеология имконият медиҳад, ки журналист малакаҳои таҳлилӣ, эҷодӣ ва коммуникативии худро рушд диҳад. Тавассути омӯзиш ва таҳлил, журналистон метавонанд сатҳи касбият ва малакаҳои худро такмил диҳанд.

2. Рушди шахсӣ ва худшиносӣ: Акмеология ба журналист кӯмак мекунад, ки ҳадафҳои шахсӣ ва касбии худро аниқ намуда, дар рушди шахсия... Усулҳои акмеологӣ дар журналистика

Акмеология дар журналистика ба усулҳо ва методҳои таҷриба мекунад, ки ба рушди касбӣ ва шахсии журналистон мусоидат мекунад. Ин усулҳо ба тақмили малакаҳо, худшиносӣ ва идоракунии ҳолатҳои раванӣ равона шудаанд.

1. Тренингҳо ва семинарҳои касбӣ. Мақсад: Тақмили малакаҳои касбӣ, аз ҷумла таҳлил, нависандагӣ ва коммуникатсия. Мазмун: Машғулиятҳо оид ба навиштани мақолаҳои таҳлилӣ, гузаронидани мусоҳибаҳо ва гузоришҳои тадқиқотӣ. Аҳамият: Журналистон малакаҳои касбии худро такмил медиҳанд ва таҷрибаҳои муосирро меомӯзанд.

2. Коучинг ва менторинг. Мақсад: Рушди шахсӣ ва касбӣ тавассути роҳнамоӣ аз ҷониби мутахассисони соҳа. Мазмун: Журналистон бо роҳбарон ва коучҳо кор карда, таҷриба ва машварат мегиранд. Аҳамият: Ин усул ба худтақмили худ ва омӯзиши таҷрибаҳои пешқадам мусоидат мекунад.

3. Худсанҷӣ ва таҳлили касбӣ. Мақсад: Таҳлили имкониятҳо ва маҳдудиятҳои шахсӣ ва касбӣ. Мазмун: Истифодаи саволномаҳо, тестҳо ва таҳлилҳои раванӣ барои муайян кардани сатҳи касбият ва қобилиятҳои шахсӣ. Аҳамият: Журналистон метавонанд нуқсонҳоро ошкор намуда, барои бартараф кардани онҳо кор кунанд.

4. Методҳои худинкишоф ва худтанзимкунӣ. Мақсад: Идоракунии стресс ва танзими ҳолати раванӣ. Мазмун: Техникаҳои нафаскашӣ, раваншиносии мусбӣ ва методҳои худмусоҳиба. Аҳамият: Кӯмак мекунад, ки журналист дар ҳолатҳои стресснок ором монад ва қобилияти самаранок кор карданро нигоҳ дорад.

5. Кор бо бозтобҳо (рефлексия) Мақсад: Таҳлили таҷрибаи шахсӣ ва омӯзиш аз хатоҳо. Мазмун: Пас аз иҷрои вазифа ё лоиҳа, журналист таҷриба ва натиҷаҳоро таҳлил мекунад. Аҳамият: Ин усул ба худшиносӣ ва рушди малакаҳои таҳлилӣ мусоидат мекунад.

6. Ташаккули малакаҳои коммуникативӣ Мақсад: Тақмили малакаҳои муошират ва ҳамкорӣ бо манбаъҳо. Мазмун: Омӯзиши равишҳои гузаронидани

мусохиба, ҳалли муноқишаҳо ва истифодаи нутқи самаранок. Аҳамият: Кӯмак мекунад, ки журналист муносибатҳои хуби касбӣ барқарор намояд.

7. Омӯзиши касбии доимӣ. Мақсад: Ба таври мунтазам навсозии дониш ва малакаҳо. Мазмун: Иштирок дар вебинарҳо, конференсҳо ва хондани адабиёти касбӣ.

Аҳамият: Рушди касбӣ ва пайваста нигоҳ доштани сатҳи донишҳои муосир.

Усулҳои акмеологӣ дар журналистика на танҳо ба рушди касбӣ, балки ба такмили шахсӣ ва худшиносӣ низ мусоидат мекунад. Бо истифодаи ин усулҳо, журналистон метавонанд малакаҳои худро такмил дода, ба сатҳи баланди касбият ва устувории равонӣ ноил шаванд.

Акмеология ҳамчун илм дар шароити журналистикаи муосир аҳамияти бузург дорад. Журналистикаи муосир на танҳо интиқоли иттилоот, балки таъсир ба афкори ҷомеа ва ташаккули тафаккурро низ дар бар мегирад. Дар чунин шароит, акмеология ба рушди касбӣ ва шахсии журналистон мусоидат намуда, онҳоро ба комолоти касбият ва шахсият раҳнамоӣ мекунад. Ҷанбаҳои асосии муҳимияти акмеология дар журналистикаи муосир:

1. Рушди касбӣ ва такмили малакаҳо Журналистикаи муосир бо технологияҳои пешрафта ва талаботи нави ахлоқӣ ва касбӣ ҳамроҳ аст. Акмеология ба журналистон кӯмак мекунад, ки: Малакаҳои таҳлилӣ ва эҷодии худро такмил диҳанд. Бо усулҳои муосири коркарди иттилоот ва таҳияи мавод ошно шаванд. Дар лаҳзаҳои вазнин қарорҳои оқилона қабул намоянд.

2. Ташаккули шахсият ва худшиносӣ Журналист бояд на танҳо мутахассиси соҳаи худ бошад, балки шахсияти комил низ дошта бошад. Акмеология кӯмак мекунад: Ба худшиносӣ ва дарки нерӯи шахсӣ. Ба ташаккули хусусиятҳои ахлоқӣ, аз қабилӣ бегаразӣ, масъулиятшиносӣ ва инсондӯстӣ.

Ба худтанзимкунӣ ва идоракунии стресс дар шароити қорӣ пурфишор.

3. Идоракунии стресс ва эмотсияҳо Журналистон аксар вақт бо стресс ва ҳолатҳои равонии мушкӣ рӯ ба рӯ мешаванд. Акмеология имконият медиҳад: Равишҳои идоракунии стресс ва танзими ҳолати равониро омӯзанд. Аз усулҳои худтанзимкунӣ истифода баранд, то тавозуни равонии худро нигоҳдоранд. Аз таъсири манфии фишорҳои касбӣ пешгирӣ намоянд.

4. Ташаккули малакаҳои коммуникативӣ Муошират дар журналистика нақши калидӣ мебозад. Акмеология кӯмак мекунад: Муносибатҳои касбиро ба сатҳи баланд бардоранд. Бо манбаъҳо ва ҳамкасбон муносибати самаранок барқарор намоянд. Малакаҳои ҳамкорӣ ва муколамаро рушд диҳанд.

5. Таҳлили худ ва худбаҳодиҳӣ Журналистон бояд доимо ҷаъолияти худро таҳлил кунанд ва камбудихоро бартараф намоянд. Акмеология имконият медиҳад: Бо усулҳои худбаҳодиҳӣ ва худсанҷӣ сатҳи касбияташонро муайян кунанд. Ҳар як хато ё камбудиро ҳамчун имкони рушди шахсӣ қабул намоянд. Аз таҷрибаҳои номуваффақ барои такмили малакаҳо истифода баранд.

Хулоса, акмеология дар журналистикаи муосир аҳамияти калидӣ дорад, зеро он ба рушди касбӣ ва шахсии журналистон мусоидат мекунад. Журналистон тавассути истифодаи усулҳои акмеологӣ метавонанд малакаҳои касбӣ ва шахсияти худро такмил диҳанд, ки ин ба ҷаъолияти пурмаҳсул ва таъсирбахши онҳо дар ҷомеа мусоидат мекунад.

Акмеология дар журналистикаи муосир аҳамияти қалони илмӣ ва амалӣ дорад. Он ба рушду такмили касбӣ ва шахсии журналистон мусоидат намуда, малакаҳои таҳлилӣ, эҷодӣ ва коммуникативиро такмил медиҳад. Журналистикаи муосир на танҳо интиқоли иттилоот, балки таъсир ба афкори умум ва ташаккули ҷомеаро низ дар бар мегирад.

Тавассути усулҳои акмеологӣ, аз қабилӣ тренингҳо, коучинг, худсанҷӣ ва худтанзимкунӣ, журналистон метавонанд қобилияти идоракунии стресс, худшиносӣ ва ташаккули шахсиятро беҳтар намоянд. Акмеология на танҳо ба такмили

малакаҳои касбӣ, балки ба устувории равонӣ ва масъулиятшиносии журналист низ мусоидат мекунад.

Ҳамин тариқ, дар шароити муосир, вақте ки талаботи иҷтимоӣ ва касбӣ ба журналистика меафзояд, истифодаи акмеология роҳи самараноки расидан ба комолоти шахсӣ ва касбӣ маҳсуб меёбад.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ ВА САРПЧАШМАҲО

1. Бодалёв А.А.- Акмеология: личностное и профессиональное развитие
2. Деркач А.А.- Акмеология: учебное пособие
3. Гусенов Г.Ч. Акмеология журналистики: к вопросу о профессиональном мастерстве.
4. Марков А.К. – Акмеология как наука о профессиональном становлении
5. Прохоров Е.П.- Введение в журналистику
6. Чернявский А.Г. – психология журналистики
7. Фаршанги муосири журналист ва рушд дар касб

АКМЕОЛОГИЯ ДАР ЖУРНАЛИСТИКАИ МУОСИР АННОТАЦИЯ

Муаллиф дар таълифоти хеш оид ба Акмеология дар журналистикой як саҳми муҳими таҳқиқотӣ ва амалии рушди шахсӣ ва касбии рӯзноманигорон мебошад. Он ба таҳияи методҳо ва воситаҳои тақмили ихтисос. Баланд бардоштани малакаҳои эҷордӣ ва таҳлилӣ, инчунин мутобиқшавӣ ба муҳити тағйиррӯбандаи иттилоотӣ равона шудааст. Схмҳои асосии акмеологияи журналистӣ рушди касбӣ, мутобиқшавӣ ба технологияҳои нав, роҳбарӣ, худидоракунии ва масъулияти иҷтимоиро дар бар мегиранд. Ин соҳа кӯмак мекунад, ки рӯзноманигорон ба сатҳи баланди маҳорат расанд, фаъолияти худро самаранок ба роҳ монанд ва ба ҷомеа хизмат намоянд.

Акмеологияи журналистика як самти таҳқиқотист, ки рушду такомули касбии рӯзноманигоронро меомӯзад. Он равандҳои шахсисозӣ, ихтисосӣ ва эҷодии журналистонро дар ҷараёни фаъолияти касбӣ таҳлил мекунад.

Калидвожа: Акмеология, нақш, рушди малакаҳои касбӣ, меъёрҳо, қобилияти муошират, маҳорати эҷодӣ, арзишҳои касбӣ, фаҳмиш, психология, таълим, тарбия, муаллим, сабурӣ, устуворӣ, серталабӣ, ахлоқ, саъю кӯшиш, машғулиятҳои таълимӣ, қори тарбиявӣ, ҳислатҳои ҳамидаи инсонӣ, ҳисси ватандӯстӣ, меҳнатдӯстӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: **Нуралӣев Мансур Исматуллоевич** н.и.п, омӯзгори кафедраи психологияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Гулзода Рамазон Боймаҳмад, омӯзгори кафедраи психологияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав **Суроға:** 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Хатлон, ноҳияи Ҷалолуддини Балхӣ, ҷамоати деҳоти Навои, деҳаи Суёнобод, тел.: (+992) 908 - 90 -00 - 80.

АКМЕОЛОГИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ЖУРНАЛИСТИКЕ АННОТАЦИЯ

Автор в своих работах по акмеологии в журналистике вносит важный исследовательский и практический вклад в личностное и профессиональное развитие журналистов. Это разработка методов и инструментов профессионального развития. Оно направлено на совершенствование оперативных и аналитических навыков, а также адаптацию к меняющейся информационной среде. Основные вклады журналистской акмеологии включают профессиональное развитие, адаптацию к новым технологиям, лидерство, самоуправление и социальную ответственность. Эта сфера помогает журналистам достичь высокого уровня квалификации, эффективно

осуществлять свою деятельность и служить обществу. Акмеология журналистики – область исследований, изучающая профессиональное развитие журналистов. Анализируются процессы персонализации, специализации и творчества журналистов в процессе их профессиональной деятельности.

Ключевые слова: Акмеология, роль, развитие профессиональных навыков, стандарты, коммуникативные навыки, творческие способности, профессиональные ценности, понимание, психология, образование, воспитание, учитель, терпение, стабильность, требовательность, нравственность, трудолюбие, воспитательная деятельность, воспитательная работа, хорошие человеческие качества, чувство патриотизма, трудолюбие.

Об авторе: Нуралиев Мансур Исматуллоевич Н.И.П., преподаватель кафедры психологии Бохтарского государственного университета имени Насира Хусрава. Гулзода Рамазон Боймахмад, омӯзгори кафедраи психологияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. **Адрес:** 734025, Республика Таджикистан, Хатлонская область, район Джалолуддина Балхи Навоийская сельская община, село Суюнабад, телефон: (+992) 908-90-00-80.

ACMEOLOGY IN MODERN JOURNALISM

ANNOTATION

The author's work on Acmeology in journalism makes an important research and practical contribution to the personal and professional development of journalists. It is aimed at developing methods and tools for professional development. Improving creative and analytical skills, as well as adapting to the changing information environment. The main contributions of journalistic acmeology include professional development, adaptation to new technologies, leadership, self-management, and social responsibility. This field helps journalists achieve a high level of proficiency, conduct their work effectively, and serve society. Acmeology of journalism is a field of research that studies the professional development and advancement of journalists. It analyzes the processes of personalization, specialization, and creativity of journalists in the course of their professional activities.

Key words: Acmeology, role, development of professional skills, standards, communication skills, creative skills, professional values, understanding, psychology, education, upbringing, teacher, patience, perseverance, demandingness, morality, effort, educational activities, educational work, human qualities, a sense of patriotism, hard work.

About the author: Nuraliev Mansur Ismatulloevich N.I.P., lecturer at the Department of Psychology, Bactrian State University named after Nosiri Khusrav. Gulzoda Ramazon Boymahmad, lecturer in the Department of Psychology at Nosiri Khusrav Bactrian State University. **Address:** 734025, Republic of Tajikistan, Khatlon region, Jaloluddin Balkhi district, Navoi rural community, Suyunobod village, tel.: (+992) 908 - 90 -00 - 80.

НАҚШИ ЗЕҲНИ СУНЪӢ ДАР ЖУРНАЛИСТИКАИ РАҚАМӢ

Абдуллоев Т.К.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Бо пешрафти босуръати технологияҳои рақамӣ, нақши Зеҳни сунъӣ дар журналистикаи муосир назаррас гардидааст. Зеҳни сунъӣ (AI) дар таҳлил, чамъоварӣ ва паҳн кардани иттилоот таъсири амиқ мегузорад, ки боиси тағйироти кулӣ дар сохтори расонаҳо ва тарзи кори журналистон шудааст. Ин раванд имкон медиҳад, ки

хабарҳо тезтар, дақиқтар ва бо таҳлили амиқтар пешниҳод шаванд, ки ин журналистикаи анъанавиро ба як шакли нав, яъне журналистикаи рақамӣ, табдил медиҳад. Зехни сунӣ дар журналистика барои автоматикунонии эҷоди хабарҳо, таҳлили додаҳо ва тафтиши дурустии маълумот истифода мешавад. Алгоритмҳои пешрафта метавонанд матнҳои хабарӣ эҷод кунанд, гузоришҳо таҳия намоянд ва маълумотҳои муҳимро, ки аз чаҳми инсон пинҳон мемонанд, ошкор созанд. Масалан, дар хабаргузориҳои бузург, ба монанди **The Associated Press, Reuters** ва **Bloomberg**, AI барои навиштани гузоришҳои молиявӣ ва варзишӣ истифода мешавад. Ин технология имкон медиҳад, ки хабарҳо дар ҷанд сония таҳия ва нашр шаванд, ки пештар барои ин кор соатҳо ё рӯзҳо зарур буданд. Яке аз паҳлуҳои муҳими зехни сунӣ дар журналистика **коркарди забони табиӣ (NLP)** мебошад[1, с.50]. Ин технология ба компютерҳо имкон медиҳад, ки матнҳои журналистиро фаҳманд, тартиб диҳанд ва ҳатто таҳлил кунанд. Бо ёрии NLP, системаҳои AI метавонанд матнҳоро ҳулоса кунанд, маълумоти муҳимро ҷудо намоянд ва ҳатто саволу ҷавобҳо созанд, ки ин барои журналистикаи таҳқиқотӣ кӯмаки бузург мерасонад. Масалан, **GPT–моделҳо**, ки дар асоси зехни сунӣ кор мекунанд, метавонанд матнҳои дорои маъноӣ амиқ эҷод кунанд ва таҳлилҳои мураккаб анҷом диҳанд. Боз як самти муҳими AI дар журналистика **ошкор кардани хабарҳои бардурӯғ (fake news detection)** мебошад. Бо зиёд шудани паҳншавии иттилооти бардурӯғ дар шабакаҳои иҷтимоӣ, зарурати тафтиши дурустии хабарҳо меафзояд. Алгоритмҳои зехни сунӣ метавонанд бо таҳлили манбаъҳо, муқоисаи маълумот бо маълумоти расмӣ ва шиносии намунаҳои маълумоти бардурӯғ, хабарҳои носоҳеҳро ошкор кунанд. Масалан, платформаҳои ба мисли **Google Fact Check Tools** ва **Facebook AI-based Fact-checking** барои муайян кардани хабарҳои дурӯғ кор мекунанд. Зехни сунӣ на танҳо ба эҷоди матнҳо, балки ба таҳлил ва омӯхтани маълумоти калон (Big Data) низ кӯмак мекунад[1, с.57]. Журналистон метавонанд бо ёрии AI микдори зиёди додаҳо таҳлил карда, раванҷҳои муҳимро муайян кунанд ва таҳқиқоти васеъ гузаронанд. Ин махсусан дар журналистикаи таҳқиқотӣ муҳим аст, ки дар он таҳлилҳои амиқ ва мураккаб лозиманд. Масалан, **Панама Пейперс** – яке аз бузургтарин таҳқиқотҳои журналистӣ бо ёрии зехни сунӣ анҷом шуда, миллионҳо ҳуҷҷатҳо таҳлил намуд ва фасодкорҳои байналмилалиро фош кард. Дар соҳаи илми компютер, зехни сунӣ ҳамчун як рӯи асосӣ рушди журналистикаи рақамиро таъмин мекунад. Ин технология бо истифода аз моделҳои омӯхтани мошинӣ (Machine Learning) ва шабакаҳои нейронӣ (Neural Networks) пайваста такмил меёбад ва имкониятҳои навро фароҳам меорад[2, с.32]. Бо истифода аз методҳои омӯзиши амиқ (Deep Learning), системаҳои AI метавонанд матнҳои журналистиро беҳтар таҳлил намуда, услуби навишт ва мазмунро дарк кунанд. Ин имконият медиҳад, ки хабарҳо на танҳо бо суръат, балки бо сифати баланд пешниҳод шаванд. Ба ғайр аз ин, журналистикаи рақамӣ дар замони муосир ба тағйироти кулӣ рӯ ба рӯ шудааст. Бо рушди интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ, моделҳои нави паҳнкунии ахбор ба миён омадаанд. Масалан, платформаҳои хабарии рақамӣ, ба монанди **Twitter, Facebook News, Google News** ва **YouTube**, ҳамчун манбаъҳои асосии иттилоъ барои мардум хизмат мекунанд. AI дар ин платформаҳо на танҳо барои пешбинии рафтори корбарон, балки барои мутобиқ кардани хабарҳо ба манфиатҳои онҳо истифода мешавад[2, с.134]. Аммо, бо ҳама пешрафтҳои зехни сунӣ дар журналистика, мушкилот низ вучуд доранд. Яке аз хатарҳои асосӣ вобастагӣ аз алгоритмҳои AI мебошад, ки метавонад боиси паҳншавии иттилооти ғалат гардад. Зиёд шудани истифодаи зехни сунӣ метавонад ба коҳиши нақши журналистони инсонӣ оварда расонад ва ахлоқи журналистика зери хатар монад. Аз ин рӯ, журналистон ва муҳаққиқони соҳаи компютер бояд ҳамеша дар такмил додани технологияҳо ва назорати онҳо ғабол бошанд, то ки AI на танҳо корро осон кунад, балки журналистикаи босифат ва воқеиятро таъмин намояд. Ҳамин тавр, зехни сунӣ ояндаи журналистикаи рақамиро ташаккул медиҳад

ва имкониятҳои навро барои рушди расонаҳои хабарӣ фароҳам меорад. Он ба журналистон кӯмак мекунад, ки хабархоро бо сифати баланд ва бо таҳлили амиқ пешниҳоди хонандагон намоянд, ки ин боиси афзоиши эътимоди мардум ба расонаҳои рақамӣ мегардад. Бо ин пешрафтҳо, журналистикаи рақамӣ на танҳо тағйир меёбад, балки сатҳи касбии он низ боло меравад.

Зехни сунъӣ дар даҳаи охир хеле рушд кардааст ва имрӯз дар соҳаҳои гуногуни илм ва технологияҳо истифода мешавад. Яке аз муҳимтарин навиғариҳои технологӣ дар зехни сунъӣ пешрафт дар моделҳои омӯзиши амиқ мебошад, ки имкон медиҳад барои аниқтар ва самараноктар қарор қабул кардан. Ба истилоҳ, алгоритмҳои нейронӣ ва тарзи омӯзиши амиқ қобилияти таҳлил ва фаҳмидани маълумоти вазнин ва гуногунро доранд, ки дар гузашта барои инсонҳо ғайриимкон буд. Яке аз ҷанбаҳои ҷолиб дар ин соҳа, ба вижа дар охири 2024 ва аввали 2025, таҳаввулоти муҳими моделҳои забоншиносӣ мебошад. Моделҳо, мисли GPT (Generative Pre-trained Transformer), ки қобилияти истехсоли матн, тарҷумаи автоматӣ ва шенасоии маълумотро доранд, бо қобилиятҳои зехнӣ ва эҷодӣ як қадами бузург дар рушди зехни сунъӣ мебошанд. Навиғариҳои дигари назаррас дар зехни сунъӣ рушди технологияи танзимкунандагон мебошад, ки барои таҳлил ва ташҳиси маълумот дар соҳаҳои тиб, иқтисод ва амният истифода мешаванд[3, с.125]. Алгоритмҳои нав ба таҳлили аниматории тасвирҳо, шенасоии сӯратҳо ва овозҳо кӯмак мерасонанд, ки барои амалиёти мудирӣ ва мониторинг барои иваз кардани инсонҳои тавоно ва ба эътибор гирифтани мушкilotи мураккаб равона карда мешаванд. Таъсири дигари зехни сунъӣ дар бахши таҳқиқоти илмӣ низ назаррас аст. Бо истифода аз алгоритмҳои пешрафта, муҳаққиқон метавонанд симулятсияҳои мураккаби молекулаӣ, таҳлили пайвастагиҳои химиявӣ ва моделсозии шароити табиӣ бо дақиқии аҷиб ва ҳадди аксар самарабахширо анҷом диҳанд. Хусусан, дар соҳаи тиб, истифодаи зехни сунъӣ барои ташҳиси бемориҳо ва таҳлили тасвирҳои тиббӣ на танҳо мушкilotро осон мекунад, балки метавонанд кӯмак ба муҳаққиқон ва духтурон барои шенасоии зуд ва дуруст мутахассисонро беҳтар намояд. Ҳоло албатта, бо вучуди ин ҳама пешрафтҳо, истифодаи зехни сунъӣ инчунин бо хатарҳои низ рӯбарӯ аст, аз ҷумла масоили ахлоқӣ, амниятӣ ва ҳуқуқӣ, ки масъалаҳои эҳтиёткорона ва назоратро талаб мекунанд. Баъзе муаллифон ва мутахассисон бар онанд, ки бо афзоиши истифодабарии зехни сунъӣ, ҷалби истифодабарандагон ва таҳлили афкори онҳо дар бораи ахлоқ ва масъулият муҳим мегардад[4, с.210]. Бо назардошти ин таҳаввулот, зехни сунъӣ метавонад ба беҳтар кардани сифати ҳаёти инсон ва ба рушди технологияи муосир кӯмак расонад, вале бо назардошти хатарҳо ва баҳо додан ба ҷанбаҳои ахлоқӣ ва ҳуқуқӣ бояд аз он истифода шавад.

Зехни сунъӣ дар журналистикаи муосир имкониятҳои зиёде барои такмил ва беҳтар кардани сифати корҳои журналистӣ пешкаш мекунад. Яке аз муҳимтарин истифодаҳо — автоматизатсияи навиштани хабарҳо ва таҳлили маълумот. Алгоритмҳои зехни сунъӣ метавонанд ба журналистон кӯмак кунанд, ки бар асоси маълумоти оморӣ ва воқеиятҳои аниқтари аниқтӣ, хабарҳо ва мақолаҳои мустақил менависанд. Барои мисол, дар ҳолатҳои, ки захираҳои вақтӣ ё миқдори маълумот зиёд аст, зехни сунъӣ метавонад текстҳои автоматикӣ ва тақвият дода шаванд, ки танҳо ба қадом аниқтарини таҳлил ва шахсиятҳо ниёз доранд. Технологияҳои таҳлили текст ва маънӣ метавонанд барои ҷустуҷӯи иттилооти муҳим ва бознигирии мавзӯҳои пайвастшуда истифода шаванд. Инчунин, зехни сунъӣ дар таҳияи замимаҳои мультимедӣ ва ташкили тасвирҳо ва графикҳо истифода мегардад, ки ба хабаргузoron кӯмак мекунанд, ки дар як лаҳзаи кӯтоҳ ва самаранок маълумотҳои аниқтӣ, тасвирии ва статистикӣ пешниҳод намоянд. Истифодаи зехни сунъӣ дар таҳлили ҳиссиятҳо ва трендҳои иҷтимоӣ як роҳи муфид барои фаҳмидани майлҳо ва афкори умумӣ мебошад. Барои мисол, муҳаррирҳои таҳлили зехни сунъӣ метавонанд маълумотҳои ҷамъшудаи расонаҳои иҷтимоӣ ва форумҳоро таҳлил кунанд, то ки ба

журналистон дар ёфтани мавзӯҳои марбут ва ба эътибор гирифтани назарияҳо кӯмак расонанд. Албатта, зехни сунӣ метавонад ба роҳандозии таҳқиқотҳои аниматикӣ ва симулятсияҳои самарабахш дар масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ кӯмак кунад, ки дар он журналистон метавонанд барои таҳлили амиқи рушдҳои ҷаҳонӣ ва пешгӯии трендҳо истифода кунанд[4, с.315]. Илова бар ин, бо истифода аз зехни сунӣ метавон барномаҳои барои контент-созӣ ва идоракунии маълумот, ки барои таҳрири зуд ва мувофиқ бо стандартҳои редаксионӣ кӯмак мерасонанд, пешниҳод кард. Технологияҳои аналикии зехни сунӣ инчунин барои коркарди ва шаблонҳои хабарӣ воқеӣ метавонанд кӯмак кунанд, ки маълумот аз манбаъҳои гуногун пайваст ва созиш шаванд. Шумораи зиёдии истифодаи зехни сунӣ дар журналистика метавонад самаранокии корхоро баланд кунад, ёрии навиштан ва таҳрир кардани хабарҳо, ва кӯмак дар муайян кардани манбаъҳои номатлуб ва хабарҳои манипулятсионӣ бошад.

Дар ҳулоса, зехни сунӣ дар журналистикаи муосир имкониятҳои бузурге барои беҳтар кардани самаранокии кор ва беҳбуди сифати маълумот пешниҳод мекунад. Аз ҷумла, истифодаи зехни сунӣ барои автоматизатсияи навиштани хабарҳо, таҳлили аниматикӣ ва графикӣ, ёфтани трендҳо ва таҳлили эҳсосоти омма метавонад корбариро муассиртар ва зудтар кунад. Ҳамчунин, зехни сунӣ дар ҷустуҷӯ ва таҳлили маълумоти гуногун барои таҳқиқи мавзӯҳои муҳим ва пешниҳоди назарияҳои амиқ кӯмак мекунад. Бо вучуди ҳамаи ин, зарурати нигоҳ доштани ахлоқ ва масъулият дар истифодаи зехни сунӣ дар журналистика вучуд дорад, ки он бояд ба манфиати ҷамъият ва эҳтироми дурустии иттилоот бошад.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Журналистика и конвергенция: почему и как традиционные СМИ превращаются в мультимедийные / под ред. А. Г Качкаевой. М.: Аспект Пресс, 2010. 200 с.;

2. Лукина, М. М., Замков, А. В., Крашенникова М. А., Кульчицкая Д.Ю. Искусственный интеллект в медиа и журналистике: к дискуссии об этической кодификации // Вопросы теории и практики журналистики. 2022. Т. 11, № 4. С. 680–;

3. Морозова, А. А., Арсентьева, А. Д. Проблемы и перспективы использования искусственного интеллекта в сфере масс-медиа: // Знак: проблемное поле медиаобразования. 2022. № 2 (44). С. 150–158. Б01 10.47475/2070–0695–2022–10219;

4. Чертовских, О. О., Чертовских, М. М. Искусственный интеллект на службе современной журналистики: история, факты и перспективы развития // Вопросы теории и практики журналистики. 2019. Т. 8, № 3. С. 555–568;

НАҚШИ ЗЕҲНИ СУНӢ ДАР ЖУРНАЛИСТИКАИ РАҚАМӢ АННОТАЦИЯ

Мақолаи «Нақши зехни сунӣ дар журналистикаи рақамӣ» таҳлили амиқро ба нақши зехни сунӣ дар рушди журналистикаи муосир пешкаш мекунад. Бо суръати гирифтани раванди рақамикунонӣ ва паҳншавии технологияҳои нави зехнӣ, журналистика ба таъриф ва сохти нави контент мувофиқ мешавад. Дар мақола нишон дода мешавад, ки чӣ гуна истифодаи ЗС барои автоматизатсия кардани равандҳои таҳрир, таҳлили аниматикӣ, ҷустуҷӯи маълумот ва пешгӯии трендҳо дар расонаҳои рақамӣ имконият медиҳад, ки хабаргуздорҳо зуд ва самаранок кор кунанд. Ҳамчунин, мавзӯҳои ахлоқӣ ва масъалаҳои ҳуқуқӣ, ки бо истифодаи ЗС дар журналистика алоқаманданд, таҳлил мешаванд. Мақола дар маҷмӯъ, ба имкониятҳои

ва хатарҳои истифодаи ЗС дар журналистикаи рақамӣ, инчунин ба таъсири он ба мазмун ва сифати хабарҳо диққат медиҳад.

Калидвожаҳо: Зехни сунъӣ, журналистикаи рақамӣ, автоматизатсияи равандҳои таҳрир, таҳлили аниматикӣ, ҷустуҷӯи маълумот, прогноз кардани трендҳо, сифати хабарҳо, мазмуни хабарҳо, масоили ахлоқӣ, масоили ҳуқуқӣ, таъсири ИИ ба журналистика, технологияҳои нави зехнӣ, рақамикунонии журналистика.

Маълумот дар бораи муаллиф: Абдуллоев Тоҷиддин Комилҷонович, мутахассиси маркази тестии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 93–110–29–97. E-mail.: atk.tj@mail.ru

РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ЦИФРОВОЙ ЖУРНАЛИСТИКЕ АННОТАЦИЯ

Статья "Роль искусственного интеллекта в цифровой журналистике" представляет собой глубокий анализ роли искусственного интеллекта в развитии современной журналистики. С ускоренным процессом цифровизации и распространением новых технологий ИИ, журналистика претерпевает изменения в определении и создании контента. В статье показывается, как использование ИИ для автоматизации процессов редактирования, аналитики, поиска информации и прогнозирования трендов в цифровых СМИ позволяет журналистам работать быстрее и эффективнее. Также рассматриваются этические вопросы и правовые аспекты, связанные с применением ИИ в журналистике. В целом, статья акцентирует внимание на возможностях и рисках использования ИИ в цифровой журналистике, а также на его влиянии на содержание и качество новостей.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, цифровая журналистика, автоматизация процессов редактирования, аналитика данных, поиск информации, прогнозирование трендов, качество новостей, содержание новостей, этические вопросы, правовые вопросы, влияние ИИ на журналистику, новые технологии ИИ, цифровизация журналистики.

Информация об авторе: Абдуллоев Тоҷиддин Комилҷонович, специалист тестового центра Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Тел.: (+992) 93–110–29–97. E-mail: atk.tj@mail.ru

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DIGITAL JOURNALISM ANNOTATION

The article "The Role of Artificial Intelligence in Digital Journalism" provides an in-depth analysis of the role of artificial intelligence in the development of modern journalism. With the rapid process of digitalization and the spread of new AI technologies, journalism is undergoing changes in the definition and creation of content. The article demonstrates how the use of AI for automating editing processes, analytics, information retrieval, and trend forecasting in digital media enables journalists to work faster and more efficiently. Ethical issues and legal aspects related to the use of AI in journalism are also discussed. Overall, the article highlights the opportunities and risks of using AI in digital journalism, as well as its impact on content and the quality of news.

Key words: Artificial intelligence, digital journalism, automation of editing processes, data analytics, information retrieval, trend forecasting, news quality, news content, ethical issues, legal issues, AI's impact on journalism, new AI technologies, digitalization of journalism.

Information about the author: Abdulloev Tojiddin Komiljonovich, specialist at the Testing Center of Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav. Tel.: (+992) 93–110–29–97 E-mail: atk.tj@mail.ru

НАҚШИ РАСОНАҲОИ ИТТИЛОӢ ДАР ИНЪИКОСИ СИЁСАТИ ИННОВАТСИОНӢ

Набизода Э. Қ.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Истиқолияти давлатӣ барои рушду пешрафти тамоми соҳаҳои муҳими ҳаёти сиёсӣ ҷамъиятӣ заминаи муҳимро фароҳам оварда, дар беҳсозии шароити имкониятҳои муосир нақши арзанда гузошт. Маҳз дар замони соҳибистиклолии кишвар бо таваҷҷуҳ ва дастгириҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва хосса Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба бахшу соҳаҳои муҳталиф ва бухусус рушди сиёсати инноватсионӣ дар кишвар аҳамияти махсус зоҳир карда шуд.

Гуфтан мумкин аст, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ ва пешрафти тамоми бахшу соҳаҳои хоҷагии халқро бе илму техника ва инноватсия тасаввур кардан имконнопазир аст. Бо ин мақсад дар шароити тағйирпазирии рушди ҷомеа давлатҳо кушиш ба ҳарч медиханд, ки ба ин навъи сиёсат беш аз ҳарвақта аҳамияти зарурӣ диҳанд. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ, чунин заруратро дарк намуда, тайи солҳои охир ба масъалаи таҳия ва тақмили санадҳои меъёрий – ҳуқуқӣ, ҷораҳои ҳавасмандгардонӣ, таъсиси ниҳодҳои махсус дар самти амалисозии сиёсати инноватсионӣ дар кишвар таваҷҷуҳи хосса равона намуда истодааст.

Таваҷҷуҳи бевосита ба рушду таҳким бахшидани сиёсати инноватсионӣ дар баробари дигар бахшу соҳаҳои муҳталифи ҷамъиятӣ дар суҳанронӣ, мулоқоту вохӯрӣ ва Паёмҳои солони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мавриди баррасӣ, муҳокима ва таҳлил қарор дода мешавад. Маҳз тадқиқи сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон ва баррасиву таҳлили он дар Паёмҳои Пешвои миллат назаррас арзёби гардида, омӯзиши он барои рушди минбаъдаи таҳкими давлатдорӣ миллӣ мусоидат хоҳад намуд.

Ҳанӯз, Роҳбари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 30 апрели 2007 ироа гардида буд, оид ба навгониҳо дар рушди илми муосир ва инноватсия дар соҳаҳои муҳталиф чунин ибраз доштанд, ки : «...барои пешрафти истехсолот бошад, инкишофи илм, инноватсия ва ихтироъкорӣ заруранд. Маблағгузориҳои илм сол то сол бештар мешавад» [1]. Иқдому ташаббусҳои Ҳукумати мамлакат зери роҳбарӣ ва сиёсати хирадмандонаи Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масоили инкишофи илму маориф ва рушди инноватсионӣ диққати аввалиндараҷа дода, ҳадафи мазкурро аз рӯзҳои аввали соҳибистиклолии мамлакат дар меҳвари сиёсати иҷтимоии давлат қарор додааст.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон баён доштанд, ки «Самти дигари сиёсати навсозии бахши воқеии иқтисод ҷорабиниҳои инноватсионӣ мебошанд ва ба бахшҳои тааллуқ доранд, ки дар онҳо қафҳои технологӣ нисбатан кам ба назар мерасад. Барои ин ҷаҳолна истифода кардани механизмҳои мустақими ҳавасмандсозӣ ва идоракунии инноватсия, тақмил додани заминаи меъёрии ҳуқуқии он, татбиқи ҷораҳои ҳавасмандгардонӣ барои ворид намудани технологияҳои пешрафтаи муосир ва содироти молу маҳсулоти бо истифода аз технологияи муосир истехсолшуда зарур мебошанд» [2].

Моҳияти муҳими масъаларо ба инобат гирифта, роҳбарияти кишвар дар Паёми навбати ба Маҷлиси Олӣ аз 20 апрели соли 2011 доир ба рушди босуръати илму технологияи муосир, омода намудани мутахассисони ҷавобгу ба талаботи замони муосир, зарурати қабули қонунҳо ва асноди нави меъёрию ҳуқуқиро дар

самти сиёсати инноватсионӣ дар кишвар ба вазорату идораҳо супоришҳои мушаххас доданд.

Ҳамзамон, иҷрои вазифаҳои зеринро дар навбати аввал гузоштанд:

1. Андешидани чораҳо чиҳати ҷалби бештари мутахассисони ҷавону болаёқат ба муассисаҳои илмӣ ва аспирантураи Академияи илмҳо ва тайёр кардани кадрҳои баландихтисоси илмӣ;

2. Таҳия ва пешниҳоди лоиҳаи қарори ҳукумат «Дар бораи Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020».

3. Андешидани чораҳо барои дар истеҳсолот қорӣ намудани технологияҳо, ки дар «Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм ва технология барои солҳои 2010-2015» ва «Барномаи татбиқи дастовардҳои илмӣю техники дар истеҳсолоти саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015» ба нақша гирифта шудаанд [3].

Бояд таъakkур дод, ки бо мақсади иҷрои дастуру супоришҳои Роҳбари давлат, тадбирҳои зарурӣ андешида шуда, аз 30 апрели соли 2011, № 227 бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» қабул гардид. Инчунин дар барномаи мазкур мақсад, вазифаҳо, принципҳо, субъектҳо ва тақмили заминаҳои ҳуқуқии сиёсати инноватсионӣ ба таври мушаххас нишон дода шудааст.

Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020 бо мақсади анҷом додани вазифаҳои ҳавасмандгардонии фаъолияти илмӣю техники ва инноватсионӣ, ташаккули заминаҳои меъёрию ҳуқуқии фаъолияти инноватсионӣ, ҷалби имкониятҳои илмӣю техникии мамлакат дар равандҳои инноватсионӣ, истифодаи самараноки қоркардҳои илмӣю технологӣ ва ихтироот, таъсис ва раванқи сохторҳои инноватсионӣ равона карда шудааст.

«Мақсади барнома ташаккули низоми самараноки инноватсионие мебошад, ки ба баланд бардоштани сатҳи технологӣ ва рақобатпазирии истеҳсолот, ба бозори дохиливу хориҷӣ баровардани маҳсулоти инноватсионӣ, афзоиши молҳо ба ивази молҳои воридотӣ, суръатбахшии рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва ноилшавӣ ба ҳадафҳои стратегии миллии мусоидат менамояд» [9, с.1].

Боиси қайди махсус аст, ки татбиқи амалигардонии барномаи мазкур дар ду марҳила пешбинӣ гардида, дар раванди иҷроиши давраи якуми татбиқи барнома Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» аз 16 апрели соли 2012 № 822, таҳия ва қабул карда шуд.

«Дар асоси қонуни мазкур асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, шартҳои ташаккулёбӣ ва татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ, намудҳои фаъолияти инноватсионӣ, субъектони фаъолияти инноватсионӣ, асосҳои сиёсати давлатии инноватсионӣ, мақсад ва вазифаҳои сиёсати давлатии инноватсионӣ ба танзим дароварда шудааст» [10].

Дар Паёми Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.01.2015 иброз гардид: «Бо сабаби ба низоми кредитӣ гузаштани муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар роҳбарони ин муассисаҳоро зарур аст, ки меъёрҳои дар сатҳи байналмилалӣ эътирофшударо пурра татбиқ намоянд ва доир ба масъалаи омӯзиши технологияҳои инноватсионӣ, ворид намудани таҷҳизоти ҳозиразамон ва ба ин восита самаранок гардонидани сифати таълим тадбирҳои ҷиддӣ андешида, ба забонамӯзии донишҷӯён ва ба ҷойи қор ҳозир шудани хатмкунандагон диққати махсус диҳанд» [4].

Дар заминаи дастуру супоришҳои Роҳбари давлат тайи чанд соли охир дар муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар низоми пурраи кредитӣ ба роҳ монда шуда, стандарт ва барномаҳои давлатӣ давра ба давра ба меъёрҳои сатҳи байналмилалӣ эътирофшуда мутобик гардонид шудаанд. Ҳамзамон, аз соли 2014 инҷониб дар мамлакат Маркази миллии тестии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис

ёфта, хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳру ноҳияҳои мамлакат имконият пайдо намуданд, ки бо донишу маҳорат ва малкаи ҳеш ба муассисаҳои олии дохил гарданд. Таъсиси маркази тестӣ шаффофияти дохилшавии докталабонро ба донишгоҳу донишқадаҳои ҳудуди кишвар пурра таъмин намуда, дар беҳсозии натиҷаҳои таҳсили хонандагон саҳми назаррас гузошта истодааст.

Тавре дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 декабри соли 2016 таъкид шудааст: «Бо мақсади беҳтар намудани натиҷаи корҳои илмиву таҳқиқотӣ дар ин самт ва истифодаи амалии онҳо дар рушди истеҳсолоти ватанӣ пешниҳод менамоем, ки дар сохтори Академияи илмҳо Маркази таҳқиқоти технологияи инноватсионӣ таъсис дода шуда, донишмандони техникаву технология, ҷавонони болаёқат ва ихтироёкор ба корҳои илмиву пажӯҳишӣ ҷалб карда шаванд» [5].

Метавон тазаккур дод, ки бевосита бо таъия ба Паёми солони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар асоси қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 майи соли 2017, №270 ва қарори Раёсати Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 июли соли 2017 «Муассисаи давлатии илмии Маркази таҳқиқоти технологияҳои инноватсионии назди Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» таъсис дода шуд.

«Самтҳои асосии маркази мазкурро қоркарди технологияҳои инноватсионии истеҳсолӣ, хизматрасониҳои таълимӣ дар самти омӯзиши технологияҳои инноватсионӣ вобаста ба эҳтиёҷоти иқтисодӣ милли, технологияҳои инноватсионии дорушиносӣ, дорусозӣ ва пизишкӣ, мониторинг, маркетинг, тижоратигардонӣ ва ояндабинии татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар истеҳсолоти ватанӣ ва ташкили гуруҳҳои истеҳсолӣ аз рӯи натиҷаҳои илмии анҷомёфта ташкил медиҳанд» [13].

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон санаи 22.12.2017 дар Паёми навбати ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаҳои сифати таҳсилот, ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои илмӣ бо субъектҳои бозори меҳнат ва омӯзиши технологияҳои замони навин таваҷҷуҳи хосса зоҳир намуда, чунин қайд намуд: «Барои ин, мо бояд нишондиҳандаҳои таъмини сифатро дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот бо стандартҳои ҷаҳонӣ наздик созем, ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбиро бо субъектҳои бозори меҳнат густариш бахшем, дараҷаи рушди низоми инноватсияи милли ва нишондиҳандаҳои азхудкунии технологияҳои иттилоотиву коммуникатсиониро беҳтар гардонем» [6].

Бо мақсади амали намудани ҳадафи мазкур, ки дар Паёми Пешвои миллат иброз гардида буд, дар муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакат бо мақсади татбиқи технологияҳои муосир ва инноватсионӣ, қорӣ намудани усулҳои фаъоли таълим, ба роҳ мондани таҳсилоти фосолавӣ тавассути истифодаи технологияи иттилоотӣ, бунёди лабораторияҳои инноватсионӣ, ба роҳ мондани фаъолияти самаранокӣ китобхонаи электронӣ, ҷоннок намудани фаъолияти паркҳои технологӣ, таваҷҷуҳи хосса дода шуданд. Тайи солҳои охир бо мақсади татбиқи босамари сиёсати инноватсионӣ дар кишвар аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон якҷанд ниҳодҳои махсус таъсис дода шуд, ки дар самти амалигардонии сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти назаррас доранд. Асосгузори сулҳу ваҳдати милӣ, Пешвои миллат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ аз 26.01.2021 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» ба масоили рушди рақамикунӣ соҳаҳо, махсусан дар идоракунии давлатӣ ва ба инноватсия рӯ овардан таваҷҷуҳи махсус равона намуда, иброз доштанд: «Бо мақсади таҳкими асосҳои институтсионалии иқтисоди рақамӣ, рушди инфрасохтори иттилоотиву коммуникатсионӣ дар тамоми қаламрави кишвар, рақамикунӣ соҳаҳои иқтисоди милли ва вусъатбахшии раванди амалӣ намудани «ҳукумати

электронӣ» ба Ҳукумати мамлакат ва сохтору мақомоти дахлдор супориш дода мешавад, ки доир ба таъсис додани Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамии назди Президенти Тоҷикистон чораҷӯӣ намоянд» [7].

Бо ин мақсад аз соли 2024 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ниҳоди алоҳида бо номи Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуд, ки сиёсати ягонаи давлатиро дар соҳаи рушди инноватсия ва технологияҳои рақамӣ амалӣ менамояд.

Вазифаҳои асосии Агентии аз инҳо иборат аст:

- таҳия ва амалисозии сиёсати ягонаи давлатӣ дар соҳаи инноватсия, технологияҳои рақамӣ, аз ҷумла муомилоти дороиҳои рақамӣ;
- ташаккул, идоракунии ва пешбурди раванди фароҳамоварии шароити мусоид барои рушди рақамии соҳаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- идоракунии ва танзими раванди амалисозии ҳукумати электронӣ, аз ҷумла пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ дар шакли рақамӣ, гардиши ҳуҷҷатҳои электронӣ ва истифодаи имзои электронӣ, савдои электронӣ, батанзимдарории зехни сунӣ ва мукамалномаи равандҳои технологӣ [11].

«Дар ин замина Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2011) ва як қатор санадҳои мушаххаси меъёрии ҳуқуқӣ қабул ва тасдиқ гардиданд» [12]. Аз ҷумла ҳадафҳои консепсияи мазкур баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва идоракунии бо истифодаи васеи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ, сатҳи сифат ва дастрасии хизматҳои иҷтимоӣ, ки ба шаҳрвандон расонида мешаванд, сода гардонидани қоидаҳо ва кам кардани муҳлати расонидани хизмати иҷтимоӣ, инчунин, кам кардани хароҷоти маъмурӣ, баланд бардоштани сатҳи дастрасӣ ба иттилоот, ташаккули низоми ягонаи табодули иттилоотӣ мебошанд.

Қайд намудан зарур меояд, ки Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон санаи аз 28.12.2024 зимни ироаи Паёми навбатӣ «Дар бораи самтҳои асосии сиёсатӣ дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» ба масъалаҳои рушди иқтисодӣ рақамӣ ва инноватсия таваҷҷуҳи бештар намуд. Пешвои миллат ба таҳияи нақшаҳои дурнамо барои панҷсолаи оянда дастур доданд, ки чихати вусъат бахшидан ба равандҳои инноватсионӣ ва истифодаи ҳамаҷонибаи имкониятҳои технологияҳои рақамӣ дар иқтисодиёт солҳои 2025 – 2030 «Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия» эълон карда шаванд. Эълон гардидани ин барои муайян кардани иқтисоди рақамӣ ва инноватсия аз иқдоми муҳиму саривактӣ ба шумор рафта, ҳадафи асосии он аз як қатор омилҳо иборат мебошанд, ки амалишавии онҳо дар солҳои наздик чихати ҷорӣ намудани технологияҳои муосир дар тамоми бахшҳо, тақвияти нерӯи инсонӣ дар самти инноватсия, технологияҳо ва рақамикунонии пурраи хизматрасониҳои давлатӣ ва ташкили маҳзани ягонаи хизматрасониҳои давлатӣ нақши муассир мегузорад.

Ҳамзамон, дар Паём бо мақсади оморасозии мутахассисони касбӣ ва ба талаботи замони муосир ҷавобгӯ дар самти технологияи иттилоотӣ ва инноватсия Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пешниҳод карданд, ки «дар заминаи Донишқадаи технология ва менеҷменти инноватсионии шаҳри Кӯлоб Донишгоҳи инноватсия ва технологияҳои рақамӣ таъсис дода шавад» [8]. Донишгоҳи мазкур ҳамчун, маркази пешбар ва оморасозии мутахассисон дар самтҳои инноватсия ва технологияи навин дар кишвар фаъолият намуда, дар таъмини муҳайёсозии соҳаҳои рӯзафзуни мамлакат ба мутахассисони соҳибкасбу донишманд саҳми созгор мегузорад.

Бо ин мақсад дастуру супоришҳо дода шуд, ки дар тамоми муассисаҳои таҳсилоти олӣ факулта ва кафедраҳои алоқаман ба технологияҳои замони муосир ва инноватсия таъсис дода шаванд. Таъсиси чунин равияҳо ва ихтисосҳои марбут дар муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар имконияти зиёдеро фароҳам меоваранд, ки дар

солҳои наздик мутахассисони ихтисосманд омода гардида, дар пешбурди соҳаҳои мухталифи хоҷагии халқ ва дигар самтҳои сиёсати давлатии инноватсионӣ нақши калидӣ гузоранд.

Дар асоси омӯзишу таҳлилҳои баёнгардида, мо пешниҳод менамоем, ки дар шароити рушди босуръати илму техника ва тағйирпазирии ҷомеаи муосир ба масъалаи ҳавасмандгардонии ихтисосмандон дар самти инноватсия, технологияҳои иттилоотӣ ва муқаррар намудани имтиёзҳо ҷиҳати бозомӯзӣ дар муассисаҳои пешқадами давлатҳои хориҷӣ тақозои замон буда, бояд зери таваҷҷуҳ ва мавриди омӯзиш қарор дода шавад. Хулоса намудан мумкин аст, ки ташаббусҳо ва иқдомоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар самти сиёсати инноватсионӣ ва технологияҳои иттилоотӣ метавонанд, дар ояндаи наздик дар самаранокии идоракунии давлатӣ ва ба ин васила дар рақамикунонии ташкилоту муассисаҳои давлатӣ заминаи хуб фароҳам оваранд. Ба роҳ мондани чунин равандҳои электронӣ дар идоракунӣ шаффофиятро дар фаъолияти корхонаву ташкилоти давлатӣ таъмин намуда, муҳайё мекунад, ки робита ва муроҷиатҳои шаҳрвандон ба мақомоти маҳаллӣ ва дигар идораҳо осонтару зудтар ба роҳ монда шаванд.

Роҳандозии чунин иқдому ташаббусҳои Сарвари давлат дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рақобатпазирӣ барои Тоҷикистони соҳибистиклол аҳамияти зарурӣ дошта, барои таъмин намудани зиндагии арзандаву босаодати шаҳрвандон заминаи воқеӣ мегузорад. Ҳамзамон, ташаббусҳои пайваста ҷиҳати қабул, такмили стратегия ва барномаҳои давлатӣ дар самти беҳтарсозии сиёсати инноватсионӣ метавонад, ҷиҳати табдил додани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба як кишвари пешрафта ва рақобатпазир дар минтақа ва ҷаҳон мусоидат намояд. Нақши Паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар рушду таҳким ва инкишофи сиёсати инноватсионӣ нақши назаррас дошта, зимни ироаи Паёмҳо, вазифаҳо, имкониятҳо, ҳадафу афзалиятҳо ва механизмҳои сиёсати инноватсионӣ муайян гардида, мавриди омӯзиш ва натиҷагирӣ қарор дода мешаванд. Дар баробари ин Паёмҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаи рушду таҳким, қабули механизмҳои нав ва такмили барномаву стратегияҳо дар баҳши сиёсати инноватсионӣ ба ҳисоб рафта, дар ин самт заминаи устувор мегузоранд.

Дар баробари ин нақши Воситаҳои Ахори Омма махсусан рӯзномаю маҷаллаҳо ва расонаҳои иттилоотӣ дар инъикоси дастовардҳои замони соҳибистиклолӣ, ваҳдату суботи сиёсӣ, арзишҳои давлатдорӣ ва дигар соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷамъиятӣ назаррас арзёбӣ мегардад. Дар баробари дигар бахшу ниҳодҳо ва мақомотҳои татбиқкунандаи сиёсати инноватсионӣ, ҳамзамон рӯзномаю маҷаллаҳо ва расонаҳои иттилоотӣ дар тарғибу инъикоси ва муаррифии афзалиятҳои сиёсати инноватсионӣ дар шароити соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамиятӣ муҳимро касб намудаанд.

Ба ин мисол пеш аз ҳама Рӯзномаҳои «Ҷумҳурият», «Қавонони Тоҷикистон», «Омӯзгор», «Хатлон», сомонаи иттилоотии АМИТ «Ховар», ва дигар нашрияву сомонаҳои иттилоотиро дар кишвар номабра намудан мумкин аст, ки дар инъикоси ҳадафу афзалиятҳо ва имкониятҳои сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон нақши муҳим мебозанд.

Дар рӯзномаи «Ҷумҳурият» аз 27 октябри соли 2022 №206 мақолае зерини унвони «Саноат. Нақши инноватсия дар татбиқи ҳадафи ҷоруми стратегӣ» муалиф Шаҳноз ҚУРБОН ба нашр расидааст. Муалиф дар мақолаи мазкур чунин қайд менамояд: «Тавре олимони ватанӣ изҳор медоранд, таъсиси корхонаҳои нав, воридот ва истифодаи васеи технологияҳои муосири инноватсионӣ, баланд бардоштани сатҳи касбияти соҳибкорон, қобилияти идоракунии истеҳсолот аз ҷониби онҳо, оmodасозии

кадрҳои баландхисос омилҳои асосии ноил шудан ба ҳадафҳои рушди саноат ба ҳисоб мераванд» [14].

Дар сомонаи рӯзномаи «Чавонони Тоҷикистон», матлабе дар мавзӯи «**ПАРКҲОИ ТЕХНОЛОГӢ**. Омили ҳамгироии илм, маориф ва технологияҳои инноватсионӣ» аз 09 Феврал 2023 чой дода шудааст, ки доир ба заминаҳои меъёрӣ – ҳуқуқии фаъолияти инноватсионӣ дар кишвар бештар раваҷҷӯх шудааст. Дар мақолаи мазкур муаллиф ёдовар мешавад, ки «Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди соҳаи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ ва инноватсионӣ заминаи меъёрии ҳуқуқӣ фароҳам оварда, Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ, Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014-2017, Консепсияи сиёсати давлатии иттилоотӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи паркҳои технологӣ”, “Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ”, Консепсияи иқтисоди рақамии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020 ва дигар санадхоро қабул кардааст ва татбиқи онҳо марҳила ба марҳила амалӣ шуда истодаанд» [15].

Дар сомонаи АМИТ «Ховар» мақолае зери унвони «Паркҳои технологию инноватсионӣ- намунаи ҳамгироии самараноки илм ва истеҳсолот» моҳи майи соли 2021 нашр шудааст, ки доир ба ҳамгироии илм ва истеҳсолот таваҷҷӯҳи бештар зоҳир гардидааст. Дар матлаби мазкур гуфта мешавад, ки «соҳаи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ ва фаъолияти инноватсионӣ яке аз бахшҳои ҳаётан муҳими иқтисодиву иҷтимоӣ ба ҳисоб рафта, дар ҷаҳони муосир мавқеи муҳим ва устувор касб намудааст» [16].

Ҳамин тариқ гуфтан мумкин аст, ки нақши ВАО (Воситаҳои Ахбори Омма) бахусус расонаҳои иттилоотӣ дар инъикоси сиёсати инноватсионӣ хеле муҳим ба ҳисоб меравад. ВАО метавонанд тавассути тарғиб ва рушди маърифати оммавӣ дар бораи сиёсати инноватсионӣ, ташвиқи амалҳои сиёсӣ, ҷамъиятӣ ва навоариҳо дар самтҳои гуногун таъсиргузор бошад. Ҳамзамон, ВАО нақши ҳалқунанда дар татбиқи самараноки сиёсати инноватсионӣ доранд, ки бо истифодаи дурӯст ва масъулиятнок метавонанд на танҳо дар тараққиёти технологӣ балки ба рушди дониш, маърифати миллий ва ҳамкориҳои байналмилалӣ низ мусоидат кунанд.

РӢҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсатӣ дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 30 апрели 2007. [Захираи электронӣ] URL: <https://president.tj/event/missives/19> (санаи мурочиат: 12.03.2025).
2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсатӣ дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 24.04.2010. [Захираи электронӣ] URL: <https://president.tj/event/missives/14> (санаи мурочиат: 12.03.2025).
3. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсатӣ дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 20.04.2011. [Захираи электронӣ] URL: <https://president.tj/event/missives/15> (санаи мурочиат: 10.03.2025).
4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсатӣ дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 23.01.2015. [Захираи электронӣ] URL: <https://president.tj/event/missives/7664> (санаи мурочиат: 11.03.2025).
5. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсатӣ дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 22.12.2016. [Захираи электронӣ] URL: <https://president.tj/event/missives/9777> (санаи мурочиат: 07.03.2025).

6. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 22.12.2017. [Захираи электронӣ] URL: <https://president.tj/event/missives/15376> (санаи мурочиат: 06.03.2025).

7. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 26.01.2021. [Захираи электронӣ] URL: <https://president.tj/event/missives/24850> (санаи мурочиат: 14.03.2025).

8. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 28.12.2024. [Захираи электронӣ] URL: <https://prezident.tj/event/missives/49225> (санаи мурочиат: 29.12.2024).

9. Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020. (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 апрели соли 2011, №227).

10. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ». [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 16 апрели соли 2012, № 822, мод.272.

11. Сомонаи Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ] URL: <https://egov.tj/site/innovation/about?lang=tg> (Санаи боргирӣ: 11 марти соли 2025)

12. Сомонаи «Садои мардум», Нашрияти Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон: [Захираи электронӣ] URL: <https://sadoimardum.tj/ma-lisi-ol/ukumati-e-lektron/> (Санаи боргирӣ: 11 марти соли 2025)

13. Сомонаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ] URL: https://innovation.tj/?page_id=296 (санаи мурочиат: 10.03.2025).

14. Нашрияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯзномаи «Ҷумҳурият», аз 27 октябри соли 2022 №206.

15. Рӯзномаи «Ҷавонони Тоҷикистон», [Захираи электронӣ] URL: <http://javonon.tj/news/social/park-oi-tehnolog-omili-amgiroii-ilm-maorif-va-tehnologiya-oi-innovatsion/> санаи мурочиат (31.03.2025)

16. Сомонаи АМИТ «Ховар» [Захираи электронӣ] URL: <https://khovar.tj/2021/05/park-oi-tehnologiyu-innovatsion-namunai-amgiroii-samaranoki-ilm-va-iste-solot-rushdi-so-a-dar-to-ikiston-ba-peshrafti-ma-m-ii-mamlakat-tasiri-ami-meguzorad/>

НАҚШИ РАСОНАҲОИ ИТТИЛОӮӢ ДАР ИНЪИКОСИ СИЁСАТИ ИННОВАТСИОНӢ АННОТАТСИЯ

Мақолаи мазкур ба таҳлили нақши расонаҳои иттилоотӣ дар ташаккул ва тарғиби сиёсати инноватсионӣ бахшида шудааст. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рушди технологияҳои рақамӣ, расонаҳо на танҳо ҳамчун воситаи интиқоли иттилоот, балки ҳамчун воситаи таъсиррасонӣ ба афкори ҷомеа ва мушкилоти сиёсӣ хидмат мекунад. Инъикоси дуруст ва муассири сиёсати инноватсионӣ дар ВАО метавонад рушди илм, иқтисодиёт ва ҷомеаро суръат бахшад, дар ҳоле ки паҳши иттилооти ғалат ё таҳрифшуда метавонад боиси нофаҳмӣ ва муқовимат гардад. Дар мақола намунаҳои муваффақи татбиқи сиёсати инноватсионӣ ва нақши ВАО дар ин раванд баррасӣ мегардад.

Муаллиф таъкид мекунад, ки ҳамкориҳои мутаносибан зичи давлат, муҳаққиқон ва расонаҳо барои ташаккули муҳити мусоид ҷиҳати пешбурди инноватсиява навоариҳо аҳамияти калон дорад.

Калидвожаҳо: расонаҳои иттилоотӣ, сиёсати инноватсионӣ, технологияҳои рақамӣ, афкори ҷомеа, стратегияи иттилоотӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Набизода Эмомалӣ Қуваталӣ –унвонҷӯи кафедраи сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналхалқии МДТ «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав».

Суроға: 735140, ш.Бохтар, Ҷумҳурии Тоҷикистон, кӯчаи Айнӣ, 67. Телефон: +992 937424246. E-mail: emomali.nabiev.94@mail.ru

РОЛЬ СМИ В ОТРАЖЕНИИ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена анализу роли информационных средств массовой информации в формировании и продвижении инновационной политики. В условиях глобализации и развития цифровых технологий СМИ служат не только средством передачи информации, но и средством воздействия на общественное мнение и решение политических проблем. Правильное и эффективное освещение инновационной политики в СМИ может ускорить развитие науки, экономики и общества, тогда как трансляция неверной или искаженной информации может вызвать непонимание и сопротивление. В статье рассматриваются успешные примеры реализации инновационной политики и роль СМИ в этом процессе.

Автор подчеркивает, что сравнительно тесное сотрудничество государства, исследователей и средств массовой информации имеет большое значение для формирования благоприятной среды для продвижения инноваций.

Ключевые слова: информационные медиа, инновационная политика, цифровые технологии, общественное мнение, информационная стратегия.

Сведения об авторе: Набизода Эмомали Куваталӣ – соискатель кафедры политологии и международных отношений ГОУ «Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава».

Адрес: 735140, г.Бохтар, Республика Таджикистан, улица Айна, 67. Тел: +992937424246. E-mail: emomali.nabiev.94@mail.ru

THE ROLE OF THE MEDIA IN REFLECTION OF INNOVATION POLICY ABSTRACT

This article is devoted to the analysis of the role of the media in the formation and promotion of innovation policy. In the context of globalization and the development of digital technologies, the media serve not only as a means of transmitting information, but also as a means of influencing public opinion and political problems. Correct and effective reflection of innovation policy in the media can accelerate the development of science, economy and society, while the dissemination of incorrect or distorted information can lead to misunderstanding and resistance. The article discusses successful examples of the implementation of innovation policy and the role of the media in this process.

The author emphasizes that close cooperation between the state, researchers and the media is of great importance for creating a favorable environment for promoting innovation and innovations.

Keywords: information media, innovation policy, digital technologies, public opinion, information strategy.

Information about author: Nabizoda Emomali Kuvatali – applicant of the Department of political science and international relations of the SEI «Bokhtar State University named after Nosiri Khusrav».

Address: 735140, Bokhtar, Tajikistan, st. Ayni, 67. Phone: +992 937424246. E-mail: emomali.nabiev.94@mail.ru

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЖУРНАЛИСТИКИ И ПОЛИТОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ «ЦВЕТНЫХ РЕВОЛЮЦИЙ»: АНАЛИЗ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ И ИХ ОТРАЖЕНИЕ В СМИ

Иванова Е.А.

Дипломатическая академия МИД России
(Россия)

Феномен «цветных революций», несмотря на романтизированный образ «мирного сопротивления», представляет собой явление, ведущее к системному кризису, насилию и долгосрочной дестабилизации. Если западное политологическое сообщество, опираясь на теории «мягкой силы» и гражданского активизма, склонно видеть в них инструмент демократизации, то анализ реальных последствий «цветных революций» в Грузии, на Украине и в странах, переживших Арабскую весну, демонстрирует иную картину.

Например, в ходе Арабской весны протесты в Ливии и Сирии переросли в гражданские войны с вовлечением третьих сил, что привело к гибели сотен тысяч людей и разрушению государственности. Даже в случаях кажущейся «бескровности», как в Грузии (2003), смена режима достигалась не только мирными митингами, но и угрозой силового противостояния. Как отмечает политолог Иван Крастев, «революции начинаются с лозунгов о единстве, но заканчиваются расколом, потому что общество не может договориться о том, что будет „после“» [8, Р. 26].

Экономические последствия также оказываются катастрофическими. В 2005 году экономика Украины упала с 12,5% до 2,5% роста [1]. В Египте после свержения Мубарака туристическая отрасль, ключевая для экономики, сократилась на 40%, а инвестиции упали втрое, усугубив социальные проблемы, которые и стали причиной протестов [4].

Главная опасность «цветных революций» заключается в их способности разрушать и без того хрупкие политические институты. В Грузии приход Михаила Саакашвили, несмотря на первоначальные реформы, привёл к авторитарным методам управления, репрессиям против оппозиции и новой волне протестов в 2012 году. Как подчёркивает Марк Бейссингер, «революции решают проблему легитимности старого режима, но не создают новой легитимности — вместо этого они плодят цикл перманентного кризиса» [6, Р. 263].

Теории «мягкой силы» (Джозеф Най) и «сетевого активизма» (Мануэль Кастельс), популярные в западной политологии, игнорируют то, что «цветные революции» давно стали частью гибридных войн. Финансирование НПО, тренинги для активистов и медийная поддержка со стороны США и ЕС, как в случае украинской «Поры» или грузинской «Кмары», превращают протесты в инструмент давления на неудобные режимы. Недавно обнародованные материалы о деятельности USAID показали, что более 6,2 тыс. журналистов, представляющих 707 редакций и 279 «медийных» НПО, получали финансирование от USAID. В отчёте агентства, опубликованном WikiLeaks, указано, что в 2025 году на финансирование иностранных СМИ USAID запланировало \$268,3 млн. Согласно тем же данным, девять из десяти украинских СМИ финансировались USAID [3].

Здесь отдельно стоит остановиться на роли СМИ в «цветных революциях». СМИ, выполняя ключевые функции в политических процессах, не только информируют общество, но и конструируют восприятие событий широкой аудиторией, которое, к сожалению, часто отличается от реальности. Анализ роли СМИ, в особенности так называемых «независимых» СМИ, в этих событиях позволяет раскрыть, как медиа-стратегии превращают протесты в инструмент геополитической борьбы, усугубляя насилие и дестабилизацию.

СМИ, обеспечивая освещение событий в режиме реального времени, создают иллюзию «прямого включения» в политический процесс. Однако оперативность часто сопровождается селективным отбором фактов, создавая искажённое

восприятие протестов. Например, во время Евромайдана (2013–2014) западные медиа, такие как BBC и The Guardian, акцентировали внимание на «борьбе за европейские ценности», игнорируя радикализацию части протестующих. Так, 4 марта 2014 года The Guardian опубликовал статью, которая начиналась со слов: «В ноябре прошлого года антиправительственные протестующие мирно заняли площадь Независимости в центре Киева» [7]. На самом деле, протест на Майдане изначально носил насильственный характер – «активисты» закидывали представителей правопорядка «коктейлями Молотова», и применяли огнестрельное оружие [5]. Таким образом, информационная функция СМИ трансформируется в инструмент создания альтернативной реальности, где сложные политические кризисы сводятся к бинарному противостоянию «диктатуры» и «демократии».

Кроме того, СМИ помогают закрепить в сознании общества символы и лозунги, что позволяет консолидировать протестное движение вокруг упрощенных образов. Наименование «Оранжевая революция» во время украинской революции 2004 года, активно тиражируемое медиа, превратилось в маркер идентичности, объединяющий разнородные группы. Однако, как подчеркивает профессор Марк Бейссингер, подобная символизация часто игнорирует социально-экономические причины протестов, сводя их к борьбе за абстрактные идеалы [6, Р. 268]. В случае «Арабской весны» западные СМИ романтизировали образ «молодых революционеров с iPhone», тогда как локальные издания, такие как египетская Al-Masry Al-Youm, фиксировали рост насилия и раскол в обществе после падения режимов. Медийные нарративы упрощают протест, делая его уязвимым для радикализации.

СМИ играют решающую роль в легитимации власти. Критика режима через расследования, как в случае с сербским движением «Отпор» (2000), где «независимые» издания B92 «разоблачали» коррупцию Слободана Милошевича, создавала моральную основу для протестов. Однако, как отмечает исследовательница Сара Оутс, подобная «делегитимация» часто строится на двойных стандартах [9, Р. 103]. Битва за легитимность превращает медиа в поле информационной войны, где побеждает не истина, а тот, кто громче говорит. Анализ медиаконтента, использование политических теорий в медиастратегиях и этические вызовы, связанные с манипуляцией информацией, становятся элементами сложного механизма, который может как раскрывать, так и искажать суть происходящего.

Вместе с тем, медиaprостранство служит важным ресурсом для политологов, изучающих динамику «цветных революций». Например, анализ новостных репортажей, социальных сетей и публичных выступлений позволяет прогнозировать эскалацию кризисов. Во время Евромайдана (2013–2014) СМИ фиксировали ход протестов, предоставляя политологам данные о географическом распределении протестной активности, лозунгах и реакции власти. Однако подобные материалы часто носят фрагментарный характер, их выборка зависит от идеологической позиции медиаплатформ. Так, западные издания, такие как The Guardian, акцентировали внимание на «стремлении к свободе», игнорируя роль ультраправых групп, что искажало комплексный анализ событий.

Теории политической коммуникации активно используются журналистами для конструирования нарративов. Концепция фрейминга, разработанная Робертом Энтманом, объясняет, как СМИ выделяют одни аспекты событий, замалчивая другие. Политолог Иван Крастев отмечает, что подобные нарративы не только формируют общественное мнение, но и становятся инструментом «мягкой силы», продвигающей интересы внешних акторов [8, Р. 42]. Теория установления повестки дня (Максвелл Маккомбс и Дональд Шоу) также демонстрирует, как медиа могут манипулировать приоритетами аудитории, превращая локальные протесты в глобальные символы «демократизации», усугубляя внутренние расколы.

Кроме того, политологи играют свою роль и при непосредственном освящении протестов. Журналисты, стремясь к оперативному освещению событий,

часто акцентируют внимание на эмоциональных аспектах протестов — массовых митингах, столкновениях с силовиками, личных историях активистов. Политологи, в свою очередь, выступают в роли интерпретаторов, чьи концепции становятся основой для медиадискурса.

Нельзя не отметить риск того, что сотрудничество журналистов и экспертов иногда способствует созданию «информационных пузырей», где альтернативные точки зрения маргинализируются. Нередко в конструировании событий «цветных революций» в СМИ имеет место избирательное цитирование экспертов. Так, во время «Арабской весны» (2010–2012 гг.) западные СМИ, включая *The New York Times*, создавали образ «антиавторитарного пробуждения», опираясь на мнение политологов, близких к неоконсервативным кругам США. Журналисты редко упоминали прогнозы скептиков, предупреждавших о рисках исламизации.

Сотрудничество журналистов и политологов часто сводится к взаимной эксплуатации: эксперты получают популярность в медиа, а СМИ — «научную» легитимацию своих упрощений. Например, освещение протестов в Белоруссии (2020 г.) строилось на противопоставлении «диктатуры Лукашенко» «мирным демонстрантам», хотя полевые исследования (включая доклады Института социологии НАН Беларуси [2, С. 36]) указывали на отсутствие единой цели у протестующих и их зависимость от зарубежных NGO. Однако эти нюансы редко попадали в репортажи DW или Euronews, где доминировали интервью с политологами, связанными с оппозицией.

Таким образом, взаимодействие журналистики и политологии в контексте «цветных революций» часто превращается в инструмент манипуляции. Упрощённые нарративы, подкреплённые авторитетом экспертов, формируют у аудитории иллюзию «правильности» революционного пути, замалчивая его деструктивный потенциал. Как показал пример Украины, даже через десятилетия после смены власти риторика «демократического выбора» продолжает использоваться для оправдания внешнего управления и социальной поляризации. В этом смысле СМИ и политологи, объединённые общими идеологическими рамками, становятся участниками конфликтов, а не их аналитиками.

ЛИТЕРАТУРА

1. «Оранжевые» разрушили экономику и отношения с Россией – Янукович // РИА–Новости. 2009. 26 марта. URL: <https://ria.ru/20090326/166085922.html> (дата обращения: 12.02.2025).
2. Гавриков, А.В. Особенности белорусского протеста 2017–2020 годов (политико–социологический аспект) // *Studia Humanitatis Borealis*. 2022. № 3 (24). С. 34–43.
3. Инструмент «цветных революций»: как USAID под эгидой помощи финансирует информационную войну с Россией // *Russia Today*. URL: <https://russiatoday.ru/russia/article/1437244> (дата обращения: 17.02.2025).
4. Пил М., Салех Х. Экономические проблемы – главный вызов для нового правительства Египта // *Ведомости*. 2013. 9 июля. URL: <https://www.vedomosti.ru/finance/articles/2013/07/09/ekonomicheskie-problemy-glavnyj-vyzov-dlya-novogo> (дата обращения: 19.02.2025).
5. Столкновения между активистами и силовиками начались на Майдане // РИА–Новости. 2014. 7 августа. URL: <https://ria.ru/20140807/1019117689.html> (дата обращения: 20.02.2025).
6. Beissinger M. Structure and Example in Modular Political Phenomena // *Perspectives on Politics*. 2007. Vol. 5. № 2. P. 259–276.
7. Fishwick C. 'We were so naive and optimistic': Ukraine Euromaidan protesters tell us what's changed for them // *The Guardian*. 2014. 4 March. URL: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/04/ukraine-crisis-protesters-kiev-euromaidan-independence-square> (дата обращения: 21.02.2025).

8. Krastev I. Democracy Disrupted: The Politics of Global Protest. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014. 88 p.

9. Oates S. Introduction to Media and Politics. London; Thousand Oaks, Calif.: SAGE, 2008. 244 p.

РОБИТАИ ЖУРНАЛИСТИКА ВА СИЁСАТШИНОСӢ ДАР ПАРТАВИ «ИНҚИЛОБӢОИ РАҶИН»: ТАҲЛИЛИ РАВАНДӢОИ СИЁСӢ ВА ОИНАИ ОНӢО ДАР ВАО

АННОТАЦИЯ

Мақола таҳлили интиқодии падидаи «инқилобҳои раҷин»-ро дар бар гирифта, тасвири романтикии онҳоро ҳамчун василаи демократиясозӣ рад мекунад ва робитаи онҳоро бо бӯҳронҳои низомӣ, хушунат ва ноустуворӣ исбот менамояд. Дар мисоли Украина, Ғурҷистон ва кишварҳои «Баҳори Араб» нишон дода шудааст, ки ҳатто тағйироти «бесадо»-и режимҳо боиси низоъҳои шахрвандӣ, сукути иқтисодӣ ва таназзули ниҳодҳо мегарданд, ки бо даҳолати беруна шиддат меёбанд. ВАО-и пешбари Ғарб бо сохтани ривоятҳои дугона («диктатура vs. демократия») радикализатсияи эътирозҳо нодида мегиранд. Симбиози журналистика ва сиёсатшиносӣ «хубобҳои иттилоотӣ»-ро эҷод мекунад, ки паёмадҳои харобиовари инқилобҳо пинҳон намуда, даҳолати хориҷиро машруъ мегардонанд. Муаллифи мақола даъват мекунад, ки нақши ВАО ва коршиносон дар тарғиби тафсириҳои содакорона, ки танишҳои геополитикиро шадидтар месозанд, бознигарӣ шавад.

Калидвожаҳо: инқилобҳои раҷин, бӯҳрони низомӣ, ҷангҳои гибридӣ, стратегияи ВАО, хубобҳои иттилоотӣ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Иванова Екатерина Александровна – Магистранти ихтисоси илмҳои сиёсӣ, Академияи дипломатии Вазорати қорҳои хориҷии Русия. Телефон: +7 926 756 97 22

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЖУРНАЛИСТИКИ И ПОЛИТОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ «ЦВЕТНЫХ РЕВОЛЮЦИЙ»: АНАЛИЗ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ И ИХ ОТРАЖЕНИЕ В СМИ

АННОТАЦИЯ

Статья содержит критический анализ феномена «цветных революций», опровергая их романтизированный образ как инструмента демократизации и доказывая их связь с системными кризисами, насилием и дестабилизацией. На примере Украины, Грузии и стран «Арабской весны» показано, что даже «бескровные» смены режимов провоцируют гражданские конфликты, экономический коллапс и эрозию институтов, усугубляясь внешним вмешательством. Ведущие западные СМИ конструируют бинарные нарративы («диктатура vs. демократия») и игнорируют радикализацию протестов. Симбиоз журналистики и политологии создаёт «информационные пузыри», маскирующие деструктивные последствия революций и легитимирующие внешнее влияние. Автор статьи призывает пересмотреть роль СМИ и экспертов в продвижении упрощённых интерпретаций, усугубляющих геополитическую конфронтацию.

Ключевые слова: цветные революции, системный кризис, гибридные войны, медийные стратегии, информационные пузыри.

Информация об авторе: Иванова Екатерина Александровна – Магистрант политических наук, Дипломатическая академия МИД России. Телефон: +7 926 756 97 22

THE CONNECTION BETWEEN JOURNALISM AND POLITICAL SCIENCE IN THE CONTEXT OF 'COLOUR REVOLUTIONS': ANALYSIS OF POLITICAL PROCESSES AND THEIR REFLECTION IN THE MEDIA

ANNOTATION

The article provides a critical analysis of the phenomenon of 'colour revolutions', refuting their romanticised image as an instrument of democratisation and proving their link to systemic crises, violence and destabilisation. The examples of Ukraine, Georgia and the Arab Spring countries show that even 'bloodless' regime changes provoke civil conflicts, economic collapse and erosion of institutions, exacerbated by external interference. Leading Western media construct binary narratives ('dictatorship vs. democracy') and ignore the radicalisation of protests. The symbiosis between journalism and political science creates 'information bubbles' that mask the destructive consequences of revolutions and legitimise external influence. The author calls for a reconsideration of the role of the media and experts in promoting simplistic interpretations that exacerbate geopolitical confrontation.

Keywords: colour revolutions, systemic crisis, hybrid wars, media strategies, information bubbles.

Information about the author: Ivanova Ekaterina Aleksandrovna – Master's student in Political Science, Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of Russia. Phone: +7 926 756 97 22

ТАЪСИРИ ВАСОИТИ АХБОРИ ОММА БА РАВАНДҲОИ СИЁСИИ ҚОМЕА

Рачабализода С.Р. Раҳимова А.М.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

(Тоҷикистон)

Васоити ахбори омма қисми таркибии ҷаҳолияти сиёсӣ ва соҳаи сиёсат мебошад. Сиёсат нисбат ба дигар шаклҳои ҷаҳолияти ҷамъиятӣ аз воситаҳои махсуси мубодилаи иттилоот вобастагии калон дорад ва бо ин роҳ алоқаҳои доимӣ ва устувори субъектҳои сиёсатро нигоҳ медорад. Бояд гуфт, ки дар қомеаҳои постиндустриалӣ ҳукмронии дониш ва иттилоот нисбат ба ҳукмронии боигарӣ дар идоракунии қорҳои ҷамъиятӣ нақши ҳалқунанда мебошад. Бинобар ин, ВАО пеш аз ҳама интиқолдиҳанда ва паҳнкунандаи иттилооти сиёсӣ мебошад.

Дар шароити ташаккули қомеа таъсири васоити ахбори омма ба равандҳои сиёсӣ хеле меафзояд. Айни замон ВАО афкори ҷамъиятиро ташаккул дода, дар раванди иҷтимоикунонии қомеа ба таври ҷаҳол ширкат меварзад. Бешубҳа ВАО метавонад дар рушду инкишофи вазъияти сиёсӣ таъсири амиқ расонад. Зеро телевизион, радио, маводҳои ҷопӣ ва интернет яке аз воситаҳои муҳими ба амалбарории сиёсати замони муосир мебошанд. Бинобар ин, дар зери мафҳуми ВАО маҷмӯи шабақаҳои мухталифи паҳн намудани иттилооте ҷаҳмида мешавад, ки бо мақсади ба таври ҷаврӣ расонидани иттилооти зарури ба ҷониби доираи васеи одамон, гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва давлат равона карда шудаанд. Ҳамин тариқ, ВАО аз системаи иттилоотие иборат аст, ки он дар худ як қатор унсурҳои муҳимро нигоҳ медорад ва дар кишвар, минтақа ва умуман дар ҷаҳон бо шакл, усул ва дараҷаи рушду инкишофи худ зоҳир мегардад.

Яке аз хусусиятҳои муҳими ВАО дар он ифода меёбад, ки он оммавӣ мебошад ва ба ҷониби доираи васеи одамон равона карда шудааст. Шумораи мухлисон ва ҳаводорони ВАО бошад аз манфиатҳои онҳо вобаста аст, ки бештар ба воситаи мақола ва ё барномаи телевизионӣ ифода меёбанд.

Айни замон унсурҳои муҳими васоити ахбори омма ба ҷаҳор зерсистема тақсим намудан мумкин аст: маводҳои ҷопӣ, радио, телевизион ва Интернет. Ҳар яки инҳо дар худ шумораи зиёди шабақаҳои иттилоотиро нигоҳ медоранд. Масалан,

газетаҳои алоҳида, маҷаллаҳо, китобҳои мухталиф, барномаҳои радиой ва телевизионӣ, саҳифаҳои интернетӣ ва ғайра.

Умуман, ВАО ҳамчун институти сиёсии пурқудрате мебошад, ки интиқоли иттилооти сиёсӣ ва ташаккули афкори ҷамъиятӣ асоси фаъолияти онро ташкил медиҳад. Дар баробари ин, дар соҳаи сиёсат ва умуман дар ҳаёти сиёсии ҷомеа ВАО як қатор вазифаҳои мушаххасро иҷро менамояд: коммуникативӣ, аксиологӣ, ташкилотчигӣ, маърифатӣ, лоббистӣ, танқидӣ, манипулятивӣ ва дигарон.

Сиёсатшиноси шинохтаи рус С. Г. Кара–Мурза қайд менамояд, ки дар замони муосир таъсири иттилоотӣ ва психологӣ ҷойи қувваҳои маҷбурнамоиро ишғол намудаанд [1.С. 165–166]. Дар алоқамандии ин, бояд гуфт, ки инсон табиати биологиро психологие дорад, ки ба тақлидкорӣ маъюсӣ майл менамояд. Бо дарназардошти чунин хусусияти инсон ВАО–и замони муосир ба тасаввуротҳои одамон таъсири амиқ расонида, ба воситаи стереотипҳои мушаххаси сиёсӣ муносибати ҷомеаро нисбат ба воқеаҳои сиёсӣ дигаргун месозанд. Тасаввуротҳои стереотипшуда ба ҷараёни интиқоли иттилоот ва ахбор ворид карда шуда, дар шуури омма ҳиссиёти манфӣ ва ё ҳиссиёти мусбиро ба вучуд меоваранд. Бинобар ин, барои нигоҳ доштани тавозуни тасаввуротҳои омма технологияҳои иттилоотӣ ба таври васеъ истифода бурда мешаванд. Технологияҳои иттилоотӣ махсусан ба гурӯҳҳои иҷтимоӣ имкон медиҳанд, ки онҳо хоҳ ба таври кушод ва ё хоҳ ба таври пинҳонӣ муносибатҳои худро нисбат ба масъалаҳои сиёсӣ ва воқеаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ муайян созанд.

Ҳамин тариқ, васоити ахбори оммаи замони муосир падидаи сиёсии ғуногунҷабҳа буда, дар тафаккури одамон дидгоҳи муайяни сиёсиро ташаккул медиҳад ва ба шуури ҷамъиятӣ қолабҳои сиёсиро ворид намуда, оммаи мардумро водор менамоянд, ки ба амалҳои мушаххаси сиёсӣ машғул гардида, ба раванди қабули қарорҳои сиёсӣ таъсири амиқ расонанд.

Сиёсатшиносони бритониёӣ Колин Спаркс ва Раймонд Уилямс нақши васоити ахбори оммаро дар раванди сиёсӣ муайян намуда, қайд менамоянд, ки низомии ВАО метавонад тичоратӣ, авторитарӣ, патерналистӣ ва демократӣ бошад [2.С.52]. Дар низомии тичоратӣ дараҷаи баланди озодии матбуот дида мешавад. Аммо дар фаъолияти онҳо маҳдудиятҳои ҷиддӣ ба мушоҳида мерасад, ки ин маҳдудиятҳо аз дараҷаи даромаднокии матбуот вобастагии калон дорад. «Дар чунин низом ҳама гапро гуфтан мумкин аст, аммо ба шарте ки суҳанони шумо ғоида ва даромади амиқ дошта бошад» [3.С.92]. Низомии авторитарии васоити ахбори омма интиқоли дастурамал ва тарзи амалкарди гурӯҳи ҳукмронро яке аз вазифаҳои асосии иртиботот медонад. Низомии патерналистии ВАО бошад намунае аз низомии авторитарӣ мебошад, аммо дар ин ҷо синфи ҳукмрон дар назди ҷомеа каме масъулиятнок ҳастанд ва масъалаҳои арзиш ва ҳадафҳо танҳо ба нигоҳ доштани ҳокимият тааллуқ дорад. Ба таври назариявӣ инчунин модели демократии ВАО низ муайян карда шудааст, ки он дар асоси принципҳои муҳими демократӣ ташаккул меёбад. Аммо фаромуш набояд сохт, ки дар ҳеҷ яке аз мамлакатҳои дунё намунаи воқеии модели демократии ВАО ба мушоҳида намерасад.

Мувофиқи чунин гурӯҳбандӣ ВАО–и замони Шӯравӣ аз рӯи низомии патерналистӣ, ВАО–и амрикоӣ аз рӯи низомии тичоратӣ амал намуда, ВАО–и Британияи Кабир бошад хусусияти омехта дошт. Яъне дар Британияи Кабир матбуот хусусияти тичоратӣ ва телевизион бошад хусусияти патерналистӣ дошт, ки чунин ҳолат ҳанӯз ҳам ба мушоҳида мерасад. Бояд гуфт, ки айни замон низомии васоити ахбори оммаи аксари давлатҳои ҷаҳон омехта мебошанд [4.С.21–34].

Сиёсатшиносони рус А.И.Соловёв ва В.П.Пугачев барои муайян намудани нақш ва мазмуни васоити ахбори оммаи замони муосир аз ду мавқеъ муносибат намудаанд. Худи онҳо намояндагони муносибати инструменталӣ буда, қайд менамоянд, ки идоранамоӣ яке аз вазифаҳои асосии васоити ахбори омма мебошад.

Ба акидаи онҳо, «ВАО маҷмӯи ташкилотҳое мебошад, ки бо ёрии дастгоҳҳои махсуси техникӣ маълумоти заруриро ба ҳар як шахс ба таври кушод ва расмӣ интиқол медиҳанд» [5.С.331].

Дар баробари ин, дар замони муосир васоити ахбори оммаро ҳамчун «шохаи чоруми ҳокимият» низ муаррифӣ менамоянд, ки дар чунин ҳолат ВАО ҳамчун қувваи мустақили ҷамъиятӣ доништа мешавад. Роҷеъ ба ин масъала, хабарнигори рус Я.Н.Засурский қайд менамояд, ки раванди барқароршавии демократия дар давлатҳои пасошуравӣ бо ташаккули ҷомеаи шахрвандӣ, давлати ҳуқуқӣ, хоҷагидорӣ бозорӣ ва таъсири бевоситаи матбуот алоқаманд мебошад [6.С.9].

Масалан, сиёсатшиноси амрикоӣ Герберт Алтшулл вазъияти ВАО–и амрикоиро таҳлил намуда, чунин натиҷагирӣ менамояд:

– мазмун ва мундариҷаи иттилооти васоити ахбори омма дар аксар маврид сиёсати нафаронеро ифода менамоянд, ки онҳо барои фаъолияти ВАО сармоягузорӣ намудаанд;

– газетаҳо, маҷаллаҳо, телевизион ва радио ҳарчанд ба сифати нерӯи мустақил ва пуриқтидор баромад намоянд ҳам, вобастагии онҳо доимо ба мушоҳида мерасад.

Ҳамин тариқ, дар замони муосир васоити ахбори омма дар миёни институтҳое, ки дар раванди иҷтимоикунонии ҷомеа ва ташаккули маданияти сиёсии одамон иштирок менамоянд, мавқеи махсусро ишғол менамояд. ВАО–и замони муосир – ин маҷмӯи муассиса, корхона ва ташкилотҳое мебошанд, ки ба ҷамъоварӣ, коркард ва интиқоли иттилоот машғул гардида, оммаи мардумро ба воситаи матбуот, радио, телевизион ва интернет аз воқеа ва ҳодисаҳои мухталиф хабардор менамоянд. Ба андешаи мо, васоити ахбори омма замоне хусусияти сиёсӣ пайдо менамояд, ки агар унсурҳои мухталифи он дар раванди муборизаи сиёсӣ ва барои ба даст овардан ва нигоҳ доштани ҳокимият истифода гардад. Чунин ҳолатро ба инобат гирифта, дар аксар мавридҳо васоити ахбори оммаро ҳамчун «шохаи чоруми ҳокимият» муаррифӣ менамоянд. Дар ҳақиқат ВАО хусусияти ғаввӣ дошта, зудтағйирёбанда мебошад ва аз ин рӯ чунин вижагӣҳо ба ӯ имкон медиҳанд, ки ба ҳаёти маънавии ҷомеа ва шуури оммаи васеи мардум таъсири ҳалқунанда расонад. ВАО метавонад афкори ҷамъиятиро барои дастгирии ҳадафҳои муайян равона созад ва ҳамзамон дар ҷомеа равандро ҳамгироиро ба вуҷуд оварда, одамонро водор месозад, ки арзишҳои бавучудомадаро қабул намоянд.

Васоити ахбори оммаи муосир ва аз ҷониби онҳо мавриди истифода қарор додани технологияҳои навини иттилоотӣ ва компютерӣ имкон медиҳанд, ки доираи васеи оммаи мардум дар раванди сиёсӣ иштирок намоянд ва махсусан ба ҳукумати мамлакат, ба ҳокимияти қонунгузор ва иҷроия, ба сарварони ҳизбҳои сиёсӣ, кормандони сиёсӣ ва ба раванди қабули қарорҳои сиёсӣ таъсиргузори намоянд.

Инчунин ВАО одамонро ба ҷаҳони сиёсат ворид намуда, онҳоро ба арзишҳои сиёсии аз ҷониби ҳокимияти давлатӣ пешниҳодшуда наздик менамояд. Бинобар ин, раванди паҳн намудани иттилоот низ ба он хотир сурат мегирад, ки гурӯҳҳои алоҳидаи шахрвандон барои дастгирии стратегияҳои сиёсӣ омода карда шаванд.

Дар шароити муосир бодарназардошти дигаргуниҳои рушду инкишоф ва ташаккули ВАО, хусусиятҳои муҳим ва фарқкунандаи онҳо чунинанд:

– оммавият, яъне доираи васеъ ва номаҳдуди одамон дар шароити муосир аз васоити ахбори омма истифода менамоянд;

– технологӣ, яъне васоити ахбори омма барои интиқоли иттилоот аз дастгоҳҳои навини компютерӣ ва рақамӣ истифода менамояд;

Дар баробари ин, бояд гуфт, ки дар ҳар як ҷомеаи муосир ВАО як қатор вазифаҳои сиёсиро иҷро менамояд, ки чунин хусусият мазмуни сиёсии онро боз ҳам афзун мегардонад. Иҷроиши вазифаҳои иттилоотӣ, маърифатӣ, иҷтимоикунонӣ,

танкид, назорат, сафарбарнамоӣ ва ҳамгироӣ ба васоити ахбори омма имкон медиҳад, ки дар ҷомеа ва дар ҳаёти иҷтимоӣ сиёсӣ мавқеи худро рӯз аз рӯз мустаҳкам намояд.

Ҳангоми иҷроии вазифаи иттилоотӣ раванди ҷамъоварӣ, коркард ва паҳн намудани иттилоот сурат мегирад, ки дар натиҷа шаҳрвандон ва мақомоти ҳокимияти давлатӣ дар бораи ҳодиса ва воқеаи бамаломатад иттилооӣ зарурӣ ба даст меоранд. Бояд гуфт, ки ВАО ҳангоми иҷроии вазифаи иттилоотӣ метавонад иттилоотеро пешниҳод намояд, ки он хусусияти сиёсӣ надошта бошад (масалан, маълумот дар бораи обу ҳаво, барномаҳои варзишӣ, барномаҳои фарҳангии фароғатӣ ва монанди инҳо). Ҳамин тавр, ба иттилооти сиёсӣ танҳо хабархое дохил мегарданд, ки агар онҳо диққати афкори ҷамъиятиро ба худ ҷалб намуда бошанд ва ба мақомоти ҳокимияти давлатӣ таъсир расонида тавонанд. Масалан, хабарҳо дар бораи фаъолияти ҳукумат, парлумон, ҳизбҳои сиёсии ҳукмрон ва ғайриҳукмрон, ҳаёти иқтисодӣ иҷтимоӣ ҷомеа ва ғ. муҳтавои асосии иттилооти сиёсиро ташкил медиҳад. Одамон ба воситаи чунин шакли иттилоот дар бораи ҳаёти сиёсии ҷомеа ва умуман равандҳои сиёсӣ маълумот мегиранд.

Ҳангоми иҷроии вазифаи маърифатӣ раванди интиқоли иттилооте сурат мегирад, ки ба воситаи он шаҳрвандони мамлакат бо муҳтавои арзиш ва ҳадафҳои стратегии давлат ошно гардонида мешаванд ва ба онҳо донишҳои зарурӣ барои мутобиқ намудани худ бо рафторҳои ҷомеа пешниҳод карда мешавад. Бояд гуфт, ки дар раванди аз ҷониби ВАО интиқол ёфтани донишҳои сиёсӣ ҳамчунин раванди иҷтимоикунонии сиёсӣ низ сурат мегирад. Ба ибораи дигар, иҷроии вазифаҳои маърифатӣ ва иҷтимоикунонӣ дар як вақт ба вуқӯ меоянд.

Иҷроии вазифаи маърифатӣ хусусияти эволюсионӣ дошта, донишҳои сиёсии инсонро марҳила ба марҳила ташаккул медиҳад ва тасаввуроти ӯро ба дигаргунӣҳои сифатӣ рӯ ба рӯ месозад. Аммо дар раванди иҷтимоикунонии сиёсӣ мутобиқгардонии рафтори одамон бо воқеияти иҷтимоӣ сурат мегирад, ки чунин ҳолат хусусияти трансформатсионӣ дорад. Зеро тағйиротҳое, ки дар ҳаёти ҷамъияти сиёсӣ ба амал меоянд, ҳатман меёриҳо, арзишҳо ва намунаҳои рафторро низ ба дигаргунӣ дучор месозанд.

Дар баробари ин, ВАО инчунин вазифаи танкидиро низ иҷро менамояд. Аслан фаъолияти танкидӣ ҳоси оппозицияи сиёсӣ ва як қатор институтҳои махсусгардонидашудани назоратӣ мебошад. Аммо танкиде, ки аз ҷониби ВАО ба амал бароварда мешавад, доираи васеътари масъалаҳои ҳаёти ҷамъиятиро фаро гирифта, ба ҷониби фаъолиятҳои амалии ҳукумат, мақомоти судӣ, пахлуҳои мухталифи сиёсати давлатӣ ва ғ. равона мегардад.

Васоити ахбори омма инчунин вазифаи назоратино низ иҷро менамояд, ки нуфузи афкори ҷамъиятӣ асоси онро ташкил менамояд. Гузашта аз ин, ВАО на танҳо ба фаъолияти танкидӣ машғул аст, балки дар зери таъсири унсурҳои алоҳидаи он раванди тақсими манфиатҳо ва ҳамгироии субъектҳои сиёсат сурат мегирад. Маҳз дар чунин шароит намояндагони гурӯҳҳои мухталифи ҷамъиятӣ имкон пайдо менамоянд, ки ақидаҳои хешро бевосита баён намоянд ва бо ин роҳ ҳаммаслакони худро муттаҳид сохта дар якҷоягӣ манфиатҳои онҳоро ҳимоя созанд. Ғайр аз ин, маҳз ба воситаи ВАО шаҳрвандони мамлакат барои иҷроии амалҳои мушаххас сафарбар карда мешаванд ва дар баъзе мавридҳо даст кашидан аз анҷомдиҳии ин ва ё он амал тавсия ва пешниҳод мегардад. Иҷроии вазифаи сафарбарнамоии ВАО низ дар ҳамин ифода гардида, онҳо қодиранд, ки ба ақлу хираду рафтори шаҳрвандон ва шакли фаъолияти онҳо таъсиргузорӣ намояд.

Таҳлили иҷроии вазифаҳои ВАО нишон медиҳад, ки ҳадафи аслии фаъолияти онҳо паҳн намудани иттилоот мебошад. Чун қоида, паҳн намудани иттилоот ва дастрас намудани он ба оммаи мардум дар ду шакл амалӣ карда мешавад: иттилооти муфассал ва иттилооти мухтасар. Иттилооти муфассал бештар

дар матбуот истифода шуда, масъалаҳои сиёсӣ ба воситаи мақола ва асарҳои мухталиф ҳаматарафа баррасӣ карда мешаванд. Иттилооти мухтасар бошад хоси телевизион буда, дорои як қатор хусусиятҳои муҳим мебошад. Махсусан, бинандагон ва ҳаводорони чунин навъи иттилоот дар аксар мавридҳо барои дарк ва фаҳми моҳияти он мушкิลӣ мекашанд [7, с.231].

Яке аз сабабҳои баланд гардидани нақш ва мавқеи ВАО дар ҳаёти сиёсии ҷомеа дар он ифода меёбад, ки ба воситаи он давлат ва субъектҳои дигари сиёсат на танҳо оммаи мардумро аз ҳадаф ва арзишҳои сиёсӣ хабардор меkunанд, балки қолабҳои мушаххаси муносибатҳои ҷамъиятиро ба вучуд оварда, пеш аз ҳама, дар ташаккули ғайолиятҳои элитаи ҳукмрон ва мақомотҳои намоёндагии ҳокимияти давлатӣ хизмат мерасонанд. Ба ибораи дигар, ВАО дар шароити муосир яке аз воситаҳои муҳими ба танзим даровардани тартиботи сиёсӣ махсуб ёфта, муносибатҳои муҳими ҷамъиятӣ ва сиёсиро мушаххас месозад.

Муайян намудани мавзӯҳои баррасишаванда ва самти пешниҳоди онҳо, ки дар натиҷа диққати ҷомеа ва ҳукумат ба он ҷалб карда мешавад, яке аз роҳҳои асосии таъсиррасонии сиёсии ВАО мебошад. Интиҳоби мавзӯҳои сиёсӣ танҳо аз манфиатҳои идоракунадагони ВАО иборат набуда, балки дар шароити плюрализми иттилоотӣ дар зери таъсири ҷомеаи муосири бозорӣ сурат мегирад. Ҳамин тавр, таъсири васоити ахбори омма ба равандҳои сиёсии ҷомеа шаклҳои гуногун дошта, дар рушду дигаргуниҳои мамлакат мавқеи хоса доранд. Аксарияти кишварҳои пешрафта ин бартариҳои ВАО-ро дарк намуда онҳоро дар сиёсати дохилию хориҷӣ мавриди истифода қарор медҳанд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Кара-Мурза «Манипуляция сознанием» Москва, 2002. С.165–166.
2. Sparks, C. Communism, Capitalism and Mass Media. / C.Sparks, A.Reading. L., 1998. P.52.
3. Williams, R. Communications. L., 1982. P.92.
4. Сиберт, Ф. Четыре теории прессы. Национальный институт прессы. / Ф. Сиберт, У. Шрамм, Т. Питерсон. М., 1998. С.21–34
5. Пугачев, В.П. Введение в политологию / В.П.Пугачев, А.И.Соловёв. М., 2002. С. 331.
6. Засурский, Я.Н. Средства массовой информации как фактор процессов общественной трансформации на рубеже тысячелетий. // Журналистское образование в XXI веке: кого, кому и как учить журналистике: сб. материалов междунар. учебно-методической конф. –Екатеринбург, 2000. –С.9
7. Иваненко, И.Т. Политология: Политическая коммуникация и СМИ. Могилев, 2008. С. 231.

ТАЪСИРИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА БА РАВАНДҲОИ СИЁСИИ ҶОМЕА АННОТАТСИЯ

Мавзӯи матраҳшаванда дар айни замон хело дар шароити ташаккули ҷомеа таъсири васоити ахбори омма ба равандҳои сиёсӣ меафзояд. Айни замон ВАО афкори ҷамъиятиро ташаккул дода, дар раванди иҷтимоикунонии ҷомеа ба таври ғайбӣ ширкат меварзад.

Бешубҳа ВАО метавонад дар рушду инкишофи вазъияти сиёсӣ таъсири амик расонад. Зеро телевизион, радио, маводҳои ҷопӣ ва интернет яке аз воситаҳои муҳими ба амалбарории сиёсати замони муосир мебошанд.

Яке аз сабабҳои баланд гардидани нақш ва мавқеи ВАО дар ҳаёти сиёсии ҷомеа дар он ифода меёбад, ки ба воситаи он давлат ва субъектҳои дигари сиёсат на

танҳо оммаи мардумро аз ҳадаф ва арзишҳои сиёсӣ хабардор мекунанд, балки қолабҳои мушаххаси муносибатҳои ҷамъиятиро ба вучуд оварда, пеш аз ҳама, дар ташаккули ҷаҳолиятҳои элитаи ҳукмрон ва мақомоти намояндагии ҳокимияти давлати хизмат мерасонанд. Ба ибораи дигар, ВАО дар шароити муосир яке аз воситаҳои муҳими ба танзим даровардани тартиботи сиёсӣ махсус ёфта, муносибатҳои муҳими ҷамъияти ва сиёсиро мушаххас месозад.

Калидвожаҳо: Васоити ахбори омма, раванди сиёсӣ, ҷомеа, ҳукумат, шабакаҳои иҷтимоӣ, иттилоотӣ, технология, ахбори омма.

Маълумот дар бораи муаллиф: Раҷабализода Самандар Раҷабали ва Раҳимова Амина Маҳмадзоирова – омӯзгори факултети сиёсат ва идораи давлатии ДДБ ба номи Носири Хусрав

ВЛИЯНИЕ СМИ НА ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ ОБЩЕСТВА

АННОТАЦИЯ

Актуальной проблемой является возрастающее влияние средств массовой информации на политические процессы в контексте развития общества. В настоящее время средства массовой информации активно участвуют в процессе социализации общества, формируя общественное мнение.

Несомненно, средства массовой информации могут оказать глубокое влияние на развитие политической ситуации. Потому что телевидение, радио, печатные материалы и Интернет являются одними из важнейших средств реализации политики в современную эпоху.

Одна из причин повышения роли и положения средств массовой информации в политической жизни общества выражается в том, что через них государство и другие политические субъекты не только информируют общественность о целях и политических ценностях, но и создают конкретные модели общественных отношений, прежде всего они служат формированию деятельности правящей элиты и представительных органов государственной власти. Иными словами, средства массовой информации в современных условиях рассматриваются как одно из важных средств регулирования политического порядка, конкретизируют важные общественно-политические отношения.

Ключевые слова: Средства массовой информации, политический процесс, общество, власть, социальные сети, информация, технологии, средства массовой информации.

Сведения об авторах: Раҷабализода Самандар Раҷабали и Раҳимова Амина Маҳмадзоирова – преподаватели факультета политики и государственного управления БГПУ имени Носира Хусрава.

INFLUENCE OF THE MEDIA ON POLITICAL PROCESSES OF SOCIETY

ANNOTATION

A pressing issue is the growing influence of the media on political processes in the context of development of society. Currently, the media actively participate in the process of socialization of society, forming public opinion.

Undoubtedly, the media can have a profound impact on the development of the political situation. Because television, radio, printed materials and the Internet are some of the most important means of implementing policy in the modern era.

One of the reasons for the increasing role and position of the media in the political life of society is expressed in the fact that through them the state and other political entities not only inform the public about the goals and political values, but also create specific models of social relations, first of all, they serve to form the activities of the ruling elite and

representative bodies of state power. In other words, the media in modern conditions are considered as one of the important means of regulating the political order, concretize important socio-political relations.

Keywords: Mass media, political process, society, power, social networks, information, technology, mass media.

About the Authors: Rajabalizoda Samandar Rajabali and Rahimova Amina Mahmadoirovna – lecturers at the Faculty of Politics and Public Administration, Nosiri Khusrav Bokhtar State University.

НАҚШИ ВАО ДАР НИЗОМИ НАВИ ЧАҲОНӢ

Раҳимова А.М.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

(Тоҷикистон)

Дар амалӣ кардани ҳадафҳои геополитикӣ нақши воситаҳои ахбори омма зиёд аст. Зеро тавассути ВАОи ахбори омма таъсири иттилоъ ба ташаккули инсон ва тафаккури он самараноктар сурат мегирад. Зеро инсон тӯли ҳаёти худ бо таъсири иттилои ба ӯ расида ташаккул меёбад. Тафаккури инсон чунин сохта шудааст, ки вай иттилоъро қабул карда, бо таъсири вай дар баъзе ҳолатҳо худ куллан тағйир меёбад. Ин дар ҳолест, ки як иттилоъ созанда асту иттилои дигар сӯзанда. Иттилои созанда нерӯи пешбаранда дорад.

ВАОи ахбори омма новобаста аз муҳтаво, шакл, намуд ва аудиторияи худ бунёдан ниҳоди сиёсӣ маҳсуб мешавад. Зеро вай хусусияти таъсиррасонӣ ба тафаккури ҷомеа дорад. Дар мамолики Ғарб медиахолдингҳо мустақилияти иқтисодии ВАО-ро аз мақомоти ҳукуматӣ таъмин намоянд ҳам, хоҳ-нохоҳ расонаҳо аз идеяҳои ягон ҳизб ҷонибдорӣ мекунанд ва ё ба он таваҷҷуҳи хоса доранд. Ин аз ношир (муассис) ва сиёсати редаксионӣ вобаста буда, маъмурият барои қонун гардонидани талаботи аудиторияи худ низ ба ин амал даст мезанад. Масалан, дар ИМА расонаҳои пешбар одатан тахти назорати ягон ҳизби сиёсӣ нестанд, вале талаботи аудиторияи худро ҳангоми ҷоп ё паҳнӣ мавод ба назар мегиранд. Аз ҷумла, муҳтавои рӯномаи «Нью-Йорк Таймс» барои ашхосе, ки назари либералӣ-демократӣ доранд ва аз ҳизби демократӣ ҷонибдорӣ мекунанд, равона шудааст. Баръакс, рӯномаи «Вашингтон пост» нашрияти консервативӣ маҳсуб шуда, ҳанӯз ҳам он ҷонибдори ҷумҳурихоҳон мебошанд. Яъне, сиёсати аудиторияи ВАО низ тақозо мекунад, ки расона барои аз даст надодани муштариёни худ аз сиёсати ҳукумат ё ягон ҳизб дастгирӣ намояд ва ё муҳолифи он бошад.

ВАО дар ташаккули тафаккури ҷомеа саҳм дошта, метавонад дар рушди устувор ва сулҳу субот нақши муҳим бозад. Ҳамчунин расонаҳо метавонанд дар барангехтани низоъ ва амалӣ кардани ҳадафҳои сиёсӣ истифода шаванд. Аз ҷумла, ВАО метавона ҷамъун яке аз субъектҳои низои сиёсӣ гардида, на ҳамеша сабабҳои воқеии пайдоиши муноқишаро инъикос намояд, паёмҳои хубу бад муноқишаро гӯяд ва дар ҳалли он саҳм мегардад. Ҳамчунин ВАО метавонад пеши пайдоиш ва тавсеаи муноқишаро гирад. Барои ҳамаи ҳукуматдорон барои амалӣ кардани ҳадафҳои сиёсии худ аз расонаҳо истифода мебаранд.

Ҳоло телевизион, ки яке аз расонаҳои муассир аст, ҷамъун расонаандаи идеяҳои муайян дар қолаби барномаҳои рангоранги иттилоотӣ ва ахборӣ хизмат мекунад. Бояд гуфт, ки истифодаи васеи таъсиррасонии идорашаванда аудиторияи ғайро раҳгум мезанонад ва ба мақсадҳои муайян равона менамояд. Дар замони муосир ВАО-и электронӣ функсияи иттилоотии худро ба шарҳҳои фармоишӣ иваз карда истодааст. Дар натиҷа факт ва ҳодиса ба сабаби ифодаи ақидаи касе ва ё

гурӯҳе табдил ёфтааст. Аз нуктаи назари фаъолияти иттилоотӣ ахбор мусбату манфӣ намешавад, мегӯяд муҳаққиқи рус Зегонов О.В. «Муҳтавои он вақте манфӣ мешавад, ки ахборро барои шарҳи аҳамияташ ба аудиторияи байналхалқӣ истифода мебаранд»[1.с.30].

Нақши ВАО дар сиёсати хориҷӣ дар асри ХХІ боз ҳам муҳимтар арзёбӣ мешавад. Ин ба афзоиши нақши технологияҳои иттилоотӣ дар муносибатҳои байналхалқӣ алоқаманд аст. Зеро технологияҳои иттилоотӣ дараҷаи нави иртиботро байни давлатҳо ташаккул дода, инфрасохтори ҷаҳониро таъсис додаанд ва ба соҳаҳои гуногуни муносибати байнидавлатҳо ворид гардидаанд. Ҷаҳони имрӯза аз рӯи қоидаи нонавишта тобеи он гардидааст, ки ҳодиса ба вуқӯ пайваستاаст, агар дар бораи он ВАО ба аудиторияи васеъ хабар дода бошад. Агар дар бораи ҳодиса ВАО иттилоъ надода бошад, гӯё он воқеъ нагардидааст. Ҳамин аст, ки кишварҳои абарқудрат аз ВАО дар амалигардонии сиёсати хориҷии худ ба таври густурда истифода мебаранд.

Ҳанӯз соли 1953 президенти ҳамонвақтаи ИМА Дуайт Д. Эйзенхауэр дар назди Департаменти давлатӣ Оҷонсии иттилоотии ИМА (USIA)–ро таъсис дод, ки ҳадафаш дарк кардан, иттилоъ додан ва таъсир расонидан ба ҷомеаи хориҷӣ ва пеш бурдани манфиатҳои миллӣ дар арсаи ҷаҳонӣ буд. ЮСИА то соли 1999 фаъолият дошт ва ҳамасола барои боло бурдани имиджи ИМА то 2 миллиард доллар масраф мекард. Соли 1997 як миқдори кормандони ЮСИА ихтисор шуда, дар сохторҳои он 6352 нафар монданд. Пеш аз қатъи фаъолияти оҷонсӣ буҷаи солонааш 1 миллиарду 109 миллион долларро ташкил меод.

Бояд гуфт, ки аз ҳамон вақт ба ин ҷониб вазифаи ЮСИА–ро Шӯрои идораи паҳши барномаҳо (The Broadcasting Board of Governors), ки аз Департаменти давлатии ИМА ҷудо аст, иҷро мекунад. Ташкилоти мазкур ҳамаи расонаҳои кишварро, ки ба хориҷа барнома паҳш мекунад, идора менамояд. Аз он вақте, ки ақидаи ҷаҳонии ҷамъиятӣ омили асосии муносибатҳои байналхалқӣ гардид, нақши ВАО дар сиёсати хориҷӣ афзуд. Дар ин ҷода ИМА аз кишварҳои пешсаф махсуб мешавад. Кишвари мазкур дар миқёси ҷаҳонӣ тавонист, сохторҳои таъсис диҳад, ки тавассути онҳо дастгирии иттилоотии манфиатҳои худро дар тамоми манотиқи ҷаҳон роҳандозӣ намояд. Аз ҷумла, «ИМА барои таъсис ва роҳандозии фаъолияти расонаҳои хусусӣ тавассути грантҳои гуногун кумаки молиявӣ мерасонад. Дар чунин расонаҳо сиёсати ИМА дастгирӣ ёфта, рақибонаш ҳадафи интиқод қарор мегиранд. Ҳамин аст, ки танҳо харҷи расмӣ ИМА барои тарғиботи сиёсати хориҷиаш солона аз 1 миллиард доллар зиёд аст» [2. с. 226–227]. ИМА на танҳо тавассути ВАО имиджи мусбати кишварашро месозад, балки бо ин сиёсати иттилоотии бисёр кишварҳои мустақилро тасҳеҳ мекунад.

Расонаҳое, ки ба кишварҳои абарқудрат хизмат мекунад, кайҳо боз на барои инъикоси воқеият, балки барои ташаккули он аз рӯи фармоиши пешакӣ фаъолият доранд. Аксаран ВАО олотест, ки тавассути он ба дастгирии ҷомеа ноил мегарданд. Ҳамчунин ВАО метавонад барои шурӯи амалиёти ҷарбӣ зидди ягон кишвар заминаи психологӣ омода намояд. Масалан, барои ҳучум ба Югославия дар соли 1999 кадрҳо аз навори ширкати бритонии ITN, ки соли 1992 сабт гардида буд, истифода шуданд. Президенти ИМА Билл Клинтон дар суханронии худ маҳз ба ин навор така мекард. Дар ин навор як нафар албаниро нишон медоданд, ки гӯё дар паси симхор, дар лагери концентратсионии сербҳо бошад. Баъдан маълум шуд, ки ин саҳнаасозӣ будааст: журналистон ба хонае ворид шудаанд, ки тирезачаи он симхор доштааст. Онҳо аз он ҷо албаниро ба навор гирифтаанд, ки гӯё дар конслагер бошад.

Мисоли дигареро низ аз саҳнаасозӣ вобаста ба сиёсати хориҷӣ метавон овард. Пеш аз ҳучум ба Ироқ дар соли 1991 дар Конгресси ИМА духтараки кувайтӣ нақл кард, ки сарбозони ироқӣ дар яке аз беморхонаҳо кӯдакони ширхораро бароварда, болои бетони хунук гузоштаанд. Саҳнаи мазкур хеле муассир буд ва ба сенаторон

таъсир кард. Баъдан маълум гардид, ки духтараки мазкур, ки нақш офарид, умуман дар ҷои ҳодиса набудааст. Коргардонҳо дар ин сахна аз духтари сафири Қувайт дар ИМА истифода кардаанд.

Воқеан ҳам, ИМА пеш аз оғози амалиётҳои ҳарбӣ ҷанги иттилоотиро нисбати кишвари рақиб афзоиш медиҳад. «Масалан, пеш аз ғасби Афғонистон дар соли 2001 Радиои «Садои Америка» ҳаҷми барномаҳои ба забони дарӣ ва пашту афзоиш дод. Ҳамзамон Радиои «Озодӣ» низ ба пахши барномаҳо барои Афғонистон шурӯъ кард»[3].

Ин ҷо метавон боз мисоли дигар овард, ки сухан аз омода кардани аҳоли ба амалиёти ҷангӣ меравад. Пеш аз оғози муҳорибаҳои ҷангии нерӯҳои НАТО ба муқобили Либия дар соли 2011 расонаҳои ғарбӣ беш аз як моҳ дар бораи поймол шудани ҳукуки инсон ва кушта шудани садҳо нафар аҳолии осоишта дар шаҳрҳои шарқии ин кишвар аз ҷониби нерӯҳои ҳукумати мавод ҷоп мекарданд. Вале дар ягон мавод ин амал бо санади тасвирий собит нашуда буд. Ҳамин аст, ки дар асоси маводи ВАО Шӯрои амнияти СММ аввал дар бораи мучозот нисбати роҳбарияти Либия қарор қабул кард ва баъдан парвози тайёраҳо дар ҳамаи ҳавоии ин кишвар мамнӯъ эълон намуд. Ҳамин тавр, ВАО метавонад сиёсати хориҷиро идора намояд.

Ҷеълан технологияҳои иттилоотӣ боз ҳам рушд кардаанд ва расонаҳо дар муноқишаҳои ҳарбӣ аз мақоми ёрирасон ба сохтори марказӣ табдил ёфтанд. Ҳамин аст, ки дар ҷангҳои муосир аз ВАО бо тамоми иқтидор истифода мебаранд. Ҳатто сахнаҳои набард монанди спектакл дар театр мебошанд. Масалан, аз ҷангҳо дар Ироқ ва Сурия ВАО-и ИМА ва Русия ҳамон сахнаҳоеро нишон медиҳанд, ки пирӯзии сарбозонашон пешакӣ маълум аст. Чунин тарзи пешниҳоди мавод ба репортажи мустаким аз ҷои ҳодиса монанд аст. Наворҳои мазкур барои дастгирии сиёсати пешгирифтаи ҳукумат аз ҷониби аҳоли равона шудааст.

Ҷаҳонишавии фазои иттилоотӣ ба табдили иттилоъ ҳамчун омили муқоризаи сиёсӣ ва олооти амалигардонии ҳадафҳои давлат дар арсаи ҷаҳонӣ мусоидат менамояд. ВАО силоҳи пурқудрати таъсиррасонӣ ба муҳити иттилоотӣ ва имиджи давлат мегардад.

10 октябри соли 2017 рӯзномаи маъруфи ИМА «The Wall Street Journal» мақолаи Ҷеймс Марсон ва Сара Макфарлейнро бо унвони «Cold War in the Arctic: Russia, Norway Dig In» (Ҷанги сард дар Арктика: омодагии Русия ва Норвегия) ба таърифи расонид [4]. Дар назари аввал гӯё дар мақола сухан дар бораи мушкilotи ангиштканони шаҳраки Баренсбург Норвегия меравад, ки он ҷо ширкати русии «Артуголь» ба истехсоли ангишт машғул аст. Истехсоли ангишт дар ин ҷо зиёновар бошад ҳам, Русия барои нигоҳ доштани ҳузураш дар минтақа ширкатро маблағгузорӣ менамояд. Мувофиқи як қарордод аз соли 1920 Русия метавонад дар архипелаги Шпитсберген ба ҷаҳонияти иқтисодӣ машғул шавад. Ҷониби Норвегия тасмим дорад, ки бинобар зиёновар будан истехсоли ангиштро дар архипелаг қатъ кунад. Ин албатта, ба манфиати ИМА нест. Рӯзнома менависад, ки ин амал мавқеи Норвегияро дар ҷазираҳо суст мекунад. Ин дар ҳолест, ки Русия бо сохтани базаи ҳарбӣ ҳузурашро дар Арктика пурзӯр карда истодааст.

Муаллифон рӯй карда, менависанд, ки Русия мисли пешина артишашро дар шарқи Украина истифода мебарад, агарчи мучозоти иқтисодии Ғарб ба иқтисоди кишвар зиёни зиёде расонида истодааст. Ҳамчунин ин ҷо муаллифон аз Ҷазираҳои Курил ёд оварда мегӯянд, ки Русия барои мудофияи ин минтақа бахшнок маблағи зиёде масраф мекунад.

Сипас дар мақола гуфта мешавад, ки роҳбарони воломақоми Ҳукумати ИМА, аз ҷумла вазири дифоъ Чим Мэттис оид ба амали Русия изҳори нигаронӣ карда, мегӯянд, ки бояд Америка стратегияи ҷаҳонро дар Арктика таҳия намояд.

Қобили зикр аст, ки дар нашрияҳои ИМА ва Британия рӯйрош дар бораи ҳатари асосии ноамнӣ будани Русия мавод ҷоп мекунанд. Масалан, рӯзномаи

бонуфузи бритонии «The Guardian» 9 октябри соли 2017 мақолаеро бо унвони «Britain's main threats are from Russia and jihadi terrorists – our defence policy should reflect that» (Хатари асосии Британияи Кабир – ин Русия ва террористони ҷиходӣ. Сиёсати мудофияи мо бояд инро ба инобат гирад) ба таъб расонид [5. с. 226–227]. Дар он муаллиф Пол Мейсон дар бораи сиёсати мудофияи Британияи Кабир аз соли 2015 ба ин сӯ ҳарф зада, мегӯяд, ки ба кишвар стратегияи лозим аст, ки характери тағйирёбандаи ҷанги муосирро инъикос кунад.

Муаллиф қайд мекунад, ки Русия Қримро ғасб карда, Украинаро тақсим намуд. Дар мақола, ҳамчунин гуфта мешавад, ки Русия ба натиҷаи интиҳобот дар ИМА таъсир расонид.

Ба қавли муҳаққиқи ҷанги иттилоотӣ Н. А. Бруснитсин дар давраи «ҷанги сард» Департаменти давлатӣ, Раёсати марказии кашшофӣ, Оҷонсии амнияти миллии ИМА, Бюрои федеролии таҳқиқот, садҳо рӯзномаву маҷалла, радиову телевизион шабонарӯзӣ зидди Иттиҳоди Шӯравӣ кор мекарданд [6. с.68].

Ба ақидаи баъзе коршиносон бо барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ҷанги сарди кишварҳои Ғарб нисбати давлатҳои сотсиалистӣ ба охир расид. Вале ба назари мо ҷанги сард ҳеҷ гоҳ ба охир нарасидааст. Баръакс, бо пайдо шудани технологияҳои рақамии иттилоотӣ ва глобализатсияи иттилоот он шаклҳои нав гирифта, тавсеа ёфтааст. Ҳамакнун кишварҳои абарқудратӣ ғарбӣ нисбати рақибони худ ба мисли Русия, Хитой, Эрон ва шарикони стратегияи онҳо ҷанги иттилоотии густурда мебаранд. Албатта, ин кишварҳо низ ақсуламали худро нишон медиҳанд. Аз ин ҷанги иттилоотӣ беш аз ҳама аудиторияи расонаҳо зиён мебинанд. Зеро онҳо дар гирдоби иттилоот монда, намедонанд, ки кадом хабар воқеӣ асту кадом дурӯғ ё тарғибот.

Ҳанӯз соли 1918 файласуфи немис Освальд Шпенглер дар китобаш «Ғуруби Аврупо» пешгӯӣ карда буд, ки дар ояндаи наздик се-чор газетаи ҷаҳонӣ ақидаи рӯзномаҳои музофотиро раҳнамун месозанд ва бо кумаки онҳо «иродаи халқ»-ро нишон медиҳанд.

Иттилои дурӯғ ва барои таҳрибкорӣ истифодашаванда метавонад ҷомеаро аз раванди табиӣ пешрафташ берун бикунанд. Иттилоъ дар бораи инсон, ҷомеа ва ягон рӯйдод метавонад тасавури мусбат ё манфиро ба вуҷуд орад. Имрӯз бо рушди техникаву технологияи муосир, алоқаи маснӯӣ, Интернет иттилоъро ҳамон лаҳза метавон ба тамоми олам паҳн кард. Ҳамин аст, ки як рӯйдодро дар як вақт қариб ҳамаи расонаҳои иттилоотии бузурги олам хабар медиҳанд. Вале дар ҳамин ҳол тафсир ба ин рӯйдод аз ҳар яки ин расонаҳо гуногун хоҳад буд. Ҳар яке аз дидгоҳи худ ва пеш аз ҳама вобаста ба сиёсати давлати худ ба ин қазия баҳо хоҳанд дод. Тавассути иттилоъ ва суҳан метавон ҷомеаро идора кард.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Зегонов, О.В. Роль «глобальных» СМИ в мировой политике: автореф. дис... канд. полит. наук: 23.00.04 [Текст] / О.В. Зегонов [Место защиты: МГИМО]. — М., 2009. — 30 с.
2. Афанасьев, В. Г. Научно-техническая революция, управление, образование.—М., 1972.— С. 226–227.
3. Роль СМИ во внешней политике и формировании образа государства в международном массовом сознании:/ Alaniainform.ru. 2006–2017. — URL: <http://osinform.org/29676-rol-smi-vo-vneshney-politike-i-formirovanii-obraza-gosudarstva-v-mezhdunarodnom-massovom-soznanii.html> (Дата обращения: 05.10.2017).
4. Cold War in the Arctic: Russia, Norway Dig In:/ The Wall Street Journal. 2017.— URL: <https://www.wsj.com/articles/cold-war-in-the-arctic-russia-norway-dig-in->
5. Britain's main threats are from Russia and jihadi terrorists – our defence policy should reflect that:/ Guardian News 2017. — URL:

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/09/britains-main-threats-are-from-russia-and-jihadi-terrorists-our-defence-policy-should-reflect-that> (Дата обращения: 10.10.2017).

6. Брусницын, Н. А. Информационная война и безопасность.– М.: Вита–Пресс, 2001.– С. 68.

НАҚШИ ВАО ДАР НИЗОМИ НАВИ ЧАҲОНӢ АННОТАТСИЯ

Мавзуи матраҳшаванда дар шароити муосир хело муҳим ва зарур ба шумор меравад. Дар шароити имрӯза масъалаи таъсири ВАО дар низоми ҷаҳонӣ яке аз масъалаҳои муҳим барои давлатҳои дунё арзёби мегардад, зеро маҳс раванди ҷаҳонишавӣ ба ташаккули баъдӣ ва инқирози давлатҳо таъсир расонида истодааст.

Нақши ВАО дар сиёсати хориҷӣ дар асри XXI боз ҳам муҳимтар арзёби мешавад. Ин ба афзоиши нақши технологияҳои иттилоотӣ дар муносибатҳои байналхалқӣ алоқаманд аст. Зеро технологияҳои иттилоотӣ дараҷаи нави иртиботро байни давлатҳо ташаккул дода, инфрасохтори ҷаҳониро таъсис додаанд ва ба соҳаҳои гуногуни муносибати байнидавлатҳо ворид гардидаанд. Ҷаҳони имрӯза аз рӯи қоидаи наонавишта тобеи он гардидааст, ки ҳодиса ба вуқӯ пайваستاаст, агар дар бораи он ВАО ба аудиторияи васеъ хабар дода бошад. Агар дар бораи ҳодиса ВАО иттилоъ набошад, гӯё он воқеа нагардидааст.

Муаллиф кӯшиш намудааст, ки масъалаи мазкурро ба таври сиёсӣ матраҳ намояд, ки муаллиф дар ин ҷода ба мақсад расидааст.

Калидвожаҳо: Васоити ахбори омма, ҷаҳон, ИМА, сиёсати хориҷӣ, Русия, технологияҳои иттилоотӣ, НАТО, СММ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Раҳимова Амина Маҳмадзоирова – омӯзгори факултети сиёсат ва идораи давлатии ДДБ ба номи Носири Хусрав

РОЛЬ СМИ В НОВОМ МИРОВОМ ПОРЯДКЕ АННОТАЦИЯ

Обсуждаемая тема очень важна и необходима в современных условиях. В современных условиях вопрос влияния СМИ в мировой системе становится одним из важнейших для оценки странами мира, поскольку процесс глобализации все больше влияет на становление и распад государств.

Роль СМИ во внешней политике считается еще более важной в XXI веке. Это связано с возрастающей ролью информационных технологий в международных отношениях. Потому что информационные технологии создали новый уровень общения между государствами, создали глобальную инфраструктуру, проникли в различные сферы межгосударственных отношений. Современный мир подчиняется неписаному правилу: событие произошло, если средства массовой информации сообщили о нем широкой аудитории. Если СМИ не сообщают о событии, это все равно, что его не было.

Автор попытался рассмотреть этот вопрос в политическом ключе, и в этом плане автор достиг своей цели.

Ключевые слова: СМИ, мир, США, внешняя политика, Россия, информационные технологии, НАТО, ООН.

Сведения об авторе: Раҳимова Амина Маҳмадзоирова – преподаватель факультета политики и государственного управления БГПУ имени Носира Хусрава.

THE ROLE OF THE MEDIA IN THE NEW WORLD ORDER

ANNOTATION

The topic under discussion is very important and necessary in modern conditions. In modern conditions, the issue of the influence of the media in the world system is becoming one of the most important for the assessment of countries of the world, since the process of globalization increasingly affects the formation and collapse of states.

The role of the media in foreign policy is considered even more important in the 21st century. This is due to the growing role of information technology in international relations. Because information technology has created a new level of communication between states, created a global infrastructure, penetrated into various spheres of interstate relations. Today's world is subject to an unwritten rule: an event has occurred if the media reported it to a wide audience. If the media do not report an event, it is the same as if it did not happen.

The author tried to consider this issue in a political key, and in this regard, the author achieved his goal.

Keywords: Media, world, USA, foreign policy, Russia, information technology, NATO, UN.

About the Author: Rahimova Amina Mahmadoirovna – lecturer at the Faculty of Politics and Public Administration, Nosiri Khusrav Bokhtar State University.

МАВҚЕЪИ МАТБУОТИ ДАВРИИ СОЛҲОИ 90-УМ ДАР ҲАЁТИ ҶОМЕА

Ғаффоров Ф.Р.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Ҳама китобҳои таърихӣ пеши таърихе, ки рӯзнома онро бозгӯӣ мекунад, ноқис ба назар мерасанд. Агар аз он китобҳо чанд санади муҳимро пайдо намоем, аз рӯзнома ҳама чизро дарёфт кардан мумкин аст. Дар саҳифаҳои он на танҳо муаррих, балки сардори давлат, арбоби сиёсӣ ҳодими ҷамъиятӣ, адибу омӯзгор, муҳандису пизишк, ҳунарпешаву варзишгар, коргари одиву деҳқони хокпош ва, албатта, беш аз ҳама рӯзноманигор баромад карда, муҳимтарин ва қиматтарин маълумотро ба хонанда пешкаш менамоянд. Матбуоти тоҷик низ дар худ ҳамин ҷавҳарро ҷо додааст. Тули солҳои дароз матбуоти тоҷик бо фаъолияти пурғановати худ дар босаводкунони ҷомеа, огоҳонидани онҳо аз масъалаҳои муҳими давр, васеъ намудани диди аудитория ва амсоли ин саҳми бориз гузоштааст. Агарчи бунёди матбуоти тоҷик маҳз дар давраи шӯравӣ решаи мустақкам давонду дар ин давра чи дар сатҳи музофот ва чи дар сатҳи ҷумҳурий нашрияҳои зиёд, махсусан дар пояи ҳизби ҳоким – коммунистӣ арзи ҳастӣ карданд, вале дар асл давраи асосии рушду нумуи матбуоти тоҷик ба давраи соҳибистиқлолӣ рост меояд. Шурӯъ аз аввали рӯзҳои истиқлолият нашрияҳои мустақил таъсис дода шуд. Нашрияҳои ҳукуматие, ки аз замони шӯравӣ боқӣ монда буданд, фаъолияти худро дучанд намуданд. Дар солҳои аввали 90-уми асри гузашта нашрияҳое ба мисли “Ҷароғи рӯз”, “Ҷавонони Тоҷикистон”, “Адабиёт ва санъат”, “Маориф ва маданият”, “Адолат”, “Растохез”, “Сухан”, “Садои шарқ”, “Фарҳанг”, “Илм ва ҳаёт”, “Тоҷикистони советӣ” ва ғайра фаъолият мекарданд: “Бояд иқрор шуд, ки дар ҳеҷ давру замон барои фаъолияти матбуот мисли даврони истиқлол шароити имконоти иҷтимоиву замонӣ ва ҳуқуқиву қонунӣ набуд. Басо хуш аст, ки дар шароити кунунии Тоҷикистон низоми гуногуни матбуот ташаккул ёфта, заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти нашрияҳои мухталиф ба вучуд омадааст. Имрӯз дар кишвари мо системаи нави матбуот ҳукмфармоист. Баробари нашрияҳои расмӣ давлатӣ, фаъолият доштани нашрияҳои ҳизбии шахсӣ,

тиҷоратӣ, фарҳангию маънавӣ далели гуногунрангу хосси демократия будани матуботи тоҷик аст” [6, с.36]. Дар давраи истиқлолияти давлатии Тоҷикистон воситаҳои ахбори омма, хусусан матбуоти даврӣ ба таҳаввулоти кулӣ дучор шуд. Нашрияҳое, ки бо теъдоди на камтар аз 100 то 200 ҳазор ба нашр мерасиданд, ба мушкилиҳои ҷиддӣ рӯ ба рӯ шуданд. Фаъолияти нашрияҳо дар маҷмӯъ ба тадриҷ коҳиш ёфт. Аз нигоҳи дигар, агар бо ҷанд калима хулоса намоем, дар марҳилаи нав матбуоти тоҷик самти фаъолияти ҳудро дигар намуд. Агар аз як ҷониб, талабот ва сохти демократӣ бошад, аз ҷониби дигар, зарурате пеш омад, ки пешниҳоди матолиб ба шакли дигар дароварда шавад. Дар низоми матбуоти тоҷик нашрияҳои зиёде аз рӯйи тип ва таъйинот гуногун шомил гардиданд. Шаклу мундариҷаи нашрияҳое, ки қаблан фаъолият мекарданд, дигар шуд. Зарурат ба тақозои замони имконоти пахш дигар кардани таъйиноти рӯзномаҳо ба вучуд овард. Акнун барои нашрияҳои даврӣ ҷопи воқеаҳо ва ғайрият дуҷумдараҷа шуд, шарҳу тавзеҳ ва таҳлилу баррасии масъалаҳои иҷтимоӣ муҳимтар гардид. Матбуоти давраи истиқлолият бо вижагиҳои хосса фарқ мекунад. Бахусус рангорангӣ, ки дар заминаи он матбуоти ҳукуматӣ, соҳавӣ, ҷамъиятӣ, саҳҳомӣ, ғайриҳукуматӣ ва ғайра амал мекунад. Хусусиятҳои мазкур бошанд, заминае барои ошкорбаёнӣ ва гуногунфикрӣ гардиданд. Талаботи аслии ин ҳама бошад, аз як шакли давлатдорӣ ба дигар шакли давлатдорӣ гузашт кардани Тоҷикистон мебошад. Бояд дар раванди демократикунории давлат матбуот саҳм мегузошт ва ҷунин ҳам шуд. Аз он ки дар ҷомеа барои истиқлоли комил талош мекарданд, баъзе нозукиҳое буд, ки маҳз матбуот метавонист бо таъсир расонидан ба афкори омма, равона кардани фикру андешаҳои ҷомеа ба мавзӯҳои хос онро дақиқу равшан намояд. Ба таъкиди муҳаққиқ М. Муродов: “Демократия ва озодии матбуот чизи нав нестанд. Аммо ҷомеаи имрӯзаи мо, ки барои истиқлоли комил талошдоранд, ба раванди дигаргуниҳои куллии иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ҳамчун эъморӣ органҳои наву демократибунёд ба вучуд пайваستاаст, демократия ва озодии матбуот маънии дигарро касб наменоянд. Гузашта аз ин, инкишофи 228 ҷамъияти башардӯстонаи демократӣ аз ҳар ҷиҳат ба журналистика, минҷумла матбуот вобаста аст” [6, с.37].

Истиқлолият ба матбуоти тоҷик, пеш аз ҳама, озодӣ дод. Албатта, қабл аз истиқлолият низ озодӣ буд. Озодии фаъолият буд, озодии баррасии мушкилий буд. Аммо озодии баррасии масъала аз дидгоҳ ва паҳлуҳои мухталиф вучуд надошт. “Тибқи арзёбии қоршиносони байналмилалӣ матбуоти кишварӣ мо имрӯз дар қиёс бо бисёр кишварҳо аз дидгоҳи озодии баён пешрафта мебошад. Ба таъбири дигар, матбуот ба мақсаду мароми халқ ва арзишу манфиатҳои милли наздиктар шуд. Имрӯз дар фаъолияти матбуоти мустақили Тоҷикистон, яъне дар фаъолияти онҳое, ки худашон рӯзномаву маҷалла, агентии иттилоотӣ, шабакаи телевизион ё радио таъсис дода, қори онро мустақилона пеш мебаранд, унсурҳои мебинем, ки сазовори пайравӣ кардану омӯхтан ҳастанд. Муҳим нест, ки рӯзноманигорон дар қадом самт – матбуоти давлатӣ ё матбуоти мустақил фаъолиятдоранд” [15]. Мафҳумҳои мисли “матбуоти хусусӣ”, “матбуоти соҳавӣ”, “озодии баён” маҳз зодаи истиқлолият мебошанд. Дар ин давра нақши матбуот дар фаъолияти ҳаррӯзаи одамон ва таъсири он ба афкори ҷомеа маънии тоза пайдо кард. Зеро дар ин давра гуногунандешӣ, ки хосси демократия аст, ба вучуд омад. Дигар паҳлу, ин назари мардум мебошад. Хоҳу ноҳӯ дар дилҳо ҷомеа фикру ақидаҳо нисбати проблемаҳо гуногун мебошад. Яъне, баҳои яктарафа боиси норозигии тарафи дигар мегардад. Хусусияти вижаи матбуоти замони истиқлолӣ ин аз байн рафтани баҳодиҳии яктарафа буд. “Агар ба сайри таърихӣ матбуоти тоҷик назар андозем, онро метавон ба се марҳала – давраи пеш аз инқилоб, даврони шӯравӣ ва замони истиқлол ҷудо намуд. Бояд гуфт, ки матбуот дар ҷумҳурии мо дар ин давраҳои таърихӣ, аз ҷумла дар замони шӯравӣ ба таври назаррас рушд кардааст. Воситаҳои ахбори омма махсусан дар самти инъикоси масъалаҳои вобаста ба бунёди иншооту сохтмонҳои азим, ташкили ҳаёти нав ва масоили адабиву фарҳангӣ нақши созанда ва пешоҳанг доштанд. Давраи қомилан нав ва аз лиҳози сохтор ва услуби қор ба таври ҷиддӣ фарқкунандаи фаъолияти

воситаҳои ахбори оммаи мо маҳз дар замони истиқлоли давлатии Тоҷикистон оғоз гардид ва матбуот вобаста ба воқеияти замон тақомулу ташаккул ёфт” [9]. “Бо поён ёфтани ҳокимияти ҳизбӣ рӯзномаҳои марказӣ, аз ҷумла “Тоҷикистони Шӯравӣ” (“Ҷумҳурият”) ва “Коммунист Тоҷикистона” (“Народная газета”) тағйири ном карданд ва аз тобеияти ҳизби коммунист озод шуданд” [11]. Аммо ин нашрияҳо ҳамонро давлатӣ боқӣ монданду ғаёлияти худро дар ҷаҳорҷӯбаи муайян пеш бурданд. Замони аввали эълони истиқлолияти давлатӣ то миёнаҳои соли 1992 дар таърихи журналистикаи тоҷик мавқеи муҳим ва ҷашмрас дорад. Дар ин давра системаи матбуоти Тоҷикистон қомилан тағйир ёфт. Бо вучуди он ки як давраи кӯтоҳро дар бар мегирад, аммо дар ин вақт низому равиши матбуот дигаргун гардид. Ин давра идомаи равандҳои оғози солҳои 90–ум ва авҷи ташаккули матбуоти ғайридавлатӣ буд. Нашрияҳои нави “Бизнес и политика”, “Тоҷикистон”, “Пайванд”, “Тоҷик–пресс”, “Ориён”, “Навиди бозаргон” ва ғайра ба гурӯҳи ҳафтаномаҳои мустақил пайвастанд ва шумори умумии нашрияҳои озод ба зиёда аз 30 номгӯй расид. Авҷи матбуоти хусусии кишвар маҳз ба ин давра рост омадааст. Агар аз рӯйи нишондоди дар боло овардашуда нигарем, дар ин давра Тоҷикистон дар байни ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ аз лиҳози ҷопи матбуоти мустақил дар ҷойи аввал буд. “Дар соли аввали истиқлолият барои матбуоти тоҷик як фазои қомили озодандешӣ фароҳам шуд ва дар баррасии масоили кишвар дигар ҳаросе ва мавзӯи мамнӯе барои рӯзноманигорон вучуд надошт. Нуфузи расонаҳои ҷопӣ дар ҷомеа ба таври бесобиқа боло рафт ва ин давра бисёре аз рӯзноманигорон ҳамчун “соли тиллоӣ”-и матбуоти тоҷик ном мебаранд. Тағйироти дигари ин давра эҳёи нашрияҳои маъруфи оғози солҳои 90–ум буд” [11]. “Ибтидои солҳои 90–уми садаи ХХ давраи шуқофии матбуоти озоди Тоҷикистон шуморида мешавад, ки ба нашрияҳое монанди “Ҷароғи рӯз”, “Растохез”, “Сухан”, “Адолат” ва монанди инҳо нисбат дода мешавад” [4]. Тибқи оморӣ расмӣ соли 1992, теъдоди интишори солҳои тамоми нашрияҳо ҳудуди 112 миллион нусхара ташкил дода, барои 6 миллион аҳолии Тоҷикистон бахубӣ дастрас буд. Ҷизе дигаре, ки ба пайдо шудани матбуоти озод дар аввали солҳои 90–ум сабаб гардид, ин аз байн рафтани сензура буд. Ҷаёлияти сензуравии матбуоти замони шӯравӣ 229 намегузошт, ки ҷуз газетаҳои ҳизбӣ дигар намуди нашрияҳо ғаёлият намоянд. Бо ба даст овардани истиқлоли давлатӣ сензура аз болои матбуот дур гардид ва ин раванд ба пайдо шудани ҳама шакли нашрияҳо сабаб шуд: “Бо шурӯи ғаёлияти расонаҳои мустақил дар Тоҷикистон, ба мисли нашрияҳои хусусии “Ҷароғи рӯз”, “Дунё”, нашрияҳои “Растохез” ва “Сухан” дар ибтидои солҳои навади асри гузашта қолаби оҳанини сензури идеологии матбуоти шӯравӣ дар ин кишвар шикаста гардид” [3]. Вале нуқтаи меҳварие, ки бояд қайд кунем, ин аст, ки дар ин давра сӯистиқода аз вазъ хеле зиёд гардида буд. Ба таври дигар, давраи беқонунӣ боис ба он шуда буд, ки нашрияҳо ҳар қадом ба хости худ аз озодии бадастомада истиқода мекарданд. Аз мазмуну мундариҷа ва муҳтавои матолиби ҷопии нашрияҳои солҳои аввали истиқлолият бармеояд, ки ҳар нашрияе, ки рӯйи ҷоп меомад, ҳадаф ё мақсадҳои муайяну якҷониба ва манифатҳои махсусро ифода менамуданд. Махсусан, дар солҳои пуртаззоди ҷанги шарҳравандӣ ин раванд ба таври барҷаста мушоҳида мешавад. Ҳатто нашрияҳои ҳизбие, ки дар давраи шӯравӣ қолаби шахшуда доштанд, дар ин давра бо матолиби пурнақши худ сару садои зиёдро ба бор оварданд. Мо барои мисол худ ду нашрия – “Ҷумҳурият” ва “Адолат”-ро ин ҷо меорем. Албатта, “Ҷумҳурият” бо таърихи бою ғании худ як мактаби бузургро меомад, ки то ҳол рисолати худро аз даст надодааст. “Иди тоҷик” ва ҳоло “Ҷумҳурият” зодаи даврони шӯравист, ки то замони мо омада расидааст. Нахустшумораи “Ҷумҳурият” 15–уми мартӣ соли 1925 бо номи хушсадову умедбахши “Иди тоҷик” дар шаҳри Душанбе ба таъъ расида, воқеан ҳам, барои ҷумҳурии тозатаъсиси Тоҷикистон ва миллати мутамаддини тоҷик рӯйдоди муҳими таърихӣ буд. Зеро замонаи бераҳм рӯшанфикронамонро нишони тир мекард, китобҳои ниёконамонро дар оташи ҷаҳолат месӯхт ва доираи амали забони тоҷикиро маҳдуд месохт. Мақсаду мароми рӯзнома аз шумораи дувум, ки ба худ номи

“Бедории тоҷик” – ро гирифт, мушаххасу равшантар гаштанд. Тоҷик, воқеан ҳам, беш аз ҳама ба бедории сиёсӣ ва худшиносии миллӣ ниёз дошт. Рӯзномаи “Бедории тоҷик” бо дарки масъулият ин рисолати бузургро бар дӯш гирифт. Фарзандони барӯманди тоҷик дар равнақи рӯзномаи “Ҷумҳурият” ғаёлона сахм мегирифтанд. Қаҳрамони Тоҷикистон Садриддин Айнӣ яке аз муаллифони нахустини рӯзнома буд. Устод ин рӯзномаро “модари матбуоти Тоҷикистони советӣ” номида, бо истифода аз фурсатҳои фароҳамомада адибонро ба ҳамкорӣ ва мардумро ба рӯзномахонӣ ташвиқ менамуд.

Қаҳрамони Тоҷикистон академик Бобоҷон Ғафуров низ солҳои сиюм аз муаллифони ғаёли рӯзнома буд ва бисёр мақолаҳои ҷолиби худро, ки ба таъриху фарҳанги миллати тоҷик бахшида шудаанд, маҳз дар рӯзномаи “Ҷумҳурият” ба таъриб расондааст. Қаҳрамони дигари Тоҷикистон устод Мирзо Турсунзода ҳам дар мақолаи худ “Аввалин газета, аввалин муъҷиза”, ки ба ифтихори 50–солагии “Ҷумҳурият” навишта буд, аз эътиқоди самимии хеш ба ин рӯзнома ва нақши он дар муборизаҳо бо муҳаббати гарм ҳарф задааст. Дар солҳои гуногун ҷеҳраҳои шинохта, ба монанди Абулқосим Лоҳутӣ, Аминҷон Шукӯҳӣ, Ашӯр Ҳалимов, Шодӣ Саидов, Ғоиб Қаландаров, Ибод Ғайзулло, Нур Табаров, Мазҳабшо Муҳаббатшоев ва Шохмузаффар Ёдгорӣ сармуҳаррири рӯзнома будаанд. Аксари журналистони номдори кишварамон дар “Ҷумҳурият” кор кардаанд. Бисёр адибон, аз қабили Ғазлиддин Муҳаммадиев, Мутеъулло Начмиддинов ва Абдулҳамид Самадов дар ҳамин даргоҳ ба қаламу сухан меҳр баставу дил бохта, пешаи сухангӯиро ихтиёр намудаанд. Рӯзномаи “Ҷумҳурият” дар муборизаҳо барои манофеи миллӣ пешгому парчамбардор буд. Маҳз бо ҳаспу талошҳои рӯзномаи “Ҷумҳурият” забони тоҷикӣ мақоми давлатӣ гирифт. Саҳми рӯзнома дар боло бурдани дараҷаи худшиносии миллӣ ҳам шоистаи таҳсин аст [1]. Нашрия дар тамоми ғаёлияти худ дар муборизаҳо барои манофеи миллӣ пешгому парчамбардор буд. Саҳми ин нашрия дар боло бурдани дараҷаи худшиносии миллӣ баланд арзёбӣ мегардад. Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ба рӯзномаи “Ҷумҳурият” ва кормандони он болу пар бахшид. Марҳилаи наву муҳимтаре барои қору эҷод дар нашрия оғоз ёфт. Вале низоъи шаҳравандӣ, ки кишварро гирифтори бӯхронҳои шадиди сиёсӣ ва иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ намуд, ба ғаёлияти рӯзномаи “Ҷумҳурият” ҳам 230 таъсири манфӣ расонд. Рӯзнома агарчи ба ормонҳои давлату миллат ҳамчунон содиқ ва дар дифои манофеи онҳо устувор боқӣ монд, вале акнун дар тарғибу пешбурди сиёсати давлат торафт нотаъсон мешуд. Вазъи моддӣ маънавии он бадтар мегашт. Қор ба дараҷае расид, ки “Ҷумҳурият” дар миёнаҳои солҳои 90–ум ҳафтаҳо, моҳҳо рӯйи ҷопро надид. Аксари рӯзноманигорони соҳибқаламу моҳир ба хоҳири таъмини рӯзгор ноилоч “Ҷумҳурият” – ро тарк гуфтанд. Соли 1995 бошад, “Ҷумҳурият” мақоми нашрияи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро гирифт ва ҷопи мунтазами он ба роҳ монда шуд. Дар аввалҳо ҳафтае як шумора, баъдтар – ду шумора аз ҷоп мебаромад. Вале ҳатто бо ҳамин миқдор шумора ва адади наشري хеле кам ҳам “Ҷумҳурият” зарурати хешро дар таблиғу татбиқу пешбурди сиёсати дохиливу хориҷии давлат собит сохт ва ҳамзамон маҳбубияти қаблашро дар ҷомеаи кишвар пойбарҷо намуд [1]. Саҳми рӯзномаи “Ҷумҳурият” дар самти таблиғу ташвиқ ва рӯҳбаланд намудани мардум дар солҳои аввали истиқлолият хеле назаррас аст. Аз саҳифаҳои “Ҷумҳурият” дар ин солҳо бармеояд, ки он дар инъикоси ҳаёти рӯзмарра, пешравиҳо, дастовардҳо ва дигар қорҳо хеле пешгом аст. Хусусан, мо дар шумораҳои солҳои аввали 90–уми нашрия меҳнати мардуми тоҷикро дар ҳар саҳифаи он метавонем мутолиа созем. Масалан, дар шумораи №10–и 14–15 сентябри соли 1993 дар саҳифаи аввал мо ба матолибе ошно мешавем, ки аксарият аз ҳаёти меҳнаткашон, муттаҳиди халқ, якдилӣ, ваҳдату ягонагӣ, тавсиф мекунанд. Дар саҳифаи аввали ин шумора чунин омадааст: “Муттаҳидӣ ва якдили халқамонро, ки маъракаи таҷлили ҷашни истиқлол ба вуҷуд овард, боз ҳам мустаҳкамтар намуда, иқтисодӣ ва мудофиавии ватанамонро бо меҳнати диловарона таъмин мекунем” [11].

Ҳамин тавр, дар ҳар як шумораи ин нашрия мо ба таблиғи бозсозии меҳнатқаринӣ ва заҳмату талоши мардум ошно мешавем. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки рӯзномаи мазкур дар аввали солҳои соҳибистиклолӣ ҳам, ки аз ҷониби Шӯрои вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳайати эҷодии нашрия чоп мешуд, рисолати қаблии худро аз даст надода буд. Балки бештар ба афкори ҷомеа ба воситаи ҳодиса ва воқеаҳои рӯҳбахшу хурсандкунанда таъсир расонидан меҳост. “Адолат” нашрияи Ҳизби демократии Тоҷикистон дар солҳои 90–уми асри гузашта, чун дигар нашрияҳои азҳоби сиёсӣ тарғибгари ғояҳои ҳизб ба шумор мерафт: “Нашрияи “Адолат” аз моҳи октябри соли 1990 то оғози ҷанги дохилӣ дар сафҳаҳои матолибе чун “Дом”, “Озодӣ – ҳадиси азизтарин”, “Дар Қурғонтеппа боз бетартибӣ”, “Рӯзҳои сиёҳи Хатлон” (дар бораи ҳамошиш ва ҳуҷуми баталёни Раҳмон Набиев, раиси ҷумҳури вақт, ба ин шахр), “Вақте мардон мегирянд” (дар бораи ҳуҷуми дастаҳои Сангак Сафаров ба Қурғонтеппа, таъсиси ситоди “Наҷоти Ватан” ва “Фронти халқӣ”, ҷангҳо дар вилояти Хатлон, қатлу куштор, даҳлати артиши Русия дар ҷанги дохилӣ, суҳбатҳои телефони Набиев бо раҳбарони артиши Русия) ва даҳҳо маводи дигар аз тақаллубу беаҳаммиятӣ ва гурӯҳбозии мақомоти ҳукуматӣ ба нашр расонда буд [5]. Шумораи №26–и нашрияи “Адолат”, ки мо мавриди омӯзиш қарор додем, аз нооромии аввали ҷанги шаҳрвандӣ бештар маълумот медиҳад. Раҳмон Набиев ба ҷойи қаролати якпорчагии Тоҷикистон шудан ва ба эътидол овардани вазъ, баръақс боиси хунрезии нав ба нав гашта истодааст. Маҳз бефаъолияти раиси ҷумҳур ва беҳокимиятӣ дар ду вилоят – Кӯлобу Қурғонтеппа ба он оварда расонданд, ки тайи ҷанд рӯзи охир дар Кӯлобу Вахшонзамин даҳҳо одамони бегуноҳ ба шаҳодат расиданд. Ба андешаи аъзои Ситод, ба таври очил бояд роҳбари аввали кумичроияи вилояти Кӯлоб иваз ва раиси кумичроияи вилояти Қурғонтеппа таъйин шаванд, то дар ин мавзӯҳо беҳокимиятӣ қатъ шавад, органҳои маъмурӣ ба фаъолияти муътадил шурӯъ намоянд, беҳатарии мардум таъмин гардад” [10]. Умуман нашрияи “Адолат” қорбурди тарзу усул ва роҳҳои таъсиррасонӣ ба афкори умумро ба ҳубӣ истифода қардааст. Ғайр аз ин, ҳаминро бояд таъкид намуд, ки дар замони низоъ ва нооромӣ сухани ВАО, ҳосатан матбуот қурбу қимати тоза пайдо мекунад ва ҳар навишта, ки аз набзи замон бошад, ба пуррагӣ ба афкори омма таъсир мерасонад ва шуури ҷомеаро ба самти дигар равона қарда метавонад. Аз матолиби нашрияи “Адолат” бармеояд, ки он дар ҳамин раванд муваффақ низ гаштааст. Аммо ин муваффақиятро метавон танҳо барои гурӯҳе ҳулоса намуд. Зеро дар майдони матбуоти 232 соли 92–юм рақобати озоду шадида ҳукмфармо буд, ки дар солҳои минбаъдаи соҳибистиклолӣ ин рақобат дигар ба вучуд наомадааст.

Ҳамин тавр дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ дар баробари матбуоти мустақил саҳми матбуоти давлатӣ дар таъсиррасонӣ ба афкори омма низ қалон аст. Агарчи дар аввали солҳои 90–ум матбуоти ҳусусию давлатӣ бо суръат рушд қарда бошад ҳам, вале қаме баъдтар, аниқтараш дар миёнаи солҳои 1992 матбуот рӯ ба таназзул овард. Дар баробари нашрияҳои давлатӣ даврае, ки дар маҷмӯъ ба матбуоти тоҷик латма зад, замони ҷанги шаҳрвандист. Оғози нооромии дар саҳнаи сиёсии кишвар дар миёнаҳои соли 1992, қисме аз нашрияҳои нафтаъсиро ба нестӣ бурд. Дар ин давра рисолати аслии журналистикаи тоҷик ба андозае аз байн рафт, зеро ихтилоф ва бӯҳрон шурӯъ шуд. Сар задани ҷанги таҳмили шаҳрвандӣ, аз соли 1992 то 1997 даҳҳо ҳазор мардуми Тоҷикистонро қурбон ва садҳо ҳазори дигарро муҳочир қарда, иқтисоди кишварро фалаҷ сохт. Табиист, ки он ба соҳаи журналистика низ бетаъсир намонд. Ба андешаи қоршиносон дар ин даргириҳо ҳудуди 60 рӯзноманигори тоҷик қони худро аз даст дод. Нооромии расонаҳои кишварро ба бӯҳрон рӯбарӯ қард. Бисёре аз нашрияҳои мустақил фаъолияти худро қатъ намуданд. Номгӯи рӯзномаву маҷаллаҳо аз 145 якбора ба 114 адад фаромад ва теъдоди умумии наشري онҳо ба маротиб қоҳиш ёфт. Омилҳои сабабҳои нестшавии рӯзномаҳо бо сар задани ҷанги шаҳрванди таҳқиқи алоҳида меҳодад, вале ин нуқта равшан аст, ки воситаҳои ахбори омма, бахусус матбуот ба талаботи ҷомеа ниёз қорад. Вақте ки талабот бошад, ҷомеа ба навиштаҳои матбуот таваҷҷуҳ зоҳир

намоёд, дар он сурат таъсири он ҳам зиёд мешавад ва номгӯи нашрияҳо низ зиёд мегарданд. Аммо дар ин солҳо дар бархе аз ноҳияҳо набудани хонанда, беталабот мондани нашрияҳо, мушкилоти иқтисодӣ ва камбудии коғаз садди роҳи наشري ҳафтаномаҳо шуд. Дар фазои иттилоотии минтақаҳои дурдасти мамлакат ин вазъ холигириро ба вучуд овард ва аз солҳои аввали ҷанги дохилӣ аксари ноҳияҳои кӯҳистон аз наشري ҳафтаномаҳои маҳаллӣ маҳрум гардиданд. “Масалан, он солҳо дар Бадахшон танҳо як ҳафтаномаи вилоятӣ ҳамагӣ бо теъдоди ҳазор нусха чоп мешуд” [11].

Бо вучуди ин, бояд таъкид намуд, ки нақши матбуоти аввали солҳои 90–ум дар таҳрик додани афкори ҷомеаи ҳамонобақта хеле бориз арзёбӣ мешавад. Таъкиди муҳаққиқон ва саҳифаҳои ҳуди наشريя нишон медиҳанд, ки матбуот дар ин давра рисолати хешро ба таври бояд иҷро намуда, дар шаклгирии афкори созандаи ҷомеа ҷиддӣ мусоидат намудааст.

РҶҶҲАТИ АДАДБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Аввалин муъҷиза [манбаи электронӣ]. URL: http://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=95 (санаи мурочиат 25.11.2020).

2. Адолат. – 1992. – №26.

3. Власть, зеркало или служанка: Энциклопедия жизни современной российской журналистики. – М., 1998. – Т.2.

4. Заррабин: Дебачаи матбуоти мустақили Тоҷикистон [манбаи электронӣ]. URL: <https://www.ozodi.org/a/604244.html> (санаи мурочита 20.10.2020).

5. Мавод аз Википедия — донишномаи оғоз [манбаи электронӣ]. URL: <https://tg.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%BE%D2%B7%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BD> (санаи мурочиат 15.10.2020).

6. Матбуоти даҳаи 1990 [манбаи электронӣ]. URL: <https://www.bbc.com/tajik/institutional/2012/03/120307> (санаи мурочиат 25.10.2020).

7. Муродов М. Баъзе масъалаҳои журналистика ва ҳаҷви публитсистӣ / М.Муродов. – Душанбе: Деваштиҷ, 2005. – 122 с.

8. Муродов М. Дар роҳи дарёфти эътимод / М.Муродов // Ҷумҳурият – 2018, 13 апрел.

9. Оинаи миллат. – Душанбе: Эҷод, 2005. – 205 с.

10. Суханронӣ дар маҷлиси тантанавӣ бахшида ба 100–солагии матбуоти тоҷик [манбаи электронӣ]. URL: <http://president.tj/node/222> (санаи мурочиат 10.11.2020).

11. Тоҷикистон дар ҳатар аст! // Адолат. – 1992. – №26.

12. Тоҷикистон: журналистикаи 19 соли истиқлолият [манбаи электронӣ]. URL: http://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=4089 (санаи мурочиат 10.11.2020).

13. Ҷумҳурият // 14–15 сентябри 1993. – № 110 (18849).

14. Ҷумҳурият: Рӯзноманигорӣ ватандорист. – Душанбе: Шарқи оғоз, 2010. – 296 с. 15. Эмомалӣ Раҳмон: «Ман аз бисёр навиштаҳои рӯзноманигори оғоз ҳастам ва онҳоро дар мавридҳои зарурӣ мавриди истифода қарор медиҳам» [манбаи электронӣ]. URL: <http://orien.info/president/2840-233-emomal-ramon-man-az-biser-navishta-i-rznomanigor-i-ogo-astam-va-onoro-dar-mavridoi-zarur-mavridi-istifoda-aror-mediam.html>

МАВҶЕЪИ МАТБУОТИ ДАВРИИ СОЛҲОИ 90–УМ ДАР ҲАЁТИ ҶОМЕА АННОТАТСИЯ

Тули солҳост, ки матбуоти тоҷик бо фаъолияти пурғановати худ дар босаводкунонии ҷомеа, оғозонидани онҳо ба масъалаҳои муҳимми давр, васеъ намудани диди аудитория ва амсоли ин саҳми бориз гузоштааст. Агарчи матбуоти тоҷик дар давраи шӯравӣ решаи мустақам давонда бошаду маҳз дар ин давра чи дар сатҳи музофот ва чи дар сатҳи ҷумҳури наشريяҳо арзи ҳастӣ карда бошанд ҳам, вале

дар асл давраи асосии рушду нумуи матбуоти тоҷик ба давраи соҳибистиклолӣ рост меояд. Шурӯъ аз аввали рӯзҳои истиклол наشريҳои мустақил таъсис дода шуд. Нашриҳои ҳизбие, ки аз замони шӯравӣ боқӣ монда буданд, фаъолияти худро дигар намуданд. Дар аввали солҳои 90–ум дар низоми матбуоти тоҷик наشريҳои зиёде шомил гардиданд. Шаклу мундариҷаи наشريҳое, ки қаблан фаъолият мекарданд, дигар шуд. Зарурати ба тақозои замон ва имконоти паҳш дигар кардани рӯзномаҳоро ба вучуд овард. Акнун барои наشريҳои даврӣ чопи воқеаҳо ва ғаврият дуҷумдараҷа шуд, шарҳу тавзеҳ ва таҳлилу баррасии масъалаҳои иҷтимоӣ сиёсӣ муҳимтар гардид. Баррасии авзои матбуоти тоҷик дар авҷи ҳодисаҳои сиёсии солҳои 90–ум ҳамеша мубрам боқӣ мемонад. Зеро дар ин давра наشريҳои навапайдо ва мутааллиқ ба ҳар ҳизбу гурӯҳ ҳарчӣ бештар меҳостанд афкори ҷомеаро ҷониби фаъолияти худ савқ бахшанд. Ба таври мисол дақиқ гардид, ки матбуоти солҳои аввали 90–ум бештар ба кадом мавзӯҳо таваҷҷуҳ мекарданд ва бархӯрди ҷомеа ба онҳо чӣ гуна буд.

Калидвожаҳо: матбуот, солҳои навадум, ҳодисаҳои сиёсӣ, нақш, таъсиррасонӣ, наشريя, ҷомеа.

Маълумот дар бораи муаллиф: Гаффоров Файзиддин Раҳмихудоевич – омӯзгори кафедраи таърихи умумии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав», Ҷумҳурии Тоҷикистон. **Суроға:** Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735140, вилояти Хатлон, ш. Бохтар, кӯч. Айни, 67, тел.: 918190282

МЕСТО ПРЕССЫ В ОБЩЕСТВЕ В 1990–Е ГОДЫ АННОТАЦИЯ

За прошедшие годы таджикская пресса внесла значительный вклад в просвещение общества, информируя его о самых важных проблемах времени, расширяя свою аудиторию. Хотя таджикская пресса имела прочные корни в советское время, и именно в этот период появлялись публикации как на провинциальном, так и на национальном уровне, на самом деле основной период развития и роста таджикской прессы приходится на период независимости. Независимые издания были созданы с первых дней независимости. Партийные издания советской эпохи изменили свою деятельность. В начале 1990–х годов в таджикской прессе появилось много газет в различной форме. Изменились формат и содержание существующих публикаций. Возникла необходимость в замене газет, чтобы соответствовать требованиям времени. Теперь для периодических изданий публикация событий и срочность стали второстепенными, а интерпретация и анализ социально–политических проблем стали более важными. Рассмотрение состояния таджикской прессы в разгар политических событий 1990–х годов всегда было актуальным. В этот период новые и аффилированные публикации каждой партии и группы хотели привлечь общественное мнение к своей деятельности. В данной статье определены темы СМИ в начале 1990–х годов и реакция общества.

Ключевые слова: пресса, девяностые, политические события, роль, влияние, издание, общество.

Сведения об авторе: Гаффоров Файзиддин Раҳмихудоевич – преподаватель кафедры всеобщей истории государственного образовательного учреждения «Бохтарский государственный университет имени Насири Хусрава», Республика Таджикистан. Адрес: Республика Таджикистан, 735140, Хатлонская область, г. Бохтар, ул. Айни, 67, телефон: 918190282

THE ROLE OF THE PRESS IN THE EARLY 90-S

ANNOTATION

Over the years, the Tajik press has made a significant contribution to educating the public, informing them about the most important issues of the time, expanding its audience. Although the Tajik press had strong roots in the Soviet era, and it was during this period that publications appeared at both the provincial and national levels, in fact, the main period of development and growth of the Tajik press falls on the period of independence. Independent publications were created from the first days of independence. Party publications of the Soviet era have changed their activities. In the early 1990s, many newspapers in various forms appeared in the Tajik press. The format and content of existing publications have changed. There was a need to replace the newspapers to meet the requirements of the time. Now, for periodicals, the publication of events and urgency have become secondary, and the interpretation and analysis of socio-political issues have become more important. Consideration of the state of the Tajik press at the height of the political events of the 1990s has always been relevant. During this period, new and affiliated publications of each party and group wanted to attract public opinion to their activities. This article identifies the topics of the media in the early 1990s and how society reacted.

Key words: press, nineties, political events, role, influence, publication, society.

Information about the author: Gafforov Fayziddin Rakhmihudoevich – teacher of the department of general history of the state educational institution "Bokhtar State University named after Nasiri Khusrav", Republic of Tajikistan. Address: Republic of Tajikistan, 735140, Khatlon region, sh. Bokhtar, str. Aini, 67, phone: 918190282

СИЁСАТИ ДАВЛАТӢ ВА ВАО

Валиева Ф.Б.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Данғара”
(Тоҷикистон)

Дар шароити рақобати иттилоотӣ, ки тамоми давлатҳо кӯшиш ба харҷ медиҳанд, дар самти таблиғу ташвиқи ҳадафҳои худ устувор бошанд, телевизион барои таҳти таъсир қарор додани аудиторияи васеъ нуфузи боз ҳам бештар пайдо мекунад, ки вобаста ба ин рушди техника ва технологияи ВАО имконияту шароитҳои васеъ фароҳам меоварад. Таҳқиқоти мазкур фаъолияти техникии мутахассисони соҳа – журналистон, наворбардорон, танзимгарон ва амсоли инҳоро, ки аз ҷониби муҳаққиқон бевосита мавриди пажӯҳишу омӯзиш қарор нагирифтааст, баррасӣ менамояд [3,150].

Воситаи ахбори омма дар ҳаёти сиёсии ҷомеа яке аз институтҳои муҳими ҳаёти сиёсии ҷомеа мебошад ва аз ташкилоту ҷузъҳои зиёде иборат мебошад. Ба воситаи ташкилотҳо ва ҷузъҳои худ дар бораи ҳаёти сиёсии ҷомеа, давлат ва ҷаҳон ба аҳоли иттилоотҳо мерасонад. Дар қатори ҳокимияти қонунбарор ҳокимияти иҷроия ва суди ВАО–ро ҳамчун ҳокимияти чорум мешиносанд. Аз рӯзи пайдоиш ва мавҷудияташ дар ҳама давраи замони ВАО мақоми хоса дошта ҳамчун ташкилоти мустақил ба воситаи ахбороти иттилоотҳои сиёсӣ ба афкори умумии омма таъсир расонида барои инкишофи ташакулӣ афкори умум дар ҳаёти сиёсии аҳоли таъсири калон расонида, барои баланд гардидани дараҷаи тафаккури сиёсии аҳоли маълумотҳои зарурӣ пешниҳод намуда, ҳиссагузори асосӣ мебошад.

Дар ҳамаи системаҳои сиёсии ҷомеа воситаи ахбори омма яке аз аслиҳаи муҳим буда ҳамчун воситаи асосии иттилоотӣ дар ҳамаи давраи замони барои ба аҳоли расонидани сиёсати дохилию хориҷии давлату ҳокимиятҳо мебошад. Дар замони муосир ба мундариҷа ва мазмуни ВАО омилҳои гуногун таъсир мерасонад ва ин аз ташкилкунадагонашон вобастагӣ дорад, ки онҳо манфиатҳои кадом қувваи сиёсиро

ичтимоиро ҳимоя менамояд. ВАО идеяҳои сиёсиро вобаста ба манфиатҳои доираи васеи аҳоли инкишоф дода ҳамзамон барои қабули қарорҳои давлатӣ ва иҷрои он сафарбар менамояд.

ВАО маълумотҳоро аз боло ва аз поён гирифта ба ҷойҳои лозими мерасонад. Маълумотҳо аз “боло” ин маълумотҳое мебошад, ки онҳо характери расмӣ дошта аз ҷониби мақоматҳои давлатӣ пешниҳод мешавад. Маълумотҳои “поёни” бошад аз байни мардум гирифта шуда, дар он рӯҳияи психикию сиёсии доираи васеи аҳоли инъикос мешаванд [4,130]. Ин гуна хусусият ва муносибатҳои ВАО имконият медиҳанд, ки мақсади афкори умум дар сиёсати пешгирифтаи давлат ва ҳокимият дуруст муайян карда шавад ва барои ислоҳи камбудҳои дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва маънавӣ чораҳо андешида шавад. Ҳамчунин давлат ва ҳокимият аз тамоми воситаҳои истифода кардан меҳодад ВАО–ро дар зерин назорати худ гирад. Ҳокимияте, ки ВАО зерин назорати худ гирифта метавонад, қодир аст ба шуури коллективонаи омма таъсир расонида ва воқеаҳои ба амал меомадагиро пешгирӣ намояд.

Дар ҷамъияти тоталитарӣ ВАО яке аз воситаи назораткунанда аз болои гурӯҳҳои иҷтимоӣ, шахсони алоҳида ва оммаи халқ буда, ҷаъолияти тамоми ҷамъиятро дар бар мегирад. Вале бояд қайд кард, ки ВАО бояд дар асоси системаи демократӣ мустақилона ҷаъолият намояд. Дар натиҷа иттилоотҳои муҳим дар ҷамъият ба таври ошкоро ва васеъ паҳн мегарданд, ки то як андоза характери муҳолифро дорад. Аз ин рӯ, дар баъзе мавридҳо аз таъсири мақолаҳои ҷудогона шахсони олимақом ва ҳокимиятҳо ба истеъфо мераванд ва ба бӯҳрони ҳокимияти оварда мерасонад. Воситаҳои ахбори омма дар асоси принципҳои демократӣ ҷаъолияткунанда аксар вақт бо давлат, ҳокимият, роҳбарони сиёсӣ, ҳизбӣ ва амалдорони алоҳида якранг набуда, бо онҳо муносибати зиддиятнок дорад. Дар ҳолати вайрон кардани қонун аз тарафи ҳокимият, давлат, роҳбарони сиёсӣ, ҳизбӣ ва амалдорони алоҳида аксарият ташкилотҳои ВАО ошкоро баромад намуда, ин қонунвайронкуниҳоро ба ҳамаи кишрҳои аҳоли мерасонанд ва барои ислоҳи онҳо аз ташкилотҳо, ҳокимиятҳо ва шахсони алоҳида чораҷӯиҳо талаб менамоянд. Аз ин лиҳоз ҳокимиятҳо, сохторҳои давлатӣ, роҳбарони сиёсӣ ҳизбӣ ва ҳатто шахсони алоҳида ба талаботҳои ВАО розӣ шаванд ва ба мустақилияти ВАО дахлдор нашаванд.

Аз ин ҷо бармеояд, ки ВАО як қисми муҳимтарини ҷомеа буда ҳаёти сиёсии ҷомеаро бе ВАО тасаввур кардан номумкин мебошад. ВАО ташкилотҳое мебошанд ба таври публисистӣ озодона бо ёрии воситаҳои махсус маълумотҳои гуногуни сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангию маданияро ба оммаи халқ мерасонанд. Бе системаи ВАО маълумотномаҳои умумӣ, телевизион, радио, кино, студияҳои сабти овоз, алоқаи қайҳонӣ, воситаҳои электронии компютер ва воситаҳои техникаи муосир ҷиҳозонида шудаанд. Дар замонҳои пеш нақши муҳимро дар воситаҳои иттилоотӣ (коммуникативӣ) ҳатқашонҳо, нозирон ва намоёндагони махсус ба таври даҳонӣ ё ҳаттӣ маълумотҳоро ё фармонҳоро ба ҷойҳои лозими мерасониданд.

Табадуллотии инкилобӣ дар воситаҳои ахбор ва коммуникатсионӣ дар асри хх дар соҳаи радио, телеграф, телефон, телевизион ва компютер рӯи қор баромад, ки суръати иттилоотрасониро ҳазорҳо ва ҳатто миллионҳо маротиба тезонид. Вазифаҳои асосии ВАО–инҳоянд: Якум вазифаи ВАО вазифаи иттилоотӣ буда, ин ҷамъовардани маълумотҳои зарурӣ дар бораи ҷаъолияти мақомотҳои ҳокимияти давлатӣ. Ба ин маълумотҳо дохиланд обу ҳаво, варзиш, намоишҳои вақтхушкунанда оиди ҷаъолияти ҳукумат, парламент, ҳизбҳо ва дигар мақомотҳои сиёсӣ. Вазифаи дигари ВАО ин маълумотдиҳӣ ба ҳам оиди ба донишҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ–фарҳангӣ мусаллаҳ гардидан ва дар ҳолатҳои зарурӣ ба дигар сарчашмаҳои ахборотӣ муқоиса намоён ва ба ҳаёти сиёсӣ дар муқоиса бо дигар хабарҳо баҳогузорӣ намоён. Ба ин масъала асосан мактабҳо, донишгоҳу донишқада

ва дигар муассисаҳои таълимию фарҳангӣ муттасадиянд. Дар ҷомеаи демократӣ оммавиғардонии фаҳмишҳо ин эҳтиром ба қонун ва ҳимояи ҳуқуқи шаҳрвандон вазифаи дигари ВАО мебошад. Инчунин ВАО барои ҳалли масъалаҳои мочарочуёна бо роҳи созиш ҳал кардан ва оромию осоиштагиро дар ҷомеа таъмин кардан марому мақсади дигари ВАО-ҳои демократӣ мебошад.

Вазифаи дигари ВАО танқид ва назорат мебошад. ВАО аз тарафи муҳолифини ҳокимият дар асоси қонун ҳолисона ҳокимиятҳоро танқид карда метавонад. Дар ҷомеаи демократӣ ВАО метавонад дар асоси қонун аз болои ҷаъолияти ҳокимиятҳо назорат бурда, тафтишоти журналистӣ гузаронида натиҷаи онро ҳолисона дар матбуот ҷоп намояд, ки дар бисёр мавридҳо таҳлили объективонаи онҳо ба парвандаҳои ҷиноӣ оварда мерасонад.

ВАО натавонад камбудихоро ошкору танқид менамояд, балки манфиати ҷамъиятиро ҳимоя менамояд. Инчунин ба кишрҳои гуногуни ҷомеа имконият медиҳад фикру ақидаҳои онро ошкоро оиди шароити ҳозира бинобар дастрас будани воситаҳои ахбори омма ба ҳама гуна гурӯҳҳо ва ташкилоту шахсони алоҳида ҷаъолияти онҳо самаранок менамоянд, ки ин ба пуркуват гардидани мавқеашон оварда мерасонад. Дар ҳама давру замон маҳз ВАО аслиҳаи муҳими баёнкунандаи ақидаҳои мухталиф дар ҳаёти ҷамъияти шуда метавонад [7, с. 120].

Воситаҳои ахбори омма ҳамоно вақт вазифаҳои дар боло қайдшударо амалӣ карда метавонад, ки сафарбарнамои вазифаҳои комилан дуруст ва саривақт ба роҳ монда шуда бошанд ва дар натиҷа ба мақсаду ҳадафҳои худ расида метавонад, дар вучуди мардум нисбат ба давлат ва ҳукумат боварӣ ва ё нобоварию нисбати сиёсати давлат пайдо менамояд. Аз инҷо ба давлат лозим аст тамоми шаклу усулҳоро дар сиёсат истифода барад то дар масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ, ки ВАО ба миён гузоштааст ҷиддан машғул шуда бо ислоҳи камбудихо ҷораҳои зарурӣ андешид. Ба ВАО-е ки дар асоси талаботҳои муҳолифин амал менамоянд имконият надиданд, ки ба шуури рафтори одамон таъсири манфӣ расонанд.

Аз сабабе ки ВАО худ яке аз нишонаҳои муҳими ҷамъияти демократӣ буданаш, вазифаҳои худро дар ҷамъияти демократӣ амалӣ карда метавонад ва арзишҳои ҷомеаи демократиро дар байни оммаи халқ тарғиб менамояд. Дар давлату ҳокимиятҳое, ки сохти ҷамъиятии демократӣ доранд қарору қонунҳои муҳимтарин ба воситаи ҷонибдорӣ аксарияти оммаи халқ қабул карда мешаванд, ки дар рафти он ВАО мавқеи хоса дошта дар рафти қабули қарору қонунҳо бо фикру ақидаҳои мухталиф баромад менамояд ва ба одамон имконият муҳайё менамояд, ки масъулият ҳис намоянд ва ба таври озод муносибаташонро муайян намоянд. Воситаҳои ахбори омма дар ҷамъияти демократӣ дар доираи қонун “Дар бораи матбуот” вазифаҳои худро иҷро намояд ва ба миллатгарои, наҷодпарастӣю иғвоандозӣ барин идеалҳои зарароварро дар байни халқ паҳн нанамоянд. Воқеаҳои сиёсии баамаломадаро аз нуқтаи назари объективӣ баҳо дода ба низоъҳо ва бесарусомониҳои дохилии давлат роҳ надиданд.

Сотсиологи амриқой Г. Лассуел аз рӯи гуфтаҳои дар боло зикршуда ҷор вазифаи асосии ВАО-ро муайян кардааст:

1. мушоҳида аз болои олам (ҷамъовари ва паҳн намудани ахборот);
2. Муҳаррирӣ намудан (якачин намудан ва шахр додани ахборот);
3. Ташаккули афкори ҷамъиятӣ;
4. Тарғиби маданият [5,133].

Аз ин гуфтаҳо бармеояд, ки ВАО ҷаъолияти коммуникативии одамонро таъмин менамояд. Матбуот, радио ва телевизион (дар замони муосир интернет) ҷашм ва гуши ҷамъиятӣ буда, ҳама гуна маълумотҳои ҷамъиятро дар байни омма паҳн менамояд. Мисол ВАО дар бораи пастравии иқтисодиёт баландшавии дараҷаи ҷинояткорӣ, коррупсия дар мақомотҳои давлатӣ ба аҳоли бояд ахборотҳо пешниҳод намояд.

Дар чунин ҳолатҳо матбуоти аз ҷиҳати иқтисодӣ ва сиёсӣ мустакил бештар самаранок амал менаоянд. Дар бисёри давлатҳои тараққиқардаи ҷаҳон ВАО характери соҳибкорӣ дошта, ҳазорҳо нафар одамон ба ҷамъоварӣ нигоҳ доштан ва фурухтани ахбор машғуланд. Дар айни замон таъсири воситаҳои ахбори омма дар ташаккули афкор ва шуури оммаи халқ ниҳоят калон буда ба воситаи рӯзномаҳо, радио, телевизион ва интернет ба халқ ахборотҳои пешниҳод карда мешаванд, ки хонанда, шунавандаю бинандаро ба вачд оварда ва ҳатто дар баъзе мавридҳо тарсу ваҳро низ ба дили онҳо ҷой менамояд.

Дар замони муосир дар натиҷаи намоишҳои, ки дар бораи беконунӣ, зӯрварӣ ва беахлоқӣ барин амалҳои ғайриинсонӣ дар телевизион ва интернет нишон дода мешавад. Аз ин рӯ як қисми мардум ба ин воқеаҳо одат менамоянд ва инро ҳамчун як қисми тарзи ҳаёт дар ҷамъият қабул менамоянд. Ин воқеаҳо ба одамон таъсири эмотсионалии манфӣ расонида метавонад. Новобаста ба ин таъсири сиёсӣ низ мерасонанд. Раванди асосии ВАО ин аз ҷамъоварии иттилоотдихӣ, ва паҳн намудани ахборот иборат мебошад. Аз ҷаҳлияти қори воситаҳои ахбори омма ба ҷӣ андоза маълумот гирифтани субъекти сиёсат вобастагӣ дорад. Ҷӣ хеле дар боло қайд шуда буд, ки ВАО ин ҳокимияти ҷорум аст. Барои ҳамин касе ки иттилооти муҳим дорад вай ҳокимият дорад ва агар иттилооти дурустро аз нодуруст фарқ карда тавонад ӯ боз ҳокимияти калонтар дорад. Чунин ҳокимиятро воситаҳои ахбори омма дошта метавонад, ки натавона маълумот ҷамъоварӣ менамоянд, балки онҳоро ба таври хоҳиши худ пешкаши ҷамъият ва омма мегардонад. Муҳимтарин воситаҳои таъсири ВАО ба ҷамъият ва омма ин интиҳоби мавзӯ ва рафти муҳокимаи он мебошад. Интиҳоби мавзӯҳои сиёсӣ натавона аз хоҳиши роҳбарони ВАО инчунин ба талаботи гуногундешии ҷомеа ва иқтисоди бозорӣ низ ҷавобгӯ бошад. ВАО метавонад дар асоси ана ҳамин талаботҳо ба дигар воситаҳои коммуникативӣ истодагари намоияд ва диққати оммаи халқро ба худ ҷалб намоияд.

ВАО дар вақти амалиёти худ чунин принципҳои ба роҳ мемонад:

1. Афзалиятнокӣ – диққатҷалбкунанда будани мавзӯҳо барои одамон ва шаҳрвандон. Хабарҳои ВАО дар асоси ин принцип буда, оиди масъалаҳои таҳдид ба олам, беҳатарии шаҳрвандон, терроризм, ҳолати экологӣ, обҳезӣ ва ғайраҳо дахл менамоянд.

2. Принципи далелҳои ҷолиби диққат мебошад, ки ин ҷамъоварии далелҳо оиди гуруснагӣ, ҷанг ва ҷинойткорӣҳои даҳшатнок буда, дар ин ҳолат ВАО кӯшиш менамояд, ки ахбори воҳимаангез ва ба вачд оварандаро дар ҷои аввал истифода баранд.

3. Принципи далелҳои нав: Дар асоси ин принцип диққати оммаро ба далелҳои навтарин ҷалб намоиянд, ки онҳо бояд дар бораи рушди иқтисодиёт, дар бораи парвоз ба дигар сайёраҳо, оиди ҳизбҳои нав ва сарварони онҳо шумораи бекорон маълумотҳои нав ва навтарин пешниҳод намоиянд.

4. Принципи муваффақиятҳои сиёсӣ дар асоси ин принцип воситаҳои ахбори омма, барномаҳо, намоишҳо ва мақолаҳои аввалан дар бораи муваффақиятҳои пешваёни сиёсӣ ва ҳизбҳои ташкил намуда, махсусан ба ғолибони маърақаҳои интиҳоботӣ, ба ситораҳои варзиш санъат ва дигар гурӯҳҳо диққат дода мешавад.

5. Принципи доштани мақоми баланди ҷамъиятӣ. Дар асоси ин принцип иттилоотҳои сарчашмаҳои ахбор ҳар қадаре дастнорас бошанд то ҳамон дараҷа маълумотҳои гирифташуда мақоми баландро соҳибанд ва диққати миллионҳо муштариёро ба худ ҷалб менамоянд, ба чунин хабарҳо хабарҳои аз забони Президентон, вазирон, соҳибмансабони олидарача, диндорони олимақом нашр ва ҷоп шуда ё ба воситаи каналҳои махсуси телевизионӣ намоишдода дохиланд [1,345].

Дар айни замон телевизион ҷамъоварӣ намудани ахбороту иттилоотҳо ва паҳн намудани онҳо мақоми хоса дошта дар ин масъала ҳиссагузори бениҳоят калон мебошад.

РҶҶХАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Усмонов, И. К. Журналистика, (чилди 4). – И.Усмонов. – Душанбе, 2011. – 474 с.
2. Фихтелиус, Э. Дах қоидаи журналистика. – Душанбе, 2010. – 136 с.
3. Хочазод, С. Таърихи телевизиони Тоҷикистон. – Душанбе, 2007. – 288 с.
4. Хамидов, И. Корпоративная пресса Таджикистана. – Душанбе, 2010. – 216 с.
5. Хамидиён, И. Содержательное и жанровое многообразие на таджикском телевидении (монография). – Душанбе, 2019. – 256 с.
6. Хамидиён, И. Теоретическое осмысление и реализация маркетинговых целей корпоративных СМИ Таджикистана. – Душанбе, 2022. – 208 с.
7. Хонов, А. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон. – Душанбе, 2008. – 112 с.
8. Хонзода, А. Эмомалӣ Раҳмон ҳомӣ ва раҳнамои ҷавонон. – Душанбе, 2018. – 160 с.
9. Ҳамидов, И. Нерӯи ояндасози миллат. – Душанбе, 2011. – 140 с.
10. Ҳамидов, И. Мақола: аз назария ба амалия. – Душанбе, 2008. – 76 с.

СИЁСАТИ ДАВЛАТӢ ВА ВАО АННОТАТСИЯ

Дар айни замон таъсири воситаҳои ахбори омма дар ташаккулёбии афкор ва шуури оммаи халқ ниҳоят калон буда ба воситаи рӯзномаҳо, радио, телевизион ва интернет ба халқ ахборотхое пешниҳод карда мешаванд, ки хонанда, шунавандаю бинандаро ба вачд меоранд.

Воситаи ахбори омма дар ҳаёти сиёсии ҷомеа яке аз институтҳои муҳими ҳаёти сиёсии ҷомеа мебошад ва аз ташкилоту ҷузъҳои зиёде иборат мебошад. Ба воситаи ташкилотҳо ва ҷузъҳои худ дар бораи ҳаёти сиёсии ҷомеа, давлат ва ҷаҳон ба аҳоли иттилоотҳо мерасонад. Дар қатори ҳокимияти қонунбарор, ҳокимияти иҷроия ва судӣ ВАО-ро ҳамчун ҳокимияти чорум мешиносанд. Аз рӯзи пайдоиш ва мавҷудияташ дар ҳама давру замон ВАО мақоми хоса дошта, ҳамчун ташкилоти мустақил ба воситаи ахбороти иттилоотҳои сиёсӣ ба афкори умумии омма таъсир расонида, барои инкишофи ташаккули афкори умум дар ҳаёти сиёсии аҳоли таъсири калон расонида, барои баланд гардидани дараҷаи тафаккури сиёсии аҳоли маълумотҳои заруриро пешниҳод намуда ҳиссагузори асосӣ мебошад.

Калидвожаҳо: Матбуот, телевизион, радио, ахборот, аҳоли, демократӣ, ҳокимият, иттилоот.

Маълумот дар бораи муаллиф: Валиева Фирӯза Баҳромовна – ассистенти кафедраи рӯзноманигорӣ ва тарҷумонии Донишгоҳи давлатии Данғара. Тел.: +992–908–77–75–12

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА И СМИ АННОТАЦИЯ

В настоящее время влияние средств массовой информации на формирование общественного мнения и сознания огромно: через газеты, радио, телевидение и Интернет населению предоставляется информация, вызывающая восторг у читателей, слушателей и зрителей.

Средства массовой информации являются одним из важнейших институтов политической жизни общества и состоят из множества организаций и компонентов. Через свои организации и подразделения он предоставляет населению информацию о

политической жизни общества, государства и мира. Средства массовой информации известны как четвертая власть, наряду с законодательной, исполнительной и судебной ветвями власти. С момента своего зарождения и существования средства массовой информации всегда имели особый статус. Как независимая организация, она оказывала влияние на общественное мнение посредством распространения политической информации, оказывала существенное влияние на развитие и формирование общественного мнения в политической жизни населения, предоставляла необходимую информацию для повышения уровня политического мышления населения, внося большой вклад.

Ключевые слова: пресса, телевидение, радио, новости, население, демократия, правительство, информация.

Сведение об авторе: Валиева Фируза Бахромовна, ассистент кафедры журналистики и перевода Дангаринского государственного университета. Тел.: +992-908-77-75-12

PUBLIC POLICY AND MASS MEDIA ANNOTATION

Currently, the influence of mass media on the formation of public opinion and consciousness is enormous: through newspapers, radio, television and the Internet, the population is provided with information that delights readers, listeners and viewers.

Mass media are one of the most important institutions of the political life of society and consist of many organizations and components. Through its organizations and divisions, it provides the population with information about the political life of society, the state and the world. Mass media are known as the fourth estate, along with the legislative, executive and judicial branches of government. Since its inception and existence, the mass media have always had a special status. As an independent organization, it influenced public opinion through the dissemination of political information, had a significant impact on the development and formation of public opinion in the political life of the population, provided the necessary information to improve the level of political thinking of the population, making a great contribution.

Keywords: press, television, radio, news, population, democracy, government, information.

About the author: Valieva Firuza Bakhromovna, assistant of the Department of Journalism and Translation of Dangara State University. Tel.: +992-908-77-75-12

НАҚШИ ВАО ДАР ХУДИНКИШОФДИҲӢ - ФАӢОЛИЯТИ МАХСУСИ МАӢНАВӢ ВА АМАЛИИ ИНСОН

Азизова П.У.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Инсон чун мавҷудияти маънавӣ дар фаъолгардонии сифатҳои худинкишофдиҳӣ, худҳаракаткунӣ ва ба фаъолияти муайяни худэҷодкунӣ қобил аст [4, с.134].

Аз мавқеи концепсияи антропологи (Ф.Нитше, Л. Фейербан ва диг.) сарчашмаи худинкишофдиҳӣ маънавиёти инсон буда, аз тарафи инсон дарк шудани субъективияти худ тавассути қобилият ба интиҳоби озоди шахсӣ ба воситаи бунёди низоми муайяни арзишҳо, самтҳои арзишнок, ки асоси шууру рафтори инсонро ташаккул медиҳанд, рӯй медиҳад. Дар доираи таълимоти мазкур, худинкишофдиҳӣ

чараёни ба ҳамдигар таъсирасонии омилҳои берунӣ ва дохилии рушд, ки ба ҷаҳолгардонии худинкишофдиҳии иқтидори инсон мусоидат менамоянд, ҳисоб меёбад.

Таҳлили афкори фалсафӣ оид ба масъалаи худинкишофдиҳии инсон ба баровардани ҳулосаи зерин имкон медиҳад:

худинкишофдиҳи-ҷаҳолияти махсуси маънавӣ ва амалӣ оид ба худтакмилдиҳии шахсияти инсон;

худинкишофдиҳӣ- мақсад ва мазмуни ҳаёти инсон.

Ҷанбаи фалсафии худинкишофдиҳӣ ба низоми муайян дароварда шуда, моҳият ва мазмуни худинкишофдиҳӣ чун масъали психологӣ-педагогӣ ташаккул ёфтааст.

Воситаҳои ахбори омма ҳамчун василаи муассири таъсирасонӣ ба афкори умум дар тавсеаи ҷаҳонбинӣ, интишори ақида, омӯзиш ва худинкишофдиҳии инсон нақши зиёд доранд. Ошноӣ бо нигоштаҳои кормандони ин ниҳоди қудратманди иттилоотиву сиёсӣ ва омӯзиши маводи гуногуни ВАО ба ҳар шахс имкон медиҳад, ки пайваста аз вазъи ҷаҳони муосир огоҳӣ пайдо намуда, тибқи талаботи замон баҳри такмил додани шахсияти хеш ҷаҳду талош варзад. Воқеан, ҳар падидае, ки ба руҳияи инсон таъсиргузор буда, дар шаклгирии шахсият ва ҷаҳони маънавии ӯ мусоидат менамояд, мавриди омӯзиши донишмандон ва коршиносони соҳа қарор мегирад. Симои инсон чун мавҷуди на танҳо биологӣ, балки иҷтимоӣ дар осори воқеанигорону публитсистон мавқеи назаррас дошта, омӯзиши ин гуна мавод баҳри бедорӣ ва саъю кӯшиш афроди алоҳида баҳри худтакмилдиҳӣ ва ташаккули ҷаҳолияти ҷамъиятии ӯ таъсири мусбат мерасонад. Маълум аст, ки сарчашмаи ҳар гуна ҷаҳолияти инсон, аз ҷумла худинкишофдиҳанда, талаботи мувофиқи инсон мебошад. Ин масъаларо психолог-гуманисти Австрия А. Адлер қоркард намуда, мафҳуми “майл ба такмилдиҳӣ”-ро ба он ворид сохт, ки маънои талаботи шахс ба худинкишофдиҳиро дорад. Ба ин маънӣ, А. Адлер чараёни кори инсонро аз болои худ кушода медиҳад:

- шахс дастовардҳои худро таҳлил мекунад;
- шахс муваффақиятҳои худро бо идеали камолот муқоиса менамояд;
- шахс аз натиҷаи кори худ қаноатманд нест;
- шахс талабот ба худинкишофдиҳиро аз сар меғузаронад;
- шахс худро такмил медиҳад [1, с.140] .

Дар таҳқиқоти А. Маслоу мо талаботи худмуҳимгардонӣ худинкишофдиҳиро дар байни тамоми талаботҳои инсон дар зинаи олӣ мебинем. Ба андешаи ӯ, инсон бояд ба коре, ки ба он қобилият дорад, шуғл варзад, яъне дар чунин ҳолат инсон иқтидори худро амалӣ мегардонад. К. Р. Роджерс фикри А. Маслоу-ро тавсеа дода, менависад, ки “тамоюл ба татбиқкунӣ талаботи шахсият ба рушди ҳаматарафаи қобилиятҳои шахсӣ мебошад. Ба ақидаи олим, ҳар як шахс метавонад, ки роҳи ҳаёти худро интихоб намояд, бо хости ҳудаш рафтор кунад, дар бораи худ, мавқеи худ дар олами атрофиён тасаввурот дошта бошад. Имкониятҳои инсон дар амал зоҳир мегарданд, ҳаёти мақсаднок ин чараён, ҳаракат, тағирёбии доимӣ, рушд мебошад [9].

А. Б. Маслоу ва К. Р. Роджерс дар назарияи шахсият ақидаеро пешниҳод намудаанд, ки тибқи он шахс ба дарки мазмуни ҳастии худ майл дорад, ҳудаш барои таҷрибаи инфиродии худ, барои ошкорсозии иқтидори худ, барои худбалоиҳагирии самтҳо ва тарзҳои рушди шахсӣ масъул аст.

Л. С. Виготский таъкид мекард, ки чараёни ташаккули инсон чун шахсият пайдарпай рӯй медиҳад ва дар ҳар як зинаи рушд сифатҳои нав ба вучуд меоянд, ки дар зинаҳои пешина омода буданд, вале ба шакли тайёр ҷой надоштанд. Бинобар ин ӯ пешниҳод менамояд, ки “минтақаи наздиктарини рушд” ба ҳисоб гирифта шавад.

Л. С. Виготский зарурати бедорсозии чараёнҳои дохилӣ, наваташкилаҳои руҳиро асоснок мекунад ва ба он диққат медиҳад, ки шахсият инсон мафҳуми иҷтимоӣ

мебошад, яъне “фавкуттабиат”- ро чой дорад, шахсият дар чараёни рушди маданӣ, таърихӣ ва иҷтимоӣ тавлид меёбад [3] .

Худинкишофдиҳӣ аз мавқеи муносибати системавии байнифаннӣ омӯхта мешуд. Шахсияти инсон чун низоми нодир, яклухт, мураккаб, табиӣ гуманитарӣ баррасӣ мегардад ва дар он ғояи мазкур бо афкори намоёндагони педагогикаи гуманистӣ нисбати кӯдак чун арзишнок, худинкишофдиҳанда ва табиӣ ҳамбастагӣ дорад.

Маълум аст, ки инсон як қисми табиат мебошад ва фаъолияти ҳаётии ӯ ба қонунҳои умумии он тобеъ аст. Дар ин асос тамоми воситаҳои педагогӣ бояд ба чараёни табиӣ рушди кӯдак пайгири кунад, ба рушди ӯ чун организми зинда барномае, ки ирсиятро интиқол медиҳад, идора мекунад. Ба чараёни рушди биогенӣ муҳите, ки дар он инсон зиндагӣ ва амал мекунад ва чараёни иҷтимоисозӣ рӯй медиҳад, таъсир мерасонад. Дар ин чараён ҳаёт талаботхоро чун, хусусияте фарде, ки ниёзи ӯро дар ягон чиз ва сарчашмаи қувваҳои руҳӣ ва фаъолнокии шахсро ифода менамояд, қонун мегардонад.

Дар асоси талаботҳои дохилӣ дар чараёни фаъолият инсон таҷриба ва сифатҳои муайянеро касб мекунад ва дар ин асос фаъолияти худро мустақилона идора менамояд, ҳамзамон қобилиятҳои худро ба амалигардонии он рушд ва худро тағйиру ташаккул медиҳад.

Лаҳзаҳои мазкур барои педагогика муҳимтарин мебошад, чунки инсон на танҳо аз рӯи барномаи ирсии дар ӯ гузошташуда ва зерини таъсири муҳит, балки, инчунин, вобаста ба таҷриба, сифату қобилиятҳои дар психикаи ӯ чун худинкишофдиҳӣ бавучудоянда рушд меёбад.

Ҳамин тариқ, талабот ба худинкишофдиҳӣ чун майл, хоҳиш, рағбат ба рушди худ баромад мекунад. Шахсият дар чараёни қонунгардонии талаботҳо ба маърифат ва худшиносӣ, худтасдиқкунӣ, худифодакунӣ, тарбия ва худтарбиякунӣ рушд меёбад.

Суръатнокии азнавсозӣ то андозае афзуд, ки бе ташаккули талаботи махсус ба худинкишофдиҳӣ инсон наметавонад аз он чизе, ки ба ӯ олами ҳозира пешниҳод мекунад, самаранок истифода барад.

Инак, тамаддуни муосир симои нав қабул мекунад, аз давраи рушди стихиявӣ, ба андешаи файласуфон, олам ба давраи таҳаввули идорашавандаи иҷтимоӣ-маданӣ қадам мегузорад. Дар чунин шароит дар ҳалли масъалаҳои тарбияи насли наврас самтҳои нав ба вучуд омаданд.

Илми муосирро шароиту омилҳои чараёни яклухти ташаккул ва рушди шахсият ба худ ҷалб мекунанд.

Бояд қайд кард, ки ғояи худинкишофдиҳӣ барои илм на ҳамагӣ нест, он дар давоми солҳои зиёде бо самту мактабҳои гуногун ташаккул ёфтааст. Ғояҳои Гераклӣ дар бораи истифодаи худ, Сукрот дар бораи дарки худ, Марк Авелий ва Афлотун дар бораи мурочиати рӯҳ ба худ ба худинкишофдиҳӣ бахшида шудаанд.

Онҳо дар бораи рушди инсон муҳокима ронда, онро бо масъалаи моҳияти шахсият алоқаманд мекунанд: “Ман кистам?”, “Ман чӣ гунаам?”, “Чӣ тавр ман рафтор мекунам?”. Бинобар ин, зерини таъсири Сукрот аввалин маротиба зарурати равона сохтани диққати инсон ба дарки худ ба вучуд омад. Бо шарофати ин, чӣ тавре ки Персонс қайд мекунад, фалсафа ба омӯзиши инсон, чун шахсият, рӯ оварда, мафҳуми мазмуни рушдро дар алгоритм бо мундариҷаи нав пурра сохт [10, с. 233] . Сукрот мазмуни рушдро дар алгоритми амалҳо (ба худ кӯмак расон, “Ман”- и ботини худро ёб ва фаъл гардон) дидааст. Ба ақидаи ӯ, ҳудӯгоҳӣ ва худшиносӣ роҳҳои дуруст барои зуҳури қобилиятҳои инсон мебошанд.

Арасту таъкид мекард, ки табиат ба инсон қобилиятҳои зиёду имконияти рушди онҳоро тавассути тарбия додааст. Мақсади тарбия худтатбиқсозии пурраи ҳар як шахс мебошад [11, с.13].

Бояд қайл кард, ки дар давраи Эҳё инсон чун эҷодкори озоду фаъл, ки майл бо худэҷодкунӣ ва худифодакунӣ дорад, баррасӣ мегардид. Дар ин давра ғояи

такомули ҷисмонӣ ва рӯҳӣ бартарӣ дошт. Антропосентризм ва самти гуманистӣ ба равноасозии диққат ба масъалаҳои худифодакунӣ, худтатбиқкунӣ ва худсобитсозии шахсияти насли наврас мусоидат намуданд. Насли насрас оҳиста-оҳиста ба ҳаёти калонсолон қадам мегузошт ва дар ӯ “Эҳдои олии ҷисму ҷон, ки инсонро хушахлоқ мегардонад”, рушд меёфт [8, с. 237].

Хулосаи И. Кант- дар тарбия ва рушди инсон ба имкониятҳои ӯ така кардан зарур аст, дар охир асри XVIII ба пайдошавии системаҳои фалсафӣ, ки ба фард, шахсият ба арзиши нави “Ман”- и инсон асос гузошта, ба амсилаи антропосентрии ҳастӣ оварда расонд.

Ба андешаи Э. Фромм, ҳаёт санъат мебошад, ғаёлияти ҳаётии инсон-чараёни рушди оне, ки иқтидоран гузошта шудааст ва вусъатдиҳии он мувофиқи қонунҳои табиат бояд сурат гирад, ҳисоб меёбад. М. Хайдегер чараёни худинкишофдиҳиро чун “саъю кӯшиши ахлоқии инсон, ки ба худ равона шудааст ба сохтори ҷисмонӣ ва руҳии ӯ асос ёфтааст” [13, с.54], баррасӣ мекунад.

Қобили қайд аст, ки то ин давра худинкишофдиҳӣ на чун мавзуи таҳқиқот, балки чун категорияи эзоҳие, ки присипи ғаёлнокии шахсиятро дар рушд ифода мекунад, баррасӣ мегашт. Ташаққули шахсият бояд худшиносиро, ки аз таҳлили эҳсосоти ӯ, худмушоҳидакунӣ аз болои тағйирот дар худ оғоз меёбад ва барои рафтори худ зарур аст, дар бар гирад [7, с.85].

Хулоса, маърифати ҳодисаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангӣ дар ташаққули шахсият, худтатбиқкунӣ ва худинкишофдиҳии ҳар як фард таъсири амиқ гузошта, воқиғаҳои ахбори омма ҳамчун манбаи асосии иттилоот ва интишори рӯйдодҳои навтарини ҷомеа дар шаклирии олами руҳонӣ ва аҳолқи инсонии муосир нақши бориз мегузоранд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Адлер А. Индивидуальная психология //История зарубежной психологии: Тексты. – М., - 1986, – С.130-140
2. Антология педагогической мысли Древней Руси и русского государства XIV-XVII в.в. (АПН СССР) биограф, очерки, коммент. С.Д.Бабишина, Н.М. Митурова)-М: Педагогика, -1985, -367с.
3. Выготский Л.С. История развития высших психических функций. В 6-и т. Т.3. Сборник сочинений /Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, -1983, – 967 с.
4. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. В 2-х т. Т.1,– М.: Мысль, -1975, – 452 с.
5. Гоббс Т. Избранные произведения: в 2-х т. Т.1,– М.: Мысль, - 1965, - 983 с.
6. Кант И. Соч.ввт.Тз.- М., 1964.-799с.
7. Кирилова Н.Б. Подготовка старшеклассников к самовоспитанию ученического коллектива /Н.Б. Кирилова –Хабаровск, -1987, -52 с.
8. Лушников А.М.: Конфуций /А.М. Лушников:// История педагогики – 2-ое изд. – Екатеринбург, -1994, – С.235-238
9. Маслоу А.Г., Абрахам Г. Мотивация и личность: перевод с англ. //А.Г. Маслоу: науч.ред.вступ.ст. Н.Н. Акушиной. Спб.: Евразия, -1999, - 479 с. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. – Харьков: ЭКСМО-Пресс, -1999, – 1654 с.
10. Парсонс Т. Система современного общества. Учебник для высшего учебного заведения. Г12 Парсонс-М*Аспект-Пресс, -1997, -270.
11. Платон. Диалоги-М: Мысль, -1986, -607с.
12. Фромм Э. Человек для себя. – М.: Изд-во В.П. Ильина, -1977, – 416 с.
13. Хайдегер М. Разговор на проселочной дороге. – М.: Высшая школа, -1993, – 190 с.

НАҚШИ ВАО ДАР ХУДИНКИШОФДИҲӢ - ҒАЪОЛИЯТИ МАХСУСИ МАЪНАВӢ ВА АМАЛИИ ИНСОН АННОТАТСИЯ

Муаллиф дар таълифоти хеш қайд кардааст, ки масъалаи худинкишофдиҳии инсон ҳоло низ мавриди омӯзиш қарор дорад, чунки аз табиат дар инсон чун мавҷудияти на танҳо биологӣ, балки иҷтимоӣ низ саъю кӯшиши худтакмилдиҳӣ ҷой дорад. Маълум аст, ки сарчашмаи ҳар гуна ғаъолияти инсон, аз ҷумла худинкишофдиҳанда, талаботи мувофиқи инсон мебошад.

Дар мақола омадааст, ки доираи таълимоти мазкур, худинкишофдиҳӣ чараёни ба ҳамдигар таъсирасонии омилҳои берунӣ ва дохилии рушд, ки ба ғаъолгардонии худинкишофдиҳии иқтисодии инсон мусоидат менамоянд, ҳисоб меёбад. Илми муосирро шароити омилҳои чараёни яқлукта ташаккул ва рушди инсон ба худ ҷалб мекунад. Талабот ба худинкишофдиҳӣ чун майл, хоҳиш, рағбат ба рушди худ баромад мекунад. Шахсият дар чараёни қонсгардонии талаботҳо ба маърифат ва худшиносӣ, худтасдиқкунӣ, худифодакунӣ, тарбия ва худтарбиякунӣ рушд меёбад.

КАЛИДВОЖА: худинкишофдиҳии инсон, худтакмилдиҳии шахсияти инсон, талаботҳои инсон, худшиносӣ, худтасдиқкунӣ, худифодакунӣ, тарбия ва худтарбиякунӣ, қобилияти инсон, ғаъолияти инсон, ҳаёти инсон, саъю кӯшиши инсон.

Маълумот дар бораи муаллиф: Азизова Парвина Убайдуллоевна - омӯзгори Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Хатлон, шаҳри Бохтар, кӯчаи Хатлон, тел.: (+992) 911 – 05 – 67 – 05.

РОЛЬ СМӢ И САМОРАЗВИТИЕ – СПЕЦИАЛЬНАЯ ДУХОВНАЯ И ПРАКТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА АННОТАЦИЯ

В своих трудах автор отмечал, что вопрос саморазвития человека изучается до сих пор, поскольку в природе, как существе не только биологическом, но и социальном, заложено стремление к самосовершенствованию. Известно, что источником любой деятельности человека, в том числе и саморазвития, являются соответствующие потребности человека.

В статье утверждается, что в рамках данного учения саморазвитие представляет собой процесс взаимодействия внешних и внутренних факторов развития, способствующих активизации саморазвития человеческого потенциала.

Современную науку привлекают условия и факторы общего процесса формирования и развития человека. Потребность в саморазвитии проявляется как стремление, стремление, интерес к саморазвитию. Личность развивается в процессе удовлетворения потребностей в познании и самопознании, самоутверждении, самовыражении, образовании и самовоспитании.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: саморазвитие человека, самосовершенствование человеческой личности, потребности человека, самопознание, самоутверждение, самовыражение, образование и самовоспитание, способности человека, деятельность человека, жизнь человека, усилие человека.

Информация об авторе: Азизова Парвина Убайдуллоевна – преподаватель Бохтарского государственного университета имени Насири Хусрава.

Адрес: 734025, Республика Таджикистан, Хатлонская область, город Бохтар, улица Хатлон, телефон: (+992) 911-05-67-05.

THE ROLE OF THE MEDIA SELF-DEVELOPMENT – A SPECIAL SPIRITUAL AND PRACTICAL ACTIVITY OF A HUMAN BEING ABSTRACT

In his works, the author noted that the issue of human self-development is still being studied, since in nature, as a being not only biological but also social, the desire for self-improvement is embedded. It is known that the source of any human activity, including self-development, are the corresponding human needs.

The article argues that within the framework of this teaching, self-development is a process of interaction between external and internal development factors that contribute to the activation of self-development of human potential.

Modern science is attracted by the conditions and factors of the general process of formation and development of a person. The need for self-development manifests itself as aspiration, aspiration, interest in self-development. The personality develops in the process of satisfying the needs for knowledge and self-knowledge, self-affirmation, self-expression, education and self-education.

KEYWORDS: human self-development, human self-improvement, human needs, self-knowledge, self-affirmation, self-expression, education and self-education, human abilities, human activity, human life, human effort.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR: Azizova Parvina Ubayduloevna – teacher of Bokhtar State University named after Nasiri Khusrav.

Address: 734025, Republic of Tajikistan, Khatlon region, Bokhtar city, Khatlon street, phone: (+992) 911-05-67-05.

ТЕЛЕВИЗИОНҲОИ МАҲАЛЛИИ ХАТЛОН

Раҳмонова Ф.Ҳ.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Ҷомеаи имрӯзаро бе иттилоот тасавур кардан ғайриимкон аст ва яке аз самти асосии иттилоърасонӣ ба омма ин телевизион мебошад, ки ба ҷамъият тариқи намоиш ва овоз иттилоот ва барномаҳоро ба аудиторияи худ мерасонад. Ба ҳама маълум аст, ки телевизион тариқи мавҷҳои гуногун паҳш мегардад. Агар интернет имрӯз бармало ба фазои иттилоотӣ ворид шуда бошад ҳам, дар ҳар як хонадон иттилооти заруриро тариқи телевизион қабул мекунанд. Маълум аст, ки телевизион мақоми худро ҳамчун технологияи иттилоърасонӣ аз ғозии таъсис то замони мо ин рисолаташро идома дода истодааст.

Муҳаққиқони соҳаи журналистика А. Саъдуллоев ва М. Шоев доир ба ки муҳимтарин хислати телевизион, ки дидани чизе дар масофа аст, чунин ақидаро баён кардаанд: «Ин дид универсалӣ ва ҳамаҷониба буда, фосилаҳои гуногуни арзу тӯл ва вақтро фаро гирифта, чун муъҷизаи электронӣ қобилияти таҳхис ва таҳвиқи ғояҳоро дорад, ки ғолибан аз тариқи шахсҳо, образҳо ба амал меояд... Телевизион кулли ақшорро якбора фаро мегирад, дар як лаҳза аз воқеаи мадди назар ғ далелу санадҳо миллионҳо нафар воқиф мегарданд» [1, с. 6,7].

Дар қатори фаъолияти телевизионҳои ҷумҳуриявӣ телевизионҳои маҳаллӣ низ доир ба тамоми самтҳои ҳаёти ҷомеа метавонанд иттилоотро пешниҳод кунанд.

Телевизион ба ғайр аз иттилоърасонӣ ба маърифату маънавиёти ҷомеа метавонад таъсири амиқ гузорад.

Таърихи таъсиси телевизионҳои маҳаллӣ нишон медиҳад, ки телевизионҳои Хатлон дар айёми нооромии мардуми тоҷик, ҷанги шаҳрвандӣ ташаккул ёфтаанд. Масалан, телевизиони ноҳиявии «Борбад» (соли 1990 -2000), телевизиони Кӯлоб (соли 1992), телевизиони ғайриҳукумати «Мавҷи озод»-и ноҳияи Восеъ (соли 1992), телевизиони Хатлон (соли 1993), телевизиони мустақили «Қўрғонтеппа» (соли 2000) дар майдони иттилоотии вилоят ба фаъолият шурӯъ кардаанд.

Чӣ тавре, ки муҳаққиқи ВАО-и Хатлон Маъмурзода Н.М. ёдовар мешавад, дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ дар баробари телевизиони давлатии Хатлон «телевизионҳои он замони ғайриҳукумати Кӯлоб ва «Мавҷи озод»-и ноҳияи Восеъ низ бо нашри барномаҳои вижа талош мекарданд, ки дар роҳи ҳарчи зудтар барқарор гардидани ҳаёти ошошта, эҳёи иқтисодиёти харобашта, фарҳангу маърифати костаҳуда, аз нав ба фаъолият пардохтани корхонаю муассисаҳо, аз дилҳо зудудани кинаю адоват ва ба зиндагии осудаҳолона баргаштани фирориён сахмгузор бошанд» [2, с. 3].

Тариқи телевизионҳои маҳаллии вилояти Хатлон намоиш додани барномаҳои сиёсӣ бештар буд мақсади асосии ин телевизионҳо натавон барои ҷалб намудани омма, балки сари вақт расонидани рӯйдодҳои ҳаррӯзаи шаҳру ноҳияҳои вилоят ба аҳолии Хатлон буданд.

Аз ин бар меояд, ки дар ором нигоҳ доштани вазъи сиёсӣ иҷтимоии аҳолии вилоят телевизионҳои наватасис ба воситаи идеологияи ватанпарварӣ дар тафаккури ҳар як сокини вилоят таъсир гузошта, онҳоро барои ҳифзи арзишҳои миллии водор намудаанд.

Доир ба ин вазифаи телевизион олими рус Ершов Ю. М. бамаврид қайд кардааст: “Телевизион дар минтақаҳо на танҳо яке аз шабакаҳои иртиботӣ мебошад. Дар минтақаҳо, ширкатҳои телевизионӣ ҷомеаҳоро ташкил ва дастгирӣ мекунанд нисбат ба телевизионҳои марказӣ бо маҳзани зиёди интиҳоб таъсири қавитарии иҷтимоию фарҳангӣ доранд.

Телевизион метавонад вазифаҳои башардӯстона ва ҷиддии ислохотхонаро ҳал кунад, агар ба он ҳамчун муҳимтарин воситаи фарҳангии миллат ва муттаҳидии шаҳрвандӣ муносибат кунанд..” [4, с. 4].

Барои пешрафти сатҳи фаъолияти телевизионҳои вилоят аз тарафи ҳукумат таваҷҷуҳ шуда, тадбирҳои судманд андешида мешаванд.

Дар асоси фармони Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №2/1 “Дар бораи зиёд намудани паҳши барномаҳои телевизиони Хатлон” ва дастгирии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон аз 02.01.2019 паҳши барномаҳои телевизион аз 18-соат ба 21-соат расонида шуд. Мувофиқи қадвали (сеткаи) паҳши барномаҳо давоми ҳафта 31 барномаи оригиналӣ ва ҳамарӯза дар барномаи “Ахбор” рӯйдодҳои муҳими дохилу хориҷӣ кишвар инъикос карда мешавад. Аз 11.03.2023 телевизиони Хатлон баъди пайваст шудан ба хати нури дар фармати HD-и паҳш мегардад [6].

Телевизиони Кӯлоб аз 29 июл ба паҳши барномаҳо дар фармати баландсифат (HD) шурӯъ кард. Раҳбарияти вилояти Хатлон ва Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маросими ба намоиш гузоштани барномаҳои телевизиони Кӯлоб дар фармати HD бо сифати баланд иштирок намуданд.

Тибқи иттилоъ, телевизиони Кӯлоб соли 1992 таъсис ёфта, то имрӯз ба ҳайси ниҳоди сохтори Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият мекунанд. Ёдовар мешавем, ки бо мақсади самаранок фаъолият ва беҳбуд бахшидани фазои иттилоотӣ дар шаҳру навоҳии минтақаи Кӯлоб бо дастгирӣ ва маблағгузории Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида ба 2700-солагии шаҳри Кӯлоб, ш. бинои телевизионӣ бо лоиҳаи хозиразамон сохта ба

истифода дода шуд. Инчунин, бо дастгирии Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон телевизиони Кӯлоб бо таҷҳизоти муосир, аз ҷумла передатчик ва нақлиёти пуриктидор таъмин карда шуд [7].

Барои интишори босуръат ва сари вақт расонидани ходисаю рӯйдодҳои телевизионҳои маҳаллӣ ба сомонаҳои интернетӣ низ пайвасти гардиданд. Сомонаи расмӣ телевизиони Хатлон бе ягон мамоният дастраси ҳамаи омма буда, инчунин дар шабакаи машҳури байналмилалӣ «You Tube» шомиланд, ки мардуми берунмарзии моро низ ба рӯйдодҳои муҳими сиёсӣ иҷтимоӣ кишварамон огоҳ менамоянд. Дар сомонаи номбаршуда бештар барномаи сиёсӣ «Ахбор» ва наворҳои фарҳангии фароғатӣ пешкаш мегарданд. Барномаи сиёсӣ «Ахбор»-и телевизиони Хатлон тамоми ҷанбаҳои ҳаёти аҳолии вилоятро ба таври мушаххас ва амиқ таҳлилу баррасӣ намуда, аини замон дар як шабонарӯз 6 маротиба бо давомнокии як соат пешкаши тамошобинон мекунад.

Маҳдудии шабонарӯзии паҳши барномаҳои телевизион аз аввали соли 2014 тавассути таҷҳизоти рақамӣ дар шаҳру ноҳияҳои Кӯлоб ба 16 соат мерасад. Тариқи телевизиони Кӯлоб барномаҳои гуногуни иттилоотӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва фароғатӣ таҳия ва омода мегардад, ки номгӯи он барномаҳо ба тариқи зайл аст: Ахбор, Ҳафта, Дастовард, Кишоварз, Чехраи ҳунар, Касбам ифтихори ман аст, Ваҳдат бақои миллат, Зан ва ҷомеа, Рангоранг, Мусоҳиба, Авроқи зиндагӣ, Субҳ, Таронаҳои дархостӣ, Инсон ва қонун, Қонун ва тартибот, Инсон ва табиат, Оила, Завқ, Дурахши истиқлол, Пайки истиқлол, Ганҷина, Тандурустӣ, Ҳамсол, Варзиш, Меҳрпайванд, Дурахши ситораҳо, Ёде аз бузургон, Шамъи хотира, Ҷавонон ва ҷомеа, Танзим талаби замон, Тарбия талаби замон, Илҳами шоир, Дар сӯҳбати адиб, Бахтномаи миллат, Сабақи маънавӣ, Ҳунарманд Маърифат Шабонахонг, Минбари Ҳукумат, Сайри таърих, Таърих гувоҳ аст, Хидоят, Забон пояи миллат, Боғдорӣ, Истеъдод, Зеркалаи исторӣ, Ҷомеа ва иқтисод, Минбари Ҳукумат, Ҳадяи дил, Шоҳномаҳои, Нигориши матбуот, Андешаҳо, Вақт, Сарбози ватан, Самари умр, Маданияти шаҳрдорӣ, Маърифати комил, Ватандорӣ, Таронаҳо, Пульс Кулябского региона, Ҳомиёни Ватан, Илоҷи воқеа пеш аз вуқӯъ, Наворҳои гӯё, Анвори дониш, Пирони кӯхистони Хатлон, Об манбаи ҳаёт, Ҷароғи раҳнамо, Маъҷубӣ маризӣ нест, Маориф, Омӯзгор, Неки ва нақорӣ, Шаҳрсозӣ, Муқаддасоти миллии ва шоу барномаҳои Муошират, Афкор, Мунозира, Ҳамадон, Чӣ бояд кард? ва Таҳлил [8].

Агар андешаи муҳаққиқи рус Мороз О. П.-ро ба инобат гирем, “Телевизиони давлатии минтақавӣ дар заминаи иҷтимоӣ-таърихӣ робитаҳои амиқи системавӣ байни телевизионҳо ва вобастагии беруниро, ки мавҷудияти дохилии онро муайян мекунад, ошкор мекунад...” [5, с. 9].

Олими дигари рус Волынкин И.А. низ нисбат ба мавқеи телевизионҳои маҳаллӣ дар дастрасии мардум ба иттилоот чунин ишора дорад: «Мувофиқи посухҳои тамошобинон дар барномаҳои телевизиони маҳаллӣ, онҳо хусусияти мусбат ва таҳлилии муаррифии иттилоотро ҷалб мекунад. Рӯзноманигорони телевизиони маҳаллӣ хабарро ҳамчун як навъ намунаи ҳаёт, воситаи муттаҳидсозии ҷомеа, пешниҳоди дастурҳои арзишӣ, на танҳо "фактҳои урён". Барномаҳои телевизиони минтақавӣ бо тамакурзи дохилии худ ба фард ҳангоми баррасии ҳама гуна масъалаҳо ва пешниҳоди рӯйдодҳо аз мавқеъ, ки барои ҳар як сокини кишвар судманд бошад, фарқ мекунад [3].

Аз таҳлили таърихи телевизионҳои маҳаллии вилояти Хатлон маълум гардид, ки муҳаққиқон Маъмурзода Н.М., Сафарзода М.Н. доир ба мавзӯи мавриди таҳқиқ муфассалтар маълумот дода, дар мақолаҳои Шарипов С., С. Гулзод низ ишораҳо ба назар мерасанд. Таҳқиқи таъриху фаъолияти телевизионҳои Хатлон омӯзиши ҳамаҷонибаро тақозо мекунад.

РУЙХАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА:

1. Саъдуллоев, А. Асосҳои журналистикаи телевизион / А. Саъдуллоев, М. Шоев. – Душанбе: Эҷод, 2005. – 96 с.
2. Н.М. Маъмурзода. Ташаккули телевизионҳои маҳаллии вилояти Хатлон дар замони истиқлоли давлатӣ //Номаи донишгоҳ №4(45) 2015. Саҳ 4.
3. Волынкин И.А. Местное телевидение как система социокультурных заказов. analculturolog.ru.
4. Ершов Ю. М. Региональное телевидение в российской медиасистеме. Автореф. на соискание диссертации на соискание учёной степени доктора филологических наук по специальности 10.01.10. – журналистика.- Москва, 2012.
5. Мороз О. П. Становление и развитие государственного регионального телевидения (на примере ГТРК «Тверь») автореф. диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук,- по специальности 10.01.10. – журналистика.- Тверь, 2011.
6. tvkhatlon.tj.
7. khabarikhush.tj,
8. ktr.tj.

ТЕЛЕВИЗИОНҲОИ МАҲАЛЛИИ ХАТЛОН АННОТАТСИЯ

Муаллиф дар мақола нисбати телевизионҳои вилояти Хатлон, ки дар инъикоси ҳаёти иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангии вилоят мавқеи муҳимро ишғол мекунад, андешаронӣ намудааст. Дар мақола аз таърихи ташаккули телевизионҳои Хатлон, Кӯлоб, Бохтар, Восеъ маълумот оварда, андешаҳои олимони муосири тоҷику русро оид ба телевизионҳои маҳаллӣ истинод кардааст.

Калидвожаҳо: Телевизион, маҳаллӣ, Хатлон, интернет, мавҷ, таҳқиқ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Раҳмонова Фарзона Ҳамидовна-омӯзгори кафедраи рӯзноманигори факултети филологияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Телефон: 985997788.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ТЕЛЕВИДЕНИЯ ХАТЛОНА АННОТАЦИЯ

Автор статьи размышляет о телеканалах Хатлонской области, которые занимают важное место в освещении общественно-политической и культурной жизни региона. В статье приводятся сведения об истории становления Хатлонского, Кулябского, Бохтарского и Восейского телевидений а также приводятся мнения современных таджикских и российских ученых о местном телевидении.

Сведения об авторе: Рахмонова Фарзона Хамидовна - преподаватель кафедры журналистики филологического факультета Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Телефон: 985997788.

Ключевые слова: Телевидение, региональное, Хатлон, интернет, волна, исследование.

REGIONAL TELEVISIONS OF KHATLON ABSTRACT

The author of the article reflects on the TV channels of the Khatlon region, which occupy an important place in covering the socio-political and cultural life of the region. The article provides information about the history of the formation of Khatlon, Kulyab, Bokhtar and Vose television, as well as the opinions of modern Tajik and Russian scientists about local television.

About the author: Rakhmonova Farzona Khamidovna - teacher of the Department of Journalism of the Philological Faculty of Bokhtar State University named after Nosir Khusrav. Phone: 985997788.

Keywords: Television, local, Khatlon, internet, wave, research.

НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ДАР ТАТБИҚИ ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНИИ ШАХС БА ГИРИФТАНИ ЁРИИ ҲУҚУҚӢ

Аскарализода С.А.

**МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)**

Дар муҳити иттилоотии имрӯза нақши воситаҳои ахбори омма дар баробари дигар соҳаҳо дар инъикоси паҳлуҳои гуногуни ҳаёти кунунӣ, пешрафт ва тараққиёти давлат бузург мебошад. Ташаккули воситаҳои ахбори оммаи миллий, бахусус матбуот, радио ва телевизион ва агентҳои иттилоотӣ бо таваҷҷуҳ ва талош барои ҷимояи манфиатҳои миллий нақши воситаҳои ахбори оммаро дар ҳаёт боз ҳам назаррастар мегардонанд.

Воситаҳои ахбори омма дар замони муосир бо қудрати бузурги афкорсозии худ мақоми устуворро соҳиб шудаанд. Нақши ВАО дар инкишофи ҷомеа, сафарбар намудани таваҷҷуҳи мардум ба самтҳои муайяни мақсаднок, инъикоси дастовардҳои давлату ҳукумат, ифшои камбудҳои иҷтимоӣ ва дарёфти роҳҳои ҳалли онҳо ниҳоят бузург аст. Дар замони истиқлоли давлатӣ ба шарофати сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тамоми ниҳодҳои иҷтимоӣ рушд карда, фазои иттилоотии мамлакатамон ташаккул ёфт.

Озодии суҳан, нашр, ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахбор яке аз меъёрҳои конститусионӣ муқаррар шуда, бо мақсади рушди расонаҳои хабарӣ ва кафолати озодии баён сензураи давлатӣ ва таъкиб барои танқид манъ гардид (моддаи 30). Конститутсия, ҳамчунин, моликияти зеҳниро таҳти ҷимояи қонун қарор дод (моддаи 40) [1. с. 2].

Ҳуқуқ конститусионии шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ ҳанӯз мавриди таҳқиқоти махсус ва ӯ амиқ қарор нагирифтааст. Дар асарҳои муҳаққиқоне, ки ба масъалаҳои умумии омӯзиши ҳуқуқи инсон сару қор доранд роҷеъ ба омӯзиши ин ҳуқуқ чизе зикр накардаанд. Чунин камбаҳоидӣ аз он сабаб аст, ки баъзе муҳаққиқон ҳуқуқ ба гирифтани ёрии ҳуқуқиро ба доираи фаъолияти онҳое мансуб медонанд, ки ба адвокатура ва фаъолияти адвокатӣ машғул ҳастанд [2. с. 14]. Ёрии ҳуқуқӣ падидаи ҳуқуқӣ буда, таърихи ташаккул дорад. Ташаккули унсурҳои он дар давоми тамоми таърихи инкишофи ҳуқуқ пай дар пай идома дошт. Дар давраҳои гуногуни таърихӣ ин ё он унсурҳои ёрии ҳуқуқӣ башетар динамикии инкишоф ёфт [3. с. 11]. Аз ин лиҳоз инъикоси ин ҳуқуқ аз ҷониби воситаҳои ахбори омма амри саривақтӣ мебошад.

Воситаҳои ахбори омма дар инъикоси масъалаҳои ҳалталаби рӯз ва ташаккули афкор бартарӣ доранд. Илова бар ин, сомонҳои он ки ҷузъи асосии расонаҳои хабарии муосир мебошанд, фазои «иттилоотии ҳаррӯза» — ро пурра мегардонанд. Аксари қулли масъалаҳо дар воситаҳои ахбори омма ҳаматарафа таҳлилу баррасӣ мешаванд. Махсусан, дар давлатҳое, ки речаи идоракунии онҳо ба речаи демократӣ мансуб аст воситаҳои ахбори омма дар афзудани афкори сиёсии омма ва татбиқи ҳуқуқҳои инсон ва шахрванд ва махсусан ҳуқуқ ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ нақши муассир доранд.

Таърихи навини давлатдорӣ миллати тоҷик нишон медиҳад, ки аз ибтидои Истиқлоли давлатӣ ва таҳкими сиёсати ҳуқуқии мамлакат ҳамеша дар меҳвари

таваҷҷуҳи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дорад. Сарвари давлат пайваста таъкид менамоянд, ки «амалӣ намудани меъёрҳои Конституция ба мо имкон дод, ки пояҳои устувори ҷомеа ва давлатро созон диҳем, сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллиро таҳким бахшем, рушди устувори иқтисодии мамлакатамонро таъмин намоем, барои ҳар шаҳрванди мамлакат шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодона муҳайё созем» [4]. Меҳвари сиёсати ҳукукии Ҷумҳурии Тоҷикистонро арзиши олий будани ҳукуку озодиҳои инсон ташкил медиҳад, ки дар моддаи 5 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дарҷ гардидааст, ки “инсон ҳуқуқ ва озодиҳои ӯ арзиши олий дорад, ҳаёт қадр номус ва дигар ҳуқуқҳои инсон даллопазир аст. Ҳукуку озодиҳои инсон ва шаҳрвандро давлат эътироф риоя ва ҳифз менамояд” [5], бо назардошти арзишҳои умумибашарӣ, манфиатҳои миллӣ ва ҷамоаҳои қонуниҳои давлатҳо амалӣ карда мешавад. Он дар коҳиш додани таъсири манфии ҷаҳонишавӣ, муқовимат ба ҳатарҳо ва таҳдидҳои терроризм, экстремизм, коррупция ва ҳифзи фазои иттилоотӣ нақши муҳим дорад. Аз ин рӯ Соли маърифати ҳуқуқӣ эълон шудани соли 2024 марҳилаи навбатии рушди ҷомеа дониста мешавад. Чунки қабул гардидани санад ва қонуниҳои ҷавобгӯ ба талаботи замон ҳукуку озодиҳои инсон ва шаҳрвандро пурра таъмин намуда инъикоси воситаҳои ахбори омма бошад дар амалигардонии ҳукуки конституционии шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ ҷойи махсусро ишғол менамояд [6 с. 3].

Дар шароити муносири давлатдорӣ яке аз вазифаҳои асосии давлати ҳуқуқбунёд дар баробари масъулияти тарафайни давлат, шахс ва робитаи ҳукукии давлат бо ҷомеаи шаҳрвандӣ — ин ҳифз, риоя ва ҳимояи бозғатимоди ҳукуку озодиҳои инсон ва шаҳрванд ба шумор меравад ва дар воситаҳои ахбори омма ба ин масъала таваҷҷуҳи махсус дода шудааст.

Воситаҳои ахбори оммаи тоҷик дар маҷрои нави сиёсат низ мавқеи ҳудро устувор нигоҳ дошта, чун узви ҷудонашавандаи воситаҳои ахбори оммаи ҷаҳонӣ ба талаботи иқтисоди бозаргонӣ мутобиқ мегарданд ва фаъолияти ҳудро идома медиҳанд. Воситаҳои ахбори оммаи ватанӣ дар инъикоси матлабҳо роҷеъ ба татбиқи ҳукуки конституционии шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ, оид ба сиёсати дохилӣ ва сиёсати хориҷӣ пайваста фаъолтар мегарданд ва дар ҳар маводи онҳо муносибати ин воситаҳоро ба сиёсат дарёфтан мумкин аст. Ҳукуки шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ яке аз ҳуқуқҳои асоситарин ҳуқуқҳои конституционӣ ба ҳисоб меравад. Ин ҳуқуқ барои таъмини адолати судӣ, ҳимояи манфиатҳои шаҳрвандон ва риояи қонуният аҳамияти бузург дорад. Дар конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои байналмилалӣ ин ҳуқуқ кафолат дода шудааст. Ҳукуки шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ имконият медиҳад, ки ҳар як шаҳрванд ва шахси воқеӣ дар ҳолатҳои ҳуқуқӣ, ҳосатан ҳангоми мушорикат дар мурофиаи судӣ, ёрии ҳукукии мутахассисони соҳаро истифода барад. Ёрии ҳуқуқӣ метавонад маслиҳатҳои ҳуқуқӣ, ҳимоя дар суд, тартиб додани аризаҳо, ҳуҷжатҳои ҳуқуқӣ ва дигар хидматҳоро дар бар гирад.

Дар моддаи 19-и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст, ки ҳар шахс ҳуқуқ дорад, ки ҳангоми ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии худ аз ёрии ҳукукии ихтисосманд истифода барад. Ҳамзамон дар Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси мурофиавии маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ зарурияти таъмини ёрии ҳуқуқӣ зикр шудааст. Ба ғайр аз меъёрҳои қонуниҳои миллӣ, ҳукуки шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ дар санадҳои байналмилалӣ низ муқаррар шудааст, аз ҷумла: Эълонияи умумии ҳукуки башар (1948) дар моддаи 10; Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ (1966) моддаи 14; Конвенсия оид ба ҳуқуқҳои инсон ва озодиҳои асосӣ (1950).

Ҳукуки шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ яке аз омилҳои муҳими таъмини адолати судӣ ва ҳифзи ҳукуки инсон ба ҳисоб меравад. Ҷумҳурии Тоҷикистон бо

қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва таъмин намудани фаъолияти адвокатура дар ин самт қадамҳои устувор гузоштааст. Таъмини ҳамаҷонибаи ин ҳуқуқ метавонад ба таҳкими низоми ҳуқуқӣ ва волоияти қонун мусоадат намояд ва дар ин ҷода ҷойгоҳи воситаҳои ахбори омма баҳри инъикос ва таблиғи ин ҳуқуқи конститутсионӣ нақши асосӣ ва муҳимро мебозад.

Воситаҳои ахбори омма бо таҳлил ва нишон додани санадҳо исбот кардани мешаванд, ки сиёсати ҳуқуқии кишвар дар татбиқи ҳуқуқи конститутсионии шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ дар расонаҳо ҷойгоҳи муҳим дорад. Он ба таъмин намудани дастрасӣ ба адолати судӣ ва иттилоот оид ба фаъолияти судҳо, татбиқи ҳуқуқҳои инсон ва шаҳрванд ҳосатан дар амалигардии ҳуқуқ ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ, муҳокимаи ошкоро ва одилонаи судӣ ба таҳкими қонуният, пешгирӣ кардани содиршавии ҷиноят, эҳтиром ба қонун ва ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд мусоидат менамояд.

Бо дарназардошти он, ки афкори ҷамъиятӣ ба дарки таҳдидҳои беруна ва қарорҳои дохилӣ доир ба масъалаҳои амнияти миллӣ таъсир мерасонад, устувории иқтисодии мудофиавии кишвар ба сатҳи ризоияти шаҳрвандӣ, дастгирии маънавии хизматчиёни ҳарбӣ, инчунин, омодагии аҳоли ба ҳолатҳои ғавқулдда вобастагии зич доранд. Ба ин хотир, ташаккули афкори ҷамъиятӣ ва огоҳонидани шаҳрвандон аз вазъи ҳарбию сиёсӣ ҷузъҳои муҳими таъмини амнияти миллиро ташкил медиҳанд. Афкори ҷамъиятиро метавон тавассути омилҳои гуногун, аз қабили ёдоварӣ аз рӯйдодҳои таърихӣ, муаррифии дастовардҳои сиёсӣ, шароити иқтисодӣ ва фаъолияти ВАО ташаккул дод [7].

Дар сомонии АМИТ «Ховар» маводи қобили тавачҷуҳ оид ба Соли маърифати ҳуқуқӣ ба таъб расидааст, ки ин мавзӯро пурра инъикос менамояд: «Иқдоми эълоннамудаи Сарвари давлатро бояд чунин фаҳмид, ки ҳар шаҳрванди огоҳи мамлакат бо фаъолмандии худ барои пешрафти бештари Тоҷикистони азиз саҳмгузор буда метавонад» [8]. Воситаҳои ахбори оммаи миллӣ имрӯз ба таври густурда масъалаи дар даврони соҳибистиклолӣ аз ҷониби давлату Ҳукумати мамлакат бо мақсади таъмини волоияти қонун, таҳкими раванди демократикунонӣ дар ҷомеа, бароҳмонии сиёсати дурусти ҳуқуқӣ, баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии аҳоли ва пешгирӣ намудани ҳар гуна ҳуқуқвайронкунӣ андешидани чораҳои воқеии муассир, қабули як зумра санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ислоҳоти бунёдии ҳуқуқӣ дар Тоҷикистонро пайваста инъикос менамоянд.

Яке аз ҳуҷҷатҳои муҳими меъёрии ҳуқуқие, ки дар он ин мафҳумро метавон дарёфт кард, Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018–2028 мебошад, ки бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 6 феввали соли 2018 тасдиқ карда шудааст [9]. Дар банди 12–и ин консепсия истилоҳи «маърифати ҳуқуқӣ» чунин пешбинӣ карда шудааст, ки танзими самаранокии низоми устувори сиёсии демократӣ ва институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар мамлакат, таъмини ҳуқуқии ҷараёни рушди иқтисодию иҷтимоии мамлакат дар давраи гузариш ба иқтисоди бозорӣ, ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон, баланд бардоштани шуурнокӣ ва маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон мебошад.

Барои татбиқи сиёсати ҳуқуқии мамлакат матлабҳои зиёдеро метавон дар воситаҳои ахбори омма пайдо кард.[10] Воқеан, вақте кас ба нигоштаҳои воситаҳои ахбори омма рӯй меорад, равшан мегардад, ки «дар баробари дигар ниҳодҳои марбутаи давлатӣ нақши воситаҳои ахбори омма (ВАО) дар татбиқи ҳуқуқи конститутсионии шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ тавассути тарғиб ва шарҳу тавзеҳи меъёрҳои қонунгузорӣ назаррас аст»

Воситаҳои ахбори оммаи Тоҷикистон ба масъалаи мавриди назар аз он дидгоҳ наздик мешаванд, ки ҳуқуқ ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ ҷузъи муҳими ҳуқуқҳои шахсии инсон ва шаҳрванд, сиёсати ҳуқуқии мамлакат ва ҷомеаи ҳуқуқбунёд буда, ба пайдор

гардидани тартибот ва адолат мусоидат мекунад, хифзи ҳукуку озодиҳои инсон ва шаҳрвандро таъмин менамояд. Дуруст аст, ки ҳуқуқ ба ёрии ҳуқуқӣ ба падидаи давлати ҳуқуқбунёд, ҳукуку озодиҳои инсонро шаҳрванд ва адолати иҷтимоӣ алоқаманд аст.

Матбуоти миллии Тоҷикистон, аз ҷумла рӯзномаи «Ҷумҳурият» перомунӣ ин мавзӯро матолиби гуногун нашр мекунад. Он ақидаеро пеш меорад, ки «воқеан, яке аз роҳҳои ташаккул ва инкишофи давлати демокративу ҳуқуқбунёд дар баробари дигар омилҳои таъсиррасон инъикоси ҳуқуқи конституционӣ шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ, баланд бардоштани маърифати ҳуқуқӣ аҳоли ба шумор меравад» [11].

Мақсад аз ҳадафи асосии татбиқи ҳуқуқ ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ ва инъикоси он тавассути воситаҳои ахбори омма ин баланд бардоштани маърифати ҳуқуқӣ шаҳрвандон низ дар расидан ба мақсадҳо барои дар амал татбиқ намудани ҳама арзишҳои давлати ҳуқуқбунёд, аз ҷумла волоияти қонун ва қонун намудани талаботҳои моддиву маънавии онҳоро низ ифода менамояд ба ҳисоб меравад.

Воситаҳои ахбори омма бар он мебошанд, ки яке аз хусусияти хоси давлати ҳуқуқбунёд мавҷудияти сатҳи баланди фарҳанги ҳуқуқӣ шаҳрвандон мебошад. Бинобар ин, татбиқи ҳуқуқ ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ амалигардонӣ дигар ҳуқуқҳои инсон ва шаҳрванд нақши созгор дорад. Зеро воситаҳои ахбор яке аз институтҳои муҳими сиёсӣ буда, дар татбиқи сиёсати ҳуқуқӣ мамлакат нақши муҳим доранд: «Яке аз институтҳои муҳимтарини системаи сиёсии ҷомеаи муосир ВАО ба шумор меравад. Он ба тамоми ҷабҳаҳои ҳаёти ҷамъият, махсусан ба ҳаёти сиёсии ҷомеа таъсир мерасонад» [12]. Дар бештари маврид Воситаҳои ахбори омма дар паҳн кардани ғояву арзишҳои миллий ва давлатӣ мавқеи мушаххас доранд. Вобаста ба пешрафти ҷомеаи инсонӣ мазмун ва мундариҷаи воситаҳои ахбори омма низ мукамал гардида, вазифадор мешавад, то барои ташвиқ тарғиби ғояҳои давлатӣ ва арзишу армонҳои миллий истифода шавад. Воситаҳои ахбори оммаи расмӣ ва мустақили Тоҷикистон манфиатҳои халқу миллат ва ҷомеаро пайгирӣ менамояд. Ҳамин аст, ки воситаҳои ахбори Тоҷикистон ҳамеша дар масъалаи равангу ривоби ҷомеаи ҳуқуқбунёд маводи бисёреро бозтоб мекунад: «Яке аз роҳҳои муассири таълими доимӣ меъёрҳои қонунгузорӣ тавассути ВАО татбиқи сиёсати ҳуқуқӣ давлатро инъикос менамояд» [13]. Аксар мавод вобаста ба мавқеи сиёсати ҳуқуқӣ мамлакат дарҷ мегарданд. Нигоштаҳои воситаҳои ахбори омма ба сиёсати имрӯзаи Тоҷикистон мувофиқ буда, барои амалӣ кардани он мусоидат мекунад.

Журналистикаи тоҷик маводи хонданибоби рӯз ва ҷолибу муҳим ба таъбир мерасонад, ки инъикоси татбиқи ҳуқуқи конституционӣ шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ барои ҷомеа ва инсоният аҳамияти бисёр муҳим дорад. Барои ташкил намудани ҷомеаи устувор ва дорой маърифати баланди ҳуқуқӣ шаҳрвандонро зарур аст, ки донишҳои ҳуқуқӣ ҳудуд бехтар намоянд. Барои татбиқи ҳуқуқи конституционӣ шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ, баланд бардоштани маърифати ҳуқуқӣ шаҳрвандон талошҳои муштараки ҷомеа ва давлат зарур аст ва бо он метавон фарҳанги муътадили ҳуқуқӣ ва сатҳи баланди огоҳии ҳуқуқӣ шаҳрвандонро густариш бахшид.

Воситаҳои ахбори омма бо назардошти ақидаҳои таҳлилгарон ва қаршиносон сиёсати ҳуқуқӣ мамлакатро инъикос мекунад. Аз навиштаҳои расонаҳои иттилоотӣ ва дигар матолиби ҳамсон пай бурдан мумкин аст, ки дар онҳо устувории вазъи дохилии мамлакат, мустақам гардидани мақоми ҷумҳурий дар арсаи байналмилалӣ, аз таъмини манфиатҳои миллии хеш бархӯрдор будан, эътирофи истиқлолият соҳибхотирӣ ҷумҳурий ва идомаи муносибатҳо дар поёи баробарӣ амалӣ гардидааст.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО:

1. Носирчон Маъмурзода н.и.ф. сармуҳаррири рӯзномаи “Хатлон”. Пешвои миллат ва рушди ВАО дар замони истиқлоли давлатӣ. С. 2.
2. Краснов Иван Витальевич. Конституционное право на квалифицированную юридическую помощь и его обеспечение в РФ. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Пенза – 2003 с. 14.
3. Мельниченко Роман Григорьевич. Конституционное право на юридическую помощь. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Волгоград 2001. С. 11.
4. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бо тағйири иловаҳои солҳои 1999, 2003 ва 2016. “Ирфон”. – 1994;
5. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», шаҳри Душанбе, 28 декабри соли 2023 // Ҷумҳурият – 2023. – 28 декабр.
6. Расул Мачидзода, н.и.ф., “Нақши воситаҳои ахбори омма дар татбиқи сиёсати ҳукукии мамлакат назаррас аст” с. 3.
7. Моҳира Таварова, мутахассиси пешбари Раёсати таҳлил ва ояндабинии сиёсати дохилии Маркази тадқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Нақши ВАО дар ташаккули афкори ҷамъиятӣ роҷеъ ба таҳкими иқтисодии мудрофиавии кишвар. // Манбаи дастрас: <https://mts.tj/na%D2%9Bshi-vao-dar-tashakkuli-afkori%D2%B7amiyat%D3%A3-ro%D2%B7e-ba-ta%D2%B3kimi-i%D2%9Btidori-mudofiavii-kishvar/> С. 4.
8. Муминзода Қ. Соли маърифати ҳукуқӣ. Он марҳилаи нави рушди ҷомеа хоҳад гашт // Манбаи дастрасӣ: <https://khovar.tj/2024/07/soli-marifati-u-u-on-mar-ilai-navi-rushdi-omea-ho-ad-gasht>.
9. Концепсияи сиёсати ҳукукии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018–2028 бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 6 феввали соли 2018 тасдиқ карда шудааст. С. 7.
10. Файзали С. ВАО ва нақши он дар татбиқи ҳолатҳои Ҳукумат // Ҷумҳурият. — 2024. — 15 июл. С. 3.
11. Саидзода И. Маърифати ҳукуқӣ дар меҳвари сиёсати Пешвои миллат // Ҷумҳурият. – 2024. — 24 июн. С. 2.
12. Қодирӣ А. Нақши ВАО дар таъсирпазирии ҷомеа // Манбаи дастрасӣ: <https://mit.tj/article>.
13. Сатторзода А. Мафкураи тарбиявӣ дар мадди аввал // Манбаи дастрасӣ: <https://jumhuriyat.tj/bahsho/3883-marifati-uu-mafkurai-tarbijav-dar-maddi-avval.html>.

НАҚШИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА ДАР ТАТБИҚИ ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНИИ ШАҲС БА ГИРИФТАНИ ЁРИИ ҲУҚУҚИ АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур суҳан дар бораи нақши воситаҳои ахбори омма дар татбиқи ҳуқуқи конститусионии шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ меравад. Ҳуқуқи шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ яке аз ҳуқуқҳои шахсии инсон ва шаҳрванд ба ҳисоб меравад, ки амали намудани ин ҳуқуқ баҳри татбиқи дигар ҳуқуқҳои инсон ва шаҳрванд, қонеъ намудани талаботҳои моддиву маънавии инсон ва шаҳрванд равона мегардад. Бояд қайд намуд, ки дар татбиқ ва инъикоси ин ҳуқуқи конститусионӣ шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ нақши воситаҳои ахбори омма бағоят муҳим арзёбӣ мегардад. Ба андешаи муаллиф ҳуқуқ ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ яке аз ҳуқуқҳои асосӣ

ва калидии инсон ва шаҳрванд махсуб меёбад, ки татбиқи ин ҳуқуқ ба амалигаштани ҳуқуқҳои субъективии инсон ва шаҳрванд мусоидат хоҳад кард.

Калидвожаҳо: ёрии ҳуқуқӣ, воситаҳои ахбори омма, адолати судӣ, демократия, давлат, ҳокимият, сиёсати ҳуқуқӣ, қонун, қарор, ёрии ихтисосманд.

Маълумот дар бораи муаллиф: Аскарализода Самандар Аскаралӣ – ассистенти кафедраи ҳуқуқ ва идораи давлатии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Тел.: (+992) 93–333–39–53; e-mail: samandara1295@gmail.ru

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В РЕАЛИЗАЦИИ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА ЧЕЛОВЕКА НА ПОЛУЧЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается роль средств массовой информации в реализации конституционного права человека на получение юридической помощи. Право личности на получение юридической помощи считается одним из личных прав человека и гражданина, реализация которого направлена на реализацию других прав человека и гражданина, удовлетворение материальных и нравственных потребностей человека и гражданина. Следует отметить, что роль средств массовой информации считается чрезвычайно важной в реализации и отражении конституционного права личности на получение юридической помощи. По мнению автора, право на юридическую помощь считается одним из основополагающих и ключевых прав человека и гражданина, а реализация этого права будет способствовать реализации субъективных прав человека и гражданина.

Ключевые слова: юридическая помощь, средства массовой информации, правосудие, демократия, государство, власть, правовая политика, закон, решение, профессиональная помощь.

Информация об авторе: Аскарализода Самандар Аскарали, ассистент кафедры права и государственного управления Бахтарского государственного университета имени Насири Хусрава. Телефон: (+992) 93–333–39–53; электронная почта: samandar1295@mail.ru

THE ROLE OF MASS MEDIA IN THE IMPLEMENTATION OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT OF A PERSON TO RECEIVE LEGAL ASSISTANCE ANNOTATION

The article examines the role of the mass media in the implementation of the constitutional right of a person to receive legal assistance. The right of an individual to receive legal assistance is considered one of the personal rights of a person and citizen, the implementation of which is aimed at the implementation of other rights of a person and citizen, the satisfaction of the material and moral needs of a person and citizen. It should be noted that the role of the mass media is considered extremely important in the implementation and reflection of the constitutional right of an individual to receive legal assistance. According to the author, the right to legal assistance is considered one of the fundamental and key rights of a person and citizen, and the implementation of this right will contribute to the implementation of the subjective rights of a person and citizen.

Keywords: legal assistance, mass media, justice, democracy, state, power, legal policy, law, decision, professional assistance.

Author information: Askaralizoda Samandar Askarali, Assistant Professor, Department of Law and Public Administration, Bakhtar State University named after Nasiri Khusrav. Phone: (+992) 93–333–39–53; Email: samandar1295@mail.ru

ҲИЗБҲОИ СИЁСӢ ВА МАТБУОТИ ҲИЗБӢ

Сирочидинов А.Қ.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”
(Тоҷикистон)

Дар охири асри XX ҷомеаи ҷаҳонӣ таҳаввулотӣ ҷиддии сиёсиро таҷриба кард, ки ба низоми давлатдорӣ ва тарзи зиндагии миллионҳо одамон таъсири амиқ расонд. Ин тағйирот бо пайдоиши ҳизбҳо ва фаъолиятҳои ҳизбӣ робитаи ногусастанӣ дошт. Дар оғози асри XX (соли 1898) Ҳизби сотсиал–демократии коргарони Русия (РСДРП) таъсис ёфт ва бо раҳбарии болшевикон ба арсаи сиёсат ворид гардид. Ин ҳизб ба тадриҷ тавоно шуд ва бо аз байн бурдани низоми бисёрҳизбӣ ба ташкилоти марказии сиёсӣ табдил ёфт. Баъдан, он ба Ҳизби коммунистӣ табдил ёфта, идеологияи ягонаи давлатиро ташаккул дод. Асосгузори ҳизби болшевикон, В.И. Ленин, нақши раҳбари ҳизбро муҳимтарин унсури инқилоб медонист ва изҳор дошт: «Ҳизб пешвост, ки бояд ба инқилоби оянда роҳбари кунад» [6].

Дар таърихи Иттиҳоди Шӯравӣ, ҳизби коммунистӣ на танҳо ба роҳбарии инқилоб машғул шуд, балки як давлати мутамарказро низ ташкил дод, ки тамоми сохторҳои давлатӣ ба он итоат мекарданд. Ин ҳизб идеологияи расмӣ давлатро муаян намуд ва воситаҳои ахбори оммаро барои таблиғи он истифода бурд. Ба андешаи Ш. Султонов, «Хусусияти муҳимтарини ҳар як ҳизб мафкура ба ҳисоб меравад, ки он пеш аз ҳама, дар барномаи инқилобӣ меёбад. Барномаи моҳият ва вазифаҳои ҳизб, дурнамо (стратегия) ва қадами рузмарра (тактика) тартибу сохти ҳизбро муаян менамояд. Ҳизб маҳсули тараққиёти иқтисодӣ, ҷамъиятию сиёсӣ ҳар як мамлакати ҷаҳонро мебошад». Ҳизб вазифаҳои худро дар асоси дурнамо (стратегия) ва қадамҳои амалии ҳаррӯза (тактика) муайян менамояд [7, с.169].

Дар аввали солҳои 90–уми асри XX, пас аз пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ ва ба истиқлолият расидани Тоҷикистон, мавҷи ташаккули ҳизбҳои сиёсӣ дар кишварҳои мустақил шиддат гирифт. Чунин раванд дар кишварҳои Балтика бо пайдоиши ҳизби «Саюдис», дар Тоҷикистон бо ҳизби «Растохез» ва дар Ёзбекистон бо «Бирлик» мушоҳида гардид. Ин ҳизбҳо бештар хусусияти миллӣ ва маҳаллиро доро буданд. Ҳамин давра, клуби сиёсӣ «Рӯ ба рӯ» дар Душанбе, созмони «Ошкоро» дар Қӯлоб, ҷамъияти «Лаъли Бадахшон» дар Хоруғ ва ташкилоти «Носири Хусрав» дар Душанбе фаъолият доштанд. Ҳамзамон, филиалҳои Ҳизби коммунистӣ Иттиҳоди Шӯравӣ ва Ҳизби наҳзати исломӣ низ амал мекарданд, ки фазои сиёсӣ кишварро пуршиддат мегардонданд.

Таҳаввулоти мазкур ба матбуоти ҳизбӣ низ таъсир расонд. Воситаҳои ахбори омма, ки қаблан таҳти назорати сиёсӣ қарор доштанд, гуногунандешӣ сиёсиро инъикос менамуданд. Бо вучуди ин, матбуоти ҳизбӣ ҳанӯз мавқеи худро ҳифз мекард. Аммо пас аз шаклгирии низоми бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон, нашрияҳои ҳизбии коммунистӣ истиқлолияти худро аз даст дода, аз моликияти ҳизбӣ хориҷ гардиданд. Яке аз чунин нашрияҳо «Ҷумҳурият» буд, ки қаблан ҳамчун нашрияи Ҳизби коммунистӣ фаъолият мекард. Ҳанӯз соли 1989, бо хориҷ шудани матбуоти ҳизбӣ аз мақоми ягонаи расмӣ, нақши ҳизбӣ дар он коҳиш ёфт. Танҳо баъд аз қабули «Қонуни нави матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма», ҳизбҳо имкони таъсиси матбуоти ҳизбии мустақилро пайдо карданд.

Заминаи рушти матбуоти ҷи хусусӣ ва ҷи ҳизбҳои гуногун маҳз дар ҳамин давра ба вучуд омад. 12 декабри соли 1990 Шурои Олии ҶШС Тоҷикистон “Дар бораи иттиҳодияи ҷамъиятӣ” қарор қабул кард, ки фаъолияти ҳар гуна ҳизбу созмонҳо иҷозат дода мешуд. Ҳамин тариқ, бо тағйироти қонуни асосӣ Иттиҳоди Шӯравӣ ва маҳаллӣ, фаъолияти бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон Дар системаи ВАО и ҳизбӣ низ тағйирот ба вучуд омад. Яъне акнун дар ин давра на танҳо нашрияҳои ҳизбӣ

комунист, балки фаъолияти ҳамагуна нашрияҳо аз ҷумла нашрияҳои ҳизбҳои гуногун иҷозат дода мешуд.

Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон, ки яке аз ҳизбҳои таъсиргузор дар фазои сиёсӣ маҳсуб мешавад, дар шароити душвори сиёсӣ иҷтимоии кишвар таъсис ёфтааст. Қобили зикр аст, ки ин ҳизб дар марҳалаи аввали ташаккул бо номи Ҳизби халқии Тоҷикистон фаъолият мекард. 6-уми декабри соли 1993 Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҳизби халқии Тоҷикистон бо роҳбарии А. С. Достиев (раис) ва Қ. Д. Ашӯрову Д. Р. Давлатов (муовинони раис) таъсис ёфт.

Анҷумани муассисони Ҳизби халқии Тоҷикистон 10-уми декабри соли 1994 баргузор гардид, ки дар қори он 200 вакил, аз ҷумла намояндаи Ҳизби халқии Руминия Гаврил Николай, иштирок намуд.

Дар анҷуман масъалаҳои марбут ба ташкили ҳизб, аз ҷумла Оиннома, Барнома ва самтҳои стратегии фаъолияти он мавриди баррасӣ қарор гирифтанд. Ҳамзамон, тасмим гирифта шуд, ки нашрияи расмӣ ҳизб – «Минбари халқ» бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таъсис дода шавад. (4)

Матбуоти Ҳизби халқии демократии Тоҷикистонро нашрияҳои «Минбари халқ», маҷаллаҳои «Меҳвар», «Зани муосир», «Сухани халқ» ва дигар васоити ахбори омма ташкил медиҳанд. Ин нашрияҳо фаъолияти ҳизбро инъикос намуда, мавқеи онро дар масоили сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ шарҳ медиҳанд.

Яке аз ҳизбҳои дигари фаъол дар муҳити сиёсӣ Тоҷикистон Ҳизби демократии Тоҷикистон мебошад. Ин ҳизб дар шароити тағйироти сиёсӣ кишвар 10-уми августи соли 1990 дар шаҳри Душанбе, дар анҷумани муассисон таъсис ёфт. Раиси он ва аксари муассисон аз Созмони мардумии «Растохез» буданд, ки дар ташаккули ҳизб саҳм гузоштанд. Ҳизб дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон 21-уми июни соли 1991 сабти ном шуда, сипас 3-юми декабри соли 1999 ва 31-уми январи соли 2013 аз нав сабти ном шудааст.

Аз соли 1990 то соли 2006 нашрияи расмӣ Ҳизби демократии Тоҷикистон ҳафтаномаи «Адолат» буд. Дар солҳои аввали фаъолияти худ ҳизб мавқеи фаъоли сиёсӣ дошта, дар равандҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ва иқтисодии кишвар таъсири ҳудро мегузошт [2].

Мақсадҳои асосии Ҳизби демократии Тоҷикистонро ҳифзи арзишҳои демократӣ, адолати иҷтимоӣ, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва истиқлолияти воқеии сиёсӣ иқтисодӣ ташкил медиҳанд.

Ҳизби аграрии Тоҷикистон 15-уми ноябри соли 2005 дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сабти ном шудааст. Аз соли 2005 то соли 2014 роҳбарии ҳизбро доктори илмҳои кишоварзӣ Қароқулов Амир Бӯриевич бар уҳда дошт. Аз соли 2014 сарвари ҳизбро Латифзода Рустам Барот идора мекунад. Нашрияи расмӣ ин ҳизб рӯзномаи «Меҳргон» мебошад, ки ҳар се моҳ як маротиба ба нашр мерасад. Ҳизби ислоҳоти иқтисодии Тоҷикистон моҳи октябри соли 2005 таъсис ёфтааст. То соли 2019 раҳбарии ҳизбро Олим Бобоев бар уҳда дошт, пас аз он роҳбарии ҳизб ба Рустам Қудратов вогузор гардид. Солҳои аввал нашрияи ҳизб «Иқтисодиёт ва ҳаёт» фаъол буд, аммо дар солҳои охир фаъолияти он қатъ шудааст.

Ҳизби сотсиалистии Тоҷикистон 15-уми июни соли 1996 таъсис ёфта, 6-уми августи ҳамон сол расман сабти ном шудааст. Анҷумани муассисони ҳизб дар шаҳри Хучанд баргузор гардидааст. Дар соли 1997 роҳбарии ҳизбро Сафаралӣ Кенчаев бар уҳда гирифт. Пас аз ӯ, дар соли 2000, Мирхусейн Назриев ба мақоми роҳбари ҳизб интихоб шуд. Дар соли 2004 ихтилофи дохилӣ миёни аъзои ҳизб ба миён омад ва моҳи июли ҳамон сол Абдуҳалим Ғаффоров роҳбари нави ҳизб интихоб гардид. Нашрияи расмӣ ҳизб «Иттиҳод» мебошад, аммо мунтазам ба нашр намерасад [3].

Ҳизби сотсиал-демократии Тоҷикистон аввалин анҷумани муассисони ҳудро 18-уми март соли 1998 баргузор намуд. Ин анҷуман баъд аз анҷоми ҷанги шаҳрвандии солҳои 1992–1997 баргузор гардида, ҳизбро намояндагони мухталифи

Иттиҳоди оппозитсионии тоҷик таъсис додаанд. Дар оғоз ҳизб «Адолат ва тараққиёт» ном дошт ва худро ҳамчун нерӯи муҳолифи ҳукумати вақт муаррифӣ менамуд. Ҳизби «Адолат ва тараққиёт» 6-уми феввали соли 1999, пас аз 324 рӯзи таъсисёбӣ, дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон расман сабти ном шуд. Дар моҳи апрели ҳамон сол, ҳизб яке аз ташаббускорони таъсиси Шӯрои машваратии ҳизбҳои сиёсии Тоҷикистон гардид, ки панҷ ҳизб ва ду ҷунбиши ҷамъиятӣ ва сиёсии муҳолифро муттаҳид мекард.

Ҳизб бо баргузори ва натиҷаҳои раёпурсии саросарии конститутсионӣ, ки 26-уми сентябри соли 1999 доир шуд, шадидан муҳолифат кард. Дар натиҷа, 2-юми сентябри соли 1999, Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор қабул намуд, ки фаъолияти ҳизби «Адолат ва тараққиёт» боздошта шавад.

20-уми декабри соли 2002, бо иштироки раҳбарони пешин, фаъолон ва аъзои ҳизб, Анҷумани дуҷуми ҳизби манъшуда баргузор гардид. Дар анҷуман қарор қабул шуд, ки ҳизб бо номи Ҳизби сотсиал-демократии Тоҷикистон (ҲСДТ) барқарор гардад ва ҳамон рӯз ҳизб дар Вазорати адлия сабти ном шуд. Раҳматилло Зойиров раиси ҲСДТ ва Шокирҷон Ҳақимов муовини якуми ӯ интиҳоб гардиданд.

ҲСДТ дар интиҳоботи парлумонии соли 2005 бо эътимоди паст ба шаффофияти раванди интиҳобот, бойкот эълон кард. Ба ақидаи коршиносон, ҲСДТ ягона ҳизби қонунии муҳолифи ҳукумат дар Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Ҳарчанд ин ҳизб дар интиҳоботҳои парлумонӣ ширкат варзидааст, то кунун натавонистааст монеаи 5%-ро баргараф намояд ё дар ҳавзаҳои якмандатӣ пирӯз шавад.

28-уми феввали соли 2010, ҲСДТ дар интиҳоботи парлумонӣ иштирок кард, аммо натавонист 5%-и ҳадди ақалро убур кунад ва вориди Маҷлиси намояндагон гардад.

6-уми ноябри соли 2013, ҳизб интиҳоботи президентиро бойкот кард, изҳор дошта, ки натиҷаҳо пешакӣ маълуманд ва КМИ натиҷаҳои овоздиҳиро сохтакорӣ мекунад.

Дар интиҳоботи парлумонии соли 2015 ҲСДТ иштирок намуд, вале тибқи маълумоти расмӣ, он танҳо 0,5%-и овозхоро ба даст овард ва дар байни ҳизбҳои сиёсӣ ҷойи охириро ишғол намуд.

Ҳизбҳои сиёсӣ яке аз унсурҳои муҳими низоми демократӣ ба ҳисоб мераванд, ки тавассути наشريҳо ва дигар васоити ахбори омма (ВАО) ақидаҳо, ҳадафҳо ва барномаҳои худро ба ҷомеа мерасонанд. Ин василаҳо имконият медиҳанд, ки шаҳрвандон аз мақсад ва барномаҳои ҳар ҳизб воқиф гардид, дар асоси иттилооти расмӣ мавқеи сиёсии худро муайян кунанд. Баъд аз пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ ва фароҳам омадани фазои нисбатан озод дар ҷомеа, дар Тоҷикистон равандҳои гуногуни сиёсӣ иҷтимоӣ ташаккул ёфтанд, ки ба таъсиси ҳизбҳои сиёсӣ ва матбуоти ҳизбӣ замина гузоштанд. Ҳар як ҳизби сиёсӣ барои ташвику тарғиби ғояҳои худ ба ВАО ниёз дошт ва ҳамин тавр, наشريҳои ҳизбӣ ҳамчун рукни муҳими матбуоти даврӣ ба фаъолият оғоз карданд.

Наشريҳои ҳизбӣ дар Тоҷикистон таърихан дар марҳилаҳои гуногуни сиёсӣ ва иҷтимоӣ арзи вуҷуд кардаанд. Дар ибтидои солҳои 90-уми асри XX, бо афзоиши ҳаракатҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ, зарурати таъсиси ВАО-и ҳизбӣ бештар эҳсос шуд. Яке аз аввалин ҳаракатҳои сиёсӣ, ки матбуоти худро таъсис дод, ҳаракати мардумии «Растохез» буд.

Ҳаракати мардумии «Растохез» 14 сентябри соли 1986 дар Тоҷикистон таъсис ёфт ва мақсади асосии он бунёди давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ буд. Ин ҳаракат масъалаи соҳибхитории халқи тоҷикро бо сароҳат матраҳ карда, барои истиклолияти давлатии Тоҷикистон талош мекард. Яке аз ҳадафҳои «Растохез» он буд, ки забони тоҷикӣ дар ҷумҳурӣ мақоми расмии давлатӣ гирад. Барои таблиғи ғояҳо ва барномаҳои худ, ҳаракат ба наشري маводҳои иттилоотӣ тавассути ВАО пардохт, ки дар шакли рӯзномаву маҷаллаҳо инъикос мегардид.

Нашрияҳои ҳизбӣ на танҳо ба таблиғи ғояҳои ҳизбҳои сиёсӣ мусоидат менамоянд, балки дар шаклгирии афкори ҷамъиятӣ, ташаккули муҳити демократӣ ва рушди озодии баён низ нақши муҳим мебозанд. Дар Тоҷикистон, вобаста ба мавқеъ ва самти фаъолияти ҳизбҳо, нашрияҳои гуногун ба вучуд омада, ҳар кадоме давраҳои мухталифи сиёсиро инъикос менамоянд.

Дар маҷмӯъ, ВАО ҳамчун василаи муҳими робитаи ҳизбҳои сиёсӣ бо ҷомеа хидмат мекунад ва ба рушди фазои сиёсӣ ва иттилоотӣ мусоидат менамояд. Аз ин рӯ, омӯзиши таърихи матбуоти ҳизбӣ дар Тоҷикистон барои дарки равандҳои демократӣ ва сиёсӣ аҳамияти хосса дорад. Собик сардори созмони «Растохез» шодравон Тоҳири Абдучаббор дар мақолаи худ «Растохез ва забони тоҷикӣ» (Фарҳанг ва адаб, 22 июли 2008) дар бораи таъсиси ин созмон ва нақши он дар таърихи матбуоти ҳизбӣ дар Тоҷикистон чунин менависад, ки аъзо ва пайравони созмони «Растохез» на танҳо равшанфикрон ва зиёӣони тамоми шаҳру деҳоти кишвар, балки якҷанд шахсиятҳои барҷастаи фарҳангӣ, аз ҷумла шоирон ва нависандагон чун Сотим Улуғзода, Лоик Шералӣ ва Мухаммадҷон Шукуров низ аъзои ин созмон буданд. Онҳо барои амалӣ кардани мақсадҳои ин ҳаракат дар рӯйи таҳкими истиқлолияти Тоҷикистон ва забони тоҷикӣ фаъолият карданд.

Нашрияи «Растохез» — органи созмони мардумии «Растохез», дар аввал ҳамчун варақа ва баъдтар ба таври мустақил нашр мегардид. Нашрияи мазкур, ки бо ду забон — русӣ ва тоҷикӣ нашр мешуд, дар моҳи майи 1990 шумораи нахустини худро ба маблағи 5 ҳазор нусха дар Маскав ба чоп расонид. Шиори маъруфи ин нашрия «Аз гавҳора то ба гӯр дониш бичӯй» буд, ва сармұхаррираш Аҳмадшо Комилов мебошад.

Нашрияи «Растохез» на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар тамоми Осиёи Марказӣ ҳамчун аввалин нашрияи озод ва мустақил шенасоии худро пайдо кард. Баръакси нашрияҳои дигар, «Нидои ранҷбар», ки нашрияи расмӣи Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон буд, бо мақсади тарғибу ташвиқи ғояҳои коммунистӣ, аз феввали 1992 ҳар ҳафта зери рубрикаи «Андешаҳо», «Аҳбори ҳизбӣ», «Акси садо», «Доғи рӯз» чоп мешуд. Сардабирии ин нашрияро Ҳабибулло Ёров ба уҳда дошт [5].

Хулоса, матбуоти ҳизбӣ яке аз воситаҳои асосии таблиғоти сиёсӣ ва ташаккули афкори ҷамъиятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Гарчанде ки нақши он вобаста ба шароити сиёсӣ ва ҳуқуқии кишвар тағир меёбад, матбуоти ҳизбӣ ҳамчунон минбари изҳори мавқеъ ва паҳн намудани ғояҳои ҳизбӣ боқи мемонад.

Адабиёт

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон
2. Адолат – Нашрияи Ҳизби Демократии Тоҷикистон 1992–2013
3. Иттиҳод – Нашрияи Ҳизби сотсиалистии Тоҷикистон 1997–2019
4. Минбари халқ – Нашрияи Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон 1992–2019
5. Нидои ранҷбар – Нашрияи Ҳизби комунистии Тоҷикистон 1996–2008
6. Ленин, В. И. Давлат револютсия / В. И. Ленин. – Жизнь и знание. Петроград: 1918 (Глова 6. Энгельс о преодолении демократии)
7. Султонов, Ш. Очерки таърихи Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон / Ш. Султонов. – Душанбе қ 1980., қ. 2. 1984. – с. 189

ҲИЗБҲОИ СИЁСӢ ВА МАТБУОТИ ҲИЗБӢ АННОТАТСИЯ

Бо соҳибистиклол гардидани кишвар, матбуоти ҳизбӣ ба воситаи асосии интишори мавқеи сиёсии ҳизбҳо табдил ёфт. Нашрияҳои ҳизбӣ барои ҷалби

тарафдорони нав, таҳкими пойгоҳи иҷтимоии худ ва муборизаи идеологӣ бо рақибон истифода мешуданд. Дар замони интиҳобот, онҳо бо паҳши маводи таблиғотӣ ва ташаккули ҷазои сиёсӣ мақсади ҷалби бештари овозхоро пайгирӣ мекарданд.

Имрӯз, бо рушди технология ва васеъ шудани дастрасӣ ба интернет, матбуоти хизбӣ низ тағйир ёфтааст. Нашриҳои ҷомии хизбӣ ҷойи худро ба сомонҳо, шабакаҳои иҷтимоӣ ва дигар платформаҳои рақамӣ медиҳанд. Ҳизбҳо бо истифода аз ин имконот кӯшиш мекунанд, ки таъсири худро ба ҷомеа тақвият бахшанд ва иртиботи мустақим бо интиҳобкунандагонро нигоҳ доранд.

Калидвожаҳо: хизбҳои сиёсӣ, матбуоти хизбӣ, демократӣ, коммунистӣ, сотсиал-демократи, растохез, иттиҳод, адолат ва тарақиёт, минбари халқ, сухани халқ.

Маълумот дар бораи муаллиф: Сирочиџинов Афзалшоҳ Қамарџинов – магистранти курси дуҷоми факултети сиёсат ва идораи давлатӣ, ихтисоси сиёсат ва идораи давлатии ДДБ ба номи Носири Хусрав. Ҷумҳурии Тоҷикистон. ш. Бохтар. Тел: (+992) 015 42 21 21

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПАРТИИ И ПАРТИЙНАЯ ПРЕССА АННОТАЦИЯ

С получением независимости страны, партийная пресса стала основным средством распространения политической позиции партий. Партийные издания использовались для привлечения новых сторонников, укрепления своей социальной базы и идеологической борьбы с конкурентами. Во время выборов они, распространяя агитационные материалы, стремились создать политическую атмосферу и привлечь как можно больше голосов. Сегодня, с развитием технологий и расширением доступа в интернет, партийная пресса также изменилась. Печатные партийные издания уступили свое место сайтам, социальным сетям и другим цифровым платформам. Используя эти возможности, партии пытаются усилить свое влияние на общество и поддерживать прямую связь с избирателями.

Ключевые слова: политические партии, партийная пресса, демократия, коммунизм, социал-демократия, возрождение, союз, справедливость и развитие, народная трибуна, голос народа.

Сведения об авторе: Сироджидинов Афзалшоҳ Қамарџинов – магистрант второго курса факультета политики и государственного управления, специальность «Политика и государственное управление» БГПУ имени Носира Хусрава. Республика Таджикистан, г. Бохтар. Тел: (+992) 015 42 21 21.

POLITICAL PARTIES AND PARTY PRESS ANNOTATION

With the independence of the country, party press became the primary means of spreading the political position of parties. Party publications were used to attract new supporters, strengthen their social base, and engage in ideological struggle with opponents. During elections, they aimed to create a political atmosphere by distributing propaganda materials and attracting as many votes as possible. Today, with the development of technology and increased access to the internet, party press has also evolved. Printed party publications have given way to websites, social media, and other digital platforms. Using these opportunities, parties try to enhance their influence on society and maintain direct communication with voters.

KEYWORDS: political parties, party press, democracy, communism, social democracy, renaissance, alliance, justice and development, people's tribune, voice of the people.

About the Author: Sirojiddinov Afzalshoh Qamardinovich – second-year master's student at the Faculty of Politics and Public Administration, specializing in Politics and

SURVEY OF TAJIK DIALECT DISTRIBUTION IN BOKHTAR, KHATLON PROVINCE WITH ACOUSTIC PHONETIC ANALYSIS OF THE VOWEL FORMANT VALUES

Hiroshi Murase

**Fourth-year undergraduate student majoring in Persian, Department of Foreign Languages,
Faculty of Foreign Studies, Osaka University
+8180-8527-6658**

(Япония)

1 Summary

The purpose of this research is to investigate the distribution of the Tajik dialects in Bokhtar, Khatlon Province, Republic of Tajikistan by analyzing the F1 and F2 values of six vowels (a, i, u, o, e, and ū) of the Tajik language.

2 Introduction

2.1 Current status of the Tajik dialect surveys and their problems

Since the founding of the Tajik Soviet Socialist Republic (Tajik SSR), research on the Tajik dialects has been carried out almost in parallel with the standardization of the language. The results were summarized by Rastorgueva (1964) et al., and there are records of dialect surveys in many regions such as Darvoz, Kulob, Matcha, Upoteppa, and Panjakent. [4. p.20] Even today, Ido (2014) has studied the Bukhara dialect and Borjjan (2024) has attempted to reconsider the characteristics of the Kulob dialect.

However, few of these studies mention the dialects used in the city of Bokhtar. As far as I have been able to find out, it is limited to the description in the Encyclopedia Iranica that "northern dialects are spoken in some areas of Kurgan Tepe and southern dialects in others". In addition, no material is provided to support this statement. Not only in Bokhtar, but also in western Khatlon province, there are few dialect surveys compared to other regions. In addition, the problem is that speech research in the SSR period by Rastorgueva et al. is largely based on auditory impressions, and the actual audio material is limited. From the viewpoint of preserving linguistic materials and conducting more objective research, recording and preserving the audio data and utilizing it for research is also significant in future research on Tajik dialects.

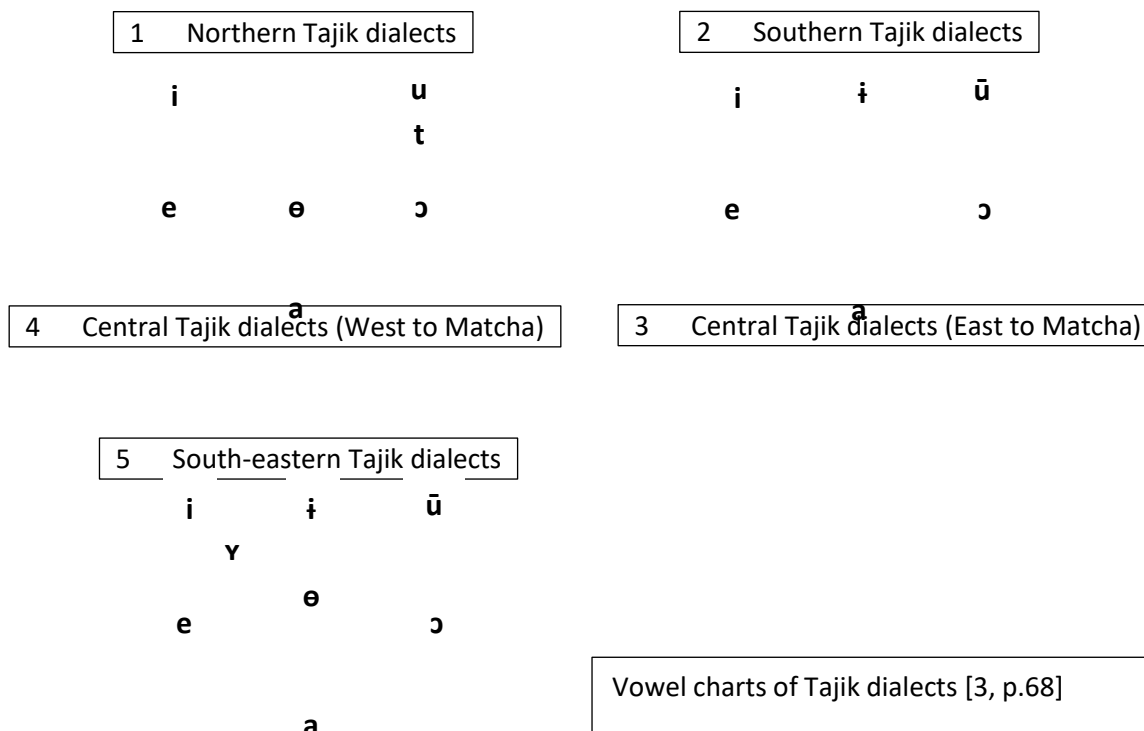
2.2 The main dialects of the Tajik language and the phonological features of their vowels

Rastorgueva (1964) roughly divided the vowel phoneme /i/ into northern and southern dialects based on the discrimination between long and short vowel phonemes. In the northern dialects, the conflict between the long vowel /i:/ and the originally short vowel /i/ remains in some words in Middle and Early New Persian. Although Rastorgueva avoids making a definitive statement, he speculates that the boundary would be the southern area of the Zarafshon River. [4, p.20]

The phonological inflections of the vowels /u/, /u:/ and /o:/ in Middle Persian divide the dialects into five categories. That is, 1) the northern group (Bukhara, Leninabad (now Khujand), Panjakent, Upa-Teppa etc., which retains all three of the above oppositions), 2) the group that merged the original long vowel /u:/ and the short vowel /u/ to form a short vowel (some areas of Samarkand, Varzob, Gissar (now Hisar), etc.), and 3./o:/ and some of the /u:/ merge to form the long vowel /u:/, and the rest of the /u:/ and the short vowel /u/ merge to form a single short vowel /u/ (Khishtkhona, Matcha, Rishtan etc.), 4. /o:/ and /u:/ completely merge to become /u:/, and only /u/ retains the short vowel character and

/ʊ/⁴(Kulob, Toron, Khumbara, Karategin etc.), 5. The southern group (Darvoz, Pshikharv etc.) in which the short vowel /u/ becomes /ʊ/, while leaving all three oppositions. [4, p.23-27]

Rastorgueva also classifies Tajik into four dialects: northern, central, southern, and southeastern by comparing the phonological system of vowels in general. The northern dialect encompasses most of the area north of the Zaravshan River, while the southern dialect is spoken in Kulob and Karategin (now Rasht). The central dialects are divided into subgroups west and east of Matcha. The southeastern dialect is mainly spoken in Darvoz. Ido (2008) uses these descriptions to create vowel charts for Tajik dialects.

From these charts, you can get a rough idea of the arrangement of vowels in the Tajik dialects. It is not much different from Rastorgueva's description, except that it uses IPA as a symbol and does not distinguish between long and short vowels [i] in northern dialects. This is because in today's northern dialects, /i/ and /i:/ are no longer distinguished between /i/ and /i:/ in most words. On the other hand, the central dialect is characterized by the fact that it still distinguishes between [i] and [i:].

2.2.1 Overview of Bokhtar

Bokhtar is the capital of Khatlon district, located in the upper reaches of the Vakhsh River Valley, about 100 km south of Dushanbe. According to the 2020 census by the Agency on statistics under the President of the Republic of Tajikistan, the city's population was 124497 as of 2020. [1, p.16] As can be seen from the old name Qurghon-Teppa, which is of Uzbek origin, there are many Uzbeks living in the city, and many of the Tajiks living in the city are immigrants from other regions. The exact number is not clear, but there are many immigrants from Gharm, especially in the 1930s, and from Kulob, who came in during the integration with Kulob in the 1990s. [3, p.173-174] Against this background, it is difficult to say that the Bokhtar dialect is uniform, and the situation is a mixture of various dialects. As far as the author has conducted interviews with Bokhtar residents, the perception of Bokhtar dialects varies from person to person. As mentioned above, due to

⁴ Ido (2008) estimates that this vowel corresponds to the close central unrounded vowel [ɨ] when IPA-noted. [5, p.68]

the large number of Kulob immigrants, some believe that the Bokhtar dialect and the Kulob dialect are exactly the same, while others believe that there is no unique definition of the Bokhtar dialect and that it is a collection of diverse dialects such as Kulob, Gharm, and Darvoz. One of the reasons why few dialect surveys have been conducted in this city is thought to be due to the complexity of these mixed dialects. Hence, the purpose of this study is to provide objective information on the distribution of the dialects in Bokhtar to help understand it.

2.3 Experimental Method

Sixteen city residents who grew up in Bokhtar from childhood were taught six vowels in Tajik: /a/, /i/, /u/, /o/, /e/, /ū/ asked them to pronounce the / and recorded the audio. F1 and F2 values were obtained from each vowel recorded using Praat, and the data of 16 speakers for each vowel were hierarchically clustered into three groups using a group classification method. Based on the results, the relationship between the sound values of vowels and the dialect of each speaker were examined. An ICD-SX2000 and an omnidirectional microphone were used for recording, and the video was saved in 44.1Hz/16bit wav file format. Recording was done in the quietest environment possible, such as indoors. The speaker number, age, gender, and place of origin (or the place of origin of the parent generation if they are from Bokhtar) are as follows. However, for those who were born and raised in Bokhtar and do not know where their ancestors were from, the place of origin is simply Bokhtar.

表1: Speakers ID, sex, age and place of birth (of their ancestors)

ID	sex	age	place				
				7	M	24	BOKHTAR
1	M	51	SAROB	14	F	30	KULOB
				8	M	27	BOKHTAR
2	F	18	PANJ	15	M	20	DUSTI
				9	M	14	BOKHTAR
3	M	9	SAROB	16	M	12	BOKHTAR
				10	M	67	NAMAHGAN
4	M	10	SAROB	11	M	40	DANGHARA
				12	M	40	KUSHONIYON
5	F	34	YROTEPPA	13	M	22	BOKHTAR
6	M	78	RASHT				

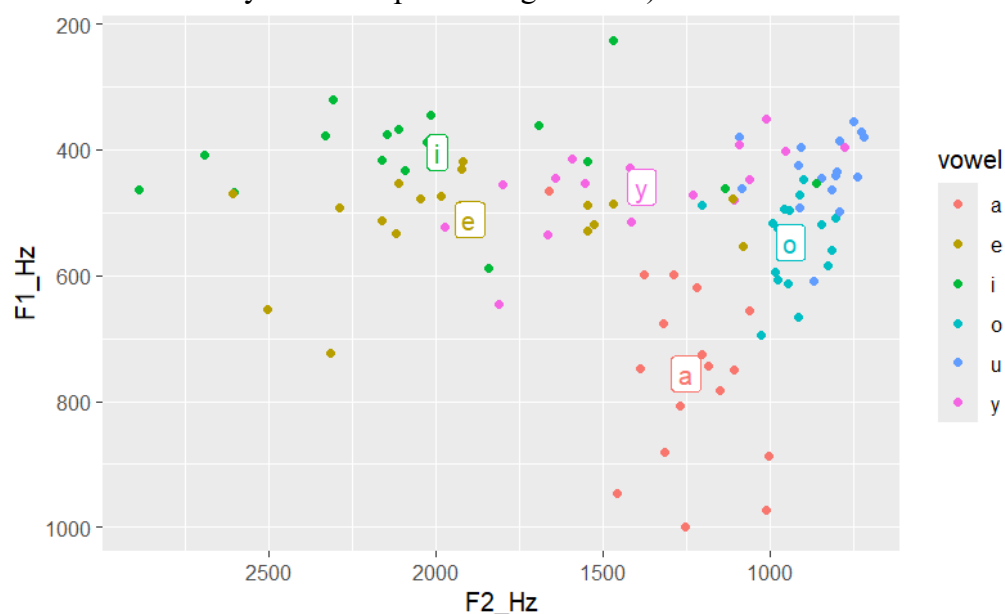
2.4 Hypothesis

Since the majority of the Bokhtar population is composed of speakers of southern dialects, such as Kulob and Gharm, and their descendants, it is expected that most of their vowel systems would be close to the southern dialects. In particular, the vowel /u/ will be arranged close to the close central unrounded vowel [i], which is the feature of the southern dialects. In addition, speakers who are thought to be influenced by the northern dialect region (such as the one whose parents are from Namangan in Uzbekistan (the speaker himself is from Bokhtar) and those from Uroteppa (YROTEPPA in the table)) may have a vowel system closer to the southern dialect, because they grew up in Bokhtar, where there are many southern dialect speakers, from an early age. Therefore, it is estimated that these speakers do not pronounce /ū/ as a close-mid central rounded vowel [ø] like the way of northern speakers, but articulate it in the back of their mouth.

2.5 experimental results

The distribution of F1 and F2 of the six vowels among the 16 people is as follows.

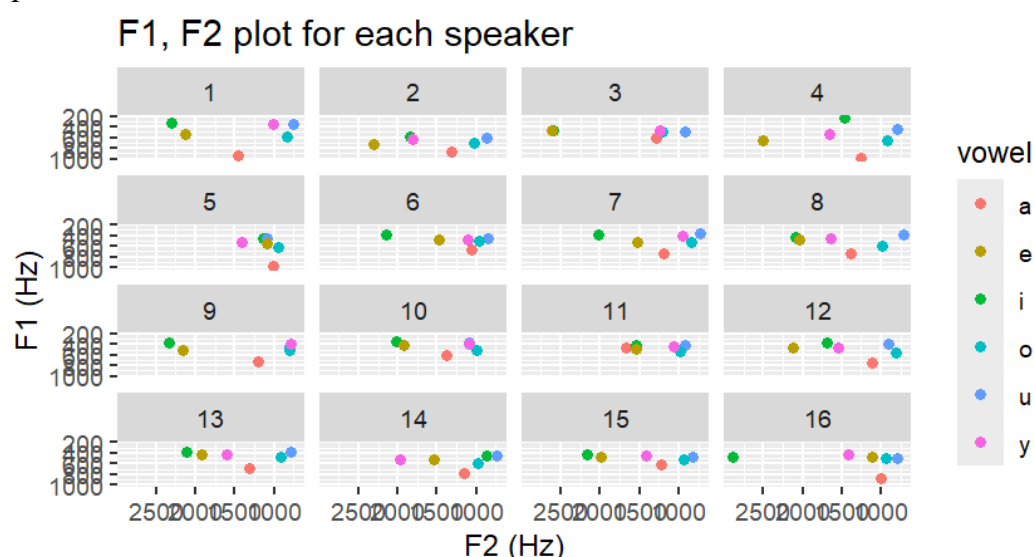
Figure 1: F1 and F2 scatter plots of the vowels /a/, /i/, /u/, /o/, /e/, /y/ of 16 speakers (vowels /ū/ are written as /y/ for data processing reasons)

The average of the formant values of the vowels /u/ and /o/ is so close that the /u/ notation is hidden by /o/ on the scatter plot. This result is contrary to the aforementioned hypothesis that /u/ would be articulated in the middle position. In addition, /ū/ (/y/ in the figure) appears at the position of the middle tongue narrow. It is also characterized by the fact that the vowels /i/ and /e/ are distributed in close proximity.

The figure below is a scatter plot for each speaker. The each diagram above is the speaker's ID.

Figure 2: F1 and F2 scatter plot of 6 vowels /a/, /i/, /u/, /o/, /e/, and /y/ for each of the 16 speakers.

Next, the results of clustering analysis of the above data by group averaging method for each vowel are shown in dendrograms and scatter plots. A dendrogram is a visualization of clusters that are close to each other by connecting them with lines. The red frame in the figure shows the three groupings. In the clustering scatter plot, the vowels are color-coded for each group, and each dot also shows the speaker's hometown.

Figure 3: Dendrogram of the vowel /a/

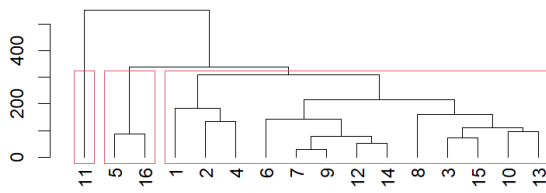

Figure 4: Clustering scatterplot of vowel

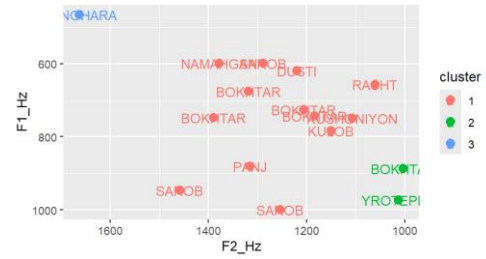

Figure 5: Dendrogram of vowel /i/ Figure 6: Clustering scatter plot of vowel/i/

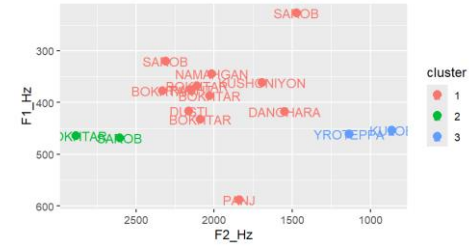
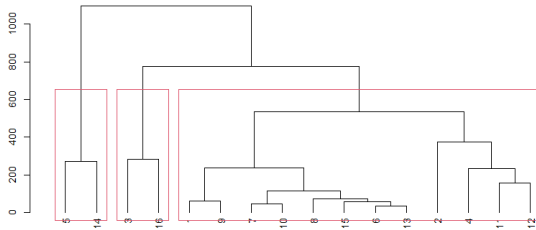

Figure 7: Dendrogram of the vowel /u/

Figure 8: Clustering scatter plot of vowel /u/

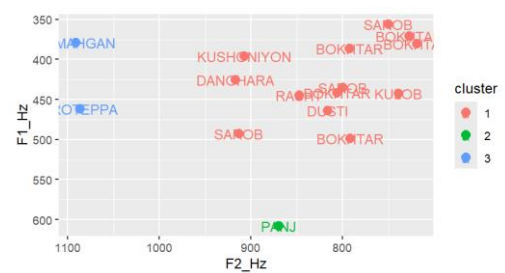
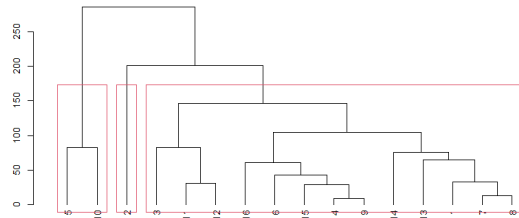

Figure 9: Dendrogram of vowel /o/

Figure 10: Clustering scatter plot of vowel /o/

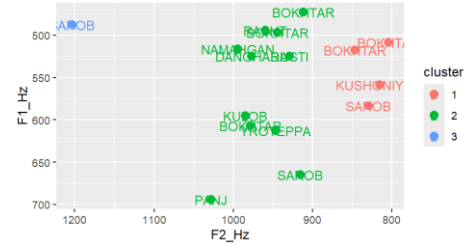
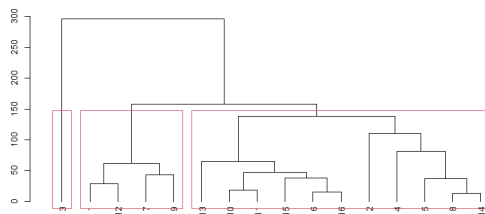

Figure 11: Dendrogram of vowel /e/

Figure 12: Clustering scatter plot of vowel /e/

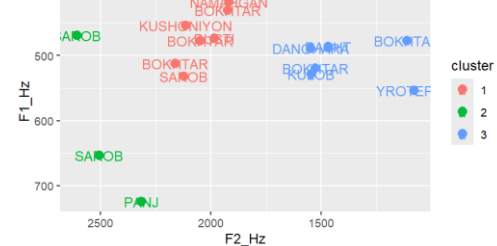
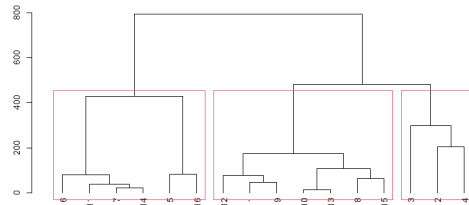
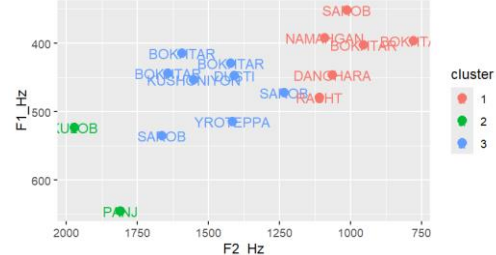
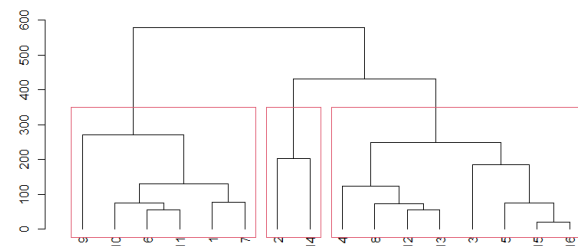

Figure 13: Dendrogram of vowel /ū/

Figure 14: Clustering scatter plot of vowel /ū/

Looking at the results of Figures 3 and 4, there was no significant difference in vowel a between speakers, except that Danghara natives had a narrower front tongue. In Figures 5 and 6, people from the same origin are divided into two groups. Speaker 3 and Speaker 16 are from Bokhtar, a village near Sarob (Bokhtar), but both belong to different groups from the same speaker. In terms of age and gender, for example, speaker 3 (M, 9) is very close to speaker 4 (M, 10), so it is difficult to say that these factors are related. In addition, the explanation of the origin of Uroteppa and Kulob, which are placed in a separate group of people who are closer to the back, is also questionable, since the dialect groups to which they are expected to belong are different in the north and south. From Figs. 7 and 8, it can be seen that the vowels /u/ of speakers can be roughly divided into two groups: those that are slightly closer to the middle tongue and those that are slightly closer to the posterior tongue. The former belonged not to the southerners, such as Kulob, who were supposed to have mid-tongue semi-narrow vowels, but to speakers from the northern dialect-speaking regions of Namangan and Uroteppa. This result is consistent with the hypothesis that speakers from northern dialect-speaking regions will have a pronunciation closer to southern pronunciation if they grow up in Bokhtar. On the other hand, it is unclear at this time why people from the south use their hind tongue to perform articulation. The vowels /o/ in Figures 9 and 10 are distributed collectively except for speakers from Sarob3. As shown in Figures 11 and 12, the vowel /e/ is classified regardless of the place of origin. In the vowel /ū/, people from southern dialect-speaking regions such as Rasht and Danghara pronounced the vowel closer to the back tongue, while speakers who were expected to speak southern dialects such as Bokhtar, Sarob, and Kulob pronounced the vowel closer to the middle tongue. This result contradicts the hypothesis that the main phonological system of Bokhtar is equal to that of the southern dialects. On the other hand, speakers with roots in northern dialect-speaking regions, such as Urteppa and Namangan, articulate these vowels at a later and narrower position than the original position of the northern dialect, which is consistent with the hypothesis that northern dialect speakers are also influenced by southern dialects. Overall, it can be seen that the utterances of Panj graduates have a lower F1 value and a slightly higher degree of openness than other speakers.

2.6 consideration

The conclusions drawn from this study are that speakers from northern dialect-speaking regions may also have a vowel /u/ that is more like a middle tongue and /ū/ is more likely to be hind-tongued due to the influence of southern dialects if they grow up in Bokhtar from an early age. It was also found that many people from Bokhtar and some of the southern dialect regions, such as Kulob, pronounce the vowels /u/ and /ū/ close to the northern dialects.

2.7 View

Due to the small number of data in this survey, it was not possible to conduct sufficient statistical analysis. I would like to increase the number of interviews from the speaker to further improve accuracy. In addition, the data are not qualitatively sufficient to substantiate the aforementioned considerations. In the future, I would like to investigate how factors such as the number of years staying in Bokhtar and the age at the time of migration correlate with the sound value of vowels. Although only individually pronounced vowels were included in this study, the pronunciation may change from dialect to dialect depending on factors such as the presence or absence of coercion, the opening and closing of syllables, and historical length and shortness of the vowel. Therefore, it is necessary to analyze the vowels collected from the test words. In addition, dialects can be classified not only from a phonological point of view, but also according to the words and grammar used. The survey will be conducted from this perspective as well.

2.8 Acknowledgement

This study could not have been done without the cooperation of Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав.

I would like to express my sincere gratitude to the professors and students of the university who were willing to cooperate with an inexperienced student like me who suddenly came from Japan. Thank you for your kindness and help.

3 Literature

3.1 Agency on statistics under the President of the Republic of Tajikistan. (2020). Table 1. Resident population by regions, districts, urban settlements, district centers and rural settlements with a population of 5 thousand or more. Results of Population Census and Housing 2020 (in Tajik and Russian languages).

3.2 Habib Borjian. (2024). DISTINCTIVE FEATURES OF THE TAJIK DIALECT OF KULĀB. NARTAMONGÆ. 2024. Vol. XIX. P. 193–212.

3.3 Kamoludin Abdullaev, Shahram Akbarzadeh. (2002). Historical Dictionary of Tajikistan. Lanham, Md. : Scarecrow Press

3.4 Rastorgueva, Vera Sergeevna. (1964). Opyt sravnitel'nogo izucheniya tadzhikskikh govorov. Tentative comparative study of the Tajik dialects. Moscow.

3.5 Shinji Ido. (2008). An analysis of the formation of the Tajik vowel system. Multilingualism Proceedings of the 23rd Scandinavian Conference of Linguistics, Uppsala University. p. 68. <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:275878/FULLTEXT03.pdf> (2025/03/20)

3.6 Shinji Ido. (2014). Bukharan Tajik. Journal of the International Phonetic Association , Volume 44 , Issue 1. Cambridge University Press, pp. 87 – 102. <https://doi.org/10.1017/S002510031300011X> (2025/03/20)

3.7 Shinji Ido. (2023). 2 Standard Tajik phonology. In: Shinji Ido and Behrooz Mahmoodi-Bakhtiari. Tajik Linguistics, pp. 47-75

ВАО ВА РУШДИ ФАРҲАНГИ ВАЛЕОЛОГӢ

Раҳмонова П.Х.

МДТ “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

(Тоҷикистон)

Тарбияи валеологӣ чараёни дар инсон ташаккул додани нишондодҳои мақсаднок ба саломатӣ ва тарзи ҳаёти солим, ҳамчун шароити татбиқи он мебошад. Мақсади валеология бошад – мусаллаҳ намудани инсон ба донишҳои илмӣ-назариявӣ дар бораи ташаккул, ҳифз ва таҳкими саломатӣ ва донишҳои амалии дар бораи саломатсозии организм мебошад. Валеологияи педагогӣ – ин самти валеологияе мебошад, ки ташаккул, ҳифз ва таҳкими саломатии таълимгирандагонро тавассути воситаҳои педагогӣ пешбинӣ мекунад .

Фақат кӯдаки солим бо шавку хавас ба тамоми намудҳои фаъолият ворид мегардад, вай хушбахт буда, ба оянда эътимод дорад, дар муошират бо ҳамсолон ва омӯзгорон кушода мебошад. Ин гавари муваффақияти инкишофи ҳамаи соҳаҳои шахсият ва хусусият ва сифатҳои он мебошад.

Бо дарназардошти он, ки аксари филмҳои тасвирии муносири хориҷӣ дорои самтҳои арзишӣ, ки ба худшиносии миллии мо бегонаанд, кӯдак, ки имкони интихоб карданро надошта бошад, маҳз системаи арзишхоеро, ки тавассути ВАО таҳмил мешавад, аз худ мекунад. Аввалан, қариб ҳамаи филмҳои аниматсионӣ, ки унсурҳои зӯроварӣ ва бераҳмӣ доранд, ҳамчун сериал намоиш дода мешаванд. Сониян, паҳши телевизионии ин маҳсулот дар вақти муносиб барои кӯдакон сурат мегирад. Сеюм, ҳамзамон бо сериалҳои аниматсионӣ ба бозори истеъмолӣ «партофтани» қаҳрамонҳои филмҳои кӯдакона бозичаҳо вучуд дорад, ки дар аксари ҳолатҳо

кӯдакон ба чамъоварӣ шуруъ мекунанд, ки нақши як хусусияти муайянро ба ӯҳда гирифта, онҳо ба азхудкунии маҳз арзишҳое, ки модел дорад, оғоз мекунанд.

Дар бораи таъсири телевизион ҳамчун як ҷиҳати иҷтимоӣ сухан ронда, кас ба тарафи тиб дахл накарда наметавонад, зеро яке ба тарафи дигар мебарад. Дар адабиёти тиббӣ далелҳо мавҷуданд, ки дар кӯдакон дар зери таъсири тамошои тӯлонии телевизион пайдо шудани аломатҳои хастагӣ, асабоният нишон медиҳанд. Кормандони соҳаи тиб чунин мешуморанд, ки бачаҳо ҳар қадар бештар телевизион тамошо кунанд, ҳамон қадар хаста мешаванд ва ҳар қадар зиёд хаста шаванд, ба телевизор бештар ҷалб мешаванд.

Кӯдакон соатҳои тӯлониро дар тамошои телевизор сарф мекунанд, аз бозихое, ки эҷодкорӣ ва ҳаёлотро инкишоф медиҳанд, маҳрум мешаванд, камтар роҳ мераванд ва камтар ҳаракат мекунанд. Ҳамаи ин боиси кам шудани фаъолияти ҷисмонӣ, бад шудани қобилиятҳои мутобиқшавии бадан мегардад ва ҳавфи афзоиши бемориҳоро зиёд мекунад.

Маълумотҳои пешниҳодшуда таъсири омилҳои муҳити зистро ба саломатии кӯдакон, бахусус, шароити гигиени тарбия, таълим, тарзи зиндагӣ дар оила инъикос намуда, зарурати равона кардани саъю кӯшиши омӯзгоронро барои бештар намудани саломатии насли наврас муайян мекунанд. Омилҳои гигиенӣ ва иҷтимоӣ шартҳои муҳимтарини ҳифз ва таҳкими саломатии кӯдакони синни томактабӣ мебошанд. Аммо ин ҳанӯз кифоя нест. Дар бачаҳо фаҳмонидан лозим аст, ки саломатӣ барои инсон арзиши олӣ дорад ва муносибати масъулиятнок нисбат ба саломатӣ бояд дар мадди аввал гузошта шавад. Барои ин омилҳое муҳиманд, ки кӯдакро ба муносибати масъулиятшиносӣ нисбат ба саломатии худ водор кунанд. Ба кӯдак бояд таълим дода шавад, ки аз ангеҷаҳои амали худ огоҳ бошад: ман чӣ меҷӯям, чаро ман меҷӯям, чаро ин ё он амалро иҷро кардан меҷӯям, он барои ман ва олами атроф чӣ арзиш дорад?

Ин ба кӯдак кӯмак мекунад, ки ба ҳадафи ангеҷа ҳаракат кунад. Мақсад қувваи мустақили дигаргунсозанда мебошад, ки метавонад амали кӯдакро роҳнамоӣ кунад, диққати ӯро мутамарказ кунад, кӯшишҳои ихтиёрии ӯро барои ноил шудан ба натиҷаҳо ҳавасманд кунад ва худро ҳамчун шахси мустақил ва солим муаррифӣ кунад.

Бо назардошти он, ки саломатии инсон дар ҷомеаи муосир беш аз 50% бо тарзи зиндагӣ муайян карда мешавад, яъне, рафтор ва муносибати ӯ ба саломатии худ ва саломатии дигарон, дар чунин самтҳо, ба монанди баланд бардоштани маданияти валеологӣ, мубориза бар зидди одатҳои бад, ташаккули малакаҳои тарзи ҳаёти солим дар байни аҳоли ба назар гирифта, кор кардан лозим аст [2, с. 4-11].

Маданияти валеологӣ қисми фарҳанги умумӣ мебошад. Аз ин ҷост, ки мафҳуми умумии маданиятро ошкор накарда, хусусиятҳои маданияти валеологиро фаҳмидан мумкин нест. Он олами падидаҳои гуногунро дар бар мегирад ва ҳамчун сатҳи таърихан муайяншудаи рушди ҷомеа, ки дар шаклҳои гуногуни ташкили ҳаёт ва фаъолияти одамон, инчунин арзишҳои моддӣ ва маънавии онҳо дар ин робита ифода ёфтааст, ба ҳисоб меравад барои аниқ кардани баъзе таърифҳои мазмуни мафҳуми «фарҳанг» зарур аст.

Бо ворид шудани мафҳуми «валеологияи педагогӣ» табиатан мафҳуми дигаре, ки аз он бармеояд, «таълими арзишшиносӣ» пайдо мешавад. Он барои омӯختан ва азхудкунии масъалаҳои марбут ба хусусиятҳои фардии «ман» нигаронида шуда, дар падидаи «шахси мутаносиб будан» нисбат ба имкониятҳои фардӣ, зехнии шахс зоҳир мегардад.

Аз ин рӯ, фарҳанги валеологӣ ҳамчун мафҳум бояд мушаххас карда шавад. Ин мушаххасот дар луғати валеология оварда шудааст: «Фарҳанги валеологӣ фаъолияти равонии шахс мебошад, ки ба мустаҳкам намудан ва нигоҳдории саломатӣ, аз худ намудани меъёрҳо, принципҳо, анъанаҳои тарзи ҳаёти солим, табдил додани онҳо ба

сарвати дохилии шахсият нигаронида шудааст» [10].

Ҳангоми омӯзиши ин проблема мо мушоҳида кардем, ки дар адабиёти илмӣ - ягонагии дарк ва тафсири мазмуни маданияти валеологӣ ва ҳуди мафҳуми он вучуд надорад. Мафҳуми фарҳанги валеологии кӯдакони синни томақтабӣ гуфта, огоҳии кӯдак аз офаридани мукаммалӣ худ, дар амал татбиқ намудани дониш, қобилият, маҳорате, ки ба нигоҳдорӣ ва мустаҳкам намудани саломатӣ нигаронида шудаанд, фаҳмида мешавад. Ҷузъҳои асосии маданияти валеогӣ:

- ҷузъи маърифатӣ (донишҳои арзишшиносӣ);
- ҷузъи аксиологӣ (арзишҳои арзишӣ, муносибатҳо, таҷрибаҳо, эҳсосот);
- ҷузъи меъёрӣ (низоми ахлоқӣ, қоидаҳо);
- ҷузъи рафторӣ (амалҳо, беҳатарии шахсӣ);
- услуби тафаккур.

Ин сохтор ба мо имкон медиҳад, ки фарҳанги валеологиро ҳамчун системаи ҷудонашаванда, аз ҷумла донишҳои валеологӣ, малака, фарҳанги эҳсосот, фаъолият ва фарҳанги рафтор баррасӣ кунем.

Дарки моҳияти фарҳанги валеологӣ бо вазифаҳои методологии он мусоидат мекунад: гуманистӣ, арзишноқӣ, маърифатӣ, танзимкунада. Ҳар яке аз онҳо хусусиятҳои хоси худро дорад:

-арзишмандӣ бо таваҷҷуҳи рушди фарҳанги валеологӣ ба худшиносӣ, мустаҳкам намудани саломатӣ, эҳтиром ба ҳаёт алоқаманд аст;

-инсонпарварӣ - нигоҳдории саломатии ҷисмонӣ ва маънавии шахсро таъмин менамояд;

-танзимкунада - таълими меъёрҳо ва қоидаҳои рафторро дар ҷаҳони атроф таъмин мекунад;

-маърифатӣ - дар доираи мазмуни фарҳанги валеологӣ ба системаи дониш ва малакаҳои валеологӣ тамарқуз менамояд.

Ҳамин тариқ, модели муайяни тарбияи маданияти валеологӣ ба вучуд меояд.

Дар ҷамъияти имрӯзаи мо мушкilotи зиёди иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва миллий ҷой дорад. Яке аз муҳимтарини онҳо ҳифз ва таҳкими саломатии миллат аст.

Сукрот боре гуфта буд: «Саломатӣ ҳама чиз нест, аммо бе саломатӣ ҳама чиз ҳеҷ аст». Зинда будан қифоя нест - шумо низ бояд солим бошед. Тандурустӣ ҳамчун масъалаи илмӣ маҷмӯи фанҳои тиббию биологӣ, психологӣ, тарбияи ҷисмонӣ, тандурустӣ ва ҷамъиятиро дар бар мегирад. Масъалаҳои саломатӣ ҳамеша аз ҷониби тамоми динҳои ҷаҳон (буддизм, насроният, ислом) баррасӣ мешуданд.

Илм ва пеш аз ҳама фалсафа методология ва ҷиҳатҳои идеологии проблемаҳои умумичаҳониро инкишоф медиҳад, вале чизи асосие, ки вай қарор медиҳад, дуруст тартиб додани онҳо мебошад. Ошқор намудани қонунҳои бунёдии соҳаи тандурустӣ бояд ба андешаҳои фалсафии мураттабшуда дар бораи табиати инсон ҳамчун ягонагии диалектикий биологӣ ва иҷтимоӣ, субъект ва объект асос ёбад.

Барои ҳалли тамоми масъалаҳои илмӣ амалии нигоҳдорӣ ва таҳкими - саломатӣ таърифи муосири ин мафҳум аҳамияти аввалиндараҷа дорад. Барои баррасии фалсафии саломатӣ бояд фаҳмид, ки он зарурати аз моҳияти падидаҳо ба миён омадари инъикос мекунад ва беморӣ тасодуфест, ки хусусияти умумибашарӣ надорад.

Мувофиқи маълумоти Созмони Умумичаҳонии Тандурустӣ (СУТ), саломатӣ «ҳолати неқӯаҳволии комили ҷисмонӣ, рӯҳӣ ва иҷтимоӣ аст, на танҳо набудани беморӣ ё маъҷубӣ». Аслан, ин идеалест, ки мо бояд ба он саъй кунем.

Солҳои охир дар адабиёти илмӣ ҷаҳонӣ мафҳуми нави саломатӣ ба таври васеъ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Он чизи мавҷударо равшан мекунад, онро бо ҷузъи иҷтимоӣ мустаҳкам мекунад ва ба тақсмоти масъулияти ҳифзи саломатӣ дар байни ҷомеа, шахс ва қормандони тиб нигаронида шудааст. Тибқи консепсияи нав, саломатӣ ҳолати мувозинат байни қобилиятҳои мутобиқшавии (потенсиали

солимии) бадан ва шароити доимии муҳити зист мебошад. Потенсиали саломатӣ маҷмӯи қобилиятҳо ва хусусиятҳои рафтори шахс мебошад, ки метавонад барои пешгӯӣ ва муайян кардани майл ба бемории муайян истифода шавад.

Ҳоло қатъиян собит шудааст, ки ҳолати саломатии инсонро як қатор хусусиятҳо муайян мекунанд, ки на танҳо бо хислатҳои инфиродии модарзодии ҳар як шахс, балки бо тарзи ҳаёти ӯ низ муайян карда мешаванд [1].

Инсоният дар доираи қатъии қонунҳои биологие, ки табиат барои мо муқаррар кардааст, зиндагӣ кардан лозим аст. Бо риояи онҳо, инсон метавонад на танҳо саломатии худро нигоҳ дорад, балки мустаҳкам кунад [3, с. 234]. Инсон маъбади саломатӣ, саломатии инсон маъбади ҷисм ва саломатии рӯҳ аст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Алямовская В.Г. Как воспитать здорового ребенка.- М.: LINKA PRESS, 1993.
2. Апанасенко Г.Л. Валеология на рубеже веков // Валеология. — 2000. - №1. - С.4-11.
3. Аркин Е.А. Ребенок в дошкольные годы / Под ред. А.В. Запорожца, В.В. Давыдова. — М.: Просвещение, 1968. - 445 с.
4. Брехман И.И. Валеология - наука о здоровье. — М.: Физкультура и спорт, 1990 — 206 с.
5. Казначеев В.П. Учение о биосфере. Этюды о научном творчестве В.И. Вернадского (1863-1945). - М.: Знание, 1985. - 80 с.
6. Кобзева Л.Ф. Состояние здоровья детей дошкольных учреждений и мероприятия по снижению их заболеваемости в период адаптации: Авто- реф.... канд.пед.наук. - Горький, 1975. - 18 с
7. Кутырев В.А. Современное социальное познание. - М.: Мысль, 1988-204 с.
8. Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. Модель организации образовательного процесса в старших группах детского сада - //Дошкольное воспитание. — 1995. - №9.
9. Скоморовская Г. Новый взгляд на реабилитацию // Детский сад со всех сторон. - 2002. - № 5. - С. 2 - 3.
10. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения. Изд. 2-е. М.: Учпедгиз, 1953.
11. Тюмасова З. Невалеологические проблемы валеологии // Народное образование. - 2002. - № 7. — С.73-78.
12. Экологическая физиология и валеология: Толковый словарь терминов /Ибрагимова Г.И., Максимов А.Л. — Магадан: СВНЦДВОРАН, 1998.-107 с.

ВАО ВА РУШДИ ФАРҲАНГИ ВАЛЕОЛОГӢ АННОТАТСИЯ

Дар мақолаи мазкур андешаҳои муаллиф оид ба ВАО ва рушди фарҳанги валеологӣ ибраз гардидааст.

Муаллиф таъкид кардааст, ки тарбияи валеологӣ чараёни дар инсон ташаккул додани нишондодҳои мақсаднок ба саломатӣ ва тарзи ҳаёти солим, ҳамчун шароити татбиқи он мебошад.

Ҳамчунин дар мақола андешаҳои муаллиф нисбати барномаҳои телевизионӣ, ки дар таълиму тарбияи насли наврас таъсири манфӣ мерасонад, қайд карда шудааст. Махсусан тамошои филмҳои, ки тавассути шабакаҳои гуногуни телевизионӣ бо қисматҳои давомдор намоиш дода мешавад, дорои унсурҳои зӯрварӣ ва бераҳмӣ мебошад.

Бо дарназардошти он, ки аксари филмҳои тасвирии муносири хориҷӣ дорои самтҳои арзишӣ, ки ба худшиносии миллии мо бегонаанд, кӯдак, ки имкони интиҳоб

карданро надошта бошад, маҳз системаи арзишҳоеро, ки тавассути ВАО таҳмил мешавад, аз худ мекунад.

Аз рӯйи мазмуну муҳтавои мақола чунин бармеояд, ки мақсади валеология – мусаллаҳ намудани инсон ба донишҳои илмӣ-назариявӣ дар бораи ташаккул, ҳифз ва таҳкими саломатӣ ва донишҳои амалии дар бораи саломатсозии организм аст.

Калидвожа: ВАО, фарҳанги валеологӣ, насли наврас, кӯдакон, ҳифз ва таҳкими саломатӣ, инсон, филмҳои телевизионӣ, саломатии кӯдакон, бахусус, тарбия, таълим, тарзи зиндагӣ, оила, омӯзгор.

Маълумот дар бораи муаллиф: Раҳмонова Парвина - омӯзгори кафедраи психологияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. **Суроға:** 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Хатлон, шаҳри Бохтар, кӯчаи Дӯстии халқҳо, тел.: (+992) 007444507.

СМИ И РАЗВИТИЕ ВАЛЕОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ АННАТАЦИЯ

В данной статье изложен взгляд автора на средства массовой информации и развитие валеологической культуры.

Автор подчеркнул, что валеологическое воспитание – это процесс формирования у человека целенаправленных показателей здоровья и здорового образа жизни, как условия его реализации.

Также в статье отмечено мнение автора о телевизионных программах, оказывающих негативное влияние на воспитание подрастающего поколения. Особенно просмотр фильмов, которые показываются по различным телеканалам непрерывными сериями, содержит элементы насилия и жестокости.

Учитывая тот факт, что большинство современных зарубежных фильмов имеют чуждые нашему национальному самосознанию ценностные ориентации, ребенок, не имея возможности выбора, будет впитывать систему ценностей, навязываемую средствами массовой информации.

Из содержания статьи следует, что цель валеологии – вооружить человека научно-теоретическими знаниями о формировании, защите и укреплении здоровья и практическими знаниями о здоровье организма.

Ключевые слова: средства массовой информации, валеологическая культура, молодое поколение, дети, охрана и укрепление здоровья, человек, телевизионные фильмы, здоровье детей, особенности, воспитание, образование, образ жизни, семья, педагог.

Сведения об авторе: Раҳмонова Парвина - преподаватель кафедры психологии Государственного университета имени Носира Хусрава. **Адрес:** 734025, Республика Таджикистан, Хатлонская область, город Бохтар, посёлок дружба народов 44/ 2, тел. : (+992) 007444507.

MEDIA AND THE DEVELOPMENT OF VALEOLOGICAL CULTURE ANNATATION

The author emphasized that valeological education is the process of forming in a person targeted indicators of health and a healthy lifestyle, as well as the conditions for its implementation.

The article also notes the author's views on television programs that have a negative impact on the education and upbringing of the younger generation. In particular, watching

films that are shown in serials on various television channels contains elements of violence and cruelty.

Considering that most modern foreign films contain value orientations that are alien to our national identity, a child who does not have the opportunity to choose will absorb precisely the value system that is imposed through the media.

From the content of the article, it follows that the goal of valeology is to arm a person with scientific and theoretical knowledge about the formation, preservation, and strengthening of health, as well as practical knowledge about improving the health of the body.

Keywords: media, valeological culture, young generation, children, health protection and promotion, human, television films, children's health, especially, upbringing, education, lifestyle, family, teacher.

Information about the author: Teacher of the Department of psychology of Nosiry Khusrav State University. **Address:** 734025, Republic of Tajikistan, Khatlon region, , Navoi jamoat, phone.: (+992) 007444507.

НАҚШИ ВАО ДАР ТАҲКИМИ МУНОСИБАТИ МУТАҚОБИЛАИ ОМЎЗГОРОН БО ПАДАРУ МОДАРОН ДАР МУТОБИҚШАВИИ КЎДАКОН БА ТАҲСИЛ

Каримова С.Р.

**Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав
(Тоҷикистон)**

ВАО дар шароити муосир метавонад ба таҳкими муносибати мутақобилаи омӯзгорон бо падару модарон дар мутобиқшавии кӯдакон ба таҳсил нақши бузург гузорад. Андешаҳои зиёди муҳаққиқони илмҳои педагогӣ - психологӣ вобаста ба ин масъала пешниҳод шудааст, ки чӣ гуна муносибат бо волидон ба рушди кӯдак таъсир мерасонад. Тавассути осори илмию таҳқиқотии олимони ва пешниҳоди андешаҳои онҳо метавон барномаҳои таълимию тарбиявии телевизионӣ дар мавзӯи мазкур омода кард. Махсусан дар ин мавзӯ олимони мамлики ғарб андешаҳои зиёде пешниҳод намудаанд, ки аҳамият ҳолӣ нест.

Майкл Фулан дар асари худ «Фаҳмиши нави ислоҳот дар соҳаи маориф» [9], ки моделҳои ҳамкориҳои мутақобила ва шаклҳои ҷалби волидон дар ҳаёти мактаб, роҳҳои нави шарикӣ волидон ва ҷомеаро баррасӣ намуда, мафҳуми «иштироки волидайн»-ро истифода мебарад. Вай менависад, ки «масъалаи ҷалби волидон ва ҷомеа дар мактабҳо дар тӯли 30 соли ахир мавзӯи садҳо китобу мақолаҳо будааст. Дар назари аввал ин гуна адабиёт пур аз зиддиятҳо, номуताшаққил ва барои фаҳмиш умедбахш аст. Бо вучуди ин, пайдоиши чунин пажӯҳишҳо худ як падидаи аҷибест, зеро пайваста таъкид мекунад, ки волидайн ба таҳсилоти кӯдак наздиктар бошанд, таъсири ин ба рушд ва муваффақияти таҳсилоти ӯ бештар мешавад. Албатта, ин асло осон нест, зеро ин баёния тағйирёбандаҳои зиёдеро фаро мегирад, ки эҳтимолияти пайдоиши чунин наздикиро кам мекунад. Ва мо метавонем вазъиятҳоро тасаввур кунем, ки дар он ин наздикӣ, воқеан, метавонад ба афзоиши кӯдак зарар расонад. Иштироки волидайн бояд фарқияти фарҳангӣ, этникӣ ва синфӣ, инчунин тафовутҳои вобаста ба синну сол ва ҷинси хонандагонро ба эътибор гирад» [9].

Тазаккур бояд дод, ки воҳурию чорабиниҳое, ки дар муассисаҳои таълимӣ баргузор мегардад ва барои ҷалби хонандагон ба мактаб аҳамияти бузург дорад. Тавассути телевизион ва рӯзномаю маҷаллаҳо тарғибу ташвиқ намудани ин воҳурию чорабиниҳо ба натиҷаҳои мусбати ин масъала оварда мерасонад.

Ҳенри дар мақолае дар бораи ҳамкории волидон бо мактаб дар ҳолатҳои муҳим чунин хулоса мекунад: «Омӯзгорон бояд ба муҳити иҷтимоии худ бо ҳамдари ворид шаванд ва бо ҳар як унсури он ба таври муассир муошират кунанд [3] .

Коулман (1998) дар омӯзиши мактабҳои ду ноҳия онро «қудрати се» (ҳамкории волидон, хонанда ва омӯзгор) меномад. Коулман бар асоси мусоҳибаҳо ва пурсишҳои волидайн, хонандагон ва омӯзгорон бар ин назар аст, ки кӯшишҳои хонанда ба мактаб (ё машғул шудан ба омӯзиш) асосан аз ҷониби ҳуди волидайн тавассути «барномаи таълими хонагӣ» ташаккул меёбад, аммо чунин ҷалби волидайн танҳо як тағйирёбанда аст, ки метавонад ба амалияи мактаб ва таълим таъсир расонад.

Коулман инро чунин шарҳ медиҳад: «Вақте ки масъулияти хонанда инкишоф меёбад, ин вазифаи муносибат ва амалияи ҳамаи аъзоёни сегона аст. Унсурҳои ҳаётан муҳим инҳоянд: а) барои омӯзгор, эътиқод ба ҷалби волидон, қобилияти хонанда ва аҳаммияти охиста-оҳиста дар синф омӯзонидани ин масъулият; б) барои хонандагон — суҳбат бо падару модарон дар бораи мактаб, боварӣ ба қобилияти кор, арзиши мактаб барои хонандаи оянда ва ҳамкорӣ бо омӯзгорон; в) барои волидайн — арзиши мактаб, муносибати «даъваткунанда»-и муаллим ва суҳбат бо хонандагон дар бораи мактаб». Коулман ба хулосае меояд, ки «ухдадорҳои хонандагон воқеан метавонад тавассути муносибатҳои муштараки омӯзгорон, ки дар амалияи таълимии онҳо ифода ёфтааст, нигоҳ дошта, мустаҳкам карда шавад ва муносибатҳои қавӣ бо волидон муҳим аст». Коулман тасдиқ мекунад, ки «муаллимон метавонанд ба ҳамкории волидайн бо баъзе усулҳои оддӣ, ки ба ҳама маълуманд, вале пайваста дар ҳеҷ яке аз мактабҳои мо татбиқ намешаванд мусоидат ва ташвиқ кунанд [6, с. 150].

Аксари волидон, ба эътиқоди ӯ, эътироф мекунанд, ки онҳо метавонанд ба фарзандонашон ҳам дар синф ва ҳам дар хона кӯмак кунанд. Аҷиб дар он аст, ки аксари омӯзгорон низ мехоҳанд, ки волидон ба ҳаёти мактаб бештар ҷалб карда шаванд [3]. Ва ин вазъият имрӯз ҳам аҳаммият дорад. Аз ин рӯ таҳия намудани нақша – ҷорабиниҳо ва барномаҳои махсуси телевизионӣ метавонад, ки дар рушди ин муносибатҳо нақш гузорад.

Ҷ. Коулман нақши волидайнро дар раванди таълим дар мактабҳои Амрико омӯхта ба хулосае омад: «Ҳар қадаре, ки волидон ба тарбияи фарзанд наздик бошанд, ҳамон қадар таъсири ин ба рушд ва муваффақияти таҳсилоти ӯ зиёд мешавад». Мортимер ва ҳамкасбони ӯ дар қори худ оид ба самаранокии мактаб [5] қайд карданд, ки яке аз дувоздаҳ омили асосӣ, ки барои ҷудо кардани мактабҳои муассир аз мактабҳои камсамар имкон дод, усулҳои ҷалби волидон мебошад. Чунин хулосаҳоро дар таҳқиқоти дигари муаллифони ғарбӣ, аз қабили М. Розенхолтз, Л. Штейнберг, Ҷ. Эпштейн, М. Фулман ва дигарон низ қайд кардаанд. Масалан, дар таҳқиқоти онҳо чунин омадааст: «Омӯзиш ва рушд дар ҷамоатҳои маҳаллӣ, ки ҷамоатҳо ва мактабҳо ҳамкорӣ ташкил мекунанд ва якҷоя кор мекунанд, барои омӯзиши муассир ва иҷтимоӣ муҳим аст». Муҳаққиқони муосири ғарбӣ, ки бо мушкилоти ҳамкории оила ва муассисаҳои таълимӣ сарукордоранд, аҳаммияти омилҳои мухталифи таъсиргузор ба рушди ҳамкории волидон ва омӯзгоронро таъкид мекунанд». Баъзе муҳаққиқон (Коулман, Мортимер), дигарон ба характери ошкоро будани фаъолияти мактаб [5] тавачҷуҳдоранд. Аз нуқтаи назари онҳо, ташаббуси ҷорабиниҳо дар бобати мустаҳкам намудани алоқа бо падару модарон ва умуман аҳли ҷомеа бояд аз тарафи маъмурияти мактабҳо ва омӯзгорон бошад оғоз шавад. Тибқи таҳқиқоти Мортимер, «мактабҳое, ки сиёсати дарҳои кушоддоранд, самараноктар буданд. Омӯзгорон низ бояд ҷалби падару модаронро ба раванди таълим ҳадафи асосии фаъолияти касбии худ гардонанд, зеро ин шарт асосии иҷтимоии бомуваффақият аст» [10] . Ин мавқеъҳо имрӯз ҳам аҳаммияти худро доранд. Аз тарафи дигар, Л. Штейнберг, Ҷ. Эпштейн чунин омили пешбарандаро ба мисли иштироки волидон дар таълими фарзандонашон муайян кардаанд. Масалан,

дар Амрико, тибқи таҳқиқот, тақрибан ҳар сеюмин волидайн дар ҳаёти фарзанди худ ва махсусан дар таҳсили ӯ иштирок намеkunанд. Дар баробари ин, дигар таҳқиқотҳо нишон медиҳанд, ки ба дастовардҳои мактабии кӯдакон таваҷҷуҳи волидон, бахусус дар фаъолияти таълимӣ таъсир мерасонад.

Аз андешаҳои боло чунин бармеояд, ки агар имрӯз ҳам, ҳамкориҳои мутақобилаи омӯзгорон, падару модарон ва ВАО қавитар гардад, метавон аз ҳаёти ҳаррӯзаи мактабии кӯдакон, аз ҷалби онҳо ба таҳсил барномаҳои ҷолиби тарбиявӣ ба тариқи телевизион ба мардум пешниҳод намуд.

Солҳои охир оид ба нақши волидайн ва ҳамкориҳои онҳо бо роҳбари синф таҳқиқотҳои пайгирона ва басо сахт ба вучуд омаданд. Ҳамзамон, ҳанӯз соли 1988 як қатор муаллифони роҳбарии Мортимер (1988) дар як кори густурда бо номи «Дар бораи самаранокии мактаб» ширкат варзида, ба хулосае омаданд, ки усулҳои иштироки волидон аз дахҳо омилҳои асосӣ иборат мебошанд, ки метавонанд дар муайян кардани муассиртарин мактабҳо ва мактабҳои бесамар нақши муҳим бибозанд. Тибқи таҳқиқоти онҳо иштироки волидон дар ҳаёти мактаб (ин на танҳо кӯмаки мустақим дар синф, балки ҳангоми «боздиди таълимӣ», ҳузур дар муҳокимаи муваффақияту дастовардҳои кӯдакон) ба рушд ва пешрафти умумии хонандагон таъсири мусбат расонидааст. Илова бар ин, муаллифони аҳамияти ошкоро будани директори мактабро нисбат ба волидон қайд кардаанд.

Ба гуфтаи муҳаққиқон, мактабҳое, ки дар амалияшон сиёсати «дарҳои боз»-ро таъкид мекарданд ва волидоне, ки иштироки онҳо дар раванди таълими кӯдак на танҳо дар мактаб, балки дар хона низ сурат мегирифт, муассиртар буданд (кӯмак дар омодагӣ ба вазифаи хонагӣ, хониши муштарак ва ғ.) ба таълими кӯдакон таъсири мусбат мерасонад [6, с. 255].

Бояд қайд кард, ки дар замони рушди соҳаи маориф маҳз ошкоро будани фаъолияти ташкилоти таълимӣ ва иштироки волидайн шартҳои муҳимтарини таъмини болоравии сифати таълим мебошад.

Розенхолтс дар таҳқиқоти худ тафовути ҷиддиро дар муносибат нисбат ба падару модар ҳамчун иштирокчиёни раванди таълиму тарбияи кӯдак дар байни муаллимони мактабҳои «тарқиебанда» ва «рукуд» ошкор кардааст. Дар мактабҳои «рукуд» ҷалби волидон ба ҳаёти мактаб ба сифр кам карда шуд, зеро омӯзгорон дар ин ҷо аҳамият надоштанд, дар ҳоле, ки омӯзгорон аҳамияти ҷалби волидонро қадр мекарданд ва иштироки онҳоро ҳамчун манбаи воқеии таълим истифода мебарданд, ки ин ҳалли бомуваффақияти вазифаҳои таълиму тарбия аст [9, с. 152].

Барои муҳаббати падару модар, ба гуфтаи Д. Леонтев, ҳамчун падидае, ки ба маънои муайян мансуб аст, инҳоянд:

- меҳру муҳаббати волидайн дар шароити мушаххаси иҷтимоӣ (вазъияти муносибатҳои падару модар ва кӯдак) инкишоф ёфта, зухур меёбад ва аз як тараф, худ ба ин вазъият таъсир мерасонад, аз тарафи дигар, дар он тағйир меёбад;

- самти мақсадноки меҳру муҳаббати волидайн нисбат ба кӯдак.

Вобаста ба гуфтаҳои боло савол дар бораи мавҷудияти воситаҳои барои таъмини иҷрои ин соҳаи кор ба миён меояд. Гузашта аз ин, дар як қатор ҳуҷҷатҳои асосӣ, ки тамоюл ва самтҳои рушди системаи маорифро муайян мекунанд, имрӯз ба нақши афзоюндаи муассисаи оилавӣ аҳамият дода, ба сотсиализатсияи кӯдак таваҷҷуҳи махсус дода, зарурати низоми дастгирӣ, ҷорӣ намудани «технологияҳои кӯмак ба рушд» захираҳои дохилии оила, технологияҳои самаранокии кори иҷтимоӣ, ки тақия ба фаъолияти худӣ одамонро дар бар мегирад, ба онҳо имконият медиҳад, ки дар ҳалли мушкилоти худ дар баробари мутахассисон иштирок намоянд» [7].

Имрӯз дар бораи зарурати иштироки волидон дар ҳаёти мактаб, синф ва кӯдак баҳс кардан душвор аст. Маҳз дар ҳамин пайдарпай аввалин чизе, ки намояндагони муассисаҳои таълимӣ ба он таваҷҷуҳ зоҳир мекунанд, ҳангоми ба мактаб рафтани кӯдак падару модарон ба фаъолияти мактаб ҷӣ гуна кумаки мусбӣ карда метавонанд,

мебошад. Ин ҳолат чӣ маъно дорад: яъне, иштироки волидайн мувофиқи ҳуҷҷатҳои меъёрию ҳуқуқӣ дар раванди таълим муайян карда нашудааст, аммо дар ҳамин ҳол, сарфи назар аз қиёси зоҳирӣ, фарқият дар мафҳумҳо назаррас аст. Ба ибораи дигар, «иштироки волидайн» як навъ фаъолият аст, аммо бо нақши «падару модари хонанда» чалб ва ташаббускор мешавад, дар ҳоле ки «иштироки волидайн» як «фаъолияти оқилона» мебошад, ки бо масъулияти бошууронаи волидайн муайян шудааст. Барои тамоми паҳлуҳои ҳаёти кӯдак (саломатӣ, мутобикшавӣ, муошират, шароити худшиносӣ, ошкор кардани дастовардҳо ва амсоли инҳо), на танҳо барои муваффақияти фаъолияти ӯ ҳамчун хонанда, волидвйн масъул мебошанд.

Конвенсияи давраи шуравӣ оид ба ҳуқуқҳои кӯдак масъулияти падару модарро ҳам барои тарбия ва ҳам барои рушди кӯдак муқаррар менамояд, дар ҳоле ки «ғамхории аввалиндараҷа» «манфиатҳои бехтарини кӯдак» мебошад [2, модаи 19.1.].

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» дар моддаи 15 оид ба таълиму тарбияи томактабӣ, дар банди 3, 4 омадааст [4]:

- Барои дар оила ва муассисаҳои томактабӣ таълиму тарбия гирифтани фарзандон падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда), баробар бо муассисаҳои томактабӣ масъул мебошанд ва барои таъмини инкишофи ҷисмонӣ, маънавӣ ва зехнии давраи аввали кӯдакӣ ва минбаъд барои ба таҳсил дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ омода намудани онҳо уҳдадоранд (банди 3).
- Муносибатҳои байни муассисаҳои томактабӣ ва падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон бо шартномаи тарафайн танзим карда мешавад (банди 4).

Ҳамчунин дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» дар моддаи 46 оид ба ҳуқуқ ва уҳдадориҳои падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) дар соҳаи маориф, дар банди 3 омадааст [4]:

- Падару модари (шахсони онҳоро ивазкунандаи) таълимгирандагон уҳдадоранд, ки бо раванди таълиму тарбия, мазмуну давомоти таҳсилот ва сатҳи дониши фарзандонашон шинос шаванд.

Ҳамин тариқ, муносибати мутақобилаи омӯзгорон бо падару модарон дар мутобикшавии кӯдакон ба таҳсил ҳамкориҳои масъулиятнок, оқилона, созанда ва бехатар бо кӯдак бо мақсади рушди ҳамаҷонибаи ӯ (кӯдак) мебошад, ки ба хусусиятҳо, қобилиятҳо ва эҳтиёҷоти инкишоф, худшиносии ӯ мувофиқ аст, яъне иштироки волидайн дар тамоми ҷабҳаҳои ҳаёти кӯдак дар асоси ҳамкорӣ ва «даҳолат накардан» оқилона (яъне. «фурӯ накардан»-и «озодии масъулиятнок» барои рушд) дар асоси муносибати мусбат ба маориф аст [8]. Ин муносибатҳо дар ҳолати мунтазам дарҷ гардидан дар рӯзномаю маҷаллаҳо ва сабти барномаҳои рангоранги телевизионӣ раванқ хоҳад ёфт.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Ветрова, В.В. Уроки психологического здоровья / В.В. Ветрова. – М., 2000.
2. Конвенция о правах ребенка. 1989 г. Принята Генеральной Ассамблеей ООН 20. 11. 1989 г. Ратифицирована третьей сессией Верховного Совета СССР 13. 06.1990 г. Гуманитарная сфера и права человека. – М., 1992. – С. 98-112.
3. Кондракова, И. Родители как субъекты образовательной политики школы / И. Кондракова // «Управление школой». – №17. – 2009.
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” ш. Душанбе, 22 июли соли 2013, № 1004.
5. Леонова, Е.В. Адаптация и дезадаптация школьников в контексте требований новых федеральных образовательных стандартов / Е.В. Леонова, С.С. Шатова, Е.В. Щербакова [Электронный ресурс] // Психологическая наука и образование psyedu.ru. – 2014. – Т. 6. – №4. – Режим доступа: http://psyedu.ru/journal/2014/4/Leonova_Shatova_Shcherbakova.phtml . Дата об-

ращения: 30.08.2016.

6. Мортимер, П. Исследование проблемы эффективности школы / П. Мортимер // Завуч. – 2001. – № 5. – С. 51–57.

7. Национальная стратегия действий в интересах детей на 2012 – 2017 гг. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 1 июня 2012 г. N 761. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: pravo.gov.ru. Дата обращения: 10.10.2015.

8. Сахарова, Е.В. Нормативно правовое обоснование введения термина «родительское участие» / Е.В. Сахарова // Актуальные проблемы профессионально-педагогического образования. Сборник научных трудов. — Калининград : Изд- во БФУ им. И. Канта, 2015. — Вып. 34. – С. 48—51.

9. Фуллан, М. Новое понимание реформ в образовании / М. Фуллан. – М. : Просвещение, 2006.

Чепмен, Гэри. Пять путей к сердцу ребенка / Гэри Чепмен, Росс Кэмпбелл. – СПб: Издательство "Библия для всех", 2010. – С. 267.

НАҚШИ ВАО ДАР ТАҲКИМИ МУНОСИБАТИ МУТАҚОБИЛАИ ОМУЌЗГОРОН БО ПАДАРУ МОДАРОН ДАР МУТОБИҚШАВИИ КЌДАКОН БА ТАҲСИЛ АННОТАТСИЯ

Муаллиф дар мақола зикр мекунад, ки ВАО дар шароити муосир метавонад ба таҳкими муносибати мутақобилаи омӯзгорон бо падару модарон дар мутобиқшавии кӯдакон ба таҳсил нақши бузург гузорад. Андешаҳои зиёди муҳаққиқони илмҳои педагогӣ - психологӣ вобаста ба ин масъала пешниҳод шудааст, ки чӣ гуна муносибат бо волидон ба рушди кӯдак таъсир мерасонад. Тавассути осори илмию таҳқиқоти олимони пешниҳоду андешаҳои онҳо метавон барномаҳои таълимию тарбиявии телевизионӣ дар мавзуи мазкур омода кард. Махсусан дар ин мавзӯ олимони мамолики ғарб андешаҳои зиёде пешниҳод намудаанд, ки аҳамият ҳолӣ нест. Тазаккур бояд дод, ки воҳӯрию чорабиниҳое, ки дар муассисаҳои таълимӣ баргузор мегардад ва барои ҷалби хонандагон ба мактаб аҳамияти бузург дорад. Тавассути телевизион ва рӯзномаю маҷаллаҳо тарфибу ташвиқ намудани ин воҳӯрию чорабиниҳо ба натиҷаҳои мусбати ин масъала оварда мерасонад.

Калидвожа: ВАО, мақола, иттилоот, инъикос, таҳким, муносибати мутақобила, омӯзгор, волидон, мутобиқшавии кӯдакон, таҳсил, конвенсия, қонун.

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В УКРЕПЛЕНИИ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ УЧИТЕЛЯМИ И РОДИТЕЛЯМИ В АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ К ОБРАЗОВАНИЮ АННОТАЦИЯ

Автор статьи отмечает, что в современных условиях средства массовой информации могут сыграть большую роль в укреплении взаимоотношений педагогов и родителей в адаптации детей к образованию. Исследователи в области педагогических и психологических наук высказали множество мнений по вопросу о том, как взаимоотношения с родителями влияют на развитие ребенка. На основе научно-исследовательских работ ученых, их предложений и идей могут быть подготовлены образовательные и познавательные телепередачи по данной теме. В частности, по этой теме ученые из западных стран предложили много идей, которые не лишены смысла. Следует отметить, что большое значение в привлечении учащихся в школу имеют встречи и мероприятия, проводимые в образовательных учреждениях. Продвижение и поощрение таких встреч и мероприятий через телевидение, газеты и журналы приведет к положительным результатам в этом вопросе.

Ключевые слова: СМИ, статья, информация, размышление, подкрепление, взаимодействие, учитель, родители, адаптация детей, образование, конвенция, закон.

THE ROLE OF THE MEDIA IN STRENGTHENING THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS AND PARENTS IN CHILDREN'S ADAPTION TO EDUCATION

ABSTRACT

The author notes in the article that the media in modern conditions can play a major role in strengthening the relationship between teachers and parents in the adaptation of children to education. Many ideas of researchers in pedagogical and psychological sciences have been proposed on this issue, how the relationship with parents affects the development of the child. Through the scientific and research works of scientists and their proposals and ideas, educational and educational television programs can be prepared on this topic. In particular, on this topic, scientists from Western countries have proposed many ideas that are not without significance. It should be noted that meetings and events held in educational institutions are of great importance for attracting students to school. Promoting and encouraging these meetings and events through television, newspapers and magazines will lead to positive results on this issue.

Keywords: media, article, information, reflection, reinforcement, interaction, teacher, parents, children's adaptation, education, convention, law.

БАХШИ 1.

НАҚШИ ВАО ДАР ҲИФЗИ МАНФИАТҲОИ МИЛЛӢ ВА ТАРБИЯИ ВАТАНПАРАСТӢ

1. Қурбонзода М.Р. Афзалиятҳои соҳаи сайёҳӣ ва омилҳои рушди он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	3-7
2. Абдурахимзода Қ.С., Қодирӣ И.М. Воситаҳои ахбори омма ҳамчун омили муҳими тарбияи худшиносӣ ва ҳудӯгоҳии шаҳрвандон.....	8-14
3. Корконосенко С.Г. Культурология журналистики: наука и образование.....	14-19
4. Эркаева Н.С., Эркаев С.А. Истиқлолият ва рушди матбуоти миллиӣ дар Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ.....	19-26
5. Муллоев Ш.Б. Тема религии в СМИ Таджикистана как отражение эволюции общественного сознания страны.....	26-35
6. Тағаймуродов Р.Ҳ. Ваҳдат – роҳи расидан ба ормонҳои миллиӣ.....	35-39
7. Нуралӣ Нурзод. Нашрияти “Ҷумҳурият” мактаби камолоти маънавии адибони тоҷик.....	39-46
8. Алимов Д.Х. Саҳми васоити ахбори умум дар сохтмони обёрӣи водии Вахш.....	46-50
9. Маъмурзода Н.М. Нақши воситаҳои ахбори оммаи ҷопии вилояти Хатлон дар инъикоси интиҳоботи вакилони халқ (дар мисоли интиҳоботи соли 2025).....	50-58
10. Қурбонова Р.М. Бозтоби масоили об ва ҳифзи пирахҳо дар нашрияти соҳавии “Фурӯғ”.....	58-63
11. Суҳробӣ Мирзоалӣ Барангезиши бадбинии миллиӣ дар ВАО-и байналхалқӣ.....	63-67
12. Якубов Ҷ. Нақши ВАО дар баррасӣ ва инъикоси барномаҳои давлатӣ оид ба маърифати экологӣ.....	67-72
13. Сафарзода М.А. Раванди сулҳсозии тоҷикон дар барномаҳои телевизиони “Тоҷикистон”.....	72-75
14. Якубов Ҷ.К. Нақши воситаҳои ахбори омма дар ҳифзи манфиатҳои миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	76-83
15. Абдуллоева М.Н. Имконоти жанри мақола дар баррасии масъалаҳои сайёҳӣ дар нашрияти «Ҷумҳурият».....	83-87
16. Тоҳириён З.Ш., Собирзода Л.С. Мафҳуми худшиносии миллиӣ аз нигоҳи олимон.....	88-93
17. Эркаев С.А. Ниятбекова А.Ю. Ҷаҳонишавии журналистика ва омӯзиши забони русӣ дар Аморати Бухоро аз тарафи маорифпарварони тоҷик.....	93-100
18. Шарипов С.И., Ғаниева Н.М. Бозтоби соҳаи сайёҳӣ дар суҳанронӣ ва Паёмҳои солонаи Пешвои миллат.....	101-105
19. Сафарзода М.Н. Нақши васоити ахбори омма дар низоми муносибатҳои байналхалқӣ.....	105-114
20. Сарфарозова Н.Г. Хувият – ҷавшани амнияти миллиӣ.....	114-119
21. Азиззода Б. Нақши воситаҳои ахбори омма дар инъикоси мавзёҳои сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар мисоли сайёҳии кӯҳӣ).....	119-124
22. Маҷидзода М.З. Нақши ҷомеаи журналистӣ ва воситаҳои ахбори омма дар таъмини Ваҳдати миллиӣ.....	124-128
23. Расулзода К.Б. Инъикос ва шарҳи воқеиятҳои марбут ба сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ дар маводи хабарии нашрияҳои «Хатлон» ва «Сафо».....	128-137
24. Муҳсин Р. Инъикоси мавзӯи мероси фарҳангӣ дар филми мустанади этнографӣ.....	137-143
25. Донаёрова С. Нақши рӯзномаи вилоятии “Бадахшон” дар тарғиби сулҳу Ваҳдати миллиӣ.....	143-148

26. Қаландаров Ғ.Ш. Нақш ва мақоми васоити ахбори омма дар рушди ҷомеаи демократӣ.....	148-153
27. Мусовирова Ф.В. Исторические аспекты освещения проблем патриотизма в Таджикской прессе.....	153-161
28. Мирзомуродов С.Б. Баррасии масоили раванди муҳити зист дар рӯзномаи “Хатлон”.....	161-167
29. Сафарзода Х. Тоҷикистон дар раванди ҷаҳонишавӣ: мушкилот ва дурнамо.....	167-176
30. Абдуллоев Ҷ.Ф. Инъикоси муносибатҳои Тоҷикистону Россия дар матбуоти даврии замони Истиқлол.....	176-183
31. Садбарги И. Инъикоси сабабҳои таърихӣ муттаҳид намудани хоҷагиҳои кишоварзии минтақаи Кӯлоб дар васоити ахбори умум.....	183-186
32. Қарахонова М.А. Ҷойгоҳ ва нақши воситаҳои ахбори омма дар раванди муқовимат бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	187-193
33. Qurbonova N. The role of mass media in protecting national interests and fostering patriotism.....	194-197
34. Ҳакимова С. Рӯзномаи “Ҷумҳурият” ва ҳифзи арзишҳои миллий дар раванди ҷаҳонишавӣ.....	197-202

БАҲШИ 2. ПУБЛИТСИСТИКА ВА ЗАМОНИ МУОСИР

35. Муродӣ М.Б. Доир ба баъзе вежагиҳои публицистикаи тоҷик дар замони Истиқлол.....	203-211
36. Салихов Н.Н. Степень идентификации действительности в публицистике Таджикистана.....	211-217
37. Муқимов М.А. Очерк ва эссе дар маҷаллаи «Садои Шарқ».....	218-223
38. Бозорзода Н.Ш. Таҳаввули жанри сафарнома дар замони Истиқлол.....	223-229
39. Ҷумъазода М.О. Таҷассуми симои қаҳрамони асосӣ дар қиссаи ҳуҷҷатии «Қаҳрамони нурофарон»-и Ҷамолиддин Тошматов.....	229-233
40. Икромов И., Икромова М., Ватанов Ш. Назаре ба публицистикаи давраи ҷангии Садриддин Айний.....	234-240
41. Маҳкамзода Д.Ю. Вижагиҳои публицистикаи китобии Хатлон.....	240-244
42. Аҳмадов С.Г. Нақши маҷаллаи «Садои Шарқ» дар муаррифии шеърӣ муосири тоҷик.....	244-252
43. Соҳибназарбекова Р.М. Вопрос о положении женщин-мусульманки в российской печати второй половины XIX и начало XX веков.....	252-257
44. Кучарова Н.А. Аввалин нуругоҳҳои замони Истиқлол дар Сангтӯда.....	257-262
45. Шарипов С.И. Нақши публицистика дар ҷеҳранигорӣ шахсияти соҳтмончиён (дар мисоли публицистикаи Баҳтиёр Муртазо ва Шералӣ Мӯсо).....	262-274
46. Шукруллоев Б. Баррасии мушкилоти забон дар номаҳои публицистӣ.....	275-279
47. Муродов А.А. Назаре ба фаъолияти журналистӣ ва адабии Болта Ориқов.....	279-284
48. Фақиров Х.Н. Натиҷаи баҳси матбуотии донишмандон перомунӣ шахсият ва шеърӣ Карим Девона.....	285-290
49. Раҳмонов М.Б., Қараев С.С. Назаре ба фаъолияти рӯзноманигорӣ Ғафур Мулло.....	290-295
50. Шарифзода Қироншоҳ Мақолаҳои Маҳмудхоча Бехбудӣ дар рӯзномаи “Бухорои Шариф”.....	295-306

51. Алишери Абулмачид Инъикоси масъалаҳои иҷтимоии ҷомеа дар очеркҳои Шодон Ҳаниф.....	306-314
52. Расулова Н.Ҷ., Қурбонов А.А. Наврӯз ва ҷузъиёти фарҳангии он дар публитсистикаи Зариф Ибод.....	314-319
53. Нодиров А.А. Феълҳои дорои тобиши гуфтугӯӣ дар баъзе асарҳои бадеиву публитсистии Фазлиддин Муҳаммадиев.....	320-326
54. Юсуфов И.А. Инъикоси масъалаи бунёди роҳу нақбҳо дар публитсистикаи Шералӣ Мӯсо (дар мисоли асари “Мардистон”).....	326-335
55. Умарҷони Мирзошариф Инъикоси мавзуи иҷтимоӣ дар китоби «Номус»-и Зариф Ибод.....	335-342
56. Тилыева С.Н., Факиров Х.Н. Баррасии баҳси матбуотии донишмандон перомунӣ мавҷудияти шоири халқи Карим Девона.....	342-346
57. Абдурахимов Ф.И. Шинохт ва арзёбии публитсистикаи Бахтиёр Муртазо дар таҳқиқоти Сангимурад Шарипов.....	347-351
58. Шарипова М.С. Бозтоби воқеият дар повести «Кафшергар»-и Равшани Маҳсумзод.....	351-356
59. Қурбонов А.А. Инъикоси масоили фарҳанг ва эҳёи анъанаҳои миллӣ дар публитсистикаи тоҷик (дар мисоли осори публитсистии Зариф Ибод).....	356-364
60. Турахонов С.А. Хусусияти осори публитсистии Аброр Зоҳир дар замони Истиқлол.....	364-367
61. Мусозода А.Б. Чехракушоии эҷодкорони тоҷику ўзбек дар очеркҳои портретӣ (дар мисоли нашрияҳои «Дўстлик»-и вилояти Хатлон ва «Овози Самарқанд»-и вилояти Самарқанд).....	367-373
62. Раҷабалӣ И.И. Маҳорати публитсистӣ ва илмии Нурмуҳаммад Сирочӣ.....	373-378

БАҲШИ 3. МУШКИЛОТ ВА ДУРНАМОИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММАИ МУОСИР

63. Азимов А.Х., Абдуллоева Ш.Р. Иттилооти бардурӯғ ҳамчун ҷолиши асосӣ.....	379-385
64. Муъминҷонов З. Тарбияи кадрҳои баландихтисоси соҳавии журналистикаи телевизион дар партави Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	385-391
65. Мухина О.С., Олешко В.Ф. Необходимость переосмысления медиаобразования в эпоху искусственного интеллекта.....	391-395
66. Мирзоева М.М. Аҳамияти омӯзиши забони васоити ахбори омма дар шароити муосир.....	395-399
67. Ҷӯраева М.Р. Омилҳои ҷалби таваҷҷуҳи аудитория дар радио ва телевизион.....	400-407
68. Гулов С.Н., Назаров У.Ш. Ҳолати асардӯзӣ дар ВАО-и Хатлон.....	407-412
69. Ҳамидиён И.И. Франчайзинг ва реклама дар ВАО-и корпоративии Тоҷикистон.....	413-420
70. Сафаров Ҳ.О. Типологияи васоити ахбори оммаи Интернетӣ.....	421-425
71. Макарова Н.Я. Технологии формирования маркетинговых компетенции в современном журналистском образовании.....	425-430
72. Усмонова Н.К. Таҳаввули матбуоти даврӣ дар шароити ташаккули журналистикаи чандрасонаӣ.....	430-440
73. Сайфиддинова Г.А. Роль аналитических жанров в освещении событий трудовой миграции в изданиях “Ҷумҳурият” и “Озодагон”.....	441-447
74. Шехов А.А., Саидхоҷаева М.А. Шеваи гузаронидани машғулиятҳои амалӣ аз фанни “Асосҳои реклама”	447-452

75. Якубова М.М. Обсуждение исследования современных жанров журналистики на примере формата лонгрид в таджикской периодической печати (на примере сайта «Вечёрка»).	452-461
76. Расулова Н. Вижагиҳои мувоҳишаҳои матбуоти оид ба забони тоҷикӣ.....	461-465
77. Исмоилзода С.И. Пайдоиш ва рушди нашрияҳои бачагонаи Британияи Кабир дар асри XIX.....	466-470
78. Солиев Ш.Х. Ҷиҳатҳои муҳими рушди васоити ахбори омма дар ҷомеаҳои муосир.....	470-475
79. Бобочонова М.С. Этикаи касби журналист: ташаккул ва рушд.....	475-479
80. Хушдил Р. Ҷомеаи журналистӣ ва меъёрҳои ҳукукии соҳавӣ.....	479-483
81. Исмаилов Ҳ.Н. Масъулияти муҳаррир дар ҷараёни омодакунии барномаи телевизионӣ.....	483-491
82. Атажанов Х.А. Основные функции региональной журналистики.....	491-494
83. Маҳмадалиева М.М., Қурбонова Р.М. Таълими мавзӯи аҳмади дониш дар ихтисоси рӯзманигорӣ.....	494-500
84. Шафир Т.В. Эволюция журналистики: новые жанры в эпоху цифровой трансформации и споры о будущем профессии.....	500-503
85. Қурбонов Ф.А., Каримова С. Р. Мутобиқшави насли наврас ба таҳсил дар ҳамкорӣҳои оила ва МТМУ дар наشري рӯзномаву маҷаллаҳои даврӣ.....	503-508
86. Широкова Н.П. Интеграция медиаресурсов в образовательную практику современной высшей школы.....	508-511
87. Олимиён С.Ш. Мавқеи жанр дар инъикоси маводи журналистӣ.....	512-516
88. Мирзоева Н.М. Ҷанбаҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет.....	517-525
89. Дустида М.Ҳ., Абдуллоев Т.К. Роҳҳои самараноки истифодаи ВАО дар афкори ҷамъиятӣ ва маркетинг аз реклама то журналистикаи брендӣ.....	526-529
90. Муллоева Г.Ш. Практическое воплощение теории и практики рекламы на примере русскоязычных газет Таджикистана.....	530-535
91. Наврӯзшоҳи Х.Р. Таҳия ва таҳаввули барномаҳои соҳавии тандурустӣ дар телевизион.....	535-539
92. Носиров И.Н. Нақши телевизиони “Варзиш” дар низоми соҳаи телевизион дар Тоҷикистон.....	540-545
93. Муъминҷонов Ф.З. Истифодаи жанрҳои ахборӣ дар барномаҳои хабарии ТВ “Синамо”	545-551
94. Холназаров Ҷ.Ҳ. Аҳамияти воситаҳои ахбори омма дар замони муосир.....	551-555
95. Ergashev D. Coverage of domestic violence on social media (based on the telegram channels “sukut saqlama” and “zo‘ravnolikka yo‘l yo‘q”).....	556-562
96. Zulayho Z.B. Journalism and psychology crossroads: how information consumption is changing us.....	562-565
97. Соатмуминов Р.Ш. Пайдоиш ва рушди матбуот дар фаолияти пурсамараи рӯзманигор.....	565-570
98. Муслимов И. Ҷойгоҳи жанри репортаж дар матбуоти маҳаллӣ дар мисоли рӯзномаҳои “Навиди Кӯлоб” ва “Кулябская Правда”	570-574
99. Ҳошимов С.Ҳ. Давраҳои рушди таърихӣ матбуоти тоҷик.....	574-580
100. Раҳмонова Н.Б. Мушкилот ва дурнамои ВАО дар Тоҷикистон.....	581-587

БАҲШИ 4.

РОБИТАИ ЖУРНАЛИСТИКА БО СИЁСАТ ВА ИЛМҲОИ ДИГАР

101. Муҳаммадҷонзода О., Раупова Н. Нақши ВАО дар тарғиби забони давлатӣ.....	588-593
102. Киричёк П.Н. Интегральный функционал журналистики и политики.....	593-598

103. Бушев А.Б. Политическая риторика, политический PR и политическая журналистика.....	598-604
104. Сафарбекзода Ҳ. Рушди сиёсати ҳуқуқэҷодкунӣ дар робита бо истифодаи технологияҳои иттилоотӣ, рақамӣ ва зеҳни сунӣ.....	605-612
105. Каримов С. Ҳ. Мақоми зан дар осори бузургон ва таҷассуми он дар ВАО.....	612-618
106. Махмадалиев С.Ғ. Фардияти забони қаҳрамони асари публицистӣ ва васоити ифодаи он.....	618-621
107. Аминҷонов А.Х. Ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои падару модар тибқи қонунгузории оилавӣ ва нақши ВАО дар иттилоотии меъёрҳои ҳуқуқӣ шаҳрвандон.....	622-625
108. Баротов М. Ю., Басгули К. Аллома Бобоҷон Ғафуров беҳтарин журналист ва сиёсатмадори тоҷик.....	626-630
109. Нуралиев М.И., Гулзода Р.Б. Акмеология дар журналистикаи муосир.....	630-634
110. Абдуллоев Т.К. Нақши зеҳни сунӣ дар журналистикаи рақамӣ.....	634-638
111. Набизода Э. Қ. Нақши расонаҳои иттилоотӣ дар инъикоси сиёсати инноватсионӣ.....	639-646
112. Иванова Е.А. Взаимосвязь журналистики и политологии в контексте «цветных революций»: анализ политических процессов и их отражение в СМИ.....	647-651
113. Раҷабализода С. Р., Раҳимова А. М. Таъсири васоити ахбори омма ба раёандҳои сиёсии ҷомеа.....	651-657
114. Раҳимова А.М. Нақши ВАО дар низоми нави ҷаҳонӣ.....	657-662
115. Ғаффоров Ф. Р. Мавқеи матбуоти даврии солҳои 90-ум дар ҳаёти ҷомеа.....	662-669
116. Валиева Ф.Б. Сиёсати давлатӣ ва ВАО.....	669-674
117. Азизова П.У. Нақши ВАО дар ҳудинкишофдиҳӣ – ғайриқияти махсуси маънавӣ ва амалии инсон.....	674-679
118. Раҳмонова Ф.Ҳ. Телевизионҳои маҳалии Хатлон.....	679-683
119. Аскаралӣзода С. А. Нақши воситаҳои ахбори омма дар татбиқи ҳуқуқи конституционии шахс ба гирифтани ёрии ҳуқуқӣ.....	683-688
120. Сирочидинов А. Қ. Ҳизбҳои сиёсӣ ва матбуоти ҳизбӣ.....	689-694
121. Hiroshi Murase Survey of tajik dialect distribution in Bokhtar, Khatlon province with acoustic phonetic analysis of the vowel formant values.....	694-700
122. Раҳмонова П.Ҳ. ВАО ва рушди фарҳанги валеологӣ.....	700-705
123. Каримова С.Р. Нақши ВАО дар таҳкими муносибати мутақобилаи омӯзгорон бо падару модарон дар мутақобилшавии кӯдакон ба таҳсил.....	705-710

**МАВОДИ
КОНФЕРЕНСИЯИ ИЛМӢ-АМАЛИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР МАВЗУИ
«НАҚШИ ВАО ДАР ШАРОИТИ ҶАҲОНИШАВӢ ВА БАРХӢРДИ ФАРҲАНГУ
ТАМАДДУНҲО» (11-12 АПРЕЛИ СОЛИ 2025)**

**МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ
«РОЛЬ СМИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И СТОЛКНОВЕНИЯ КУЛЬТУР
И ЦИВИЛИЗАЦИЙ» (11-12 АПРЕЛЯ 2025 ГОДА)**

Зери назари:

Профессор Қурбонзода М.Р., Сафарбекзода Ҳ.С. дотсент

Ҳайати таҳририя:

Тағаймуродов Р., Шарипов С.И., Маҳкамзода Д.Ю., Аҳмадов С.Г.,
Маҳмадалиева М.Р., Назаров У.Ш., Қурбонов А.А.

Мураттибон:

Шарипов С.И., Маҳкамзода Д.Ю., Назаров У.Ш.

Ба чоп: 02.04.2025 имзо шуд. Андозааш 60x84 1/8.

Қоғази офсет. Ҳуруфи Times New Roman Тj.

Чопи офсетӣ. Ҷузъи чопи шартӣ 44.75

Теъдоди нашр 50 нусха.

Дар нашриёти КВД “Матбаа” чоп шудааст.